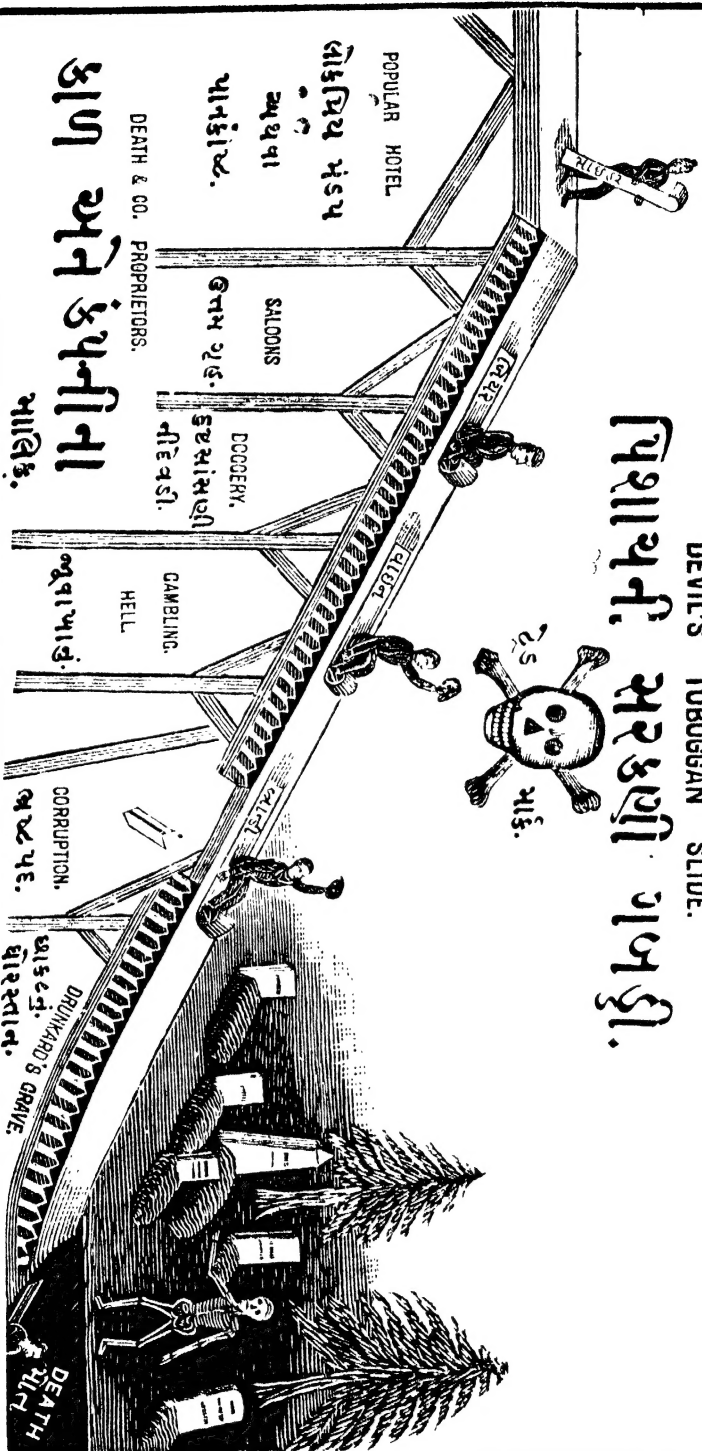

DEVIL'S TOBOGGAN SLIDE. પિશાચની સરકણી ગળડી.

કાળ અને કંપનીના

આલોક.

કરભરનાર:— નહીંની સરકણીપરથી જીવાનિયાઓને સરકવા દેવાનો અને આતિ તિરસ્કાર છે; પણ પ્રત્યેકની સ્વતંત્રતા અને માન્ય છે અને વળી તેમાંથી આવી મોળી જગત ઉપલે છે. પછી એક તેમને રોકવા જઈશ તો સર્વથા હું હાંસપાર પઈશ નહીં?

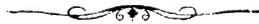
355C

MADHUPAN
OR
THE DRINK QUESTION

BY
HORMASJI D. PESIKAKA,

*Licentiate of the Royal College of Physicians ; Licentiate of the Faculty of Physicians and Surgeons ;
Licentiate of Midwifery ; Fellow of the Royal Medical and Chirurgical Society of London ;
Fellow of the Royal Obstetric Society of London ; late Honorary Surgeon to the
Gocaldas Tejpal Hospital, Bombay. Author of " Eyes and Spectacles,"*

(WITH ILLUSTRATIONS.)

Bombay:
PRINTED AT THE
EDUCATION SOCIETY'S PRESS, BYCULLA.

1889.

Price Rs. 7.

*Registered for Copyright under the Government of India's
Act XXV. of 1867.*

THIS BOOK
Has Been Dedicated
TO
THE RESPECTED MEMORY OF
HIS BELOVED MOTHER, THE LATE
Bai Goolbai,
AND OF
HIS GRANDFATHER, THE LATE
Sett Dosabhai Hormasji Cama,
IN GRATEFUL REMEMBRANCE OF
THEIR PARENTAL LOVE, AND REGARD TO
THE AUTHOR.

CONTENTS.

PART I.

THE HUMAN BODY AND ITS DISEASES FROM ALCOHOL.

CHAPTER I.

Origin and History of Liquor.

CHAPTER II.

Fermentation and Distillation.

CHAPTER III.

Uses of Liquors in ancient and modern times for Scientific and other purposes.

CHAPTER IV.

What is the action of life? Description of the bodily organs. The functions of Digestion, Secretion, Absorption, and Excretion. Formation and Circulation of Blood, Respiration, the Brain and Nerve functions.

CHAPTER V.

Effects of Alcohol on the several organs of the human body. Access of Alcohol to, and its circulation with, Blood. Effects on Blood. Effects in the four stages of occasional drinking. Effects in the four stages of constant drinking. Fatty and Fibroid degenerations by Alcohol. Inflammation, Ulcer and Fatty degeneration of the stomach; Dyspepsia; Dysentery; Acute and Chronic inflammation, Fatty and other degenerations, Atrophy and Abscess of the Liver; Abdominal Dropsy, Jaundice, Diabetes; Fatty and other degenerations of the Kidneys, Bright's disease, Dropsy, Gout, Rheumatism, Stone, &c. Fatty degeneration, Valvular diseases, Hypertrophy and Dilatation of the Heart, Palpitation, Angina Pectoris, Embolism, Thrombosis, Aneurism and the rupture of Blood-vessels. Bronchitis, Pneumonia, Phthisis; Inflammation of the Eyes, Cataract, Glaucoma, Amaurosis; Itch, Eczema; Acute and Chronic inflammation and degenerations of the Brain and its Membranes, Delirium Tremens, Shaking Palsy, Insanity, Dipsomania, Apoplexy, Paralysis and Epilepsy; Spontaneous Combustion.

CHAPTER VI.

Results of Experiments on Dogs and Swine.

CHAPTER VII.

Functional Disturbances in Nutritive and Secretory processes.

PART II.

MANUFACTURE, PROPERTIES, AND ADULTERATION OF LIQUORS.

CHAPTER I.

Ales, Beer, Porter, Cider and Perry.

CHAPTER II.

WINES:—*Clarets, Sauterne, Barsac, Chateau d' Yquem, Clos de Vougeot, Chambertin, Romanée, Volnay, Beaune, Maçon, Chablis, Mersault, Montrachet, Cotie Rotie, Hermitage, Beaujolais, Champagne, Roussillon, Musden, Hambro' Sherry, Hocks, Moselle, Carlowitz, Ruster, Ædenburg, Tokay, Kephisia, St. Elie, Noussa, Patras, Santorin, Vinsanto, Lachryma Christi, Cyprus, Capri, Australian Wines, Port, Bucellas, Lisbon, White Port, Sherry, Rosa Tent, Malaga, Paxarette, Sack, Tarragona, Marsala, Madeira, Malmsey, Constantia, &c.*

CHAPTER III.

SPIRITS:—Brandy, Whisky, Rum, Gin, Hollands, Old Tom, &c.

CHAPTER IV.

LIQUEURS:—*Curaçao, Maraschino, Kirschwasser, Cnartreuse, Parfait Amour, Anisette, Kummel, Absinthe, Bitters, &c.*

CHAPTER V.

COUNTRY LIQUORS:—*Toddy, Rasi, Fanny, Masala, Jagri, Mowra, Bevida, Rum.*

CHAPTER VI.

A Special Discourse on Adulteration.

PART III.

POPULAR BELIEFS *RE* EFFECTS OF ALCOHOL.

CHAPTER I.

As a Stimulant.

CHAPTER II.

As a Sedative and a Soporific.

CHAPTER III.

As a Sustainer of Bodily Exertion.

CHAPTER IV.

As a Sustainer of Mental Exertion.

CHAPTER V.

As a Safeguard against Cold.

CHAPTER VI.

As a Safeguard against Heat.

CHAPTER VII.

As a Safeguard against Fevers, Cholera, Dysentery, &c.

CHAPTER VIII.

As a Sustainer of Health in the different classes of People and in the different stages of Age.

CHAPTER IX.

As a Remedy in Melancholia, Indigestion, Neuralgia, and other painful affections.

CHAPTER X.

As a Remedy in conditions special to Females—Menstruation, Pregnancy, Confinement, Lactation.

CHAPTER XI.

Medicinal Uses of Alcohol.

PART IV.

SOBRIETY *versus* INEBRIETY.

CHAPTER I.

Advantages of Non-Drinking.

CHAPTER II.

*The belief in the Nutritive Power of Alcohol exposed.
What is Food?*

CHAPTER III.

Alcohol as a Poison.

CHAPTER IV.

Alcohol as a Shortener of Life.

CHAPTER V.

Alcohol as a Destroyer of Wealth.

CHAPTER VI.

Inebriety and its Causes.

CHAPTER VII.

Cure of Inebriety.

PART V.

A COLLECTION OF OPINIONS OF DISTINGUISHED MEN
OF THE AGE.

APPENDIX.

*A Declaration signed by local Medical Men on the Deleterious Effects
of Liquor.*

૩૬૬

મધુપાન અથવા દારૂનો સેવાલ.

(સચિત્ર.)

કર્તા

હોરમસજી ડોસાભાઈ પેસીકાકા,

લાઈસેન્સીયેત ઑફ ધી રૉયલ કૉલેજ ઑફ ફીઝીશયન્સ, લાઈસેન્સીયેત ઑફ
ધી ફેકલ્ટી ઑફ ફીઝીશયન્સ ઍન્ડ સરજનન્સ, લાઈસેન્સીયેત ઑફ
મીડીકરી, ફેલો ઑફ ધી રૉયલ મેડીકલ ઍન્ડ સીરજીકલ
સોસાયટી ઑફ લંડન, ફેલો ઑફ ધી રૉયલ ઑપ્સેટેટ્રિક્સ.
સોસાયટી ઑફ લંડન; ગ્રાકલદાસ તેજપાલ
ઑસ્પિતલના છેલ્લા ઑનરરી સરજન,
'આંખ અને ચશ્મા'ના કર્તા.

આ પુસ્તક ૧૮૬૭ ના રૂપ મા ઍકત પ્રમાણે રજીસ્ટર કરેલું છે.

અંબઈ!

એન્યુકેશન સોસાયટીના છાપખાનામાં છાપ્યું છે.

કીમત રૂ. ૭.

તેના માતૃશ્રી
મરહુમ બાઈ ગુલબાઈ
તથા મમાવા

મરહુમ શેઠ ડોસાભાઈ હોરમસજી કામા
જેઓના કરેલા પિતૃભાવ ને પ્રેમની
પૂજ્ય યાદગારીમાં
ઠર્તીએ
અંથ અર્પણ કર્યોછે.

પ્રસ્તાવના.

આ પુસ્તક રચવાનો આરંભ ઘણાં વર્ષ પૂર્વે થયોછે. થોડાંક વર્ષ ઉપર માન પ્રસારક મંડળી જોગ અપાતાં ભાષણો માટે “ દારૂનો ઉપયોગ અને ગેર ઉપયોગ ” નામનો વિષય મેં તૈયાર કર્યો, પણ એકજ ભાષણ પછે કાંઈ મતફેર કીજે મેં મંડળીનો સંબંધ છોડ્યો ને બાકીના ભાષણ કર્યાં નહીં. પાછળથી આ બાબદ ગ્રંથ રૂપે પ્રગટ કરવાનો મેં વિચાર કર્યો. આ ગ્રંથ રચનાં મને અનેક કારણોને લીધે બહુ વિલંબ લાગ્યોછે. એમાં આકૃતિ જોડે ઘણી નથી, તોપણ તે તૈયાર કરવામાં મને મહા શ્રમ પેઠવો પડ્યોછે, અને તેનું મુખ્ય કારણ અહીં સારા કારીગરોની અછત છે. એકજ આકૃતિ પાછળ દિવસો દિવસ ઢોકેલા ખાતાં છતાં તે ભાગ્યે જ મહિને તૈયાર થઈને આવી હશે. આ પુસ્તકની આકૃતિએ, મોટાંનકશા કે ચોપડીએ ઉપરથી ઘણુક ફેરફાર સાથે અથવા ખાસ નવી કોરાવીછે. પુસ્તકમાં જોઈતી આકૃતિ સઘળી તૈયાર થઈ ન શકી, ત્યારે સાત આકૃતિએ ડાકટર બ્રજેન્દ્રજીનાં વૈદ્યકમાન-ગ્રંથમાંથી લીધીછે જેનાં ઉડકત્સ રાસ્ત ગોઠૂતારના માલિકે મને મેહરબાનીની રાહે આપ્યાંછે. પુસ્તક રચતાં મેં ત્રણ બાબત ઉપર વિશેષ લક્ષ્ય દીધુંછે તેમાં પેહેલી શુદ્ધ ગુજરાતી, કે જે વગરનું લખાણ આજની ખરી કેળવણીની વળણમાં દોષિત ગણાય. બીજું શારીરશાસ્ત્ર, જેનાં માનથીજ દરેક પુરૂષ તંદુરસ્તી જાળવવાને શીખી શકેછે. ત્રીજું દેહમાં જીવન કેમ ચાલેછે તેનાં માનનું અજાણપણું તે ચાલુ કાળના ભણતર અને સુધારાની સૌથી મોટી ખોટ છે. હવે ત્રીજી અને છેલ્લી મુખ્ય બાબતે માંડે પ્યાન રોક્યુંછે તે દારૂનો સવાલ છે.

દારૂ માણસનાં શારીર ઉપર કેવા પ્રકારની અસર કરેછે—ખોરાક જેવી કે ઝેર જેવી અને તેમના રીતસર નિયમિત ઉપયોગ કરવો લાભદાયક કે હાનિકારક છે એ સવાલો વિષે ઘણા પ્રસિદ્ધ વૈદ્યો અને શારીરશાસ્ત્રમાં પ્રાઢ પુરૂષો પરસ્પર વિરૂદ્ધ વાતો કહેતા આવ્યાછે. ચંચલ તેમજ ચાંચવાનો શોષ ધરાવનાર ગૃહસ્થો ચોક્કસ નિયમોના આધારે એક સરખા દારૂ પીએછે, અથવા દૂર કરેછે; તેમની ટેવનું વાજખીપણું વિદ્યાની જૂલ અથવા સરખાઈ ઉપર આધાર રાખેછે. તેટલામાટે જાહેર તંદુરસ્તી તેમજ વિદ્યાના ભલાં અર્થે અતિ અવશ્ય છે, કે જે મહાન પુરૂષોને આપણે સ્વાભાવિક રીતે આવી બાબતોમાં ભામિયા ગણીએ તેઓએ આલોહાલના સવાલ વિષે કોઈ નક્કી અને નિશ્ચિત સિદ્ધાંત આણ્યું. ત્યારે આપણે જાણી ખૂશી થવું જોઈએ કે હાલમાં વૈદ્યક મંડળ આ સવાલ ઉપર એક મત થતું જાયછે અને દારૂને ખિન અગત્યનો તેમજ કોઈ રીતે શારીર સુખમાં ઉમેરો કરનાર નહોં પણ હનિકારક ગણેછે.

આ બાબતમાં વૈદ્યક મંડળમાંજ મતફેર થોડે તેનાં જેવું ખિન્નકારક કાંઈજ નથી. એક પક્ષવાળા આલોહાલને ખોરાકના વર્ગમાં મુકેછે અને બીજા પક્ષવાળાએ

તેને ઝેર સમજે છે. પહેલા જ્યારે માણસનાં ઓરાકમાં આલ્કોહૉલ હમેશાં વેળાસર લેવા જોઈએ અને જરૂરનો નહિ તોપણ ઉપયોગી છે એમ સમજે છે, ત્યારે ખીજા તેને એક જોરાવર વિષમય ઔષધ અને ઔષધાલયમાંના પદાર્થો જેવાકે અશીણ, સોમલ, ક્લોરોફોર્મ, અંમોનિયાની માફક ચોક્કસ સ્થિતિમાંજ ઉપયોગમાં લઈ શકાય એવા પદાર્થ સમજે છે. આ વાત ઉપરથી એટલું સાબિત થાય છે કે માણસના શરીર ઉપર દારૂથી થતી અસરોની તરફેણમાં જીવના કાળથી ઈસેલા વિચાર ઉપર આ પક્ષવાળાઓનાં મતનો મુખ્ય પાયો છે અને તે પ્રમાણે તેઓના મતમાં ફેર રહે છે. આપણા શારીર દ્રવ્ય તથા તેમના પ્રાણાધાર કાર્યો ઉપર થતી આલ્કોહૉલની અસર વિષે જ્યાં સૂચી વિદ્વાન પુરૂષો એકમત હતા નહીં ત્યાં સૂચી લોક દારૂ પીવાની ટેવ વિષે એકમત થઈ શક્યાં નહિ. કોઈ પણ વસ્તુથી શારીરિક દ્રવ્યો અને કાર્યો ઉપર કેવી અસરો થાય છે તે વાસ્તવિક ચોક્કસ ઠરાવવું ઘણું મુશ્કેલ છે. તોપણ અનુભવ અને પરીક્ષા, અનુમાન અને સિદ્ધાંત, રસાયનશાસ્ત્ર અને શારીરશાસ્ત્રની મદદથી ઘણા-ખરા દાખલાઓમાં નજદીક ખરેખરી અસર જાણવાને બની આવે છે. તેથી અત્યાર સૂચીમાં ઓરાકી તેમજ દવાને લગતા ઘણાક પદાર્થોની અસર નજદીક નક્કી કરવામાં આવી છે. આ વાંધાભર્યો અધડો સવાલનો નીવેડો લાવવાનું હું ગુમાન રાખતો નથી, પણ આ બાબતમાં મત આપવા યોગ્ય સત્તાવાર પુરૂષોના મતોનો ઉતારો કરી, તેમજ મારા પોતાના અવલોકન અને કારણોથી તેની હાલની મર્યાદા પૂર્ણપણે દેખાડવાની અને વાંધાનો કૂડચો સહેલ અને ટુંકા કરવાની કોશિશ કરી છે.

દારૂ માનવી દેહનો કેટલી હદેર નાશ કરે છે તે હું તો મારા વૈદ્યક અભ્યાસનાજ વાગ્યથી સમજવા લાગ્યો છું તેથી લોક ડગાયલા વિચારથી દારૂનો અજાણપણે ઉપયોગ કરી પીડાકારી ભોગવે અને તેનો દોષ કોઈ ખીજો કારણને આપી પોતાનું સ્વાસ્થ્યનારા વાળનું કારણ ગુણ્ય રાખે તે ઉઘાડું પાડવાની મેં એક ફરજ વિચારી છે. આ મહા અગત્યના વિષય ઉપર ખરેખર અજવાળું નાખી ઉગતા જમાનાને દારૂ વ્યસનથી દૂર કરવામાં કિંવા અઘાપિ કોઈકની પણ હાનિ થતી અટકાવવામાં જો આ ગ્રંથ કોઈ પ્રકારે ઉપયોગી થઈ પડશે, તો રચનારનો સર્વ હેતુ પાર ઉતરશે.

તંદુરસ્તી આ દુનિયામાં જીંદગીનું પહેલું ને મોટામાં મોટું સુખ છે, જે હાંસલ કરવું પ્રત્યેક જાતિ ને ધંધાદારીની ફરજ છે; અને જ્યાં સામાન્યરીતે જાતિ ને ધંધાદારીમાં કોઈને કોઈ સમયથી દારૂનો વપરાસ આવે છે, ત્યાં તેથી તેમની તથા ઓલાદની જીંદગી કેમ બગડે છે, અને ટુંકી થાય છે તે સ્પષ્ટવાને દરેક પુરૂષને કાળજી રહેવી જોઈએ. આ વિષય કોઈ પ્રકારે સાંકેતો નથી કેમકે એના ઉપર આખી પ્રજાની સુખશાંતિનો આધાર રહેલો છે. આ સવાલનાં સંબંધમાં બુદ્ધિબળના જોરે સ્થાપિત સિદ્ધાંત જાણવાને ગુપડીમાં ગોંધાયલા ગરીબ કે મહેલમાં રહેનાર અમીર બંનેનો એક સરખો ધર્મ છે. અજમાયશ અને અવલોકન પ્રત્યક્ષ દેખાડી આવે છે કે મધ્યપાન મૃતિમાં સૌથી મોટો શાપ છે.

સાંકળિયું.

ભાગ પહેલો—શારીરિક જ્ઞાન.

પ્રકરણ ૧.

૫૪.

દા૩ અથવા શરાબની ઉત્પત્તિ તથા જાણવાબેગ
તવારીખ પાનું ૧—૫

પ્રકરણ ૨.

ઉભાણ તથા ગાળવાની ક્રિયા ૫—૧૧

પ્રકરણ ૩.

અસલી અને હાલના જમાનામાં દારૂનો વિદ્યાલુન્નર
સંબંધી વપરાસ. આલ્કોહોલના ગુણની ગણના .. ૧૧—૧૫

પ્રકરણ ૪.

જીવનક્રિયા અથવા જીંદગી તે શું ? શરીરરચનાનું વર્ણન ;
હાડપંજર, સ્નાયુ, ચામડી, ચરબી, દિલ, ફેફસાં, હોજરી,
આંતરડાં, મૂત્રપિંડ, લોહીની નળીઓ, પાચન રસોત્પાદક
અને શોષણ ક્રિયા, લોહીની ઉત્પત્તિ, લોહીનું ફરવું, ધાસો
ચક્રાસ, બેચુ અને તે સંબંધનાં તંતુઓની બનાવટ અને
તેમનાં કાર્ય ૧૫—૩૪

પ્રકરણ ૫.

દારૂથી શરીરની પ્રત્યેક રચનાપર ભિન્ન ભિન્ન અસર.
દારૂનો લોહી અને શરીર અવયવોમાં પ્રવેશ—
દારૂની લોહી ઉપર અસર ; દારૂની લોહીના ફરવા
ઉપર સામાન્ય અસર ; પ્રસંગોપાત પીનારાઓની પદ્ધતિ,
રોજના પીનારાઓની પદ્ધતિ, દારૂનો અચરબી તથા જડપણ
કેલાવનારો સજો, હોજરી તથા આંતરડા ઉપર અસર,
દાઝર બેમાના અપ્પતરા ; દારૂની કલેજ ઉપર અસર-
ર-જઝ, કમલો, પાક, સજો, મિઠી પીશાબ, જલંદર. દારૂથી

મુનપિંડ પર અસર—પ્રાઈટ્સ ડીઝીઝ, સંગો જલંદર, ગોઠવા, સંધિવા, રેતી; દારૂની દિવ ઉપર અસર—પડદાઓમાં સ્ફૂઝ, સંગો, થડકો, જલંદર, રક્ત નળીઓમાં સ્ફૂઝ અને ફાટી પડવું; દારૂની શ્રેફ સાંપર અસર—સસણી વરાધ, ખાંધી; દારૂની આંખ પર અસર—સ્ફૂઝ, મોતેયો, અંધાપણ; દારૂની ચામડી પર અસર—કીડ, ખરજવું; દારૂની ભેજ અને મજાતનું ઉપર અસર—વરમ, સંગો, દારૂ જન્ય ભ્રમ, ધૂળરી, દિવાનાપાથું, દારૂ પીવાનું ઝનુન, લકવો, મરગી; રાસીરનું આપોઆપ સળગી ઉઠવું. ૩૫—૮૫

પ્રકરણ ૬.

ડુક્કરને દારૂ પાઈ તેપર થતી અસરોના અખતરા. ૮૫—૮૮

પ્રકરણ ૭.

પોષણ કરનારી ને મળ ફેકનારી ક્રિયાઓમાં દારૂથી વિઘ્ન. ૮૮—૯૨

ભાગ બીજો—જૂદા જૂદા શરાબોની બનાવટ

અને ભેદભેદ.

પ્રકરણ ૧.

એલ, બિયર, પોર્ટર જેવા ક્ષિણવાળા દારૂઓ.—સાઈડર, પેરી. ૯૩—૧૦૦

પ્રકરણ ૨.

જૂદા જૂદા વાઈન.—ક્લારેટ, સૉટર્ન, વેન્ડગ્રાવ, શાયોમ્પ્રે, હરમી-ટેજ, માંન્ટપીલર, કોટીરોટી, રૂસીલોન, બ્રાં, માંસો, ક્લો-કીવુઝયો, શાંખરેટ, રોમાને, વોલને, ગેમાર્ડ, શામ્પલી, પ્રુધિ, મેરસોલ, મોંટ્રાંશે, રોમપેન, મોઝેલ, હૉક, રોરી, મદરા, મારસલા, પોર્ટ, કાર્લોવિત્સ, રૂસ્તર, એડનબર્ગ, તેકે, કૅશીરાયા, નુસા, સેનતોરીન, લેક્કીમાક્કીસ્તી, વ્હાઈતકેપરી ઈં. ૧૦૧—૧૨૮

પ્રકરણ ૩.

જૂદા જૂદા રિપરિટ.—રેફ્રિફાઈડ અને પ્રુફરિપરિટ, બ્રાન્ડી, રમ, વ્હિસ્કી, જીન, એપ્પલટૉન, રોબર..... ૧૨૯—૧૩૭

પ્રકરણ ૪.

જૂદા જૂદા લીક્વૅર.—કુમેલ, બ્રારટ્રેઝ, કુરેસો, મારાસ્કિનો, નોયો, પારશ્રેતાંમોર, અંબસિન્ય ૧૩૭—૧૪૧

પ્રકરણ પ.

ગામઠી દારૂઓ.—ઘડી, ફૂંની, કુલી, મસાલા, જાગરી, રસ, ખેવડો, મવરા.....	૧૪૧-૧૫૭
--	---------

પ્રકરણ દ.

દારૂની ભેલસેલપર વિશેષ વિવેચન.—અંમીલ, બ્યુટીલ, પ્રો- પીલ, અને હેક્સીલ આલ્કોહૉલ.....	૧૫૭-૧૬૮
---	---------

ભાગ ત્રીજો—લોકજન્ય જ્ઞાન એટલે લોકમાં ઠસેલા ખોટા વિચાર.

પ્રકરણ ૧.

તાકાદ ઉશ્કેરનાર તરીકે દારૂ માટે જ્ઞાન.....	૧૬૯-૧૭૪
--	---------

પ્રકરણ ૨.

દારૂમાં શાંતિ, નિદ્રા લાવવાની તાકાદ.....	૧૭૪-૧૭૫
--	---------

પ્રકરણ ૩.

દારૂનો શરીરજ્ઞાન નિભાવવા માટે જ્ઞાન.	૧૭૫-૧૮૪
---	---------

પ્રકરણ ૪.

દારૂને મગજ જ્ઞાન નિભાવ માટે જ્ઞાન.....	૧૮૪-૧૯૧
--	---------

પ્રકરણ ૫.

શરદી અમવામાં દારૂ માટે જ્ઞાન	૧૯૨-૨૦૧
------------------------------------	---------

પ્રકરણ ૬.

ગરમી સહેવવામાં દારૂ વિષે જ્ઞાન.....	૨૦૧-૨૧૦
-------------------------------------	---------

પ્રકરણ ૭.

તાવ, કૉલેરા, મરડો વિગેરે અટકાવી રાખવાનો દારૂનો જ્ઞાન. ૨૧૦-૨૧૪	
---	--

પ્રકરણ ૮.

જૂઠા જૂઠા વર્ગ અને વયમાં દારૂથી ટકાવ વિષે જ્ઞાન. ૨૧૪-૨૧૯	
--	--

પ્રકરણ ૯.

નજલો, વા, ચસક, અકકાન ને પાચનની કમબોરી વિગરેમાં
દાડનો ભ્રમ ૨૨૦-૨૨૨

પ્રકરણ ૧૦.

સ્ત્રીસંસારનાં સંબંધમાં દાડનો ભ્રમ—અડકાવ, હમલ-
વાળી સ્થિતિ, સ્ત્રવાવડ, ધવાડવાની સ્થિતિ ૨૨૨-૨૩૭

પ્રકરણ ૧૧.

દરદોમાં દાડનો ધટતો ઉપયોગ—સર એન્ડ્રૂ કલાર્ક, સર
હેન્રી ટૉમસન, સર વિલિયમ ગલ, ડા॰ રીચર્ડસન, ડા॰ હાર્લી, ડા॰
મરચીસન અને ડા॰ એરીકશનનાં મત..... ૨૩૭-૨૬૧

ભાગ એથો—પરચુરણ વિચાર. છાકટપણું.

પ્રકરણ ૧.

દાડથી પરહેજ રહેનારાઓને થતા કાયદા ૨૬૨-૨૬૪

પ્રકરણ ૨.

દાડમાં પુષ્ટિ છે એ વિચારનું ખંડણ:—ખોરાક એટલે શું! ૨૬૪-૨૬૭

પ્રકરણ ૩.

દાડ એક ઝેર..... ૨૬૭-૨૭૩

પ્રકરણ ૪.

દાડ જીંદગી ટૂંકી કરેછે ૨૭૩-૨૭૯

પ્રકરણ ૫.

દાડ તે દબ્યને ખાનારો હૈથ ૨૭૯-૨૮૧

પ્રકરણ ૬.

ઝાકટપણું શું:— તેનાં કારણ ૨૮૧-૨૯૭

પ્રકરણ ૭.

ઝાકટપણાંના ઇલાજ ૨૯૮-૩૨૫

ભાગ પાંચમો.

હાલના જમાનાના મહાન પુરુષોનાં મતનો સંગ્રહ ૩૨૬-૩૬૧

પુરવણી:—દેશી ડાકટરોનું મત..... ૩૬૨-૩૬૬

મધુપાન અથવા દારૂનો સવાલ.

ભાગ પહેલો.

શારીરિક જ્ઞાન.

પ્રકરણ ૧.

દારૂ અથવા શરાબની ઉત્પત્તિ તથા જાણવાબેગ તવારીખ.

આલ્કોહોલ અથવા દારૂનો અર્ક રસાયન શાસ્ત્રમાં ધણેજ જાણીતા પદાર્થ છે. એ પદાર્થ દારૂ માત્રમાં સત્ત્વ તરફ રહેલો છે. અને તેનાં વધારે આંશ પ્રમાણને લીધે જૂદી જૂદી જાતના દારૂ તેમની અસરમાં જલદ અથવા નરમ કહેવાય છે. આલ્કોહોલની અસર દારૂ પીનારનાં મન તથા તન ઉપર કોઈક વારજ કાયદાભરેલી પણ ધાણું કરી હમેશા નુકસાનકારક હોય છે. ન્યારે આલ્કોહોલ વગર કોઈપણ જાતનો દારૂ હોતો નથી, અને જાતજાતના દારૂ શરીરની જૂદી જૂદી હાલતમાં માણસ પીવામાં લે છે. ત્યારે આપણને દારૂના ગુણ અવગુણથી વાકેફ થવું અગત્યનું છે. જેમ દારૂના વપરાસની વિરુદ્ધ તેમ તેની તરફેણમાં પણ જૂદાં જૂદાં જાણવાબેગ મત અપાયેલાં છે. એવાં મતો ઉપર દારૂ પીનારાઓ તથા તેને ધિક્કારનારાઓ આધાર રાખી વારંવાર માંહોમાંહે પોતપોતાની મતજબને અનુસરતી જોરાબરી તકરાર ચલાવે છે.

આજ સ્થિતિમાં ધણા પ્રવીણ અને વખણાયેલા વૈદ્યોએ એ વિષે ઉત્તમ અને અગત્યનાં લખાણ કર્યાં છે અને હજી કયાં જાય છે; પણ માઠાં ભાગ્યે તે લખાણો ધાણું કરી અંગ્રેજી તથા યૂરોપીયની બીજી ભાષાઓમાં હોવાથી હિંદુસ્તાનનાં દેશીઓનો મોટો ભાગ તેથી અજાણ્યો રહે છે અને તેનો લાભ મેળવી શકતો નથી. એવાં લખાણો હિંદુસ્તાનના દેશીઓમાં ચાલતી ભાષાઓમાં પ્રસિદ્ધ થવાં જોઈએ; કારણ, આપણાં દેશમાં પ્રથમ બહુજ થોડો દારૂ વપરાતો અને હજી પણ જોકે યૂરોપના સુધરેલા દેશોનાં જેટલી આ બધી આપણમાં પ્રેલાઈ નથી, એપણે ન્યારે યૂરોપ અને અમેરિકામાં વેદાંતા ઉત્તમ હુનરની શોધથી તથા સહમદશીક યંત્રની મદદથી દારૂએ કરીને શરીરમાં થતા હાનિકારક ફેરફારો ખૂલા દેખાડી ત્યાંના વિદ્વાજનો સંબાધણી અને કાય-

દારૂની મદદ લઈતેની વિરૂદ્ધ ભારી મહેનત કરેછે, ત્યારે આ દેશમાં તેનો ખૂબ પ્રસાર વધતો થતો જાય, એ આપણી અસલી શ્રેષ્ઠ સ્થિતિને વિસરાવી મેળેછે તથાપિ આપણે એક પ્રાણુધાતક વ્યસનને આધીન થતા જઈએ છીએ, એમ દર્શાવેછે. હાલમાં દેશીઓમાં દારૂનો ખપ અને ફેલાવો ઘણો થતો જાયછે. દારૂનાં પીડાં ઠામ ઠામ વધી પડ્યાંછે. ગરીબોનો મોટો ભાગ અમાન હોવાથી દારૂની લલચાવનારી અસરથી પોતાનાં તન, મન, આરોગ્યતા, પૈસા, અને સંસારસુખનો ભોગ આપેછે. ઉજળી વર્ણનાં લોક જેમને દારૂનો અસલ બહુજ તિરસ્કાર હતો તથા જેમને તે વિષે ધર્મની મનાઈ છે, તેનો પણ કાંઈક ભાગ પીવામાં સામેલ થતો જાયછે. દારૂ પીવાથી થતી નુકસાની, જેકે સામાન્ય રીતે સર્વને જાણિતી છે, તોપણ તેનાં ભયંકર સ્વરૂપથી હજી આ દેશનાં લોક અજાણ છે. એ અજાણપણું દૂર કરી દારૂનાં ભયાનક પરિણામો ખૂલાં પાડવાં, જેથી આપણાં લોકમાં પોતાના જીવનું રક્ષણ કરવાનો અને સદાચરણને માર્ગે ચાલવાનો ઉપદેશ પ્રસારે,—એમટલોજ આ ગ્રંથ રચવાનો હેતુ છે.

માણસનાં તન અને મન ઉપર દરરોજ ધીમે ધીમે માઠી અસર કરનારી દારૂ જેવી ખીજી વસ્તુ ક્વચિતજ હશે, એમ જાણવાથી કોઈપણ માણસ આશ્ચર્ય પામ્યા વગર રહેશે નહીં. એ પદાર્થ વિષે આપણાં લોક જૂલબરેલા વિચારો ધરાવી સંતાપ પામે, તો દરેક વૈદ્યની ખરી ફરજ છે કે તે જૂલ તોડવા પોતાથી બનતી તજવીજ કરવી. દારૂના હિમાયતીઓનાં ઉત્તમ મતોના નાદર નમૂના આપણી આગળ વારંવાર ધરવામાં આવેછે, જેમાંથી ઘણાક તો હસી કહાડવા ઉપરાંત ધિક્કારવા જોગ છે. કેટલાક ભમાયલા લોક એમ માનેછે કે દારૂ પીવાથી બુદ્ધિ વધેછે અને ભેજાંમાં શક્તિ આવેછે. કેટલાકોને વળી એવું બાસેછે કે દારૂમાં ઉસ્કેરનારી શક્તિ હોવાથી તે બદનનાં કૌવતમાં વધારો કરેછે. વળી કેટલાકોનું તો એવું ખાસ મત છે કે જીંદગી જળવવા માટે એમ હવા અતે પાણી અગત્યનાં સાધનો છે, તેમ દારૂ પણ એક અગત્યનું તત્વ છે, માટે તે વગર ચાલે નહીં. વળી ઘણાક દારૂના શોખીનો એવું ધારેછે કે જ્યાં સુધી માણસ છાકટું થાય નહીં, ત્યાં સુધી દારૂની ખરાબ અસર થયલી કહેવાય નહીં. આ મુઘળા વિચારો જૂલબરેલા છે. થોડા થોડા દારૂ પીવાથી પણ શરીરના બાંધા ઉપર છૂપી રીતે અને ધીમે ધીમે માઠી અસર થાયછે, તે જાણવાને પીનાર અને પીવાની હિમાયત કરનાર તદ્દન અશક્ત હોયછે. નારાકારક અને સંતાપ ભરેલાં ઘણાંક દરદોના બેમાલમ ભોગ પીનાર થઈ પડેછે અને તેની ખબર તેમને રહેતી નથી, માટે દારૂ વિષે જેટલું વિગતવાર જ્ઞાન મળે તેટલું મેળવવું જરૂર છે.

દારૂનું મુખ્ય સત્ત્વ આલ્કોહૉલ છે, અને જ્યારે તે આલ્કોહૉલને લીધે દારૂ બહુ માઠી અસર કરી શકેછે, ત્યારે આલ્કોહૉલની તવારીખ, બનાવટ, અને આશિયત વિગતોનો વિચાર ધ્યાનમાં લેવો પહેલો અવશ્ય છે. સઘળી જાતના દારૂમાં સમાયલા અર્ક એમટલે આલ્કોહૉલની બનાવટ શું છે; તે કેમ અને કેવા આકારમાં પીવાયછે; સાધારણ રીતે પીવાતા દારૂઓમાં તેનું કેટલું પ્રમાણ હોયછે; શરીર માંહેનાં અવયવોની કૃતિમાં અને તેઓની બાંધણીમાં એથી શું ફેરફારો થાયછે; તંદુરસ્ત બાંધાનાં માણસ ઉપર તે કેવી અસર કરેછે; કોઈ વેળા પુષ્કળ અથવા હમેશાં થોડા કે હદ ઉપ-

રાંત દારૂ પીવાથી શરીરની કેવી ખૂબી અવસ્થા થાયછે ; ઇત્યાદિ, આખતોનું માન કદી-પણ નજીવું અને કંટાળા ભરેલું ગણાશે નહીં. એ ઉપરાંત માણસનાં શરીરની ચોક્કસ દરદી હાલતમાં દારૂ અને તેમાં સમાયેલા આલ્કોહૉલ કોઈ કોઈવાર કેવી દવારૂપી અસર કરી ગુણુકારો થાયછે, તે પણ માન કિંમતી ગણાયા વિના રહેશે નહીં.

તવારીખનાં પુસ્તકો તપાસતાં જણાયછે કે દારૂની લખ અને વપરાસ અસલના વખતથીજ લોકમાં આલ્યાં આવ્યાંછે. દુનિયાના મહા જલપ્રલય (દેલ્યુજ) ના વખતથી કેટલી સ્ત્રીઓને ઉપયોગ તેમ ગેરઉપયોગ થતા આવેલા છે. એ રેલમાંથી કૃત્ત નોહા નામનો સખસ કમિલા સહિત તેની પવિત્રાર્ધને માટે અચી ગયો હતો. તે નોહાએ ક્રાઈસતનાં જનમની ૨૩૪૭ વરસ આગળ એક દ્રાક્ષનો માંડવો રાખ્યો, અને તેમાંથી જે દ્રાક્ષ થઈ તેનાં રસમાંથી વાઈન બનાવી તે પીને છાકટો બન્યો હતો (જેની-સીસ નવ, ૨૦, ૨૧). રૅખી લોકની દંતકથા ઉપરથી કેથ્રિકસ કહેછે કે નોહાએ દ્રાક્ષનો માંડવો રાખ્યો તે પ્રસંગે સેતાન હાજર થયો અને મેંદું, સિંહ, વાંદર, અને ડુકરનાં ભોગ લીધા. આ જનવરો છાકટપણાંની જૂદીજૂદી હલવાળી સ્થિતિની નિશાનો તરફ સેતાને ધાર્યાં હતાં: એટલે બ્યારે માણસ પીવા શરૂ કરેછે, ત્યારે તે મેંદાં જેવો રાંક અને નિર્દોષ હોયછે; પછી વધારે પી સિંહ જેવો બહાદૂર થાયછે; ત્યાર પછી તે બહાદૂરી વાંદરાના જેવાં ઘેલછાંકાંદેછે; અને છેલ્લાં તે ડુકરની જેમ કાદવમાં રગડાળાય-છે. આ ઉપરથી અંગ્રેજીમાં કહેવત નીકળી છે કે ‘એઝ ડ્રન્ક એઝ આ હૉગ.’

ક્રાઈસતના જન્મની ૨૨૦૦ વર્ષ આગળ ચીનમાં ઇતિહાસ નામના એક એડુતે વાઈન શોધીકાઢ્યો હતો, એવું સાઈરસ રેડીંગ પોતાની વાઈનની તવારીખમાં જણાવેછે. કેટલીક સરકાર પૈસાની લાલચ સાથે દારૂનાં ઉપર કર નાંખેછે, તેમ નહીં, પણ લોક દારૂ પી હિચકારા, અને ખાયલા ન બને, તે સાથે તેવેજાની ચીનઈ સરકારે દારૂ ઉપર કર લાગુ પાડ્યો હતો. પણ આવો કર અસર કરી શક્યો નહીં. જેએને મોંઢે દારૂ લાગ્યો તેએને પીવા વિના ચાલ્યું નહોતું; તેથી કરીને ક્યા નામના ઉત્તર તરફના એક ઝારે ક્રાઈસત પહેલાં ૧૫૦૦ વરસપર પોતાના મનના ક્રાંટામાં તે દારૂથી એક તળાવ ભરી નાખ્યું અને પોતાની રૈયતના ૩૦૦૦ માણસોને તેમાં કૂદવાની કુરજ પાડી. ગીબન નામનો તવારીખ લખનાર કહેછે કે પૂર્વે તરફના હન લોક ચીનમાં પોતે રાજ્ય ચલાવતા હતા, તે તેએએ છાકટપણાંમાં એવું. તેએ પોતાની છાવણીમાં દારૂ પી છાકટા થઈ ઉંઘમાં પડ્યા, તેવામાં ચીનના સરદારોએ તેએ પર અચાનક ટૂટી પડી તેમને જીતી લીધા. મિસર દેશના અસલી રહેવાસીએ તેમજ યૂનાની લોકમાં વાઈન દારૂ શિવાય ‘બિયર’ પણ વપરાતો હતો, એવું ડાયોડોરસ અને એલો કહી ગયાછે. હિરોડોટસ, જેણે ક્રાઈસત પહેલાં ૪૫૦ વર્ષ ઉપર તવારીખ લખી, તે જવમાંથી દારૂ બનાવવાની રીતનું બયાન આપેછે; અને તેના વખતનાં મિસર દેશનાં લોક રાજ તે દારૂ વાપરતા હતા એમ લખી ગયોછે. વિલ્હીનસન જણાવેછે કે મિસર દેશની અંદર જે કાંઈકોતરે કામ કરેલાં છે, તે ઉપરથી જણાયછે કે ત્યાંનાં મરદ અને સ્ત્રીઓ દારૂ પીતાં કે તેથી બેભાન થઈ જતાં હતાં. મિસર અને યૂનાનના લોક જોકે તે વખતમાં અતિ ઘણા સ્વધરેલા ગણાતા

હતા, તોપણ તેમને દારૂ પીવાની ટેવ હતી. યૂનાનીઓનો પ્રિય દેવ આપ્પી દુનિયામાં બમતો ફરી દારૂના આશીર્વાદ અને છાકટપણાંની મજેહની હિમાયત કરતો, તે બેકસને નામ પ્રસિદ્ધ છે.

રેડીંગ લખેછે કે સઘળા લોકની દંતકથા ઉપરથી એવું માલમ પડેછે કે દ્રાક્ષના માંડવાની ઉત્પત્તિ પહેલાં ઇરાનમાં થઈ. વળી આરમિનિયન લોક પણ એ બાબતમાં પહેલા થવા માગેછે ; કારણ, એરીવાનની નજદીક શહેરની દિવાલોથી આસરે ત્રણ મેલ દૂર જ્યાં નોહા દુનિયાની માટી રેળની આગળ સહકુટુંબ રહેતો હતો, ત્યાં તેને દ્રાક્ષનો પહેલો માંડવો રોપ્યો હતો. સર જૉન માલકમ પોતાની ઇરાનની તવારીખમાં મુસ્લાં અકબરનાં દસ્તવેજ ઉપરથી લખેછે કે પરસીપોલીસના સ્થાપનાર જમશેદ પાદશાહે પહેલાં દારૂ રોપી કાઢ્યો હતો. તે દ્રાક્ષનો અતિ ધણો રોપ્યો હતો અને તેણે મોસમ પછી મળવા સારૂ કેટલીક દ્રાક્ષ જળવી રાખવાને ફરમાવ્યું. તે પરથી દ્રાક્ષને એક માટાં વાસણમાં ભરી બવિબનના ઉપયોગને માટે એક મહેરાપમાં મૂકી રાખી. જ્યારે વાસણને ઉઘાડવામાં આવ્યું, ત્યારે દ્રાક્ષને ઉભાણ (શર-મેન્ટ) ચઢ્યું હતું. તે રસ એટલો ખાટો માલમ પડ્યો કે તે ઝેરી થયેલો જણી તેની કેટલીક ખાટલીઓ ભરી તે ઉપર 'ઝેર' કરીને રાખ્દ લખ્યા. એ ખાટલીઓ તેના ઝિરદામાં મૂકી હતી. એવું બન્યું કે એ શાહની માનિતી સ્ત્રીઓ માંહેની એકનું માથું એટલું દુખ્યું કે તેનાં દરદથી તે દિવાની જેવી થઈને તેણીએ પોતાનું મોત આણું. 'ઝેર' એવા નામ સાથની ખાટલી જોઈ તેણીએ તે હાથમાં લીધી અને તે માંહેલો પ્રવાહિ પી ગઈ. એટલા વખતમાં પેલો દ્રાક્ષનો રસ દારૂ બની ગયો હતો. તે પીવાથી રાણી ભર જીંધમાં પડી અને જ્યારે તે ઉઠી, ત્યારે તેને ધણો કરાર વળ્યો. આ ઇલાજથી તે ખૂશી થઈ; તેણીએ વધારે લેવા માંડ્યું અને પછી ધડી ધડી લેતાં બધું ઝેર પીવાઈ ખલાસ થઈ ગયું. જ્યારે આ વાત પાદશાહને માલમ પડી, ત્યારે તેને પેલી રાણીને સઘળું કપૂલ કરવાની ફરજ પાડી. તે પછી થોડાક જથામાં દારૂ બનાવ્યો, અને શાહ જમશેદ અને તેની દરબારે તેની લહેર લીધી અને તે પછી આજ સુધી ઇરાનમાં "ઝેર-ખૂશ" અથવા ખૂશી ભરેલું ઝેર, એવા નામથી વાઈન દારૂ એાળખાતો આવ્યોછે.

ડાક્તર રીચર્ડસન જણાવેછે કે દારૂની ઉત્પત્તિ પહેલાં એશિયા ખંડમાં થઈ હતી. દ્રાક્ષનો પેલો, જેમાંથી પહેલાં વાઈન બનાવવામાં આવ્યો, તે એશિયા ખંડની બુખિમાં ઉગ્યો હતો ; અને ગ્રીક તથા રોમીટીક ટોલાની દંતકથા પ્રમાણે એશિયા ખંડમાંથી યૂરપ ખંડમાં લઈ જવામાં આવ્યો. તે પછી યૂનાન દેશમાંથી તે ઇટલી દેશમાં ગયો, અને ત્યાંથી ફ્રાન્સ, જર્મની તથા યૂરપના બીજા દેશોમાં તેનાં બુખિઆં ફેલાયાં.

આવી રીતની પૂરાણા વખતથી તે હાલના વખત સુધી દારૂ પીવાની અને તે સાથે હદ ઉપરાંત પણ પીવાની નોંધ છે. આ કપૂલ કરવું જોઈએ કે હાલના વખતમાં બૌદ્ધ ધર્મના અને હિંદુની જિંદગી જાતિનાં લોક સિવાય દારૂ પીવાની ટેવ સર્વ વર્ણમાં પ્રસરેલી છે. જે દેશોમાં મુસલમાની રાજ્ય છે, અને જ્યાં મુસલમાન લોક વસેછે, ત્યાં પણ જોકે તેમના ધર્મની ખાસ મનાઈ છે તે છતાં ધણો ભાગ છૂપીરીતે દારૂની છૂટ લેછે. ઇરાન, ટુર્કસ્તાન ને મીસરમાં દારૂ પીવાયછે, એ મશહૂર છે.

મારકોપેણા નામનો જાણીતો મુસાફર કહેછે કે તૌંચીસના મુસલમાનો દારૂ પીવાને તેમના ધર્મની બાધ છતાં દારૂને ઉકાળતા હતા; જેથી કરીને દારૂનો સ્વાદ બદલાતો ને સ્વાદ બદલાયાથી તેઓ તેનું નામ બદલીને તે પીતાહતા ! સારાંશ, દારૂનું નામ બદલીને તેજ ચીજ ખીજ નામથી પીવામાં ધરમની બાધ ન ગણવાને તેઓ તત્પર રહેતા હતા ! !

હવડાં બધાં દેશમાં પછી જંગલી, અરધાં ઝૂધરેલાં કે પૂરાં ઝૂધરેલાંમાં, હરેક પ્રકારથી કેશ લાવનાર દારૂ બનાવવામાં આવેછે. દુનિયાના ગરમ મૂલકોમાં જૂદી જૂદી જાતના તાડના રસ, સેળડીના રસ તથા મહુંડાંમાંથી દારૂ બનાવવામાં આવેછે. દક્ષિણ અમેરિકા અને મેક્સિકોમાં એલીઆના ઉભાણુ આવેલા રસને દારૂ તરીકે પીવામાં આવેછે. સીદી લોકમાં ગુઆરાપો નામનો સેળડીના ઉભાણુ આવેલા રસમાંથી દારૂ બનાવેછે, અને જ્યારે સેળડીની માસમ હોતી નથી, ત્યારે મધ અને ચોખ્ખામાંથી તેઓ પેદા કરેછે. ઉત્તર તરફનાં ઘણાંક દેશમાં અને કોઈવાર સ્કૉટલેન્ડના જંગલ ભાગોમાં પણ ‘બર્ચ’, ‘બેચલ’ અથવા ‘એશ’ ઝાડના રસમાંથી દારૂ પેદા કરેછે. તાતાર અને મનગોલ લોક કુમીસ નામનો દારૂ ષોડીના દૂધમાંથી બનાવેછે. પીર અને અમેરિકાના ખીજ ભાગોમાં અસલી એલાદના ઈન્ડિયનને નામે એલાખાતા લોક ચીકા નામનો દારૂ મૈકેદોડામાંથી બનાવેછે. અરબ, એથિયોપિયન અને આફ્રિકાની ખીજ જાતે જુસા નામનો દારૂ તેમની રોટલી બનાવવાના આઠામાંથી બનાવેછે. રશીઆમાં ઘણાં અરે હમેશા વપરાતો દારૂ ક્વાસને નામે એળખાયછે, તે કાદવના જેવો ગદલો છે અને સ્વાદમાં આરબ લોકના જુસા જેવો છે; તે તેઓ જવ (રાઈ) ના આઠાને પાણી સાથે બેળી ઉભાણુ ચઢાવીને બનાવેછે. જરમન લોક તેઓનો સાધારણ વીસબિયર નામનો દારૂ ઘઉં અને જવના આઠામાંથી બનાવેછે. આપણાં ઇંગ્લેન્ડ અને ફ્રેન્ચ દારૂઓ વિષે પાછળથી વિસ્તીર્ણ ખૂલાસો આવશે.

મકરણુ ૨.

ઉભાણુ તથા ગાળવાની ક્રિયા.

દારૂની બનાવટ વિષે બોલતાં આલ્કોહૉલ અથવા તેનો અર્ક કઈકઈ ક્રિયાઓ થાયછે તે જાણવું જરૂર છે. કોઈપણ ચીજમાંથી આલ્કોહૉલ ઉત્પન્નતાં બે પ્રમુખ ક્રિયા થાયછે. પહેલી ઉભાણુ ક્રિયા (ફરમેન્ટેશન)નાં નામથી, અને બીજી દારૂગાળવાની ક્રિયા (ડિસ્ટિલેશન) નામથી એળખાયછે. આંડવાળા બધા પદાર્થોનાં રસમાં ઉભાણુ ચઢવાથી આલ્કોહૉલ થાયછે. આથી રસાયની નિયમ પ્રમાણે આંડનાં મૂળતત્વ છૂટાં પડેછે, અને તે પાછાં ખીજ પ્રમાણમાં ભેડાયછે, તેને આપણે દારૂ કહીએ છીએ. જેટલા દારૂ ઉભાણુ ક્રિયાથી બનેછે તેમને વાઈન નામથી એળખવામાં આવેછે, અને પછી વાઈનને ગાળવાથી જે જલદ દારૂ ઉત્પન્નછે તેને સ્પિરિટ અથવા જલદ દારૂ કહેછે.

એક સજીવ અથવા સકરણુ (ઓર્ગેનિક) પદાર્થનાં મૂળતત્વ છૂટાં પડે અને તે પાછાં બીજી રીતે એકત્ર સાથે મળીકોઈ નવો જ પદાર્થ બને, તે ક્રિયાને ઉભાણુ

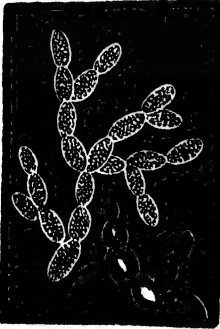
ક્રિયા (ફરમેન્ટેશન) કહે છે. નેટ્રોજનવાળા પદાર્થો જેવાં કે ગોરા, પનીર, વગેરેમાં બેજ હોવાથી તથા પૂરતી ગરમી સાથેની હવામાં ઉઘાડા રહેવાથી પોતાની મેજેજ તેમનાં કેટલાંક તત્વ સાથે હવાની ઑક્સિજન મળી જાય છે અને તેમ થતાંમાં જે પૃથક્કરણ (ડિઝમ્પોઝીશન) શરૂ થાય છે, તે અસલ પદાર્થનો સઘળો નાશ થાય, ત્યાં સુધી ચાલુ રહે છે. આવા પૃથક્કરણને કોહવાણ કે ઉભાણ (પ્લુવીફિકેશન ઓર ફરમેન્ટેશન) કહે છે. ખાંડ જેવા પદાર્થો જેમાં નેટ્રોજન નથી, તેમાં એ પૃથક્કરણ આપોઆપ શરૂ થતું નથી; પણ તેમાં ફેરફાર શરૂ કરવા વાસ્તે બીજી કોઈ વસ્તુ કોહોતી, એટલે ખમીરી હાલતમાં, ઉમેરવાથી ઉચ્કેરણી થવી જોઈયે. આ ફેરફાર (મેટામોરફોઝીસ) ચાલું કરવા માટે જે પદાર્થો ઉમેરવામાં આવે છે, તેમને ખમીર (ફરમેન્ટસ) કહે છે. જે મકે કોહોતું મારા, લોહી, પનીર, ઇંડું, કણક (ડો) અને સર્વ પોતાની મેજે કોહોતી અથવા ખમીર ચહેલી હાલતમાં આવેલી વસ્તુઓ છે. નેટ્રોજન રહિત ખાંડવાળી વસ્તુ-એના તત્વોનો સંયોગ ધણી દૃઢ (સ્ટેબલ) ન હોવાથી, તેએમાં ઉપલી ખમીરી વસ્તુએ (ફરમેન્ટસ) નાખે ઝટ ઉભાણ ક્રિયા ચાલુ થાય છે, તત્વો છૂટાં પડે છે, અને તે બીજી રીતનાં પ્રમાણમાં એકમિક સાથ મળી જૂદી બનાવટ ઉપજે છે. એખી ખાંડને પાણીમાં પિગળાવી ગમે એટલો વખત રાખી શકારો; પણ કોઈપણ નેટ્રોજનવાળો કોહોતો પદાર્થ ખાંડનાં પિગળાવેલાં પાણીમાં ઉમેરવામાં આવે, તો ઉભાણ ઉચ્કેરાધ પૃથક્કરણ (ડિઝમ્પોઝીશન) થાય છે અને આલોહાલ બને છે. ખાંડના રસમાં આવી રીતે ઉભાણ શરૂ કરવા ધણું કરીને કણકનું ખમીર (ઈસ્ટ) નાખે છે, જેથી તે રસમાંથી ખાંડનાં તત્વો છૂટાં પડવા સાથે મીઠા સ્વાદ પણ જાય છે, અને ખાસ નવા સ્વાદ ઉપજી ખાંડને બદલે હવે કાર્બોનિક એસિડ ગેસ અને આલોહાલ જેવી નવી બે ઝેરી વસ્તુ ઉત્પન્ન થાય છે.

$$\begin{array}{lcl}
 \text{ખાંડ} & = & \text{આલોહાલ} + \text{કાર્બોનિક એસિડ ગેસ} \\
 \text{કાર્બન હેડ્રોજન ૧૨} & = & ૨(\text{કાર્બન ૨ હેડ્રોજન ૬} + ૨(\text{કાર્બન ઑક્સિજન ૨}) \\
 \text{ઑક્સિજન ૬} & & \text{ઑક્સિજન ૧)}
 \end{array}$$

આપણે અહિં જોઈએ છીએ કે ખાંડને ખમીર દેતાં તેનાં તત્વ છૂટાં પડી તેમાંથી આલોહાલ અને કાર્બોનિક એસિડ ગેસ બને છે; તોપણ આલોહાલના તત્વ તો ખાંડનાં તત્વ જે કાર્બન હેડ્રોજન અને ઑક્સિજન તેનાં તેજ રહે છે; ફરક માત્ર એટલો કે આલોહાલનાં તત્વ ખાંડનાં તત્વથી જુદા પ્રમાણમાં જોડાયેલાં છે. આટલા યોગ્ય ફરકને લીધે ખાંડ અને આલોહાલ, જોકે એકજ તત્વો-કાર્બન, હેડ્રોજન, ઑક્સિજન-થી બનેલાં છે, તોપણ ખાંડ કાર્બનવાળો એક ઉપયોગી ખોરાક છે, અને આલોહાલ ઝેર છે. આ ખાંડનાં તત્વ કાર્બન, હેડ્રોજન, ઑક્સિજન આપણી દેહને પુષ્ટિ અર્થે ધણું ઉપયોગનાં છે; મટે જો એ તત્વ તેના કુદરતી નિયમથી ઝાડપાન કે ફળફળાદિમાં સાકર સ્વરૂપમાં જે પ્રમાણમાં સમાયેલાં છે, તેમાં ફેરફાર વગર રોજની કે દ્રાક્ષ તરફિ આપણું પેટમાં દાખલ કરવામાં આવે, તો તેમાં સહેલથી ખોરાક તરફિ હજમ થાય છે. પણ જ્યારે એજ તત્વો સાકરથી બદલેલા પ્રમાણમાં રચાઈ દારૂ તરફિ લેવામાં આવે, તો તુર-તજ પેટનાં સઘળાં અવયવોમાં જોસની ગતિનો અવિશ થાય છે અને તેએ તેમને

હાનિકારક ધુસનારા જેવા ઘણી રાશીરની બહાર કાઢી મેળેછે. જેમ એક કેરી પાકી હોયછે, ત્યારે તેનાં સાકરીયા રસને લીધે સ્વાદિષ્ટ લાગેછે અને ખોરાક તરીકે ખવાય-
છે; પણ જો તે કેરી ઝાડ પરથી પકેલી ઉતારી ન લીધી, તો પછી તે પોતાની મેળે ખરી
પડેછે; કારણ, પાકવા પછી તેમાં કોહોવાણુ (ખમીરી ફેરફાર) રાફ થાયછે, અને તેના
સાકરીયા રસમાં દારૂ જેવો ફેરફાર થાયછે, ન્યારે ખાવામાંથી ખાતલ કરવા સારૂ
કુદરત તેને ઝાડ ઉપરનાં ખીજાં ખાવાલાયક રજોથી દૂર ફેંકી દેછે. તે છતાં પણ જો
કોહતી હાલતમાં કેરી ખાધી, તો પેટમાં અજીણું વિગરે ઝેરી ચિન્હોના વિકાર પેદા કરે-
છે. એજ પ્રમાણે ખાંડવાળા પદાર્થોમાંથી કોહવાણુ એટલે ખમીરી ક્રિયાથી બનેલો
દારૂ પીધાથી ઝેરી અસર રાશીરનાં સર્વે અવયવોને પહોંચેછે. આ ઉપરથી આપણને
ખુલ્લું માન્ય પડેછે કે ખાંડ અને દારૂમાં જો કે એકજ તત્વો છે, તોપણ ખાંડમાં તે એ
કુદરતી ખોરાકના નિયમમાં મિશ્રિત થયલાં છે; જેથી ખાંડ આપણા સ્વાભાવિક સ્વાદને
અનુસરતી રહીને એક કાર્બનવાળા પદાર્થ તરીકે સહેલથી ખાવામાં આવેછે. પણ
ખીજા હાય ઉપર દારૂમાં એ તત્વો કુદરતી ખોરાકના પ્રમાણમાં મિશ્રિત ન થયાથી દારૂ
સહેલથી પેટમાં રહી શકતો નથી ને તેને ત્વરિત રાશીરમાંથી બહાર કાઢી મૂકવામાં આવેછે.

ઉભાણુ ક્રિયા ચાલતાં સાકરીયા પ્રવાહિમાં જે ફેરફાર અથવા પૃથક્કરણ થાયછે,
તેમાં મુખ્ય ભાગ સૂદમ જંતુઓ બજાયેછે. ખમીર (ધરૂ) એજ સૂદમ જંતુઓથી
બનેલો પદાર્થ છે, અને તેમને લીધે ખાંડવાળા રસમાં ઉભાણુ ચાલેછે. સૂદમ જંતુઓ
તરેહવાર પ્રકારના આવેછે, જેમની જાત સૂદમદર્શક યંત્રની મદદથી પરખાયછે. આ
માહેલાં જે જાતનાં જંતુઓ સાકરીયા રસમાંથી આલ્કોહોલ બનાવેછે, તે ઝાડપાનના
વર્ગના હોયછે, અને તે માટે આ જાતનાં સૂદમ જંતુઓને ખમીરનો પાળો (ધરૂ
પ્લેન્ટ) કહેછે. આ પાળો ઝાડપાનની સૃષ્ટિના વર્ગોના અનુક્રમમાં સૌથી પ્રથમ
જાતનો સારો પાળો છે અને તે ઇંડાકાર સજીવ પરમાણુ (સેલ્સ) ની રચના થરાવેછે.
એકમાંથી ખીજાં ફૂટી નીકળી તે શ્રેણીમાં ચાલેછે. આ પાળો (આકૃતિ ૧) નું ખાંડ-
વાળા પ્રવાહિમાં ઉગવું જેમ ફેલાવું જાયછે તેમ ખાંડનાં તત્વોમાં પૃથક્કરણ ચાલતું થાય
ખમીરી પાળો (સૂદમ-
દર્શક યંત્ર પરથી).

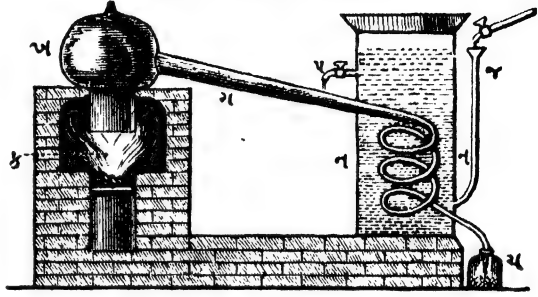
આકૃતિ ૧.

છે અને તેથી આલ્કોહોલ તથા કાર્બોનિક એસિડ ગેસ ઉપર
વર્ણવ્યા પ્રમાણે બનતાં જાયછે. આ ક્રિયા ચાલતી વેળા હવા-
માંથી પુષ્કળ ઓક્સિજન મૂકાયછે; જો કે બંધ વાસણમાં
ખાંડવાળા પ્રવાહિને ઓક્સિજન દૂર રાખતાં પણ ઉભાણુ
ચાલી શકેછે; પણ ત્યારે ખમીરી પાળાની વૃદ્ધિ ધીમી ચાલે
છે. ન્યારે ઘણી ઓક્સિજન હાજર હોયછે અને પ્રવા-
હિનું ઉંડાણ હોતું નથી, ત્યારે આ છોડ પૂર જોરમાં શ્રેણી-
ય છે, પણ તેથી ખમીરી ક્રિયા ઘણી થાડી ચાલેછે. પણ
ખીજા હાય ઉપર ન્યારે બહારની ઓક્સિજન દાખલ
કરવામાં આવતી નથી, ત્યારે આ છોડ ધીમો ઉગેછે; પણ
તેથી ઘણું ઉભાણુ ચાલેછે; કેમકે છોડ પોતાની વૃદ્ધિ માટે
જોઈતાં તત્વો બહારની ઓક્સિજન બદલ પેલા ખાંડવાળા

પ્રવાહિમાંથી ખેંચતા જાય છે અને તેમ થતાં જે પૃથક્રણ થાય છે, તેથી વહેલો આ-
છોહોલ બનતો જાય છે.

હવે, મીઠા રસમાં ખમીર ચઢી તે દારૂનો સ્વાદ ધરે છે, પછી તેને ચોક્કસ રીતથી
ગાળી સ્વચ્છ અને તેજ હાલતમાં લાવે છે, ત્યારે તેને દારૂ ગાળ્યો, એમ કહીએ છીએ.
આ ખીજુ ક્રિયા જંતરની

દારૂ ગાળવાનું જંતર.

આ° ૨.

પાણી લાવતી નળી છે, અને પ ટપના ઉપલા ભાગમાંથી ગરમ થયેલું પાણી કહાડી
નાંખનારી નળી છે. જે વસ્તુને ગાળવી હોય, અથવા જેમાંથી અંક કાઢાડવો હોય,
તે વસ્તુને પેહેલાં ખ ભાડી (ખોંધલર) માં મૂકે છે. અહિં તે નીચેની ભડી કે ની
અગ્નિથી ગરમ થઈ, તેમાંથી વરાળ નીકળે છે; ખ ભાડી સાથે ગ નળીનો સંબંધ
હોવાથી તે વાટે વરાળ પસાર થાય છે અને નળીના સ્કૂ આકારના પેચમાંથી પસાર થતાં
તેને જરા વખત લાગે છે, તેથી અને નળીની આસપાસના ટપ ન-નમાં રાખેલાં
ઠંડાં પાણીના સ્પર્શથી વરાળ ઠીજીને પ્રવાહિ રૂપ બની ચ સીસા, જેમાં ગ નળી
ઉતારેલી છે, તેમાં પડે છે. ચ સીસામાં જે પ્રવાહિ ભેગો થાય છે, તેને ગાળેલો પ્રવાહિ
કહે છે, અને તે જ દારૂ હોય છે, તો તેને ગાળેલો, જલદ દારૂ અથવા સ્પિરિટ કહે છે.
ન-ન ટપ માંહેની પેચદાર નળીમાંથી ઉઠી વરાળ પસાર થવાને લીધે ગરમ થઈ
ગયેલું પાણી પ નળી વાટે કાઢાડી નાંખવામાં આવે છે, અને ટપની હેઠળની બાજુથી
ખીજુ ઠંડું પાણી જ નળી રસ્તે દાખલ કરવામાં આવે છે.

પહેલી ઉભાણુ ક્રિયાથી જે કાંઈ વાઈન બન્યો, તેને આ પ્રમાણે ગાળવાથી સ્પિરિટ
બને છે અને તેમાં પેલા વાઈન કરતાં આછોહોલનું પ્રમાણ વધારે રહે છે તથા પિ વાઈ-
નમાં જે કાંઈ ખીજું તત્વોનો ભેગ હોય છે, તે આમાં આવતો ધણો ખરો અટકે છે;
એટલા માટે વાઈન કરતાં સ્પિરિટ ચોખ્ખો અને જલદ દારૂ છે, તેમ તેની અસરો
પણ સખત છે.

દારૂ બનાવવા માટે સાકર અથવા સાકરનો ગુણુ ધરાવતી વસ્તુઓની ધણી
જરૂર છે; કારણ, આપણે જોયું કે સાકરનાં તત્વોમાં પૃથક્રણ થઈ તેમાંથી આછો-
હોલ અને કાર્બોનિક એસિડ ગેસ ઉપજે છે. આપણે જાણીએ છીએ કે દરેક
જલતના ડળના રસમાં સાકરનો ગુણુ રહેલો છે; માટે દારૂ બનાવવાના કામમાં તે
અવશ્યક છે. પણ દારૂની બોહોળી ખૂટ પરી પાડવા માટે ફોજોનો મીઠો રસ

પૂરતા જથામાં મળી શકતો નથી. એટલા માટે ખીણ એવી વસ્તુ વાપરવામાં આવે છે કે જેના ઉપર ચોક્કસ ક્રિયા લાગુ પાડતાં તેમાં સાકરનો ગુણ પ્રાપ્ત થાય છે ને પછી તેમાંથી આછોહોલ ખેંચી લે છે. કેટલીક જાતના અનાજમાં મોટા જથામાં એ પદાર્થ સમાયેલો છે, તેથી તેને આટાના સત્વવાળી વસ્તુ અથવા સ્ટાર્ચ કહે છે. એ સ્ટાર્ચમાં વિશેષ ઉભાણ ક્રિયા (ફરમેન્ટેશન)ના યોગથી સાકરનાં ગુણની સ્થિતિ સ્થાપન કરીને તેમાંથી મોટા જથામાં દારૂ બનાવે છે.

ગરમ દેશોમાં તાજાં પાકાં ફળોના સાકરીયા રસમાં કુદરતીજ (ફરમેન્ટ) ચઢે છે. ખમીર ચઢવા સાથે ચાર વસ્તુની ઉત્પત્તિ થતી જણાય છે. એક વાસણમાં જો દ્રાક્ષ જેવાં ફળોના રસ ઉધોડા રાખ્યો હોય, તો તેમાંથી પહેલી કાર્બોનિક એસિડ ગેસ (હવા) ઉત્પન્ન થઈ બહારની વાતાવરણ સાથે તે મળી જાય છે; ખીણ વસ્તુ શીણની માફક તે રસની સપાટી ઉપર તરતી અથવા ઉભરાતી દેખાય છે; ત્રીજી વસ્તુ રગડાના આકારમાં નીચે ઠરી જાય છે; ચોથી એક પ્રવાહિ વસ્તુ, જે નીચે ઠરી ગયેલા રગડા અને ઉપર ઉભરાયેલા શીણની વચ્ચે પડી રહે છે, જે કાંઈ જ નહીં પણ આછોહોલ ધરાવતો દારૂ છે અને તે વાઈન કહેવાય છે.

વાઈન રાખ્દની ઉત્પત્તિ વિષે જો કે મિસર અને ઇટલી દેશ મગરૂર રહે છે; તોપણ યૂનાની ગ્રંથકારો ખાત્રી પૂર્વક જણાવે છે કે એ રાખ્દ યૂનાનથી જન્મ પામ્યો છે. તેમના કહેવા પ્રમાણે ઇટાલ્યા રોહેરમાં ડયુકેલ્યનના છેકરા ઑરીસ-ત્યસે દ્રાક્ષના રસમાંથી પહેલવહેલો વાઈન બનાવ્યો. આ રોધની ખૂશીમાં તેણે પોતાના છેકરાનું નામ 'ઓઈનોસ' આપ્યું. ઑઈનોસ રાખ્દ દ્રાક્ષના વેલાને માટે વપરાતો હતો; જેનું વખત જતાં 'ઓઈનમ' ને પછવાડેથી 'વાઈનમ' (અંગ્રેજી વાઈન) થઈ ગયું.

પહેલ વહેલાં વાઈન દારૂ પ્રકત દ્રાક્ષના રસમાંથી બનાવતા હતા. શ્રાક્ષરસના ખમીરનું જ્ઞાન લોકમાં જેમ પથરાતું ગયું, તેમ તેઓ ખીણ તરેહવાર ફળ ફળાદિમાં ઉભાણ (ફરમેન્ટેશન) ઉઠાવી વાઈન બનાવવા લાગ્યા. શેતુર, સેઅફા, પેર, પીચ, અનનાસ, દાડમ અને મોસંખી વગેરે રસવાળાં ફળો તેઓ વાપરવા લાગ્યા, પણ દારૂના ખપ પ્રમાણે આવાં ફળો પણ પૂરતા જથામાં મળી ન આવ્યાથી સર્વે જાતનો અનાજ—જેમ ધઉં, જવ, ને ચોખ્ખા; તથાપિ કેટલાક કંદ, જેમ પટેટા, ખીટરટ, ઇત્યાદિ—જેમાં, આપણે કહ્યું, તેમ સ્ટાર્ચ રહેલો છે, તેનો ઉપયોગ દારૂકાને જાડી કર્યો.

અનાજમાં આવેલાં સ્ટાર્ચને સાકરીયા પદાર્થમાં બદલાવા સારૂ અનાજને થોડા કણસ અથવા પીળા ફૂટે, ત્યાં સૂધી પાણીમાં ઘોળી રાખે છે. એમ થતાં પાણીના સ્પર્શથી અનાજના સ્ટાર્ચમાં 'દાએમ્સ્ટીઝ' નામનો નવો ખમીરી પદાર્થ પેદા થાય છે, જેવો સ્ટાર્ચ એક જાતની ખાંડમાં બદલાય છે. આ પીળા ફૂટ્યા પછી અનાજને ચૂલા ઉપર સેકી સૂકવે છે, ત્યારે તેને મોંદટ કહે છે. પછી દાએમ્સ્ટીઝવાળા મોંદને છુદી તેને ખીજ બારીક બ્રેડા કરેલા અનાજ સાથે ભેળે છે, જેથી મોંદની દાએમ્સ્ટીઝ નવા અનાજના સ્ટાર્ચની ખાંડ કરવામાં મદદ લાગે છે. તેમ થવા માટે આ ભેળેલા જ્ઞાને

કેટલોક વખત સૂધી પાણીમાં બોળી રાખેછે, જેથી તેમાં ખમીર ચઢી તેના સ્વાદમાંથી એક જાતનો સાકરીયા પદાર્થ બનેછે. ખમીરમાં જલદી કરવા સારૂ તેને આતશ ઉપર ગરમ કરેછે, અને જેમ પાણી ઉકળતું જાય તેમ અનાજના છુંદાથી તે છૂદું પાડી બીજાં વાસણમાં રેડેછે. એવી રીતે ઉકળીને ઘટ થયલાં પાણીને અગ્રેજીમાં 'વર્ટ' કહેછે. એ ધાતું પાણી થંડું પડતાંજ તેમાં સાકરનો ગુણુ આવેછે, અને જેમ દ્રાક્ષ અને બીજાં રસવાળાં ફૂંજોના મીઠા સાકરવાળા રસમાંથી વાઈન બનાવવામાં આવેછે, તેમ અનાજનાં સ્વાદમાંથી ઉત્પન્ન થયેલા સાકરનાં ગુણુવાળા ઉપલો પદાર્થ પણ દારૂ બનાવવાના ઉપયોગમાં આવેછે. આ રીતે બનેલા દારૂમાંથી જે જલદ સ્પિરિટ બનાવેલા હોયછે, તે તેને ફરી ગાળેછે અને તે સ્પિરિટ અનાજમાંથી ગાળેલા કહેવાયછે.

પોર્ટ, શેરી, મદીરા, ક્લારેટ, રૉમપેન, વગેરે જૂદા જૂદા વાઈન દારૂ છે. અને એ સધળા વાઈન જોકે જૂદી જૂદી જગ્યાએથી આવેછે અને તેમનો સ્વાદ પણ જૂદા જૂદા છે; તેપણુ તે સધળા દ્રાક્ષ રસમાંથી બનેછે અને તેમની બનાવટ આવણે આગળ બયાન કર્યું તેમ ઘણી ખરી એક સરખી છે. પ્રાચીન કાળના વાઈનોમાં હાલના વાઈન કરતાં આલ્કોહૉલનું પ્રમાણ થોડું આવડતું હતું. કારણ, તેમાં ઉભાણથી જેટલા આલ્કોહૉલ કુદરતી બનતો તેટલોજ રહેતો. અસલના જલદમાં જલદ વાઈનમાં સેકેડે ૧૨ ભાગ આલ્કોહૉલ આવતો. હાલના ઘણા ખરામાં આસરે ૨૦ થી ૨૫ ભાગ આવેછે તેનું કારણ કે તેમનામાં પાછળથી બીજા સ્પિરિટ પણ ઉમેરેછે.

વાઈનમાં જે થોડોક આલ્કોહૉલ સમાયછે, તેને ગાળીને છૂટો પાડવાની ક્રિયા ઈ. સ. ૧૧ મી સદીની આગમજ કોઈને ખબર હતી નહી. આ ક્રિયા પહેલી આરબ લોકને હાથ લાગી અને આલ્કોહૉલ શબ્દ તેમનીજ ભાષાનો છે. આલક્યુ કંસીસ નામના એક આરબ રસાયણી કિમિયાગર અને તખ્તીએ ઈ. સ. ૧૧ મી સદીમાં તે શોધી કાઢાડી. આ વખતથીજ જોકે અરબ કિમિયાગરે સ્પિરિટ ગાળવાની ક્રિયાથી વોકેફ થયા અને તે વોકેફગારી પોતાનાં કિમિયાને લગતી કેટલીક છૂપી બનાવટોમાં વાપરતા આવ્યા; તેપણુ છેક ૧૮ મી સદીની શરૂઆત સૂધીમાં દુનિયાના લોકને જણાયલી ન હોતી, એટલે પીતાપણુ ન હોતા. ૧૦૦ ભાગ સ્પિરિટમાં આસરે ૪૦ થી ૫૦ ભાગ આલ્કોહૉલ હોયછે. દારૂને ગાળી સ્પિરિટ કરવા જતાં એક વિશેષ કારણથી તેમાં આલ્કોહૉલનો ભાગ વધારે આવેછે. પાણીને વરાળ રૂપ થવાને જેટલી ગરમી જોઈએ, તે કરતાં ઘણી એછી ગરમીથી આલ્કોહૉલ વરાળ આકારમાં થઈ જાયછે; તેથી કરીને દારૂને ઉકાળતાં તેમાંહે સમાયલાં પાણીની વરાળ નીકળવા માટે તે પહેલાંજ થોડી ગરમી લાગતાં તે માહેલા આલ્કોહૉલની વરાળ નીકળેછે. દારૂમાંથી નીકળતી વરાળ એક વાસણમાં એકઠી કરવામાં આવેછે, જ્યાં વખત જતાં તે પ્રવાહિ આકારમાં બદલાયછે. આ પ્રવાહિમાં આલ્કોહૉલનું પ્રમાણ વધારે હોવાથી તેની અસરમાં તે ઘણું જલદ રહેછે; અને પછી પ્રવાહિને જેમ વારંવાર ગાળ્યા કરેછે, તેમ તેમાંથી સ્વચ્છ આલ્કોહૉલ મળેછે.

પ્રથમમાં સ્પિરિટનો ઉપયોગ રસાયણી ક્રિયાઓ અને દવા બનાવવામાં કર્યો

હતો. પણ પાછળથી તે બીવામાં વાપરવા માંડ્યો, ત્યારે દાર્શ ગાળી તે માહેથી ધણુ જથામાં સ્પિરિટ બહાર ખેંચી કઢાડવાનું કામ ધાકારેબંધ ચાલ્યું. આટલું જાણ્યું કદાચ અહિં અગત્યનું છે કે નરમ વાઈનામાંથી સ્પિરિટ ખંતવાવા શીખ્યા પછી પ્રાન્ડી રાબ્દ વપરાસમાં આવ્યા, તેથી માલમ થાયછે કે તે ધણુ પાછળથી ખનવા લાગ્યાછે. જીન દાર્શ, જેનું નામ જીનીવા શહેર ઉપરથી પડ્યુંછે, તે નામથી હાલમાં તે એક જાતનો સ્પિરિટ આજ પાયછે; મોટે ખસે વર્ષની અગાઉનો જીન હાલના જીન સ્પિરિટના જેવો જલદ નહિ હતો. બ્રિસ્ટી નામનો સ્પિરિટ પણ માત્ર ૧૫૦ વર્ષ થયાં જણાયલોછે. 'રમ' સાકર અથવા ગોળમાંથી ગાળીને ખનવેછે. લાટિન ભાષામાં સાકરને સેકરમ કહેછે, તેમાંથી પહેલા બે અક્ષરનો નિવેધ થઈછેલ્લા બે અક્ષરો ઉપરથી 'રમ' નામ પડ્યુંછે.

આસરે ૬૦ સં ૧૬૦૦ માં મોન્તપીલર નામના તખ્તિયે શોધી કાઢડ્યું કે આલ્કોહૉલ એક મિશ્ર પદાર્થ છે. પણ એ મિશ્ર પદાર્થમાં સમાયલાં મૂળતત્ત્વો કાર્બન, હૈડ્રોજન અને ઑક્સિજન છે, એવું ડી. સાસુર નામના રાખસે પહેલું શાખિત કર્યું.

દાર્શમાંથી જે આલ્કોહૉલ ગાળી કાઢાડવામાં આવેછે તે તદન સ્વચ્છ હોતો નથી; પણ તેની સાથે હમેશાં પાણીનો ભાગ ભેળાયલો રહેછે. એ ભેળાયલાં પાણીમાંથી આલ્કોહૉલને છૂટો પાડવા મોટે તેને ફરીથી ગાળવામાં આવેછે. આલ્કોહૉલમાં પાણીને ખેંચી લેવાની શક્તિ એટલી ઘટ છે અને પાણી પણ તેને એટલાં ચીવટપણાંથી વળગી રહેછે કે આવી રીતે દાર્શને ફરી ફરી ગાળવા છતાં પણ કેવળ સ્વચ્છ આલ્કોહૉલ મળતો નથી. એટલા મોટે તેને સ્વચ્છ આકારમાં મેળવવા તદન જૂદીજ યુક્તિએ રસાયનશાસ્ત્રમાં વાપરવામાં આવીછે. શીખેલા વૈદો અને રસાયનવિજ્ઞાનને આ વાત તો જાણીતી છે કે આલ્કોહૉલમાં પાણી ખેંચવાનું જોડલું આકર્ષણ છે તે કરતાં ખીજું કેટલીક વસ્તુએ—જેમ કળી ચૂનો (ફિવકલાઈમ), મોરથુથુ (સલફેટ ઑફ કૉપર), અને કલૉરાઈડ ઑફ કૉલ્સિયમ—એમાં વધારેછે. એમ હોવાથી પાણીને આલ્કોહૉલથી છૂટું પાડવા એ વસ્તુએનો ઉપયોગ કરવામાં આવેછે. વળી ખીજું મુશ્કેલી એ નોંધે કે આલ્કોહૉલને સ્વચ્છ હાલતમાં લાવવા જતાં તેને હવા લાગવાથી પણ હવામાં આવેલો પાણીનો ભાગ ખેંચી લેછે.

પ્રકરણ ૩.

અસલી અને હાલના જમાનામાં દાર્શનો વિદ્યાહુન્નર સંબંધી વપરાસ.

આગળા વખતમાં વાઈન દાર્શ ખીજાં કયાં કયાં કામોમાં ફાયદાબરેલી રીતે ઉપયોગ કરવામાં આવતો હતો, તેની થોડીક સમજ આપવી આઠેકાણે જરૂરી છે. કેટલીક વસ્તુએને જળવી રાખવા અને કહોતી અટકાવવા દાર્શ ધણુ અગત્યનો છે, એ જેમ હાલમાં આપણે જાણીએ છીએ તેમ પ્રાચીન કાળના લોક પણ તેથી અસાન

ન હતા. આગળ વખતથીજ પ્રાણી તથા વનસ્પતિ વર્ગની વસ્તુઓને જાળવી રાખવા સારૂ દારૂ વાપરવામાં આવતો હતો. હાલની જે દારૂ આગળ વખતમાં દારૂમાંથી સરકો બનાવતા હતા. વનસ્પતિઓમાંથી દવાઈના ઉપયોગમાં આવતી ગુણકારી વસ્તુઓનાં સત્વ અથવા કસ ખેંચી કઠાડવાની દારૂમાં શક્તિ છે, એ પણ આગળ વખતમાં લોક જાણતા હતા, એવું તવારિખ ઉપરથી માલમ પડે છે. ડાયોસ્કોઈડીઝ નામના પ્રાચીન કાળના એક વૈદ્ય બ્રાડપાનમાંથી દારૂની મારફતે સત્વ ખેંચી કેટલાએક ગુણકારી અને કીંમતી ટિક્કરો બનાવ્યા; એ ટિક્કરોમાં એક ઘણું અગત્યનો, અમલકારિક અને તવારિખના પાનાઓમાં મરાહુર થયેલો ‘ મેડોગોરા ’ ના વાઈન નામથી ઓળખાતો ટિક્કર હતો. યૂનાન દેશની આસપાસનાં ટાપુઓમાં ધતૂરાના છેાડવા જેવો ‘ મેડોક ’ છેાડ ઉગે છે, તેનાં મૂળિયાં વાઈનમાં ચોક્કસ રીતે ઉકાળી ‘ વાઈન ઓફ મેડોગોરા ’ નામનો ટિક્કર બનાવવામાં આવે છે. એ ટિક્કરની અસર એવી છે કે તે પીવાથી માણસ કલાકોના કલાક સ્થંધી બેભાન પડી રહે છે. હુરિયસ એપુલિયસ નામનો ઇતિહાસકર્તા ઈ. સ. ૧૬૦ માં ગોલ્ડન એસ નામની એક ચોપડી લખી ગયો છે; તેમાં તે ઉપલાં ટિક્કરની ખૂબી વિષે જણાવે છે કે માણસના શરીરનો હર-કોઈ ભાગ કાપવો વાહાડવો અથવા બાળવો હોય, તો તે માણસને આ ટિક્કર પાયાથી તે બેભાન બને છે. અને તે હાલતમાં વાહાડકાપ વગેરેથી નીપજતું દરદ તેને જરા-એ જણાતું નથી. મહાન કવિ શેક્સપિયરે પોતાનાં વખણાયેલાં નાટક ‘ મેકબેથ ’ તથા ‘ રોમીયો અને જુલિયટ ’ માં એ ટિક્કરની ખૂબીઓ ગાંધ છે.

વળી લોખંડના કાઠને દારૂ સાથે મેળવી ઊકાળવાથી એકરૅક્ટ ઓફ માર્સ નામની એક બનાવટ ઉપજતી કઠાડવામાં આવે છે, તેની ખૂબી જખમ, સોજા અને શરીરનાં એવાંજ ખીજાં દરદો ઉપર ઘણી ફાયદા ભરેલી જણાતી હતી.

દારૂ ગાળવાની ક્રિયા (દિસ્ટિલેશન) થી સ્પિરિટ અથવા જલદ દારૂ મેળવવામાં આગળ વખતના કિમિયાગરો કૃતેહ પામ્યા; પણ તેઓએ સ્પિરિટની બનાવટ ઘણીજ છૂપી રાખી; કારણ, તેઓએ જોયું કે ઘણી વસ્તુઓ જે કોઈ પણ કળાથી પીગળી શકતી ન હોતી, તે સ્પિરિટમાં સહેજ પીગળવા લાગી; ઘણીક જાતનાં તેલ, ઝાડના ચીકણા રસ, ગુંદર અને રાજ, તથા કેરો એ વગેરે સ્પિરિટમાં પીગળી ગયાં, અને તે સઘળાં લેપ તરફિ જખમો ઉપર લગાડવાને ઉપયોગી થઈ પડ્યાં. વળી ખીજાં મોટા લાભ એ થયો કે સ્પિરિટની મારફતે રાલ (રેઝીન) અને કેરો (એમ્બર) જેવી વસ્તુને પીગળાવી નાના પ્રકારના સુંદર રંગ પ્રાપ્ત થયા, જે ચિતારાઓને બહુ કીંમતી અને ઉપયોગી થઈ પડ્યાં. વળી રસાયનીઓને સ્પિરિટને બળતો જોઈ મોટો આનંદ થયો કે તેમાંથી જરાએ ધુમોડો નીકળ્યા વગર તેની ગરમી અત્યંત માલમ પડી. દારૂ ગાળવાની કૂચી હાથ લગતાંજ રસાયનીઓ નરમ, તેમ સાખર શિંગડા જેવી કઠણ વસ્તુઓ પણ ગાળવાનો અખતરો કરવા લાગ્યા. ગાળતાં ગાળતાં કાંઈ પણ નવી શોધ હાથ લાગશે એવી તેમને ઉમ્મદ રહી. તેથી આરજ વધતાં તેઓ ખનિજ પદાર્થો (મિનરલ સબસ્ટન્સીઝ) પણ ગાળવાનો અખતરો કરવા મંડ્યા. તેમાં હિરાકસી (સલફેટ ઓફ આયર્ન) ગાળી જોતાં તેમને તેલના જેવો એક ધોડો અને ભારી પ્રવાહિ મળી

આવ્યા. આ પ્રવાહિને આપણે હાલમાં સલક્યુરિક ઍસિડ અથવા ગંધકનો તે-
જળ નામથી ઍળખીએ છીએ. પછી એ ગંધકના તેજળ (સલક્યુરિક ઍસિડ)
ઉપર રસાયનીએ વધારે અપતરા ચલાવવા મંડયા. સ્પિરિટ સાથે તેને બેળીને ગાળી
જોતાં વળી એક રમુજ અને અચંપા ભરેલા પ્રવાહિ નીકળી આવ્યા; જેને પાણીમાં
રેળતાં તે ઉપર તરતા જણાયા. તેને સ્પિરિટ ઉપર રેડ્યો, તોય પણ તરતા રહ્યા.
ન્યારે હાથ ઉપર રેડી જોયા, ત્યારે તે વરાળ રૂપી બની ઝડપથી ઉડી ગયા, અને
તેમ થતાં હાથને અતિ ઠંડક વળી. તેને બાળતાં બડકો ઉઠ્યો. એ પ્રવાહિમાં મીણ,
તેલ, ચરબી, રાગ, તથા ઝાડનાં ચીકણા રસ વગેરે પીગળી ગયાં; પણ પછી થોડા
વખતમાં ઉપલો પ્રવાહિ હવામાં ઉડી ગયો અને આ સઘળી વસ્તુએ ઠરી બેઠી.
પાણી કરતાં એ પ્રવાહિ કાંઈ હલકો છે, એમ તો પ્રથમમાં જણાયું હતું; પણ તે
અને પાણીને એક સરખો જથ્થો લઈને તોલ કરતાં પાણી નવ રતલ અને એ પ્રવાહિ
સાત રતલ થયો. આ હલકા વજનને લીધે તેને 'હથર' (હવા જેવી હલકી) નામ
આપવામાં આવ્યું. આ વસ્તુ દવા દારૂના કામમાં હાલ બહુ ઉપયોગી થઈ પડી છે.
એની ધણીક આશિયતો આલ્કોહૉલની આશિયતને મળતી આવે છે. શરીરના ભા-
ગોમાં વહાડ કાપ કરતી વખતે તે માણસને મુંઝાડી બેથુક કરવા કામમાં આવે છે.
વળી હાલના વખતમાં જણાયલા ધણી ઉપયોગી હુબરૌમાં તે કામે લાગી છે. આગળ
વખતમાં કિમિયાગરો આઠલુંજ કરીને ધરાયા નહીં. સ્ક્રૌપ્પાર (સૉલ્ટ પીટર)
ઉપર ઉપલી ગાળવાની ક્રિયાલાયુ કરીને તેમાંથી નૈટ્રિક ઍસિડ ખેંચી; અને નીમક ને
ગંધકનો તેજળ મેળવીને સાથે ગાળ્યાથી હાઇડ્રોક્લૉરિક ઍસિડ પેદા કરી.

હાલ આપણે જૂદીજૂદી ગેસો અથવા હવા રૂપી વસ્તુએ વિષે જે કાંઈ માન
ધરણીએ છીએ, તે માન પહેલવહેલાં દારૂ બનાવતાં ઉભાણક્રિયા (ફરમેન્ટેશન)
થી નિપજતી ગેસોની તપાસ કરવા ઉપરથી મળ્યું છે. દારૂના સંબંધમાં ઉભાણ-
ક્રિયાનું જે આપણે બયાન કર્યું, તે ક્રિયાએ ન ધારેલી અને આડકતરી
રીતે ધણી અતિ મોટા પ્રાયદા કસ્યા છે. નામાંકિત રસાયની પ્રીસ્ટલી, જે જે
જગાએ દારૂમાં ઉભાણ ક્રિયા ચાલતી, તે જગાએ હાજર રહી તેમાંથી સ્વભાવિક
જૂદી જૂદી ગેસો કેમ પેદા થાય છે, તે તપાસતો હતો. તે પછી સ્ક્રેલે આપતરા કેટલાએક
અનિજ પદાર્થો (મીનરલ સબસ્ટન્સ) પર કરતાં તેણે ઑક્સિજન ગેસ, જેના દમ
ઉપર માણસ જાતનું જીવન છે, ને જે ન હોય, તો માણસ કદી જીવી શકે નહી, તે શોધી
કાઢાડી. વળી કોલસા ઉપર એજ ધોરણથી અપતરો કરતાં ખીજ જાતની ગેસ ઉત્પન્ન
થઈ, જે ગેસને બાળી જોતાં તે દીવાની સર્વે અગત પૂરી પાડે એવી માલમ પડી.
હાલમાં આપણે સાધારણ ઉપયોગમાં દીવાને ડેકાણે વાપરીએ છીએ તે આ ગેસ છે.
'કલોરીન ગેસ' ને આલ્કોહૉલમાંથી પસાર કરતાં 'કલોરલ હાઇડ્રેટ' નામની ઉપયોગી દવા
લીખિગ નામના રસાયનીને હાથ લાગી. એ દવા દરદીને ઊંઘ લાવવા મોટે ધણી
પ્રખ્યાત છે. વળી તેણે 'કલોરાઇડ ઑફ લાઇમ' સાથે આલ્કોહૉલ ઉપર પ્રયોગ કર-
વાથી 'કલોરોફોર્મ' નામની સહુને જાણીતી માણસને બેથુક કરનારી કીંમતી વસ્તુ
શોધી કાઢી. આ સઘળા પ્રસિદ્ધ દાખલા ટાંકવાની મૂળ મતલબ એ છે કે આલ્કોહૉલ

દવા દારૂ અને હુન્નરોનાં કામમાં કેવી, અને કેટલી અગત્યની વસ્તુ છે, તે વાંચનાર સારી રીતે પીછાણી શકશે.

આલ્કોહૉલના ગુણની ગણના.

હવે સાકરિયા રસમાં ઉભાણુ ચઢી જાઇતી થતાં જે થોડા આલ્કોહૉલ થાયછે અને પછી વાઇનને ગાળવાથી જે સ્પિરિટ મળેછે તથા તે સ્પિરિટને ફરી ફરી ગાળવાથી જે સ્વચ્છ આલ્કોહૉલ મળેછે, તે સ્વચ્છ આલ્કોહૉલનાં લક્ષણ શું છે, તેની તપાસ લઈએ. આ આલ્કોહૉલનું વિશેષ અથવા ખાસ નામ અઈલી આલ્કોહૉલ છે; તે જ્યારે તદન સ્વચ્છ હોયછે, ત્યારે રંગ રહિત નિર્મળ પાણી જેવો દેખેછે. એનો વાસ આપણને પસંદ પડતો છે; એનો સ્વાદ જીભને ઝણઝણાટ કરાવેછે. પાણીસાથે સરખાવતાં આલ્કોહૉલ વજનમાં હલકો ઉતરેછે. ગમે એટલી ઠંડી લગાડવા છતાં આલ્કોહૉલને પાણીની પેઠે બરફનાં આકારમાં બાંધવાને હજી સ્થળી કોઈ પણ કળા કૃતેહ પામી નથી; આ ખૂબીને લીધે ઉષ્ણતામાપક યંત્રો (થર્મોમીટર) બનાવવામાં આલ્કોહૉલ પણ વપરાયછે. આપણે એ યંત્રોમાં ધણું કરી પારો વાપરેલો જોઈએ છીએ; પણ જ્યાં અતિઘણી ઠંડીનું પ્રમાણ લેવું હોયછે, ત્યાં પારો બંધાઈ જાયછે, તેથી યંત્રની નળીમાં રંગ સાથે મેળવેલો આલ્કોહૉલ નાખેછે. આ એમાં બરેલી વસ્તુની વળી બીજી ખૂબી છે કે તેને જે ખૂલ્લી મૂકી હોય, તો તે પાણી કરતાં ઘણીજ ઝડપથી વરાળરૂપી થઈ ઉડી જાયછે અને એમ ઉડી જતાં જે જગા છોડી જાયછે, તેને અતિ ઠંડી કરી મેળેછે. કુદરતનો કાયદો છે કે જ્યારે કોઈ પ્રવાહિ ચીજ વરાળરૂપ પડે, તે રૂપાંતરમાં તેની આજુબાજુની ચીજોમાંની ગરમી ચૂસી તેમણે ઠંડી કરેછે તથાપિ પ્રવાહિ જેટલો ઝડપથી બદલાશે તેટલીજ જલદીથી આજુબાજુની ચીજોમાં ઠંડક કરશે. આ નિયમનો સાધારણ દાખલો આપણે કોલોન વોટરના ઘરસંસારી ઉપયોગમાં જોઈએ છીએ. માથું દૂખતી વેળા કપાળઉપર કોલોન વોટરને પાણી સાથે ભેલી આપણે મૂકીએછીએ, ત્યારે ગરમ થયેલાં માથાને તે ઠંડક આપેછે; તેનું કારણ કોલોન વોટરમાં સમાયેલો આલ્કોહૉલ તથા પાણી, ઉપર જણાવ્યું તેમ, વરાળરૂપ બની ઉડી જાયછે અને તેમ ઉડી જતાં કપાળની ગરમી સાથે એવી જઈ કપાળને ઠંડું પાડેછે.

આલ્કોહૉલની ખાશિયત તપાસતાં વારંવાર એ ઉષ્ણતામાપક યંત્ર સ્થાપવું પડેછે, માટે આ ડેકાણે આપણે તેની કાંઈક સમજણ લઈએ. હવામાં વધારે એાછી ગરમીનું માપ જાણવા માટે ઉષ્ણતામાપક યંત્ર (થર્મોમીટર) (આ. ૩) બનાવેછે, તેમાં મુખ્ય એક કાચની નળી હોયછે; અને નળીની ઉપર એક સરખા તશવતે કાપા પોડેલા હોયછે. એ એક કાપાને અંશ (ડીગ્રી) કહેછે. નળીનું તળીવું કાચના પોકળ પૂકા સાથે જોડાયેલું રહેછે. એ પૂકામાં પારો અથવા રંગીન આલ્કોહૉલ ભરવામાં આવેછે. જેમ જેમ ગરમી વધારે પડેછે, તેમ તેમ પારો અથવા આલ્કોહૉલ નળીમાં ઉપર ચઢેછે, ત્યારે નળીપર માંડેલા કાપની નિશાનીઓથી જેટલા અંશ સહ્યો તે જણાયછે. આપણે આગ પર પાણી ઉકળીને

અળખળતું જોઈએ છીએ, તે અળખળાવવા માટે જોઈતી ગરમી ‘ફેરનહાઇટ’ ઉપલ્પતા- અનાવનારના ઉપ્પ્લુતામાપક યંત્ર (થર્મોમીટર) ની નળીમાં પાંચે માપક યંત્ર. ૨૧૨° અંશ (ડીગ્રી) પર ચઢેછે, ત્યારે પહોંચેછે. તે પાંચે તેમાં ૩૨°

આ. ૩.

અંશ સ્કેલી નીચે ઉતરેછે, ત્યારે પાણીનું અપ્ર થીજે ચ્મિટલી ગરમી ચ્મિટલી થાયછે. જેમ પાણી ૨૧૨° અંશ (ડીગ્રી) ની ગરમીથી ઉકળેછે, તેમ આલ્કોહૉલ ૧૭૩° અંશ પર અળખળેછે. વળી આલ્કોહૉલ દીવા કે દેવતાની ગરમી લાગતાંજ બળી ઉઠેછે અને બળતાં તે ધૂળયા કરેછે. ચ્મિના બળવાથી જો કે અજવાળું થાયું પડે છે પણ ગરમી બહુ પ્રાપ્ત થાયછે. વિજળીના તણુઓ પણ આલ્કોહૉલને સળગાવી શકેછે. આલ્કોહૉલની પ્રાણી ઉપર થતી અસરો વિષે સઘળા એક મતથી જણાવેછે કે વધારે પ્રમાણમાં લેવાથી તે ટુરત ઝેરી અસર દેખાડેછે; ચ્મિટલે પેટમાં ગયા પછી તે શરીરનાં પ્રવાહિ અને અપ્રવાહિ તત્વો ઉપર નાશકારક અસર કરેછે. જે રસાયણી ફેરફારો ઉપર હુંદગીના આધાર છે, તે સર્વને તે બંધ પાડેછે. શરીરનાં તત્વો મહિની આલખ્યુમેનને જડ (કોઆગ્યુલેટ) કરી નાખેછે અને તેમને ચીમળાવી (કોર્સેગેટ) દેછે. જે જનાવરોનાં ભેજને ઉઘાડું કરી તેપર ધૂણ સ્પર્શિટ લગાડવામાં આવે, તે તેમને લકવો કરેછે; તેમનાં હૃદયને લગાડયાથી તેનાં ધબકારા બંધ પાડેછે; અને પાણીમાં નાંખવાથી તે માંહેલી માછલી ચ્મિ જલદીથી પોતાનું ચિતન્ય ખાહીદેછે. આટલા ઉપરથી આલ્કોહૉલની ઝેરી અસર પ્રજ્ઞી પર કેવી છે, તે સમજવું સહેલ છે.

પ્રકરણ ૪.

જીવનક્રિયા અથવા હુંદગી તે શું? શરીરરચનાનું વર્ણન.

આવી સઘળી તેજ આશિયત ધરાવતો આલ્કોહૉલ દારૂમાં હાજર રહ્યાથી માણસની તંદરસ્તી ઉપર કેવી અસર કરેછે, તે હવે પછી સારી રીતે જણવામાં આવશે. આ દારૂના ઉપભોગ પાછળ દુનિયામાં ફરેડો રૂપિયા ખરચાયછે; અને તે ઉપભોગ શાને માટે થતો હશે? કશા માટે નહિ, પણ ધીરે ધીરે પોતાના અમૂલ્ય જીવનો નાશ કરવા માટે. જેમ ખોરાક, હવા, પાણીવિના માણસથી જીવી શકાતું નહિ, તેવા દારૂ નથી કે તેનો દુનિયામાં આટલો બધો ખર્ચ થવો જોઈએ. કોઈપણ નામાંકિત

વૈદ, કોઈપણ રસાયન શાસ્ત્રી, કોઈપણ ધર્મશાસ્ત્રી, કે કોઈપણ દુનિયાદારીનો અજમાયશી માણસ એવી ખાતરી કરી આપરી નહિ કે દારૂ ન હોય, તો માણસ જાત આરોગ્ય રહી શકશે નહિ. દારૂની વિવિધ અસર શરીર ઉપર કેવા પ્રકારની થાયછે, તે સમજવા માટે પહેલાં શરીરના જૂદા જૂદા ભાગોની રચના તથા તેમની કૃતિથી આપણું જીવન કેમ ચાલેછે, તેનું થોડુંક જ્ઞાન ધરાવવું ઉપયોગી છે; એટલા માટે જેમને આપણી જીંદગીની કળાનું સાધારણ જ્ઞાન ન હોય, તેમને સાદ્ય કરવા અહિં ટુંકામાં થોડું વર્ણન કરવું અવશ્ય છે. આપણું જીવન એટલે જીંદગીનાં લક્ષણો શું છે? તે એક બાળકને આપણે જોઈશું, તો તેમાંથી આગળ પડતાં જણાઈ આવશે. પ્રથમ તો તે બચ્ચાંમાં બુદ્ધિ હોયછે, જેથી કોઈપણ આશ્ચર્યકારક કે નવી ચીજ તેની નજર સામે આવેછે, ત્યારે તે તરફ તેનું લક્ષ્ય ખેંચાયછે. પછી જ્યારે તેનું જ્ઞાન તે વસ્તુ પર જાયછે, ત્યારે તેનામાં ગતિશક્તિ આપણે જોઈએ છીએ. એટલે પોતાના શરીરને ત્યાં ઉપાડી જવાની, તે ચીજ પર હાથ લાંબા કરી ઝીપલાવાની, અને તેને ડાહી પોતા પાસે આણવાની તેનામાં શક્તિ જોઈએ છીએ. ત્યારે ગતિ એ જીંદગીનું ખીજું લક્ષણ છે. વળી તમે વિશેષ જોશો કે તેનું અંગ ગરમ થયલું રહેછે. હવે આ લક્ષણોમાં પહેલું બુદ્ધિ, તે જોઈમાં રહેલી છે. ખીજું ગતિ તે સ્નાયુરચનાથી જળવાય છે. અને ત્રીજું તેનાં અંગમાં ગરમી તે તેનાં તંતુવિકારી અને સ્નાયુરચનાનાં કાર્ય ચાલવાથી તેમનાં ક્ષય પામેલા તત્વોનો તથા આપણા ખોરાકના થોડાક ભાગનો લોહીમાં ધીમાં દહન થવાથી શરીરગરમી ચાલુ રહેછે. આવાં લક્ષણોની પૂરેપૂરી સમજ નીચલાં વર્ણનથી મળશે.

આપણાં શરીરની રચનામાં—હાડપિંજર એટલે હાડકાનું પાંજરું, સ્નાયુ એટલે માંસ (મસલ્સ), તેમનાં બંધન (લિગેમેન્ટ્સ), ત્વચા એટલે ચામડી, ચરબી, લેન્ગુ, તથા છાતી અને પેટ અંદરનાં અવયવો, અને લોહી-એટલાં મુખ્ય વાણાં છે.

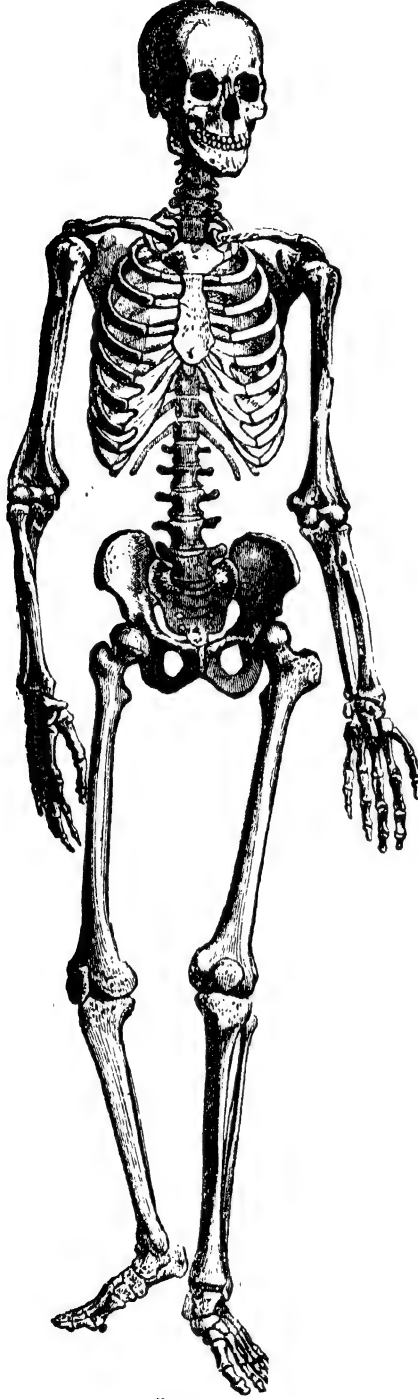
હાડપિંજર (આ૦ ૪) શરીરનો પાયો છે. હાડકાનું પાંજરું ઘણાં હાડકાં એક-મેકથી જોડાઈને થયુંછે, જે તેનાં સાંધા તથા બંધનોના યોગે કરીને કુદરતી નિયમ પ્રમાણે વગર છૂટાં પડે હાલેછે. માંસના લોચા હાડકાનાં વિવિધ ભાગો ઉપર વળગી રહી સંકોચાયછે, તેથી તેને તરેહવાર ગતિ આવેછે, અને તેવો શરીરનું વિવિધ પ્રકારે ચલનવલન થઈ શકેછે.

માંસ એટલે સ્નાયુ (મસલ્સ) માં આકુંચન (કન્ટ્રાક્ટાઇલ) શક્તિ છે, જેથી તેઓ સંકોચ પામે, ત્યારે તે સાથ જોડાયેલા ભાગ ખેંચાઈને હાલેછે; એક સાંચાને ગતિમાં ચૂકવા જેમ પટ્ટા, દોરી, રસી વગેરેની જરૂર હોયછે, તેમ હાડપિંજરનાં ચોક-કાંને ઠેકાણે ઠેકાણે વળગાડેલા સ્નાયુ છે (આ૦ ૫), જેવો ચાલવું, હાથ હલાવવો, ડોકું હલાવવું, બોલવું, આંખો ફેરવવી વિગેરે જે ગતિમાન કાર્યો થાયછે, તેમાં સ્નાયુનાં કાર્ય ચાલેછે. શરીરના કોઈપણ ભાગ કે ખારીક ભાગ સ્નાયુ વગર ગતિમાં આવી શકે નહિ. એમાં જે સ્નાયુઓ આપણાં મનની ઇચ્છાને આધીન રહી હાથ પગ વગેરેનું ચલનવલન જોઈએ તે વખતે અને જોઈએ તેમ કરેછે, તેમને ઇચ્છાધીન

શરીરચનાનું વર્ણન.

૧૭

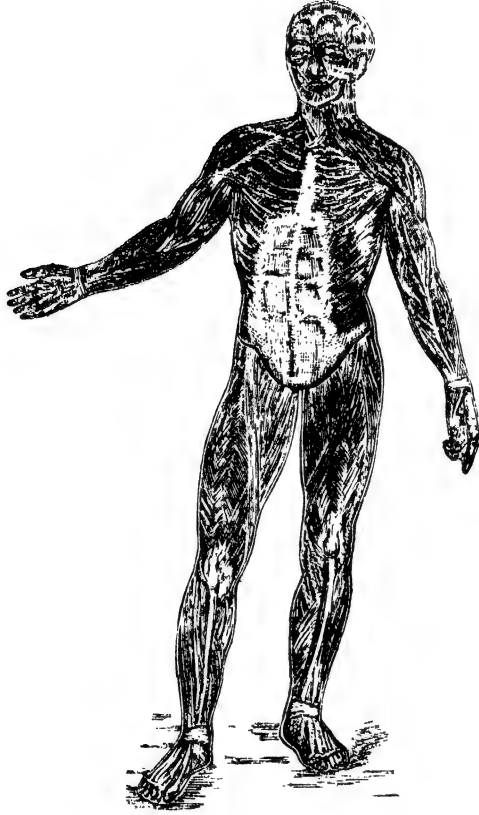
હાડ પંજર.

અાપ ૮.

સ્નાયુ કહેછે. પણ હૃદયનું ધડકવું, હોઝરી તથા આંતરડાંના પડના અને બોલ કેટલાક સ્નાયુ આપણી ઇચ્છા વગર હરદમ પોતાનાં કામ કર્યાં જાયછે, તેમને અનિચ્છાધીન અથવા સ્વતંત્ર સ્નાયુ કહેછે.

સ્નાયુરચના.

આ૦ ૫.

ત્વચા ઓટલે ચામડી (સ્કીન) થી શરીરના બહારના ભાગોનું રક્ષણ થાયછે, તેની મારફત સ્પર્શગ્રાહ (ટચ) થાયછે, પરસેવ નીકળેછે અને બહારના પદાર્થોનું શોષણ (એબ્સોર્પશન) થાયછે (આ૦ ૩૪).

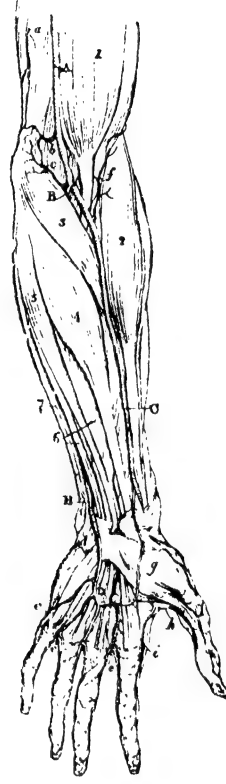
શરીરના બાહ્ય ભાગ ઉપર જેમ જડ ચામડી છે, તેમ અંદરના ભાગ ઉપર નાજુક પ્રકારની ત્વચા હોયછે, તેને શ્લેષ્મ પડ (મ્યુકસ મેમબ્રેન) કહેછે. ચામડીની ઓંક સરખી સપાટીમાં જ્યાં વચ્ચેમાં કોઈ ગાળો આવેછે, ત્યારે જ્યાં જ્યાં ગાળાઓનાં મુખ રહેછે, ત્યાં ચામડીને બદલે આ લાલ શ્લેષ્મ પડ રહે થાયછે. જેમકે મોઢાના ગાળાનું મુખ આવેછે, ત્યાં ચામડીને બદલે લાલ શ્લેષ્મ પડ છે અને તેવું આંખનાં મોઢામાં નજરે પડેછે. આપણે મોઢાની અંદર જે પારા તથા ગાળાની અંદરના

લાલ ભાગ જોઈએ છીએ, તે શ્લેષ્મ પડ જાણવું અને ચ્મવુંજ આપ, નાંક, મોંદું, વાયુ-
નળ, અન્નનળ, હોઝરી, આંતરડાં, મુત્રાશય, યોની, ગર્ભસ્થાન તથા બીજી કેટ-
લીક નળીઓનાં ગોલાળી રંગનું આચ્છાદન, તે ચ્મ શ્લેષ્મ પડનું હોયછે. આ પડમાંથી

આં ૫ (ક)

૧, ૨, ૩, જોડના પાછળા ભાગના માંસ લોચાના
ઉડા. ૪, ટેડાનો ઉપલો માંસ લોચો. ૫, ટેડાનો
વચ્ચમાંનો ચ્મક માંસ લોચો. ૬, ટેડાના ઉપલા લોચાનું
માંસ બંધન, જે એડી ઉપર સખત જોડી દોરડો જેવું
લાગેછે, અને નથી ચ્મકી હિલતાય છે.

આં ૫ (ખ)

ઉપલા હાથનો આગળો વચ્ચલો સ્નાયુ. ૨, ૩,
૪, ૫, ૬, ૭, હાથના સ્નાયુ અને તેના બંધન
હાથની ડાંડી આગળની ચામડી દરજી નાતણા જેવા
પમાર થતા રેખાવડે તે એ બંધન છે.

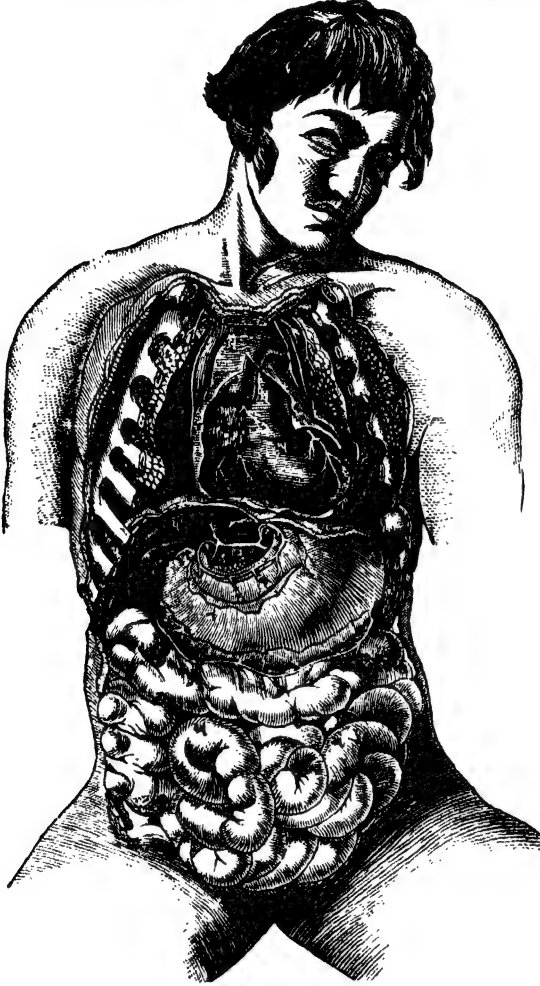
હંમેશા પતલો ચીકણો રસ જોવી કે મોંમાંથી લાળ અથવા નાંકમાંથી, કે સલેખમની
વખતે દમની નળીમાંથી રસ નિકળેછે, તેને શ્લેષ્મ (મુકસ) કહેછે અને તે તેમની
સપાટી હંમેશાં ભિન્ની રાખેછે.

ચરબી (ફેટ) કાર્બન અને હાઇડ્રોજનની બનેલી છે અને તે મુખ્ય ચામડી
હેડળ તથા શરીરના બીજા ઘણા ભાગમાં હોયછે. (આં ૨૧. બ)

આપણાં શરીરમાં ત્રણ પોળાણુ છે. ૧ માથાંની ઓપરી. ૨ છાતી. અને ૩ પેટ.

૧. શરીરનું સર્વોપરી અવયવ ભેજું ઓપરીની પોળમાં સમાયલું છે. (આં ૧૯).

૨. છાતી અંદરના અવયવોમાં હૃદય (આ૦ ૬, બ) તથા તેનાં સંબંધની મોટી રક્ત-વાહિની (બ્લડ વેસલ્સ) (આ૦ ૬, લ. ધ.) અને બે શ્વેતકણ (લિમ્ફ) (આ૦ ૬, ક.ક) તથા છાતી અને પેટ અંદરનાં અવયવોનો દેખાવ.

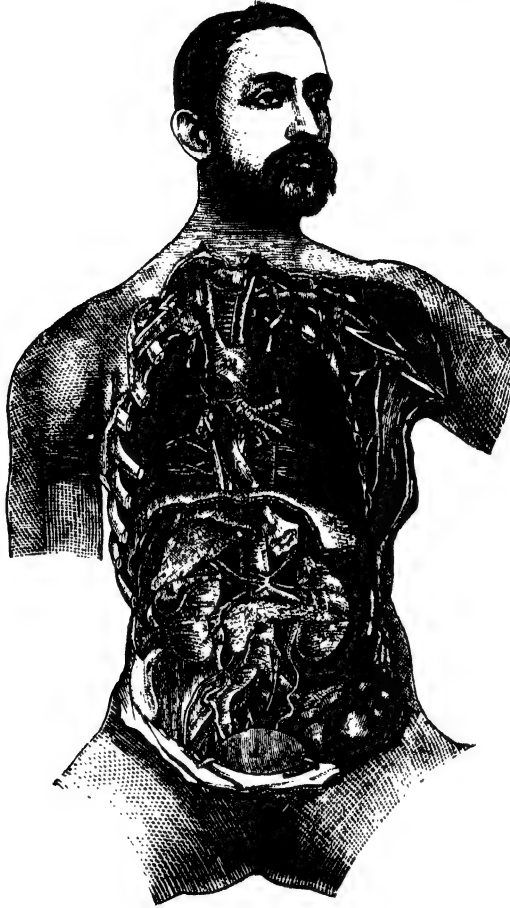
આ૦ ૬.

બ. હૃદય લ. આગોતા નામની ધમનિ. ધ. પલમોનરી નામની ધમનિ. જ. જ. જ. દૃશ્યનું પતલું રસપક વેજન કાપેલું તેની કરતી ધારી. ક. ક. શ્વેતકણ. ચ. ચ. છાતી અને પેટ વચ્ચેના પડવાની આગળથી કાપેલી ધારી. ન. ન. હોજરી. અ. અ. આંતરડાં. પ. પ. ક્ષેત્ર, છેદન કરેલું. સ. પિત્તના કુકડાં. ડ. પોટલ શિરા. ૨. ડિલના જમના ગાલાતરફ જતી શિરા. ત. તલ્લી.

તેનાં સંબંધની શ્વાસનળીઓ (આ૦ ૭, સ-સ-સ) છે. એ સિવાય અબને હોજરીમાં લઇ જનારી નળી, જેને અન્નતળી (આ૦ ૭, ઇ. જ.) કહે છે અને જે છાતીમાં થઇને પેટમાં ઉતરે છે, એ સમાયલાં છે.

છાતી અને પેટની વચ્ચે છેક ખરડાથી તે છેલ્લી પાંસળીઓની કોરેક્ટર સ્ત્રી કરતો મનાયુનો એક આડા પડદો (ડાયાફ્રામ) (આ૦ ૬, ચ-ચ) (આ૦ ૭, ગ-ગ-ગ)

છે, જેથી આ બેહુ પોળમાં સમાયલાં અંતર અવયવો (ઓર્ગન્સ) તદન જૂદાં પડે-
છે. ફક્ત આ પડદામાં ત્રણ મોટાં છિદ્ર છે, તે માટેલાં અંકમાંથી મોટી ધમનિ
છાતી અને પેટ અંદરનાં અવયવોનો દેખાવ.

આં ૭.

અ. અ. આયોર્તા નામની ધમનિ. ૧, ૨, ૩, ૭ તેની શાખા. સ. સ. સ. શ્વાસનળી અને તેની શાખા. ઇ. જ. અન્નનળી
(હોજરી આગળથી ડરી). ગ. ગ. ગ. છાતી અને પેટ વચ્ચેનો ફરતો આડપડરા (ડાયાફ્રામ). ડ. ક. કોસ્થું.
લ. પિત્તો ત. તલ્લી. બ. પેનક્રીઆસ પિંડ. મ. મ. મૂત્રપિંડ. પ. મૂત્રપિંડ ઉપરની ગાંઠ (સુપરશરીનલ કેપ્સ્યુલ).
ડ. મૂત્રાશય અથવા પિશાબનો ફૂકો જેમાં મૂત્રપિંડમાંથી વ. નળી મૂત્ર આણે છે. ઉ. આંતરડું ખસાડેલું.

(આયોર્તા) (આં ૭, અ-અ) છાતીમાંથી પુટમાં ઉતરે છે. પીજાં છિદ્રમાંથી અન્ન-
નળ (હોજરી) (આં ૭, ઇ-જ) નીચે પેટમાં જાય છે, અને ત્રીજામાંથી નીચલા
ભાગોનું લોહી લાવતી મોટી રિરા (વેન) પેટમાંથી છાતીમાં ચઢે છે (આં ૬, ૨).

૩. પેટ અંદરનાં અવયવો:— હોજરી (સ્તમક) (આં ૬, ન-ન) અને આંતરડાં

(ઈન્નેસ્તાઈન્સ) (આં ૬, અ-અ), કલેન્ડ્રું (લીવર) (આં ૬, ૫-૫), તદલી (સ્પ્લન) (આં ૭, ત), મૂત્રપિંડ (કીડનીઝ) (આં ૭, મ-મ), પેનક્રિયાઝ પિંડ (આં ૭, બ) અને મૂત્રાશય એટલે પિશાબનો કૂકો (બ્લેડર) (આં ૭, ૩) હોયછે. એ વતરેજે સ્ત્રીમાં ગર્ભસ્થાન (યુમ) અને તેની સાથની બે ગાંઠો (ઓવરીઝ) આવેછે. શરીર માંહેલાં કેટલાંક અવયવો જેવાં કે મગજ, હૃદય, શ્વેતકણ, તથા પેટમાં સમાયલાં ઉપર જણાવેલાં અવયવો ને એક ચલકતા અને ઘણાજ પતલા ચમર જેવા લીસા પડનું આચ્છાદન (કવરીંગ) હોયછે. આ પડને રસપડ (સીરસ મેમ્બ્રેન) કહેછે.

પાચન, રસોત્પાદક અને શોષણક્રિયા-લોહીની ઉત્પત્તિ.

શરીરના સઘળા અવયવો કેવી રીતે ગોઠવાયલા છે તેની ટુંકી સમજ પછે તેમાં નિરંતરપણે શું શું કાર્યો ચાલેછે અને તેઓને ચાલું રાખવાને કઈ કઈ ચીજોની મુજબ ગરજ લાગેછે તેની આપણે સમજ લઈએ.

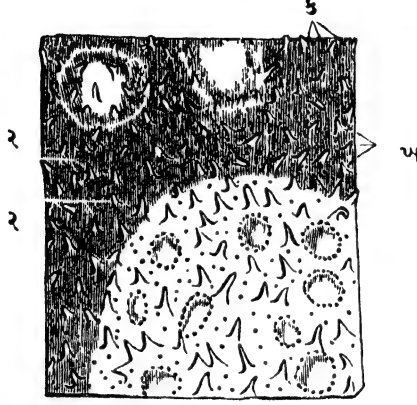
જેમ કારખાનાંઓના સાંચામાં કોળસો અને પાણી પૂરાં પડવાથી તેનો દરેક ભાગ ગતિમાં મુકાઈતેનું પ્રત્યેક કાર્ય ચલાવેછે, તેમ શરીરનાં સાંચાનાં દરેક ભાગનું કાર્ય બજાવવા હવા (ઓક્સિજન) અને ખોરાક જરૂરનાં છે. ખોરાકનું લોહી બની તેની જૂના લોહીમાં પૂરણી થઈ તે શરીરમાં બધે પોષણ થાયછે અને હવા અરવચ્છ લોહીને સાફ કરેછે.

ખોરાક કેટલો લેવો અને કેવો લેવો તેના કુદરતે નિયમ કરવા છે. એક બચ્ચું જન્મ્યું કે તે જૂખ લાગ્યાથી રોડે અને આપણને ચેતવેછે કે તેનાં અંગમાં કોઈ પણ પોષણ કરનારી વસ્તુ દાખલ કરવી જોઈએ. બ્યારે દૂધ આપવાથી તે મતલબ પૂરી પડેછે, ત્યારે બચ્ચું રોડું બંધ પડેછે. આ જૂખની લાગણી બચ્ચાં કે મોટાંને કુદરતે એકસરખી મુકીછે; તેમાં નેમ એ છે કે દરેક જીવતાં પ્રાણીના શરીરના જૂદા જૂદા ભાગના દરેક રજકણનો નિરંતર નાશ થતો જાયછે તેની જગાએ નવા રજકણો ખોરાકમાંથી પૂરાં પાડવાં. આપણા શરીરનો દરેક ભાગ હરઘડી વપરાયા કરેછે અને શ્રમના પ્રમાણમાં શરીરને તેથી ધસારો લાગેછે. વિચારવું, બોલવું, ચાલવું, શ્વાસ લેવો, હાથ પગોનું હાલવું, ખાંચું હજમ થતી વખતે હોજરી, આંતરડા, અને પાચન રસ પેદા કરનારા અંતરઅવયવોનાં કાર્યો થવાં, હૃદયનું ધડકવું, વગેરે સર્વે કાર્યો જીવંત હાલતમાં શરીરમાં ચાલેછે, તે કાર્યો ચલાવનાર સઘળા ભાગોનાં સ્વસ્થ રજકણો વપરાઈ ચૂકી હરઘડી ક્ષય પામેછે; તેથી તેમને ખસેડી તેમની જગાએ ખીજ નવા તાજાં અંશો ખોરાકમાંથી મેળવી પૂર્તિ કરવાની કુદરતે અગત મુકી છે. જો શરીરના સ્વસ્થ કણો નાશ પામે અને તેમની કાંઈ પૂરવણી ન હોય, તો શરીરમાં તુરત તેની અસર જણાઈ આવેછે. કોઈ ઘોડાને આપણે ઘણી મહેનત આપીએ, તો તે તુરત દુબલો થાયછે; કારણ, વિશેષ મહેનતથી શરીરમાં ઉપજતા ધસારાનું પ્રમાણ તેના ખોરાકના પ્રમાણ કરતાં વધારે થઈ જાયછે. આ રીતે અંદર ખજનો ખૂટે તેની નવી પુરવણીની જરૂર મોટે કુદરતે જૂખથી ચેતવણી મુકીછે. જેથી મનુષ્ય પોતામા શરીરના

સંરક્ષણ સારૂ ગમે એવા કામમાં ગૂંથાય, તોય જીવ્ય તેને પોષણ લેવાની અવશ્યકરૂં પડેછે. ખોરાક શરીરનું પોષણ કરેછે એટલુંજ નહીં; પણ શરીરની ગરમી ઉત્પન્ન કરવામાં પણ કામ લાગેછે. પોષણકર્તા ખોરાકમાં ઘણો ભાગ નૈટ્રોજનવાળો જોઈએ, અને તેથી ખોરાક ઘઉં, દાળ, બાજરી, કઠોળ અને ગોશમાંથી મળેછે; તથા ઉષ્ણતા ઉત્પન્ન કરનારા ખોરાકનાં બંધન તત્ત્વોમાં કાર્બન તથા હૃદોજનનો વધારે ભાગ જોઈએ તે તેલ, ચરબી, ધી, સાકર અને સ્તાર્થવાળાં અનાજ પૂરા પડેછે. શરીરના સઘળા ચૈતન્યવાળા (ઓર્ગેનિક) ભાગોને પોતપોતાનું કામ બજાવવા શ્રમ પડેછે અને તે દરેકમાં નૈટ્રોજનનો કંઈ અંશ રહેલોછે; માટે નૈટ્રોજનવાળા પદાર્થની સઘળી રંગ, નસ, સ્નાયુ વગેરેને જરૂર છે. કાર્બનવાળા ખોરાકનો મુખ્ય ઉદ્દેશ શરીરની ગરમી જેટલી જોઈએ તેટલી રાખવાનો છે. ખોરાક પોતાનાં આ કાર્યો કેવી રીતે પૂરાં કરેછે? તે તેના સ્વરૂપમાં સર્વ અવયવોમાં પૂરાવા જતા નથી; પણ તેમાંથી પોષણકારક ભાગ પાચન થઈ તેનું શોષણ રક્ત કરેછે અને તે રક્ત સર્વ ભાગોમાં ફરીને પોષણ કરેછે. એટલા માટે હવે અહિં ખોરાકનું લોહી કેમ બનેછે તેની સમજણ આપણે લેવી જોઈએ.

ખોરાક શરીરનાં સાંચાના દરેક સ્તર તત્ત્વનું પોષણ કરવાને યોગ્ય બને માટે ખોરાક આઠા પછે તેનાં ઉપર પાચનક્રિયા થાયછે; જેથી જુદી જુદી જાતનો ખોરાક સામટો એક રસ થાયછે. આ ક્રિયા મોંઢાથી શરૂ થઈ હોજરી અને આંતરડાંમાં પૂરી થાયછે. ખોરાક મોંઢામાં અવાહને તેની મુખ્પરસ કે લાળ સાથે મેળવણી થાયછે, ત્યાર પછી અન્નનળમાંથી પસાર થઈ હોજરી (આં ૭, ન-ન) માં જાયછે. હોજરીમાં અન્ન આબુ કે હોજરીનું સ્નાયુપડ ગતિમાન થઈ અન્નને અંદર ફેરવ ફેરવ કરેછે, અને તેણે ફરીને હોજરીમાં ઉપજતા પાચન-રસ સાથે અન્નનું પૂરું મિશ્રણ થાયછે. પાચનરસની અસરથી અન્ન હળવે હળવે પીગળતું જઈને તેનો ઘટ સીકાસવાળો વિચિત્ર વાસનો મળાઈ જેવો ઘોડા રસ નિપજેછે, જેને પાક (કાઈમ) કહેછે. હોજરીમાં પાચન થતાં અન્નનો બાકી રહેલો કેટલોક ભાગ આંતરડામાં જઈને પચેછે. હોજરીમાં ઉત્પન્ન થયેલો અન્ન-પાક (કાઈમ) આંતરડામાં આવેછે. ત્યારે ત્યાં ઉત્પન્ન થતા તરેહવાર રસ તથા કલેજમાંનું પિત્ત અને પેન્ક્રિયાસ નામના પિડનો જળમય રસ મળેછે; અને તેમને યોગે પાક (કાઈમ) નું પૃથક્કરણ થઈને તેનાં જે પુષ્ટિકારક અંશો હોયછે તેઓનો દૂધ જેવો સપ્રેત રસ, જેને ધાતૂપરસ (કાઈલ) કહેછે, તે થાયછે. અન્ન જેમ હોજરીમાં પચતું જાયછે, તેમ ત્યાંની રક્તવાહિનીઓમાં થાડુંક શોષણ (અબ્સોર્પશન) પામેછે; પણ મુખ્ય શોષણ પાચન થવા પછે આંતરડાંમાં પૂરું થાયછે. તથા ખોરાકનો પૌષ્ટિક અંશ લોહી બનવાના કામ માટે અહિં શોષણ થવા પછે જે બાકી મળ રહેછે તે આંતરડાંમાંથી આગળ પસાર થઈને શુદ્ધ અથવા મૂત્ર માર્ગે શરીરની બહાર પાડી નીકળેછે. આંતરડાંના શ્લેષ્મ પડમાં, કેટલાંક ગ્રાડ અને પાંદડાં ઉપર બારીક કાંટા હોયછે, તેવાં સ્લેષ્મ સુવાળાં રૂવાંટાં પથરાયેલાં છે, જેને ધાતૂપવાહિની (વિલાઈ) (આં ૮, ૨-૨.) કહેછે અને જેની

અંદર લેકટિલ (આં ૯. ત) નામની એક બંધ મોંઢાની ખારીક નળી છે. અને તે પાચન થયેલા ખોરાકનો રક્ત થવાને લાયક ધાતુપરસ (કાઈલ) ચૂંસી લે છે. આ આંતરડાં માંહેલી ધાતુપવાહિની (વિલાઈ).

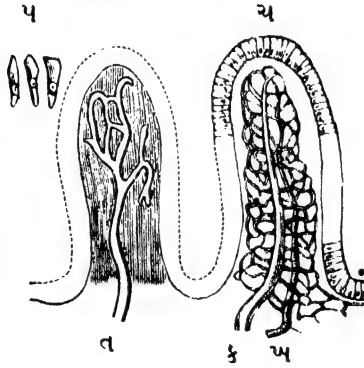

આં ૯.

૨-૨ ધાતુપવાહિની. ૩. ૪. આંતરડાનો રક્ત પેશ કરતાં સૂક્ષ્મ નલીકાકાર પિંડનાં સુખ.

સૂક્ષ્મ ધાતુપવાહિની આંતરડાંના સ્ત્રોત્ર પડ માંથી નીકળી એક એક સાથે મળીને શેવટે તેઓની એક જ મોટી વાહિની થાય છે. (આં ૧૦). આ મોટી સંયુક્ત ધાતુપવાહિની

નાનાં આંતરડાંની બે ધાતુપવાહિનીનો વિભાગ પાડેલો દેખાવ
(સૂક્ષ્મદર્શકયંત્ર ઉપરથી).

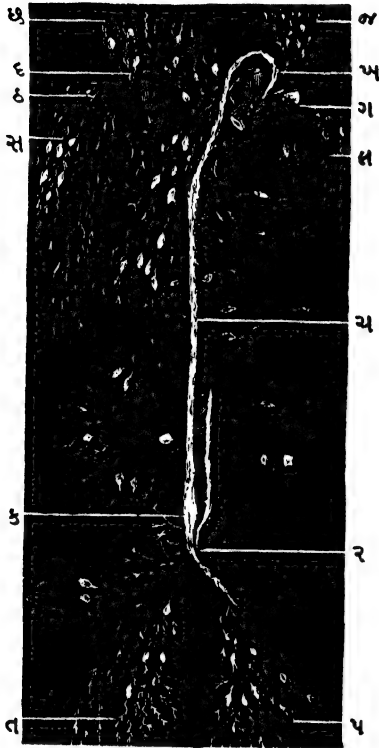
આં ૧૦.

૬ ધાતુપવાહિનીનું મધ્યસ્થ અંગ. ૭ તેનાં આશ્ચર્ય કરનાર પરમાણુ (એપિથેલિયમ સેલ) ને માંના થોડાંક છદાં
૫. ૬. ૭. ૮. ૯. ૧૦. ૧૧. ૧૨. ૧૩. ૧૪. ૧૫. ૧૬. ૧૭. ૧૮. ૧૯. ૨૦. ૨૧. ૨૨. ૨૩. ૨૪. ૨૫. ૨૬. ૨૭. ૨૮. ૨૯. ૩૦. ૩૧. ૩૨. ૩૩. ૩૪. ૩૫. ૩૬. ૩૭. ૩૮. ૩૯. ૪૦. ૪૧. ૪૨. ૪૩. ૪૪. ૪૫. ૪૬. ૪૭. ૪૮. ૪૯. ૫૦. ૫૧. ૫૨. ૫૩. ૫૪. ૫૫. ૫૬. ૫૭. ૫૮. ૫૯. ૬૦. ૬૧. ૬૨. ૬૩. ૬૪. ૬૫. ૬૬. ૬૭. ૬૮. ૬૯. ૭૦. ૭૧. ૭૨. ૭૩. ૭૪. ૭૫. ૭૬. ૭૭. ૭૮. ૭૯. ૮૦. ૮૧. ૮૨. ૮૩. ૮૪. ૮૫. ૮૬. ૮૭. ૮૮. ૮૯. ૯૦. ૯૧. ૯૨. ૯૩. ૯૪. ૯૫. ૯૬. ૯૭. ૯૮. ૯૯. ૧૦૦.

(આં ૧૦, ૬. ૭. ૮. ૯.) પેટના નીચલા ભાગ (આં ૧૦, ૬) થી નીકળીને પીઠના કરોડ આગળથી ઉપર ડોકના નીચલા ભાગ મુઠી જાય છે, અને પછે એકદમ વાંકી વળી હૃદયમાં વહેતી એક મોટી રિરા (આં ૧૦, ૭) સાથે મળે છે અને તેમાં પોતાને લોહિણી મળતો રક્ત ખાલી કરે છે. આ પ્રમાણે આપણે ખોરાક લઈએ, તે હોજરી

આંતરડાં માંહેલી રક્તનળીઓ અને મુખ્ય ધાતુપવાહિનીમાં આકર્ષણ થઈ શોષણ પામેછે, ત્યારે રૂધિરમાં જાયછે. લોહી આ રીતે ધણું અહં સઘળું નવું બનેછે અને તે જૂનામાં ઉમેરાયછે. વળી લોહીની પુરવણી શરીરના જૂદા જૂદા ભાગો ઉપર

સંયુક્ત ધાતુપવાહિની.

આં ૧૦.

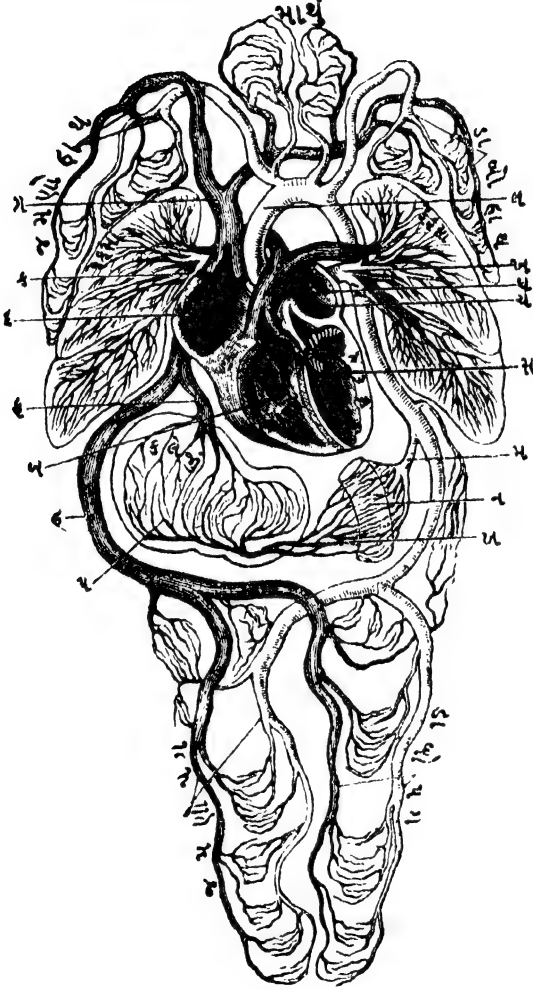
૨. ધાતુપારાય એમાં શોષવાહિનીઓ તેમજ લાવેલો રસ ખાલી કરેછે. ૩. અ. મુખ્ય ધાતુપનળી. ૪. ગ. દાનિ-જમણી સનકસેન્યન શિરા. ૫. જ. માથાં અને ગળાંની શોષવાહિની દાનિ જમણી. ૬. પ. પગેની શોષવાહિની. ૭. લ. હાથેની શોષવાહિની.

જે પ્રમુખ લીમ્ફ ગ્લાંડ છે, તેમાં તથા ટ્રેફ્સાં વિગરેમાં તેને ફરવું પડેછે. આ પ્રમાણે લોહીની ઉત્પત્તિ નિરંતરપણે થયાજ કરેછે; અને તે લોહી ફરવું રહી શરીરના સર્વ અવયવોનું પોષણ કરેછે. એટલે એક હાથપર ક્ષય પામેલાં દ્રવ્યની પુનઃ ઉત્પત્તિ કરેછે અને ખીજી બાજુથી શરીરમાં સર્વસ્વ ધસાઈને નિરૂપયોગી બનેલા તત્વોને એસવી જઈ હરકોઈ દ્વારે તેમનું નિવારણ કરેછે. આ કાર્યો બળવવા માટે લોહીને શરીરના સર્વ તત્વોમાંથી હરઘડી જાઆવ કર્યા કરવું જોઈએ અને તે ઉદ્યમને રક્તાભિસરણ કહેછે.

લોહીનું ફરવું.

લોહીનું ફરવું અથવા રક્તાભિસરણુ નિરંતર ચાલુ રાખનાર મૂળ હૃદય છે. લોહી ફરે છે તે એક જ નિયમસર એક રસ્તે જાય છે અને બીજો રસ્તો પાછું

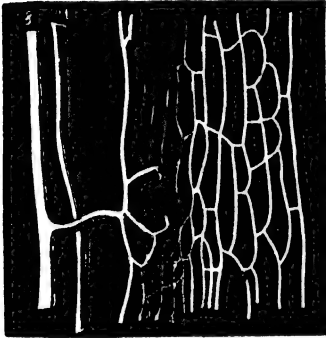
રક્તાભિસરણુનો દેખાવ.

આવ ૧૧.

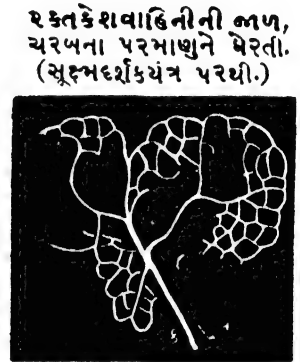
સપાત નળીઓ શુદ્ધ લોહી કિલ્લામાંથી શરીરમાં લઈ જવારી અને કાળી તે અશુદ્ધ લોહી પાછું લાવવારી છે. સ. કિલ્લો કાળો નીપલો ખંડ. લ. તેમાંથી નીકળતી મોટી (આધારતા) ધમનિ જની શાખાઓ માથું હાથ પગો અને શરીરના સમગ્ર ભાગોમાં વહેંચાયે છે. મ. હોજરી આંતરડાંમાં શુદ્ધ લોહી લાવવારી નળી. અ. પોર્ટલ વેન નામની શિરા અને પ. તેની જ કોણમાં થતી સૂક્ષ્મ રેખા. ફ. હિપેટીક શિરા જે પોર્ટલ વેનનું લાવેલું રક્ત કોણમાંથી ફ. શિરા સાથે મળી કિલ્લા જમણા ગાલા ફમાં આવે છે. ગ. માંબા ને હાથની શિરાનું લોહી ફ. માં લાવે છે. બ. કિલ્લો નીપલો જમણો ખંડ જેમાં ફ. માંથી અશુદ્ધ રક્ત આવે છે. ધ. શિરા બ. માંહેલું લોહી ફેરફારમાં લઈ જાય છે અને ત્યાં ઉશ્વાદિનીમાં વહેંચાયે છે જેમાંનું રક્ત સ્વચ્છ થયા પછે ક. ખ. નળી વડે કિલ્લા કાળા ગાળા યે. માં આવે છે અને ત્યાંથી તે નીપલા કાળા ગાળા સ. માં આવે છે.

બળેછે. હૃદય (આં ૧૧, સ.) મનુષ્યની મૂઠી જેવડી એક માંસની કોથળી છે અને તેના બે મુખ્ય ખંડ કરેલા છે. તેમાંનાં ડાબા ભાગ, અર્થાત ગાળા (આં ૧૧, ચ-સ.) માં સ્વચ્છ લાલ રક્ત હોયછે, જે હૃદય જ્યારે સંકોચાયછે ત્યારે એ ગાળાનાં સંબંધમાંથી નીકળતી મોટી ધમનિ (આં ૧૧, લ.) માં જાયછે. આ મોટી ધમનિ શરીરના દરેક ભાગમાં નાની મોટી શાખાઓથી પથરાયલી છે, જેથી સ્વચ્છ લોહી સર્વ ભાગોમાં પૂગેછે. આ શાખાઓ અંતે એટલી તો ખારીક થઈ જાયછે કે તે આંખથી જોઈ શકાતી નથી, તથાપિ સૂક્ષ્મદર્શકયંત્ર વડે જ જણાયછે. આ સૂક્ષ્મ શાખા અસંખ્ય છે, અને તેમના છેડા એક ખીજ સાથે જોડાઈને એક જાળી (આં ૧૨, ૧૩, ૧૪.) જેવું થઈ રહેછે. લોહીની આ સૂક્ષ્મ નળીઓને કેશવાહિની કહેછે. દરેક અવયવની બાંધણી પ્રમાણે ત્યાંની રક્ત કેશવાહિનીની જાળ, સ્નાયુની શાખાઓમાં પથરાયલી. (સૂક્ષ્મદર્શકયંત્ર પરથી.)

આં ૧૨.

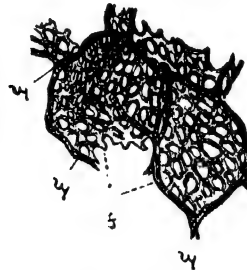
ક. શુદ્ધ અને ખ. અશુદ્ધ રક્તની નળીઓ.

આં ૧૩.

ક. શુદ્ધ અને ખ. અશુદ્ધ રક્તની.

કેશવાહિનીની જાળીને આકાર રચાયેલો છે. પાસેની આકૃતિ ૧૨, ૧૩, ૧૪. જૂદા જૂદા અવયવોમાં રહેલી જાળીઓની રચના દેખાડેછે. એમાં સંપત દેખાતી કેદસાંમાંની રક્તજાળી (સૂક્ષ્મદર્શકયંત્ર ઉપરથી.)

આં ૧૪.

ક. કેદસાંમાં હવા રાખનાર સૂક્ષ્મક વિભાગોના પડ ઉપર પથરાયેલી રક્તજાળી. ખ. ખ. ખ. લોહીની નાની રેખાઓ. નળીઓ ક. ક. તે શુદ્ધ અને કાળી ખ. ખ. તે અશુદ્ધ લોહીવાળી સમજવી. શુદ્ધ રક્તવાળી નળીઓની શાખાના વિભાગો નાહાના થતાં થતાં જ્યારે છેક ખૂચીક

જળીનો આકાર પકડે છે. ત્યારે ત્યાંથી આગળ વહેતું શુદ્ધ લોહી અશુદ્ધ બને છે, તથા આ જળીના રૂપા સામી મેરથી સંયુક્ત થતાં થતાં મોટી શિરા અ. અ. થાય છે, તેમાં પસાર થતું જાય છે. જે રક્તનળીઓ વડે અશુદ્ધ જંબળી રંગનું કાળું લોહી હૃદયમાં પાછું ફરે છે તેમને ફક્ત, શિરા (વેન) અથવા કાળી નસ કહે છે. (આ૦ ૧૧. હ ૬. ગ.). હવે, ધમનિની મોટી શાખાઓ શરીરના વિવિધ ભાગોમાં ભાગ વિભાગ થતાં સ્વદમ જળીઓ બને છે તેમાં ડિલના ડાબા ગાળામાંથી સ્વચ્છ લોહી પસાર થતાંમાં શરીરનો દરેક ભાગ તેમાંથી પોષણકારક તેમજ પોતાના ખાસ કાર્યને લગતો અંશ ખેંચી લે છે અને પોતાનો નિરર્થક થયેલો અંશ એટલે કુઝલો તે લોહીમાં આપે છે, જેથી લોહી આ જળીમાં અશુદ્ધ બને છે. કેશવાહિનીઓની જળમાં લોહીનો આ રીતેના ચોગ્ય ફેરફાર થયા પછે એ જળીઓના છેડા સામીમેરથી સંયુક્ત થતા થતા શિરાને કદમાં મોટી કરતા જાય છે, તેમાં તે જ અસ્વચ્છ લોહી વહેતું ડિલના જમણા ગાળા- (આ૦ ૧૧. દ.) માં પાછું ફરે છે. આથી ખુલ્લું સમજશે કે સ્વચ્છ લોહી ડિલમાંથી લઈ જતારી ધમનિઓ અને અસ્વચ્છ લોહી તેમાં પાછું લાવનારી શિરા, એ વચ્ચે સંબંધ આ કેશવાહિનીઓથી રહેલો છે (આ૦ ૧૧). મતલબ, એ છે કે ડાબા ગાળા (આ૦ ૧૧. લ.) માંથી સ્વચ્છ અને પોષણકારક લોહી ધમનિ (આ૦ ૧૧. લ.) માં જાય છે અને તેનાં સર્વ શાંટાઓમાં વહેવાઈ તેમની સ્વદમ શાખાઓ અથવા કેશવાહિનીઓમાં આવી શરીરમાં સઘળી જગ્યાએ પોષણકારક ભાગ તથા એક્ઝિસજન વહેંચી આપે છે; તેમજ ધસાઈ ૨૬ પડેલા ભાગ લઈ શિરાઓ મારફતે હૃદયની જમણી બાજુએ અશુદ્ધ થઈને પાછું ફરે છે. હવે, બ્યારે આ રક્ત કાળા રંગનું અને અશુદ્ધ બની હૃદયના જમણા ગાળા (આ૦ ૧૧. દ.) માં શિરાદ્વારે પાછું આવે છે તે શરીરમાં વળી ફરવાને ચોગ્ય બને, એટલે શુદ્ધ અને સ્વચ્છ થાય, તેમણે ડિલના નીચલા ગાળા (આ૦ ૧૧. બ.) માં આવી ફેફસાંમાં હો જાય છે, જ્યાં આસોચ્છાસના કાર્યથી તે શુદ્ધ બને છે. આ પ્રમાણે જોતાં રક્ત શરીરમાંનાં સઘળાં તત્ત્વોમાં પોષણકારક દ્રવ્ય પહોંચાડનારું, તેમ જ થોડાક મજા શરીરમાં રહેવાને નાલાયક હોય, તેને તેમનાં પોતપોતાનાં ઉત્સર્જનની જગ્યાએ પહોંચાડનારું એક સાધન છે. આ હાલત જો હરપણે ન જળવાય, તો જીવનશક્તિ બંધ પડે. જેમ એક સ્ત્રી બાગમાં ઠામ-ઠામ નીક ફેલાઈ ઝડોને પાણી પૂગાડે છે અને તેમને આપાદ રાખે છે, અને પાણી નીકમાં મોકલવા કૂવામાંથી પાણી હડસેલવા બંધો ચાલે છે, તેમ આપણાં શરીરમાં હૃદય ધડકાને લોહીને રક્તનળીઓમાં હડસેલે છે અને સઘળા તત્ત્વોને આપાદ રાખે છે: અને જેમ નીકમાંથી પાણી ઝડોને તૃપ્ત કરી પાછું જમીનમાં શોષાઈ નિર્મેળ બની જે કૂવાને બંધો લગાડેલો તેમાં પાછું વહે છે, તેમ શરીરનાં તત્ત્વોનું પોષણ કરી રહી રક્ત ફેફસાંમાં નિર્મેળ બની હૃદયમાં પાછું જાય છે. એ જ પ્રમાણે જો બંધો કૂવાનું પાણી નીકમાં હડસેલતો બંધ પડે, તો બાગનાં ઝાડકૂળ સ્ત્રી નાશ પામે, તેમજ હૃદય ધડકાનું બંધ પડે, તો માણસનું મૃત્યુ નિપજે છે.

આસોચ્છાસ.

હૃદયનાં સંકોચાવાંથી તેનાં જમણા ગાળા (આ૦ ૧૧. બ) ની સાથે જોડાયેલી

ધમનિ (ધ)માં મેળું લોહી જાયછે તથા ઝમે મોટી ધમનિની બે શાખા થઈ ઝમેકે ફેફસાંમાં જઈ અસંખ્ય સ્વદમ રેખાઓમાં વહેંચાયછે ને તેમાં ફેલાયછે. ફેફસાંની અંદર સ્વદમ જળી જેમ રેલાયલી કેશવાહિનીઓમાંનું અશુદ્ધ રક્ત આસોઝ્ઘાસ-થી સ્વચ્છ બનેછે અને ત્યાંથી પીજી લોહીની નળીઓ ઉત્પન્ન થઈ ત્રણ-ચાર (આ. ૧૧, ૬. બ.)નળીને શુદ્ધ લોહીને ફેફસાંમાંથી પાછું હૃદયના ઉપલા ડાબા ગાળા (આ. ૧૧, ૨.)માં ને પછે નીચલા (આ. ૧૧. સ.) માં આવેછે. આપણે ધાસ લીઝમે છીઝમે, ત્યારે સાધારણ રીતિ બહારની હવા નાક અને મોં વાટે મોંના પાછળા ભાગમાં થઈ દમની નળી વાટે ફેફસાંમાં જાયછે. ફેફસાં માંહેની રક્ત કેશવાહિનીનાં રક્તને સ્વચ્છ કરવું ઝમે હવાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ છે. ધાસમાં ગમ્મલી હવા માંહેલી ઓક્સિજન ફેફસાંના બહુજ ઝીણામાં ઝીણા વિભાગ (અર સેલ્સ) માં પેસેછે અને ત્યાં લોહીની સ્વદમ નળીઓના પડ વાટે ચૂશાઈ લોહીમાં જાયછે અને રક્તમાંહેના નિરૂપયોગી ઝેરી પદાર્થોમાં મુખ્ય કાર્બોનિક ઓસિડ ગેસ છે, તે ધાસથી બહાર નીકળતી હવા સાથે બહાર પડેછે. આ ફેરફાર થયાથી મેલાં લોહીનો કાળો રંગ બદલાઈને શુદ્ધ રાતો થાયછે.

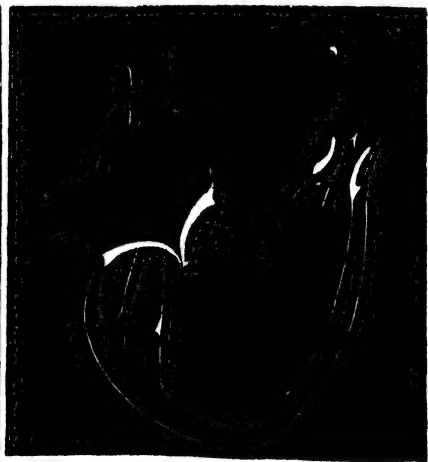
હવે આપણને સમજ પડશે કે પહેલાં કહ્યું તેમ હૃદયના ડાબા ગાળા (આ. ૧૧. સ.) માંથી લોહી નીકળી શરીરમાં ફેરવા જાયછે, ત્યાં પોષણકારક ભાગ તથા ઓક્સિજન સધળી જગોઝમે વહેંચી આપી તેમનાં નિરર્થક બની રહ પડેલા સત્ત્વ લઈ હૃદયની જમણી બાજુ (આ. ૧૧. ૬.) માં પાછું આવેછે તે વેળાઝમે રક્ત અસ્વચ્છ અને કાળું હોયછે, તે ત્યારે હૃદયના ઉપલા જમણા ગાળા (૬) માંથી ઉતરી નીચલા (બ)

ડિલના પડદા.

ડિલના પડદા.

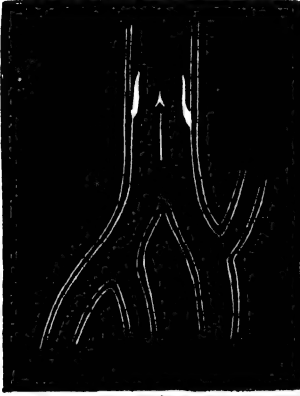
આ. ૧૫.

આ. ૧૬.

માંથી ફેફસાંમાં જાયછે, ત્યારે સ્વચ્છ અને લાલ થાયછે અને ત્યાંથી પાછું હૃદયના ડાબા ગાળામાં આવેછે. આ લોહીને પ્રેરવનાર મોઢામાં મોટા સાંચો હૃદયની માંસની કોથળી પોતેછે. ત્યારે હૃદય સંકોચાય છે, ત્યારે અંદરનું સધળું લોહી ધમનિ (આ. ૧૧

લ.) માં ખાલી કરેછે, અને તુરત પછી દીધું પડેછે, ત્યારે શિરા (આ. ૧૧. ગ. હ.) માંથી લોહી અંદર દાખલ થાયછે. આ રીતે હૃદયનાં નિરંતરપણે વારા ફરતી સંકોચાવા અને ઢીલાં પડવાથી તે લોહીનું ફરવું ચાલું રાખેછે. લોહી એક રસ્તાથી જાયછે અને તેજ વાટે પાછું વહે નહી, તે અર્થે કુદરતે જીવિતથી જોઈતી જગ્યાએ હૃદય અને શિરા (આ. ૧૫, ૧૬, ૧૭, ૧૮.) માં પડદા રાખ્યા છે; જે પડદા લોહી જે તરફ વહેતું હોય શિરા માંહેલો પડદો ઉઘાડો. શિરા માંહેલો પડદો (બંધ).

આ. ૧૭.

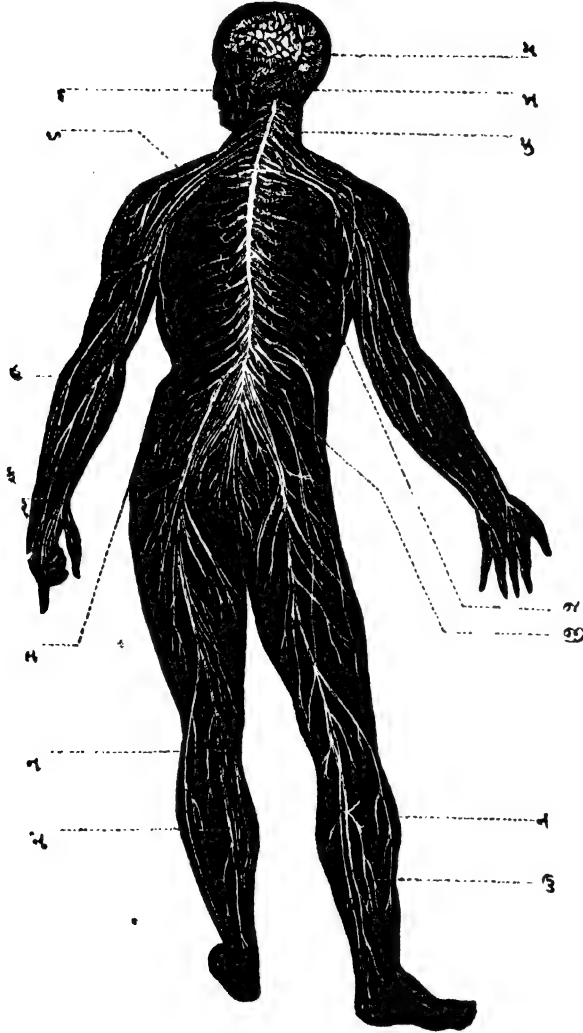

આ. ૧૮.

તે તરફ ઉઘડેછે અને પાછું ન ફરે માટે બંધ થાયછે. હૃદયનાં હર વખતનાં સંકોચાવા તથા ઢીલાં પડવા સાથે આ પડદાએ ઉઘડ બંધ થાયછે. આપણી નાડી હમેશાં ચાલેછે, તે હૃદયનું હમેશાનું સંકોચન અથવા ધબકારો દેખાડેછે. આપણને દોડવાથી છાતીમાં ધડક ધડક લાગેછે, તે હૃદયના સ્વાભાવિક ધબકારામાં વિશેષ જોર અને ગતિ આવવાને લીધે થાયછે. સારારા, હૃદય શરીરમાં લોહીને નિરંતરપણે ફરવું રાખનારો સાંચો છે અને લોહી સ્વચ્છ રાખનારો પ્રયોગ તે શ્વાસોચ્છ્વાસ બળવેછે. બેભું અને તે સંબંધનાં મજબૂતતુઓની બનાવટ અને તેમનાં કાર્ય.

હવે શરીરનાં અંતર અવયવોમાં સ્વેચ્છાથી અથવા સ્વેચ્છા રહિત સઘળાં ગતિ-માન કાર્યો ચાલેછે, તે તથા જેથી શરીરના બહારના અવયવો વિચિત્ર ગતિમાં મૂકાય-છે, તે સર્વે અમલ ચલાવનારા પ્રધાન—મગજ, કરોડરજી અને શ્રંધીમાળા—એ ત્રણ છે અને એમને મજબૂતતુસ્થળ (આ. ૧૯) કહેછે. આ મજબૂત-તુસ્થળો અજીવ જોવા સાંચો, જેવો આપણને બહારની ચીજોની ખબર પડે-છે, તેની જ્યારે આપણે ખાંડીથી તપાસ કરશું, ત્યારે માલમ પડશે કે તેમાં તરેહ-વાર પ્રકૃતિના વિભાગ ભેગા છે. આપણી આંખોમાં એક માનતંતુનો સાંચો છે, તેથી જે વસ્તુ ઉપર આપણી નજર દોડેછે, તે તેવો આપણે જોઈ શકીએ છીએ; આ-પણું આંગળાંમાં જૂદી આસિયતનો તંતુ છે, તેથી જે વસ્તુ આપણે અડકીએ તેનું સ્પર્શમાન થાયછે, આપણું કાનમાં પીજી જતનો તંતુ છે, તેથી હવાના મોજ મારફત આવતો અવાજ આપણે સાંભળીએ છીએ. વળી એવીજ રીતે આપણું શરીરની સપાટી ઉપર તંતુઓની જાળી પાયરીછે, જેથી બહારની જૂદી જૂદી ચીજોની મનને

પિછાન થાયછે. શરીરના જુદા જુદા ભાગોમાંની આવી મજ્જાતંતુવાળી રચના, આમડી, નાક, કાન, આંખ, જીભ, જેવી ઇન્દ્રિયો વડે બહારની દુનિયાના સર્વ પદાર્થો ભેજી અને ખીજા મજ્જાતંતુની વ્યવસ્થા.

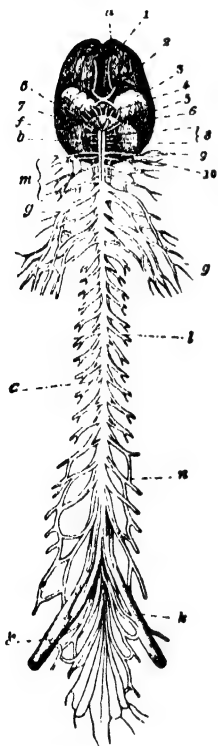

આ. ૧૬.

મ. ભેજીનો મુખ્ય મોટો ભાગ. ખ. ભેજીનો પાડ્યો નાનો ભાગ. ક. કરોડરજ્જી અને તેની શાખા. દ. મુખના મજ્જાતંતુ. ઇ. દ. ક. ર. હાથના મજ્જાતંતુ અને તેની જાળીઓ. જ. પાંસલાના મજ્જાતંતુ. ઝ. કમરના મજ્જાતંતુ. ઘ. જાંઘનાં મજ્જાતંતુ. મ. ન. ન. ઊ. પગના મજ્જાતંતુ અને તેની જાળીઓ.

થેનું જ્ઞાન બધા મજ્જાતંતુનું મુખ્ય સ્થળ—ભેજી, જેમાં જ્ઞાનરાજિત સમાયલી છે, તેમાં પૂગાડેછે. મગજ, કરોડરજ્જી અને ગ્રંથીમાળા એક જાતના તંતુ પદાર્થનાં બનેલાંછે. મગજ અથવા ભેજી (આ. ૧૬) જોપરીમાં સમાયલુંછે અને ભેજી સાથે જોડાયેલા

ગરૂદ (ધૂર) અથવા રત્નજ્યુ ભાગ મસ્તકમાંથી ખરડાના કાંઠામાં ઉતરે છે, તે કરોડ-રત્નજ્યુ (આં ૧૯. ૨૦) છે. ગ્રંથીમાળા તે માથું, છાતી અને પેટના જૂદા જૂદા ભાગોમાં ખારીક તંતુઓથી જોડાયેલી ઝીણી ગાંઠોની ગોઠવણથી બનેલી છે. મનનતંતુસ્થળ-માંથી સંખ્યાબંધ તંતુઓ નીકળીને શરીરના સર્વ ભાગમાં ફેલાયા છે (આં ૧૯), જેથી શરીરના દૂરના ભાગ સાથે તેમનો સંબંધ રહ્યો છે, તથા તેઓ વચ્ચે સંદેશો આપે છે. આ તંતુ બે જાતના છે. જે તંતુઓ કોઈપણ પ્રકારનું મગજને જ્ઞાન આપે છે તેમને જ્ઞાનતંતુ કહે છે, અને જેઓ ગતિકે તેવી કોઈ ક્રિયા ઉત્પન્ન કરે છે તેમને ગતિતંતુ કહે છે. કોઈ પદાર્થ આપણને લાગ્યો, અથવા નજરે પડ્યો, અથવા તેનો આવાજ કાનમાં ગયો, કે કુપ્પ ઉત્પન્ન થયું, તેની ખબર તે જગાનો જ્ઞાનતંતુ મગજને પહોંચાડે છે, એટલે તેનું ત્યાં જ્ઞાન થાય છે. જો આપણે ચાલવાનું મન થાય, તો મગજની પ્રેરણા કરોડ-રત્નજ્યુમાંથી ઉતરી ગતિતંતુ મારફત પગના સ્નાયુમાં પહોંચી તેમને ગતિમાં મૂકે છે, એટલે તે સ્નાયુ સંકોચાય છે અને પગને ચલાવે છે; શરીરના બહારના અવયવોની ગતિ, જેમકે હાથ હલાવવો કે અંગનો કોઈ ભાગ ગતિમાં મૂકવો, એવું સ્વેચ્છાથી કરી શકાય છે, તે મુખ્ય કરી મગજ અને કરોડ-રત્નજ્યુ વડે થાય છે. પણ અંદરના અવયવોનો કારભાર, જેમકે હૃદયનું ધડકવું, ખોરાકનું હોજરી તથા આંતરડામાં જવું, તથા શોષણ પામવું, અને મળમૂત્રના આકારમાં બહાર પડવું, વગેરે, આપણે માલમ પડ્યા વિના ધણા એક ગતિમાન કાર્યો, જેની ઉપર મનુષ્યની સ્વેચ્છાનો કાબૂ નથી હોતો, તે પર ગ્રંથીમાળા (સિમ્પથેટીક ગેંગલિયા) નો વિરોધ તથા મગજનો કિંચિત અપ્તિયાર છે. જ્ઞાનતંતુઓ કોઈપણ જાતના જ્ઞાનનો મગજમાં એટલી ઝડપથી સંદેશો લઈ જાય છે તથા ખીજી તરફથી ગતિતંતુ મગજનો હુકમ કોઈપણ શરીરના ભાગને એટલો વહેલો પહોંચાડે છે અને ગતિ અથવા ખીજી કાંઈ તેવી ક્રિયા ઉત્પન્ન કરે છે કે વીજળી કરતાં પણ તેનાં સંદેશો વધારે જલદી જન્માવ કરે છે. આપરીના જૂદા જૂદા છિદ્રો વાટે મગજમાંથી નીકળનારા માત્ર બાર તંતુઓ છે જે માથા ને અંદરો સ્ત્રીના પ્રત્યેક અવયવોની વિરોધ શક્તિ બદે છે (આં ૨૧). એ સિવાય શરીરના બાકીના બધા ભાગોમાં ફેલાયેલા તંતુઓ ધણા ખરા સઘળા કરોડ-રત્નજ્યુમાંથી વિકસે છે અને તેથી કરોડ-રત્નજ્યુની મારફત મગજ સાથે તેમનો સંબંધ રહે છે તથા સંદેશો આપે છે. આપણા પગને એકાએક કાંઈ એમિયું લાગે છે, ત્યારે ઝટ પગ ખસેડાય છે. તેનું કારણ આમડીને કાંઈ પણ લાગે, તેવું જ

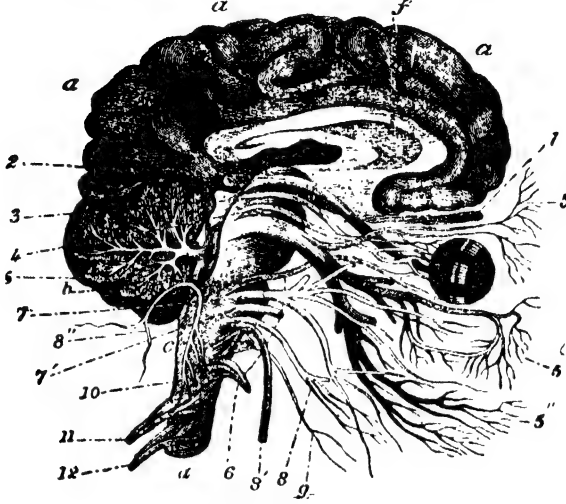
આં ૨૦.

આકૃતિમાં ભેજનાં નીપલા ભાગથી હેટળ સુધી સપેટ લીધે નેવી ઉતરેલી તે કરોડ-રત્નજ્યુ છે. ૧ થી ૭ ભેજનાંથી નીકળતી ૯ તંતુઓ છે. ૮ થી ૬ સુધી કરોડ-રત્નજ્યુમાંથી નીકળતી ૩૧ જોડ શાખ તથા ગતિતંતુઓ છે.

તંતુઓ છે જે માથા ને અંદરો સ્ત્રીના પ્રત્યેક અવયવોની વિરોધ શક્તિ બદે છે (આં ૨૧). એ સિવાય શરીરના બાકીના બધા ભાગોમાં ફેલાયેલા તંતુઓ ધણા ખરા સઘળા કરોડ-રત્નજ્યુમાંથી વિકસે છે અને તેથી કરોડ-રત્નજ્યુની મારફત મગજ સાથે તેમનો સંબંધ રહે છે તથા સંદેશો આપે છે. આપણા પગને એકાએક કાંઈ એમિયું લાગે છે, ત્યારે ઝટ પગ ખસેડાય છે. તેનું કારણ આમડીને કાંઈ પણ લાગે, તેવું જ

તેનાં સ્પર્શનું જ્ઞાન ચામડીના જ્ઞાનતંતુમાંથી યર્ષકરોડરન્જીયુ મારફતે મગજને પૂગેછે અને તે જ્ઞાનથી મગજનો હૂકમ પાછો કરોડરન્જીયુમાં જઈતેમાંથી નીકળતા ને ગતિતંતુઓ પગના સ્નાયુમાં જાયછે, તેવો આપણી સ્વેચ્છા વગર પણ એકદમ ગતિ

લેજાનું ઉભું છેદન અને તેનાં તંતુઓ.

આ ૧૦ ૨૧

a મોડું ભેજું. b નાનું ભેજું. c ભેજાનો મોથી હેઠળનો ભાગ. f ભેજાનો પાણાણ ભાગ. 1 થી 9 ભેજાના તંતુ જેમાં 1 મુંગવાનો તંતુ, 2 દષ્ટિતંતુ, 3 આંખનો ગતિતંતુ. 7 સાંજળવાનો તંતુ અને 8 સ્નાયુતંતુ છે.

આપી પગને ખસેડેછે. આ પરાવર્તન (રિફ્લેક્સ એક્શન)માં સંદેશાની આવજાવ કહી ન રાકાય, એટલા એમણા વચ્ચેમાં થાયછે. જો કોઈ પુરૂષ આપણને મારવા આવે, તો આપણે ઝટ લાકડીથી પાછો બચાવ કરીએ છીએ; પણ આમથતામાં આ તંતુવિકારીરચના શું કાર્ય બજાવેછે તે જાણીએ. જ્યો ફટકો દુશ્મન મારેછે, તેણે તેથી દરદની લાગણીનું જ્ઞાન વાગેલી જગ્યાના જ્ઞાનતંતુવડે મગજમાં પૂગેછે અને ત્યાં મગજમાં તેનાં જ્ઞાનથી બીજો તત્કાળ વિચાર ઉત્પન્ન થાયછે કે દુશ્મનને પાછો મારવો. તે વિચાર અમલમાં મૂકવા મગજમાંથી નીકળતો ગતિતંતુ તેના હાથનાં સ્નાયુને પળવારમાં ગતિમાં મૂકી દેછે; અને જેમ મગજનો વિચાર હોય, તેમ હાથવડે કે લાકડી લઈ રાત્રીને મારેછે. આ તંતુના કોઈપણ તારમાં દરદ કે બીજા કારણથી અડચણ પડે, તો આણું પ્રતિકાર્ય એટલી પડેછે. લકવો મારેલા માણસનાં મગજમાં ગમે એવો હાથ હલાવવાનો કે પગ હલાવવાનો વિચાર ઉત્પન્ન થાય; પણ ગતિનો સંદેશો મોકલનારો કે લાવનારો તંતુ મડદાળ યર્ષપડ્યાથી તેનાંથી તેમ કરી રાકાતું નથી. એક માણસનું મગજ અસંખ્ય કાર્યો બજાવી રહેછે; પણ તે શક્તિનો લાભ કેવી રીતે ભોગવેછે, તે પેલા માણસનાં લક્ષણ કે આચરણ ઉપર આધાર રાખેછે. મગજનાં એક ભાગમાં યાદ-દાસ્તશક્તિ, બીજામાં અક્કલ અથવા બુદ્ધિ, ત્રીજામાં મરજી, ચોથામાં દયા કે ક્રૂરપણું, પાંચમું સખીપણું, વિવેક કે અવિવેક, પાંચમામાં તૃણહવાર જાતના શોખ, છઠ્ઠામાં બિન બિન જીવસા, એ સર્વથી કરીને મનનાં અગણિત કાર્યો મગજમાં હંમેશા ચાલુ

રહેછે; અને તે મગજ એ સિવાય શરીરની સુખાકારીને લગતા સર્વ કાનુનોનો અ-મલ ચલાવેછે. જે મ કોઈ રાજ્યકર્તા રાજ્યવસ્થાની અગણિત જૂદી જૂદી બાબ-તોપર લક્ષ રાખી સર્વને ઉત્તમ હાલતમાં ચલાવવાની ગોઠવણી કરેછે, તેમ મગજ, જે દેહ દુનિયાનો રાજા, તે શરીર તથા દુનિયાના આચરણ ઉત્તમ પંક્તિમાં જળવી રાખવાનું કાર્ય બજાવેછે.

માણસનાં શરીરમાં ચાલતી સર્વ ક્રિયા ઉપર મગજની અસર રહેછે, તેથી તેને કોઈ પ્રકારનું નુકસાન થયાથી શરીરનાં સઘળાં કાર્યોને અડચણ ખમવી પડેછે. આ-સાચ્છાસ, રક્તાભિસરણ, પાચનક્રિયા, શરીર હુંફ અને શોષણક્રિયા જેવાં જીવાધાર કાર્યો, મગજની નિરોગી હાલત ઉપર આધાર રાખેછે. અને એમાંનું એકપણ કાર્ય ચાલતું અટકેછે, ત્યારે જીંદગીનો અંત આવેછે. બેજાંમાં અકસ્માત સખત વાગે-છે, ત્યારે તત્કાળ મોત નિપજેછે; કારણ, મગજને ઇજા થયાથી તેનું કાર્ય થોડીક ક્ષણપણ અંધ પડ્યું કે તેના આધારપર ચાલનારાં બીજાં સઘળાં જીવાધાર કાર્યો અટકી પડેછે. જે જે કાર્યો આપણી સ્વેચ્છાથી થાયછે, તેનો સંબંધ મગજ સાથે છે; પરંતુ જે કાર્યોમાં આપણી સ્વેચ્છાની ઝાઝી જરૂર નથી, તેનો સંબંધ કરોડરજીય તથા ગ્રંથીમાળા સાથે વિશેષ અને મગજ સાથે કિંમિત રહેલોછે. જેમકે, હોજરી સામા-ન્ય રીતે સ્થિર પડી રહેછે; પણ અંદર ખોરાક પહોંચ્યા પછે ત્યાંના ગ્રંથીતંતુને ખબર થયાથી તે હોજરીને ગતિમાન થવાનો હુકમ આપેછે અને એવાં પરાવર્તન કાર્યનું આપણે જ્ઞાન થતું નથી, તેનું કારણ કે એ કાર્ય સઘળું મગજને આધીન નથી.

જીવનક્રિયાનાં ઉપલાં વર્ણન ઉપરથી માલમ પડેછે કે જે કાર્યો શરીરમાં ચાલે-છે, તે એકમેક સાથે નિકટ સંબંધ રાખેછે. આપણે જાણ્યુંછે કે ખોરાક લઈએ છીએ તે હોજરીમાં પચવા પછે શોષણ પામે, ત્યારે તેનું લોહી બનેછે, અને તે લોહીને શરીરમાં હૃદય ફેરવે, ત્યારે શરીરના સઘળા તત્વોને પોષણ મળેછે. વળી આ તત્વોને લોહીમાંથી પોષણ ચૂસતાં અને રદ થયલી કણો પાછાં આપતાં જે ફેરફાર થાયછે તથા રેફ્રેસમાં લોહી ફરતું આવી સાફ થાયછે એ બે ક્રિયાથી શરીરની ગરમી ચાલુ રહેછે. લોહી રેફ્રેસમાં રવચ્છ બનેછે, તેમ ચામડી, લીમ્ફ ગાંઠ અને મૂત્રપિંડ પણ તેમાંના ધણે ભલ દૂર કરેછે અને એવી રીતે રવચ્છ થતા પ્રયોગમાં ખોરાકમાંથી ઉપ-જેલું નવું લોહી તેમાં ઉમેરાયછે. આમાંની એકપણ કૃતિમાં કોઈ પણ કારણથી હર-કત પડેછે, તો બીજી સઘળીને જોખમ પૂગેછે. આ સર્વ શારીરિક અને જ્ઞાનસિક કાર્યો નિર્માણ રીતે ચલાવનાર પ્રધાન રાક્ષિ મગજ તથા કરોડરજીય અને ગ્રંથી-માળાવાળું મગજતંતુસ્થળ (નર્વ સેન્ટર્સ) છે.

પ્રકરણ ૫.

દાર્શી શરીરની પ્રત્યેક રચનાપર ભિન્ન ભિન્ન અસર.

દાર્શનો લોહી અને શરીર અવયવોમાં પ્રવેશ.

કુદરતની મહાભારત શારીરિક રચના અને તેમની કૃતિ જેવડે અપાછું જીવન ચાલેછે, તે ઉપર દાર્શની ખૂરી અસર કેમ અને કેટલી થાયછે, તે ખરાખર સમજવાને હવે સહેલ થશે.

દાર્શની માઠી અસર શરીર ઉપર થયા આગમજ શરીરનાં અંતર સંબંધમાં દાર્શ જોવા જોઈએછે અને તે સંબંધ કયા કયા છે તથા કેમ થાયછે, તે પહેલાં તપાસિયે.

દાર્શનો શરીર સાથે પહેલો અને સામાન્ય સંબંધ મોં વાટે થાયછે. મોંમાંથી ગળાંના અન્નનળમાંથી પસાર થઈ તે અન્નથેલી એટલે હોજરી (સ્ટમક) માં દાખલ થાયછે. અને હોજરી મધ્યે આવેલી ખારીક જળી જેવી લોહીની નળીઓ (કેપીલરીઝ) તેને ચૂશી લઈ શરીરનાં લોહીની અંદર પ્રવેશ કરેછે. ખીજી રીતે દાર્શનો આહો-હોલ શ્વાસથી ફેફસાંનાં લોહીમાં પ્રવેશ થાયછે. તેની વરાળ સુંઘાડવાથી માણસના શ્વાસ સાથે દમનળી (વિન્દપાઈપ) મારફતે ફેફસાં (લંગ્સ) માં જઈ પહોંચેછે; જ્યાંની ખારીક જળી જેવી લોહીની નળીઓ અથવા કેશવાહિની (કેપીલરીઝ) વરાળને ચૂશી લેછે, જેથી તે લોહીમાં ફરી વળેછે. ત્રીજી પ્રકારનો સંબંધ આહોહોલને નસમાં, આમડી હેઠળ, કે મૂળદાર (સફરા) માં ખારીક પીચકારી મારી દાખલ કરવાથી થાયછે. અહિં પણ તે જગ્યાઓની રક્તકેશવાહિની (કેપીલરીઝ) ના લોહીમાં ચૂસાઈને તે શરીરમાં રટણ કરેછે. દમવાટે લીધાથી આહોહોલ શરીર ઉપર વધારે જલદી અસર કરેછે; અને તેથી માણસને બેશુદ્ધ કરતી વખતે ક્લૉરોફોર્મ સાથે કદી આહોહોલ પણ વાપરવામાં આવેછે.

આહોહોલથી માણસનાં શરીર ઉપર જે માઠી અસર થાયછે, તેની પૂરતી સમજ આપવાની અગાઉ તે પીવાથી લોહી સાથે શરીરની અંદર કેવી રીતે પ્રવેશ વળેછે, તે જાણવું અગત્યનું છે.

દાર્શ પીતાંવાર તે હોજરી (આ. ૧૧. ન) માં આવી પડેછે અને તૂટત ત્યાંની કેશવાહિનીનાં લોહીમાં ભળીને વહેછે. લોહી હોજરીમાંથી આગળ ફરતાં એક મોટી શિરા (આ. ૧૧. અ) માં જાયછે. જ્યાંથી તે કલેજ (આ. ૧૧. પ) માં દાખલ થઈને ખારીક રેખાઓમાં વહેંચાઈ જાયછે. અહિં લોહીમાં થોડાક પ્રેરણ થઈ એક મોટી શિરા (આ. ૧૧. ફ) માં તે એકઠું મળેછે અને ત્યાંથી ખીજી મોટી શિરા (આ. ૧૧. હ) માં દાખલ થઈ હૃદય (હાર્ટ) ના જમણા ઉપલા ગાળા (આ. ૧૧. દ) માંથી નીચલા (આ. ૧૧. બ) માં દોડેછે. અહિંથી તે હૃદયના ધડકવાએ કરીને લોહીની ધમનિ (આ. ૧૧. ધ) ની મારફતે બંને ફેફસાંમાં હડસેલાયછે. લોહી ફેફ-

વાનાં આ સઘળા માર્ગમાં તથા પ્રેક્ષામાં આંકોહોલ તેનો સોપતી રહેછે. જેમ લોહી ઠામ ઠામ દોડેછે, તેમ આંકોહોલ પણ ઠામ ઠામ ભેગોજ દોડેછે. આપણે દમ લીઝ્યે છીઝ્યે, ત્યારે ઑક્સિજન નામની ચોખ્ખી હવા પ્રેક્ષાનાં લોહીમાં જઈ તેને સ્વચ્છ કરેછે અને તેમાંથી શરીર અંદરનાં રસાયણી પ્રેરકારથી નિપજેલી કાર્બોનિક એસિડ નામની ઝેરી હવા પ્રેક્ષાનાં લોહીમાંથી દમ વાટે બહાર પડેછે. આ વખતે તે ઝેરી ગેસ સાથે લોહીમાં ભળાયલા આંકોહોલનો થોડો ભાગ પણ પ્રેક્ષામાંથી વરાળરૂપે દમવાટે નીકળેછે. છાકટા માણસના મોઢાંમાંથી દારૂનો વાસ આવેછે તેનું કારણ આ છે. બાકીનો આંકોહોલ જે લોહીની અંદર રહેછે, તે પ્રેક્ષામાંથી સ્વચ્છ થયલાં લોહીસાથે લોહીની નળી (આ. ૧૧. ક. ખ.) ની મારફતે હૃદયના ડાબા ઉપરના ગાળા (આ. ૧૧. ચ.) માંથી નીચલા ગાળા (આ. ૧૧. સ.) માં જાયછે અને તે ગાળાના સંકોચવાથી શરીરની મોઢામાં મોઢી ધમનિ (આ. ૧૧. લ.) માં સ્વચ્છ લોહીસાથે તેની આખાં શરીરના ભાગોમાં પથરાયલી નાની મોઢી રેખાઓ (આર્ટરીઝ) માં તે પ્રવેશ થાયછે. એ રીતે આંકોહોલ ભેજાંની રક્તનળીઓ (આર્ટરીઝ) માં, પેટ અને છાતી માં સમાયલાં દરેક અવયવોની રક્તવાહિનીમાં, માંસમાં, આમડામાં, હાડકાંની દરેક રક્તનળીઓમાં અને, ટુંકમાં, શરીરના દરેક બારીકમાં બારીક ભાગમાં લોહીની સાથે ફેલાઈ જાયછે. એમ હોવાથી પિશાબના બુકા એટલે મૂત્રપિંડ (ક્રીડનીઝ) પિશાબના આકારમાં લોહી મહિણા કચરો શરીર બહાર પ્રેકવાને નિમાણું થયલાં, તે પિશાબ સાથે આંકોહોલ પણ થોડો ધણો બહાર કાઢી નાખેછે. વળી એજ રીતે પરસેવા સાથે પણ આંકોહોલ બદનની બહાર નીકળી પીનારનું અંગ દારૂથી વાસ મારતું કરેછે.

દારૂની લોહી ઉપર અસર.

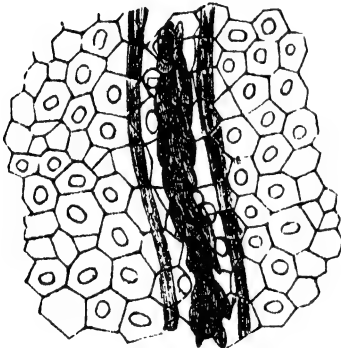
આંકોહોલ પીવા પછી તે પહેલો લોહીમાં ભળેછે; મોટે લોહીપર શું અસર કરેછે તે આપણે જાણવું જોઈએ. ભળતાંજ તે લોહીની કુદરતી આશિયતને બિગાડેછે અને તેણે કરીને શરીરનાં રજેરજ તત્વોની પુરવણી અને પુષ્ટિ કાળે સ્વચ્છ અને ઑક્સિજન ધરાવતાં લોહીની અવશ્યકતા પૂર્ણપણે પાર પડતી નથી. શરીરમાં સદા વહેતાં લોહીનો ઝરો ખુલી આંખથી જોતાં તે નિર્મળ લાલ પાણી અને એકસાં પ્રવાહિ દીસેછે, પણ સ્ફમદશંકચંત્ર વડે તપાસતાં તેમાં બે ભાગ જૂદા પાડી શકાયછે. એક જેનાંથી તેને ઘટપણું મળેછે અને બીજો જેનાંથી પ્રવાહિપણું મળેછે. પહેલાને રક્તકણ (બ્લડગ્લોબ્યુલ્સ) અને બીજાને રક્તજળ (લાઇકર સેનગ્વિનીસ) કહેછે. રક્તકણ (આ. ૨૨) એટલે લોહીમાં તરતાં અગણિત અતિ સ્ફમ દાણા જેવા પરમાણુ ધણા ખરા રાતા રંગના હોયછે અને તેથી લોહી લાલ દેખાયછે. અને બીજા રક્તજળ અથવા લોહીના પ્રવાહિ ભાગમાં રંગ હોતો નથી, પણ તે ‘ફ્રેશીન’ અને ‘સીરમ’ બે ચીજોને બનેલાં છે. આ રક્તકણના રાતાં રંગકણો ગોળાકારમાં કાંઈક ચપટાં છે. તે દમમાં ગમ્મેલી હવામાંથી ઑક્સિજન ખેંચી લેવાની આશિયત ધરાવેછે, અને પોતાના ધરવા સાથે ઑક્સિજનને શરીરના સઘળા ભાગોમાં પુગાડવાને ધર્મ

લોહીના રક્તકણ (સૂક્ષ્મદર્શકયંત્ર પરથી.)

આ. ૨૨.

ક-ક. રાતા રક્તકણની પૈસાની ટેકરી જેવી હારો. ખ-ખ. તેમાંના બે સપેત રક્તકણ. બ. રાતા રક્તકણનો ચપટો અને બધારે મોટો દેખાવ. ગ. રાતા રક્તકણનો મોટો અને બાળુથી દેખાવ. ઘ. તેની ઢગળી. ઘ. તે પાછી ધૂણી ગોળાકાર થયેલું. જ. સપેત રક્તકણનો મોટો દેખાવ. ણ. સપેત રક્તકણનો બદલાતો આકાર. બ. સપેત રક્તકણને અંતિડ લગાડ્યાથી તેનો મધ્ય દાનો બહાર ધ્રુવ. ઈ. રાતા રક્તકણનું શુષ્ક થવું. ન. એજ માફક કોરેથી કોરેથી વળતું.

ક.
આ. ૨૩.

ક. દડકાના જાલપાદ માટેની નળીમાં વહેતા રક્તકણ (સૂક્ષ્મદર્શકયંત્ર ઉપરથી.)

જરા આલ્કોહૉલ નાખીને જૂઝ્મી, તો તેનો ઑક્સિજન ધરાવતાં સ્વચ્છ લોહીનો રાતો રંગ બદલી ઘેરા રંગની સંગ્રાહ મુકી કાઢેલાં લોહીની શ્યામતા પકડે છે.

ડાક્ટર હારલીએ લોહી ઉપર કૌંસ પ્રયોગ (નવેમ્બર ૧૮૮૭) નું પરિણામ નીચલા કોઠામાં જણાવ્યું. તાજાં કાઢેલાં તંદુરસ્ત લોહીના બે ભાગ કરી તેને ઑક્સિજનવાળી સ્વચ્છ હવાવાળાં 'ગેસ' બનાવવાના બે વાસણમાં સરખે ભાગે નાખું જે માંનું એક ચોખ્ખું રહેવા દીધું અને બીજામાં સેંકડે પાંચ ભાગ જેટલો આલ્કોહૉલ ઉમેર્યો, જે પછે બેહૂ વાસણો બંધ કરી ચોવીસ કલાક સુધી (વખતે વખતે હલાવ્યા કરી) રહેવા દીધાં. આવા કેટલાક પ્રયોગો કરી જોઈ એક સરાસરી પરિણામ નીચે પ્રમાણે કાઢ્યું છે:—

સા ભાગ હવામાં.	ઑક્સિજન.	કાર્બોનિક ઍસિડ ગેસ.	નૈટ્રોજન.	૩૨ ^મ અંશ અને બેક પ્રેક્ષારમાં વિસ્તાર.
વાપરેલી હવાનું બંધારણ.....	૨૦.૯	૦.૦૦૨	૭૯.૦૩૮	૨૦.૯૬
ચોખ્ખાં લોહી સાથની હવામાં...	૧૦.૫૮	૩.૩૩૦	૮૬.૦૯	૧૪.૯૧
ચોખ્ખાં પલ્લ પાંચટકા આલ્કોહૉલ ભિળેલાં લોહી સાથની હવામાં	૧૬.૫૯	૨.૩૮૦	૮૧.૦૩	૧૮.૯૭

આ કોઠા ઉપરથી ઉઘાડું જણાય છે કે ચોખ્ખાં કરતાં આલ્કોહૉલવાળાં લોહીએ સાથની હવામાંથી ઑક્સિજન પોતામાં ઓડી ચૂરી અને કાર્બોનિક ઍસિડ ગેસ પણ પાછી ઘોડી કાઢી આપી.

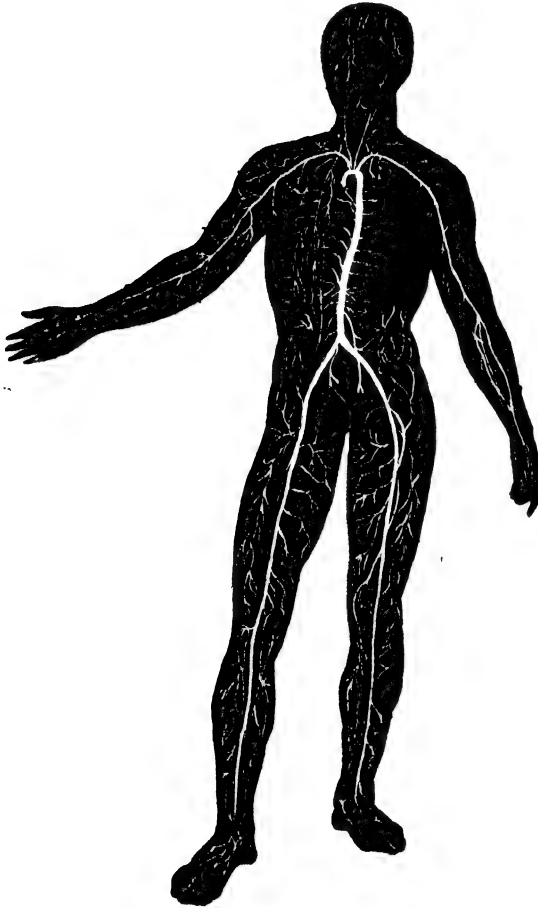
લોહીમાં ઑક્સિજનની હાજરી કેટલી જરૂરની છે, તે જાણવાને ઐટલુંજ બસ થશે કે જો બે મિનિટથી વધારે આપણે શ્વાસોચ્છ્વાસ ન આપે, ખીજા શબ્દોમાં જો ઑક્સિજન દમમાં દાખલ ન થઈ શકે, તો માણસ યુગલાઈને મરણ પામે છે. આવી હરદમ જરૂરની ઑક્સિજન દારૂ જેવાં કારણથી જો આપણે પૂરતી મળી નહીં શકે, તો કેવાં હાનિકારક પરિણામો ઉપજે, તે વિચારવું સહેલ છે. લીમ્બિગ કહે છે કે સ્વચ્છ લોહીની ઑક્સિજન, શરીરના તત્વોને પ્રુષ્ટિ આપવાનાં હેતુથી તે સાથે, તથા નિરર્થક તત્વોને બહાર ફેંકી કાઢવાના હેતુથી તેમના સાથે, બંનેથી ભળવી જોઈએ, પણ દારૂ પીધાથી તે આલ્કોહૉલના તત્વો સાથે જોડાવવાને પહેલી તત્પર થાય છે, ત્યારે લોહીની ઑક્સિજન આલ્કોહૉલના તત્વોમાં ખમી ગયાથી શરીરના તત્વોને પ્રુષ્ટિ માટે તથા રદ થયલાંને બહાર ફેંકવા માટે ખૂટ પડે છે, ઐટલે બંને કાર્યમાં અડચણ નોડે છે. કુદરતી રીતે શરીરના નિરૂપયોગી અને રદ બનેલા રજકણોમાં મુખ્ય કાર્યન અને હૈડોજન છે, તે લોહીમાંની ઑક્સિજન સાથ સંયોગ પામી ફસનાં મેળાં જંતુવા લોહીથી ભળી ફેંક-સાંમાં આવે છે. ત્યાં તે લોહીમાંથી શ્વાસોચ્છ્વાસમાં બહાર નીકળતી ઝેરી કાર્બોનિક ઍસિડ ગેસ તથા પાણીની વરાળના આકારમાં નીકળી બીય છે.

આપણે આગળ કહ્યું કે લોહીમાં આલ્કોહૉલ સામેલ થઈ લોહીનાં રાતાં રક્તકણોની આશિયત બિગાડી, દમમાં જતી હવામાંની ઑક્સિજન પૂરતી ચૂશવામાં તેમને દુર્બળ કરે છે. તેમ છતાં પણ જો કાંઈ ઑક્સિજન લોહીમાં ચૂશાએ, તે ઑક્સિજનનો (લીમ્બિગ કહે છે તેમ, આલ્કોહૉલના તત્વો સાથે પહેલાં સંયોગ થઈ જાય છે ત્યારે,) શરીરનાં તત્વોની પુરવણી માટે જોઈતા તથાપિ ધસાયલા નિરૂપયોગી તત્વોને બહાર ફેંકવા માટે જોઈતા જથ્થા આપે છે, ઐટલુંજ નહીં; પણ તેથી કુદરતનાં એક ખીજા ખૂબી ભરેલાં કાર્યમાં પણ હરકત પડે છે. શરીરના મડદાળ પદાર્થો અંગમાંથી બહાર નીકળી આવવા માટે તે ઑક્સિજન સાથે જોડાય છે, તે રસાયની સંયોગ થતામાં ગરમી ઉત્પન્ન થાય છે અને તેણે કરીને આપણાં બદનની હુંફ જળવાય છે-માટે ઑક્સિજનની ન્યૂનતાને લીધે એ તત્વોને પૂરતો સંયોગ ન થવાથી અંગની હુંફ પણ કમતી થાય છે. એ સિવાય આલ્કોહૉલ રક્તજળની ફેબ્રીનને ઘટા કરે છે. આ પ્રમાણે આલ્કોહૉલની લોહીના તત્વો ઉપર થતી અસરોને લીધે તંદુરસ્તી જળવનારા

કુદરતી વ્યવહાર પરિપૂર્ણ થતા નથી અને આસિદ્ધાસનો ઉત્તમ હેતુ પાર પડી શકતા નથી. ત્યારે શરીરની આરોગ્યતાને બિગાડનારી આવી વસ્તુનો ઉપયોગ શું કરવા કરવો તે વાતનારે ખૂબ વિચારવું જોઈએ છે.

દાઝની લોહીના ફરવાપર સામાન્ય અસર.

હવે શરીરમાં લોહીનાં ફરવા (સર્ક્યુલેશન) ઉપર આલ્કોહૉલની કેવી અસર થાય છે, તે તપાસિયે. જો આલ્કોહૉલ પૂરતા જથ્થામાં લીધા હોય, તો તેની અસર ખૂબે ખૂબી ધમનિની વ્યવસ્થા.

આ ૧૦ રૂ. ૪.

નજરે પડે છે. અહેરો રતાસ પકડે છે; નાડી ઉતાવળી, ભરેલી, અને જોરમાં ચાલે છે; શરીરની આમડી ગરમ જણાય છે અને પીનારમ પોતાનું અંગ વધારે ગરમ થયેલું અને જ્યુસા ભરેલું લાગે છે. આ ચિન્હો દાઝની અસરથી શરીરમાં લોહીનો વેગ વધેલો દેખાડે છે અને તે નીચે પ્રમાણે થાય છે. શરીરના સમગ્ર ભાગોમાં ગોઅર (વિઝિ-અલ) અને અગોઅર (ઇનવિઝિઅલ) સ્પષ્ટ રક્તનળીઓ ભરેલી છે. અને ઈમીની.

માંની સ્ક્રમ કેશવાહિની (કંપીલરીઝ) દરેક સ્ક્રમ ભાગમાં ઘટ પથરાયેલી છે; તેથી શરીરમાં ક્યાંઈ પણ ઝીણી સોય જેવી ચીજ ભાકવામાં આવે છે, તો લોહી નિકળે છે. આ નળીઓ (આર્તરીઝ) જેમાંથી સ્વચ્છ લોહી પસાર થાય છે તેની બાંધણી કુદરતે સ્થિતિસ્થાપક (ઇલેસ્ટિક) રાખી છે; તેથી જે ભાગ ઉપર લોહી મોકલવાનું હોય, તે ભાગને જેટલું લોહી જોઈએ છે તેનાં પ્રમાણમાં જ સ્થિતિસ્થાપક રક્તવાહિની (આર્તરીઝ) પોહોળી થાય છે, અથવા સંકોચાય છે. પણ દારૂની અસરથી તેમનું સંકોચન ઠીલું પડીને તે કૂલે છે, જેથી તેમાં લોહીનો પ્રવાહ તથા જમાવ વધારે થાય છે, અને લોહીમાં જોશના ચિન્હો ઉત્પન્ન કરે છે. લોહીની નળીઓની સંકોચનશક્તિ દારૂથી કેમ જતી રહે છે, તેની સમજ નીચે પ્રમાણે છે. શરીરની રક્તનળીઓ (આર્તરીઝ)નું સંકોચાણ તથા કૂલવું શરીરનાં ખીજ સ્વેચ્છારહિત કાર્યોની માફક મન્જાતંતુ સ્થળ [નર્વ સેન્ટર્સ] ને આધીન રહેલાં છે. દારૂથી મન્જાતંતુ સ્થળ મડદાળ થઈ તેઓ આ લોહીની નળીઓનાં પડમાં સમાયલાં સ્નાયુ ઉપરનો અંકુશ ખોલે છે, તેથી લોહીની નળી સંકોચાઈ શકતી નથી. આ મન્જાતંતુ સ્થળ શું છે અને તેનો ધર્મ શું છે, તે આપણે આગળ સમજાવું છે. એ કાપૂ નીકળો જવાથી કેશવાહિનીઓ [કંપીલરીઝ] સંકોચાયલી રહેવાને બદલે કૂલે છે, તે માટેનું લોહી વધે છે, તે એક સરખા વેગથી ફરતું નથી અને તેથી તે ભાગોમાં ઉષ્ણતા તથા રતાસ વધે છે. લોહી પસાર થવાનો માર્ગ વધારે પોહોળો થવાથી હૃદય (હાર્ટ) ને વધારે લોહી મોકલવું પડે છે તેથી તથા તે પર અમલ ચલાવતા મન્જાતંતુનો કાપૂ નબળો પડવાથી હૃદયને સ્વભાવિક કરતાં વધારે ધબકારા કરવા પડે છે અને તેથી તેની શક્તિ વિનાશકારણ અને જરૂર વગર ખપી જાય છે.

માણસના બહારના દેખાવ ઉપરથી આપણે એવું સમજીએ છીએ કે દારૂથી પીનારનો શક્તિ ચહેરો લાલ થાય છે; પરંતુ તેનું આખું શરીર દારૂની અસરથી લાલ રંગ પકડે છે. જે આપણે તેનાં અંદરનાં કેકસાં (લંગ્સ) જોઈ શકતા હોઈએ, તો ત્યાં લોહીની કેશવાહિનીઓની બધી જાળીઓ લોહીથી ભરાયલી લાલ દેખાશે; જે ભેજું (થ્રોન) અને કરોડરજ્જુ (સ્પાઈનલ કોર્ડ) આપણે જોઈ શકતા હોઈએ, તો તેપણ એવાજ લાલ દેખાશે; જે હોજરી (સ્ટમક), કાળજું (લીવર), તલ્લી (સ્પ્લીન), મૂત્રપિંડ (કીડનીઝ) અથવા શરીર અંદરની રચનાનો કોઈએ ભાગ આપણાથી ખૂલો જોવાઈ શકતો હોય, તો તેપણ તેવાજ દેખાશે. ડાકતર રીચર્ડસન કહે છે કે એક માણસ જે દારૂથી ઉશકેરાયલી હાલતમાં આગગાડીના પૈડાં તળે ચગડાઈ મૂક્યો, તેમાં ખાપરી શટી ભેજું એકદમ બહાર નીકળી પડ્યું હતું, તે ભેજું અકસ્માતની ત્રણ મિનિટ પછી તપાશ્યું, ત્યારે તેમાંથી દારૂનો વાસ નીકળ્યો; અને ભિન્નની જૂદી જૂદી રક્તનળીઓ (પ્લડવેસલ્સ) ની જગાં હિંગળા જેવી લાલ ચોળ દેખાઈ હતી.

પ્રસંગોપાત પીનારાઓની પદ્ધતિ.

આહોહોલની લોહી તથા લોહીની ફરવા ઉપર થતી અસરો જણાવ્યા પછે શરીરનાં ખીજ અંતર અવયવો તથા તેમનાં કાર્યો ઉપર કેવી અસર કરે છે અને તેમની શું હાલત થાય છે, તે જણાવવા અગાઉ દારૂ આંધા વધતા પ્રમાણમાં પીવાથી માણસની સાધારણ સ્થિતિનાં ફેરફાર શું થાય છે, તે આપણે જોઈએ.

દારૂકોઈ પણ હદ સુધી પી શકાય છે, તેથી તેને વધતાં ઓછાં પ્રમાણમાં પીધાથો જુદી જુદી અસર થાય છે, એટલા માટે દારૂ પીવાની સ્થિતિના આર દરજ્જા (સ્તેજસ) કરવામાં આવ્યા છે. પહેલામાં ન્યારે કોઈ સાળે માણસ દારૂ પીવા શરૂ કરે છે, ત્યારે તેનો એહેરો ખીજવા માંડે છે, આંખો ચળકે છે, ઝાંખાં તેજ ચાલે છે. તેનાં શરીરમાં ગરમી, હાથ પગમાં ગતિ અને દિલમાં ખૂશી લાગે છે. તનમનનું દુઃખ તે ધડીભર જૂલી જાય છે. ટુંકામાં, દારૂની સામગ્રી અસર તેનાં દિલને બહેલાવી ખૂશી કરે છે. પણ આ સમયનો બહારથી લલચાવનારી નિશાનીઓ તેનાં શરીર અંદર તો જખૂત-જડ થાય છે.

ખીજ દરજ્જા ઉપર જતાં પીનારને મનપર પૂરો અખિયાર રહેતો નથી. તેનાં મગજમાં વિચારો આવી જલદીના વેગે ઉડી જાય છે, એટલુંજ નહીં; પણ તેનું મગજ ગુંથવાડામાં જોયાં ખાવા માંડે છે. કોઈ પણ તે સ્પષ્ટ સમજી શકતો નથી અને તેની અક્કલ દૂઢ રહેતી નથી. શરૂ હોયેની ખૂશીથી તે વધારે લહેરી થઈ જાય છે; પણ ત્યારબાદ તે ઉદાસ અને બળીઅલ બને છે; અને તેથી વધારે ઉત્કેરાઈ આખરે જંગલી-પણાંની હાલતમાં આવે છે. તેની અક્કલનો કાખૂ તે ઓછી દે છે, ત્યારે કોઈકામ કરે છે તે તે ધડીન મનના ફાંટાનું અથવા નીચ જોરસાનું પરિણામ હોય છે. દારૂ તેના પીનારને વધારે ને વધારે લલચાવનારી માયા છે. તેની લાલચમાં પહેલી હદ છોડી વધારે પીવા માંડે, ત્યારે તેની અસર ભેજોને પહોંચે છે. ભેજો ગતિનું આ મારકૂતે શરીરનાં સર્વ માંસવાળા ભાગોપર હકુમત ચલાવે છે. બેસવું, ઉઠવું, ચાલવું, ઉંચકવું, બોલવું અથવા કોઈ પણ જાતની હિંમત ચાલ કરવા આગમ્ય તે વિધિ વિચાર ભેજોમાં પહેલા ઉત્પન્ન થાય; પછી તે હોકમ ગતિનું વડે રતાણુપર મોકળી આવે છે. પણ દારૂના વેગથી ભેજોનો અમલ નબળો પડે છે અને તેથી છાકટો માણસ પહેલાંતો લડયડીઆં ખાઈ છે. ખૂશીથી કિંવા ખૂશી વચર તે બદનની હિંમત ચાલ કરે છે, તેપર તેના કાંઈજ કાખૂ જણાતો નથી. ભેજોનો જે ભાગ આંખ અને જીભપર અમલ ચલાવે છે, તેમાં સદૃથી પહેલાં દારૂની અસર પહોંચે છે કે તે લડયડયા માંડી છાકટ બાબોડો તોતેડ બની જાય છે. એ પછી તેના હાથ પગની હિંમત ચાલના સંબંધનાં ભાગપર અસર જતાં તેનું આખું શરીર લપેડા ખાતું ડોળે છે. એવી હાલતમાં તે ચાલે છે અથવા ચોકસ જગ્યાએ જાય છે નજરે, પણ તે જણાતો નથી કે ક્યાં જાય છે અને શું કરે છે. જેમ ટેવ પછી રહ્યાથી ધણજ ઝડપથી લખનારા, વાજીવ વગાડનારા, ભરત ભરનારા, અથવા ફેટલાએક સાંચાઓથી રાત દહોડો કામ કરનારાઓનાં શરીરનાં સાંધાઓ અચાનક ગતિમાં આવ્યા જાય છે, તેમ આ છાકટો માણસનું હરેક કામ વગર વિચારે જોવાન જેવું થતું આપણે માલમ પડે છે. જે દારૂ પીનાર જીવનન અજે કોવતજાગો હોય છે, તે ઉલટી કરી થોડો જણો દારૂ બહાર કાઢી નાખે છે, ત્યારે આસ્તે આસ્તે શુદ્ધમાં આવે છે.

ખીજ હદથી વધી ત્રીજ દરજ્જા પર દારૂ પીવાય છે, ત્યારે મગજ પર વધારે માઠી અસર થાય છે. માણસની સમજ, ઈચ્છા, અને વિવેક, જે સધળાં ઉત્તમ બેજોની રાક્ષિ ઉપર આધાર રાખે છે, તે ધણે દરજ્જા ગૂંમ થઈ જાય છે, અને અખૂ-

સમાન જીવનશૈલી અને દુરુણ પ્રગટ થાય છે, જેનું તેને ભાન રહેતું નથી. તેના વિચારોની વળણ તેની મરજીને આધીન નથી, તેથી જેમ ગમે તેમ તે લવે છે, ને બંધે છે, તેનાં મનસ્વી (આઈદીયાઝ) યુગ્મવાદ જાય છે, તેની વિવેકબુદ્ધિ બંધ પડે છે, અને જીવનશૈલી (પેરાન્સ) વધારે જોર અથવા ઝનુન પડે છે. એ વખતે તેને ચક્રર આવે છે, એકની બે સીજ દેખાય છે, કાનમાં આવાજો સંભળાય છે, અને તહેરવાર કલ્પિત ખ્યાલો ઉપજે છે. તેનાં શરીરની હિલચાલ ધૂનથી અને ડોલાંખાતી, અવાજ ખોખળો, આંખો શૂન્ય (ચેકન્ટ) અને ચહેરો ફિક્કો પડે છે. પોતાને કેમ અને શું કર્યું, તેના બેભાન થઈને માણસ તેના જીવનશૈલીની હકુમત હેઠળ મુકાય છે અને એટલો વખત તે ખરેખરો દિવાના જેવો હોય છે, તેથી પોતાને તેમ ખીજી જીવનશૈલી ધારતી ભરેલો થઈ પડે છે. આવી વખતે જે રવાનાત્વિક હિચકારો માણસ છે તે વધારે હિચકારો બને છે; ટચક માણસ વધારે મિથ્યાભિમાની થાય છે; ધાતકી માણસ પોતામાં દયાનો એક રતીભાર ગુણુ રાખતો નથી અને જે માણસમાં કુદરતી પૂરા હવસોનું ધર છે, તે માણસાઈ છોડી જીનવરી હાલતમાં આવી જાય છે.

ચોથા દરજ્જા પર ચઢીને જે હજી વધારે દારૂ પીયે છે, તેનાં ભેજની અત્યંત માઠી હાલત થાય છે; આંખોની ચીતળી આવે છે, હાથ પગ ઢીલા થઈ જાય છે, લાગવાની શક્તિ શૂન્ય મારે છે અને શરીર મૂવેલા માણસની માફક હિલચાલ વગરનું થઈ પડે છે. આવી હાલતમાં છાકટ, જે કે મૂવેલો ગણાતો નથી, તોપણ તેનાં શરીરના સઘળા ભાગોનાં નિર્માણ કાર્યોનો નાશ થઈ રહેવા આવેલો હોય છે. કુદરત મગજનો જેટલો ભાગ ધ્વાસોચ્છ્વાસ (રેરપીરેશન) પર અને હૃદયના લોહીની ફેરવણી ઉપર કાબૂ રાખે છે, તે છેલ્લી ધડી સૂધી પોતાનો અમલ જીનવી રાખે છે. જેથી હૃદય પર આવેલો છાકટ બેભાન પડે છે, તોય તેના ધ્વાસ અને નાડી, જેનાં ઉપર માણસની જીવનશક્તિનો આધાર છે, તે ચાલુ રહે છે. કુદરતનો કર્ણામય નિયમ છે કે ભેજનાં ઉપલાં બે પ્રાણધાર કાર્ય ઉપર આલોહાલની અસર સઉથી ઓડી પહોંચે છે અને જે એમ ન હત, તો દરેક ધણો દારૂ પીનાર તુરત મરી જાત. તે બદલે ધ્વાસોચ્છ્વાસ અને હૃદયનાં કાર્યો ધણાંજ ધીમાં પડ્યાથી તે મૂવેલી અને જીવતી એ બે હાલતની વચ્ચે લટકી રહે છે. છાકટ પહેલાં દારૂનો એક ખ્યાલો પી પછી ખીજે અને પછી ત્રીજે એમ કરતાં જ્યાં સૂધી તેનું મરણ નિપજે, ત્યાં સૂધી પીતાં રહેવાને ચૂકે નહીં; પણ તેના સારા ભાગે હૃદયની ગતિ (હાર્ટસ એક્શન) અને ધ્વાસોચ્છ્વાસ પર અસર થઈને મારી નાખે તે પહેલાં તેનાં ભેજના ખીજ ભાગો પર અસર ચઢી જાય છે, જેથી તેની શુદ્ધ ને ગતિ બંધ પડીને તે લોથ પોથ થાય છે, એટલે વધારે દારૂ પીવાનું તેને ભાન રહેતું નથી. પણ જે પહેલાંથીજ એકદમ પુષ્કળ દારૂ લીધાથી ધ્વાસોચ્છ્વાસ અને હૃદયને ચાલુ રાખનાર ભેજના ભાગ પર અસર ફરી વળે છે, તો પીનારનું મોત જરૂર નિપજે છે. આકસ્મિક મરણોની તજવીજ કરનાર અમલદારો (કોરોનર) જાણવે છે કે આપધાત અને ખૂન કરનારાઓમાં ધણું કરીને અડધી ભંખ્યા અતિ છાકટાઓની છે. મિડલસેક્સના પશ્ચિમ ભાગમાં દર વર્સે સરાસરી ૧૫૦૦ આકસ્મિક મરણોની તપાસ ઉપરથી કોરોનર મી. પેકલી જાણવે છે કે તેમાં ૯૦૦ મરણો છાકટપણથી નિપજેલાં હતાં, અને તે વિશેષ જાણવે છે કે એ સિવાય ખીજ ૧૦૦૦ થી ૧૫૦૦ માણસ દર વર્ષે સત્તાધારી

તપાસ વગર જીન નામના સ્પિરિટની અસરથી મરી જાય છે. પ્રેસ્તનનાં હાઉસ આંક ક્રેકરાનના સન ૧૮૮૭ ના રિપોર્ટમાં કૌશાનર કહે છે કે છેલ્લાં ૨૦ વર્ષની નોંધ ઉપરથી માલમ પડે છે કે તેટલા ડાયકામાં સેકડે નેવું માત્ર છાકપણાંથી થયેલાં હતાં.

રોજના પીનારાઓની પદ્ધતિ.

વખતે એમ બને છે કે એક પછે એક વધારે ગ્લાસ દારૂ પીનારાઓ ફક્ત બેભાનપણાંનાં એક બેવાર ભોગ થઈને છટકી જાય છે, પણ જે હમેશાં દારૂ પીયે છે, તેતા હમેશાં ભોગ થઈ પડે છે. એક માણસ કોઈક વેળા પુષ્કળ દારૂ પીએ તેનાં શરીર પર જેટલી માઠી અસર થાય છે, તે કરતાં બીજે થોડો, પણ હમેશા, દારૂ પીતા રહે છે, તેનાં શરીર પર વધારે માઠી અસર થાય છે. સારાંસા, જથ્થુ દારૂ પીનારાઓ પોતાનાં શરીરની બાંધણીમાં એક પછી એક સુરાખ પાડે છે અને થોડાં વર્ષમાં તે બાંધણીનો નાશ કરે છે. આગળ દારૂ પીનારાઓનાં ચાર દરજ્જા અને તેનાં પરિણામો જે વર્ણવ્યાં, તે એમ જથ્થુક પીનારાઓને નહીં પણ કોઈ કોઈ વાર જૂદી જૂદી ચાર હદમાં પીનારાઓને લાગું પડતાં વર્ણવ્યાં છે.

હેવે જથ્થુક દારૂ પીનારાઓની તંદુરસ્તી તપાસીએ. જેઓ દારૂ પોતાની જીંદગીનું અગત્યનું સાધન સમજે છે, તેઓ દિવસમાં પાના ઉપર ચાકોઈ બીજી વખતે પોતાની ટેવ પ્રમાણે દારૂ લે છે અને કેટલાકો મહેનત જંગલથી કંટાળીને અથવા મોજ મજામાં ઉસકેરાઈ જ્યારે તક મળે છે, ત્યારે પીએ છે. પછી જે ટેવ ચોટે છે તેને નાશ કરવામાં તેઓ અસક્ત થઈ પડે છે. એમનાં શરીર અંદરનાં બાંધામાં ફેરફાર થાય છે તેમાં તેમની લોહીની કેરાવાહિનીઓ (કેપીલરીઝ) ફૂલેલી રહે છે. તેમનું હૃદય કુદરતી વેગ કરતાં વધારે ઝડપથી ધબકારા મારે છે. તેમની જૂખ આસ્તે આસ્તે ઓછી થતી જાય છે, અને અફસોસ કે તેઓ જૂખ લાવવા અને જૂખને ઉકેરવા સાહિત્ય સમજીને દારૂ પીયે છે, તે ડગીને તેને જ મારે છે ! તેમનું મગજ સુસ્ત થતું જાય છે, હિંમત ઓછી થઈ તેઓ હિચકારા બને છે. હવામાં કોઈ જાતનો ફેરફાર થવાથી તેમનું અંગ ઠંડું પડે છે અને તેની અસર નિવારણ કરવા ફરી ડયાઈને તેઓ દારૂ પીએ છે. ચોક્કસ હદમાં રોજ થોડો દારૂ પીધાથી ઉપર જણાવેલા ભોગ આપવા પડે છે, પછી શરીર અંદર ઘણાંક દરદાનું બીજા બેમાલમ રોપાય છે, ત્યારે જથ્થુક થોડા પીનારાના બીજા દરજ્જા પર ચડે છે.

હેમેશાના પીનારાઓ તરફ બીજા દરજ્જા (સેકન્ડ સ્ટેજ) પર જાય છે, ત્યારે તેમાં વિશેષ બિગાડ થાય છે. પહેલા દરજ્જામાં શરીરના સાંચાઓની માત્ર ક્રિયા બદલાય છે, પણ બીજા દરજ્જા પહોંચતાં તે સાંચાઓની અસલ રચના અને કુદરતી બનાવટમાં ફેરફાર થાય છે. એથી કરીને એવી હાલતમાં દારૂ પીનારાઓની તંદુરસ્તી ખૂબી રીતે બિગડેલી દીસે છે. પહેલા દરજ્જામાં પીનાર જેમ દારૂથી ઉશ્કેરાઈ જાય છે, તેમ બીજામાં થતું નથી; પહેલામાં જેમ પીનાર લાલચોળ બનેતા જાય છે, તેમ બીજામાં થતો નથી. બીજામાં પણ એટલે જ લાલ દેખાય છે ખરે, પણ તે પહેલામાંથી જ શરૂ થયેલા હમણાં ચાલુ રહ્યો છે. વળી એ દરજ્જામાં ધડી ધડી દારૂ પીવાની તલબ થાય છે, અને જ્યાં સુધી તે પીધામાં ન આવે, ત્યાં સુધી તેને કાંઈ સૂઝ પડતું નથી, તેના હાથ

પગ ધૂજે છે, અંગ યંત્ર ધાય છે, પાચનશક્તિ નબળી લાગે છે, અને બૂખ ઉઠેરવા ભોજન પહેલાં દારૂ લેવાની બળિષ્ઠ હાજત રહે છે. આધાપ છે તુરત તેમને બેચેની લાગે છે, છાતીમાં દાહ બળે છે, અને ખાટા ઝોડકાર આવે છે. આવા નાપંસદ ઝોડ-કરનું કારણ તેઓ સમજે છે કે ખાવામાં કાંઈ વસ્તુ મારુક આવી નથી! ઝેરટલા મોટે તેને જરવવા અને પેટમાં દોડતો પવન તોડવા તેમને ખીજું દારૂનું ગ્લાસ પીકું જોઈએ!! પણ તેઓ જાણી શકતા નથી કે બદહજમયતનું કારણજ તેમનો દારૂ છે. એવાં માણસનો ખોરાક (દારૂને લીધે) પૂરું પાચન થયા પહેલાં હોજરીમાંથી આંતરડામાં જાય છે, અને ત્યાં તે કોહવામાં ડી ગંધ મારતી ગેસ ઉત્પન્ન કરે છે. તેણે કરીને પેટમાં પવન પેદા થઈ આંતરડાંને કૂલવે છે. આંત્રું જોઈ બિચારો ભોળો છાકટ વધારે દહીયાંએ તે માં તે કેટલો ઠગાય છે? જે નાપૂદ કરવાને બદલે સામું જેર ઉભેરે છે. એવાં માણસને ઝોડો ખરાબર ઉતરતા નથી. એક દહોડો પેટ કબજ રહે છે, તો ખીજે દહોડે છૂટી જાય છે. તેમનું કળેજું સુસ્ત બની પૂરતું પિત્ત (બાઇલ) પેદા કરતું નથી. અને તેઓનાં મૂત્રપિંડ (કિડનીઝ)નાં કુદરતી કાર્યોમાં અડચણ થઈને બરોબર અને સ્વચ્છ પિશાબ થતો નથી. તેમના પિશાબ સાથે બારોબાર મળેલા 'લીથેત્સ' અને 'યુરીક એસિડ' નામના ખાર બહાર પડે છે. તેઓ સંધિવા (ર્યુમેટીઝમ) અને ગોતવા (ગાઉત)ના ભોગ થઈ પડે છે. વારંવાર માથું, કાન, દાંત, વગેરેનાં દુખ ઉભેરે છે. તેમનાં મનની ક્રિયાઓને કાંઈ ધોરણ રહેતું નથી. થોડો વખત ગુસ્સામાં તો થોડો વખત ખૂશ લહેરમાં કહોડે છે; કોઈવાર દલગીર, તો કોઈવાર પસતાતા દેખાય છે; સઘળી વેળા બિહતા ધૂજતા રહે છે; ખરાબર ઉંઘી શકતા નથી, જલદી યાકી જાય છે અને કોઈપણ મહેનત અને ધીરજનાં કામમાં તુરત હારી પાચે. આવી હાલતમાં પીડાતા લોક કંઈ થોડા નહીં હશે. જેમ કોડો લોકડાંમાં ભરાઈ બીજે બીજે તેને કોતરી પોકળ કરી નાખે, તેમ દારૂનો કોડો માણસનાં શરીરમાં ભરાઈ એમાલુમ રીતે શરીરને કોતરી પોણું કરી નાખે છે. વળી તે કોડાની અસર દરદીને જણાય તે પહેલાં તે ઘણાંક નાશ કરી ચૂકે હોય છે. આ ઉપરથી દારૂ પીનારાઓને ગંભીરતાથી વિચારવાનું છે કે તેઓએ પોતાના આગળા કુદરતી તંદુરસ્ત બાંધા ઉપર કેટલી હદ સૂધી મગર રહેવાનું છે? હું આટલો બધો દારૂ પીવું છું, તે છતાં આવો તંદુરસ્ત છું, એવું ઘણાંક છાકટ અભિમાનથી બોલે છે; પણ તેઓ કેટલા બધા ઠગાયે છે, તેની તેમને ખબર નથી. દારૂ પીનારાઓની આવી સ્થિતિ પોતાની સાથે એવી લાવતાં ઘણાંક માઠાં પરિણામો છતાં પૂરેપૂરાં છાકટપણાંની ગણતી નથી.

પણ જ્યારે એક માણસ ત્રીજી હદ સૂધી દારૂ પીએ, ત્યારે તે પૂરેપૂરાં છાકટપણાંની હાલતમાં આવેા કહેવાય છે. આ ખરેખરો છાકટ પોતાની ચાલચલણ અને કામકાજમાં જૂદાં જૂદાં ચરિત્રો દેખાડે છે. તેનાં શરીરમાં, વિશેષ કરી તેની ભરજૂવાની ચાલતાં દંખીતા ફેરફારો નજરે પડે છે. તેનો સ્વચ્છ, તંદુરસ્ત, સૂખી ભરેલો ચહેરો શામળો થઈ જાય છે અને લોહીથી ભરાઈ આવેલો જણાય છે. તેની સામડી ઉપર વિશેષ મોંપર જ્યાં લોહીની બારીક નળીની રેખાઓ પહેલાં આપણી નજરે જણાતી ન હોતી, તે હવે પૂલીને દશ્યમાન થાય છે. સામડી ઉપર ચાથાં ચાથાં પડે છે, નાક લાલ રહે છે. આવા ફેરફારો હદથી દારૂ પીનારાઓમાં પણ રકતે રકતે થાય છે. આ બહારના ફેર-

શરીરો તે આપણે તેમજ છાકટ પોતે જોઈ શકેછે; પણ શરીરની અંદરનાં અવયવોમાં જે દહેશતકારક ફેરફાર થાયછે, તેથી આપણે અને વિશેષ કરીને છાકટ પોતે થોડાજ જાણુતા હોયછે. જે છાકટ રોજ જીન, આંડી, બિહસ્કિ અને મહૂડાંનો કે ટાડીનો તેજ દાર (સ્પરિટ) પીએછે, તે ધણું કરીને મિજાજી તથા ક્રોધાયમાન અને ધિક્કારવા જોગ ગૂન્હોના ફાંદામાં ફસનારા હોયછે. જે ગૂન્હાઓની ધંસાફની દરખાસમાં તપાસ થઈ સજ થાયછે, તે કરનારા ધણા ખરા આ ત્રીજી પાયરીનાં છાકટ હોયછે. વળી જે આ મિયર, પોર્ટર જેવા જરા નરમ દાર. પરન્તુ તેપણુ બ્યારે ત્રીજી પાયરી વેર જઈને પીએછે, ત્યારે તેઓ બુબક, ગૂમરાહ, અને હમેશાં લટર પટર થતાં જણાયછે. જે છાકટા જલદ ખવાસના દાર (સ્પરિટ) પીને જીરુસાથી ઉસકેરાયછે, તેઓ દિવાના જેવા બની કોઈવાર ખૂન કરી બેસેછે. સધંતર છાકટનાં બદનના સધળા સાંઆઓ મિગડી ગયલા હોયછે, અને એકાદ વિરોધ સાંચો તે તદન વિકારી થઈ પડ્યો હોયછે. કાળજી, બેજી, હૃદય, ફેફસાં, મૂત્રપિંડ અને જે નળીઓમાં લોહી ફરેછે તે સધળાં દરદી થઈ જાયછે.

જે છાકટોમાં લકવો, ખહિ, ઘેલાપણું અને ફેફસાં વિગરે બંધકર દરદોએ ધર કીધેલું હોયછે, તેમનાં વિષે એવું સમજવું કે તેઓ દાર પીવાની છેલ્લી અને ચોથી હદ પર જઈ પહોંચ્યાછે. તેઓ એકદમ મરતા નથી; પણ આટલાપર પડી ધીમે ધીમે રોખાયછે. એ હાલત મરવા કરતાં પણ ખૂરી છે.

દારનો ચરખી તથા જડપણ ફેલાવનારો સજો.

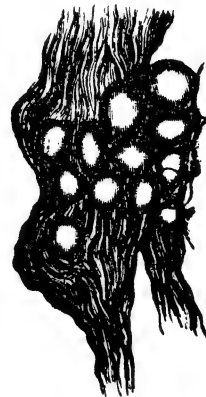
દારમાં સમાયલા આલ્કોહોલની માઠી વિચિત્ર અસરો આપણે ઉપર પ્રમાણે સાધારણ રીતે તપાસી, પણ દાર માણસનાં શરીર અને તેની અંદર સમાયલા અવયવોમાં વિશેષ ફેરફાર શું કરેછે તેનું માન મેળવવું સર્વને અવશ્ય છે.

સંયોજક પીળો લવચિક
(મોટો દેખાડેલો, ૩૦૦ વ્યાસ).

આ૧૦ ૨૫.

સંયોજક સપેત જડ શાખાવાળો
(મોટો દેખાડેલો, ૩૦૦ વ્યાસ).

આ૧૦ ૨૬.

સંયોજક કંબના શાખા જેની અંદર ગોલ ચરખા પરમાણુ (કેટ મેલ) રખાયે.

દારૂની ઝમિક જાણીતી અને ગુકસાનકારક અસર પીનારનાં અંગમાં ચરખી વધારનારો સજો પ્રવેશ કસ્યાથી થાયછે. ઝમિવા પ્રતિકારને અંગ્રેજીમાં (ફીલી ડીજન-રેશન) કહેછે. આ ચરખી પેદા કરનારો સજો શરીરમાં બે રીતે પ્રસરેછે. પહેલું માણસનું શરીર હાડકાં જેવા કઠણુ અને માંસ, બેજીં, કાલજીં, હૃદય, ફેફસાં અને નસો જેવા નરમ ભાગોનું બનેલું છે. ત્યારે પોઆદળદાર ભાગોને ટકાવી રાખવા તથા શરીરની નિરનિરાળી જગાઓના પાંચા અને અંદરનાં મુખ્ય અવયવો (ઓર્ગન્સ) ની વચ્ચેની જગ્યા પૂરવા તથા પરસ્પર નિકટ સંબંધમાં સર્વેને ઝમિક રચનાધાર (ફ્રેમ-વર્ક) જોડવા માટે કુદરતે ઝમિક તત્વ મુકેલો છે. તે જોડનાર તત્વને સંયોજક (કનેક્ટિવ ટિશ્યુ) કહેછે (આ. ૨૫, ૨૬) નેતે સ્વદમ તાંતણાં અને પરમાણુનો બનેલો છે. આમાં દારૂથી ચરખી ઉત્પન્ન કરનારો સજો લાગુ પડેછે, ત્યારે તેની કુદરતી રૈસાવાળી આસિયત બદલાઈ તે ચરખીરૂપ થતો જાયછે. આ સંયોજકથી માંસની શાખાઓ નિકટ જોડાઈ હૃદય બન્યું છે; જ્યારે ચરખી રૂપ પકડતો જાયછે, ત્યારે માંસની શાખાઓ ઢીળીઢબ પડી હૃદયને તેનાં કામમાં નબળું કરેછે. ઝમિક શરીર અવયવોની બાંધણીના દળ માહેલા સંયોજકમાં ચરખી કરતો સજો પેસેછે, તેને અંગ્રેજીમાં (ફીલી ઇનશીલરેશન) કહેછે. અને આખા શરીરમાં દરેક અવયવ (ઓર્ગન) માં જ્યાં જ્યાં ઝમિનું દ્રવ્ય છે તેમાં ચરખી ફેલેછે ઝમિટલુંજ નહીં પણ વળી અવયવો પડનાં બંધારણનું દ્રવ્ય, જે જૂદા પદાર્થ (આલ્ક્યૂમીનોઈડ) નું બંધાયલું છે તેમાં પણ ચરખી પ્રસરેછે. હૃદય, કાલજીં, તસ્તી, મૂત્રપિંડ, હોજરી, રક્તનળીઓ, માંસ, સર્વનું દ્રવ્ય આલ્ક્યૂમીનોઈડ પદાર્થોનું જામ્યું છે. તેનામાં જ્યારે ચરખીકત્તાં સોડો જાયછે, ત્યારે આલ્ક્યૂમીનોઈડ પદાર્થ કોહોવડાવી ને ચરખી કરેછે. આ આલ્ક્યૂમીનોઈડ પદાર્થનાં બંધારણમાં મુખ્ય ભાગ નૈટ્રોજન અને તેથી ઝોઝી કાર્બન, હૈડ્રોજન, ઓક્સિજન અને સહેજ ગંધક છે. આ તત્વોનું સ્વચ્છ લોહીથી પોષણ થતી વખતે જે કુદરતી પૃથક્કરણ (ડિકોમ્પોઝીશન) હંમેશા ચાલુ રહેછે તેમાં આલ્ક્યૂમીનોઈડ પદાર્થ લોહીમાંથી તાજ નૈટ્રોજન પુનરુત્પત્તિ માટે લેછે, અને ૨૬ નૈટ્રોજન લોહીમાં પાછી આપી તે યૂરીઆ બનીને મૂત્રમાં બહાર પડેછે. તથાપિ આલ્ક્યૂમીનોઈડ પદાર્થમાંથી હૈડ્રોજન અને કાર્બનના ચોક્કસ ભાગ છૂટા પડી તેમનાં જૂદા સંયોગથી ચરખી બનેછે. ઝમિ ચરખી, તેનાં તત્વો સ્વાભાવિકપણે શરીરના લોહીમાંહેની ઓક્સિજન સાથે સંયોગ પામી શરીર બહાર સધળી નીકળી જાયછે. પણ જ્યારે કોઈપણ કારણથી ચરખીનાં તત્વોનો ઓક્સિજન સાથે સંયોગ થતો નથી, ત્યારે તે શરીરમાં ઝમિકી થતી જાયછે. માટે આહોહોલની અસરથી લોહીમાં કમતી ઓક્સિજન રહ્યાથી જેટલો ચરખીનો ભાગ તેની સાથે સંયોગ થઈ શરીર બહાર જવો જોઈએ, તેમ થતું નથી અને તે શરીરમાંજ રહેછે, ઝમિટલુંજ નહિ; પણ આહોહોલના માઠી અસરને લીધે લોહીમાં નૈટ્રોજનવાળો પોષણકારક ગુણ પૂરતો ન રહેવાથી શરીરના આલ્ક્યૂમીનોઈડ દ્રવ્યનું પોષણ, ઝમિટલું નાહોજનની પૂરણી બરોબર થતી નથી. ને આલ્ક્યૂમીનોઈડ દ્રવ્યનું પૃથક્કરણ સ્વાભાવિક કરતાં વધારે જલદી બનેછે, તેથી નૈટ્રોજન યૂરિયા રૂપે જતી રહી બાકી ચરખીનો અંશ ત્યાં રહેછે. આપણે પહેલાં કહી ગયા તેમાં હૃદય-

નાં માંસની શાખાને જોડી રાખનાર સંયોજક તત્વ ચરખીમાં બદલાતા, અને આ પ્રતિકારમાં તે હૃદયના માંસની શાખાઓ અલ્પ્યુમીનોઇડ પદાર્થોમાંથી ચરખીમાં પલટાય છે. અને આ રીતે શરીરનાં અંદરનાં સઘળાં અવયવોની બાંધણીને અલ્પ્યુમીનોઇડ દ્રવ્ય ન્યૂનાધિક ચરખીમાં બદલાઈ જવાથી તેઓ પોતાનાં કામમાં લડયડવા મોડે છે. આ ચરખીકર્તા સળો આસ્તે આસ્તે એટલો પ્રસરે છે કે ઉપલા અવયવોની અસલ બાંધણીને બિલકૂલ નાશ કરી તેમનાં કુક્ત ચરખીના પોઆ લોઆ બનાવે છે. તેથી તેઓ પોતાનું કામ કરવામાં તદ્દન અશક્ત થાય છે અને દારૂ પીનાર રોગથી રીખી રીખીને મરણ પામે છે. આલ્કોહૉલ શરીરમાં ચરખીકર્તા સળો ફેલાવે છે, તેથી જ શરીરની ચરખી વધે છે, એમ નથી; પણ ઘણીક જાતના દારૂ મોહિલા આંડવાળા પદાર્થો ચરખીનાં બંધારણ માફક કાર્યન અને હેડોજનના બનેલા હોવાથી તેપણુ આપણું ધોરાકમાંની આંડ માફક શરીરમાં ચરખી રૂપ પકડે છે, અને તેથી સ્વભાવિકપણે જેટલી ચરખી ધોરાકમાંથી ઉપજે તેમાં વધારો થાય છે. આલ્કોહૉલવાળા દારૂઓની ખારિયત અને હમેશાં કેવા પ્રસંગમાં તે લેવામાં આવે છે, તે ઉપર માણસનાં શરીરનો સામાન્ય દેખાવ તથા તેમાં ચરખીની પૂરણીનો આધાર રાખે છે. સાધારણ રીતે જોવામાં આવે છે કે જેઓ જીવનો શીણવાળો દારૂ (મોલ્ટ લી-કર્સ) ઝાળે પીયે છે, તેઓ દોંગા બને છે અને ઘણીવાર ઘણા જડા હોય છે. વાહનનો મોટો વપરાસ કરનારાઓ પણ એ જ હાલતમાં આવે છે. પણ સ્પિરિટ પીનાર ઘણા ખરે પાતલો અને દુબળો થયેલો હોય છે. આ તફાવતનું કારણ દારૂનાં બંધારણ ઉપર કેટલોક આધાર રાખે છે, જે મકે એલ, બિયર, ટાડી વગેરેમાં આંડવાળો પદાર્થ ઘણો હોય છે તે ચરખીમાં બદલાય છે અને જમા થાય છે. અથવા, જો તે આસોઝાસની ક્રિયામાં ભસ્મ થાય છે, ત્યારે ધોરાકમાં આવતી આંડ તથા ચરખી લોહી સાથે ફરતાં આસોઝાસની દહનક્રિયામાં કુદરતી રીતે ખપી જવી જોઈએ તે એમની એમ મરહી જાય છે ને દારૂનાં તત્વો ખપી જાય છે, ત્યારે ધોરાકવાળી આંડ તથા ચરખીનો અનામત જમાવ થાય છે. કારણ શરીરમાં ખૂટ કરતાં વધારે જથ્થો લેવાય છે.

વાહનમાં પણ ન્યૂનાધિક આંડવાળી વસ્તુ આવે છે, જે દહનક્રિયાને પૂરી પડાય છે, અને શરીરને દોંયું કરે છે પણ ગાળેલા સ્પિરિટમાં આલ્કોહૉલ સિવાય કદાચ જ કોઈ બીજી ચીજ હોય છે. શરીર મોહિલી હાલત થોડી ઘણી હમેશા નક્કર ધોરાકનો કેટલો જથ્થો દારૂ સાથે લેવાય છે, તે ઉપર પણ આધાર રાખે છે. બિયર અને વાહન પીનારનાં શરીરનું દોંગાપણું કદાચ જ ઘડપણુ સૂધી ચાલું રહે છે. તેના બાળો ઘડપણુમાં ચીમળાવા મોડે છે; તેમાં પ્રથમ પગ, પછે ખભાં અને આખું શરીર ઢીલું પોચું, અને અસ્થિતિસ્થાયક થાય છે; અને એકલાં પેટ અંદર ચરખીનો મોટો થરો જમે છે જે કદાચ જ સોસાય છે, તેથી તે પાળી જેવું બહાર નીકળેલું રહે છે. શરીરનું ચરખીથી-દોંયું બનવું કોઈપણ રીતે તંદુરસ્ત પોષણની નિશાની નથી. પ્રાણી માત્રમાં કોઈ ચોક્કસ હરકત સિવાય તેની કુદરતી હાલતમાં ચરખીનો પુષ્કળ જમાવ થયેલો જણાતો નથી.

વળી શરીરનાં અંતરઅવયવોમાં ચરખીના સડાથી બીજી જાતનો નુકસાનકારક ફેરફાર થાય છે જેને ફાઈબ્રોઈડ ડીજનરેશન કહે છે. એ સડાને લીધે અંતર અવયવ

પાના રસપડ તથા સંયોજકતા બારીક રેસાઓ પોતાનાં કદ અને જથ્થામાં વધીને ધૂલેછે અને તેથી સ્વભાવિક સ્થિતિસ્થાપક હાલત બદલી કઠણ થઈ જાયછે; પાછળથી તે વધેલા સંયોજક સંકોચાવા માંડીને જડ થાયછે તેનું પરિણામ એ નિપજેછે કે શરીરની અંદરના અવયવો, જેવું, કે કાળજી, મૂત્રપિંડ, વિગરેની રચનાના નરમ સ્પષ્ટ વિભાગોમાં એ રેસાઓ શેલાયલાછે, તેથી તે અવયવો પણ સંયોજક સાથે પહેલાં ધૂલેછે અને પાછળથી સંયોજકના સંકોચાવા સાથે પોતે ચિમળાઈને જડ થાયછે. ત્યારે શરીર માંહેના અવયવોનાં દ્રવ્ય પોતાનું નિયમિત કામ બરાબર કરી શકતા નથી. જેઓ અતિ ઘણા દારૂ પીયેછે તેમનાં બદનનાં અંતર અવયવોનાં સંયોજક (કનેક્ટિવ ટિશ્યુ) માં આંધો સોડા પેસેછે.

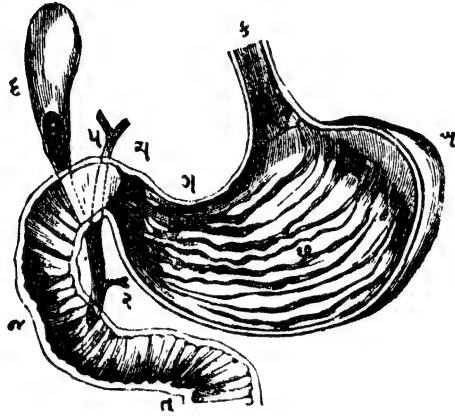
દારૂની હોજરી તથા આંતરડાં ઉપર અસર.

પાચનરાક્તિમાં ઘણું કરીને બિગાડો દારૂથી થાયછે. પણ તે બિગાડો દારૂથી થાયછે, એવું થોડાજ જાણેછે એ દલગિરીની વાત છે. ઘણાક આબરદાર અને માઠી પદ્ધિ ધરાવનાર અને ઘણાક પૈસાને લીધે મોટાઈ ભોગવનાર, જે કે દારૂની માઠી અસરથી હેરાન થાયછે, તેપણ દારૂને જાણે પોતાનો આશ્રયદાતા સમજી જતા નથી; તેઓ વારંવાર બૂખ કમતી થવાની ફરિયાદ કરેછે. તેઓ કહેછે કે સવારે બિછાના ઉપરથી ઉઠતાં સુસ્તી લાગેછે, હુબકા આવેછે, અને પિત્ત પોડેછે અથવા આવેલું ઉત્તરી થઈને પોડેછે. વળી તેઓ જાણુવેછે કે નાર્સ્ટો લીધા પછે તેઓને પાછું ઉત્તરી જેવું થાયછે. બદન સુસ્ત અને ભારી લાગેછે. એ વખતે અંગમાં કૌવત અને હૉંસિયારી લાવવા વળી તેઓ દારૂની મદદ લેછે. એમ કરવાથી બપોરનું ખાનું જેમતેમ કરી ખાવાને તેઓ શક્તિવાન થાયછે, વળી તેઓ ફરીઆદ કરેછે કે તેઓનો અવાજ બોખરો થઈ ગળાંમાં કાંઈ ખુંચતું હોય, એમ થાયછે. તેમને જમણી પાંસળી ભણી કંઠક ભાર જેવું લાગેછે;—આ ભાર લાગવાનું કારણ જમણી પાંસળી તરફ આવેલાં કાળજીમાં લોહી વધારે ભરાયાથી હોયછે. તે ઘણું કરીને બૂખ પેટે અથવા કવખતે અથવા સતનું ખાનું ખાધા પછી મોટેથી બિછાને જતી વેળા દારૂ પીવાની ટેવથી થાયછે. આવા ચિન્હો હોજરીની દરદી હાલત થવાને લીધે થાયછે માટે દારૂની મુખ્ય અસર હોજરી ઉપર કેવી છે તે હવે આપણે તપાસીએ.

હોજરીનું બહારનું પડ (આ. ૨૭ ખ) સપેત પાતળી આમડીનાં જેવું હોયછે અને અંદરનું (આ. ૨૭, છ) નરમ લાલ દેખાયછે, તે શ્લેષ્મપડ (મ્યુકસમેમ્બ્રેન) છે. એ શ્લેષ્મપડ, આગળ કહ્યું તેમ, આપણાં મોઢાંડાંમાં, ગાલની અંદરની બાજુમાં તેમ નાકના નસકોરાંમાં તથા આંખમાં પાંપણ હેઠળ લાલ અસ્તર આપણે જોઈએ છીએ, તેનાં જેવું છે. હોજરીનાં એ લાલ પડમાં લોહીની બારીક જાળીઓ (કેપીલરી વેસલ્સ), માનવતંતુઓ (સેનસરી નર્વ્સ), પાચન કરનારો રસ પેદા કરતી સ્પષ્ટમનગીઓ (ગ્લેન્ડ્સ ડ્રીસીડલ્સ) (આ. ૨૮, ૨૯) અને સંયોજક (કનેક્ટિવ ટિશ્યુ)

હોયછે. આ શ્લેષ્મપડ ઉપર જોવા દારૂ લાગેછે, તેવાંજ તેનાં માનતતુઓ ઉપર અસર થઈ લોહીનો પ્રવાહ જોરામાં ચાલેછે, જેના યોગે ત્યાંની પાચન રસ પેદા કરતી શ્લેષ્મ નળીકાકારપિંડ (ગેસ્ટ્રિક પ્રોલીકલ્સ) (આં ૨૮, ૨૯)નાં બારીક છિદ્રો જેવાં મુખ (આં ૩૦ ક. ખ) માંથી પાચન રસ (ગેસ્ટ્રિક જ્યુસ) વધારે જથામાં

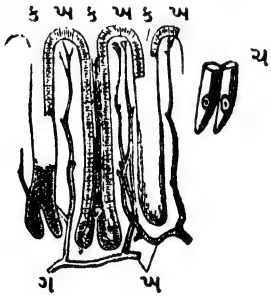
અન્નાશય અથવા હોજરી (પાછળથી ઉગાડી).

આં ૨૭.

ક. અન્ન મોમાંથી લાવતી નળીનો છેડો. ખ. હોજરીનું બહારનું પડ અને ડાંનો છેડો. ગ. ઉપરની ડોર. ઘ. હોજરી અંદરના શ્લેષ્મપડની કરેખલી. ઙ. તેનો આંતરડાં સાથેનો સંબંધ. જ. ક્લેન્માંથી પિત્ત લાવતી નળી. ઙ. પિત્તો. ર. પેન. ક્રોમસ પિંડનો રસ લાવતી નળી જે પિત્ત નળી સાથે જોડે. જી. ત. નાનું આંતરડું શરૂઆતમાં.

ઝરપેછે. જેમ મોંઢાંની અંદરના શ્લેષ્મ પડને જોવા દારૂ લાગેછે તેવો ઝાણુઝાણુક

આં ૨૮.

ક. ક. ક. હોજરીનાં શ્લેષ્મ પડ મહેલી પાચન રસ પેદા કરનારી નળીકાકાર પિંડ. ખ. ખ. તે નળીઓમાં ફરતું આવ્યાદન અને રસ પેદા કરનારા પરમાણુ. ઙ. પરમાણુ છૂટા અને વધારે મોટા પડેલા. ગ. ગ. એમને લોહી પૂરે પાડનારી રક્તનળીઓ (સૂક્ષ્મશ્યાંકયંત્ર ઉપરથી.)

કરી મોંઢાંમાં પાણી છૂટેછે, તેમ હોજરીની અંદરનાં લાલ શ્લેષ્મ પડમાં દારૂ દાખલ થાયછે, તેવો ત્યાંના માનતતુ ઉપર અસર થઈને ત્યાંની કેશવાહિનીઓ ફૂલેછે, લોહીનો પ્રવાહ ધોડા થાયછે અને પાચન રસ પેદા કરનારી શ્લેષ્મ નળીઓનાં બારીક છિદ્રોમાંથી પાચન રસ ગળેછે. એથી કરીને બુખની કાગણી અને ખાનું ખાવાની રચિ ઉપજેછે. પણ આવી અસર રોજ રોજ દારૂ પીવાથી થનાર નથી. કોઈ સાળે આદમી પહેલા દિવસે તપખીર સુંધે, તો તે છિકવા મંડી જશે અને તેનાં નાક તથા આંખમાંથી પાણી ગળશે. પણ રોજ તપખીર સુંધી એવી અસર લાવી શકાતી નથી અને તપખીર સુંધેલી તેને માલમ પણ પડતી નથી. આંખમાં દારૂનાં (જેઠ) એ તો પાણીમાં ભેળીને

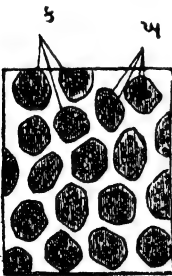
પાચન રસ પેદા કરનારી મુક્તમનળી (૩૫૦ વ્યાસ મોટી દેખાડેલી).

આં ૨૯

હોજરીનાં શ્લેષ્મ પડ માહેલી પાચન રસ પેદા કરનારી એક નલિકાકાર પિંડ તેની બ. બ. નેવી શાખા નેમાં પાચન રસ તૈયાર થઈ નળીનાં ગુપ્ત અ. તરફ ઝડેલે.

પાચન રસ પેદા કરનારી
મુક્તમ નલિકાકાર પિંડના
છિદ્ર. ક. અ.

આ ૩૦.

પણુ થોડાં ટીપાં રેડો, તો તુરત આગ બળી આંસુ આવી જશે; પણ જો દરરોજ એવો અપ્પતરો કરવા કરે તો આંખનું શ્લેષ્મપડ જડ બનશે અને આગ બળી આંસુનાં ટીપાં પડવાં બંધ રહેશે. એજ રીતે દારૂની હોજરીમાં અસર છે; ત્યારે તેની પહેલાનાં જેવી અસર આણુવા રોજ વધારે ને વધારે પડ્યા પડે છે. જીવતાં પ્રાણીનાં શરીરના કોઈનરમ ભાગ ઉપર આલ્કોહૉલ રેડવાથી તે ઝટ સંકોચાય છે એટલે તેમાંનું પ્રાણી આલ્કોહૉલ ખેંચી લે છે, તેથી જડપણું અને સંકોચન થાય છે. દાખલા તરીકે, માંસનાં કટકાને આલ્કોહૉલમાં બોળી રાખવાથી તે સંકોચાઈ જડ બને છે. આમ સંકોચવાની અસર જો શરીરદ્રવ્યમાં વધારે આલ્ક્યુમેન હોય છે, તે ઉપર વધારે થાય છે. દારૂ લોહી સાથે ફરતો ફરતો શરીરનાં સઘળાં દ્રવ્ય (ટિસ્ચુઝ) માં જડપણું મૂકે છે. હોજરીનાં શ્લેષ્મપડ ઉપર તો આવી અસર આણું રહ્યાથી અને ધીમા ભાંખા વપ્પતને દીર્ઘ વરમ (ક્રોનિક ઇનફેલેમેશન) પેદા થવાથી હોજરીનું આખું પડ આસ્તે આસ્તે કઠણ બની જાય છે. એ ઉપરાંત, શરીરના બીજા ભાગોમાં આવેલા સંયોજક

રેપાનાં સંખ્યા, કદ, અને જથામાં વધારો થવાની તથા ત્યાર પછી સંકોચાવાની અસર (ક્રાઈમ્પોઈડ ડિજનરેશન) જે આગળ જણાવી તેવીજ હોજરીનાં આ લાલપડમાં આવેલાં સંયોજક ઉપર થાયછે. તેથી આ સ્લેબપડમાં જે સ્ફટન નળીઓ (આ. ૨૮, ૨૯) પાચન કરનારો રસ પેદા કરેછે તે ઉપર ધીમે ધીમે દબાણ થાયછે, દબાણથી તે બરોબર રીતે પાચન કરનારો રસ પેદા કરતી અટકેછે, અને રસ પૂરતા જથામાં ન મળ્યાથી ખાનું હજમ થતું નથી. ડાકતર વીલસન પ્રૉફસ દાર્શની હોજરીમાં થતા આવાં પરિણામને કલેબ્રેનાં સંકોચન (સીરૌસીસ ઑફ ધિ લીવર) ની સરખામણી આપેછે. આ ઉપરથી દાર્ પીનારાઓએ ચેતવું જોઈએ કે દાર્ પીવાથી ધડીબર તેઓની બૂખ ઉસકેરાયલી લાગે; પણ તેજ બૂખ ઉસકેરનાર દાર્ બૂખને યુક્ત રીતે આસ્તે આસ્તે મારી નાખનારો અને હોજરીમાં ચાલું ધીમી સ્ફટન (ક્રોનિક ઇન્ફ્લેમેશન) જરૂરી રાખી બદલજમિયત પેદા કરનારો દૈત્ય છે. જેઓને ધડી ધડી બદલજમિયત થાયછે, તેઓ ઘણું કરી બૂખે પેટે દાર્ પીનારા હોયછે. વળી જે દાર્ કોઈ કોઈ વખત એકદમ હદ ઉપરાંત પીવાયછે, તે તે હોજરીનાં સ્લેબ પડમાં તીક્ષ્ણ સાજો (એક્યુટ ઇન્ફ્લેમેશન) પણ આણેછે.

હોજરીનાં અંદરનાં લાલપડની સ્થિતિમાં દાર્થી કેવા કેવા ફેરફારો થાયછે, તેની ખાત્રિપૂર્વક માહિતી દાકતર બોમોન્ટે એલેક્સીઝ સેન્ટ મારટીન નામના રાખસની હોજરીમાં પ્રસિદ્ધ તપસો ચલાવીને આપીછે. આથ આગળ પાત્ર ધરી જે કાંઈ પીવામાં આવે અથવા ચાવવામાં આવે તેને હોજરીમાં તુરત વહેતું પોતાની નજરે જોવાની અછી તક દુનિયામાં આ દાકટરને પહેલી મળી હતી. એલેક્સીઝ સેન્ટ મારટીન નામનો કેનેદાનાં લશકરમાં એક માણસ હતા, તેને ૧૮૨૨ ની ૬ ઠી જૂનના દિવસે અચાનક બંદુકની ગોળી એક વારને છેટેથી લાગી તેનાં પેટમાં એક બંધકર જખમ કર્યો, અને તે વખતે દાકતર વિલિયમ બોમોન્ટ લશકરી તખ્તીય હોવાથી તેની સંભાળ હેઠળ તે રહ્યો હતા. આ જખમ છેક હોજરી સુધી ઉંડો ગયાથી જરતની આવેલી ચીજો અંદરથી બહાર આવવા લાગી. જે કે એક વર્ષમાં સેન્ટ મારટીનની તખ્તિયત આસ્તે આસ્તે સર્વે પ્રકારે સુધરી ગઈ, તે સર્વે ઠેકાણે ફરવા હરવા લાગ્યો, પરણ્યો, મોટાં કુટુંબનો બાપ થયો અને પાછળથી ઘણાક વર્ષ સુધી લશકરી આકરી કરી, તોપણ અઢી તસુના ઘેરાવાનું એક છિદ્ર પેટના જે ભાગમાં હોજરી છે, ત્યાં બહારની આમડીથી તે હોજરીનાં છેક અંદરનાં સ્લેબપડ સુધી ઇશિવરી સંજોગથી ઉઘાડું રહી ગયું. આ છિદ્રમાંથી હોજરીની અંદર થતા ફેરફારો ખૂલી આંખે બરોબર નજર પડતા હતા. અને તેમાંથી ખોરાક બહાર નીસરી આવતો, તેથી તે છિદ્રને કપડાની ગાદી ઢાંકી બંધ રાખતો હતા. દાકતર બોમોન્ટે આ તકનો ઘટતો લાભ લઈ આઠ વર્ષ સુધી આ પુરૂષની હોજરી ઉપર પોતાના પ્રયોગ ચાલુ રાખ્યા, અને હોજરીમાં કોઈ પણ જાતનો ખોરાક કેમ પાચન થાયછે તથા તેમાં તે વખતે કેવા ફેરફાર થાયછે, તે સંબંધી પોતાનો અનુભવ એક પુસ્તક દ્વારે પ્રગટ કર્યો. આવા એક દાખલામાં દાર્ પીધાથી હોજરીમાં કેવા ફેરફાર નજરે પડ્યા, તેનું ખ્યાન જાણવું આપણે ખરેખરી અગત્ય છે. આ સેન્ટ મારટીન મધ્ય મપણે છંદગી ભોગવતો અને તંદુરસ્ત દેખાતો; પણ વારંવાર તે હદની બહાર જઈ આવા પીવામાં મોજ મેળવતો. તેવા કેટલાક પ્રસંગની

સવારના ૬ કલાકે તપાસ રાફ કરી તા. ૨૮ મી જુલૈ ૧૮૮૩ ને દિવસે દાકતર બોમૉન્ટ નીચે પ્રમાણે લખેછે.

“હોજરી ખાલી છે તેના અંદરનો દેખાવ તંદુરસ્ત નથી, તેના ઉપર સોજથી આવતી રતાસ છે, તે વિકારી છે, અને તેની લાલ સપાટી ઉપર ચાંદા ચાંદાવાળા ડાઘા જેવું જણાયછે; સેન્ટ મારટિન આઠ દશ દિવસ થયા સ્પરિટ જરા છૂટથી પીએછે. કાંઈપણ દુઃખની તે ફરિયાદ કરતો નથી. અથવા તો સાધારણ વિકારના ચિન્હો દેખા-
ડતો નથી. પણ કહેછે કે તેને ઠીક લાગે છે અને બૂખ સારી છે.”

“તા. ૧ લી ઑગસ્ટ:—હોજરીનો અંદરનો ભાગ વિકારી (મૉર્બિદ) છે, તેમાં ઘણી રતાસ છે, અને કેટલાએક ચાંદાવાળા ડાઘાઓ મોટા ને વધારે છે, અંદરનું લાલપડ સામાન્ય રીતે હોયછે તેનાં કરતાં વધારે જડું થયુંછે, અને અંદરનો પાચન રસ આસરે અડધા આઉસ બહાર કાઢી જોયા ત્યારે તંદુરસ્તીમાં હોય તેવો સ્વચ્છ અને સાફ નથી પણ તદન ચીકણો છે.”

“તા. ૨ જી ઑગસ્ટ:—હોજરીની હાલત અને દેખાવ ગઈ કાલની સહવાર જેવા ધણા ખરા છે. એક આઉસ પાચન રસ અંદરથી કહાડવામાં આવેલો છે, તેમાં બિગડેલો શ્લેષ્મ રસ (મ્યુકસ), થૂક અને થોડુંક પિત્ત અસ્વભાવિક પ્રમાણમાં જણાય-
છે, તથા જરા લોહીનાં છાંટા દેખાયછે. અંદરનાં શ્લેષ્મ પડમાં સ્જવાળી રતાસ અને ચાંદાવાળા ડાઘા હમેશા કરતાં કાંઈપણ લાગેથી વધારે દુખાય અને લોહી નીકળે એટલા સ્જેલા છે. સેન્ટ મારટિન કાંઈપણ દુઃખની લાગણીની, બદલજમિયતના ચિન્હોની, કે બિગડેલી બૂખની ફરિયાદ કરતો નથી.”

“તા. ૩ જી ઑગસ્ટ:—હોજરીનું અંદરનું પડ ધણુંજ વિકારી તથા બહુ વધારે સ્જેલું તથા અંદર આખા ભાગમાં પુષ્કળ રતાસ ફેલાયલી છે. અને આગળના કરતાં ડાઘા વધારે કાળાસમાં લાલ થયાછે, જેમાંથી ધાડાં (યુમસ) લોહીનાં ટીપાં ઝરપેછે. ચાંદાં ચાંદાંવાળા ડાઘા મોટા અને વધારે છે. અને અંદરનો પાચનરસ ધણો વધારે બિગડેલો છે; આજ સવારે જે પાચન રસ બહાર કાઢીને જોયા, તેમાં મોટો ભાગ બળગમના તાર જેવો તથા પુષ્કળ ચીકણાં પડે જેવી વસ્તુઓ સાથે બેળા-
યલો અને જરા જરા લોહીથી છંટાએલો, જેમ આપણે મરડાના ઝાડામાં જળસ લોહીસાથે બેળાયલું જોઈએ છીએ, તે પ્રમાણે હોતો. હોજરીની અંદર આવો વિકાર ખૂલી આંખે માલમ પડેછે, તે છતાં જે જગાએ એ વિકારો થયાછે, તે જગાએ અથવા તેમાંથી ઉપજેલા ખીજ કોઈ ચિન્હોથી દરદીને પોતાને કોઈ પ્રકારની અસહ્ય લાગણી જેવું માલમ થતું નથી, એ દવાન ધરી વિચાર કરવા યોગ્ય છે.”

“તા. ૬ લી ઑગસ્ટ:—હોજરીનું અંદરનું પડ પોતાની તંદુરસ્ત હાલતમાં આવ્યું છે. દરદી આગળા ત્રણ દિવસ સુધી દારૂથી તદન પહરેજ અને સાદા ખોરાક ઉપર રહ્યો હોતો.”

દાકતર બોમૉન્ટ કહેછે તેમ દારૂથી પ્રાણીની હોજરીમાં પણ વિકાર થાયછે એ આખદ સિદ્ધ કરવાને જોઈએ તેટલા દાખલા મળી આવેછે. જ્યારે કોઈ છાકડ

અંકાઅંક ગ્રાએ દાર પીવાથી મરણ પામેછે, ત્યારે તેની હોજરી ચીરી જોતાં તે રોગી હોય, અંકુ ખુલી આંખે માલમ પડેછે. ખીજી રીતે અપ્પતરા દાખલ, તંદુરસ્ત સસલાં, કૂતરાં, જેવાં જનવરોને ખૂબ દાર પાઈ માત નિપજવી તેમની હોજરી ચીરી જોતાં તે પણ રોગિષ્ઠ નજરે પડેછે.

કોઈ અંકી શંકા કરે કે મારટીનના દેહની હાલત કંઈ અંકી ખાસ હશે કે જેથી દારના ચેષ્ટે તેનીજ હોજરીમાં અંકો વિકાર થયો, તો તે વિચાર જૂલ બરેલો છે. કારણ, કોઈપણ માણસની હોજરીપર દારની માઠી અસર અંકીજ થાયછે. સેન્ટ મારટીનના દાખલા ઉપરથી મોટા ધોડા અંકે મળેછે કે દારથી થતી ખરાબીનાં ચિન્હોની દારખાજ ફરિયાદ ન કરે, તોપણ તે પીધાથી તેને પોતે પોતાને જુકસાની થયલી માનવીજ જોઈઅં. અંકે તો માત્ર હોજરીમાં કોઈપણ તરાહનું દુઃખ કે ગર-મીની લાગણી તૂરત નહિ લાગવાથી, કમતી ભૂખ નહિ જણાવાથી, અથવા તો શરીરની બિમારીનાં કંઈ સાધારણ ચિન્હો નહિ માલમ પડવાથી ખરી માંદગી છૂપી રહેછે. આવાં કોઈપણ ચિન્હો ગુપ્ત રહેવાથી દારખાજે પોતાને આરોગ્ય માનેછે; તેમ છતાં ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે દાર થોડો કે ઘણો પીવાથી શરીરનાં અંતરઅવ-યવોમાં ખરાબી કરેછે, તે વિષે ઉપલો દાખલો મજબૂત શાબ્તિ આપેછે.

ખરનાડં અને બ્લૉનડોલ્ટે કૂતરાઅંકી હોજરી ઉપર સેન્ટ મારટીનના જેવીજ સ્થાપવાની સ્થિતિ ઉત્પન્ન કરી અપ્પતરા અજમાવી તેને મળતાંજ પરિણામ જોયાં છે. જોકે હાલમાં અંકે અંકુ ચંત્ર રોધી કાઢવામાં આવ્યું છે કે જેને માંથી ઉતારી આપણે હોજરી અંદરનો સર્વત્ર દેખાવ જોઈ શકીઅં છીઅં; પણ તે વાપરવામાં હજી ધણીક મૂશકેલી છે, તેથી આલ્કોહૉલની અસરના તેવડે અપ્પતરા કરવાની ખાત્રી પૂર્વક નોંધ થઈ નથી.

વળી અંકે વિષે ડાક્ટર મનરૈના નીચલા અપ્પતરા ઘણા મનોરંજક અને અગત્યના છે. ઇંગ્રેજ વેદક પત્રમાં ડાક્ટર મનરૈ લખેછે કે “અમેલેક્સીસ સેન્ટ મારટીનને હોજરીમાં અંકે બંદુકની ગોલીના જખમથી બાંકું પડ્યું હતું, અથવા તો, અંકે ઇસ્થાન્યન ખેડુત, કેથેરાઈન કત્તના દાખલામાં ત્રણ વર્ષ સુધી પેટમાંથી હોજરી સુધી ઉધાડું છિદ્ર હતું, તેમની હોજરીમાંથી પાચન રસ ઘણી સહેલાઈથી મળી આવ્યો હોતો, તેમ અંકે જીવતાં માણસની હોજરીમાંથી ચોખ્ખો પાચનરસ કાઢી અપ્પતરા કરવાની કાંઈ તક નહિ હોવાથી મારી બધી પરીક્ષા કૃત્રિમ (બનાવેલા) પાચનરસથી શરીરથી બહાર ગોરા જેરવી કરવામાં આવીછે. ઘણા અપ્પતરાઅંકીમાંના નીચલા બહુજ ખાત્રીપૂર્વક છે:—

“અપ્પતરો ૧.—અંકે પહેલાં મોઢાંની શીશીમાં ૪ આંઉસ પાચન રસ નાંખીને અર્ધો આંઉસ (ગાયના) કાચા માંસના આડકતરા કાપેલા નાના કટકા નાખવામાં આવ્યા હતા. પછી તે શીશીને દરા કલાક સુધી ૧૦૦° અંશ ગરમ રેતી ઉપર મેલી તેને હોજરીની ગતિની નકલ કરવા સારૂ દર બે કલાકે હીલાવવામાં આવતી હતી. પહેલા બે કલાક પછી પ્રવાહિ ભાગ થેરો અને અપારદર્શક થઈ ગયો, અને માંસના કટકાની સપાટી દૂધ જેવી સપેત થઈ. ચાર કલાકમાં માંસની સપાટી ઉપરના રેસા, વિશેષ કરી તેનાં ખુણાંઅંકી તરફથી, ઠીલા થઈને છૂટા થયા.

માંડયા. આસરે છ કલાકમાં માંસના કટકા ધણું નાનાં કદના થઈ ગયા અને પ્રવાહિ ભાગ પાતળા શેરવા જેવા ધારે થયે. આઠ કલાકને આસરે ન્યારે શીશીને હલાવી ત્યારે તે કટકા ધણી સહેલાઈથી ભાંગી તેના રેસા જૂદા પડી શીશીમાં તરતા દેખાવા લાગ્યા. દશ કલાકમાં આ રેસા પોચા અને નરમ પડી પિગળીને બેમાલમ થયા, અને આ મેળવણી બિલકૂલ સેરવાના સુઘળા ગુણવાળી થઈ.

“અપ્પતરૌ ૨.—ઝમ્ક ખીજી શીશીમાં ૪ આઉસ કૃત્રિમ પાચનરસ નાખીને તેમાં અર્ધો આઉસ(ગાયના) કાચા માંસના નાનાં કટકા નાખ્યા. પછી તેમાં મેં બે ડ્રામ ટ્રિફ્ટ-ફાઈડ સ્પિરિટ ઓફ વાઈન’ નાખીને પેલી શીશીને પહેલાં પ્રમાણે ગરમ રેતીમાં મૂકી. બે કલાક પછી પાચન રસમાં ધણેજ થોડો, નહિ જેવા, ફેરફાર થયો અને માંસ ઉપર કાંઈ પણ અસર કરતો તે જણાયો નહિ. ચાર કલાકમાં પ્રવાહિ કિંચિત ઘેરે થયો અને માંસ જેવું ને તેવુંજ રહ્યું. છ કલાકમાં માંસની સપાટી પર સહેજ આલ્ક્યુમેન બાકેલું પડ દેખાયું. આઠ કલાક પછી કાંઈ ફેરફાર લાગ્યો નહિ, પણ શીશી હલાવી જોતાં પેલા કટકા વધારે સંગિન (સોલીડ) લાગ્યા. દશ કલાકમાં માંસની સપાટી પર ધણેજ સહેજ ફેરફાર દેખાયા પણ તેનાં ભિત્તરમાં કાંઈજ અસર થઈ નહિ. ન્યારે શીશીને ઠંડી પડવા મૂકી, ત્યારે તળિયે પેપ્સીન નામનો પાચન કરનારો પદાર્થ ઠરી રહેલો જણાયો, કે જે અપ્પતરાની રાઈઆત વખતે, તેમ પહેલાંજ અપ્પતરાવાળી શીશીમાં, તળીએ દીશ્યો હતો નહિ.

“અપ્પતરૌ ૩.—ચાર આઉસ પાણી બદલ પાચન રસ સાથે મેં ૪ આઉસ ‘અલસોપ’નો એલદારૂ વાપર્યો. પછી ઉપલા અપ્પતરાએ પ્રમાણે અર્ધો આઉસ (ગાયનું) માંસ નાખી શીશીને ગરમ રેતીમાં મૂકી. બે કલાકમાં તે પ્રવાહિ અથવા માંસમાં ધણેજ થોડો ફેરફાર થયો અથવા કાંઈજ ન થયો. ચાર કલાકમાં પ્રવાહિ કંઈક ઘેરે થયો અને માંસની સપાટી પર સહેજ આલ્ક્યુમેનનું પડ થયું. છ કલાકમાં તેના રેસા થોડા ધણા ઢીલા થઈ છૂટા થતા લાગ્યા. આઠ કલાકમાં કાંઈ પણ વધારે ફેરફાર માલમ પડ્યો નહિ. દશ કલાકમાં માંસનો દેખાવ આલ્કોહોલ વાળી શીશીમાંનાં માંસ જેવા થઈ ગયો, અને તે પર પાચનરસની કાંઈજ અસર જણાઈ નહિ. શીશીને ઠંડી પાડવા મૂક્યા પછી આગળના અપ્પતરા માફક પેપ્સીન નીચે ઠરી રહ્યું.

“ડાક્ટર બોમોન્ટે જે પરીક્ષા સેન્ટ મારટીનની હોસ્પિટાલ પાચનરસથી રાશીરની બહાર કીધી હતી તેમાં પાચનક્રિયા સહેજ થોડા વખતમાં થઈ હતી. પણ ન્યારે ઝમ્ક માંસનો કટકો દોરી સાથે બાંધીને હોસ્પિટાલમાં લટકતો રહેવા દીધો, ત્યારે તે પૂણું હજમ થઈને દોઢ કલાકના ટૂકા વખતમાં તદન બેમાલમ થઈ ગયો, તથા કૃત્રિમ અને કુદ-રતી પાચનના વખત વચ્ચેનો તફાવત તેણે દેખાડી આપ્યો. મને કંઈ પણ શક નથી કે આલ્કોહોલ ગમે એટલાં પાણી સાથે બજેલો પણ, સાધારણ પાચનક્રિયામાં ઓડે આવનારી પાસ રાક્ત ધરવેછે. આ અને ખીજી અપ્પતરાઓમાં વપરાયેલો સઘળો આલ્કોહોલ (પાણી બજેલો પણ) પેપ્સીન તળિયે (પ્રેસીપિતેત) બેસાડવાની રાક્ત ધરવેછે, એમ હું સિદ્ધ કહીશ નહિ, પણ મારા અપ્પતરાઓ પૂરતી રીતે

શાબિત કરી આપેછે કે આલ્કોહૉલ પાચનરસનો ખોરાક પિગળાવાનો યુલુ ઝીંઘો કરી નાખેછે.

“ડાક્ટર બોમૉન્ટે માણસની હોજરીમાં કીધેલા અપ્પતરાઝ્મીમાં સેન્ટ મારટીનને ઝેંક પ્રશિકારક આણું ખવાડ્યા પછી તે સહેલાઈથી હજમ થતું હતું તે વેળા ઝેંક ગ્લાસ-જીન પાથો હતો. તુરંતજ પાચનશક્તિ બંધ પડી ગઈ અને ન્યારે તે જીન ત્યાંથી રોષન થઈ શરીરરચનામાં પસાર થયો, ત્યારે પાચનક્રિયા પાછળથી ધીમે ધીમે ચાલવા માંડી અને ધણી સુસ્ત રીતે પૂરી થઈ.”

“ધણું વર્ષ આગળ, આલ્કોહૉલવાળા કોઈપણ જાતના દારૂથી છાંસ પરહેજ રહ્યા પછી, મેં વાળું સાથ ‘ઓલસોપ’નો ઝેલ દારૂ અર્ધી પાઈન્ટ લીધો. ઝેંક કલાકની અંદર મારું શરીર અને મન થાકી ગયલું લાગ્યું. હું ધણી સુસ્ત થઈ ગયો. મને ઉંઘવાની મરજી થઈ. મારું પેટ ડૂલીને આફરી ગયું કે જેવું હું ઝેંવાં પીણાંથી પરહેજ રહેતો ત્યારે નહિ થતું હતું. પેટના ફૂલવાથી મારો દમ લેતાં જરા મુશ્કેલી પડતી હતી કારણ કે મીરાખ ઝેંટલે ‘દાયાક્રમ’ (પેટ અને છાતી વચ્ચેનો પડદો) (આ૦ ૭ ગ. ગ. ગ.) (આ૦ ૧ ચ. ચ.) ઉપર દબાણ થતું, અને તે હાલત ત્રણ ચાર કલાક થઈ ગયા પણ નરમ પડી નહિ અને જોકે મેં મારી હમેશાની કસરત લીધી, તો પણ તે દહોડે મને રોજની માફક પાછી ભૂખ લાગી નહી. ચાર દહોડા ઋધી મેં વાળું સાથ ઝેલ દારૂ લેયા કીધો અને હમેશા મારું પેટ ડૂલીને આફરતું તથા બદહજમિયતનાં ખીજ ઝિન્હો થતાં. સારાં ભાગ્યે મને પાંચમે દહોડે ગોતવાનો હૂમલો થઈ આવ્યોજેથી મને આ અપ્પતરો છોડી દેવો પડ્યો અને મને પક્ષો વિચાર બોઠો કે ‘ઓલસોપ’નો ઝેલ કોઈપણ રીતે પાચન-શક્તિ વધારી શકતો નથી. ખીજ વેળા દારૂની પહરેજ પછી મેં રોજ મારાં વાળું સાથે અરધો આંઊસ ‘સ્પિરિટ ઓફ વાઈન’ ત્રણ આંઊસ પાણી સાથે ભેળીને લીધો. હું ફરીથી સુસ્ત થઈ ગયો, મને ઉંઘ આવે ઝેંવું લાગ્યું અને પેટમાં ભાર થઈ બેચેની લાગી. આ બધા ઝિન્હો પાચનક્રિયા બંધ પડવાથી થતા હતા, ઝેંનો મને કાંઈજ સંશય નથી. વળી ખીજ ઝેંવીજ દારૂની પહરેજ પછે હું વાળું સાથે ત્રણ ચાર ગ્લાસ વાઈન પીતો પણ ફરીથી મને ઉપરનાં જેવાંજ ઝિન્હો માલમ પડ્યાં.

“મેં હમેશા દરેક જાતનો ખોરાક અડધી પાઈન્ટ ‘ઝેલ’ સાથ લીધેછે. અને હમેશા મને પાચનક્રિયા બંધ પડવાથી ઉપજતાં ઝિન્હો માલમ પડતાં. મારાપર આઠ વર્ષ ઋધી ‘ગાઉત’ વારંવાર હૂમલો કરતો હતો, જે હું માનુંછું કે દારૂ પીવાથી ઉપજતી બદહજમિયતથી થતો હતો. પણ થોડાં વર્ષ ઋધી ન્યારે હું દારૂથી લાંબો વપ્પત તદન વેગજો રહ્યો, ત્યારે મને બદહજમીની કાંઈપણ નિરાળી માલમ પડી નહિ અને મારો જીવો રાત્રી ‘ગાઉત’ મારેથી સવેદા દૂર નોડો છે.”

દારૂ જેવી ઉશ્કેરનારી વસ્તુઓનાં જ્ઞાન ઉપરથી આપણે ચેંકવું જોઈએ કે ઝેંક વપ્પત હોજરોને દારૂ જેવી બહારની મદદ ઉપર આધાર રાખવાની ટેવ પડે, તે તે મદદ વગર પોતાનું કામ સ્વશક્તિએ બજાવતાં અડચણ પડેછે. ઉંઘ વિષે પણ આપણે ઝેંમજ કહી શકીએ છીએ કે જેને દારૂ પીવાની ટેવ હોયછે, તેને તે પીધા વિના ઉંઘ આવતી નથી. મધ્યમપણે થોડો દારૂ પીવાની આદતથી હોજરી ઉપર કેંઈ

તીક્ષ્ણ ઝેર જેવી અંકુશ અસર થતી નથી પણ ધીમે ધીમે તે હાનિકારક ઝેરી અસર જરૂર કરે છે, જોકે મહિના તથા વર્ષો સુધી તે નજરે પડે નહિ તોપણ. અંધા હોજરી સૂન મારી જાય છે, અને દિવસે દિવસે વધારે દારૂ ન પીવામાં આવે, ત્યાં સુધી તે ઉસ-કેરાતી નથી. પછી હદમાં પીવાની ટેવ છૂટી હદબહાર જાય છે, અને તેથી તેનાં સમ્બંધી માંડાં પરિણામોમાં પીનાર પોતાનો અંત આવે છે.

વળી કેટલાકનું મત છે કે ખાના સાથે દારૂ થોડા જથ્થામાં લીધા હોય, તો તે પુષ્ટિની દવા (ટૉનીક) છે, પણ આગળ બધું વર્ણન આપ્યું તેમાં તો પુષ્ટિ કરતાં તદ્દન ઉલટી જ અસર કરે છે. કોઈ રાખસની પ્રકૃતિનો અંધા દાખલો હોય કે રોજ મધ્ય-મપણે દારૂ લેવા સાથે તે જરા વધારે ખોરાક ખાય છે અને જુદો થતાં સુધી જેવાને તેણે અને તંદુરસ્ત દેખાય છે, તો તેવું દારૂથી જ થતું નથી. અને આવા દાખલા તરીકે થોડા જ ભાગ્યવાન મળશે, જેમની રીતથી ખીજ કરવા મળે, તો તેઓ નિશ્ચિત મરશે.

દારૂથી થતી હોજરીની વિકારી હાલત વિષે જૂદા જૂદા ડાક્ટરોનાં મતો જાણવા જોઈએ. વૉર્શીંગ્ટનની કોલમબિયન કૉલેજના નિદાન અને વૈદકશાસ્ત્રના પ્રોફેસર ટૉમસ સ્પ્રુવેલ, એમ. ડી. આલ્ફોર્ડોલની હોજરી ઉપર થતી અસર વિષે પોતાની અજ-માયશ લખે છે કે:—“આલ્ફોર્ડોલ અંકુશ ઝેર છે અને માણસના ખવાસો સામે હથેરાનો શત્રુ છે. તેનાં દરેક આકારમાં અને જલદપણનાં પ્રમાણમાં હોજરીમાં ગ્રાહ (ઇન્ફેક્શન) પેદા કરે છે, જેનું પરિણામ સોજો, ચાંદાં અને સોડા થાય છે. તેનાં પડ જડાં અને કઠણ બને છે, અને છેલ્લે તેમાં અર્થ્રાઇટ (કૉન્સર) અને બીજાં દરદા થાય છે.”

એડીનબરોનો જાણીતો ડાક્ટર જેમ્સ ગ્રેગરી કહે છે કે:—“સર્વ ચીજમાં હોજરીને સહથી વધારે નુકશાનકરનાર સ્પિરિટ છે. છાકટપણું આવે અંધા રીતે દારૂ ન પીયે તો તેઓ કાંઈ નુકસાન કરતા નથી, અંધું મત ધણું ભૂલબરેલું છે. દારૂથી ઉપજેલી બદહજમિયતવાળાઓની સામે સાજા થવા માટે સ્પિરિટ વાપરવાથી તેમને થતી ખ-રાબીઓ ગમે અંધા પૂરતા સખત ઔષ્ઠોમાં જાહેર કરવા છતાં, તેઓ ઉપર કાંઈ અસર થતી નથી; તથાપિ જ્યાં સુધી તેઓ દારૂ વાપરે, ત્યાં સુધી બીજી દવાથી સારા થાય, અંકુશ બની શકવાનું નથી.”

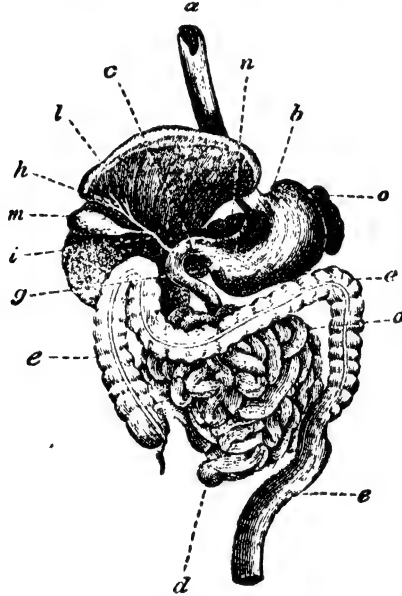
ડાક્ટર જે. ડબ્લ્યુ. ફ્રાન્સીસ કહે છે:—“દરેક જણ જાણે છે કે હોજરીમાં સંરક્ષક શક્તિ અતિ ઘણી છે; પણ આલ્ફોર્ડોલ જેવા જોરાવર દુરામન બંધીને તોડીને તેને તાણે થવાની શરૂઆત પાડે છે. તેને વેદના જોકે સખત હોય છે, તોપણ ઘણીવાર તેની દરકાર રાખવામાં આવતી નથી. તેના સહથી સાક્ષાત શરૂઆતે તેનાં સ્લેમપડમાં જોવામાં આવે છે, જેની નરમ સ્થિતિ સોસધ જઘ તે જડું બને છે અને સ્લેટનો રંગ દેખાય છે. બીજા દાખલાઓમાં પુષ્કળ રતાસ અને છોલાયલા જખમ અને ચાંદાં જાણાય છે. ઉનાળામાં મેં ત્રીસ દારૂ પીનાર માણસની તપાસ કીધી અને તે સર્વમાં આવી હાલત માલમ પડી હતી.”

દારૂથી હોજરીનાં સ્લેમપડમાં થતા આવા શરૂઆતને મળતી જ અસર આંતર-ડાંનાં સ્લેમપડમાં થાય છે. બદહજમિયતનાં સમ્બંધી ચિન્હો દારૂની આવી આંતરડાં ઉપરની અસરથી પેદા થાય છે અને જેમ હોજરીનાં સ્લેમપડમાં સૂજ

આવેછે, તેમ આંતરડાંનાં સ્લેમપડમાં સ્જા આવેછે, ત્યારે તે મરડા (ડીસન્ડ્રી) ને નામે આજખાયછે. દાર્શી મરડો ધાયછે, અંટલે આંતરડાંમાં સ્જા ચડેછે, તે જાણીતું છે અને તેનાં ચિન્હો પ્રગટ છે.

દાર્શની કલેજા ઉપર અસર.

પાચનશક્તિને માટે હોજરી સર્વથી અગત્યનું અવયવ ગણાયછે પણ તે કૃતિમાં કલેજાનો પણ કેટલોક જરૂરનો ભાગ છે. કાળજાં (આ. ૩૧ l) નો મુખ્ય શત્રુ દાર છે, જે પહેલાં હોજરીમાં જાયછે ને ત્યાં લોહીમાં ચૂસાઈ મોટી શિરા હોજરી, આંતરડાં અને કાલજાં વગેરે અવયવો.

આ. ૩૧.

a અન્નાજ. b હોજરી. c હોજરીનું જમણું પાસું તથા નાનાં આંતરડાંની શરૂઆત. d. નાનાં આંતરડાંનું ગુંથડું.

ee મોટા આંતરડાં. l કાળજાં. m. પિત્ત. f પિત્તલઘ્ન જ્વારી નળી. n પેનક્રીઆસ. o તલ્લી.

(આ. ૧૧ અ) ના માર્ગે કાળજાંમાં આવેછે. દાર્શની અસરથી કાળજાંની રક્તકેશ-વાહિનીમાં લોહી ભરાઈ આવેછે, અને તે રોગમાં લોહીનો જમાવ (કનજેશ્ચન) થઈ ફૂલેછે ત્યારે કાળજાંની બાંધણીમાં પિત્ત પેદા કરનારી તાંબણીનાં માથાં કરતાં પણ ત્રીણા દાણાં દાણાં વાળી રચના છે, તે ઉપર દબાણ કરેછે. તે દબાણથી જેટલા જથામાં પિત્ત પેદા થવું જોઈએ તેટલા જથામાં થવું નથી અને તે રક્તે રક્તે કમી થવું જાયછે, ત્યારે કાળજાંમાં સોજા આવેછે તથા તે મોટું થાયછે; અને જે દેશો ગરમ હોયછે ત્યાં અંધે સોજા પાકીને પડવાળું મોટું ગુંથડું થાયછે. આ દરદને ઇંગ્લેન્ડમાં 'અંધ-સેસ ઓફ ધિ લીવર' કહેછે. જેને આ દરદ લાય પેડે તે ધણું કરીને મોતનો ભોગ થઈ પડેછે.

વળી કાળજાં ઉપર ખીજી અસર થાયછે, જેથી તેમાં ઘીંધ વરમ અથવા ધીમી

આહું મોજે (કૌનિક ઈનફ્લેમેશન) ઉપજે છે. આથી કાળજીની રચનામાં આવેલા સંયોજક (કોન્ટ્રીવ ટીશ્યુ) રૈસામ્માનાં સંખ્યા અને કદ જેમ વધતાં જાય છે, તેમ કાળજીનું દળ પણ કૂલી મોટું અને ખડખડું થતું જાય છે. આ જાતનું કાલજી ઘણું કરી ઇંગ્લંડમાં જીન પીનારમ્મામાં થાય છે; તેથી તેને 'જીન ટ્રિનકર્સ લીવર' કહે છે. થોડા વખત પછે આ કૂલીનાં કાળજીનાં સંયોજકના વધેલા રૈસામ્મા કઠણાઈ પકડી ચીમળાવા માંડે છે અને તેમ થતાં કાળજીના નરમ ભાગો ઉપર દબાણ કરી તેમનો નારા કરે છે. જ્યારે આ સંયોજકના રૈસામ્મા સંક્રોમ્યાઈ જડ થાય છે, ત્યારે તેની સાથે કાળજી પણ ચીમળાઈ નાનું થતું જાય છે અને જેમ વખત જાય છે તેમ ગંઢાઈ ચીમળાયેલા કઠણ કટકો બની રહે છે. આથી કરીને કાલજીમાં પિત્ત (બાઈલિ) પેદા થતું અટકે છે. પિત્તનું મુખ્ય કામ આપણા ખોરાક માંડેલા ચીકાસવાળા ભાગોને દૂધ જેવા એમ્ક્રીમાં કરી, હજમ થવા માટે તૈયાર કરે તથા ખોરાકને આંતરડામાં હેથી પસાર થતી વેળા કોહોતો અટકાવે. જ્યારે પિત્ત ખરાબર પેદા થતું નથી, ત્યારે એ કાર્યોમાં નુકસાની થાય છે અને તેથી બદહજમિયત નિપજે છે. કલેજીની ગંઢાઈને નાંની થમ્પલી હાલતને લીધે લોહીમાંથી પિત્ત બનવાનું જે કામ કલેજીમાં ચાલે છે, તે અટકે છે તથા ત્યાં લોહીના ફરવાનું કાર્ય કમતી થતું જાય છે, પછી તલ્લી, હોજરી આંતરડાં અને ખીજ ભાગોની જુદી જુદી શિરા પોતાનું લોહી જે કાલજીની પોર્ટલ વેન નામની મોટી રગમાં ખાલી કરે છે તે શિરામ્મામાં કાલજી સંક્રોમ્યાઈ આગળ રહેતા ન મળ્યાથી લોહી જમાવ થઈ રહે છે. જેનું પરિણામ એ થાય છે કે જમાવ થયેલાં લોહીમાંથી પાણીનો ભાગ શિરા માંડેથી બહાર ઝરે છે અને તે પાણી પેટમાં જમાવ થતાં પેટનું જલંદર (ડ્રૉપ્સી) થાય છે. આહું દરદ જન્યુક દારૂ પીનારમાં થઈતું દુઃખ ભરેલું મોત આણે છે. કાળજીની આ સઘળી પીડામ્મામાં કમલાની નિરાન હોય છે. ઘણી દારૂની લખથી ચરખી કત્તાં સેડાપણ કાળજીને લાગવાથી તેની બાંધણીનો નારા કરે છે. ઘણી વેળા માણસ સંકટની વખતે મનનાં ભારે ગુંચવાડા અથવા નિરાશીમાં આવી જાય છે, તે વખતે ગમ વિસારવાને દારૂ પીએ છે. આ વખતે તે સમજતા નથી કે એવી હાલતમાં દારૂ ગમ વિસારવા જતાં મીઠી પિશાબનો રોગ (દાયાબીટીઝ) પેદા કરે છે. કલેજીમાં સાકરની જાતનો પદાર્થ હમેશા સ્વભાવિક પેદા થયા કરે છે, તેની પેદાયશમાં હવે વધારે થયાથી વિશેષ ભાગ લોહીમાં ભળીને મૂત્રપિંડમાં જાય છે, જે પછી પિશાબના આકારમાં બહાર પડે છે. આ રીતે પિશાબ સાથે ભેગી સાકર નીકળે છે. જનવરો ઉપર પ્રયોગ કરતાં રોધી કાઢવામાં આહું છે કે કલેજીની શિરામાં પીચકારી વડે આલ્કોહૉલ દાખલ કરવાથી તેનાં કાર્ય વિકારી થાય છે તથા મીઠી પિશાબ (ડાયાબીટીઝ) નો રોગ કૃત્રિમ પેદા કરી શકાય છે. 'કૉલેજ ડી ક્રાન્સ'માં પ્રોપ્રેસર બરનાર્ડ, વર્ડે, વર્ડે અને રૉબીનનાં કમીરાન આગળ ડાક્ટર હારલીએ કરેલા પ્રયોગમાં એક પુખ્ત ઉમ્મરના મોટા કૂતરાનાં કલેજીમાં જતી એક શિરામાં અડધો આંઉસ આલ્કોહૉલ તેટલાંજ પાણી સાથે ભેગી પીચકારી વડે દાખલ કર્યો. એથી એટલી ઉતાવળે અસર થઈ કે ત્રણ કલાકમાં તે કૂતરાને મીઠી પિશાબનો રોગ થયો. ખીજ દાખલામાં આજ ડાક્ટરે એક પુખ્ત ઉમ્મરના નાંધલા કદના મૉગ્રલ કૂતરાનાં કલેજીની શિરામાં ફક્ત રૂંદ્રામ (ચમચો ભરી) આલ્કોહૉલ તેટલાંજ પાણી ભેગો દાખલ કરવાથી એ કલા-

ક્રમાં મીઠિ પિરામ્ય પેદા થઈ. એવો દાખલો ડાકટર હારલી કહે છે કે તેણે આગળ કદી દીડા ન હતો. અરનોર્ડ પણ એવીજ રીતના પ્રયોગથી કૃત્રિમ મીઠી પિરામ્યના દાખલા મેળવ્યા છે. આ ઉપરથી પ્રગટ જણાય છે કે આલ્કોહૉલનું દરેક ટીપું હોજરી કે આંતરડાંમાં ગયા પછે જ્યારે કાળજીમાં આવે છે, ત્યારે તેનાં દ્રવ્યમાં વિકાર કરતું પસાર થતું જાય છે.

‘રૉયલ કૉલેજ ઑફ શીઝીરીયન્સ’ના સભાસદો આગળ કાળજીનાં કાર્યવાળા રોગ વિષે બાષણ આપતાં (૧૮૭૮)માં ડાકટર મર્ચીસને જણાવ્યું કે:-“પેતન્ત પીલ્સ જેવી કે ‘કૉકલ્સ,’ ‘મૉરીસન્સ,’ ‘હૉલેવેઝ,’ અને એવી બીજીનાં સંખ્યાબંધ રૂપ અને બહેલા અપનું મુખ્ય કારણ બિયર અને સ્પિરિટ પીવાનો પ્રસાર છે. એવી ગોળી દરઅઠવાડિયે કરોડો વપરાય છે અને લોક જાણે છે કે જો તેઓ આ વાપરે નહિ, તો તેઓ પિત્ત વિકારી અને અસ્વસ્થ થશે. આ સઘળી ઝોડો લાવનારી આસિયત ધરાવે છે, અને શરીરમાંથી રદ પદાર્થ બહાર કાઢવાના નિયમ ઉપરાંત કૃત્ય બળવાતાં કાળજીને થોડાવારની આરામ્મશ આપે છે ખરી; પણ આવી ક્રિયાથી થતો ધસારો છુંદગી ટૂંકી કરવા યોગ્ય છે. પીનારના ઝેરોનો ફિક્કો અને રોગી દેખાવ તેનું કલેજ્યું દરદી દેખાડે છે અને તેમાં ઘણું કરી સુદા અથવા ગાંઠ બંધાય છે, જેને ઇંગ્લેન્ડમાં ‘જીન ડ્રિન્કર્સ લીવર’ કહે છે.”

દાકટર પીટર કહે છે કે “મધ્યમસર પીનારાઓમાં કાળજ્યું સ્વભાવિક કરતાં ઘણું કરીને થોડું મોટું થયલું, તેના રેસા (ટેકરચર) નરમ અને તેની બહારની સપાટી ઉપર ડાઘા અને ચરખીવાળો સોડા પથરાતો માલમ પડ્યો છે. જેઓ વધારે દારૂ પીનારા હતા, તેઓનું કલેજ્યું એકથી પણ વધારે મોટું હતું, તેની કોર વધારે ખરબચડી અને સપાટી ઉપરનાં ચરખીવાળાં ધાબાં વધારે મોટાં અને ઘણાં હતાં. બહુ લાંબા વખતથી પીતા આવેલાઓના કાળજી ઘણાંજ મોટાં થયાં હતાં. તે દરેકનું કુદરતી વજન, સ્થમારે ચાર રતલ હોય છે, તે બદલે ઓછામાં ઓછું ૬ થી ૮ રતલ જેટલું હતું અને ઘણા એકનું ૮ થી ૧૨ રતલ સુધી હતું, કિનારો ઘણીજ જાડી અને ગોળ થઈ ગયલી, તેનું દળ લગભગ ચરખીથી સરેત, નરમ, અને બાગી પડે એવું હતું.”

દાકટર બદ જાહેર કરે છે કે “મોટાં કારખાનાંવાળાં શહેરો જ્યાં ગરીબ વર્ગના લોક પોતાની કમાઈનો મોટો ભાગ સ્પિરિટ પીવામાં ખર્ચે છે, તેઓને કલેજાનું દરદ સહી વધારે થાય છે.” અને આનંદાલ જણાવે છે કે “તેણે કાળજીનાં દીર્ઘ સોજા (ક્રૉનિક ઇનફ્લેમેશન) નાં સઘળાં દરદી જેવાં તેમાં સહી વધારે દારૂને લીધે હતાં.”

દાર્શી મૂત્રપિંડ પર અસર.

હયે મૂત્રપિંડ અથવા ગુરદાઓ (આં ૭, મ-મ) ની ઉપર દારૂની ખાસ અસર તપાસિયે. મૂત્રપિંડનું કામ એ છે કે શરીરનાં લોહીમાં જે કાંઈ રદ નિરૂપયોગી થયલા અંશનો ભાગ હોય તેને જાણી પિરામ્યના આકારમાં બહાર કાઢી નાખે. એ કામમાં કોઈ પણ રીતે, જે અડચણ થઈ, તો તે પદાર્થો શરીરમાં રહી દરદા પેદા થાય છે.

દારૂથી મૂત્રપિંડની રચનામાં બિગાડ થાય છે. તેથી તેની બાંધણીમાં ચરબીકત્તા સેડો (ફેટી ડીજનરેશન) લાગે છે, કિંવા ધીમો ચાલુ સોજો થઈને ‘ફાઈબ્રોઈડ ડિજનરેશન’ પ્રકારનો સેડો થાય છે; તેથી ગુરદા અને તે માંહેલો સંયોજક તેમના કદ તથા જથ્થામાં વધી જાય છે; અને પાછળથી તેજ ચીમળાઈ જડ થાય છે. તેમની બારીક રક્તનળીઓ (બ્લડ વેસલ્સ) પોતાની જોઈતી સ્થિતિસ્થાપક હાલત ઓછી દે છે, તેમ તેમની સંકોચાવાની શક્તિ જતી રહે છે. મૂત્રપિંડમાં ફરતાં લોહીની ગતિ મંદ પડી જાય છે અને તેની રક્તનળીઓ તેનાં ફરતાં પડોમાંથી આલ્બ્યુમેન નામનો, જે શક્તિમાન પદાર્થ લોહીમાં જણાયલે છે, તે પિશાબ સાથે બહાર આવવા દે છે, ત્યારે શરીર લોહીની તાકાત ઓચાથી નાકો વત થતું જાય છે. આ ધારિત ભરેલું દરદ ‘બ્રાઈટ્સ દિઝીઝ’ના નામથી ઓળખાય છે. તેમાં લોહીનું આલ્બ્યુમેનવાળું સત્વ પિશાબ સાથે નીકળી જવાથી લોહીમાં પાણીનો ભાગ વધારે રહી જાય છે, તેથી લોહીના નિર્મોલુ પ્રમાણ ઉપરાંત તેમાં પાણી રહેવાથી લોહીની નળીઓ વાટે આસપાસના ભાગોમાં ઝરપી શરીરમાં જલંદર ફેલાય છે તથા લોહીમાંથી જે ઝેરી યૂરીયા વિગરે ક્ષાર પિશાબ રૂપે શરીરમાંથી દૂર થવા જોઈએ, તે ન થતાં લોહીમાં એકઠા થાય છે, એટલે વધારે બગાડો થાય છે. એ ઝેરી પદાર્થો લોહીસાથે શરીરમાં ફરવાથી દરદા અને તેનાં કાર્યરૂપ સોજા, નળકોટ, જલંદર વગેરે ચિન્હો પેદા થાય છે. એજ રીતે મૂત્રપિંડનાં કાર્યોમાં ફેરફાર થવાથી ગોતવા (ગાઉત), સંધિવા (રેમટીઝમ), પિશાબમાં રેતી તથા પત્થરીનો મરજ પેદા થાય છે.

સર વિલ્યમ ટેમ્પલ ગોતવાના ઈલાજ નામના રસાલામાં લખે છે કે “આ જમાનામાં અમિતાહારથી ઉપજતાં સંધનાં દરદામાં તેણે ગોતવાથી વધારે બીજાં દરદા જોયાં નથી અને તેનાં પરિણામ પણ મનુષ્યજાત માટે તેવાંજ દુષ્ટ થાય છે.”

ડાક્ટર ઇસામસ દાર્વીન છાકટપણું વિષેની પોતાની ચોપડીમાં જણાવે છે કે “હું સારી પઠે જાણું છું કે જે મગોતવા એકીપણે આધારી થાય છે તેમ દારૂના અમિતહાર પાનથી પણ થાય છે એવો સાધારણ અભિપ્રાય છે; પણ એ વિષે મારો ઉત્તર એ છે કે જેઓ વાઈન કે બિઅર પીતા નથી તેમાંના કોઈને ગાઉતથી પીડાતો મેં જોયો નથી.

ડાક્ટર ઓલફ્રેડ ગેરડ ગાઉત વિષે લખે છે કે “બિયર અથવા આલ્કોહોલવાળા દારૂ ગોતવાના કારણોમાં સૌથી પ્રબળ કારણ છે. એ વૈદામાં પૂર્ણ સિદ્ધ થયું છે એટલુંજ નહિ પણ જે આવા પ્રવાહિનો છંદ ન કર્યો હોત તો આ રોગ માણસ-જાતને કદિ પણ જાણુતે એ એક સવાલ છે.”

ડાક્ટર ચાર્લ્સ ટ્રિસ્ટેલ જણાવે છે કે “લંડનનાં લોકમાં ગોતવાનું સૌથી મોટું કારણ બિયર છે.” મૂત્રપિંડના દરદા વિષે ડાક્ટર ક્રિસ્ટિસન જણાવે છે કે “એડીનબરોમાં એ દરદવાળા મારા જોવામાં આવ્યા, તેમાંનાં દર પાંચમાં ચાર માણસ સંધનતર છાકટાજ નહીં પણ નિયમિત વખતસર દારૂ પીનાર હતા.” હંગ્લંડ અને હિંદુસ્તાનની હરિપતાળોમાં ઘણી ખરી અજમાયસ એવીજ મળે છે. ।

દાર્શની હૃદય અને રક્તનળીપર અસર.

દાર્શની ખાસ માઠી અસર હૃદય (હાર્ટ) ઉપર થાય છે. શરીરરચનાનાં જે અંતર અવયવો ઉપર આલ્કોહૉલની ખરાબ અસર પહેલ વહેલી થવા માંડે છે, તે હૃદય (હાર્ટ) છે. આલ્કોહૉલની અસરથી લોહી પહેલાં થાડો વખત ધમનિ અને શિરા (આર્ટરીઝ અને વેન્સ) માં ઝડપથી ફરવા માંડે છે; આથી કરી લોહીને રક્તનળીમાં (પ્લેડવેસલ) માં મોકલવા માટે હૃદયને નિયમિત કરતાં વધારે ધબકારા કરવા પડે છે. દાર્શની હૃદય ઉપર થતી અસર તેના ધબકારા (હાર્ટબીટ્સ) થી માલમ પડે છે અથવા તે અસર પીનારની નાડી ઉપરથી જણાઈ આવે છે. એ ખાખત વિષે અખતરા કરતાં દાકતર પાર્કિસ અને કાઉન્ટ વોલોવીત્ઝને માલમ પડ્યું કે એક માણસને ૨૪ કલાક સ્થિતિમાં ફક્ત પાણી પાઈને રાખતાં તેના હૃદયે ૧૦૬૦૦૦ ધબકારા કર્યા તેજ માણસને પહેલી પાયરી સ્થિતિના દારૂ પાવાથી તેણે તેટલાજ વખતમાં ૧૨૭૦૦૦ એટલે આગળ કરતાં ૨૧૦૦૦ વધારે ધબકારા કર્યા અને છેલ્લી હદ સ્થિતિ પાવાથી તે ૧૩૧૦૦૦ એટલે ૨૫૦૦૦ વધારે ધબકારા કરવા લાગ્યું હતું. દારૂથી પોતાની કુદરતી ઝડપ કરતાં વધારે ધબકારા હૃદયને કરવા પડે છે, તેથી ધીમી ગતિમાં તેને જે પૂરતી આસાએશ મળે છે, તે મળતી નથી. દારૂ પીવાનું રાફ કર્યા પછી તે દિવસો સ્થિતિ ચાલુ રાખતાં હૃદય એમ વધારે ધબકારા કરતું રહે તેથી તે નખતું થતું જાય છે. વળી દારૂથી હૃદયની ખાંધણીમાં જે માંસની સાખાએશ આવેલી છે, તેમાં ચરખી પેદા થાય છે, તેથી જોઈતાં જોરથી તે ધબકારા કરી શકતું નથી. આખરે લોહીનું ફરતું શરીરમાં ધીમું પડે છે, ત્યારે લોહીમાંનું પાણી શિરામાંથી બહાર ઝડપી ધાણું કરીને શરીરના નીચલા ભાગોમાં જમી પગથી જલંદર રાફ થઈ ઉપરના ભાગમાં ફેલાય છે. જેએના હૃદયમાં ચરખી કરનારે સડો (ફ્રંટી દિજનરેશન) પેદા થાય છે, તેમનાં આખાં શરીરમાં પણ ચરખી જમવાની વેદના થાય છે, અને દિલ ઉપર હમેશા ગમ અને એવેનીની અસર રહે છે. હૃદયના ધબકારા ખરેખર ન આવ્યાથી માણસ પીડાય છે; જરાએ મહેનત કર્યાથી તે હાંશી જાય છે; અને કોઈ પણ સહેજ મહેનતનું કામ ખૂશીથી માથે લઈ શકતો નથી. લોહીની ખારાયતમાં બગાડો થાય છે અને શરીરમાં તે જેટલા જથામાં જોઈએ તેટલું ફરી વળતું નથી.

વળી સર્વથી વધારે ને બંધકર દરદ, જેને આપણે ‘વાલચૂલર હાર્ટ ડિઝીઝ’ એટલે હૃદયમાં આવેલા પડ જેવા ઉધાડ બંધ થતા પડદાએશ (આ. ૧૫, ૧૬) ની કુદરતી હાલતમાં ફેરફાર થયેલી સ્થિતિને કહિયે છીએ, તે પેદા થાય છે. આ પડદાએશો હેતુ કુદરતે એવો રાખ્યો છે કે હૃદયના ખંડો જ્યારે લોહીને ફેરવવાને માટે સંકોચાય, ત્યારે રવામાવિક રોતે સંપૂર્ણ ઉધડ બંધ થયા કરે, જેથી લોહીના નિર્માણ જથા દરેક ધબકારામાં પસાર થઈ શકે છે. પણ જ્યારે આ પડદાએશો રચનામાં કંઈ પણ ફેરફાર થાય છે, ત્યારે લોહીનાં ફરવામાં મોટી મુશ્કેલી પડે છે; અને પછી કોઈ પણ વખતે ધબકારા કરતું એકદમ અટકી જવાને તે તત્પર થાય છે, જેથી કરી એવાં હૃદયવાળા માણસની જીંદગી હમેશા મરણનાં બચમાં રહે છે. દાકતર બોર્મોન્ટ કહે છે, “જ્યારે પણ દારૂ પીવામાં આવે છે, ત્યારે હૃદય ઉપર દેખાઈતી અસર થાય છે.

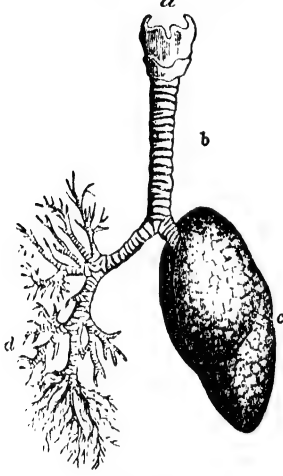
કેટલાક જેમ્સ દારૂનાં છંદમાં પડ્યા હતા, તેમનાં શરીર તપાસતાં મને હૃદયના પડદા અને મોઢી ધમનિઓમાં તાજ વરમ (ઇનફ્લેમેશન) નાં ચિન્હો દેખાયાં હતાં. એક દરદીની છાતીની મોઢી ધમનિમાં સોજની રતાસ અને અંદરનાં પડમાં આંદાં હતાં અને તેના હૃદયના પડદાએ જડા અને કઠણ બન્યા હતા.” હૃદયનાં દરદનો આ એક ધ્યાનમાં રાખવાનું દાખલો હતો; કારણ એ માણસ જીવતો હતો, ત્યારે તેને એવું દરદ હશે, એમ કોઈને પણ શક નહોતો. તથાપિ તે સાચો અને ધર્મિષ્ઠ પુરૂષ હતો અને છાકટપણાંનો દોષ તેને કદી લાગ્યો નહોતો. પણ આ માણસને જ્યારે ત્યારે એવાં ચિન્હો થતાં કે જેને હોજરીમાં આંકડીએ (રિપેઝમ ઓફ ધિ સ્તમક) આવેછે, એમ તે કહેલો. અને તેને મોટે તેની બાયડી હંમેશા આંડી અને ગરમ પાણી આપતી હતી. એટલા પરથી ડાકતર એમોન્ટ ધારેછે કે જેવાં આંકડીનાં ચિન્હો થશે, એવું માલમ પડતું કે તે ઉપર આંડી પાણીના ધડી ધડી ઉપાય કર્યાથી તેનાં હૃદયની રચનામાં ઉપલા ફેરફારો થયા હશે. એ ગૃહસ્થ દરરોજ પ્રમાણે તંદુરસ્તી અને ખૂશમિજાજ સાથે બિછાને ગયો, ત્યાં એક વેળા તેનાં ઉપલાં ચિન્હો થઈ આવી થોડી એક મિનિટમાં તે મરણ પામ્યો.

ધણીખરી લોહીની શિરા અને ધમનિઓ (વેન્સ એન્ડ આર્ટરીઝ) અતિ ઘણો દારૂ પીવાથી નાના પ્રકારનાં દર્દોને યોગ્ય થઈ પડેછે. તેમાં વિશેષ કરી જે ધમનિ અથવા શિરા હૃદયની નજીક રહેછે અને જેઓમાં હૃદયના ધબકારાથી શરીરમાં ફરવા નીકળેલું લોહી પહેલાં ધસેછે, (આ. ૬૯. ધ.) તથા તે ધસારાનું સઘળું જોર જેઓ ઉપર આવી પડેછે, તેઓ આ હાલતને આધીન છે. લોહીમાં આલ્કોહૉલ સામેલ થયાથી ધમનિનાં પડમાં ઝાલ (ઇરિટેશન) થાયછે, તેથી અને તેઓ ઉપર હૃદયના ઉત્કેરાયલા ધબકારાથી લોહી જોસમાં હડસેલાયછે, તેથી તેમાં ધીમે જરૂર સોજો ચાલુ કરેછે અને રોગી ફેરફાર થાયછે. એ ફેરફારોથી રક્તનળીનાં પડમાં ચરખી-કર્તા સડો થાયછે, અથવા ચૂના જેવો પદાર્થ જમા થઈને તેનું કોઈવાર કઠણ જડું પડ બાજેછે. આવી હાલતમાં ધમનિ તદ્દન કઠણ ને બરડ થઈ પોતાનું કામ બરાબર બજાવવાને બિલકૂલ અશકત થાયછે. તેની સ્થિતિસ્થાપક શક્તિ, એટલે પોહોલી થઈને પાછી સંકોઆવાની ખાશિયતનો, નાશ થાયછે. લોહીની નળીઓનાં પડમાં આ જાતનાં ફેરફારવાળાં દરદને ઇંગ્રેજીમાં ‘એન્યૂરીઝમ’ કહેછે. પાછળથી આ દરદી લોહીની નળીઓના પડમાં આંદાં પડેછે અને ફરમાં લોહીનો ધસારો તેપર ચાલ્યાથી પોહોળાં થાયછે અને કોઈવાર શાઠી જઈને તૂટ મોત નિપજવેછે. આ હાલત યુખ્ય કરીને બેજાંની રક્તનળીઓમાં જ્યારે ત્યારે થાયછે. કેટલીએક વાર છાકટો એકાએક મરી જાયછે તેનું કારણ આ છે.

દારૂની ફેફસાંપર અસર.

ફેફસાં (લંગ્સ) ઉપર થતી દારૂની ખૂરી અસરો જાણવા પહેલાં ફેફસાંનું કાર્ય સમજવું બહુ જરૂર છે. આપણે શ્વાસ લઈએ છીએ, ત્યારે હવા નાકમાંથી મોઢાંના પાછળના ભાગમાં થઈ હવાની નળીવાટે (આ. ૩૨ ab) ફેફસાંમાં ઉતરેછે. સ્વચ્છ લોહીના તત્વો શરીરના પોષણમાં વપરાઈ ચૂકી મેલું થયેલું બેજાંવા રંગનું લોહી ફેફસાંમાં જાય

છે. અહિં દમમાં ગયલી હવા આ રક્તને સ્વચ્છ કરેછે. જે હવા શ્વેશમાં જાયછે, તેમાં ઑક્સિજનનો મોટો ભાગ હોયછે. આ ઑક્સિજન રક્ત માંહેલા નિર્પયોગી અને ઝેરી પદાર્થોની કાર્યન અને હૈફોજન સાથ મળીને કાર્બોનિક ઑસિડ ગેસ તથા પાણીની વરાળ કરેછે, જે બે પદાર્થ દમવાટે બહાર આવતી હવા સાથ બહાર નીકળી શ્વાસનાળ તથા ફેફસાં.

આલો ૩૨.

a માંથીનું કુમળું હાડકું જે ઉપર કંઠનાળ હોયછે. b નડી અથવા દમ નળી અને તેનાં જમણા કાના કાંદો. c કાનું ફેફસું. d શ્વાસ નાળના ભાગ વિભાગ થઈ ફેફસાંમાં હવા આણેછે તેનો જમણું ફેફસું કાઢીલીધા પહેલાં દેખાવ.

જાયછે. આ પદાર્થ નિપજાવવાને જે રસાયની સંયોગ કુદરતી આલ્યો જાયછે, તેમાં શરીર હુંફ જારી રાખનારી ક્રિયા ચાલુ રહેછે. માણસનો શ્વાસોચ્છાસ બંધ કરવાથી ઑક્સિજન ગેસ લોહીમાં ન જાય, અથવા ફેફસાંમાંથી ઝેરી કાર્બોનિક ઑસિડ બહાર ન નીકળે, તો માણસ ગુંગળાઈ થોડી પળમાં મરી જાયછે. વળી જે બહાર કાઢેલી કાર્બોનિક ઑસિડ ગેસ આપણે ચોખી હવા સાથ ભેળાયલી દમમાં પાછી લઈએ તો શરીરની શક્તિ સઘળી મંદ પડેછે અને તેથી પણ શરીરનો સાંચો અટકી જાય. અને ફેફસાંમાંથી પૂરતી કાર્બોનિક ઑસિડ ગેસ બહાર ન નીકળે અને પૂરતી ઑક્સિજન દમમાં ન લેવાય, તોપણ ઉપલાં પરિણામ નિપજેછે. મગજનો જે ભાગ શ્વાસોચ્છાસનાં કાર્ય ઉપર અમલ રાખેછે, તેને આલ્ફા-હોલ મંદ પડેછે, તેથી જેટલી ઑક્સિજન હવા સાથ દમવાટે લોહીમાં જવી જોઈએ અને જેટલી કાર્બોનિક ઑસિડ ગેસ બહાર નીકળવી જોઈએ તે બનતું નથી. શ્વાસોચ્છાસ પર એમ થતી અસરથી મલિન લોહીને ફેફસાંમાં સ્વચ્છ થવામાં અને તેનો મેલ દૂર થવામાં અડચણ પડેછે, તેથી શરીરના દરેક ભાગનું સ્વચ્છ પોષણ તથા ધસાઈ ગયલા નિર્પયોગી તત્વોનું નિવારણ થવું ઘણું દરજ્જે બંધ પડેછે. દાર્શી ઉપજતી આ હાલતને લીધે તન અને મનનાં સર્વ કાર્યો મંદ અને ગુંચવાયલાં ચાલેછે.

સઘળા જાણીતા વૈદાનું સામદ્રું મત એ છે કે દાર્શ પીવાથી ફેફસાંમાં દરદો પેદા થાયછે અને તે દરદોમાં વધારો થતાં આખરે ભયંકર અને મોત પેદા કરનાર ક્ષય અથવા અહિ (કંઠપશન) ઉભો રહેછે. દાકતર રીચર્ડસન, જેને એ બાબદ ઉપર વિશેષ ધ્યાન આપ્યું છે, તે ફેફસાંનાં એ દરદને દાર્શો અહિ કહેછે અને તેનું નીચે પ્રમાણે બ્યાન કરેછે. આસરે ૪૪ વર્ષની ઉંમરમાં એ વધારે લાગુ પડતો જણાયો છે. દર્દી ઘણાખરા દાર્શ પીનારા હોયછે, પણ કદાચજ છાકટા બનેછે. જ્યાં સુધી એ દરદનો હૂમલો જોરમાં થાય, ત્યાં સુધી તેઓ સારી તંદુરસ્તીમાં દેખાયછે અને તેઓમાં સાધારણ ક્ષયની કોઈ પણ જાણીતી નિશાનો માલમ થતી નથી. પહેલાં તો ફેફસાંમાં જે રસ પડતું આચ્છાદન કરેલું છે, જેને ઇંગ્લેન્ડમાં 'પ્લુરા' કહેછે તેમાંહે વરમ અથવા સોજો (ઇનફલેમેશન) ચઢેછે અને તેથી તેમને છાતીની બાજુએ

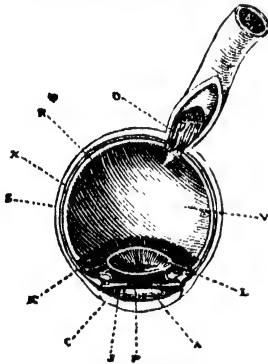
સૂળ મારી ધણું દરદ થાયછે. ત્યારપછી ફેફસાંમાંથી લોહી ઓઝવાનું શરૂ થાયછે અને મોતનો રસ્તો મોકળો કરેછે. છેલ્લાં દાકતર રીઅડસન કહેછે કે કોઈ ખીજી જાતના ખહિ કરતાં આ ખહિમાં માણસના જીવનો અંત ધણી જલદીથી આવેછે.

દાકતર મેંકીનોટોશ કહેછે કે દારૂ પીનારમાં સસણી (ન્યૂમોનિયા) થાયછે, તે ધણું કરીને મોત ઉપજાવેછે. છાકટોનું ગળું ધાંટું લોહીથી ધાયલું રહેછે. તેમનો સાદ ખોખરો થાયછે, અને તેઓ ચીકણા બલગમ ખાંસી કાઢેછે.

દારૂ ક્રીને ફેફસાં માંહેલું લોહી હવામાંથી પૂરતા જથ્થામાં ઓક્સિજન લેવાને અશક્ત થાયછે, ત્યારે ઓક્સિજનથી સાફ થયા વગરનું લોહી આગળ માર્ગ પકડી શકતું નથી અને તેથી ત્યાં લોહીનો જમાવ થાયછે અને ફેફસાંને જોઈતું કામ બજાવવાને અટકાવેછે, દમ જલદી અને અડચણથી ચાલેછે, પહેલાં સૂકી ખાંસી ઉઠેછે અને પાછળથી ફેફસાંનો વરમ વિગરે ભયંકર બિમારીઓ લાગુ થાયછે.

દારૂની આંખપર અસર.

દારૂથી આંખોને ખરાબ અસર થાયછે. કાળા ડાઘા, અથવા કોઈ વખતે ઉડતાં જીવંત જીવાં આંખ સામે ભમતાં દેખાયછે. એ કાંઈ આંખની રચનામાં ફેરફાર થયાથી નથી; પણ તે છતાં તે ધણી કંટાળો આપનારી અને પિડાકારક છે. આંહો-હોલથી પાત્રનશક્તિ પર તથા મજ્જાતંતુસ્થળ ઉપર અને તે વડે આંખમાં ફરતાં લોહી ઉપર થતી ગેરફાયદા ભરેલી અસરને લીધે ઉપલાં ચિન્હો થાયછે. એક ચીજની આંખની અંદરની ખાંધણી એ સુરત દેખાવી કે આજીઆજીની ચીજો ડોળતી (છેદન કીધેલો દેખાવ.)

આંખ ૩૩.

જ આંખની ભવતીનું પડ. C કાચવતિપાન (કોર્નિયા). H આંખના મજ્જાતંતુનું પડ. J. કીનકાપલ (આઈરીસ). F આગળનું પાળાણ ને તેમાંનું પાણી. D રતન. V પાછળનું પાળાણ અને તેમાંની બીજીરી રત. O કંઈ તંતુ.

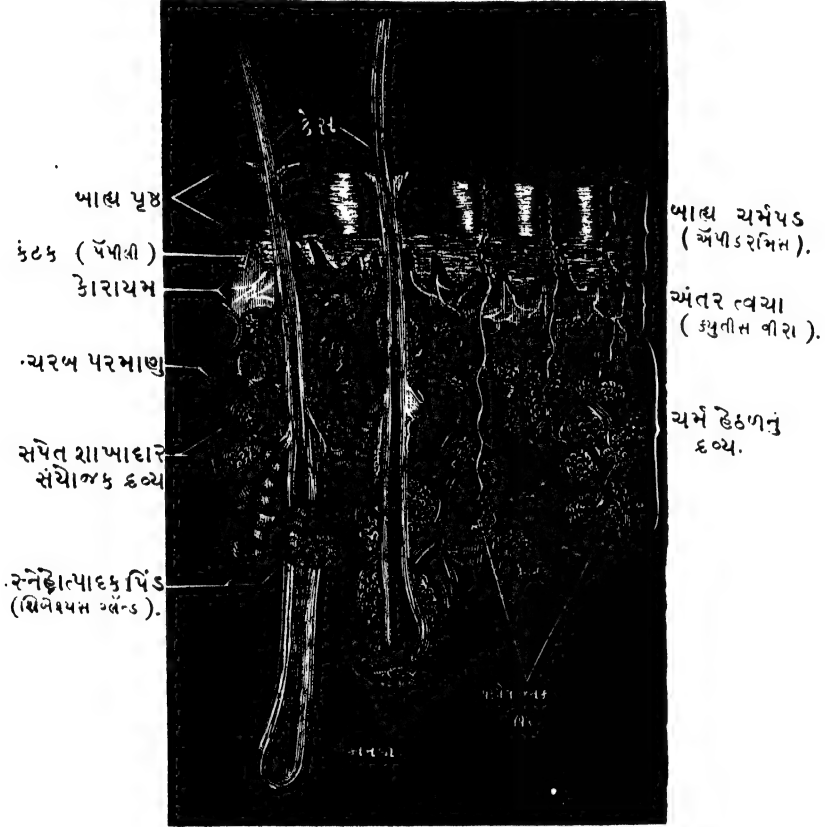
ખીજી કારણથી થતા મોતે આ કાહાડવામાં જે ફોતેહની આશા રખાયછે, તે અતિ-ધણી દારૂ પીનારાની આંખનાં મોતે આમાં રહેતી નથી. કારણ, એને માટે જે ધા

કરવો પડે છે, તે પૂરેા રૂઝતો નથી. વળી જે માણસ દેખીતી રીતે તંદુરસ્ત અને મજબૂત હોવા છતાં આંખની શક્તિ કમ થયા જેવી ફરિયાદ કરે છે, તે ધણુંકરી દારૂને લીધે છે. તેની આંખ આગળ પડદો અથવા તે ગ્રાંખી જેવી લાગે છે. તેનાથી મોઠા અક્ષરેા શિવાય ખીજું લખેલું વાંચી શકાતું નથી. તે તરૈહવાર ચઢમાં અજમાવી જોય છે પણ તે બેસતાં આવતાં નથી. જે એમનું દારૂ પીવાનું એકદમ છૂટી જાય તથા શક્તિ આણવાની દવા આપવામાં આવે છે, તો એમની આંખ પાછી આગળી દુરસ્ત હાલતમાં આવે છે. પણ જે દારૂ પીવાનું ચાલુ રહે છે, તો આંખની રચનાની પુષ્ટિ તથા બાંધણીમાં ફેરફાર થાય છે. તેથી આંખ અંદરનાં તંતુવાળા પડ (રેતીના) (આં ૩૩ R) માં જે દૃષ્ટિ તંતુ (ઓપ્ટિક નર્વ) (આં ૩૩ O) છે, અને જેથી અસલ પદાર્થની પ્રતિમાનો પડછાયો પડે છે અને તેની બેજાને ખબર પડ્યાથી આપણે તે ચીજ દીસે છે, તે મૂળ દૃષ્ટિતંતુ (ઓપ્ટિક નર્વ) નખજો થતો જાય છે અને તે હાલતમાં બગેડેલી આંખને સ્થાપવાની આશા વ્યર્થ છે. આંખનાં આ દરેદો હરડતા છાકટોમાંજ નહીં; પણ દેખીતી રીતે ઉદ્યોગી અને મિતહારી, પણ એક સરખી હદમાં હંમેશા દારૂ પીનારાઓમાં વારંવાર થાય છે.

દારૂની ચામડીપર અસર.

દારૂને લીધે બદનની ચામડી ઉપર ઘણી માઠી અસર થાય છે. ચામડી શરીરમાં વિચિત્ર અને અગત્યનાં કામો બજાવે છે. શરીર અંદરનાં અવયવોને ઇજા થતી અટકાવવાને ચામડી તેમનું રક્ષક ઢાંકણ છે. સ્પર્શમાન (સેન્સેશન) ચામડીને લીધે થાય છે, એટલે હરકોઈ ચીજની લાગણી બતાવનાર અગત્યનું સાધન ચામડી છે. કાર્બોનિક એસિડ ગેસ, પાણી, વગેરે પદાર્થોને જે અવયવો બદનમાંથી બહાર લાવનારા છે, તેમાં ચામડી પણ છે, એટલે શરીરનો નિરૂપયોગી કચરો વાળી કહાડવામાં ફેંકસાં, મૂત્રપિંડ અને કાલજું જેટલી ચામડી પણ ઉપયોગી છે. એનામાં પ્રવાહિ ચીજો શોષિ લેવાની શક્તિ છે. તે ઉપરાંત શરીરની નિયમિત ગરમી એક સરખી રાખવામાં ચામડી અગત્યની સેવા બજાવે છે. માણસનાં બદનની ચામડી બે પડની બનેલી છે. એક બહારની સપાટી પરનું પડ (એપીડર્મિસ) છે. દારૂવાથી અથવા બ્લિસ્ટર લગાડ્યાથી જે પાતળો પડ શેફેયો થઇને ઉપસી આવે છે, તે (આં ૩૪, બાહ્ય ચર્મ) એ છે; અને ખીજું હેઠળનું સખત અને જડું પડ (ટ્રુસ્કીન ઓર કોરાયમ) (આં ૩૪ અંતરત્વચા) છે. આ અંદરનાં પડમાં ઘણી નાની અણીઓ અથવા ટોચો (પપીલી) (આં ૩૪ કંટક) હોય છે, જેમાં જ્ઞાનતંતુઓ (સેન્સરી નર્વ્સ) તથા કેશવાહિનીઓ (કેપિલરીઝ) ની જાગે સમાયલી છે. પરસેવો તથા તેલનો ભાગ પેદા કરનારા પિંડો (ગ્લેન્ડસ) ચામડીનાં હેઠળનાં, પડની નીચે આવેલા છે (આં ૩૪ પરસેવજનક ને સ્નેહોત્પાદક પિંડ). આ પિંડો એક ગુંછળાં (આં ૩૪) જેવા હોય છે અને તેની આસપાસ કેશવાહિનીઓની જાગ રહે છે. એ કેશવાહિનીઓનાં લોહીમાંથી પાણીનો ભાગ તથા તે સાથે લોહીમાંનો કાઠી નાખવા યોગ્ય કચરો પરસેવજનક પિંડો પરસેવા રૂપે ચામડીની બહાર ફેંકે છે, અને સ્નેહોત્પાદક પિંડ જે કેશ સાથે જોડેલા છે તે પોતાનો તેલવાલો દ્રવ્યોશ કેશમાં એતે છે અને કે-

શોની સ્વાભાવિક જીવનશક્તિ રાખવા ઉપયોગી થાય છે. આપણે આગળ કહી ગયા કે દારૂ અહોરા ઉપરની રંગોને કૂલવી તે ઉપર રતાસ લાવે છે અને એમ પણ સમજાવ્યું કે દારૂથી જે તંતુઓ (નર્વ્સ) લોહીની કેરાવાહિનીઓ ઉપર કાપૂરાખી તેમને સંકોચાયલી રાખે છે, તેના કાપૂ નીકળી જઈ તે રંગો કૂલે છે અને તેથી એ રતાસ આવે છે. આવી રીતે આમડીની સપાટી ઉપરની લોહીની જાળો કૂલીને લોહીથી બરાયલી થાય છે, ત્યારે શરીરને આસપાસની ઠંડી હવા લાગતાં લોહીની ગરમી નિયમિત અર્થે અથવા ત્વચાનો છેદેલો દેખાવ (સૂક્ષ્મદર્શક ચંત્ર ઉપરથી).

આ૦ ૩૪.

કરતાં વધારે પ્રમાણમાં બહાર નીકળી જાય છે. આ કારણથી જેવો દારૂ પીધો કે પીનારને અંગમાં ગરમી જણાઈ પાછળથી તુરતજ ઠંડી લાગે છે. આમડીનાં કુદરતી કામો બરાબર ચાલતાં આવડે છે, ત્યારે શરીરનો કચરો બહાર પડતો નથી અને ગરબુમડાં, અજવાળ (ક્રીડ) ફોફા, ખીલ, અરજબું (અરપસુ) વગેરે આમડીના રોગો ઉત્પન્ન થાય છે. દાકતર ડીવિન જણાવે છે કે આમડીનું એક દરદ, જેને છાકટનો અજવાળ (ડ્રન્કડંસ ઇલિય) કહે છે, તે લોહીમાં આલ્કોહોલની હાજરીથી આમડીનું મોણણ જથુક બગડવાને લીધે થાય છે. આ દરદ ઉમરે પૂગેલાં

માણસો, જેમને બિયર, વાઈન, કે સ્પિરિટની લાખ છે તેમનાં આખાં શરીર ઉપર પથરાય છે અને તેમાં અતિશય પીડા કરતા ખંજવાળ ઉઠે છે, જે અણ્યાથી એક ટૂંકાણેથી ખીજી ગમદાડતો ફરે છે. એ શિવાય આમડીનાં ઘણાં ખાસ દરદા દારૂ પીનારમાં વધી જાય છે, માટે આમડીનાં રોગોમાં દારૂનું પથ્ય કરાવવું જરૂર પડે છે. જૂલાઈ ૧૮૮૨ માં મી. જેમ્સ સ્મીતન જણાવે છે કે “આમડીના રોગો તપાસતાં મને માલમ પડ્યું છે કે સેંકડે સાહસ દાખલા એક કે ખીજી રીતે દારૂને લીધે ઉપજે છે. આમડીના રોગો માટેની ઈસ્પીતાલના સરજિયન અને કનસલતત્ત તરીકેની પદવીમાં મારી મોટી અજમાયશ આ વિષે અગત્યની સાક્ષી આપે છે. જેમ ઓરતોનાં બંદીખાનામાં સત્તાવાર જાહેર થયું છે કે ત્યાંનાં તેમના જખરીવાળા વાસામાં દારૂ વગરના ઓરાકથી તેમનો ખૂબસુરત દેખાવ પાછો આવે છે તેમ સાધારણ લોકમાં આમડીની સફાઈ અને તંદુરસ્તી દારૂના સર્વગત ત્યાગથી જળવાય છે એમાં કોઈ શક નથી.”

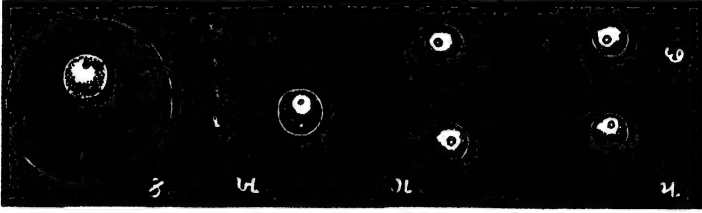
ડાક્ટર નોર્મન કૅર (૧૮૮૨) કહે છે કે લગભગ સેંકડે ૬૦ દાખલામાં રતવા (અંરીસીપલાસ) જાતનો સોજો આલ્કોહોલથી થાય છે.

દારૂની ભેજનં અને મજ્જાતંતુ ઉપર અસર.

દારૂથી મગજ, કરોડ રજ્જી અને તંતુઓની રચના તથા કાર્યોમાં શરીરનાં ખીજાં દ્રવ્ય મિસાળ નુકસાન ભરેલો પ્રેરકાર થાય છે. જીંદગીના અભ્યાસિઓનું એક મત છે કે મન (માઈન્ડ) અને શરીરનાં કાર્યો એકમેકને આધારે છે. એક રીતે વિચારતાં શરીર મનનાં એક અવયવ જેવું છે કે જે બેવચ્ચે વ્યવહારનું સાધન મજ્જાતંતુ છે. આ બેહૂ વચ્ચે જે વ્યવહાર ચાલે છે તે ચેતન્ય (સેન્સેશન) અને વિચાર (થોંત્સ) છે, અને ભેજનું આ બેમાં મુખ્ય ભાગ લે છે. એ ચેતન્ય (સેન્સેશન્સ) અને વિચારો (થોંત્સ) ની આશિયત તથા તેમનાં પ્રાપ્ત થવાની ઝડપ અને સફાઈ ભેજનના ગુણ ઉપર અધિક આધાર રાખે છે. અને ભેજનના વિચારો પ્રમાણે નિર્મિત થયે જો ઝડપ અને ચોકસાઈથી કામ કરવાનો ગુણ મજ્જાતંતુઓનાં સંગિનપણું ઉપર આધાર રાખે છે, અને શરીરના જે ભાગમાં કોઈ સંદેશો મોકલાવામાં આવ્યા હોય તેની પૂર્ણતા ત્યાંનાં દ્રવ્યની ન્યૂનાધિક નિરોગી હાલત પર આધાર રાખે છે. ટુંકમાં જે શરીર તંદુરસ્ત હોય તોજ મનનાં કામો પૂર્ણપણે પાર ઉતરે છે અને શરીર અથવા તે તેના કોઈપણ ભાગ જેટલો રોગી હોય છે તેના પ્રમાણમાં મનના વ્યવહારને અપકાર પહોંચે છે; તેમ ખાસ કરીને જે ભેજનું દરદી હોય અને શરીરના ખીજા બધા ભાગ ન્યૂનાધિક નિરોગી હોય, તે રોગી ભેજનની સ્થિતિમાં પેદા થતા વિચારો ઉપર અસર કસ્યા વિના રહે નહિ. શરીરના સઘળા દ્રવ્ય પ્રથમ સ્વદ્મ પરમાણુ (સેલ્સ) થી બનેલા છે, અને તે સ્વદ્મ પરમાણુની પ્રકૃતિ ઉપર તે શરીરનાં સર્વ કાર્ય ચાલવાનો આધાર છે, માટે ભેજનનાં પરમાણુ (મિન સેલ્સ) ઉપર દારૂની જેવી અસર હોય તે પ્રમાણે તેનાં કાર્યો ચાલે છે. આ સ્વદ્મ પરમાણુ એટલાં તો ખારિક છે કે તેના આકાર કે ખાંધણી આંખથી કદિ દેખી શકાતી નથી, પણ સ્વદ્મદર્શક યંત્ર વડે જ દેખાય છે. જેમકે ભેજનનાં કટકો જોશું તો સપેત ખીજારંગનો નરમ લોચો જણારો પણ અસ્ત્રા વડે તેમાંથી પાતલામાં પાતલી ચોપડીનાં પાના કરતાં એ ખારીક કાતરી કાપો સ્વદ્મદર્શક યંત્રમાં જોશું, તો આ ૦ ૮૩

માં પોટેલાં જેવાં ચોક્કસ આકારનાં અને ચોક્કસ ધર્મો બજાવનારાં અસંખ્ય પરમાણુની રચના આપણી નજરે પડશે.

આહોર્હોલ શરીરરચના ઉપર માઠી અસર નક્કી કરેછે તેની ખરી પરીક્ષા અને ખાતરી શરીર અવયવોનાં બંધારણમાં આવતાં પરમાણુઓ ઉપર કેટલી અને કેવી થાયછે તે સમજવાથી મળેછે, માટે પરમાણુ (સેલ્સ) વિષે થાકું અહિં બોલીશું. પરમાણુ સીકણા નૈટ્રોજનવાળા આદિ પદાર્થ (પ્રોટોપ્લેઝમ) ની એક કૂકા જેવી બંધ સ્થૂંઠમ કોથળી જેવા હોયછે, જેને અંગ્રેજીમાં 'પ્રોટોપ્લેઝમિક સેલ્સ' કહેછે. આ કોથળી (સેલ)માં પ્રવાહિતત્વ, દાણા દાણા (ગ્રેન્યુલ્સ) અને તેની મધ્યમાં ગર્ભ-દાણા (ન્યુક્લિયસ) અને વળી છેલ્લાની મધ્યમાં 'ન્યુકલ્યોલસ' નામનો દાણા હોયછે (આ. ૩૬, ૩૭). પ્રાણી વર્ગમાં સૌથી પહેલા વર્ગનું જંતુ (એમીબા) તે આ પરમાણુને એમીબાનો વૃદ્ધિના ક્રમ.

આ. ૩૫.

૩ 'એમીબા' વેદનમાં. ૧ પ્રોટોપ્લેઝમ. ૨ ન્યુક્લિયસ. ૩ ન્યુકલ્યોલસ. ૪ ફરતું વેદન. ૫ 'એમીબા' વેદન પડમાંથી છૂટા. ૬. 'એમીબા' વિભાગ થવા માંડેછે. ૭. છ. 'એમીબા' જે તદ્દન જૂદા થયલા.

મળતુંજ છે (આ. ૩૫) તથા તેની માફક આ પરમાણુ પોતાની ગતિથી આગળ પાછળ ફરી હરી શકેછે અને ગતિમાં આવવાને તે વિચિત્ર રીતે સંક્રિયાયછે ત્યારે જૂદા જૂદા આકાર ધારણ કરેછે (આ. ૩૬, ૩૭). આ પરમાણુમાં ગતિ, શોષણ, જૂદી જૂદી જાતના પરમાણુ 'સેલ્સ' તારા આકારનાં પરમાણુ.

આ. ૩૬.

આ. ૩૭.

જેવાં નિરંતર ચાલતાં કાર્યોથી જે શક્તિનો ધાસ (ધસાષા) થાયછે તેની પાછી પુરવણી કરવા આ પરમાણુ પોતાની આસપાસના પ્રવાહિમાંથી શોષણકારક સત્ત્વ પોતાનાં

કરતાં પડમાંથી અંદર ખેંચેછે અને તેમાંથી નવા દાણા (ગ્રેન્યુલસ) પેદા થાયછે તથા જૂના દાણા શક્તિહીન થઈ નાશ પામેછે તે વાયુ કે પ્રવાહિ રૂપાન્તરમાં પરમાણુનાં કરતાં પડમાંથી બહાર નિસરેછે. આ પરમાણુ (સેલ્સ) ઉપર કહ્યું તેમ શરીરના સર્વ દ્રવ્ય (તિસ્થુ)નાં બંધારણનો મૂળ પાયો છે. પરમાણુ વિવિધ આકારનાં હોયછે અને જૂદી જૂદી રીતે રચાઈ શરીરનાં વિવિધ અવયવો તેથીજ બનેછે. સ્ફટિકમદર્શકયંત્ર વડે તપાસવાથી તે કલેબ્રને, બેબ્રને, કે મૂત્રપિંડને લગતાં છે તે જણાયછે અને તેથી તે અવયવની પરીક્ષા કરાયછે. પણ ઘણી વખત આ પરમાણુનું સ્વરૂપ કેાઈ દ્રવ્યમાં તદન બદલાઈ જાયછે જે મેકે પરમાણુ ગોલાકારને બદલે ન્યારે લંબકાર આકાર (આ૦ ૩૮)

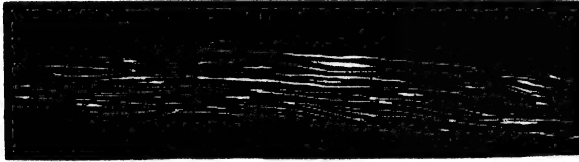
લંબકાર સેલ.

આ૦ ૩૮.

પકડે અને આ આકારના પરમાણુ એકઠાં મળી એકમેક સાથ ઘટ વળગી સંયોજક કે માંસનાં તાંતણાં જેવા રેસાદાર દ્રવ્ય બનાવેછે (આ. ૩૯) ત્યારે તેમાં પરમાણુ સ્વરૂપમાં દીસવાને બદલે ખાલી દોરા જેવા રેસા જણાયછે. પણ ખીજાં અવયવો જે મેકે કાળજી,

લંબકાર સેલમાંથી બનતા દબચની રચના.

આ૦ ૩૯.

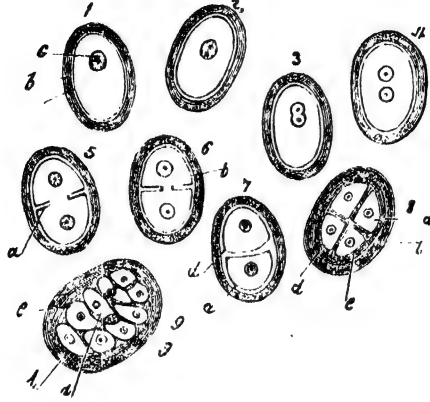
મૂત્રપિંડ, બેજીયું હત્યાદિમાં તો હમેશા પરમાણુ સ્વરૂપમાંજ રહેછે. જીવનનાં સઘળાં કાર્યો તેની તદન સારી હાલતમાં દરેક પરમાણુમાં પૂર્ણપણે ચાલેછે. એમાં સંક્રામન શક્તિ છે અને એક સ્થળથી ખીજે સ્થળ આસે આસે આવા ગમન કરેછે. એના એક ભાગને કાંઈ પણ લાગ્યું કે તેનો આવેશ તેના સઘળા લોચામાંથી પસાર થઈને ખીજા છેડાના ભાગને સંક્રામન કરી ગતિ આપી શકેછે. એ પરમાણુ પોતા જેવુંજ ખીજું નવું પરમાણુ પેદા કરેછે, જેમ યવાને તેના લોચામાંથી સાદા વિભાગો છૂટા થાયછે ગોદ સેલના વિભાગ અને વૃદ્ધિ.

આ૦ ૪૦.

(આ૦ ૪૦, ૪૧). જેથી થોડા વખતમાં એક પરમાણુમાંથી ખીજાં ઘણાં પેદા થાયછે (આ૦ ૪૦, ૪૧, ૪૨). એના લોચાનો કેાઈ પણ ભાગ, આસપાસના પ્રવાહિમાંથી અંદર ચૂસાતો ખોરાક જેરવવાનું કામ પાર ઉતારેછે. તેની સપાટી ઉપરથી તેમાં ઑક્સિજન શોષાયછે અને પછી તેનો ઉપયોગ યવાને લોચાનાં ખાલી છિદ્રો (વેંક્યુઆસ) માં તે

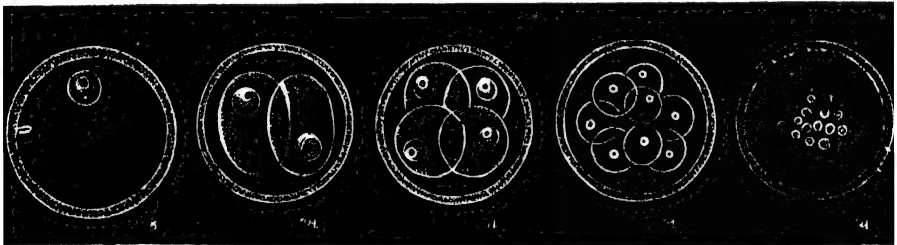
સમાય છે અને પરમાણુના ઉદ્યોગથી તેના વપરાયલા ૨૬ પદાર્થની કાર્બન, નેટ્રોજન, હેડ્રોજન છૂટી પડી ઑક્સિજન સાથ સંયોગ કરી કાર્બોનિક ઑસિડ વિગરે રૂપાન્તરમાં પરમાણુથી બહાર પડે છે. આ સર્વ કાર્યો પરમાણુના આપ્તા લોઆમાં ચાલે છે અને કૃત્રિયા (કાર્ટિફિસ) ના પરમાણુની વૃદ્ધિ.

આ. ૪૧.

જેમ પ્રાણીમાં અમુક બાજુ હોજરી, ફેફસાં, હૃદય પોત પોતાનાં જ કાર્ય ચલાવે છે તેમ આ પરમાણુમાં કાર્બોનિક ડાયોક્સાઇડ કાર્ય નથી. પ્રાણીનાં પહેલા ને સાદા વર્ગમાંનું 'એ. મીઆ' પ્રાણી જે આલી એક પરમાણુ જેવું છે, ત્યાંથી વૃદ્ધિ કરી ચઢતા વર્ગના પ્રાણીમાં સંખ્યાબંધ પરમાણુ એકઠાં મળી એક જાતનું અવયવ બનાવે છે, અને હવે ઘણાંક પરમાણુનો સમુદાય, અવયવનાં રૂપાન્તરમાં પ્રાણીનાં જૂદાં જૂદાં સ્થળોમાં, જેમ અસલ સુદા પરમાણુના આપ્તા લોઆમાં ચાલે છે તેમ, શોષણ, આસોચ્છ્વાસ, પાચન હો ક્રિયા ચલાવે છે. પ્રાણીવર્ગનાં સૌથી ચઢતા વર્ગનાં મનુષ્ય પ્રાણીમાં આ પરમાણુ તેમનું ખાસ રીતે વહેચણુ થઈ જૂદાં જૂદાં રૂપાન્તરમાં રચાયેલાં જ્યાં લેજું અને તંતુઓ બન્યા છે, ત્યાં તેમને ચોગ્ય કામ કર્યા જાય છે, ખીજી ગમ આ પરમાણુમાંથી હૃદય અને લોહીની નળી બની લોહીનું ફરવું ચાલું રાખે છે, તેમજ આ પરમાણુ હોજરી, કલેજું, મૂત્રપિંડ, હૃદય રૂપાન્તરમાં શરીરનાં વિવિધ ભાગોમાં વહેંચાઈ ગોઠવાયાં છે, અને અનેક પ્રકારનાં પ્રત્યેક ખાસ કાર્ય બજાવી આપણા શરીર સાંચાને ચાલુ રાખે છે. આ સ્ક્રમ પરમાણુના યોગે આપણે બન્યા છીએ અને એક છૂટા પરમાણુમાં જે કાર્યો ચાલે છે તેજ કાર્યો આપણાં શરીરમાં અસંખ્ય પરમાણુનો સમુદાય ચલાવે છે અને તેથી જીવન ચાલે છે. એક પરમાણુમાંથી શરીરના સઘળા અવયવો બની જીવંત પ્રાણી રૂપ ધારણ થાય તે એક ઇંડું ખુલું દેખાડી આપે છે. ઇંડું જાણે એક પ્રત્યક્ષ મોટું પરમાણુ સમજવું, ઇંડાનું કોટલું અને તેને અંતરમાં લાગેલું ખીજું પાતલું પૃષ્ઠ અથવા જીલી તેમને પરમાણુની ફરતી કોર સમજવી, ઇંડાની દાળ પરમાણુનો મધ્યનો ગર્ભ દાણો જેવો ગણવો, અને દાળની આસપાસની સરેતી તે પરમાણુના મધ્યગર્ભની આસપાસનો સત્ત્વવાળો પ્રવાહિ સમજવો. આ ઇંડામાં જીવના કોષમાં ચિન્હો દેખાતાં

નથી, પણ તેમાંથી એક આખું જીવનું પક્ષી બની જાય છે. તે કેમ ? સેવનક્રિયામાં ઇંડાને પદાર્થ, અંદર અસંખ્ય પરમાણુમાં વિભાગ થઈ તેમાંનાં (પરમાણુ) જૂદી જૂદી રીતે રચાવા મંડી જાય છે અને થોડાં પરમાણુ હાડકાનું રૂપાન્તર, તો થોડાં પીછ, સ્નાયુ, મન્નતંતુસ્થળ, હૃદય, કલેજનું ઈન્દ્રિય અવયવના રૂપાન્તરમાં આવે છે, તથા આવી રીતે તૈયાર થયેલું પ્રત્યેક અવયવ તેના પરમાણુ વડે પોતાનું કાર્ય કરે છે, અને સઘળાં અવયવનું પ્રત્યેક કાર્ય સ્વાભાવિક નિયમ પ્રમાણે ચાલવાથી એક જીવંત પક્ષી બને છે. એજ મિશ્રાળ મનુષ્ય અને ખીજાં સસ્તન પ્રાણીઓનાં ગર્ભ (ઓવમ) માં વિભાગવૃદ્ધિ થઈ તેનાં જૂદાં જૂદાં અવયવ રચાય છે (આં ૪૨). મનુષ્યમાં કે કોઈએ પ્રાણીમાં જે પરમાણુનાં સ્નાયુ બને છે તેઓ ત્યાં આકુંચન ક્રિયા ચલાવે છે. મૂત્રપિંડના પરમાણુ શરીરમજા લોહીમાંથી ગાળી પિસાળ આકારમાં દૂર કરવાને ઉદ્યોગ ચલાવે છે, તંતુ પરમાણુ સંદેશો લાવ લઈ જવું કાર્ય બજાવે છે, અને એ પ્રમાણે દરેક અવયવનાં અસંખ્ય પરમાણુ તેમનો પ્રત્યેક ઉદ્યોગ ચાલું રાખે છે, તેથી આપણી જીંદગી ચાલે છે. અને જ્યારે તે પરમાણુ પોતાના આ કાર્ય બજાવી રહી મૃત્યુ પામે છે, ત્યારે પરમાણુ મેલાં

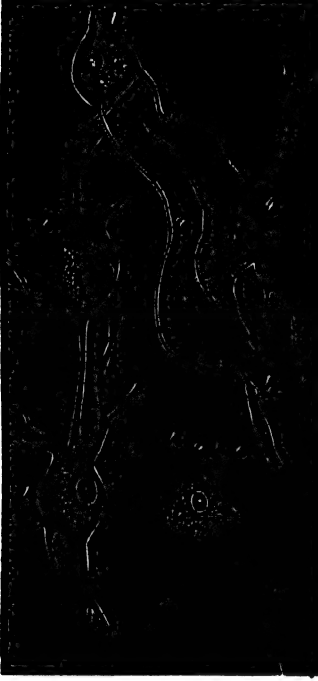

આં ૪૨.

ક. સસ્તન પ્રાણીનું ગર્ભ પરમાણુ (ઓવમ નામથી ઓળખાતાં સાદાં પરમાણુ જેવું) ૧. ગર્ભ મધ્યદાણો અથવા અંકુર બિંદુ (ન્યુક્લિયોલસ). ૨. ગર્ભદાણો (ન્યુક્લિયસ). ૩. પ્રોટોપ્લાસ્મ (ગર્ભદાણાંને ઘેરેલું આપનારું દ્રવ્ય). ૪ કરતું. ૫ થન પડ (બધાંને સમાવી રાખનારું પડ). બ. ગર્ભ પરમાણુના વિભાગ થઈને બે પરમાણુ બને છે. ગ. બે પરમાણુમાંથી ચાર થાય છે. ડ. છેલ્લાના આઠ ભાગ થાય છે. મ. અસંખ્ય વિભાગથી ઘણા પરમાણુના સમુદાય.

લોહીમાં બળી ફેફસાં, ગુરડા ને ચામડી વડે શરીર બહાર કઢાય છે, અને તેમની જગ્યાએ સ્વચ્છ લોહીમાંથી નવાં પૂરાય છે. આ પ્રમાણે આપણાં અંગનાં સઘળાં પરમાણુનો હરપણે ધાસ થતો જાય છે અને ખીજા ગમથી તેની પૂર્ણ થતી ચાલે છે, જેથી આપણે નિરંતર નવા બદલાતા જઈએ છીએ. પણ અસલ અને ઓઢે ઉતરેલી પ્રકૃતિના ધોરણ ઉપર આ નવાં પરમાણુ બને છે તેથી આપણે વર્ષોના વર્ષો જેવાને તેવાજ ધણાખરા દેખાઈએ છીએ. આ પરમાણુ (પ્રોટોપ્લાસ્મિક સેલ) આપણી જીંદગીને અને મનનો પાયો છે, અને આ પરમાણુની જ મન્નતંતુઓ બની છે (આં ૪૩). આવી રચનાવાળું મન કાંઈ અનંત, સ્થિતિસ્થાપક, અખૂટ, નિરંતર ગતિમય તલેસમાતી ચીજ નથી, જે ધસારાથી, ખપ્યા કરે અને પુરવણી ન થાય તો અણે ; કેમકે, આપણી આજની વિદ્યાથી એવું સિદ્ધ થયું છે કે ખૂસાલીનો દરેક ધબકો, દરેક દરેક લાગણી, દરેક કાર્ય-વિચાર તકરાર કે કલ્પનાનાં-એ સર્વથી બેજાંના પરમાણુનો ધસારો થાય છે, માટે તે ધાસના પ્રમાણમાં લોહીમાંથી પોપણ મેળવીને તે નવાં પૂરાવાં જોઈએ. આપણે જાણીએ છીએ કે બેજાંના પરમાણુ (પ્રોનસેલ્સ)

લોહીના પોષણકારક સત્વોના જ્યા ઉપર આહાર કરેછે અને ભેજનાં નિરોગી કાર્ય ચાલવા માટે એનું અગત્ય છે. અને અચીત મનની યથાસ્થિત હાલતના કાર્યો ભેજનાં પરમાણુનાં આવશ્યક પોષણ, વૃદ્ધિ અને પુનરુત્પત્તિ (રેનેવેશન) ઉપર ભેજનાં પરમાણુ (સેલ).

આ. ૪૩.

આધાર રાખેછે. આ મન્જતંતુ સાંચાના નિ-મિત્ત ધર્મો બળવવા માટે તેને પ્રાકૃતિક (એનર્ગી-મિકલ) અને રસાયનિક સંપૂર્ણતા આવશ્યક છે એમ અત્યંત નાજૂકીથી રચાયેલા ધણુજ ચૈતન્ય અને સહેજમાં ક્ષય પામે એવા મન્જતંતુ અને ગ્રંથિમાળાના પરમાણુ ભેજનાં સ્પષ્ટ દર્શાયેછે. અહિ પોષણકારક અને પુનરુત્પત્તિ કરતાં કાર્યોમાં લેરાબાર હરકત કરનારી અસરથી શરીરનાં ખીજાં કોષ/પણુ અવયવો કરતાં વધારે ચિંતા રાખવા યોગ્ય પ્રતિકાર્ય અને જોખમ ભરેલું પરિણામ નિપજેછે. ભેજનાં પરમાણુ(પ્રોટોપ્લેઝમ)ની પુનરુત્પત્તિ માટે તેમની પૂર્વ શ્રેષ્ઠ સ્થિતિ આવશ્યક છે, કેમકે આલ્કોહોલથી જે અસલ પરમાણુનો સત્વ જરાએ બિગડેછે, તો તેની જગે નવાં બનતાં પરમાણુ પણ તેવાંજ હલકી પ્રકૃતિનાં ઉત્પન્ન થાયછે. દારૂ પીવાની હમેશાની ટેવથી મન્જતંતુ સ્થળમાં જેવું વારે ઘડીએ અને જેટલા પ્રકારે હજી પહોંચેછે, તેટલી કદાચ કલેજાં સિવાય બિજાં કોષ/પણુ અવયવમાં થતી ન હશે.

આલ્કોહોલથી ખાસ કરીને ભેજ, અને ખીજાં મુખ્ય મન્જતંતુ સ્થળો ઉપર હજી થવાનું કારણ છે. જેમ ધણું નાજૂક દ્રવ્ય તેમતે ઉપર આલ્કોહોલની સહુથી વધારે અસર થાયછે અને આપણે જાણીએ છીએ કે મન્જતંતુ દ્રવ્ય સહુથી નાજૂક છે, ત્યારે તેનાં રજકણો ઉપર પરમાણુની નાજૂકીનાં પ્રમાણમાં દારૂની હજીકારક અસર અચીત અધિક થાયછે. મન્જતંતુ દ્રવ્યને શરીરના ખીજા ભાગો માફક પૂરતા પાચન થયેલા ખોરાકથી પોષણ મળવું જોઈએ, તે જાથકનો દારૂ પીવાથી જરૂર પડે શક્તિ બગડે છે અને લોહી હલકા પ્રકારનું ઉત્પન્ન થાયછે એટલે મન્જતંતુના દ્રવ્યની પૂર્ણ પુનરુત્પત્તિ થઈ શકે નહીં. ભેજનાં દ્રવ્યની નાજૂકાઈ કે ઘટપણુંનાં પ્રમાણમાં તેનાં પ્રત્યેક (રિસ્પેક્ટિવ) કાર્યના ગુણ સુકર થાયછે અને જેમ દ્રવ્ય નાજૂક તેમ ભેજનાં કાર્યો ઉત્તમ એ વાત દારૂની અસરમાંજ બહાર પડતા વિચારો ઉપરથી સાબિત થાયછે. દારૂ સહુથી પહેલાં જે વિચારો ગુંચવાવી દુર્બળ કરેછે તે સ્વાભાવિક નીતિ અને ધર્મસંબંધી ગુણના છે; જેમકે, સુઝિતની આશા, આત્મનિરોધ, પ્યાર, નમ્રતા, ધૈર્ય, હિમ્મત ઇત્યાદિ.

દારૂના આલ્કોહોલની તૂટ અને સિધી અસર ભેજ ઉપર થાયછે, તેનો ખાત્રિ-

પૂર્વેક પૂરણા દાકતરે પરસીના અખતરો આપેછે. આ દાકતરે પાંચ કૂતરાઓની હો-
જરીમાં રખરખી નળી મુકીને આલોહોલ દાખલ કર્યો. આથી તેઓ એકથી બે કલા-
કમાં મરી ગયા, અને તેવુંજ એકનું બેજું બહાર કાઢી તપાસ્યું, તો તેમાંથી આલોહોલ
મળ્યા, જે તેનાં વાસથી, તેને સળગાવ્યાથી ઉડતાં સ્વાભાવિક આસ્માની
રંગના બળતાંથી, અને કપૂર પિગળાવાની તેની આશિયતથી, સિદ્ધ થયો હતો.
બીજા કૂતરાનાં બેજાં, લાહી, પિત્ત અને પિશાબમાંથી આલોહોલ મળ્યો, ત્રીજા અને
ચોથાનાં બેજાં અને કાળજાંમાંથી આલોહોલ કાઢ્યો અને પાંચમાંનાં કૂકત બેજાંમાંથી
આલોહોલ નીકળ્યો હતો. એજ દાકતરે પરસીએ રમ દારૂ પીવાથી ઉપજેલાં મોત-
વાળાં માણસનું બેજું તપાસ્યું: તેમાં તેણે રમનો વાસ પારખ્યો અને પછી તેમાંથી
આલોહોલ કાઢ્યો તે આસ્માની રંગનાં બળતાં સાથે સળગ્યો તથા તેમાં કપૂર પિગળી
ગયો હતો. હર, કર્ક, કૂક, અને ઑગસતન વગેરે બીજા દાકતરોએ પણ દારૂથી મરણ
પામેલાં માણસોનાં બેજાંમાંથી આલોહોલ કાઢ્યો હતો. એક વેળા એક છાકટના
એકાએક મોતને માટે સરકારી તપાસ કરતાં દાકતરે ક્રાનસીસે જ્યારે તેને ચીરી અંદ-
રના બાગો ખૂલા કીધા, ત્યારે થોડાક જૂરીના સભાસદો તે સુડાંવાળા અંધારામાં
આવ્યા હતા, તેઓ પૂછવા લાગ્યા કે એ રમનું પીય ક્યાં ઉધાડ્યું છે? આ ઉપરથી
આલોહોલ બેજાંમાં કેટલો જલદી પ્રવેશ કરેછે, તથા બેજાંના તત્વો આલોહોલ સાથે
કેટલું આકર્ષણ ધરાવેછે, તે શાબિત થાયછે.

આલોહોલ થોડા વજનમાં પીવાથી બેજાંનાં તત્વોમાં થોડીક પણ ઉસકેરનારી
જેવી અસર થાયછે, તેવી વારે વારે થયાથી તત્વોના ધસારો થાયછે તેનાં પ્રમાણમાં
તેમનું પોષણ થતું નથી, તેથી તે શક્તિહીન થતા જાયછે. તેમને લાહી પૂરે પાડનારી
સ્ફુટનળીઓ બરદ અને કંઈકંઈકાણે પોતાની સ્થિતિસ્થાપકતા મોહી પૂષેલી બને-
છે. બેજાંને વીટલું રસપડ (મંમથ્રેન) જડું બનેછે. બેજાંનું દળ એમણું નરમ
અને કમતી સ્થિતિસ્થાપક થાયછે, મજબૂતતુરઅનામાં ચરબ કત્તો સોડા (ફ્રીટી દીજન-
રેશન) પ્રવેશ થાયછે. ઘણું કરી બધા છાકટોમાં એવું બનેછે. પછી બેજાંના તહ-
રેવાર દુટમાં દુટ દરદો (નૉર્સ દીઝીઝ) પેદા થાયછે, જેવાં કે ફેફસે અથવા મીરગી
(અંપીલેપ્સી), જાત જાતના લકવા (પેરાલીસીઝ), સક્તા અથવા માથે લાહી ચહ-
ડતું (અંપોપ્લેક્સિ), દારૂની લખનું પેલાપણું (દિપ્સોમેન્યા), દિવાનાપણું (ઇન-
સેનિટી), દારૂન્ય ભ્રમ (ડિલિરિયમ વ્રેમેન્સ) તથા ધૂનરી અથવા ધૂનતા લકવો
(શૉકિંગ પોલ્સી).

દાર્શન્ય ભ્રમ (ડિલિરિયમ વ્રેમેન્સ):— એ હમેશાનો છાકટ, જેનું મગજ
ધણું કામના બોજથી અને જેની લાગણી કોઈ પણ કારણસર હમેશાં ઉચ્કેરાયલી
રહ્યાથી તથા જેને પોતાની મનશક્તિ ચક્રવી નાખી હોયછે, તેનાં બેજાંની હાલતમાં
એક જાતનો બિગાડ છે. એ બિગાડનું ઘણું પ્રસિદ્ધ મિનહ એક તરેહની ધૂનરી
થાયછે. જેને એ રોગ થાયછે, તેને સહેજ માથામાં ગરમી લાગેછે તથા મોહોડાં ઉપર
રતાસ છવાયછે, તે લવારો કરેછે, તેનાં બદનની ચામડી ઠંડી તથા બિનિ રહેછે, નાડ
નબળી અને વેગથી ચાલેછે; પણ તેની પ્રકૃતિમાં તુરત જણાઈ આવે એમ

કાંઈક ગભરાત, ધારૂતી અથવા નિરર્થક ચિંતા ઉભે છે. શરીરમાંથી પુષ્કળ પરસેવો નીકળે છે; ઉંઘ લગભગ તદન નાશ્વર થાય છે અને આવે છે તો ઘણી અધૂરી અને ભયભરેલાં સ્વપ્નાં સાથે આવે છે. જાગૃત હાલતમાં તહેરવાર વહેમ, વિકાલ દેખાવો અને જનાવરોના અવાજ માલમ થાય છે. દરદી ઘણા બિહે છે, અવિશ્વાસી અને હિચકારો બને છે, આસપાસના લોક તેને મારે છે, ઝેર આપે છે અથવા ઈજા કરે છે, એવો તેને ભાસ થાય છે. તેથી ઘણીવાર તે ઘણા ઉન્માદ અને તોફાન કરે છે, નાહાસ ભાગ કરે છે, ઉંઘેથી પડે છે અને સર્વને મારવા જાય છે. આવી હાલતને આસપાસના ઘેલાપણું સમજે છે અને જો બરાબર ઉપાય ન કીધો તો અરેબર ઘેલાપણું પણ આવે છે.

મી. ૦. ૧૦. ૫૧. ગોક પોતાના ચરિત્રમાં આ બિમારીમાં પોતાની હાલતનું નીચલું વાસ્તવિક ચિત્ર આપે છે. “ મેં એટલી વેદના ખમી કે તેનું બ્યાન લખતાં હું ત્રણ આપ્ત દહાડા લઉં તોપણ પૂરા ન પડશે. ભીત, છત, અને જમીન ઉપર બિહામણા આકારો દેખાયા, બિહાના ઉપર નજીસ ચીજો ચાલી અને મારી આંખોમાં કોઈકની ચક્રચકિત આંખો ઘોંચાઈ. એક વખત રાક્ષસ કદના કરોળિયાઓએ મને ઘેરી લીધો, અને દરેક અવયવ ઉપર ધીમેધીમે ચઢ્યા. મારા કપાળ ઉપર પરસેવાનાં ફેંરાં પૂટી નીકળ્યાં તથા મારા હાથ પગ ધૂળવા લાગ્યા અને છેલ્લાં બિહાનું પણ ખણખણાટથી ધૂળ્યું. મારી આંખો સામે વિચિત્ર રોશનીઓ નાચતી ગઈ અને એકાએક વળી ભયભિત અંધકાર થતાં હું હચકોતો ને ગભરાતો. વળી એકાએક મારા દરદી મગજનાં ખ્યાલી ભયંકર ચિત્રો નજરે પડતાં હું એકદમ આંધળો ભીત બની ગયો. અરેબર હું જાણતો કે એમરડામાં બત્તી બળે છે, પણ મને મૂઢલ કંઈ દેખાયું નહિ ને સઘળે બહુજ અંધારું દેખાયું; મારી સ્પર્શશક્તિ પણ ગૂંમ થઈ; કેમકે એક હાથે ખીજો હાથ ઝાળ્યો, તે મને મૂઢલે લાગ્યો નહિ. પછી મેં હાથ મારાં બાજુ અને માથાં ઉપર મૂક્યો, ત્યાંપણ કંઈજ લાગ્યું નહિ; જો કે હું જાણતો અરે કે મારા હાથ, પગ ને શરીર ત્યાંજ હતાં. ઘડી ઘડીમાં મારી નજરનો દેખાવ બદલાઈ જતો. કોઈ અગાધ ઉંડા ખાડામાં એક કમાનમાંથી છૂટેલો તીર જાય તેટલા વેગથી જઈને જાણે હું પડું છું એમ મને લાગ્યું. હું અરેબર જમીનપર પડ્યો અને પછી એક ઉંચા ખડક ઉપરથી જૂત જેવી આકૃતિઓ મારી મરાકરી કરતી દાંત કકડાવતી અને મને કતલ કરવા આવતી જણાઈ. તથા પવનનો ઝપાટો મારા ઉપરથી જોરમાં પસાર થતાં મારાં રૂવાં ઉભાં થયાં. આ ખૂરા દરદનો એકાએક ઉછળી આવતો જોશ થોડી પળ અંધ પડતો અને હું પસીનામાં ડુબેલો બિહાનાપર તદન થાકેલી લોથ જેવો પડતો અને આ બધી વેદના પાછી શરૂ થશે, એવું મને ભય રહેતું.”

દાકતર મીલર આ દરદનો ખીજો કાંઈક આશ્ચર્યકારક દાખલો આપે છે. તે જાણવે છે કે એક મધ્યમ ઉમ્મરના અને પોતાનાં ધંધામાં ચપજ ગૃહસ્થને કેટલાંક વર્ષો સુધી દારૂ હદ બહાર પીવાની ટેવ હતી અને તે એકથી વધારે વખત દારૂજન્ય ભ્રમ (ડિલીરિયમ ટ્રેમેન્સ) ના હુમલામાંથી મરતો બચ્યો હતો. છેલ્લા હુમલા વખતે મેં જ્યારે તેને પહેલો જોયો, ત્યારે તેણે માત્ર ખમીસ પહેરેલું હતું, અને ગાલીચા ઉપર

કસ્પિત કરેડો સાંપ ફરતા દીસ્યાથી તે એક ખુરસી પરથી ખીજી ખુરસી ઉપર થાભ્યા વગર કૂદાકૂદ કરી રહ્યા હતા. ત્યાર પછે તેનાં મનનો તુરંગ બદલાયો અને તેની પાછળ ધારદાર છરી લઈને માણસો લાગેલા છે, તેથી બચવાને આમથી તેમ જોરમાં ધસતો જોવામાં આવ્યો, પછે એકાએક તે બિછાનામાં ફૂટી પડ્યો, પોતાનાં હાથ પગ પોતાની મેજેજ બરાબર ગોઠવ્યા અને સંભળાય નહીં એટલે ધીમેથી ધાસ લેવા લાગ્યો. તેણે અમને કહ્યું “હું મરી ગયો છું!” અને પોતાનાં અચપૂચ અને આણ-ધારેલાં મરણની ખબર એક મનઃકસ્પિત વર્તમાનપત્રમાંથી જાણે અમને વાચી સંભળાવતો હોય તેવું ડોલ કરી છેલ્લે બોલ્યો કે “મિત્રો મહેરબાની કરી આ વાત કમ્પૂલ રાખશો.” પછી તે કેટલીએક મિનિટ સૂધી પડી રહ્યા પણ, વળી એકાએક ઉઠી ઉભો થયો અને ધૂજતો જઈ મેજ પર ઉતાવળથી લખવા મંડ્યો. ત્યાં બોલ્યો “હું મારી મૂખાંધમાં વસિયતનામાની પુરવણી (કોડીસીલ) લખવી તદન જૂલી ગયો હતો, પણ તે મોટે હજી વખત હાથથી જતો રહ્યો નથી, તે જાણી હું ખૂશી છું.” તે ફૂલાણી તારીએ મરણ પામ્યો અને તેના છેાકરાને તેની પાછળ પોતાની નોકરી આપવાની રીઠને વિનંતી કરવાની મતલબનું અક્ષરમાં ઉતરે એવું કાંઈક લખાણ કરીને છાનોમાનો પોતાના સૂવાના એરડામાં આવ્યો. ત્યાં બિછાનું ખાલી દેખીને તેનું રાખ કોઈ ઉઠાવી ગયું છે તેમ સમજી ચાકરો ઉપર ઘણાજ જુસ્સામાં બરાડા પાડવા મંડ્યો “ક્યા છે? ક્યા છે? હું પુરવણી લખવા ગયો, ત્યારે બિછાનાપર રાખ રાખી ગયો હતો, અને મારી પીઠ ધ્રેરવતાંજ કોઈ ચોરટો ઉપાડી ગયો છે, તે હવેડું હવેડું મને પાણું આણી આપો!” આ પ્રમાણે તે પાછો ઉમ્ફેરણીમાં આવી પડ્યો; પણ ધીમે ધીમે બેભાન થઈ એકવાર ફરીથી મૂગો મૂગો પડી રહ્યો. આખરે અમે આપી શકીએ એવી સઘળા પ્રકારની સાહ્યતા છતાં તે (એડીનબરોમાં) મરણ પામ્યો, અને તેણે સન્નિપાતમાં કલ્પેલું માત દિલગીરી ભરેલી રીતે અહં થઈ પડ્યું. આ બિમારીમાં બેજાંની આવી માઠી સ્થિતિ સાથે પાચનશક્તિમાં પણ ઘણું કરી બગાડ થાય છે. કોઈ વેળા આ દરદ માત આણે એટલું વધી જાય છે; પણ ઘણું કરી તેનાં ખરાબ ચિન્હો નરમ પડે છે અને દર્દી ભર ઊંઘમાં પડવાથી મંદ થઈને શક્તિએ પાછી પોતાની આગળી હાલતમાં આવે છે. કોઈ વખત આ દરદવાળો તદન સાજો થતો નથી; પણ મનશક્તિઓમાં કાંઈક ઘટડો થઈ શોકાવુર હાલતમાં જાય છે.

આપણે કેટલાકોમાં લડયડતી હીલચાલ, અથવા કામકરતી વખતે હાથ ધૂજતા જોઈએ છીએ, તે દારજન્ય ભમના શરૂઆતની સહેજ નિશાની છે અને તેનું કારણ રોજનો થોડો કે ઘણો પોવાતો દાર છે.

દિવાનાપણું (ઈનસેનિટી):—દારએનો આલુ વપરાસ હદ બહાર જઈ કરેલો એ પણ વારંવાર દિવાનાપણું એક કારણ થઈ પડે છે. ખીજાં જે કારણો મન અને તન ઉપર અસર કરીને ઘેલાપણું આણે છે તેમાં દારૂથી વેગળા રહેનાર માણસો કરતાં અતિમથપાનવાળા દિવાના બનવા વધારે લાયક હોય છે. કેટલાંક વિશેષ કારણો આસ્તે આસ્તે અને બેમાલુમ પોષણકારક ક્રિયાઓ ઉપર અસર કરી બેજાંને નબળું કરી ઘેલું થવા તૈયાર કરી રાખે છે તેમાં દારૂના ત્યાગીને કોઈ ઉસકેરનાર કારણની

અસર બહુ મોડી થશે પણ દારૂથી નબળી થયેલી ભેજાની આવી હાલતમાં ઘેલાપણું તુરત આવેછે.

છાકટપણું સાથે દિવાનાપણાંનાં સંબંધના અભ્યાસથી કેટલીક વિચિત્ર વાતો જાણાયછે. મા તથા બાપ બેઉ અથવા તેઓમાંથી એક દિવાનું હોય, અથવા તેથી પણ એક પેઢી ઉપરનું કોઈ દિવાનું હોય, તો ફરજીયાતમાં છાકટપણું હોયછે. માબાપ દિવાનાં અથવા છાકટાં હોવાનાં સખબથી તેમનાં કેટલાંક છોકરાં છાકટાં અને ખીજાં દિવાનાં નીકળેછે. દાખલા તરીકે, એક છાકટ બાપને છ છોકરાં હતાં, જેમાંની બે છોકરી છાકટી, અને એક છોકરી ને એક છોકરો બેઉ મૃદ નીકળ્યાં. એક છોકરાને ફેફસાંનો મરજ હતો, અને ચોથા છોકરાએ દારૂનાં ઘેલાપણાંમાં આપઘાત કર્યો. એક ખીજું કુટુંબ, જેનો વડો છાકટ હતો તે માહેની એક છોકરી જડબદ્ધ (ઇમ્પેસાઇલ,) બે છોડીઓને મૂઠાં એટલે અસતરીઆનો મરજ હતો, એક છોકરો ૩૪ વર્ષની ઉમરે દારૂથી માથે લોહી ચઢીને મરણ પામ્યો. ખીજા છોકરાને ફેફસાંનો મરજ હતો, તથા ત્રીજો છોકરો મૃદ નીકળ્યો. છાકટ માણસોના છોકરાઓમાં મૃદપણું અસાધારણ નથી. છાકટપણું એ કંઈ નહીં પણ થોડા વખતનું ઘેલાપણું છે. અસલના લોકનો પણ એવોજ વિચાર હશે; કારણ સંસ્કૃતમાં મદ ધાતુનો અર્થ છાકટા બનવું, તથા મદ નામનો પહેલો અર્થ દારૂ અને ખીજો ઘેલાપણું થાયછે. તેથી આપણે મદપાન કરવું અથવા મદિરા પીવી એમ દારૂપીવાને કહીએ છીએ, અર્થાત ઘેલાપણું પિયે છીએ. છાકટા થવાને એરીસટોટલ જાણી જોઈ સ્વેચ્છાથી ઘેલા થવું (વૉલ-ન્ટરી મેદનસ) કહેતો હતો. દારૂ પીવાની દરેક પાયરીમાં ઘેલાપણાંની અસર માલમ પડેછે. કોઈ કોઈ વખતે ઘણાખરા મધ્યમસર પીનારાઓ પણ જ્યારે તેઓની હમેશાની હદથી બહાર જાયછે, ત્યારે જેઓમાં સ્વાભાવિક ગંભીરપણું છે, તે ખૂશીમાં આવી જાયછે, જે હમેશા ખૂશ મિજાજના છે ને દિલગીર થઈ જાયછે, અને જે ઘણા ખરા શરમાળ અને સાદા હોયછે તે જેમાં તેમાં માથું ઘાલવા, ને બડાઈ મારવા મંડી જાયછે,—એમ ઉલટી પ્રકૃતિ બનેછે: ઉંચા દરજ્જાના સુખવાસીઓ અને અમીરી ખવારાનાં મરદ તથા એરત દારૂની કાંઈ પણ અસરમાં આવેછે, ત્યારે પાપી, ધાતકી અને મૂરખાઈ ભરેલાં કામો કરેછે:—આવા આળા ને વિપરિત કર્મો પોતાની ખરી હાલત ભૂલી જઈને વગર શુદ્ધિમાં એટલે દિવાની હાલતમાં કરેલાં નહીં તો ખીજું શું? આથી આગળ વધી થોડા વખત તદન છાકટ થનારા, જેઓ સાવધ હોએ, ત્યારે વિચારવાન, વિવેકી ને ડહાપણ ભર્યા હોયછે, તેઓ ઝોમમાં ઘણાંજ ઘેલાં અને ગેરમાર્ગી કર્મોના અપરાધી થાયછે. જેમ કે કાંઈ બાળો નાખ્યું, કાંઈ ચોરવું, કોઈ ચોક્કસ ઘેલા વિચારને પકડી બેસવું. સારા માણસોની ગેલછાના આપણે કેટલાક હસવા જોગ દાખલા વાંચ્યા છે, જેમકે એકે ધર્મ પુસ્તક ચોર્યાં, ખીજાએ લોઢાના ખીલા, ત્રીજાએ કત્રી, ચોથાએ કોઈ વાસણ તથા પાંચમાંએ કાંઈ કપડું; છઠ્ઠાએ જેપર તેનો હાથ પોતે ભાંગી નાખ્યું, સાતમાંએ પૂર મધરાત્રે ઘેર આવી ધરનાં સઘળાં માણસોને જગાડી પોતા સાથે બંદગી કરવાની ફરજ પાડી. આ અને ખીજા હજારો તુરંગો થોડા વખતનાં ઘેલાપણાંનો જોસ નહીંતો ખીજું શું બતાવે છે? એકજણુ દર મહિનામાં ચોક્કસ મૂદતે છાકટો થતો, ત્યારે ત્રણ દિવસ જીવી

પોતાને રોમનો પોપ થયેલો માનતો અને ખીજ પાસે મનાવતો તથા સમજતો કે તેનો દરેક બોલ વાસ્તવિક અને માન્ય યોગ્ય છે, તેમાં કોઈએ વાંધો કાઢાડ્યો જોઈએ નહીં! વળી એક સ્ત્રીએ છાકટપણાંની હાલતમાં પોતાને સૈયડ આવેલાં છે માની ડાકતરને બોલાવ્યો, તે ૪૮ કલાક પછી પોતાની શુદ્ધમાં આવી ત્યારે જાણ્યું કે સૈયડથી તે બિન્ની હતી તે ફક્ત કલ્પના હતી!! આ દિવાની સ્થિતિનાં ચિન્હો નહીં તો ખીજું શું? દાર્જન્ય ભ્રમ (ડીલીરિયમ ત્રેમેન્સ)ના હૂમલાથી પીડિતો સિકંદ્રાબાદનાં જાણીતાં રાજકીય વિષયોપર ચર્ચા કરનારાં ઇંગ્લેન્ડ પત્રને અધિપતિ મારી સંભાળ હેઠળ આર મહિના આગળ આવ્યો હતો; તેનાપર દર ૧૫ દિવસે આ દરદના ત્રણ હૂમલા થયા કર્યા પછે સિકંદ્રાબાદના ડાકટરોએ ત્યાંનાં સ્થળ, સોખત, અને સંબંધથી દૂર કરી હવા ફેરફાર માટે મુંબઈ મોકલી આપ્યો હતો. તે આ દરદનો ચોથો હૂમલો થવાની એક દિવસ આગળ મારી પાસે બેસી કહેવા લાગ્યો કે મને થયેલા હૂમલામાં મેં કોચ, પુરસીએ, તેબેલો અને પડદા પછવાડે તથા બારીમાંથી કૂદી આવતા વાઘ, વર જોયાં, તથાપિ સાપ, છછુંદર, કંસારી અને કાનપજુરા જેવાં કંટાળા આપનાર હજારો જંતુ મારા અંગ ઉપર ચહડતા લાગ્યા. ભયાનક ઝોળા મારી આંખ આગળ કદિ નહિ જુલાએ તેમ હાજર થયા, તથા મને લટી મારી નાખવા દરેક ખુણમાં ખૂની ઉભેલા દેખાયા, અને આ દેખાવો આજે થોડાક નજરે પડવા શરૂ થયા છે!! તેથી ઓકીને તમારી સાહ્યતા સાફ આવ્યો છું. આ દરદમાં પ્રકટ ખ્યાલી વિચારો, જેને છાકટ પોતે ખ્યાલી કરીને સમજે છે, તેમ છતાં સઘળો વખત તેનાં મગજમાં વાસો કરી રહે છે, તથા જ્યાં સુધી તે આપઘાતથી છૂટકો મેળવે નહી, ત્યાં સુધી, તે રીખાવીને હેરાન કર્યા કરે છે. આ એવડા સાવધપણાંના ભયાનક ચમત્કારો ખરેખર ઘેલાં મગજની વેદનાં નહીં તો ખીજું શું? ઘેલાપણું છાકટપણાંનું કંઈ રીતે અનાયસ પરિણામ નથી. મનજાતંત્રુ કાર્યોની તેમ મગજની સમતુલ્ય હાલતની અવ્યવસ્થા એક ઘેલા માણસને હૃદયી વધારે દારૂ પીવાને વિશેષ પાત્ર કરે છે. ઘેલાપણું અને છાકટપણું વચ્ચે એટલો અંતર સંબંધ છે કે એમાંથી કયા વર્ગમાં તેને ગણવા તેનો શુચવડો પડે છે. દારૂના કારણથી દિવાના થયેલાઓની સંખ્યા જેટલી નીચ વર્ગોમાંથી, તેટલી ઉંચ વર્ગનાં દિવાનાઓમાં મળશે નહી. ઉંચી પાયરીના લોક નીતિ અને બુદ્ધિના સંબંધમાં વધારે દિવાના થઈ જાય છે. ઇંગ્લંડ અને વેલ્સમાં ૯૬ દિવાનાઓ રાખવાની સંરહ અથવા શાળાઓનાં ૧૮૪૪ ના પ્રગટ થયેલા રીપોર્ટ-માં ગણત્રી આપી છે કે જુમલે ૧૨૦૦૭ દિવાનાઓમાં ૧૭૯૯ એટલે સેંકડે ૧૫ ટકા ફક્ત અમર્યાદપણે દારૂ પીવાનાજ કારણથી હતા. ડાકતર હમ્પીસનના ગ્લાસ્ગોના દિવાનાસરાહનાં રીપોર્ટ પરથી માલમ પડે છે કે ૧૮૪૦ થી ૧૮૪૬ સુધીના ૭ વર્ષનાં અરસામાં ૧૯૦૦ જણ દાખલ થયા તેમાં ૩૭૫ એટલે નજદીક ૨૦) ટકા દારૂનો ગેર-ઉપયોગ કરવાના સખ્યથી હતા. અંબરડીનાં દિવાનાઓનાં મથકના ૧૮૪૭ ના રીપોર્ટમાં ૯૭) દિવાનાઓમાં ૧૭ જણ દારૂથી હતા. ડાકતર એલીસે ૧૮૩૪ ની પાર્લમેન્ટની કમિટી આગળ જણાવ્યું કે “બિયર, વાઇન અને સ્પિરિટનો વપરાસ ઘેલાપણું આણે છે, તે નિઃસંશય છે. તેઓ પહેલાં હોજરી અને પછે મજાતંત્રુ રમવાને દરદી

કરેછે, જેના પરિણામમાં ભેજાંની અવ્યવસ્થા થાયછે અને ઘેલાપણું તેના સઘળા ખીલામણાં આકારમાં આવેછે.” ૧૮૫૧ ના નવેમ્બરમાં મેન્ચેસ્ટરની ટાઉન હાલમાં એક જાહેર સભા આગળ લૉડ રૉફ્ટસપરીએ કહી સંભળાવ્યું કે છેલ્લાં ૨૦ વર્ષે સ્ત્રી દિવાનાઓ માટે આશ્રમાના કમીરાનરનું અને ૧૬ વર્ષ સ્ત્રી તેને લગતી કમીટીનાં પ્રમુખનું કામ કસ્યાથી એ સંબંધી સઘળો કારભાર મારી સંભાલ અને દેખરેખ હેઠળ હતો, તથાપિ એ વિષે મેં આ અને પારકા દેશોની સઘળી ખબર મેળવીછે, પછી મારા અનુભવથી હું ખાત્રીપૂર્વક કહું છું કે આ રાજ્ય અને અમેરિકામાં દિવાનાઓમાં ૧૦૦ એ ૬૦ જેટલી સંખ્યા માટે દિવાના થવાનું દારૂના ઇંદ શિવાય ખીજું કાંઈ કારણ નહું. એજ વખતે લંડનની આસપાસનાં ગામડાંઓનાં ખાતરી નવ દિવાનાસરાહમાં સેક્ટે ૩૨ દિવાનાઓ દારૂના કારણથી થયા હતા. લંડનના પૂર્વભાગ ભ્યાં હલકા વર્ગના લોકની માટી વસ્તી છે, ત્યાંના દિવાનાસરાહોમાં સેક્ટે ૪૨ માત્ર મધુપાનથીજ થયલા જાણવામાં આવ્યા હતા. મધુપાન જેમ લોકમાં અધિક પ્રસારેછે, તેમ દિવાનાઓની સંખ્યા પણ વધતી જાયછે. ગ્રેગના ડાક્ટર ઑફ ગેનેરોફનર માણસ ઉપર આલ્કોહૉલની અસર વિષે બોલતાં જણાવેછે કે (૧૮૮૦ માં) એવું ગણી કાઢ્યું છે કે અમેરિકા, ઇંગ્લંડ અને હૉલંડના આશ્રમામાં મધુપાનથી થયલા દિવાના સેક્ટે ૧૫ થી ૨૦ જેટલા છે, અને ફ્રાન્સમાં સેક્ટે ૨૦ થી ૨૮ રહેછે, (કારણકે ત્યાં દારૂ ઘણુંજ પીવાયછે). હાઉસ ઑફ કૉમન્સની સીલેક્ટ કમીટી આગળ અતિમધુપાન વિષે રજૂ થયલા ત્રીજા રિપોર્ટમાં જણાવેછે કે ૧૮૬૫ થી ૧૮૭૫ માં સેક્ટે ૧૩ જેટલો વસ્તીમાં ઉમેરો થયો છે અને દિવાનાપણાંમાં સેક્ટે ૬૭ તથા છાકટપણાંમાં સેક્ટે ૧૩૦ નો વધારો થયોછે.

મી૦ હૉર્ડલ જણાવે છે કે યુનાઈટેડ કિંગડમની દિવાનાશાળામાં અને વર્ક હાઉસમાં દિવાનાઓની સંખ્યા ૧૦૦૦૦૦ થી સહેજ ઉપર થશે—જોકે એમાં નહિ રહેનારાઓને ગણ્યા નથી. ઇંગ્લંડ અને વેલ્સમાં ૧૮૬૦ માં ૩૮૦૩૮ હતા પણ ૧૮૮૦ માં આ સંખ્યા વધીને ૭૧૧૯૧ જેટલી લગભગ બમણી થઈ છે—જોકે વસ્તી માત્ર સેક્ટે ૨૮ જેટલી વધી છે. અને કમિશનર્સ ઑફ લ્યુનસીના છેલ્લા રિપોર્ટ પ્રમાણે ૧૮૮૩ ની પહેલી જાન્યુઆરીમાં ઇંગ્લંડ અને વેલ્સમાં નોંધાયેલા દિવાના, મૂઠ અને અપૂણે મજબૂતાણી એકંદર સંખ્યા ૭૬૭૬૫ જણાવી છે. એપ્રિલ ૧૮૮૪ ના ફોર્તનાઈતલી રિવ્યુમાં “શું દિવાનાપણું વધતું જાયછે” એ મથાળા હેઠળનાં લખાણમાં દબલ્યુ. જે. કૉરબેટ એમ. પી. જણાવે છે કે “ઘણાક વર્ષો સ્ત્રી અને ખાસ કારણથી દિવાનાપણાંની ગણત્રિ (સ્ટેટીસ્ટીક્સ) ના અભ્યાસમાં ઘણાં વર્ષ રોકાયા પછે, હું નાખૂશી સાથે એવા અભિપ્રાય પર આવ્યા છું કે આંકડા અને ખરી બિનાઓથી આ દરદનો ફેલાવો વધતો જતો પૂરવાર થાયછે. આ આંકડા અને બિના પૃષ્ઠ ૭૯ માં આપેલા કોઠા ઉપરથી જણાશે.”

અક્ટોબર સન ૧૮૮૩ ના ‘ફુર્ચીરતરલી જરનલ ઑફ ઇનએમ્પ્રાયતી’માં લખ્યું છે કે ‘રશિયન પબ્લિક હૅલ્થ કમિશન’નાં ડાક્ટર ફીનકલબર્ગના જણાવ્યા પ્રમાણે સઘળાં દિવાનાપણાં ફેલાવનું અને યુનહાનાં ફેલાવનું કારણ દારૂ છે. એજ સાલના અમે-

રિકન સાહકોલોજીકલ જર્નલમાં બપ્પું છે કે 'નૅશનલ ઍસોસીએશન ધૉર ધિ પ્રેતિકરન ઍન્ડ ધિ ઇનસેન' આગળ હવડાં કરેલાં બાષણમાં દાક્તર ઍર જણાવેછે કે પ્રશિયાના રાજ્યનાં જૂદાં જૂદાં દાર પીવાના મથકોની સંખ્યાની, જાહેર આશ્રમોના તેમજ ખાનગી કુટુંબોનાં દિવાનાઓની સંખ્યા સાથે સરખામણી કરતાં, હું આત્રિપૂર્વક દેખાડી શક્યો છું, કે દરેક જગ્યાએ જ્યાં પીવાના સ્થળો ઍટલે કે દારનો અપઘણોજ રહેછે, ત્યાં દિવાનાઓની સંખ્યા પણ ઘણી હોયછે. એરાક મારા વિચાર પ્રમાણે મગજના દરદોની ઉત્પત્તિ અને પ્રસારનું સૌથી જાગરૂં કારણ દારમાં સમાયલું છે."

'મૅન્યુઅલ ઍન્ડ સાહકોલોજીકલ મેડસીન'માં (૧૮૮૩) ડાક્ટર મૅન જણાવેછે કે "ઘેલાપાલું આણવામાં અતિમધપાન ઍટલી પ્રતિકાર અસર કરેછે કે તેની ગણના કરી શકાતી નથી." સઘળા અવલોકન કરનારા ઍક મતે જણાવેછે કે ઘેલાપાલું ઉત્કેરનાઈ મુખ્ય કારણ આ છે, અને તે સાથે વિશેષ સંબંધ રાખેછે. જૂદા જૂદા દેશો વરોની દિવાનાશાળાઓના વડા ઉપરીઓમાંથી ઘણાકોએ ગણતરી કરીછે કે ઍ શાળાઓમાં દાખલ થતાં માણસોમાં સેંકડે ૨૫ થી વધારે સંખ્યા અતિમધપાનથી દિવાના થયલા છે. પણ વળી માખાપનાં છાકટપણાંથી સંખ્યાબંધ દિવાના અને મૂઠ થાયછે તે જો આ સાથે ગણીએ તો ઉપલા પ્રમાણમાં હજી ઘણો વધારો થઈ જાય. ડાક્ટર ઍલ. લુન્ચર ગણેછે કે યુરપના મોટા શહેરોમાંથી મળી આવતાં સઘળાં મૂઠ અને અલ્પ-બુદ્ધિવાળા (ઈમ્પ્રેસાઇલ) માંથી સેંકડે ૫૦ ના માખાપ વિખ્યાત છાકટો હતા. ઘેલાપાલું પેદા કરવામાં અતિમધપાન જાલમ કારણ છે ઍ કોઈ ના પાડી શકશે નહીં. ઘેલાપણું વિષે તપાસ કરનારા અધિકારીઓ (કમીશનર્સ ઇન ઍડુનસી) નો પ્રમુખ અર્લ રૉક્લસબરી તથા કોલ્ની હંચની દિવાનાશાળાનો દાક્ટર ઍડગર રોપહર્દ અને ઍ બાબત ઉપર મત આપવાને બીજા પ્રવીણો (એક્સપર્ટ્સ) ઍ આ કારણ તરફ ચાકસ ધ્યાન ઍર્યું છે. કેમણિજમાં મેડીકલ ઍસોસીએશનની છેલ્લી સભામાં આત્મતત્વ વિદ્યા(સાહકોલોજી)ના સંબંધમાં થએલી તકરાર પછી ૧૦૦ દિવાનાઓમાં નિદાન ૧૬ જણનાં ઘેલાપણાંનું કારણ કુકત અતિમધપાન ઠરાવવામાં આવ્યું હતું.

વરસ.	દેશ.	દિવાનાઓની સંખ્યા.	વસ્તી.	જાગે દિવાનાઓનું પ્રમાણ.
૧૮૬૨	ઈંગ્લેન્ડ	૪૧૧૨૯	૨૦૩૩૬,૪૭૬	૨.
	આયર્લેન્ડ	૮૦૫૫	૫૭૮,૮૯૬	૧.
	સ્કોટલેન્ડ	૬,૩૪૧	૩૦૬,૨૨૬	૨.૧
	જૂમલે...	૫૫૫૨૫	૨૯૧૮,૭૧૩	૧.૮૧
૧૮૭૨	ઈંગ્લેન્ડ	૫૮૬૪૦	૨૩૦૭૪,૦૦	૨.૫૪
	આયર્લેન્ડ	૧૦૭૬૭	૫૩૬,૮૬૬	૨.૦૪
	સ્કોટલેન્ડ	૭૬૦૬	૩૩૩૬,૨૨૬	૨.૨૬
	જૂમલે ..	૭૭૦૧૩	૩૧૭,૨૫૨૨	૨.૪૧
૧૮૮૨	ઈંગ્લેન્ડ	૭૫૦૭૨	૨૫૭૮,૮૬૨	૨.૬૦
	આયર્લેન્ડ	૧૩૪૪૪	૫૨૬,૪૪૩	૨.૫૪
	સ્કોટલેન્ડ	૧૦૩૩૫	૩૬૬,૫૪૫	૨.૮૦
	જૂમલે...	૯૮૮૫૧	૩૪૭,૮૮૧૪	૨.૮

હાલના હેનવેલ અસાયલમના ડાકતર રૈતર ત્યાંનાં ૧૦૦ દિવાનાઓમાં ૨૦ દાર્નાંજ કારણથી થયલા જણાવેછે. સુંબઝની દિવાનાશાળા લગતા ૧૮૮૬ ના સરકારી રિપોર્ટ ઉપરથી જણાયછે કે તે સાળમાં ત્યાંના ૮૮૭ દિવાનાઓમાં ૪૦૫ જણનાં ઘેલાપણાનું કારણ જણાયું હતું: આ ૪૦૫ માંથી ૩૩૬ શારીરિક અવ્યવસ્થાને યોગે, તથા ૬૯ માનસિક રૈરકારથી દિવાના થયા હતા. શારીરિક અવ્યવસ્થા થવાના કારણોમાં ગાંજથી ૧૪૧, સ્પિરિટથી ૩૫, અગ્નીમથી ૧૧, તાવથી ૨૬, મિરગી અથવા ફેફસેથી ૨૩, માંથાની ઈજાથી ૬, કંગાલિયતથી ૭, આજર, પ્રસ્વાસ્થિતિ અને અનહદ સંભોગથી ૨, ગર્ભસ્થાન વિકાર ૧, લૂથી ૧૩, હાયરસથી ૬, આઢે ઉતરેલા ૨૫, જન્મથી ૧૫, આગળ થયલા ૧૫, અને રૂતથી ૩ દિવાના થયા હતા. માનસિક વ્યથામાં ગમથી ૫૦, ગુસ્સાથી ૪, દહેરાતથી ૧૩, અદેખાઈ ૩, ધર્મજ્યુસ્સાથી ૭, અભ્યાસ અને ચિંતાથી ૧ એમ હતા. આ ગણત્રિ પ્રમાણે સેક્ટે ૮.૯ જણના ઘેલાપણાનું કારણ સ્પિરિટ અને ૩૪-૩૫ માં ગાંજે હતો. પણ ગાંજે પીનારાનો મોટો ભાગ દાર્નો છૂટથી ઉપયોગ કરનાર હોયછે, જેથી એમાંના ઘણાંકનાં ઘેલાપણાનું કારણ ગાંજે તેમ દાર્ એહુ કહેવાઈ શકારો અને દાર્થી થયલા દિવાનાનો સેક્ટે પ્રમાણ હજી વધારે ગણવું જોઈશે. એકીતબરૈની રાજકીય દિવાનામનના ૧૮૫૨ ના રિપોર્ટમાંથી નીચેલા કોઠા મળી આવેછે. એ કોઠામાં છાકટપણાંથી થતાં ઘેલાંની સંખ્યાનું ખીન્ન કારણથી થતાં ઘેલાં સાથ સરખામણી કરીછે.

ઘેલાપણાંનાં દરદનું કારણ.	મરદ.	ઓરત.	જુમલે.
ફિકર ચિંતા	૭	૫	૧૨
ધારતી	૧	૩	૪
ગમગીની	૩	૧૩	૧૬
ગુસ્સો	૦	૨	૨
પ્રીતિભંગ	૨	૭	૯
ધનનાશ યા પ્રાપ્તિ	૬	૨	૮
સંસારી વેદના	૪	૭	૧૧
મનનો ઉસકરાયલો પરિતાપ	૫	૧	૬
પ્રાતિવ્રત્યભંગ	૦	૪	૪
દાર્નો ખદ પરહેજી અથવા અતિ મધપાન ૩૪	૧૬	૫૦	
લકવો	૦	૧	૧
ફેફસે	૭	૦	૭
માંથાને જખમ	૫	૧	૬
ગર્ભધારણ (હામેલાહાલત)	૦	૮	૮
દસ્તાનનું રોકાણ	૦	૧	૧
તાવ	૦	૨	૨
ખરાબ તંદુરસ્તી	૩	૮	૧૧
દાઝવું	૦	૧	૧
કેદખાનું	૧	૦	૧
જૂનાં ચાંદાંનું બંધ થઈ જવું	૧	૧	૨
દરિદ્રતા અથવા તંગી	૨	૪	૬
ધર્મનું જતન	૩	૫	૮
વાહડકાપથી લોહીનું જવું	૧	૦	૧
લૂલાગવી	૧	૦	૧
નહિ જણાયલાં	૪૩	૨૪	૬૭

—

•

અતિમધુપાનનું ઘેલાપણું (ડીપ્સોમેન્યા) :—એ નામનું એક દારૂ પીવાનું ઘેલાપણું થાય છે, જે છાકટપણું અને દિવાનાપણાંથી જૂદું છે. એ દરદવાળો સદા છાકટો થાય છે, એમ નથી. એથી ઉલટું, તે દારૂ વિષે ધિક્કાર અને સુગંધરવે છે, પણ જ્યાં તે મળ્યો ત્યાં બિચારાથી તે પીવાનો જોસ્સો કોઈ પ્રકારે દાખી શકાતો નથી. એ દરદી સ્વાદ અથવા લહેજત ખાતર દારૂ પીતો નથી ; તે કોઈપણ પ્રકારનો દારૂ ગલ્યો જાય છે. દારૂની તૃણ માટે તેનાં મનમાં અથાભ લાગણી ઉરકેરાય છે, તેનાં જોસ્સામાં તે પોતાની તંદુરસ્તી, જીંદગી અને જીંદગી સાર સરજેલી સઘળી ચીજોની દરકાર ન કરતાં બધાંને ફેંકી દેવાને તત્પર થાય છે, પછી આવાં ઘણાં માણસો ખુન અથવા આપઘાત કરવાની વળણ બતાવે છે. આ દરદ પોતામાં આણુવા માટે ગમે એટલો તે ધણી જવાબદાર હોય, પણ તે પછી તો તેનો જવાબદાર ગણી શકાતો નથી. ખીજાં કોઈ જાતનાં ઘેલાપણાંના ઉપાય લેવામાં આવે છે તે જ આ માટે પણ છે. આવા દર્દી છૂટથી ધરી હરી કોઈ મોટા અપરાધમાં ફસી પડે અને પછે તેને શિક્ષા થાય, તે બદલે તેને ખાસ આશ્રમોમાં લાંબો વખત સ્વધી રાખી તંદુરસ્તીનાં કાનુન વાપર્યાથી તેને સ્વધરવાની આશા રહે છે. અમેરિકામાં આ દરદથી પીડાતા કેટલાક લોક જ્યારે તેમને જોસ્સાનાં ચિન્હો માલમ પડે છે, ત્યારે તેઓ તૂરત પોતાની સલામતી ખાતર તેમનાં ખાસ આશ્રમોમાં મથક કરે છે અને તેથી આવી પડતાં સંકટોમાંથી તેઓ બચી જાય છે. તાવમાંથી કોઈ માણસ સાંજે થતાં જે દારૂ લેવા માંડે છે, જે કોઈ વિષયવાસના વધારવા સાર દારૂનો ઉપયોગ કરે છે, કેટલીએક જાતની બદલજમિયતમાં જે દારૂ વાપરે છે, તથા જેમને બાપદરથી દારૂની લખ ઉતરતી આવી છે—એ સર્વને આ દરદ થવાનો સંભવ રહે છે. એ દરદ મટાડવા કે અટકાવવા માટે તંદુરસ્તીની સાધારણ સંભાળ રાખી દારૂ બિલકૂલ છોડી દેવો જોઈએ.

મગજ ઉપર લોહીનું ચઢવું (એપોપ્લેક્સી) :—અત્યંત છાકટપણાંની હદ સ્વધી દારૂ પીધાથી જે તદન ચક્રચૂર બેભાની (પ્રોફાઉન્ડકોમા) થાય છે, તે માથે લોહી ચઢવાના અથવા સકતા (એપોપ્લેક્સી) નામનાં રોગમાં થતી હાલતને મળતી છે. જેહૂમાં સઘળી નિશાની એકસરખી છે અને તેવી હાલતનું ખરું કારણ શું છે, તે પારખી શકાતું નથી; જે આ બેભાની અને ખીજી નિશાનીઓ માત્ર દારૂનાં જ કારણથી હોય છે, તો દારૂનાં વાસથી તે એકલું જણાઈ આવે છે; પણ થોડો દારૂ પીધેલા માણસમાં જે ખરેખરી લોહી ચઢવાની નિશાનીઓ થાય, ત્યારે દારૂનો વાસ ખરું કારણ બેમાંથી કયું છે તે ઠકે છે. દારૂની બેભાની કે જે ઉતરે એટલો જ વખત ચાલુ રહે છે. સહેજ છાકટપણાંમાં થોડું ધણું માથે લોહી ચઢવાની વળણ રહે છે. એમાં બેભાનીમાં લોહીની નળીઓ હદ બહાર ભરાઈ જાય છે, તેથી લોહીના ફરવામાં હરકત પડ્યાથી બેજી સુસ્ત અને બેભાન મારે છે. તે સાથે શ્વાસ બરાબર ન ચાલવાથી ફેફસાંમાં પણ લોહી જમા થઈ જાય છે. દારૂથી લોહીનો જોસ માથે ચઢવાની રાત્રીની હાલતમાં બેભાની નસો નજીવા મારણથી પણ ફાટવાનો સંભવ રહે છે. કુસતી રમવા જતાં અથવા સહેજ વાગવાથી માત નિપજે એવી રીતે બેભાની નસ ફાટી તેમાં લોહી વહે છે, તે માથે લોહી ચઢી જાય એટલા વજનમાં આગમચથી જલદ દારૂ લીધેલા

હોયછે, તેમનામાં બનેછે. કોઈ વાર તો કાંઈ પણ ધક્કો લાગ્યા વગર પણ અત્યંત દાર્શી માથે લોહીના જોસ ચઢી બેજાની નસ ફાટી રક્તસ્ત્રાવ (હિમરેજ) થાયછે. જેઓમાં દાર્શી લોહીના જોસ માથે ચઢવાની વળણ જરાયે જણાયછે, તેમને ડાકતર દાર્શી તદ્દન પહરેજ રહેવા સખત બલામણુ કરેછે, તે બેજાં ઉપર દાર્શી થતી ખરાબ અસરની એક મોટી શાખિતી છે. બોરડોની દિવાનશાળાનો હવડાનો ડાક-ટરડોનેટ જણાવેછે કે ગણત્રીથી શાખિત થાયછે કે દુનિયામાં કોઈ પણ રાહેર કરતાં બોરડોમાં માથે લોહી ચઢવાથી નિપજતાં માતની સંખ્યા સૌથી વધારેછે.

રેફ્રેક્સ અને લકવો (અપીલેપ્સી અને પરાલસીસ):—હૃદ ઉપરાંત દાર્શ લેવાથી બેરાક રેફ્રેક્સ (અપીલેપ્સી) અને લકવો (પેરાલીસીસ) ઉત્પન્ન થાયછે. તેમાં વિશેષ કરીને દાર્શની લખ સાથે એમીપાણું પણ હોયછે ત્યારે. આ ચોકસ દરદે શિવાય મળ્મળતંતુ રક્તિ (નર્વસવાયર) નો અકાલિક હાસ (પ્રીમેચ્યુર એકઝોસમન) થાયછે અને તેથી મગજનું જોર તથા જ્ઞાનતંતુ અને માંસની રક્તિ નબળી થાયછે. એ પરિણામ જાણુ બેઅંદાજે દાર્શ પીવાથી નિપજેછે, એવું સર્વે એકમતથી કબૂલ રાખેછે. ડાકટર બકનીલ કહેછે કે મગજના દરદે પેદા કરવાનાં કારણોમાં સૌથી બળ-વંત કારણ અતિમદ્યપાન છે.

દાર્શી શરીરનું આપોઆપ સજગી ઉઠવું.

જો કે માણસનાં શરીર આપોઆપ સજગી ઉઠવાના દાખલા એટલાતો ક્વચિત બનેછે કે હૃદ ઉપરાંત આહોહોલ વાપરવાના સામાન્ય પરિણામમાં તે ગણત્રી કરવા યોગ્ય નથી, તોપણ હૃદ ઉપરાંત દાર્શ પીવાના પરિણામોની તપાસ કરતી વખતે તે દાખલાઓને આપણે વિસારી મૂકવા નજીકએ. આવા બનાવને દાર્શનું પરિણામ કરતાં શરીરની ઘણીજ અસાધારણ સજગી ઉઠવાની રક્તિના દાખલા તરીકે આપણે ગણીએ, તો તેમાં વધારે સત્યતા રહેલીછે. કારણ જેટલી આ અદ્ભૂત બિનાઓની નોંધ છે, તેમાં બહારની અજિના સંબંધમાં નહિ આવેલા એક પણ દાખલો નથી. એમાં ખરેખરી વિશેષતા એ છે કે સાધારણ રીતે માણસના શરીરને બાળવા માટે લાકડાં, કોલસા, વગેરે બીજી સજગી ઉઠે એવી ચીજોનો મોટો જથ્થો જોઈએ; પણ આ અકસ્માતનાં ભાગમાં શરીર પોતે સજગી ઉઠે, અને, જાણુ જલદી સજગી ઉઠનારી ચીજ કોઈ નાખી હોય તેમ, ઝટ બજેછે. કેટલાએક દાખલાઓમાં એવું માલમ પડ્યું છે કે શરીરમાંથી કોઈ સજગી ઉઠે એવી ગેસ બહાર નિકળી અજિભવા-લાને દૂરથી પકડી બળવા માંડી છે. ઘણું કરી સધળા સ્વદાહના દાખલાઓમાં તે માણુ-સોની આગળીટેવ હૃદ બહાર દાર્શ પીવાની હતી. અને આટલી વિશેષ જાણુવા જોગ નોંધ છે કે તેઓમાં મોટો ભાગ દોંગા બૂક રિપરિટ પીનારાઓનો હતો. થોડાંજ વર્ષની વાત ઉપર ‘ગેઝેત ડી ટ્રિબ્યુનો’ માં નીચેના દાખલો આપવામાં આવ્યો હતો. ઝેવીઅર સી.—નામનો એક ચિતારો જે છાકટપણું માટે પ્રખ્યાત હતો, તેણે કેટલાક મિત્રો સાથે એક પીકાંમાં દાર્શ પીતી વખતે એક સજગેલી મીણુબત્તી ખાઈ જવાની સરત કરી અને બીજાઓએ કબૂલ રાખી. પણ સજગેલી મીણુબત્તી તે હજૂ પોતાના મોંમાં મૂકવા જાયછે તેટલામાંજ એક ચીસ પાડીને જમીન ઉપર અરાકત થઈને

પડ્યો. તેના આગળ એક નીલ રંગનો ભડકો ઉઠ્યો તેથી તે જમીન પર પડી ગયો અને તેને મદદ કરવા લોક ગયા, તેટલામાં તેને શરીર અંદરથી બળતો જોઈને હબકી ગયા. અર્ધા કલાકમાં તો તેનું માથું અને છાતીનો ઉપલો ભાગ બળીને કોલસો થઈ રહ્યાં. બે ડાક્ટરોને ઓલાવામાં આવ્યા અને તેઓએ એક મત આપ્યું કે એવિયરનું શરીર આપોઆપ સળગી ઉઠવાથી તે મરી ગયો. આ રીતે સળગી ઉઠવાથી શરીર ત્વરિત બળી જાય છે; હાડકાં, ચામડી, રનાયુઓ બળીને ભસ્મ થઈ આખાં શરીરની, એક મુઠીમાં સમાઈ રહે તેટલી રાખ રહી જાય છે. અપર કેનેડાના એક ડાક્ટર પીટર શોશીલ જાણવે છે કે આસરે પચીસ વર્ષનો એક જૂવાન પુરૂષ ઘણાક વર્ષ સ્થૂધે જાયું દારૂ પીનાર હતો. રાતના નવ વાગતે મેં જ્યારે તેને જોયો ત્યારે તેણે હંમેશાની માફક ઘણું દારૂ પીધો હતો, પણ કાંઈ છાકટ થયેલો ન હતો. તે જ રાત્રે અગિયાર વાગતે તેને જોવા મોટે મને પાછો ઓલાવવામાં આવ્યો, ત્યારે માથાની તાળકીથી તે પગનાં તળિયાં સ્થૂધે તે ખરેખર ભૂંજાઈ ગયેલો હતો. આવી હાલતમાં તે એક લૂહારની દુકાનમાંથી મળ્યો હતો. દુકાનનો માલિક એકાએક તેની દુકાન જાણે આખી સળગી હોય એવો મોટો ભડકો જોઈ ધણીજ ઝડપથી દોડતો ધસ્યો, અને બારણું ઉઘાડીને જોઈ જોઈ રૂપેરી બળતાંના ભુકામાં લપેટાઈને એક માણસ ઉભેલો હતો, અને તેના કહેવા પ્રમાણે તેના દેખાવ બળતામાં લપેટાયેલા એક કાકડા જેવો લાગતો હતો. તેણે તે છાકટને હડશેલો મારીને બારણા પર નાખ્યો, જેથી તે બળતું એકદમ ઓલાઈ ગયું. તેની ચામડી બધી તરફથી સોહોરાઈ ગઈ હતી અને તેનું માસ બળી હાડકાં અને કેટલીક મોટી નસો માત્ર રહી હતી. ત્યાર પછી તેર દહાડા સ્થૂધે તેનો થોડો થોડો દમ આવ્યા ક્રીધો અને જ્યારે તે મરણ પામ્યો, ત્યારે તેની શિકળ એટલી તો ઓડાલ, કમકમાત ભરેલી અને બચાનક હતી કે કદાચજ માણસની નજરે પડી હોય. એટલુંજ નહિ પણ તે એટલી તો મોટેથી ચિચાડી અને જૂમો પાડતો અને કલાપીટ કરતો કે પત્થર જેવી છાતીના માણસને પણ દયા આવ્યા વિના રહે નહિ. તે એક કહેતો હતો કે તે જીવતાં જીવત દોષખના આજીવમાં પડ્યો હતો, અને દોષખના બિહામણ ગારના ઉપર પર ઉભો હતો.

‘રૉયલ સોસાયટી ઓફ લંડન’ ના રીપોર્ટમાં જાણવે છે કે ડાક્ટર મેક્નીશ નીચેલો દાખલો સત્તાવાર ગણે છે. ઇન્ડિયામાં આવેલાં સેંટ ક્લેમેન્ટ નામના ગામડામાં ગ્રેસ પીટ નામની સાઠ વર્ષની એક માછીમાર બાયડી રહેતી હતી, જેને પોતાના બિહાના પરથી રાતના સ્વાનાજ કપડાં સાથે ઉઠી માળપરથી નિત્ય હેઠળ પીડી પીવાને જવાની ટેવ હતી. એક રાત્રે હંમેશાની માફક પોતાના બિહાના પરથી ઉઠીને તે નીચે ગઈ. તેની છોકરી જે તેની સાથે સ્થૂધે હતી તે સવારના ઉઠીને જોયું તો મા પાસે મળે નહીં; તેથી તે કપડાં પહેરીને રસોડામાં ગઈ ત્યાં તેણી જમણા પડખા પર લાંબી થઈને પોડેલી, તેનું માથું સગડીના સલિયા આગળ, તેનું ધડ સગડી પર, અને તેના પગ જમીન પર હતા. તે જમીન લાકડાની હતી, અને જોકે ત્યાં કંઈ બળતું દીસતું નહતું, તોપણ તેનાં પડવા જેટલી જગોનું લાકડું બળી ગયલું હતું.

આ દેખાવ જોતાંજ તે છોડી ઉતાવળે દોડી ગઈ અને બે મોટાં વાસણ ભરીને પાણી તેની માના અંગ ઉપર આગ ખૂંચાવવાને રેડ્યું; જે આડોસી પોડોસીને છોડી-ની મદદે આવ્યાં હતાં, તેઓ પેલાં બળેલાં શરીરમાંથી નીકળતાં દુર્ગંધ અને ધૂમાડાથી યુંગલાઈ ગયાં. તેણીનું ધડ બળી જઈને કોલસાના ઢગલાપર રાખ પથરાયલી હોય તેવું દેખાતું હતું. તેણીનું માથું, હાથ, પગ અને જંઘ પણ થોડાં ઘણાં બળ્યાં હતાં. આ સ્ત્રીએ પોતાની એક છોડીના જીઆઈરથી પાછા ફરવાના સમાચારની ખૂશાલીમાં ઘણે સ્પિરિટ પીધા હતા. તે સગડીમાં આતરા મૂદલ હતો નહિ, અને તે-ણીની નજદીકમાંજ મીણબત્તી મૂકવાના ખોલામાં એક મીણબત્તી બળી ગઈ હતી. વળી આ બળી ગયેલાં શરીર આગળ એક નાના બાળકનાં કપડાં અને કાગળનેા એક પડદા હતા કે જેઓને આગથી કાંઈપણ નુકશાન થયું ન હતું. આ બાયડીનો પોશાક છીટનો હતો.

એમ આશ્ચિનું સળગી ઉઠવાની આશિયતનું મુખ્ય મૂળ ફોસફોરસ; અથવા, કદાચ તેનો હૈદ્રોજન સાથ સંયોગ થયેલો જ્વાળાગ્રાહી મિશ્ર પદાર્થ છે, જેનો દારૂબાજનાં પ્રવાહિને સંગીન શરીરતત્વોમાં સંગ્રહ થાય છે. તેમ થવાનું કારણ આપણે સમજી શકીએ છીએ. તંતુવિકારી રચનાના પદાર્થના પૃથક્કરણ અથવા ધસારાથી જે ફોસફોરસ છૂટે પડે છે, તે ઑક્સિજન સાથે મળી જઈ શરીરમાંથી પિશાબ વાટે ફોસફોરિક ઑસિડ રૂપે બહાર પડે છે. પરંતુ લોહીમાં આ ફેરફાર કરવા માટે પૂરતી ઑક્સિજન ન હોય, તો ફોસફોરસ શરીર બહાર જતી અટકે છે અને અંદરજ જમા થાય છે. આપણે જોયું કે આલ્કોહૉલ સ્વચ્છ લોહીને શિરાવાળાં ઑક્સિજન રહિત હલકાં લોહી જેવી આશિયત આપે છે, ત્યારે બધુકનો હદ બહાર દારૂ પીનારનાં શરીરમાં ફોસફોરસનું એકદું થયું અનુકૂળ છે. છાકટાના દમની વરાળપણ કોઈ વખત ફોસફોરસ કે તેનાં કોઈ મિશ્રણ જેવી ઝળકવાળી (લ્યુમીનસ) દીઠામાં આવી છે. સર હેન્રી માર્શે પોતાનાં અહિવાળા દરદીઓનાં અહેરાપર રોશની જેવા ચમકારા (લ્યુમીનોસીટી) જોયા, તેપણ પૂરવાર કરે છે કે શરીર મહેલી પ્રોસફોરસ શરીરની આમડી વાટે બહાર પડતાં મોંને ઝળકતું (લ્યુમીનસ) કરી શકે છે. આવા દરદીઓનાં પ્રેક્ષાં રોગી હોવાથી તેમનું લોહી પૂરતી ઑક્સિજનવાળું સ્વચ્છ ન રહેવાથી તેમનાં શરીરની ફોસફોરસનો ઑક્સિજન સાથ સંયોગ થઈ ફોસફોરિક ઑસિડ રૂપથી પિશાબમાં બહાર પડવાને બદલે આમડી વાટે કે દમ વાટે બહાર પડે છે.

મકરણ ૬.

ડુકરને દારૂ પાઠ તેપર થતી અસરોના અખતરા.

દુકારદોં બોમિઝ અને આદીઝ નામના પારીસુ રોહરના બે વખણાયલા રસાયની પ્રયોગ કરનાર ડાકતરોએ સાત વર્ષ આગળ જનવરો ઉપર દારૂની અસરના અખ-તરાઓથી આતરીપૂર્વક શોધ કહાડી છે. તેના વર્ણનનાં પુસ્તકમાંથી થોડીક નોંધ અત્રે ઉપયોગી માલૂમ થશે. તેઓ જણાવે છે કે “આલ્કોહૉલ કેરી ઝેર જેવી અસરો

ધરાવે છે. પ્રાણીઓનાં વજનનાં ચોક્કસ પ્રમાણમાં આલ્કોહૉલ દાખલ કરેથી તે ૨૪ થી ૩૬ કલાકમાં તેમની ગરમી આસ્તે આસ્તે ઓછી કરી માત્ર આણે છે. ૬૪૦ ત. કોઈ જનવર ૬૦ રતલ હોય, તો ૩૬ કલાકમાં તેનું માત્ર લાવવાને ૬ આઉન્સ આલ્કોહૉલ બસ છે. આ અખતરાઓનાં ક્રમ (સીરીઝ) માટે 'પેરીસની એકેદમી ઓફ ધિ સાયન્સ' નું (ધનામ) 'મોંતીઆ પ્રાઈઝ' તેમને આપવામાં આવ્યું હતું. તે વિષે ત્યાં કેટલાકોએ વાંધા કાઢ્યો કે કૂતરાં ઉપર કરેલા અખતરાની અસરો માણસને લાગુ પાડી કે તે અસરોને માણસ ઉપર થતી અસરો સાથે સરખામણી કરી શકાય નહિ, તથા કૂતરાઓમાં આમડી તળે પીચકારીથી આલ્કોહૉલ દાખલ કર્યાથી તેનાં પરિણામો ખાતરી ભરેલાં નહિ કહેવાય, ઇત્યાદિ. આવા વાંધાને લીધે આ ડાકતરોએ ખીજા અખતરાઓનો ક્રમ (સીરીઝ) ચાલુ કર્યો અને કૂતરાને બદલે ડુકર લીધાં; કારણ, ડુકરનો પાચનક્રિયાનો સાંચો માણસના સાંચા સાથે ઘણું મળતાપણું રાખે છે, તથા એજ જનવર ખૂશીથી દારૂ પાણુ પીએ છે. આ અખતરા ૧૮૭૯ ના જૂન મહિનાની આખરીએ શરૂ કર્યો. આ ડુકરોની વૃષણ (અંડ) કાઢી નાખી, તેમને ઉત્તમ તંદુરસ્તી જળવાય તેવી હાલતમાં રાખ્યાં. તેમને એક ખીજથી છૂટાં રાખ્યાં હતાં, પણ ખાનાં પછે એક મોટા વાડામાં સાથે રાખવામાં આવતાં હતાં; તેમને દિવસમાં બે વખત ખાવાનું પહોંચતું; તેમની પીઠ ઉપર જે કોટડીમાં રાખવામાં આવે તે નંબરનો છાપ મારવામાં આવતો; તેમને 'મેસ' પતેતા (છુંદેલા પતેતા), થૂલું અને 'મીલ', શિવાય ખીજે ધોરાક કંઈ આપતા નહિ; પણ બિમાર હાલતમાં ફક્ત દૂધ આપતા. તેમને ધોરાક સાથે સહવારના જે આલ્કોહૉલ પીવાડવામાં આવતો, તે હંમેશા બેમાંથી એક ડાકતર પોતે બનાવી તૈયાર કરતો. તેઓ સઘળું ઝડપથી ખાઈ જતાં; પણ જ્યારે સ્પિરિટ એક વખત ઘણું આપવામાં આવતો અથવા ઘણું વખત ચાલુ આપતા, ત્યારેજ તેમની જૂખ કમતી થતી. તેમને આઠ દિવસે એક વખત આ બે મોહેલા એક ડાકતરની નજર આગળ તોળવામાં આવતાં. તેમને આલ્કોહૉલ આપવામાં આવતો, તે તેમનાં વજનના ૧૦૦૦ માંથી ૫૦૦ મા ભાગ જેટલો આપતા; પણ ઘણું કરી ૧૦૦૦ થી ૭૦૦ મા ભાગ સ્વધીજ આપતા; કારણ, વધારે આપવાથી તે બિમાર બનતાં હતાં, તેઓને ઝાડા થતા, અને ખાવાનું છોડી દેતાં. આ અખતરાઓથી શરીર સંબંધમાં દારૂની અસરનો સાર નીચે પ્રમાણે છે :—

“હોજરી અને પાચનક્રિયા લગતી રચના (દાઈજિસ્ટિવ સિસ્ટમ) ની હાલત :—જ્યાં સ્વધી આલ્કોહૉલનો જથ્થો તે જનવરનાં વજનનાં ૧૦૦૦ મા ભાગથી વધારે નહિ હોય, ત્યાં સ્વધી તેમની પાચનક્રિયા ઘણીજ જૂજ અડચણ સાથે ઠીક ચાલી; પણ જ્યારે એમાં સહેજ વધારો થયો, ત્યારે હંમેશા થોડાજ દિવસમાં જૂખ જતી રહેતી, વધતું ઓછું પિત્ત તથા ચીકણું રસ ઓઠતાં, તથા ન્યૂનાધિક ઝાડાનું જોર થતું. ઝાડામાં કોઈ વાર ચીકણું જળસ અને લોહી જેવી પદાર્થોની મેળવણી આવતી. આ ચિન્હો હોજરી અને આંતરડાંમાં એટલાં વધતાં કે તે જનવરોનો બધો ધોરાક તથા આલ્કોહૉલ બંધ કરી ફક્ત દૂધના ધોરાક ઉપર રાખવામાં આવતાં. કેટલાંકોને મૂવા પછે ચીરી જોતાં માલમપડયું કે હોજરીનું સ્લેમપડ પુષ્કળ રાત્રી થયલું હતું.

થોડાક દાખલાઓમાં આંતરડાંનું સ્લેબપડ પણ લોહીથી ભરાયલું (કનજેસ્ટેડ) હતું, અને કેટલીક જગ્યાએ લોહીની છાંટવાળા ડાઘા દેખાયા. ઉપલા ચિન્હો અને દેખાવ હોજરી અને આંતરડાંના સ્લેબપડના સોજમાં સમજવાં.

“કાળજીને લગતી રચના (હીપેટીક સિસ્ટમ) માં પ્રેરકાર:—જીવતી હાલતમાં કેટલાં એક ડુકરોનાં આંખની સફેદી કમળાથી પીળી થઈ હતી અને પિ-શાયમાં પિત્તનો રંગ હતો. મરેલાં ડુકરોની તપાસમાં કાળજી લોહીથી ભરાયલું કે ધાઈ આવેલું (કનજેસ્ટેડ) અને ચોક્કસ દાખલાઓમાં તેનું દળ ભાગી જાય એવું કહે છે.”

“મૂત્રપિંડને લગતી રચના (રીનલ સિસ્ટમ) ની હાલત:—પિશાયમાં પિત્ત માલમ પડતું. ખીજી રીતે કાયદા માફક હતું. મરવા પછે મૂત્રપિંડમાં ચરબીવાળો સેડો જણાયા. પણ આ જાતનો સેડો ડુકર માત્રમાં ઘણું કરીને હોયછે, માટે એ સંધર્ભે આલોહોલને બાંધું પાડી શકાતો નથી.

“આસોચ્છ્રાસને લગતી રચના (રેસ્પિરેટરી સિસ્ટમ) ની હાલત:—લગભગ સંધર્ભે ડુકરોને પાંસી હતી અને એમાંનાં કેટલાકો તો પાંસતાં કદી બંધ પડ્યાંજ નહિ; આ છેલાંનાં મૂત્રા પછે તપાસમાં પ્રેક્ષાં અતિશય લોહીથી ધામ્મલાં જણાયાં, જેમાંનાં થોડાંમાં લોહીની નસોનું ફાટવું, એટલે રક્તસ્ત્રાવ (હેમરેજ) પણ થયેલો હતો. આનું કારણ આલોહોલને તથા થોડા વખતની સખત રૂતુને પણ સોંપી શકાયછે.

“લોહીનાં ફરવાની એટલે રક્તાભિસરણુવાળી રચના (સર્ક્યુલેટરી સિસ્ટમ) ની હાલત:—ડુકરોમાં લોહીનાં ફરવામાં અડચણ જણાઈ નહી; પણ કેટલાકો હીલચાલ કરાવ્યાથી ઘણાંજ હાંફતાં હતાં. તેઓમાં હૃદય ધણું ખરું હમીશ ચરબીના સડાવાળું હતું. પણ આ ચોક્કસ હાલત ડુકરોમાં એટલી સાધારણ છે કે તે કદાચજ અનિયમિત કહી શકાય. એક બે દાખલામાં હૃદયની પાસની મોટી ધમનના મૂખમાં અંદરથી મોટાં સરેત આઠાં જણાયાં અને તેના પડમાં આ બિગાડ થવાનું કારણ આલોહોલ હતું.

“મજ્જાતંતુવિકારી રચના (નર્વસ સિસ્ટમ) ની હાલત:—આલોહોલ પીવા પછે માણસમાં પહેલાં જીરૂસાનાં ચિન્હો જોવામાં આવેછે, તેવાં ડુકરોએ દેખાડ્યાં નહિ. તે બદલે તેઓ પુરત અત્યંત સુસ્ત હાલતમાં વધારે એછા વખત પડતાં; કેટલાકોમાં આલોહોલ આપવા પછે ધૂળરી અને પગોમાં નખખાઈ. તેમાં મુખ્ય કરીને પાછળ પગ ઘણાં કમજોર માલમ પડ્યાં. એક સહેજ આચ્છા તેમને ઉઠાવી નાખવા પૂરતો થતો અને ન્યારે એમ તેઓ જમીનપર પડતાં, ત્યારે મુઠ્ઠેલીથી પાછાં ઉઠી શકતાં. ડુકરનાં અંગનાં પ્રમાણ પ્રમાણે તેનું ભેજું નાંધલું છે, તેથી આ જાનવરમાં આલોહોલ તેનાં ભેજપર ઘણા ફેરફારવાળી અસર કરતો નથી. ઘણું કરીને ભેજનાં નાંધલાં કદને લીધે માણસ ઉપર અને ડુકર ઉપર આલોહોલની અસરોમાં પ્રકટ ત્યાંજ તજાવત હોયછે. માણસમાં થોડા વખતનું ચાલુ છાકટપણું ખુદ ઉપર બધાં કરતાં પહેલાં હૂમલો કરેછે; કારણ, ભેજું માણસ જાતમાં સર્વથી વધારે પૂત છે.

“પોષણ (ન્યુત્રિશન) માં પ્રેરકાર:—આલોહોલની ધીમી અસરથી આ જાન-

વરો જાડાં બનતાં કાંઈ અટક્યાં નહીં. ન્યારે તેઓમાં જરા બદલજમી થઈ, તેવેળા વજનમાં કમતી થયાં. આખરે એવો વખત આવ્યો કે પૂરતી ખોરાકી છતાં તેઓનું વજન વધતું અટક્યું; પણ એમ દુબળાં થવાની હાલત બે વર્ષે ચાલુ આલોહોલ લીધા પછે રાંધે થઈ હતી.

“આ જનવરોનું માંસ તંદુરસ્ત દેખાવનું ન હતું. સંયોજકનાં અને માંસના રેસાઓના આંચાઓમાં લોહી જેવા રસ એટલો બધો એમોગેલો હતો કે બજારના તપાસ રાખનારાઓએ તે વેચાવા દેવાની મના કરી; જો કે તે માંસ પકાવ્યા પછે સ્વાદમાં અને દેખાવમાં ખીજે સારાં માંસના જેવું જ લાગ્યું.”

આ સાર દરરોજ થોડો થોડો આલોહોલ ડુકરોને આપવાથી શરીર અવયવોમાં સાધારણ શું અસરો થાયછે, તે જણાવેછે. આ અખતરા ત્રણ વર્ષે ચાલુ રાખતાં ઉપલા દાકતરોને ઘણો ખર્ચ અને કિંમતી વખત તથા મહેનતનો ભોગ આપવો પડ્યો હતો, અને સમય સાર એજ મળ્યો કે આલોહોલ કેરી અને ઝેરી જેવી અસરો ધરાવેછે. માણસમાં જે દરદી હાલત (ડીઝર્ડર્સ) દારૂ પીનારાઓમાં માલમ પડેછે તે એવું જરૂર શરીરમાં રોજ ધીમાં અને વધતાં જતાં પ્રમાણમાં પચવા દેવાથી થાયછે.

મકરણ ૭.

પોષણ કરનારી ને મળ ફેંકનારી ક્રિયાઓમાં દારૂથી વિષ્ણ.

આલોહોલનાં ચાલુ મધ્યમ ઉપયોગથી નિપજતા પરિણામોના અભ્યાસ પછી શરીરની સામાન્ય દેહ પ્રકૃતિમાં દારૂ રોજ સહેજ પણ મોજને માટે લીધાથી શું પ્રેર-પ્રાર કરેછે, તે અહિં તપાસીએ. જો શરીરનાં પોષણ અર્થે જોઈતો ખોરાક આપણે રૂચિત થાય, એવી સારી કુદરતી બૂખ હોય, તો તે બુખને વધારવા ખીજા કૃત્રિમ (આરતીશીરિયલ) સાધનોનો ઉપયોગ કરવાની કંઈ જરૂર છે? અને જો લોહીનું સત્ત્વ બરાબર પ્રમાણમાં જળવવાને પૂરતું પોષણ મળે એટલો ખોરાક જરૂરવાની હોજરીમાં શક્તિ છે, તો તેમાં વધારો કરવા હોજરીને ઉસકેરવાથી નુકસાનકારક પરિણામો શિવાય ખીજું કંઈ થશે? કંઈ પણ ઉસકેરણીથી બે જાતની નુકસાનીની આશા રખાય. પહેલાં તો ફરતાં લોહીના ઝરામાં પોષણના અપ કરતાં વધારે ખોરાક દારૂને લીધે દાખલ થયાથી દેહ પ્રકૃતિને વિકારી વળણ મળેછે. અને ખીજું બીજું કૃત્રિમ ઉત્તેજક વસ્તુ ઉપર આધાર રાખવાથી હોજરીની કુદરતી જરૂરવાની શક્તિ રફતે રફતે બગડવાની ધાસ્તી રહેછે. શરીરનાં પોષણ માટે જોઈએ તે કરતાં વધારે ખોરાક આપવાથી તંદુરસ્તી ઉપર અસર થાયછે, તે તે માણસની દેહની મૂળ પ્રકૃતિ (તેમપર-મેન્ટ) ઉપર આધાર રાખેછે. કેટલાકોમાં વધુ ખોરાક લોહીમાં બદલાઈ જાયછે, જેથી તે લોહીનો જથ્થો વધેછે અને તેઓ લોહીઆળું (પ્લેથોરિક) હાલતમાં આવેછે. એ હાલત જૂદા જૂદા અંતરાવયવોમાં સોજનાં દરદો (ઇનફેમેતરી દીઝીઝ) અને કોઈ ભાગમાં લોહીનો જમાવ (લોકલ કનજેસ્ટન) કરવામાં મદદ કરેછે, અને

ખાસકરીને રક્તસ્રાવ (હેમરૅજ) ઝમટલે નસ ફાટીને લોહી વહી જવાનું દરદ પેદા કરેછે. આ રીતનો અણુઘટનો લોહીનો જોસો ઝોછો કરતાં રહેવાનો કુદરતનો નિયમ છે; તેથી તે હરસ વિગરે જેવા રોગમાં ઝડો જતી વેળા લોહી કાઢી મેળેછે. પણ કેટલીક દેહ પ્રકૃતિમાં જોઈએ તે કરતાં વધારે ખોરાક લોહીમાં મળતાં વિશેષ વધારે કરવાને બદલે પહેલાંથીજ શરીરના કચરા પ્રમાણે બહાર રહેછે, ઝમટલે તે વસ્તુઓ લોહીમાં બેળાયા-વિના છૂટીજ રહેછે; જેથી ફેફસાં, કાળજી, યુરદા, અને ચામડી ઉપર સ્વાભાવિક અર્થ પદાર્થોનો જથ્થો કાઢી નાખવાની ફરજ ઉપરાંત, લોહીમાં ન બેળેલા જલ્દી ખોરાકના પદાર્થોને પણ કહાડી નાખવાની બેવડી મહેનત કરવા માટે વધારે વેગથી તેમનાં સાંચાઓને ચાલવું પડેછે અને તેથી બગડી જાયછે. ફેફસાંનું આવી વસ્તુઓને બહાર કાઢી નાખવાનું કામ બહારની ગરમી ઉપર આધાર રાખેછે. ગરમીના દિવસોમાં શ્વાસોચ્છ્વાસ મારફત અર્થ પદાર્થ બહાર કાઢવાનું કામ શ્વેશમાં કુદરતીજ ઝોછું ચાલેછે; કારણ, કુદરતે ગરમ ઋતુમાં થોડા ખોરાકની જરૂર રાખી છે, તેથી અર્થ પદાર્થ પણ થોડો નીકળે અને શ્વાસોચ્છ્વાસ ધીમે ચાલેછે, ત્યારે કચરો કહાડનારા બાકીનાં અંતરઅવયવોને ફેફસાંનાં ભાગનું સ્વાભાવિક અને વધારે ખોરાકના સંબંધનું વિશેષ કામ બજાવવાનું આવી પડેછે, જેથી વધારે ખોરાકની શીઆળા કરતાં જીનાળામાં વધારે ખરાબી ભરેલી અસર થાયછે. સમાન ગરમી-થંડીનાં દેશો (ટેમ્પરેટ ક્લાઈમેટ) માં જોઈએ તે કરતાં વધુ ખોરાકથી જેઓ લોહીઆળુ પ્રકૃતિ (સંતત્વીનસ ટેમ્પરેમેન્ટ)નાં બનતા નથી, તેઓમાં કાળજી અને મૂત્રપિંડ (ક્રીડનીઝ) નો બગાડો થાયછે. તેણે કરીને ફેફસાંમાંથી કાર્યનનું બહાર નીકળવાનું ઝોછું થવાથી કાર્યનથી ભરેલું લોહી પોતાનો કચરો દૂર કરવા કાળજી તરફ દોડેછે તેથી કાળજી બગડેછે. બીજા હાથ ઉપર એજ કારણથી ચામડીનાં કાર્યો પોતાની ઝડપમાં ઘણે દરજ્જે વધેછે અને નેરોજનવાળા ખોરાકના વધુ ભાગને યૂરિયાના આકારમાં કાઢી નાખવાં મૂત્રપિંડને મદદ કરેછે, અને દરરોજ યૂરિયાનો કેટલો જથ્થો એ રસ્તે પણ બહાર જાયછે. ગરમ દેશોમાં થોડા ખોરાકની જરૂરને લીધે કુદરતી થોડી જૂખ હોયછે, તેને વધારવા થોડો દારૂ લેવાથી જે પરિણામ નિપજેછે, તે ઉપર ત્યાંનાં લખનારા અચીત કરીને લખેછે કે જૂખ લાવવા અને જરવવાની રાક્ષિતમાં વધારો કરવાના ખ્યાલથી થોડા થોડા દારૂ લેવામાં આવે, તેની અસર અતિમદ્યપાનની માડી અસર કરતાં લાંબે વખતે કશી રીતે ઝોછી થતી નથી. હવે, જેઓ પોતાની દારૂ પીવાની ટેવ છોડી દેવા સાહાતા નથી, તેમ કાંઈ ચોક્કસ કાયદો પણ બતાવી શકતા નથી, તેઓ કદાચ એમ અચાવ કરશે કે તેઓ જે થોડો દારૂ પીએછે, તેથી તેમને ઈજા થતી નથી અને થવાની નથી. પણ તે બોલવું ખરું છે, તે માટે તેમનાં બદનમાં હવે પછે શું ફેરફાર થશે, તે વિષે તેઓ કોઈ સિદ્ધિથી ભવિષ્ય વક્તા (પ્રોગ્નોસ્ટ) બની આગળથી જાણવાને શક્તિવાન છે, એમ પ્રથમ બતાવી આપવું જોઈએ. મધ્યમ મદિરાપાનથી ખરાબ અસર છેક માડી પણ થશે નહીં, અને કદીએ થશે નહીં, એવું—આપણે વર્ણવી ગયા તે સંઘળા સ્પષ્ટ પૂરાવા અને પ્રવીણનાં મત વિરુદ્ધ—બતાવી આપવું તેમની ફરજ છે.

દારૂ પીવાનો બીજો અવગુણ એ છે જે દારૂ પીનારાઓનાં બદન ઉપર ઘા પડ્યો હોય, તે જોવા ઘણા મુશ્કેલ પડેછે. અને એવા ઘા જખમના અકસ્માતોમાં

તેમજ માઠાં દરદામાં શરીરનો ટકાવ દારૂ આપે છે. આરાકવાળી વસ્તુઓ પહેલાં લોહીના આકારમાં બદલાઈને તેમાં જે પોષણકારક ગુણ પેદા કરે છે, તે ગુણ દારૂથી માઠી રીતે બદલાય છે. એ પોષણકારક ગુણ (ન્યુટ્રીટીવ ઓપરેશન) સજીવ તત્વો (ઓર્ગેનિક તિસ્સુસ) ને નવા પેદા કરવા માટે ઉપયોગી છે. સાધારણ રીતે વપરાઈને નકામાં થયેલાં તત્વોની ખૂટ પૂરવા એ પોષણકારક ગુણો પર ધણે બોલે પડતો નથી; પણ જ્યારે બદનમાં ધા પડે છે, ત્યારે તે ધા રૂબવા લોહીના પોષણકારક ગુણો પર તે વિશેષ કામ આવી પડે છે. જે એ ગુણ તંદુરસ્ત હાલતમાં હોય છે, તે તે બદન પર થયેલી ઈજા સંપૂર્ણ રીતે મટાડે છે. પણ જ્યારે આપણે જે ઈજા કે જેને ધા પડ્યો હોય તેને આરામથી આપતાં, સારી હવામાં રાખતાં, અને ઘણે સરસ આરાક અવાડતાં પણ ધા રૂબતાં મુશ્કેલ પડે છે, ત્યારે સમજવું કે તેના બદનનાં પોષણકારક ગુણો (ન્યુટ્રીટીવ ઓપરેશન) તેની કુદરતી હાલતમાં નથી. હવે આપણે એમ તો હિમ્મતથી કહી શકીએ નહિ કે ધા રૂબવામાં અડચણ થાય છે, તે હમેશા દારૂ પીવાને લીધે જ હોય છે. ખીજા ઘણાં કારણોથી શરીરનો સાંચો બગડે છે, પણ જે ખીજા રીતે શરીર દરદ વિનાનું હોય અને માણસ દારૂ પીતા હોય અને ધા રૂબતા નથી, ત્યારે આપણે અચીત સમજવું કે દારૂની ટેવથી આ અડચણ નોંધે.

લંડનની ઇસ્પિટાલોની માહિતી ધરાવનારાઓ જાણે છે કે કોલસા ખોદનારા, બોલે ઉપાડનારા મજૂર અને બિયરનાં પીપ લઈ જનાર ગાડાવાળાઓ, જેઓ જથ્થાના જત્રો દારૂ પીનારા હોય છે, તે જે કે મજબૂત શરીરનાં તથા જોરાવર જેવા દેખાય છે, તેઓ જ્યારે તેમના શરીરના કોઈ ભાગમાં સુજ મટે છે, અથવા અકસ્માત ઇજા પોહાયે છે, ત્યારે તેઓ બહુ રીખાય છે અને તેની પીડામાં ધણું કરીને તેમની જીંદગીનો અંત આવે છે. કારણ, ચાલુ દારૂથી શરીર અસ્વભાવિક ઉત્ક્રાંતિ હમેશા રહ્યાથી તેનાં લોહીનાં સત્વની નરમાસ (પ્લેસ્ટિસિટી) ઘટવાથી, પાચનશક્તિ મંદ પડવાથી, અને શારીરિક ને માનસિક શક્તિઓ સમતુલ્ય સુરત થઈ જવાથી આ વિટક સૂજે છે.

આના પૂરાવામાં ઘણા જાણીતા દાખલા છે. કોઈ વેળા એક બિયરનાં પીપથી ભરેલું ગાડું હાકનાર જેનો દેખાવ તંદુરસ્ત, મજબૂત અને તેજદાર હતો, તેને આંગળાંમાં લાકડાંની ફાંસ લાગ્યાથી જખમ થયો. તેથી આંગળું પાકી અંદર પડે જમાવ થયું; ત્યારે સર ઓસ્લી કૂપર નામના જગતપ્રસિદ્ધ રાત્ર વૈદને બોલાવવામાં આવ્યો, જેણે પાકેલા ભાગને શિરસ્તા પ્રમાણે નસ્તરથી ચીર્યો. ઘેર ગયા પછે ડાક્તરને માલમ થયું કે તે નસ્તરનું ઢાંકણ દરદીને ત્યાં ભૂલી આવ્યો હતો, માટે પાછો ગયો ત્યારે જાણ્યું કે તેનું ધરાક મરવાની હાલતમાં છે. થોડીક મિનિટ કે કલાક પછે તે કમનસીબ માણસ મરણ પામ્યો. આ બિનાથી ડાક્તર ગ્રીનરોડ કહે છે કે લંડનનાં દરેક વૈદ તેના બિયર ઠાંસનાર ધરાકને નસ્તર લગાડતાં બીહે છે. આ વાતને મળતો પુષ્ટિ આપનારો બીજો દાખલો નોંધવામાં આવ્યો છે. ૪૦ વર્ષ પૂર્વે લંડનમાં એક માઠા કદનો ખીગબેન નામનો જાણીતા ખીરનાં પીપનું ગાડું હાકનાર જથ્થક બિયર ઠાંસનાર હતો. તેના દેખાવ ઉપરથી તે જલદી મરે નહિ, એવો હતો, અને જ્યારે ત્યારે કુસતીનાં ઇલાજનાં અખાડામાં ઉતરતો હતો. અહીં જ્યારે તે ઉપરનાં કપડાં કઢાડતો, ત્યારે તેનો ખાંધો

કદાવર અને ગમે તેટલા હૂમલાથી પણ હેડ નહિ, અંધો દેખાતો. તેને જોઈ કોઈ પણ અંધ કેહેતું કે આવાં સંગીન શરીરના દેવને માત્ર કદાચજ પંજમાં ઉઠાવી શકશે. તો પણ શરીરનું દેખીતું જોમ છતાં બેન, જે જામથી એક બંધમાંને ધૂળ ન થાય તેથી ખાટલે પડ્યો અને તેમાં મરી ગયો ! એક દિવસે ગીચ મહોલ્લામાંથી પસાર થતી ગાડીનાં પેડાં વેડે તેનો હાથ ઉઠેડાયો ; તેથી ચામડી માત્ર સોરાઈ હતી. ‘ બેન ’ તેમાંથી લોહી લુછી નાખ્યું અને તેનો કાંઈ પણ ખ્યાલ રાખ્યો નહિં. પછે ખીગબેન આવા સહેજ જામમાંથી સારો થયાને બદલે એક અથવાડચામાં ઘેરમાં ગયો.

જ્યારે કોઈપણ કારણથી શરીરના કોઈપણ અવયવને સોજો ચઢેછે, ત્યારે તેનાં બે રૂપ થાય છે. જો લોહીનું સત્ત્વ સાંદું હોય, તો તે સોજો પાછો જલદી ઉતરી જાયછે ; પણ તે ખીગેડું હોયછે, ત્યારે સોજામાં બગોડો વધતો જાયછે. જે આના લોહીનું સત્ત્વ દારૂથી બિગેડું હોયછે, તેમને સહેજ સોરાટો લાગે કે બદનનો કોઈ ભાગ ધુંદાય કે ચીરાયછે, તો તેમને વારે ધડીએ રતવા (ઍરીસી પલાસ) નામનો રોગી સોજો ચઢી આવી જીંદગી બચમાં નાંખેછે. અને જો બદનની અંદરના કોઈ અવયવ (ઍરગન) માં સોજો આવ્યો હોયછે, તો તે જલદી પાકી પર થવા માંડેછે, અને તેમાં એક જાતનો સોડો (ગેનશ્રીન) પેસેછે. આ કારણથી આવા માણસોનાં બદનમાં વહાડકાપનું શસ્ત્ર ચલાવવા શસ્ત્રવેદ આનાકાની કરેછે અને તેમને સાજ કરવાને સંભવ થોડો રાખેછે. આંખના શસ્ત્રવેદ તરીકે મારા ધંધાની અજમાયશમાં મને આવા દાખલા મળ્યાછે. બે દરદી આંખની આંખમાં માતેઆ હતા, જે કાપી કાઢાડ્યા પછે મને પસતાવું પડ્યું હતું ; કારણ, આજ સ્થિતિમાં માણસોનાં માતેઆ કાઢાડવામાં હું ફતેહ પામ્યો છું, અને એવી આંધળી આંખોને તેજ પાછું આપતાં મને હંમેશા સંતોષ ઉપજ્યોછે, તે કમનસીબે પુષ્કળ પીનારાનાં બે દાખલાઓમાં મળ્યો નહીં.

જનરલ હૅવલૉક પોતાની તવારીખમાં હિંદુસ્તાનમાં મેળવેલી ફતેહો વિષે બોલતાં કહી જાયછે કે લશ્કરનાં ડાક્ટરોએ સાફ કહ્યું છે કે ગઝની આગળ ધામ્મેલ થયલા સિપાઈઓ જલદીથી સાજ થઈ ગયા તેનું કારણ એજ કે તેઓ દારૂથી પહરેજ રહ્યા હતા. મી૦ એલ્ફિનસન પોતાના અફઘાનિસ્તાન ઉપર લખેલાં ગ્રંથમાં કહી જાયછે કે “તલવારથી પડેલા ધણુ ધા, જેમાં ફેટલાકતો ધણું ઉંડા હતા, તે ધણી સારી રીતે જોડાઈ ગયા, તેનું કારણ કે સિપાઈઓને છિલાં છ અડવાડિયાં સ્થિતિ રમદાર આપતો બંધ કસ્ટો હતો, જેથી ધા ઉપર સોજો અને અંગમાં તાવ ચઢ્યાં નહીં અને ધા રૂબતાં કાંઈ ખલલ થઈ ન હતી.”

હવે સમાપ્તમાં શરીર ઉપર થતી આગળાં પાનાંઓમાં વર્ણવેલી દારૂની સધળી અસરો ઉપરથી આપણે નક્કી કરી શકીએ છીએ કે તરણાવસ્થામાં માણસે દરરોજ દારૂનો ઉપયોગ કર્યો, પછી ગમે એટલા થોડા વજનમાં તે ઉપયોગ હો, તે કરતાં તેના ત્યાગી રહેવામાં ધણુ શાયદા છે. શરીર અને મનની શક્તિ જાળવી રાખવામાં તે કાંઈ કામનો નથી, એટલુંજ નહિ, પણ હંમેશા સ્થિતિ તંદુરસ્તી ભોગવવાની સ્થિતિને આડો આવેછે. જો કે આપણે દારૂનો ઉપયોગ થોડો વખત ડગાઈથી તંદુરસ્ત રાખનારો લાગશે, તો પણ લાંબે વખતે તેની ખરાબ અસર માલમ થાયછે. શરીરનાં તત્ત્વો વપરાતાં જે ધસારો અથવા ખપ થાયછે, તે ખોરાકથી પાછો પૂરવાને જો આપણી ભૂખ

સારી હોય, જો હોજરી જોધતાં કોવત સાથે ચાલી ખોરાકમાંથી નવાં લોહીનાં સાધનો બરાબર તૈયાર કરી ચૂસી લેનારી વાહિનીઓ (અંબસૉરબન્ટ વૅસલ્સ) મારફતે, લોહીને પૂરાં પાડતી હોય, જો લોહી તેનાં સઘળાં સત્વો નિર્માણ પ્રમાણમાં રાખીને એક સરખી રીતે ફરતું હોય, જો શરીર રચનાધારના વિવિધ ભાગ, જેમકે હાડકાં, માંસ, બેજીનું ચામડી વિગરેનાં તત્વો, તે પ્રજિકારક પ્રવાહિ (લોહી)ના ઝરામાંથી જે ભિન્નભિન્ન સત્વ તેમને જોઈએ તે એમી લઈ પોતાનું પાષણ અને પુનરુત્પત્તિ કરતાં હોય, જો અંગ-માંનું ઝેર કાર્બોનિકએસિડગેસ ફેફસાં ખોલાસાથી દમવાટે બહાર કાઢી નાખતાં હોય, અને શરીરનું જીવન ઑક્સિજન તેજ દમમાં પૂરતી લેતાં હોય, અને જો કાળજી, મૂત્ર-પિંડ, અને ચામડી પોતાનાં યોગ્ય યંત્રવડે લોહીમાંથી વ્યર્થ વસ્તુઓનો કચરો ઝાટકી કાઢાડી તેને નિરંતર સ્વચ્છ રાખતાં હોય, તો ખીજી વસ્તુઓ જે શરીરનાં બાંધાને તેની કુદરતી કૃતિઓમાં વિરોધ નાંખે, તેનો આપણે શામાટે ઉપયોગ કરવો જોઈએ વાર ?

ભાગ બીજો.

જૂદા જૂદા શરાબોની ખનાવટ અને ભેળસેલ.

પ્રકરણ ૧.

એલ, બિયર, પોર્ટર જેવા દ્રિણવાળા દારૂઓ.

જ્યારે આગળનાં વાસ્તવિક વર્ણન પ્રમાણે આલ્કોહૉલ આપણાં ઉમદા મન તથા તન ઉપર એક કટિલ ઝેરની સઘળી રેગિષ્ટ અસરો કરેછે, ત્યારે તે ઝેર કેવા જૂદા જૂદા દારૂના આકારમાં, કેટલા જગ્યામાં, અને કેવી લહેઝતથી પીવાયછે, તેમ પ્રત્યેક દારૂની શું પારિયત છે, તેમાં આલ્કોહૉલ રિવાય બિજી સીને શું શું અને કેટલી આવેછે, જેથી તેના ગુણ બદલાયછે, તેના લોક કેવો ઉપયોગ કરેછે, તે શામાંથી અને ક્યાં બનેછે, અને ક્યા નામથી ઝીણાવાયછે, તથા તેમાંના ભેગ કેમ પરખાયછે, એ સર્વનું વર્ણન કરવાની હવે આપણે કોશિશ કરીએ. દારૂ દવા તરફિ ઉપયોગમાં આવેછે તે તેનાં આલ્કોહૉલનીજ ખૂબીને કીધે નહિ, પણ તેમાં ખાંડ, સ્તાર્ચ, તથા બીજાં પોષણકારક તત્વો અને ખાસ સ્વવાસવાળા અને મજબૂતતંત્રને ઉત્તેજીત કરનારાં ધૃતિરો અને ઉડી જતાં તેલો હોયછે, તેથી પણ ગુણકારા બનેછે. આ પદાર્થો કોઈ દારૂમાં કેટલા હોયછે તે ઉપર તેનું કીંમતીપણું આધાર રાખેછે. જે દારૂમાં ઘણાજ ખૂરા સુવાસ અને ઘણાજ થોડો આલ્કોહૉલ હોય તે સહુથી સરસ ગણાયછે. વિશેષ દરદોમાં દારૂ દવા તરફિ ઉપયોગમાં આવેછે તે મુખ્ય હેતુથી સાધારણ વપરાસના દારૂઓનું બ્યાન આપવામાં આવ્યુંછે.

સઘળી જાતના દારૂના ત્રણ મુખ્ય વર્ગ થઈ શકેછે:—

૧. જવ (ખારલી) ના દ્રિણવાળા દારૂ. ૨. વાઈન (મુખ્ય દ્રાક્ષ અથવા કોઈપણ ફળના રસમાં ઉભાણુ થવાથી બનતા દારૂ). ૩. સ્પિરિટ અથવા જલદ દારૂ (ગાળવાથી મળતો દારૂ).

પહેલા વર્ગમાં બિયર, પોર્ટર, અને એલ જેવા ઉભાણુ આવવાથી બનતા દારૂઓ છે, અને એઓના સા ભાગમાં આલ્કોહૉલ ૩ થી ૧૦ ભાગ આવેછે.

બીજા વાઈન વર્ગમાં શેરી, પોર્ટ, મદિરા, ક્લારેટ, રોમપેન, વગેરે દારૂઓ છે; અને એઓમાં સેકેડે ૫ થી ૨૫ ભાગ આલ્કોહૉલ આવેછે.

ત્રીજા સ્પિરિટ વર્ગમાં 'પ્રાન્ડી, રમ, જીન, બિહરિક, વગેરે જલદ દારૂ આ છે, અને આમાં આલ્કોહૉલના સેંકડે ૫૦ થી ૭૫ ભાગ આવે છે. પણ ગામઠી સ્પિરિટો મહૂડાં, રાસી, ફેની, બેવોડો આ અંગ્રેજી સ્પિરિટો કરતાં થોડો આલ્કોહૉલ ધરાવે છે.

પહેલાં થોડો આલ્કોહૉલ ધરાવનારા દારૂ જેવા કે જવના ફીણવાળા દારૂ કે મ બને છે, તેનું ખ્યાન રાફ કરીએ. જે પ્રમાણે વાઈન મુખ્ય કરીને દ્રાક્ષ કે ફળનાં રસમાંથી બનાવવામાં આવે છે તે પ્રમાણે બિયર ધણો ખરો અનાજમાંથી બને છે. બિયર આ નામ ખારલી અથવા જવ જે બિયરને બનાવવા સારું વાપરવામાં આવે છે, તે વસ્તુ ઉપરથી આપવામાં આવ્યું છે, તેને બનાવવાની રીત નીચે પ્રમાણે છે. જવને પાણીમાં નાંખે છે અને તેમાંથી સણુગા ઘૂટે ત્યાં સૂધી તેમાં રહેવા દે છે, પછી તેમાંથી બહાર કાઢી તેને એક ભટ્ટી ઉપર મૂકે છે ત્યાં તેને ગરમી લાગી તે સૂકાય છે, ત્યારે તેને મૉલ્ટ નામથી આજામે છે. આવા ફેરફારની ક્રિયાને 'મૉલ્ટીંગ' કહે છે. આ મૉલ્ટને પાણીમાં ભી-જાવ્યાથી તેમાં તેનો રસ આગળે છે અને તેમાં ઉભાણુ ચઢવાથી નવી ખાશિયત પ્રાપ્ત થાય છે, ત્યારે તેને બિયર નામ આવે છે. મૉલ્ટને (ફેરનહીતવાળા) ઉબ્જતામા-પકયંત્રની ૧૪૦° અંશ સૂધીની અથવા તેથી આછી ગરમી લગાડી સૂકવે છે અને પછી તેને પાણીમાં નાંખી ઉભાણુ ચઢાવે છે, ત્યારે એલ બને છે. પણ મૉલ્ટને ૧૪૦° અંશથી વધારે ગરમી લગાડી જ્યારે સૂકવે છે ત્યારે તેમાંથી પોર્ટર અને સ્ટાઉટ બને છે.

જવને મૉલ્ટનો આકાર આપવાનું કારણ છે. જવમાં જે આટાના સતવાળો ભાગ એટલે સ્તાર્ય છે, તેને સાકરના ગુણુવાળો કરવાને જ્યારે જવને પાણીમાં પહેલાં નાંખે છે, અને તેને સણુગા ઘૂટે છે, ત્યારે તેનાં સ્તાર્યમાં ઉભાણુ થઈ સાકરના ગુણુવાળી હાલતમાં બદલાતો ફેરફાર થાય છે. સણુગા ઘૂટેલા જવ એટલે મૉલ્ટને ભટ્ટી ઉપર નાંખીને સૂકવે છે, ત્યારે તેમાંથી જેટલો સાકરનો ભાગ મળે છે, તે તેને હવામાં નાંખી રાખીને સૂકવા દેવા પછી મળે તેથી વધારે હોય છે. તણુ ક્રિયા થયા પછી બિયર બને છે. પહેલાં મૉલ્ટનું આગળેલું પાણી મેળવે છે; પછી તે પાણીને હોંપનામના એક છોડવા સાથે ઉકાળે છે, અને છેલ્લાં ઉકાળવાથી જે કાંઈ રહે છે તેને ઉભાણુ ચઢાવવામાં આવે છે. મૉલ્ટને કચરી નાંખી ૧૯૦° અંશની ગરમી ધરાવતાં પાણીસાથે ભેળે છે. આ બેહૂને સારી રીતે મેળવી નાંખી કેટલાએક કલાક સૂધી ઢાંકી રાખે છે. એમ કરવાથી જે મીઠો પ્રવાહી નિપજે છે તેને 'સ્વીટવર્ટ' કહે છે. આથી મૉલ્ટમાં કંઈ પણ સ્તાર્ય રહી ગયો હોય, તો તે પણ સાકરીયા રસમાં બદલાઈ જાય છે. ત્યાર પછે સ્વીટવર્ટને એક ત્રાંખાનાં વાસણમાં મૂકી જે જાતનો બિયર બનાવવો હોય તે પ્રમાણે હોંપના છોડવાના ન્યૂનાધિક જ્યાં સાથે લઈ ઉકાળે છે. હોંપથી કરીને આ પ્રવાહિમાં બિયરનો ખૂશબોદાર કડવાસ આવે છે. આ પ્રવાહિને હોંપના છોડવાથી જૂદો પાડવા ગાળી નાંખે છે અને તે પ્રવાહિને જેમ અને તેમ જલદી ઠંડું પાડવા છાલકાં વાસણમાં મૂકે છે. જ્યારે પૂરતી રીતે આ પાણી ઠંડું થાય છે, ત્યારે તેની અંદર ઉભાણુ ક્રિયા જલદી ચાલુ કરવા ખમીર (ફરમેન્ટ) ઉમેરે છે. જે ખમીર અંદર નહિ ઉમેરે, તો ઉભાણુ રાફ થતાં એક બે દહાડા વધારે લાગે છે, આ ઉભાણુ

ફિયાથી (ફરમેન્ટેશન) સ્વિટ વર્ડના સાકરયા રસમાં આલ્કોહૉલ અને કાર્બોનિક એસિડ ગેસ ઉત્પન્ન થાય છે. આ ગેસ ઉડી જાય છે અને આલ્કોહૉલ તેમાં કેફ લાવનારો ગુણ આણે છે.

મોલ્ટથી બનતા જેટલી જાતના દારૂઓ છે તેના બે મોટા વર્ગ થઈ શકે છે. તેના એલ અને પોટર એ બે નામ રાખવામાં આવ્યાં છે. સઘળી જાતના એલ ફિકા એટલે થોડા ભૂજેલા મોલ્ટમાંથી બનાવે છે અને તેઓ ફિકા ફેરવાના રંગ જેવા ધાતું કરી હોય છે. પેલ એલ નામનો એલદારૂ સહુથી સરસ, થોડીજ ગરમીથી સૂકવેલા મોલ્ટમાંથી અને સહુથી ઉંચી જાતનો હોપ્સ નાખી બનાવે છે. માઈલ્ડ એલ, પેલ એલ કરતાં મીઠો, જલદ, અને લગભગ હોપના સ્વાદ વગરનો હોય છે. પીટર એલ અથવા પીટર પોટરમાં પેલ એલ કરતાં થોડું ઘટપાતું હોય છે અને તેમાં ઘણા વધારે હોપનો ભાગ છે. ટેબલ બિયર નરમ દારૂ છે અને તે સાધારણ બિયર અને એલના કરતાં ત્રણ ચાર ધાતું વધારે પાણી ધરાવે છે. એલ દારૂ જેમ મોલ્ટમાંથી બનાવવામાં આવે છે તેમ પોટર પણ તેમાંથીજ બનાવે છે પણ તેને રંગ અને સોડમ આપવાને માટે તેમાં વધારે ગરમીથી સૂકવેલા મોલ્ટ ઉમેરે છે. સ્ટાઉટનો ખવાસ પોટરના જેવોજ છે પણ કસવાળી વસ્તુઓનું પ્રમાણ તેમાં વધારે છે. સ્ટાઉટ, ધાઉન સ્ટાઉટ, ઇત્યાદિ નામો માત્ર પોટરના કસ સહજ વધારે ઘટ કરેલાને લીધે આપવામાં આવ્યાં છે.

એક પાઇન્ટ બિયર જે માપમાં ૨૦ આઉન્સ ઉતરે છે તેમાં સરાસરી નીચે પ્રમાણે જુદી જુદી વસ્તુના ભાગોનું પ્રમાણ હોય છે.

આલ્કોહૉલ	૧ આઉન્સ અથવા ૪૮૦ ગ્રેન.
કસવાળી વસ્તુઓ અને જુદી જુદી જાતની ખાંડો (એકસ્ત્રાકટીવ્સ, દેક્સ્ટ્રીન અને શુગર)	૫૨૪ ગ્રેન.
ખાસવાળા ભાગો, (લેક્ટીક, એસેટીક, ગેલીક અને મેલીક એસિડ્સ)	૨૫ ગ્રેન.
ફારવાળા ભાગો, (આલ્કેલાઈન ફ્લોરાઈડ્સ એન્ડ ફોસ્ફેટ્સ)	૨૩ ગ્રેન.
કાર્બોનિક એસિડ ગેસ અને ઉડી જતાં તેલનો ભાગ	સહજ

આલ્કોહૉલ, ખાંડવાળા ભાગો, અને કડવી વસ્તુઓ, બિયરના મુખ્ય તત્વો ગણાય છે. અને એ વડેજ બિયરના ખાસ ગુણ કહેવાય છે. ઘટ જરમન બિયરનું વિશેષ ગુરૂત્વ (સ્પેસીફીક ગ્રેવીટી) ૧૦૦૧ થી ૧૦૩૦ સુધી હોય છે. ઇંગ્લિશ બિયર અને પોટરનું વિશેષ ગુરૂત્વ ૧૦૧૦ થી ૧૦૧૯ સુધી હોય છે. એલમાં સેંકડે ૪ થી ૧૫ ભાગ મોલ્ટ હોય છે ને પોટરમાં ૪ થી ૯ હોય છે. કડવાસવાળા બિયરમાં મોલ્ટ સહુથી કમ હોય છે, અને મીઠા એલમાં તે સહુથી ઘણું હોય છે.

જુદી જુદી જાતના બિયરમાં આલ્કોહૉલનું પ્રમાણ પણ જુદું જુદું છે. તે એશિયામાં એપાંકું સેંકડે ૧ કે ૨ થી તે ઘણામાં ઘણું ૯ કે ૧૦ સુધી હોય છે,

આલ્કોહૉલનો ભાગ

બર્ટન એલ સેંકડે	૮.૮૮
એડિનબર એલ ,,	૬.૨૨

આલ્કોહૉલનો ભાગ

લેડન એલ	સેંકડે	૬.૨૦
આઉન સ્ટાઉટ	"	૬.૮૦
લેડન પોર્ટર	"	૪.૨૦
લેડનરમોલબિયર	"	૧.૨૮

આ ખીન્ને કોથો જૂદા જૂદા બિયરની એક પાઉન્ટમાં આલ્કોહૉલ, કસવાળા ભાગ, અને ખટાસવાળા ભાગો સેંકડે કેટલા છે તે દેખાડેછે.

આલ્કોહૉલ કસવાળા ભાગ ખટાસવાળા ભાગ

બર્ટન એલ...	૨.૧૬	...	૨.૭૭	...	૨૯.૧૨
બાસનો બિયર	૨.૧૮	...	૨.૪૨	...	૨૦.૭૭
એડિનબર એલ	૧.૧૨	...	૦.૭૨	...	૧૬.૭૩
ગાનિસનો સ્ટાઉટ	૧.૭૪	...	૧.૨૫	...	૨૧.૩૨
દુમેનહૉનબરી ઍન્ડ કુનો પોર્ટર	૧.૦૩	...	૧.૦૧	...	૧.૦૧	...	૨૧.૨૭
બ્લાર્ક ઓનો પોર્ટર	૧.૦૬	...	૧.૦૩	...	૧૫.૯૭
હોરનો પોર્ટર	૧.૬	...	૧.૦૩	...	૧૫.૯૫
પેરીનો એલ	૦.૯૮	...	૦.૭૩	...	૭.૯૭

ડાક્ટર હસાલે ઑલસૉપ અને બાસના બિયરમાં આવતી પદાર્થો હેઠળના કોઠામાં આપીછે.

	મેસર્સ ઑલસૉપ ઍન્ડ કુ.		મેસર્સ બાસ ઍન્ડ કુ અંદ બિનના બપને માટે.	
	હિન્ડુસ્થાન માડલેલા.	દશાવર માડલેલા.		
ખાંડ	૨૦૦	૩૨૦	૩૮૦	૪૨૦
ગુંડર	૨૦૮૦	૨૧૧૦	૩૯૩૦	૨૬૬૦
ડેડવા કસવાળા પદાર્થ	૮૧૦	૭૫૦	૭૬૦	૮૦૦
એન્ડર નકડર પદાર્થો (તોતલ સૉલીડસ).	૩૦૯૦	૩૧૮૦	૫૦૮૦	૩૮૮૦
આલ્કોહૉલ.....	૩૫૪૦	૩૮૨૦	૩૯૮૩	૩૭૪૪
પાથો	૬,૩૩૭૦	૬,૩૦૦૦	૬,૦૯૩૭	૬,૨૩૭૬
	૭૦૦૦૦	૭૦૦૦૦	૭૦૦૦૦	૭૦૦૦૦

બિયર થાક ઉતારનારો, ખૂશી પેદા કરનારો, અને જ્યારે મોટા જગ્યામાં લે ત્યારે કેશ લાવનારો દારૂ છે. બિયરમાં કસવાળા ભાગો છે તે ચરખી પેદા કરેછે. કડવાસવાળા ભાગ જે એમાં આવેલાછે તેથી તે કૌવત આપનાર (ટૉનિક) ગણાયછે. લેક્ટીક ઍસીટીક, ગેંજીક, અને મેંજીક નામની ઍસિડથી જે ખટાસ પેદા થાયછે તે એક પાઉન્ટ બિયરમાં ૧૫ થી ૪૦ ગ્રેન સ્થિત હોયછે. ઘણા ખરા બિયરમાં આલખ્યુમેનવાળી પદાર્થોનો સહેજ ભાગ હોયછે. ઘેરા રંગનો બિયર એટલે પોર્ટર કે રૈમલ નામનો મોંઢની આગેલી ખાંડનો બૂકો અને એસેમર નામનો રંગ સાદા બિયરમાં નાખવાથી બનેછે.

સારીરનાં ખાંધામાં જે જે તત્વો આવેલાંછે અને જે તત્વોમાં હમેશાં કુદરતી રીતે

ફેરફાર થાયછે તે ફેરફારમાં બિયર પીધાથી અડચણ થાયછે, વિશેષ વપરાયને નિર-
પયોગી થઈ પડેલાં તત્વો શરીરની બહાર નીકળી જતાં અટકેછે. માણસનાં શરીરના
તત્વોની નેટ્રોજન વપરાયાથી શરીરની અંદર તેનો જે યૂરીયા નામનો કચરો પિશાબ
વાટે શરીરની બહાર જેટલો નીકળવો જોઈએ તેટલો નીકળતો નથી, તથા દમની વાટે
નીકળી જતી કાર્બોનિક એસિડ ગેસ કુદરતી કરતાં ઓછી બહાર નીકળેછે. જ્યારે
બિયર મોટા જથ્થામાં લેવામાં આવેછે, ત્યારે બદન પર સ્વસ્ત અથવા નાકોવત કરનારી
અસર થાયછે તે ઉપલાં કારણોને લીધે તથા ઘણું કરી પોટ્રેનાનાં ખારો ને હૉપ નામની
જે વસ્તુ આવેલીછે તેને લીધે થાયછે. શ્રીકા રંગનો બિયર જે સાથે હૉપની સારી રીતે
મેળવણી હોયછે તે હજમિયત છે અને સધળા અર્ક ધરાવનારા દારૂઓમાં એ સર્વથી
ગુણકારી ગણાયછે. ફરેક જનને બિયર કાંઈ ફાયદો કરી શકતો નથી. જે મની પિત્ત
પ્રકૃતિ હોયછે તેનું તેથી માથું દુખેછે, પેટમાં બોજ જેવું લાગેછે, અને પિત્ત ઉછળેછે.
વધારે આલ્કોહૉલ ધરાવનારા બિયરો હમેશા સ્ત્રી પીવામાં આવેછે તો પીનારને અતિ
માતેલો અને લોહીઆળ (કુળ એન્ડ પ્લેથરીક) બનાવેછે. અને જે તે સ્ત્રીઓએ
બેસી રહેનારો હોયછે અને ફરહર કે મજૂરી કરનારો નથી, તો પિશાબમાં રેતી (યૂરિક
એસિડ) અને ગોટવા (ગાઉત) ને તે આધીન થાયછે. એ મ થવાનું કારણ એ છે કે
શરીરના અરખીવાળા ભાગોની કારબન ને હેડ્રોજન, તથા આલ્ક્યૂમીનોઈડ ભાગોના
નેટ્રોજનનાં તત્વોને બહાર નીકળવામાં હંમેશા થોડો થોડો અટકાવ થાયછે, તેથી તે શરી-
રમાં એકઠાં થાયછે. જ્યારે ચોક્કસ હદથી આ જમાવ વધેછે, ત્યારે ભૂખ ઓછી
થાયછે અને શરીરની રચના તથા પોષણ શક્તિઓમાં અલલ થાયછે. કુદરતથી જેવું
શરીર નિર્માણ થયું હોય, તે કરતાં તેમાં બિયર પચાવી વધારે માતેલું ને લોહીઆળ બ-
નાવવાનો અપ્પતરો અજમાવી જેવાને કોઈ રોગીનીને લાલચ લાગરો; પરંતુ શરીર
ફરમેહ થયા પહેલાં તરેહવાર રોગો પેદા થવાના ભય રહ્યોછે તેનો સારી પેટે વિચાર
કરવો જોઈએ છે. જે દવા દાખલ પીવા પડે, ત્યારે જોઈએ તે કરતાં વધારે બિયર
નહિ લેવો, પણ તે કેટલા જથ્થામાં લેવો તે સહેલાઈથી કહેવાઈ શકાતું નથી. તે બિયરની
બનાવટ અને પીનારની પ્રકૃતિ ઉપર અને હરરોજની ટેવ ઉપર આધાર રાખેછે. પણ
બિયરમાં આવતા આલ્કોહૉલના જથ્થા તરફ જેતાં બિયરના જલદપણનાં વત્તાં ઓછાં
પ્રમાણ પ્રમાણે પૂર્ણ તંદરસ્તીવાળાં એક માણસને મોટે દાકતર પાર્કેસ એકથી બે પાઈન્ટ
૨૪ કલાકના અરસામાં પૂરતો ગણેછે.

બિયરની પરીક્ષા.

બિયર પીતાં પહેલાં તે પારદર્શક છે કે નહિ તેની તપાસ કરવી જોઈએ. જે તે
ઘોડો હોય, તો તે પીવા ન જોઈએ.

બિયર બનાવવાની ક્રિયામાં કોઈ પ્રકારની અપૂર્ણતા રહેવાથી, અથવા તેને બરો-
બર સાફ ન કરવાથી, અથવા તેની સારી હાલત બગડવાથી, તે ઘોડો થાયછે. બિયરની
હાલતમાં ફેરફાર થવાથી તેમાં બગાણ વધેછે. કાર્બોનિક એસિડ ગેસ જે બિયરમાંથી
નીકળતાં શીથળે પેદા કરનારી છે, તેનું પ્રમાણ મધ્યમસર હોવું જોઈએ. બિયરનો

સ્વાદ કસાણું ન જોઈએ. જો તે કડવો લાગે, તો તે કડવો સ્વાદ મોહડામાં જાઓવાર રહેવો ન જોઈએ, તેમ જીભને ઘણું ખાટો લાગવો ન જોઈએ. જ્યાં સૂધી બિયરની હાલ-તમાં ચોકસ દરજ્જે ફેરફાર થાય નહિ, ત્યાં સૂધી જો કે બિગડેલો હોય, તોપણ તેના વાસ ઉપરથી એમ ન કહેવાય કે તે બગડેલો છે. મોંદ, હોંપ અને પાણીના ચોકસ પ્રમાણ સિવાય ખીજ કોઈપણ વસ્તુ આ જાતના દારૂમાં હોવી જોઈએ નહિ; અને એમાં ફેર પડે, તો તે બેલસેલવાળા કહેવાય છે.

બિયરનો ખીજ પદાર્થો સાથે ભેગ (એદલતરેશન) :—

૧ હું, બિયરમાં પાણી ભેળવામાં આવે છે. બિયરમાં ભળેલું પાણી બિયરનાં સ્વાદ ઉપરથી, તેમજ બિયરનું વિરોધી ગુરુત્વ (સ્પેસીફીક ગ્રેવીટી) કહાડવાથી પરખાઈ આવે છે.

૨ હું, ખીજ વસ્તુ જે બિયર સાથે ભેળવામાં આવે છે તે સ્પર્શિત છે પણ એની ભેળવણી કદાચ જ કરવામાં આવે છે.

૩ હું, બિયરનું ખાટાણું એમ કહેવા સારું સોડીઅમ અને કાલશિયમ કારબોનેટ એ નામના સોડા તથા ચૂનાના ખારો ઉમેરવામાં આવે છે.

૪ હું, ચૂનો

૫ હું, સોડા

૬ હું, મીઠું

૭ હું, હીરાકસો

૮ હું, ગંધકનો તેજા

} એ વસ્તુઓ બિયરનો ભેગ કાપવા અને તે ઘણા વર્ષોના છે. એવો સ્વાદ આપવા સારું ઉમેરે છે.

૯ હું, ફટકી, ભૂજલી ખાંડ, મરચાં, મરી, એનિયો, ગરમાળો, કોલમ્બીસીન સેન-તોનીન, કાકમારીના ખીજ, ઝેરી કચુરો, તંબાકુ, ત્રાંચુ, સીસું, વગેરેના પણ ભેગ કરવામાં આવે છે.

૧૮૫૫ માં પાર્લમેન્ટની એક કમિટી દારૂમાં થતી ભેળની તપાસ કરવા બેઠી હતી, તે આગળ બિયરમાં થતા ભેગ વિષે નીચે પ્રમાણે સાક્ષિઓ આપવામાં આવી હતી.

મી૦ શીલીપ્સે કહ્યું કે “ બિયર દારૂમાં ઘણું ખારો, સાધારણ નીમક તથા હીરાક-સીનો, તેમજ કવારિયાનો ભેગ કીધેલો હોય છે.”

મી૦ એડવીન વીકહેમની સાક્ષીના સાર નીચે પ્રમાણે હતા:—“બિયર બનાવવાના મારા અનુભવ ઉપરથી હું માનું છું કે બિયરમાં જે મોટી ભેળ થાય છે, તે ઘણું ખરા છૂટક પીઠાંવાળાઓ કરે છે, અને જ્યાં બિયર બનાવવામાં આવે છે તે ઠેકાણે થતી નથી. તોપણ મને ખબર છે કે કેટલાક બિયર બનાવનારાઓ પોતે પણ ભેગ કરે છે.”

કમિટીના એક સભાસદ મી૦ શોલશીલ્ડે પૂછ્યું કે “ બિયર દારૂમાં ભેળ થવાનું સાધારણ છે તે તમે માનો છો ? ” તેનાં જવાબમાં મી૦ વીકહેમે જણાવ્યું કે “ હા, ઘણું જ સાધારણ છે, ને, તે એટલી હદ વરે કે બિયરમાં ભેળ નહિ હોય, એ વાત ઘણી જ અસાધારણ (એક્સેપશન) છે. અને હું માનું છું કે વગર ભેળનો બિયર જવલે જ હોય છે.” ડાક્ટર વીકહેમે પોર્ટરમાં ભેળસેળ કરવા પીઠાંવાળાઓ વારંધડી વાપરે છે તેના નીચેના નુસંધા આપ્યો છે:—“ એક પોર્ટરનાં પીપમાં આઠ ગેલન

પાણી, છ રતલ ખાંડ, એક રતલ જીલેટીન, એક મુઠો ભરી સાધારણ નીમક ડોહોળી દેવાં, અને તેનો કડવો ખવાસ પાછો લાવવાને એકસ્ટ્રેક્ટ ઑફ નેન્શીયન અથવા ક્યારિયા નાખવું; તેનો અસલી રંગ લાવવાને સલફેટ ઑફ એમાન્યા, અરધો આઉન્સ છીરાકસી, અને જૂનો થયેલો સ્વાદ લાવવા માટે એક આઉન્સ રૉક એલમ મેળવવું.” મી० વીકહેમે તંબાકુ પણ બિયરમાં ભેળસેલ કરેલાના નમૂના જણાવ્યા. મી० સીમન્ડસે આ કમિટી આગળ જુઓની આપી કે “કાકમારીના ખીજના ઝોઝામાં ઝોઝા ૨૫૦ ટન દરવર્ષે દેશાવર ખાતેથી આણવામાં આવેછે, તે મુખ્ય કરીને બિયર બનાવનારોના ખપ માટે હોયછે. એલચી અને ગ્રેન્સ ઑફ પેરેડાઈઝના ૨૦૦ થી ૩૦૦ ટન તીખાં ખીખાં દરવર્ષે દેશાવરથી આવેછે, તે પણ મુખ્ય બિયર અને સ્પિરિટને કૃત્રિમ જોર આપવા વપરાય છે. કાકમારીના ખીજ જે સાધારણ રીતે બિયરને ઝોટું જોર આપવા માટે અંદર નાખેછે, તે મારો એક ઝોજખીતો પીઠાંવાળો ખીજ દિવસે વેચવા ધારેલા બિયરમાં એક દિવસ આગળથી નાખતો હતો. મી० ગેર્મ સાક્ષી આપતાં કહ્યું કે “મેં કાકમારીના ખીજ ઘણા હંદ્રેડવેટમાં દળી આપ્યાંછે.” મી० મોક્રીતે સવાલ કર્યો કે “શા ખપમાં એ ખીયાં વપરાયાં”? તેના જવાબમાં કહ્યું કે “હું ધાંદું કે ગરીબ લોકનાં પીવાના દારૂમાં”. સં “તમે કોને માટે કાકમારીના ખીજ દળ્યાં”? જથા-બંધ વેચનારા ગાંધીઝો માટે. મી० રોજર્સે સાક્ષીમાં જણાવ્યું કે બિયર બનાવનારને પૂરપાડનારા ગાંધીઝોને ત્યાંથી એ કાકમારીના ખીજ ‘મલતમ’ નામથી મેળવી શકાય છે. ‘ખોરાક અને તેમાં થતી ભેળસેલ તથા તેની પરીક્ષા કરવાની રીત’ એ નામની પોતાની ચોપડીમાં ડાકટર હસાલ, એમ. ડી. ઉપલા સાક્ષીઝો વિષે પોતાના વિચાર જણાવે છે કે બિયરમાં આટલી બધી ભેળસેલ ચાલવા છતાં જકાત (એક્સાઈઝ) ખાતાના ૭૦ રસાયની તપાસ કરનારાઝો અને ૪૦૦૦ દેખ-રેખ રાખનારા (ઈન્સ્પેક્ટર) એ બાર વર્ષમાં ફક્ત ૪૦ હોંપના નમૂના તપાસ્યા તેમાં તેમણે તો ૩૫ ભેળેલા જણાયા; ત્યારે તેઝો મોંઘની ભેળસેલ વિષે બરોબર પરીક્ષા કરી શક્યા નહોં, અને દેશાવર ખાતે વહાણ પર ચઢતા બિયરના ૧૧૩૯ નમૂના તપાસતાં બાર વર્ષમાં આ વિદ્વાન મંડળ ફક્ત ૧૨ નમૂનામાંજ ભેળ શોધી કહાડવામાં ફોતેહ પામ્યું, તેથી સ્પષ્ટ છે કે બિયરની ભેળસેલ માટે જકાત (એક્સાઈઝ) ખાતાંવાળાઝો ઘણા બિનખબર છે.”

કાકમારીના ખીજ ભેળવાનું મોટું કારણ એ છે કે મોંઘ અને હોંપની બદલી એ કામ લાગી શકેછે, તથા એ મોંઘ દારૂઝ ઘણુંકરીને બગડતો અને ખાટલીમાં ભરેલા બિયરમાં ખીજ વખત ઉભાણ ચઢતું અટકાવેછે, કે જેથી ગરમ દેશોમાં ખાટલી ફાટવાનો સંભવ ઝોછો થાયછે; પણ એનું ઘેન ચઢેછે તથા એમાં ખીજ ઝેરી અસરો છે.

આ બિયર જાતના દારૂમાં ભેળસેલ કરવાના કાવતરાં વિષે ડાકટર રૉબર્ટ કીડ એમ. ડી. ‘લેનસેટ’ માં જણાવેછે કે નવા એલઅને પોરટર જેમાં ખટાઈ આવતી નથી, તે તરમ કહેવાય છે; પણ જે વધારે વખત રાખવામાં આવેછે તેમાં ખટાઈ (અસિડ) પેદા થાયછે, ને તેમને રક્ષ (હાડ) કહેછે. આ બે જાતમાંથી કોઈને રક્ષ

બિયર પસંદ હોયતો પીઠાંવાળા નરમ બિયરને તૂરત રૂક્ષ સ્વાદ આપી દેવા ગંધકનો તેળાળ (સલ્ફ્યુરિક એસિડ) ઉમેરી દેછે. વળી કોઈને નરમ જાતનો બિયર જોઈએ અને પીઠાંવાળા પાસે રૂક્ષ (હાર્ડ) જાતનો ભરી મૂક્યોછે, તો તેમાં સોડા, પોટેશ, કાર્બો-નેટ ઑફ લાઈમ ઇત્યાદિ ઉમેરીને તૂરત નરમ જાતમાં બદલી નાખેછે. બિયરમાં હોપની કેફ લાવનારી આશિયત લાવવા માટે તે બદલે કાકમારીના બીજ (કોંડુલસ ઇન્ડીકસ), મીઠાસ અને રંગ આપવાં જોઈએ, ઘટપણા માટે અળસી, મીઠાંમાં વવળાટ અને ઝણઝણાટ માટે સૂવા અને મરચાં, તથા કોઈ વખતે કડવો સ્વાદ અને કેશી અસર આપવા માટે ઝેરીકચુરો કે કુવારાયા વાપરે છે. મીઠાસ અને ઘટપણું આણવા માટે ગોળ વાપરેછે. પણ શીણ લાવવા હીરાકસી અને ફટકી વાપરેછે. ઇંગ્રિજોનો ૧૬ મો ભાગ રોજ આ ગુણકારક કહેવાતો દારૂ પીએછે, તે આવો હોયછે. જો કે હંમેશા અને વારંવાર આવી ભેળસેલ થાયછે તે જણાયલું છે તોય આવા ગુનાહની સજા તુરતીના રાજ્યમાં કાજ તૂરત ડોકું છટકાવી નાખીને કરે, તે વિષે આ દેશમાં પોલીસ આંખ મીંચીને શરેછે.”

બિયરને મળતા સાઈડર અને પૅરી નામના દારૂ.

સાઈડર અને પૅરી બિયરના જેવાજ પીવામાં નરમ ને શીણવાળા દારૂ છે. સેબકુળ અને પેરના રસમાંથી એ દારૂઓ બનાવવામાં આવેછે. ઉપલાં પ્રશ્નો તેઓની ખટાસ અને કડવાસને લીધે જ્યારે આધામાં નથી આવતાં, ત્યારે તેમને ઉપલી જાતનાં દારૂ બનાવવાના કામમાં લાવેછે. એ કુળોને કચરીને રસ કઢાડેછે, તે તેનો કચરવામાં ગર લીધો હોય તેથી અરધો નીકળેછે. ઉભાણ પછી એવું તત્વ એ રસમાં હોયછે તેથી તેને હવામાં અને જોઈતી ગરમીમાં ખુલ્લો મૂક્યો હોય, તો જોસ ચઢી દારૂ બનવા માંડેછે; સપાટી ઉપર શીણ એકઠું થાયછે, અને થરો નીચે બેસેછે. સાઈડર અને પૅરી બંને એક બીજને ઘણા મળતા આવતા દારૂ છે. પણ તેમનો સ્વાદ જૂદો હોયછે. તેમના સો ભાગમાં નીચેનાં પ્રમાણમાં આહોહોલ રહેછે.

આહોહોલ

સાઈડર (ઘણામાં ઘણા સરાસરી)	૧	૯.૮૭
સાઈડર (આછામાં આછો સરાસરી)	૧	૫.૨૧
પૅરી...	૭.૨૬

યૂરપના કેટલાએક ભાગોમાં બિયરને બદલે સાઈડર અને પૅરી સાધારણ રીતે વાપરે છે. તે ચોખ્ખા હોયછે, ત્યારે ખૂશ, થાક ઉતારનારા જેવા અને દિલ ઉરાકરનારા દારૂઓ જણાયજાછે. એ દારૂ ખાટા થઈ જાયછે, માટે જો દવા દાખલ પીવા પડે, તો પીનારે સાવચેતી રાખીને પીવું; કારણ, જોને હંમેશા પીવાની ટેવ નથી તેને ખાટો દારૂ પીવાથી ચુકો થાયછે તથા ઝાડો છૂટી જાયછે.

પ્રકરણ ૨.

જૂદા જૂદા વાઈન.

દ્રાક્ષના રસમાં ઉબાણુ (ફરમેન્ટેશન) આવવાથી જે દારૂ બનેછે તેને આપણે સાધારણ રીતે વાઈન કહીએ છીએ, પણ કોઈવાર પીન્ક ફૂગો અને વનસ્પતિ-એમાંથી બનાવેલા દારૂ પણ વાઈન તરફે એળખાયછે. જે ફૂગમાંથી અથવા શહેરમાં વાઈન બનાવ્યો હોયછે, તે ફૂગનાં અથવા શહેરનાં નામ ઉપરથી વાઈનનાં નામ રાખવામાં આવ્યાંછે, જે મેકે ઓરેન્જ વાઈન, રૂબારબ વાઈન, જીનજર વાઈન, હની વાઈન, પોર્ટ વાઈન, મદીરા, ઇત્યાદિ. ઘણા આગળા જમાનાથી વાઈન ઉપયોગમાં આવતા જણાયલાછે. ઇંગ્લંડમાં તેરમી સદીમાં વાઈન દારૂ દાખલ થયો. પહેલાં દવા વેચનારાએની દુકાણોમાંજ તે મળતો. ૧૭ મી સદીની આખરી સુધી ઇંગ્લંડમાં વાઈન મુખ્ય કરી ફ્રાન્સથી આવતો હતો, તે પછે તુરંત ઇંગ્લંડ અને ફ્રાન્સ વચ્ચે લડાઈ ઉઠવાથી ફ્રાન્સથી ઇંગ્લંડ આવતા દારૂ ઉપર એટલી મોટી જકાત નાખવામાં આવી કે તેની આયાત બંધ પડી અને તેની જગ્યાએ પોર્ટુગલથી પોર્ટવાઈન આવવા લાગ્યો. સતરમી સદીમાં ઇંગ્લંડમાં શેરી સારી રીતે જણાયેલો હતો.

વાઈનમાં આછોહોલ સિવાય પીન્ક ઘણા પદાર્થ રહેછે, તેને લીધે તેમાં તરેહવાર ખવાસ, સારમ અને ખારિયત હોયછે તેથી તેમાં સમાયલા આછોહોલની ખારિયતમાં ફેરફાર થાયછે. આવી રીતના ફેરફાર થતાં વાઈન લાંબે કાળે સ્થાયી રહે.

વાઈન મુખ્ય દ્રાક્ષમાંથી બનાવવામાં આવેછે. દ્રાક્ષ રસથી બરપૂર મેલો છે. એની છાલ પાતળી પણ ચિકટ હોયછે, જે અંદરના રસને બહારની હવાનાં સંબંધમાં આવી બગડતો અટકાવેછે. કેટલીએક દ્રાક્ષોની છાલ રંગ વગરની અથવા પીળી હોયછે. પીજી દ્રાક્ષોની છાલ ઘેરા આસ્માની (બલુ) રંગની હોયછે, જેથી તેના વાઈનમાં લાલ રંગ આવેછે. અને બંને જાતની દ્રાક્ષોની છાલમાં ટેનીક એસિડ હોવાને લીધે તેમાં તુરાસ હોયછે. રાત્રી અને કાળી દ્રાક્ષોના તાજે રસ સફેદ દ્રાક્ષના રસ જેવોજ હોયછે, પણ જ્યારે એ રસમાં ઉબાણુ લાવેછે, ત્યારે તેમાં માહે છાલનો રંગ એગ-બવાની રાકિત આવેછે. જોકે દ્રાક્ષના જૂદા જૂદા વાઈન બનેછે; તોપણ દ્રાક્ષના માંડવાની જૂદી જૂદી જાત ઉપર, તે માંડવા ઉગાડવામાં આવેછે તે જગ્યાના યુણ ઉપર, માંડવાની આસપાસની જગ્યાએની હાલત ઉપર, તે જગ્યાની સાધારણ આબો હવા ઉપર, વર્ષમાં જે વખતે તે માંડવા ઉગાડવામાં આવેછે તે વખતની ચોક્કસ હવા ઉપર, અને દ્રાક્ષ કેટલે દરજ્જે પાકેલી છે તે ઉપર, વાઈન દારૂનો યુણ આધાર રાખેછે. સાધારણ રીતે દ્રાક્ષનો રસ કોઈપણ ચોક્કસ સુવાસ (ઓરોમાં) ધરાવતો નથી; પણ તે રસ ઉબાણુ (ફરમેન્ટેશન) હાલતમાં આવેછે ત્યારે તેને ખાટલીમાં બરવા પછી વખત જતે જે ફેરફાર થાયછે, તેથી સુવાસ (ઓરોમાં) પેદા થાયછે. વળી મસ-કતની દ્રાક્ષમાં તો અસલથીજ સુવાસ હોયછે, જે તેના દારૂમાં ઉતરેછે.

વાઈનના ખવાસમાં અગત્યની અસર કરનારા મૂળ તત્ત્વો જે દ્રાક્ષમાં છે તે માહિતા

ખટાણા (એસિડ) અને ખાંડ છે; અને તે તત્ત્વનું પ્રમાણ જૂદી જૂદી હાલતમાં બદલાય છે. દ્રાક્ષમાં પહેલી અગત્યનું તત્ત્વ ખાંડ છે, કારણ કે તેની ઉપર ઉભાણ થવાનો આધાર રહે છે, અને તે વગર વાઈન કદી બને નહિ. દ્રાક્ષના રસમાં ખાંડનું પ્રમાણ એક સરખું નથી—તેના સો ભાગમાં ૧૦ થી ૩૦ ભાગ ખાંડ હોય છે. હવા અને ઋતુ ઉપર પણ ખાંડના પ્રમાણનો આધાર રહે છે. જૂરજનાં કીરણોની અસરથી દ્રાક્ષની ખટાસ ઓછી થાય છે અને મીઠાસ આવવા માંડે છે, અને ગરમીનાં વધારે ઓછા પ્રમાણમાં વધારે ઓછી મીઠાસ થાય છે; એથી કરીને સ્પેન, પોર્ટુગલ, મદેરા, ઇટલી, સાઈપ્રસ ઇત્યાદિ ગરમ દેશોની જગાએ ઉપર ઉગતી દ્રાક્ષમાં ખાંડ વધારે હોય છે. સારો વાઈન બનાવવાને વાસ્તે દ્રાક્ષના રસમાં સેકડે ૨૦ ભાગથી ઓછી ખાંડ હોવી ન જોઈએ. પહેલાં દ્રાક્ષને કચરીને તેનો રસ કઢાડે છે; એ રસને ચોક્કસ ગરમી લગાડી ઉભાણ ચઢાડે છે, અને ઉભાણ ચઢાડવા માટે ખમીર જેવી કોઈ ચીજ નાખવી પડતી નથી; કારણ, તેમાં નેટ્રોજનવાળા પદાર્થો રહેલા છે તેજ ખમીરનો બદલો પૂરો પાડે છે.

ફ્રાન્સ, જર્મની અને હંગરી વગેરે ઠંડા દેશોમાં બનતા વાઈનોની બનાવટમાં જે દ્રાક્ષ કામમાં લે છે તેનાં રસમાં ખાંડ થોડી રહે છે, માટે તેમાં ઉભાણ ધીમું ચાલે છે અને ખાંડ સઘળી ખાખી બન્યાં સુધી ઉભાણ ચાલવા દેવું પડે છે. આવી રીતે બનતા વાઈન, જેમાં દ્રાક્ષારસમાં જેટલી ખાંડ હોય તે સઘળીનો ઉભાણ ચઢાવી આલ્કોહૉલ થવા દે છે, અને પાછળથી ખીજે કોઈ પણ સ્પિરિટ ઉમેરતા નથી, તેને કુદરતી (નૅચરલ) વાઈન કહે છે, અને એ વાઈનોમાં સેકડે ૧૨ ભાગથી વધારે આલ્કોહૉલ આવી શકતો નથી. એટલે એ થોડો આલ્કોહૉલ ધરાવનારા અને ખાંડ વગરનાં હોય છે. આ કુદરતી (નૅચરલ) કહેવાતા વાઈનોમાં જર્મનીનો રાહીન પ્રદેશ અને મોઝેલમાં બનેલાં ક્લારેટ તથા બરગનડી એ, હંગરીઅન, ગ્રીક અને ઇટાલિયન વાઈનો છે. એ એમાં સેકડે ૬ થી ૧૧ ભાગ આલ્કોહૉલ આવે છે. આ વાઈનોમાંની ખટાસ, આલ્કોહૉલ સાથે મળીને એક ધિર જાતની બનાવટ પેદા કરે છે, તેથી તેમનામાં સોરમ આવે છે. પણ સ્પેન, પોર્ટુગલ, મદેરા, કેપ, અને ફ્રાન્સના દક્ષિણ ભાગ જેવા ગરમ દેશોમાં ત્યાંની ગરમ ઋતુના સખત તાપ હેઠળ ઉગેલી દ્રાક્ષો વધારે પકેલી અને તેમાં ખાંડનું પ્રમાણ ઘણું વધારે રહેવાથી તેમના મીઠા રસના વાઈનોમાં સેકડે ૧૨ ભાગ આલ્કોહૉલ પેદા ચાય છે. પછી ખીજ વધારે ખાંડ બાકી રહે છે, તેમાં વધારે ઉભાણ થતું અટકાવવા માટે હંમેશા સ્પિરિટ ઉમેરવામાં આવે છે; જેથી તે વાઈનમાં આલ્કોહૉલનું પ્રમાણ વધી સેકડે ૧૭ થી ૨૦ ભાગ થાય છે. આવા વાઈનો તેજ કરેલા (શૉર્ટકાઈડ) કહેવાય છે; પણ જો આ ગરમ દેશના વાઈનો બનાવતાં તેમની દ્રાક્ષની સઘળી ખાંડનો આલ્કોહૉલ ઉપજે ત્યાં સુધી ઉભાણ ચઢાડવા દે, તો પછી સ્વાદ અને સુવાસના આપનારા તત્ત્વો નીકળી જઈને આવેલા વાઈન પાતલો અને નરમ રહે છે, અને તે લાંબો વખત સુધી સારી હાલતમાં ટકાઉ થતો નથી. આ કારણોને લીધે ગરમ દેશોમાં દ્રાક્ષના મીઠા રસમાં ઉભાણ ક્રિયાથી સેકડે ૧૨ ભાગ જેટલો આલ્કોહૉલ પેદા થતાંમાંજ તેમાં સ્પિરિટ નાખી વિરોધ ઉભાણ અટકાવે છે, જેથી બાકી રહેલી વધારે ખાંડમાં પૃથકક-

રણ થતું અટકેછે, અને ખીજા નુકસાનકારક ફેરફારો થતા બંધ પડી, આવો જલદ (શોર્ટશાઉ) કરેલો વાઘન લાંબો વખત રાખી શકાયછે.

રોમ્પેન અને ખીજા તેના જેવા ઉભાતા વાઘન બનાવવામાં ઉભાવાની શક્તિ લાવવા માટે પાછળથી એક ક્રિયા કરવામાં આવેછે. હમેશાની માફક ઉભાણુ આવી બનેલા વાઘનને ખીજી વસંતઋતુ આવે ત્યાં સુધી (સ્વચ્છ અને ચળકતો કરવા સાર) રહેવા દેછે, ત્યાર પછી તેને બાટલીમાં ભરી તેમાં ખાંડનો ઘટમાં ઘટ શીરો ઉમરેછે. એથી કરીને બાટલીની અંદરજ ખીજી વાર ઉભાણુ આવેછે એટલે અંદર પેદા થયેલી કાર્બોનિક એસિડ ગેસ બહાર નીકળી જતી અટકેછે. તેથીકરી બાટલી બોજતાંવાર તે ગેસ બેરથી બહાર નીકળતાં ઉભાવાની શક્તિ દેખાડેછે. વધારે ઉંચા દરજ્જેના રોમ્પેનોમાં ખાંડનો ઘટ શીરો નાખેછે એટલુંજ નહિ પણ એક સારા મુંગધનો વાઘન જેની સાથે ખાંડ અને ઘણું કરીને ખાંડી પણ ભેળવામાં આવેછે અને જેને લીકરેમર કહેછે તે ઉમરેછે.

વાઘનોમાં જે અપ્રવાહિ પદાર્થો આવેછે તે સેકંડે ત્રણથી ચૌદ ભાગ છે. વાઘનોનું ખાસ વજન એટલે વિશેષ ગુરુત્વ (સ્પેસીફિક ગ્રેવિટી) આલ્કોહૉલ અને ઉપલા અપ્રવાહિ પદાર્થના જથ્થા ઉપર આધાર રાખેછે. એ ૯૭૩ થી ૧૦૦૨ અથવા વધારે પણ હોયછે.

વાઘનમાં નીચલી વસ્તુઓ આવેછે:—૧. આલ્કોહૉલ. ૨. ખાંડ. ૩. તુરાસવાળા પદાર્થ (એસ્થિનજન્ટ મેટર). ૪. રંગ લાવનારી વસ્તુ. ૫. કસવાળા ભાગ (એક્સ્ટ્રેક્ટિવ મેટર). ૬. ખટાસ વાળા ભાગો (એસિડસ). ૭. ધીર અને ઉડીજતાં તેલો (વૉલેટાઈલ ઓઈલ્સ). વાઘનમાં આવતી આ વસ્તુઓ સંબંધી થોડુંક વળું અહિ ઉપ-યોગી છે.

૧. આલ્કોહૉલ:—વાઘનમાં આ સહુથી અસરકારક તત્વ સમાયેલો છે અને તે વાઘનને કેફ લાવનારી ખાશિયત આપેછે. વળી એનો ખીજો અસરકારક ગુણ વાઘનને બગડતો અટકાવેછે. ઉભાણુની ખાસ મતલબ આ તત્વ ઉપજાવવામાં છે, અને ઉભાણુ ચઢતા પ્રવાહિમાં પહેલી ખાંડ કેટલી છે, તે ઉપર એનું પ્રમાણ આધાર રાખેછે. ખાંડના દર બે ભાગમાંથી લગભગ એક ભાગ આલ્કોહૉલ મળેછે, અને આગળ જણાવ્યું તેમ દ્રાક્ષારસમાં સેકંડે ૧૦ થી ૩૦ ભાગ સુધી ખાંડ હોયછે. આ ઉપરથી સમજવું સહેલ છે કે બે આ સમ્પત્તી ખાંડ આલ્કોહૉલમાં બદલાઈ જાય તથાપિ તે આલ્કોહૉલ હવામાં ઉડી નહિ જાય, તો સેકંડે ૫ થી ૧૫ ભાગ જેટલો આલ્કોહૉલ બધા દ્રાક્ષારસમાંથી મળી શકશે. આ ગણતરીથી કુદરતી (નૅચરલ) વાઘનના સો ભાગમાં ૫ થી ૧૫ ભાગ કરતાં વધારે આલ્કોહૉલ આવી શકે નહિ, જે કે વાસ્તવિક એટલો ભાગ પણ આવી શકતો નથી; કારણ, ઉભાણુ ચાલતી વેળા બનતા આલ્કોહૉલમાંથી તેનો થોડો ભાગ વરાળરૂપે ઉડી જાયછે. પીપમાં વાઘન રાખવાથી આલ્કોહૉલનું જોર સહેજ વધેછે. કારણ પીપમાંથી જેવી સહેલાઈથી પાણીને વરાળ રૂપે ઉડી જવાનો રસ્તો મળેછે, તેવી રીતે અને તેટલા પ્રમાણમાં આલ્કોહૉલ નીકળી ઉડી જઈ શકતો નથી, તેથી કરીને આલ્કોહૉલનો ભાગ એ દારૂમાં વધારે હોયછે.

૨. ખાંડ:—કેટલાએક વાઈનમાં ખાંડ તદ્દન હોતી નથી અથવા ઘણીજ થાડી હોયછે. વળી કેટલાએકમાં વધારે એમ્પા જથ્થામાં હોયછે. એવી રીતે ખાંડ વધતી એમ્પાઈ હોવાનું પ્રમાણુ જેટલી હદ સુધી ઉભાણુ ચઢાવવામાં આવેછે તે ઉપર આધાર રાખેછે. થંડા મૂલકની દ્રાક્ષની ખાંડ ઉભાણુથી સઘળો ખપી જઈ અનેબા ક્લારેટ બરગંડી, હૉક, જેવા કુદરતી વાઈનોમાં ખાંડ રહેતી નથી. અને જો રહેછે, તો ઘણીજ થાડી રહેછે. પોર્ટ, શેરી, અને મેદરા જેવા ગરમ મૂલકના વાઈનમાં સ્પિરિટ નાખીને તેનું કુદરતી ઉભાણુ પૂરણુ થતું અટકાવવાને લીધે હમેશા વધારે એમ્પાઈ ખાંડ રહી જાયછે. એ વાઈનોને થાડી મુદત રાખીને પછી વાપરવામાં આવેછે, તેથી તેઓમાં કાંઈક ફેરફાર થયાથી ખાંડનો ભાગ પાછળથી કમતી થાયછે.

કુદરતી કહેવાતા વાઈનોમાં કોઈક મીઠા થઈ શકેછે; કારણુ, દ્રાક્ષના રસની ખાંડ તેઓમાં એટલી તો વધારે હોયછે કે તેથી ઉભાણુક્રિયા થાડી હલ્લેર જઈ પોતાની મેજેજ અટકેછે, અને એઓમાં સ્પિરિટ કૃત્રિમ ઉમેરેલો ન હોવાથી તેઓ કુદરતી વાઈનના વર્ગમાં આવેછે. આવા વાઈન ઘણા મીઠા ને થાડા આલ્કોહૉલવાળા છે, માટે તેઓ ખગડેછે અને વધારે વખત રહેતા નથી. આ વર્ગમાં તોફે, કૉનસ્ટેનશિયા, મામ્સી, લેક્કીમાં ક્રીસ્તી, ટૅન્ડ, અને મલાગા, વગેરે વાઈનો છે અને તેઓને મીઠા વાઈન (સ્વીટ વાઈન્સ) કહેછે. એઓના ૧૦૦ ભાગ વાઈનમાં ૨૦ ભાગ જેટલી ખાંડ આવેછે.

આવા કુદરતી વાઈનો જેઓની ખૂબી મીઠાસથી જણાયલી છે તેઓમાં આલ્કોહૉલનું જોર થાડું હોયછે, કારણુ જેમ ખાંડ ઘણીજ વધારે રહેછે, તેમ તેમાંથી આલ્કોહૉલ થોડો પેદા થઈ ઉભાણુ ક્રિયા અટકેછે અને તેથી વધારે આલ્કોહૉલ ખનતો બંધ પડેછે. આવા વાઈનોમાં તેની થાડીક ખાંડ આલ્કોહૉલમાં ખપીને બાકીની ખાંડ મીઠા સ્વાદ બક્ષેછે. એક દારૂ મીઠા અને વળી જલદ પણુ હોય એમ અને જ નહિ. જો તેમ જણાય, તો એમ સમજવું કે તેમાં સ્પિરીટ ઉમેરોને જલદ (ફૉરટીફાઈડ) કરેલો છે. આ જલદ કરેલા વાઈનોમાં સેંકડે ૧૭ થી ૧૮ ભાગ આલ્કોહૉલ રહેછે. વાઈનમાં સરકા જેવી ખટાસ મારતો જે ફેરફાર થાયછે તેને અટકાવવાને આલ્કોહૉલનું ચોક્કસ પ્રમાણુ અગત્યનું છે. ક્લારેટ અને હૉક જેવા પાતળા અને નરમ વાઈનો તેઓમાં આલ્કોહૉલનો થોડો ભાગ હોવાને લીધે ખટા થઈ જાયછે. તેમ છતાંપણુ ક્લારેટ, હૉક અને બરગંડી જેવા વાઈન જે દ્રાક્ષના મીઠા રસની થાડી ખાંડ સઘળી આલ્કોહૉલ ખનવામાં ખપી જઈને બનેછે, તેઓનો ઘટતે વખતે વપરાસ ગુણકારક છે.

૩. વાઈનના તુરાસવાળા પદાર્થ (એસ્સિન્જન્ટ મેટર્સ):—ટૅનીક એસિડના બનેલા છે અને તે દ્રાક્ષની ચામડી, ઠગિયા, અને ડીઅકાં દ્રાક્ષના રસમાં ઉભાણુ થતી વેળા રહેવા લીધાથી આવેછે. લાલ વાઈનો ખનાવવામાં કાળી દ્રાક્ષનાં છાતાં અને ડીઅકાં ઉભાણુ થતી હાલતમાં રહેવા દેછે, અને તેથી તેમાં તુરાસ વધારે આવેછે. સરેવ વાઈનો જેમાત્ર દ્રાક્ષને દાખીને કાઢોડેલા રસમાંથીજ બનાવેછે તેમાં તુરાસવાળો પદાર્થ હોતો નથી. કોઈવાર એક લાકડાંનાં પીપની અંદર ઉભાણુ થતાં તે લાકડાંમાંથી

તુરાસવાળી વસ્તુનો થોડો ભાગ ઝમ્માગળેછે. સરેત વાઘનમાં તુરાસ ન હોવાથી તે દારૂ પીધામાં લાલ વાઘનો કરતાં નરમ સ્વાદ ધરાવેછે. લાલ વાઘનોમાં ખેલ વેહેલા તુરાસનો ઝમ્મટલો મોટો ભાગ હોયછે કે તે પીવા લાયક હાલતમાં હોતા નથી. ઝમ્મટલા માટે ઝમ્મ વાઘનો રાખવાથી સ્વધરેછે. ઝમ્મ વાઘનો રાખવા પછી તે માંહેલી ટેનીક ઍસીડ, આલ્ક્યુમેનવાળી અને રંગવાળી વસ્તુઓ, તથા આદતારત્રેટ ઍશ પોટાશ નામનાં ખાર, ઝમ્મકેમ્ક સાથે મળી જઈ પોપડીઓ બનેછે. ઝમ્મ થર પહેલાં ઘાડા આકારમાં નીચે પડેછે, પણ જેમ વર્ષો પસાર થાયછે તેમ ઝમ્મ થર ઝમ્મોછે. થતાં જાયછે અને તે પછે છેલ્લે તે પતલી ઝીણી પોપડીઓના આકારમાં તરતો જણાયછે. ન્યારે આ પોપડીઓ વધારે થતી અડેછે ત્યારપછે વાઘન રાખવાથી સ્વધરતો નથી. તે પાકી ગયેલા કહેવાયછે અને જલદી બગડ ના મોડેછે.

૪. રંગવાળા પદાર્થો:—દ્રાક્ષનો રસ રંગ રહિત રહેછે, માટે ન્યારે પ્રકત દ્રાક્ષના રસમાંથીજ ઝમ્મટલે ઉભાણુ ચહડતી વેળા વાસણમાં છાલ ડીચકાં ન લેઈને વાઘન બનાવેછે, ત્યારે તે સફેત કે કાળી કોઈપણ જાતની દ્રાક્ષ ત્રાપરવા છતાં રંગ વિનાનો બનેછે. શીકા રંગના વાઘનોને ઝમ્મકનાં પીપમાં રાખવાથી તેમાં થોડાક રંગ આવેછે. રાતા વાઘનોમાં રંગ કાળી દ્રાક્ષનો રસ, છાલ અને ડીચકા સાથે ઉભાણુ ચહડાવ્યાથી આવેછે. રાતા વાઘનો જેમજેમ જૂના થતા જાયછે, તેમ તેમ રંગમાં શીકા થતા માલમ પડેછે. અને તેનું કારણ ઝમ્મ છે કે વાઘનમાંનાં રંગવાળા પદાર્થો થર સાથે નીચે પડેછે. વાઘનનાં રંગ ઉપરથી તેની કેટલી ઝમ્મક ખાશિયત જણાઈ આવેછે. તેઓને બનાવવાની રીત, તેની તુરાસ, ખટાસ, અને તેમને સ્વધારવાને તથા સાફ કરવાને કેટલો વખત વધારે રાખવા જોઈએ, તે સમગ્રું રંગ ઉપરથી માલમ પડેછે.

૫. કસવાળા ભાગો (અકસ્ટ્રેક્ટિવ મેટર):—ખાંડ, તુરાસવાળા પદાર્થ (અસ્ટ્રીનન્ટ મેટર) અને રંગવાળા પદાર્થો સાથે વાઘનમાં જે ખીજ સકરણુ પદાર્થ (ઓરગેનીક પ્રિન્સીપલ્સ) આવેછે તેઓ કસવાળા ભાગોના વર્ગમાં છે. ઉપલા બધા પદાર્થો સાથે મળવાથી વાઘનમાં ઘટપણું અથવા તેનું જીસમ ઝમ્મટલે અંગ્રેજીમાં 'બોડી' કહેછે તે આવેછે. કેટલાક વાઘનોમાં સહેજ કડવાસ આવેછે, જેવા કે બરગન્ડી તે આ કસવાળા ભાગો (અકસ્ટ્રેક્ટિવ્સ)થી આવેછે. કોઈપણ ખાટો વાઘન કદાચજ ઘટપણું (બોડી) ધરાવેછે.

૬. ખટાસવાળા ભાગો (અસિડ્સ):—વાઘનમાં હંમેશા થોડા ઘણા ઉડી જાય ઝમ્મવા (ફ્રી) ખટાસવાળા ભાગો (અસિડ) આવેછે. દ્રાક્ષ માંહે મેલીક અને ટાર્ટારીક અસિડ છે, જે ઉભાણુ ચહડેલા રસમાં પણ ઝમ્માગળેછે. વાઘનમાં ખટાસનું જોર જે જાતની દ્રાક્ષમાંથી તેને બનાવેછે તે ઉપર આધાર રાખેછે. જે ઉભાણુ પૂરેપૂરું ન થયું હોય, તે જે ખાંડ આલ્કોહૉલ બનવામાં બદલાતાં વધેછે, તે ખાટા સ્વાદને ઠાંકેછે. પણ ન્યારે પૂરેપૂરું ઉભાણુ (ફરમેન્ટેશન) થાયછે, ત્યારે બધી ખાંડ આલ્કોહૉલ બનવામાં ખપી જાયછે, અને મીઠાસની ખોટથી વાઘન ખાટો બાગેછે. જેટલા વાઘન બનતાં સઘળી ખાંડ ઉભાણુથી આલ્કોહૉલમાં બદલાઈ જાયછે તેમને અંગ્રેજીમાં (ફ્રી વાઘન) ઝમ્મટલે સૂકા વાઘન કહેછે. આ ઉપરથી વિચારી શકાય છે કે થંડામાં થંડા મૂલકો, વિશેષ કરીને રાહાઈન અને મોઝેલના પ્રગણામાંથી મળતા

વાહનોમાં ખટાસવાળા પદાર્થનું સૌથી વધારે પ્રમાણ રહેછે. કારણ, અહિની દ્રાક્ષોમાં પૂખ્તરીતે પાકી મીઠાસ નહિ સમાવાને લીધે તેના રસમાંથી થોડા આલ્કોહૉલ અને છે અને ઘટપણું (ઓઈ) એમું જામે છે તથા ખટાસ વધારે રહે છે, એટલા માટે એવા દારૂએમાં ખાંડ વધારે નાખી ખટાસ કમતી કરે છે; અથવાતો (કાર્બોનેટ ઑફ સોડા) નાખીને ખટાસ દૂર (ન્યુત્રલાઈઝ) કરે છે. કોઈવેળા ઉભાણુ ચહડવા અગાઉ ખાંડ નાખે છે, જેથી વાહનમાં આલ્કોહૉલ વધારે અને છે અને ખટાસનો અધિક ભાગ (બાઈટારિટ્રેટ ઑફ પૉટેશના) આકારમાં તળિએ ડરે છે. બાઈટારિટ્રેટ ઑફ પૉટેશ નામનો પદાર્થ દ્રાક્ષમાં હોય છે, તેથી તેમાં ખટાસ આવે છે. દ્રાક્ષમાંની જેટલી ખટાસ દારૂ થયા પછે આલ્કોહૉલમાં પીગળેલી હાલતમાં હોતી નથી, તે બાઈટારિટ્રેટ ઑફ પૉટેશ થઈને નીચે ડરવા મોડે છે, જેથી વખત જતાં વાહનની ખટાસ કમતી થઈતે મીઠા અને ગળ્યો અને છે. દારૂને બાટલીમાં ભરવા પછે પણ એ નીચે બેસે છે. લાલ વાહનોમાં તુરાસવાળા (એસ્ટ્રીનજન્ટ) અને રંગવાળા પદાર્થો સાથે તે પોપડીના આકારમાં નીચે બેસે છે; પણ સફેત વાહનોમાં રંગ વગરના ક્રિસ્ટલના આકારમાં ખૂચને વળગેલા તથા બાટલીમાં કાચના જુકા જેવો દેખાય છે. આ પોપડી બંધાતાં જ વાહન પોતાનો તીક્ષ્ણ સ્વાદ બાંધને નરમ અને ગળ્યો થાય છે, અને પ્રહેલાં તે જેટલો વધારે રક્ષ હોય છે તેમ નરમ હાલતમાં આવતાં વધારે વખત લાગે છે. જ્યારે આ થર તળિયે ડરતો બંધ થાય છે, ત્યાર પછી તેમાં સ્વધરવાનો ગુણ રહેતો નથી. શેરી, મારસલા, અને પોર્ટમાં સૌથી એમ્પી ખટાસ (એસિડ) હોય છે, પણ હૉક, મોઝેલ, લાઈટ ક્લારેટ અને કેટલાક એમ્પીક ગ્રીક વાહનોમાં સૌથી વધારે સ્વાભાવિક ખટાસ રહે છે; પણ આવા દારૂએમાં ખટાસનો ભાગ હોવાથી તેએ હોજરીમાં ખટાસ પેદા કરશે એવી ધાસ્તીથી તેમને તજવા બેઠતા નથી, કેમકે અંજોનેતાં ખટાસ નહિ, પણ ખાંડવાળાં ભાગો હોજરીમાં ખટાસ પેદા કરે છે. દ્રાક્ષની કુદરતી ખટાસ દારૂમાં હોય તો તે નુકસાનકારક નથી પણ દારૂમાં પાછળથી સરકા જેવો ફેરફાર થઈ આવતી ખટાસ નુકસાનકારક છે.

૭. ઈથર અને ઉડી જતાં તેલો (વૉલેટાઈલ ઑઈલ્સ):—વાહનમાં જે સુવાસ અને સ્વાદ આવે છે, તેથી તેમાં ચોક્કસ ગુણ પ્રાપ્ત થાય છે, અને તે વાહનમાં આવેલી ઈથર અને ઉડી જતાં તેલને લીધે છે. વાહન પીતાં આપણે જે ખૂશ અસર થાય છે, તે તેમાં આવેલા આલ્કોહૉલને લીધે જ હોતી નથી પણ તેમાં ઈથર ને ઉડી જતાં તેલોથી થાય છે. વાહન દારૂની કીંમત તેમાં આવેલા આલ્કોહૉલના કરતાં ઈથર અને ઉડી જતાં તેલનાં ગુણ તથા પ્રમાણ ઉપર વધારે આધાર રાખે છે. કેટલા-એમ્પીક વાહન, જેવાકે મસકત અને શાટોઈકેમ વાહનમાં એવી તો ખૂશભો (એરોમાં) હોય છે કે તે આપણને તાજું ફળ યાદ દેવાડે છે, અને અંજોનેતાં તેએ દ્રાક્ષમાંથી જ પાંસરા ઉપજવી કહાડેલા છે. એ ગુણ તેમાં આવેલાં કસવાળાં તેલો (એસેનશીયલ ઑઈલ્સ) ને લીધે છે અને જેમ ફળ વધારે પડેલી હાલતમાં હોય છે તેમ તેમાં તેલનો ભાગ વધારે આવે છે. એવા વાહનોને એરોમેટીક વાહન કહે છે. દારૂના ગુણ અને સારી આશયતની ઘણી કીમતી કસોડી તેની ખૂશભો છે. એનાથી દારૂની બનાવટનું સંપૂર્ણતા અને જૂનાપણું જણાય છે.

વાઈનો ચોક્કસ વખત રાખ્યાથી સ્વધરેછે, જે પછે તેમાં નુકસાનકારક ફેરફાર આણી થાયછે અને જૂદા જૂદા વાઈન જૂદી જૂદી ચોક્કસ મૂદત સ્વધી સ્વધરેછે ને પછી બગડે-છે. જલદ કરેલા અને પૂર ધટ (ફોર્ટીફાઈડ એન્ડ ફૂલબોડીદ) વાઈનો લાંબો વખત રહી શકેછે. અને તેમ થતાં તેમાં સારી ખૂશબો આવેછે.

વાઈન દારૂંઓને જે દેશોની બજારમાં વેચવા મોકલવામાં આવેછે, ત્યાંનાં લોકના રોગની લહેજતને અનુસરતા તેઓને સુગંધ (ફ્લેવર) અને સ્વાદ આપવામાં આવેછે. જે વાઈનો ઉત્તમ બનાવટનાં હોયછે તેમને વર્ષ વર્ષ જે બીજા વાઈનો સુગંધ (ફ્લેવર) આપવા માટે જાળવી રાખેલા હોયછે, તેમાં ઉમેરવામાં આવેછે. કુદરતી વાઈનનાં યુણો ઉત્પન્ન કરવાની માણસ અકલથી ઝમીવી સરસ નકલ કરેછે કે તેનો કૃત્રિમ ભેજભાજ પારખેા મૂશ્કેજ થઈ પડેછે. આમ કૃત્રિમ લહેજત આપી કુદરતી વાઈન તરફ પસાર કરવા માટે ક્રાન્સના સેત, મારસેલ્સ અને ખોરડો રોહરો વિખ્યાત છે.

જે વાઈન સારો હોયછે તે ભૂખને વધારેછે, મીઠાસને ખૂશ કરેછે, અને ધટતી વેળા શરીરને કૌવત આપેછે. કોઈ પાતલો અને ખાટો વાઈન પીધાથી જેમ હાજત બરેલી ભૂખની લાગણી થાયછે અને હોજરી ખાલી લાગેછે તેમ ન થતાં સારા દારૂથી જીવને સંતોષ લાગેછે.

જૂદા જૂદા વાઈનમાં આવતા આલ્કોહૉલના પ્રમાણનો કોઠો:

વાઈનના નામો.

વાઈનમાં સેંકડે આલ્કોહૉલનો ભાગ.

વાઈન.	૧ ખોરડોના શતા વાઈનો અથવા ક્લારેટ. જેવાકે, શાટો, લાફીત, લાફુર, લારોજ, મારગો, મુર્તો, પોઈઆં, બારસાક, સેન્ટ એમીલ્યન, સેન્ટ જુલ્યન ઇં.....	૬૮૫ થી ૧૩
	ખોરડોના સક્રેત વાઈન. જેવાકે, સોર્બર્ન, વેન્ડ્રાવ, બારસાક, શાટોઈકયે	૧૧ ,, ૧૮.૭
	રોહનના શતા વાઈનો. જેવાકે, હરમટેજ, મોન્ટપોલર, કોઈરિટી ઇં	૮.૭ ,, ૧૩.૭
ફ્રેન્ચ.	૩ સીલોન.....	૧૧ ,, ૧૬
	૨ બરગનડી શતા. જેવાકે, બો, માસોં, ક્લોડીલુજ્યો, શાંબરેટ, રોમાને, વોલને, પોમાર્ડ ઇં	૭.૩ ,, ૧૪.૫
	બરગનડી સક્રેત. જેવાકે, શાબ્લી, પુઈઈ, મેરસોલ્ટ, મોંદ્રાંઈ ઇં	૮.૯ ,, ૧૨
જરમનવાઈન.	૩ શેમપેન	૫.૮ ,, ૧૩
	મોઝેલ	૮ ,, ૧૩
	રહાઈનના શતા તેમજ સક્રેત વાઈનો. (હૉક)જેવાકે, બો-આનીસબુર્ગ, સ્ટેનબુર્ગ, રૂડેશમર, હોંકિમર, હેદશેમર, બોશમેનશોલ્સર, મારકાબુન, રોમ્બેનટાલ	૬.૭ ,, ૧૬
સ્પેનના વાઈન.	રોશી	૧૬ ,, ૨૫

પોર્ટુગલના
વાર્ધન.

મદેરા	૧૬૭ થી ૨૨
મારસલા	૧૫ „ ૨૫
પોર્ટ	૧૬૬૨ „ ૨૩૨
હંગેરિયન રાતા તેમજ સફેત વાર્ધન જેવાકે કાર્સોવિત્સા, રૂસ્તર, એડનબર્ગ, તોકે	૯૧ „ ૧૫
ગ્રીકવાર્ધન જેવાકે, કંફીશ્યા, સેન્ટએલી, તુસા, પેટ્રાસ, સેન્ટો- રીન, થેરા, વિનસાન્તો, મેકીમા ક્રીસ્ટી, સાર્થપ્રસ થો	૧૦ „ ૧૩
ઈટાલિયન વાર્ધન જેવાકે, વ્હાર્થ કેપરી, આસ્તી.	૧૪ „ ૧૯

ફ્રેન્ચ વાર્ધનો.

ઉભાણુથી અનેલા કુદરતી અથવા નરમ વાધનોમાં ૧ બોરડો વાર્ધન, ૨ બર-
ગંડી વાર્ધન, અને ૩ શેમ્પેન, એ ત્રણ જે મુખ્ય છે, તે ફ્રાન્સમાં બનતા પ્રખ્યાત
વાધનો છે. એ ત્રણ જાત શિવાય ફ્રાન્સની દક્ષિણે ખીરીનીઝ પવેત આગળ બનતા
વાધન જેવાકે રસીલાં વિગરે, તે લગભગ પોર્ટુગલના વાધનને મળતા આવેછે અને
તે સ્પિરિટ નાખી જલદ (ફોરટીફાઈડ) કરેલા હોયછે.

૧. બોરડો વાર્ધન, ફ્રાન્સનાં બોરડો નામના પ્રગણામાંથી આવેછે. તેઓ રંજમાં
લાલ તેમ સફેત હોયછે. (ક) બોરડોના લાલવાધનો એટલે ક્લારેટની જુદી
જુદી જાત આવેછે. લાકીત, લાતુર, લારોઝ, મારગો, મુતો, પોઈઆં, સેંત જ્યુલીયન,
સેંત એમીલિયન એટલી જાત સદૃશી જાણીતી છે. આ વાધનોમાં સ્પિરિટ ઉમેર-
વામાં આવેલા હોતો નથી. એમાં સેંકડે ૬ થી ૧૨ ભાગ આલ્કોહૉલ હોયછે. પૂરેપૂરું
ઉભાણુ આવવાને ક્ષીધે એમાં ખાંડ રહેતી નથી, તેથી તેમને સ્ક્રા (દ્રાઈ) વાર્ધન
કહેછે. તે નરમ ખવાસના, માફક આવે એવા અને પીવામાં તાઝગી બક્ષે એવા
લાગેછે. તેઓમાં નરમ ખૂરાબો હોયછે, કિંમિત રક્ષ અને તુરો સ્વાદ હોયછે,
અને સારો હોય, તો તે અણુગમતી ખટાસ વગરનો હોયછે. ઉપલા કોઈ કોઈ

વાર્ધનને લગાડવામાં આવતાં વિશેષણો એટલે તેમના
ગુણવાચક શબ્દો.

કુદરતી અથવા નરમ	(નેચરલ ઓર લાઈત).
તેજ કરેલા અથવા જલદ	(ફોરટીફાઈડ ઓર સ્ટ્રોંગ).
લાલ	(રેડ).
સફેત	(વ્હાઈટ).
સૂકા એટલે પૂરતું ઉભાણુ થયેલા	(દ્રાઈ ઓર થરલી ફરમેન્ટેડ).
ઘટ યાતો પૂર ઘટ	(બોડીદ ઓર ફૂલ બોડીદ).
પતલો	(થીન).
ખાટો	(એસિડયુલસ).
તુરો	(એસ્ત્રીનજન્ટ).
બળકતા	(સ્પાર્કલિંગ).

નામની પહેલાં, શાતો બોલ લખેછે જે મકે 'શાતો લાશીત' તેની મતલબ એ છે કે જે ઠેકાણે એ દારૂ બનાવવામાં આવ્યા હોય તેજ ઠેકાણે ઉગતા દ્રાક્ષના વેલામાંની દ્રાક્ષનો એ દારૂ છે અને બીજી કોઈ જગાની દ્રાક્ષ લાવીને બનાવ્યા નથી. (ખ) બોરદો પ્રગણામાંથી સરેત વાહનો આવેછે. જેવા કે સૉટર્ન, વેદગ્રાવ બારસાક, અને શાટોઈકયેમ. એએમાં સહુથી સરસ શાતોઈકયેમ છે. આ વાહનો સામાન્ય રીતે સફેત વાહનોની પેઠેજ વધારે સારા, ખૂશબોદાર હોયછે, અને લાલ-વાહનો કરતાં નરમ ખૂશબો અને કમતી તુરાસ ધરાવેછે. ખાસ રીતે પસંદ કરવામાં આવેલા શાટોઈકયેમ પૂરે ખૂશબોદાર અને વિશેષ કરી અતિ ગળ્યો હોયછે. તેનું કારણ એ છે કે જે દ્રાક્ષમાંથી તે બનેછે તે પૂરતી પાકે ત્યાં સુધી વેલાપર રાખી તેમાં ઉત્તમ મીઠાસ આવવા દેછે.

ક્લારેટ મધ્યમપણે મીઠજ ખૂશકરવાની અને તંદરૂત કે દરદી માણસમાં બુખ ઉસકેરવાની ખાશિયત ધરાવેછે. કેહપણ હાલતમાં તે માફક ન આવે એમ કદાચજ કહેવાયછે. ગોતવા કે સંધીવાવાળા માણસોને અને જેએને ખોરાક જરતો નહિ હોય તેએને દવા માફક આવી શકાયછે. એ દારૂએ હોજરીમાં સ્વતઃ ખટાસ કિંવા બીજી વસ્તુએ સાથ આવતાં તેમને ખટાસ આપતા નથી, તેમજ તેએ માથું દુખવતા અને પિત્તવિકારવાળા માણસમાં પિત્ત ઉછલાવતા નથી.

૨. બરગંડી વાહનો:—એ વાહનો બોરડોના વાહનોની માફક શાતો અને સફેત પણ હોયછે અને તે ક્રાન્સના મધ્યમ ભાગના દક્ષિણ પ્રગણાએમાંથી આવેછે. એની શતી જાતમાં એલોદીબુબ્યો, શાંબરે, રોમાને, વોલને, પોમાડે, બોં, માંસોં અને સરેત જાતમાં શાંબલી, પુહ/હ, મેરસોંલ, અને મોંત્રારોં વાહનો ધણ જાણીતા છે. ખવાસમાં બરગંડી વાહન ક્લારેટ કરતાં વધારે ઉંચો, અતિઘટ (ફૂલબોડીડ) અને દરદીના શરીરનું પોષણકર્તા હોયછે. એમાં મુખ્યકરી સુવાસ (એરોમાં) અને વાહનનો પૂરણ સ્વાદ (ફ્લેવર) હોવા છતાં જરા કડવાસ આવેછે. એની તુરાસ કેહવેળા બદલજ મયત કરેછે અને માથું દુખાવેછે. બ્યાં લોહી એાછું થઈ ગયું હોય છે, અથવા શરીરને સખત માંદગીમાંથી સાજું થતાં પ્રુષ્ટિ જોઈએછે ત્યાં ક્લારેટ કરતાં બરગંડી વાહન વધારે અગત્યનો છે.

બરગંડી વાહનનાં વર્ગમાં ગણાતા બીજા જાણીતા વાહનો રોહન પ્રગણામાંથી આવેછે. જેવાકે કોતીરોતી, લાલ તથા સરેત જાતનો હરમીતજ, બોઝેલે, અને સેન્ત-પરે, એએ ક્લારેટ અને બરગંડીના વચેનો ખવાસ ધરાવેછે. બરગંડી જેટલો એ ઘટ નથી; તોપણ ક્લારેટ કરતાં વધારેછે.

૩. શેમ્પેન એ ક્રાન્સના કેટલાએક ભાગોની પેદાશ છે, પણ ધણ વખ-ણાયેલા શેમ્પેન માર્ન વિભાગમાં આવેલા રેમ્સ અને ઑપરને શહેરોમાંથી આવેછે. તેમના અગત્ય અને શિથિલ (સ્પારફિલગ એન્ડ સ્તિલ) શેમ્પેન અથવા મીઠા અને સૂકા (સ્વિટ એન્ડ ઢાઈ) શેમ્પેન એવા વર્ગ કરેલા છે. વધારે સારા ખવાસ ધરાવતા શેમ્પેન તેએનાં બનાવનારાએનાં નામ ઉપરથી જાણાયલા છે. રોદરેર, પોમરી અને ગ્રેનો, મોએ, ક્લિકો, બુસમમ, બીઝલર, અને પેરીઅર બૂએ,

એ વખણાયલા અને જાણીતા રોમ્પેન બનાવનારાઓ છે. સારા રોમ્પેનમાં કાર્બોનિક એસિડ ગેસ એવી રીતે ભળેલી હોય છે કે જ્યારે ખાટલી ઉઘાડવામાં આવે છે, ત્યારે તે આસ્તે આસ્તે નીકળે છે. રોમ્પેન, કુદરતી વાદળોમાં આવતું આલ્કોહૉલનું પ્રમાણ ધરાવવા ઉપરાંત માણસનાં શરીર ઉપર જલદીથી ઉસકેરનારી અને ગયલી શક્તિ પાછી લાવનારી જેવી અસર કરનાર છે. તેની અસર ઘણી જલદીથી જતી રહે છે. થાકથી શક્તિ મંદ થઈ ગઈ હોય તેને ઉસકેરવાળી એમાં વિશેષ આશિયત છે. હોજરીમાં ઉછાળો થતા એમાં આવતી કાર્બોનિક એસિડથી અટકાવે છે, અને જ્યારે ખીજ ઉપચારોની અસર નથી થતી, ત્યારે વમન થતું અકસર કરીને બંધ પડે છે. એટલા માટે દરીઆની મૂસાફરી કરતાં જેઓને દરીઓ લાગી ઉલટી થાય છે, તથા જીવ ડોહોળાય છે તેઓને ઉંચો રોમ્પેન પાવામાં આવે છે. જે રોમ્પેન તદ્દન સારા અને ખાતરીનો હોય, તોજ તે હોજરીને ઉછળતી અટકાવે છે, નહિતો તેને સાંભી બગાડે છે. રોમ્પેન વગરે ફ્રાન્સમાં ખીજ ચળકતા (સ્પાઈલીંગ) વાદળો બનાવવામાં આવે છે, જેઓમાં સર્વથી જાણવાલાયક ઝળકતા, લાલ તથા સફેદ બરગંડી, ચળકતો હરમીતજ, અને સેન્તપરે નામના રોમ્પેનને મલતા વાદળ છે. ઉંચો રોમ્પેન મોંઘો હોવાથી તેની અરધી કીંમતથી તેટલોજ ચલકતો સેન્તપરે વાદળ મળે છે. એને એક રીતે રોમ્પેન કરતાં પણ સરસ ગણે છે, કારણ કે એમાં કુદરતી મીઠાસ એટલી છે કે જેમ દરેક ઉંચા કે હલકા રોમ્પેનમાં પાછળથી ખાંડ તથા રિપરિટ નાંખવામાં આવે છે, તેમ આમાં ઉમેરવા જરૂર રહેતી નથી.

બરગંડી પોર્ટ અને કેન્ચ પોર્ટ એવા નામથી એાળખાતા રસીલોન અને મારેડો વાદળો ફ્રાન્સની દક્ષિણે પારૂગલ તરફ બનાવવામાં આવે છે, તોપણ તેનો ખવાસ ખરા પોર્ટવાદળને મળતો આવતો નથી પણ બરગંડી કે કલારેટ ને મળતો આવે છે.

જરમન વાદળો:—હંમ્બ્રો શેરી,—તેના શેરીવાદળ જેવા ખવાસ ઉપરથી જે નામ આપ્યું છે અને જે રિપરિટ નાખીને જલદ કરવામાં આવે છે તે—શિવાયે, ખીજ જરમન વાદળો રિપરિટ ઉમેર્યા વગર ફળના રસોમાં ઉભાણુ લાવી બનાવવામાં આવે છે. તેઓમાં આલ્કોહૉલ થોડો હોય છે, અને તેઓ તેમનાં જણાઈ આવતા સુવાસ ઉપરથી માલમ પડે છે. આ ગુણથી તેઓ સ્વાદદાર અને થાક ઉતારી ખૂરા કરનારા લાગે છે, તથા ખૂંપને ઉસકેરે છે. એટલા માટે તેઓ ખાનાં પહેલાં પીવાલાયક દારૂ ગણાય છે. જરમન વાદળમાં તેઓની સઘળી ખૂંપી છતાં સફાઈ હોતી નથી, તેથી તેનો દેખાવ આંખને નાપસંદ ન લાગે તેટલા સારે તે રંગબેરંગી ગ્લાસોમાં પીવામાં આવે છે. રાહાઈન નદીના કિનારા ઉપર જે જરમન વાદળો પીવામાં આવે છે તે હૉકને નામે એાળખાય છે. તેઓ ઘણાખરા રંગમાં સજેત હોય છે. એ હૉક જાતિના વાદળોમાં સર્વથી જાણીતા ને વખણાયલા જોયાનીસખૂર્ગ, સ્તેનખૂર્ગ, રૂડેશેમ, માર્કોશ્ચુન, રોમ્પેનતાલ, હૉકએમ, અને નીએરસ્તાઈન છે. હૉક વાદળમાં આસમેનસાત્સર અને હેડશે-મેર નામના વાદળ લાલ રંગના છે. મોઝેલના કિનારા ઉપર જે વાદળ બનાવવામાં

આવેછે તે રાહાહન નદીના હેઠક વાહનને મળતા આવેછે. પણ તેઓ સ્વાદમાં કંઈક ખટાહવાળા અને થોડા ઘટ છે. રાહાહન અને મોઝેલના પ્રંગણમાં ઉંચા ઝળકતા (સ્પાર્કલીંગ) વાહનો પણ બનેછે.

હનગરીનાં વાહનો ધણુ ખરા ફ્રાન્સના વાહનોને મળતા આવેછે. તેકે નામનો જે સર્વને જાણીતા વાહન છે, તે શિવાય હનગરીના ખીજ વાહનો ૧૮૯૨ સુધી જાણાયલા ન હતા; ત્યાર પછે તેઓનો મોટો વપરાસ થવા માંડ્યોછે. તેઓ રિપરિટ ઉમેશ્વા વગરનાં દારૂ છે, અને ચોકસ પરખાઈ આવતા સુવાસ તેમનાંમાં રહેછે. તેઓનો રંગ લાલ તેમ સફેદ હોયછે. એ લાલ રંગના વાહનોમાં કારલોવીત્ઝ નામનો વાહન સારી રીતે જાણાયલોછે. એ ઘટ છે અને કુદરતી વાહનમાં આલ્ફોર્ડલનું પ્રમાણ જે વધારેમાં વધારે રહેછે તે આમાં છે. તેમાં સહેજ તૂરાસ હોયછે અને ખાંડનો ભાગ હોતો નથી. એને બરગંડી સાથે સરખાવવામાં આવેછે. આ જગાના સફેદ વાહનો તેમના નરમ દેખાવ અને ઉંચા દ્રાક્ષી સુવાસને માટે વખણાયલા છે. રસતર અને એદનખૂર્ગ એ અતિધણુ ખૂશ લાગેછે, પણ બધાઓથી ચઢતો તેકે છે. તવંગર અને રોકીનો તેને હમેશા પસંદ કરેછે. સર્વથી વખણાયલો અને સર્વને જાણીતા તથા તવંગરોનેજ પરવડે એવો કીમતી એ વાહન છે. સર્વથી સારી હાલતમાં વધારે પાકી ગયલી દ્રાક્ષના પોતાની મેળે ગળતા રસમાંથી એ બનાવેછે. એ મીઠો દારૂ છે, પણ તેની મીઠાસ સાથે ધણુ ઉંચો અને મોહોડામાં મગમગાત કરી નાખે એવો સુવાસ હોયછે. ખાનું ખાઈ રહેવા પછે મુખવાસ અર્થે એ પીવાયછે. મંદ થયલી શક્તિઓને ઉત્કેરવા અને નાતવાન થયલા દરદીઓને કૌવત આપવા ફાયદા ભરેલી રીતે વાપરી શકાયછે.

શ્રીક વાહન ધણીક જાતના છે; પણ ખીજ દેશોનાં વાહન કરતાં તે સાધારણ વપરાસમાં આવતા નથી. એમાંના સફેદ રંગના વાહન દેખાવમાં સફાઈદાર, તાજ અને પીવામાં મનપસંદ છે. લાલ રંગના વાહન ઘટ પણ પીવામાં લહેજતદાર હોતા નથી. શ્રીક વાહનમાં કેશીયા, સેન્ટએલી, નુસા, પેત્રાસ, સેનતોરીન અને થેરા નામના જાણીતા સૂકા વાહન છે. તથા વીનસાનતો, લેક્રીમા, ક્રીસ્તી અને સાહપ્રસ મીઠા વાહન છે.

ઈટલીના લાલ વાહન રંગમાં પુષ્ટ, ઘટ અને સૂકા હોયછે. બહારત કાપ્રી વાહનનું નામ નેપલ્સના અખાત આગળ આવેલા કાપ્રી નામના ટાપુ પરથી પડેલું છે. એ અતિધણુ યાક ઉતારનારો, દરદીને પુષ્ટિકારક અને પીવામાં ખૂશકારક છે. વિશેષ કરીને ઉનાળામાં તેનો ઉપયોગ થાયછે.

ઑસ્ટ્રેલિયામાં ઘણી જાતનાં દારૂ બનેછે; કારણુ, ત્યાં દ્રાક્ષની ધણી સારી પેદાશ થાયછે. લાલ અને સફેદ બંને જાતના ઘટ દારૂ લહેજતમાં ખૂશ અને ખટાસ વગરના હોયછે. બારડો અને બરગંડી વાહનના જેવો ખવાસ ધરાવવા ઉપરાંત તેઓમાં એક ચોકસ સુવાસ છે, તેથી તે ખીજ સઘળા દેશોના દારૂઓથી પરખાઈ આવેછે. પણ આ વાહન બનાવનારા હજી પોતાના હુન્નરમાં બરાબર કેળવાયલા ન હોવાથી સંપૂર્ણ સરસ વાહન બનાવી શકતા નથી.

રોરી અને સ્પેનના બીજા વાઈનો:—સ્પેન દેશના સાધારણ સફેત વાઈન રોરી નામથી ઝાંખાપાયછે. સ્પેનની ગરમ, સૂકી અને ઝમ્ક સરખી આબોહવાને લીધે વાઈન પેદા કરવાનું તે ધણું સરસ સ્થળ ગણાયછે. ધણા વખત પછી રોરી, પ્રુષ્ટિકારક, સ્વચ્છ, અને પીવાલાયક વાઈન ગણાયછે. ગરમ દેશોના બીજા દારૂ ઝાંખી માફક તેમાંપણુ સ્પિરિટ ઉમેરવામાં આવેછે. અને પોર્ટના જેટલુંજ તેમાં આલ્કોહૉલનું પ્રમાણુ રહેછે. રંગ, ઘટપણું અને સ્વાદમાં બદલાતા જૂદી જૂદી જાતના રોરીઝા આવેછે. કેટલાઝમ્ક શીકા અને તપખીરિયા રંગના, કેટલા ઝમ્ક પાતલા અને સૂકા, કેટલાઝમ્ક પુષ્કળ ઘટ અને સઘન (રીઝ) હોયછે. ઝે વાઈન કુદરતી તો શીકા રંગનો હોયછે. પણ બજારનાં બપ મોટે ઝેમાં રંગ ને ઘટપણું આપવા દ્રાક્ષનો રસ ઉમેરવામાં આવેછે. ઝેથી કરીને ઝેનાં રંગમાં અને ઘટપણામાં ફેર પડેછે, ઝેટલુંજ નહિ, પણ ઝેના સ્વાદમાં પણ જરા ફેર થાયછે. ઝેમોન્ડીલાડો, વાઈનોદીપેસ્ટો, મોન્ડીલા, અને મેનઝેનીલા ઝે સઘળાં ચોકસ રોરીઝાના નામછે. ઝે સઘળા સૂકા વાઈનોછે, અને તેમાં સાકરિયા વસ્તુઝા હોતી નથી. દરદીના ઉપયોગને મોટે સ્વચ્છ અને સૂકો રોરી ધણુ કાયદાકારક ગણાયછે. ઝેનામાં તુરાસ હોતી નથી અને ઝેમાં પોર્ટના જેવી ખાશિયત નથી પણ જ્યારે બીજા વાઈનો તંદુરસ્તીને બર આવતા નથી ત્યારે ઝે વાઈન ફરમાવવામાં આવેછે. કેટલાંક બદલજમિયત અને ગૌતવાથી હેરાન થતાં માણુ-સોળી ફરીઆદ છે કે રોરી ખટાસ પેદા કરેછે. જરૂર પડે સ્વચ્છ અને સૂકો રોરી પસંદ કરવો જોઈઝમ્છે. હૅમઝે રોરી નામથી જણાયલો વાઈન કેવળ કૃત્રિમછે. હૅમબર્ગમાં કાંઈ દ્રાક્ષ પાકતી નથી, પણ ત્યાં વાઈન બનાવટથી તૈયાર કરવામાં આવેછે. હૅમઝે રોરીની સારી આંટ નથી. ધણી જાતના ઝાંખા બાવના રોરી વાઈન વેચવામાં આવેછે, તે, અથવા તો તાઢગીખાનાં (રીફ્રેશમેન્ટ રીમ્સ) અને પીઠાંઝામાં પૂરા પાડવામાં આવેછે, તે, હૅમબર્ગમાં બનાવેલા હોયછે. ઝે પીધાથી હોજરીમાં ખટાસ પેદા થાયછે, માથું દુખેછે અને તેથી કરીને રોરીનું નામ વાયકું પડ્યું છે. હૅમઝે રોરીનું નામ લોકમાં વાયકું પડેલું જોઈ તેનું હવે ઝેલ્પ રોરી ઝે નામ આપ્યુંછે. હૅમબર્ગ રોહેર ઝેલ્પ નદી પર આવેલુંછે તે ઉપરથી ઝે નામ લીધું છે.

સ્પેનમાં બીજા નાના પ્રકારનાં મીઠા દારૂ બનેછે. મલાગા, મોડો, સ્વાદદાર વાઈન છે અને તેમાં આલ્કોહૉલનું પ્રમાણુ ઝાંખું હોયછે; ઝેનાં જોવાજ પાક્ષારેત નામનો વાઈન ગણાયછે. રાતાન્તેટ ઝે સ્પેનનો મીઠો દારૂ છે. અને તે ધણું કરીને ઇંગ્લંડમાં પવિત્ર સંસ્કારના કામમાં વાપરેછે. સેંક ઝે વાઈનનુ પુરાણું નામ છે. રોકસ્પીયરે પોતાના જમાનામાં રોરીવાઈનને બદલે ઝે બોલ વાપર્યો હતો. પણ હાલમાં મદીરા અને કનેરી ટાપુઝા મોહિના પાલમાં ટાપુમાંથી મીઠા વાઈનો આવેછે તેમાંના ઝેકને સેંક કહેછે.

સ્પેનમાંથી લાલ વાઈનનો પણ મોટો જથ્થો આવેછે, ઝે તારબોના ઝેટલે સ્પેનીશ પોર્ટ ઝેવા નામથી ઝાંખાપાયછે. ઝેની કીંમત થોડી હોયછે પણ

પોવામાં સધન (સાઉન્દ) અને પૂરો ઘટ હોયછે. પોર્ટની જગ્યાએ એ ઘણી સારીરીતે ઉપયોગમાં આણી રાકાય છે.

મારસલા સીસીલીથી આવેછે. એ ઘણા વખણાયેલો છે અને એનો ખપ પણ ઘણો છે. એ શેરીવાહન બદલે વપરાયછે અને તેના મુકાબલામાં તે એક સારો મધ્યમ કીમતનો દાર છે. જે કીમતે સરસ મારસલા મળે તે કીમતે કનિષ્ઠ શેરી મળી રહેછે માટે થોડી કીમતનાં શેરી કરતાં તેટલીજ કીમતનો મારસલા ઘણો સારો સમજવો; એ પૂરો ઘટ વાહન છે. સૂકા શેરી માફક તે મીઠાસવાળી વસ્તુથી વેગળો નથી, અને રિપરિટ નાખીને જલદ કરેલા વાહનોમાં જેટલું પ્રમાણ આછોહાલનું આવેછે તેટલું એમાં હોયછે.

મદીરા:—રિપરિટ નાખી જલદ કરેલા વાહનોમાંનો આ એક ઘણો વખણાયેલો વાહન છે. પોતાનું ઘટપાણું તથા ઘણું ઉંચાં સુવાસને લીધે એ દાર વખણાયેલો છે. જળથી રાખવાથી તે પોર્ટમાફક સુધરેછે. એનો સ્વાદ અને ખવાસ, એક ગરમ દેશમાં મોકલી પાંચા મંગાવ્યાથી તથા ખૂબ હીલવ્યાથી સુધરેછે. એથી મદીરા વાહન ધરિટ ઇન્ડીઝ મોકલી પાંચા મંગાવાનો રખત પડેલો છે.

મામસી:—એ નામ આર્કિપેલેગોમાં માલવેશીયા નામનું એક નાનું ટાપુ છે તે ઉપરથી આપવામાં આવ્યુંછે. હાલનો મામસી વાહન ઘણોખરો મદીરાથી આવેછે. એ મીઠો અને સ્વાદદાર વાહન છે. અને દ્રાક્ષ સૂરજની ગરમીમાં કરમાય ત્યાં સૂકી માંડવા પર રહેવા દેહને પછી બતાવવામાં આવેછે.

કેપ અથવા દક્ષિણ આફ્રિકાના વાહન, શેરી, પોર્ટ, અને મદિરાની નકલ છે, અને સસતા મળેછે. પણ કૉનસ્ટેનશીઆ નામનો કેપનો વાહન આવેછે તે ઘણો વખણાયેલો, અને મીઠા તથા લહેઝતદાર દાર તરફે તેની સારી પીછાણ થાયછે.

પોર્ટ અને પોર્ટુગલના ખીજ વાહનો:—ખીજ ગરમ દેશોના વાહન જેવા કે શેરી, મારસલા, મદિરા, અને કેપ, માફક રિપરિટ ઉમેરીને તેજીબત્ત્વા કરેલા હોયછે. ઉભાણુ થોડુંક ચાલવા બાદ તેને બંધ પાડી દેવા તથા તેમાં લાંબો વખત જળવાઈ રહેવાની શક્તિ આણુવા રિપરિટ ઉમેરવામાં આવેછે. કુદરતી વાહનોમાં સંક્રંતે દરા ભાગ આછોહાલ આવેછે, તે બદલે આ રીતે રિપરિટ ઉમેરવાથી આમાં સંક્રંતે સરાસરી ૧૮ ભાગ આછોહાલ આવેછે. જ્યારે નવો હોયછે, ત્યારે પોર્ટ વાહનમાં ખાંડનો ભાગ વધારે હોયછે, તેનું એક કારણ એ છે કે ઠંડા દેશોમાં ઉગેલી દ્રાક્ષ કરતાં ગરમ દેશમાં ઉગેલી દ્રાક્ષોમાં ખાંડનું પ્રમાણ વધારે હોયછે. અને ખીજું, દ્રાક્ષના રસની ખાંડ ખખ ખાય તે આગળ ઉભાણુ અટકાવી દેછે. તુરા ને કસવાળા પદાર્થો (એક્ઝીજન્ટ અને એક્ઝેક્ટીવ મેટર્સ) થી આ વાહન પૂરા ભરેલો હોયછે તેથી તે ઘટ દાર ગણાયછે. રાખી મુકવાથી તુરા પદાર્થો રંગવાળી વસ્તુઓ સાથે ભેળાઈ પોપડીના આકારમાં નીચે ઢરેછે. એ માંહેલી મીઠાસવાળી વસ્તુમાં પણ ફેરફાર થાયછે. અને એ પ્રમાણુ થવાથી એ વાહન પોતાનો રક્ષ (રફ), મીઠો, અને ફળના જેવો સ્વાદ ખોડી દેછે અને તેનામાં સૂકાપણું (દ્રાહનમો-

ની ખાશિયત આવેછે. લાંબા વખત રાખ્યાથી પોટવાઈન જેટલો ખીજી કોઈ દારૂ સુધરતો નથી. લાંબા વખતે તેના સ્વાદમાં જે રક્ષપણું છે, અને તે ખવાસમાં તદ્દન નાપસંદ જેવો હોયછે, તે મટીને ચોખ્ખો, લીલપસંદ અને એક સરખો નિતર્યો થઈ જાયછે. પોટવાઈન વેચનારાઓ તેનાં પીનારાઓનાં સ્વાદને માફક આવે એવી રીતે જૂદી જૂદી જાતના પોટવાઈનના એકએકમાં ભેળેછે. અને તેથી કેટલાએક દિલપસંદ દારૂઓ બનેછે. સંધ્યા વાઈનોમાં પોટવાઈન ઘટ, ઊંચો અને કાવત આપનારો ગણાયછે. હોજરીની હાલત માંદગીથી મંદ પડી ગઈ હોયછે, ત્યારે તે ઘણો કીમતી છે; તેથી તાવ તેમજ ખીજાં દરદો આંખો પછે જે નબલાઈ થાયછે તે વખતે અને શક્તિ ઓછી કરનારાં દરદોની વખતે તે ઘણો ઉપયોગી થઈ પડે છે. ઝાડાના રોગોમાં અગત્યકરીને તેની તુરાસ કબજીયત લાવેછે. થોડાક લોકોને, હમેશ માફક આવેછે, અને કેટલાકોને ઘણો ગેરફાયદો કરેછે. અજીણું, ગોઠવા, અને પિત્તવિકારી દેહને તથા જેમને પિસાબમાં રેતી પડતી હોય, તે સર્વને નુકસાનકારક છે. તે ઘણો પીધાથી માણસ લોહીઆળું (પ્લેથારીક) બનેછે. અને જે ઓને ગોઠવાની વળણ છે તેનો મરજ ઉભરી આવેછે; એટલુંજ નહિ પણ ન છતાં ગોઠવાનું દરદ પેદા કરેછે. ખુસેલાસ નામનો પોટુંગલનો સફેત રંગનો વાઈન આવેછે, જે આગળ ઘણો વપરાતો હતો, તે હાલ નાખૂદ થઈ ગયેછે. લીસબન એ પણ પોટુંગલનો એક સફેત વાઈન છે.

વાઈન દ્રાક્ષમાંથીજ નહિ પણ ખીજાં ઘણી જાતનાં ફળોના રસમાંથી પણ બનાવવામાં આવેછે. તેમ કેટલાક રોપા જેમાં ખાંડનો ભાગ આવેલો હોયછે તેનાં રસમાંથી બનાવેછે: આરંજ વાઈન, કરન્ટ વાઈન, પ્લમ વાઈન, ગૂઝબેરી વાઈન તે તેજ નામના ફળમાંથી અને તે શિવાય ખીજા કેટલાક ફળોના રસમાંથી વાઈન બનેછે. વળી પામ-વાઈન, મેપલવાઈન, પારસ્તીપ વાઈન, વિગરે કેટલાક રોપાઓના રસમાંથી બનેછે.

આ સર્વેમાં સ્વચ્છપણું અને સુવાસનાં સંબંધમાં દ્રાક્ષના રસમાંથી બનતા વાઈનોની ખરાબરી એકે કરી રાકનાર નથી.

મીઠ અથવા મેથગલીન.—આ મધ અને પાણીમાંથી બનાવવામાં આવેછે. તે હાલ ઘણા વપરાતા નથી. એમાં આલ્કોહૉલનું પ્રમાણ થોડું હોયછે, અને જેટલો મધનો ભાગ ઉભાણુ થયા વિના રહી ગયેલો હોયછે તેનાં પ્રમાણ પ્રમાણે એમાં મીઠાસ આવેછે. રાખી મૂક્યાથી એ સુધરેછે અને ચોક્કસ સુવાસ પકડેછે.

કુમીસ.—જેને થોડુંક થયું બહિ તેમજ સખત ઉલટીમાં વાપરવામાં આવ્યોછે તે તારતાર લોકમાં ઘોડીના દૂધને ઉભાણુ ચઢાવી બનાવવામાં આવેછે. પાછળથી ઈંગ્લંડમાં એજ દારૂ ઉપલીજ રીતે ગાયના દૂધમાંથી બનાવવામાં આવ્યોછે. એ તદ્દરેવાર જાતની ઉલટીમાં જ્યારે કાંઈ પણ ખોરાક હોજરીમાં રહેતો નથી, ત્યારે ખોરાક તરફકે કામ લાગેછે.

જલદ કરેલા વાઈન પુખ્ત અને પૂરા ખમીર ચઢેલા નહી હોય, ત્યાંજથી હિંદુસ્તાન જેવા ગરમ દેશોમાં ઘણા નુકસાનકારક થઈ પડેછે. તેમનો ઉપયોગ કરવાથી ફેલેજ તથા માંથાનાં દરદો ગોઠ અને બદહજનિયત પેદા થાયછે; માટે એવા

વાઈનો દવા દાખલ વાપરવા પડે, તો જૂના પોર્ટ વાઈન અને શેરી શિવાય મદીરા, કેપ-વાઈન, મારસલા અને ખીજા એવા પ્રકારના સર્વ દારૂ દૂર કરવા. શુકા (દ્રાઈ) વાઈનો પુખ્ત અને જલદ કરેલા નથી હોતા તે હિંદુસ્તાનમાં વાપરી શકાય છે, અને તેમાં નુકસાનકારક ઉભાણુ અહિની ધણી ગરમીથી થતું નથી. લાલ વાઈનમાં ગરમ દેરાની સખત હવામાં ટકી રહી ઉલટી સ્થિતિવાળી રાક્ષિ વધારે હોય છે; કારણ, તેમાં ટેનીક એસિડનો મોટો ભાગ આવ્યાથી તે બગડી જતા નથી, માટે લાલ બરગનડી સરેત કરતાં વધારે સારી રીતે રહી શકે છે, અને કલારેટ તથા કાર્બોવિટસ રાહીતના જર્મેન વાઈન કરતાં વધારે સારી રીતે રાખી શકાય છે. પાતલા, નરમ અને થોડા આલ્કોહૉલવાળા વાઈનો હિંદુસ્તાનમાં ખરાબ થાય છે અને તેમાં ઉભાણુ અહીં સરકો બની જાય છે, તેથી તેઓ હોજરીને બચાડનારા બને છે. આ કારણને લીધે ધણી હલકી જાતના અને જૂન આલ્કોહૉલ ધરાવતા કલારેટ અને રાહીતનાં જર્મેન વાઈનો ઉપર હમેશા રાકની નજર રહે છે. એટલામાટે મધ્યમ આલ્કોહૉલના પ્રમાણવાળા કાંઈક સારા ગણી શકાય છે. બરગંડી વાઈન બરેલો અને જો આલ્કોહૉલ ઉમેરી જલદ કર્યા વગરનો કુદરતે હોય છે તો યુલુકારક છે; પણ તેમાં એ જો આલ્કોહૉલ મધ્યમ પ્રમાણથી આછો હોય છે તો ગરમીમાં બગડે છે અને પોતાનો સ્વાદ ખોલી દે છે.

રાહાઈનના જર્મેન વાઈનો મુખ્યકરીને ગરમ રૂપમાં સર્વ કરતાં વધારે યુલુકારક હોય છે. પણ તેઓ પાતલા અને નબળા હોય છે ત્યારે બિગડી બને છે. જો ગુરાસ અને મધ્યમ આલ્કોહૉલ ધરાવતા હોય છે, તો હિંદુસ્તાનમાં તેઓ ઠીક ઠીક રાકે છે.

વાઈનમાં થતી ભેળસેલ (પિ એડલ્ટરેશન ઓફ વાઈન).

દ્રાક્ષારસમાં પાણી ને ખાંડનો ભેળ :—વાઈનમાં ભેળ ધણેજ અને ધણી રીતે થઈ શકે છે. રસ કઠાડવા સારૂ દ્રાક્ષ કચડવા માંડે છે ત્યારથી તે પીનારના પેટમાં વાઈન બને ત્યાં સુધી ભેળ કરવાની કનિષ્ઠ ક્રિયા ચાલુ રહે છે. કોઈ દ્રાક્ષોમાં મીઠાસ વધારે હોય તો તેનાં રસમાં પાણી ઉમેરે છે, અને કોઈમાં થોડો હોય તેના રસમાં ખાંડ ઉમેરે છે અને પછી તેમાં ઉભાણુ અઢાવે છે.

દ્રાક્ષારસમાં ખટાઈનું પ્રમાણ :—જો દ્રાક્ષારસ ખાટો હોય, તો તે કઠવા તેમાં ક્ષાર જેવાકે સોડા કે કાર્બોનેટ ઓફ લાઇમ અને કોઈમાં ન્યુટ્રલ ટારટ્રેટ ઓફ પોટેશ ઉમેરે છે. આ ક્ષારોની ભેળથી વાઈનનો સુવાસ બદલાય છે.

વાઈનને રંગ આપવો :—વાઈનને રંગ આપવા માટે થતા ભેળ બે રીતે કરવામાં આવે છે. સરેત વાઈન જેવાકે શેરી, મદીરા, અને ખીજા એ વર્ગના વાઈન છેક શીકા હોય, તો બજેલી ખાંડ અથવા જે દ્રાક્ષારસ ગરમીથી બિગડી પુરે થયો હોય તે; જેટલો રંગ આપવો હોય તેનાં પ્રમાણમાં ભેળે છે. લાલ જાતનાં વાઈનને રંગ આપવાનું કામ મોટા પાયા ઉપર ચાલે છે. પોર્ટ વાઈનને તો જાણે રંગ આપવાનો ધારો પડી ગયો છે. વારંવાર સફેત જાતના વાઈનમાં રંગવાળી વસ્તુ નાખી તેનાં લાલ વાઈન કરે છે. આ એટલી હદ સુધી ચાલે છે કે જે છોડવા-

આ ઉપર લાલકુળ થાયછે, તે લાલ વાહનમાં ભેળવાના આસ કારણને માટે જથામંથ ઉગાડવામાં આવેછે. બ્લેક બેરીઝ, ખીલ બેરીઝ, પણ મુખ્યકરી એ- હર બેરીઝ આ કામમાં આવેછે; તે શિવાય વળી બ્રેઝીલવૂડ અને લોંગવૂડનો મોટો જથ્થો વપરાયછે. આ જાતની ભેળ કાંઈ છૂપી રીતે ચાલતી નથી. સ્પેન અને પોર્ટુગલમાં એહર બેરીઝના ઝાડ મોટી સંખ્યામાં ઉગાડવામાં આવેછે. અને તે છતાં ૧૮૧૬ માં સ્પેનમાં ૧૯૪૧૯ હેક્ટરેટ એહર બેરીઝ બહાર ગામથી લાવવામાં આવી. એજ પ્રમાણે ખીજ દેશોમાં પણ એનો અપ છે.

વાહનને લાલ રંગના કરવામાં જે રૅપીગા નામની એક ચીજ પુષ્કળ વપરાયછે. દ્રાક્ષરસ થોડો ઘણો ચૂલાપર સૂકવેલો કે કોઈ વખત થોડો ઉભાણ ચઢેલો બ્રેન્ડી અને ખીજ રંગ લાવનારી વસ્તુ (મુખ્ય એહર બેરીઝ)—એમની મેળવણીથી ઘાયુકરી આ જે રૅપીગા બનાવેછે. એ વતરોગે ખીજ જાતનો જે રૅપીગા આવેછે તે ઉપલીજ રીતથી બનેછે; પણ રંગવાળો પદાર્થ તેમાં હોતો નથી અને એ જે રૅપીગા સફેત હલકા વાહનને જલદ (ફોર્ટીફાઈ) કરવા તથા મીઠા કરવા માટે ભેળેછે. લાલ વાહનો બનાવતાં દ્રાક્ષને પગે છુંદતી કે કચડતી વેળા પણ તેમાં રંગના પદાર્થ ભેળવામાં આવેછે.

પ્લાસ્ટરિંગ ક્રિયા:—વાહન બનવા પહેલાં દ્રાક્ષના રસમાં ખીજ રીતની ભેળ કરવામાં આવેછે, તે રીતને પ્લાસ્ટરિંગ કહેછે. આ કરવા દ્રાક્ષરસમાં બાળેલું જીપસમ (સલફેટ ઓફ લાઈમ), પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસ, અથવા સલફેટ ઓફ લાઈમ ભજાવેછે. કોઈ વખતે સલફેટ ઓફ લાઈમમાં કારબોનેટ ઓફ લાઈમ ભજેલો, નહિતો અમથો ચાક પણ વાપરેછે. ડાકટર પારક્સ કહેછે કે પ્લાસ્ટર કરવા માટે એક મેળવણી કરી રાખેછે, તેમાં ૮૦ ભાગ સલફેટ ઓફ લાઈમ, ૧૨ કારબોનેટ ઓફ લાઈમ, અને ૮ ભાગ કળી ચૂનો, અને સલફાઈડ, તથા ફ્લોરાઈડ ઓફ કૅલ્શિયમ આવેછે. આ મેળવણીનો ૩૫ રતલથી ૭ રતલ સ્વર્ણનો ભાગ રશા ગૅલન વાહનમાં નાખેછે. આ વ્યવહાર ઘણો અસલી છે અને તે સ્પેન, પોર્ટુગલ, અને ફ્રાન્સની દક્ષિણમાં, ગ્રીસ, અને ખીજ દેશોમાં ચાલેછે. જે વાહનો બનાવવામાં પ્લાસ્ટરિંગ ક્રિયા મુખ્ય ચાલેછે તે રોરી, પોર્ટ, અને ચાકસ ફ્રેન્ચ અને ગ્રીક વાહનો છે. આ જાતની ભેળમાં સલફેટ ઓફ લાઈમ વાપરવાથી દ્રાક્ષ-રસમાં પીગળેલી ટારટ્રેટ ઓફ પોટેશની ટારટરીક એસિડને છૂટી પાડી પીગળાય નહીં એવો (ઈનસોલ્યુબલ) ટારટ્રેટ ઓફ લાઈમ બનેછે, તે નીચે ઢરી બેસેછે, અને પીગળે તેવો (સોલ્યુબલ) સલફેટ ઓફ પોટેશ બનેછે તે અંદર પીગળેલો રહી વાહનને કડવો કરેછે અને નરમ ઝોડા લાવવાની આશિયત આપેછે. આ પ્લાસ્ટરિંગની રીત સાધારણરીતે લાંબો વખતથી ચાલતી આવીછે, તેનો ફાયદો એવો જણાય છે કે તેથી વાહન અંદરનો પાણીનો ભાગ એછો થઈને વાહનનું જોર વધેછે, કિંવા કેટલીએક રીતે વાહન સાફ થાયછે, પણ હસાલ સત્તાવાર જણાવેછે કે આ રીત વિશેષકરીને વાહનને નુકસાનકારક છે; કેમકે તે વાહનનો કીમતી ક્ષાર બાઈટારટ્રેટ ઓફ પોટેશ કાઢી નાખી તે બદલે તેમાં સલફેટ ઓફ પોટેશ જેવો નુકસાનકારક

ક્ષાર આવેછે, તથા વાઘનની ખટાસ જેમની તેમ રહેછે. બુસીનોશ્વના કહેવા પ્રમાણે આ ક્રિયા વગરના વાઘનની એક આટલીમાં ત્રણ ગ્રેનથી વધારે સલફેટ ઑફ પોટેશ આવતો નથી, પણ કુદરતી ખનતા વાઘનની આટલીમાં તપાસા ઉપરથી માલમ પડતું છે કે સરાસરી ૯.૯૯ ગ્રેન હોયછે. દ્રાક્ષરસને તથા પીપોને ગંધક (સલફર) નો ધૂમોડો આવેછે તે વાઘનમાં સલફેટસ વધવાનું ખીજું કારણ છે. પ્લાસ્ટર ક્રીવેલા શેરીની એક આટલી જેટલામાં ૩૬.૧ થી ૧૧૯.૨ ગ્રેન સલફેટ ઑફ પોટેશ આવેછે, એમ થુડી-કમ અને દૂપરે (રસાયની) જણાવેછે. પણ ઘણી આટલીઓની હસાલ (ખીજે રસાયની) ની પરીક્ષા પ્રમાણે એક આટલી દીઠ ૧૮.૦ ગ્રેનથી ૫૪.૯ ગ્રેન જેટલી સલફેટ ઑફ પોટેશની ભેળ હતી. ખીજાઓ પ્લાસ્ટર કરેલા વાઘનના એક ગેલનમાં ૧ ઑંસ જેટલો સલફેટ ઑફ પોટેશ આવતો જણાવેછે. પ્લાસ્ટર ક્રીવેલા વાઘનમાંના સલફેટ ઑફ પોટેશ વાઘનને જીવ ડોહોળે એવો કડવો અને થોડો ઝોડા આણુનારો કરેછે; માટે તે અસર કાઢી નાખવા (એટલે વાઘનને પાછા 'દીપ્લાસ્ટર' કરવા)ની રીત કેટલાકો વાપરેછે, અને તેવા વાઘનની ક્રીમત સહેજ વધારે થાયછે, આ કારણ માટે તેમાં ટારટ્રેટ ઑફ બેરિયમ નાખેછે, જેથી સલફેટ ઑફ બેરિયમ નીચે ઠરેછે અને ટારટ્રેટ ઑફ પોટેશ અંદર પીગળેલો રહેછે.

દ્રાક્ષરસમાં ઉભાણ ચઢ્યા પહેલાં થતાં ભેગ ઉપર પ્રમાણે છે; અને ઉભાણ પછી વાઘન બનેછે, તેમાં શું ભેલ કરેછે, તે હવે આપણે જોઈએ.

વાઘનિને જલદ કરવા :— પહેલી વાઘનને સ્પિરિટ ઉમેરી જલદ કરવાની ભેળ છે, આ ભેળવિષે બચાવ કરવામાં આવેછે કે તેથી વાઘનમાં પાછળથી ઉભાણ ચઢી ખાટો થતો અટકેછે તથાપિ એવા ઉભાણથી લાંબે વખતે વાઘન બગડી ન જાય માટે, તેમજ ફ્રાન્સ, સ્પેન, અને પોર્ટુગલ વગેરેથી બહારના દેશોમાં જતા વાઘન સફરમાં ખરાબ ન થાય માટે સ્પિરિટ ઉમેરવાની જરૂર છે. આમ બોલવું ખરું હોય તો, કોઈ પણ વાઘન જલદ (ફોર્ટીફાઇડ) કર્યા વગર બહારનાં દેશોમાં આણી કે લાંબો વખત રાખી શકાયજ નહિ. પણ તેમ નથી; કારણ કે કોઈક ઘણુંજ ચઢતો અને મોટી કિમતનો વાઘન તેમાં થોડો આલ્કોહૉલ છતાં રાખી શકાયછે. અને રાખવાથી વળી સુધરેછે. પોર્ટ, શેરી, મદેરા અને ખીજ જલદ વાઘનોમાં સ્પિરિટ ભેળવાની ચાલ છે, તે સર્વને જાણીતી છે, પણ ખીજ નરમ ખવાસના વાઘન રાતા તેમ સફેત બેહુ જોતોમાં તેમજ વળી જરમની અને ફ્રાન્સથી આવતા વાઘનોમાં હમેશા સ્પિરિટનો ભેળ કરેછે. આવા ચોખ્ખા કહેવાતા વાઘનોમાં એમ ભેળ થાયછે, તો ફક્ત દ્રાક્ષના ઉભાણથીજ પેદા થયેલા આલ્કોહૉલ-વાલા કુદરતી કહેવાતા વાઘન કયા તે માલમ પડી શકતું નથી. ખીજું, વાઘનમાં જે સ્પિરિટ ભેળવામાં આવેછે, તે પણ દ્રાક્ષરસના બનેલા વાઘનને ગાળી મેળવેલા સ્પિરિટ છે, કે ધાન્ય પટેા વગેરે પદાર્થોનો ગાળેલો સ્પિરિટ છે તે જાણવાના આપણાં પાસે સાધન નથી. આ જોતાં કોઈ પણ વાઘન સ્વતઃ (જેન્યૂઆઇન) દ્રાક્ષ વાઘન કહેવાયજ નહિ, પણ કૃત્રિમ ભેળભાળના ગણાવા જોઈએ. ધણુંકરી અમ કે પટેાના સ્પિરિટ, વાઘનોમાં ભેળવામાં આવેછે, અને તેથી દ્રાક્ષની ખાંડ-માંથી જેટલો ઉભાણ ચઢીને પેદા થાય તે કરતાં વધારે આલ્કોહૉલ વાઘનમાં આ-

વેછે. જે ચોખા વાઈન છે તેમાં દ્રાક્ષરસમાંથી સ્વતઃ આલ્કોહૉલ અને તેટલોજ હોયછે. અને તેમ જે આલ્કોહૉલ અનેછે, તે ઘણા થોડા હોયછે. કદિ દ્રાક્ષા-રસમાં ખાંડ વધારે હોયછે, તોય થોડોજ આલ્કોહૉલ પેદા થઈ ચૂકેા કે વધારે ઉભાણુ આલણું તેને લીધે બંધ પડેછે અને તેથીકરીને સ્વચ્છ કુદરતી વાઈનમાં આલ્કોહૉલ બહુ કમ રહેછે. પણ આપણાં સાધારણ વપરાસના વાઈનો બધાજ અબ કે પટેટાનો સ્પિરિટ ભેળી જલદ બનાવેલા હોયછે.

ક્રાન્સ અને જર્મેનીની દ્રાક્ષમાંથી બનતા કુદરતી વાઈનમાં સેંકડે ૬ થી ૧૪ ભાગ કરતાં વધારે આલ્કોહૉલ બનતો નથી. શેરી જે કાંઈપણ સ્પિરિટ ભળ્યા વગર દ્રાક્ષરસમાંથી બનેછે તેમાં સરાસરી સેંકડે ૧૨ ભાગજ આલ્કોહૉલ હોય-છે. વાઈનમાં આ જાતનો સ્પિરિટ ઉમેરવાનો નુકસાનકારક ભેગ, જે દેશમાંતેની ઉત્પત્તિ છે. ત્યાંજ એક વખતનો થઈને રહેતો નથી, પણ વળી ખીજ દેશમાં તેનો નિકાશ થાયછે, ત્યાંના વેપારીઓ તેમાં પાછો ખીજો એવો ભેગ કરેછે.

વાઈનોને સુવાસિક કરવાઃ—વાઈનને સ્વાદ અને સુવાસ આપવા પણ જાતજાતની કૃત્રિમ નકલ કરવામાં આવેછે. જેમકે તુરાસ આણુવા ટૅનીક એસિડ અથવા જે ચીજોમાં ટૅનીક એસિડ હોય, જેવીકે એક લાકડાનો વહેર, કે દ્રાક્ષનાં ઠંજિયાનું ટિકચર ભેજેછે. ખોટો સુવાસ આપવા માટે સ્વિટ પ્રાયર, એલ્ડર ફ્લાવર્સ, ઓરીસ રૂટ, ચેરી એકસ્ત્રાક્ટ અને લોરલ વૉટર ભેજેછે. જે જૂદા જૂદા વાઈન એકજ વખતે પીવાલાયક હોતા નથી તે પીવાય તેવા કરવા અથવા ધરાકોના સ્વાદને અનુસરતો ચાટ આણુવા જે અથવા વધારે વાઈનો ભેજેછે. દારૂ પીનારાને થોડીજ ખર્ચ હોયછે કે દ્રાક્ષ કેમ ઉગેછે તથાપિ જો એક વર્ષ એક સ્વાદનો તો ખીજે વર્ષે જૂદા સ્વાદનો તે પર પાક ઉતરેછે. અવિચારથી તે તો એકજ જાતના સ્વાદવાળો કે સુવાસ આપતો અને એક સરખો જલદ વાઈન મળેછે; જોકે એકજ આશિયતનો વાઈન કદાચજ કુદરતી બની શકેછે. એ કારણસર વાઈન બનાવનારા એક જાતના વાઈનને ખીજ સાથે ભેજેછે અને તેમાં સ્પિરિટ તથા ખાંડ ભેળી જે આશિયતનો અને જેટલો જલદ જોઈએ તેવો ભેળ કરેછે. જેમકે શેરી જે કુદરતીરીતે સેંકડે ૧૨ ભાગનો જોઈએ તે બજારમાં ફવચિતજ એકજો જલદ મળેછે ને તેથી વધારે ગમે તે પ્રમાણનો મળશે. વાઈન બનાવનારાઓ પડે આવી ભેળ કરતા નથી; પણ દેશાવર ખાતે મોકલનારા આડતીઆઓ દારૂ ખરીદીને જે દેશમાં ને જેવાં ધરાક ઉપર મો-કલણ હોય તે પ્રમાણમાં ભેળની મેળવણી કરેછે. ક્યારેક મુખ્યકરીને આ રીતે ભેળલા હોયછે. લાંબા વર્ષના બિગડેલા પોચા અને ખાટા થયેલા શીકા વાઈનને સુધારવા —(આ ક્રિયાને ડાઈસ્ટીંગ કહેછે)—શાંતોનેફુપેપ વાપરેછે. હરમીતજ વાઈન પણ નખલા વાઈન સાથે ભેળવા ખેરદો જાયછે. આ જે જાતના વખણાયેલા વાઈન વેપારી માલમાં કદીપણ ચોખા મળતા નથી. કારણ ખેરડોના વાઈન સાથે ભેળ કરવામાં વપરાયાથી તેની કીમત ઘણી મોટી રહેછે. આવી જાતની ખીજ મેળવણી પણ વારંવાર શેરી અને શંખેન બનાવવામાં વાપરેછે. સાંસરા નામનો 'મધર વાઈન' તે જીઆમાં જીઓ ચોખા શેરી ફક્ત જળથી રાખેલોછે, જે હલકા વાઈનોમાં ભેળી તેમને શે-

રીમાં પસાર કરવા કામ લાગેછે. આ સોલિરા પીવાના કામમાં આવતા નથી પણ હલકા વાહનને પાકો, જૂનો ને સારા સ્વાદ અને સુવાસનો બનાવવા માટે સહેજ ભેળેછે. દેશાવર ખાતે મોકલવાના વાહનોમાં ભેળવા પીપ (બત) માંથી સોલિરા થોડો કાઢેછે અને જેટલો કાઢે એટલોજ પાછતર પાકની દ્રાક્ષમાંથી બનેલો ઉંચામાં ઉંચો એમોતી લાડો કે મેનએનીલા શેરી ઉમેરેછે. આ જોતાં સોલિરા પોતે પણ જુદી જુદી માસમના ઉત્તમ શેરીનું એક મિશ્રણ છે; અને તેમાં જલદી હથર બનેછે. કોઈ કોઈ સોલિરામાં એટલો તો હથર પેદા થાયછે કે તેની સુવાસ અત્તરના જેવી તેજ માસ્વાથી કેટલાક મુતલબ પી શકતા નથી. તોપણ તેનાં એક બત (૧૦૮ ગેલન) નું દામ ૧૦૦૦૦ થી ૧૨૦૦૦ રૂપિયા જેટલું એટલે એક પાંદટના ૬૦ થી ૭૨ રૂપિયા થાયછે; કારણ, જયાંયંધ હલકા શેરી વાહનોમાં થોડોકજ સોલિરા નાંખવાથી તેમાં શેરીનો ખવાસ આવી જાયછે. જેમ વાહનો બનાવવામાં સોલિરા નાંખેછે તેમ કોઈ હલકા વાહનને રોમ્પેનમાં બદલવા લકિર ભેળેછે. આ લકિર ઉત્તમ વાહન સાથે ખાંડ અને ફ્રાન્ડીની ભેળવણીથી બનેછે. અને તે ઉંચામાં ઉંચો રોમ્પેન બનાવવામાંજ ભેળેછે. હલકા રોમ્પેનમાં તો માત્ર ખાંડ તથા ફ્રાન્ડીનીજ ભેળવણી નાખેછે.

વાહનમાં આવું સીસું:—વાહનમાં વારંધડીએ સીસાની ભેળ હોયછે. કોઈકમાં ખાટલી સાફ કરવા વપરાતો પારો અકસ્માત રહી ગયાથી તેની ભેળ હોયછે, પણ ધાણુંકરી વારંવાર સીસાની ધાસ્તી ભરેલી ભેળ કરવામાં આવેછે, જેથી વાહન ખાટો થતો અટકેછે. ડાકતર વોટસન કહેછે કે પેરીસમાં એક વખતપર તો સીસું ભેળવાની ધણીજ સાધારણ ચાલ હતી. ડાકતર વોર્ન એક દાખલો આવેછે કે સીસાની ભેળવાળો વાહન પીધાથી ૩૨ જણ સખત માંદા પડ્યા હતા, જેમાંનો એક મરણ પામ્યો, અને બીજને લકવો થયો. વાહનમાં આવતી ઝેરી વસ્તુઓની ભેળો વિષે બોલતાં ફ્રેડરિક એકમ નીચે પ્રમાણે કહેછે: “વેપારની જે જણસોમાં ભેળબાલ આવેછે, તેમાં વાહનનાં જેટલી થોડીજ બીજી વસ્તુઓમાં થતી હશે. સીસા રૂપાન્તરની અતિ ધાસ્તી ભરેલી ભેળ, વાહનને ખાટો થતા, તથા સફેત વાહનને ગડલો થતો રોકવાના હેતુથી થાયછે. આ હેતુથી સીસું ચોક્કસ વાપરેછે, એમ કહેવાના મારી પાસે સારાં કારણ છે. સીસું ગમે તે હાલતમાં પેટમાં જાયછે, તો બચંકર દરદા પેદા કરેછે અને તેની થોડામાં થોડી પણ ભેળ સમાવેલો વાહન ધીમું ઝેર થઈ પડેછે. જે વેપારી કે ધંધાદારી આ જાતની ધાસ્તીભરેલી ભેળ કરેછે, તે તેના દગાના કૃત્યમાં ખુનનો યુગ્હો ઉમેરેછે; અને જે આ તેના માલનો ખપ કરી તેને દામથી વરતાવે છે, તેઓમાં દરદ અને જાતના બીજ પાથરેછે. જ્યારે રાજ્યનો ચાલુ સિકો છોલી નામૂદ કરવાને દહન શિક્ષાને પાત્ર (કેપીતલ એફેન્સ) ગણેછે, ત્યારે પવિત્ર કામોમાં વપરાતા દારૂનો વિષ કરવા માટે કચી શિક્ષા થવી જોઈએ ? ” ડાકતર પેરીસ કહેછે કે પોઆટુ ગામમાં ૬૦ કે ૭૦ વર્ષો સુધી લોકનાં પેટમાં શલ (કોલીક) નું જોર ચાલુ રહ્યું તેનું કારણ વાજબીપણે વાહનમાં સીસાનો ભેળ જણાવવામાં આવ્યું છે.

જર્મનીના એક ડાકટર ગોયડ જણાવેછે કે વાહન બનાવવામાં માત્ર સીસુંજ

ભેળતા નથી, પણ સ્પેનિયદ લોકો ઉપર સોમલ અને રસકપૂર જેવાં વિષ વાપરવાનો દોષ રહેલો છે, તેમ વલંદા લોકો પોતાના સંસ્થાનામાં આગળા વારામાં ફ્રેન્ચ વાહન મોકલ્યા તે પણ અમેલીજ રીતે બનાવેલા કહેવાય છે.

ડાકતર ક્રિસ્ટીસન નીચલો દાખલો આપે છે. રૌક્ષનબર્ગ શિયરમાં એક બે-રૌનેટના કુટુંબ તથા તેનાં કેટલાંક મેહમાનોનાં રાતના જમતી વેળા અને પછે, પણ ગભરાટ ભરેલી માંદગી યદ્ય સઘળાને જીવ મૃત્યુઓ, ઉલટી યદ્ય, અને ઝાડો છૂટ્યો, રાત જતાં બધાનાં પેટમાં, ગળામાં, અને મોઢામાં સોલ ઉઠી આગ બળવા લાગી. વાન્તિ કરેલી (એકિલી) સીબેની રસાયની તપાસ ઉપરથી જણાયું કે તેમાં સોમલ (સલફ્યુરેટ ઓફ આર્સેનીક) હતું, અને જે બાટલીમાંથી રોમ્બેન પીધો હોતો તેમાં થોડોક રહેલો બે આઉસ જેટલામાં ૧ ગ્રેન સોમલ (સલફ્યુરેટ ઓફ આર્સેનીક) મળ્યું. અપ્પર કહાડતાં એવું સાબિત થયું કે બેંડાર (સેલર) માંથી સર જૉન દગલાસ પોતે બાટલી લઈ આવ્યા હતા, અને જમતી વેળા પીવાની વખતેજ તેના તાર ઉખેડયા હતા. સઘળી જાતના વાહનમાં થતી સાધારણ ભેળા વિષે લખીને હવે જૂદી જૂદી જાતનાં વાહનમાં કેવી ભેળ હોય છે તે આપણે જણી લઈએ.

ફ્રેન્ચ વાહનો અને તેમની ભેલસેલ:—૧ ખોડી વાહન (ક્લારેટ) માં થોડો ખ્રાન્ડી ભેળે છે એ ચોક્કસ છે, અને મુખ્યકરીને હલકા વાહનોમાં એવી ભેળ વધારે કરે છે. ઉંચી જાતના મેદક વાહન એટલે ક્લારેટમાં આલ્કોહૉલનું જોર વધારવા હર-માતેજ ભેળે છે. ઘણુંકરીને ઉંચા લાંબો વખત રાખેલા ક્લારેટમાં ખ્રાન્ડીનો ભેળ કરતા નથી, પણ કદી તીક્ષ્ણતા વધારવા આલ્કોહૉલ ભેળે છે, તોપણ એપોર્ટમાં બનતા વાહનમાં જેટલો ભેળીને તેટલો જલદ કરતા નથી.

કૃત્રિમ ક્લારેટ બનાવવાના ઘણા નુસ્કામાંથી આપણે એક નોંધાએ છીએ કે જેથી ભેલબાલનો ખોટો ક્લારેટ કેમ બને છે તેનો વાંચનારને ખ્યાલ આવશે.

કૃત્રિમ ક્લારેટ માટે નુસ્કો:—

સાઈડર	૩૫	ગેલન.	ગ્રૂફ સિપરિટ ...	૩	ગેલન.
પોર્ટ વાઈન	૫	„	લોફ સુગર (ખાંડ) ...	૨	રતલ.
ક્રિમ ટારટર	૧	રતલ.	લિયુ કાતરેલાં ...	૧૦	રતલ.

આ સર્વે મેળવવું અને ગાળી કહાડવા પહેલાં ૧૦ દિવસ રહેવા દેવું અને ખીટ-રત અથવા રેડ સૉનડર્સ વડે જોઈએ તે રંગ આપવો.

મી. રૉ ફ્રેન્ચ વાહન વિષે લખતાં જણાવે છે કે બોરડોની હેઠળ નદી કિનારે આવેલી મેદક નામની સાંકડી જગ્યામાં જોવા સરસ ક્લારેટ બને છે તેવો કોઈ જગ્યા ઉપર બનતો નથી; પણ એનો જથ્થો એટલો તો થોડો હોય છે કે એ જગ્યાથી જેટલો ક્લારેટ વહાણ ઉપર ચઢે છે, તેનાં સોમા ભાગ જેટલો પણ ત્યાં બનતો નથી, આ ખરું છે. તેની પૂરતી સાબિતી માટે હેટલા આંકડા આપું છું. ૧૮૬૫ માં ૧૧૮૩૬ હૉગરહેદ અને ૧૮૬૭માં ૬૪૪૮ હૉગરહેદ* ક્લારેટ પૂરો પાડવામાં આવ્યો, પણ ૧૮૬૫ માં માત્ર ૧૮૪૦ હૉગરહેદ અને ૧૮૬૭માં ૧૦૮૦ એ વર્ષોની દ્રાક્ષમાંથી તૈયાર થયાં

હતાં. એટલામાટે પીપ ઉપરનો છાપ અને ટીકીટ ઘણા રાકથી જોવામાં આવેછે, તેમાં અજબ જેવું કંઈ નથી.” ૧૮૬૭માં પેરીસ એક્સીપીશનનાં વાહનની તપાસ માટે લાયક પરીક્ષકોમાંનો એક મી. બેકવીથ—એણે મહારાણીના અખત્યારી (કમી-શનસંતા) હુકમથી તૈયાર કરેલા રીપોર્ટમાં—એમ કહેછે કે “બારેડોના સાહ વેપારી-એ (મર્ચન્ટ પ્રીન્સીપલ) ને માહું લાગે એવું કંઈ પણ કહેવાની ઇચ્છા રાખ્યા વગર હું જ-ણાઉં છું કે સાટોલાશીટ અને સાટોમાર્ગો (એ નામના ક્લારેટ વાહન) જેટલા ખરે-ખર બનેછે, તે કરતાં એાછામાં એાછા સા ઘણા વધારે દર વર્ષે ખૂલીરીતે વેચાયછે, એ ઘણું હીણું લગાડનારે (નોટારીસ) છે. હું એમ માનું છું કે દગો કરવાની ઇચ્છા કરતાં ઘણુંકરી વધારે એક ભૂંડી ટેવનું પરિણામ છે. તોપણ એક કોઈ ઘણીજ આખ-રદાર (?) પહેડી જેમનું પ્રમાણિકપણું ખીજી રીતે અદ્વિષિત (અનધર્મપીચેબલ) છે. અને જેઓ ધંધાની નાની જેવી ઇગાહ એાની હલકાઈને ધિક્કારે છે, તેઓ સાટોલા-ફીટ અને સાટોમાર્ગો વાહન ખાતરીથી જાણેછે કે તે જગ્યાની દ્રાક્ષની પેદાશ નથી તોપણ ખરાતરીકે વેચવાને જરાપણ અચકાતા નથી.”

૨. અરગન્ડીમાં પણ કોઈ કોઈવાર ખાન્ડી ઉમેરીને તેને જલદ કરે છે. દેશાવર ખાતે જતાં એ વાહનમાં ખાન્ડી ભેળેછે અને તેથી અરગન્ડીનો સ્વાદ અને સુવાસ બિગોડેછે. અરગન્ડી પોંડે એટલો નાજૂક વાહન છે કે એનીજ બે સરસ જાત ભેળી કરી હોય તોપણ તેનો સ્વાદ અને સુવાસ તદન રેરવાઈ જાયછે.

૩. ઇંગ્લંડ અને ખીજા દેશો તેમજ મુંબઈ ઇલાકામાં જે શંખેન નામથી દારૂ વેચાયછે, તેમાં મોટા ભાગે ખોટી બનાવટ છે. કોઈ વેળા સરતા ફ્રેન્ચ સફેત વાહનમાં ખાંડ અને રંગવાળા પદાર્થ ભેળો શંખેન બનાવેછે. ઘણીક વેળાતો યુઝમેરી, સેબફળ, પેર એવી ચીજોના વાહનમાં ભેળરોલ કરી શંખેન કરેછે. અને વારંવાર તો નીચે આપેલો કે તેને અનુસરતા ખીજા નૂસકા પ્રમાણે બનાવેછે. સફેત ખાંડ ૮ રતલ, સાજા ખાઉન ખાંડ ૭ રતલ, સાઈત્રીક કે ટારટરીક એસિડ ૧ ઓંઝિસ, ચોખું પાણી ૮ ગેલન, સફેત વાહન ૪ પાઈન્ટ, અથવા તો પેરી ૮ પાઈન્ટ અને ફ્રેન્ચ ખાન્ડી ૩ પાઈન્ટ. ખાંડ-ને પાણીમાં બેકલાક ઉકાળવા પછે, એક તબમાં નાખે અને ઠંડુ પડે તે પહેલાં એસિડ પીગળાવો; થોડું ખમીર નાંખે; પછી સાફ પીપમાં ભરી બાકીના ખીજાં વાસન અંદર નાખી બંધ કરી દેવો, અને બે ત્રણ મહિના ઠંડી જગામાં રહવા દઈ પછે તેને ખાટલી-માં ભરો. એમાંજ એક રતલ સ્ટ્રોબેરી નર્હિતર બે ઓંઝિસ કીરમજનો ભૂકો નાખવાથી ગોલાખી રંગનો શંખેન બનશે. શંખેન માટે વેધરખી તેની ઝેરવિદ્યારાસ્ટ્રની ચોપ-ડીમાં કહેછે કે “શંખેનવાહન કેહેવાતા ઘણાક સલગમ, એપલ્સ, અને ખીજા ફલફ-લાદિના રસથી બનેલાછે, જેમાં ઘટતો મીઠાસ અને તૂરાસ આણવા પૂરતું શુગર ઓફ લેડ (સીસાનો ખાર) ઉમેરાયછે.” આ ઉપરથી ‘ફ્રેશનેબલ શંખેન’ પીધા પછે, માથું જાણે ફાટી જાય એટલું દરદ કરેછે, તેનું કારણ સમજવું સહેલ છે.

૪. જર્મન વાહન:—મોઝેલ પતલો વાહન છે અને રહાઈનના વાહનને મળ-તો છે; પણ તેમના માફક તેમાં ટકવાનો ગુણ નથી. આ વાહનને મસકતી દ્રાક્ષ-ના વાહન જેવો સુવાસ આપવામાં આવેછે. એદર ફ્લાવર્સનાં ટિકચરને ‘મસ-

કતલ ઍસન્સ' એવા નામથી વેચેછે, તે સ્પાર્ફલીંગ મોઝેલને સ્વાદ અને સુવાસ આપવા ધણો વાપરેછે. મોઝેલમાં મસકતી દ્રાક્ષ એક પણ ઉગતી નથી. ત્યાંના મોઝેલ વાઈનના એક પીપમાં ખરો મસકતી દ્રાક્ષનો સુવાસ હોતો નથી, અને જે કાંઈ સ્વાદ કે સુવાસની નકળ કરેલી છે તે માત્ર એડર ફ્લાવર્સનો ટિકચરથી કરી છે. આ ટિકચર આલો સુવાસ કે સ્વાદ આપવા ઇંગ્લંડ અને અહારનાં દેશાવરોમાં ધણું જાયછે. ધણો ખરો જેટલો મસકતી લહેઝતનો મોઝેલ છે, તે સઘળો રહાઈન વાઈનમાં એડર ફ્લાવર્સનો સુવાસ આપેલો વાઈન છે. જર્મન વાઈનોમાં ભેળ ધણી કરવામાં આવેછે. ૧૮૭૩ માં મોઝેલની લગભગ સઘળી દ્રાક્ષના વેલાના માલિકોએ ધાર્તી ભરેલી હદ સૂઝી ભેળસેલ કરી હતી. આંડ ઉમેરયા વગરના કુદરતી વાઈન, મોઝેલના પ્રગણમાં ક્વચિતજ મળી શકેછે. આંડની સાથ પાણી અને રિપરિટ ભેળી તેમની મેળવણીને દ્રાક્ષના છુંદા સાથે ઉભાણુ ચઢાવી તેને વાઈનનું નામ આપેછે. છેલ્લી માસમમાં ૧૮૦૦૦ હેક્ટરેટ પટેટા આંડ, કોપ્લેન્ટસથી મોઝેલ મોકળવામાં આવી હતી, જેથી ૧૮૭૩ માં પટેટા આંડના અનેલા વાઈનથી ધણું ભાંયરાં ભરયાં છે. રહાઈન વાઈનોમાં ભેળભાળ કરવાનું મોટું મથક ખીનજેન છે.

૫. ગ્રીક વાઈનો જાત્રોવાર ટકી શકતા નથી એટલા માટે માલિકો તહરેવાર યુક્તિઓની તેમાં ભેળ કરેછે.

૬. આસ્ટ્રેલ્યાના વાઈનમાં ભેળશેળની ધણી ફરિયાદ નથી, કારણ ત્યાંની જમીન અને રૂતુ દ્રાક્ષના પાકને માટે ધણી અનુકૂલ છે. ૧૮૭૦ ના વર્ષમાં ૨૦૦૦૦૦૦ ગેલન વાઈન આસ્ટ્રેલ્યામાં અનાવ્યો હતો અને એમાંના થોડાક નમૂનાની હસાલે તપાસ કરી તેમને સોજા જણાવ્યા છે.

૭. શેરી: — જે દ્રાક્ષમાંથી આ વાઈન બનાવેછે તે સફેદ છે અને તે રેપનમાં કેદીઠ રાહેર પાસે એન્ડેલુશિયામાં ઉગાડવામાં આવેછે. જે દ્રાક્ષમાંથી વધારે સારી આશિયતવાળો શેરી વાઈન બનેછે, તેના વેલા, 'ઝેરીસ-દી-લા-ફ્રોન્ટેરા' રાહેરને ફરતા ગીરદાવામાં ઉગેછે, અને તે માટે ઝેરીસના વાઈનને શેરી કહેછે. સઘળા દ્રાક્ષારસની આંડ ખપી જાય ત્યાં સૂઝી તેમાં ઉભાણુ ચઢવા દઈને આ વાઈન બનાવેછે. એ પહેલાં શીકા ધાસનાં રંગનો હોયછે અને જૂનો થતાં ઘેરો થાયછે. કોઈ વખતે ઘેરા રંગનો શેરી બનાવવામાં આરોપ નામની ચીજ નાખેછે. શેરીને શીરા જેવો થાય ત્યાં સૂઝી ઉકાળવાથી આરોપ બનેછે, અને શીકા રંગના શેરીને ઘેરો બનાવવા એ ભેળેછે. શેરીની કીમત એટલી મોંઘી રહેછે અને એનો ખપ એટલો બહોળો છે કે તે કદાચજ ભેળ વગરનો કયાંઈ મળી શકતો હશે. સઘળા શેરી ત્રણ વર્ગમાં વહેંચાયછે. ૧ લો, ચોખ્ખો કુદરતી (નૅચરલ) શેરી, જેમાં કોઈપણ જાતની ચીજ ઉમેરેલી ન હોય અને ફક્ત દ્રાક્ષરસમાંથીજ પેદા થયેલો હોય તે. ૨જ, જલદ (ફૅરટીફાઈડ) કરેલા શેરી તે સઘળા દ્રાક્ષરસમાંથી બનાવેલા વાઈન છે, પણ એ બધામાં આંડ અને ગમે તે મૂળમાંથી ઉત્પન્ન કરેલો આલ્કોહૉલ ઉમેરી રંગ આપેલા, મીઠા કરેલા અને જલદ બનાવેલા હોયછે. ૩જ, ભેળવાળા શેરી જે ખરેખરા દ્રાક્ષમાંથી બનેલા નથી અને તેથી તેમાં જરાએ શેરી હોતોજ નથી. તે

ક્રકત મેળવણીએ અથવા મિશ્રણ છે જેમાં ખાંડ અને સ્પિરિટ નાંખી તેને રંગ, મીઠાસ, અને જલદતા આપેલાં હોયછે. આ ત્રણ જાતમાંના પહેલા વર્ગનો શેરી જે ક્રકત દ્રાક્ષારસના ઉભાણથી બનેલો હોય અને જેમાં કાંઈ પણ ખીજું ઉમેરેલું નહોય તેવો રપેનથી બહાર ઇંગ્લંડમાં કે ખીજે કેથે પણ મળતો નથી અને એ વિષે હસાલ ખાતરી આપેછે. એમાં પહેલા વર્ગનો શેરી, જે એને મીઠો શેરી પીવાની ટેવ પડીછે, તેમને ધણું સ્વાદિષ્ટ લાગતો નથી, અને તેથી થોડો ખપેછે; માટે એ શેરી બહાર દેશાવરેમાં મોકલતા નથી પણ હલકા વાઈનમાં ખાંડ ઉમેરી મીઠો કરેછે અને આ ખાંડને લીધે પાણું ઉભાણુ રાત્ર ન થવા સારૂ વળી સ્પિરિટ ઉમેરવા પડેછે, જેથી પહેલા વર્ગનો શેરી જેમાં માત્ર સેંકડે ૧૨ ભાગ આલ્કોહૉલ હોયછે તે બદલે આ ખીજા વર્ગના શેરીમાં સરાસરી ૧૬ થી ૨૦ ભાગ આલ્કોહૉલ સમાયછે. પહેલા વર્ગનો શેરી તેના થોડા આલ્કોહૉલને લીધે બગડી જાય માટે બહાર દેશ મોકલવામાં આવતો નથી એ બહાનું ખાટું છે. કારણ, ફ્રાન્સ, જર્મની, હંગરી, અને ગ્રીસથી એટલેજ થોડા પ્રમાણુવાળો આલ્કોહૉલ ધરાવતો વાઈન આવેછે, તે બહાર દેશોમાં મોકલી રાકાય-છે અને બિગડતા નથી. ખીજા વર્ગના જલદ કરેલા શેરી ને સ્પિરિટ પિા બરા-બર છે. સ્પિરિટ ધાણુંકરીને પાણી સાથે ભેળીને પીવામાં આવેછે, પણ શેરી અમથા પીવાયછે એટલામાટે શેરીવાઈન સ્પિરિટ કરતાંપણુ વધારે નુકસાનકારક કહેવાશે. રપેન રિવાય ખીજા બધા દેશોના જે સર્વોત્કૃષ્ટ એમાં શેરી કહેવાયછે તે ખીજાજ વર્ગનો છે. અને એને મીઠો, જલદ, ઘેરા રંગનો કરવા દ્રાક્ષા ખાંડ, દ્રાક્ષા સ્પિરિટ, અને દ્રાક્ષનોજ રંગ ઉમેરેલો હોયછે. તોપણુ આવી બનાવટના શેરીપણુ દુનિયામાં પીવાતા શેરીમાં થોડાજ લોકને નસીબ થાયછે; કારણ એ વર્ગનો કહેવાતો શેરી ધાણુંકરીને ત્રીજા વર્ગના જેવો હોયછે. તેમાં મુદલ દ્રાક્ષા સ્પિરિટ, દ્રાક્ષાખાંડ, કે રંગ હોતો નથી ને તેબદલ બહારના (પેટ્ટા કે એખાના) સ્પિરિટ ને બહારની ખાંડ આવેછે, તથા ધાણુંકરીને સઘળામાં ભેલશેલ ભેલવણી છે. વળી એક એવા વર્ગનો શેરી આવે-છે, જે મુખ્ય સર્વ લોકમાં ખપેછે અને જેને હેમ્પ્રો શેરી કહેછે. આ શેરીમાં તો દ્રાક્ષનો વાઈન હલકો જેવો પણ મુતલગ આવતો નથી. આ જાતનોજ શેરી સઘળે ઠેકાણે જાહેર ખપારેમાં વખણાયછે અને તેનો સૌથી વધારે ખપ આવેછે. શેરીમાં પણ ભેળભાલ દ્રાક્ષારસમાં ઉભાણુ મઢે તે પહેલાં રાત્ર થાયછે. આ રસમાં પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસ કે સફેદ આંકુ લાઘમ નાખી તેને પ્લાસ્ટર કરેછે, અને ખીજા એથીએ હલકાં રૂપાન્તરમાં બાળેલી ગંધકનો ધૂવો આવેછે. ૧૮ શીલીંગના એક બત્ત (૧૦૮ ઝેલન) વાળો હલકો કીંમતનો શેરી રપેનમાંથી ખાસ ભેળભાલ કરી વેચાવા બાર જાયછે. આ જાતનો બનાવવામાં ધાણુંકરી કેપ વાઈન અને હલકો ખાંડી ભેળેછે, તે સારા શેરી જેવી લહેઝત દેછે અને તેને ઘેરો કે શિકો જેવો જોઈએ તેવો રંગ આવેછે. કેદીઝ આગળ આગુઆદા નામની જગ્યા છે, જે માં રપેનના જૂદા જૂદા ભાગોમાંથી હલકા વાઈન લાવેછે અને તે શેરીમાં ભેળી ઇંગ્લંડ અને ખીજા દેશોમાં શેરીવાઈન નામે પસાર કરેછે. બે આંકુ રોસાસમાં પણ એક આવી ભેળભાલ કરવાનું મથક છે, જ્યાં ઉત્તર અને દક્ષિણ અમેરિકા માટે વાઈનો તૈયાર કરેછે. ફ્રાન્સનું સેત રાહેર પણ ઇંગ્લંડ બિગરે બહાર દેશો માટે ભેળવાળા શેરીના મોટા

જેથી બનાવી વહાણ પર ચઢાવે છે. તેમાં પણ કોઈ હલકી જાતનો સસ્તો સસ્તે વાઈન લઈ તેને જલદ કરવા હલકો ખાન્ડી નાખે છે તથા તેમાં ગોળથી રંગ અને બદામથી સુવાસ આપે છે. તેમ ઇંગ્લંડ માં વળી એક જાતનો શેરી બનાવે છે, જે ફ્રાંકો મોલ્ટ, ખાંડ, થોડો ફેન્યુખાન્ડી અને સુવાસ તથા સ્વાદ મટે હલકો વાઈન નાખી મિશ્રણ કરે છે. હંમેશા શેરી ઘણાક ખાન્ડીને નરમ કરવામાં બેળે છે અને ફ્રાન્સ મોકલી કોનાક (ખાન્ડી) નામથી ગ્રેટબ્રીટન લાવવામાં આવે છે તે ઘણો ખરો આ હંમેશા શેરી છે.

કૃત્રિમ શેરી બનાવવાનો એક નૂસકો.

સાઈડર	૪૦	ગેલન	કડવી બદામ છુદેલી ...	૧	રતલ
ટ્રુક્સ્પિરિટ...	...	૫	„	ઓરીસ મૂલિયાં (કાપેલા)...	૧	આઉસ
મધ	૨	રતલ	દાક્ષ (છુદેલી)	૨ રતલ

સાથે મેળવી દસ દિવસ રેહવા દઈ ગાળી કઠાડવું.

શેરી ગડજો થયો હોય તેમાં સાફ કરવા ખીજ વાઈનો પ્રમાણે સીસું નાખવામાં આવે છે. ડાક્ટર હસાલ એમ. ઈ. શેરીનાં ૩૨) નમૂનાની તપાસ કરવા પછી નીચે પ્રમાણે સાર આપે છે:—

“૧ યું. ૩૨ નમૂનામાંથી ૩૧ માં જલદ કરવા ટ્રાક્સિપરિટને બદલે ખીજ જાતના સિપરિટનો મોટો ભાગ વાપર્યો હતો. આ સિપરિટ સઘળા નમૂનામાં અનાજ, ખીટર કે પટ્ટામાંથી મેળવેલા હતા અને ટ્રાક્સા સિપરિટ નહોતો હતો. ઝેરીસ રોહરમાં બનતા સાચા શેરીમાં સેંકડે ૯૩ ભાગ આલ્કોહોલ હોય છે, ત્યારે આ નમૂનાઓમાં ઓછામાં ઓછા સેંકડે ૧૪.૩૧ ભાગ અને વધતામાં વધતો ૨૧.૮૦ આલ્કોહોલ હતો.”

“૨ યું. આ ૩૨ માંથી ૨૬ નમૂનાઓ પ્લાસતર કીધેલા હતા જેથી સલસ્ટે ઓફ પોઈશ જે સાચા શેરીની ખાટલીમાં ૬ ગ્રેન હોય તે પ્લાસતર કીધેલામાં ૧૮ થી ૫૮.૨૩ ગ્રેન જેટલા હતા; જોકે આ તપાસેલા શેરીમાં હંમેશા શેરી જેવો તદ્દન હલકો એક પણ નમૂનો નહિ હતો તોપણ થુડીકમ અને કુપરેની ગણતરી પ્રમાણે તો આવા શેરીની ખાટલી દીઠ ૩૬.૧ થી ૧૬૯.૨ ભાગ સલસ્ટે ઓફ પોઈશ રહે છે.”

“૩ યું. આ તપાસેલા વાઈનો માટેનાં સિપરિટથી જલદ કરેલા અને પ્લાસતર કીધેલા સાત નમૂનામાં શેલડીની ખાંડ બેળેલી હતી.”

“૪ યું. કેટલાક હંમેશા અને પીઠાના શેરીમાં કાંઈ જ વાઈન હતો નહી પણ ફક્ત સિપરિટ, ખાંડ અને પાણીનો સુવાસ આપેલી મેળવણી હતી. આ તપાસ કરેલા નમૂનાઓમાં આ દેશમાં (ઇંગ્લંડ માં) ઉંચામાં ઉંચી જાતમાં અપતા મેળવી શકાય તે હતા પણ તે ગમે તેવા ઉંચામાં અપતા શેરી છતાં આ ૩૨ નમૂનામાં એકે સાચો ટ્રાક્સની પેદારાનો કુદરતી (નૅચરલ) શેરી વાઈન હતો નહિ.”

૮. મદીરા, જે તાપુમાં બને છે, ત્યાંનાં ઉત્તરનાં કરતાં દક્ષિણ ભાગમાંની ત્રણ જાતિ ઘણી મોઢી છે. મદીરામાં થતા ભેગ, શેરી અને ખીજ સંકેત વાઈનના ભેગાને મળતા છે. હલકી જાતનો મદીરા ભેગ કરીને ઉંચો મદીરા તરીકે પસાર કરે છે, અથવા તો મદીરાના જેવા જ બનાવટનો વાઈન ઉભો કરે છે કે જેમાં ખરેખર

મદીરાનું એક ડીપું વઢીક હોતું નથી. વળી ખીજે એક નકળયાત મદીરા અનેછે. વેદોનિયા નામનો કનેરી વાઘન જે કંઈક મદીરાને મળતો હોયછે, તેને મદીરામાં પસાર કરવા સાર થોડો માઉન્ટન પોર્ટ અને કેપ બેળી સેલડીની ખાંડથી મીઠાસ આપેછે અને કડવી બદામથી સુવાસ આપેછે. જે મદીરા હિંદુસ્તાન જઘને આવેછે તેની કીંમત વધારે લાગેછે; પણ આમ સફર કરી આવેલા કહેવાતો ધણો ભાગ મુતલગ ઇસ્ટ હિંદુસ્તાન ગયા વગરનોજ હોયછે; જોકે તેવો સંભવ દેખાડવા માટે પીપ ઉપર ખોટા છાપ મારેલા હોયછે અને વહાનના નૂરના ખોટા આંકડા પણ બતાવવામાં આવેછે. આ વાઘન ઇંગ્લંડમાં ગોદી ઉપર ખરીદવાથી ચોખો મળે, એમ ધણુકો માનેછે. પણ તેમ નથી; કારણ, માલ મોકળનારા ધણીએ વહાણને ઇંગ્લંડ પહોંચ્યાં પહેલાં રસ્તામાં જર્મી ટાપુ આગળ બંદર કરવાનો હુકમ આપેછે, જ્યાં જોઈતી ભેળસેલ કરી લેછે. મદીરા કેટલી હદેવર ભેળસેલ કીધેલા હોયછે, તેનો ખ્યાલ કરવા આટલું જાણવું બસ છે કે દ્રાક્ષના પાકમાંથી ખરેખર માત્ર ૩૦૦૦ પીપ બની શકેછે, તે બદલ એવું જાણવેછે કે ૨૫૦૦૦ પીપ બનાવેછે અને ૨૫૦૦૦ માંહેનો અડધો અડધ ભાગ તો એકલો ઇંગ્લંડ જાયછે.

૯. કેપમાં બનતા સઘળા વાઘનો જે દેશાવર ખાતે મોકલાવાનાં હોયછે, તેમાં ખાન્ડી ભેળેલા હોયછે અને પોર્ટ કે શેરીની નકળ કીધેલા હોયછે.

૧૦. ઓપોર્ટોમાં બનતા પોર્ટ વાઘનની ભેલભાલ:—પોર્ટ વાઘન બનાવેછે, ત્યારે દ્રાક્ષરસમાં ઉભાણુ આપ્યા પછે અંદર ખાન્ડી ઉમેરેછે અને જો દ્રાક્ષરસમાં ખાંડ પૂરતી નહીં હોય, તો તેમાં સેલડીની, ખીટરની કે દ્રાક્ષાખાંડ નાંખેછે. રંગ આપવા માટે પહેલાંથીજ દ્રાક્ષનો રસ કહાડતાં એડર બેરીઝ કે બ્લેક બેરીઝ સાથે કચરેછે. એડર બેરીઝનો રસ, ખાઉન ખાંડ, ઉભાણુ વગરના દ્રાક્ષરસ અને ખાન્ડો, એટલાની મેળવણી કરીને જેડ્ડીગા બનાવેછે, તે પોર્ટ વાઘનમાં ભેળવા ખાસકરીને તૈયાર રાખેછે. થુદીકમ અને દુપરે જાણવેછે કે એક પીપ (૧૨૬ ગ્રેલન) માં ૩ ગ્રેલન જેટલો ખાન્ડી ભેળ્યા વગરનો કોઈ પોર્ટ વાઘન ઇંગ્લંડ કિંવા ખીજ દેશમાં જતો નથી. સાધારણ વધારે ભેળભાલવાળા પોર્ટ વાઘનમાં ૧૫ થી ૧૭ ગ્રેલન ખાન્ડી ભેળેલા હોયછે. ખાન્ડીનો મોટો ભેળ કરવાનું કારણ એટલું છે કે આવો જલદ કીધેલા વાઘન વિશેષ અને બહુ જલદી ખપીજાય છે, જોકે તે પીવાલાયક હોતો નથી, અને પરિપક્વ થઈ શકતો નથી. આવો વાઘન પક્વ થવા માટે ૬ થી ૮ વર્ષ સ્વધી બાટલીઓમાં રહેવો જોઈએ. ભેગ રહિત ચોખા દ્રાક્ષના રસના બનેલા કુદરતી પોર્ટવાઘનમાં સેંકેડે ૭૯ થી ૧૨૪ ભાગ આલ્કોહૉલ હોયછે. ભેળભાલનો પોર્ટવાઘન બનાવવા માટે જેડ્ડીગા ઇંગ્લંડ અને ખીજ દેશમાં જથ્થાબંધ જાયછે. ઇંગ્લંડમાં સૌથી પહેલા વર્ગના વેપારીએ એ મંગાવેછે, અને વાપરેછે. પોર્ટ વાઘનને રંગ આપવા વપરાતી ખીજ વસ્તુ લોંગવુડ છે. આ રંગનો મોટો જથ્થો ઓપોર્ટોમાં દેશાવર ખાતેથી આવેછે. વૅલેનશિયા, બેનકારેલા, અને એલીકાંતના વાઘનો રંગમાં વધારે હોવાથી તેમને પોર્ટવાઘનની નકળ કરી પોર્ટવાઘન ભરેછે તેજ ઘાટ ને કદના પીપોમાં બરી ભેળભાલ માટે મારસાઈ મોકલાવેછે. મારસાઈમાં ખીજ વાઘનો

સાથે ભેળી નકળિયાત પોર્ટ ઇંગ્લંડ તેમ બીજા સધળા દેશાવરોમાં પુષ્કળ મોકલાયછે. આપોર્ટ તળમાં પણ બહારથી લાવેલા હલકા વાઇનથી પોર્ટ વાઇનમાં ભેળ કરેછે જેથી ગમે એટલો દ્રાક્ષનો પાક થોડો નીકળ્યો હોય, ત્યારે પણ પોર્ટ વાઇન જેટલો ને તેટલોજ પૂરો પડેછે ! પોર્ટ વાઇનમાં અતિ ઘણું ભેગ ચાલેછે એ દેખાઇતું છે, અને આટલો ભેગ તેનાં બનવાના મથકોમાં થઇને બીજા વેપારીઓના હાથે ચઢી ત્યાં વધારે ભેળ થઇને પછી પીનાર પાસે આવેછે ! ! કોઇ વખતે તો પાણી ભેળેછે, ત્યારે બ્રાન્ડી નાખેછે, અને પછી જૈરોપીગા કે લોંગવુડ નાખીને રંગ આપેછે. તેના રંગની સફાઇ વધારવા કોઇવાર ફટકી ઉમેરેછે, તથાપિ ગડગો લાગેછે, તો નિતર્યો કરવા જીપ્સમ (સલફેટ ઓફ લાઇમ) નાખેછે, અને તુરાસ વધારવા ઓક્સિજન વહેર ઉમેરેછે. વારે-ઘડીએ આસ સુવાસ અને ખૂશો આપવા 'સ્વીટ બાયર,' 'ઓરીસ્ટ,' અને ચેરી 'લોરલ'નું પાણી વાપરેછે. કોઇ કોઇ જાતમાં, દ્રાક્ષના ઇંજિયાનું ટિકચર, બનાવટના પોર્ટને સાચો સુવાસ અને સ્વાદ આપવા ભેળેછે. પોર્ટના જેવું મળતાપણું આપવા વળી અંદર ક્રિમ ઓફ ટારટર (બાઇ ટારટ્રેટ ઓફ પોટ્રા,) કે જે કુદરતી વાઇનનો એક તત્વ છે તે ઉમેરેછે. સાચા વાઇનનો આ પદાર્થ રહેવાથી પીપમાં કે બાટલીમાં ક્રિસ્ટલ અથવા પેળદાર રવા ફિવા પોપડી બંધાયને નીચે ડરેછે અને તેથી સારો વાઇન જણાયછે; સાચાની નકલ કરવાને એટો વાઇન બનાવનારાઓ ક્રિમ ઓફ ટારટર ભેળવાનું ચૂકતા નથી. આ કાવતરાં માટે પહેલાં ક્રિમ ઓફ ટારટર પાણીમાં જેટલું પિગળે એટલું ગરમ પાણીમાં પિગળાવી તેને બ્રેઝીલ વુડના ઉકાળાથી લાલરંગ આપેછે અને પછી તેને ખાલી પીપમાં નાખીને પીપ ગબડાવેછે, જેથીકરીને પેલા ખારના ક્રિસ્ટલનું બધી બાજુઓમાં પડ બંધાયછે અને પછે તેમાં બનાવટનો નકળિયાત વાઇન નાખેછે. બાટલીઓમાં પણ આ યુક્તિ કરેછે અને તેનો ખૂસ પણ આવી રીતે રંગીન કરેછે. તે જૂનો છે એવું પોર્ટ વાઇનની પોપડીથી દેખાડેછે, અને તે સિવાય જૂનો બનાવી દેવાની બીજી પણ રીત છે. નવા પોર્ટના વાસનને ગરમ પાણીમાં મૂકેછે અને તે પાણી ઉકળે ત્યાંસુધી ગરમ કરેછે જે પછે પાછાં વખારમાં ગોઠવી દેછે, ત્યાં જલદીથી પોપડી ડરવા મોડેછે અને તેથી વાઇન ઘણું વર્ષનો રાખેલા હોય તેમ પસાર કરેછે. ફટકી, બ્રેઝીલવુડ, જીપ્સમ, ઓક્સિજન વહેર, અને ફીલબર્તના છાલાં વાઇનને ચક્રકોત, સાફ રંગનો કે તુરો કરવા વાપરેછે. બાટલીજ હલ્કેર પોર્ટ વાઇનમાં ભેળ થઇને અટકતી નથી. બિગોડેલા સાઇડરનાં હજારો પીપ દર વર્ષે એટો પોર્ટવાઇન બનાવવામાં વાપરેછે. બીજા બધા ભેગોની રીતપ્રમાણે સસતા હલકા લાલ વાઇનને ભેળી અંદર થોડો સાચો પોર્ટ વાઇન નાખેછે. આ રીતે બનાવનારાઓ પોર્ટની નકળ માટે તહરેવાર જાતના હલકા લાલ વાઇનનો મોટાં પીપોમાં ભેળ્યા જાયછે. આ વાઇન ઘણું કરીને બેનકારલો, શીયુરાસ અને રેડકેપ છે, જે એ કે વધારે સાથે મેળવી નાખી માહે થોડો સાધારણ પોર્ટ ઉમેરેછે, અને નરમાસ અને ઉંચો દેખાવ આપવા સ્ટેજ માઉન્ટન નાખેછે. ક્રિમ ઓફ ટારટર નાખ્યાથી અંદર પોપડી જલદી બંધાયછે. અને હીરાદખણ (ગમ્બ્રેગન) થી સુવાસ, ઘટપણું અને સારો દેખાવ આવી જાયછે. એમાં બેરીના રંગથી પાકો રંગ ચઢાવેછે અને છેલાં બ્રાન્ડીનાં પીપો રંગોડો નાખી સંપૂર્ણ કરેછે ! આવા વાઇનની દજન બાટલી પછવોડે માત્ર ૧૬ શિલિંગ ખરચ

લાગેછે. ઇંગ્લંડના ને બહારના બનેલા વાઘનની દુષ્ટ મેળવણી કરી વારંવાર તેને 'જેન્યુઆઈન ઓલ્ડ પોર્ટ' નામથી વેચવામાં આવેછે.

એટલા પોર્ટ બનાવવાના ઘણા નુસકા છે જેમાંના એક નીચે પ્રમાણે છે; ૪૫ ગેલન સાઈડર, ૬ આન્ડી, ૨ સ્લો નામના ફળનો ઉકાળો, અને ૮ પોર્ટવાઈન. તેમાં રંગ વધારે કરવા લાલ સેન્ડરસઉડ, અથવા કદબેરનું ટિકચર ઉમેરવું. વાઈનને બાટલીમાં ભરવો, રક્ષા અને તુરો સ્વાદ લાવવા અને પોપડી બાઝવા દરેક બાટલીમાં એક ચમચી કાથાનો ભૂકો નાખવો. છેલ્લાં જૂનો છે એવો દેખાવ આપવા ફટકીવાળા બ્રેઝીલવુડના ઉકાળામાં ખૂચના છેડા ભોળીને રંગવા.

ખીન્ને નુસકો:— ૩૬ ગેલન સાઈડર, ૧૧ ગેલન એલ્ડર વાઈન, ૫ આન્ડી, ૧૧ દેમસન વાઈન એ સર્વેને મેળવવું. ત્રીજો નુસકો કોઈ પણ પ્રકારના વાઈન વગર પોર્ટ બનાવવાની રીત દેખાડેછે.

પોર્ટવાઈન—

સાઈડર ૪૦ ગેલન.	રેહતનીની છાલ ... ૧ રતલ.
પૃક સ્પિરિટ ... ૫ „	ખાંડ (લોક શૂગર) ૩ રતલ.
નાલી દ્રાક્ષ... .. ૧૦ કુવાર્ટ.	ટિકચર કાઠનો ... ૪ આર્હેસ.

આ સર્વે મેળવી દરા દિવસ રાખવું અને મધે, ગાળી કહાડવું. રંગ આપવા ટિકચર રેહતની નાંખવું.

આ અને ખીજ નુસકાઓ ઉપરથી ખુલ્લું છે કે પોર્ટવાઈનમાં મોટાં અને શરમભરેલાં કાવતરાંની કાંઈજ હદ નથી, તોએ આણું ઉપર લોકનું, એ ખાઈ પીણું છે. કસ્ટમ ખાતાના ચોપડામાં ઓપોર્ટથી લંડન મોકલવા ધારેલા કેટલા પોર્ટ વાઈન જર્ઝી ટાપુમાં જાયછે અને જર્ઝીથી કેટલા લંડન પહોંચાડવામાં આવેછે તેની સરખામણીનો નીચલો કોઠો જોઈ પોર્ટ વાઈન કેટલી હદ સૂધી ભેળભાળ થાયછે, તે વિચારી શકાશે.

ઓપોર્ટથી જર્ઝી જતો.

જર્ઝીથી લંડન આવતો.

વર્ષ	પીપ*	પીપ*
૧૮૨૬ ૩૯	...	૨૯૩
૧૮૨૭ ૯૯	...	૯૯
૧૮૨૮ ૭૩	...	૭૫
૧૮૨૯ ૦	...	૯૦
૧૮૩૦ ૦	...	૧૪૭
૧૮૩૧ ૦	...	૧૪૩
૧૮૩૨ ૦	...	૩૬૩
૧૮૩૩ ૦	...	૮૬૨

વાઘનમાં ચાલતી ભેળશેળ અનંત છે, એ વાંચનારે સત્યકરી માનવું. મુંબઈ હાલાકામાં જે વાઈન આવેછે તેનો મોટો ભાગ બમણો ભેળ થયેલો માલ છે.

* ૬૩ ગ્યાલનનું ૧ પીપ (પાર્થપ) કહેવાય છે.

કારણ, ક્રાન્સનો અનેક ભેળવાળો વાહન ગ્રેટબ્રિટનના વેપારીઓના હાથમાં આવે છે તેમાં તેઓ ખીજી વારની ભેળ કરે છે. અને તેથી વાહન સૌથી વધારે જગ્યામાં આપણાં બંદરમાં ઉતરે છે. વળી મુંબઈમાં છૂટક દુકાનવાળાઓ વાહનની બંધ બાંધીઓની મોટી સંખ્યા વેચે છે તે વાહન વળી અહિં ભેળરોળ કરી બનાવેલી હોય છે. આપણા મુંબઈના વેપારીઓ મુખ્યકરી પોર્ટ, શેરી, ક્લારેટની બાંધીઓ અહિં ભરે છે અને તે ઉપર કેપ્સ્યુલ અને અંગ્રેજી નામની જૂઠી ટિકીટ ચોટાડી જાણે વેલાયતનો હોય એવો આભેહૂય કરી દેખાડે છે. બોટી બનાવટ કરવામાં મુંબઈના દારૂના ધંધાદારીઓ કાંઈ ગ્રેટબ્રિટનનાં ધંધાદારી કરતાં ઓછા કુશલ નથી; અને આપણી બોહોલી વસ્તીનો મોટો ભાગ ગરીબ હોવાથી તેમને મોટે સસતો વાહન જોડેલો જોઈએ એટલો તૈયાર કરી આપે છે. હવે આપણે પૂછીએ કે અગત પડે જો ડાક્ટરે દર્દીને કોઈ સાધારણ વાહન ફરમાવ્યો હોય તો ધરાક જે વાહન વાપરે છે તે કેવો છે તેનો જાણ્યમ કોને શીર છે? કોઈ પણ મુંબઈના કે ગ્રેટબ્રિટનનાં દારૂના વેપારી પાસે તમે સાચો વાહન એટલે કુદત દ્રાક્ષના રસમાં જ ઉભાણુ આવી બનેલો પ્રવાહિ માંગો તો એવો વાહન ક્યાંથી મળે એમ તમને જ પાછો સવાલ થશે. દરદીને મોટે ફરમાવવામાં આવતા વાહનમાં શું ભેળરોળ થઈ છે તે પણ ક્યો ધંધાદારી કહેશે? દરદી તો પોતાના ગળું પ્રમાણે દુકાનવાળાને આધારે વાહન નામનું પ્રવાહિ ખરીદે છે. પણ તે ક્યાં બન્યો છે, કેમ બન્યો છે, તેમાં શું ભેળરોળ છે, તે ક્યાં બાંધીમાં ભરવામાં આવ્યો છે, તેમાં કંઈ જાતનો સ્પિરિટ છે, તે કેટલા ધંધાદારીઓને હાથ ફર્યો છે, તે સાચો હોય, તો શું દામ બેસે અને ભેળવાળો હોય, તો કેટલી હાનિ કરશે—એ બધું તે બાપડો કંઈ જાણતો જ નથી; પણ તે તો દામ ખર્ચી દર્દી સ્થિતિને ફાયદો કરવાની મતલબથી જે મળે તે ખરીદી લે છે. કેટલા રાખસોની પ્રિય દેહને આ રીતના વાહનથી રોગ ભોગવવા પડતા હશે તેનો ખ્યાલ થોડા જ કરે છે. આપણા વાહનનો મોટો જથ્થો ગ્રેટબ્રિટનથી આવે છે અને ગ્રેટબ્રિટનમાં વપરાતા વાહન વિષે ડાક્ટર મારટિન કહે છે:—“આ દેશમાં મળતા વાહનમાં કદાચ જ અરા વાહનનું એક ટીપું પણ હોય એ પ્રખ્યાત વાત છે. હું અચરત છું કે ડાક્ટરે પોતાના ધંધામાં આ બિના પૂરતી રીતે ધ્યાનમાં નથી રાખતા. પોર્ટ, શેરી અને ક્લારેટનો ઘણો મોટો ભાગ અને ખીજા નરમ ખવાસના જે વાહન આ દેશમાં આવે છે તે ઓછા અડકા ભેળવાળો હોય છે. અને આપણે ખાતરીથી જાણીએ છીએ કે હંમખો, સેટ અને વળી આપણાં મોટાં લંડન શહેરમાં અને આસપાસના ખીજા શહેરોમાં પોર્ટ અને શેરી વાહન જેઓ વેચે છે તેઓ જ પોતે તે બનાવે છે અને આ વાહનના બંધારણમાં ઘણુંકરી દ્રાક્ષરસનું ચોખું ટીપું એક પણ આવતું નથી.”

પ્રકરણ ૩.

જૂદા જૂદા સ્પિરિટ.

સ્પિરિટ:—વાહન જેવી ઉભાણુ આવેલી પ્રવાહિને ગાળીને જે મેળવવામાં આવેછે તેને સ્પિરિટ અથવા જલદ દારૂ કહેછે, અને તે બધામાં મોટા ભાગ આલ્કોહોલનો હોયછે. અથવા જે દારૂમાંમાં સેકંડે ૩૦ થી વધારે ભાગ આલ્કોહોલ હોયછે તેમને સ્પિરિટ કહેછે. વાહનને ગાળતી વખતે આલ્કોહોલ એક પાત્રમાંથી ખીજમાં પસાર થાયછે, તે વેળા ઉડી જતા કેટલાએક પદાર્થો પણ તે સાથે વરાળ રૂપે જાયછે, તેથી કરી જે સ્ત્રીજમાંથી ગાળ્યો હોય તેનો ખૂશબો અને સ્વાદ તે સ્પિરિટમાં આવેછે. આન્ડી, બિહરૂ, રમ, ઇત્યાદિ સ્પિરિટમાં જે સુવાસ, ને સ્વાદનો તજાવત પડેછે તેનું કારણ એજ છે. વારંવાર ગાળવાથી આલ્કોહોલ ખીજ તત્વોમાંથી વેગળો પડતો જાયછે તથાપિ જે પ્રવાહિમાંથી ગાળ્યો હોય તેનો અવાસ છેડેછે. આલ્કોહોલ પાણીને સીવટ વળગી રહેછે. પણ કારણોનેટ આંકુ પોંડેશ, ક્વિક લાઈમ, વિગરે સ્ત્રીજને પાણી સાથે કરતાં વિરોધ એવાણુ છે, એટલે તે મેળવાથી તેઓ પાણીને એસી લેછે, ત્યારે આલ્કોહોલ ગળાઈને પસાર થાયછે. આ રીતે સ્વચ્છ આલ્કોહોલ પ્રાપ્ત થાયછે. જેને રેક્ટીફાઈડ સ્પિરિટ કહેછે તે સેકંડે ૧૧ ભાગ પાણી શિવાય સમગ્રો આલ્કોહોલ છે. આપણે જેને મુકુ સ્પિરિટ કહીએછીએ તેમાં આલ્કોહોલ અને પાણીનો નજદીક સમાન ભાગ મળેલો છે. એનાં ૧૦૦ ભાગમાં ૪૯.૨૪ ભાગ આલ્કોહોલ રહેછે. ફેરનહાઈટના ઉબણુતામાપક યંત્રની ૬૦° અંશમાં રેક્ટીફાઈડ સ્પિરિટનું વિરોધગુરૂત્વ ૦.૮૩૬ છે અને મુકુ સ્પિરિટનું ૦. ૯૨૦ છે. એ બેહુ, દવાના ટિક્ચર બનાવવાનાં કામમાં આવેછે. હંગ્લંડમાં દારૂ ઉપર અબકારી જાતના સંબંધમાં મુકુ સ્પિરિટનાં પ્રમાણનું ધોરણ રાખેલું છે. જે દારૂમાં મુકુ સ્પિરિટનાં કરતાં વધારે આલ્કોહોલ છે તેને એવાર મુકુ કહેછે અને જેમાં એછા છે તેને અંદર મુકુ કહેછે. મુકુ સ્પિરિટમાં સમાયલા આલ્કોહોલ કરતાં સેકંડે ૬૨૦.૫ ભાગ આલ્કોહોલ જેમ જેમ વધતો જાય તેમ તે દારૂ અંકેક ડીગ્રી એવાર મુકુ થતો જાયછે.

આપણા પીવામાં વપરાતા સ્પિરિટોની જલદતા મુકુ સ્પિરિટથી સહેજ ચઢતી ઉતરતી રહેછે.

આન્ડી * એ રાખ્દ જર્મન અને ફ્રેન્ચ બોલો ઉપરથી નીકળેલો છે, તેનો અર્થ બળેલો વાહન કરીને થાયછે. લાલ અથવા સફેદ જાતના દ્રાક્ષવાહનને ગાળ્યાથી જે સ્પિરિટ મળેછે તેને એ નામ આપવામાં આવ્યું છે. જે જાતના દ્રાક્ષવાહનમાંથી તે મેળવ્યો હોયછે તે પ્રમાણે, અને જેટલી સંભાળથી ગાળવાની ક્રિયા કરેલી હોયછે તે પ્રમાણમાં, તેનાં ગુણમાં ફેરફાર થાયછે. લાલ વાહન કરતાં વિશેષ કરી સફેદ વાહન તેના વધારે મનપસંદ અને નરમ સ્વાદ તથા સુવાસને લીધે આન્ડી ઉપજાવવામાં વાપરેછે. સફેદ વાહનમાંથી ઉત્તમ આન્ડી બનેછે ; કારણ, એમાં લાલ વાહન

* (Germ. Braunt Wien ; Fr. Brande Vin=Burnt wine.)

કરતાં ઉડી જતાં (વૉલેટાઇલ) તત્વો મુખ્ય ધર્મનથીક ઇથર વધારે આવેછે. સર્વથી વખણાયલો આન્ડી ફ્રાન્સમાં બનાવેછે અને કોનાક તથા આર્માનાક નામના પ્રગણામાં બનતા આન્ડી તેના ચઢતા પ્રકાર અને ઉંચી ખાશિયત માટે જાણીતા છે. એમાં વળી કોનાક વધારે ચઢતું ગણાયછે. પણ આ એ જગા જેટલા સાંકડા વિસ્તારમાંજ ઉત્તમ આન્ડી મળી શકેછે તેથી અરેબરો ચોખો આન્ડી હમેશા થોડો મળવો જોઈએ. હાલ થોડાં વર્ષથી ફીલૉક્રેરા નામના રોગની પાયમાલ અસરથી આ પ્રગણાંના દ્રાક્ષના પેલા નારા પામ્યા છે તે વળી વિશેષ તંગાસ થઈ છે. ઉંચો આન્ડી ઘણી મોઢી કિંમત અરબ્યા વગર કદિ મેળવી શકાય નહીં અને જે મધ્યમ કિંમતે મળી શકેછે તે વાજ-ખીરીતે શક ભરેલા ગણાયછે. એટલામાટે આન્ડીનો ખપ છેલ્લાં થોડાં વર્ષ થયાં કમતી થતો આવ્યોછે, અને તેની જગાએ વિહસકી વપરાયછે. વિહસકી અના-જમાંથી બનેછે તેથી અમૃક સ્થાનિક ખરાબી દેવશેગિ બને, તોપણ જે વસ્તુમાંથી વિહસકી બનેછે તેની ખૂટ થોડીજ પડવાની હતી. ખીજા સ્પિરિટની માફક આન્ડીને જ્યારે પહેલે ગાળવામાં આવેછે, ત્યારે તે રંગ વગરનો રહેછે. એકનાં નવાં પીપમાં રાખવાથી તે લાકડાંમાંથી ટૅનીક એસિડ એવી લેછે, અને તેથી વખત જતે શ્રીકા શેરીનાં જેવા તેનો રંગ થાયછે. આપો રંગવાળો આન્ડી જૂનો ને સારો ગણાયછે, પણ તેમાં આપણે જે ઘેરો રંગ જોઈએછીએ, ને જૂનો ગણીએછીએ, તે તો ફક્ત બળેલી ખાંડ (કરંમજ) નાંખી વેપારીએ જૂનામાં ખપાવેછે તે છે. ઘણા જૂના આન્ડીનો સ્વાદ આપવા કાયો પણ ઉમેરેછે. જે અરો જૂનો આન્ડી છે, તેનો રંગ પીપમાં ગમે એટલો રાખ્યા છતાં કેરખાના શ્રીકા પીળા રંગથી વધારે પીળો થતો નથી, અને ઘણુંકરી શ્રીકા જમૈકા રમને મળતો રહેછ. પણ હાલમાં લોક જે મ વધારે રંગનો આન્ડી હોયછે તેમ પસંદ કરેછે, તેથી ઉંચા ખવાસનાં ખરા આન્ડી કરતાં પણ વધારે રંગ લાવવામાં આવેછે. કોનાક અને આર્માનાકના આન્ડીથી સહેજ ઉતરતા રોકેલ અને બોરોડાના આન્ડી છે. પણ પોર્ટુગલ, રપેન, અને ઇટલીથી જે આન્ડી આવેછે તે ઘણાજ હલકા છે.

સ્વચ્છ આન્ડી સત્વામાં મુખ્ય આલ્કોહોલ અને પાણી છે અને થોડાજ ભાગ ઉડી-જતાં તેલો, અને એસંટીક, ધર્મનથીક, બ્યુટીરીક, તથા વૈલીર્યેનીક ઇથર, રંગના પદાર્થો, દ્રાક્ષખાંડ અને ટૅનીક એસિડ આવેછે. ધર્મનથીક ઇથર તથા વાઇનમાં ખીજી ઉડી જતી બનાવટો આવેછે તે, અને ગાળવાની ક્રિયા થતાં આલ્કોહોલ પાણીની વરાળ સાથે ઉડ્યો જાયછે, તે ઉપર આન્ડીનો સુવાસ ને સ્વાદ આધાર રાખેછે. જેમ વાઇનને રાખી મેલીને સુધારેછે તેમ આન્ડીને સુધારેછે. એપ્રમાણે રાખ્યાપછી જૂના આન્ડીમાં જે સ્વાદ હોયછે તે નવામાં આવતો નથી. આન્ડીમાં સરાસરી ૫૦ ભાગ આલ્કોહોલ આવેછે. સઘળા સ્પિરિટમાં આન્ડી પહેલી પદવી ધરાવેછે. તેની સ્વ-ચ્છતા અને કોમળ સુવાસ તેને પહેલી જગો આપેછે. માંદગીમાં, ઝાડાના રોગમાં, અત્યંત નબળાઈમાં, આંકડીમાં, અને અજીર્ણમાં અથવા નહીં જરૂર એવી વસ્તુ જે સ્વ-વામાં એ સામાન્ય ઉપાય તરીકે લોકમાં જાણીતો છે. સાચી બનાવટનો, અસલ અને પરિપક્વ કાળનો આન્ડી જે મેળવી શકાય, તે સ્પિરિટના વર્ગમાં તેના જેવા ખીજો એક દારૂ સરસ નથી. એનાં આલ્કોહોલ શિવાય જે વાઇનઇથર આવેછે

તે વિશેષકરીને દર્દ માટે પૌષ્ટિક (ટૉનીક) અને તેજોદાયક (રેસ્તોરેટીવ) શક્તિ ધરાવે- છે. પણ હલકો આન્ડી ઘણો નુકસાનકારક છે. આન્ડી વાપરવા લાયક બનાવવાને માટે બીજા સ્પિરિટો કરતાં તેને વધારે વખત રાખવો પડે છે. તથાપિ દશ વર્ષની અં- દરનો આન્ડી પીવો જોઈએ નહિં. એ મુદતપછી બીજાં ૨૫ વર્ષની મુદતમાં તેમાં સ્વાદ તથા સુવાસની નરમાસ વધે છે. હિંદુસ્તાનમાં આન્ડીનો વપરાસ દ્વા શિવાય બીજી રીતે કરવાથી બદલજ મિથત તથા પિત્તવિકાર થાય છે.

૨મઃ—અમેરિકા (જમૈકા)માં તેમજ હિંદુસ્તાનમાં ગોળને પાણી સાથે બેળી ઉભાણુ ચઢાવવામાં આવે છે, જ્યાર પછી તેને ગાળવાની ક્રિયા લાગુ પડે છે. ગાળતાં જે રહે છે તેને થાડીક બુંજેલી ખાંડથી રંગ આપીને રમ બનાવે છે. રાખી મેલ્યાથી રમ પણ ઘણો સુધરે છે, અને સારો મીઠો અને નરમ સુવાસ મેળવે છે. આન્ડીના જેટલોજ એનામાં આહોહાલ છે. જમૈકા રમ સર્વથી સરસ ગણાય છે. વધારે સારા ખવા- સનાં રમના વાસણમાં અનનાસની કાતરી કરીને નાખવાથી પાઈન એપલ રમ નામે એળખાતો રમ મળે છે. જમૈકામાં જે રસમાં ઉભાણુ ચઢાવે છે તેમાં સેક્ટે ૧૫ ભાગ ખાંડ હોય છે; અને આ રસના ૧૨૦૦ ગ્યાલનમાંથી ૧૧૫ ગ્યાલન રમ, ટૂક સ્પિરિટ જેટલો જલદ બને છે. ક્રાન્સમાં બીટરૂટની ખાંડ બનાવતાં જે ગોળ રહે છે તેનો રમ બનાવે છે. જે ખાસ વાસ અને સ્વાદથી રમ પરખાઈ આવે છે તે એના કુટી- રીક ઇયરને લીધે છે. આ અને બીજા સ્પિરિટો વચ્ચે એટલો તફાવત છે કે પરસેવો છોડાવવાની એમાં આશિયત છે અને તે કારણ સર લોક સજેખમ ને ઉધરસમાં રમ વાપરે છે.

વિહસકી.—જીંદગીનું પાણી એવો અર્થ ધરાવતો કેલ્ડીક ભાષાનો એક ‘અસ્ક- વીઆ’ ઉપરથી વિહસકી નામ પડ્યું છે. વિહસકી, ઘર્જ, રાઈ, જવ, જેવા અનાજ- માંથી કે પટેટામાંથી પેદા થતો સ્પિરિટ છે, અને જવને મોલ્ટની હાલતમાં લાગ્યા પછી તે બનાવવામાં આવે છે. આ દારૂને જ્યારે તરપેન્ટીન સાથે સ્વચ્છ કરે છે, ત્યારે તેને જીન અને જીન્ટીપર સાથે સ્વચ્છ કરે, ત્યારે હોલંડ જીન બને છે. ‘વિહસકિમાં એકસ સ્વાદ રહેલો છે, તે અનાજને ભઠ્ઠીમાં જીરવાને લીધે તથા ભઠ્ઠીમાં લાકડાં વા- પરે છે તેને લીધે હોય છે. એમાં ધૂમાડા જેવો સુવાસ છે તે ઉપલી રીતે એ બનાવવાને લીધે છે. આન્ડી અને રમ માફક વિહસકી રાખી મૂકવાથી સુધરે છે. પાંચ વરસ નિદાન રાખ્યા પછીજ એ વાપરવો. સારો વિહસકી, સ્પિરિટમાં સર્વથી ચોખ્ખો છે. જેટલો આન્ડીમાં આહોહાલ છે તેટલોજ વિહસકીમાં પણ આવે છે, અને જો લોકને વિહસકીના ધુકરાયલા વાસની અડચણ ન હોય, તો તે પણ આન્ડી જેટલોજ વાપર- વામાં આવે. આ દારૂ સ્કોટલંડ અને આયરલંડમાં મુખ્ય બને છે. બંને વિહસકી એક સરખાજ વખણાયલા છે, પણ તેઓના સ્વાદમાં ફરક રહે છે. અનાજમાંથી વિહસકી બનાવતાં તેમાં એક જાતનું ઘણુંજ ઝેરી તેલ ક્યૂઝેલ ઓઈલ વિહસકી ગાળતી વખતે પેદા થાય છે, એટલામાટે ક્યૂઝેલ ઓઈલ રહી ગયું છે કે નહિ તેવિષે ખાત્રી કરવાની સંભાળ રાખવી. દ્રાક્ષ શિવાય અનાજમાંથી ગાળવામાં આવે છે, તે સઘળા સ્પિરિટમાં આ ઝેર પહેલાં હોય છે; પણ વારંવાર ગાળી કાઢવાથી તેનો ઘણો ભાગ કાઢી નખાય છે. આ અતિ હાનિકારક ઝેરી વસ્તુ આહોહાલનાં કરતાં પણ ઝેરી અ

કરેછે. તેની હસ્તિ પારખવાને સ્પિરિટ હાથેલી વચ્ચે અરધી મિનિટ મળિને પછે હાથ સુધી જોતાં આલ્કોહૉલ ઉડી જઇને કુચુઝેલ ઑઈલનો ન જુલાયતેવો વિશેષ વાસ આવરો. બિહસકીના ધૂપરાયલા વાસ છતાં પણ ઉપલી રીતથી આ પદાર્થ પર-ખાયછે.

જીન, જીનીવા, હૉલાંડ અથવા શીદામ:—એ નામના દારૂએ ક્રેટલોક વખત જૂની હૉલ્લંડમાંથીજ આવતા હતા. અનાજ (કૉને)માંથી મળતો સ્પિરિટ એમાં હોય-છે; મૉલ્ટમાં બદલાયા વગરના અનાજ (અનમૉલ્ટેડગ્રેન) માંથી એ મળેછે; અને તેને ગાળવાપછી વધારે સ્વચ્છ કરેછે, ત્યાર બાદ જીનીવર બેરીઝથી તેને સુવાસ આપેછે. જીનીવર રોષો તથા તેનાં ફળ (બેરીઝ) ને ફ્રેન્ચ ભાષામાં ઝીનીવ્ર કહેછે અને તેપરથી જીનીવા રાખ્દ નીકળ્યો જેમાં સંક્ષેપ થઇને જીન નામ પડ્યું છે. જીન અથવા જીનીવા દારૂ ઇંગ્લંડમાં બનવા લાગ્યા પછી, ડચ અથવા વલંદા સ્પિરિટને, હૉલ્લંડ જીનીવા, હૉલન્ડસ, અને શીદેમ એ નામોથી એાળખવામાં આવેછે. ખીજા સ્પિરિટ માફક જીન બનાવવાને પણ ઉભાણુ થયેલો પ્રવાહિ ગાળવામાં આવેછે, પણ જીન મેળવવામાં તે એકને બદલે બેવાર ગાળવામાં આવેછે; અનાજનાં સ્પિરિટને એમ બેવાર ગાળી એાએ કર્યાબાદ તેનો જીન કરી નાખતાં જીનીવર અને ખીજા કેટલાએક મસાલાથી સુવાસ અને સ્વાદ આપેછે. ટરપેન તેલ પણ કોઈ-વાર વાપરવામાં આવેછે. જીનની તીખાસ નરમ કરવા મીઠાસ ઉમેરી વેચેછે, ત્યારે તેને કૉરડિઅલ જીન અથવા ઑહડટૉમ કહેછે. ખીજા દારૂએમાં પિશાબ છોડવવાનો ગુણ હોતો નથી તે આમાં જીનીવર હોવાથી પ્રાપ્ત થાયછે. ખ્રાન્ડી, બિહસકી, અને રમ પ્રમાણે રાખી મૂકવાથી એ સુધરતો નથી.

જેને રોઅર અથવા ટીસ્પિરિટ કહેછે તે સાધારણ સ્પિરિટને આહનો સ્વાદ આપવાથી બનેછે.

સ્પિરિટમાં આલ્કોહૉલ મુખ્ય તત્વ છે. એ ઉપરાંત ઇથરનો થોડો ભાગ છે. અને કેટલીએક વેળા કસવાળાં તેલ (એસેનશિયલ ઑઈલ) હોયછે, જેથી તંતુએા (નર્વ્સ) ઉપર ઘણી જોસ ભરી અસર થાયછે. ઘણા ખરા સ્પિરિટો કોઈપણ જાતના આલ્કોહૉલને સુવાસિક બનાવીને ઉત્પન્ન કરેછે, તેએા પાણી સાથે ભેળ્યા વગર પીવામાં આવ્યાથી વધારે હાનિકારક થાયછે. પાણીવગર પીધાથી શરીરના આલબ્યૂમેનવાળા પદાર્થો સાથે ઝટ મળી જાયછે તેથી તેમનો નાશ કરેછે.

સ્પિરિટમાં થતી ભેળા.

ખ્રાન્ડીમાં વારે ઘડીએ થતી ભેળામાં મુખ્ય પાણી છે. ખીજા ભેળ અનાજ, ખાંડ, ગોળ, ખીટરૂ અથવા પટેટામાંથી બનતો સ્પિરિટ હોયછે. સાચા ખ્રાન્ડી બદલ આ જાતનાં સ્પિરિટને કૃત્રિમ સુવાસ અને બાળેલી ખાંડ કે ખીજા વસ્તુથી રંગ આપી પસાર કરવામાં આવેછે. સાધારણ રીતે તવંગર અને મધ્યમ વર્ગના લોકમાં જે ખ્રાન્ડી વપરાયછે, તે કરતાં તળ ફ્રાન્સથી ખ્રાન્ડી આવેછે, તેમની આશિયત અને સ્વાદ ઘણાંજ જુદાં હોયછે. તેનું કારણ એ છે કે ઇંગ્લંડના દારૂના વેપારીએ તે વેચવા આગમજ તેમાં સ્પિરિટ તથા રંગ ભેલી તરેહવાર રીતની લોકપસંદ બના-

વેટા કરેછે. સાધારણ અથવા સારા ફ્રેન્ચ આન્ડીમાં પણ અનાજના મોઢામાંથી બનતો આન્ડી, સ્પિરિટ ઑફ વાઇન, અથવા પાણી ઉમેરી થોડો ઘણો તેનો અસલ સ્વાદ કાયમ રાખીને ભેળ વેચવામાં આવેછે. દારૂની પરીક્ષા કરનારાઓમાં કોઈજ આ ભેળ પારખી શકેછે. આન્ડીમાં પાણી ભેળ્યા પછી પણ મોઢામાં ચચરાટ કરે તેવા સ્વાદ માટે મરી, ગ્રેન્સ ઑફ પેરેદાઈઝ, હૉર્સરેડીસ, અસંતોક હથર વિગરે ઉમેરવામાં આવેછે. એવા ભેળવાળા આન્ડીનાં થોડાંક ટીપાં કાચના કટકા ઉપર મૂકી તેને દીવાની ગરમી લગાડી વરાળ રૂપે ઉરાડી દીધાથી જે કાંઈ રોષ રહેછે તેનો વાસ, મીઠો સ્વાદ અને ચીકાસ એટલા ઉપરથી તેમાંના રંગવાળા અને ખીજ તીખા પદાર્થો તથા ખાંડ પરખાઈ આવેછે. સહેજ ચોખ્ખો આન્ડી એવીજ રીતે ગરમીના યોગે વરાળ રૂપે ઉડી ગયા પછી કાચ ઉપર સેહેજ જેટલોજ રંગ જણાયછે.

ગ્રેટ બ્રિટનમાં મોંઘામાં તરેહવાર ખીજ ભેળવણીઓ કરી આન્ડી મોટા જથા-માં બનાવવામાં આવેછે. ઇંગ્લંડના બે જાણીતા જથાબંધ દારૂ વેચનારા જે પોતાના ખીજ બંધાદારી ભાઈબંધો કરતાં પોતાને વધારે પ્રમાણિક ગણેછે, તેઓ નુકસાનકારક પદાર્થો નાખ્યા વગરની આન્ડીમાં જે ભેળવણી થાયછે તે વિષે જણાવેછે કે ૨૦૦ ગ્યાલન કોનાક આન્ડીમાં પાંચ ગ્યાલન મોઢામાંથી બનાવેલો બ્રિટિશ આન્ડી અને ૪૬ ગ્યાલન પાણી ઉમેરેછે. અને ખીજે ફ્રેન્ચ આન્ડીના ૭૨ ગ્યાલનમાં ૧૦ ગ્યાલન સ્પિરિટ ઑફ વાઇન નાખેછે અને ૨૫ ગ્યાલન પાણી નાખેછે. ઇંગ્લંડ અને ખીજ બહાર દેશોમાં જે આન્ડી ફ્રાન્સથી જાયછે તેમાંનો ઘણો ભાગ અનાજનો, નહિ તો ખીટ-રૂટવાળો, સઘળો કે થોડો સ્પિરિટ હોયછે. ફ્રેન્ચ આન્ડીમાં ભેળવા અનાજનાં સ્પિરિટનો મોટો ભાગ ફ્રાન્સમાં જાયછે અને આમ ભેગ થયેલો આન્ડી ઇંગ્લંડ અને ખીજ દેશોમાં જઈતેમાં ફરી અનાજનો સ્પિરિટ ભેળવામાં આવેછે. થોડા મહિના થયા રૌશેલ ખાતેના બ્રિટિશ કાનસેલે ઇંગ્લંડની કૉર્ન ઑફીસને રિપોર્ટ કરીધો છે કે હાલ જે ફ્રેન્ચ આન્ડીને નામે મોટો જથ્થો આવેછે તે કાંઈજ નહિ, પણ જરમન પટેટામાંથી ગાળેલો હલકો સ્પિરિટ છે. એવું કહેવાય છે કે લંડનના દારૂના વેપારીઓ જરમન રોહે-રોમાં આડત્યા રાખી ત્યાંથી ઉપલો હલકો સ્પિરિટ ખોરડો અથવા ખીજ ફ્રેન્ચ બંદરો ઉપર મોકલવેછે. ત્યાંથી આ જરને દારૂ ગાળનારાં ફ્રેન્ચ મથકો ખાતે મોકલાવી ત્યાંથી ઇંગ્લંડ તથા ખીજ મુલકો ખાતે ફ્રેન્ચ આન્ડી તરીકે ચઢાવેછે. એવું જણાયુંછે કે આ બંધામાં ઉપલી પેહેડીઓને મોટો નફો છે. ઉપલો કૉનસલ ખપ્પર આવેછે કે ખરો ફ્રેન્ચ આન્ડી હમણાં ઘણોજ થોડો બનેછે અને તેની આવક દર વર્ષે ઘટતી જાયછે.

બ્રિટિશ આન્ડી નામથી એળખાતો આન્ડી ઘણોખરો સઘળોજ અનાજનો સ્પિરિટ સુવાસિક કરેલો હોયછે. સુવાસને માટે આવા આન્ડીમાં વખતે સહેજ સાચો આન્ડી નાખેછે, પણ ઘણુંકરીને દ્રાક્ષા વાઇનનો સ્પિરિટ ગાળવા પછી જે રંગોડો રહે-છે તેને ગાળીને ભેલેછે. આ રંગોડો એ કારણે સારૂ ફ્રાન્સથી વિશેષ મંગાવેછે, અને તેને ગોળ સાથે ગાળવાથી ફ્રેન્ચ આન્ડી જેવો સુવાસ આવેછે, તેથી તે અનાજના સ્પિરિટમાં ભેળવા કામે લગાડેછે.

ન્યારે ગોળનોકે અનાજનો સ્પિરિટ આન્ડી બનાવવામાં વાપરેછે, ત્યારે સાફ થવા

સાર તેને કોયલા અને કવિકલામમાંથી પસાર કરેછે, જે તેનો ખાસ સ્વાદ અને વાસ ચૂસી લેછે, એટલે તેની બનાવટની આશિયત પરખાઈ આવતી નથી. ખોટા ફ્રેન્ચ બ્રાન્ડી કેમ બનાવવા તેનાં નુસકાની કાંઈ ન્યૂનતા નથી. ડાકતર યૂર અનાજના સ્પિરિટમાંથી નકલિયાત બ્રાન્ડી બનાવવાનો નીચલો નુસ્કો આપેછે. ચોખ્ખા આલેકો-હોલમાં પાણી નાખી ટ્રૂફ સ્પિરિટ જેટલો જલદ કરવો, અને સ્પિરિટના દર હંદ્રેડવેટ દીઠ અર્ધો રતલ આરગોળ (એટલે વાઈન સ્ટોન કે પાણીમાં પિગળાવેલી ક્રીમ ઓફ ટારટર) ઉમેરવું, તથા સહેજ એસેતીક ઇથર, થોડો ફ્રેન્ચ વાઈન, વીનીગર, છુદેલાં ફ્રેન્ચ આલુ, અને 'કોનાક' દ્રાક્ષનો રંગો નાખવાં, અને પછી આ સ્પિરિટને ધીમાદેવતા પર ગાળવો; જે સ્પિરિટ ગળાઈ આવે તેમાં બાળેલી ખાંડથી જોડતો રંગ આપવો, અને સ્વાદમાં બરોબર રક્ષ લાગે તેમ, કાથાના ટિકચરનાં થોડાં ટીપાં ઉમેરવાં. કોઈપણ દારૂ વાપર્યા વગર બ્રાન્ડી બનાવવાની રીત:—૧૦૦ ગેલન અનાજના સ્પિરિટ (પૃથ્વી ૧૦ એમ્પર ટ્રૂફવાળા) માં, ૩/૪ આંઉસ ઓઈલ ઓફ કોનાક, ૩/૪ રતલ કાલી આહ, ૩/૪ આંઉસ આલુનાં ગરનું તેલ, ૩/૪ ગેલન ખાંડનો શીરો, ૨ આંઉસ એસેતીક ઇથર, ઉમેરવાં અને બાળેલી ખાંડથી રંગ આપવો. ઓઈલ ઓફ કોનાક આપણે આગળ કહ્યું તેમ બ્રાન્ડી ગાળવાની ક્રિયા કરતાં રહેલા રંગડામાંથી મળેછે. દારૂ બનાવવામાં વપરાશ રદ થએલી દ્રાક્ષના રંગડાને ઘણીજ ગરમી લગાડી ગાળવાથી એ મળેછે. એમાં લગભગ સઘળું ક્યુટેલ ઓઈલ હોયછે.

બ્રાન્ડી બનાવવાનો બીજો નુસ્કો.

ચોખ્ખો સ્પિરિટ	૪૦ ગેલન.
કૂડ ટારટર (એક ગેલન ગરમ પાણીમાં પિગળાવેલો)...	૧ રતલ.
એસેતીક ઇથર	૩ પાર્શન્ટ.
દાસ છુદેલો...	૬ રતલ.
ટિકચર કાર્બોના	૨ આંઉસ.
ખાંડ	૩ રતલ.

આ સર્વેને મેળવવું અને તેને (શુગર કલર્શીંગથી) રંગ આપી ૧૪ દિવસ રાખીને પછી ગાળી કહાડો.

સ્પિરિટનો સુવાસ અને સ્વાદ સુધારવા તથા નવાને જૂનામાં ખપાવવા તરેહવાર યુક્તિ કરવામાં આવેછે અને જાત જાતની ઝેરી વસ્તુઓની મેળવણી ઉમેરેછે. આ મેળવણી કેવી રીતે બનાવી તૈયાર રાખેછે તેનો નુસ્કો આ છે. હલકા બ્રાન્ડીને સુગંધ આપવાની રીત:—કેસર ૩/૪ આંઉસ, જાવંતરી ૩/૪ આંઉસ, દસ દિવસ એક પાઈન્ટ બ્રાન્ડીમાં બોળી રાખીને ગાળી કહાડવી, પછે તેમાં તેરા જેપોનીકાનો જૂકો અને સ્વિટ સ્પિરિટ ઓફ નાઈટર ઉમેરવાં; આ મેળવણીને દસ ગ્યાલન બ્રાન્ડીમાં નાખવી અને તેજ વખતે છુદેલાં આલુ પણ ઉમેરવાં.

નવા બ્રાન્ડીને જૂનાની સઘળી આશિયત આપવા સાર એક ગ્યાલન નવા બ્રાન્ડી-માં ૩૦ ટીપાં એમોનિયા નાંખી સારી પેઠે હલાવવું.

નવા બ્રાન્ડીને જૂનો અને પીપમાં પાકો થયો હોય એવો સ્વાદ આપવા એકનો

વહેર તથા દ્રાક્ષના ઠળિયાનું ટ્રિકચર વાપરેછે. ભેળસેલનાં હુન્નરમાં કેટલી સફાઈ અને હોશિયારીથી કાવતરાં થાયછે, તે આ નૂસ્કાથી માલૂમ પડેછે.

ડાકતર હસાલ આન્ડીના ૧૮ નમૂનાની તપાસ ઉપરથી કહેછે કે “તેઓમાં સેંકડે ૩૦ થી ૫૦ ભાગ આલ્કોહૉલ હતો. આ માંહેલા મોટો ભાગ ગ્લિસેરિન આન્ડી કહેવાયછે તે માલૂમ પડ્યોછે. આ સઘળા આન્ડીમાં બળેલી ખાંડ વેડે રંગ આપવામાં આવ્યો હતો. આ સઘળામાંથી એકેમાં મરચાંનો ભાગ હતો નહિ, જોકે કેટલાક વેપારી જેમના પાસથી તપાસ કરવા માટે આન્ડી લીધો હતો તેમને ત્યાંના જીન અને રમમાં તો મરચાંનો ભેળ હતો. આ ઉપરથી એટલું માલૂમ પડેછે કે ત્રીખી વસ્તુઓ જેમ ખીજ રિપરિટમાં ભેળવામાં આવેછે, તેમ આન્ડીમાં ઘણી વખતે ભેળતા નથી. આન્ડી અને રમમાં આલ્કોહૉલ સેંકડે ૪૦ ભાગથી કમતી કોઈ માલિક પાસે હોય તો તે માલ જમ કરવાનો કાયદો છે; કારણકે ધારામાં જાણવેછે કે કોઈપણ રિપરિટ ગાળનાર, સાફ કરનાર, કંમપાઉન્ડર કે ધંધાદારી, કોઈપણ બહારનો રિપરિટ સેંકડે ૪૦ ભાગ આલ્કોહૉલથી એકાદ જલદ, અથવા કોઈપણ ગ્રામ, ચેરી કે રાપરમેરી આન્ડી શિવાય બીજા કોઈ સીજથી ભળેલો, વેચરો કે રાખરો તો તે માલ જકાત (એક્સાઇઝ) ખાતાનો કોઈ પણ અમલદાર જપ્ત કરશે. અમે જે આન્ડીની તપાસ કરીથી તેમાંનાં ઘણી જાતનાં વેચવામાં ઉપલો કાયદો તોડેલો છે છતાં જકાત ખાતાવાળાઓથી તેમને હંમેશા કોઈ જાતની હરકત નડી નથી !”

રમમાં પાણી ભેળેછે, જેથી તેનું જલદપણું કમતી થાયછે, તેથી પાછો જલદ લાગે માટે મરચાં અથવા કાકમારીના ખીજ ભેળેછે અને પાણી ભેળવાથી જે મીઠાસ ને રંગ કમતી થયો હોય તે પાછો આણવા બાગેલી ખાંડ ઉમરેછે. કાકમારીના ખીજના ભેળવાળા રમથી મોત નિપજવાનો દાખલો ડાકતર ટેલર તેની ઝેરવિદ્યાની ચોપડીમાં આપેછે. કેટલાક ખલાસીઓએ આલો ભેળવાળો રમ એકેક ગ્લાસ પીધો, જેની અસરથી એક જાણ તેજ સાંજે મરણ પામ્યો પણ બીજાઓ ધાસ્તીબરેલી માંદગીમાંથી બચ્યા. રમમાં કોઈકોઈ વાર સીસું માલૂમ પડેછે અને તે ઘણુંકરીને ગાળવાના વાસણમાંથી એકાગળું હોયછે. લંડનનો ડાકતર જે. હન્ટર કહેછે કે ૧૭૮૧ અને ૧૭૮૨ ના વર્ષમાં જમ્બેકાની ત્રણ પળતણનાં સઘળાં માણસોમાં ચૂંક (કૉલીક) ના રોગથી મરણી ચાલી હતી તેનું કારણ રમ દારૂમાં સીસાનો ભેળ હતું. રમ રિપરિટ ગાળતી વખતે ટુંબ્લરમાં ઝિંકી જોયાથી ડાક્ટર ટૂંલે હંમેશા સીસાનો ભેળ જોયાછે, પણ તેજ રિપરિટ પીપમાં રહ્યા પછી ભેળ પકડાતો નથી તેનું કારણ કે રિપરિટ પીપની ટૅનીક એસિડ એંચેછે તે સાથે સીસું મિશ્રિત થઈને ન પિગલે તેવા રૂપાન્તરમાં નીચે ઠરેછે.

ડાકતર હસાલે રમના વીશ નમૂના તપાસ્યા તેમાં સેંકડે એકાદમાં એકાદ ૨૭ ભાગ અને વધારેમાં વધારે ૪૭ ભાગ આલ્કોહૉલ હતો આ માંહેલા ૬ નમૂનામાં મરચાં માલૂમ પડ્યાં.

જીનમાં થતી ભેળોમાં પાણી મોટા જથ્થામાં ઉમેરવામાં આવેછે. પણ પાણી ભેળવાથી જીનની પરના તેલ અને રાજવાળા ભાગ જે જીન રિપરિટમાં પિગળેલા હોયછે તે છૂટા પડી રિપરિટ સફેદ અને ગડલો થાયછે, ત્યારે પાછો સાફ દેખાવ આપવા ફટકી, કાર્બોનેટ ઓફ પૉટૅશ અને ઘણીક વખત એસીટિક ઓફ લેડ વિગરે સાધા-

રણુ રીતે વાપરેછે. એમ કરતાં પહેલાં ઍસિટિઍ ઍફ લેડ પાણીમાં પિગળાવીને નાખેછે. પછે ફટકી પિગળેલું પાણી નાખેછે, એટલે રસાયણી પૃથક્કરણ થઈ સલફેટ ઍફ લેડ થાયછે, અને તે ઘાડું ઘણું સ્પિરિટમાં પિગળેલું રહેછે. જીન સાફ કરવાની આ રીત ધણીજ સાધારણ છે. એવું એકમ જણાવેછે, કારણ એથી જીન ધણીજ સારો ઝળકતો દેખાવ આપેછે. ખીજી ચીજ જીનમાં ભેળેછે તે સલફ્યુરીક ઍસિડ છે. મીચલ જણાવેછે કે ફટકી, કાર્બોનેટ ઍફ પૉટેશ, બદામનું તેલ, સલ્ફ્યુરીક ઍસિડ અને સ્પિરિટ ઍફ વાઈનની મેળવણી કરી તે વારેધડીએ જીનમાં ભેળેછે; કારણ, આ ભેળથી આટલીમાં આજૂઆજૂ દાણાં દાણાં જેવાં ટિપાં બંધાયછે, જે જીન જલદ હોવાની એક નિશાણી છે. આ મેળવણી ભેળવાથી પાણી જેવો પોચો જીન વિશેષ આછોહોલવાળો જેવો બનેછે. પાણી ભેળવાથી જીનનું જલદ પાણું અને સ્વાદ કમતી થાયછે તે પાછો લાવવા ખાંડ અને મરચાંનું ટિકચર, અથવા ગ્રેન્ડ ઍફ પેરેદાઈઝ ભેળેછે, જેથી પાછો તીવ્રો સ્વાદ લાગેછે. જીનનો સ્વાદ અને આશિયત સહેજ બદલવાને ખૂસાઓવાળા વસાણાં જેવાંકે ઘાણાં, બદામ, જેઠીમધ, તરપેન્ડીન, ઇત્યાદિ ભેળેછે.

ડાકતર ફિસ્તીસન જણાવેછે કે સ્પિરિટમાં સીસું ભેળાયલું હોયછે તે તેને સાફ કરવા (ક્લેરીફાઈ) અથવા તે રંગવગરના કરવા શુગરલેડ નાખવામાં આવેછે તેથી હોયછે.

પૅરિસનો કોડેડગાસીકૂર જણાવેછે કે આન્ડીને સીસાંથી ફીકો પાડવાની પ્રાન્સમાં સાધારણ ચાલ છે. લંડનનો ડાકતર રાર્મેન જણાવેછે કે “હોલ્લંડ જીનમાં સીસાંનું ઝેર ભળેલું જેવામાં આવ્યું છે, અને એક વખતે અખકારી અમલદારની કચ્છરથી જકાત ચોરાવેલો જીન હામેઠામ ફેલાઈને વેચાતાં ઘણા રહેવાસીઓનો ઘાણ વાળી મૃત્યો હતો તેમાં મેં સીસાની અતિ ઘણી ભેળ જોઈ હતી.”

દાકતર હસાલ જીનના ૩૮ નમૂના તપાસી નીચે પ્રમાણે જણાવેછે. “આ નમૂનાઓમાં આછોહોલનું પ્રમાણ સેંકડે ૨૨.૩૫ થી ૪૮.૮૦ જેટલું હતું. એ ઉપરથી માલમ પડેછે કે કેટલાક નમૂનાઓમાં જેટલો સ્પિરિટ જોઈએ તેનો અડધો ભાગજ હતો, અને તેથી તેનો ભાવ પણ અડધો અડધ એવો થયો જોઈએ. સ્પિરિટની આટલી ન્યુનતાનું કારણ પાણીની ભેળ છે. ખાંડ સેંકડે ૨.૪૩ થી ૯.૨૮ ભાગ હતી. એ નમૂનામાં તજનું કે કેરિયાનું તેલ હતું. સાત નમૂનામાં મરચાંનો ભેળ હતો, અને તેમાં કોઈમાં તે પુષ્કળ. ઘણાખરા નમૂનાઓમાં ફટકીની ભેળ કરવાને લીધે સલફેટ્સ હતા. એક જીન ગાળનાર સલફેટ ઍફ ઝીંક ભેળેછે, એવું અમને ખબર છે. અખકારી ખાતાના સત્તાવાળાઓ તરફના ઢીલાપણાં વિષે અમે વારંવાર ટીકા કરીએ. સાધારણરીતે થઈ શકેછે તેવી અને સહેજમાં સાધારણરીતે પરખાઈ આવે એવી અતિ ઘણી ભેળા જીનમાં કરેછે, જેથી સરકારને આવકમાં ટોટો અને લોકને તંદરૂસ્તીમાં ધાસ્તીબરેલું નુકસાન થાયછે. એમ છતાં પણ એક્સાઈઝ ખાતાંએ એકે વખત તેની ચેકસી કીધેલી કે આવી દગલખાજી અટકાવવાના પગલાં ભર્યા હોય એવું અમને યાદ નથી. એક્સાઈઝ ખાતું દારૂનાં ધંધાદારીઓને જેમ ગમે તેમ કાયદા વિરૂદ્ધ ભેળસેળ કરવા દેછે, જેણેકરીને ગામના લોકને આવી સધળી ભેળની ખબર છે, પણ

તેની ચોકસ ખબર આ ખાતું પાલાંનેન્ટરી કમીટી આગળ આપી રાફ્યું નથી. એ-
કસાધ્ધા ખાતાના અમલદારોની અપાયલી મુખ્યજાની પરથી તો દારૂઓમાં થતી
ભેળભાળ વિષે તેમનામાં કેટલું બધું અજ્ઞાનપણું શાખિત થાયછે અને તે તેમનાં
જોખમભરેલાં કામ અને ફરજ સાથે સરખાવતાં ખરેખર આશ્ચર્યકારક છે. ”

પ્રકરણ ૪.

જૂદા જૂદા લીકુઅર.

લીકુઅર:—જલદ સ્પિરિટને ઘણીક જાતના ફળ અને મસાલેદાર વસ્તુઓથી મીઠા
અને સુવાસવાળા કરવામાં આવેછે, તેને લીકુઅર કહેછે. કેટલાએક લીકુઅર જૂખ
લાવવાને અર્થે વાપરેછે. એ ઘણી જાતના છે. તે કદિ પણ જૂખ પેટે અથવા ખાણા-
આગમજ લેવા નહીં જોઈયે. ઘણી થોડી હરકત કરનારા લીકુઅરોમાં કુમેલ, શાર-
ત્રેઝ, અને કુરેસો છે. કુરેસો સ્વાદમાં મસાલેદાર કડવો લાગેછે; જે આરંભની
છાલ વાપરવાને લીધે છે. કુમેળ, રૂશીઆદરાનો મુખ્ય લીકુઅર છે અને તેમાં મીઠા
કરેલા સ્પિરિટને ૭૩ અને સ્વા ભેળી સુવાસ આપેછે.

શારત્રેઝ હાલમાં મળવો મુશ્કેલ પડેછે; કારણ, એની અસલ બનાવટની
રીત હાથથી જતી રહીછે. મારાસ્કીનોનો સુવાસ એરીઝ વાપરવાથી આવેછે, તેમ
કરસ્મવાત્સરનો ગુણ (એરીઝ)ને લીધે છે.

નોયો એ પીચ અને એપ્રિકટના ગરનો સુવાસ આપેલો લીકુઅર છે. તેમજ તેને
કોઈવાર કડવી બદામનો અને કોઈવાર ચેરીઝનો સુવાસ આપેલો રહેછે.

પારશ્વેતાંમોર બનાવવામાં લીચુંની છાલ, તજ, રોઝમરી, લવંગ, જવંતરી,
એલચી અને નારંગીના ફૂલનું પાણી વાપરવામાં આવેછે. એનીસેટનો સુવાસ
વરીઆળી, અને ઘાણાંને લીધે આવેછે. એયસીનથ કડવો લીકુઅર છે. એ પણ
મીઠા કરેલા સ્પિરિટને મસતાઈ, નાગદવ અને કડવો દવનાથી સ્વાદદાર કરી બના-
વેલો હોયછે. જૂખ પેદા કરવા અને પાચનશક્તિ આણવાના ખ્યાલથી ખાણું
આગમજ પાણી સાથે ભેળી એ પીવામાં આવેછે. આહોહોલના વર્ગના સઘળા
પ્રવાહિઓમાં લીકુઅર જે હંમેશા પીધો હોય તો ઘણુંજ નુકસાનકારક છે. લીકુઅરમાં
સાકરીઓ પંદાર્ય પુષ્કળ હોવાથી તેઓ પાચનશક્તિને મંદ કરેછે અને સારાં ખા-
ણાંની લહેઝતને ઢાંકી નાખેછે માટે શોખને ખાતર ખાણું ખાધા પછી એ પીવામાં
લેછે.

આપણાં હિંદુસ્તાનમાં મોટો ભાગ યુરપથી આવતો દારૂ ખપેછે. પ્રકૃત મુંખઈ
હિલાકામાંજ લાખો ગ્યાલન દારૂ દર વર્ષે વિદ્યાહરના કામ શિવાય પીવાના ખપને

મોટે વપરાય છે. છેલ્લાં પાંચ વર્ષોમાં યૂરપથી મુંબઈમાં પીવાના અપમાં વાપરવા આવેલા દારૂનો જથ્થો અને તેની પાછળ લાગેલો ખર્ચ નીચલા કોષા ઉપરથી જણાશે :

દારૂના નામ.	૧૮૮૦ થી ૧૮૮૫ સુધી દર વર્ષે આવતા દારૂના આલનનો જથ્થો.					૧૮૮૦ થી ૧૮૮૫ સુધી દર વર્ષે આવેલા દારૂની રૂપિયામાં કીમત.				
	૧૮૮૦-૮૧	૧૮૮૧-૮૨	૧૮૮૨-૮૩	૧૮૮૩-૮૪	૧૮૮૪-૮૫	૧૮૮૦-૮૧	૧૮૮૧-૮૨	૧૮૮૨-૮૩	૧૮૮૩-૮૪	૧૮૮૪-૮૫
જવં ના ફીણ- વાળા દારૂ. તેમજ સાબુડર અને પરી.....	૨૧૧૪૬.૨	૨૪૬.૦૫૪	૨૧૦૬૭૧	૨૧૭૪૭૫	૨૩૮૩૧૨	૪૮૮૧૫૩	૫૩૭૬.૫૫	૪૭૫૫૮૬	૫૦૭૬૬.૩	૪૭૪૦૨૫
વાર્ધન.										
ફ્લારેટ.....	૫૨૪૩૮	૫૧૬૬.૮	૪૮૮૬.૧	૪૫૫૦૭	૫૧૨૧૯	૨૬.૩૧૨૧	૨૬.૫૦૭૬	૨૪૪૪૨૫	૨૨૪૨૧૩	૨૭૧૪૭૧
રોમ્બેન	૧૭૭૨૯	૧૮૬.૫૮	૧૭૪૩૨	૧૭૩૪૯	૧૫૬૩૨	૩૩૧૩૧૩	૩૭૬.૩૨૦	૩૬.૩૦૦૫	૩૬.૮૪૬.૫	૩૪૦૩૧૬
શેરી	૨૦૮૫૧	૨૬.૬૫૧	૧૮૬૬.૯	૨૦૬૯૬	૧૭૧૫૯	૧૭૭૫૪૦	૧૮૭૧૮૩	૧૬.૨૧૦૦	૧૭૬૬.૪૭	૧૪૭૩૫૪
પોર્ટ	૧૪૮૬.૮	૧૭૧૨૨	૨૦૧૯૭	૧૯૮૧૦	૨૧૨૮૪	૯૨૮૫૫	૧૧૭૧૫૪	૧૩૧૪૯૭	૧૩૬.૧૨૪	૧૩૫૯૨૯
બીજા જાતો ...	૩૧૨૭૬	૨૬.૪૭૨	૨૦૫૦૪	૨૪૩૦૯	૨૨૬.૫૬	૨૧૫૮૨	૧૯૫૮૧૬	૧૬.૧૨૦૨	૧૮૫૯૬.૪	૧૮૪૩૨૦
રિપરિટ.										
બ્રાન્ડી	૧૩૧૬૨૬	૧૩૬૨૨૩	૧૨૬.૯૭૩	૧૩૦૧૩૩	૧૨૧૧૯૩	૯૨૧૮૫૮	૯૦૧૪૨૫	૮૦૮૮૬.૧	૮૫૨૨૨૯	૭૮૨૭૬.૫
બ્રાન્ડી.....	૩૩૩૧૮	૫૦૩૪૫	૫૯૭૪૮	૭૫૮૮૩	૭૪૮૧૯	૧૭૬૮૮૬	૨૭૬.૨૦૦	૩૨૦૧૨૬	૪૧૮૫૬.૦	૪૪૩૦૦૨
રમ.....	૯૧૦૧	૮૦૧૩	૬૨૮૮	૪૫૦૪	૨૬.૭૪૨	૩૪૭૧૨	૩૧૬૫૯	૨૫૫૨૫	૧૯૨૭૫	૯૯૮૧૬
ગુન	૧૦૬૮૩	૯૧૬.૦	૭૪૫૭	૧૧૮૬.૩	૧૨૭૪૪	૪૪૬૬.૯	૩૬.૧૫૦	૨૪૬.૧૭	૪૧૯૧૫	૫૧૫૩૩
બીજા જાતો ...	૧૫૩૬.૧	૧૪૯૬.૮	૧૪૧૬.૧	૧૧૧૪૬	૧૦૫૯૩	૬.૫૦૬.૮	૭૩૦૨૬	૪૭૪૦૨	૩૬.૩૦૭	૩૧૫૨૬

હવે આ સઘળા દારૂ જે દેશમાં તે બને છે, ત્યાંથીજ મુંબઈ ઇલાકામાં આવતા હોય, તો તેમાં થોડીજ ભેજસેળ રહી શકે પણ અંધારે ખરો વિચાર કરવાને કેવા અ-નેક દેશોમાંથી દારૂ મુંબઈ ઇલાકામાં આવે છે, તે પાસેના કોષામાં દેખાડ્યું છે. ઘણા ખરા સઘળા દારૂ, જોકે બીજા દેશોમાં બને છે જ્યાં સ્વાભાવિક રીતે તેની ઘણી આછી કિમ્મત પડે તથાપિ ત્યાંથી પાંચારા અહિં લાવવાનું નૂર પણ આછું પડે, તે છતાં ઘણા મોટા ભાગ ઇંગ્લંડ થઇને આવે છે. ઇંગ્લંડથી આપણી નજીકનાં દેશોમાં દારૂ બને છે તે વળી વધારે દૂરના દેશના વેપારીઓનાં હાથમાં જઈને આપણાં દેશમાં આવે છે; તો (આગળ ઉપર જણાવેલી ભેજભાળનું વર્ણન ધ્યાનમાં રાખતાં) તે હવે કેવા પ્રકારનાં હોવા જોઈએ, એ સમજવું બિઠ નથી. પાસેના કોષામાં વાંચનાર જોશે કે બ્રાન્ડીના દારૂ ફ્લારેટ, રોમ્બેન, વિગરે બીજા વાઈનો અને બ્રાન્ડી, તથા રપેનના શેરી, પોર્ટ ઇં તેમજ પેદારાની ધરતી છોડી મોટા જથ્થો ઇંગ્લંડમાં થઇને આવે છે, તેથી આપણે અનુમાન કરવું જોઈએ છે કે ઇંગ્લંડવાળા તેવા માલમાં પોતા તરફની ભેજ વિશેષ કરીને ખાર મોકલે છે.

અનેક જાતનો દારૂ કયા દરોમાંથી આવેલો તેમના નામ.	સુમર્ષ કલાકામાં આવેલો ગેલનનો જ. યો. ૧૮૮૪-૮૫ નું વર્ષ.	રૂપિયામાં કિમ્મત.	અનેક જાતનો દારૂ કયા દરોમાંથી આવેલો તેમના નામ.	સુમર્ષ કલાકામાં આવેલો ગેલનનો જ. યો. ૧૮૮૪-૮૫ નું વર્ષ.	રૂપિયામાં કિમ્મત.
એલ, બિથર અને પોરટર.			કલારેટ.		
યુનાઇટેડ કિંગડમથી	૨૨૯૮૩૯	૪૪૮૯૧૨	યુનાઇટેડ કિંગડમથી,	૨૬૧૯૮	૧૪૬૫૮૧
આસ્ટ્રિયા "	૭૭૧૮	૨૩૨૯૭	આસ્ટ્રિયા "	૨૮૪	૧૦૮૬
બેલજીયમ "	૩૩૯	૮૯૪	ફ્રાન્સ "	૨૧૨૦૨	૧૦૮૧૧૦
જર્મની "	૧૭૩	૩૭૬	ઇટલી "	૧૭૯૯	૮૦૩૬
હોલેન્ડ "	૨૩૨	૫૦૫	સ્પેન "	૧૨	૬૦
ઇટલી "	૧	૨	ઇજીપ્ટ "	૬૨	૪૯૦
યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સ. "	૧૦	૨૯	એડન "	૪૫	૯૫
જૂમલે.....			હોંગકોંગ (ચીન) "	૧૪૧	૧૦૫૯
રૂપિયામાં—	૨૩૮૩૧૨	૪૭૪૦૨૫	ન્યુસાઇથવેલ્સ "	૨૮૦	૧૩૯૯
રૂપિયામાં—			સાઉથ આફ્રિકા "	૭૦૪	૨૨૨૮
યુનાઇટેડ કિંગડમથી	૧૨૮૩૨	૨૮૧૭૬૮	વિક્ટોરિયા "	૪૯૨	૨૨૨૭
આસ્ટ્રિયા "	૩	૬૪	જૂમલે...		
બેલજીયમ "	૩૧૨૦	૫૩૨૦		૫૧૨૧૯	૨૭૧૪૭૧
ફ્રાન્સ "	૨૪૧૩	૫૩૧૩૧	વાઇનની બોટલો.		
હોલેન્ડ "	૧૨	૨૭૦	યુનાઇટેડ કિંગડમથી,	૧૦૨૦૦	૭૪૫૧૭
ઇટલી "	૨૬	૫૯૧	આસ્ટ્રિયા "	૫૪૮	૨૭૦૭
સ્પેન "	૬	૧૦૫	બેલજીયમ "	૫૨૦	૪૮૯૦
હોંગકોંગ (ચીન), "	૩	૬૭	ફ્રાન્સ "	૩૫૧૧	૧૬૯૫૦
જૂમલે.....			જર્મની "	૩૦	૨૯૮
બીજા રૂપાકેલીંગ	૧૫૬૩૨	૩૪૮૩૧૬	ઇટલી "	૭૫૧	૪૫૩૭
વાઇન.			સ્પેન "	૩૨	૧૬૧
યુનાઇટેડ કિંગડમથી	૨૨૪૬	૩૫૬૫૯	એશીયાના બીજા દરો	૩૬	૧૯૭
આસ્ટ્રિયા "	૧	૩૩	સીલોન "	૨	૧૮
બેલજીયમ "	૪૦	૧૩૯૫	ચીન "	૧૨	૧૧૧
જર્મની "	૪૦	૫૯૦	પ્રસિયા "	૬૯	૨૮૮
હોલેન્ડ "	૧૫૪	૨૬૮૮	સ્ટેટ્સ સેલ્સમેન્ટ, "	૨૦	૧૦૫
ઇટલી "	૪	૫૦	તર્કી અને એશીયા, "	૭૯	૪૫૩
જૂમલે.....			ન્યુસાઇથ વેલ્સ "	૧૦૩	૬૬૦
શેરી.	૨૫૩૫	૪૦૪૧૫	સાઉથ આફ્રિકા "	૩૦૪	૨૭૩૫
યુનાઇટેડ કિંગડમથી	૧૨૩૪૬	૧૦૮૭૫૪	વિક્ટોરિયા "	૩૬૦	૨૩૫૪
આસ્ટ્રિયા "	૨૨	૧૪૩	જૂમલે.....		
ફ્રાન્સ "	૩૪૩	૧૬૬૩		૧૬૬૫૬	૧૧૧૮૪૪
ઇટલી "	૨૮૫	૧૮૭૬	સ્પિરિટ :—		
મોન્ટ્રાલ "	૫૨૧	૪૨૭૪	બ્રાન્ડી		
સ્પેન (બાર્સેલોના) "	૩૬૦૮	૩૦૩૪૮	યુનાઇટેડ કિંગડમથી,	૬૪૧૮૬	૪૦૮૩૬૫
પ્રસિયા "	૯	૪૯	આસ્ટ્રિયા "	૪	૩૪
ન્યુસાઇથ વેલ્સ "	૨૧	૨૨૩	બેલજીયમ "	૨૯	૧૮૩
વિક્ટોરિયા "	૪	૨૪	ફ્રાન્સ "	૫૫૧૭૨	૩૬૧૧૫૯
જૂમલે.....			જર્મની "	૯૬૬	૫૧૨૧
પોર્ટ.	૧૭૧૫૯	૧૪૭૩૫૪	ઇટલી "	૭૩૦	૫૫૭૨
યુનાઇટેડ કિંગડમથી	૨૦૪૬૫	૧૨૯૪૦૩	ચીન "	૧૦૨	૧૩૨૧
આસ્ટ્રિયા "	૧	૧૦	તર્કી અને એશીયા, "	૨	૭
ફ્રાન્સ "	૨૨૯	૯૨૧	ન્યુસાઇથ વેલ્સ "	૨	૧૩
બીક્ટોરિયા "	૨	૧૮	જૂમલે.....		
ઇટલી "	૯૩	૬૧૬		૧૨૧૧૯૩	૭૮૨૭૯૩
મોન્ટ્રાલ "	૭૫	૪૧૨	વિશ્વ સ્કી.		
સ્પેન "	૪૧૧	૪૪૦૯	યુનાઇટેડ કિંગડમથી,	૭૪૬૭૭	૪૪૨૧૩૭
ચીન (હોંગ કોંગ) "	૮.	૧૦૦	યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સ "	૧૯	૧૬૬
જૂમલે.....			સીલોન "	૩૫	૨૧૨
	૨૧૨૮૪	૧૩૫૯૨૯	ચીન "	૮૮	૪૮૭
જૂમલે.....			જૂમલે.....		
				૭૪૮૧૯	૪૪૩૦૦૨

અનેક જાતનો દારૂ કયા દેશોમાંથી આવે છે તેમના નામ.	સુંબડ ઇલાકામાં આવેલો ગેલનનો નંબર. ૧૮૮૪-૮૫ નું વર્ષ.	રૂપિયામાં ડિઝમત.	અનેક જાતનો દારૂ કયા દેશોમાંથી આવે છે તેમના નામ.	સુંબડ ઇલાકામાં આવેલો ગેલનનો નંબર. ૧૮૮૪-૮૫ નું વર્ષ.	રૂપિયામાં ડિઝમત.
રમ.			લીફ્ટ્ ઓર્સ.		
યુનાઇટેડ કીંગડમથી	૨૭૯૨	૧૫૫૯૦	યુનાઇટેડ કીંગડમથી	૨૦૦૪	૨૦૪૪૬
ફ્રાન્સ ”	૨	૧૬	અંતરૂલ્યા ”	૧૧૪	૧૪૭૫
મારીશિયસ ”	૨૩૯૪૮	૮૪૨૧૦	બેલ્જિયમ ”	૭૩	૮૬૪
જૂમલે.....	૨૬૭૪૨	૯૯૩૧૭	ફ્રાન્સ ”	૧૧૧૭	૭૪૫૩
જીન.			જર્મની ”	૧	૬
યુનાઇટેડ કીંગડમથી	૧૧૮૩૮	૪૮૮૮૪	ઇટલી ”	૧૩૫	૧૫૬૭
બેલ્જિયમ ”	૭૨૭	૨૧૪૭	સ્પેન ”	૧૭	૨૪૧
ફ્રાન્સ ”	૯૫	૩૩૮	તરડી ઇન પૂરોપ ”	૧	૨
સ્વિસેલ્સમેન્ટ ”	૮૪	૧૬૪	પ્રથમા ”	૩	૭
જૂમલે.....	૪૨૭૧૪	૫૧૫૩૩	જૂમલે.....	૩૪૬૫	૩૨૦૬૧

“વાહન અને વાહનનો વેપાર” એ વિષય ઉપર લખનાર (એડિટર) રીવિયુ જુલાઈ ૧૮૬૭) કહે છે કે “અહિના વપરાસ માટે હાલમાં વેપારીઓ એક-સંપથી જૂદી જૂદી પાકના વાહનનું મિશ્રણ કરે છે, એ ધણું વાંધાભરેલું આપણે વિચારીએ છીએ. રસાયનશાસ્ત્રની સ્વચ્છતાના પ્રમાણમાં જૂદા જૂદા વાહન ભેળી શકાતા નથી, ત્યારે બધાયને કાપૂમાં રાખી સમધાન કરવા માટે આહોહાલ અધિક દાખલ કરે છે; પણ સધળી જાતના વાહનને, સરેત કે લાલ, સધળા દેશોનાં અને સધળા કાળના, મિઠા, ખાટા કે કડવા, બધાને પીપોમાં ભેળસેલ કરીનાખી (જેમ હાલ ગોદીમાં કરવામાં આવે છે, તેમ) અને આવી ભેળસેળ તો કોહી જાય તેથી જેમ આપણે કોઈ પ્રાણી કે વનસ્પતિની સીજ સધળી સાચવી રાખવા તેને સ્પિરિટમાં નાખી રાખીએ તેમ આ કોહોતાં મિશ્રણને સ્પિરિટનાં જરથી જળવી રાખીને બહાર દેશાવરોમાં મોકલી આપે છે, એવી અનીતિ એક સંપથી ચાલે છે, તેમાં કંઈ પણ શક રહ્યા નથી. પણ આયું મિશ્રણ શું ખીજાં દેશોમાં જાય છે? ગોદીની કસ્ટમના સનાધારીઓ સાક્ષિ જૂદી આપે છે. લંડન ગોદીના વડા મી. કોલે ગોદીમાં જૂદાં જૂદાં મિશ્રણ ભેળીને પોર્ટ વાહન બનાવેલાની ગણતરી કાઢે છે. સ્પેનિશ વાહન ૧૫૨૯ ગેલન, ફ્રાંસ વાહન ૫૪૪, ફ્રેન્ચ વાહન ૪૪૯૨, કેપ વાહન ૬૮૯, પોર્ટુગલ વાહન માત્ર ૧૧૭ અને ૧૫૫ ગેલન પ્રાન્ડી જેનો બધો મળી ૭૫૩૩ ગેલન પોર્ટ વાહન થયો છે, એટલે ૧૧૭ ગેલન પોર્ટ વાહન ખરામાં બધી મિશ્રણ ભેળી ૭૫૩૩ કરી મેલ્યાં” !!

‘ધેડેલી ટેલીગ્રાફ’ (૧૨ સપ્ટેમ્બર ૧૮૮૩) જર્મની અને સ્પેન વચ્ચેના રાજદુવારી સંબંધ વિષે લખતાં કહે છે, “સ્પેન, જર્મનીને રાજનીતિમાં જ શરણ થયું જાય છે એમ નથી. તેના રાજ્યકારભારીઓએ વેપાર સંબંધમાં પણ પ્રિન્સ પીસમાર્કને ધણીક છૂટ આપી છે. જર્મનીમાં થતો આહોહાલ જેવા કાચો સ્પિરિટ અને દુનિયામાં વાહન જેવા પુખ્ત દારૂ એની, લહેઝત વચ્ચેનો એક વચગાલ જાતનો દારૂ સ્પેન પૂરો પાડે છે. ત્યારે સ્પેન ઉત્તર તરફ (જર્મની) થી મોટા જથ્થામાં સ્પિરિટની આયાત કરે છે, તેને પોતાના વાહન સાથે મિશ્ર કરે છે, અને તે બધું મિશ્રણ પોતાની ધરતીની ખરી

પેદારા હોય તેમ ફ્રાન્સમાં નિકાશ કરેછે. પછી ત્યાં વાઈન સારૂ વખણાયલાં સ્થળોના અથવા પહેડીઓનાં નામના છાપડોકાઠ ફ્રાન્સના વાવટા સાથે ફ્રેન્ચવાઈન તરફ આપી દુનિયાની મુસાફરી કરેછે. ફ્રાંસોક્ષેરા રોગથી ફ્રાન્સમાં દ્રાક્ષના વેલાઓનો થયલા નારાને લીધે સ્પેનિશ વાઈનની તલખ ઓટલી વધતી જાયછે, કે સ્વભૂમિની પેદારા કરીને સ્પેનથી આવી માગણી કદિપણ પૂરી પાડી શકાવાની નથી. ઓટલા ઉપરથી સ્પેનને જર્મની સાથે દોસ્તી રાખવામાં વેપારની માટી જોગવાઈ સમવાયછે.”

યૂરપ અને અમેરિકાની સઘળી પ્રજાઓમાં થતો દારૂનો અપ*.

	કેટલા લાખ ચાલન.				માધ્યમ થી કેટલા મેલન આલોકાઈલ.
	વાઈન.	બિયર.	સ્પિરિટ.	તેમાં રહેલો આલોકાઈલ.	
યુનાઈટેડ કિંગડમ.....	૧૫	૧,૦૦૭	૩૭	૬૭૨	૧૯૨
ફ્રાન્સ.....	૭૬૦	૧૯૦	૩૪	૧૦૧૦	૨૬૫
જર્મની.....	૧૨૦	૮૮૦	૬૦	૭૨૪	૧૬૦
રશિયા.....	૩૦	૬૩	૧૪૫	૮૦૬	૧૦૫
આસ્ટ્રિયા.....	૩૦૦	૨૪૫	૩૦	૫૩૦	૧૪૫
ઇટાલી.....	૪૮૦	૨૦	૧૦	૫૦૨	૧૭૬
સ્પેન.....	૨૨૦	૨	૩	૨૪૦	૧૪૮
પોર્ટુગલ.....	૬૦	૧	૧	૮૨	૨૦૫
હોલ્લંડ.....	૩	૩૫	૧૨	૧૧૪	૨૦૭
બેલ્જિયમ.....	૪	૧૭૦	૧૦	૫૧	૨૬૦
દેનમાર્ક.....	૧	૨૫	૮	૧૫૪	૨૨૭
સ્વીડન અને નૉર્વે.....	૨	૩૫	૨૭		
યૂરપ.....	૧,૯૯૫	૨,૬૭૩	૩૭૭	૪૯૫૫	૧૬૫
યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ.....	૩૦	૪૪૦	૭૬	૬૬૫	૧૩૧
સંસ્થાનો (કોલોનીય).....	૧૦૮	૮૧	૨૦	૨૫૨	૧૮૦
દુનિયા.....	૨,૧૩૩	૩,૧૯૪	૪૭૩	૫૮૭૨	૧૭૦

* મુલદોલના ગ્લોબલિઝમ (ડિસનરી ઓફ સ્ટેટિસ્ટીક્સ) મેરેથો લીપેસો જે.

પ્રકરણ ૫.

ગામઠી દારૂઓ.

મહુડાં, બેવડા, રાશી, ફેની, ફુલી, મસાલા, જગરી, રમ, એ ગામઠી દારૂઓ છે. માત્ર ઉભાણુ ચઢાવી ફ્રાન્સ વિગરે દેશોમાં વાઈન તૈયાર કરેછે, તેમ આ દેશમાં કોઈ પણ જાતનો વાઈન ખનાવવામાં આવતો નથી, માટે ઉપર જોટલા ગામઠી દારૂ જણાવ્યા છે તે સઘળા સ્પિરિટના વર્ગમાં આવેછે.

પણ કેટલાંક ઓડોના રસ જેમાં ઉભાણુ ચઢવાથી આલોકાઈલ પેદા થાયછે અને તે રસ ગાળવા આગળ તાબ કે સહેજ ઉભાણુ ચઢેલા પીવામાં ઉપયોગ કરેછે તે રસ ઠાડ ખજૂરાની લગભગ સઘળી જાતોમાંથી મળેછે અને તે ઠાડીના નામથી ઓ-

ળાયાય છે. મુખ્ય નાલિયેરી, ખજૂરી અને ટાડમાંથી એ કાઢવામાં આવે છે. નાલિયેરીમાંથી સૌથી મોટા જથામાં બીકળે છે. પણ તેને વર્ષમાં માત્ર બેજવાર છે. નાલિયેરીનાં ફલફૂલનું જે ડીંટું ઉગે છે, તેને છોલી નાંખી કાપે છે, અને તેમાંથી ટાડી ઝડકે છે; ટાડને પણ એ જ રીત લાગુ પડે છે; પણ ખજૂરાને તો મહાલેના પાંદડાંના ઝૂમખા હેઠલથી થડના સાંઠામાં એક કાપ મૂકે છે, જેમાંથી ઝડકતો રસ ધડીઆં બાંધી ઝીલાય છે. ટાડી ઝીલતાં ધડીઆં સવાર સાંજ ખાલી કરી લેવાય છે. ટાડમાંથી સાધારણ ૬૦ થી ૧૨૦ ગેલન જેટલો રસ ઉતરે છે, અને અચરત જેવું છે, કે તે છતાં જાણે કાંઈ કીકું ન હોય તેમ ઝાડ ખીલતું જ રહે છે. એના ઉપર ટાડગોળા (ગળેલી) ઉગે છે, જે કાંઈ અગત્યનો કે કિંમતી ખોરાક નથી. નાલિયેરી ધણું કિંમતી છે, જોકે આ ફલ માટે નાલિયેરીનાં ઝાડમાંથી ટાડી કાઢે નહિ તો પણ તેના ફલ અમૂલ્ય છે. ઝાડ ઉપરથી ઉતારેલી તાજી ટાડી મીઠી, સ્વાદિષ્ટ અને સહેજ સોડમવાળી લાગે છે. તાજી ટાડીમાં ખાંડનો ભાગ મોટો તથા થોડો આલ્ક્યુમેનવાળો પદાર્થ રહેલો છે. જેથી તાજી ટાડી ખોરાક વર્ગમાં મૂકી શકાય છે, અને ગરીબ લોકને રોટલા સાથે ખાવા માટે ઉપયોગી ગણાય છે. થોડાવાર રહેવાથી તેમાં જલદી ઉભાણુ ચઢે છે, ત્યારે તે નિશો લાવતી બને છે. ધણુ લોક પીવા માટે સહેજ ઉભાણુ ચઢેલી ટાડી પસંદ કરે છે, અને આવી ટાડીમાં પણ એટલો થોડો આલ્કોહૉલ રહે છે કે એક માણસનું માથું ભારી કરવા માટે પાથી અર્ધો ગેલન જેટલી પીવી જોઈએ. તાજી ટાડી ત્રણ કલાક રહેવા પછે તેમાં સેક્ટે ૫) ૬) ભાગ પૂફરિપરિટ જેટલો આલ્કોહૉલ પેદા થાય છે. આઠ કલાકે ૭.૫ અને ૨૪ કલાકે અધિકમાં અધિક ૧૦.૨ ભાગ પેદા થાય છે. જે ટાડી ઝીલવાનાં ધડીયાં તદ્દન નવાંજ હોય તો ઉપલા વખતમાં થોડો શેર પડે કેમકે જૂનાં ધડીયામાં આગળ ખમીર ચઢેલું તેના કાંઈક અંશ રહેવાને લીધે નવી ઝીલાતી ટાડીમાં જલદી ઉભાણુ ચઢે છે. આલ્કોહૉલ ધરાવતાં સઘળાં પાનમાં એ સૌથી એાછી હાનિકારક છે. ૧૮૮૩-૧૮૮૪ સ્થિતિના ટાડીનાં ૧૮૦ નમૂનાની તપાસ મુંબઈના રસાયણીએ કરી છે, તેમાં ૬૦ ખજૂરાંની, ૬૦ ટાડની અને ૬૦ નાલિયેરીની હતી. આ તપાસનું પરિણામ ત્રણ કોઠામાં તેણે વહેચ્યું છે. આ ત્રણે જાતની તપાસેલી ટાડીના ૬ નમૂના વર્ષના દરેક મહિનામાં રાતનાં બાર કલાકવેર એકઠી કરેલાના જૂદા, તેમજ દિવસના બાર કલાક સ્થિતિએ એકઠી કરેલાના જૂદા હતા.

અને આ તપાસનું પરિણામ નીચલા કોઠામાં જણાવ્યું છે, જેમાં ૧ નંબરના કોઠા જૂદાં જૂદાં ઝાડ દીઠ એકઠી કરેલી ટાડીનો જથ્થો દેખાડે છે; ૨ નંબરના કોઠામાં દર નમૂનામાં (૨૪ કલાકમાં) ધણુમાં ધણુ આલ્કોહૉલ કેટલો પેદા થયો તે દેખાડે છે અને ૩ નંબરના કોઠા વરસના દરેક મહિનાના એક દિવસમાં ઝાડ દીઠ સરાસરી કેટલો આલ્કોહૉલ ઉતરે છે તે દેખાડે છે.

કોઠો ૧.

નાળિયેરની ટાડી.

કાચી ટાડી એકઠી કરેલીનો જથો (આંઉસમાં).

મહિનો.	શતના ૧૨ કલાકમાં.						ઝાડ દિઠ મળતો સરાસરી જથો.
	૧	૨	૩	૪	૫	૬	
જૂન ૧૮૮૩	૨૭	૨૬	૨૧૩	૨૫૩	૨૦	૧૬	૨૨૩
જુલાઈ	૧૮	૧૦	૧૩	૨૦	૧૮	૨૧	૧૬
ઓગસ્ટ	૨૨	૧૬	૨૩	૧૯	૨૪	૧૯	૨૦
સપ્ટેમ્બર	૧૮	૨૫	૧૭	૨૦	૧૯	૧૫	૧૯
ઓક્ટોબર	૨૯	૨૪	૨૨	૨૪	૩૧	૧૫	૨૪
નવેમ્બર	૧૮	૧૫	૨૦	૧૦	૧૮	૧૬	૧૬
ડિસેમ્બર	૧૮	૨૦	૨૬	૨૪	૨૨	૨૪	૨૨
જાન્યુઆરી ૧૮૮૪	૧૪	૨૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૦	૧૪
ફેબ્રુઆરી	૨૨	૧૯	૨૫	૧૩	૨૪	૮	૧૮
માર્ચ	૧૨	૧૭	૧૬	૧૨	૨૧	૨૧	૧૬
એપ્રિલ	૧૨	૧૧	૧૨	૭	૧૧	૯	૧૦
મે	૧૧	૭	૧૧	૧૨	૭	૫	૯
દિવસના ૧૨ કલાકમાં.							
જૂન ૧૮૮૩	૧૪	૨૧	૨૪	૨૬	૧૮	૨૬	૨૧
જુલાઈ	૨૦	૧૦	૬	૧૬	૧૨	૬	૧૧
ઓગસ્ટ	૧૦	૮	૧૭	૧૪	૧૬	૧૮	૧૪
સપ્ટેમ્બર	૧૦	૧૪	૧૪	૮	૧૩	૯	૧૧
ઓક્ટોબર	૧૫	૮	૧૦	૧૦	૭	૮	૧૦
નવેમ્બર	૧૨	૧૨	૬	૫	૧૧	૧૦	૯
ડિસેમ્બર	૧૩	૯	૮	૮	૧૩	૧૪	૧૧
જાન્યુઆરી ૧૮૮૪	૯	૮	૮	૧૧	૧૦	૮	૯
ફેબ્રુઆરી	૨૧	૧૧	૭	૧૦	૧૧	૧૨	૧૨
માર્ચ	૧૫	૧૦	૬	૧૭	૧૫	૧૦	૧૩
એપ્રિલ	૮	૫	૮	૯	૧૪	૧૨	૯
મે	૭	૪	૧૧	૧૬	૯	૮	૯

કોઠો ૧.

ઠાડની ટાડી.

કાચી ટાડી એકઠી કરેલીનો જથો (આંઉસમાં).

મહિનો.	શતના ૧૨ કલાકમાં.						ઝાડ દિઠ મળતો સરાસરી જથો.
	૧	૨	૩	૪	૫	૬	
જૂન ૧૮૮૩	૫૫	૬૦	૪૨	૪૯	૩૪	૫૨	૪૯
જુલાઈ	૬૯	૪૫	૪૪	૪૨	૪૩	૩૨	૪૭
ઓગસ્ટ	૧૬	૨૫	૧૭	૨૦	૧૩	૫	૧૬
સપ્ટેમ્બર	૪૨	૩૮	૩૭	૩૭	૪૭	૪૮	૪૧
ઓક્ટોબર	૩૬	૫૨	૪૮	૪૧	૩૭	૫૪	૪૧

મહિના	રાતના ૧૨ કલાકમાં.						આઠ દિઠ મળતો સરાસરી જવો.
	૧	૨	૩	૪	૫	૬	
નવેમ્બર ૧૮૮૩	૨૧	૩૨	૩૮	૩૨	૨૪	૨૫	૨૮ ^૩
ડિસેમ્બર	૫૦	૩૩	૩૩	૪૭	૩૯	૪૬	૪૩ ^૬
જાન્યુઆરી ૧૮૮૪	૪૭	૩૯	૪૦	૪૭	૪૨	૪૨	૪૩
ફેબ્રુઆરી	૩૭	૪૯	૨૬	૫૦	૪૪	૫૮	૪૪
માર્ચ	૧૭	૧૯	૩૨	૩૬	૨૦	૩૫	૨૬ ^૬
એપ્રિલ	૩૨	૨૭	૭૨	૪૦	૫૨	૩૨	૪૨ ^૬
મે	૩૫	૪૭	૪૨	૬૪	૬૦	૨૯	૪૬
દિવસના ૧૨ કલાકમાં.							
જૂન ૧૮૮૩	૫૦	૪૬	૫૬	૩૬ ^૬	૫૪ ^૬	૪૬	૪૮
જુલાઈ	૪૧	૪૧	૩૪	૨૭	૩૮	૩૮	૩૬ ^૬
ઓગસ્ટ	૧૫	૮	૧૬ ^૬	૧૯	૧૧	૧૧	૧૩ ^૬
સપ્ટેમ્બર	૧૪	૧૪	૧૬	૨૪	૨૭	૩૨	૨૧
ઓક્ટોબર	૧૯	૨૨	૧૬	૨૫	૨૪	૧૫	૨૦ ^૬
નવેમ્બર	૨૦	૧૩	૨૩	૨૦	૨૧	૧૯	૧૯ ^૬
ડિસેમ્બર	૩૫	૪૨	૩૧	૩૩	૩૩	૩૮	૩૫ ^૬
જાન્યુઆરી ૧૮૮૪	૨૫	૩૭	૨૦	૨૨	૪૪	૨૬	૨૯ ^૬
ફેબ્રુઆરી	૨૬	૨૩	૨૮	૧૮	૩૧	૨૦	૨૪ ^૬
માર્ચ	૨૩	૨૬	૨૨	૩૬	૩૧	૬૭	૩૬ ^૬
એપ્રિલ	૨૨	૩૮	૩૧	૨૬	૨૮	૨૫	૨૮ ^૬
મે	૪૩	૩૦	૩૨	૫૩	૪૮	૩૪	૪૦

કોઠો ૧.

અનૂરાંની ટાડી.

કાચી ટાડી એકઠી કરેલીનો જથો (આઉસમાં).

મહિના.	રાતના ૧૨ કલાકમાં.						આઠ દિઠ મળતો સરાસરી જવો.
	૧	૨	૩	૪	૫	૬	
જૂન થી ઓક્ટોબર ૧૮૮૩				કાંઈ નહિ.			
નવેમ્બર	૨૩	૩૬	૪૨	૪૮	૪૩	૩૫	૩૮ ^૩
ડિસેમ્બર	૯૭	૩૭	૩૪	૬૬	૭૦	૬૬	૬૧ ^૬
જાન્યુઆરી ૧૮૮૪	૪૭	૨૮	૯૨	૬૮	૬૦	૮૨	૬૩
ફેબ્રુઆરી	૩૯	૪૫	૪૨ ^૬	૫૨ ^૬	૫૦	૫૯	૪૮
માર્ચ	૫૩	૫૯	૩૫	૫૮	૧૧	૨૩	૪૦
એપ્રિલ	૨૪	૨૩	૩૩	૩૪	૩૨	૪૬	૩૨
મે	૪૮	૪૧	૪૫	૬૩	૪૦	૪૪	૪૭
દિવસના ૧૨ કલાકમાં.							
જૂન થી ઓક્ટોબર ૧૮૮૩				કાંઈ નહિ.			
નવેમ્બર	૩૩	૧૪	૩૨	૩૩	૪૦	૩૬	૩૧ ^૬
ડિસેમ્બર	૪૮	૪૬	૨૬	૪૧	૩૪	૪૪	૪૦
જાન્યુઆરી ૧૮૮૪	૩૨	૩૦	૨૪	૬૪	૪૨	૩૬	૩૮
ફેબ્રુઆરી	૩૮	૩૪	૩૩	૬૭	૪૪	૪૦	૪૨ ^૩
માર્ચ	૧૩	૨૦	૩૦	૩૪	૪૦	૬૪	૩૩ ^૬
એપ્રિલ	૨૧	૨૫	૩૩	૩૫	૪૭	૧૫	૨૭ ^૩
મે	૨૮	૩૧	૪૨	૪૬	૪૧	૪૦	૩૯

કોઠો ૨.

નાજિઅરની ટાડી.

દર નમૂનામાં વધતામાં વધતો વ્યાદકોહોલ કેટલો.

(સેકે કેટલા યુક્ સ્પરિટ બરોબર).

મહિનો.	રાતના ૧૨ કલાકમાં.						આડ હીટ મળતો સરાસરી નધો.
	૧	૨	૩	૪	૫	૬	
જૂન ૧૮૮૩ ...	૮૩	૯૪	૯૮	૧૩૪	૧૧૪	૧૨૨	૧૦૭
જુલાઈ ,, ...	૧૧૦	૭૭	૯૩	૯૦	૭૯	૮૩	૮૯
ઓગસ્ટ ,, ...	૧૦૧	૩૮	૧૧૬	૭૦	૭૨	૧૧૫	૮૫
સપ્ટેમ્બર ,, ...	૯૯	૯૮	૧૧૧	૭૪	૯૭	૧૨૪	૧૦૦
ઓક્ટોબર ,, ...	૧૦૧	૭૮	૯૪	૧૦૩	૯૨	૭૩	૯૦
નવેમ્બર ,, ...	૮૦	૯૫	૬૨	૧૦૭	૧૦૭	૧૧૦	૯૪
ડિસેમ્બર ,, ...	૯૮	૧૪૪	૯૮	૧૫૦	૧૩૩	૧૪૧	૧૨૭
જાન્યુઆરી ૧૮૮૪ ...	૧૨૨	૧૨૪	૧૩૭	૧૧૫	૧૨૬	૧૦૩	૧૨૧
ફેબ્રુઆરી ,, ...	૧૩૩	૧૩૫	૧૪૮	૧૪૮	૧૩૦	૧૪૨	૧૩૯
માર્ચ ,, ...	૧૨૧	૧૩૦	૧૨૦	૧૧૪	૧૨૫	૧૪૪	૧૨૫
એપ્રિલ ,, ...	૧૨૪	૧૨૪	૧૧૪	૧૦૩	૧૦૧	૧૨૧	૧૧૪
મે ,, ...	૧૨૩	૧૦૫	૯૭	૧૨૫	૧૦૦	૯૮	૧૦૮
દિવસના બાર કલાકમાં.							
જૂન ૧૮૮૩ ...	૧૦૯	૧૦૧	૧૦૨	૯૭	૮૭	૧૨૩	૧૦૩
જુલાઈ ,, ...	૧૧૫	૯૦	૪૭	૧૨૧	૧૦૦	૭૯	૯૨
ઓગસ્ટ ,, ...	૭૬	૯૦	૯૩	૮૭	૧૦૦	૭૦	૮૬
સપ્ટેમ્બર ,, ...	૫૧	૮૦	૬૩	૬૮	૯૯	૮૦	૭૪
ઓક્ટોબર ,, ...	૯૭	૬૪	૭૫	૯૩	૮૦	૬૨	૭૯
નવેમ્બર ,, ...	૧૦૯	૮૬	૫૮	૯૫	૧૧૩	૧૦૧	૯૪
ડિસેમ્બર ,, ...	૧૧૮	૧૨૩	૧૦૦	૧૧૭	૧૨૨	૧૧૪	૧૧૬
જાન્યુઆરી ૧૮૮૪ ...	૧૧૯	૧૧૩	૧૦૮	૧૧૪	૧૧૯	૧૦૫	૧૧૩
ફેબ્રુઆરી ,, ...	૧૩૪	૧૨૪	૧૦૮	૧૩૪	૧૧૯	૧૧૬	૧૨૬
માર્ચ ,, ...	૧૩૦	૧૨૬	૮૩	૧૧૫	૭૮	૮૫	૧૦૦
એપ્રિલ ,, ...	૧૦૫	૭૭	૮૫	૭૨	૧૦૭	૧૦૫	૯૨
મે ,, ...	૭૫	૬૦	૧૦૬	૫૨	૭૭	૮૨	૭૫

કોઠો ૨.

ઠાડની ઠાડી.

દર નમૂનામાં વધતામાં વધતો આલ્કોહોલ કેટલો.
(સેંકડે કેટલા ષુદ્ધ સ્પિરિટ બરોબર.)

મહિનો.	સાતના ૧૨ કલાકમાં.						ગ્રાડફિટ મળતો સરાસરી અથવા.
	૧	૨	૩	૪	૫	૬	
જૂન ૧૮૮૩	૭૧	૧૦૧	૬૩	૮૯	૮૮	૬૮	૮૦
જુલાઈ ,,	૭૭	૪૦	૫૭	૧૧૦	૭૩	૧૦૪	૭૭
ઓગસ્ટ ,,	૮૭	૬૩	૬૫	૩૩	૫૪	૪૫	૫૮
સપ્ટેમ્બર ,,	૪૫	૪૫	૫૨	૩૭	૬૨	૭૧	૫૫
અક્ટોબર ,,	૬૦	૪૮	૫૦	૫૩	૫૫	૭૨	૫૬
નવેમ્બર ,,	૭૦	૭૪	૭૪	૭૧	૬૫	૬૧	૬૮
ડિસેમ્બર ,,	૮૮	૧૦૭	૯૬	૧૦૬	૧૦૪	૮૮	૯૮
જાન્યુઆરી ૧૮૮૪	૧૨૦	૧૨૬	૯૦	૮૪	૧૦૩	૧૦૩	૧૦૪
ફેબ્રુઆરી ,,	૧૧૭	૧૧૯	૧૦૪	૯૪	૯૫	૧૦૦	૧૦૫
માર્ચ ,,	૭૨	૬૦	૭૭	૭૬	૭૯	૮૧	૭૪
એપ્રિલ ,,	૬૨	૬૯	૭૯	૬૯	૭૯	૭૧	૭૧
મે ,,	૯૭	૧૦૦	૯૭	૯૮	૧૦૪	૯૬	૯૯
દિવસના ૧૨ કલાકમાં.							
જૂન ૧૮૮૩	૮૫	૫૪	૭૮	૬૭	૬૦	૭૮	૭૦
જુલાઈ ,,	૫૪	૪૦	૯૧	૪૫	૫૦	૬૩	૫૭
ઓગસ્ટ ,,	૪૭	૫૪	૨૧	૫૦	૩૬	૩૦	૩૯
સપ્ટેમ્બર ,,	૧૮	૨૨	૪૧	૪૬	૪૦	૪૫	૩૫
અક્ટોબર ,,	૬૦	૪૯	૩૬	૪૦	૭૨	૫૮	૫૩
નવેમ્બર ,,	૫૩	૮૬	૬૫	૬૯	૭૬	૭૦	૭૦
ડિસેમ્બર ,,	૯૪	૮૨	૮૬	૭૫	૭૬	૭૯	૮૨
જાન્યુઆરી ૧૮૮૪	૯૮	૧૦૧	૭૯	૮૫	૮૫	૮૫	૮૯
ફેબ્રુઆરી ,,	૯૧	૯૩	૬૨	૯૫	૯૫	૮૪	૭૮
માર્ચ ,,	૫૬	૫૫	૪૮	૭૦	૭૦	૭૦	૬૨
એપ્રિલ ,,	૪૫	૫૯	૪૪	૬૨	૬૨	૫૭	૫૧
મે ,,	૭૦	૭૫	૭૭	૭૫	૭૫	૬૭	૭૫

કોઠો ૨.

અબૂરાની ટાડી.

દર નમૂનામાં વધતામાં વધતો આલકોહોલ કેટલો.

(સેંકડે કેટલા યુક્ સ્પિરિટ ખરોખર).

મહિનો.	સાતના ખાર કલાકમાં.						સરાસરી.
	૧	૨	૩	૪	૫	૬	
જૂનથી અક્ટોબર ૧૮૮૩				કોઈનહીં			
નવેમ્બર	૧૩'૦	૧૩'૯	૯'૬	૯'૮	૯'૭	૯'૮	૧૧'૦
ડિસેમ્બર	૭'૨	૯'૩	૧૧'૪	૯'૩	૯'૪	૧૪'૬	૧૦'૨
જાન્યુઆરી ૧૮૮૪	૧૦'૦	૧૨'૩	૧૧'૯	૧૨'૮	૧૧'૬	૭'૪	૧૧'૦
ફેબ્રુઆરી	૯'૬	૧૦'૦	૧૧'૪	૯'૪	૧૦'૮	૧૦'૦	૧૦'૨
માર્ચ	૮'૦	૯'૯	૮'૧	૯'૮	૩'૧	૧૨'૧	૮'૫
એપ્રિલ	૬'૯	૯'૦	૧૩'૭	૭'૨	૧૩'૬	૧૧'૨	૧૦'૩
મે	૧૪'૫	૧૩'૦	૭'૫	૯'૨	૧૨'૯	૭'૧	૧૦'૭
દિવસના ૧૨ કલાકમાં.							
જૂન થી અક્ટોબર ૧૮૮૩				કોઈનહીં.			
નવેમ્બર	૯'૩	૧૨'૨	૯'૩	૯'૮	૧૦'૧	૧૦'૧	૧૦'૦
ડિસેમ્બર	૧૩'૦	૧૩'૨	૧૧'૪	૧૩'૫	૯'૬	૯'૩	૧૧'૭
જાન્યુઆરી ૧૮૮૪	૧૧'૫	૧૦'૩	૧૦'૪	૯'૫	૮'૩	૮'૦	૮'૨
ફેબ્રુઆરી	૫'૯	૭'૨	૬'૬	૫'૯	૭'૦	૭'૦	૬'૫
માર્ચ	૧૦'૫	૮'૮	૧૧'૭	૮'૩	૮'૩	૮'૩	૯'૮
એપ્રિલ	૯'૯	૭'૩	૧૨'૫	૭'૪	૧૦'૨	૫'૫	૮'૮
મે	૭'૫	૭'૮	૯'૮	૧૧'૫	૧૦'૭	૯'૨	૯'૪

કોઠો ૩.

એક આડ દીઠ આલકોહોલની સરાસરી ઉપજ (૧) કેટલા આંઉસ
યુક્ સ્પિરિટમાં અને (૨) તેનીજ બ્યાલનમાં ગણુત્રીનાં દર્શાંશ.

મહિનો.	નાળિયર.		દાડ.		અબૂરી.	
	૧	૨	૧	૨	૧	૨
	યુક્ સ્પિ- રિટ આંઉસ.	યુક્ સ્પિ- રિટ ગેલન.	યુક્ સ્પિ- રિટ આંઉસ.	યુક્ સ્પિ- રિટ ગેલન.	યુક્ સ્પિ- રિટ આંઉસ.	યુક્ સ્પિ- રિટ ગેલન.
જૂન	૪'૭૪	૦૨૯૬	૭'૩૨	૦૪૫૭		
જુલાઈ	૨'૦૬	૦૧૬૬	૫'૬૨	૦૩૫૧		
ઓગસ્ટ	૨'૯૯	૦૧૯૭	૧'૪૩	૦૦૮૯		
સપ્ટેમ્બર	૨'૬૨	૦૬'૪	૩'૧૦	૦૧૬૪		
અક્ટોબર	૩'૦૦	૦૧'૮૭	૩'૫૮	૦૨૨૪		
નવેમ્બર	૨'૪૭	૦૧'૫૪	૩'૩૨	૦૨૦૭	૭'૧૧	૦૪૪૪
ડિસેમ્બર	૪'૦૯	૦૨'૫૬	૭'૨૯	૦૪૧૬	૧૦'૭૬	૦૬'૭૪
જાન્યુઆરી	૨'૭૩	૦૧'૭૧	૭'૯૮	૦૪૯૯	૧૦'૪૨	૦૬'૫૧
ફેબ્રુઆરી	૪'૦૮	૦૨'૫૫	૬'૫૩	૦૪૦૮	૭'૬૭	૦૪'૮૦
માર્ચ	૨'૩૧	૦૧'૪૪	૪'૨૬	૦૨૬૬	૬'૭૪	૦૪'૨૨
એપ્રિલ	૨'૦૯	૦૧'૩૧	૪'૭૪	૦૨૯૬	૫'૯૪	૦૩'૭૧
મે	૧'૬૬	૦૧'૧૦	૭'૫૯	૦૪૭૫	૮'૬૨	૦૫'૩૯

ઠાડીમાં ઉભાણુ ચઢવા પછે તેને ગાળી નાખેછે, ત્યારે તેમાંથી બનતા સ્પિરિટ રાસી, રેની, કુલી(ફૂલદાર), અને મસાલાનાં નામોથી ઓળખાયછે અને તેમનામાં આ ફરક છે. રાસી અથવા ઉડાપ તે એકજ વાર ગાળેલાને કહેછે, અને તે નરમ રહે છે. રાસીને પાછો ગાળવાથી જે મળેછે તેને રેની કહેછે અને તેથી તે રાસી કરતાં જલદ છે; કુલી તે રેનીને હજી ગાળવાથી થાયછે, માટે ચારમાં એ સૌથી જલદ છે. મસાલા તે ફક્ત ઠાડીનાં સ્પિરિટને મીઠા કરી અંદર મસાલો નાખવાથી નામ પડયુંછે.

ઠાડીમાંથી દારૂ બનાવવાની રીત એવીછે કે ખજૂરાં, ઠાડ અને માહાડમાંથી ઠાડી લાવી તેને ગરમકે હંડી રૂપુ પ્રમાણે આસરે ત્રણથી છ દિવસ સૂધી હવામાં ખુલ્લી મૂકેછે, તેથી તેમાં ઉભાણુ ચઢી આછોહોલ પેદા થાયછે. આ પછી તેને ગાળવાની ભટ્ટિ (સ્ત્રીલ) માં નાખેછે. આપણુ મુંબઈ ઇલાકામાં ભટ્ટિમાં ગાળતી વખતે ૪૦ ગ્યાલન ઠાડીથી વધારે નાખવાની સરકારની મનાઈ છે. આવી ઠાડી જ્યારે ગાળવામાં આવેછે અને એ રીતે ગળાઈ જે પ્રવાહિ મળેછે તે રાસી અથવા ઉડાપ છે. એમાં આછોહોલ થોડો હોયછે એટલે ૭૦ થી ૫૦ અંદર પૃક જેટલો રહેછે. જે એ રાસી અથવા ઉડાપ પીવાને વેચવો હોયછે તે થોડો ભાગ પહેલાં ગળાઈ નિકળેછે તેને જૂદા કાઢી લેવામાં આવેછે; કારણ, પછવોડેથી ગળાઈને જે નિકળેછે તે નબળો હોયછે.

હવે જ્યારે ૪૦ ગ્યાલન ઠાડી ગાળવાથી જે સધળો રાસી દારૂ મળેછે, તેમાં ખીજ ૨૦ ગ્યાલન ઠાડી ઉમેરી પાછો ગાળેછે, ત્યારે જે સ્પિરિટ મળેછે તે રેની છે. એ રીતે ૬૦ ગ્યાલન ઠાડીમાંથી બધો મળી માત્ર ૮ ગ્યાલન અથવા લગભગ ૮) મો હિસ્સો રેની બનેછે. ઠાડીમાંથી બનતા સ્પિરિટમાં આછોહોલ કેટલો છે તે મુંબઈ ઇલાકાના જૂદા જૂદા જિલ્લા (ફલેક્ટરેટ) માં બનતા સ્પિરિટના સરકારી રસાયણીએ ૧૮૭૯ ના રિપોર્ટમાં આપેલા કોઠામાંથી જાણાયછે અને તે નીચે ટાંક્યા છે.

રાસી.

રાસીના નમૂનાની કિંમત અને જલદતા.—કિટલી ડીઝો અંદર પૃક).

જિલ્લા (ફલેક્ટરેટ)	ખાતલી દિઠ કિંમત.	નમૂનાની સંખ્યા.	વધુમાં વધુ જલદતા.	ઓઝામાં ઓઝી જલદતા.	સરાસરી જલદતા.
પારવાર	આના ૧૧	૧	૪૬.૬	૪૬.૬
પારવાર	૮	૧	૩૮.૦	૩૮.૦
મુંબઈ	૫	૮	૫૫.૨	૭૩.૦	૬૭.૯
રુબઈ	૪	૧૯	૬૨.૯	૭૪.૨	૬૭.૦
આનંદરા	૪	૪	૬૧.૧	૭૪.૫	૬૬.૦
ભરૂચ	૪	૧	૬૬.૮	૬૬.૮
ભરૂચ	૩૬	૧	૫૩.૫	૫૩.૫

સેર દિઠ કિંમત

પારવાર	૬	૧	૨૩.૪	૨૩.૪
કલાકાળી	૬	૧	૫૩.૧	૫૩.૧
કલાકાળી	૪	૧	૯૮.૦	૯૮.૦
ભરૂચ	૨	૧	૫૭.૨	૫૭.૨
ભરૂચ	૧૬	૧	૪૯.૪	૪૯.૪
ભરૂચ	૧	૨	૫૪.૮	૬૦.૭	૫૭.૭

ફેની.

ફેનીના નમૂનાની કિંમત અને જલદતા.
(કેટલી ડીગ્રી અંદર પ્રુફ).

ગ્રામ.	ખાતલી ફિટકિંમત	નમૂનાની સંખ્યા.	વપુમાંવપુ જલદતા.	આદ્યામાં આદ્યા જલદતા.	સરાસરી જલદતા.
સુંબઈ	આના. ૧૨	૩	૨૨'૩	૨૮'૮	૨૫'૫
સુંબઈ	૧૧	૧	૨૫'૬	૨૫'૬
સુંબઈ	૧૦	૨૬	૯'૬	૬૬'૩	૨૯'૯
અમદાવાદ	૯	૨	૨૧'૮	૨૬'૧	૨૩'૯
કોલાબા	૮	૧	૩૭'૬	૩૭'૬
કોલાબા	૬	૧	૩૫'૨	૩૫'૨
રતનાગિરી	૪૧'૨	૧	૨૫'૨	૨૫'૨
કોલાબા	૪	૧	૫૯'૬	૫૯'૬
રતનાગિરી	૨૧'૩	૧	૬૦'૧	૬૦'૧
યાના	૨૬	૧	૭૭'૯	૭૭'૯
યાના	૨	૨	૮૦'૭	૮૧'૨	૮૧'૦
રતનાગિરી	૧૧'૨	૧	૬૯'૭	૬૯'૦
કોલાબા	૧૬	૧	૭૫'૬	૭૫'૬
યાના	૧	૧	૮૦'૮	૮૦'૮

કુલી.

કુલીનાં નમૂનાની કિંમત અને જલદતા.
(કેટલી ડીગ્રી અંદર પ્રુફ).

ગ્રામ.	ખાતલી ફિટકિંમત	નમૂનાની સંખ્યા.	વપુમાંવપુ જલદતા.	આદ્યામાં આદ્યા જલદતા.	સરાસરી જલદતા.
આનદેશ	આના. ૨૦	૧	૨૨'૯	૨૨'૯
આનદેશ	૧૬	૨	૨૧'૩	૨૨'૧	૨૧'૭
આનદેશ	૧૨	૧	૧૦'૬	૧૦'૬
આનદેશ	૧૦'૩	૧	૨૪'૫	૨૪'૫
અમદાવાદ	૯	૧	૩૦'૦	૩૦'૦
આનદેશ	૮	૧	૪૮'૫	૪૮'૫
ભરૂચ	૮	૨	૨૫'૬	૪૯'૪	૩૭'૫
ભરૂચ	૭	૧	૨૫'૬	૨૫'૬
ભરૂચ	૬	૧	૨૪'૧	૨૪'૧
ભરૂચ	૪	૧	૧૨'૫	૧૨'૫
ભરૂચ	૨૬	૧	૧૮'૩	૧૮'૩
ભરૂચ	૨	૧	૩૧'૦	૩૧'૩
ભરૂચ	૧૬	૧	૨૬'૭	૨૬'૭
કલાડગી		૧	૨૬'૪	૨૬'૪

મસાલા.

મસાલાના નમૂનાની કિંમત અને જલદતા.

(કેટલી ડીગ્રી અંદર પ્રુફ).

જાણી.	બાલ્લીડીઠ કીમત.	નમૂનાની સંખ્યા.	વધુમાંવધુ જલદતા.	આંધ્રામા આંધ્રી જલદતા.	સરાસરી જલદતા.
મુરત	આના. ૧૬	૧	૪૯.૪	૪૯.૪
મુનઇ	૧૩	૧	૪૪.૧	૪૪.૧
મુરત	૧૩	૧	૪૯.૧	૪૯.૧
મુનઇ	૧૨	૫	૩૯.૧	૫૫.૨	૪૭.૯
મુરત	૧૧	૩	૨૮.૮	૪૮.૪	૩૯.૩
મુનઇ	૧૧	૫	૩૬.૪	૫૦.૨	૪૨.૫
મુનઇ	૧૦	૪	૩૫.૦	૫૪.૪	૪૮.૧
કલાડગી	૯	૧	૬.૧ આંધ્ર પૃષ્ઠ	૬.૧ આંધ્ર પૃષ્ઠ
અમદાવાદ	૯	૨	૨૨.૨	૩૨.૩	૨૭.૬
મુનઇ	૯	૨	૩૬.૭	૫૦.૫	૪૩.૬
અમદાવાદ	૮	૨	૨૨.૯	૨૩.૧	૨૩.૦
મુરત	૭	૧	૩૪.૦	૩૪.૫
મુરત	૬	૩	૨૩.૯	૩૫.૨	૨૮.૮

મહુંડાં અને બેવડા અમિ મહુંડાં (બેશ્યા લેતીફોલ્યા) માંથી ગાળીને બનાવેલા સ્પિરિટ છે. મહુંડાં થાના, મોઠી કુલાબા, ગુંજરાત, અને જાબલપૂર વગેરે ડેકાણાંમાંથી મળી આવેછે, તેમાં જાબલપૂરનાં મહુંડાં સૌથી સરસ ગણાયછે. સ્વક્ષો હવામાં રાખેલાં મહુંડાં ડૂલનું પ્રયકરણ (નેચર ' ૩૩, ૩૪૩-૩૪૪ માં) ચર્ચનીય પ્રમાણે આવેછે.

કેન શૂગર	૩.૨	આલબ્યૂમીનોઈડ પદાર્થો	૨.૨
ઈનવર્ત શૂગર	૫૨.૬	રાખ	૪.૮
પાણીમાં ધોગલતી બીજી વસ્તુઓ	૭.૨	પાણી અંશ ૧૧૨° (ફેરનહાઈટ)	૧૫.૦
સેલ્યુલોઝ	૨.૪	નહિ જણાયલા	૧૨.૬

મહુંડાંનો સ્પિરિટ બનાવવા માટે પહેલાં મહુંડાંને રૂટ પ્રમાણે ઓછા અદકા દિવસ (આસરે ૫-૨૫) પાણીમાં બોળી રાખેછે જે વેળા અગાડીની ભક્તિમાંથી ગળાં-તાં જે રગડો બાકી રહેછે તે પણ અંદર નાખેછે કે ખમીરી ક્રિયા ઝડપથી ચાલે. આ મિશ્રણમાં ઉભાણ ચઢવા પછે ભક્તિમાં નાંખી તેને ગાળી કાઢેછે અને જે રાસી કહેવાતો સ્પિરિટ ગળાયછે તે બે અધિક જલદ કરવો હોય, તો તેને પાછો ગાળેછે, જ્યારે તે બેવડો કહેવાયછે. મહુંડાંનાં સ્પિરિટ બે સંભાળથી ગાળવામાં આવ્યા હોયછે, તો સારા આઈર્ડીરા બ્લિસ્કિને ઘણા મળતા આવેછે અને તેમાં લગાર ખરાબ ગંધ રહેછે તે વર્ષ જતાં નીકળી જાયછે. મહુંડાં સ્પિરિટમાં આલ્કોહૉલ જેટલો આવેછે તેમાં ગામે ગામની બનાવટ પ્રમાણે ફેર રહેછે. મુખ્ય ઇલાકાના જુદા જુદા જાણીલાં ગાળેલા મહુંડાં બેવડા કહેવાતા સ્પિરિટમાં આલ્કોહૉલનું પ્રમાણ કેટલું છે, તે જાણવા સરકારી રસાયનીના ૧૮૭૯ માં રિપોર્ટમાંથી નીચેના કોઠો આવ્યોછે.

મહુડાં અને બેવડા.

મહુડાં સ્પિરિટની કિંમત અને જલદતા (કેટલી ડીગ્રી અંદર પુક—ખીજો પુક જણાવ્યો ન હોય તો).

જીલ્લા.	ખાદલી દિઠ કિંમત.	નમુનાની સંખ્યા.	વધુમાં વધુ જલદતા.	આદ્યામાં આદી જલદતા.	સરાસરી જલદતા.
અમદાવાદ	આથા. ૨૦	૧	૭૦ આવરપૂક	૭૦ આવરપૂક
ખાનદેશ	૧૭.૪	૧	૨૭.૧	૨૭.૧
અમદાવાદ	૧૬	૨	૩૩.૫ આવરપૂક	૨૬.૨	૨૨ આવરપૂક
અમદાવાદ	૧૬	૧	૬.૪	૪.૬
ખાનદેશ	૧૬	૪	૨૬.૫	૬૦.૭	૪૧.૬
ખાનદેશ	૩૧	૧	૨૭.૩	૨૭.૩
મુંબઈ	૧૨	૧૫	૧૩.૫	૩૫.૨	૨૧.૪
સોલાપૂર	૧૨	૩	૧૪.૪	૨૬.૮	૨૧.૪
ખાનદેશ	૧૨	૧	૨૮.૪	૨૮.૪
અમદાવાદ	૧૨	૧	૩૦.૬	૩૦.૬
મુંબઈ	૧૧	૧૦	૧૫.૮	૩૩.૫	૨૧.૪
ખાનદેશ	૧૧	૧	૪૮.૫	૪૮.૫
પંચમહાલ	૧૦	૧	૨૪.૮	૨૪.૮
ખાનદેશ	૧૦	૧	૩૨.૫	૩૨.૫
મુંબઈ	૧૦	૫	૧૫.૮	૩૧.૮	૨૧.૪
મુંબઈ	૯	૧	૧૭.૫	૧૭.૫
સુરત	૯	૧	૩૭.૨	૩૭.૨
ખાનદેશ	૮.૩	૧	૫૭.૭	૫૭.૭
અમદાવાદ	૮	૫	૧૦.૩	૩૮.૩	૧૯.૮
કોલાખા	૮	૧	૨૦.૮	૨૦.૮
પંચમહાલ	૮	૩	૧૫.૩	૫૭.૬	૩૧.૦
નાસિક	૮	૧૭	૧૫.૭	૫૮.૨	૩૨.૩
અમદાવાદ	૮	૨	૩૬.૩	૩૬.૩	૩૬.૪
ખાનદેશ	૮	૩	૩૦.૭	૪૬.૯	૪૦.૨
સુરત	૭.૫	૧	૨૨.૬	૨૨.૬
નાસિક	૭	૧	૧૫.૧	૧૫.૧
અમદાવાદ	૭	૧	૨૨.૯	૨૨.૯
પંચમહાલ	૭	૧	૫૭.૬	૫૭.૬
નાસિક	૬	૫	૨૮.૦	૫૭.૯	૩૧.૭
ખાનદેશ	૬	૧	૩૧.૬	૩૧.૬
સુરત	૬	૧	૩૪.૮	૩૪.૮
સોલાપૂર	૬	૨	૩૯.૬	૫૨.૮	૪૬.૨
અમદાવાદ	૬	૧	૫૪.૮	૫૪.૮
ખાનદેશ	૫.૫	૧	૬૩.૭	૬૩.૭
નાસિક	૫	૧	૨૫.૦	૨૫.૦
સુરત	૪	૧	૨૭.૨	૨૭.૨
અમદાવાદ	૪	૧	૩૫.૮	૩૫.૮
અમદાવાદ	૪	૫	૨૭.૨	૫૧.૮	૩૭.૩
પંચમહાલ	૪	૩	૪૮.૦	૫૫.૨	૫૦.૭
કોલાખા	૪	૨	૫૪.૨	૫૫.૯	૫૫.૦
નાસિક	૪	૧૯	૨૬.૬	૬૫.૩	૫૮.૯
ખાનદેશ	૪	૧૧	૫૬.૫	૭૩.૩	૬૩.૪
પંચમહાલ	૩.૫	૧	૫૧.૦	૫૧.૦
ખાનદેશ	૩.૫	૧	૭૨.૫	૭૨.૫
ખાનદેશ	૩	૧	૫૬.૧	૫૬.૧
સુરત	૩	૩	૫૪.૩	૬૦.૫	૫૬.૭
કોલાખા	૩	૧	૫૭.૩	૫૭.૩
નાસિક	૩	૫	૪૯.૪	૬૬.૦	૫૯.૨
પંચમહાલ	૩	૧	૭૧.૭	૭૧.૭
સુરત	૨.૫	૧	૬૫.૮	૬૫.૮
પંચમહાલ	૨.૫	૧	૬૭.૫	૬૭.૫
ખાનદેશ	૨.૫	૧	૭૨.૭	૭૨.૭
સુરત	૨.૫	૧	૫૮.૦	૫૮.૦

જિલ્લા.	પટ્ટી રિટ પ્રક્રિયત.	નમૂનાની સંખ્યા.	વધુમાં વધુ જલદતા.	આઘાતમાં આઘી જલદતા.	સરાસરી જલદતા.
નાસિક	૨	૩	૨૮૫	૬૮૯	૫૨.૯
પંચમહાલ	૨	૧	૫૭૪	..	૫૭.૪
અમદાવાદ	૨	૨	૫૨૮	૬૨૮	૫૭.૮
કોલાપા	૨	૧	૭૧.૧	૭૧.૧
થાના	૨	૧૧	૭૦.૩	૮૨.૨	૭૭.૪
કોલાપા	૧ ફ	૧	૭૬.૦	૭૩.૦
થાના	૧ ફ	૧	૮૦.૮
સુરત	૧ ફ	૩	૭૨.૪	૭૩.૭	૭૨.૯
થાના	૧ ફ	૩	૭૫.૬	૮૦.૭	૭૮.૨
થાના	૧ ફ	૧	૮૨.૬	૮૨.૬
સુરત	૧ ફ	૧	૭૩.૬	૭૩.૬
સુરત	૧	૧	૬૮.૪	૬૮.૪
થાના	૧	૧	૭૭.૮	૭૭.૮

જાડી ખાંડનાં ઉભાણુ ચઢાવી ગાળેલા સ્પિરિટને જાગરી કહેછે; પણ એમ ઉભાણુ વેળા છુરી (એકેસ્યા લ્યુકોક્લિયા) ની છાલ નાખેછે, માટે તેને છુરીનો દારૂ પણ કહેછે. આ છાલ તેમાં આલ્કોહૉલ પેદા કરવા નહિ પણ સોડમ લાવવા નાખેછે. ખીજા ગામઠી સ્પિરિટો જેવાકે રમ, તે જેમ ઉડણુમાં ખજૂરમાંથી બનાવવામાં આવેછે, તેમ મોરીશિયસ ને બીજી જગ્યાઓમાં મુખ્યકરીને ગોળ અને સેલડીના રસથી બનાવવામાં આવેછે. સાજનપોરમાં સેલડીના રસમાંથી સ્પિરિટ ગાળવામાં આવેછે, એટલામાટે ત્યાં સેલડીનાં મોટાં એતરોનાં એતરો ઉગાડેછે. ઉડણુ અને સાહજનપોરમાં ખજૂરમાંથી સ્પિરિટ ઓફ વાઈન ગાળવામાં આવેછે. ચોખ્ખાના ઉભાણુ ચઢાવેલા રસ અથવા કોઈ પણ જાતની ટાડીમાંથી જે સ્પિરિટ ગાળેછે તેને 'અરકુ' કહેછે. ઉપલા ગામઠી દારૂ જૂદી જૂદી જગ્યાએ જૂદી જૂદી જાતનાં વિશેષ અપેછે. મુંબઈમાં સઘળા અંગ્રેજી દારૂઓ ઉપરાંત મહુડાંનો સ્પિરિટ, રમ, ટ્રેની અને રાસી નામના ટાડીના સ્પિરિટ વપરાયછે. સુરત જિલ્લા, માંડવી તાલુકો, એડા જિલ્લા, પંચમહાલ, ડિસાની છાવણી, ખાનદેરા, ધારવાડ, કલાડગી વિગરેમાં જાગડી એટલે ગોળમાંથી બનેલા રમ અપેછે. રતનાગિરી અને કાનડામાં ટાડીનો સ્પિરિટ વાપરેછે. બેલગામ, ધારવાડ, કલાડગી, અને કાનડાના ઘાટપર જાગડી (ગોળ) સ્પિરિટ અપેછે.

મુંબઈ હાલાકામાં ગામઠી સ્પિરિટોનો અમુક શહેરો (સિન્ધ અને એડન સિવાય) માં અપતો જથ્થો કેટલો વધ્યો છે તે દર્શાવવા માં ૦ દી. એ. વાછાએ પાસેનાં પૃષ્ઠમાં આપેલો કોઠો સરકારી અધિકારી વહીવટની ચોપડીઓમાંથી ઉપજાવ્યો છે.

મુંબઈ છંલાકામાં (સિન્ધ અને એડન સિવાય) ગામઠી સ્પિરિટનો ૧૯૯૫-૯૬ મૂંધી પૂરા થતાં પાંચ વર્ષમાં થયેલો અપ.

શહેર.	૧૯૮૧-૮૨	૧૯૮૨-૮૩	૧૯૮૩-૮૪	૧૯૮૪-૮૫	૧૯૮૫-૮૬	૧૯૮૬-૮૭ કુલ ૧૯૮૫-૮૬ માં ઉદ્ભવી વધારે તેની સરખામણી.	પાંચ વર્ષ- સમાંથ- સો વર્ષોમાં દકામાં.	વસતી.
ડેન્ડ	૬,૩૦,૫૨૧	૬,૬૫,૦૩૦	૬,૮૮,૮૭૧	૫,૪૮,૨૮૬	૫,૮૨,૨૮૮	૩૮,૨૫૩	૬૬	૭,૭૩,૧૮૬
અમલવાદ	૪૫,૦૩૬	૪૮,૨૦૧	૪૭,૫૮૮	૫૭,૬૭૬	૬૨,૬૪૭	૧૭,૬૧૧	૩૬૧	૮,૫૬,૧૨૪
ભરપૂ	૪૭,૦૩૭	૫૮,૦૩૭	૬૭,૮૨૨	૭૧,૭૭૭	૭૮,૭૮૮	૧૩,૭૭૮	૨૮૨	૭,૨૬,૬૩૦
સેન્ટ	૧,૮૧,૮૧૦	૨,૩૭,૫૭૫	૨,૪૮,૮૨૮	૩,૦૫,૦૨૪	૩,૨૮,૨૦૩	૧,૪૪,૩૬૩	૭૮૪	૬,૧૪,૧૮૮
ચાના	૩,૫૨,૨૪૨	૪,૩૪,૭૨૬	૪,૭૮,૮૮૦	૩,૨૬,૦૩૬	૩,૩૪,૦૩૬	૧૮,૧૦૬	૫૧	૮,૫૫,૬૨૩
ડોલાના	૫૮,૩૮૮	૧,૪૮,૨૫૦	૧,૪૮,૮૫૮	૧,૪૮,૬૪૪	૧,૩૮,૫૭૭	૮૦,૨૮૮	૧૩૫	૪,૮૨,૮૩૦
મીના	૮૫,૮૮૮	૧,૦૪,૧૧૩	૧,૧૩,૭૧૮	૧,૧૮,૮૫૩	૧,૩૧,૩૦૧	૩૫,૪૫૨	૩૭	૬,૦૦,૬૨૧
શીલાપુર	૩૦,૦૩૬	૩૩,૦૪૨	૩૨,૪૩૬	૨૮,૨૧૧	૩૨,૧૮૦	૨,૧૪૪	૧૧	૬,૬૬,૦૨૦
સેતારા	૧૬,૪૫૨	૧૬,૨૭૭	૨૪,૧૪૫	૨૦,૨૩૫	૨૨,૬૨૧	૬,૪૬૮	૩૬૩	૭,૨૫,૫૪૪
જેલમ	૪૬,૮૧૪	૫૮,૮૮૫	૫૫,૨૧૮	૫૨,૭૧૩	૬૮,૦૩૧	૨૨,૨૧૭	૪૭૪	૧૨,૮૭,૪૮૪
નોસિક	૩૬,૧૫૪	૪૪,૮૬૨	૪૮,૨૩૬	૭૫,૬૭૫	૮૧,૮૭૦	૪૫,૭૮૧	૧૨૦૮	૭,૮૧,૨૦૬
અમદાવાદ	૧૬,૦૨૫	૧૫,૪૧૭	૧૪,૬૦૮	૧૮,૨૧૧	૨૪,૮૦૫	૧૦,૭૧	૭૬૮	૭,૫૧,૨૨૮
રતનાગિરી (કાશ)	૮૦,૦૮૨	૧,૧૩,૦૫૬	૧૩,૨૪૭	૧,૧૭,૪૨૭	૧,૨૫,૨૧૩	૪૫,૧૨	૫૬૩	૧૪,૧૮,૬૩૦
ખાનદા	૩,૪૬,૮૩	૪,૮૪,૬૦૦	૫,૫૮,૨૬૪	૪,૬૦,૩૦૭	૬,૦૪,૫૬૭	૨,૫૭,૭૮૪	૭૩૩	૧૨,૬૭,૫૦૧
ધારવાડ*	૧૮,૮૨,૧૦૦	૨૪,૫૪,૫૧૮	૨૬,૭૧,૦૪૩	૨૩,૦૧,૦૬૭	૨૬,૦૭,૪૧૫	૬,૨૫,૩૧૫	૧૮	૬,૬૭,૬૪૩
બીજાપુર*	૬૧,૦૪૪	૮૮,૮૮૭	૧૩,૬૮૨	૧૩૫	૬,૩૮,૪૮૩
કાન્વાર અને પંચમહાલ*	૨૧,૪૫૩	૨૩,૧૮૨	૫,૬૩૪	૨૬૨	૧૦,૬૦,૨૭૮
ઉડી તથા ન્યામરા—	૧૮,૮૨,૧૦૦	૨૪,૫૪,૫૧૮	૨૬,૭૧,૦૪૩	૨૩,૬૬,૭૦૧	૨૭,૪૨,૮૩૪	૭,૬૦,૭૩૪	૩૫	૧૫,૦૬,૬૬૦
૧૯૮૪-૮૫ માં નોંધાયેલો અપ કુલ દકા અદાવાતો.	૧,૧૮,૫૪૨	૧,૧૮,૫૪૨	૨૧,૭૧,૦૪૩	૨૩,૬૬,૭૦૧	૨૭,૪૨,૮૩૪	૬,૪૧,૨૮૨		

* ન્યાયાની આમકડ ગણતરી ન હોવાથી અને ચોક્કસ રકમ દરમિયાન એક હાથ ઉત્તરો વેચેલા હોવાથી ને ન્યાયા અપતો પાસે રકમ ટેરવાલે તે અક્ષત નોંધાયેલો.
 † આ વરસમાં થયાં લગ્નો યયાલે (પાલક) સિલ્લત હોવાથી અને તે બનાવને લીધે મહિા અપ થયેલો લાગેલો.
 ‡ ઉક્ષેપી આવાતા ગામઠી સ્પિરિટના ઉપરની નકુત આલન દાદ ૩. ૨-૪ બક્ષ ૩. ૨-૧૨ કરવામાં આવ્યો. વળી લાડાંઓએ દાદી વેચવાનું એક સંપત્તી બંધ કર્યું.

એજ મિશાલ નીચેલો કોઠો મુંબઈ ઇલાકામાં (સિન્ધ અને એડન સિવાય) બહારનો સ્પિરિટ છેલ્લાં પાંચ વર્ષમાં કેટલો વધ્યોછે, તે જણાવેછે.

વર્ષ.	ગ્યાલન.	રૂપ અદર પૃક્ષના ગ્યાલન.	સેકડ પાંચ વર્ષમાં કેટલા ટકા વધ્યો.
૧૮૮૧-૮૨	૨,૧૩,૬૩૨	૨,૮૬,૨૬૬	
૧૮૮૨-૮૩	૨,૧૬,૬૩૧	૨,૯૦,૬૮૭	
૧૮૮૩-૮૪	૨,૩૦,૮૧૭	૩,૦૯,૨૯૧	
૧૮૮૪-૮૫	૨,૩૨,૧૨૦	૩,૧૧,૦૪૦	
૧૮૮૫-૮૬	૨,૬૩,૧૧૭	૩,૪૯,૮૯૬	
પાંચવર્ષમાં વધારો	૪૭,૪૮૫	૬૩,૬૨૯	૨૨

હવે ગામઠી અને બહારના સ્પિરિટના ૧૮૮૧-૧૮૮૨ માં થયેલા ખપની ૧૮૮૫-૧૮૮૬ માં થયેલા ખપ સાથે સરખામણી નીચે પ્રમાણે છે.

	૧૮૮૧-૮૨	૧૮૮૫-૮૬	પાંચ વર્ષમાં વૃદ્ધિ.
ગામઠી સ્પિરિટ, ગેલન	૨૧,૦૧,૫૫૨	૨૭,૪૨,૮૩૪	
બહારના " "	૨,૮૬,૨૬૬	૩,૪૯,૮૯૬	
જૂમલે ગ્યાલન...	૨૩,૮૭,૮૧૬	૩૦,૯૨,૭૩૦	૭,૦૪,૯૧૨

આ ગામઠી સ્પિરિટની તપાસ વારંવાર અહિંની સરકાર પોતાના રસાયની પાસે કરાવતી આવીછે. પણ તેમાં જે ભેજ મુખ્યકરી જણાવવી જોઈએ તે આ રસાયનીએ દેખાડેલી જણાવતી નથી. ક્યુએલ આંધલ ગામઠી સ્પિરિટમાં કેટલું આવેછે તે જણાવું અતિ અગત્યનું છે. કેમકે ઇંગ્રેજ દારૂએમાં જૂદી જૂદી સીએમાંથી બનતા સ્પિરિટમાં એવો અદકો ક્યુએલ આંધલનો અંશ જણાયેલો હોવાથી તેવા સ્પિરિટમાંથી તે દૂર કરવાની બનતી કોશિશ અને ઉપાય લેવાયછે. પણ અહિં જે સ્પિરિટ ગાળવામાં આવેછે, તેમાં ક્યુએલ આંધલ હમેશા રહેછે અને લોકના ખપમાં જાય તે આગળ આ ઝેરી અંશ દૂર કરવાના કાંઈજ ઉપાય લેવાતા નથી, માટે ગામઠી સ્પિરિટ પણ જૂના થયા વગર ઘણાજ નુકસાનકારક છે. આ વિષે આગળ પૃષ્ઠ ૧૫૯ માં લખ્યુંછે. મુંબઈના સરકારી રસાયની ગામઠી સ્પિરિટમાં આલ્કોહૉલ, કસવાળા ભાગ, એસેટિક એસીડ અને ત્રાંચું કેટલું છે એટલુંજ જણાવેછે.

જૂદા જૂદા જિલ્લામાંથી મોકલેલા મહુંડા અને બેવડાનાં ૧૯૫ નમૂનામાં ૧૯૪ માં એટલે સેકંડે ૮૯.૧૦ માં ત્રાંબાનો ભેજ જણાવ્યોછે. કુલીના ૧૬ તપાસેલા નમૂનામાં સર્વેમાં ત્રાંચું હતું. રાસીના ૪૨ માંથી ૨૦ માં એટલે સેકંડે ૪૭.૬ માં હતું. મસાલાના ૩૧ માંથી ૧૩ માં હતું એટલે સેકંડે ૪૧.૯ નમૂનામાં હતું. ફેનીના ૪૩ નમૂનામાંથી ૯ માં એટલે સેકંડે ૨૦ માં હતું અને જગડીનાં ૪૮ માંથી ૩૪ માં એટલે સેકંડે ૭૦.૮ માં ત્રાંચું હતું. આ ત્રાંબાનો ભેજ સઘળા મળી ૩૭૭ તપાસેલા નમૂનામાં ૨૫૬ માં એટલે

સેંકડે ૬૮ માં હતો અને સેંકડે માત્ર ૨૪ જેટલાથી તે સેંકડે .૦૦૩ ભાગ જેટલો હતો. નીચલાં કોઠામાં એ વિષેની વિગત આપી છે :

જિલ્લો.	નમૂનાની સંખ્યા.	ત્રાંબાની બેલ-વાળાની સંખ્યા.	જિલ્લો.	નમૂનાની સંખ્યા.	ત્રાંબાની બેલ-વાળાની સંખ્યા.		
મહુડાં અને ઝિવડા	અમદાવાદ	૧૬	૧૪	મસાલા.	સુંબડ	૧૭	૩
	સોલાપૂર	૫	૨		કલાડગી	૧	૧
	પંચમહાલ	૧૩	૧૩		અમદાવાદ	૪	૧
	અહમદનગર	૭	૨		સુરત	૯	૮
	સુરત	૧૭	૧૨				
	કાલાવળા	૬	૨		૩૧	૧૩	
	નાસિક	૫૧	૪૫	સેંકડે ૪૧૯			
	ખાનદેશ	૩૨	૩૨				
	સુંબડ	૩૧	૨૭				
	ધાના	૧૭	૧૫				
	૧૯૫	૧૬૪	ની.	સુંબડ	૩૦	૨	
સેંકડે ૮૪૧૦				કાલાવળા	૪	૨	
				રતનાગિરી	૩	૧	
				અમદાવાદ	૨	૨	
				ધાના	૪	૨	
કેલી.	ખાનદેશ	૬	૬		૪૩	૯	
	ભરૂચ	૮	૮	સેંકડે ૨૦૯			
	કલાડગી	૧	૧				
	અમદાવાદ	૧	૧				
		૧૬	૧૬	જાગર(ગોળ)	ધારવાડ	૧૪	૧૨
સુંબડ	૨૭	૬	કાનારા		૮	૪	
ખાનદેશ	૪	૪	કલાડગી		૧૦	૧૦	
ભરૂચ	૬	૫	સોલાપૂર		૮	૮	
ધારવાડ	૩	૩	ખેલગામ		૭	૦	
કલાડગી	૨	૨	અહમદનગર		૧	૦	
રાસી.		૪૨	૨૦		૪૮	૩૪	
	સેંકડે ૪૭૬			સેંકડે ૭૦૮			

ગામઠી દારૂએ ઉપર લેવાતી જકાત.

ગામઠી દારૂએ ઉપર અંગ્રેજ દારૂએની પેઠે તેમાં સમાયલા આલ્કોહૉલના પ્રમાણમાંજ સરકાર હમેશા જકાત લેતી નથી. ટાડીના સ્પિરિટ એટલે કેની જેવા સ્પિરિટમાં સેંકડે ઘણાંમાં ઘણા ૪૦ ભાગથી વધારે આલ્કોહૉલ સરકાર રાખવા દેતી નથી. જે ડ્રાડમાંથી ટાડી મળી આવેછે તે દરેક ડ્રાડ દીઠ લાગે લેવામાં આવેછે, તેથી ખાજીળથી સ્પિરિટ ઉપર ખીજી જકાત લેવામાં આવતી નથી. નાળિયેર અને ટાડ દીઠ વર્ષ દહાડે સરકાર રૂ. ૧૦-૧૬ લેછે. અને ખજૂરાનાં ડ્રાડદીઠ રૂ. ૬-૧૦ લેછે. એ ડ્રાડામાંથી જે ટાડી મળેછે તે બંડારીએ સદરફદમાં લઈ જાયછે, ન્યાં સરકાર ચોકસી રાખેછે કે કોઈપણ રખા અંદર પુક થી વધારે જલદ સ્પિરિટ ગાળે નહિ.

મહુડાંના દારૂમાં જેટલા પ્રમાણમાં આલ્કોહૉલ હોયછે તે પ્રમાણમાં કર લેવામાં આવેછે. જેની જલદતા રૂ. અંડર પુક જેટલી હોયછે તે એક ગ્યાલન ખનાવતાં સાત કે આઠ આનાં ખરચ બેસેછે, ત્યારે તેની ઉપર જકાત રૂ. ૨૫૫ લેવામાં આવેછે; વળી કોઈપણ આલ્કોહૉલવાળો દારૂ શહેરમાં આવતાં અહિની મ્યુનિસિપાલીટી તેના એક ગ્યાલને બ રૂપિયા ટાઉનડ્યુટીનો લેછે !! મુબઈ ઇલાકામાં હિંદુસ્તાનની બહારના

દેશાવરોથી વર્ષ દહોડે જૂદી જૂદી જાતનો દારૂ આવેછે તેનો અડસતો ૨૫૩૩૫૦૦ ગ્યાલન જેટલો છે.

નામ.	ગ્યાલન
૧. એલ, બિયર, પોટર, અને સાર્કડર વગેરે જેવા	૨૦૦૦૦૦
૨. જાત જાતના સીક્રએર	૩૫૦૦
૩. બ્રાન્ડ અને બીજા સ્પિરિટો	૨૨૦૦૦૦૦
૪. શેએન અને તેને મળતા બીજા ઉભાતા વાઈનો	૨૦૦૦૦
૫. જૂદી જૂદી જાતના વાઈનો	૧૧૦૦૦૦
	<hr/> ૨૫૩૩૫૦૦

અને એટલા ગ્યાલનની પૂરજા જકાત (કસ્ટમડ્યુટી) એક વર્ષ આસરે સાડા-દશ લાખ રૂપિયા થાય છે. જેટલો સ્પિરિટ આ હ/લાકામાં આવે છે તેમાં સેંકડે ૬૦ ભાગ બ્રાન્ડી અને ૩૦ ભાગ બિહરકી હોય છે. ૧૮૮૪-૫ ના વર્ષમાં સરકારને બ્રાન્ડી પાછળ ૬૭૧૩૬ રૂપિયા એમોછા ઉપજ્યા તે બિહરકી અને મોરીશિયસ રમના વધારે જથ્થામાં આવકથી બરોબર થઈ રહ્યા તથા સ્પિરિટનો મુંબઈ બંદરમાં ઉતરતો જથ્થો આગળા વર્ષો કરતાં સેંકડે ૪-૩ જેટલો વધારે થયો. એ વર્ષમાં મોરીશિયસ રમ એટલો તો વધારે આવ્યો કે તે એકલાથીજ સરકારની આગળાં વર્ષની એ રમની ૬૫૭૪ રૂપિયાની આવક ૧૮૮૪-૮૫ ના વર્ષમાં ૭૭૬૩૫ રૂપિયા થઈ હતી. આ રમ સરાસરી ૮૧.૩ એવર ષુક્ર જેટલો જલદ છે, તેથી ગામડી દારૂ બદલ પાણી ભેળી વાપરવા માટે એનો મોટો જથ્થો મુંબઈ આવવા માંડ્યો છે.

હિંદુ અને મુસલમાનો જેને દારૂની ધર્મથી મનાઈ છે, તેઓ પોતાની લખ પૂરી પાડવા દારૂ બદલ કોલોનવાટર વાપરે છે. તેમાં સાધારણ વપરાતા સ્પિરિટો કરતાં વધારે એટલે ૨૫ થી ૨૦ એવર ષુક્ર જેટલો આલ્કોહોલ હોય છે.

સરકારને વર્ષ દહોડે મુંબઈ હ/લાકામાં દારૂની જકાતમાં મ્યુનિસિપાલ ડ્યુટીઝ બાદ કરતાં સઘળી મળીને ૫૦૦૦૦૦૦ થી ૭૦૦૦૦૦૦ ની આવક થાય છે.

મુંબઈની સરકારને સઘળી જાતના દારૂથી મલતી છેલ્લાં ચાર વરસમાં વારસિક ઉપજ અને તે આગળની પાંચ વરસ ૧૮૭૬-૭૭ થી તે ૧૮૮૧-૮૨ ની સરાસરી ઉપજ તથા દર વરસની વસ્તીની ગણતરીના પ્રમાણમાં દર માણસ દીઠ અબકારી કર કેટલો પડ્યો, તે હેઠલા આંકડા દેખાડે છે:—

ગામના નામ.	વસ્તી.	પાંચ વરસની સરાસરી આ- વકાના રૂપિયા.		રૂપિયામાં આવક જુદાં જુદાં વરસથી.				જમીનો, દર માણસ દીઠ પડતો કરાવેલ -૮૬ નાં વરસમાં.
		૧૮૭૬-૭૭	૧૮૮૧-૮૨	૧૮૮૨-૮૩	૧૮૮૩-૮૪	૧૮૮૪-૮૫	૧૮૮૫-૮૬	
મુંબઈ	૭,૭૩,૧૯૬	૮,૨૮,૪૫૧	૧૩,૪૪,૫૦૩	૧૬,૩૩,૭૮૮	૧૭,૪૩,૫૦૬	૨૦,૫૭,૮૨૫	૨૧,૭૮,૯૭૮	૨-૧૩--૧
અમદાવાદ ..	૮,૫૬,૩૨૪	૫૬,૩૫૯	૭૧,૬૩૯	૧,૦૯,૮૯૬	૧,૦૮,૭૬૪	૧,૭૨,૨૬૯	૧,૭૧,૬૯૩	૦-૩--૨
બેંગાલ	૮,૦૪,૮૦૦	૧૫,૭૦૧	૧૬,૬૩૯	૨૮,૬૯૩	૨૨,૮૯૧	૨૪,૬૧૦	૨૪,૬૨૨	૦-૦-૮
પંચમહાલ ..	૨,૫૫,૪૭૯	૧૯,૧૦૭	૧૭,૩૭૦	૨૭,૮૦૩	૨૬,૭૭૪	૨૬,૭૦૩	૩૧,૯૦૧	૦-૨--૦
ભરૂચ	૩,૨૬,૯૩૦	૬,૭,૫૪૫	૩૬,૯૩૪	૧,૩૭,૪૧૧	૧,૩૮,૧૦૪	૧,૬૬,૭૪૦	૧,૬૮,૦૮૬	૦-૮--૩
સુરત	૬,૧૪,૧૯૮	૩,૭૪,૯૩૮	૪,૪૭,૯૩૮	૬,૭૩,૫૬૬	૮,૦૨,૫૨૯	૭,૪૩,૦૬૨	૮,૦૮,૧૦૭	૧-૫--૧
પાના	૮,૫૫,૯૨૨	૪,૭૨,૫૦૦	૬,૧૪,૦૬૪	૭,૨૭,૫૬૬	૭,૭૩,૬૧૬	૭,૪૫,૪૦૯	૮,૧૪,૭૫૬	૦-૧૫--૩
નાસિક	૭,૮૧,૨૦૬	૯૨,૯૭૬	૧,૧૭,૭૪૨	૧,૩૧,૧૫૪	૧,૨૯,૬૧૩	૧,૭૫,૬૨૮	૧,૭૭,૦૨૯	૦-૩--૭
પાનદંશ	૧૨,૯૭,૫૦૧	૨,૬૮,૬૭૬	૨,૯૪,૭૨૬	૪,૬૭,૭૪૫	૫,૩૭,૮૭૧	૪,૫૨,૬૫૫	૫,૪૭,૧૫૯	૦-૬--૬
અમદાવાદ ..	૭,૫૧,૨૨૮	૨૯,૮૦૨	૩૪,૩૬૭	૫૯,૧૩૨	૪૯,૯૮૯	૮૫,૫૬૬	૮૮,૦૩૮	૦-૧-૧૧
પૂના	૯,૦૦,૬૨૧	૧,૯૫,૭૮૯	૨,૩૪,૭૫૬	૩,૧૭,૩૬૧	૩,૩૯,૫૯૧	૪,૪૭,૬૬૬	૪,૩૪,૨૨૨	૦-૭-૧૦
શોલાપૂર	૬,૯૬,૦૨૦	૬૦,૫૯૯	૮૦,૭૩૦	૧,૩૪,૫૮૩	૧,૨૬,૬૮૦	૧,૫૪,૦૨૮	૧,૫૯,૭૩૪	૦-૩--૮
સતારા	૧૩,૨૫,૫૪૪	૩૧,૬૬૪	૪૭,૪૬૮	૬૮,૮૨૪	૬૮,૧૧૫	૧,૦૧,૮૧૧	૧,૦૫,૩૩૭	૦-૧-૩
વેલગામ	૨,૮૭,૪૮૪	૧,૩૪,૮૫૯	૧,૧૭,૮૯૧	૨,૧૪,૧૮૭	૨,૨૨,૮૪૯	૨,૮૬,૮૧૮	૩,૧૬,૮૯૭	૦-૩-૧૧
પારવાડ	૬,૯૮,૯૩૩	૨,૩૨,૬૨૫	૧,૩૮,૨૩૨	૨,૪૭,૭૬૬	૨,૫૯,૦૯૧	૩,૩૧,૩૧૧	૩,૪૭,૧૮૬	૦-૫--૭
કચ્છ	૪,૨૧,૮૪૦	૧,૧૧,૮૬૯	૧,૦૫,૨૬૭	૧,૩૪,૫૦૫	૧,૨૬,૫૩૯	૧,૬૪,૧૩૬	૧,૭૬,૬૨૮	૦-૬--૧૦
રતનાગિરી ..	૬,૯૭,૦૬૦	૬૬,૮૦૭	૬૬,૮૦૭	૧,૩૫,૦૦૭	૧,૬૮,૫૦૭	૧,૭૧,૦૪૨	૧,૭૧,૦૪૨	૦-૨--૮
ડોહાવા	૪,૮૨,૮૩૦	૯૦,૬૨૩	૧,૧૪,૫૮૯	૨,૫૫,૯૯૫	૨,૯૮,૦૦૫	૨,૭૮,૫૨૪	૩,૧૮,૮૬૫	૦-૧૦--૭
જામલે	૧,૫૦,૬૪,૬૬,૦	૩૨,૪૬,૨૨૪	૪૦,૨૫,૮૬,૦	૫૬,૨૮,૫૪૨	૬૦,૭૩,૮૯૧	૬૭,૨૩,૮૧૧	૭૧,૯૭,૨૩૯	૦-૩--૮

પ્રકરણ ૬.

દારૂની ભેલસેજ પર વિશેષ વિવેચન.

દવા રૂપે દારૂ વાપરવા આગળ દારૂઓમાં આવતી આગળ જાણવિલી ભેજસેજ ઉપર પહેલો વિચાર કરવો ઘટે છે. એ ભેજ કુદરતી ક્રિયા સાથે ભળીને તથા કૃત્રિમ બનાવટ ઉમેરીને એમ બે પ્રકારથી થાય છે. કુદરતી ભેજો સાધારણ ઉભાણ ક્રિયા ચાલતી વખતે વાઈન બનાવવા કરે છે, જે ગાળવાની ક્રિયામાં સાધારણ પીવાતા દારૂઓમાં એટીલ આલ્કોહૉલ નામનો આવતો આલ્કોહૉલ પસાર થાય છે તે સાથે થોડી ઘણી પસાર થાય છે. આ ભેજોમાં મુખ્યકરીને એમીલ, ખુચીલ, પ્રોપીલ અને હેક્સીલ નામના એમીલ આલ્કોહૉલથી જૂદી જાતના આલ્કોહૉલ, અને એન્ટેડે હાઈડ હોય છે. આ અતિ નારાકારક પદાર્થો વાઈન, બિયર, સાઈડર, અને ગાંજેલા દારૂઓમાં વારંવાર એ ભેજો આવે છે. એમાં સૌથી સાધારણ અને અત્યંત વિશેષ ઝેરી એમીલ આલ્કોહૉલ છે, જેને સાધારણ રીતે ક્યુઝેલ ઓઈલ અથવા પેટ્રોલો સ્પિરિટ કહે છે; કારણ, પેટ્રોલના સત્ત્વમાંથી બનતી આંડને ઉભાણ ચઢવાથી એમીલીક આલ્કોહૉલનો મોટો ભાગ પેદા થાય છે; પણ ક્યુઝેલ ઓઈલ રાખે ખરેખર તે ઉપલા અતિ ઝેરી આલ્કોહૉલની ચારે જાતે માટે વપરાય છે અને જે જાતની વસ્તુમાંથી દારૂ ગાળ્યો હોય તે ઉપર તેમાં આવતાં ક્યુઝેલ ઓઈલની જાતનો આધાર રહે છે. જે મેકે દ્રાક્ષરસમાંથી સારી રીતે બનાવેલા વાઈન કે આન્ડીમાં ક્યુઝેલ ઓઈલ ઘણા થોડા પ્રમાણમાં હોય છે પણ પેટ્રોલ, ખીર, અથવા ગાળવામાંથી બનાવેલા સંધના દારૂ-

એમાં તથા દ્રાક્ષના છુંદામાંથી મળવેલા હલકી વર્ણના આન્ડીમાં એમીલ આલ્કોહૉલનો અંશ વધારે રહે છે, અને મહુંડામાંથી ગાળેલા સિપરિટમાં એમીલ આલ્કોહૉલ જોકે હોય છે તોપણ તેમાં બુયીલ આલ્કોહૉલ મુખ્ય હોય છે. કેમીકલ તેકનોલોજીમાં વેગનરનાં જણાવ્યા પ્રમાણે આંડવાળો ઘટ્ટરસ જેમાં ટારટારીક એસિડનો અંશ હોતો નથી, અને જેમાં ઘણી ઉબ્જુતાથી ઉભાણુ ચઢે છે તેમાં ક્યુઝેલ ઑઈલનો વધારે જથ્થો પેદા થાય છે. જે રસમાં પાણીનો ભાગ વિશેષ હોય છે તેમાં થોડી ગરમીથી ચાલતાં ઉભાણુને લીધે ક્યુઝેલ ઑઈલ (મુખ્ય એમીલ આલ્કોહૉલ) પેદા થતું નથી. અને જે ઉભાણુ ચઢતા રસમાં ટારટારીક એસિડ હોય તો એ કદિ ખનતું નથી.

લીમિંગ પણ જણાવે છે કે ખટાસવાળા ઉભાણુ ચઢતા પ્રવાહિ જેમાં ટારટારિક અથવા સાદૃષ્ટિક એસિડ આવે છે તેમાં ક્યુઝેલ ઑઈલ કદિ આવતો નથી; પણ ખટાસ વગરના અથવા ખારવાળા પ્રવાહિના ઉભાણુમાં એ પહેલો પેદા થાય છે.

હસીડાર પીઅરે ઘણી મહેનત બરી શોધોથી, સાધારણ વેપારમાં ખપતા સઘળા દારૂઓમાં, તેમાં મુખ્ય બિયર, સિપરિટ, રમ, અને નિહરકીમાં ક્યુઝેલ ઑઈલનો થોડોક ભાગ શોધી કહાડ્યો છે. અહિં જોતાં આ ક્યુઝેલ ઑઈલ દારૂગાળનારને એક માટી વેદના યજ્ઞ પોષે છે અને સિપરિટ પીનારને અતિ કાટીલ ઝેર છે; એટલામાટે દારૂને ચોખો કરવાની સઘળી ક્રિયાઓમાં આ ઝેરી વસ્તુ દૂર કરવાનો મુખ્ય હેતુ રાખેલો છે. આ અતિ ઝેરી જાતના આલ્કોહૉલ જેમને ક્યુઝેલ ઑઈલ કહે છે, તેમની ઉકળવાની ઉબ્જુતા (બૉઇલિંગ પોઇન્ટ) એમીલ આલ્કોહૉલ કરતાં જૂદી છે. તે નીચે પ્રમાણે:-

એમીલ આલ્કોહૉલ	૧૭૩.૩°	એમીલ આલ્કોહૉલ.....	૨૭૮.૬°	
પ્રોપીલ	„ ૨૦૭.૫°	હેક્ઝીલ	„ ૩૧૪.૬°
બુટીલ	„ ૨૪૦.૮°			

ક્યુઝેલ ઑઈલની ઉકળવાની ઉબ્જુતા એમીલ આલ્કોહૉલથી વિશેષ છે તે ઉપર સિપરિટને ક્યુઝેલ ઑઈલથી વેગળા પાડવાની રીતી આધાર રાખે છે. જૂદા જૂદા પ્રવાહિઓ જેમને ખજખજાવવાની ઉબ્જુતા જૂદી છે, તેમનાં મિશ્રણ ગાળે છે, ત્યારે જેને ખજખજાવવાની ઉબ્જુતા થોડી હોય તે પહેલાં ગળાઈ જાય છે. પણ જેમ તે મિશ્રણ વધારે ઉકળતું જાય છે, તેમ પેલા ચઢતી ઉબ્જુતા વડે ઉકળતા પ્રવાહિઓ પણ પસાર થવા માંડે છે. આ માટે સિપરિટમાંથી ક્યુઝેલ ઑઈલ સઘળું દૂર કરવા એક વખત ગાળતું બસ થતું નથી. બ્લુકોઝ (દ્રાક્ષા) આંડના રસમાં ઉભાણુ ચઢતી વેળા એમીલ આલ્કોહૉલ શિવાય ખીજી જાતના ઝેરી આલ્કોહૉલ કરતાં એમીલ આલ્કોહૉલ ઘણા વધારે જથ્થામાં ઉત્પન્ન થાય છે. એ રંગ વગરની તેલ જેવી તથા જીવ ચુંથાય અને માથું દુઃખે એવા તીક્ષ્ણ ગંધ અને સ્વાદવાળો પ્રવાહિ છે. અને એનો વિશેષગુણ ૦.૮૧૮ છે. એ એમીલ આલ્કોહૉલ તથા ઘટ્ટરમાં પિગળે છે, પણ પાણીમાં પિગળતો નથી. દારૂઓમાં આવતા સાધારણ એમીલ આલ્કોહૉલથી રાસીર ઉપર જે અસર થાય છે તે એમીલ આલ્કોહૉલથી અતિ જોરાવર રૂપમાં થાય છે. બુયીલ આલ્કોહૉલમાં એમીલ આલ્કોહૉલનાં જેવીજ અસર રહેલી છે. બ્લાઈડ કહે છે કે કોઈપણ પ્રવાહિના એક આઉસમાં ૧૬ ગ્રેન જેટલો એમીલીક આલ્કોહૉલ

હોય તો તે તંદુરસ્તીને હાનિ કરેછે. ઝમીલ આલોહાલ કરતાં કુચુઝેલ ઑઠલનો ઉક્તવાનો અંશ વધારે ઉંચો હોવાથી ઝમીલી ખાતરી લાગેછે કે ગાળવામાં ઝમીલી આલોહાલ સાથે ઝમી વરાળરૂપે પસાર થઈ શકશે નહિ, અને વાસ્તવિક જોતાં ઝમીનો ઘણો ભાગ ભાડી (સ્ત્રીલ) માં બાકી રહેલો તેલ જેવો પદાર્થ હોયછે, તેમાં પાછળ રહી જાયછે, તો પણ તેનો થોડો ભાગ ઝમીલી આલોહાલ સાથે સંયુક્ત થઈને પસાર થાય છે. પેટા બિહરખી બનતાં કુચુઝેલ ઑઠલ સઉથી ઘણા ભાગમાં પેદા થાયછે, અને ગાળવામાં ગમે ઝમીલી મહેનત અને સંભાળ રાખ્યા છતાં સ્પિરિટમાં થોડો કે વધારે જરૂર બળી જાયછે. કુચુઝેલ ઑઠલ દૂર કરવા તેને બાળેલાં લાકડાંનાં નવા કોલસા-માંથી ગાળવાની સખત રીતી વાપર્યા છતાં ઝમીનો ઝેરી ભેગ પેટા બિહરખીમાંથી તદ્દન નિકળી જતો નથી. અનાજમાંથી બિહરખી ગાળવા અને ગોળમાંથી રમ ગાળવામાં, તેના બનાવનારાઓ કુચુઝેલ ઑઠલ અને ઝમીલી આલોહાલની વરાળ થવાની હેર શેર અંશનો લાભ લઈ કુચુઝેલ ઑઠલને દૂર રાખેછે, અને જે ખાર પહેલો અને છેલ્લો ગળાય છે તે રદ કરેછે, અને વચ્ચેનો ભાગ જેમાં ચોક્કસ પ્રમાણ ઝમીલ આલોહાલનું રહેછે તેજ વેપાર અર્થે આપેછે. આ કારખાનાઓનાં ઘણીઓ ઘણુંકરી આબરવાળા અને પ્રમાણિક હોયછે અને તેઓમાં સારો માલ પૂરો પાડવાની કાળજી રહેછે. ઉપરાંત, તેમના પર જકાત (ઝમ્કસાહઝ) ખાતાંની દેખરેખ રાખવામાં આવે-છે. આટલું છતાં પણ આ સઘળા દારૂઓ ભ્યારે નવા હોયછે, ત્યારે દવા રૂપે વાપરવાને તે ઘણાજ અપૂર્ણ ગણાયછે. સઘળી મહેનત ને સંભાળ છતાં કુચુઝેલ ઑઠલ અને ખીજ નારાકારક આલોહાલ, ઝમીલ આલોહાલના તત્વોને મજબૂત વળગી રહીને તેમનો સહેજ ભાગ પણ પસાર થયા વિના રહેતો નથી. તાજ દારૂમાં આવતી સ્વાભાવિક ભેગ માણસ કોઠપણ હુન્નરથી દૂર કરી શકતો નથી પણ કેટલોક કાળ રાખી મૂકવાથી તે કોઠ કુદરતી ક્રિયાથી આપો આપ નીકળી જાયછે. હવે આ દેશ તરફ આવતા ઇંગ્રેજ દારૂ સઘળા બરોબર વખત રાખી મેલી તે માંહેનો કુચુઝેલ ઑઠલનો બધો ભાગ નીકળો ગયા પછી મોકલવામાં આવેછે, તે વિષે કોણ ખાતરી આપે છે? અને તેમ નથી, તો પીનારાઓનાં શરીરમાં આ અતિ ઝેરી આલોહાલ કેટલો જાયછે તેની સંભાળ કોણ લેશે?

આપણે આગળ કહ્યું કે મહુડાંનો ગાળેલો ગામઠી દારૂ સ્પિરિટના વર્ગમાં ગણાય છે અને તેમાં કુચુઝેલ ઑઠલનો અંશ કેટલો ભળેલો છે તે વિષે મુબઈ હિલાકામાં રસાયણી તપાસ થઈ નથી. પણ ‘બંગાળ ઝમ્કસાહઝ કમીશન’ માટે કલકત્તાના કેમીકલ એને-લાઈઝર ડા૦ વૉડને મહુડાંનાં સ્પિરિટમાં કુચુઝેલ ઑઠલની ભેગ વિષે ખાત્રિપૂર્વક તપાસ કરી સપ્ટેમ્બર ૧૮૮૬ માં રિપોર્ટ કર્યોછે જે રિપોર્ટની નકલ ઉપલા ડાક્ટર મેહેર-ખાનીની રાહે અમને મોકલી આપીછે, તેથી અગત્યની બાબદા જણાયછે. આ સ્પિરિટો બંગાળનાં જૂદાં જૂદાં પ્રગણામાં અને જૂદી જૂદી ઉણ્ણતાની હવામાં બનેલાને લીધે, તેમને બનાવવાની જગોએ જગોની ક્રિયા અને જે સીજમાંથી બનાવ્યા હોય તેમની ખાશિયત અને જોતોને લીધે, તથા ઉભાણ માટે લાગેલા વખતને લીધે, એક ખીજથી ફેરવાળા હતા. ગોળ, મોલ્ડીઝ, અને મહુડાંમાંથી સ્પિરિટો બનાવેલા હતા અને તે બનાવતાં દરેકમાં જૂદું કે સાથે બળીને ઉભાણ ચઢાવવામાં આવું હતું. એક નમૂનાની

બનાવટમાં ઉભાલુ વેળા પાકત આમલી ઉમેરી હતી. અહિ ગોળ શબ્દ તે સેલડીનાં કે બ્લન્ડરીનાં રસમાંથી કઠણ ચોખ્ખી પેદારા નિકળેછે તે માટે વાપર્યોછે અને 'મોલ્-સીસ' તે ગોળ બનતાં જે ખીન્ને રગડા જેવા પ્રવાહિ રહેછે તેને કહેછે.

કેટલાક નમૂના તૈયાર કરતાં ઉપલી ચીજોમાં માત્ર પાણી મેળવી ઉભાલુ ચઢાવ્યું હતું; અને કોઈમાં ઉભાલુ જલદી ચઢાવવા પાઉવાળાને ત્યાં મળતું ખમીર ઉમેર્યું હતું અને કોઈમાં ઉભાલુ ચઢેલા રસને ઉકાળી દારૂ ગાળતાં તેનો પાછળ રહેલો રગડો (સ્પેન્ટ વોર) ઉમેર્યો હતો. ઉભાલુ ચઢવાનો વખત ૮ થી ૨૮ કલાક જેટલો હતો. આ ક્રિયા ડિસેમ્પર તથા બેન્ડુઅરી માસમાં ચલાવી હતી. ડાક્ટર વૉર્ડન જણાવે છે કે 'મોલ્સીસ' માં ઉભાલુ આણુવા માટે અંદર પાણીના સમભાગથી છેક છઠા ભાગ સુધી ઓછું નાખ્યાથી મળેલા ઘૂંટું સ્પિરિટ ઉપરથી જણાયું છે કે 'મોલ્સીસ' ના એક ભાગમાં ૧ ભાગ જેટલું પાણી ઉમેરેલાના કરતાં ઓછાં પાણીવાળાં ધટ મિશ્રણ-માંથી કાંઈ અધિક ઘૂંટું સ્પિરિટ નિકળતો નથી જેમકે :—

મોલ્સીસ અને પાણી સમ ભાગ મેળવ્યાથી ૧.૭૭૩૭ ગ્રામન આવેછે.

"	"	"	૨	"	"	૧.૯૫	"	"
"	"	"	૩	"	"	૨.૩૯૮૫	"	"
"	"	"	૪	"	"	૩.૮૯૨	"	"
"	"	"	૬	"	"	૪.૫૬૩	"	"

એજ મિશાળ રોળડીના રસમાંથી બનતા ગોળને છ ભાગ પાણી સાથે મિશ્રણ કરવાથી ઓછા મિશ્રણ કરતાં અધિક સ્પિરિટ મળી શકેછે જેમકે :—

ગોળનો એક ભાગ બે ભાગ પાણી સાથે ૩.૩૪૧ " ગ્રામન ઘૂંટું સ્પિરિટ આવેછે; ૪ ભાગ પાણી સાથે ૪.૧૪૨ ગ્રામન અને ૧ ભાગ સાથે ૪.૪૮૯૧ આવેછે."

નિમ્નો કોઠો આ ડાક્ટરે કીધેલી તપાસનો વિગતવાર હેવાલ પ્રગટ કરેછે અને તેમાંથી જુદી જુદી રીતે બનતા ગામડી સ્પિરિટોમાં કેટલું ફ્યુઝેલ ઓઈલ હતું તે જણાવેછે. આ જણાવું અગત્યનું છે કે તપાસ માટે આપેલા નમૂનામાં એવો એક જ હતો કે જેમાં ૨૦ શેર મહુડાંમાં ૧ શેર પાકી આમલી નાખી ૮૦ શેર પાણી સાથે ગાળ્યો હતો, અને તેજ સ્પિરિટના નમૂનામાં ઓછામાં ઓછું ફ્યુઝેલ ઓઈલ જણાયું હતું, અને આ દાખલો આગળ આપેલું વૅગનર ને લીબિગનું મત કે ઉભાલુ થતા પ્રવાહિ જેમાં ઠારઠારીક અથવા સાઈટ્રિક એસિડ આવેછે તેમાં ફ્યુઝેલ ઓઈલ કદિ આવતો નથી તેને ટેકા આવેછે.

કેહો ૧.

દારની બેલસેલ પર વિવેચન.

૧૯૧

ગાળવાની જગ્યા અને પ્રકાર.	ઉભાલ મહાવના નં- રનું માપ અને તે બર- વાની તારીખ.	વાપરેલી વસ્તુઓ.	ઉભાલ પૂરે થત. લાગેલા વખત.	ગાળવાના સમયનું અંચાત.	કાલક. મી. સેકંડ. ૨-૮-૦	ગાળેલા જ્યો.	ફદમાં તપાસેલી જલદના. ફદમાં સેકંડ પ્રમાણ.	ટીકા.
રૂઝા, સેવલ ડાન્સીલકી.	૩૧ ગેલન. ૭ મી ડિસેમ્બર ૧૮૮૫	સેલડી મોલેમીમ ૧-૦ સેપ્ટેન્વેરા ૧-૦ પાણી ૨-૦	૨૮ ૨૮	વાંચાનું ૪૩ વ્યવ્રન સમાવર્તું.	૨-૮-૦	૨૪-૩૫-૦	૨૮	ઉભાલ વેળા સંપૂર્ણ વખત વા- સથાનું મો. નં. ૧૫ રાખ્યું હતું.
	૨૭ ગેલન.	સેલડી મોલેમીમ ૧-૦ સેપ્ટેન્વેરા ૧-૦ પાણી ૩-૦	૨૮	"	"	૨-૮-૦	૩૦	વાંચાનું મો. નં. ૧૫ પછી એક દિવસને આગરે એવાર ખા- દરથી ઉલેવવાને હાલવાતા.
	૨૪ "	સેલડી મોલેમીમ ૧-૦ સેપ્ટેન્વેરા ૧-૦ પાણી ૩-૦	૨૮	"	"	૨-૮-૦	૩૨	વાંચાનું મો. નં. ૧૫. દિવસમાં સંધ્યે વખત ઉલેવવું.
	૨૮ ૧/૨ "	સેલડી મોલેમીમ ૧-૦ સેપ્ટેન્વેરા ૧-૦ પાણી ૩-૦	૨૮	"	"	૨-૮-૦	૨૬	રોજડુ બે વેળા હાલવેલું.
	૨૬ "	સેલડી મોલેમીમ ૧-૦ સેપ્ટેન્વેરા ૧-૦ પાણી ૩-૦	૨૮	"	"	૩-૮-૦	૩૮	રોજ એક વેળા ઉલેવેલું.
	૨૫ મી ડિસેમ્બર ૧૮૮૫ સેપ્ટેન્વેરા	ગોળ ૦-૨૦ પાણી ૧-૦	૧૮	મટાડીનું.	આમરે ૪-૦-૦	૩	૨૯	વાંચાનું મો. નં. ૧૫ રાખેલું.

† મોલેમીમ તે આ ગોળ ખનતા ને ખીન્ને રંગડા જ્યો પ્રવાહિ છે તે.
* ગોળ તે રોલકી ને ખળીના સંસારથી કુલ્ય એખી પથારા તિરૂંકે તે.

† સેપ્ટેન્વેરા તે મટુડાના એક ખાર ગાળ્યા પછી ને રંગડા વધેલે તે.

ગાળવાની જગા અને પ્રકાર.	ઉભાથ ચઢાવવાના જવરનું માપ અને તે જવરવાની તારીખ.	વાપરેલી વસ્તુઓ.	ઉભાથ પૂરે થતા લાગેલા વખત.	ગાળવાના માપનું પ્રમાણ.	ગાળનાં લાગેલા વખત.	ગાળેલો જથ્થો.	ફદમાં તપાસેલી જલદતા.	રૂકોએ ઓળખેલું સેકેડ પ્રમાણ.	ટીકા.
- માલનાગમાં સુરક્ષી-દાખાદ ડીપ્લોમરી	{	મન-દોર:	રિક્તો.	લાખાનું.	કલક. મી. સેકેડ. આસરે	ગલન-સિનિદ.	૩૩	૧૦૨૬૯	વાસથનું મો બપ રાખેલું.
		સેલડીનો ગોળ... ૦-૨૭	૨૩	"	૩-૦-૦	૩૧૬			
		સેપ-વર્ષી... ૦-૨૭							
		પાણી... ૭-૨૦	૨૬	"	૫-૦-૦	૬૬		૧૪૩૨૫	"
{	{	૨૬ મી ડિસેમ્બર ૧૮૮૫ સેલડીનો ગોળ... ૧-૦	૯	લાખાનું.	નાખેલો નથી.	પહેલા ૨) ગાળતા ૪૬ બીજા ૨) " ૨૦ તપાસ માટે મોકલેલા નહીં ત્રીજા ૨) " ૨૩ ચોથા ૨) " ૨૮ તપાસ માટે મોકલેલા નહીં જુમરે ૮	૦૬૧૨	ઉભાથ ચઢાવવાનો વાસથનું મો ઉમાડુ રાખેલું તે મો-દેલાને બે લ્હાઈ દિવસે પૂરતું હસાવેલું.
		સેપ-વર્ષી... ૧-૦						૦૩૭૮	
		પાણી... ૧-૦							
		૧૫ ગેલન.							
{	{	૨૮ મી ડિસેમ્બર ૧૮૮૫ મહંડાં... ૧-૦	૯	"	"	પહેલા ૨) " ૪૩ બીજા ૨) " ૨૬ તપાસ માટે મોકલેલા નહીં ત્રીજા ૨) " ૨૧ ચોથા ૨) " ૨૧ તપાસ માટે મોકલેલા નહીં જુમરે ૮	૧૫૨૭	
		મહંડાં... ૩-૦						૧૧૫૬	
		પાણી... ૩-૦							
		"							
{	{	૧-૦	૯	"	"	પહેલા ૨) " ૩૬ બીજા ૨) " ૧૭ તપાસ માટે મોકલેલા નહીં ત્રીજા ૨) " ૧૮ ચોથા ૨) " ૧૩ તપાસ માટે મોકલેલા નહીં જુમરે ૮	૦૭૮૫	
		મહંડાં... ૧-૦						૦૦૦૮	
		પાણી... ૧-૦							
		"							

સેનલ ડીપ્લોમરી.

૩૦ મી ડિસેમ્બર ૧૮૮૫ મહુડાં રૂપ-રવૈયા પાછી	૦-૩૪૬ ૩-૦ ૪-૧૨૬	૮	"	"	પહેલાં ૨) " ૪૯ બીજા ૨) " ૨૨ તપાસ માટે મોકલેલા નહીં ત્રીજા ૨) " ૧૯ ચોથા ૨) " ૨૮ તપાસ માટે મોકલેલા નહીં જુમલે ૮	૧૪૨૮ ૦૪૫૭
૩૧ મી ડિસેમ્બર ૧૮૮૫ મહુડાં સેલડીનો ગોળ પાછી	૦-૨૧૬ ૩-૦ ૪-૧૨૬	૮	"	"	પહેલાં ૧ " ૧૬ બીજા ૧ " ૧૬ તપાસ માટે મોકલેલા નહીં જુમલે ૨	૧૪૦૬
" " મહુડાં સેલડીનો ગોળ પાછી	૦-૧૨૬ ૩-૦ ૧-૨૬૬	૮	"	"	પહેલાં ૧ " ૩૯ બીજા ૧ " ૨૫ તપાસ માટે મોકલેલા નહીં જુમલે ૨	૪૫૧૩
વાસ્તવ્યનો માપ નાંખ્યા સેલડી મોલેલીમ નથી. ૦-૧૦ ૭ મી જાન્યુઆરી ૧૮૮૬ પાછી રૂપ-રવૈયા ગોળ રૂપ-રવૈયા પાછી	૦-૧૦ ૦-૩ ૧-૨૦ ૦-૧૦ ૦-૧૦ ૦-૧૦	૧૯	"	૬	૦૭૧૬
" " ગોળ રૂપ-રવૈયા પાછી	૦-૧૦ ૦-૧૦ ૦-૧૦	...	"	૪	૭૪૨૧.
વાસ્તવ્યનો માપ નાંખ્યા ગોળ નથી. ૦-૧૦ ૭ મી જાન્યુઆરી ૧૮૮૬ પાછી રૂપ-રવૈયા ગોળ રૂપ-રવૈયા પાછી	૦-૧૦ ૧-૦ ૦-૨૦ ૦-૧૦ ૦-૧૦	૧૮	"	નાંખ્યા નથી.	૪	૧૪૧૫
" " ગોળ રૂપ-રવૈયા પાછી	૦-૧૦ ૦-૨૦ ૦-૨૦	...	"	૬	૦૩૨૭
૯ મી જાન્યુઆરી ૧૮૮૬ ગોળ રૂપ-રવૈયા પાછી	૦-૫	૧૩	"	૬	૧૬૫૬

વાસ્તવ્યનો મા. ઉપાડું રાખેલું.

ગાળવાની જગ્યા અને પ્રકાર.	વિશાલ્ય મહાવાના નં- તરનું માપ અને તે બે- રવાની તારીખ.	વાપરેલી વસ્તુઓ.	વિશાલ્ય પૂરું થતાં લાગેલી વખત.	વાપરના સમયનું બ્યાન.	ગાળનાં લાગેલા વખત.	ગાળેલા જથ્થો.	ફરમાં તપાસેલી જલદતા.	ફરફોલ આ- ઉત્તરનું મંડડ પ્રમાણ.	દંડ.
મેગર સેત્રલ ડીપ્તીલરી.	૧૦ મી જાન્યુઆરી ૧૮૮૬	સેપ્ટેન્વારી..... ૦-૧૦ પાણી..... ૦-૩૦	રિમિતો.	વાપરનાં:	જાડ. મી. સેડડ.	ગેલન-ભિનિદ.			
		મહડાં..... ૦-૧૦ સેપ્ટેન્વારી..... ૦-૨૦ પાણી..... ૦-૨૦	૧૪	"	૫	૧૦૭૮	
		મહડાં..... ૦-૧૦ પાણી..... ૦-૨૦	૧૨	"	પરેલા રે જાન રે	પટરે અર પ્રે. ૬૯૮	૦૮૧૯ ૦૩૦૨	
		મહડાં..... ૦-૨૦ પાણી..... ૦-૨૦	૯	"	૧-૩૦-૦	જુમલે ૪	જુમલે.	
વામ્બુડે માપ નોંધે નથી. ૨૫ મી ડિસેમ્બર ૧૮૮૫	૩૧ મી ડિસેમ્બર ૧૮૮૫	મહડાં..... ૦-૨૦ પાણી..... ૦-૨૦ પાણી..... ૦-૨૦	...	"	૮	૬૬	૧૩૮૦	
		મહડાં..... ૦-૨૦ પાણી..... ૦-૨૦ પાણી..... ૦-૨૦	૧૮	મટાડીનું	૩-૨૫-૦	૫	૧૦	૧૬૮૨	વામ્બુડે મો ખંધ રાખેલો.
		મહડાં..... ૦-૨૦ પાણી..... ૦-૨૦ પાણી..... ૦-૨૦	૧૮	"	૪-૦-૦	૫	૪૬	૦૫૦૯	
		મહડાં..... ૦-૨૦ પાણી..... ૦-૨૦ પાણી..... ૦-૨૦	૯	"	૨-૩૦-૦	૫	૩૮	૦૬૭૫	
ફલકના માણકનો- મા સેત્રલ ડીપ્તીલરી.	૧૬ મી જાન્યુઆરી ૧૮૮૬	સેપ્ટેન્વારી..... ૦-૨૦ પાણી..... ૦-૨૦ પાણી..... ૦-૨૦	૧૮	"	૨-૩૦-૦	૫	૩૮	૦૬૭૫	
		મહડાં..... ૦-૨૦ પાણી..... ૦-૨૦ પાણી..... ૦-૨૦	૧૮	"	૨-૩૦-૦	૫	૩૮	૦૬૭૫	
		મહડાં..... ૦-૨૦ પાણી..... ૦-૨૦ પાણી..... ૦-૨૦	૧૮	"	૨-૩૦-૦	૫	૩૮	૦૬૭૫	
		મહડાં..... ૦-૨૦ પાણી..... ૦-૨૦ પાણી..... ૦-૨૦	૧૮	"	૨-૩૦-૦	૫	૩૮	૦૬૭૫	

ડા૦ વૉર્ડનની તપાસનો સાર તથા સ્થૂચના ગામઠી સ્પિરિટ ગાળનારને વિશેષ ઉપયોગના છે. તે જાણવેછે કે “ ગામઠી દારૂઆની આસિયત સુધારવા માટે કાંઈ ઈલાજ સ્થૂચવે મુશ્કેલ છે. ગામઠી દારૂઆને કુચુઝેલ આંધલિથી મુક્ત થવાની આરામ રાખવી મિથ્યા છે. આ બેળનો મોટો ભાગ રહેવો જોઈએ તેમાં અચરતી નથી; કારણ, જે સીજેમાંથી સ્પિરિટ બનાવેછે તેને કુદરતી કાચી હાલતમાં વાપરે-છે, જે ઉખુતામાં ઉભાણુ ચઢાવેછે તે વર્ષનો મોટો ભાગ ઘણી ઉંચી રહેછે, અને ગામઠી દારૂ ગાળનારાઆ કોઈ પણ ધંડા કે નિયમ રાખી કામ કરતા નથી. નવા બનાવેલા મહુંડાં સ્પિરિટની ઘણા કાળથી માઠી વાતો જાણીતી છે. મહુંડાં સ્પિરિટને પૂરતા સ્વચ્છ કરવાની રીતો વગર મધ્યમ જેટલો ચોખ્ખો સ્પિરિટ બની શકશે નહિ, અને તેમ કરતાં પણ કુચુઝેલ આંધલિતો અંદર રહેશે, જે માત્ર જૂના થવાથી રક્તે રક્તે ઇશરમાં બદલાશે. ઉભાણુ ચાલતાં પાકી આમલીનો ગર નાખી બનાવેલા સ્પિરિટનો નમૂનો ચેકજ હોતો, માટે તે ઉપરથી કાંઈ આતરી પૂર્વક મતજાહેર કરી શકતો નથી, જોકે ચેક નમૂના ઉપરથી મગેલું પરિણામ બીજામાં ખાટું નહીં પણ પો. આ માટે મહુંડાં સ્પિરિટને સુધારવા નીચલી વિગતો ઉપર ધ્યાન આપવું જોઈએ.

૧. ઉભાણુ જેમ અને તેમ ઉતરતી ઉખુતામાં અને પાણીના મોટા ભાગ સાથે મેળવણી કરીને ચઢાવવું.

૨. બનતાં સ્થૂચી મહુંડાં ચેકલાંજ વાપરવાં : કારણ કે ગોળ સાથે મેળવા કરતાં ચેકલાં વાપરવાથી વધારે ચોખ્ખો સ્પિરિટ મળેછે.

૩. ટારટારીક એસિડ કુચુઝેલ આંધલિ કમી પેદા કરેછે એમ કહેવાયછે, અને કાચી કે પાકી આમલીમાં અનહદ અને સસ્તા પ્રકારે મળતી ટારટારીક એસિડ આપણે મળેછે. આમલી સાથે અને આમલી વગર સ્પિરિટ બનાવીને સરખાવવું જોઈએ કે કુચુઝેલ આંધલિ કયામાં ને કેટલું આવેછે.

૪. ગાળવાની બાઠીમાંથી સંકો રૂબ ભાગથી અધિક ખેંચવો નહિ.

૫. સઘળા નરમ દારૂ, જલદ સ્પિરિટમાં પાણી ભેળી બનાવવા જોઈએ અને ચેકજ ડિસ્પોઝિશનથી નહિ.

૬. દારૂ ચોખ્ખો કરવાની ક્રિયાઆને બનતું ઉત્તેજન આપવું.”

દારૂમાં આવતી બીજી કુદરતી ભેળો, જેથી તેમાં રંગ, ખૂશબો, ઘટપણું ઇ. આવેછે, તે તંદુરસ્તીને નુકસાનકારક ગણાતી નથી, પણ તેથી ઉલટું તેમાંની કેટલીક સીજે દારૂને નરમ પીવાલાયક હાલત બદલેછે. આ ભેળો જેવાકે કસવાળા પદાર્થ, કા-બૉનિક, એસેટીક, ટેનીક, ટારટારીક અને મેલીક એસિડ, આઈશારટ્રેટ ઓફ પોટેશ, ટારટ્રેટ ઓફ લાઈમ, આયરન, કલોરાઈડ ઓફ સોડિયમ, પોટાશિયમ, કૉલશિયમ અને મેગનીશિયમ, સલફેટ ઓફ પોટેશ અને લાઈમ, રંગ લાવનારા પદાર્થો, દ્રાક્ષા-ખાંડ, ઈર્નિનથીક ઇથર, અને ઇર્નનથીક એસિડ—એ સર્વે વાઈનમાં આવેછે; તેમ એવીજ સીજે બીઅર, સાઈડર, રમ, જીન, બ્રાન્ડી ઇ. માં ઘોડીઘણી આવેછે. આ સીજે કાંઈ દારૂની અસ્વચ્છ ભેળોનાં વર્ગમાં આવી શકતી નથી.

બીજી જાતની કુદરતી રીતે દારૂમાં આવતી ઘણી નુકસાનકારક ભેળ, એલડે-હાઈડ નામનો પદાર્થ છે. મૂખ્યકરીને એસેટીક એલડેહાઈડની ભેળ દારૂ-

આમાં આવેછે. ઑલ્ટોહોલના તત્વોમાંથી એક અથવા વધારે હૈડ્રોજનનાં તત્વો નીકળી ઑલ્ટોહોલડ અનેછે. એસેટીક એલડેહાઈડ ધણેજ ઝેરી પદાર્થ છે. સાધારણ દારૂઆમાં આ પદાર્થનો કેટલી હદ સ્થિતિ ભેગ હોયછે, તે ચોક્કસ જણાવવું નથી. જ્યારે ધણેજ થોડો ભાગ હોયછે, ત્યારે તેની હસ્તિ ઇરાવવાનો પ્રયોગ (ટેસ્ટ) સંપૂર્ણ અને આતરીપૂર્વક હાથ લાગ્યો નથી. પણ દારૂઆમાં તેનો ભેગ વારે ધડીએ હોયછે એવું સારા રસાયણીઆ માનેછે. વિશેષકરી તે પહેલીવાર ગાળેલા ખીતમાંથી અનતા વિહસ્તિમાં વધારે જણાય છે. એલેહોલડ એક રંગ રહિત તેલ જેવો પ્રવાહિ છે, અને ગુંગળાવી નાખે એવો એનો વાસ છે. પાણી, આલ્કોહોલ, અને ઇથરમાં તે ધણે સહેલથી પિગળેછે.

૨. કૃત્રિમ ભેળો.

જાણે કુદરતી ક્રિયામાં થતી આટલી ભેળો સ્પષ્ટિત બનાવવામાં પૂર્ણ કુષ્ટ નહી હોય, તેમ માણસે હુન્નર, લાભ અને લાલચથી ઉચ્છેરાઈ, તેમને વળી ધણે વધારે ખરાબ બનાવવાના રસતા શોધ્યા છે. સ્વચ્છ દારૂ હંમેશા ધણે મોંઘો રહેછે, કારણ તે બનાવવા માટે વખત, ધીરજ, અને મહેનતનો ભારે ભાગ આપવો પડેછે. પણ બેઠમાન ધંધાદારીઆ અસલના વખતથી ઇગાતા આવેલા લોકને ખરચે નકળિયત બનાવેથી મોટી પેદારા હાંસલ કરવાની યુક્તિ શોધતા આવેલા છે. સ્ત્રુમ નામનો એક જર્મન લખનાર કહેછે “ધરસંસાર, તથા દવાના ઉપયોગને માટે પણ તદન સ્વચ્છ ભેગ વગરનો વાહન તળ જર્મનીમાં પણ મળવો કેટલો મુશ્કેલ છે, તે સારી રીતે જણાયું છે; કારણ કે વાહનનો વેપાર થોડાજ સિવાય ખીજ સર્વ લોભિયા નાણું ધીરનારા, હુઆ ધંધાદારીઆ, અને લાલચુ ધરવાળાઆ જેમને માણસની જીંદગી અને તંદુરસ્તી કરતાં પોતાના લોભી હવસ તૃષ કરવાની વધારે કાળજી હોયછે, તેમના હાથમાં છે.” સ્વિલ પોતાના ગ્રંથમાં કહેછે કે “આત્રી વગરનાં વાહન કરતાં ચોખ્ખી કમ્પૂરી કે ખરી સિન્કોના છાલ મેળવવી વધારે સહેલ છે.” વળી સ્ટીલ, રૈમનવારાના વાહનનાં કૃત્રિમ તર્કટ વિષે પ્લીનીના બોલો ટાંકેછે:—“આપણાં શાહજાદાઆ વતીક ચોખ્ખો વાહન પી શકતા નથી. એટલી તો હાલેર દગલખાજી વધી ગઈછે કે પીનાર અમથો નામનોજ વાહન ખરીદેછે. વાહન બનાવવાની શરૂઆતનાં સહુથી પહેલાંજ વાસણથી આખર સ્થાનાં સધળાંમાં મેળવણી કીધેલી હોયછે. અને આટલું અજબ જેવું છે કે જેમ સહેલો અને સસતો વાહન હોયછે તેમ તે ચોખ્ખો છે.”

આ સધળી ખખર છતાં જે પ્રવાહિ ક્વચિતજ જેવો જોઈએ તેવો હોઈ શકે તેવો એક દરદીને અગત પડવે સાઈ કરવાની કોશિશ કરવી એ આતિ જોખમભરેલું છે. દરદીને વાહન પીવાજ અવશ્યક છે, તો તે વાહનજ હોવો જોઈએ, જો તે મેળવી શકાયતો ! ખજરમાં કહેવાતા વાહનમાં એટલો અર્ધો કચરો છે કે પીનાર એ ખાખતકોઈરતિ પણ ચોક્કસ રહી શકેજ નહિ. માત્ર પ્રતિષ્ઠિત વેપારીને વાજખી દામ આપતાં પણ સાચો વાહન મેળવવાનો થોડોજ સંભવ રહેછે. કોઈપણ કીંમતનો સસ્તો વાહન મોંઘો છે, અને તે મલિનતાનો એક સમુદાય છે. જર્મનીમાં એક જૂની કહેવત છે કે “વાહન બનાવવામાં આવતો નથી પણ તે ઉગેછે.” કમનસીબે આ કહેવત આજ કાળતો હંમેશા ખરી

પડતી નથી. હાલના વખતમાં વાઈનનો જે મોટો ભાગ ઉપયોગમાં આવેછે, તે ઉગતો નથી પણ બનાવવામાં આવેછે. અને દ્રાક્ષનું એક ઠંડયું પણ જોયા વગર રસાયનીના કારખાનામાં બનાવવામાં આવેછે. ખરેખર, કોઈવાઈન એવો નહિ હશે કે જેમાં કૃત્રિમ આન્ડી, અથવા તેથી પણ કોઈ વધારે દુબ મેળવણી ભજેલી નહોય. દ્રાક્ષના ચોખ્ખા રસમાંથી બનાવેલો વાઈન ઘણો અસાધારણ છે, અને તે ઘણા ખરા સઘળા વાઈન પીનારાઓના હાથથી તદન બહાર છે. શેખર દુબ એમ. ડી. પોતાના ગ્રંથમાં લખેછે કે “જો તમે એક દરદીને વાઈન લેવા ફરમાવો, તો તે વાઈનજ હોવા દેજો, અને સંભાળજો કે નિર્લજ દગલબાજ વેપારીઓ જેઓ સ્પિરિટ લઈ તેમાં સ્વાદ અને સુવાસવાળી મીઠી વસ્તુઓ ભેળીને પોતાના મોટા નફા મોટે વાઈન તરીકે વેપાર ચલાવેછે તેમનાં તમારો દરદી ભાગ નહિ થતો હોય..... બદલજમિયતથી પીડાતા દરદીને ડાકટર શેરી પીવા ધીરેથી હુકમ આપેછે, તે શેરી દ્રાક્ષના મંડપ પર તપના સ્વર્ણની પેદાશ છે કે રસાયની કારખાનાની કળાનો પ્રવાહિ છે, તેની પરપૂછ કર્યા વગર કહેછે.” આપણાં ટાપુમાં પાંચ કે સાત રૂપિયે દજનનાં હિસાબે જે પોર્ટ કે શેરી મળેછે, તે ગરીબ લોકમાં ખપેછે, તેનો અહિ આપણે વિચાર કરીએ. સરકાર વાઈન પછવાડે પાંચ આટલી દીઠ એક રૂપિયો નુર લે એટલે આટલી દીઠ લગભગ ચાર આના લેછે, તે ઉપરાંત વેચનારને દુકાનદારીના પટાનો કર (લાઈસન્સ) ભરવો પડેછે. ત્યારે આઠ આના કીમતની આટલી પાછળ વેચનાર ચાર આના જેટલું સરકારને આપે, પછી બાકી ચાર આનામાં વેચનારનો નફો અને જે બે ત્રણ વેપારીઓને હાથથી છેલ્લા દુકાનદારને હાથ આવ્યો હોય તે સઘળાનો નફો બાદ કરીએ તો આટલી ભરી વાઈનનું ખર્ચ દામતો પાણીના મૂળનું થયું જોઈએ. આઠ આનાં ખર્ચ પાણીના મૂળનું એરી પ્રવાહિ, વાઈન નામ ધારણ કરે, ત્યારે દર્દીને શું થાય વાર ? દરદી મોટે આન્ડી ફરમાવતાં તખ્તી અને ઘણું સંભાળવું પડેછે, કારણ ધાર્તીભરેલી ભેળા ઘણીજ ફેલાયલી હોવાથી સાચો નહી તે સહેજ પણ સાચો આન્ડી મેળવવો ઘણું મુશ્કેલ છે. આપણે આગળ કહ્યું તેમ સ્પિરિટ વેચનાર ઘણા (નીતિભંગ) ધંધાદારીઓ હોવાથી પોતાના ખાતાઓમાં છૂપા નૂકડાઓનો સંગ્રહ (રીસીત્સ) રાખેછે, જેમાં તરેહવાર રીતથી બનાવટી આન્ડી, જીન, રમ, બ્રિસિક વિગરે બનાવવાનું નોંધેલું હોયછે. આવી બનાવટોની સંખ્યાબંધ ‘રીસીટા’ અમે અહિ આપી રાકીએ છીએ; પણ તે વગર પણ વાંચનારે નિશ્ચિત જાણવું જોઈએ છે કે આ દેશમાં એવોજ દારૂ જથ્થાબંધ પીવાય છે અને બનાવટનાં દારૂઓની માંગણી પીઠાંમાં વધારે હોયછે. પીનાર છાકટને દારૂ સસ્તો ને ઘણો જોઈએ, અને દારૂની ખાશિયત વિષે ધારો કોઈ રીતે વચ્ચે પડી શકતો નથી. સરસ માલના પ્રમાણમાં કાંઈ ઘણું દામ વેચનારને મળતું નથી, ત્યારે તે પોતાના ગૂંચરાણ સાફ કે લુચ્ચાઈથી જૂદી જૂદી ચઢ ઉતર જાતના દારૂઓ ભેળેછે. નખળા દારૂને સ્પિરિટ ઉમેરી જલદ કરેછે. ઈન્ડિગો, ક્યુચરીન, અને લોગઉડ જેવી બહારની ચીજોથી વાઈનને રંગ આપેછે, અને દ્રાક્ષ વગરની ચીજોમાંથી નકળી વાઈન બનાવેછે. એટલુંજ નહિ; પણ આટલી ઉપર ટીકીટ ઓટાડવામાં પણ સંખ્યાબંધ કાવતરાં કરેછે. જેઓનું નામ સારી રીતે જાણીતું છે, તેમનાં નામની ટીકીટો વાપરવાનો હક્ક ખીજ દૂર દેશોથી દારૂનાં ધંધાદારીઓ ખરીદ કરેછે, અને

પોતાની ભેળભાળની તૈયાર કરેલી ખાટલીઓ ઉપર તે ટીકીટો ચોંટોડે છે અથવા તે તે બહુતાં નામને મળતી ખીબ નામની ટીકીટ બનાવી અણબણા લોક ઉપર લાભ લે છે. આવાં સઘળાં કાવતરાંથી મુંબઈમાં કેટલા થોડા દારૂનાં ધંધાદારીઓ મોકળા હશે, તે વિચારવાનું કામ અમે વાંચનારને જ સોંપીએ છીએ.

આ ઉપરથી દેખવું છે કે તખીય નેં દવા તરીકે દરદીને દારૂ ફરમાવે છે, તે પણ તેની આશિયત અને તેનાં મૂળ (સોર્સ) માટે સંભાળ કે ખાતરીબરેલા રહી શકતો નથી. પણ જે તખીય ચોખ્ખો ઉત્તેજક ફરમાવા આહાતો હોય, તે ઓછીલ આલ્કોહૉલ, અને પાણી ફરમાવી શકે છે. આ આકારમાં આલ્કોહૉલ આપવા વિદ્વાન ડાક્ટરોનાં ફરમાનનો આધાર છે; તથાપિ કેટલીક ઈરિપટાલમાં શકભરેલી ભેળવણીના દારૂ જેમના સ્વાદ અને વાસજ બનાવટ કહી આપે છે તે બદલે ઉપલી રીતે આલ્કોહૉલનો ઉપયોગ કરે છે. જ્યારે તાર્કિકોંઈડ તાવની ખીમારીમાં ભેળંની મંદ હાલતથી લવારો, સૂકી જીભ, નબલી નાડી તથા હાથનું ઉડવું ઈ જેવાં ચિન્હો થાય છે, અને જે વેળા થોડા સ્વચ્છ આલ્કોહૉલની મદદથી કાર્યદો ગણવામાં આવે છે, તે વખતે ઓછીલ આલ્કોહૉલ, તેમ ખીબ ઝેરી આલ્કોહૉલ કે ઓલેહાઈડની ભેળવાળો સ્પિરિટ આપવામાં આવે, તે દરદીને જીવાડવાને બદલે મારી નાંખવામાં મદદ કરેલી કહેવાશે. ઓલેહાઈડ ડાક્ટરોએ દરદીને દારૂ ફરમાવવો પડે, તે તે કયો સ્પિરિટ પસંદ કરવો તેની, જેમ આપણે ઈમાનદાર રસાયણીને ત્યાંથી સોજી દવાઓ પરખ કરીને લીએ છીએ, તેમ સંભાળ રાખવી જોઈએ. વળી પ્રમાણિક બનાવનારા કે વેચનારા પણ તેઓનો દારૂ તદન સ્વચ્છ છે એવી ખાતરી કદિ આપતા નથી; કારણ, તુરતના ગાળેલા સ્પિરિટ દવાના ઉપયોગમાં લેવા યોગ્ય ક્વચિતજ હોય છે. અને તેમાંથી ઝેરી કુચુએલ ઓલેહાઈડનો ભાગ જ્યારે સઘળો નીકળી ગયો તે પણ વેચનાર ખાતરીથી જાણી શકતો નથી. ઝેરી જીવનના આલ્કોહૉલનો ભેળ સર્વ કદિએ નીકળી શકતો નથી; તે જરાપણ દારૂઓમાં રહી જાય છે. અહિં તે કુદરતજ વખત લઈને કામ કરે છે, જેથી દારૂઓ વર્ષો રહ્યા પછે (મિલાઈંગ) થી સાફ થાય છે, ને તેથી ઘણી ખરી તેની અસ્વચ્છતા નીકળી જાય છે. આ કારણસાર જૂનો સ્પિરિટ દરદીને માટે ફરમાવે છે. કોઈ પણ સ્પિરિટ બનવા પછે ઓછામાં ઓછાં ત્રણ વર્ષ આગળ પીવાલાયક થતો નથી.

ભાગ ત્રીજો.

લોકજન્ય જમ એટલે લોકમાં ઈસલા ખોટા વિચાર.

પ્રકરણ ૧.

તાકાદ ઉસ્કેરનાર તરીકે દાઝનાટે જમ.

દાઝમાં ઉસ્કેરનારો એટલે ઉત્તેજક (સ્તિમ્બુલંત) ગુણ છે. એવું કહેવાયછે. ઘણા લોક 'સ્તિમ્બુલંત' બોલ વાપરેછે, ત્યારે જાણે દાઝ માણસની રાક્ષિતમાં વધારો કરનારી કોઈ ચીજ હોય, એવો વિચાર તેમનાં મનમાં હોયછે; પણ દાઝમાં એવી ખુબી મુતબગ નથી. 'સ્તિમ્બુલંત' એવા પદાર્થને કહેછે કે જેમાં તન કે મનનાં કાર્ય બળવવામાં વધારો કરવાની રાક્ષિત રહેલી છે. આવા વધારો બે પ્રકારથી થઈ શકે-છે. એક તો તે પદાર્થ પૃથક્કરણ થઈ શરીરમાં પોષણ અર્થે ખોરાક માફક નવી રાક્ષિત પેદા કરે, નહિતો બીજી રીતે, કુદરતે કોઈ અન્યત્ર કારણ સારૂ મદદ આવવા શરીરમાં જે રાક્ષિત સંઘરી મૂકેલીછે અને જે વાપરવાનો માણસની મરજીને અપ્તિ-યાર નથી તે અપ્તિયાર મરજીને સ્વાધિન કરે. આલ્હોહોલ માટે એવો દાવો ઉઠાવવામાં આવેછે કે તેઓ બેઠું કારણ સારૂછે, એટલે ખોરાક અને ઉત્તેજક (સ્તિમ્બુલંત) તરીકે ચાકસ પરિણામ પેદા કરવાને એનો નિર્માણ જથ્થો અવશ્ય છે અને તે હદથી ઉપરાંત જાયછે, ત્યારેજ શેષ ભાગ કેપી અસર કરેછે. આ દાવો પરીક્ષા કરતાં જણારો કે તેની દરેક પુષ્ટિમાં ભાંગી પડેછે. આલ્હોહોલનો ગમે એટલો થોડો ભાગ પણ ઝાડપાનની જીવનરાક્ષિતમાં ઉત્તેજક અસર કરતો નથી. ડાક્ટર રીડને દેખાડયું છે કે શાકભાજી (કૃશ) ની ખેતીમાં સંક્રે. ૧૦ થી ૧ ભાગ જેટલા આલ્હોહોલનાં મિશ્રણવાળું પાણી વાપર્યું, ત્યારે આલ્હોહોલના ન્યૂનાધિક પ્રમાણમાં છોડવાએનાં ઉગવું કમતી થતું રહ્યું. જડ પદાર્થના પરમાણુ (વિજીતેબલ સેલ્સ) ને આલ્હોહોલનું કોષપિણુ વળન (દોઝ) ઉત્તેજક થઈ પડતું નથી; પણ પ્રાણી જીવનનો અહિ મુખ્ય વિષય છે, માટે પ્રાણીશરીરનાં પરમાણુ ઉપર થતી અસર વિષે શું ખુલાસો છે? શરીરમાં આ પરમાણુ (સેલ્સ) થી જળવાતાં એક અને સઘળાંજ કાર્યોને આલ્હોહોલનો જરાકે વધારો માત્રા (દોઝ) આદિથી અંત સૂધી કેપી (નારકોતીક) અસર પૂગાડેછે. શરીરમાં આલ્હોહોલ જે ચિન્હો પેદા કરેછે તે અંતર અવયવનાં મૂળ પરમાણુ(સેલ્સ) ઉપર કેવી અસર કરેછે તે ઉપર લક્ષ આપવાથી સહેજમાં સમજી શકાયછે. માટે આલ્હોહોલની ઉત્તેજક (સ્તિમ્બુલંત) અસર જે દ્રવ્યપર થતી કહેવાયછે તે દ્રવ્યનાં મૂળ પરમાણુ ઉપર થતી અસર તપાસવી જોઈએ. આલ્હોહોલની હોજરી ઉપર થતી અસર

વિષે એમ કહેવાય છે કે તેથી ત્યાંનાં તંતુઓ ઉત્તેજિત થઈ પામનરસ પેદા કરનાર પિંડને ઉત્તેજિત કરે છે, તેથી પામનરસ વધારે ઝડપે છે. પણ ખરેખર અહિં તેથી ઉલટું જ બને છે. આલ્કોહૉલ હોજરીમાં પૂગતાં જ ત્યાંનાં તંતુ પરમાણુ (નર્વસેસ) ને મંદ કરે છે, જેથી તંતુઓનો ત્યાંની રક્ત કેરાવાહિઓને સ્વભાવિક સંક્રાંતિ હાલતમાં રાખવાનો સ્વાભાવિક અંકુશ નીકળી જાય છે, અને તેથી કેરાવાહિની ઢીલી પડે છે, તેમાં લોહીનો પ્રવાહ વધારે થાય છે, તથા હોજરીનું સ્લેબમ પડ લોહીથી લાલચોળ બને છે અને તે લોહીનો ઘસારો વધ્યાથી સ્લેબમરસ તેમજ પિંડમાંથી પામનરસ વધારે ઝડપે છે. આ ચિન્હો હોજરીમાં લોહીનો જોસ ચઢવાથી થાય છે, તેથી દારૂ હોજરીને ઉત્તેજક કરે છે, એવું સાધારણ રીતે કહેવાય છે, પણ ખરેખર તે આ જોસ દારૂથી હોજરીનાં તંતુ પરમાણુ મંદ થવાનું પરિણામ છે. વળી આલ્કોહૉલ હોજરીમાંથી લોહીમાં ચુસાઈ શરીરમાં ફરી વળે છે, ત્યારે તે ભેજમાં આવતાં વાર ભેજનાં પરમાણુ મંદ કરે છે. જેથી જેમ હોજરીમાં થાય છે, તેમ અહિં તેવી અસરથી આખાં શરીરની રક્તવાહિનીઓ ઉપરનો ભેજનાં પરમાણુ (વેન સેસ) નો અંકુશ નબળો પડે છે, તેથી રક્તવાહિની ઢીલી પડી પહોળી થઈ શરીરના સઘળા ભાગોમાં લોહીનો પ્રવાહ વધે છે અને પીનારનો દેખાવ રતાસ પડે છે. આ લોહીનો પ્રવાહ ભેજની રક્તગ્રાણીમાં થઈ જે આવેરા થાય છે તેની અસરથી ભેજમાં વિચારો ઝડપથી દોડે છે, અને દારૂ પહેલી હદવેર પીવાથી ઉપજતાં જોરાના સઘળાં ચિન્હો પીનારમાં પ્રત્યક્ષ દીસે છે. અહિં પણ આલ્કોહૉલની ઉત્તેજક (રિતમ્યુલન્ટ) અસરથી ઉલટી જ ભેજનાં પરમાણુ ઉપર મંદ કરનારી અસર થાય છે અને તે પરમાણુ મંદ થવાના પરિણામ યોગે લોહીના જોરાવાળા ચિન્હો ઉપજે છે. આલ્કોહૉલની હૃદયના તંતુ પરમાણુ ઉપર થતી એવી જ મંદ કરનારી અસરથી હૃદય ઝડપમાં ધડકે છે, નહિકે હૃદય ઉત્તેજક (રિતમ્યુલેન્ટ) થઈને ઝડપથી ધડકે છે. આલ્કોહૉલનો જરાએ સ્પર્શ થતાં જ ચઢતા પ્રકારનું કાર્ય બજાવનાર ભેજનાં પરમાણુ તુરત મંદ થાય છે, જેથી અકલ, બ્રહ્મ, સાવધપણું ધૈર્ય, ઠરાવ ઈત્યાદિ જોવા ઊંચા ગુણો દેખાઈ રહે છે. આપણી ખાસ ખીલેલી ઇન્દ્રિયોનો ગુણ જેમકે લાંબી નજર પહોંચાડવી, અવાજના મોજ સંધરવા, લાગણીશક્તિથી પરીક્ષા કરવી વગેરે નાનૂક કાર્યો આલ્કોહૉલ થન્ય કરે છે. ઘણા થોડા પાનથી પણ નજરની હદ કમી થાય છે; સહેજ ફરકના બેચ્છર કાનથી જૂદા જેવા પરખાતા નથી, અને ત્વચાની સપાટીને બે અની ખુંચતાં તે જેટલા સ્વભાવિક તણાવથી માલમ પડવી જોઈએ તે તણાવત વધે છે. વજનની પરીક્ષા કરવાની લાગણી પણ એવી જ રીતે મંદ પડે છે. ગતિ કે લાગણીશક્તિ એક અંતરથી ખીજે લાવલક્ષ્ય કરનારા તંતુઓનું ખાસ કાર્ય આલ્કોહૉલની અસરથી ધોધું અને કમજોર થાય છે, જેમકે હાથને કાંઈ લાગવાથી તે ઝટ ખેંચાઈ લેવાય છે, તે ગમે એટલા થોડા આલ્કોહૉલથી ઝટ ખેંચાતો નથી. એ કાર્યમાં કોઈ સીજ અડવાની લાગણી હાથમાંનો માનતંતુ ભેજમાં લઈ જાય અને સ્નાયુનું સંક્રાંતન કરી હાથને ખસેડવાની પ્રેરણા ભેજમાંથી ગતિતંતુ મારફત પાછી ફરે તે પ્રતિક્રિયા, આલ્કોહૉલ જેટલા વધતા પ્રમાણમાં લીધે હોય તેટલી, સ્વભાવિક ઝડપ કરતાં ઓછા વેગથી ચાલે છે. એજ માફક સ્નાયુની સંક્રાંતનશક્તિ, આલ્કોહૉલનો થોડામાં થોડો માત્રા (દોઝ) ઘટાડે છે. ડાકટર રિચર્ડસને દેખાડી આખું

છે કે એક દેડકાનો ઉત્તેજીત કરી સંકોચેલા સ્નાયુ, આલોહોલની વધારેને વધારે અસરમાં એણેને એણે વળન ઉપાડી શક્યો. ડાકટર પાર્કસને આર સિપાઈ ઉપર અજમાવેલા દાખલો, જે પાછળ આવશે, તે પૂરવાર કરે છે કે સ્નાયુશ્રમ ટકાવી રાખનારી રાત્રિમાં આલોહોલ નુકસાનકારક અસર કરે છે. આ સઘળી સિદ્ધિ બાબદો આલોહોલમાં ખરેખર ઉત્તેજીત (સ્તિમ્બુલેત) કરનારી અસર જરા પણ નથી, તે નિશ્ચય સાબિત કરે છે, અને શિખાડે છે કે જે જોશનાં ચિન્હો પહેલી હદમાં આલોહોલ લીધાથી થાય છે તે તંતુપરમાણુને મંદ કરી પરિણામે ઉપજતાં અસ્વભાવિક કાર્યો છે, — નહિ કે તે આલોહોલ ઉત્તેજીત (સ્તિમ્બુલેત) કીધેલા ગુણો છે. આલોહોલની મળ્મળતંતુ દ્રવ્ય (નર્સે ટિસ્ચુઝ) ઉપર અસર પ્રથમથી આખર સુધી સઘળી શૂન્ય કરનારી છે, અને આવી અસર આ દ્રવ્યનાં જેમ અદિયાતા ક્રમના સ્થળ ઉપર વહેલી, તેમ ઉતરતા ને કનિષ્ઠ સ્થળમાં સૌથી મોડી થાય છે. ભેજનાં સૌથી શ્રેષ્ઠ ક્રમનું સ્થળ જ્યાંનાં પરમાણુમાં બુદ્ધિબળનું કૃત્ય ચાલે છે, તે આલોહોલવાળાં લોહીનો સ્પર્શ થતાં જ મંદ થઈ જાય છે, અને પીનાર બુદ્ધિહીન થાય છે. આજ વખતે રક્તવાહિનીઓની સ્વભાવિક સંકોચન સ્થિતિ રાખવાનું કાર્ય જે મળ્મળતંતુસ્થળના પરમાણુના અધિકારથી ચાલે છે તે મંદ પડે છે અને તે અધિકાર બંધ થવાથી લોહીનો પ્રવાહ સઘળી રક્ત નળીઓમાં વધે છે અને તેથી તેનો જોશ સર્વે ઠેકાણે બાપી રહે છે, આ જોશના યોગે શરીરના સઘળા અવયવનાં કાર્યો અસ્વભાવિકરીતે ઉત્તેજીત થાય છે, એટલે મૂત્ર, પિત્ત, પાચન રસ, પરસેવ ઇત્યાદિ અધિક પેદા થાય છે. વળી લોહીનો જોશ વધ્યાથી ભેજનાં જે પરમાણુમાં વિવેક બુદ્ધિ નરમ પડી ગયા પછી કલ્પના વિગરે બીજા હલકા કાર્યોના પરમાણુ ઉત્તેજીત થાય છે, તેથી પીનારમાં મારવા, ગાળો ભાંડવા, ઘેલાં ચેડાં કહાડવા, હસવું, રડવું ઇત્યાદિ કાર્યો ઉચ્છેરાય છે. આવી સ્થિતિને લીધે સાધારણરીતે દારૂને જોશ ઉચ્છેરનાર (સ્તિમ્બુલન્ટ) કહે છે, જે કે આ સ્થિતિ ખરેખર જેતાં દારૂથી ભેજનાં શ્રેષ્ઠ દ્રવ્યો સુસ્ત પડી તેમનો અપ્તિયાર ખોઈ દે છે, તેનું પરિણામ છે. દારૂથી મિશ્રિત લોહીની હજી જેમ અધિક અસર થતી જાય છે, તેમ ભેજનાં કનિષ્ઠ પરમાણુથી ચાલતાં કાર્યો પણ આખરે મંદ પડે છે જેથી પીનાર છેલ્લાં બેભાન હાલતમાં આવે છે.

હવે આલોહોલ જે ખરી ઉચ્છેરનારી અસર કરે છે તે ઉપર લખેલાથી જુદીજ છે અને તે અસર તે લોહીમાં શોષણ થાય છે તથા તે સાથે ફરી ભેજને સ્પર્શ કરે છે તે પહેલાં કરે છે. એક માણસ બેહોશ થાય છે, ત્યારે મોં અને છાતી ઉપર થંડા પાણીના ઝટકા મારવાથી તેને સાવધ કરી શકાય છે. મોં અને છાતીની ચામડીના માનતંતુને જેવું ઠંડું પાણી લાગે છે તેવાજ તે સ્પર્શનું માન ભેજમાં પુગાડે છે, તેના યોગે બેહોશ માણસ શુદ્ધિના ચિન્હો દેખાડે છે. એ પ્રમાણે બ્રાન્ડી મોંઢામાં, ગળામાં કે હોઝરીમાં જતાં જ તેમની સપાટીપર જલન કરવાની લાગણી કરે છે, જે ત્યાંના માનતંતુ ભેજમાં પુગાડે છે, તેથી ભેજનું સાવધ બને છે અને તેના યોગે બેશુદ્ધ સ્થિતિમાં શરીરનાં સુસ્ત થયેલાં કાર્યો પાછાં યથાસ્થિત ચાલવા મોકે છે. આ માટે જેમ વધારે જલદ દારૂ હોય તેમ અધિક તીવ્ર અસર કરી જલદી હૌશિયારી લાવે છે, માટે તેવી સ્થિતિમાં જલદ દારૂ થોડો થોડો કરી હુશિયારી લાવવા સારું વપરાય છે. આપણાં ગામડી લોક

બેભાની માં કાંદો, મરી, આદું કે મરચું મોંઢામાં ભચરેછે તે ઉપચાર દારૂની આ અસરને મળતોજ છે. નાકવાટે આલ્કોહૉલ ચ્મવીજ મતલબથી વાપરેછે. બેશુદ્ધિમાં કેલોનવોતર સુંઘાડવામાં આવેછે, ત્યારે કેલોનવોતર માંહેલા આલ્કોહૉલની વરાળ નાક અંદરના જ્ઞાનતંતુમાં ઝણઝણાત કરેછે, તે જ્ઞાન ત્યાંથી ભેજમાં જઈ ભેજું સાવધ થાયછે, અને હોશિયારીના ચિન્હો દેખાડેછે. ગામઠી પેદા બેભાન અવસ્થામાંથી સાવધ કરવા આંખ નાક કે કાનમાં કોઈ તીક્ષ્ણ દવા રેડેછે, કે તપખીર સુંઘાડેછે, તે આ નિયમનો લાભ લેછે. આવા પ્રકારની અસર જ્યારે દારૂ કરેછે, ત્યારે તેજ ખરી ઉચ્છેરનારી અસર છે કેમકે આલ્કોહૉલના સ્પર્શથી જે પ્રતિક્રિયા થાયછે, તેથી ભેજું સાવધ થાયછે, ચ્મટલુંજ નહિ, પણ આપું ચૈતન્ય આપ્તા શરીરના મજ્જાતંતુને પ્રાપ્ત થાયછે. મંદ પડેલા હૃદયનાં ગ્રંથીમજ્જાતંતુ ઉત્તેજન્ય થઈ તે યથાસ્થિત જોરમાં ચાલવા માંડેછે, અને તેથી લોહીની ફેરવણી યોગ્ય ગતિમાં આવેછે. જેવાં ભેજું અને હૃદય આવા ઉપચારથી ઉત્તેજન્ય થયાં કે બેભાન સ્થિતિ દૂર થાયછે, આંખો ઉઘાડમ્મં થાયછે, હાથપગમાં ગતિ આવેછે, શ્વાસ સહેલથી ચાલેછે, નાડી ભરેલી દોડેછે અને હાંડાં પડેલાં અંગમાં હુંફ આવેછે. આલ્કોહૉલનો આવા પ્રસંગમાં ઉચ્છેરનાર ગુણ જોએ દારૂ રોજ ઉપયોગમાં લેતા નથી તેમના પરજ થાયછે; પણ આ ખરી ઉત્તેજક અસર આપણે ઉપર કહ્યું તેમ દારૂ હોજરીમાં જઈ ત્યાં લોહીમાં શોષણ થઈરક્ત સાથે ફરતો થાયછે તેથી અને ત્યારે નહિ, પણ તે પૂર્વે મોંઢામાંથી હોજરીમાં જતાં સપાટીને સ્પર્શ કરેછે, ત્યારે થતી પ્રતિક્રિયાનું પરિણામ છે. આટલા ઉપરથી લોક આલ્કોહૉલમાં જોશ ઉચ્છેરનારી ખાશાયત રહેલી ગણેછે, તે શરીરને ખરેખરી શી બક્ષીસ કરેછે, તેનો આપણે વિચાર કરીએ. આબકી લગાવી કે પરાણી ભાકી એક થાકેલા બલદને જેમ જરા ઝડપથી ચલાવી શકિયે, તેમજ કોઈક માણસના સુરત થઈ ગયલાં મનને તથા થાકી ગયલાં બલદને પહેલું એક ગ્લાસ દેખીતું ગાળાક અને હોશિયાર કરેછે, અને તે પણ કેટલો વખત? જેમ પરાણી ભાકવાથી થાકેલો બલદ સહજ વારજ જલદી ચાલી વધારે થાકી જાયછે, પછી વધારે ચારતે ચાલેછે; તેમ કોઈક માણસના શરીરમાં દારૂથી ખોટી હોશિયારી આવતાં વાર નહીં લાગે તેટલામાં તેની અસર જતી રહી સાચું તન અને મનને આગળના કરતાં પણ વધારે સુરત બનાવી દેછે. કારણ ઉચ્છેરનાર તરફિ દારૂ કામ કરેછે તે પીનારમાં વિશેષ જોર ઉમેરવા વગર, અસાકિતની તેની સ્વભાવિક સમજ કે લાગણી શૂન્ય કરી અંદર રહેલું તેનું સ્વતઃ જોર કાઢવા જેટલીજ અસર કરેછે. આવા ખોટા ઉચ્છેરનારથી ખોરાક જીવી ચીજ છે. ખોરાક માણસને લોહી પૂરું પાડેછે. ચ્મટલે જે ચીજે નવું જોર પેદા કરેછે તે પદાર્થો પેદા કરી આવેછે; પણ પેલો ઉચ્છેરનાર તે શરીર માંહેલું જોર પીનારને છેતરી ઝડપથી બહાર કાઢી લેછે. આપણે દારૂ ઉત્તેજન (રિતમ્બુલંત) કરવા લઈએ, ત્યારે તેની અસરથી આપણું જોર શરીરમાંથી બહાર કાઢી આપીએ છીએ, નહિ કે તેથી જોરની કાંઈ પૂરણી કરીએ છીએ. કુદરત ક્ષુધા વડે આપણને વેળેવેળે ચેતવેછે કે શરીરમાં શક્તિ માટે ખોરાકની ગરજ છે; તેમ જ કોઈ ચીજ ભૂખ મંદ કરેછે તેના યોગે ખોરાક ન ચાલે, તો માણસ નખળું પડેછે. એજ મિશાળ ખપેલી શક્તિ પાછી નવી પેદા થવા માટે કુદરતેજ આશાએશની

ગરજ રાખી છે. જેટલામાટે ચોક્કસ હદ સ્ત્રી મહેનત કરવા પછે કુદરત થાકની લાગણી વડે ચેતવેછે કે રાક્ષિત જાળવવા માટે હવે આસાચ્છેર લેવી, પણ દાર ઉત્તેજક (સ્તિમ્બુલન્ટ) જેવી અસર કરેછે, તેથી થાકની કુદરતી લાગણી મંદ પડેછે. અને પીનારને છેતરેછે કે હજી મહેનત કરવાની તેને રાક્ષિત વધેલી છે. ઉચ્છેરનાર (સ્તિમ્બુલન્ટ) તરફિ દારનો ઉપયોગ કરવા જતાં ફરી ફરી પીવાની હાજત લાગેછે; કારણ, દાર રાક્ષિતમાં વધારો કરવા બદલ તેને વધારે ખપાવેછે અને તેથી બમણી થાકથી પાછી વધારે સુસ્તી આવેછે. આવી હાલતમાં તેને ઉચ્છેરનાર તરફિ દારની મદદ લેવાનું વળી મન થાયછે, ને તે વધારે લેવાયછે; કેમકે હવે બેવડી રાક્ષિત ખપી જવાથી થાકની લાગણી વધી બેવડી થાયછે, પછી અંગની સુસ્તી, મનનો યુગ્મવોડા, સ્વભાવની ઉદાસી અને પાચનરાક્ષિતનું મંદ થવું એ સઘળાં પરિણામ નિપજેછે. જે આ દારનો ઉચ્છેરનાર (સ્તિમ્બુલન્ટ) જેવો ઉપયોગ કાયદાકારક ગણેછે, તેમને ગમે એમ્લો મધ્યમ પણ દાર ખાણુ વગર એમ્લોજ પીધા હોય, તો ઘણુંકરીને નુકસાન કરેછે. દારમાં જે શ્રમશાંતિ યુગ્મ જણાયછે, તે તે સાથે ખાણું લીધામાં આવેછે, તેથીજ કુક્ષિત હોયછે, અને ખોરાકથી થયેલો યુગ્મ, તે સાથે વાપરેલા દારને ખોટો લાગુ પાડવામાં આવેછે. દિવસના કામની વેળા ખાણુ સાથે ઉત્તેજક (સ્તિમ્બુલન્ટ) તરફિ દાર વાપરવો એ ખચીત જોખમભરેલું છે; કારણ, એથી ખોરાકના પાચનમાં પ્રતિરોધ થાયછે, ને મહેનત માટે ઉત્તેજિત કરવા બદલ દાર સુસ્તી આવેછે; એટલામાટે દહાડાનું કામ પૂરું થયાકેરો રાત્રે ખાણુ સાથે, જ્યારે આસાચ્છેર ને ગમતનો વખત શરૂ થાયછે, ત્યારે ઘણું નુકસાનકારક નથી. જેમને ખાણું પછે પણ કામમાં રોકાવવું પડેછે તેમનાથી રાતના દાર લીધા પાંછળ કામ કરી શકાતું નથી; માટે તેઓ ઉંઘીને આસાચ્છેર લઈ પછે કામ પાંછું આરંભી શકેછે. જે શિકારીને નેમ તાંકવા આગળ, ક્રિકેટ રમનારને સામૂત ફટકો લગાવવા આગળ, એક એકા સારંગી વગાડનારને ઉંચી પ્રકારનું ગાણું બજાવવા આગળ અપરાધી કે હોશિયારી આણવા, દાર પીવા કહો, તો તે કદિ તેમ કરનાર નથી; કારણ, પડેલા બે જણ દારને તેમની નજર કમતી રિથર કરનાર, અને છેલ્લા તેની આંગળાંની સ્પર્શરાક્ષિત કે શ્રવણેન્દ્રી (સાંભળવાની રાક્ષિત) એમ્લો તીણી કરનાર ગણેછે. ડાકટર કારવર, જેની બરોબર નેમ ઠાંકનાર ખીજે શિકારી નથી, તેણે દારનો એક છોટો જન્મથી ચાખ્યો નથી.

એક ચિતાતૂર અને શ્રમથી થાકેલા પુરૂષની દાર પીવાથી તેવી લાગણીઓ વધારે ઉચ્છેરાતી નથી, પણ તે લાગણીઓ મંદ બનેછે. અહિં એક કમતી કરવા અને નહિ કે ઉચ્છેરવા (સ્તિમ્બુલેન્ટ) તે દાર પીએછે. એક માણસનું માથું દુખતું હોય, તો દુખવાની લાગણી દારથી ઉચ્છેરાતી નથી; પણ મંદ થઈ દુખતું નરમ લાગેછે. ઘણી ગમગિનીની અસર સુસ્ત કરવા અને નહિ કે ઉચ્છેરવા (સ્તિમ્બુલેન્ટ) ની મતલબથી દાર પીએછે. આ જોતારૂપ જણાયછે કે જે અર્થે દારને લોક ઉચ્છેરનાર (સ્તિમ્બુલન્ટ) ધારેછે, ને તેવા વિચારથી વાપરેછે, તે હેતુ દારથી લેશબાર સચવાતો નથી. જે દાર ઉચ્છેરનાર (સ્તિમ્બુલન્ટ) હોત, તો તે સઘળી રાક્ષિતઓને ખીજવત; પણ તે બદલે વિવેકબુદ્ધિ રતંભિત કરેછે અને જ્યારે બુદ્ધિ દારથી મંદ પડેછે, ત્યારે તેનો નીચ જોશ ઉપરનો અંકુશ તે ખોડીદેછે, અને એક થેલા માણસના જેવા હલકા મનોવિકાર જગૃત થાયછે.

આલ્કોહૉલ કૃષદાકારક ઉસ્કેરનાર (સ્તિમ્બુલન્ત) છે, એવો વિચાર લોકના મનમાં જોડ્યો મજબૂત ઠર્યો છે, એટલો તે ખોટો છે. ઉસ્કેરનાર (સ્તિમ્બુલન્ત) જેવી કાંઈ પણ અસર એ કરે છે તે જુદીજ રીતે અને તે ખાસ રોગવાળી સ્થિતિમાં કરે છે. જેમકે અગત્ય કરીને તાવમાં તથા ખીજી ઘણી જાતની સખત માંદગીમાં કોઈ વેળા હૃદય અને મગજ પોતાનું નિયમિત કાર્ય અસ્વભાવિકપણે ચલાવે છે, જેથી ખીજું તેમને આધારે ચાલતાં પોષણ જેવાં કાર્ય સુસ્ત થાય છે, ત્યારે સહેજવારની મૂરાકેલી પાર ઉતારવા ગુણુકારક દવા દાખલ ડાક્ટરે આલ્કોહૉલનો ઉપયોગ કરી શકે છે.

મકરણુ ૨.

દારૂમાં શાન્તિ, નિદ્રા લાવવાની તાકાદ.

કેટલાકો એવું સમજે છે કે દારૂમાં આસાએરા, શાંતિ અને ઊંઘ લાવે એવા ગુણુ છે. ખરું જોતાં એ ગુણુ નહિ, પણ અવગુણુ છે. દારૂનાં માઠાં પરિણામથી મગજ નિર્બંજ થવાને લીધે આ શાંતિજનક અસર થાય છે. રાશીરની સારી હાલતમાં દારૂનો આયો ઉપયોગ કરવો નુકસાનકારક છે. માથાનાં દરદોમાં, દાંતના કળતરમાં અને એવાં ખીજી બીડાકારક દરદોમાં આસાએરા લેવાને માટે ઘટતી દવા મૂકી દારૂ વાપરવો, એ ઘણું ધાસ્તીભરેલું છે. તોપણ બેજાની કેટલીએક દરદી હાલત વિશેષકરીને જ્યારે મન હૃદયહાર ઉસ્કેરાયાને લીધે અથવા તેને તરેહવાર સ્વપ્નાં લાગી ઊંઘ નહિ આવતી હોય તથા તેણે કરી પાચનક્રિયામાં અડચણ થતી હોય, અથવા ઘેલા માણુસને મનમાં તરેહવાર આતુર ખ્યાલો ભરીને તેની ઊંઘ અકટાવતી હોય, ત્યારે ખીજે ઉપાય લેવાને ખની આવે તેટલાં ઘટતો દારૂ વાપરવાથી હૃદયહાર ઉસ્કેરાયલાં મગજને આરામ મળે છે; અને પાચનરાક્તિ ખગડતી અટકે છે. પણ સાજા માણુસમાં સુસ્ત મનને ઉસ્કેરવા તથા સહેજ હૃદયી વધારે ઉસ્કેરાયલા મનને નરમ પાડવાના ખ્યાલથી દારૂ કદિ લેવો નહીં; કારણુ, એક વખત વાપરીને પીનાર મૂકત થતો હોય, તો તે બેરાક કૃષદાભરેલું ગણાય; પણ અજમાયશ એવું કહે છે કે, એવા ઉપાય તરફ જો દારૂ એક વખત વાપર્યો, તો તે ખીજી અને ત્રીજી વખત લેવાનું મન જરૂર થાય છે અને એમ કરતાં ઘડી ઘડી તેની મદદ લેવાની લાલચભરી આદત થાય છે, તે આદત છોડવી મુશ્કેલ થઈ પડે છે; પછે કેવા બિગાડ થાય તે સમજવું સહેલ છે. એક તંદુરસ્ત માણુસ દારૂ પીએ છે, તો તેને કુદરતી જોવી મીઠી ઊંઘ આવતી નથી, તેનું કારણુ એ છે કે દારૂ પીવાથી તેનાં બેજાનું લોહી તેમાં યથાસ્થિત ફરતું નથી. તે ઊંઘમાં ખુલાસાથી દમ લઈ શકતો નથી. તે બારે અવાજો ધોરે છે અને એવેનીથી આમતેમ પધારીમાં પછાડા મારે છે. અને જ્યારે તે સવારમાં ઉઠે છે, ત્યારે જાણે તેને રાતના આસાએરા નહોતીજ, તેવો એવેન દીસે છે, અને દિવસનાં કામે વળગી મહેનત કરવા તદન અરાક્ત થાય છે. પૂર્ણ કુદરતી ઊંઘ ન આવ્યાથી દારૂ પીનારનું મગજ તરેવાર નિરંકુશ વિચારોથી ભરતું રહે છે; એવા વિચારો દાખી નાંખી તે ઊંઘ લાવવાની ખનતી તજવીજ કરે છે, અને કદાચ જરાતરા ફાવે છે પણ તુરત પાછો જાગી ઉઠે છે.

આખી રાત પછાડા મારતાં થાકી ગયાથી, અને સવાર પડતાં દાર્શની અસર કમતી થવાથી, તે ઉઠવાનો વખત થાયછે ત્યારે કદાચ ઊંધેછે, અથવા તો ઊંધ લાવવામાં નિષ્ફળ થવાથી વધારે દાર્શ અથવા કોઈ ખીજ કેરી વસ્તુ પીએછે અને ઊંધની અવે-જમાં આસપાસનાઓમાં ભય પેદા કરે એવી એભાન હાલતમાં આવી પડેછે.

પ્રકરણ ૩.

દાર્શનો શરીરશ્રમ નિભાવવા માટે ભ્રમ.

ધણાઓ એમ માનેછે કે દાર્શ લેવાની ટેવ રાખવાથી ધણી વધારે મહેનત કરવાની શક્તિ આવેછે, અથવા દાર્શ શરીરશ્રમને ટેકો આપનારો છે, અને તે વાતનો તેમને પ્રસંગોપાત અનુભવ લીધો છે !! વાસ્તવિક જોતાં તેઓ એમાં ઠગાય-છે. વધારે મહેનત કરવાથી અથવા ભૂખથી જ્યારે શરીર થાકી જાયછે, ત્યારે શક્તિ લાવવા ધણા લોક ખોરાક ખદલ થોડા દાર્શ પીએછે. એથી સહેજ વખત મજાતંતુસ્થળ અને હૃદય ઉપર અસર થઈ અંગમાં શક્તિ જોવું લાગેછે. પણ જરા વારમાં શરીર આગળ કરતાં પણ વધારે નબળું થયલું માલમ પડેછે. મહેન-તથી શરીરની શક્તિ કમી થાયછે, તેની બાંધણીનાં તત્વાનો ધસારો થાયછે, અને તેનું કાર્ય ઓછું થાયછે. આવા ધસારાની ખૂટથી ઉપજતી થાક, અને અશક્તિનો ખરો ઉપાય, ખોરાક, સ્વચ્છ હવા, અને આસાએશ છે; તે વડે શરીરના તત્વાની ખૂટ પૂર્ણપણે પાછી પૂરાયછે. તેથી નવા તત્વામાં શક્તિ પાછી એકઠી મળેછે; અને પાછાં મહેનત કરવાને તૈયાર થાયછે. જ્યારે માણસને મહેનત કરવાથી થાક ચડે, ત્યારે તેણે યાદ રાખવું કે તેનો સ્નાયુ એટલે માંસવાળા ભાગ, અને મજાતંતુ સ્થળની રચનાના તત્વાની શક્તિમાં ઘટાડો થયોછે અને તેમના પરમાણુ શક્તિના પ્રમાણ કરતાં વધારે વપરાઈ રદ થયાછે. શરીરની મહેનતમાં માંસવાળા ભાગો ખૂદ ગતિ આપનાર છે; અને મજાતંતુસ્થળ તેમને ગતિમય કરનાર, અને તેપર અમલ ચલાવનાર અથવા દેખરેખ રાખનાર છે. મહેનતથી આ એહ, માંસવાળા ભાગો અને મજાતંતુસ્થળ તેમની પોતપોતાની ફરજોમાં ન્યૂનાધિક અશક્ત થાય-છે. ત્યારે આવી રીતે પડેલી ખૂટ કઈ રીતે પાછી પૂરી? એનો જવાબ એજ કે ખોરાક, સ્વચ્છ હવા, અને આસાએશ, બરાબર વખતે અને બરાબર જગ્યામાં લેવાં. કોઈ પણ માણસને પૂરતો ખોરાક, હવા અને આસાએશ, નિયમિત વખતે મળવા દો એટલે તેને શૈજની મહેનત ઘટતી રીતે બળવવાની શક્તિ મેળવવા માટે કોઈ પ્રકારની દાર્શની ખીજ ખોટી મદદ જોઈશે નહિ. અને જેટલી મહેનત કરવાની તેનામાં કુદરતી કાયનાત હોય તેટલી મહેનત કરવાને તે શક્તિવાન રહેશે. ખોરાક અને આસાએશ નિયમસર લેવા છતાં પણ જો તેનો શરીરનો બાંધો તૂટી જાય, અથવા તેમ થવાની ધાસ્તી લાગે, તો તેઉપરથી તેણે એમ ન સમજવું કે તેનામાં કુદરતી પ્રમા-ણમાં મહેનત કરવાની શક્તિ ખપી ગઈછે, પણ સ્વભાવિક જોઈયે તે કરતાં વધારે મહેનત તે લેછે એમ તેણે સમજવું; માટે શરીરને માફક આવે એટલીજ હદમાં

તેણે રહેવું જોઈએ. જે માણસ પોતાની કુદરતી શક્તિ ઉપરાંત મહેનત કરેછે તેને બેવકુફાઈ કરવાનો દોષ લાગેછે અને એક માણસ પોતાનાં કુદરતી બળ જેટલી મહેનત કરી રહેછે; પછી તેને વધારે મહેનત કરાવવા જે કોઈ દારૂ પાછ ઉત્કેરેછે તે તેના પર જીલમ અને ક્રૂરતા કરવાનો અપરાધી ઠરેછે. મજૂરી આત લોક સાધારણ રીતે દારૂ પીએછે તે એવા વિચારથી કે ખોરાક પેટે, મહેનતથી ઉપજતી અશક્તિનો આલોહાલ પણ એક નિવારક ઉપાય છે. પણ એમાં તેમની બૂલ છે. જે દારૂ ખોરાકની ગરજ સારતો હોત તે થાકમાં ખોરાકની પેટેજ તે પણ સંગીન ઉપાય ગણાત; પણ તેમ નથી. સહુથી વધારે વજનદાર ગણવાલાયક પૂઠિયાં ઉપરથી આપણી એકસ આતરી થાયછે કે માંસવાળા ભાગો અને મજ્જાતંતુસ્થળના પરમાણુની પૂરણી અથવા પોપણુ કરવાની દારૂમાં જરાપણુ શક્તિ નથી. જ્યારે એમજ છે, ત્યારે આલોહાલ શરીરનું બળ જળવનારો કે વધારનારો કેમ કહેવાય? આલોહાલ મજ્જાતંતુની રચના સાથે અતલગનો સંબંધ ધરાવેછે, અને તેથી તે ઉપર સહુથી પહેલી અને વહેલી અસર કરેછે. ત્યારે જે કોઈ મહેનતથી અશક્ત થયો હોય, અથવા થતો હોય, તેને આલોહાલ અપાય તો શું અસર થાયછે? શું તેને પાછો જોરવાળો કરેછે? તેના હાથ પગોને નવું જોમ ઉમેરી આપેછે? દાખલા તરીકે, મહેનત કરનાર એક લુહાર એકવાર કામથી થાકી ફરીથી હથોડા આલોહાલ પીધાથી થોડાવાર પાછો જોરથી ફરવેછે. એ કેમ બનેછે? એ તેનાં શરીરમાં કાંઈ પોપણુ અથવા પૂરણી થાયછે, અથવા કાંઈ અંજોર પાછું આવેછે, તેથી નહિ. પણ થાકી અશક્ત બનેલાં બદનમાં કાંઈ થોડુંક જોર બાકી રહ્યું હોયછે. તે સઘળું અરથી નાખવા તેને દારૂ ખોટી રીતે ઉત્કેરેછે. તેનાં થાકેલાં શરીરની કુદરતી લાગણી દારૂથી મંદ થાયછે. એટલે તે સમજેછે કે તેનામાં પાછી કામ કરવાની શક્તિ આવીછે. એનું આખર પરિણામ કામ થઈ ચૂક્યા પછે તે માણસ તદન લોથ જોવા બનેછે. જે પહેલાં અશક્તિ હતી તે કરતાં પણ હવે ધણી વધારે થાયછે. કારણ આલોહાલની બૂલાવનારી અસરથી માંસવાળા ભાગો ઉત્તેજક થયા હતા તે નમી પડ્યાછે. આપણા ગતિમાન કરનારા માંસના ભાગોને જે આપણે એક ઘોડા સાથે સરખાવ્યે, તે મજ્જાતંતુસ્થળને એક આખૂક તથા કાંઠાવાળાં ખૂટ સાથે તૈયાર થયેલા સ્વારની ઉપમા અપાય. જેમ એ કાંઠા અને આખૂકવાળો સ્વાર થાકી ગયેલા ઘોડામાં વધારે મહેનત કરવાની શક્તિ નથી તોપણુ જીલમથી ફરજ પાડી દોડાવેછે તેમ આલોહાલની અસરથી મજ્જાતંતુસ્થળ સ્નાયુપાસ કામ કરાવેછે. એથી ફાયદો થાયછે શું? તેની શક્તિ ઉપરાંત આખૂક અને કાંઠા મારીને ચલાવ્યાથી જેમ થોડા ખીન્ને દિવસે થાક અને નબળાઈથી જમીન પર પડી રહેછે અને ખાવાનું પણ લેતો નથી તથા સ્વાર પણ આખૂક અને કાંઠાનો માર ચલાવવાની મહેનતથી થાકી અશક્ત થઈ ખાટલે પડેછે તેમ મજ્જાતંતુસ્થળ સ્નાયુએને ઉત્કેરે મહેનત કરાવી સ્નાયુની સઘળી શક્તિ ઘોડાની માફક થાકવી નાખેછે, અને મજ્જાતંતુસ્થળ પેલા સ્વાર માફક સ્નાયુ શક્તિને ઉત્કેરવાની મહેનતથી પોતાની શક્તિ પડે નબળી કરેછે અને તેનાં તત્ત્વોમાં આવા કૃત્રિમ વપરાસથી ધસારો પડેછે. હવે જે પેલા સ્વાર ઘોડાની કુદરતી શક્તિ ઘટવા પછે કાંઠા આખૂકના બળાટકારે ચલાવવાને બદલે થોડીક આસાએશ અને ખોરાક આપી પછે મહેનત લે, તે નવાં જોર અને તેજ સાથે મહેનત કરી અને લઈ શકેછે અને પાછળથી

ખીડાકારી બને ભોગવે નહિ તેમજ જે શારીરશક્તિ થાકી ગયા પછે વધારે મહેનત કરવા આલોહાલ વાપરવાને બદલે ખોરાક અને આસાચ્છેશ મળે, તો વધારે જોરથી મહેનત થાય અને કોષપણુ રીતે આલોહાલથી થતી હાની થાય નહિ.

દરચ્છેક માણુસ જેનું અંગ બળની અતિ મહાભારત કસરતો માટે કેળવાયલું છે, તેને અજમાયશ છે કે દાર તેની મતલબને અનુસરતો નથી પણુ વૈરી છે. આવો ચ્છેક પુરુષ—ઠોમ સેઅસ કહેછે કે, “હું કોષ રીતે દાર્શનો પરહેજગાર અથવા ત્યાગી કહેવાતો (તિતાતલર) નથી; પણુ જ્યારે મને કાંઈ પણુ ધંધો કરવો હોયછે, ત્યારે પાણી અને મુગદલ (દમમેલ્સ) જેવું ખીજી કાંઈજ નથી ચ્છે કહેણુ મેં સાચી જાણી છે”.

રીઅડ કોબડન, જેનાં બળની, ચ્છેક કુસ્તી ખેલનારને સ્વપ્નપણુ નહિ હોય ચ્છેટલી સખ્ત કોશીશ કરવામાં પરીક્ષા થઈછે; તથા આમની સભામાં ‘ધ કોર્નલોઝ’ની રગજગ વેળા તેની રાતો દિન કરેલી મહેનત, કોષપણુ સભાસદ કરતાં અતિ અધિક અને અનહદ હતી, તે ગૃહસ્થ પ્રતિષ્ઠાપૂર્વક શાક્ષી આપેછે કે, “જેમ જેમ મને વધારે કામ કરવાનું હોયછે તેમ તેમ હું પાણી અને આહ (પમ્પ અને ટીપોત) નો આસરો લઉંછું”. આલોહાલ વિષે શ્રમ સંબંધમાં સઘળી શાક્ષી મધુપાન કરવાની વિરુદ્ધ છે. આ બાબદ જ્યારે પણુ પરીક્ષા કરવામાં આવીછે, ત્યારે આટલી સત્યતા શાખિત થઈછે કે જે પુરુષ હલેશાં મારવામાં, બોળે ઉપાડવામાં, દોડવામાં, ચોપી રાખવામાં, કાપણી કરવામાં, જિંચી ઢળાણુ ચઢવામાં, કુસ્તી ખેલવામાં, બોલવામાં, અથવા લખવામાં સૌથી જિંચો દરજ્જે મેળવવા ઇચ્છતો હોય, તો તેણે પોતાના શારીરમાં આલોહાલનું ચ્છેક ટીપું પણુ દાખલ કરવું નહિ જોઈયે.

ફ્રેબ્રુઅરી ૧૮૮૨ નાં ક્રીક્ટ પત્રમાં લખેછે કે, “ચ્છેક હંગેરિયન અમલદાર જે હવડાં હંગેરીમાં ચ્છેક સરૈવર (૧૧ મૈઇલનો અંતર) તરી ગયો તે આશ્ચર્યકારક સાહસની ફતહનું કારણ તેના આલોહાલ અને તંબાકુનો ત્યાગ ધારવામાં આવેછે”. કોષ દાર્શીનાર આવું સાહસ માથે લેવાને હિંમત કરી શકશે? ને તે પાર ઉતારી શકશે? અંગના શ્રમમાં દાર્શી દૂર રહેવા શિખાડવા માટે ઉપલા હંગેરિયનનો દાખલો ધણેજ બોધકારક છે. હોરેસ ગ્રીલી વિષે પાર્ટન લખેછે કે, “તે દાર્શી તદન પહરેજ હતો અને ચ્છેક સહવારે કેટલાક દહાડા ગેરહાજર રહ્યા પછી તે પોતાની આંશીસમાં ગયો, ત્યાં ખીજે કોષપણુ હારી જાય ચ્છેટલાં પત્રો અને ચઢી ગયેલાં કામ જોયાં; તે સહવારના દશ વાગતે બારણું બંધ કરીને અંદર બેઠો; અને રાતના અગીઆર વાગતા સૂઈ (૧૩ કલાક) પોતાનો આરોગ્ય છોડ્યા વગર લાગટ લખાણુ કર્યા કર્યું. જ્યારે તે બધું કામ પૂરું કરી રહ્યો, ત્યારે તેને નીચે ઉતરતાં જરા મૂકેલી પડી; કારણ, આટલો લાંબો વખત સાંધા સુસ્ત રહ્યાથી અકડી ગયા હતા; પણુ જાણે તેણે કાંઈ અતિશય કામ કીધું ન હોય, તેમ તે ખીજી સવારે તદન ટટાર, તનદુસ્ત અને હસતો હતો. શું બિયર અથવા વાઇન પીનારા આમાંનો કોષપણુ ચ્છેક વાપરક મ કરવાને શક્તિવાન છે? અને વળી લડાઇના વખતમાં જ્યારે તે પોતાની તવારીખ અથવા ઇતિહાસ લખતો હતો, ત્યારે તેણે બે વર્ષ સૂઈ દરરોજ બે દિવસના જેટલી મહેનત કીધી. નવ વાગતાથી તે આર વાગતા સૂઈ તે પોતાની ચોપડી પાછળ વખત રોકતો, અને સાતથી તે અગીઆર સૂઈ ન્યાયસભા (ત્રિબ્યુન) માં બિરાજતો, અને તે ઉપરાંત ચ્છેક અસાધારણ

માણસને થકાવી નાખે તેથી પણ વધારે કામ ચરચાપત્રો લખી અને જાહેર ભાષણો આપી કરતો હતા”!! મોટા પરિશ્રમ કરનારાઓમાંથી ખીજ નામાંકિત રાખસોના ઓવીજ અજમાયશના દાખલા છે. ત્યારે કૅપટન વેબ મિટિશ મેનલ તરીકે ઉતર્યા અને વેસ્ટન હજાર મૈલ ચાલી ગયા અને ઑડમ આઈલ્સ ઉત્તર કટિબંધનો શોધનાર ડેઠ ધ્રુવ પાસે પહોંચ્યા, ત્યારે તેમણે આલેક્ઝાન્ડરનું એક ટિપું પણ ચાખ્યું નહીં, એ તવારીખની વાત છે.

દારૂ પીવાથી જાણાતી મહેનત કરવાની શક્તિ વિષે ડાક્ટર પાર્કિસ એવું જણાવે છે કે “સહેજ દારૂ પીધાથી તે ઘણી અસર કરતો માલમ પડતો નથી; પણ જો એ આંઉસથી વધારે આલેક્ઝાન્ડર વાપર્યો હોય, તો મહેનત કરવાની શક્તિ ટકાવી રાખવાને બદલે ઉલટી તુરત ઓઘી થતી જણાઈ આવે છે. ડાક્ટર પાર્કિસ એક તંદુરસ્ત માણસ ઉપર અજમાયસ કરીને જાહેર કરે છે કે, પહેલાં થોડા (ચાર ચાર્જિસ) બ્રાન્ડી પાચો, ત્યારે તેની મહેનત કરવાની શક્તિ કેટલી ઘટી તે બરોબર પરખી શકાઈ નહિ, પણ ચાર કલાક રહીને તેટલોજ બ્રાન્ડી ખીજવાર આપ્યો કે તેનું જોર કમતી થયું, અને ખીજ ચાર કલાક પછે વળી પાછો તેટલોજ આપ્યો, ત્યારે કામ કરવાની શક્તિ તદ્દન નાશ પામી. ખીજ અજમાયસમાં ડાક્ટર પાર્કિસે ત્રણ લશકરી સિપાઈઓને ૨૦૦ માઈલ સ્થળી ૫૧ રતલનો બોળે ઉપાડી જવા સમજાવ્યા અને તેમને પીવા માટે કાશી, રમ, કે ગોસનો રસ અને પાણી સાથે આપ્યાં. આ અજમાયસ છ દિવસ ચાલુ રહી, જોમાંનાં બધે દિવસ પેલી ત્રણ માંહેલી એકેક સીજ પીવામાં વાપરી. આ ત્રણે માણસોએ, જલદી થકાવી નાખનાર તરીકે દોષ આલેક્ઝાન્ડર ઉપર એકસરખી રીતે મૂક્યો, અને ગોસના રસમાં મહેનત ટકાવી રાખવામાં વિશેષતા ગણી. ત્રણે માણસોએ ગોસનો રસ વાપરતાં સૌથી વધારે કામ બજાવ્યું, અને આલેક્ઝાન્ડર વાપર્યો તે દિવસો ઉપર સહુથી ઓછું કામ કર્યું. દારૂથી તદ્દન વેગળા રહેનાર અને દારૂનો ઉપયોગ કરનારા એ બેની મહેનત કરવાની શક્તિ વચ્ચે શું તફાવત હોય છે, તેની સરખામણીના ઘણા દાખલાઓ મળી આવે છે, પણ એવા દાખલાથી બીજો એક અગત્યનો અહિં ટાંકીયો છે.

૧૮૪૧ માં ઇંગ્લેન્ડની એક જગ્યાએ ઘણાએક માણસો ઇંટ બનાવવાનાં કામ ઉપર લાગેલા હતા. તેમાંના કેટલાએક દારૂથી તદ્દન વેગળા રહેનારા હતા અને કેટલા એક મધ્યમસર દારૂનો ઉપયોગ કરનારા હતા. આખા વરસમાં આ બધા મળી જુન-મએ ૨૩૦૦૦૦૦૦ ઇંટો બનાવી હતી. તેમાં દારૂનો ઉપયોગ કરનારાઓની સરાસરી માણસ દીઠ ૭૬૦૨૬૦ ઇંટ એક માસમાં ઉતરી, ત્યારે દારૂથી તદ્દન વેગળા રહેનારાઓએ બનાવેલી સરાસરી માણસ દીઠ ૭૯૫૪૦૦ ઇંટ ઉતરી હતી. આ ઉપરથી માલમ પડે છે કે દારૂ ન પીનારા એક મજૂરે દારૂનો ઉપયોગ કરનાર કરતાં ૩૫૧૩૧ ઇંટ વધારે બનાવી. વળી દારૂનો ઉપયોગ કરનારાઓમાંના એકજણે ઘણામાં ઘણી ઇંટો બનાવી તેની સંખ્યા ૮૮૦૦૦૦ હતી. અને દારૂ નહિ વાપરનારમાંથી એકે ઘણામાં ઘણી બનાવી તે ૮૯૦૦૦૦ હતી. દારૂ વાપરનારાઓમાં સહુથી લોથડ બનાવનાર જણે સહુથી ઓછી સંખ્યા બનાવી હતી તે ૬૫૯૫૦૦ હતી, ત્યારે દારૂથી વેગળા રહેનારમાંના સૌથી લોથડ બનાવનારની ૭૪૬૦૦૦ હતી. આ ઉપરથી ખુલ્લું માલમ પડશે કે દારૂનો ઉપયોગ

કરનારા કરતાં દાર્શી તદન વેગળા રહેનારાઓ અંગના શ્રમ વધારે કરી રહેછે.

સર જૉન રૉસ પોતાના અનુભવ ઉપરથી પ્લાનીપૂર્વક કહેછે કે, “દાર્શી તદન અલગ રહેવાથી તેને ઘણા ફાયદા થતા અને પોતાના માણસોને પણ તે પોતા માફક ચાલવાને સ્થળના કરતા; જેથી પરિણામ સંતોષકારક નીવડતું. તે વળી કહેછે કે જ્યારે માણસ સખત ને ચાલુ મહેનત કરેછે, તે વખત જો તેને હમેશાના રાખેતા મૂજબ જલદ દાર્ આપવામાં આવે, તો ખરેખર પોતાનું જોર ખાઈ દઈ તે સુસ્ત ને મંદ થઈ જાયછે,—જોકે આવી પોતાની હાલતનું કારણ તે થાકવી નાંખે એમ જાણી રહેલા તેના શ્રમને સમજેછે”. બારે સમુદ્રમાં મુસાફરી કરતાં હવેસાં મારતા ખલાસીઓ એક વહાણમાંના દાર્ પીતા હોય ને ખીજ વહાણનાં નહીં પીતા હોય, તો પાણી પીનાર દાર્ પીનાર ઉપર સહેલથી સરસાઈ ભોગવેછે.

લશ્કરને જ્યારે ખુલ્લી ઈંડી હવામાં અથવા સખત તાપમાં લાંબો વખત સ્થવી કૂચ કરવાની હોયછે, ત્યારે સિપાઈઓને ચાલવાની ઉરફેરણી કરવા અને શ્રમ સાધ્ય થવાને દાર્ આપવાની દુર્ગંતિ વિષે ઘણા અજમાયશવાળા સરદારોનાં મત વિરુદ્ધ છે; અને ઘણા દાખલાઓથી સિદ્ધ થયું છે કે, દાર્ મહેનત કરવાની શક્તિ ધીનવી લેછે. નીચલા દાખલાઓ ઉપરથી વાંચનારની ખાતરી થશે કે, દાર્ બંધ કરવાથી લશ્કરને જહેમતની વેળા ઘણા ફાયદા થાયછે. ઇ. સ. ૧૭૮૩ માં ઇંગ્લંડ અને અમેરિકા વચ્ચે લડાઈ જંગી, ત્યારે લૉડ કૉનવૉલીસનાં ઉપરીપણાં હેઠળ ઇંગ્રેજ સિપાઈઓએ અમેરિકામાં વરજાનિયા મધે ૨૦૦૦ મૈલની ઉપર અતિ ઘણી ઈંડી હવામાં મુસાફરી કરી, તે છતાં તેઓ અજબ જેવી તંદુરસ્તીમાં રહ્યા, એનું મુખ્ય કારણ ચીઝહોમ જણાવેછે કે, સ્પિરિટ જેવા તેજ દાર્ ઓથી તેમને વેગળા રાખ્યા હતા.

ઇ. સ. ૧૭૮૮—૯૫ માં જમૈકામાં માર્શન લડાઈ ચાલી, ત્યાં વેસ્ટ ઇન્ડિયાની લડાઈમાં પહેલીજ વાર સિપાઈઓ તાબૂબ થવા જોગ રીતે આરોગ્ય રહ્યા; જોકે એ લડાઈની વખતે વરસાદની માસમ ચાલતી હતી, તેમજ હતા નહીં અને સિપાઈઓને બહુજ શક્તિ ખેંચવી પડી હતી; તે છતાં ટેકરીવાળી જગ્યા ઉપર તેઓ લડાઈ ચલાવતા હતા તેની સારી આખો હવા તેમની સુખી તેદરસ્તીનું એક કારણ હતું, પણ મુખ્ય કારણ તેમને કોઈ જતનો સ્પિરિટ કે ખીજે દાર્ આપવામાં નહિ આવ્યો તે હતું. ઇ. સ. ૧૮૦૦ માં એક ઇંગ્રેજ લશ્કર સર રાલ્ફ એમરકોમ્પનીનાં લશ્કર સાથે જોડાવા હિંદુસ્થાનથી મિસર દેશ જતાં લાલ સમુદ્ર ઉપર આવેલા કોશ્ચરથી બિયાબાન-જંગલમાં મુસાફરી કરી ૪૦૦ મૈલ સ્થવી નાહલ નદી હેઠે ઉતર્યું. સર જેમ્સ મેકગ્રેગર જણાવેછે કે, “કોઈ પણ લશ્કરે આગળ કૂચ કરતાં આવેા મોટો શ્રમ ખચેા ન હશે, તોય આ મુસાફરીની સખતાઈ સિપાઈઓ સારી રીતે ખમી શક્યા તેનું કારણ કે સ્પિરિટથી તેમને પરહેજ રાખ્યા હતા. આ સરદાર જણેછે કે અતિમધ્યપાન દરદેા પેદા કરવામાં કેટલી મોટી અસર રાખેછે તે વિષે અમે હજુએ વધારે ખાતરી મેળવી: ગરમ દેશોમાં સિપાઈને કંઈ ખમવા દાર કેટલો થોડો જરૂરો અને વખતસર ખોરાક કેટલો અવશ્યક છે તે વિષે અમને શાખિતી મળેછે. પ્રથમ રણમાંથી બોળે ઉપાડી પાર થવાની મુશ્કેલીને લીધે ‘વિન્ને’ મકામપર અને ત્યાંથી નાહલમાં હેઠળ ઉતરતી સફરમાં સિપાઈઓને દાર વાટવામાં આવ્યો

નહોતો, અને મારી આતરી થઈ ચૂકી છે કે, તેણેકરીને માણસોને કાંઈ પણ રોગ થયો નહીં એટલું જ નહીં, પણ તેથી ઉલટું આ વખત તેમણે અસામાન્ય આરોગ્યતા ભોગવી હતી. એક દિવસ એમ બન્યું કે, બે મહવા બરી સોલજરો કોઈ ગામડાંમાં જઈ ઉતર્યા, જ્યાં અરબોએ ખભૂરમાંથી ગળિસો દારૂ એટલો પાચો કે તેમને બહુ જોશમાં લવારો ચાલ્યો અને પછી જણાવું કે તેમાંના ઘણાજણ ત્રણ માસ સુધી હસ્પિટાલમાં પડ્યા હતા”.

મૅન નામનો એક અમેરિકન ડાક્ટર ૧૮૧૩—૧૪ ની લડાઈનું વર્ણન આપતાં કહે છે કે :—

“મારે મત ધણું થયું એવું છે કે લશ્કરને અપાતાં સીધાં (રૅશન) સાથે સ્પિરિટની મુદલ જરૂર નથી, એમ ઘણા દાખલાથી પૂરવાર થાય છે. અમેરિકાના રાજ્ય પરાવર્તન સંઘની (રેવોલ્યુશનરી) લઢાઈમાં જે જે વખતે લશ્કરને પગાર નહિ મળતો અને તેથી દારૂ ખરીદી નહિ શકતા, તે વખતે તેઓ આરોગ્ય રહેતા. તે વિશેષવૃત્ત (હવેન્ટકુલ) સમયે, ચોથી માસાચ્છેત્સ પલટણ કે જેનો હું ડાક્ટર હતો તેમાંથી ત્રણ વર્ષમાં માત્ર ચાર કે પાંચ માણસો આજરી પડીને મરી ગયા હતા: તે વખતે લશ્કરનાં માણસો પાસે પૈસા નહીં હતા. ૧૭૭૬—૮૦ ના શિયાળામાં તે પલટણમાં તાવનો એક જ દાખલો બન્યો હતો, અને તે નરમ જાતની સસણી હતી. છેલ્લી લડાઈમાં પણ ૧૮૧૪ ના ડીસેમ્બર મહિનાથી ૧૮૧૫ ના એપ્રિલ મહિના સુધી જે મધ્યેત્સઋતુમાં રાખેલાં લશ્કરને આગળા શિયાળાઓમાં જે તાવ આવી હતી તેમ આવી નહિ. એ વખતે લશ્કરને પગાર મળ્યો હતો નહિ, કારણ કે લશ્કરના સભાગ્યે ખરચી હતી નહીં. આ પૈસા મોટેની અડચણ જે પ્રજા પર પડેલી આકૃત ગણાતી હતી, તે લશ્કરી સિપાઈને એક આશીર્વાદ થઈ પડ્યો હતો. આ વાત નોંધી રાખવા જોગ છે કે, જ્યારે લશ્કરના સિપાઈપાસે પૈસા નહિ હોય, ત્યારે તેમની તંદુરસ્તી હમેશા અતિ આરોગ્ય રહે છે.”

હંગ્લંડનાં લશ્કરનો ઇન્સપેક્ટર જનરલ સર જૅન હૉલ કે. સી. ખી. કહે છે :—

“મારે એવું મત છે કે તંદુરસ્તી મોટે વાઈન, અથવા બિઅર કે સ્પિરિટ કરાંની જરૂર નથી. સર્વથી તંદુરસ્તમાં તંદુરસ્ત લશ્કર જેની સાથે મેં નોકરી કરી છે તેને ઉપલા દારૂઓમાંનું એક ટીપું પણ મળતું નહીં હતું. અને જે કે કેપ આર્થર ગુડહોપની આગળ કાશીરની લડાઈ ચલાવતાં સિપાઈઓને શરદીમાં અને નહીં ખમાય એવી હાલતમાં તંદુરસ્ત અને કોઈ ખીજ બચાવનાં મકાન વગર કામ કરવું પડતું હતું, તે છતાં આજરી માણસની સંખ્યા સેંકડે એક કરતાં કદાચ જ વધારે હતી, અને એવી હાલત જ્યાં સુધી લડાઈ ચાલી ત્યાં સુધી જારી રહી, એટલું જ નહીં; પણ લડાઈ પૂરી થઈ ત્યાં સુધી પણ જોવામાં આવી. પણ જેવાં માણસો શહેરમાં આવી પોતાની જગ્યા ઉપર રહ્યાં કે ત્યાં તેમને દારૂ મળી શક્યો અને તેવાજ તેઓ બિમારીથી પીડાવા લાગ્યા અને રોગીની સંખ્યા વધી પડી.”

કાફેરિયામાં લશ્કરને એવી જગ્યાએ રાખવામાં આવ્યું જ્યાં કોઈ જાતનો દારૂ તેમને મળી શકતો નહિ હતો અને જે કોઈ પોલીસનો ધારો તોડી દારૂ પીએ અથવા પાએ તેને એકદમ દંડ કે નોકરીથી ખરતરફ કરવાની બારે સજા કરતા હતા. આમ સ્પિરિટ કાફેરિયાના હાકમ કરનાર મેજીનોને આ દુષ્ટ ધંધો ત્યાં તદ્દન બંધ પાડ્યો

હોતો અને તેના પરિણામમાં છાકટપણું, યુન્હા, દર્દ કે નાકમાંની ઝેર સઘળાં નાબૂદ થયાં. તેમ છતાં પણ તે લશ્કર કોઈ કોઈ વખતે ઝેરથી સ્થિતિમાં આવી જતું કે દાર્જિલિંગ હિમાયતીઓ તેને દારૂ આપવાની જરૂર છે, ઝેર ખરીદવાની જરૂર છે, એવું તેને નહિ.

ઝેર કાઢીરની લઢાઈ વખતે ૨૦૦ માણસો ગ્રેલેમ ટાઉનથી બહાર ખાનથી નીકળી આવ્યા અને પાછા આવ્યા, ત્યારે ૧૦૦૦ માઈલ ૭૧ દહાડામાં ઝેરલે દહાડાના ૧૫ મૈલ પ્રમાણે પૂરા કર્યાં. માણસો લગભગ નાગા હતા અને તેમને હવાના ફેરફારથી ઘણી મુશ્કેલી પડી. દિવસનાં અત્યંત ગરમી પડતી અને રાતના ઝેરલેટા ટાઉન પડતી કે ઝેરલેટા જ્યાં ૨૧ માણસ સ્થળે હતાં, તેમાંનું પાણી બંધાઈ ગયું હતું ! તેઓને સીધાંમાં ફક્ત પીસકૂટ (૧૬ રતળ ગોરા બરાબર) અને કંઈ શિકાર મળે તે, ઝેરલેટા ખાવાને મળતું હતું. પીવા માટે તેમને પાણી સિવાય પીણું કંઈ મળતું નહીં હોતું, અને તે છતાં પણ આ ઉતાવળી અને મુશ્કેલી કૃત્રિમ ધણીજ સહેલાઈથી કરવામાં આવી ઝેરલેટા નહિ પણ કોઈ વખતે આગળ નહોતી ઝેરલેટા સરસ માણસોની તંદુરસ્તી થઈ; અને કોઈ ઝેરલેટા થોડા દિવસ પછે તે દારૂને મૂદલ વાદ કર્યો નહિ. કૃત્રિમ પૂરી થઈ ત્યાં સુધી કોઈ માંડુ બન્યું નહિ પણ પાછલથી બે જણને મરડો થયો અને આ બે જણ દારૂ મેળવવાની તક સાંધી હતી.

છેલ્લી 'રેડ રીવર' તરફ કરેલી સ્વારીમાં સર ગાર્નેટ ઉલ્સીનાં લશ્કરને કંઈ પણ દારૂ આપવામાં આવ્યો ન હોતો, અને આ વિખ્યાત કૃત્રિમ અહેવાલ આપતાં કેપટન હાઈ કહે છે કે:—

“જે કે દારૂની સામગ્રી વગર જંગલમાં પાંચ મહિના વેર સ્વારી લઈ જવી, ઝેરલેટા સાંભળ્યું નહોતું તોય જ્યારે અમેરિકાના જંગલ માંહે નવાં સંસ્થાનનો રહેવાસી (ઝેરલેટા બેક-ઉડસમેન) કંઈ પણ સ્પિરિટ વગર સખત મહેનત કરી શકતો, ત્યારે અંગ્રેજ સિપાઈ પણ તેમ કરવાને શક્તિવાન છે. ઝેરલેટા વિચાર રાખનારા બરાબર હતા. ઝેર માણસોને રોજ ઘણી (ઝેરલેટા આંધરા જેટલી) ઝેરલેટા જેટલી તેઓ પી શકે ઝેરલેટા આહ આપતા હતા અને હું દારૂ વિરુદ્ધ આહા વિષય ઉપર બોલું છું, ત્યારે હું અહિં જો આમ કહું કે ઝેર અખતરો ધણીજ કૃતેહમંદ નિપળ્યો તે તે કંઈ બોલું નથી. કોઈ પણ આગળી સ્વારીમાં માણસોને ચાર મહિના ઉપરાંત વધારે સખત અને વધારે ચાલું મહેનત કરવી પડી હતી નહીં. તેઓ હંમેશા આનંદી હતા અને સરસાઈ ન કરાય ઝેરલેટા આગૂરતા સાથે ખૂશીથી કામ બજાવતા. લઢાઈના મેદાનમાં માણસોને દારૂની સામગ્રીની જરૂર છે, ઝેરલેટા વિચારનું બોટાઈ શાખિત કરવા સિવાય પીણું કંઈ પણ પરિણામ ન ઉપજતે તોય, આપણી લશ્કરી તવારીખમાં આ સ્વારી ઝેરલેટા નામીયો શક ('બ્રાહ્મણ ઇશ') થઈ પડત.”

આ સ્વારીનો અહેવાલ આપતાં બેકેઉડ મેગેઝીનમાં આ લશ્કરનો ઝેરલેટા અમલદાર લખે છે કે:—

“પ્રિન્સ આરથરના બંદર અને પીણું મોટી છાવણીમાં ઢાલો કર્યો હતો તે વેળા માણસોના અહેવાલમાં સારી તંદુરસ્તી અને શુરાસિપાઈનો છાપ દેખાતા હતા. આ લોકને તાણું ગોરા, રોટી અને બટાટા રોજ મળતા. ફોર્ટ ગેરી સુધી આખી મુસાફરીમાં મૂદલ સ્પિરિટ આપ્યો ન હોતો અને સઘળાં મંડળને રોજ સીધાં (રેશન)માં આહ મળતી. લશ્કરી સ્વારીમાં સીધાં સાથે દારૂ ન આપે ઝેરલેટા થોડીજ અંગ્રેજી રોજ માંની આ

એક હતી. કંનેડાના જંગલના નવા સંસ્થાનોમાં પાણી કીજી જાય એવી હવામાં મનુરૌ (લમખરમેન) પાસે જરાએ સ્પિરિટ વિના, આહ આપી, આખો રિયાળો સૌથી કઠણ મનુરૌ કરાવામાં આવેછે, તે ચાલના ધોરણ ઉપર એ પ્રયોગ કર્યો હોતો. આપણા અસલી સંપ્રદાયના સરદારો ઇંગ્રેજ સિપાઈને ખૂરા અને તંદુરસ્ત રાખવા રમ જરૂરનો છે, એ વાત કેટલી સાચી છે તેની જરાએ તપાસ વગર માની દેતા હતા. હવે આપણે આશા રાખીશું કે લાલ નદી (રેડ રીવર) સ્વારીની અજમાયશ. આવશ્યક અસલી બુબક વહેમને હમેશા સૂધી ડાટી મુકશે. કોઈ પણ દેશના સિપાઈએ વિસામા વગરનો આવો સખત શ્રમ કદી પણ કરવો પડ્યો નથી, અને વિરૂદ્ધ વચનની કાંઈ પણ બિહિત વગર અમે નિશ્ચયપૂર્વક કહીશું કે કોઈ પણ સિપાઈએ એમના કરતાં વધારે આનંદી અને સધળીરીતે સારી વર્તણૂકવાળા હશે નહિ. જ્યાં કાંઈપણ દારૂનું સીધું આપણું નથી ત્યાં કોઈપણ અપરાધ નથી. અને વળી ડાક્ટરો જે આ દારૂ વગર સખત બિમારી માટે આગળથી ડરતા હતા તેઓ પણ કહેશે કે ચઢાઈની રાહ-આતથી અંત સૂધીમાં આ લશકર જેવું કોઈપણ લશકર તંદુરસ્ત રહ્યું ન હોય. ખોરા-કની ફેર બદલીથી સહેજ ઝોડા કોઈ વખત છૂટવા સિવાય મંદવાડ અમારામાં કોઈ પણ જાણતું નહતું.”

આ યશસ્વી ચઢાઈના સરદાર સર ગારનેટ ઉલસીનું એવું મત છે કે “સિપાઈ-એને તેમના સીધાં (રેશન) સાથે રમ દારૂ આપવામાં આવેછે તે બદલે આહ આપવાથી તેમની તંદુરતીમાં વધારો થાયછે, તેમના વિવેક સુધરેછે અને શરાતનનો આનંદ ભાવ તેમને જેટલો થાયછે તેની દારૂ પીનાર લશકરને કાંઈ ખબર નથી. લડાઈના સિપાઈએ જ્યારે ઘેરો ધાલેછે, ત્યારે તેઓને બહુજ સખતી એમની પોટે છે. એવી વેળા દારૂથી પહરેજ રહેવામાં તેમને મોટો ફાયદો થાયછે.” બ્રિટિશરના કિલ્લાને જ્યારે ઇંગ્રેજ લોકો ઘેરો ધાલ્યો, ત્યારે સર જ્યોર્જ એલિયટ જે દારૂને જરાપણ અડતો ન હતો, તેણે સિપાઈઓમાં પણ દારૂ આપવાનું તદ્દન બંધ કરી નાખ્યું, અને તેથી કરીને કંટાળાભરેલા, અને સખત મહેનતવાળો ઘેરો ઘણી ઘાડી માંદગી સાથે પાર પડી ગયો. અફઘાનિસ્તાનમાં જલાલાબાદમાં ઘેરો ધાલ્યો ત્યારે સિપાઈએ તદ્દન દારૂ નહીં મળવાથી તેઓ જેવા તંદુરસ્ત, ખૂરા મીઠાજના, લડાયક, સખતી એમનાર અને યુતોહ કરવાથી વેગળા રહ્યા તેવા કોઈ વખત રહ્યા નહતા. હિંદુસ્તાનમાં ૧૮૫૭ માં બયંકર બળવો થયો, ત્યારે ઇંગ્રેજ સિપાઈને દારૂથી દૂર રાખવાથી તેમની તંદુરસ્તી ઘણી સારી રહી હતી. ડાક્ટર પાર્કસ કહેછે કે “ખરેખર, એટલું તો ખાતરીથી કહેવાઈ શકાયછે કે લડાઈમાં દારૂ માત્ર અને વિશેષ સ્પિરિટ દૂર કરવા જોઈએ.” છેલ્લી અમેરિકાની સ્વપ્રજા વિરૂદ્ધ લડાઈ (સીવિલ વોર)માં સ્પિરિટ બંધ રાખવાની જાપતીથી થયેલા ફાયદાની એક અમેરિકન સરભ્યને મોટી વખાણ કરતાં કહ્યુંછે કે, “દારૂ લશ્કર ઉપર એક મોટો શાપ (કર્સ) છે તથા સ્પિરિટનો લવાજમ સધળી સત્યાનાશનું મોઢું મૂળ છે તે આપણી અજમાયશો પૂરેપૂરું ખરું પાડ્યું છે. ૧૮૭૪ માં આશાન્ટીની લડાઈ વેળા કેટલાક અમલદારોએ ખારીક અવલોકન સાથે નોંધ રાખી એવું સિદ્ધ કર્યું છે કે દારૂથી પહરેજ રહેનારા સિપાઈએ કાંઈ વધારે રોગી કે તાવને યોગ્ય થતા નથી તથા કૂચ કરવાની શક્તિમાં તેમને કોઈ અડચણ નડતી

નથી; તથા સધળું જોતાં સીધાં સાથે દાર્શનિક આવશ્યકતા કોઈપણ પ્રકારે પૂરવાર થઈ નહીં. દાર્શનિક રાખવાથી માણસો સારી વર્તણૂક દેખાડે છે એટલું જ નહીં, પણ વધારે આનંદી અને કમ ઝિડકારી રહે છે, તથા લઢાઈના સંકટ અને શ્રમ વધારે સારી રીતે સહન કરે છે. છાકટની હિંમત અને સહનતા હંમેશાં આછી થાય છે, પણ છાકટ-પણુંની હદ વગર પણ સ્પિરિટ ખરા સિપાઈને ઘટે તેટલી બહાદૂરી અને આનંદી જોરા આછાં કરે છે અને તેની પર છે જ, તેમને ચઢી આતા કરે છે. સિપાઈ અને ખલાસીઓને પગાર સાથે દાર્શનિક આવવાની ચાલ (હજૂ જે તદ્દન કાઠી નાખી નથી તે) એક અવિચારી ભૂલ છે અને વળી વધારે દોષિત કરવા એવું બાહ્યું બતાવે છે કે માણસોને ખૂશી રાખવા સારું તેમ કરવામાં આવે છે; જેમ કહી બીજી રીતે થતી બે દરકારીની ઢાંક પિછાડી કરે છે. કોઈને જાણવાની ખાચરા હોય કે આપણું લશકરના આદમી આગળ કેવાં હતાં, અને લશકર સંબંધી આપણા આ ભૂલભરેલા આચારથી કેવી રીતે છાકટ થઈ પોતપોતામાં વર્તતા, તેમને, એક જૂના રાસ્ટ્રવેદ (વિલિયમ ડ્યુન્ટન) ની પોતાના ધંધા લગતી જીંદગીની નોંધ (૧૮૪૯) નામની ચોપડી વાંચવાં યોગ્ય છે. તે કહે છે કે “છેલ્લી લઢાઈમાં અમારા ખલાસી અને સિપાઈઓ છાકટ થવાને જ માટે જીવતા હોય એમ જાણાતા. તેમનામાં કોઈ નિરદોષ હબસી કે અભ્રષ્ટ શિખાડ સિપાઈ મળ્યો તો તેનું ગળું ભચરડીને તેઓ રેડતા. દ્વિપક્ષપના આપણું સ્વપક્ષનાં પોર્ટુગીઝ લડવાયા (એલાઈઝ) પોતાના દેશનો નરમ દાર્શનિક સાથે પાણી ભેળી લેતા, પણ અમે વેસ્ટઈન્ડીઝથી રમ મંગાવી આવેલા પડચો હતો, અને બ્રુઝા-કોની લડાઈમાં અમારા પોર્ટુગીઝ તો પગપાતાના માણસોની એક ટોલી જેઓ રમનું સીધું મળ્યું કે તેમના દિલમાં ફેવ ભરાયો હોય તેમ દુશ્મન તરફથી તોપનો મારો ચાલતાં છતાં તલવારો મ્યાન બહાર ખેંચી પોતપોતામાં કાપાકાપી કરવા મંડી ગયા.” તે બીજી અતિ દુઃખભરેલી બાબતો ઘણી જાણાવે છે અને છેલ્લાં કહે છે કે “આપણા ‘કેન્ટીન’ આચારની મૂર્ખાઈ તેથી નિપજતી નહતી ને ધાતકીપણું ઉપર હવે પછીનો જમાનો ભયભિત ને વિરમય થઈને જોશે.” હાલના આચાર માટે આપણે પણ ખરે-ખરે બિહવું જોઈએ છે; કારણ, ધણું અમલદારો હજી માને છે કે જલદ સ્પિરિટ સિપાઈને ઘટે છે. ડ્યુન્ટન કહે છે કે “માણસના શરીરમાં જોસ અને બળ સ્પિરિટ આવે છે એવા વહેમનું અતિ અનાડીપણું, કેળવાયલા પુરુષોને નામોસી લગાડે છે, તોય ધણું સત્તાવાળાઓ ખરેખર તેનું માને છે. જે કે લશકરમાં સધળા ગુન્હા અને નાજરમાનીનું કારણ દાર્શનિક છે, જે કે છેલ્લાં ૨૦ વર્ષમાં આપણને એક કરતાં વધુ દાખલા મળ્યા હશે કે હાલ જેવા ખારીક વખતમાં પણ સોલજરો દાર્શનિકવા માટે પોતાની વટ વટીક પણ સર્વસવ ખોઈ દેશે; જોકે શ્રેષ્ઠ અમલદારો જાણે છે કે આ બાબતમાં પોતાના માણસો ઉપર ભરેલા રાખી રાકતો નથી, તેમ છતાં આપણા લશકરને મદિરાપાનથી વેગળું પાડવાના ભાવથી થોડીજ કોરોરા કરવામાં આવી છે. હું એમ નથી કહેતો કે તે અર્થે કાંઈ કરવામાં આવ્યું નથી; અલબત્ત, બીજી બાબતોમાં તેમ આમાં એ કાંઈક સુધારો થયો છે પણ એક રાક્ષસી ખૂરાઈને ડાટવા માટે જોઈતા પૂર્ણ ઉપાય લેવાતા નથી. શહેરની રૈયતમાં પણ એ જ માફ છે. બીજાં કોઈ પણ કારણ કરતાં છાકટપણું ધણું વધારે દરદાર, સીધાં કે આડકતરી રીતે પેદા કરે છે,

તથા તેથી માનસિક તેમ કાવિયિક દુષ્ટતા અગણીત થાયછે, તોપણ અતિમધ્યપાત્રનો અટકાવ કરવા ધારાની કોરોશો સામે પ્રતિપક્ષીઓ કડવાસથી નિરંતર લડતા આવ્યા છે, તે મનુષ્ય જાતની ભ્રષ્ટતા, નહિ કે તેનો સુધારો, કરવા ઇચ્છતા હોય, તો વાજબી ગણાય.”

કદાચ આ ખુલ્લીરીતે કમ્પ્લે કરી રાકાય કે જ્યારે માણસનું શરીર થાકથી નબળું થઈ જાયછે, ત્યારે દારૂ પીધો હોય તો વધારે મહેનત કરવાને ધડીભર જોસ આપેછે; એથીકરીને શરીરનું જોર સહેજ અજમાવવાની એક ખીજ વારની તજવીજ જોડે પાર ઉતરી શકે, તોપણ દારૂ પીવાથી લાંબો વખત સ્થિત મહેનત કરવા સાફ જે રાક્ષિત માણસનાં બદનમાં સંગ્રહેલી છે તેમાં નિશ્ચિત ઘટોડો થાયછે. આવી રીતે જેઓ વારં-વાર દારૂ પીને અંગમાં જોરા લાવવાની તજવીજ કરેછે તેઓ પોતાને ફાયદો કરતાં નિઃસંશય વધારે ગેરફાયદા કરેછે.

પ્રકરણ ૪.

દારૂનો મગજશ્રમના નિભાવ માટે શ્રમ.

તનની રાક્ષિતને ખીલવવા અને ટકાવી રાખવામાં દારૂની અસર કેવી છે તે સામે જેટલું આપણે કહી ગયા તે એકસરખી રીતે મગજની રાક્ષિતને લાગુ પડેછે. ભેજું સઘળી મનરાક્ષિતનો ભંડાર છે, તથા મનરાક્ષિતનું નિરંતર ખીલવું ભેજનાં કાર્યોની અપજતાને ટકાવી રાખવા જે શાયદાભરેલી સ્થિતિઓ ગણાય છે તે ઉપર આધાર રાખેછે. તેમાં પહેલી સ્થિતિ મગજનું તંદુરસ્ત પોષણ છે, અને ખીજ તેમને બેહદ ઓક્સિજનવાળાં અને સ્વચ્છ લોહીની સંપૂર્ણ પૂર્તિ છે. પહેલી હાલત દારૂની મદદ ઉપર આધાર રાખતી નથી; કારણ, દારૂ કોઈ પણ પ્રકારે લોહીનાં જેવો પુષ્ટિકારક ગુણ ધરાવતો નથી, પણ સામો તેને અગાડેછે. ખીજ હાલત કોઈ પણ હદમાં દારૂથી સુધરતી નથી પણ ઉલટી બિગડી શકેછે. કારણ, આપણે જણાવી ચૂકા છીએ કે દારૂ લોહીનો અગાડ કરનાર અને ઓક્સિજન કમી કરી તેની સ્વચ્છતાનો વિરોધ કરેછે.

આલ્કોહોલવાળી વસ્તુઓનો સહેજ ઉપયોગ કરવાથી કેટલાકની મનરાક્ષિત ધડીભર ઉરકેરાય છે અને તેમની બુદ્ધિનો ધીમો આતશ સળગી ઉઠી તે બહુકદાર ઉજાસ આપેછે, તેમ કેટલાકમાં વળી જ્યારે મગજની રાક્ષિતઓ થાકી જાયછે, ત્યારે મનની મહેનત કરવાની કોશીશને જરા લંબાવીડેકવી રાખેછે, એ પણ ખરું છે. આવી વિશેષ પ્રકૃતિ અસરથી લોકમાં એવો સાધારણ વિચાર પેડો છે કે, દારૂ મહેન-તથી સુસ્ત થઈ ગયલી મગજરાક્ષિતને ટકી રહેવા મજબૂત કરેછે. પણ જેમ શરીરની રાક્ષિતને દારૂથી પુષ્ટિ મળવાનો ખ્યાલ ખોટો છે, તેમ મગજરાક્ષિતને દારૂથી પુષ્ટિ મળવાનો વિચાર પણ બૂલભરેલો છે. આ તો જાણીતી બિના છે કે કોઈ-પણ કારણથી મનરાક્ષિત જોઈએ તે કરતાં વધારે ઉરકેરાય તો તે મનરાક્ષિત જેટલા દરજ્જામાં ઉરકેરાઈ હોય, તેટલાજ દરજ્જામાં પાછી મંદ પડી જાયછે. જો દારૂ પીવાથી વિચારો મગજમાં ઝડપથી અને સારી રીતે પેદા થાય, તો તેથી હાલત થોડી

પળ ટૂંકી તુરત તેથી ઉલટી અસર થાયછે; કારણ, મગજને તેની કુદરતી શક્તિ ઉપ-
રાંત દાર કામ કરાવે ત્યારે નબળી થાયછે, પછી મગજ સુસ્ત અને નિરપેયગી બનેછે.-
અને નાસીપાસી ધર કરેછે. કવિઓની મનકલ્પના તથા હુન્નરી માણસોની કળા-
જનક બુદ્ધિ, તથા એક રસુજી માણસની સ્વચ્છરાક્તિ એમને થોડી પળ ચંચલવૃત્તિ
આપવાનો જલદ દારમાં ગુણ રહેલા છે, તેથી એવા માણસો ધડીભર તેની શક્તિ-
ઓને ઉશ્કેરવાને જ્યારે થાકની નિરાશીથી પિડાતાં દારની ઠગાવનારી અસરોના
અવિચારથી તેનો ઉપયોગ કરે, તો તેમાં નવાઈ નથી. વળી મનની કલ્પનાથી રચાયલાં
કેટલાંક કામ દારની અસરમાં થઈ ગયલાં છે, એ વાત ના પાડી શકાતી નથી તેમ
ખીજ હાથ ઉપર એમ પણ નક્કી જણાયલું છે કે એવા માણસોનું મન જો દારના ઉપ-
યોગથી ઉશ્કેરાયછે, તો તે થોડા વખત પછી હમેશાને માટે તદન સુસ્ત પડી જાયછે,
અને મદિરાધીન તેજસ્વી મનોવૃત્તિવાળા પડે કિંવા દુનિયા જે સામે તેઓ પોતાનાં
માનસિક યશના ધ્રુવ ધરેછે, તે બંને દારના આવા ઉપયોગથી ફાયદો પામ્યા નથી.
આટલું તો આપણે સામાન્ય વીઠક તરફ જાણીએ છીએ કે તેજસ્વી માણસો જેઓ-
એ પોતાની મનશક્તિ ઉશ્કેરવા દારનો ઉપયોગ કરેલા તેઓ નાની ઉંમરમાં મરણ
પામ્યાછે. મોઝાર્ટ, બર્ન્સ અને બાયરન વિગરે ગુણકર્ષે કવિઓ ટૂંકી ઉંમરમાં કપાઈ
ગયાછે. જેમ વાતાવરણની મિત્ર હવાને બદલે ક્રૂર ઓક્સિજનથી ભરપૂર હવામાં
એક સળગી ઉડતી વસ્તુ તેજથી ઝડપમાં બળી ભસ્મ થઈ જાયછે, તેમ આ મહા
પુરોષોની કલ્પનાશક્તિ દાર પીવાના ઉપાયથી વધારે ઉજ્જસથી ખીલી નીકળી જલદી
નાબૂદ થઈ ગઈ હતી. દારની ઉશ્કેરણીના પ્રકાશમાં તેની મનશક્તિનો ધસારો અટકે
ઉતાવળો થાયછે કે જો મહાન પુરોષ દારનો ઉપયોગ ન કરે, તો તેમની મનશક્તિનો
દીવો યથાસ્થિત ધીમી આંચથી બળે અને ઘણા લાંબો વખત સ્વધી ચાલુ રહે.

આપણા ઉત્કર્ષશક્તિના ઇંગ્રેજી કવિઓની દારથી કેવી રીતે થઈ તથા પોતા-
વિષે તેઓ શું મત આપી ગયા છે તે જાણવાબેગ તેમ યોગદારક છે. કવિઓમાં
છાકટપણનો પ્રધાન્ય દાખલો બાયરન છે. લોડ બાયરન વિષે લી. હન્ટ જણાવે છે કે,
પાણી ભેળેલા જીનની જેમમાં તેણે “દૌન જૂઝન” નું મોટું કાવ્ય લખ્યું. મી॰
ગોલ્ડ જેણે એ કવિનું જન્મચરિત્ર લખ્યું છે તે જણાવેછે કે મીલાનમાં તે વારે-
ઘડિયે કવિતા રચવાના ઉત્સાહમાં આખી રાત બેસતો, ત્યારે એક જાતના જીનમાં
પાણી ભેળી તે પીતો હતો, પણ જ્યારે તેનો ઉત્સાહ નરમ પડે, ત્યારે પુષ્કળ દાર પીતો
હતો. દારની પોતા ઉપર થતી અસર વિષે બાયરન લખેછે કે સઘળા વાઈન અને
સ્પિરિટની અસર મારી ઉપર અજબ રીતની છે. તેઓ મને શાંત, પણ ઉદાસ
બનાવેછે. અને એવી સ્થિતિ પીતાંવાર તુરત થાયછે. તેમનાથી ખૂશી તો મને ક્વ-
ચિતજ ઉપજે છે અને મારે માથું પુષ્કળ દુખેછે. લૉડ મૅકૅલે, બાયરન વિષે લખેછે
કે મધરાતના જલદ દાર અને રેહનીરા વાઈન ઠાંસવાથી બાયરને સુંદર બુદ્ધિનું
સત્યાનારા વાળવા માંડ્યું, અને તેથીકરી તેની કવિતાના જે જોશ અને સંગિતતા
(સાઉન્ડનેસ) વડે તે વખણાયો હોતો તે ઘણા ખરાં જતાં રહ્યાં હતાં.

બર્ન્સને પણ એવાજ શોખ હતો. એ કવિ વિષે રૉબર્ટ ચેમ્પર્સ લખેછે કે આ
આપણો કવિ તેના ખૂરા અને નરમ સ્વભાવથી મિલાવડાઓમાં ગમત અને રમૂજ ,

આપનારો હતો, અને જીઆફતોમાં મળેલ મારતાં ટેબલ ઉપર દારૂ પીવાની મોજ મારતો. જીંદગીનાં છેલ્લાં વર્ષોમાં ધડીધડીની જીઆફતોમાં આવીરીતે મોજ મારતાં તેણે પોતાની તંદુરસ્તીની ધુલધાણી કરી હતી, એમ તેના ડાકટર કરીનું મત હતું. શરૂ બન્યું અરીના ડંડા દિવસોમાં બ્યારે તેની તંદુરસ્તી જરા સુધરતી આવી, ત્યારે બર્નર્સ એક મોજી મિત્રમંડલી સાથે ખાનામાં ગયો, અને ત્યાં મોટી સ્થૂધી થાભ્યો; ઘેર પોહોંચવા અગાઉ તે કમનસીબે ખુલ્લી હવામાં થોડા વખત રહ્યો અને જે દારૂ તેણે પીધો હતો તેની અસરને આધીન થઈ ઉંઘી ગયો. એ હાલતમાં તેની આગળી માંદગીને લીધે પ્રાણધાતક શરદી હાડકાંએમાં પેઠી, અને નખળા આંધામાં સંધિવા તાવની ધગારી એથી ભરેલા તે ઘેર પુગ્યો. કોઈ દરિદ્રતાનું દખાણ, અપમાન, ઉદાસી અથવા નિરાશા નહિ, પણ આ નાનો સુનો બનાવ આપણા પ્રજાત્રિય કવીશ્વરની ટુંકી થયલી જીંદગીનું દુઃખદ કારણ હતું. દારૂની ખૂરી ટેવનો પચાતાપ કરતાં બર્નર્સ પોતાના એક મિત્રને લખ્યું:—“મારા પ્યારા એન્સલી—એક દર્દી દિલના ઉછાળા તમારાથી સમશે? દારૂપીવાની લખથી જે પચાતાપ, અફસોસ, ખેદ, માથાંનો દુખારો, છાતીના ઉછાળા અને એસિવાય પાતાળની સઘળી ભયંકર પીડાએ છાકટને ઘેરી રહેછે, તેવા પિડાતા એક કંગાલનાં દુઃખી જીવડાને તમે કોઈ વચનથી શાંત કરી શકશો? દુનિયાથી બાતિલ જેવા હું એક કંગાલ થઈ પડ્યો છું. જે ચીજોથી હું પહેલાં રીઝતો, તેથી રીઝવાને દરેક તપાસી જોઈ તો કોઈ કામ આવી નહી. એક પાપી માણસ માટે ભંડારમાં એક કુંડું કરેલું સઘળું વેર હું એક મુગાં પુતળાં માફક ખમતો ખેંડો છું, અને જે મ જેમ આળસુ કનિષ્ઠ કલાકો મારી આગળથી એકની પાછળ ખીજે એમ હારખંધ ચાલ્યા જાયછે અને તેમાંનો એક પોતાની પીઠ પર સંતાપનો બોળે લાદી લાવી મારા દુખી માથાપર ઠાળવતા જાયછે, તેમ તે દરેકની ધંટી વાગતી હું ગણતો એસી રહું છું ને મારા ઉપર દયા કરનાર કોઈ નથી. મારી આયડી મને ધમકાવે છે, કામકાજ મારાથી વેગળું નાસે છે, અને મારા યુ-હાએ મારા માઠાં સામે ખરા થઈ ટકટકીને જાયછે, અને તે એક ખીજથી વધારે કડવાસ ભરી વાત કહેછે.”

પોપ લએછે કે પાર્નેલ કવિ અહીં દારૂ પીતો હતો. કાઉલી કવિનું મોત એક નજીવા અકસ્માત બનાવથી થયું હતું. તે પોતાના દીન પ્રાટ નામના દોસ્ત સાથે ચરત્રીમાં એક પોડાશીને અહીં મૂલાકાતે ગયો, ત્યાં તે કાળના સત્કાર (ઓહસ કરી પુષ્કળ દારૂ પાવાનો) પ્રમાણે તેમનો આવકાર કર્યો અને ધણું મોડું થયું ત્યાં સ્થૂધી તેએ પાછા ફર્યા નહી. દરમ્યાન તેએ એ એટલો દારૂ પીધો કે ઘર તરફ પાછા ફરતાં ખેતરમાંજ આખી રાત પડી રહ્યા. આથી કાઉલીને તાવ આવ્યો અને તેજ તેને જીંદગીથી ધસડી ગયો. પોપે પોતે પણ મીઠા કીંગના કહેવા પ્રમાણે જલદ દારૂથી પોતાની જીંદગીને છેડો વહેલો આણી ગેલ્યો. રોકસ્પીઅર અને બેન જોન્સન કોઈવાર પુષ્કળ પીતા હતા. અને તેનાં શહેરનાં પાદ્રીની વાત માન્ય કરીએ તો જોન્સન અને દ્રેતન સાથેના એક ખૂરા મિલાવડામાં તાવ લાગુ પડ્યાથી રોકસ્પીઅર માંદો પડી દેવલોક થયો હતો. પ્રાયર કવિ છાકટપણનાં દોષથી વેગળો ન હતો. અને એડીસન વિષે પણ એમજ જણાયલું છે. દ્રાઈડન તેનાં જૂવાળીના દિવસોમાં દારૂના ત્યાગ માટે પ્રખ્યાત હતો, પણ ડેનીસ કહેછે કે તેની જીંદગીનાં છેલ્લાં દસ વર્ષોમાં એડીસન સાથેની નીકટ દોસ્તીમાં

સાથે દારૂ પીવા માંડ્યો, તે એટલે સ્થિતિ કે ધણુંકરી તેથીજ તેની જીંદગીના અંત જલદી આવ્યો.

આર્સે લેમની છાકટ હાલત તેના દોસ્તો ઉપર લખેલાં કાગળ ઉપરથી તેમજ એ નિશાની લખમાં પડનારાને ઉપદેશ દીધો છે. તે ઉપરથી માલમ પડે છે. તે કોળ-રીજી ઉપર લખે છે કે “હું ધડ પૂછડાં વગર અને અર્ધી છાકટ હાલતમાં આ લખું છું, તે વાંચતી વખતે તું સાજી હાલતમાં હોવાથી બરાબર સમજી પણ નહિ શકે, પણ મારી સાવધ તેમજ છાકટ હાલતમાં તું સરખો સોખતી છે,—ચુડનાહટ.” વળી એજ લેમ મી. મેનોંગ ઉપર લખે છે:—“વધારે લાંબો કાગળ તમને લખવા મારા બેજ-માં જેમ કાંઈ વિચારો નથી તેમ મેજના ખાનામાં કાગળ પણ નથી. દારૂ અને પીના-રાએની સંગત, તથા પીડાકારી તમાકુ સારી રીતોની રાત વાપરવાથી મને તદન બેજ-વગરનો કરી મૂક્યો છે.” લેમ પોતાની ખૂરી ટેવનો ભોગ થયો અને પોતાની કંગાલી-અતન્ન સ્વકીય કરેણામય વિવેચનમાં અસરકારક શીખામણ દે છે કે—“બ્યારે દારૂથી તમારી જખાણમાં ગમે તેટલો ગિલી અથવા ચળવલાટ આપતો સ્વાદ લાગે, તેથી ગમે તેટલી ખૂશી કે મજેહ ઉત્પન્ન થાય, તેથી વાતચિતમાં હાજર જવાખીની ખૂખી-એ ગમે તેટલી આવે, અને મુખ્યત્વે કરીને દારૂની બાટલી અને ગલાસો બેઠ/ને અદ્ભુત કલ્પનાશક્તિનો પ્રવાહ ગમે તેટલો તમારામાં વહેતો જણાય, તોપણ જે મ પોતાનું સત્યાનારા વાળતો કોઈ બલને તમે દૂર કરો, તેમ તેને દૂર કરજો. જે તમે કલ્પનાના બેજને અથવા જેને તમે બૂલથી તે સમજતા હો તેને દાખી રાખી ન શકો, તો તેને ખીજી રૂપમાં બદલજો, કોઈ રસાણો લખજો, જનસ્વભાવ અથવા ખીજાં કોઈ વર્ણનનું ચિત્ર આપજો. પણ હાલમાં મારા ગાલપર આંસુ ટપકે છે, તેમ તમારે ખમવું પડે એમ નહીં કરતા. દોસ્તોની દયા, તેમજ દુરામનોની ધિક્કારવાળી મશ-કરીને લાયક થવું, પારકાએના અવિધાસમાં આવવું, મૂર્ખીમાટે ટીકી ટીકીને બેવાનું રમકડું બનવું, વાક્યાતુર્ય વાપરી ન શકાય ત્યારે બુઝકમાં ગણાવવું, અને ખરેખરા મંદ પડ્યા હો ત્યારે ચતુરમાં ખપવું, ગમે તેટલાં મનન સાથે પણ જે તર્કો આંધી ન શકાય તે ખીજની દૂરમાયશ પર તત્કાલિક આણવા, જે રમુજથી ખીજનો ધિક્કાર ખેંચાય તેવી રમુજ ઉઠાવવાને ઉચ્છેરાવું, ખીજને ખૂશી કરવા અને તેના બદલામાં દ્વેષ ભરેલી આંખનાં આણસારા સહેવા, પ્રાણુધાતક વાઈનના ઘૂટો પોતે ગળવા ને રા-બ્દોના શ્વાસવાટે તે બદલે હવા કાઢી છાલકા સાંભળનારાએને ખૂશ કરવા, પેલા-પણાંની રાત્રિએ ગૂંજરતાં સહવારેને કંગાલિયતને ઘેર ઘરેણે મૂકવી, કાળનો આખો સાગર એવા લોકપર ગુમાવેલો કે જે એ અવેજીમાં આનાકાનીભરી શાખાશીનાં માત્ર ટીપાં ટીપાં કરીને ભરી આવે,—આ બધાનો બદલો ડોલિયાપણું અને મોત છે.

એડગર એલન પો ઉત્તમ પંક્તિનો, કમનસીબ કવિ તર્હત છાકટ રહેતો હતો. તેના જન્મચરિત્રમાં એમ જણાયલું છે કે માખાપ તરફથી કેળવણીનો જે લાભ તેને પ્રાપ્ત થવા બેઠતો તે તેને મળ્યો ન હતો, તોપણ દુનિયામાં તે એક કંગાલના છે. જે જેવા આવ્યો ન હતો. કારણ, તેના બાપના એક સખી દોસ્તે તે પર દયા કરી પિતાના જેવા પૂરેપૂરા લાડ લડાવ્યા. તેનો બદલો તેણે અપકાર ને અપમાનથી વાળ્યો હતો. બરા-બર હાજર ન રહેવા માટે તેને વિદ્યાલય (કોલેજ)માંથી મૂકવામાં આવ્યો, ત્યાર-

પછી રૂશિયામાંથી એક ભીખારીની હાલતમાં મળી આવ્યો, ત્યારે તેના પાસેથી ચાલ સુધારવાની કમ્પૂલત લઈ લશ્કરી નોકરીમાં રાખવામાં આવ્યો. ત્યાંથી પણ તેને કાઢી મૂકવામાં આવ્યો. એટલું છતાં તેના ધર્મપિતા એકલને તેને પોતાના ઘરમાં રાખી અનેક પ્રકારની મદદ આપી ને તે લશ્કરમાં ખાસગી સિપાઈ તરીકે નોકરીમાં દાખલ થયો, અને પોતાના ઉપરી અમલદારોને બુદ્ધિબળના સમત્કારિક દુચ્ચકા, જે ભવિષ્યમાં સમગ્રેડેકાણે પ્રસિદ્ધિ પામવાના હતા, તેથી તેણે મોહિત કીધા. ખીજા બધાં કામની પેઠેજ આ નોકરીમાં પણ તે બેદરકાર અને જીવનો આધો હતો. ત્યાર પછી એક કુતેહમંદ પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કરનારે હરકોઈ એક વાત્તા કે કવિતા લખી મોકલે તેને મોટે ઈનામ છપાવું હતું તે આ ભૂખે મરતા ગભિંત ગ્રંથકારે મેળવ્યું અને એકદમ લોકની જાણમાં આવ્યો. છાકટપણાંની ગેરહાજરીના વખતમાં તેણે જે જે સુંદર કુકરાઓ ખનાવ્યા તે ઉપરથી પૂરતીરીતે તેણે ખતાવી આપ્યું કે જે હદ બહાર દારૂ પીવાની ચાલથી તેને એક ટેકાણેથી ખીજા ટેકાણે રખડ્યું અને એક ખાડામાંથી ખીજા વધારે જોડા ખાડામાં પડી રહેતો, તેમ જો ન બનતો, તો નિદાન તેના દેશના સહુથી સઠતા કવિઓમાંનો તે એક ગણાત. છાકટપણાંની ગેરહાજરીના માત્ર અરસાઓ તેના બારી અચળતા ને તેજસ્વી મહત્કૃત્યના સમય હતા. ૧૮૪૪ માં આવા એક સાવધ અરસામાં તેણે ન્યૂયૉર્કમાં 'ધી રેવન' નામનું કાગડા વિષે અતિ ઉત્તમ ભયભિત રસનું કાવ્ય રચ્યું અને ખીજા ઘણાક સુંદર નિબંધો પણ તેણે લખ્યા, તેથી તેની જીંદગીની વળણ બદલાયલી સમજી તેના વખાણનારાઓ ખૂશીના આશીર્વાદ દેવા લાગ્યા; પણ આ આશાભરી ઋણનો અંત જલદી આવ્યો, અને ન્યૂયૉર્કમાં બે વર્ષ ગયા કેડે તેની ગરીબ બાઈડી હડહડતી દળદર હાલતમાં મરણ પામી. આ કંગાલ જીંદગીનાં સર્વંવ કાળાં ચિત્રમાં કાંઈ કાંઈ ચળકતાં કણ મીસીસ ઓઝુડ દેખાડે છે. તેણીએ એ કવિના જન્મચરિત્ર લખનારને એક પત્ર લખ્યો છે તેમાં તેની છાકટપણાં વગરની હાલતમાં તેના સાદા પણ કવિતારૂપ ઘરમાં જે આનંદ ઉપજતો તેનું, તેમજ તેની અને તેની તરણ, નમ્ર અને પવિત્ર સ્ત્રી વચ્ચે પરસ્પર જે મનોહર વિશ્વાસ હતો, તેનું વર્ણન કર્યું છે. પોતાની સ્ત્રીના મોત પાછળ 'એનાબેલ લી' નામથી તેણે ઘણીજ હૃદયબેદક મનોવિકાર-દર્શક કવિતા ખનાવી. જ્યારે આ પ્રીતિનું પાત્ર તેની નજર આગળથી હંમેશાને મોટે દૂર થયું ત્યારે તેને દુનિયા શુન્યાકાર જેવી લાગવા માંડી, પણ વળી પાછો તે અથંગ દારૂખાજ બન્યો. તેની સાસુ આવી હાલતમાં તેને મદદ કરવાને ચૂકી નહિ. તેના લખેલા નિબંધો તથા કવિતાઓ તે બારણે બારણે વેચીને તેનું યુજારણ ચલાવતી. પણ આ સાસુની કાળજીથી કે પોતાની કીર્તિના અવાજથી તેનામાં પોતાનો ટેક અથવા આખરની કાંઈ પણ ચિંતા જાગૃત થઈ શકી નહિ. તે એટલા લાંબા વખતનો દારૂ-ખાજ બન્યો હતો કે તેની વિવેકબુદ્ધિ નિમંજ નહતી. તે પછી એટલી છવાઈ ગઈ કે હવે તેને સુધરવાની જરા પણ આશા નહતી. પણ વખતે વખત તેના ભયંકર હંદ-માંથી જાગૃત થતો તે અરસામાં તે પોતાનાં કામ ઉપર આતૂરતાથી મંડતો. ૧૮૪૮ માં તેણે 'પુરીકા' નામની ઓપડી બહાર પાડી, અને તેથી ન્યૂયૉર્કનાં વિદ્વાનમંડળમાં તેની અત્યંત સમત્કારીક અસર ફેલાઈ અને મોહિત પડનારાઓની સંખ્યા ઘણી વધી પડી. આ પછે પાછો તે પોતાની ખૂરી વળણ ઉપર ગયો, તે એટલાં સૂધી કે

પોલીસ તેને મહોક્ષાઓમાંથી દૂર કરવાની કુરજ બળવતી હતી. કુછંદ અને દીવાની જેવી હાલતમાં તે થોડા દિવસમાં બાહ્યીભારની બહેર ઇસ્પીતાલમાં ૩૮ વરસની જૂવાન ઉંમરમાં મરણ પામ્યો ! !

ટોમસ કેમ્બેલ અંગ્રેજી વીરરસ કવિના છેલ્લા દિવસ તેની જીઆફતોમાં અતિ મોજ મારવાની ટેવથી દુઃખ બરેલા ગયા હતા.

કોલરીજનો છેકરો, સધીનો ભત્રિજો, વડસ્વર્યનો લાડકવાયો, પ્રોફેસર વિલસનનો મિત્ર, તેમજ ખીજા એવાજ યરાસ્વી પ્રરૂપોનો માનિતો—જે હાઈલી કોલરીજ—જેને ઇશ્વરે ઉત્તમ મન અને અતિ દયાલુ સ્વભાવથી નવાભ્યા હતા, કેળવણીથી જેની બુદ્ધિ ખીલીને તૃપ્ત થઈ હતી, તથા જેના મનમાં ધર્મ અને ઇશ્વરની મોટાઈ મજબૂત ઠસેલી હતી, તે હાઈલી કોલરીજ દુનિયામાં શું થઈ ન શકત? ખચીત, જે વિદ્યા શાસ્ત્રનો માર્ગ દેખાડનાર ઝળકતો પ્રકાશ થઈ પડતો, તે ખરેખર, દુષ્ટાઈના ખડક પર એઆઈ જનારને સાવધ કરનાર એક દીવાદાંડી થઈ પડ્યો છે.

સને ૧૮૧૪-૧૫ માં તે ઑક્સફર્ડની પાઠશાળામાં દાખલ થયો અને ત્યાંથી તેની દાર્શની લાલચ શરૂ થઈ. તેની રીતભાત અને સ્વભાવ વિલક્ષણ હતા. કદમાં તે ડિંગણો, તેની આંખો ઝળકભરી કાળી, અને વાચક (એકરપ્રેસીવ) હતી, અને તેના મગજથી વહેતા વિચારપૂર્ણ શબ્દોના ઝહરા તેના આંતરથી મધુર ગાયતરંગી આનંદકારક અસર સાથે વહેતા. રેવરન્ડ એલેક્ઝાન્ડર ડાઇસિ, હાઈલી કોલરીજના કૉલેજ દિવસો વિષે કહે છે કે “વાત કરવાની તેની અદ્ભુતશક્તિને લીધે ઑક્સફર્ડમાં વાઈનિની જીઆફતનાં ધણું આમંત્રણ આવવા લાગ્યાં. તે બાળુતો હતો કે તેની પાસે વાતચીત કરાવવામાં આવશે, અને તેમ કરવામાંજ તેને આનંદ ઉપજતો. એક ખભાં તરફ શિર ઝુકાવી, તેની કાળી તેજસ્વી આંખો ધ્રેરવતો, ખુરસીમાં ડાલતો, તે કલાકો સુધી વિદ્યાસંબંધી, રાજ્યસંબંધી, ધર્મસંબંધી કિંવા કોઈએ બાબત નીકળી હોય તે ઉપર ખૂદ પોતાના વિચારો એવીતો સુંદર અને સરળ ઢપથી સદૃષ્ટાંત જોસ્સાથી દર્શાવતો કે તેના બાપ શિવાય ખીજો કોઈપણુ તેનાથી ચઢે એવું હું માનવાનો નહિ.” આમ ઉસ્કેરાઈ જમ્મે તેવા ખવાસને લીધે વાઈનિની અસરથી તેનું બેઠંગપણું અને ઉભરા વધારે ઉસ્કેરાવા લાગ્યા, જેથી તેની આ કાઠીલ ટેવ એટલા સુધી મજબૂત જડ ધાળી બેસી કે આ છક કરી નાખે એટલી મનશક્તિવાળા માણસનો તેની ઇચ્છાશક્તિ (વીલપાવર) પર કામૂ નખજો થતો ગયો અને અતિમધ્યપાનનો શોખ તેને વધવા લાગ્યો. વધારે અજામ્યેબ જેવું એ હતું કે તેથી તે શરમાતો નહિ હતો; તે બટકતો કેટો નિકળી જતો, અને તેની પછવાડે માણસ બોળવા નિકળતાં, ત્યારે તે કોઈ હલકાં પીઠાંમાંથી મળી આવતો કે જ્યાં કોઈપણુ પીઠાંવાળો તે વાતો ચલાવ્યા કરે ત્યાં સુધી તેને મરજી પડે એટલા ખીર પૂરો પાડતો ! ઑક્સફર્ડ વિદ્યાશાળામાંની તેની આવી ભમતી પણ હુશિયારી બરેલી કારકીર્દિ પછી હાઈલી કોલરીજ આરીઅલ કૉલેજનો રેલો ડરવામાં ફતેહ પામ્યો, પણ તેના બાઈના કહેવા પ્રમાણે છાકટપણુંને લીધે તેની રેલોશીપ ધીનવી લેવામાં આવી હતી અને તેના ખીજા વાંકો, ઢીલ કરવાની ટેવ, બેદરકારી, અને બેઠંગપણું એ વિશેષ કારણો હતાં.

દરેક જન દલગીરી સાથે જાણે છે, છાકટપણુંએ ચમત્કારિક બુદ્ધિવાળા માણસોની

વિવેકબુદ્ધિ નાશ પમાડી છે. છાકટપણુંની ખાસ અસર છે કે, માણસ બુદ્ધિ અને નીતિનો ભોગ આપી પોતાની દારૂના હવસની લાગણીઓ તૃપ્ત કરે છે. અને જ્યારે ઉપલા નામાંકિત મહાન પુરૂષો દારૂના વપરાસથી પેદા થયેલી તૃષ્ણા સાંમે નબળાને અરાક્ત બન્યા અને પોતાની જીંદગીને નુકસાન પહોંચે તોય દારૂની તૃષ્ણા દાખવાની તેમનામાં તાકાત ન રહી, તો એક સાધારણ માણસ દારૂની ગુલામ કરી રાખવાની અસર આગળ શી વિસાત ધરાવી શકશે? અહિં આવી શ્રેષ્ઠ બુદ્ધિના પુરૂષોની અતિમધ્યપાનથી થયેલી સ્થિતિ વર્ણવાનું મોટું કારણ એ છે કે, છાકટપણુંનાં ભોગનાં દાખલા જેમ ઉત્તમ પુરૂષોના હોય તેમ આપણે વધારે અસરકારક ધોડા મળે.

હવે ખીજા હાથ ઉપર ઘણાજ નામાંકિત માણસો પોતાની મનરાક્તિ વધારવા અને ખીલવવા કીજે દારૂનેવી ઉસ્કેરનારી વસ્તુનો ઉપયોગ કરે છે. એવું આપણે જોતા નથી. કારણ, દારૂથી તુરત ઉસ્કેરાઈ જાય તેવી મનની હાલત, ધીરજથી અવલોકન કરનારી અથવા ધીરજથી વિચાર કરનારી, અથવા એક બાબત ઉપર સઘનું ચિત્ત લગાડનારી શક્તિને કદી પણ અનુસરતી આવતી નથી. એકાગ્ર ચિત્ત લગાડવાની શક્તિનો જ્યાં ઉપયોગ કરવો પડે છે ત્યાં દારૂનો ઉપભોગ થતો નથી, તેનો જાણવાનેગ દાખલો જીગારીઓમાં માલમ પડે છે. અટલ જીગારીઓ જેઓ એવી જાતનો જીગારીયા સહો રમે છે, કે જેમાં ઘણી લાંબી નજર દોડાવવી પડે છે. અથવા જેમાં ઘણી બારીક અને ચોકસ ગણતરી કરવી પડે છે, તેઓ દારૂનો ઉપયોગ કરતાજ નથી, પણ પોતાની સામેવાળાને પીવા ઉસ્કેરે છે. અને કદાપિ પીએ છે, તો ઘણાજ નબળા અને પોતા દારૂઓ નાનાજ પ્રમાણમાં વાપરે છે. પ્રાંત ગ્રંથકારો, જે મનાવેડે માણસ જાતનાં જ્ઞાનમાં મોટો વધારો થયેલો છે, તેઓ અજબ જેવો દારૂનો નિષેધ રાખનારા માણસો હતા અને તેઓ હમેશા કૂકત પાણી પીનાર હતા. એવા દાખલાઓમાં ડીમાસ્થનીઝ અને હાલર છે. ડૉક્ટર જૉનસને પોતાની જીંદગીના પાછળના દાહાડાઓમાં આ કરતાં વધારે તેજ ખીજા કોઈએ વસ્તુ પીધી નહતી. વૉલ્ટર અને ફ્રાંટનેલ માત્ર કાશી વાપરતા હતા, ન્યુટન તથા હૉબ્સ તમાકુના ધૂંધથી પોતાનાં મનને શાંતી આપતા હતા. લોક જેણે લાંબી જીંદગી મનરાક્તિના કામમાં ગૂંજરી હતી અને જે પોતાની મનબુદ્ધિ ઉપરાંત દુનિયામાં સર્વે વાતોનું ધ્રુવું ઉત્તમ જ્ઞાન ધરાવનારો પુરૂષ ગણાતો હતો, તે વિષે એમ કેહેવાય છે કે, તેનો ખોરાક ખીજા લોકના જેવોજ હતો, પણ તેમાં ને ખીજા લોકમાં ફેર એ હતો કે પાણી સિવાય તે ખીજું કંઈ પીતો ન હતો. તે પંડે માન્ય કરતો કે દારૂથી પહરેજ રહેવાથીજ પોતાની નબળી તંદુરસ્તી છતાં તેણે જીંદગી લાંબી વખત સ્વધી ટકાવી રાખી હતી.

મનજાતિસ્થળ ઉપર દારૂની માઠી અસર થાય છે. એવો સિદ્ધ છે, પણ વળી આપણે કમૂલ કરીએ કે, જેમને મગજની મહેનત કરવી પડે છે તેમને જો કે આહો-હોલવાળી ઉસ્કેરનાર વસ્તુઓના મધ્યમ ઉપયોગથી મનની મહેનત થોડો વખત વધારે સહેલ થઈ પડે છે, તોપણ સવાલ છે કે કેવી વસ્તુઓના ઉપયોગથી સામટી રીતે તેમને ફાયદો કે ગેરફાયદો થશે? એનો જવાબ એમ જગોએ જગો આપી ગયા છીએ કે દારૂના ઉપયોગની માઠી અસર પ્રથમમાં ન જણાય, પણ વખત જવે મગજની શક્તિ દારૂથી ઉસ્કેરતાં એટલી નબળી થતી જાય છે કે એને તે એકદમ સુસ્ત થઈ પડે છે, જે

પછી દાર્શી ઉચ્છેરાવાની શક્તિ રહેતી નથી. આ રીતે ધડીભરનો ફાયદો ધણી મોંઘી કિંમતે મળેલો સમજવો જોઈએ. કેશી વસ્તુઓ મજ્જાતંતુ રચનાના વપરાયલા તત્વોને કોઈ રીતે નવીન પેદા કરી શકતી નથી. અને દાર્શ મજ્જાતંતુ રચનાનાં અપેલાં તત્વો પૂરવાને બદલે તેમનો નાશ કરે છે. કેશી વસ્તુઓની અસરથી જોટલી વિરોધ મનની મહેનત થાય તેટલાજ પ્રમાણમાં ઘણા લાંબા વખત સૂધી મંદપણાની અસર થવી જોઈએ. અને એવી મંદ હાલતમાં આવેલી મનશક્તિને પાછી મજાખૂત બનવા માટે મગજના તત્વો નવા પેદા કરનારી ક્રિયાઓ ચાલુ થવી જોઈએ, કે જેથી બેજીનું તેનું ચોખ્ખું કાંઈ બળવવાને સમર્થ થાય. આમ કરવા બદલ નિર્ભય બેજીને તેજ કરી તેના પાસેથી શ્રમ લેવા દાર્શવાળી કેશી વસ્તુનો ઉપાય લેવામાં આવે, તો તે કેશી વસ્તુ વધારે પ્રમાણમાં વાપરવાની ઓછી લાગણી લાગે છે, અને તેની શાંતિમાં દાર્શ વાપરવાથી તેનાં સઘળાં માઠાં પરિણામોમાં ઉમેરો થાય છે. ધણીક વખતે માણસનાં શરીરમાં ફરતું લોહી સ્વચ્છ હાલતમાં નથી હોતું પણ તે લોહીમાં શરીરનો રદ થયેલો કચરો ફરતો રહે છે, ત્યારે મગજને થાક ચઢે છે, જીવ સુસ્ત અને ઉદાસ થઈ જાય છે, ને આખું શરીર નબળું મારે છે. જ્યારે આસ્માનમાં વાદળો છવાઈ આવે છે, ત્યારે પરસેવો તથા દમની મારફતે શરીરનો મેળ પૂરતો બહાર પડતો નથી, તેથીકરી આપણે સુસ્તી અને બેચેની મારે છે. એવી હાલતમાં જો માણસ બાર પડી ખુલ્લી હવામાં ફરે છે તો જીવની ઉદાસી મટી મન ખુલ્લું થાય છે. આ સહેલો કુદરતી ઉપચાર ન લેતાં જે આ બેવકૂફીથી દાર્શ વાપરે છે તેમને દાર્શ લોહીની ગતિ ચૈતન્ય કચ્ચાથી થોડી પણ સૂધી હોંશિઆરી લાગે છે, પણ જે કારણથી ઉદાસી પેદા થઈ છે, તે આ ઉપચાર દૂર કરતો નથી, અને લોહીનો કચરો બાર નીકળવા બદલે દાર્શી બંધ પડી રહે છે.

જે માણસ મગજને ઉચ્છેરવા દાર્શ ક્રિયા ખીજી ઉચ્છેરનારી વસ્તુઓ લેતો નથી તે મગજને લગતી જ્યારે ધણી મહેનત કરે છે, ત્યારે મગજ સુસ્ત કે નિરાનંદી થઈ જઈ તેને ચેતવે છે કે તે ઉપર ઘણા બોલો પડ્યો છે; તે સાથે તેની હોજરી તેને ચેતવણી આપે છે કે માનસિક શ્રમ અતિશય થવાથી ઓરાક પચવાનો નથી, અને બૂખ પણ લાગવાની નથી. આ વખતે થોડીક આસાએશ લેવાથી તથા ખુલ્લી હવામાં ફરવા નીકળવાથી મગજ તાજું થાય છે, તેમજ શરીરને પણ આરામ્ય કરે છે. નિરંતર ઘણા વખત જાગવાથી કે પૌષ્ટિક અન્ન ન ખાવાથી એવુંજ દુઃખકારક પરિણામ થાય છે, તોપણ જ્યારે કોઈક વેળા દર્દી હાલતોમાં પાચનશક્તિમાં બગાડો થઈ ઓરાક હજમ થતો નથી, અને શરીર તથા બેજીનું પુરતું પોષણ ન થવાથી બેજીની નબળાઈ થાય છે, એવી વેળા પાચનશક્તિને મદદ આપવા ખીજી ઘટતી દવાઓની ગેરહાજરીમાં દાર્શનો દવા દાખલ ઘટતો ઉપયોગ કરવાથી ઓરાક સારી રીતે હજમ થાય, તો તેથી શરીર તેમજ બેજીને પણ શક્તિ મળે છે; પણ આનો ઉપાય લેવા પૂર્વે ડાક્ટરની પૂરતી સલાહ લેવી જોઈએ.

પ્રકરણ ૫.

શરદી ખમવામાં દારૂનાટે ભ્રમ.

આપણે જાણીએ છીએ કે દારૂ અંગમાં સહેજ વારમાં ગરમી લાવે છે તેથી જ્યારે પણ અંગ ઠંડું પડી ગયું હોય છે, અથવા અંગને ઠંડી લાગી આવે છે, ત્યારે ગરમી લાવવા આપણાં લોક દારૂ પીએ છે. પણ ખરી અજમાયશ આતરીબરેલી રીતે શાખિત કરી આપે છે કે, એવી વખતે દારૂ સામા આપણાં અંગની કુદરતી ગરમીમાં ઘટાડો કરે છે. જ્યાં સ્થૂંધી શરીર ખીમાર નથી હોતું, ત્યાં સ્થૂંધી ઠંડા અથવા ગરમ મૂલકમાં આપણાં શરીરની ગરમી તો સતત એક સરખીજ ૯૮°—૯૯° અંશ રહે છે. પણ કોઈ પ્રકારે હવામાં ફેરફાર થવાથી આપણાં અંગમાં ઠંડી લાગે, ત્યારે ગરમી આપવા આપણે દારૂ લેઈએ છીએ, તેથી થોડીક ગરમી જેવું લાગે છે; પણ ખરેખર પાછળથી તે સાચું કુદરતી ગરમીને પણ કમતી કરી નાખે છે. છાકટોનું અંગ આપણે હમેશા ધણું ઠાંડું પોડેલું લાગે છે. જો દારૂ અંગમાં ગરમીજ લાવતો હોત, તો તેમનાં સંબંધમાં એમ ન થવું જોઈએ. બેભાન છાકટોની શરીર ઠંડું કેટલી કમતી થાય છે, તે વિષે ગ્લાસો હૉસ્પિતલનો શસ્ત્રવૈદ અને શિક્ષક ડાકટર વિલિયમ મેકવેન તેણે ૫૦ દાખલાઓમાં ઘણી ખારીક તપાસથી નોંધ કરી છે. આ પરીક્ષા કરવા માટે ઉબ્બુતામાપકયંત્ર 'ક્યુ'ની વેધગૃહશાળા (ઑબ્ઝર્વેટરી) ની લખીત પ્રતિમા પ્રમાણે શુદ્ધ કરેલાં હતાં. આ યંત્રની નળી મળદ્વાર (સફરા)માં ઓસી ઉબ્બુતા તપાસી હતી. આ દાખલાઓમાં જોકે મોટા ભાગ ગરીબ વર્ગનો હતો, તોય અજમાયશ માટે સઘળા વર્ગનું તેમણામાં સારૂ પ્રમાણ હતું. ૧૮ માસથી ૯૦ વર્ષની ઉમ્મર સ્થૂંધીનાં આમાં હતા. ઉમ્મર વીસની હેડળના પાંચ, વીસ અને ત્રીસની વચ્ચે નવ, ત્રીસ અને ચાલીશની વચ્ચે વીસ, ચાલીશ અને પચાસની વચ્ચે તેર, અઠ્ઠાવનની ઉમ્મરે એક, અને સાહઠની ઉમરે બે હતાં. આ માટે ત્રણ બાયડી હતી. આ અવલોકન પૂરું થતાં એક વર્ષ લાગ્યું અને સાંજના સાત કલાકથી રાતના એક વાગ્યાસુધી તપાસ કરવામાં આવતી હતી. અહિં જેમની ઉબ્બુતા નોંધી છે તે સઘળાં એટલાં બેભાન હતાં કે તેમને જાગૃત કરી શકાયો નહીં હતાં; તે વેળા એમની ઉબ્બુતા ૯૮.૨° થી ૯૩.૪° જેટલી જણાઈ હતી. માનવી શરીરની ઉબ્બુતા ૯૭° થી કમતી થાય, તો જીવ બારે જોખ મમાં સમજવો.

ડાકટર મેકવેનનાં ૫૦ દાખલાની તપસીલ નીચે પ્રમાણે:—

૨ જનની ...	૯૮.૨°	અંશ.	૧૨ જનની ...	૯૫° થી ૯૫.૯°	અંશ.
૧૪ „ ...	૯૭° થી ૯૭.૯°	„	૫ „ ...	૯૪° „, ૯૪.૬°	„
૧૫ „ ...	૯૬° „ ૯૫.૯°	„	૨ „ ...	૯૩.૪°	„

આ ઉપરથી આલોહોલની બેભાનીમાં પાંચ અંશ જેટલી ઉબ્બુતા કમતી થયલી જણાય છે. પણ મળદ્વારમાં યંત્ર મૂકી ઉબ્બુતા તપાસતાં, તેની બગલમાં કરતાં અડધીથી એક અંશ જેટલી વધારે નોંધાતી હતી, તે જોતાં બગલમાં નળીથી તપાસે તો ઉપલા આંકડાઓથી પણ ૧° કે ૧° અંશ ઓછી સમજવી. ડાકટર મેકવેન ઘણીવાર ઉબ્બુતા પુષ્કળ ઓછી જોઈ અચ્ચો પામ્યો, ત્યારે યંત્રની

આમી વિષે કે તપાસવાની રીત વિષે શક જવાથી તેમની પાછી ખારીક તપાસ સાથે ખાતરી કરી હતી. ન્યૂયૉર્કના ડાક્ટર દી. મારમને, શરીરઉણુતા દારૂથી ઝોાછી થાયછે તે અસ્થામાં બિહસ્તીનું ત્રેર ચઢવાના દાખલાથી ખાસરતિ પૂરવાર કર્યું છે. આ દાખલાઓમાંના એકમાં શરીરઉણુતા ૯૪° અંશ અને ખીજમાં ૯૩^૦ જેટલી ઝોાછી થઈ હતી. જ્યાં સ્ત્રી આપણાં શરીરમાં કુદરતી ગરમી હોયછે, ત્યાં સ્ત્રી આપણે હુંફ લાગેછે, પણ જ્યારે પુષ્કળ ઠંડી પડવાથી શરીર સપાટીપરની લોહીની ખારીક નળિઓ સહેજ સીમળાયછે, ત્યારે તેઓમાં પૂરતી રીતે લોહી ફરી ન શક્યાથી તે ભાગ ઠંડા પડેછે. એ વખતે અજ્ઞાન લોક દારૂ પીએછે તેથી હૃદય ઉતાવળે ધડકેછે; અને સંક્રોચાયલી લોહીની નળિઓ ઢીલી પડી તેમાં લોહીનો પ્રવાહ જોરમાં ચાલવાથી શરીરની બહારની સપાટીમાં ગરમી લાગેછે. પણ દારૂની અસર ત્વરિત પૂરી થતાંજ અંગ આગળનાં કરતાં વધારે ઠંડું પડી જાયછે. એમ થવાનું કારણ એ છે કે, દારૂની અસરથી સંક્રોચાયલી નળિઓ ઢીલી પડી જઈતે મધ્યેનાં લોહીને જોસથી ફેરવી ગરમી પોહોંચો છે, તે ગરમી શરીરની બહારની સપાટીમાં આવતાંજ કુદરતનાં (રેડીએશનના) કાયદા પ્રમાણે આસપાસની ઠંડી હવામાં પ્રસરી જાયછે, અને આવી રીતે ગરમી ઉડી જવાથી શરીરની ઉણુતા ઉલટી બહાર નીકળી જઈને કમતી પડેછે અને શરીરને પાછી વધારે ઠંડા લાગેછે. ઘણી ઠંડીમાં ચામડીની સપાટીપરનું લોહી ઝોાછું થાયછે અને ટાઢ વાયછે, ત્યારે અંદરનાં અવયવોમાં કુદરત લોહીનો જોશ વધારેછે, જેથી ઉણુતા ત્યાં સંઘરાયછે, નિકર ઠંડીની હાનિકારક અસર તેમને પહોંચે તો તેમાં સ્વજ ચઢે કિંવા ખીજ વ્યાપી ઉત્પન્ન થાય. સખત ઠંડમાં શરીર સપાટીપર લાગતી ટાઢ દૂર કરવા, શારીરિક વ્યાયામના યોગે ગરમ લગડાંથી કે તાપણુંથી ઉપાય કરવાને બદલે, બેવકુફાઈથી દારૂવડે ઉપાય કરવામાં આવેછે, તો અંતરાવયવોમાંની ઉણુતા લોહી સાથે ચામડીની સપાટી તરફ આવતી જાયછે, અને ત્યાંથી તે આસપાસની ઠંડી હવામાં ગમાવાય છે, જેથી અંતરાવયવના રક્તણુ સાથે ઘટતી ઉણુતા અને લોહી ઝોાછું જોઈ, શરીર તુરત ફેફસાં, કલેજાં, હોજરી, ગુરદા કે કોઈ ખીજ અવયવ ઉપર હુમલો કરી તેમાં સ્વજ (વરમ) ચઢાવેછે. એ ઉપરથી જણાયછે કે દારૂ ગરમી લાવવા બદલ ઠંડી પેદા કરેછે અને અંતરાવયવોને દર્દનું ભય આપેછે. ઠંડી હવાની અસર શરીર ઉપર બેચેન કરનારી થાયછે, તેના સામે થવા શરીરને મદદ કરનાર દારૂ છે, એમ અજ્ઞાનજ માનેછે એમ નથી, પણ આ વિષયપર સરાસ્ર વિવેચન કરનારામાંથી પણ કેટલાકનું એવું મત છે. પણ હાલના નામાંકીત પ્રયોગ કરનારાઓએ આજે તેને ખાતરીપૂર્વક ઓટું પાડ્યું છે. આલ્કોહોલની અંદર જે રસાયની ગુણો છે તે ઉપરથી લીબિગ દેખાડેછે કે, આ રીતે તે પીવાથી ફક્ત તેની અસર ઉઠેરનારી અને લોહીને જોરમાં ફેરવનારીજ થતી નથી; પણ જે ક્રિયાથી શરીરની સ્વાભાવિક ગરમી પેદા થાયછે તે ટકાવી રખાયછે, તે ક્રિયા સાથે શરીરમાં એક જાતનું બળતું જારી રાખવા જે વસ્તુઓની જરૂર પડેછે, તે વસ્તુઓ આલ્કોહોલ પણ પૂરી પાડી શકેછે. શરીરમાં ગરમી રાખી પેદા થાયછે તે જાણવું અહીં અવશ્ય છે. આપણાં શરીરની ગરમી, અંદરકેટલાક પ્રકારના ટ્રેન્શરો થાયછે તેને આધારે ઉત્પન્ન થાયછે. શરીરના પ્રત્યેક તત્વનું પોષણ થતાં અને વ્યર્થ થયેલા તત્વોનું

છૂટાં પડતાં જે રસાયની ફેરફાર થાયછે, તે ઉપર તથા મુખ્યત્વેકરીને લોહીની અંદર સમાયલી તેલ અને આંડવાળી ખોરાકની વસ્તુના તત્વોની કાર્યન અને હૈડ્રોજનનો દમની મારફતે ફેરફારનાં લોહીમાં લેવામાં આવતી ઑક્સિજન સાથે સંયોગ અથવા દહન થાયછે, તે સંયોગ ઉપર, આપણી શરીરઉષ્ણતાનું પેદા થવું અને જરૂરી રહેલું મુખ્ય-કરી આધાર રાખેછે. આ રીતે ઉપજતી ગરમી આપણાં શરીરને માટે પૂરતી છે. આવી રીતે ખોરાકની કાર્યન અને હૈડ્રોજનનો ઑક્સિજન સાથે સંયોગ થવાથી કાર્બોનિક અસિડ ગેસ અને પાણીની વરાળ બની દમની હવા સાથે બહાર નીકળી જાયછે. આવી રસાયની ફેરફાર જે આપણાં શરીરમાં ચાલતી દહનક્રિયા છે, તે વગર અટકાવે જીવની દારૂ ત્રુટે ત્યાં પર્યત આલ્યાં કરેછે, તેથી શરીરઉષ્ણતા પણ નિરંતર નિપજેછે. જ્યારે પણ કોઈ રસાયની સંયોગ ચાલેછે, ત્યારે ગરમી ઉભળેછે. જેમકે કળીચૂનાને ભીંજવતી વેળા અડખડે છે તે તેનાં પાણીસાથે થતા સંયોગને લીધે છે. ચૂલામાં લાકડાં બળેછે, અથવા બત્તીમાં તેલ બળેછે ત્યારે તેમના તત્વો તથા હવા (ઑક્સિજન) વચ્ચે રસાયની સંયોગ ચાલેછે, અને ગરમી ઉભળી બળતું કે દીવો ચાલું રહેછે. જેમ દીવાના તેલનાં તત્વોમાંના કાર્યન અને હૈડ્રોજન હવા માંહેની ઑક્સિજન સાથે રસાયની સંયોગ કરેછે અને તેથી ગરમી તથા ઉજ્જસ આવેછે, તેમ આપણા ખોરાકમાં સાકર અને ચરબીવાળી જે વસ્તુઓ આવેછે, તેમનાં કાર્યન અને હૈડ્રોજનનો ઑક્સિજન સાથે સંયોગ બનવાથી આપણાં અંગમાં દહનક્રિયા ઉપર કહ્યા પ્રમાણે ગરમી પેદા કરવાને કામ આવેછે. હવે આંકોહોલ પણ મુખ્ય કાર્યન અને હૈડ્રોજનનો બનેલો છે; તેથી લીબિગ કહેછે કે, આપણા શાકર અને તેલ યા ચરબીવાળા ખોરાકમાં આવતી કાર્યન અને હૈડ્રોજન જેમ શરીરમાં ઑક્સિજન સાથે રસાયની સંયોગ કરી ગરમી પેદા કરેછે, તેમ આંકોહોલ ગરમી નિપજવવા કામ આવેછે. લીબિગનું કહેણ પહેલી નજરે વાજળી દીસે; પણ એમની તપાસ આગળ કરીએ. જો લીબિગ કહેછે તેમ આંકોહોલ તેલવાળા ખોરાક માફક શરીરમાં ગરમી પેદા કરી દહનક્રિયા (કમબર્સન) ચાલુ રાખવામાં ખરેખર મદદ કરતો હોત, તો તેથી આપણાં શરીર ઉપર કેવી અસરો થાત? આનો જવાબ ડાક્ટર રસલ આવેછે તથા રસાયનીઓની અજમાયસ દેખાડેછે કે, એક માપ તેલ બાળવાથી જેટલી ઉષ્ણતા ઉપજેછે, તે કરતાં વધારે ગરમી તેટલોજ માપ આંકોહોલ બાળવાથી ઉપજવાની તથા તેલ કરતાં ઘણોજ ઝડપથી તે પૂરો થઈ જવાનો; તેથી જેટલો વખત એક માપ તેલનો દીવો બળે તેટલો વખતમાં એક કરતાં ઘણું વધારે માપ આંકોહોલ નાખ્યા કરવો પડશે. માટે લીબિગનાં વિચાર પ્રમાણે જો આંકોહોલ શરીરમાં વધારે જોરથી અને ઝડપથી ગરમી પેદા કરે, તો આંકોહોલમાં ગરમી પેદા કરનારા જે તત્વો છે તે લોહીમાં જાય અને (ત્યાં ખોરાકની તેલવાળી વસ્તુઓની કાર્યન અને હૈડ્રોજનનો ઑક્સિજન સાથે સંયોગ થાય તેની આગળ) આંકોહોલની કાર્યન અને હૈડ્રોજન લોહીમાં-હેલી ઑક્સિજન સાથે મળી જાય, તો તે આંકોહોલ એટલો તો જલદી ખપી જવો જોઈએ કે ગરમી જરૂરી રાખવાને વારંતે ખીજો આંકોહોલ તુરંત પાછો અને ઘડીએઘડી વાપરવો જોઈએ. એવી રીતે ઘડીઘડી આંકોહોલ લીધાથી એટલી મોટી ખરાબી થાય કે, તે સાથે સરખાવતાં શરીરમાં આંકોહોલની મદદથી ગરમી રાખવામાં કોઈ

પણ કાયદો હોય, તોય તે કશા હિસાબમાં નથી. આલ્કોહૉલના (કાર્બન અને હૈડ્રોજન) તત્વોનો ઑક્સિજન સાથ સંયોગ થવાથી શરીરઉત્પન્ન ઉપજવવાના ખોટા ખ્યાલથી દારૂ પીવા આગળ યાદ રાખવું જોઈએ કે દારૂની પહેલી માઠી અસર જોઈ ઉપર તેનું કાર્ય મંદ પાડી શ્વાસોચ્છ્વાસને પકડે છે ને તેને હરકત કરે છે. આમ શ્વાસોચ્છ્વાસ સ્વાભાવિક ન રહેવાથી દમમાં જતી હવામાંની ઑક્સિજન જે લોહીને નિરંતર સાફ કરે છે, તથા સ્વચ્છ લોહી સાથ ફરીવળી શરીરના દરેક ભાગોને તાજગી આપે છે, અને તેના રદ ભાગ સાથ સંયોગ કરી બહાર નીકળે છે (અને તે સંયોગથી ઉત્પન્ન પેદા કરે છે,) તે પ્રાણરક્તક ઑક્સિજન લોહીમાં જેટલી ચૂસાવવી જોઈએ એટલી ચૂસાવવાની ક્રિયા આલ્કોહૉલ દાખી નાખે છે, તથા જેટલો શરીરનો રદ નિરૂપ-યોગી કચરો ઑક્સિજન સાથે મળેલો બહાર પડવો જોઈએ, તે કરતાં ઓછો પડે છે, અને તે કચરો શરીરમાં જમા થાય છે, તેથી લોહી ઝેરી બને છે અને તરહેવાર નુક-સાનકારક પરિણામો પેદા થાય છે. વળી આપણા ખોરાકની તેલ અને ખાંડવાળી વસ્તુઓના તત્વો (કાર્બન અને હૈડ્રોજન) જે ઑક્સિજન સાથ મળવાં જોઈએ, તે ઑક્સિજન આલ્કોહૉલના તત્વો સાથ સંયોગ થવામાં રોકાય, ત્યારે તેલ ચરબીવાળા જે તત્વો કુદરતી કાર્યોથી ઑક્સિજન સાથ મળી શરીરમાં ગરમી પેદા કરતાં ખાખી જવાં જોઈએ ને શરીરમાંથી નીકળી જઈ લોહી સાફ રહેવું જોઈએ, તે લોહીમાં જ રહે, અને શરીરમાં નિરૂપયોગી જમા થઈતો દરદને યોગ્ય બનાવે.

પ્રોફેસર મારશલ 'આઉટ લાઈન્સ ઓફ ફીઝીયોલોજી' નામના પોતાના લખાણમાં જણાવે છે કે "આલ્કોહૉલ શરીરની ગરમી વધારે તો નથી પણ કમતી કરે છે, તથા કાર્બોનિક ઍસિડ ગેસનો બહાર નિકળતો જથ્થો ઓછો કરે છે. વળી તેથી યૂરીયાનો જથ્થો પણ સ્વભાવિક કરતાં થોડો બહાર નિકળે છે.

લાલમાંદ, પેરાં અને દુરોય જેવા પ્રખ્યાત પાણનના વધારે ખારીકોથી પ્રયોગ કરનારા ફ્રેન્ચ ડાક્ટરો અને ઈ. સ્મિથ નામનો ઇંગ્લેન્ડ ડાક્ટર, લીબિગનાં વિચારને કોઈ પ્રકારે મળતા થતા નથી. તેઓ કહે છે કે, આલ્કોહૉલ કેકુસાંમાં દહનક્રિયા (કમખ. રચન) થી એમ્પેલે રસાયની સંયોગથી ગરમી પેદા કરતો નથી, અર્થાત્ આલ્કોહૉલનું પૃથક્કરણ થઈતો તત્વો ઑક્સિજન સાથ સંયોગ કરતા નથી, પણ સઘળો આલ્કોહૉલ જે હાલતમાં શરીરમાં દાખલ થાય છે, તે જ રૂપમાં જરા પણ ફેરફાર વગર દમ, પરસેવ, પિસાબ ઇતિ ભાર્ગ શરીર બહાર નીકળે છે. તેઓએ લોહી, પિત્ત, પરસેવ, પિરાખ, મૂત્રપિંડ, ક્લેબું, એ સર્વેમાંથી આલ્કોહૉલ પૃથક્કરણ થયા વગરનો મેળવ્યો. ઉપલા મહાન ફ્રેન્ચ ડાક્ટરોનું સિદ્ધાંત એવું છે કે, દરેક દાખલામાં જેમ ક્લોરોફોર્મ સ્નેહવાકે પીવા પછે તેને મળ છૂટો કાઢનારાં અંતરાવયવો લોહીમાંથી ફેર-ફાર વગર છૂટો પાડી શરીર બહાર કાઢાડી નાખે છે, તેમજ આલ્કોહૉલને પણ કરે છે. તેઓ કહે છે કે, ક્લોરોફોર્મ માફક, આલ્કોહૉલ પણ જોઈએ અને ક્લેબું સાથ સ્નેહક-ર્ષણ ધરાવે છે, તથા ક્લોરોફોર્મ માફકજ આલ્કોહૉલ જેવા લોહીમાં દાખલ થયા કે તુરત તેને દૂર કરવાના, સઘળી રીતના જોરામંથ કાર્યો શરીરમાં ચાલુ થાય છે. મળ દૂર કરનારા અવયવો (એક્સક્રીટરી ઓર્ગનસ) જ્યાં સ્નેહી આલ્કોહૉલ લોહીમાંથી તદન નીકળી ન રહે, ત્યાં સ્નેહી તેને બહાર કાઢાડવાના પ્રયત્ન જારી રાખે છે.

ડાક્ટર પરસી, રવૉચ અને મેસીંગ પણ આ ફ્રેન્ચ ડાક્ટરોની પહેલાં તેમના મતને મળતો અભિપ્રાય આપી ગયા છે, તથા ડાક્ટર સુમોટ જે એક વખત આ ફ્રેન્ચ ડાક્ટરોની વિરૂદ્ધ વિચારના પક્ષમાં હતા, તેણે હાલમાં પોતાના કેટલાએક પ્રયોગ કીધા તેમાં આલ્કોહૉલનો મોટો ભાગ શરીરમજ સાથે અંગ બહાર નીકળતો જણાવ્યો છે.

શરીરઉષ્ણતા વધારનાર તરીકે આલ્કોહૉલ કાંઈ ખરેખર સહેજ અસર કરી શકે છે. તે એટલીજ કે ભેજન અને તંતુવિકારી રચનામાં પહેલાંજ ફરી વળી તેમનું સ્વભાવિક કાર્ય બદલીનાખી તેમના આધારે ચાલતાં ખીજાં કાર્યો જોરામાં મુકે છે તેમ શરીરની ઉષ્ણતા પેદા કરનારા સાધનો ઉત્તેજિત કરે છે. પરંતુ એક બારગી લીધિગના કહેવા મુજબ આલ્કોહૉલના તત્વો શરીરમાં દહન થઈ રસાયની સંયોગથી ઉષ્ણતા વધારી શકતા હોત, તોપણ ઉપર સમજાવ્યા પ્રમાણે નિર્ણય કરતાં પરિણામે આલ્કોહૉલ આપણે નકામો છે; કારણ, આપણા ઓરાકમાં લેવાતા તેલ અને ખાંડવાળા પદાર્થોના તત્વો શરીરમાં ઓક્સિજન સાથે સંયોગ કરવાથી જે ઉષ્ણતા પેદા કરે, તે આપણાં શરીરને મોટે પૂરતી છે. આપણા સાદા ઓરાકમાં આવી ઓરાકી માત્ર શરીરની ગરમી જળવળી રાખવાને પૂરતી હોય છે એટલુંજ નહિ પણ તે વધારે હોય છે, જેથી શરીરમાં મુખ્યકરી આમડી હેઠળ અને ખીજા ભાગોમાં તે એકઠી થઈ રહે છે કે કોઈ વેળા ઓરાકીના જથ્થામાં ખૂટ પડે તો તે કામ લાગી શકે. આ ઉપરથી દેખીતું છે કે, માણસ મધ્યમસર ઓરાકી માંથી શરીરઉષ્ણતા જળવળનારો ઓરાક પૂરતો મેળવે છે. આ ગરમી જળવળનારી ઓરાકીની માફક કામ આવવાના વિચારથી તે સાથે આલ્કોહૉલનો ઉમેરો કરવાની કાંઈ જરૂર નથી પણ માત્ર અત્યાચાર છે. અને આપણે જોયું છે તેમ, આવી રીતે લીધેલા આલ્કોહૉલ ધણે નુકસાનકારક છે. એ જાતે ઓરાક નથી. એ માત્ર રસાયની બનાવટ અથવા દવા છે જે જ્યારે માંદગીમાં ઓરાક જેરવવા હોજરીની રાક્ષિ સુસ્ત થઈ ફિવાબંધ પડી હોય; અથવા તો કોઈ એવા પ્રસંગ કે માંદગીમાં ઓરાક પચે ને પછી શરીરમાં ગરમી ફરી વળે તેટલો વખત મળી શકતો નથી, તે સમયમાં શરીરઉષ્ણતા જળવળા ઉત્તેજન્ય તરીકે આલ્કોહૉલનો ઉપચાર કરી શકાય છે. અરે જોતાં સાધારણ રીતે લોક ઉપયોગ કરે છે તેમ શરીરને ગરમ રાખવા દારૂ પીવાની કાંઈજ જરૂર નથી. ડંડામાં ડંડા મૂલકના લોકમાં પણ દારૂ લીધા વગર તેમનાં દિલમાં ચરખીવાળા ઓરાકનાં મોટા ભાગથી ઘટતી ગરમી રહી શકે છે. ચરખીવાળા પુષ્કળ ઓરાક તેઓ લે છે તેથી ગમે એવી કડકડતી ટાઢ લાગતી હોય તે વખતે પણ પોતાનું શરીર ખુલ્લું મૂકવા જરા પણ ડરતા નથી. તેલ અથવા ચરખી શરીરની ઉષ્ણતા પેદા કરનારા બહિષ્ઠ સાધન છે. સ્ત્રાચે અને ખાંડ તેનાથી ઉતરતાં છે. ડંડા દેરામાં ચરખી, ગોસની ઓરાકી, અને તેલકટ ચીજો ખીજા ઓરાક કરતાં પ્રેરણા બુદ્ધિથીજ વધારે પસંદ કરાય છે. મધ્યમ રીતવાળા દેરાના રહેવાસી અનાજનો ઓરાક વધારે પસંદ કરે છે. અને સમરાંતિબળ દેરામાં આ બેજા જાતની ઓરાકી ભેગી લેવામાં ડહાપણ છે. લાપલાન્ડર જેમ ચરખી બહુ હોંસથી ખાએ છે તેમ હિંદુસ્થાનનાં લોક ચોખ્ખા ખાય છે અને યૂરપિયન સર્વે જાતની ભેજ ઓરાકી વાપરે છે. કેવી જગાએ કેવો ઓરાક લેવો તે આપણને કુદરત શીખાડે છે. તેના ઉદાહરણ મોટે આપણે લાપલાન્ડર અને રશિયન લોકને લઈએ. એમનો

દિલપસંદ ખોરાક ચરખી અત્રે તેલવાળો હોયછે. ઉત્તરધ્રુવ તરફના આવા દેશોમાં કુદરતેજ મગરમછ, રીંછ, સીલ માછલી વિગરે જનવરો પેદા કર્યોછે જેઓમાં તેલ ચરખીનો મોટો જથ્થો હોયછે, અને તે જનવરો ઉપર તેઓ યુજારાન કરેછે. એવાં ઠંડા મૂલકોમાં જ્યારે કોઈ જાયછે, ત્યારે એવી ચરખીવાળી ચીજો ખાવાની ટેવ કે શોખ ન છતાં તે ખાવાની વૃત્તિ થાયછે.

લીબિંગ કહેછે કે ગરમી પેદા કરનારા ખોરાકના પદાર્થોમાં, તેલના ૧૦૦ ભાગ જેટલી ગરમી પેદા કરેછે તેટલીજ ગરમી પેદા કરવા સ્તાર્યના ૨૪૦, ખાંડનાં ૨૪૯ અને આલ્કોહૉલનાં ૨૨૬ ભાગ જોઈએ. આ ઉપરથી પણ જણાયછે કે, ઉપલી સઘળી ખોરાકવાળી વસ્તુઓ કરતાં આલ્કોહૉલ જો લીબિંગ કહેછે તેમ દહનક્રિયાથી ગરમી પેદા કરી શકતો હોત, તો ખોરાકના સઘળા પદાર્થ કરતાં ઉતરતી અને ઘણીજ કમતી ગરમી પેદા કરી શકેછે. ખીજ શબ્દોમાં, ચરખી એક રતલ, અને બિહસકી કે બ્રાન્ડી ત્રણ રતલ એક સરખી ગરમી પેદા કરે એટલે કે અડધા રૂપિયાની કીમતની ચરખી ૬ રૂપિયાથી ૮ રૂપિયા સુધીની કીમતના બ્રાન્ડીની બરોબર ગરમી ઉત્પન્ન કરી શકેછે.

છેલ્લાં આપણે યાદ રાખવું જોઈએ કે, આલ્કોહૉલમાં કાર્બન ને હૈડ્રોજનનાં પ્રમાણ રહેલાં છે તેથી ખાંડ, સ્ટાર્ચ અને તેલ જેવા પદાર્થોમાં એજ તત્વો જુદાંજ પ્રમાણમાં છે.

દારૂ ટાઢ સહન કરવામાં કેટલો નિરપયોગી છે તે સિદ્ધ કરવાને નીચલી સાહદતો જરૂરની છે. આમની સખાની એક કારોબાર મેંડલી આગળ રેવરન્ડ. ડબ્લ્યુ. રોકરસખીએ નીચે પ્રમાણે શાક્ષી આપી છે.

“હું સખત ઠંડા મૂલકના મારા અનુભવ ઉપરથી કહું છું કે, જલદ દારૂ પીવા પછી જે પ્રતિક્રિયા થાયછે તેની અસર ભારે નુકસાનકારક છે. એવી વખતે મેં દારૂ મારા અપમાં કદિ લીધો નહીં હતો અને હું સુખી રહેતો, તેનું કારણ એજ મને લાગેછે. જે માણસોને ઋતુની સખત ફેરફારવાળી હવામાં ખુલ્લું રહેવું પડેછે તેમના સુખ અને તંદુરસ્તીની જળવણી માટે ચા, કાશી, દૂધ અને પાણી દરેક યુગમાં અદિયાતા છે. જલદ દારૂ ઠંડીના મૂલકમાં નુકસાન કરતા છે એમાં લગાર પણ શક નથી. જે લોકને જલદ દારૂ આપવામાં આવે તેઓ ખીજ કરતાં પેહેલાં ચાકરી કરવાને નાલાયક થઈ પડેછે. દારૂપીનાર ખલાસીઓ તદન સુસ્ત બનેછે ને કામમાંથી છટકી જવા વાહાણના જૂદા જૂદા ભાગમાં ભરાતા પ્રેરેછે ને વારંવાર ઊંઘાતાં માલમ પડ્યા છે. કોઈ તોશાની વખતમાં કે અચ્ચુચ આકૃતમાં દારૂની નિશા કરનાર ખલાસીઓ કરતાં દારૂ તદન ન લેનારાઓની મદદ હું બહુ પસંદ કરતો”.

ડાક્ટર રશ પોતાની ‘મેડીકલ ઇનફવાયરર’ નામની ચોપડીમાં જણાવેછે કે શરીરમાં ઠંડીની અસર દારૂ એકાદી કરેછે એમ ધારવું એના જેવું ખીજું જાલભરેલું કાંઈ નથી. પણ એથી ઉલટું દારૂ પીવાથી શરીરમાં ઠંડીથી થતી નુકસાની અને દરેદોમાં વધારો થાયછે. દારૂથી ગરમી પેદા થાયછે પણ થોડીક વાર પછી હમેશા ઠંડી લાગી આવેછે. બેકસ આ વાતની શાખિતીમાં અસરકારક દાખલો આપેછે. એક વેળા રિયાળામાં મેસ્યુરોટ્સના કિનારાથી દૂરના ટાપુ આગળ એક વાહાણ

ભાંગ્યું તે વાહાણ ઉપર સાત માણસ હતા. એમાંના પાંચ જણે કિનારા ઉપર રહેવાનો ઠરાવ કરી રાતોરાત વાહાણ છોડી જવાનો વિચાર કર્યો. આ કોરોશ કરવા અગાઉ ચાર જણે દારૂ પીધા અને પાંચમાંએ બિલકુલ નહીં પીધા. તેઓ સઘળા દરિયામાં ઝંપલાવી પડ્યા. એકતો કિનારે આવે તે પહેલાં ડૂબી મૂવો. બાકીના ચાર જમીન ઉપર આવ્યા ને દૂર રોશની માલમ પડતી હતી તે તરફ પોતાનો રસ્તો જોડા બરફ અને કકડતી ટાઢમાંથી કાપ્યો. જે રાખસોએ દારૂ પીધા હતા તેઓ એક પછી એક આગળ ચાલતાં લથડી પડ્યા, અને ડુંઘાઈ ગયા. પણ જેણે દારૂ નહીં પીધા હતા તે સહીસલામત ઘેર પહોંચ્યા ને પાછળથી જીવવા પામ્યો.

એજ મતલબનો ખીજો દાખલો ડાકટર મીલનર ક્રોધરગીલ આપેછે:—અમે રિકન લોકની એક ટોળકીએ સીએરા નીવેદા પસાર કરતાં ‘રેનાલાઈન’ (જન્યુ બરફ રહેવાની સીમા) ઉપર રાતની વેળા એક ખુલ્લી છાપડાં વગરની જગ્યાએ આવી પહોંચી વાસો કર્યો. ત્યાં જબરી ઠંડી પડતી હતી તે દૂર કરવા દારૂ વાપર્યો. સૂતા પહેલાં કેટલાક જણે, ઘણેજ રિપરિટ પીધા, અને તેની ટુંકમાં ખુશાલીથી સૂતા. ખીજાઓએ મધ્યમ સર પીધા તેમને થોડી ઘણી ટાઢ લાગી હતી; અને કેટલાકોએ મુદલ પીધાજ નહીં, તેઓ ટુંઘવાતા કોકકુ વળીને સૂતા. ખુલ્લી હવામાં અને જમીનની ઉધાડી સપાટી ઉપર સઘળાને રાતના સૂવું પડ્યું. તેઓના અંગ ઉપર તેમના ડગલા સિવાય ખીજું કંઈ હતું નહીં. સવાર પડતાં જેઓએ રાતના ઘણા દારૂ પીધા હતા તેઓ રાતની ટાઢથી ઠારીને મુડદાં થઈ ગયાં, તે મુદલ ઉઠ્યાજ નહીં. જેઓએ થોડો પીધા હતા તેઓ ઠંડીથી ધ્રુજતા કંગાળ સ્થિતિમાં ઉઠ્યા, અને દારૂ ન મળી રાક્યાથી જેઓ પોતાને રાતના કમનસીબ સમજ્યા હતા, તેઓ તદન આરોગ્ય ઉઠ્યા. જેઓએ દારૂ ન પીધા હતા તેમની આમડીથી રાત્રે ટાઢ ન ખમાઈ દુખદ થયા હતા, તેમનું હૃદય ગરમ રહ્યું અને જેઓએ ઘણા દારૂ પીધા હતા તેઓએ પોતાની આમડીને ગરમી આપી, તેથી તેમના હૃદયને જોખમ પહોંચ્યો અને તેથી તેઓ મૃત્યુ પામ્યા.

ડાકટર ફેર જણાવેછે જે કકડતી ઠંડીના એક દિવસે હરણ પાછળ ભીની ઝાડી-માંથી પકડી પકડીને ભાંપડીએ (કોલીંગ) રસ્તો કાઢતાં તેનો જે જુઠો નોકર સાથે હતો તેને દારૂની ખાટલીમાંથી એક ઘુંટેડો પીવાને પ્રમાવતાં તેણે જવાબ દીધો “આપ મહેરબાન છો, પણ હું પીશ નહીં સાહેબ, ઠંડ અતિ છે.” નીચલા દાખલા પણ થંડમાં દારૂના ઉપયોગથી ગેરફાયદા દર્શાવેછે.

થોડાં વર્ષ ઉપર એક નાનું વહાણ રશિયામાંથી લોટું ભરીને આવતું હતું, તે માર્ગે વચ્ચે રેહડ ટાપુમાં ન્યૂપોર્ટ આગળ રેતીના કિનારે તળીએ બેઠું. વહાણ ધણીની મરજી તેને ખાલી કરી બહાર કહાડવાની હતી. પણ તે વખતે બહુ થંડી સાથે પવન પૂર જોશમાં હોવાથી તે ઉપર બરફ ફરી વળ્યું અને વહાણ કિનારાથી ઘણું દૂર જોખ-માયલું એટલે તે ખાલી કરવાનું માથે લેવાની હિમ્મત કોઈએ ભીડી નહિ. ત્યારે ન્યૂ પોર્ટના એક ડૉકમાસ્ટર, જે જલદ દારૂ કદી લેતો નહિ હતો, તેણે માથે લઈ પોતાનાં માણસ લાવ્યા. વહાણનો ભંડાર, જે પાણીથી તદન ભરાઈ ગયો હતો તેમાં છ માણસ પાણી ઉલસવાને લગાડ્યાં. કામ કરતાં તેઓએ છૂટથી પણ હદમાં જલદ દારૂ પીધા. તેમને એમ લાગ્યું કે દારૂની કોઈ પણ વખત જરૂર હોય, તો તે આજ હતી. પણ

એ કલાક સૂધી આમ કામ કર્યંથી હુંડવાયાને લીધે તેમણે કામ પડતું ચૂક્યું. ત્યાર પછી શરીર જરા ગરમ કરી, થોડા વિસામો લઈને બહુજ નરમ આસિયતનો દારૂ પીને ખીજીવાર કામ કરવા દારૂ કર્યું. આ વેળા તેઓ આગળ કરતાં વધારે સાઈ કામ કરવા લાગ્યા. પણ પહેલાંની હુંડવાયાની અસર હજી તેમને હેરાન કરતી રહી. ખીજે દિવસે પેલાં માણસોએ પોતાના ઉપરીના હુકમ પ્રમાણે ચાલવાને કમ્પૂલ કર્યું અને ‘ઓત’ આટાનો દૂધમાં પકવેલો ખોરાક ગરમ ગરમ મહેવાય તેવો જોડેલો ખવાય તેડેલો લીધો. જોકે હંડી આગળા દિવસના જેવીજ સખત હતી, તોપણ ખોરાકના આ ફેરફારથી વગર થોભવે ચારથી સાત કલાક સૂધી કામ કરવાને શક્તિવાન થયા ને તેડેલો બધો વખત જરાએ હુંડવાયા નહિ. તેમણે ઉપલો ઓતનો ખોરાક દર અરથે કલાકે લેતા જઈને રોજ કામ જારી રાખ્યું અને જ્યાં સૂધી સઘળું લોહું તેઓએ કિનારે ખેંચી લાવ્યું ત્યાં સૂધી જલદ દારૂનું એક ટીપું વટિક લીધું નહિ. આથી તેઓમાંના કોઈની એક આંગળી વટિક થંડીથી ઠારી ગઈ નહતી.

સને ૧૮૨૫ ના શિયાળામાં એક રાત્રે તદન ખમી ન રાકાય એવી કકડતી થંડીમાં ન્યૂયૉર્કના બંદરમાં એ વહાણ આવતાં હતાં. તે વેળા ઉણ્ણતામાપક યંત્રમાં જે બિંદુએ પારો ઉતરે છે, તે બિંદુ કરતાં પણ વધારે નીચે ઉતરેલો હતો. એમાંનાં એક વહાણનાં કપતાને પોતાના ખલાસીઓને ઉપલી હવામાં દારૂ આપ્યો અને ખીજ વહાણના કપતાને પોતાના માણસોને ગરમ કાશીથી ખીજું કાંઈ આપ્યું નહિ. આનું પરિણામ એ આવ્યું કે ખીજે દહોડે બંદરમાં પેલાં વહાણ આવ્યાં, ત્યારે જે વહાણવાળાઓએ દારૂ લીધો હતો તેઓમાંના ઘણા હામથી કરપાઈ ગયા અને ખીજ વહાણવાળા જેઓએ માત્ર કાશી લીધી હતી તેમાંના કોઈને ઇન્જ થઈ ન હતી.

સર જોન રૉસ ૧૮૫૨ માં લખતાં કહે છે કે “હું ગ્રીણિક ગયો, અને ત્યાં ચાર વર્ષે શિ-ખાઉ તરીકે બંધાયો; એ અરસામાં મેં ત્રણ મુસાફરી વેરટઈન્ડીઝમાં અને ત્રણ બૉલ-ટીકમાં કરી; ત્યાં બંને ઋતુમાં કેશી દારૂની નુકસાનકારક અસરનું અવલોકન કરવાની મને સારી તક મળી. મેં પહેલી મુસાફરી જમૈકામાં કરી હતી, જ્યાં કપતાન અને કેટલાક ખલાસીઓ મરણ પામ્યા. કદી પણ દારૂ પીવો નહીં તે સિવાય મેં મારા વિષે ખીજું કંઈએ સંભાળ રાખી નહિ. જરાએ માઠી અસર લાગ્યા વગર હું સ્વરજના સખત તાપમાં ફરતો, તુતકપર ઠારમાં સ્ત્રોત અને ફળફળાદિ ખાતો; મેં થોડા વખતમાં મારી ટોપી અને જૂતા ખોયા, અને હું ઉઘોડે પગે અને ઉઘોડે માથે આમતામ દોડતો છતાં મેં કદિ દારૂ આપ્યો નહિ. અને અજાણ્યેજ જેવી સારી તંદુરસ્તી હું ભોગવતો હતો, તેનું કારણ હું તેજ એકલુ ગણ્યું. મેં ખીજી મુસાફરી સેંટ પીતર્સબર્ગમાં કરી, જ્યાં મેં એવીજ રીતે શિયાલાના દિવસો કાઢ્યા. હું અરકપર ઉઘોડે માથે ને ઉઘોડે પગે અહિં તહિ દોડતો હતો, પણ મેં દારૂ કદી આપ્યો નહીં. પછી મેં હોનડ્યુરાસના અખાતમાં મુસાફરી કરી, અને સાધારણ ખલાસી જે બધા મળીને બાર હતા તે સર્વ મરણ પામ્યા, અને વહાણની મુસાફરીથી હુંજ એકલો સ્વદેશ પાછો જીવતો આવ્યો; જેનું કારણ એજ કે હું હમેશ જલદ દારૂથી તદન પહરેજ રહેતો હતો. હવે મેં જે ઉત્તર ધ્રુવના દેશોમાં મુસાફરી કરી જેમાં ૧૮૨૯ ના એપ્રિલ મહિનાથી તે ૧૮૩૩ ના અક્ટોબર મહિના સૂધી મને ૪ વર્ષ લાગ્યાં હતાં તે વિષે થોડા શબ્દો એમ-

રીરા. મારી સાથના કોઈ પણ અમલદાર કે ખલાસીથી હુંવીશ વર્ષે મોટો અને ત્રણ શિ-
વાય ખીજા બધાથી ત્રીસ વર્ષે મોટો હતો; તોપણ તેમાંના કોઈ પણ જે તંબાકુ
અને દારૂનો ઉપયોગ કરતા તેમના કરતાં હું વધારે ઠાઢ અને થાક ખમી શકતો હતો.
આ ચીજોથી હું તદન વેગળો રહેતો”.

ધણુંકરીને સધળા અનુભવી ડાક્ટરોનું એક સરખું મત છે કે ઇંડીનો અટકાવ
કરવાવાસ્તે બિયર, વાઈન, કે સ્પિરિટ અગત્યના નથી. સર જૉન રીચર્ડસન, મી.
ગુડસર, તથા ડાક્ટરો કીંગ, રૌ, કેન, હેઝ અને કેપ્ટન કેનેડી, એ સર્વે, ઉત્તર
ધ્રુવ તરફ શોધને વાસ્તે જે જે સ્વાસ્થ્યો ગઈ હતી, તેમાં સાથે હતા; તેમણે
પોતાની અજમાયશ ઉપરથી તેવા સ્થળોની ઇંડીમાં પણ દારૂ ન પીવાની તરફેણમાં
પોતાનાં મત આપ્યાં છે. ડાક્ટર હેઝ એવું કહે છે કે “આવી સ્વાસ્થ્યોમાં હું દારૂ
તો કદીજ આપતો નહીં. પણ જેઓ દારૂ પીતા હોય તેમને સાથે લઈ પણ ન જતા.
અને જે દારૂ આપવાની કોઈ કારણથી ધણીજ અગત પડતી, તો તે ધણીજ થોડો
આપતો; કારણ, દારૂ પીધાથી જે ચૈતન્ય ઉરકેરાય છે, પછી થોડી વારમાં ઉલટુંજ
ધારતીભરેલું મંદપણું (ડીપ્રેશન) થાયછે.” દક્ષિણ ધ્રુવનાં દેશોમાં અને ધણી
ઇંડીવાળી જગ્યાઓ જ્યાં મગરમચ્છને પકડવામાં આવેછે, ત્યાંનો ડાક્ટર હુકર પણ
એવીજ રીતનું પોતાનું મત આપેછે. સર જેમ્સ રૉસના ઉપરીપણું હેથળ દક્ષિણ
ધ્રુવ તરફમાં જે મંડળ પ્રવાસપર ગયું હતું તેમાં ડાક્ટરોમાંનો એક ડાક્ટર હુકર એવું
કહેછે કે “અમારાં વાહાણ ઉપરનાં ધણુક માણસો અને તેપણ જે સર્વથી સરસ ગણાતા
હતા તેમણે કોઈ પણ દહોડો દારૂ પીધો નહતો. આવી રીતે પહેરજ રહેવાથી તેમને
કોઈ પણ હાનિ ન થતાં ચાર વરસ સુધી તેઓએ એક સરખી સારી તંદુરસ્તી ભોગવી
હતી. ધણુએક જણુઓને માટે કાશી પૂરી પાડવામાં આવતી. તુતક ઉપર ખુદી
હવામાં પેહેરો ભરનારાઓને અગત્યકરીને કાશી પૂરી પાડવામાં આવતી હતી.” ઇંગ્લં-
ડની સરકારે થોડા વખતપર જે વિદ્વાનમંડળ ઉત્તર ધ્રુવ તરફ શોધને માટે સ્વાસ્થ્ય
મોકલ્યું, તે માટે એવી ગોઠવણ કરી હતી કે તેમાંનાં કોઈને દારૂ આપવો નહી. પીચી-
નચાના ઢાળ ઉપર ચઢતાં અણાઓએ ધણી વખત થયું આવીજ રીતની અજમા-
યશ ભેગવી હતી. હદસન-એ-કમ્પનીએ પણ અમેરિકાના ઉત્તર તરફના દેશો
જ્યાંથી રૂવાં મળતાં હતાં તે અને જે દેશો ઉપર તેઓની ખૂદ સત્તા હતી તેમાંથી દારૂ
વપરતો તદન કહાડી નાખવાથી સર જે. રીચર્ડસન કહેછે કે કૅનેડિયન્સ અને ત્યાંના
‘ઈન્ડિયન’ કહેવાતા લોકની તંદુરસ્તીમાં મોટો સુધારો થયો હતો. કૅનેડાના કઠીઆરા
જે જંગલોમાં પાહન લાકડાં ફાડવાના ધંધામાં આખો શિયાળો ત્યાંજ રહેછે, અને
ખરફમાં પોડેલા ભોંકોમાં રત્નસ લાકડાનાં ડાંખળાં ઉપર ભેંસનાં ચામડા પાથરી સૂવે
છે, તેઓ પોતાની છાવણીમાં દારૂ મૂદલ લાવવા દેતા નથી, અને જે મળી આવેછે,
તો ફેંકી દેછે. ધણી વખતથી રશિયન લોકો જાણી લીધું છે કે ધણી ઇંડ હવામાં દારૂ
લેવો ધણી ગેરફાયદાભરેલો છે. તેઓમાં જ્યારે લશકરની કોઈ ટુકડી સવારમાં
કૂચ કરવાની હોય, ત્યારે રાત્રે હુકમ કરેછે કે કોઈએ દારૂ પીવો નહી અને તે હુકમ
ખળવ્યો છે કે નહી તે નકો કરવા ખીજા કૂચ કરવાની આગમચ સિપાઈઓ ભેગા
થાય તે દરેકનું મોઢું અમલદારો સુંધી જોતાં દારૂ પીધેલા માલમ પડતા તેમને તુરત

લશ્કરી સંક્રમાંથી કહાડી નાખી કૂચ કરતા અટકાવતા હતા. એવું માલમ પડ્યું છે કે, જેઓ દારૂ પીતા હતા તેઓ રાતના પોલા દવથી ઘણુંકરીને હેરાન થતા હતા અને ખીજી રીતે ઈજા પામતા હતા. દીર્ઘમય આગળ નાહતાં માણસોને લાંબા વખત સૂધી દરિયામાં ખુલ્લાં ઉભાં રહેતાં ઠંડી લાગેછે, તે વખતે તેઓ દારૂ લેતા નથી; કારણ, તેથી તેઓ ઈજા પામેછે. જેઓ અત્યંત ઠંડીના મૂલકમાં રહી આવ્યા છે, અને જેઓએ ઉપર કહેલા દાખલાઓ આપ્યા છે, તેમની અજમાયશ ઉપરથી પણ પાતરી-પૂર્વક કછી રાકાય છે કે શરીરમાં ગરમી લાવવા દારૂની 'કાંઈ જરૂર નથી એટલુંજ નહીં, પણ તેની અસર બચબરેલી છે.

આઠ વર્ષ આગળ ઘણી સખત માંદગીમાંથી પાછા ઉઠવાની કાંઈજ આશા ન હતાં આ ગ્રંથનો કર્તા સાઝો થયો, ત્યારે એટલી નાતાકાદી થઈ હતી કે તેના મહેરબાન તખીઓએ તેને ડાકટરી વિદ્યાનો નિમેલો ક્રમ લગભગ પૂરો કરી રહેલાં છતાં આગળ રહેલો સહજ અભ્યાસ નહિ કરવાની ભલામણ કરી હતી. તેમ છતાં તે પોતાની નાતવાન ગતિ સુધારવા, તથા પોતાનો રહેલો અભ્યાસ પૂરો કરી સનદ મેળવવાને ઇંગ્લંડ પધાર્યો. આ સમયે ત્યાં ઠંડી એવી સખત પડી હતી કે તેવી ૨૦ વર્ષ આગળ કોઈ કાળે પડી ન હતી. જ્યાં નજર રહે, ત્યાં ખરફતાં ઘણાં જાડાં થરની પીછાડી પથરાયલી ને ખરફતા વરસાદ વરસતા હતા; તથા લંડનનું પાણી શૈગિષ્ટ ગણાયછે, માટે ત્યાં ઘણાં ખરાં લોક બિયર જેવો શીણવાળો નરમ દારૂ પીએછે; તોપણ કર્તા ગરમ દેરાનો રહેવાસી અને અતિ નખળી દેહમાં હોતા છતાં એક વર્ષ સૂધી ઇંગ્લંડ રહેતાં તેણે ઉપર જણાવેલી જેવી સખત ઠંડીમાં કે ખીજી કોઈ વખતે કોઈ પણ જાતનો દારૂ વાપર્યો નહિ અને આ દેશ કરતાં અધિક શ્રમ કરવાની સમર્થતા સાથે ઘણી સારી સ્વપ્નાકારી ભાગવી.

પ્રકરણ ૬.

ગરમી સહેવવામાં દારૂ વિષે ભ્રમ.

દારૂ ઠંડીની ભેચન કરનારી અસરની સામે શરીરને ટકાવ કરવા કેટલે દરજ્જે ઉપયોગનો છે તેની તપાસ કચ્છા પછી અતિઘણી ગરમીની સુરત કરી નાખતી અસરમાં તે હોંશિયારી લાવવાને કે શરીરને ટકાવી રાખવામાં કાંઈ ઉપયોગનો છે કે નહીં તે હવે આપણે તપાશીએ.

શરીરવિજ્ઞાનશાસ્ત્રવેત્તાને સારીરીતે ખબર છે કે જ્યાં વધારે ગરમી હોયછે, ત્યાં માણસ જેવાં ગરમ લોહીવાળાં પ્રાણીઓમાં શ્વાસ લેવાની ક્રિયા થોડી ગરમીનાં મૂલકો કરતાં વધારે ઝાડપથી ચાલેછે. શરીરઉષ્ણતા તેની હદમાં પ્રમાણસર રાખવા સારૂ ગરમી પેદા કરનારો ખોરાક કેટલો ખપાવેલો તેનો અંદાજે રાખવાની શરીરરચના પોતામાં શક્તિ ધરાવેછે. આપણે આગળ જણાવ્યું કે આપણાં શરીરમાં ઉષ્ણતા, તેલ-ચરબી વાળી ખોરાકીમાંની કાર્બન ને હૈડ્રોજનનો, ઓક્સિજન

સાથ લોહીમાં સંયોગ ક્રિયા દહન થાય છે તેથી પેદા થાય છે; તથાપિ તે સંયોગ ક્રિયા દહનથી જે કાર્બોનિક ઍસિડ ગેસ, અને પાણીની વરાળ બને છે, તે દમ વાટે હવા સાથે બહાર નીસરે છે; હવે કાર્બોનિક ઍસિડ ગેસ અને પાણીની વરાળનો કેટલો જથ્થો ચોકસ વખતમાં શ્વાસ મારફત નીકળ્યો, તે જાણવાથી તેલવાળો ખોરાક ઉશ્ચુતા પેદા કરવા, શરીરમાં કેટલો અપોતે માલમ પડે છે. જે વધારે કાર્બોનિક ઍસિડ ગેસ નીકળી હોય, તે વધારે અપ થયેલો હોવા જોઈએ, અને તેને માટે કાર્બન ધરાવતા તેલવાળા ખોરાકની શરીરમાં વિશેષ જરૂર દર્શાય છે.

લેતીલ્યરે અખતરા કરી સિદ્ધ કર્યું છે કે પક્ષીઓ જ્યારે ૮૯° અંશથી ૧૦૬° અંશ સ્થિતિની ગરમ હવામાં શ્વાસ લે છે, ત્યારે પોતાના દમમાંથી તેઓ જે કાર્બોનિક ઍસિડ ગેસ બહાર કાઢે છે તેનો જથ્થો, જ્યારે તેઓ ૩૨° અંશની ઓછી ગરમ હવામાં દમ લેતાં કાઢે છે, તેના કરતાં કદાચ ૩ ઓછી હોય છે; અને નાનાં આંચળવાળાં પ્રાણીઓ ઉપર અખતરા કરતાં તેણે નક્કી કર્યું કે જે પ્રાણીઓ ૮૯° થી ૧૦૬° અંશ સ્થિતિની ગરમ હવા શ્વાસમાં લેતાં જે કાર્બોનિક ઍસિડ ગેસનો જથ્થો બહાર કાઢે છે, તે ૩૨° અંશની ઠંડી હવામાં શ્વાસ લેતાં અડધા ભાગ ઓછો હોય છે, વીઅરઆઉંતે પોતા ઉપર આવેલ અખતરો કીધો અને તે ઉપરથી માણસના વિષે એજ રીતનું પરિણામ તેણે સિદ્ધ કર્યું. તે જાણવે છે કે ૨૪° અને ૪૭° અંશ જેટલી ગરમ હવામાં કાર્બોનિક ઍસિડ ગેસનો જથ્થો જે તેણે શ્વાસવાટે બહાર કાઢાડ્યો તે ૧૮૬ ઘનઘંચનો હતો અને ૬૬° થી ૯૨° અંશની ગરમ હવામાં બહાર નીકળી તેનો જથ્થો ૧૫૬ ઘનઘંચ હતો. આ ઉપરથી સ્પષ્ટ છે કે વધારે ગરમીમાં થોડી કાર્બોનિક ઍસિડ ગેસ બહાર નીકળે છે અને તેથી તેલ-ચરખી જેવા દાણ (કમચરખીબલ) પદાર્થોની શરીરને થોડી ગરમ છે. ગરમ દેશોના રહેવાસીઓ માટે ઉશ્ચુતા પેદા કરનારી ખોરાકી ઠંડા મૂલકના વતનીના જેટલી જોઈતી નથી અને જે પ્રત્યક્ષ છે; કારણ, કુદરતેજ ઠંડા દેશોના રહેનારા માટે એવો ખોરાક પેદા કીધો છે કે જેમાં ગરમી પેદા કરે એવા ચરખીવાળા અંશ હોય છે તથા ગરમ દેશોના રહેનારા માટે ભાજપાલા અને સ્તાર્ય વગેરે જેમાં સાકરનો ભાગ હોય છે અને જે ચરખીવાળા ખોરાક જેટલી ગરમી પેદા કરતા નથી, તે ઉત્પન્ન કર્યા છે.

આટલું યાદ રાખવું કે શ્વાસોચ્છ્વાસ ક્રિયા માત્ર શરીરઉશ્ચુતા પેદા કરવા સાથેજ સંબંધ રાખતી નથી, પણ શરીરનો જે વ્યર્થ કચરો લોહીમાં એકઠો થાય તે લોહીમાંથી બહાર કઢાડી નાખવા પણ જે ક્રિયા એક અતિ આવશ્યક ઉદ્દેશ જાળવે છે. લોહીમાં જે ઓક્સિજન શ્વાસોચ્છ્વાસથી ચૂસાય છે, તે શરીરનાં અપી રહેલાં નિરપયોગી રજકણોની કાર્બન અને હૈડ્રોજન સાથે મળે છે; તથા તે સંયોગથી જે કાર્બોનિક ઍસિડ ગેસ અને વરાળ બને છે, તે ફસનાં મેળા જંબુડાં લોહી સાથે ફરતાં શેફસાંમાં આવે છે અને ત્યાંથી શ્વાસવાટે શરીરબહાર નીકળી જાય છે. તથા હૈડ્રોજન સાથે મળી યૂરિયા નામનો ક્ષાર થઈ મૂત્ર બેળો દૂર કરાય છે. શરીરના રદ થઈ પડેલાં તત્વોને બહાર નીકળવાની આ એક રીત છે. આ કૃતિ યથાસ્થિત ચાલવા માટે શ્વાસમાં પૂરતા જથ્થામાં ઓક્સિજન જવી જોઈએ; પણ આપણે હવડાં કહ્યું કે ગરમીની વખતે શ્વાસોચ્છ્વાસની ક્રિયા ઓછી ઝડપથી ચાલવાને લીધે થોડી ઓક્સિજન શરીરમાં દા-

અન્ય થઈ શકે છે. અને તેથી શ્વાસમાં જે કાર્બોનિક ઍસિડ ગેસ નીકળે છે તેનો સામટો જથ્થો આંદોલિત હોય છે, એટલે શરીરનો કમરો કમતી બહાર નીકળે છે. એ ઉપરથી ખુલ્લું સમજી શકાશે કે ગરમી, અગર જે કોઈ ખીજી કારણ શ્વાસોચ્છ્વાસના કાર્યને આડે આવે, તે શરીરની અંદરના વપરાઈ ચૂકેલા રજકણોને બહાર નીકળતાં હરકત પહોંચાડે છે. હવે આપણે આગળ કહ્યું તેમ જ્યારે આંદોલિત શ્વાસોચ્છ્વાસના કાર્યમાં અટકાવ થાય છે તથા આંદોલિતની અસરથી લોહીમાં ઑક્સિજનન મૂસાવાની શક્તિ કમ થાય છે, ત્યારે ઉપલી હકીકત પ્રમાણે ઠંડા હવાની ભૂમિ કરતાં ગરમ ભૂમિમાં આવો અવરોધ બે કારણો સામટો કરે, ત્યારે અલગત અધિક હાનિ થવી જોઈએ. જ્યારે આંદોલિત લોહીમાં ભેળાય છે, ત્યારે શ્વાસોચ્છ્વાસની ક્રિયાથી રદી ઝેરી તત્વો શરીરબહાર પૂરતા નીસરતા નથી, તથાપિ વળી ગરમ દેશોમાં શ્વાસોચ્છ્વાસ બરાબર ન ચાલે તેમાં આંદોલિતની શ્વાસોચ્છ્વાસને અટકાવનારી ખાસ અસર થાય, તો પરિણામે શરીર કમરનાં વિષ મગજ અને ખીજી અવયવોમાં લોહી સાથે ફરતાં રહી મંદપણું, સુરતી, બેચેની, તથા રોગી અવસ્થા ઉપજાવે છે.

આ સારી રીતે જણાયું છે કે જ્યાં ઠંડી હવા હોય છે તે કરતાં જ્યાં ગરમ સૂરજ તપે છે, ત્યાં આંદોલિત ધણુજ થોડાં પ્રમાણમાં લીધા હોય, તોપણ તે પીનારને છાકટ કરી નાખે છે. જેમ્મોને આ વાત બહાર નથી તેમ્મો એવું સમજે છે કે તેમ્મો જે દારૂ પીએ છે તે તેમના વિચાર પ્રમાણે ધણુજ થોડા જથ્થામાં છે અને તેમ્મો જાણે કંઈ પીતાજ ન હોય, એમ સમજે છે, તે છતાં જરા વારમાં તેમ્મો ધણુ થોડા દારૂથી પીડાય છે, અથવા છાકટ બની જાય છે.

વળી આપણને એવું રોશન છે કે, જ્યારે અતિ ધણી ગરમ હવામાં મહેનત કરવાને વધારે યોગ્ય થવા માટે દારૂ પીવામાં આવે છે, ત્યારે પીનારને ધડીબર ઉચ્છેરીને તુરત તે ઉલટી અસર કરે છે અને પીનારનું મગજ તથા શરીર સુસ્ત થઈ જાય છે. જેથી જેમ્મો સહેજ ધણુ દારૂ પીએ છે તેમને કામ કરતાં કરતાંજ અધુરું મૂકી દેવું પડે છે; કારણ, શરીરનાં જે વ્યર્થ પદાર્થો લોહીની ઑક્સિજન સાથે મળી શરીરમાંથી શ્વાસ મારફત નીકળી જઈ લોહીને સ્વચ્છ કરવું જોઈએ, અને ઑક્સિજનથી ભરપૂર લોહી શરીરમાં ફરવાથી શક્તિ આવવી જોઈએ, તે અહિ બનતું નથી, ત્યારે તેમનાથી મહેનત કરી શકાતી નથી. આંદોલિત શરીરના ક્ષય પામેલા ઝેરી અંશને લોહી બહાર નીકળી જતાં અટકાવે છે અને તેજ અસર જે ગરમ પ્રદેશોની હવામાં નિર્માણ છે તેમાં વધારે કરે છે. વળી ગરમ દેશના દારૂ પીનારોમાં કાળજીનું દરદ થાય છે તેનું એક સખળ કારણ એ છે કે, લોહીમાંથી વિષમય વ્યર્થ પદાર્થો ફેફસાંના કાર્યથી શ્વાસ વાટે બહાર નીકળતા આંદોલિત અટકાવે છે, તેથી મેલું લોહી કલેજમાં આવે છે; પણ વિષ બહાર ફેંકી દીધા વગર જીવન ચાલી શકે નહીં તેથી તેના નિષેધ કરવાનું શ્વાસોચ્છ્વાસનું કાર્ય પણ કસેજનું કરવું પડે છે અને તેનાં સ્વભાવિક કાર્યોમાં રોકાણ થઈ દહેશતકારક દરદા ઉભાં થાય છે.

વળી લોકના મગજમાં એવો ખોટો ખ્યાલ ખોટો છે કે, ધણી ગરમીમાં શરીરમાંથી પુષ્કળ પરસેવ બહાર પડવાથી શરીર કમજોર થાય છે, માટે તેને ટેકવી રાખવા આંદોલિતની ખચ્ચીત ગરજ છે. પરસેવની મારફતે લોહીમાંનું પાણી બહાર નીકળી

જાય છે. માટે આહોહોલ પીવાથી લોહી સાથે ભેળાઈતે પાણીની ખૂટ પૂરી પાડશે એમ વિચારવું ઊંધું છે. અહીં જોતાં ઘણો પરસેવ પડવાથી શરીર કાંઈ નબળું થતું નથી. ગરમ હવામાં ઘણો પરસેવ છેડાડવી કુદરત આપણા લાભ કાઢે એ અમૂલ્ય ગરજ સાચવે છે. પહેલી, આપણે વર્ણવ્યું તેમ ગરમ દેશમાં ધસોઝાસ પૂરતો ઝડપથી ચાલતો નથી, તેથી વ્યર્થ પદાર્થો લોહીમાંથી શ્વાસવાટે બહાર જતા અટકે છે તે શરીર-માંથી દૂર કાઢવામાં પરસેવ સાદ્ય થાય છે. અને બીજી, શરીરની જેટલી કુદરતી ગરમી છે, તેમાં પરસેવ વરાળ રૂપે આસપાસની વાતાવરણમાં ઉડી જતાં, શરીરગરમી કમતી કરે છે અને બહારની અતિ ઘણી ગરમીથી વધારો થતો અટકાવે છે. પરસેવ ગમે એટલા મોટા જગ્યામાં નીકળતો હોય પણ તેની અસર શરીરને નબળું કરનારી નથી; તે એટલું જ કરે છે કે, લોહીની અંદરનો પાણીનો ભાગ ઘટાડી નાખે છે, જે આપણે પાણી પીએ છીએ, ત્યારે હોજરીમાંથી લોહી પાંચા ચૂસી લે છે. આના પૂરાવામાં આપણે જાણવું જોઈએ છે કે, જે આ ઘણા ગરમ પ્રદેશમાં રહે છે અને શરીરમન સ્વભાવિક કરે છે તેમને જો પીવાને પાણીનો પૂરતો જથ્થો મળે છે, તો તેમને શરીરબળ આપેલું થતું કદિ લાગતું નથી. જ્યાં ઘણો તાપ પડે છે ત્યાંનાં દારૂ પીનારા અને અગત્યકરી ત્યાં જોતા યુરોપિયન લોક દારૂ ઘણો પીએ છે, જેથી તેઓ ગરમી સહેજ સહન કરી શકે છે તેનું કારણ આપણે આગળ જણાવ્યું તેમ દારૂની શરીરને ઠંડું કરી નાંખતી આશિયત છે. ઘણા તાપમાં પરસેવો છૂટે છે અને તે સ્ફકાર્જ જતાં શરીરને ઠંડક લાગે છે. જેમ એક પાણીથી ભરેલા કુંજની આસપાસ પાણીથી ભીજવેલું લુગડું વીંટાળી તેને તાપની જગ્યાએ મૂકીએ છીએ, અને તેથી ભીજવેલો કટકો સ્ફકાર્જ તેનું પાણી વરાળ રૂપમાં ઉડી જવાથી ઠંડક પેદા થઈ કુંજની અંદરનાં પાણીને ઠંડું કરે છે, તેમ ઘણો તાપ પડવાથી આપણાં બદનમાંથી પરસેવો છૂટે છે અને તે સ્ફકાર્જ જતાં આપણાં બદનને ઠંડક પમાડે છે. એવી મતલબથી કુદરત ગરમીના દિવસોમાં પરસેવો છેડાડે છે, તેમાં દારૂ પીધાથી પરસેવો પેદા કરવાનું કાર્ય વધારે ચાલે છે. દારૂથી શરીરની ત્રીજી રંગો કૂળીને તેમાં પસાર થતું લોહી ગરમીને લીધે પોતાનો પાણીનો ભાગ પરસેવાના આકારમાં બહાર પાડે છે અને તે સ્ફકાર્જ ઠંડક લગાડે છે. શરીરની સપાટી ઉપરનો પરસેવો આસપાસની હવામાં વરાળ રૂપે ઉડી જતાં તે રૂપમાં બદલાવા માટે અંગની ગરમી પોતામાં ચૂસી લે છે અને તેથી ત્યાં સપાટી ઉપર ઠંડક ઉપજે છે. જો હવા સ્ફકાર્જ હોય, તો પરસેવો જલદી સ્ફકાર્જ જાય છે. પણ જો બિનાસ હોય છે તો સ્ફકાર્જો નથી અને તે અંગ ઉપરજ રહી દિલમાં કચવાટ કરે છે અને શરીરઆધિઓ ઉત્પન્ન કરે છે. આવા પરસેવ-વાળાં અંગ ઉપર બહારની હવાનો ઝપાટો લાગે છે તો શરીરનાં અંતરાવયવોમાં સોજો પેદા કરે છે. ઘણી ગરમીમાં શરીરને મહેનતમાં નાંખવાથી જે ચોક્કસ જાતની થાક અટકે તેનું કારણ તે વખતે ઘણો પરસેવો પડે છે તેથી લોક સમજે છે. પણ ખરી ખીના તો એ છે કે, જે બદન પુષ્કળ પરસેવથી પાણીપાણી થઈ જાય છે અને જે પાણી બદનના કપડાંને લાગી તેને ભીજવી નાંખે છે, તે પાણી વરાળ રૂપ પકડી શરીર ઉપરથી સ્વભાવિક ઉડી જવું જોઈએ, તે કૃતિમાં અવરોધ થવાથી બદન થકેલું લાગે છે. ચામડીની સપાટી ઉપરના પરસેવને આસપાસની હવામાં બિનાસ હોવાથી વરાળ રૂપે ઉડી જતાં અટકાવ થાય છે, તેથી પરસેવથી ઠંડક લાગતી અસર અમલમાં આવતી નથી, ત્યારે બદ-

નની ગરમી ઝમટલી વધેછે કે તેથી સુરતી, બેચેહની તથા ઇબ્ન થાએછે. એ સાથ વળી થાક અને બેચેહનીના ખીજાં કારણો તરીકે આવી હવાની સ્થિતિમાં શરીર માંહેથી શ્વાસવાટે બહાર નીકળતી કાર્બોનિક એસિડ ગેસનો ઘટાડો હોયછે તથા આમ-ડીમાંથી જે કચરો બહાર નીકળેછે તેમાં થતી અડચણને લીધે બદનનાં પ્રરતાં લોહીમાં વ્યર્થ પદાર્થો એકઠાં થઈ રહેછે. અને એ અવશ્ય કારણોથી ચોક્કસ જાતની થાક બિનાસવાળી ગરમ હવામાં માણસને લાગેછે. ગમે ઝમટલી હવા ગરમ હોય પણ તેમાં બિનાસ ન હોય, યાને હવા સૂકી હોય તો વધારે મહેનત થઈ શકેછે, અને બદન થાકવું નથી; પણ ઉષ્ણકટિબંધના દેશોની થોડી ગરમ હવામાં પાણીનો વરાળ રૂપી ભાગ ભેળાયેલો રહેવાથી માણસ જલદી થાકી જાયછે. આ બેરાક ખરૂં છે કે, એમીઠી ગરમ પણ બિની હવાના કરતાં ઘણી ગરમ પણ સૂકી હવામાં પરસેવની બિનાસ વધારે જલદી વરાળરૂપે ઉડી જાયછે. હવે આપણને સમજ પડશે કે, આમડીમાંથી ઘણો પરસેવો નીકળ્યાથી આપણને થાક લાગતી નથી. પણકોઈ ગરમ અને બિની હવામાં આમડીપરનો બિનાસ વરાળ રૂપે ઉડી ન જવાને લીધે શરીરની કુદરતી ગરમી વધેછે અને થાક વધારે લાગેછે. ત્યારે આ દેખીતું છે કે, જેનું ઉપર થતી આલ્કોહૉલની ચોક્કસ વિષકારક અસરો એક કોરાણે રાખતાં ગરમ હવા જ્યારે બિનાસવાળી હોય, ત્યારે શરીરઅંતર કરતાં જે સ્વાભાવિક શ્વાસ થાય, તેમાં આલ્કોહૉલનો ઉપભોગ ખીજો વધારે ઘસાડો કરીને ઇબ્ન પહોંચાડેછે. આ વળી સારી રીતિ નિર્ણય થયેલું છે કે ગરમ દેશોમાં મહેનત કરી જલદી થાકવું નહીં હોય, તો આલ્કોહૉલ કદી ઉપયોગમાં લેવો નહી, તેનો ખુલાસો નીચે આપીશું. ગરમ હવામાં હમેશા રહેતાં, શરીરને તાજું કરવા અર્થે આલ્કોહૉલ લેવામાં આવે-છે, ત્યારે તે બે રીતે કામ કરેછે. પહેલાં, તે ઘડીબર પાચનશક્તિને તેજસ્વી કરેછે અને ખીજું, ખાનાસાથ પીવાથી તે થોડીક ક્ષણ મગજ અને સ્નાયુની શક્તિઓ ઉત્તેજીત કરેછે પણ તેથી કેવાં પરિણામ નિપજેછે તે જોઈએ. સાધારણ રીતિ એવું માનવામાં આવેછે કે, મધ્યમ ગરમીમાંથી અધિક ગરમીની જગ્યામાં જઈને રહેતાં માણસની ભૂખ કમતી થાયછે, તે ગરમ હવાની નાતવાન અસરને લીધે છે. પણ ખરૂં કારણ એમ છે કે, ગરમ મૂલકમાં કાર્બોનિક એસિડ ગેસ દમમાંથી થોડી બાહર નીકળેછે અને શરીરમાં ગરમી પેદા કરનારા અથવા દાહ પદાર્થ-વાળા ખોરાક (કમબસ્ટીબલ મેટીરિયલ્સ) ની કુદરતીજ એમીઠી ગરજથી ભૂખ એમીઠી થાયછે. ત્યારે દારૂની મદદથી કુદરતનાં માંગવા કરતાં વધારે ખોરાક ખાઈ પેટમાં વધારે બોળે કરવા કરતાં થોડો ખોરાક ખાવો સ્વાભાવિક છે. ગરમ દેશોનાં દરેદો વિષે સઘળા ત્યાંનાં નામાંકિત વૈદાનું મત છે કે એવા દેશોમાં દારૂની ખાસ અસરોથી ખરાખી કરવા ઉપરાંત જોઈએ તેથી અધિક ખોરાક અવડાવીને મોટી ખરાખી કરેછે. વધારે ખોરાક મોટે વધારે દારૂ પીએ, ત્યારે ગરમ દેશમાં લોહીમાં પોષણનો જેટલો ભાગ જોઈએ તે કરતાં વધારે તેમાં ભેલાયછે, તે બોળે, અને દારૂથી કરી દમ લેવાની ક્રિયામાં ખલલ થવાને લીધે શરીરનાં ઘસાયેલા સઘળા વ્યર્થ પદાર્થોનો જમા થયેલો કચરો દૂર કરવાનો બોળે, અને એકદમ ક્ષેણ ઉપર આવી પડેછે, તેથી તરે-હવાર દરેદો ઉભજેછે; તેમાં કાળજીમાં સૂઝ ચઢેછે, અને પાકાં ગડ માફક (ઇનફેલેમે-

શન એન્ડ એમસેસ ઓફ બી લીવર) પકે છે. આ દરુદ હિંદુસ્તાનમાં ધણું સાધારણ હોવાનું સદરહુ એક માત્ર કારણ છે. મુખ્ય કરી યૂરોપિયનો, પારસીઓ અને ખ્રીસ્તીઓ ગરમીના મૂલકમાં યા ગરમીની ઋતુમાં દારૂ ઉપર મારો ચલાવ્યાથી આ દરદના જલદી ભોગ થઈ પડે છે, તે સૌને રૌશન છે.

આલ્કોહૉલની શરીર કે મગજ ઉપર રાહમાં જેટલી ઉસ્કેરનારી અસર તેટલી જ પાછળથી મંદપણું અને બેચેની લાવનારી અસર હોય છે, તેનું પરિણામ હિંદુસ્તાન જેવાં ગરમ અને લેપલેન્ડ જેવાં ઠંડા મૂલકમાં લગભગ એકસરખું જ નિવેડે છે. તફાવત માત્ર એટલો જ કે દારૂ પીવાની સદા ટેવ રાખવાથી તેની હાનિ ઠંડી હવાના મૂલક કરતાં ગરમ રૂતુવાળામાં અતિ વધારે નાશકારક થાય છે. હવે દારૂના ઉપયોગ વગર ગરમ દેશોમાં થાક ચઢ્યા વિના શરીરને મહેનત કરવાની શક્તિ રહે છે, એવા વિચાર સાથે કેટલાએક જુદા જુદા પ્રશ્નો તેમ મંડળોની અજમાયશ કેટલે સુધી અનુસરતી છે, તે આપણે તપાસીએ. પહેલાં આપણે મરનાર મીંગાઉનરની સાહાદત ઠાંકીએ. આ એક ઘણું બાહ્ય તખ્તીય હતો, જેણે કેટલાંક વર્ષ ભારી મહેનત સાથે ખ્રીલમાં વનસ્પતિવિદ્યાની શોધ પાછળ કાઢાડ્યાં હતાં. ત્રણ વર્ષ સુધી મુસાફરી કરતાં તે કહે છે કે તેણે તે દેશની ધડી ધડીની બદલાતી હવામાં અને ખાવા પીવાની તંગીમાં કૂકત પાણી ને આહ સિવાય ખીજે પ્રવાહિ લીધી ન હતો. તે જ્યેા ખ્રીલ જઈ પહોંચ્યા તેણે તેને કહેવામાં આવ્યું કે ત્યાંનાં પાણી સાથે તેને દારૂ યા ખાન્ડી વાપરવો જરૂર પડશે. પણ તે તેને તુરત નકામું જણાયું અને અનુભવ ઉપરથી શાખિત થયું કે જેઓ સુરજના તાપ તડકામાં મહેનત કરે છે તેમને માટે વિરોધ કરીને દારૂ નુકસાનકારક છે. તે કહે છે કે જે કોઈ નિશાનો દારૂ પી નિત્ય સુરજના પૂરણ તાપમાં મુસાફરી કરે છે તેનું માથું દુખ્યા વિના રહેતું નથી; અને જે દેશોની હવા ઝેરી છે, ત્યાં દારૂ પીનારને ફેલાતો ચેપ લાગ્યું પડવાનો પહેલો સંભવ છે.

સર જેમ્સ યુક જેને ભોરનિયોની રૈયતે પોતાનો રાજ નેમ્યો હતો તેની શાક્ષી ઉપર સરખી જ વજનદાર છે. તે કહે છે કે આલ્કોહૉલથી પહરેજ રહેવામાં શરીરની મુખ્યકારી જરૂર જળવાય છે અને વળી વધારે મહેનતનો બોજો ખમવાની શક્તિ કાયમ થાય છે. એજ રીતે મી. વૉટરટન દારૂથી પહરેજ રહેવાથી પોતાનાં આરોગ્યતા અને બળ કાયમ રાખી શક્યો હતા. અને તેથી જ તે ગરમ દેશમાં ઘણાં વરસ સુધી મહેનત અને રંજ ખેંચવાને શક્તિવાન થયો. ડાક્ટર ડેન્યલ કે જે ઘણું વખત સુધી પશ્ચિમ આફ્રિકાના ગરમ ભાગોમાં વૈદ્યનો ધંધો કરતો તે જણાવે છે કે તેના અનુભવમાં આલ્કોહૉલનો ઉપયોગ મહેનત કરવાની શક્તિનો ખરો રાત્રી લાગ્યો હતા. ડાક્ટર મોઝલી, જેણે ગરમ દેશના રોગો ઉપર ગ્રંથ લખ્યો છે, તે જણાવે છે કે “મારા પોતાના અનુભવ અને જ્ઞાન ઉપરથી તેમજ ખ્રીસ્તીઓના અવલોકન અને આચાર ઉપરથી હું હિંમતથી કહી શકું છું, કે જેઓ ગરમ દેશમાં કૂકત પાણી પીએ છે, તેઓ ત્યાંની ઋતુથી હેરાન ન થતાં, જખરામાં જખરી મહેનત જરા પણ અગવડ વિના કરવાને શક્તિવાન થાય છે.” ઇંગ્રેજ સિપાઈઓ જેઓ હિંદુસ્તાનમાં નોકરી કરે છે તેમાંથી જેઓ આલ્કોહૉલથી પહરેજ રહે છે તેઓ દરદથી વેગળા રહે છે, એટલું જ નહીં, પણ ઘણી સારી રીતે મહેનત કરવા શક્તિવાન થવા ઉપરાંત સર્વ પ્રકારનો તેઓ લાભ મેળ-

વેછે. ઈ. સ. ૧૮૪૭ ના સાલના પહેલા ભાગમાં ઇંગ્રેજી ૮૪ મી પલટણ મદરાસથી સીક-
નદ્રાબાદ કૂચ કરી ગઈ. આ બે સ્થળ વચ્ચે તફાવત ૪૦૦ થી ૫૦૦ મૈલ જેટલો છે. એ
કૂચ કરતાં ૪૭ દિવસ લાગ્યા અને એટલો વખત લશ્કરી સિપાઈઓ દારૂથી તદન
અથવા લગભગ વેગળા હતા. મદરાસ છોડવા પૂર્વે સિપાઈઓએ માંહોમાંહે
ઉધરાણું કરી કાશી પૂરી પાડવાનું એક ખાતું બેંચું કર્યું. રોજ પરોઢિયામાં જ્યારે
તંત્ર ઉચ્ચકવામાં આવતા, ત્યારે કૂચની વેળા સિપાઈઓને અપાતા દારૂ બદલ દરેક
જણને એક પાઈન્ટ કાશી અને બિસકીત પૂરી પાડવામાં આવતી. અડધો દહોડો
કૂચ કરી જરા વિસામા કાળે લશ્કર થાભતું, ત્યારે જેને જોઈએ તેને પાછી કાશી
આપવામાં આવતી. પલટણનું કેનતીન એટલે દારૂ પૂરો પાડવાનું ખાતું દશ અને
બાર વાગે સહેજ ઉઘાડવામાં આવતું; પણ માણસો દારૂની અડાસે જતા નહી. સરકાર
તરફથી રોજનો ૨૭ ગેલન દારૂ આપવાનો હુકમ હતો પણ સિપાઈઓ ભાગ્યે બે ગેલન
પીતા. રસ્તામાં કૂચ કરતાં આસપાસનાં ગામડાંમાંથી સિપાઈઓને દારૂ ન મળે તેની
લશ્કરના વડા સરદારે સખત દેખરેખ રાખી હતી અને તેનાં હાથ હેઠળના એવિદારો
તેની યોજનાને મદદ કરતા. આવી રીતે દારૂથી પહરેજ રહેવાનું પરિણામ એ
નિપજ્યું કે કૂચના રસ્તામાં કોલેરા અને મરડાના રોગ પ્રસરીલા છતાં અને સ્થળેસ્થળ
કાદવ અને ગંદવાડ ભરેલાં છતાં લશ્કરી સિપાઈઓ હિંદુસ્થાન જેવી હવામાં ન
મનાય એટલા તંદુરસ્ત રહ્યા. લશ્કરમાં કોઈને કોલેરા થયો નહિ. તેમજ કોઈને તાવ
પણ લાગ્યો નહિ. બે માણસો મરડાથી મરણ પામ્યાં, જેમને મદરાસથીજ દરદ લાગ્યું
હતું અને ઇસ્પતાલમાંથી તેમને લાવવામાં આવ્યા હતા. દારૂ વગર લશ્કરી સિપાઈઓ
ઘણી સહેલાઈથી કૂચ કરતા અને ઘણા થોડા થાકતા હતા; અને વળી તેઓ અસા-
ધારણ પૂરા મીઠાજમાં અને રતિાષી જણાતા, તે જોઈ તેમના સરદારો અજબ
થતા હતા. આખી કૂચમાં એક પણ સિપાઈને છાકટ પણાં સાથે શિક્ષા કરવી પડી
નહતી. એને મળતોજ વૃતાંત સર જેમ્સ એકગ્રેગર ખીજાં નામાંકિત લશ્કર વિષે
આપેછે. પહેલા બોનાપાર્ટનાં ઉપરી પણાં હેઠળના ફ્રેન્ચ લશ્કર સામે લડવા હિંદુસ્થા-
નથી ઇંગ્રેજી લશ્કર, ૧૮૦૧ ના સાલમાં મીસર દેરામાં મોકલાયું, ત્યારે ઇજીપ્ટનું મોટું
રણ પસાર કરવા પછે અપર ઇજીપ્ટમાં કોઈ પણ સિપાઈને દારૂ આપવામાં આવ્યો
નહતો. એ વખતે થાક ચઢે એવું ભારે મહેનતનું કામ સિપાઈઓને બજાવવાનું હતું.
ગરમી પુષ્કળ હતી અને લાંબો વખત તેમને તડકામાં રહેવું પડતું હતું. દિવસે ઉણુતા-
મા પક યંત્રમાં ૧૧૩° કે ૧૧૪° અંશ પારો ચઢતો; પણ એટલી સખત ગરમી છતાં તે
વખતનાં જેવી લશ્કરની જખાકારી ખીજી કોઈ વખતે જણાઈ હતી નહી.

સર ચાર્લસ નેપીઅરના જેટલી હિંદુસ્તાનનાં લશ્કર વિષે ખીજી કોઈ સરદારને
માહિતગારી હતી નહિ. તે ૯૯ મી પલટણ આગળ કલકત્તામાં બાંધણુ કરતાં ૧૮૪૯ માં
નીચે પ્રમાણે બોલ્યા હતા:—

“જરીક શિખામણુ તમે મને આપવા દો કે દારૂ પીવો નહીં; હું જાણું છું કે
જવાન માણસો વૃદ્ધ પુરૂષની શિખામણુ પર ઘણું લક્ષ આપતા નથી. તેઓ મનમાં
એવું અભિમાન રાખેછે કે આ બુઢો તેમને જે શિખામણુ આપેછે તેનાં કરતાં
તેમને જ્ઞાન વધારેછે. તેમ છતાં મારે તમને કહેવું જોઈએ છે કે તમે એક એવા

દેશમાં આવ્યાછે કે જ્યાં તમે દારૂ પીવા માંડશો, તો તમારું મોતજ આવેલું સમજજો. જો દારૂથી પહરેજ રહેશો, તો તમે ધણી સારી રીતે રહી શકશો ને દારૂ પીશો, તો જન-મના નાતવાન થઈ જશો, અથવા મરી જશો. આ દેશમાં હું એ પલટણુ વિષે જાણું છું. એક દારૂ પીતી હતી અને બીજી તેથી પહરેજ રહેતી હતી. જે નહિ પીતી હતી તે પહેલા દરજ્જાની એક સરસ પલટણુ ગણાતી હતી. બીજી જે પીતી હતી તે તદ્દન તારાજ થઈ જવાની હાલત પર આવીછે. જે પલટણુને હું માનપૂર્વક ગણું છું તેને હું હમેશા દારૂ પીવાથી દૂર રાખીશ. હું જાણું છું કે કેટલાક માણસો સઘળી શિખામણુ છતાં દારૂ પીવાના; પણ પીધા પછે તેઓ ઈસ્પટાલમાં પડવાના અને ત્યાં એક વખત પડ્યા તો પાછા ફરવા મુશ્કેલ છે.”

૮૪ મી પલટણુમાં ડાક્ટર પાર્કેસે આકરી કરી હતી તેમાં તેણે ૧૮૪૨ થી ૧૮૫૦ સુધી દારૂ નહિ પીનારા માણસો જોયા હતા અને એ પલટણુનાં હેવાલ ઉપરથી માલમ પડે છે કે, ગરમ હવામાં આકરી કરતાં અને હિંદુસ્તાનમાં કૂચ કરતાં દારૂ નહિ પીનારા સિપાઈઓ, જેઓ દારૂ પીતા હતા તેમનાં કરતાં, વધારે તંદુરસ્ત અને વધારે સરસ સિપાઈ ગણાતા હતા. રેનલ્ડ મારટીનનું એવું મત છે કે ગરમ દેશમાં ગરમ આહા સર્વેથી સરસ દારૂ છે. હિંદુસ્તાનમાં જેઓએ લાંબી કૂચ કરીછે તથા જેઓ તાપના મૂલકમાં શીકારે ગયા છે તેમના મતથી એ મતને પુષ્ટિ મળે છે. લશ્કરના આરોગ્ય-તાસંરક્ષણુરાશ્ર (હાઈજીન) સંબંધી ડાક્ટર જંકસનના વિચારો સહુથી વજનદાર ગણાય છે. તે કહે છે કે:—

“જાતી અનુભવ ઉપરથી હું જાણું છું કે ૭૦° થી ૮૦° અંશ વાળા ગરમ દેશમાં કૂચ કરતાં લાગતી થાક ખમવાને દારૂના ઉપયોગની કાંઈ પણ જરૂર નથી. મેં પોતે ગરમ દેશોમાં લશ્કરો સાથે મેદાનોમાં ખો કૂચ કરીછે તે વેળા પાણી અને કાશી સિવાય હું કાંઈ પીતા નહોતો. એક વખતે જમ્મેકામાં ચાર દિવસમાં ૧૧૮ મૈલની કૂચ કરી તેમાં મેં એક લશ્કરી સિપાઈનાં જોટણો જોળે મારી સાથે ઉપાડ્યો હતો. મેં હમેશા તપાસું છે કે જેમ દારૂ જલદ હોયછે તેમ તે થોડા કે વધતા જથ્થામાં પાવાથી ધણીજ નાતવાન કરનારી અસર કરેછે અને કોઈ પણ પ્રકારે થાક ખમવાને શરીરને મદદ કરતો નથી.”

આપણા મહારાણીનો ડાક્ટર જે. મીલર પોતાની ચોપડીમાં લખે છે કે એ ખાખદ વિષે ગેમબિયાનાં ગવર્નરે તેના સમાગમમાં એવું જણાવ્યું કે:—

“મેં મારી જીંદગીનાં ૨૭ વર્ષ પરદેશ આકરીમાં કહાડ્યાં. ગરમ દેશોમાં અને વારે ધડીએ ધણાંજ રોગવાળાં મધકોમાં હું રહ્યો. તો પણ દારૂ અને તંબાકુથી દૂર રહેવાથી મારી જીંદગી ટકી રહી છે. દરમિયાન મારા ધણાક દોસ્તો અને સાથીઓ તેમની ખોરાકમાં સંભાળ ન રાખવાથી ધોરને સ્વાધીન થયાછે. મેં પણ પહેલાં દારૂ વાપર્યો હતો; પણ પાછળથી તેની હાનિ જોઈ છોડી દીધી. ધણી લાંબી, અવધડ અને સખત મુશાફરીઓમાં મેં પીવામાં પાણી અને આ સિવાય બીજાં કરાંતો ઉપયોગ કર્યો નહોતો. જોકે છાયામાં ૧૨૦° અંશ ગરમી હોય, તો પણ હું ચક્રમકની માફક ગમે તે કામમાં સ્થિર રહેતો. હિંમત, ચાલાકી અને ૬૬ નિશ્ચય કરવામાં હું મક્કમ હતો. હું વેસ્ટ ઇન્ડિયાનાં સર્વે સંસ્થાનોમાં રહ્યો છું અને ત્યાં મેં નોકરી બજાવીછે. હું આફ્રિકામાં પણ હતો અને ત્યાં પણ મને કાંઈ એવું નહિ. મેં જોયું છે કે મારી સાથના પેપારી, લશ્કરી અમલ-

દારૂ, કાયદા જાણનારા ને વૈદાજ્યે આવી જગ્યાએ દારૂ વાપરતા, તેઓ કોઈ પણ ભાંખી મુદત જીવ્યા નહિ, તથાપિ પોતાના ધંધામાં ધણી વેળા કસુર કરતા. ૧૮૪૬ માં હું જમૈકાના બેંક માઉન્ટન પીક શિખરની ચઢાણ ને દરિયાની સપાટીથી ૮૦૦૦ ફીટ ઊંચી છે તે ઉપર ચઢતી એક ટોલી સાથે જોડાયો. ત્રીસ માઈલ સુધી ધોડા ઉપર જવા પછે છેલ્લી ૨૦૦૦ ફીટ પછે ચઢવાનું રહે કીધું અને ત્રણ કલાક ને ૪૦ મિનિટ ઉપર જઈ પોહોંચ્યા. એ ચઢાણ કોઈ પણ પ્રકારે સરળ નહતી અને છેક ટોચે પોહોંચ્યા ત્યાં સુધી ઝાડનાં ડાખલાં અને છેડવાઓ પકડી પકડી માર્ગ કરવો પડ્યો હતો. આ વખત મેં આ વાપરી હતી પણ મારા દોસ્તામાંથી કોઈએ રોમ્પેન, કોઈએ બિયર કોઈએ પોર્ટર અને કોઈએ વાન્ડી-પાણી પીધાં હતાં. જ્યારે મથાળે આવી પૂરવા ત્યારે કેટલાકો ત્યાંની તાજબી કરતી રંગભૂમીની અસર મારી માથક ભોગવી શક્યા નહી, અને કેટલાકો થાકી જમીન પર લાંબા થઈ પડ્યા. અમે રાત્રે ત્યાંજ રહ્યા, ત્યારે ઠંડી એટલી સખત પડવા લાગી કે ઉબાતામાપકયંત્રમાં પારો ૯૫° થી છેક ૦° થયું (ઝીરો) અંશ સુધી ઉતરી ગયો હતો. મેં મારી આ પીવાનીજ ફક્ત ચાલુ રાખી હતી જેથી બીજે દિવસે આખાં મંડળમાં હું સૌથી વધારે જોર અને તાજબી સાથે ઉતરી શક્યો; પણ બીજાઓ ધણી હેરાનગતિ ભોગવતા નીચે આવ્યા.”

આ સાક્ષી કોઈની પણ ખાતરી કરવાને બસ થરો; તોપણ બે વધારે દાખલા અમે અહિં અવશ્યનાં ધારીએ છીએ.

પ્રસિદ્ધ લીવિંગસ્ટન તેની આફ્રિકાની સધાળી મુસાફરીમાં નિયમિત પાણીનો ઉપયોગ કરતો હતો. તેની સર્વથી મોટી મુસાફરીમાં દવાદાખલ કામ લાગવાના વિચારથી તે એકજ બાટલી વાન્ડી લઈને નીકળ્યો હતો; પણ તેએ થોડાજ દિવસમાં અચાનક બાગી કંકડા થઈ ગઈ, તેથી દવાતરીકે પણ તેને દારૂની કાંઈ ખૂટ જણાઈ નહતી.

બીજો દાખલો બહાદુરી મોટે કીર્તિ પામેલા હૈવેલોકનો છે કે જે પણ પાણી વગર બીજું કાંઈ પીવામાં લેતો નહતો. દારૂથી લડવૈયા સિપાઈઓના મન તથા તન પર કેવી અસર થાય છે તે વિષે આ સરદાર ખાતરીભરેલી રીતે વાકેફ હોવાથી તેણે લશ્કરમાં તેમાં અગત્ય કરી હિંદુસ્તાનમાં દારૂનો ઉપયોગ ન કરવાનો કાયદો રાખ્યો હતો. અફઘાનિસ્તાનમાં ચાલેલી લડાઈનો જે હેવાલ તેણે લખ્યો છે તેમાં તે આપણને જણાવે છે કે:-

ગઝની બેંકે એકદમ હલ્તો કરીને હસ્તગત કરવામાં આવ્યું હતું અને તેમ કરતાં હૂમલો કરનારા સિપાઈઓના ગુસ્સાનો જુસ્સો ઉછેરાય એટલે સુધી હડીલાઈથી અફઘાનો સામે થયા છતાં, જેવા તેઓ લડતા બંધ પડ્યા કે પછી તેમના જનને કોઈ પણ ઠેકાણે નુકસાન કરવામાં આવ્યું નહતું, અને આ રીતે હૂમલો કરી કિલ્લો લઈ લીધો તોપણ કિલ્લાની દિવાલોની અંદર ઝનાનામાં મળી આવેલી બાયડીઓમાંની એકને કોઈપણ રીતનું અપમાન આપવામાં આવ્યું નહતું. આવી ચાલ તે લશ્કરની લડાઈની જીત સાથે તેની નીતિની કૃતિ અને ચઢતી દશા દેખાડે છે. તે વખતે યુરપિયન સિપાઈઓને કેટલાક વખત અગાઉથી દારૂ નહિ આપવામાં આવ્યાથી અને ગઝનીની લડાઈ કોઈ છાકટ કરનારી પ્રવાહિ નહિ મળવાથી તેઓ આવી તારીફલાયક રીતે વર્ત્યા હતા. જે એ સિપાઈઓ દારૂ પીને રાહેરમાં દાખલ થયા હોત, તો તેમની વર્ત-

છુક ઉપર જણાવી તેથી જુદીજ જોવામાં નહિ આવત, એમ કોઈ પણ અનુભવી લશ્કરી સરદાર કહી શકશે નહિ.

હિંદુસ્તાન, ખ્રીલ, યોરનિયો, આફ્રિકા, અને દેશીરેરા, એ સર્વ જગ્યાઓમાંથી ડાક્ટર કાર્પેન્ટરે આધારલાયક દાખલા મેળવ્યાછે. ગરમ દેશોમાં થતાં દરદે ઉપર લખાણ કરનારાઓ—રૉબર્ટ જૉક્સન, રૅનલ્ડ આર્ટીન, હેન્રી માર્શલ, અને પીબલ ધણાઓ—ગરમ દેશમાં દારૂ પીવાની સામે મજબૂતીથી બોલેછે. ગરમ મૂલકોમાં કામ કરવાની શક્તિ ટકાવી રાખવાના હેતુથી દારૂ પીવામાં આવેછે, ત્યારે જે ઘડીબર તેના ઉત્તેજક ગુણની તેજસ્વી અસર થાયછે, તો તે ક્ષણભંચર અસર ઘણી મોઢી કીમતે ખરીદાયછે; કારણ, પાછળથી તેથી જબરાં દરદેનો વારસો મળેછે—તે વૈદ્યક રસાયનના અજવાળાંથીજ નહિ, પણ દુનિયામાં નોંધાયલા દાખલાઓથી અને લોકની અજમાયશથી આપણે પુરવાર કર્યુંછે.

પ્રકરણ ૭.

તાવ, કૉલેરા, મરડો વિગરે અટકાવી રાખવાનો દારૂનો ભ્રમ.

જેમને દારૂની ખરાબ અસર તુરત જણાતી નથી તેઓ ખડાઈ મારેછે કે તેમને બિયર, વાઈન, અને સ્પિરિટ ખરાબ દરદેના ભોગ થતા બચાવેછે; પણ તેથી તદ્દન ઉલટું બનેછે. કોઈ રોગ અથવા મરડો પીબને તુરત લાગુ પડેછે, ત્યારે પીનાર ધારેછે તેમ તેના દારૂએ કરી તેથી દરદ નાખૂદ કે દૂર થતાં નથી, પણ ધીરજથી વાટ જોઈ જેવી મજબૂત તક મળેછે તેવા તેનાં શીકાર દારૂ પીનારાને તે જખુન ધા મારેછે.

આ સાધારણ લોકનો વિચાર છે અને તેને કોઈક વજનદાર પુરૂષના જુલ-ભરેલાં મતડેકો આપેછે કે બીનાસવાળી, ઠંડી અને મરડો પેદા કરે એવી હવામાં દારૂ પીવાથી ફાયદો થાયછે. ડાક્ટર મેકનીશ કહેછે કે “હું માનુંછું કે ગરમ દેશોમાં દારૂ પીવો ઘણું અવગુણ કરનારો છે; પણ ધૂમસવાળી અને શરદ હવામાં દારૂનો ઉપયોગ દરદેને અટકાવે છે અને ખસુસ કરી થાક, ઓછો ખોરાક, મરડા, વગેરેથી માણસ પીડાતું હોયછે, ત્યારે ઘણું અગત્યનો થઈ પડેછે. જે દેશોમાં એકાંતરે તાવ આવતો હોય; ત્યાં દારૂથી તદ્દન પહરેજ રહેવા કરતાં મધ્યમ પણ લેવામાં ફાયદો થાયછે. વાળચરણમાં ઇંગ્રેજ લશ્કરનાં સિપાઈઓ સવારમાં ખાન્ડી-પાણી પીવા લાગ્યા તેથી તેમને ત્યાંનો તાવ લાગુ પડ્યો નહી. વળી ૧૮૧૩ માં એક ઇંગ્રેજ પલટણ અપર કૉન્ટ્રીમાં નાયગરાની સીમ પાસે છાવણી કરી પડી હતી, તેને કોઈ કારણથી તેમના લવાજમનો દારૂ પૂરો પાડી શકાયો નહી, તેથી ઘણા થોડા વખતમાં તેમાંના બે તૃતીયાંશ કરતાં વધારે આદમી મોંઘા પડી ગયાં. ખાજે વર્ષે એજ જગા ઉપર તેવીજ હાલતમાં જે લશ્કર જઈ પડ્યું તેને ધારા પ્રમાણે દારૂ મળ્યાથી તેમાં ઘણીજ થોડી બિમારી આવી.” ડાક્ટર મેકનીશના આ હેવાલ ઉપરથી કોઈ એમ સમજે કે ઉપરના જેવી રીતી જગ્યામાં સઘળા માણસોએ દારૂ વાપરવો જોઈએ, તો તે ખોટું છે. કારણ ડાક્ટર મેકનીશ કહેછે તેમ આ જગા ઉપર જેમને દારૂની અગત

પડી તે હમેશનો દાર્ પીનારા હતા. માટે જેમને દાર્ પીવાની ટેવ નહોતી, તેમને દાર્ની જરૂર છે, એવું ન સમજવું. જે ભાગોમાં રોગની ઉત્પત્તિ અને તેનો ઉપદ્રવ ફેલાતો હોય, ત્યાં જેમને દાર્ પીવાની ટેવ નથી તેમને દાર્ લેવાથી કાંઈ પણ ફાયદો થતો નથી, પણ જેમને દાર્ ઠાંસવાની ટેવ છે તેમને એકદમ આવી જગામાં દાર્થી પહેરજ રાખવાથી તેમના શરીરની મંદતાને લીધે તેઓ ઉપર કોઈ વેળા ખરાબ હવાની અસર થાય છે. ડાક્ટર કાર્પેનટર કહે છે કે “ મેકનીશના ઉપર ટ્રાકિલા દાખલાઓમાં જેઓને રોજની દાર્ની ટેવ પડી હતી તેમાંથી જેઓને સવારના દાર્ નહીં મળ્યો તેમની અને જેમને મળ્યો તેઓની હાલતની સરખામણી કરી છે; પણ રોજના પીનારાઓને જ્યારે દાર્ નહીં મળ્યો, ત્યારે તે બદલ હાપલુ ખરચી કાંઈ ખીજું ઘટવું આવ્યું હોત, તો જુદુંજ પરિણામ જણાત; કારણ કે આ તો જણાવું છે કે જે જગા ઉપર ઝેરી હવા છે ત્યાં બામદાદમાં એવાં ઝેરની અસર શરીર ઉપર વિશેષ થાય છે. મેકનીશ આવી જગા ઉપર મધ્યમ દાર્થી ફાયદો થાય છે એમ કહે છે, તે ઉપરથી જણાવું નહીં.” સવારના પહોરમાં હોજરી ખાલી હોય છે, નાડ જરા નબળો ચાલે છે અને શરીરમાં ગરમી પેદા કરવાની શક્તિ ઘણી ધીમી રહે છે; કારણ કે ઉંઘમાં રાતની આરામ-એસના સમયે જે શરીરનું પોષણ થાય છે, તે શરીરરચનામાં નવી પુષ્ટિ અને અપલ-તાઈ પેદા કરવા અપે છે, તથા એ વેળા મજ્જાતંતુ રચનાતા અને માંસના ધસાયલા તત્વોની પુનરુત્પત્તિ કરવા અને શરીરની ગરમી જાળવી રાખવા લોહીનું સત્વ ખર-ચાય છે. આથી મજ્જાકામાં જૂખ્યાં પેટે લોહીનું ફરવું અને સત્વ નબળું રહે છે, અને એવી વખતે અજમાયશ પ્રમાણે મન અને તન ઉપર મહેનતનો જે બોલો પડે તે બામદાદમાં ઝાઝો ખમી શક્તિ નથી; ઝેરી હવામાં જવાથી દરદ જલદી ગલભો કરે છે, તથા બાહારની ઠંડ ઘણી સાંખી શકાતી નથી. આ માટે પ્રભાતમાં કામ આરંભવા આગળ કાંઈ પણ ખોરાક લેવો જોઈએ, એ વિચાર ખોટો નથી. પણ એ ઉપરથી પ્રેલાતા રોગોની અસરો અટકાવવા આહોહોલ જરૂરનો છે, એવું સિદ્ધ થયું નથી. તે બદલ ખીજા ઉપાયો લેવાથી નિત્ય સારી ફાયદાકારક અસર થાય છે. જે માણસ સારી તંદુરસ્તી ભોગવતો હોય, તેને સવારના પોહોરમાં શરદ કે ઝેરી હવાની અસરથી બચવાને દાર્ બદલ સારો ખોરાક લેવાથી પૂરતો ટેકો મળે છે; અને આહ, કાશી, અથવા કેફો મધ્યમપણે પીવાથી શરીરમાં હુંફ આવે છે. એ ગરમી દાર્ પીવાથી લાવેલી ગરમી કરતાં વધારે ગુણકારી છે, અને પુષ્ટિ આપવા કામ લાગે છે. લોહીને નવો પોષણકારક પદાર્થ મળી આવે છે. કંઈ પણ દાર્ જેવી ઉશ્કેરનાર ચીજ વગર યથાસ્થિત નાડીનું મજબૂતપણું વધે છે. અને ગરમી પેદા કરનારી શક્તિમાં વધારો થાય છે. આ બધું શરીરનાં પોષણના કુદરતી કાયદાને બરોબર અનુસરતું આવે છે; પણ તેથી ઉલટું દાર્ લીધો હોય, તો એ ધડીબર ઉશ્કેરી તે શરીરનો રોગો હવાની અસરોથી થોડો બચાવ કરે છે; છતાં દાર્ સિવાય ખીજા વસ્તુઓ લેવાથી પાછળથી જેવી સુખવાસી અને તંદુરસ્તીને અનુકૂલ થતી અસર થાય છે તેવી થતી નથી. આહોહોલ જેટલા જોરથી પીનારને પહેલે ઉશ્કેરે છે, તેટલાજ પ્રમાણમાં થોડો વખત પછી તેને સુસ્ત કરે છે અને જે કેટલાકના બાંધા ઉપર તેવી અસર એક-દમ ન થાય, તો મહિના ને વર્ષો સુધી દાર્ ચાલુ રાખેથી શરીરની શક્તિ નબળી થઈ

જાય છે અને તેથી દરદા જલદી લાયુ પડીને ઘર કરી મેસે છે. આ બાબતના પુરાવામાં ડાક્ટર કાર્પેન્ટર દાખલો આવે છે કે સન ૧૮૪૭ માં મદરાસથી સિકંદ્રાબાદ જતાં અગ્રેજી ૮૪ મી પલટાણે કૉલેરા અને મરડાના રોગને માટે પ્રસિદ્ધ માર્ગમાંથી કૃત્ય કરતાં કેટલાંક બેજ અને ઘાસ તથા કીચડવાળાં પરગણાઓમાં છૂટાણૂં પાણીમાંથી ચાલવું પડ્યું હતું; તેમ છતાં દારૂથી તદ્દન પહરેજ રહેલી હોવાને લીધે પલટાણે આગળ કોઈ વિપ્લવ ન બોગવેલી એટલી સુખાકારી રહી હતી. પણ એજ માર્ગથી કૃત્ય કરતાં અગ્રેજી ૧૩ મી પલટાણે જે દારૂનો ઉપયોગ કરતી હતી તેમાં ઘણો મંદવાડ સાથો, તેની માટી સંખ્યા મરી ગઈ અને એટલા દરદી વધી પડ્યા હતા કે તેમને ઉપાડી જવાની ડોળીઓ પૂરી ન પડતાં ઉપલી ૮૪ મી પલટાણે પાસથી ઉછીની લેવી પડી હતી.

જેઓ તાવથી ભરેલી જગાઓમાં રહે છે તેઓ જ્યારે તંદુરસ્ત હોય છે અને નિયમિત સરખી તબિયત જાળવે છે, ત્યારે તેમને હવાની કોઈ અસર થતી નથી. પણ જેઓ નખળા અને અનિયમિતપણે રહેનારાં હોય છે તેમને રોગી હવાની માઠી અસર તુરત થાય છે.

કૉલેરાના હૂમલા વેળા પેટ, હાથ, પગ ઈમાં ચઢતાં આંકડાં, ઉલટી, શરીરનું ઠાંડું પડી જવું, વિગરે ચિત્તે શાંત કરવા બ્રાન્ડી અને ખીજ સ્પિરિટો ઘણા વાપરવામાં આવે છે, તેથી એવું મત ફેલાયું છે કે આ ખૂરા મરજની રૂતમાં જે દારૂ આગમજથી લેવામાં આવે, તે તે કૉલેરાના હૂમલાથી બચાવી શકશે. આવો જીલભરેલો વિચાર ખીજે કોઈએ નથી, એવું આપણે દિલમાં ઠસાવી રાખવું જોઈએ તથા યાદ રાખવું કે જેઓ છાકટ કરનારી પ્રવાહિમાં હંમેશા મોજ મેળવે છે, તેઓ કૉલેરાના ગળ્યાને વધારે આધીન થવાલાયક હોય છે, એટલું જ નહીં; પણ તેમાં સપડાવા પછે તેમને પાછા સાજા થવાનો ઘણો થોડાજ સંભવ રહે છે. માટે તે ફેલાતી વેળા તંદુરસ્તીને ફાયદાકારક જે તજવીજે લોકને જાણીતી છે તે રીત રહેવું. સર્વે જાતનું એકીપણું દૂર કરી જલદ કે છાકટ કરનારા દારૂઓ પર વિશ્વાસ રાખવો નહીં.

૧૮૪૭ નાં લંડન ટાઇમ્સમાં ડાક્ટર જોન સી. હૉલ, એમ. ડી. લખે છે કે “ ડાક્ટર એલિયટસનની અજમાયસ પ્રમાણે સ્પિરિટ પીનારાઓને તે કૉલેરા જીવ લીધા વગર છોડતો નથી અને આ સારી રીતે જાણવામાં આવ્યું છે કે એક હાથ પર હલકી વણુંના લોકોમાંનાં જેઓ કૉલેરાના ઉપદ્રવ અગાઉ સ્પિરિટ વાપરતા હોય, તેઓ ઉપદ્રવ વેળા સારી તંદુરસ્તી જાળવવાની સર્વે સંભાળ લીધાં છતાં દારૂથી નિપજેલાં મંદપણાનાં વિશેષ કારણથી કૉલેરાના બોગ થાય છે; અને ખીજ હાથ પર ગમે એવા પૈસાવાળા, જે કુછંદથી પોતાના શરીરને નાતવાન કરી મેલેલાં હોય છે, તે કૉલેરાના હૂમલામાં નબાવ વગર બોગ થઈ પડે છે. મી. હ્યુઅર જેણે રશિયાના એક રહેરમાં ૨૧ દિવસમાં ૨૧૬૦ માણસોને કૉલેરાથી મરતાં જોયાં તે કહે છે કે “ આ ઘણીજ ધ્યાનમાં રાખવા જોગ ખીના છે કે જે લોકો દારૂ ઠાંસનારા હતા તેઓ મગતરાંની પેઠે માતના રિકાર થઈ ગયા.” તીફીસના ૨૦૦૦૦ રહેવાસીમાં જેટલા દારૂ પીનારા હતા તે એક એક કૉલેરાના ઉપદ્રવમાં સપડાયા અને મરી ગયા.

ડાક્ટર એ. એમ. એડ્સ નામના ગ્લેસ્થોની ઍનદરસોનિયન યુનિવર્સિટીના

પ્રોફેસરે ૧૮૪૮-૧૮૪૯ માં ૨૨૫ કૉલેરાવાળા દરદીઓની તપાસ કરીને જણાવ્યું છે કે “એ માંહેનાં જેઓ તનદુરસ્તીના નિયમો સાચવીને ચાલનારાં હતાં, તેમાંથી સેંકડે ૧-૯૨ મરી ગયાં અને જેઓ દારૂ પીનારા હતાં તેમાંથી સેંકડે ૯૧-૨ મરી ગયાં. માણસને પ્રાણુધાતક કૉલેરાના રોગના હુમલાને લાયક કરનાર જે અનેક કારણો છે તેમાં મારા જણવા પ્રમાણે આલ્કોહૉલ સહુથી સખળ કારણ છે. આ વિષે મારું એટલું જ નિર્માણ મત છે કે મારી સત્તા ચાલી શકે તો શેહેરની દરેક દારૂની દુકાન ઉપર મોટા તખ્તો ટાંંગી તે ઉપર મોટા હરે લખવાઈ કે—અહીં કૉલેરા વેચાય છે.”

આલખનીમાં ૧૮૩૨ ના સાલમાં કૉલેરા ફેલાયો ત્યાં નિપજેલાં સઘળાં મરણની સંખ્યાની ગણતરી પરથી નીચલા કોઠા ઉપજાવ્યા છે. ત્યાંનાં ૨૬,૦૦૦ માણસની વસ્તીમાં ૧૬ વરસની ઉપરના ૩૩૬ મોત થયાં હતાં, તેમાં કૉલેરાથી થયેલાં મોતની સંખ્યા નીચે પ્રમાણે હતી:—

તદન દારૂથી પહરેજ રહેનારાં... ૫ ૬૬ બહાર દારૂ પીનારાં... ૧૪૦
નહી જણાયલી હાલતોવાળાં ૫ છૂટથી મધ્યમસર પીનારાં... ૧૩૬

વૉસોનો એક તખ્તીય જણાવે છે કે આતો નક્કી થયેલું છે કે ઘણાકોના કહેવા પ્રમાણે કૉલેરા ગમે તેને અનિયમિત રીતે પકડતો નથી. આ ઉડતો રોગ જેઓ રીતસર જીંદગી ગૂંજરે છે, અને તંદુરસ્ત જૂની માં વસે છે તેમને છેડતો નથી. અને દરેક માણસ જે જીંદગી ગૂંજરતાં હૃદ બહાર જવાથી રાક્ષિતહિન થયેલા હોય છે અને અતિશય ભોગ વિલાસથી નબળો પડેલા હોય છે તેનો જરાપણુ દયા વગર એકદમ રાકાર કરે છે. કૉલેરાથી મરણ પામતા દર ૧૦૦ માણસમાંથી ૯૦ જણ બેહદ દારૂ પીનાર હોય છે, એમ ખાતરીપૂર્વક સિદ્ધ છે. બાઈડીઓને પુરૂષ કરતાં દારૂનો હેવા ઓછો રહેવાથી તેઓમાંની થોડી સંખ્યા ઉપરજ કૉલેરા ગલ્યો કરે છે.

ઑસ્ટ્રીયલોની અને બહારની સાધારણ અજમાયશો ઉપરથી માલમ પડે છે કે આલ્કોહૉલનો ઉપયોગ રોગ લાગુ પડવામાં મદદ કરે છે. પણ મુખ્યત્વેકરી ગરમ દેશોમાં એવી અસર અતિ વધારે થાય છે. જેઓ મંદવાડથી પીડાતાં માણસની આકરી કરે છે, તેઓ જે દારૂ પીનારા હોય છે, તે તેમને દરદીનો ઉડતો રોગ વધારે જલદી લાગુ પડે છે. ખીજું, વળી જ્યારે કોઈ દરદે હુમલા ક્રીધો હોય છે, ત્યારે તે ખમવાની રાક્ષિત પણ દારૂ પીનારમાં કમતી રહે છે. ઉદાહરણુ અર્થે તાવના રોગ વિષે ડાક્ટર દેવિડસન એક વખતની ગણતરીથી કહે છે કે તાવથી હેરાન થતા ૩૭૦ દરદી દારૂ પીનારા હોવાથી તેમનો કુ ભોગ મૃત્યુ પામ્યો અને દારૂનો ત્યાગ રાખનારામાંથી માત્ર કુ મરી ગયો. ડાક્ટર કેંગ કહે છે કે તેની ઑસ્ટ્રીયલના વૉડમાં તાવથી ઉપજેલાં ૩૧ મોતમાં માત્ર બેજ દારૂનો ઉપયોગ કરવાથી રહિત હતા. ડાક્ટર ટ્રેક કહે છે કે “ન્યૂ ઑરલીન્સ અને મોબાઇલના તખ્તોને સારી રીતે ખબર છે કે જેઓ છૂટથી દારૂ પીએ છે તેઓ ઘણુંકરીને તાવના ભોગ થઈ પડે છે. આ શેહેરના ચોથા ભાગમાં જ્યાં ૧૧૨૭ દારૂની દુકાનો છે, ત્યાં આ તાવની મરજી કોઈ પુકાનનાં વેગે ચાલી હતી. તે સમયે જેઓ શેહેરના તળ રહેવાસી હતા, તે સપડાયા નહીં; પણ પરદેશીઓ જેઓ ત્યાંનાં દેશ અને ઋતુમાં દારૂ લીધા વગર ચાલેજ નહિ એવા ઓટા ખાલથી

દારૂનાં પીઠાંઓને ઉત્તેજન આપતા હતા, તેઓ ઉપહૂી મરજીના ભોગ થઈ પડ્યા. એક પણ શહેરી કે દારૂથી પહેજ રહેનારને આ મરજી લાગુ પડે તેની અગાઉના પરદેશીઓમાંના ૫૦૦૦ માણસો મરી ગયાં.” આવી અજમાયશો ઉપરથી પૂરવાર થયું છે કે તાત્ કૉલેરા, મરડો વિગરે ઝેરી હવાથી શ્રેલાતા ઉડતા રોગો લાગુ પડવા પહેલાં દારૂ તેમનો હૂમલો અટકાવવા સારું કોઈ પ્રકારે કાયદાકારક નથી, પણ એવા રોગ લાગુ પડવા પછી તે ઉપર દારૂ દવાદાખલ પ્રસંગોપાત અગત્યનો થઈ પડે છે. ખરો.

પ્રકરણ ૮.

જૂદા જૂદા વર્ગ અને વયમાં દારૂથી ટકાવ વિષે ભ્રમ.

તંદુરસ્તીની સહેજ બિગડેલી હાલત જે પૂરેપૂરી દરદી ગણાતી નથી તે ગતિમાં થોડો વખત મધ્યમ દારૂનો આલુ ઉપયોગ કોઈ સમય કરવો પડે છે, માટે તે હાલતો કેવી છે તથા તેમાં દારૂનો ઉપયોગ કેટલો, કેવી રીતે, અને કેવા પ્રકારે કરવો, તે લઈએલા પડે કે તેમની આસપાસનાઓ જાણી શકતા નથી, માટે એ વિષે થોડો બોધ જરૂરનો છે. આ સ્થિતિમાં ડાકટરોને પણ ખાતરીબરેલી સલાહ આપતાં મુશ્કેલ થઈ પડે છે, તો ખીજાઓની શી ગતિ થાય? ડાકટરની સલાહ તુરત વેળા મળી નહીં આવે, ત્યારે કોઈ વેળા અજમાયશી માણસો તથા દારૂની ખૂબી પીછાનનારા, ખરું કહીએ તો દારૂનો ઉપયોગ કરનારાઓ, જે સલાહ આપે તે હંમેશા એકદમ તુચ્છકારી કહાડવી જોઈએ નહીં. આપણે જાણીએ છીએ તથા ખરું જોતાં દારૂ પીનારાઓ જાણે છે કે હાથે પગે ઉતરતા નજલાથી પીડીતને માટે સ્વીટવાઈન અને યંગ પોર્ટ નામથી ઓળખાતા દારૂ સારા નથી. બિયર કે પોર્ટર ધણીક જાતની બદલજમિયતથી હેરાન થતાં માણસોને માટે લાયક નથી. કેટલાઓને ક્લારેટ જેવો નરમ દારૂ સહતો નથી. આવી રીતે અનેક જાતના દારૂઓ વિવિધ પ્રકારના દરદો ઉપર માફક નહીં આવવાનાં કારણુ તે દારૂમાં સમાયલા વધારે ઓછા આલ્કોહૉલને લીધે જ નહીં, પણ તેમાં આવેલાં જૂદાં જૂદાં વસાણાંઓને લીધે પણ છે. એક દારૂ બદલ ખીજો પીવો કે નહીં, એ માટે ડાકટરની સલાહ લેવાની નથી; પણ કોઈ પણ જાતના દારૂ વગર કેમ ચલાવવું અને રહેવું, તે માટે ડાકટરની સલાહ લેવી જોઈએ. દારૂનો ઉપયોગ દરદી અવસ્થામાં કાયદાબરેલી રીતે થઈ શકે છે. એક સારા બાંધાવાળા અને સારી તંદુરસ્તી ભોગવનાર આદમીને પૌષ્ટિક ખોરાક અને સ્વચ્છ હવા મળે, તો તેને કોઈ પણ વખતે કોઈ પણ દારૂની કશી જરૂર નથી. પણ દરેક માણસ ગમે એવા સારા બાંધાવાળો છતાં ઉપલાં સાધનો મેળવી શકતો નથી અને તંદુરસ્તી જાળવી શકતો નથી, તેથીકરીને દવાતરફી સાધારણ બિગડેલી તંદુરસ્તીને સુધારવાખાતર દારૂની કોઈ કોઈ વાર જરૂર પડતી કહેવાય છે.

એટલામાટે પ્રથમ જ્યારે શરીરમાં પૂરતાં સ્વાભાવિક બળની ખૂટ હોય અને તે ખૂટને લીધે જે ખોરાક પોષણતરફી લેવામાં આવે તે તેને પચતો ન હોય, ત્યારે

દારૂનો ઉપયોગ કરવામાં જે પ્રાયદા ધારવામાં આવેછે, તે વિષે શું અભિપ્રાય છે તે જાણી લઈએ. આવી સ્થિતિના ભોગ સધળી વર્ણ અને પદવીના માણસોમાં મળી આવેછે. કુલીન અને શ્રીમંત વર્ગમાં એ વ્યવસ્થા ગરમ દીવાનખાનાઓમાં મોડી રાત સુધી વૈભવ ગૂંજારવાથી ઉપજેછે. એમનામાં એ ગતિ ઉપજવાનું મૂળ કારણ ખુલ્લી હવા અને માનસિક તેમજ કાયિક કસરતની ખૂટ, પોકળ મોજની લાલચ સામે ટકાવ રાખવાની અશક્તિ, અને મોજમજહની લંપટમાં તેમનો એ અંદાજે છે. વચ્ચે વાગેના પુરૂષોમાં પોતાના ધંધાની જંગળ અને ફિકરને લીધે, તથા સંકોચવાળી જગામાં મહેનત કરવાથી આ જાતની ફરીયાદ ઉભી થાયછે. અને મજૂરિયાત વર્ગના લોકમાં તેમનાં હવાવગરનાં મકાનો અને દુકાનો તથા ગંધીલા મેહાલમાં રહેવાથી તે ઉપજેછે; તે સાથે તેમનાં બદન અને કપડાંમાં સફાઈની ગેરહાજરીને લીધે હોયછે.

ઉજળી વર્ણના લોકમાં જૂખની ફરીયાદ હોયછે, તેનું કુદરતી કારણ એ છે કે, શરીરમાં ખોરાકનો ખપ કમતી રહેછે; કારણ, જ્યાં સ્નાયુરચના અને મજ્જાતંતુરચન (મસ્તિષ્ક અને નર્વસ સિસ્ટમ) યથાસ્થિત મહેનત ન કરે, અને જ્યાં શરીરઉષ્ણતા જેટલી મહેનતથી પેદા થવી જોઈએ તે બદલ અંગને બહારના કૃત્રિમ ઉપાય (જેવી કે સગડીવાળી ગરમ જગ્યા, ગરમ લગડાં, ઓઢણાં ઇત્યાદિ) થી ગરમી રાખવામાં આવે, તો શરીરમાં જે ખૂટ પડે તે ઘણી થોડી હોયછે; યાને મહેનતથી જે તત્વોનો ધ્રાસ થઈ વ્યર્થ જાય તેમનો જથ્થો ઘણો થોડો હોયછે, તેથી પૌષ્ટિક ખોરાકની થોડી ગરજ રહેછે તથા શરીરની ગરમી રાખવાના તેઓના કૃત્રિમ ઉપચારને લીધે ગરમી પેદા કરનાર ખોરાકની થોડાજ અંશની જરૂર પડેછે. એના યોગે થોડો ખોરાક લઈ શકાયછે, અને પાચનશક્તિને થોડું કામ હોવાથી તેની શક્તિ આતે આસ્તે નબળી થતી જાયછે, તેથીકરીને આવી હોજરી, એક મહેનતુ શરીરમાં જેટલો ખોરાક જાય તેટલો જરૂરવાને અશક્ત થાયછે, અને શરીરમાં થોડા ખોરાકની જરૂર, એટલે જૂખ કમતી થવી જોઈએ: થોડાજ ખોરાક જરી શકેછે અને પરિણામે તેની કાચા પણ નબળી અને નાજુક થઈ જાયછે. આ રીતે પોતાની કુચાલથી કમતી થયેલી સુધા વધારવાનો ઉપાય કરવા આ લોક એ અંદાજે દારૂ પીવા અને જૂખ ઉરકેરનારી ચીજો ખાવા માંડે-છે, અને જ્યારે આવા છાકમાં વધારે ખવાયછે, ત્યારે તેનો શરીરમાં ખપ નહોવાથી તેઓમાં દરદ પેદા થાયછે અને દારૂના ખરચ સાથે વળી ડાકટરોનું ખીલ ભરવું પડે-છે. આવી દશામાં ફૂંસી પડેલા મોટે ખરો ઉપાય એ છે કે તેમનાં કાળક્રમણનો કુચાલ ત્યાગ કરે, તો મહેનત ને કસરત કરવાની સ્થિતિમાં તેમનાં શરીર મુકાય અને ગયલું જોર પાછું સંપાદન થાય. ગરમી ને સમઘનિ દિવાનખાનાઓના સંકોચમાંથી બહાર પડી સ્વચ્છ અને ખુલ્લી હવામાં ફરવું, દિવસની રાત અને રાતને દિવસમાં બનાવવા બદલે જલદી અને એક સરખા કલાકે ઊઠવું અને સૂવું, તમતમતા મસાલેદાર ખોરાકની અવેજીમાં સાદા તંદુરસ્ત ખોરાક ખાવો, થોડાગાડીમાં બેસી બહારની ઠંડી હવા સામે એસકી બાનુઓને શાળ દોઢામાં ઢાંકી ઢોળાડીને ફેરવવા કરતાં ગમે એવા નબળા પગ હોય તેનો યોગ્ય ઉપયોગ કરાવવો, તથા એવાં જ ખીજાં સધળાં આરોગ્યતા વૃદ્ધિનાં સાધનોનું લક્ષ્યપૂર્વક ગ્રહણ કરવું. એમ પણ બનેછે કે સધળા અમસાધ્ય ઉપાયો કરવા છતાં અને તંદુરસ્તીમાં કેટલોક ફેરહેર થવા છતાં કેટલોકની હોજરી યથાયોગ્ય કામ

કરતી નથી. આવી હાજત જેમનામાં નબળી પામનશક્તિ માતૃપિતાના વારસામાં મળેલી હોય, તેમજ વળી જેમનાં મન તથા તનની કેળવણી બૂલબૂલેલા પાયા ઉપર રચાયેલી હોય, અને જેમણે બચપણે અને જીવાનીમાં દારૂ જેવા ઉત્તેજક પદાર્થોનો ઉપયોગ કરીશો હોય, તેમનામાં જણાયછે. આવા માણસોને ડાકટર કાર્પેન્ટર કહેછે કે થોડા દારૂ કોઈકડવા ટોનીક સાથે ભેલીને આપ્યો હોય, તો દવા સમાન ફાયદો કરેછે. પણ તે ઉપાય હંમેશા સૂધી જરૂરી ન રાખવો: ન્યારે પણ માલમ પડે કે પામનશક્તિ સુધરીછે કે તે છોડી દેવો અને વળી કોઈકોઈવાર અગત પડે, તો ઘણા નાના જગ્યામાં લેવો. આ દાખલાઓમાં પણ કાળચક્ર સાથે દોડતી માનની વૃદ્ધિ હાલ દર્શાવેછે કે દારૂ નહીં, પણ ખીજા આત્મીપૂર્વક ઘણા ઉપાય જણાયલા છે, તે તબીબની સલાહ વાપરવાથી દારૂની અગત તદન અધટિત ઠરેછે.

ખીજું, મધ્યમ વર્ગના લોક જેઓ ધંધારોજગરાની હાજતમાં મગજ લગતી ઘણી મહેનત કરી પામનશક્તિ ખોલી દેછે, તેમને આપણે આગળ જણાવી ચૂકા છીએ કે દારૂથી ફાયદો થતાર નથી. એવા માણસોએ પોતાનાં ભેજોપર પડતી મહેનત એાછી કરવી; અને મગજને કમરતી ફિક્કર અને આતૂરતાનો એાજો હલકો કરવો એાછું. મંડળીઓમાં ધરસંસારી અને ખીજા નિર્દોષ ગમતમાં ભાગ લઈ મન રીજવવું એાછું. મનને કોઈ પણ પ્રકારની ઉચ્ચેરણી ન કરે એવી રમુજમાં મશગુલ રહેવું એાછું, શરીરને હમેશાં કસરત આપવી, ખૂસી હવામાં ફરવું તથા આસાએશા લેવી, જેથી કરી મગજશક્તિને મોટા પેકા મજશે અને પામનશક્તિ પ્રદીપ્ત થઈ બૂખ લાગશે, અને દારૂ જેવા ખોટા ઉચ્ચેરનારની ગરજ પડશે નહીં. આ સમજો એાધ પાળવા છતાં જેમની પામનશક્તિ જન્મથી નબળી અને વળી તે શક્તિ બચપણથીજ દારૂ આવી બિગાડી નાખીછે, તેવા કોઈક કેસમાં ડાકટરે ઘણાજ થોડા વજનમાં ખીજા દવાઓ ભેજો આલેકોહૉલ આપે, તો ગુણુ કરશે, પણ પામનશક્તિ સુધરતાંજ પાછો છોડી દેવા કરવો એાછું.

છેલ્લા ને ત્રીજા વર્ગના મજૂરિયાત લોકને તેમની શારીરિક મહેનતનો એાજો ઉઠાવવાને મોટે દારૂથી શરીરને ઉચ્ચેરવાની જરૂર જેવું લાગેછે તેનું કારણ એા છે કે સાફ હવાવિનાની ગંદી અને યુંગલાવનારી જગ્યાઓમાં કામે વળગ્યાથી તેમની તંદુરસ્તી ઉપર માઠી સુસ્ત કરનારી અસર થાયછે, અને પામનશક્તિ મંદ પડેછે. હવે જો આ લોકને હમેશા સ્વચ્છ હવામાં અને વિશાળ જગ્યામાં કામ જડવું હોય, તો તેમની તંદુરસ્તીને નિશ્ચિત અપકાર પહોંચે નહીં, અને દારૂની બૂડી ગરજ લાગે નહીં. મી. આલ્સે નાઠે ‘પૉપુલર હિસ્ટરી ઓફ ઇંગ્લંડ’ માં લખેછે કે “લંડનના મોટા દરજી દુકાનદાર સૌથી વધારે લોભીઆ ને બેદરકાર રોઠીઆ ગણાયછે. કેટલાક દરજી-રોઠીઆ એાક પૉ શીટ લાંબો અને ૨૦ શીટ પહેાજો એારેડો, જેમાં ઉપરથી ઉજસ આવે અને ન્યાં ગરમીના દિવસમાં બહાર કરતાં ૩૦° અંશ અધિક ગરમી રહે, તેમાં ૬૦ થી ૮૦ કામદારોને જેમ તેમ સામઠાં એાક એાકને અઠડતાં ને ગુથણે ગુથણ લાગે એામ ખીચતા. આવાં જીવણેતાં બંદીખાતામાં ગામડાંઓમાંથી આવેલાં જીવાન માણસો પહેલ વહેલાંજ ગોંધાવાથી મૂચ્છાંગત થતાં અને પ્રૌઢ ઉભારવાળા માણસો ખીજા, ત્રે-રી તાવ કે દારૂન્યબ્જમથી મરે, ત્યાં તુલીગ જીન પી દહાડા કાઢતાં.” ન્યાં રોડો પોતાના

લોભિયા ધંધા માટે મજૂરો ઉપર આટલો જૂલમ પાડી તેમની તંદુરસ્તી જાળવવાનાં સાધન ન રાખે, ત્યાં દેહના સુખ માટે એક સંપત્તિ લોકે તેવી ચાકરીઓની સામે થવું જોઈએ. કુદરતે જીવ રક્ષણના સધળાં સાધનોમાં સ્વચ્છ હવાને સૌથી વધારે અગત્યની રાખી છે, અને તેટલાજ માટે તેનો અખૂટ પ્રસાર સૃષ્ટિમાં નિર્માણ કીધો છે, જેથી શ્રીમંત કે નિર્ધન તેનો એક સરખો ઉપયોગ કરી શકે છે.

આજીવન.—આ અવસ્થામાં જોકે ખાસ દરદ ન હોય, તોપણ કોઈ અપવાદમાં દારૂનો ઉપયોગ કરવો પડે, ત્યારે તેને દારૂ આપતાં ઘણી ગતિ તપાસવી જોઈએ. કોઈ પણ કારણ સારું દસ વર્ષની અંદરના આજીવનને કદિ પણ દારૂ પાવો નહી, પણ જો સહેજ માંદગીના સમયે ઘણીજ અગત જણાય, તો ડાક્ટરનાં હુકમથી ચાલવું. ઘણાંક નરમ દિલનાં પિતામાતા પોતે દારૂ પીતી વેળા આગળ ઉભા રહેલાં બચ્ચાને જરા તરા દારૂ પાચે એનાં જેવી ઇપકાલાયક ખીજ ચાલ કોઈ નથી. કેટલાકો કહે છે કે બચ્ચાંના ખાંધાની કેટલીક એવી અવસ્થા હોય છે—વિશેષકરીને બચ્ચાંમાં કંઠમાળા વાળી (સ્ક્રોફ્યુલસ) દેહ એમોટે ઉતરી હોય છે—તેમાં ઉભાતા દારૂનો થોડો અંશ કેટલાક દિ ચાલુ આપવાથી થીણ થાય છે. ધડીબર ફાયેદા એ દાખલાઓમાં થાય તે ના પાડી શકાશે નહિ; પણ જીંદગીમાં હંમેશા સ્વચ્છ તેમને નુકસાન થાય છે; કારણ, આજીવનથી જે ટેવ પડે છે તે તેમને છોડતી નથી; વળી પ્રથમથીજ તેમની અસલ નાજૂક હોજરીને બહારની અસ્વભાવિક મદદ લેવાની આવડત પડે છે, તેથી તે પોતાનું કામ તેવી મદદ વગર કરતી નથી અને માઆપો એવા ઓઠા બોલાવનારા ઉપાયથીજ રાજી થઈ જાય છે, તેથી ખીજે ખરે હિતકારક દવાઓ ઉપાય લેતાં નથી. એવાં બચ્ચાંએ નિરોગી કરવાના ખરા ઉપાયો એ છે કે તેમને ખુલ્લી સ્વચ્છ હવામાં ચાકસ વખત સ્વચ્છ રાખવાં, કસરત કરાવવી, શરદી અને ઠંડથી દૂર રાખવાં, ગરમ લુગડાં પહેરાવવાં, દરીઆના પાણીથી નહવાડવાં તથા જેમ ડાક્ટર સૂચવે તેમ કરવું. સારી તંદુરસ્તી ભોગવતાં બચ્ચાંને હંમેશા દારૂ આપવો એ અતિ ઘણું નુકસાનકારક છે, એમાં કંઈજ શક રહ્યો નથી. ડાક્ટર હંદરે એ બાબદ સર પોતાનાં બે બચ્ચાંએ ઉપર અખતરા કીધા હતા. એક બચ્ચું જે પાંચ વરસની ઉંમરનું હતું તેને તેણે દરરોજ રોડીનું એક ગજાસ પાવા માંડ્યું. ખીજાં એટલીજ ઉંમરનાં બચ્ચાંને તેણે એક સંતરો આપ્યો. એક અડવાડિયામાં આ બે બચ્ચાંએ નાડીમાં, પિશાબમાં, અને ઝાડામાં દેખીતો ફેરફાર જણાયો. જે બચ્ચું દારૂ પીતું તેની નાડી તેજ રહેતી, પિશાબ ધેરા રંગનો થતો અને ઝાડામાં જે હંમેશાનો પિત્તનો જથ્થો જોઈએ તે ન હતો. ખીજું બચ્ચું જે સંતરો ખાતું તેમાં કાંઈ રોગી ફેરફાર જણાયો નહી. એ પછી તેણે અખતરો બદલ્યો; સંતરો ખાતાં બચ્ચાંને દારૂ પાવા માંડ્યો અને દારૂ પીતાને સંતરો આપ્યો, પણ જે બચ્ચાંને સંતરો મળ્યો હતા તે હવે તંદુરસ્ત બન્યું અને જે દારૂ પીવા લાગ્યું તેની પ્રકૃતિ બગડી ગઈ. બચ્ચાંએ સ્વચ્છ હવા અને મધ્યમ સર ચોગ્ય ખોરાક ઉપર રાખ્યાં હોય, તો તેમની ગમે એવી ખરાબ તંદુરસ્તી છતાં દારૂની ઓઠી મદદ વગર તેઓ સુધરે છે.

દબીનમાં રોગી બચ્ચાંએ આરિપટલના ડાક્ટર તી. એમ. મેદને ‘થ્રિટિરા મેડીકલ એસોસિએશન’ આગળ (૧૮૮૬ લેનસેત) બચ્ચાં ઉપર આલ્કોહોલની અ-

સરે વિષે દુઃખદાયક પણ રમુજ હોવાલ જાણાવ્યો છે. એક આઠ વર્ષની વયના છોકરાનાં દાખલામાં દારૂજન્યભ્રમ (લીલીરિયમ ટ્રેમેન્સ) ની વિગત લખે છે કે “માછાકટી હતી અને આ છોકરો છ વર્ષની ઉંમરે બિહસ્ત્રિની સંતાડેલી બાટલી હાથ લાગે કે મા પેઠે પાતો, જે ચાલ તેની આંધે ઉતરેલી વળણ દેખાડતી હતી. ઑરિપટલમાં દારૂજન્યભ્રમ માટે દાખલ થવા આગળ પોર્ટવાઈનની બાટલી તેને હાથ લાગવાથી લગભગ આખી પી ગયો હતો. તે લગભગ બેભાનીમાં મૃતો અને દારૂજન્યભ્રમ થઈ આવ્યાથીજ તેને ઑરિપટલમાં લઈ આવ્યા હતા. તેને ગૂમડાં થઈ આવ્યાં અને તે શરીર તથા મનથી લગભગ મહિનો દિવસ સ્થંધી નખોડી રહ્યો; ત્યાર પછે તેને બાળકોને સુધારવાની શાળા (રેફ્રેમેટરી) માં મોકલાવામાં આવ્યો અને સારો થયો. પીળે દાખલો, છોકરી માને છાત્રપણમાંજ આલ્કોહોલથી દરદી થયલા એક આઠ વર્ષના છાપો વહેંચનાર છોકરાનો હતો. તે માને માટે બિહસ્ત્રિ લાવતો હતો, ત્યારે તેના બદલામાં તેમાંથી મા તેને ચૂસવા આપતો.” વળી એજ સભામાં ધાવતાં બચ્ચાંને દોંગા બનાવવા થોડો જેટલો જીન આપવાથી થતી દુષ્ટ અસરોના દાખલા ડાકટર બારલોએ પોતાની અજમાયશ ઉપરથી આપતાં કહ્યું કે “ગરીબ લોકમાં બાળકોને સહજ બિયર આપવાની આદત છે, તેથી મેં બે ત્રણ બચ્ચાંમાં કાલજ્યુ ગંડાયલાના (સિરોસિસી) અને જલંદરના ઘણાજ પ્રગટ દાખલા જોયા. એક જાણવાબેગ દાખલામાં દેખીતી તંદુરસ્ત માનાં બચ્ચાંને છઠ્ઠે મહિનેથી દિવસમાં બેવાર એક ચમચી બિયર અને નવમે મહિનેથી રોજ એક ચમચી જીન તેટલાંજ પાણી સાથે બેળીને આપવામાં આવતાં. આ બચ્ચું મરણ પામ્યું, ત્યારે ગંડાયલાં કલેજાંનો આગ્રહ્ય નમુનો તેમાં જોયો.”

અમેરિકામાં જે કુટુંબોમાં આલ્કોહોલ વાપરવામાં આવતા નથી તેમનાં બચ્ચાં ઘણાં વધારે મજાબૂત અને આરોગ્ય જાણાયલાં છે. ઘણુંકરીને ૧૪ અને ૧૫ વરસની વચ્ચેની ઉંમરમાં જ્યારે જીવાની ખીલે છે તે દરમિયાન કોઈપણ જાતનો ગરમ યા નરમ દારૂ પીધાથી જરાએ ફાયદા બદલ અસ્તિત્વ ગેરફાયદા થાય છે. પણ કેટલાએક દાખલાઓમાં ૧૦ અને ૧૪ વરસની વચ્ચેના અરસામાં બદનતો ઉધરભાવ અને વધ ઘણી સિતાપીથી ખીલીને શરીર તેમજ મન ઉપર અધિક ધ્રાસ કરતો જણાય છે, તેવા સંબેગમાં સારી હવા, સારો ખોરાક અને પૂરતી કસરત નખોડે, તો ખીન ઉપાયોની ગેર હાજરીમાં ખોરાક સાથે સહેજ દારૂ ડાકટરો ફરમાવે છે. પણ આ ઉપાય ઘણા શકભરેલા છે.

તરણાવસ્થા.—૨૫ થી ૩૫ વરસ પર્વતની તરણ અવસ્થામાં શરીર તંદુરસ્ત હોય, તો દારૂની કાંઈજ જરૂર નથી. એ અંતરમાં જરાએ દારૂ પીવાની જાણ ટેવ શરીર તેમજ મન ઉપર અતિ નુકસાનકારક છે. ૩૫ થી ૪૦ વરસ પછે ક્વચિતજ કોઈક પ્રકૃતિ માટે ડાકટરો દારૂ ફરમાવે છે, પણ ૪૦ કે ૪૫ વરસની ઉંમર ગૂંજવા પછે ૬૦ વરસ સુધી કેટલાક ખાસ દાખલામાં ખાસ અવસરે અગત જણાય છે. આ ઉપરથી એમ નહીં સમજવું કે વૃદ્ધાવસ્થામાં તંદુરસ્તી સારૂ દારૂ પીવો જોઈએ પણ નબળી થતી તંદુરસ્તીમાં જુદાપાની ઘણીક દરદી હાલતોમાં દવા અર્થે દારૂ વાપરવો જરૂર જણાય છે.

ઘડપણ.—ઘણાંક જે આ બચપણ અને તરણાવસ્થામાં હંમેશાં દારૂ પીવાની વિરૂદ્ધ

મત ધરાવે છે તેમનું એવું કહેવું છે કે ઘડપણના ટેકા સાર દારૂની જરૂરિયાત છે. પણ તેમ હંમેશા નથી. જૂવાનીમાં વધારે અમથી શરીરતત્વોનો અધિક ધાસ થાય છે માટે તેમની ખૂટ પૂરી આપવા અધિક ખોરાક જોઈએ. પણ બ્રહ્મપો આવતાં શરીરની તેજ નબળી અને એમોઈ થાય છે. બ્રહ્મની જીંદગી સાંત, થોડી મહેનતવાળી અને નરમ રહે છે. તેના અંતરાવયોનો સાંચો લગભગ વપરાઈ ચૂકેલો હોય છે, અને તે સર્વ નિર્બલ થઈ રહે છે. એ સમયમાં દારૂથી તેમનાં કાર્ય જોસમાં ચલાવવામાં મોટો ભય છે. બ્રહ્મના શરીરમાંથી કાર્બોનિક એસિડ ગેસ અને ફરિયાનો અંશ થોડા પ્રમાણમાં નીકળે છે તે દેખાડે છે કે અમ ઘણું થોડા થયો છે, અને તેથી શરીરમાં ખૂટ થોડી પડી છે; એટલામોટે થોડા ખોરાકની જરૂર પડે છે તેમજ તેને કમતી ભૂખ લાગે છે. હવે આવી રીતે ભૂખ એમોઈ થાય છે તેથી બ્રહ્મને કુદરત ચેતવે છે કે તે એમ થોડા જથ્થામાં ખોરાક ખાવો. એ નિયમ ન સમજતાં હોજરી નબળી થઈ ગઈ છે, અને ભૂખ લાગતી નથી, માટે તેને તેજ કરવા કાંઈ ઉસ્કેરનારી વસ્તુ જોઈએ એવા અવિચારથી બ્રહ્મને રોજ દારૂ પીવા માંગે છે. વૃદ્ધાવસ્થામાં પાચનશક્તિને સાદ્ય થવા કદિ કદિ સહેજ દારૂની ગરજ પડે છે, એ ના પાડી શકશે નહીં; પણ રોજ તેની ટેવ પાડવી એ અરેખર જૂવાનીમાં તેમજ બ્રહ્મપામાં ઇન્કાર છે. રોજના દારૂથી મજબૂતંતુ વિકારી રચના જોરામાં આવે છે, અને તેથી ખીજા અંતરાવયો તેમની શક્તિ ઉપરાંત કાર્ય ભજવા ઉસ્કેરાય છે. ખીજું આલોહાંલથી બ્રહ્મના શરીરમાં ધાસ્તીભરેલી રીતે વ્યર્થ કચરો જમાવ થઈ રહે છે. આ સધળાંનું પરિણામ બ્રહ્મ પુરુષોમાં લોહીનું માથે ચઢવું (એમોપ્લેક્સી) અથવા મગજમાં રક્તસ્થાવ (હીમરેજ) થવા, છાતીમાં હૃદયનું ઘડકવું, હાંફણ, ચાલુ ઉધરસ, અજીર્ણ અને દાહ બળવી, કમલો અને પિત્તનું જોર, નજળો અને રેતીના દરેદા વગેરે જાહેર થાય તેમાં નવાઈ શી? એક બ્રહ્મ માણસનો પગ જૂલો તો હાડકુંને ધીલું ચામડું દેખાય છે, તો ત્યાં વીજળી આવી બ્રહ્મને તે પગોપર કૂદાવો, ત્યારે તેનાં હાડકાં સ્નાયુ, નસ તૂટી જાય કે નહીં? તેમજ આલોહાંલ પાવો, તો બ્રહ્મના અંદરના ભાગો જોરમાં કામ કરવા ઉસ્કેરાય તેથી તેનાં કોઈ ભાગને નુકસાન થાય અથવા તૂટે કે નહીં? ઘરડાની લોહીની નળી બરડ થાય છે, તેથી તેમાં લોહીનો જોરા અધિક થાય, ત્યારે તે તૂટવાનો ભય રહે છે. સ્થિતિરથાપકતા ખાઈ ખેડેલી ઘરડાની જડ રક્તનળીઓમાં દારૂથી કરી લોહી જોરામાં ફરે છે, ત્યારે તે વારંવાર તૂટે છે. જો કોઈ સાધારણ અવયવની રક્તનળી તૂટે, તો તે ભાગમાં રક્તસ્થાવ (હીમરેજ) થાય છે અને ઘરડો પીડાયા કરે છે પણ તેમજ ભેજાંની નળી ફોટે, તો તેનો જીવ લે છે, નિકર લકવો મારી જીવે ત્યાં પર્યંત પોતાને તેમજ આસપાસનાઓને આપદા થઈ પડે છે. ઘરડો માણસ દુનિયામાં નકામો છે, માટે તેને દારૂ પીવામાં હરકત નથી એમ ધારી તેને દારૂમાં મોજ મારવા દીધાથી ઉપલી સ્થિતિ થાય, તે જોવાને કોણ ખૂશી થશે વાર?

પ્રકરણ ૯.

નજલો, વા, ચસક, ખદ્દકાન ને પાચનની કમજોરી વગેરેમાં દારૂનો ભ્રમ.

પાચનશક્તિનું કૃત્ય ઘટતી રીતે ચાલે અને તેથી યોગ્ય વખતે ભૂખ લાગે એ માણસનાં મનની સારી ધ્યા માઠી દશા ઉપર આધાર રાખે છે. મગજ શાંત હોય છે, અથવા તે ઉપર કોઈ પ્રકારનો ભાજો હોતો નથી, ત્યારે પાચનશક્તિ ઘણી શુભ રહે છે, અને સારી ભૂખ લાગે છે. મગજ બેચેન, ગુચવાયલું અને ગમથી ભરેલું હોય છે, તો બરાબર ભૂખ લાગતી નથી. મગજનો ગમ કાઠાડી નાખવા, અને તેથી કરી ભૂખ પેદા કરવા કોઈ પણ સાધનો શોધવાં જોઈએ. એ સાધનોમાંનું એક જાણીતું સાધન દારૂ છે. પણ એ સાધન તંદુરસ્ત માણસે ગમે એવી ઉદાસીમાં વાપરવું નહીં; અને નબળી તંદુરસ્તીવાળો માણસ પોતાના મનના ગુચવાડાની વખતે શાંતી આપવાં અને શાંતી આવવાથી ભૂખની રચી પેદા કરવા જરૂર જોઈ દારૂ લઈ શકે; પણ જો વારંવાર લે, તો દારૂનો જે સારી અસર થવી જોઈએ તેથી ઉલટીજ થશે; માટે એ ઉપાયમાં ભય રહે છે. દારૂથી ભૂખ લાગશે, એવે બાહાને ખાનાની જરા આગમજ કે સાથે સેક્ટે હલ જન દારૂ પીએ છે, તે કુચાલથી તેઓ હેરાન થાય છે, અને તેની તેમને ખબર થતી નથી. જો ખરેખરજ અગત્ય લાગે, તો નરમ ખવાસનો કોઈ જાતનો વાહન પાણી સાથે ભેળી ડાકટરો ફરમાવે છે. પણ જો ખરે કહીએ, તો ખૂશ મન, નિર્દોષ હૃદય, અને દિલપસંદ સોખત, એ મીઠામાં મીઠા વાહન છે. જ્યુવાન છોકરા તથા છોકરીઓને પાચનશક્તિ વધારવા દારૂની કશી જરૂર નથી, માટે જો તેમને દારૂ પીવાની ટેવ પડી હોય, તો તે છોડી દેવાથી ઘણાજ અને ખરે ફાયદો છે. જ્યુવાન સ્ત્રીઓ, અને મુખ્ય કરી આલસાહ/માં પોતાનો વખત ગૂંજારનારી રાતના મોડેથી ખીજાના ઉપર જનારી, તથા પોતાનાં શરીર તથા મગજને કોઈ/પણ પ્રકારની કસરત ન આપનારી સ્ત્રીઓ વારંવાર ભૂખ નહીં લાગવાની ફરીઆદ કરે છે. તેઓને અજીર્ણ થાય છે, તેઓ સુરતી અને નબળાઈની ફરીઆદ કરે છે. એવી વખતે એમને ઘણાકો દારૂ પીવાની ભલામણ કરે છે. પણ તેથી ફાયદો થવા બદલ શું શું ગેરફાયદા થાય છે, તે આપણે વારંવાર કહ્યું છે. આ સ્ત્રીઓ માટે સરસમાં સરસ ઉપાય તો એ છે કે બપોરી વખતે હલકો ખોરાક લેવો અને જો દારૂની અગતજ લાગે, તો ખાતાની એક કલાક આગમજ થાડી ચાહ કે કાશી પીવી. એ ઉપરાંત બરાબર વખતે ખોરાક તથા કસરત લેવાનું તેઓ ચાલુ રાખે તો કદિ પણ તેમને દારૂની ગરજ પડશે નહીં. બદલજમિયતમાં દારૂનો ઉપયોગ ઘણા સાધારણ હોય છે. પણ તે કઈ જાતનો અને કેવો અને ક્યારે લેવો તે ડાકટર સિવાય થોડાજ સમજી શકે છે. બદલજમિયતની હાલત ઘણા પ્રકારની હોય છે. એક સૌથી સાધારણ પ્રકાર જે મોટા ભાગમાં માલમ પડે છે, તે મુખ્યકરીને દારૂ પીવાથીજ થયેલી હોય છે અને તેનો ખરો ઉપાય દારૂ બિલકૂલ છોડી દેવામાં છે. ખીજી બદલજમિયતની હાલત એવી છે કે માણસનો પિસાખ સહવારના પહોરમાં ઘેરા રંગનો અને વાદળાંરૂપી દેખાય છે, તેમની જીભ ઉપર

થર ચઢેલો હોયછે, તેમને તૃષા ધણી હોયછે, અને દિવસના અંગ સુસ્ત અને ભારે લાગેછે, પેટ કબજ રહેછે અને જમણાં પાસામાં (કલેજાં ભણી) સહેજ દુખારો થાયછે. એ સ્થિતિમાં ખાનાપીનાં ઉપર અંદાજે રાખવો જોઈએ, કારણ કે એ અંદાજે ખાતું લીધાથી એ હાલત પેદા થાયછે. એનો ઉપાય દારૂ છેજ નહીં. વળી એથી ઉલટું જ્યાં જૂપ નાખૂદ થઈ હોય, જીભ સાફ પણ શીઠી દેખાતી હોય, આધા પછે સહેજ દુખતું માલમ પડતું હોય તથા એવી રીતે ખોરાકનું પાચન બરાબર થતું ન હોય, ત્યાં ખાનાં સાથ નરમ વાઇન કોષ્ટકિવાર શાયદાથી આપી શકાયછે. ત્યારે અહીંમાં પણ કેટલોક કહી જતનો અને ત્યારે આપવો તે ડાકટરની સલાહ ઉપર અને પોતાની અજમાયશ એ ઉપર આધાર રાખેછે. બદલજમિયત બહુરૂપિ, અને તેનાં કારણો અને ચિન્હો તરેહવાર જાતના હોયછે, માટે એવી હાલતમાં ખોટી રીતે અને ખોટે વખતે દારૂ આપવાથી અજીણું ટૂટવા બદલ સામે તેનો વધારો થાયછે. દવા-દાખલ દરદી હાલતમાં કોઈ વેળા ડાકટરની યાકોઈ ખીજની સલાહ કરતાં ખરે ભામિયા દરદીની પોતાની અજમાયશ થઈ શકેછે, માટે જે તેનો ઉપચાર કરવો પડે, તો તેની અગત પૂરી થવા પછે દારૂથી એકદમ પરહેજ રહેવું અથવા પરહેજ રહેવાની તજવીજ કરવી, એ દરેક દરદીની ફરજ છે.

આપણે આગળ કહ્યું તેમ દાંતનાં, માથાનાં, અને એવાં ખીજાં વા તથા ચસકા (ન્યુરાલજીઆ) વાળાં દરદીમાં વારંવાર ખાન્ડી મોઝા જથામાં પીવામાં આવેછે, અને ઘણી વેળા તેથી ફાયદો થતો જણાયછે; પણ તે ફાયદો ઘણાજ થોડી વારનો હોયછે. એવાં દરદીમાં દારૂ એ રીતે અસર કરેછે. પહેલાં તો ભૂજાની લાગણીને તે શૂન્ય કરેછે અને ખીજું તો દુખતા ભાગના તંતુઓ ઉપર આલેકાહાંલવાળાં લોહીની મંદ કરનારી અસર કરી દુખતું નરમ પાડેછે. જરા વાર નરમ પડવા પછે દરદ પહેલાં કરતાં વિશેષ જોરથી પાછું થાયછે, જેથી દારૂ લેવાની વળી જરૂર લાગેછે. એમ કરતાં દરદ ટાળવાને બદલે તેમાં ઉમેરો થાયછે. આવી જાતના વા તથા ચસકાના દરદીની સ્વતઃ આસિયત છે કે થોડીવાર દુઃખીને પોતે નરમ પડી જાયછે. હવે જ્યારે નરમ પડવાને બદલે એવું દુઃખ ચાલ્યા કરેછે, ત્યારે આપણી પાસે તેને નરમ પાડવાનો તરતનો કોઈ ઉપાય ન હોય યા ન મળી આવે, તે વખતે દારૂ વાપરી શકાયછે. પણ તેમ કરતાં ખૂબ ધ્યાનમાં રાખવું કે દરદને સાજું કરવા નહીં, પણ ખીજો ઉપાય લેવાય તેટલાં નરમ પાડવાનો એ ઉપાય કામે લાગી શકેછે. બિગોડલી પાચનશક્તિ માટે દારૂ વપરાયછે, ત્યારે પાછળથી તેની ટેવ પડી જવાની જે ધાસ્તી છે તે કરતાં આવાં વાચસકાનાં દરદીની વખતે દારૂનો ઉપચાર કરતાં જે મોટી નુકસાની થાયછે તે અતિ વધારે ધાસ્તીભરેલી છે; કેમકે પાછળનાં દરદના ઉપાય તરીકે વાપરતાં દારૂનો કાખૂ દરદી ઉપર એવો મજબૂત ચોટેછે કે દરદીને તેનો ગુલામ કરી નાખેછે અને તેથી તેની આરોગ્યતાનો બની આવતો નાશ કરેછે.

જેઓ કુંઝડા અને ચિડિયા સ્વભાવના હોયછે તેઓને સહેજ કારણથી બેચ-હેની લાગેછે અને તે બેચહેની દૂર કરવા દારૂ પીવાથી તેઓ છાકટની દશામાં આવી પડેછે. બેચહેની દૂર કરવામાં તેઓ કૃતેહ ન પામતાં વધારે મોટું દરદ એથી લાવેછે, અને પોતાની લાગણી ઉપર કાંઈ પણ અખિતચાર હોયછે, તે પણ દારૂથી ખોટી દેછે.

આવા ઉદાસ મનવાળા પુરોષો તેમની ઉદાસી દૂર કરવા દારૂ પીયે છે, ત્યારે તે દૂર કરવાને બદલે સામાં દારૂના યુલામ થઈ જાય છે.

પ્રકરણ ૧૦.

સ્ત્રીસંસારનાં સંબંધમાં દારૂનો ભ્રમ.

જેમ જીંદગી વધતી જાય છે તેમ માનવી દેહમાં કેટલીક પ્રકારની વિદ્યુતિ થાય છે; એવા ફેરફારની વખતે દારૂ પીવાની રૂચી થાય છે. એ વિદ્યુતિ જ્યારે આંતરમાં થાય છે, એટલે તનુજ્જ હાલતમાંથી જીવાનીનો બહાર ફૂટે છે, તે સમયે દારૂ પીવાની તેને લાલચ થાય છે. પછી તે ગમે એવી નીતિમાન અને પરહેજ રહેનાર હોવા છતાં દારૂની લાખ પકડી બેસે છે. પહેલાં તે જરા જરા અને છૂપી રીતે પીવા મોડે છે, અને ત્યારબાદ તે ટેવને આધીન રહીને પોતાની આખરે પણ ભ્રષ્ટ થવા દે છે, અને જીંદગી ટુંકી કરી નાંખે છે. સ્ત્રીઓમાં દારૂની લાખ હવડાં ધણી વધી છે. ડાક્ટરોની સલાહ લેતાં સ્ત્રીઓનો મોટો ભાગ દવાને બદલે દારૂ પીવાની રજા મોટે તરેહવાર અવિચારી કારણે આપે છે, અને જો દારૂ ફરમાવામાં આવે છે, તો તેણી બહુજ રાજી થાય છે. આ વળણ ધણી દહેશતકારક છે; કેમકે સ્ત્રી જાતમાં દારૂનો સળો પ્રસરી તેણીની જીંદગી ખેદકારક અને ધણી ઉદાસ કરે છે અને થોડાજ વખતમાં તે ધાતુંકરી હંમેશા સ્ત્રી છાકટ થઈ રહે છે. એના ઉદાહરણ હિંદુસ્તાનની સ્ત્રીઓમાં ઠમિઠામ નજરે પડે છે. અને વળી શ્રીમંત અને સઘળી રિક્કિસિક્કિ ભોગવતી તેમજ સુધરેલી અને ભણેલી સ્ત્રીઓમાં દારૂનો ખૂરો પ્રસાર વધારે થતો આવ્યો છે; આપણા પારસીઓમાં તો મુલાકત આવનારને આવભાવદેતાં સ્ત્રી કે પુરૂષ યજ્ઞ માન કવખતે વિપ્રકારક દારૂ બહોસ કરીને પણ પાઈતિની પરોણાગત કરવામાં માન સમજે છે. આ કૃપણ 'ફિરાન'ની નકળ પીજી ઢાળી 'ફિરાન'ની દુષ્ટ નકળો કરતાં પણ અતિ ધણી દુષ્ટ અને ભયંકર છે. સ્ત્રીનો સ્વભાવ ધાતુંકરી આકળો હોય છે, અને તે જાને નખળી રહે છે, અને દારૂ તેમને જોર આપવાને બદલે વધુ કમતાકાદ અને અધિક આકળા જીરસાની કરે છે. જીરસો એ જોર નહિ પણ નખળાઈની અસર છે; અને જેમ આંતર વધારે દારૂ પીએ છે, તેમ વધારે નખળો અને અધિક આકળો સ્વભાવ દેખાડે છે. જે આંતર ધણે દારૂ પીએ છે તે નિત્ય આકળી રહે છે. અને હંમેશા અસ્તરિયાવાળી સુસ્ત, અને ભીર (નર્વસ) અને વારંવાર વાંઝણી હોય છે.

એક વાંઝણી આંતરનો જીવ તેણીને બચ્ચાં ન હોવાથી ધણી વેળા બચાનક રીતે મંદ બને છે. કેટલીએક સૌભાગ્યવંતિને છાકરાંની ખૂટ જેવું પીજી કાંઈએ અધિક નિરાશા કે ઉદાસ કરવું નથી, અને આવી સ્ત્રી પોતાપરના અભાવ અવેશમાં ખાન્ડી પાણીથી ઓંચ ભીણવવાને તત્પર રહે છે. પણ અફસોસ ! તે કેવી જીવધાતક ભૂલ કરે છે, તે બિચારી થોડુંજ જાણે છે કે પોતે હાલમાં છે તેમાં જીંદગીની આખર સ્ત્રી વાંઝણીની જડ પોતેજ રોપતી જાય છે; કેમકે, આપણે જાણીએ છીએ કે દારૂના ઉપચારથી રહેલી જીંદગી વાંઝણીજ રહે છે તથા ખાન્ડી પાણી જેવો

ગર્ભાધાનનો દુરામન ખીજો નથી. ઝ્યારતે તેના જીવને ઉદાસી લાગે, ત્યારે ખૂશી અને ઉલટ આણવા દારને બદલે ખુલ્લી હવામાં ફરવાની કસરત કરવી કે મન ખુલ્લું કરવાના ખીજા ઉપાય લેવા.

આલ્કોહૉલવાળા પ્રવાહિનો ઘણો ઉપયોગ મરદ કરતાં ઝ્યારતની અફલ જલદી ચારેછે, અને પોતાના ફાંસામાં ઝટ સપડાવી તેમના જીરુસા, નખખાઈ અને વાંઝપણાંનાં ખીજાં કારણોમાં ઘણું મુખ્ય કારણ થઈ પડેછે. આપણે જોયું કે ઝમ્ક પુરૂષ ઝમ્કી વખતે પાણી વગર અમિશ્રિત આલ્કોહૉલની અર્ધી પાઇન્ટ પીએ, તો આ ભવમાં તે તેનો છેલ્લો જ ગોટ ગળેછે. ત્યારે તે ખ્રાન્ડી, બ્રિડસ્કી, જીન અને વાઇનના સ્વરૂપમાં થોડા ઘણા જથ્થામાં પાણી ભેગો આલ્કોહૉલ પીવાયાથી ઝ્યારતનો ગર્ભ રોક્ષી માત કરતાં ઉતરતી શીક્ષા આપી તેણીને વાંઝણી કરે, એ કાંઈ જોયું તેવું સાસન નથી. પણ કદિ જો દાર પીનારી સ્ત્રી ગર્ભ ધરવા પામેછે, તો આલ્કોહૉલ બાળકને જન્મ્યા પૂર્વે ઝેર દેછે અને તેથી કાંતો બાળકને દુખનું કરી નાંખેછે કે તેનો જીવ લઈ મૂકી ગર્ભપાત કરેછે. જો બાળક જીવતું જન્મેછે, તો તે અવશ્ય ઘણુંજ નબળું અને નાના કદનું હોયછે અને જો સદરહુ માતા તેને ધવોડેછે (જેમ કરવા એવા દાખલાઓમાં તે ઘણું કરીને અસાક્ત રહેછે) તો બાળકનાં શરીરમાં ખીજવાર ઝેર ફરી વળવાનો ક્રમ ચાલેછે; કારણ તે માતાનું દૂધ આલ્કોહૉલથી ઝેરી થયલું છે. આવા જોગથી પેલું કમનસીબ નિર્દોષ નાનું બાપડું ગર્ભસ્થાનમાં તેમ ગર્ભ બહાર આવ્યા પછે પણ માત સાથે લઠતાં અધમૃતું થયલું, જ્યાં સુધી કૈલાસમાં આરામ કરે ત્યાં પર્યંત જીંદગીમાં કર-માતું ને પીડાતું જાયછે.

“પરણી સ્ત્રીએને શિષ્યામણુ” (એડવાર્ડસ ટુ આ વાઈક) એ નામની ગ્રંથકર્તા ૨૦૦૦૦ નકળ કુકત બે વર્ષમાં વેચાઈ ગઈ અને જેની ૧૨ આવૃત્તિ થઈ ચૂકી છે તેનો ગ્રંથકર્તા ડાક્ટર પાઈ હેનરી લખેછે કે “મારી પૂણું ખત્રી છે કે આ જમાનાની ઝ્યારતોમાં વાંઝપણાંનું મુખ્ય કારણ ઘણો વાઈન પીવાનું છે. હાલનો યુગ દારનાં દોહોરનો છે અને આ દેવ રોજ વધતી જાયછે. આજે એક નાનકડું ઝ્યાર-તને રોજ ત્રણ ચાર ગલાસ વાઈન લેવા ભલામણ કરવામાં આવેછે અને થોડીક પળ તેણીને ફાયદા થયો હોય એવું લાગેછે; જેથી જ્યારે પણ તેને ઉદાસી ને સુસ્તી લાગેછે કે તે દાર પાછળ જીપલાવેછે. આ દેવનાં પરિણામમાં તે ઘણીખરી વાઈન ઉપરજી જીવેછે. અને તે સિવાય ખીજું કાંઈ લેતી નથી; કઈ સ્ત્રીએ પ્રસવશીળ (ક્રુટક્રુલ) છે? ગરીબ સ્ત્રીએ, જેએ દાર પાછળ ખરચવાને અસાક્ત છે, જેવકિ આયરલેન્ડની મિસકીન ઝ્યારતો અને ગરીબ પાદરીઓની પત્ની જેમને પીવામાં વિરોધકરીને પાણી, દૂધ અને છાસ મળેછે. પૂર્વકાળ કરતાં હવડાં ઉંચી પંક્તિમાં ખચીત વાંઝપણું અધિક છે; અને તેનું એક કારણ મારા વિચાર પ્રમાણે આગળા કાળ કરતાં હાલના વખતમાં દારનો વધારે મોટો જથ્થો વપરાવાથી છે. હાલના જમાનાની સ્ત્રીએ તેમની નાની દાદીઓએ એક અઠવાડિયામાં જોટલાં ગ્લાસ પીધાં હશે તેટલાં એક દહાડામાં પીએછે; ઉપરાંત, આજનાં વાઈન ગ્લાસો તો અસલ ઢપના ગ્લાસો કરતાં બમણાં કદનાં છે, જેથી આવાં અર્ધાં દળન ગ્લાસથી એક આખી બાઈલી લગભગ પૂરી થઈ જાયછે. અને ઘણીખરી સ્ત્રીએ આજકાલ

ખરેખર અર્ધો દળન ગલાસ વાઈન એક દહાડામાં પીએ છે. ક્રાન્સ પ્રદેશમાં જ્યાં દ્રાક્ષ ધણી ઉગે છે, અને જ્યાં વાઈન ધણી પીવાય છે, ત્યાં વાંઝપાણું ભયભરેલી હદમાં ફેલાયલું છે, તે શહેરોમાં આ વાંઝણાપાણું એક મોટો અગત્યનો વિચાર, તેમજ રાજ્યને લગતો સવાલ થઈ પડ્યો છે. આગળ વાઈન વૈભવવિલાસની વેળા પીવાતો, ત્યાં આજ-કાળ એને જીંદગીનું સાહિત્ય લેખવામાં આવે છે. પ્રસવશીલ એરતો હાલના કરતાં આગળના જમાનામાં ધણી અધિક હતી. તે વખતોમાં પૈસા અને તેટલાજ મોટા વાઈન એટલો બધો પુષ્કળ ન હતો; પણ બચ્ચાં છોકરાં પુષ્કળ હતાં. આજે એક પુરૂષ જેમ વધારે પૈસાદાર હોય છે, તેમ તેને થોડાં છોકરાં હોય છે. વારંવાર હાલ એવું બને છે કે બાળક પોતાની માતાના દૂધ સાથેજ વાઈન ધાવે છે, પણ આ મારા વિચારમાં ગેરસમજીતી ન થવી જોઈએ. વાઈન અને ખાન્ડી અત્યંત નાતવાનીના ચાકસ દાખલાઓમાં નાનાં બાળકોને પણ કીમતી ઔષધ થઈ પડે છે; તોપણ હું નિશ્ચયપૂર્વક કહું છું કે વાઈન અને ખાન્ડી બંને આપવામાં મોટામાં મોટું હાણપણુ અને જ્ઞાન જોઈએ તથાપિ ધણીજ સંભાળથી કિંવા ચોગ્ય પ્રકારે નહિ આપવામાં આવે, તો તે અટલ દુઃખ ઉત્પન્ન કરે છે. બાળ્યાવસ્થામાં વાઈન કદાચજ અને જેમ એક જલમ ઝેરી દવા આપીએ તેટલીજ સંભાળથી આપવો. ગણત્રી (સ્ટેતિરતીક્સ) સાબિત કરે છે કે ઇંગ્લંડમાં વાઈન પીવાની રસમ ધણી વધી પડી છે, અને તેટલું વાંઝણાપાણું પણ વધુ છે. હાલના જમાનામાં અજાણ્ય જીવું એ છે કે કેટલી એક તરણુ કુમારીકાએ મેજ-બાનીમાં અથવા નાચમાં છાકટ બન્યા વગર કેટલા એક વાઈન ગટાવી જાય છે. હવે આ કુમારીકાએ પરણ્યાપછી પ્રસવશીલ વેલોનિવડશે કે નહિ એ રાકભરેલું છે. પણ આટલું નિઃસંશય છે કે એવી છોડીએ ધણી ખરી સઘળી નાજૂક, અસ્તરિયાવાળી (મુઠ્ઠા પામનારી) અને દરદી પત્ની નિવડશે. જીવાન બચ્ચાં દારૂથી ઉત્તેજિત કરવાની ટેવની માઠી અસરોના ખાસ રીતે જલદી ભોગ થઈ પડે છે, અને ધણી વાઈન પીવાની ટેવ તેમના તળ જીવને ખાતો સજો છે. હજુ પણ વખત છે કે ઉપાય હાથમાં નહિ રહે એટલી દુષ્ટતા વધી પડે, તે આગળ આપણી ભૂમીમાં ચોપાસ આ ખરી ખીના જાહેરકરી દેવી. મેજબાનીમાં અને ખસુસકરીને નાચામાં રોમ્પેનનું ગ્લાસ મોટા લોકમાં આલું ઢબનું અને ધણુંજ વાહાલું પાન ફેલાય છે. છોડીએ આ રોમ્પેન કેવી રીતે ગટકાવી જાય છે તે દેખાવ જોવા જેવો છે; તે પીધા પછી તેઓ કેવાં ખૂરા મીજી, અને આનંદભરે થાય છે. તેઓના રંગ કેવો દીપી નીકળે છે, તેઓની આંખો કેવી ચળકે છે, તેઓની જીભ કેવી બોલકણી બને છે, અને તેઓના વિચાર કેવા રેળતા થાય છે. પણ અફસોસ! આ સઘળી અસર ક્ષણભંચુર છે. અંધકારનાં વાદલાં તુરંતજ ક્ષિતિજ ઉદયાચળ (હોરાધ્રુવ) પર પડાયો પડે છે અને સર્વ બદલાઈ જાય છે. આ પછે તેઓ ફિક્કાં બને છે, તેમનાં રૂપ નિસ્તેજ (સેલો), તેમની આંખો કાંખી, તેમની જીભ યુષ્મ, તેમનો જીવ સુસ્ત, — પ્રથમમાં જેટલી અધિક ઉત્કેરણી (સ્તીમ્યુલેશન) તેનાં ઉલટાં પ્રમાણમાંજ મંદપણું પાછળ આવે છે, અને જ્યાં મંદપણું ત્યાં નાતવાની અને વ્યાધિ ખડી છે. રોમ્પેનનું ગ્લાસ એક જીવાન સ્ત્રીને સહુથી લેઝતદાર (પ્રેસીનેટીંગ) છે; તે સાથે તે એક જીવધાતક, ભયભરેલું અને છતરનાર પીણું છે, જેને મરકી (પ્લેગ) મિરાળ આધું રાખવું જોઈએ. તરણુ

પુરૂષો દાડની લહેરમાં છાકવાળી કુમારિકા જોઇને તેને પોતાની એક સાંજની સંગી (પાર્તનર) તરફિ વખાણેછે, તોપણ તેને પોતાની અર્ધાંગના કરવા ઇચ્છા દેખાડતા નથી કિંવા કબૂલ કરતા નથી. આ માટે શું તેમને ઇપકો આપી શકારો? અચીત નહિ. તે-એ પૂરતી રીતે વણેકું છે કે જે છોડીએ નાચમાં રોમ્પેનના ગ્લાસો બેધડક પીએછે. અને સપરપર ચાર પાંચ કે છ ગ્લાસ વાહનનાં ઉઠાવેછે, તે જો કદી માતા નિવડશે (જે ધણું શકભરેલું છે), તો તે તવાએમાં અને નાકોવત વંશની માતા થશે. આ ચલણુપર આંખ મીંચામણુ કરવી ઘણી મુખાંધ છે, પણ હિમ્મતથી સામે જોઇ તેનો ઘટિત વિરોધ વાજળી છે. જો એક સ્ત્રીને રોજ પાંચ છ ગ્લાસ વાહન પીવાની ટેવ હોય, તે જો ગર્ભવંતી થાય તો ગર્ભપાત થવાને તે પ્રવૃત્ત રહેશે. તથા ખીજ એક તેટલાજ સમયમાં એકાદ બે ગ્લાસ વાહન પીનારી સ્ત્રી કરતાં પહેલીને ગર્ભપાત થવાનો વધારે જોગ રહેછે. વળી મારી પૂરેપૂરી આતરી છે કે જો વાહન ઘણા પીધામાં આવેછે, તો વાહનમાં સમાયલો આછોહોલ બાળકને ગર્ભસ્થાનમાંજ મારી નાખેછે. આ ખીનામાં અજબ થવા જેવું કાંઈ નથી; કારણ કે અમિશ્રિત આછોહોલ ઘણાંજ પ્રાણુધાતક ઝેરોમાંનું એક ઝેર છે. અને તેનું એક પાન (દ્રાક્ત) ખુસીક એસિડના પાનમાફક નક્કી મૃત્યુ નિપજવેછે. આછોહોલની અસર સ્વતઃ માતા કરતાં ગર્ભ-સ્થાનમાં રહેલાં બાળકપર વધારે થાયછે. તમે કહેશો કે નરમ વાહનમાં ઘણા થોડા આછોહોલ સમાયલો છે અને તેટલામાટે તે ગુકસાનકારક અસર થોડી કરશે, પણ હું જવાબ આપુંછું કે નરમ વાહન પણ ઘણા પીધાથી વાંઝપણને વધારેછે, તથાપિ કમનસીબે વાહન પીતાં પીતાં નરમ વાહનથી ધરાઈને છેલ્લે, સરવાળે સ્ત્રી પોઈ અને શેરી જેવા બ્રાન્ડી ઉમેરીને તેજ કરેલા જલદ વાહનો પીવા ટાંપેછે, અથવા ખૂદ બ્રાન્ડીજ પીવા માટેછે. હું જાણુંછું કે હું નરમ જમીનપર છુંદણું કરુંછું. પણ એક તખીબ તરફિ અને આ બાબદા વિષે વિશ્વાસુ નોંધ લેનાર તરફિ કાંઈ પણ ધાસ્તી અથવા પક્ષ રાખ્યા વગર જે સાચું હોય તે જાહેર કરવાની મારે માથે ફરજ છે. મને બરોબર ખબર છે કે ઘણી સ્ત્રીઓ ઉદાસીન અને એકાંત કલાકોમાં પોતે ખૂશ અને આનંદ રહેવાના અર્થે દાડ પીવા ઘણી લક્ષ્યાયછે, અને તેટલામાટે એ કુચાલનો ભય કેટલો છે, તે સ્પષ્ટ દેખાડયા વિના એક ઉપાય સ્વચ્ચવો અને દરદીને નક્કી નાશ-માંથી ખુચવી લેવું તદન અસાધ્ય છે. એક બાબદ વિષે મારી પૂરણ ખાત્રી છે કે ઘણા વાહન પીધાથી, પછે તે ફ્લારેટ જેવો નરમ હો કે પોઈ જેવો ભારી જલદ હો, તથા સ્ત્રીની ખૂબસુરતીમાં દુઃખદાયક ફેરફાર થાયછે. તેના રૂપની નિર્મલતા બદલી મેલો છાંટવાળો રંગ થાયછે અને દેડકા જેવી કરોચલીએમાં ભાગે છે. ઇંગ્લંડનાં ભવિષ્ય-વિષે દાડના સંબંધમાં ઘણી ધાસ્તી રાખવામાં આવેછે; ત્યાં દાડ ઘણા પીવાયછે. ને કુટંબોમાં છેકરાં થોડાં થતાં જાયછે, માટે જેમ ક્રાન્સ હાલ કમનસીબ છે, તેમ બચ્ચાં-વગર ઇંગ્લંડ વાંઝણું થઈ જાય તે વિષે ડાકટરોને કંઈ પણ સંશય વગરની ભાષામાં પૂકાર મચાવવાને આગળ પડવાનો આ સમય છે. લોકમાં જમાનોજ ઉફેરનારી પ્રવાહિ (સ્તિમ્બુલન્ટ) નો થઈ પડ્યોછે તથાપિ એજ ચાલતા કાળનો શાપ છે. તેના સંબંધમાં ચિત્રકલ્પનામાંથી નહિ, પણ ખરી જીંદગીનું ચિત્ર હું રંગી રાકુંછું. એક મોટા ફુલની સ્ત્રી ઘણી નબળી અને નવંસ છે, તેને જીખ લાગતી નથી અને રાત્રે

નિદ્રા આવતી નથી, તે કાંઈ કસરત લઈ રાકતી નથી, અને સુસ્ત મંદપણમાં દબાયલી (દિપ્રેસ્ડ એન્ડ લો) છે,—જાણે જમીનમાં ગર્ક થઈ જતી હોય એમ તેને લાગે છે, તેની નાડી ઘણી નબળી છે, તેનું હૃદય અસ્વભાવિક ધડક ધડક કરે છે; તે લેશભાર મહેનતથી ચૂર્ચકિત (રેન્ટ) થઈ જાય છે, તેને વાચસક (ન્યુરાલજિયા) છે, જે તેના અંગમાં અહિતહિ દોડતું કરે છે. હવે તેને વાહન કરમાવવામાં આવ્યો છે. તે તે પીએ છે, એક ગ્લાસ પાછળ પીજી અને તેણીને પળવાર કરાર થાય છે; પણ તે તો આગમાં સર્પણ ઉમેરે છે. અને દોસ્તના વેશમાં એક કદા દુરામનનો સંગ કરે છે. જેવી આ અસરો પૂરી થાય છે તેવી જ તે પહેલાંના કરતાં અધિક નાકોવત જણાય છે, અને પાછળથી તે મોટે વાહનનાં એકે પાનમાં આગળ જેવો જોશ લાગતો નથી. અગાઉના કરતાં તે વધારે સુસ્ત થાય છે, અને હવે ખાન્ડી પીવા મીડે છે; વળી વાહન ને ખાન્ડી વધારે ને વધારે પીવાને ચાલુ રાખે છે, અને છેલ્લે સરવાળે તે ઉપરજ તે જીવે છે. અને તેણીનાં ગોરા, રેડી ને પાણી, તેની ઉંઘ ને કસરત, ગોલી ને એપાસડ વેસડ, કે પીજી સધળું તેજ થઈ પડે છે”.

“અતિ ઉસ્કેરનાર પ્રવાહિ (સિમ્યુલન્ટ) જોર આપવાને બદલે બેહદ નિર્બળતા કરે છે. આ દરદી માતને હસ્તક થાય ત્યાં સૂઘી ડાકટરના હાથમાંથી કદિ મોકલી થતી નથી. બચ્ચાં છોકરાંની માતા થવાનો સંભવ એક બાજુ મૂકી આવી પત્ની જે પોતાની જીંદગી ઘણી ખરી ઉસ્કેરનારી પ્રવાહિ (સિમ્યુલન્ટસ) ઉપરજ ગૂંજાયે છે, તે એક પણ દિવસ તંદુરસ્ત રહી શકે એવી આશા બાંધવી કેવળ વૃથા છે. માતા થવાને સંભવ રહેતો નથી એવો તેના પર ઇશ્વરી આશિષ છે; કારણ, તે માતા યોગ્ય કૃત્યો અને શ્રમ બજાવવાને તદ્દન અરાક્ત થઈ રહી છે. હું બાલ્યું છું કે જે ચિત્ર મેં હવડાં રંગ્યું છે, તે ડરામણું, ઉગ્ર અને ભયંકર છે; તોપણ તે એક વિશ્વાસુ છપ્પી છે કે જેની સચાઈ વિશે બોહોળી ધરાકી ધરાવનાર ડાકટરો અખૂટ દાખલા દેખાડી સાક્ષી આપી શકે છે. અરે! હું ચાહું છું કે ઘણું મોડું થાય તે આગળ આ મારા વચનો એવા દરદીઓનાં અંતઃકરણ અને સુષુપ્તિ આગળ જઈ પહોંચે, અને તેની અસર કરી તેમને અનિવાર્ય પાયમાલી અને શરમભર્યા અંતથી બચાવે. તમે પૂછશો કે પેલી પહેલાં માદી શાથી પડી? તેણીની હોજરીમાં ખામી હતી, તેની યથાયોગ્ય જતન નહિ લેવાથી તે હોજરી નબળી અને યથાસ્થિત કામ કરવાને અરાક્ત બની હતી, અને તેથી કરીને તેણીના શરીરનો આખો સાંચો કુદરતી ધોરણ પર ચાલતો નહતો, અને જે સ્થિતિ પાછળના વાહન અને ખાન્ડી ગળવાના ઉપચારથી વધી ગઈ હતી. વળી એમ પણ તમે પૂછશો,—ત્યારે એવી વખતે બિચારા દરદીએ શું કરવું જોઈએ! તેણીએ એક અનુભવી તખ્તીબની સલાહ લઈ હોજરીને સ્વભાવિક સ્થિતિમાં મેળાવવી અને તંદુરસ્તીના કાનુન સાચવી (ખાન્ડી કે ઘણું વાહન પીને નહીજ) હોજરીને પાછી બિગડતી અટકાવવી. મરદ કરતાં એમરત દારૂની અસર વધારે થોડી ખમી શકે છે, અને નબળી એમરત કરતાં જોરાવર એમરત વધારે ખમી શકે છે. પણ કપેકે આપવાજોગ અને બેવકુશીભરેલી રીત કયી?—કે જેમ એક એમરત વધારે નાતવાન હોય છે તેમ તેને વધારે આઠોઠાલ બળામણ કરવામાં આવે તેજ. અને તેનું પરિણામ શું? પડતા પર પાડું મારવી: તેણીની નાકોવતી વધારવી અને તે એટલે

સહી કે તે એક બાળક સરખીજ નબળી થાયછે. અરે આવી મૂખાંઈ! મૂખે શિરોમણીની મૂખાંઈ!!”

“વાઈન એક જાતનું ધારદાર હથીઆર છે, જે જો સંભાળથી વાપરવામાં ન આવે તો નિશ્ચય ઘણીજ કૂરતાથી જાપમ કરેછે. મને જરા પણ શક નથી કે આપણી આજકાલની સ્ત્રીઓનાં ઘણા નાજુક નબળા બાંધાનું મુખ્ય કારણ તેની સંખ્યામાં વાઈનનો ઉપયોગ છે. તે ચિચવાતા કહાડીને રોકવા યોગ્ય ખૂરાઈ છે. અરે! હું કેવું ચાહું-છું કે મારો નબળો અવાજ આપણું શહેરની ચોમર ફેલાઈ રોજનો ખાન્ડી પીવાની દગલબાજ, ભયંકર પ્રાણઘાતક ટેવમાં પડતાં લોક ડર પામે”.

ડાકટર પાઈ રાવેનાં ઉપલાં વચ્ચેના આપણુંદેશની ઉગતી સ્ત્રીઓને ઘણું દરજ્જે લાગુ પડેછે. આપણી દેશી ઓરતોમાં યુરોપિયનોના સદગુણો નહિ પણ દુરાચારની નકળ અધિક થતી જાયછે, તેમાં દારૂ પીવા કે પાવાની ‘પ્રેરાન’ની કુદરતના નિયમથી વિપરીત નકળના યોગે પોતાની દેહને અપકાર કરેછે, એટલુંજ નહીં; પણ પોતાનાં નિર્દોષ છોકરાંને પણ ઈજા પોહોંચાડેછે. એનું પરિણામ બચ્ચાંઓનાં મરણની ટીપમાં વધારો કરેછે, અને જે જીવેછે તેમની નીતિ અને મનોવૃત્તિ ઉપર એવા પ્રકારની અસર થાયછે કે તે આડકતરી રીતે તેમને મોટપણમાં દુષ્ટ વળણપર નાંખેછે. આ વિષે અધિક લંબાણ કરવા વગર અમે અહીં એટલુંજ જણાવીએ છીએ કે પારસી બાનુઓને ઉપલું મડદાળ ચિત્ર ઘણું કરીને લાગુ પડેછે અને તે નામાંકિત ડાકટરનો ઉપદેશ લક્ષમાં યથાયોગ્ય ઠસાવવા તેમને આજીજી કરીએ છીએ.

અડકાવ:—આપણી પારસી તેમજ ઘણીક યુરોપિયન ઓરતો ઋતુ જવાના પહેલા થોડા દિવસો જલદ દારૂ પીએછે; એવા વિચારથી કે રાત્રીઆતના દિવસોમાં ખૂલાસે ઋતુ જઈ અધિક દિવસ દેખાવ ન આવે. આ રીત પણ મહા ખૂરી છે. એથી ગર્ભાશય દરદને યોગ્ય થાયછે. ત્યાંની રક્તકેશવાહિની દારૂનાં વપરાસથી ડૂળી ધાએછે એટલે ગર્ભાશયનું સ્વભાવિક વજન વધેછે, તેથી તે પોતાનાં અમુક સ્થળથી ખીજી ગમ લેવેછે. લોહીઆળુ સ્ત્રીમાં ગર્ભાશય એવી સ્થિતિમાં આવી જવાને વધારે યોગ્ય થાયછે. ડાકટર મેકનોટન જોન્સ ઓરતના દરદો વિષે ૧૮૮૫ માં લખેલી ચોપડીમાં કહેછે કે લોહીઆળુ સ્ત્રીને દસ્તાન કમતી કે દુખારા સાથે જવું હોય, ત્યારે તેને જે દારૂ પીવાની આદત હોય, તો તે એકદમ છોડી દેવી. આવા સમયે દારૂનો ઉપચાર કરવાથી અંડાશય (ઓવરી) તથા ગર્ભસ્થાન જે બેહૂ ગર્ભક્રિયા ચલાવનારાં મુખ્ય અવયવ તેમનું સ્વભાવિક કાર્ય બદલાય છે અને એજ બે અવયવનું કાર્ય યથાસ્થિત ન ચાલવાથી સ્ત્રીનાં સઘળાં ખીજાં અવયવોનાં કાર્યો અસ્વભાવિક થઈ જાયછે અને બમણી પીડા એવી લાવેછે.

હમેલવાળી સ્થિતિ:—દારૂનો ગેર ઉપયોગ સ્ત્રીઓ ખીજી રીતે હમેલ, પ્રસવાવસ્થામાં અને બચ્ચાંને ધવાડવાની હાલતમાં કરેછે. એવી સ્થિતિમાં દારૂ જરૂરનો છે, અને કુદરતી તેની ગરજ છે એવું માની સ્ત્રીઓનો મોટો ભાગ તેનો ઉપચાર કરેછે. એ ઉપચાર જો અનધડ અને અજ્ઞાન સ્ત્રીઓ કરતી હોત, તો તેમાં અબળયબ જેવું કાંઈ નથી; પણ કેળવાયલી, સમજી, અને સુઝમાં અપતી સ્ત્રીઓ પણ તેમ કરેછે, એ અતિરાય સંતાપની વાત છે. મા તેમજ પેત માહેલાં કે ધાવતાં બચ્ચાં ઉપર થતી

આલ્કોહૉલની અસરનો સવાલ પરમ વિરોધતાવાળો છે અને મુખ્યકરી ન્યારે આવી અવસ્થામાં દારૂથી ફાયદો છે એવો વહેમ પ્રસરી તે પીવાની કુચ્છા આપણી એરતોમાં ફેલાતી જાય છે, ત્યારે તે વિષે ખરી સમજણ દરેક સ્ત્રી ને પુરૂષે પ્રાપ્ત કરવી જોઈએ છે. માઆપના અને વિરોધકરી માતાના કુછંદથી અને દારૂની લખ એક ઉતરી ઉપજતાં ત્રાસદાયક પરિણામો તેનાં બાળકોમાં અને બાળકોનાં બાળકોમાં નક્કિ જણાય છે, તે વિષે આગળ કહ્યું છે. જે હાલતોમાં કદિ કદિ ઉભાતા દારૂ એની જરૂર લાગે છે, તે હાલતો હમેલવાળી અને બચ્ચાને ધવાડવાના વખતની કહેવાય છે. હમેલ રહેવાથી હોજરીમાં એક અજબ રીતનો ઉછાળો થાય છે, જેથી પોષણકારક ખોરાક હોજરી સહી શકતી નથી અથવા સહી શકે છે તો ખરોખર પચાવી શકતી નથી. આથી ડાક્ટરની મદદ લેવી પડે છે, ન્યારે તીક્ષ્ણ ગુણની દવાએની અસરથી હોજરી કદાચ સેજ ખોરાક સહી શકે છે. પણ કોઈવેળા કોઈ દવાની ટીકી ચાલતી નથી અને નરમ વાધન નાના જથામાં લેવાની જરૂર પડે છે. શીલોડલફિયાનો ડાક્ટર મીગ્સ જણાવે છે કે એક દરદીના દાખલામાં રોમ્બેન દારૂ સિવાય કોઈ પણ ખીન્ને ઉપાય લાયુ ન પડ્યો હતો. હમેલ વખતે મધ્યમ ઉછાળાના દાખલાએમાં ડાક્ટરે કાંઈ સારી અસર ધારીને જમતી વેળા ઉભાતા દારૂ થોડા જથામાં વાપરે છે; પણ આ ઉપચાર વગર જે ધર્મનાં લોકમાં દારૂ કદિ વાપરતાં જ નથી, તેએને તેથી કાંઈ વધારે ખમ્બું પડ્યું હોય એવું જણાતું નથી. હમેલ વખતે હોજરીનો ઉછાળો થોડા વખત થાય છે, તેથી તેટલો વખત સંભાળી લેવા ઉભાતા દારૂ વાપરવામાં આવે તો તે દુઃખ કરતાં થોડા નુકસાનકારક ગણાય. એવી હાલતમાં પણ હમેરા દારૂ આપીને તેથી ખરાબ અસરની આશા રહે છે તે દાખલ કરવી નહીં જોઈએ. હમેલવાળી સ્ત્રીએ એ સાફ હવામાં કાંઈ કસરત કરવી, જલદી સૂઈ જવું, અધિક વખત આસાએરા લેવી, અને જે જે ચીજો તેમને ઉત્તેજીત કરે તેથી દૂર રહેવું અને તે ઉપરાંત દારૂના ઉપચારની જરૂર હોય, તો ધણજથા થોડા જથામાં ડાક્ટરના હુકમથી લેવો. હામેલા હાલતમાં ધણી સંભાળથી મધ્યમ-પણ દારૂ લીધો હોય, તો હમેલ છૂટવા પછી દારૂની ગરજ પડતી નથી, પણ હમેલ છૂટ્યા પછી એવું માલમ પડે કે હામેલામાં પડેલી ટેવ એરત છોડી શકતી નથી, તો તે છોડાવવા દારૂ સાથે દવા ભેલી આપવી કે તેનો સ્વાદ નાપસંદ પડીને તે તજી દે.

હમેલવાળી સ્થિતિમાં થતા ઉછાળાના અતિ અસાધારણ દાખલામાં એક યુરપિયન સ્ત્રીને હમેલના ચોથા મહિનામાં એટલી સખત એકારી ચાલી કે તેને બચવાની રજમાત્ર આશા નહતી. એવી વેળા તેને ખીજ દવાના ઉપાયો સાથે રોમ્બેન આપવામાં આવ્યા હતા. એકારીનું જોર એટલું થયું કે તે જે કાંઈ ખાતી ને પીતી તે સર્વે એકી કાઢતી, એટલું જ નહીં, પણ પાછળથી ઉલટીના ઉછાળાના જોરે કરી હોજરી-માંથી લોહી પણ પડતું. ખોરાક વગર અને લોહી જવાથી તે એરત થોડા દિવસમાં એટલી રાક્ષિતીન થઈ કે તેનામાં ફક્ત હાડકાં અને ચાંમડાં સિવાય કાંઈએ રહ્યું નહીં. ઉઠવા બેસવાની તેમજ બિછાનામાં હાલવાની પણ રાક્ષિત જતી રહી. આ સધળો વખત તેણીને મોટે સર્વ જાણીતા દવાના ઉપાય કરવામાં આવ્યા, પણ કાંઈએ વળું નહીં; ત્યારે મેં એવો વિચાર કર્યો કે હવે થોડા દિવસ હોજરીમાં કાંઈએ ખોરાક જવા દેવો નહીં અને તેને આસાએરા આપવી. આ ઉપરથી લગભગ એક મહિનો

શ્રધ્ધી સપ્તરા વાટે ખોરાક ચાલુ રુખ્યો અને સધળી દેવા બંધકરી હોજરીને શાંત રાખવા ક્રૂર શંખેન જારી કર્યો. ખોરાક કે દેવા તરીકે કાંઈક હોજરીમાં તકી રાકતું, તે ક્રૂર શંખેન હતો અને થોડા દિવસ પછે શંખેનની પાછળ એક જાતના જવ (પર્લ-પ્રા-રલી)નું ઉકાળેલું પાણી કોઈક વખત સહેજ અંદર રહેવા લાગ્યું. આવી ખીમારી આટલા બધા સખત આકારમાં જવલેજ જોવામાં આવેછે. આ ખોરાત મરણકાંડેજ હતી અને થોડા દિવસ તે મરણતુલ્ય પડી હતી. જ્યારે ઇંગ્રેજ લોકની રસમ પ્રમાણે પાદ-રીએ 'સેક્રેમેન્ટ' પણ આપ્યું હતું. મારી સાથે કેસ જવાવડના મરનાર ડાકટર હુએ એ ત્રણવાર જોયો હતો, અને તે પણ આ ખોરાત છેક મૃત્યુહાલતમાં જે દહાડા કહાડી સારી થઈ તેથી અચરત થયો હતો, અને તેણે પણ મત બાંધ્યું કે દેવા દાર્શી કાંઈજ ન વળ્યું, ત્યારે શેજ સફરા વાટે આપેલા ખોરાક તથા મહો રસ્તે આપેલા શંખેન તેની હોજરીની વ્યવસ્થા સમરે એટલાં તેના જીવને થોડા દિવસ ટકાવી રાખવા કામ લાગ્યાં હતાં. હોજરીના જે ઉછાળો ધણા દિવસ શ્રધ્ધી દેવાથી નહીં તે આ ઉપચારથી નરમ પડ્યો અને આસ્તે આસ્તે હલકો ખોરાક ટકવા માંડ્યો, જેના યોગથી તે પાછી રાક્ષિત પકડતી ગઈ અને બાળકને સલામત જન્મ આપવા સામર્થ્યવાન થઈ. અહિ-પણ શંખેન એકલાના યોગે આ ખોરાતને ગુણ થયો એવું નથી; કેમકે, મોટા આધાર સફરામાં દૃઢિમ પાચનરસથી જોરેલા ખોરાકથી યતાં પોષણ યોગે થયો, અને શંખેન જેમાં ધણેજ થોડા પ્રમાણે આલ્કોહોલનો રહેછે તે તથા તેમાંહેલી કાર્બોનિક એસિડ ગેસ હોજરીના ઉસ્કેરાયલા મજ્જાતંતુઓને શાંત થવામાં સહાય થયાં હતાં.

જવાવડ:—સ્ત્રીઓ ધણુંકરીને જવાવડની રાત્રી આતનાંદિ ઋતુ ખૂલાસાથી જ-વાને તથા ખાધેલું જોરવવાને અર્થે દાર્શનો ઉપચાર કરેછે, અને પારસી સ્ત્રી ૪૦ દિ-વસ વેગળાં બેસેછે તેઓ વળી એટલા દિવસ એક જગ્યામાં પડી રહી આપું હજમ થઈ રાક્ષિત આવે તથા દૂધનો વધારો થાય તે બહાને દાર્શ વાપરેછે. ઉપલા બંને અવસરે દાર્શ લેવા કેવળ અણધરતા છે.

ધવાડવાની સ્થિતિ:—માતા અચ્ચાને ધવાડેછે ત્યારે આલ્કોહોલ પીવાથી કંઈપણ ગુણ થતો નથી. ધવાડવાથી માતાના શરીરમાંનું સત્ત્વ એાધું પડેછે, ત્યારે તે ખાસ દાર્શ પીવાથી પૂરાયછે એ વિચાર હસી કાઢાડવાલાયક અને બૂલબરેલો છે; વિશેષ, આલ્કોહોલ દૂધનો ગુણ સુધારવા બદલ બગાડેછે અને માતાનું દૂધ બિગાડવા ઉપરાંત અચ્ચાની તંદુરસ્તીને વિપરીત છે. આ દાર્શના ઉપચારના યોગે અચ્ચાને બદલજમિયત અને ઉપલિયું, ઉંટાટિયું અથવા તાણ થાયછે. ડાકટર નોર્થ કહેછે કે દાર્શ પિનાર ધવાડનારી બદલીને દાર્શી પહરેજ રહેનાર ખીજી ધવાડનારી અચ્ચાં સાથેક રાખવાથી ઉપલિયાંનું જોર ધણી વખતે તુરત દૂર કરાયછે. ધવાડતી માતાએ પીધેલા દાર્શ માતાનાં લોહીમાંથી અચ્ચાં ધાવેછે, ત્યારે તેના લોહીમાં પ્રવેશ કરેછે તેના યોગે અચ્ચાંને જીરો દાર્શ પાયો હોય એવી અસર કરી તે આપડાના દુખળા બાંધાનો નાશ કરેછે. આ ચોક્કસ છે કે ધણુંક અચ્ચાં દાર્શ પીતી માતાઓનું દૂધ પીતાં પીતાં તેમની ગોદમાંજ મરણ પામ્યાં છે. વળી ધણા દાખલાઓથી સાબિત થયુંછે કે ધણીક મજબૂત બાંધાની અને તંદુરસ્ત ખોરાતને અચ્ચાંને ધવાડવાતાં અધિક જૂપ લાગેછે, તેથી સિદ્ધ થાયછે કે ધવાડતાં દાર્શની કશી જરૂર નથી. પણ ખરી જરૂર ખોરાકની છે.

જ્યાં માતાની પાસનરાક્તિ નબળી અને ખોરાક નહિ પચવાથી દૂધનો પૂરતો જથ્થો પેદા થતો નથી, ત્યાં ખીજ માતબર ઉપાયની ગેરહાજરીમાં માતા તથા બચ્ચાંને બૂખમરામાંથી બચાવવા આપણે નરમ જાતનો દારૂ આપી શકીએ. એ બાબત ડૉ. કારપેન્ટર દાખલો આપે છે કે “એક વેળા એક માતાનું દૂધ ઘણું નબળું અને થોડું હતું; તે દારૂ વિના રહેવા આહાતી હતી, પણ તેને દરરોજ એક ગ્લાસ ભરી વાઈન અથવા એક ટુંબ્લર પોઈર આપવાથી તેના દૂધની હાલત સુધરીને તે સારા જથ્થામાં આવવા લાગ્યું. આથી માતા તથા બચ્ચાં બંનેને સુખાકારી થઈ હતી. અહિં થોડો દારૂ પાચનક્રિયામાં મદદ આવે છે. અને વધારે પોષણના યોગથી દૂધ વધારે પેદા કરે છે. આવી રીતે પીવાતા દારૂના જથ્થામાં ઉમેરો કરવાની જરૂર પડી નહતી, તથા જેવું બચ્ચાંને ધાવતું છોડવું, તેવીજ માતાએ દારૂની ટેવ છોડી દીધી હતી.” આવી જરૂર કોઈક દાખલામાં હોય છે, મોટે બધી ધવાડતી માતાએ દારૂનો ઉપચાર કરવો નહીં. હિંદુસ્તાનમાં હિંદુ અને મુસલમાન ધર્મમાં દારૂની મનાઈ સાર્થક તેમની અબળાએ દારૂના જરાએ ઉપચાર વગર જેવી ઉત્તમ ધવાડનારી માતા નીવડે છે તેવી સુધરેલાં દેશોની દારૂ પીતી ધવાડનારી એસરો નથી. જે તેનાંમાં દૂધ એટલું થઈ ગયું હોય, તે અચીત દારૂથી વધારવાની જરૂર નથી, પણ આજની સુધરેલી વૈદક કળાની મદદથી વધારવું; નહિતર બચ્ચાંને ધવાડવાનું છોડી કોઈ દૂધથી ભરેલી ધાવને બચ્ચું સોંપવું. જ્યાં માતાને બચ્ચાં મોટે ધાવ મળી શકતી નથી તથા વૈદક ઉપચારથી દૂધવૃદ્ધિ પૂરી પડતી નથી, ત્યાંજ ખરા ઉપાયની ગેર હાજરીમાં બિયર, પોઈર જેવા ઉભાતા દારૂ જેમાં આલ્કોહોલનું થોડું પ્રમાણ છે અને ‘હૉપ’ નામના છોડવાનો બૂખ ઉત્કેરનારો કસ રહે છે, તે દવા અર્થે વાપરવા. કારણ, દૂધ વગર બચ્ચાંને રીઆવવાની ખરાખીના કરતાં માતાને જરા તેવા પ્રતનો દારૂ આપી દૂધ આપવા શક્તિવાન કરવી પરવડશે. પણ જે માતા નાતવાનીને લીધે દૂધ આપવા અશક્ત છતાં દારૂથી તાણી તોડી દૂધ પેદા કરવાને યત્ન કરે તેને અટકાવી આવા બળાત્કારે ધવાડવાને શક્તિવાન થવા ન દેતાં જે માઠા પરિણામ નિપજે તેથી તેણીને વોકેફ કરવી જોઈએ. બિયર અને પોઈરથી દૂધ પેદા કરતી થાનની ગોઠામાં લોહીનો જોસ થઈને દૂધની પેદાસ વધે છે ખરી; પણ તે દૂધ કુદરતી પ્રકારથી થતાં દૂધ કરતાં નબળું અને એટલું પૌષ્ટિક રહે છે. જેમાં દૂધનો ઉભરો કમતી તે માતા નબળી હોય છે. તેનાં થાનની ગોઠામાંથી દારૂના યોગે વધારે દૂધ પ્રાપ્ત કરાવવું તે જાણે તેની નબળાઈને નીચાવી કાઢાડ્યા ખરોખર છે; અને તે સ્વભાવિક રીતે પૌષ્ટિક કસ વગરનું તથા મોઢે દારૂનો અંશ મળવાથી બચ્ચાંને પુષ્ટ કરવાને સમર્થ નથી. એવા ઉપાયથી મા તથા બચ્ચું બેહુ અશક્ત અને નબળાં થતાં જાય છે. આ જાણીતું છે કે કુતરાંના શોખીનો જ્યારે નાના કદનાં રાખવા આહે છે, ત્યારે કુરકુરિયાંને હમેશા જીન પાતા રહે છે અને જીનમાં સમાયેલો આલ્કોહોલ આ ધારણ ન્યૂનાધિક પાર ઉતારે છે. એજ પ્રમાણે જે માતા વાઈન, ખાન્ડી, અથવા જીનના વેશમાં આલ્કોહોલ પીએ તેનું ધાવતું બચ્ચું “રામ ઠમ” વેંટિયું નીવડે એમાં નવાઈ નથી. માતાએ પોતે દારૂ પીને પોતાના બાળકને પણ પરભારી રીતે ધાવમાં દારૂ પીવડે છે. આટલેથી પરિણામે તેઓ બંને જણાં એકજ માર્ગે ઉતરે છે અને તે માર્ગ બેઉને મોત આગળ ધસડી જાય છે. ધવાડતી વખતે

માતાએને દાર્શની જરૂર છે. એ વિષે કોઈ મનમાનતી સાહદત નથી; માટે જે સ્ત્રીએ પોતાના શરીરના બાંધાની સલામતી સાથે તેમનાં અમૂલ્ય અચ્ચાંએની તંદુરસ્તી જળવવા તથા તેમને દરદોનો વારસો નહીં આપવા ઇચ્છતાં હોય તેએએ પ્રકૃત લાંબા વયતથી ચાલતી આવતી દાર્ પીવાની આ અનધડ રસમને તર્ક કરવી.

ડાક્ટર ટૉમસ ત્રૉતર પોતાના છાકટપણાં વિષેના નિબંધમાં (લંડન ૧૮૦૪) કહેછે કે “વાઈન, પંચ, કૉડલ, બિયર (માનાં) દૂધમાં મિશ્ર થાયછે, તેથી અચ્ચાંના પાચન કરનાર અવયવો જલદીથી બિગડવાં જોઈએ. આ અચ્ચાં તેમનાં બાંધાની નાજૂકાઈ પ્રમાણે વધારે એાછાં પિડાયછે અને તેમને આ મૂળથી દરદો ઉત્પન્ન થાયછે. આ સારી રીતે જાણીતું છે કે અચ્ચાં રમાડનારીએ નાનાં અચ્ચાંને સ્ત્રવાડી દેવા પંચના આકારમાં સ્પિરિટ પાયછે. આવાં બાળકો સુસ્ત, ચાલસું, અને મૂઠ, કૂંગેલા ચહેરાવાળાં, સ્ત્રેલી આંખનાં, પેતની પીળવાળાં, કબજ કોડા અને ચહેડાં પેત સાથનાં જણાયલાં છે. તેમનું શરીર વિસ્ફોટક (ઈરિપરાન)થી ઘણુંકરીને છવાયલું અને જરા ઘસરકો લાગેથી ચાકાંનું રૂપ પકડેછે.”

સર એનઠનીકારલાઈલ (૧૮૧૪માં) કહેછે કે “શીણવાળા દાર્શના વપરાસની સઘળી બૂલોમાં સૌથી દુષ્ટ પરિણામ નિપજવનારી એક બાળકોને આપવાની રીત છે. બીજી, દાર્ ધાવને પીવાડવાની રીત છે જે હું ધારૂંછું કે નાના બાળકોના માથામાં પાણી જમવાનું કારણ છે. બેજન અને જ્ઞાનતંતુએ ઉપર શીણવાળા દાર્એથી નાનપણમાં થતી અસરોથી મનની નીતિ તેમ સ્વભાવ અને બુદ્ધિની વળણ ઉપર ઘણી અસર થાયછે, તેનો મને થોડાજ રાક છે.”

‘નિશાવાળા પ્રવાહિનાગરઉપયોગ’ નામની ચોપડીમાં ડાક્ટર રૉશ્ચ (ડુપીન-જન ૧૮૩૯) એમોરોને પ્રસવ સ્થિતિમાં વાઈન આપવાની ચાલને ધિક્કારતાં કહેછે કે “ધવાડતાં સ્પિરિટ વાપરવાથી અચ્ચાંનાં ઘણાં દરદોનું મૂળ થઈ પડેછે.”

ડાક્ટર ગ્રીનરૉડ (બેક્સ, લંડન ૧૮૩૯) કહેછે:—“દાર્એ પોષણ અને દૂધ પેદા કરનારાં અવયવોને અધિક જોરા આપેછે, પણ આ જોરા તેની અસરોમાં અસ્વભાવિક અને નુકસાનકારક છે. આ અગત્યનાં કાર્યો બજવનારાં અવયવો એવા કાયદાથી નિર્માણ થયલાં છે કે જેમનાં ઘટિત કાર્યો ઉપર કુદરતની ધારણા પાર ઉતારવાને આધાર રહેછે. જેમકે હોજરીનાં તંદુરસ્ત કાર્યોનો સ્વભાવિક ઉસ્કેરનાર કૃત પૌષ્ટિક ઝોરાક અને તેજ એકલું સ્વચ્છ લોહીનું મૂળ છે. સ્વચ્છ દૂધ જે અચ્ચાંની તંદુરસ્તી માટે આવશ્યક છે, તે યથાસ્થિત પાચન ઉપર આધાર રાખેછે. જે હોજરીનું કાર્ય અપૂર્ણ ચાલે, તો દૂધનું પેદા થવું એક અવસર પરિણામ તરીકે આમીવાળું થવું જોઈએ. ત્યારે જે કાંઈ હોજરીનું કાર્ય બિગડોછે, તે તંદુરસ્ત દૂધનાં પેદા થવાને હરકત કરેછે. દૂધ પેદા થવાના કાર્યમાં દાર્શની અસરો ઘણા પ્રકારની રહેછે. પહેલાં તે તંદુરસ્ત પાચનમાં હરકત કરેછે. આ રીતથી પોષણ અવયવોમાં થતાં નુકસાનનાં પ્રમાણમાં દૂધની આસિયત હલકા પ્રકારની થાયછે. વળી એથી દૂધ પેદા થવાના જ્યા ઉપર અસર થાયછે. જે નલીએમાં આ કાર્ય ચાલેછે તેમાં બહારના જોરથી ઉસ્કેરણી થઈ અધિક પેદાર થાયછે, પણ આ ઉપરથી એવો સાર નથી નીકળતો કે વધારે જ્યાસાથ પોષણકારક ભાગ પણ વિશેષ હોયછે. ઘણું-

કરીને તેથી ઉભટુંજ થાયછે. આવી રીતે અધિક પેદા થતું દૂધ કુદરતની ધારણા પાર ઉતારનારૂં નીવડતું નથી. આ કારણથી ખારીક તવાયલાં બચ્ચાંની સંખ્યા ઓટી રહેછે કે જેમનાં માખાપો જલદ દારૂનો છંદ રાખેછે.”

આલ્કોહૉલની શરીર ઉપર થતી અસરો વિષે બાપણમાં ડાકતર ઈ. જી. શીગ (૧૮૧૨) બચ્ચાંની ધાવતી વેળા તથા જન્મ આગળની હાલત ઉપર બોલતાં કહેછે કે “કોઈ પણ જે ગર્ભમાં ચાલતાં પોષણના નિયમથી જાણુકારક છે, તે આ વાત કમૂલ રાખશેજ કે નોળ (પ્લેસેન્ટા) તે જન્મ્યાં વગરનાં બચ્ચાંને માત્ર ફેફસુંજ નહીં પણ પાચન કરનારો સાંચો પણ છે કે જેવડે હોજરી ને આતરડાંનું કાર્યપણુ તે ચલાવેછે. ગર્ભસ્થાનમાં બચ્ચાંને ઓક્સિજન આપનારૂં અને તેને માટે પોષણ મોકલનારૂં આ એક સાધન છે. આ સમગ્ર કામ તે કેમ કરેછે તે સમજી ન શકાય, તોય એટલું તો સિદ્ધ છે કે તે તેમ કરેછે. ઇંગ્લિંડનાં રૂવાળાં પ્રણામ્યાની ગાયોને ‘મંદર’ અને ખીજી રંગવાળી વનસ્પતિનો ખોરાક આપેછે તેમનાં વાછરડાંનાં હાડકાં જન્મ પૂર્વે રંગીન થાયછે. અજમાયશ એવું દેખાડેછે કે નોળ (પ્લેસેન્ટા) માતાના લોહીમાંથી કાંઈ ગર્ભિત બચ્ચાંને લગતાજ પદાર્થ ચૂંટી કાઢી પૂરા પાડેછે એમ નથી, પણ જે કાંઈ જેર માતાના રક્તમાં હોયછે, તે પોતામાં લઈ બચ્ચાંમાં પ્રરતું કરેછે. માતાને સૈયડ આવેલા હોયછે ત્યારે ગર્ભમાં બાળકને તેજ વખતે તે ધૂટેછે. આ વાતોથી પૂરતી અને વાજખીરતિ શાખિત થાયછે કે ગર્ભવાળીમાં ગટકાવેલો આલ્કોહૉલ બચ્ચાં ઉપર ખૂબી અસર કરેછે અને આ અસરથી આડકતરી રીતે બચ્ચાંના આંધામાં જેરી લોહી મિશ્રિત થાયછે. એટલુંજ નહીં, પણ સીધી અસર જેમ માતાનાં ઉપર તેમ ગર્ભિત બચ્ચાંના બેળ અને મજબૂતતું ઉપર કરેછે. વળી, હું બે હમેલવાલી એરતોની બુંગળીવડે પરીક્ષા કરવાની અજમાયશ કરુંછું. દારૂનો નિરોધ ચઢવા પછે મને માલમ પડ્યું કે માની નાડી ઉસ્કેરાઈતે સાથ બચ્ચાંનું હૃદય પણ તેમ થતું. જ્યારે વધારે નિશાથી માતાની નાડી વધારે ભરેલી થઈ, ત્યારે ગર્ભના બચ્ચાંનો ધડકો પણ તેમજ થયો. અને જ્યારે શક્તિપાત (કોલેપ્સ)માં નાડી નબળી અને પોચી પડી, ત્યારે ગર્ભિત બચ્ચાંના હૃદયનું ધડકવું પણ સંભળાય નહિ એવું થયું. આનો સાર એજ કે જેમ માતા છાકટ થતી ગઈતેમ બચ્ચું થતું ગયું અને જેમ માતા બેશુદ્ધ થતી ગઈતેમ બચ્ચું થયું અને જ્યારે માતા શક્તિપાત (કોલેપ્સ) થઈ, ત્યારે પેતમાંહેલું બાળક પણ થયું. હમેલવાળી એરતના પેત ઉપર થંડો હાથ મૂકીએ છીએ, તો પ્રેરણા ઉસ્કેરાઈ અંદર બચ્ચું ફરેછે અને હાથને તેમજ માતાને તે ફરકતું માલમ પડેછે અને જાહેર થાયછે કે બચ્ચું જીવતું છે. એક એરતની દારૂ પીતી હાલતમાં હું પેત માંહેલી હિલચાલ ઉસ્કેરી શક્યો નહીં. હું એક ખીજી એરતની દવા કરતો તેણે પોતાના બાળકનું મોત પોતાના બેહદ પીવાના દિવસથી ગણ્યું. બચ્ચું પેલીની છાકટ સ્થિતિ પછે કદિ અંદર હાલ્યુંજ નહિ અને પ્રસવના ચિન્હ આઠ દિવસમાં થયાં. આ બાગળી ગર્ભધારી સ્થિતિને (સહેજ ફેરફાર સિવાય) મળતોજ ધવાડતી માતાનો હાલ થાયછે. અહિં નોળ બદલ ધાઈ કુદરતથી થતી સંભાળોમાં સૌથી પહેલી અગત્યનું અવયવ થઈ પડેછે. ખોરાકના પોષણકારક કસ બચ્ચાંના નિર્વાહનાં આ સ્થળમાં પહેલાં ભરાયછે, અને પછે બાકી રહેલો માતાના શરીરના પોષણ અર્થે વપરાયછે. માતા સ્વતઃનું તેમજ તેનાં ધાવતાં બાળકનું, પોષણ કરવામાં

આલ્કોહૉલ પીતી માતા ઝેરલી અપૂર્ણ છે કે બાળકના તેમજ માતાના ભવિષ્યની સ્થિતિ આગળથી કહેવામાં કાંઈ આધાર રહેતો નથી. જો બાળક મજબૂત થતું જાય છે, તો મા તવાતી જાય છે અને માતા જડી મજબૂત રહે છે, તો બાળક પાતળું ને દુબળું બને છે. ખોરાકનો કસ માતાના શરીરમાં વપરાયા આગળ થાનામાં આવે છે તેની પૂરવારીમાં નીચલી વિગત જણાઉં છું. એક માને સળગમ ખવાડ્યાથી તેનાં દૂધમાં તેનો સઘળો વાસ આવે છે. ઝાડા છોડવાની દવા પીવાથી માતાના દૂધમાંથી ધાવતાં બચ્ચામાં તેની અસર જણાય છે. એજ રીતે માતાનો મરડો બચ્ચાંને ઉતરે છે, જેથી પહેલાં મોંમાં નાધલાં ચાંદાં પડી પછે તે આંતરડાંમાં ફેલાય છે અને બચ્ચાંનાં ઝાડામાં જાહેર થાય છે. આવી માતાને અશીશુવાળી દવા આપ્યાથી મા તથા બાળક બેહુને શાંત કરી તેમનું દરદ મેં મટાડ્યું. આ દેશમાં હલકી પ્રતના લોકમાં બચ્ચાંનાં પેતમાં દરદ થાય છે, તો મા એક ગ્લાસ સ્પિરિટ પી લે છે, એ એક સાધારણ અને ઘણીવાર અસરકારક ધ્વિજ છે. આ અસરથી આપણે અટકળી શકીએ છીએ કે થાનમાં આલ્કોહૉલનો કેટલો જથ્થો આવી શકે છે. જો બચ્ચાંને જનાવરના દૂધથી ઉધારવામાં આવતું હોય, તો એકજ વખતના ખોરાકમાં મોટી ચમચી ભરી સ્પિરિટ નાખીને આપી દે છે, જોકે તે બચ્ચું આઠ દિવસનું એ ન હોય; અને એટલો પણ વળી તેમને બસ પડતો નથી. આ વાત જાણ્યા પછી માતાના પીધેલાં સ્પિરિટનાં દર ગ્લાસ દીઠ બચ્ચાંને કેટલો આલ્કોહૉલ પૂગે છે અને તેમ જો માતા રોજની દારૂમાં મોજ મારનારી હોય અથવા ધવાડ્યાથી મન કે શરીરને લાગતી થાકને આરામ આપવા અવરનવર ગ્લાસ લેતી રહે, ત્યારે બચ્ચાંનાં શરીરમાં કેટલો જથ્થો પસાર થાય છે તેના અડસેટો કાઢવાને કાંઈ આધાર મળે છે. મેં દૂધના બે નમૂના દાક્ટર મેકેન્ઝી ઉપર મોકલ્યા, તે તેણે પેતાની ઉત્તમ કળા પ્રમાણે પૃથક્કરણ કરી તપાસ્યા તે માટે મારે તેનો ઉપકાર સ્વીકારવો ઘટે છે. આ દૂધ બે ધવાડતી માતાના હતાં, જે એક સરખી વયની અને એકજ પંક્તિની હતી તથા જેમને જણવાને ત્રણ મહિના થયા હતા. બે માંહેલી એક મજબૂત તંદુરસ્તીવાળી અને પૂરેતો ખોરાક લેનારી હતી અને જેના દૂધ પરજ બચ્ચું ઉધરતું હતું. બીજી દારૂ પીનારી પાતલી હતી જેનું બાળક તેણીના જેવુંજ હતું.

દારૂત્યાગી માનું દૂધ.

ખાર.....	૮.૫૦
કેસીન	૩.૦
તેલ	૭.૫૦
પાણી	૮૧.૦

દારૂ પીનારી માતાનું દૂધ.

ખાર	૫.૫૦.
કેસીન	૨. ૦
તેલ	૬. ૫
પાણી	૮૪. ૦
આલ્કોહૉલ	૨. ૦"

પોતભની ' પ્રેક્ટીકલ દાયટરી ' માં (લંડન ૧૮૯૫) ડાક્ટર એડવર્ડ સ્મીથ એવીજ સહાદત આપે છે. " ઘણાં લોક આલ્કોહૉલ શરીરને ટેકો આપે છે અને બચ્ચાં માટે દૂધ પૂરું પાડવામાં કામનો ગણી દારૂ ઘણા જથ્થામાં વાપરે છે, પણ મારી પક્કી ખાતરી થઈ છે કે આ ઘણીજ જોખમભરી ભૂલ છે તથા બચ્ચાંમાં આચકી અથવા ઉપલિયું (કનવલશન્સ) અને નિર્બળતા થવાનું તે ઘણીવાર કારણ છે. "

ધવાડનારી માતાઓના ઓરાક તરફ આલ્ફોર્ડો વિષે સુવાવડની (પ્રિટિરાલાહ હંગા/ન) હૉરિપતલના વડા ડાકટર ઍડમન્ડસ (૧૮૭૦) કહેછે કે—

“ધાવતાં બચ્ચાંનાં પોષણ માટે ઓરાક સારી રીતે ચાવીને પચાવે એ માતાની ફરજ છે, અને ધવાડતી માતા પુષ્ટિકારક તથા ઘટતા ઓરાકનો મોટો જથ્થો જરૂરે તે ઉપર તેનાં દૂધનો આધાર રહેછે. ખરી વાત જોતાં તો અપૂર્ણ દાંત અને નબળી હોજરીવાળી માતાઓ જેમાં પાચનશક્તિની તાકાદ નથી અને જરૂરી ઓરાક પચાવી શક્તી નથી તેને દૂધ પૂરતું ઉતરતું નથી; ત્યારે તેમણે શું કરવું? તેવા પાચન સાંચાને મદદ આપવા વૈદ્યક શાસ્ત્રથી જરી રહે એવા આકારમાં તૈયાર કરેલા પુષ્ટિકારક ઓરાક લેવો જોઈએ, અને ફિકરના વિચારોથી મનને, અને થાકથી શરીરને ધસારો થોડો આપવો. આ ઉપાય સાથે સ્વચ્છ અને પૂર્ણ તંદુરસ્તી જાળવવાનાં જરૂરી આત કાનુનો સાચવવાથી નિર્ભય અને પૌષ્ટિક દૂધ ઘણામાં ઘણું પેદા થઈ શકશે. કમ-નસીબે આવી સલાહ ઘણી આતૂર માતાઓની ખાતરી કરી શકતી નથી, અને પોતાને કમ તાકાદ કે કમ પાચનનાં નહી ગણી ‘હોરનો સ્ટાઉટ’ ‘તેકેનો જીન’ અથવા ‘ગીળખીનો તાકાદ આપનાર પોઈ’ના કૌવતની ઠાળી વખાણુની જાહેર ખબરોથી લલચાઈતેમના ભાગ થઈ પડેછે. જે કોઈ સ્ત્રી મન તથા શરીરની ચઢતી કળાની સંપૂર્ણતા સમજી દારૂથી દૂર રહેછે, તો તેની પીનારી સ્ત્રી દોસ્તો સ્વતઃ તેવી ટેવ ન રાખવા સારૂ પેતે વગોવાય માટે દારૂના વપરાસની બહોંસકરી પહેલીના ડરાવતોડી પાડે-છે. આ જાણાયલું છે કે સાધારણ રીતે ધવાડતી માતાઓ રાતનાં સૂતી વેળા સિપરિટનું એક ગ્લાસ પીને દૂધનું વહેવું વધારેછે, એટલુંજ નહિ, પણ બચ્ચાંને ભારે ઉઘમાં પણ નાંખેછે. આવા સમયમાં સિપરિટ ઝાડો લાવનારી કે પિરામ્ય છાડવનારી કે પરસેવ કાઢનારી અસર કરતો નથી, અથવા દમવાટે પેતે નીકળી જતો નથી; પરંતુ તે દૂધ વધારનારી અસર કરેછે. કારણ, ધવાડવાની વખતમાં યાનનું કાર્ય જોરામાં હોયછે અને આલ્ફોર્ડોને બહાર પડવા માટે યાન સહેલા માગે થઈ પડેછે. તેને બહાર કાઢવા યાનને અધિક દૂધ આપવાની ફરજ પડેછે. પણ આ અધિક દૂધ તો પેલા પીધેલા આલ્ફોર્ડો અને પાણીનો ભાગ છે, અથવા દૂધ છે તો તે માતાના શરીરને નીચવી દુર્બળ કરીને કાઢેલું છે. જે માહેલી કોઈપણ રીતે આલ્ફોર્ડોની વિષમય અસર બચ્ચાંને કેફ ચઢવાથી જાણાયછે અને વિચારવાળા બધા આટલું કમ્બલ રાખશે કે માતાનું શરીર દૂધવાટે જે આલ્ફોર્ડો ફેફસાં કાઢેછે તે તેમાંથી ખાલી કરીને ભરવાના બંડાર બચ્ચાં થવાં ન જોઈએ. ખરેખર, બચ્ચાંના શરીરની મૂળ બાંધણી આલ્ફોર્ડોવાળાં લોહીથી રચવી એનાંથી દુષ્ટ ખીજાં કાંઈએ નથી. ધવાડતી વેળા માતા ઉપર થતી અસરોમાં કોઈકોઈ વાર તેઓ અંગ લઈને જડી અનેછે; પણ ઘણી વાર તો તે માતાઓ ફિકાં અને જો કુદરતીજ બાંધા મજબૂત નથી, તો સુસ્ત, ટુંકા દમ-વાળી, ખબરાયલા ચહેરાની, બિર (નર્વસ), અને ચિડિયા સ્વભાવની અનેછે; તથા તેણીનાં શરીરના બાંધા અને જેટલો આલ્ફોર્ડો પીતી હોય તેના પ્રમાણમાં તેણીનાં દિલની નાકોવતી તથા ખીજાં એમાં અધિક સખત ચિન્હોથી પીડા ભોગ-વેછે. તરણ માતા પોતાની જીવાનીયીજ ખૂબસુરતીનો બહાર અકાળ મોહેછે. ઘણી વેળા કોઈ બાનુને જોઈ આપણે અચરતી પેદા થાયછે, કે જે વર્ષ પર જે એક ચંચળ

પ્રિયા હતી તે હાલમાં કોરાર અણુગમતી ડોસી જેવી બદલાઈ કેમ ગઈ. તેણીએ પહેલાં બચ્ચાંને ખાર મહિના ધવાડયું, ત્યારે જો ડહાપણપૂર્વક થોપ્યા ખોરાકની આદત રાખી હતે, તો તેણીમાં પ્રૌઢતા અને સ્ત્રીયોગ્ય જોબન આવતે; પણ બચ્ચાંને દૂધ પૂરે પાડવાના ઇરાદાથી તેણીએ ‘સ્ટાઉટ’ નો છૂટથી ચલાવેલા વપરાસ, ખોરાકના ખાનાસાથ એક ગ્લાસ પોર્ટ અને બિછાને જતીવેળા થોડું જીનપાણી—એમ એક પછી એક લીધા કસ્યાં. પછવાડેથી તેણીમાં ટકાવ વગરની સુરતી અથવા તો બેકાયદે ચિડિયાપણાના સ્વભાવથી માલમ થયું કે પોતાના નભાવ માટે તેણીએ જલદ દારૂએ વધારે મોકળા હાથથી વાપર્યો અને જોકે બચ્ચાંને ધવાડવાનું છૂટી ગયું, તો પણ નિશો જરી રાખવાની જરૂર તેણીની લાગણીઓમાં રહી. આ બહારના દેખીતા ફેરફાર છે. પણ તે વળી અંદર જડ ધાળતાં જતાં દરદ અને સળાની નિશાનીઓ છે. જો દિવાનાપણાં કે ક્ષયરોગની વળણ કુદરતી છે, તો તે દરદો ધવાડતી સ્થિતિ વેળાએ ધણુ ઝડપથી ઉભળેછે; પણ ઘટતી માવજત ને ઇલાજોથી આ અવસરમાં તે દરદો ચૂકાવી દેઈ શકાયછે, જે બદલ જો દારૂ લીધો હોયછે તો તે દરદો ખેંચાઈ આવે-છે. જે માતાઓ ધણુ બિયર પીએછે તેમને ધાવેલાં બચ્ચાં સાધારણ કરતાં અધીક જડાં બનેછે, તે એવજમાયશી આંખોને કોઈ વેળા સાજાં મતેલાં જેવાં લાગે-છે. પણ આવાં બચ્ચાંનું દોંગાપણું જાણકાર આંખોને પસંદ નથી. તે તો સહેજ સરદીથી પણ થોડા દિવસની બિમારી પછે છાતીના દરદ (સસણી) થી મરવાને અતિ લાયક રહેછે. દાંત પૂટતી વેળા ઝાડા કે ઉપલિયાંથી તે ખીન્ન કરતાં વધારે મરેછે અને તેમના ભેજાંની આસપાસના પોડામાં સૂઝ આવી પાણી જમી. (હેટ્રોફક્લસ) કોઈપણ વખતે મરવા યોગ્ય રહેછે. અને અચપણના રૈણકદાર ખીલતા રૂપ બદલે દુઃખદાયક વળીગયલી ટાંગડી અને બેડાલ ટુંકા ઉભાર નજરે પડેછે. ”

આહિ બ્રાન્ડી વિષે થોડુંક વિવરણ કરીએ. બધા દારૂઓમાંથી બ્રાન્ડીનો દાખલો ચુંટ્યો છે. કારણ, આજકાળ બ્રાન્ડી બધા રોગપર એક ચાલું (ફેશનેબલ) ઇલાજ તરીકે ઉપયોગમાં લેવાયછે, અને કમનસીબે ધણુ ખરા દાખલાઓમાં બ્રાન્ડી પીવાની માઠી ટેવ, પહેલાં ચમચી, પછી ચમચો, ત્યાર પછી ગ્લાસ ભરી એમાલમ પણ ઝડપથી વધીછે, અને તેનું આખર પરિણામ કેવું નિપજેછે તે વાંચનારને સારી રવેશો ખબર છે. પૂર્વ કાળમાં માત્ર દવાવાળાઓની જ દુકાનોમાં બ્રાન્ડી વેચાતો હતો તે બ્રાન્ડી આજે સર્વેને જાણીતા ધર ઉપયોગી દારૂ થઈ પડ્યો છે. એનો ઉપયોગ ત્રણ રીતે કરવામાં આવેછે. એક તો શોખ અથવા મોજમજાહ વાસ્તે, ખીજો દવાદાખલ, અને ત્રીજો ભરચોપડ કરવાના કામમાં લેવાયછે. પહેલા ઉપયોગને કોઈ કાળે પણ આપણે પસંદ કરશું નહિ. બ્રાન્ડી એક જાતની ધણી અસર-કારક દવા છે અને દવા તરીકે જ તખીઓએ દરદીને જે હૂકમ કરેલા તે ક્વચિત અને જરૂર હોય ત્યારે જ, ચોક્કસ કલાકે, થોડા અને અમુક માપમાં. પણ આજકાલ જાણે સધળાં જ દરદનો ઉપાય બ્રાન્ડી હોય તેમ સહેજ બહાને પીવાયછે. આ અતિ શોકજનક વાત છે કે હિંદુસ્તાનમાં બ્રાન્ડી જેવો જલદ સ્પિરિટ મોટા જથ્થામાં અને ઘેરેઘેર પીવામાં આવેછે. યૂરપમાં અને ખીજા દેશોમાં બધાં દારૂ બનેછે, ત્યાં ધણું કરીને બિયરના શીણવાળા દારૂ કે નરમ આશિયતના ક્લારેટ જેવા વાઈનનો મોટો

બાગ પીવાય છે અને તે દારૂ આમાં ખાન્ડી કરતાં ઘણા થોડા પ્રમાણમાં આલ્કોહૉલ સમાયેલો છતાં તે કેટલાં ભયંકર ફળ નિપજવે છે. તે આપણે જોયું છે, ત્યારે ખાન્ડીમાં સમાયેલા આલ્કોહૉલનું મોટું પ્રમાણ રોજ ખાણાસાથ પાચક દવાને ડોકાણે પીવામાં આવે, તેનાં ફળ કેવાં સંતાપકારક ઉપજે છે, તેનો તે પીનારા આ પોતાના મોજની ખુમારીમાં કાંઈ પણ ખ્યાલ કરવા માગતાજ નથી. કોઈ પણ રાખસ પોતાના મોમાં આગ જેવી દાઝ ખમ્યા વગર કાચા ખાન્ડીનો ગોઠ પાંચ મિનિટ જેટલો વખત પણ રાખવાને તદ્દન અશક્ત છે. જ્યારે ખાન્ડી મોંઢામાં આવી ભંચકર અસર કરે છે, ત્યારે દાઝણું જેવો પ્રવાહિ મોઠા જથામાં હોજરી પર કેવી અસર કરતો હશે ? દુઃખ ! નક્કી દુઃખનીજ વેદના આ હોજરીમાં ધર કરી રહે છે અને હોજરીના રોગથી સંધના બાકીના શરીરમાં વ્યાધિ અને નાતવાની ફેલાય છે. ખાન્ડી એક જાતનો વિલક્ષણ અને જોરાવર અસરવાળો પદાર્થ છે. લાંબો વખત મોઠા જથામાં ઉપયોગ કરવાથી તે કલેજને લાકડાં માફક સીકડી કઠણ કરે છે તથાપિ રક્તે રક્તે શરીરને ચમત્કારિક રીતે બમણું સ્થૂળ કરે છે પણ તે કાંઈ જડ સ્નાયુ અને મજાબૂત વીર્યનો વધારો કરીને કે સારાં સત્તવાળાં લોહી અને પુષ્ટિદાયક રસથી મોટું નહિ, પણ લિંગ દેહને તદ્દન ફાડી નાખે એટલી ચરખી અને પાણી ભરીને સ્થૂળ કરે છે.

ખાન્ડી એક રાક્ષસનું પણ જોર કાઢીલેવાને અને તેને નાનાં બાળક જેવું નિરાધાર કરી નાખવાને સમર્થ છે. હમેશા ખાન્ડી પીવાની ટેવ જીંદગીના મૂળ ઝરાને ઝેરી કરે છે. અને તે અર્થે ફાળતુ આપી શકી એ તે કરતાં વધારે વખત અને જગ્યા રોકી ચૂકા છીએ. હવે આટલું ખરું છે કે દવાદાખલ ખીજ ઉપચારની ગેરહાજરીમાં ખાન્ડી સહેજવાર કરાર કરે છે. જેમકે ચૂંક, અતિસાર, અતિઘણી થાક, બેશુદ્ધિ, અચ્છત્ર પેસ્તી ધાસ્તી અને ખીજ અકસ્માતોમાં ક્ષોરોશોર્મ, ધિર કે આંમોનિયા જેવો, ખાન્ડી તુરત વેળા કીંમતી ગણાય છે. પણ એવા બનાવોમાં વળી લીધાથી તે વારંવાર આંલનું દોલ કરી નાખે છે. અચ્છત્ર બેશુદ્ધ થઈ જવાની વખતે સાધારણ રીતે ખાન્ડી આપવામાં આવે છે; પણ જો બેશુદ્ધિનું કારણ ખખર ન હોય, તો તેના યોગે દરદીને કાયદો થવા બદલ ડાક્ટરની મદદ આવી પહોંચે તે આગમ્ય દરદીનાં દરદની ખરી કેશિયત ખાન્ડી ઠાંકી નાખે છે. બેશુદ્ધિના ઘણા પ્રકાર છે. અશ્મિ, દારૂ, ગાંજો આદિ પદાર્થોનો ઉપયોગ બેશુદ્ધિ લાવે છે; માથે લોહીનો જોશ, સખત ષટકો, ફેફસું, લ, નાતવાની ઈં કારણથી બેશુદ્ધિ ઉપજે છે, ત્યારે ખાન્ડીનો ઉપચાર ઘણો ધાસ્તીબરેલો છે અને ડાક્ટરને તેની બેશુદ્ધિનું ખરું કારણ તુરત પારખતાં મુશ્કેલી પડે છે, દરદીના ઉપાયમાં હરકત થાય છે, અને વ્યાખિમાં વધારો થાય છે. કોઈ માણસ રસ્તામાં ચાલતાં ગમે તે કારણથી લથડિયાં ખાતો જણાય છે, તો આસપાસના રાહદારી તેની આગળ બેગા થાય છે; એ વખતે દરદના ચૂધારા અને જોસથી પેલો માણસ સહેજ બેબાન થઈ નીચે પડી જાય છે, ત્યારે આસપાસ બેગા થયેલા દયાળુ લોક તેને બે પ્રકારની મદદ કરવા ધસે છે: પ્રથમ તેને ભોંય ઉપરથી ઉંચકી ઉભો કરે છે અને પછે દોડાડોડ કરી કોઈ ઠેકાણેથી ખાન્ડી લાવી તેનાં ગલામાં રેડી દેવાની કોશિશ કરે છે. જો આ માણસ છાકટપણથી અથવા માથે લોહીનો જોશ (એપોપ્સીસી) ચડવાથી બેબાન થઈ જમીન ઉપર પડ્યો હોય છે, તો તેને ખાન્ડી આપવાથી આતશમાં બળતણ

ઉમેરી ભડકો કરવા જેવું થાયછે. આ ઉપરથી આપણે યાદ રાખવું કે ખાન્ડી દરેક પ્રકારની બેશુદ્ધિનો ઉપચાર નથી.

પ્રકરણ ૧૧.

દરદોમાં દારૂનો ઘટનો ઉપયોગ.

દારૂ માણસનો સાધારણ ગુનરો કરવા માટે મુતલગ જરૂરનો નથી એટલુંજ નહીં, પણ થોડા ધણા જાથુ લીધાથી તંદરસ્તીને નુકસાન કરનાર છે. એટલે ખરેખરી રીતે જેટલા તે પીવામાં આવે તે પ્રમાણમાંજ મોટા વહેલા દરેક માણસપર તે ઝેર જેવી અસર કરેછે, એમ આપણે પૂરવાર કરીએ છીએ ત્યારે આપણે એ પણ ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ કે ખીજાં ભયંકર ઝેરોની માફક એ ઝેર પણ તરેહવાર દરદોમાં સાવચેતિથી પરીક્ષાસાથે આપવામાં આવે, તો તે એક ધણાજ કિમતી ઇલાજ અથવા દવા થઈ પડે છે. પ્રસિક એસિડ, એકોનાઇટ, સ્ત્રીકનાઇન, આરસેનીક, અશીણ, બેલોદાના એ જબરાં ઝેરો છે. પણ તેજ અનુભવી તપ્પીબના હાથમાં ચમત્કારિક આસડો છે. આ ચીજોના વર્ગમાં આપણે આલ્કોહૉલને જોઈ ખૂશી થવું જોઈએ. કેટલાકો ઉચ્છેરનારી (સ્તિમ્બુલંત) અને ખીજાએ કેરી (નારકોટીક) ઉંધ લાવનારી ચીજોના વર્ગમાં એની ગણના કરેછે. હેડલંડ કહેછે કે આવી દવાઓ જે પહેલાં લોહીમાંથી મજબૂતતંતુસંબંધી સ્થળોમાં આવેછે, ત્યાં તે થોડા જથામાં આવવાથી પહેલાં જોશ આવેછે, અથવા ઉચ્છેરેછે, એટલે મનની રાક્ષિત અને હૃદયનાં કાર્યો અસ્વભાવિક ઉચ્છેરાયછે, અને પછે જ્યારે વધારે જોશ આવેછે, ત્યારે તે કાર્યો મંદ પાડીને કેરી અસર ચાલુ કરેછે. દારૂની ઉત્તેજન્ય અસર શાને કહેવી તે આપણે વાસ્તવિક આગળ સમજાવું છે. છાકટ કે કેરી અસર લાવવા માટે તપ્પીબોને દારૂ કદાચજ વાપરવો પડે છે. આલ્કોહૉલનો દવા અર્થે અપાતો માત્રા (દોઝ) મોટો નથી; પણ ધણા નાનો હોય છે, જે ઘડી ઘડી આપવામાં આવેછે, જેથી તેની ગુણકારી અસર ચાલુ રાખી શકાય છે. એ અસર આપણે જોયું તેમ હૃદય અને તંતુસંબંધી સ્થળો ઉપર અને વિશેષ કરી છેલ્લાપર છે. ઉદાહરણ અર્થે જ્યારે એક માણસ, ધાસ્તી, જફા, મહા દુઃખ અથવા અકસ્માત સંપત્ત ઇજાથી બેશુદ્ધ થાયછે, ત્યારે તેને ધબકો (શૉક) લાગ્યો કહેવાય છે. પછી સાવધ કરવા જેમ એમોન્યા, સુંઘાડવામાં કે પાવામાં આવેછે અથવા હથર ક્લોરોફૉર્મ કે કસ્તુરી વાપરેછે, તેમ આલ્કોહૉલ આવેછે. ધાસકો લાગેછે ત્યારે દરદો બેહોશ થઈ પડી રહેછે, શરીર ઠાંડું અને ક્રિફ્ટું પડી જાયછે, પરસેવાના સ્વેદ નીકળે છે, નાડી નાની, નખળી અનિયમિત દોડેછે, અને શ્વાસ ધીમો ચાલેછે. દેહની આ ગતિમાં ખાન્ડીનો ઉપચાર ધણી ચતુરાઈથી થોડા માત્રા (દોઝ) માં સંભાળસાથે કરવો જોઈએ. કારણ, આપણે જોયું કે આલ્કોહૉલનો મોટો જથ્થો પોતેજ બેશુદ્ધિ અને ભયંકર (શૉક) શૂન્યતા પેદા કરેછે. ધબકો (શૉક) માં બેજાં ને તંતુસંબંધી રચનાની એવી સ્થિતિ થાયછે કે તેના યોગથી તેના આધારે ચાલતાં પ્રાણધાર કૃત્યો બંધ પડવા યોગ્ય થાયછે, તે અસર કાઢાડી નાંખવામાં આલ્કોહૉલ સહાય થાયછે, જેથી

પેલાં કૃત્યો પાછાં છૂટથી ચાલવા માંડે છે. અને શુદ્ધિમાં આવે ત્યાં સુધી તે અસર ચાલુ રાખવા ધણા યોગ્ય વજનમાં તે ફરી ફરી આપવો પડે છે. કારણ, જ્યારે ધબકા (શૌક) ની અસર જતી રહીને પાછી હોશિઆરી આવે છે, ત્યારે ધબકાના જોરના પ્રમાણમાં જે પ્રતિક્રિયા થાએ છે તેના યોગે શરીરઉત્થાતા અને લોહીનો જોશ વધે છે, અને તે ધાસ્તીકારક અપકાર કરે છે, માટે જે ધબકાવેળા દારૂનો ઉપચાર કૌશલ્યતાથી ન કાઢી હોય, તો અધિક હાનિકારક થઈ પડે છે. મુખ્યકરીને બેજાને લગતી ઇબ્જની બેશુદ્ધિમાં આવી સંભાળ અધિક રાખવી પડે છે. જ્યાં ધબકાથી થતી બેશુદ્ધિનું કારણ માલમ નહીં હોય, ત્યાં ઇબ્જીજ સાવચેતી વાપરવી જોઈએ; તથા જે તે દરદી ઘુરત મૃત્યુ પામે એટલી ધાસ્તીમાં ન હોય, તો બેહતર કે તે ઉપચારથી દૂર રહેવું.

તાઈશોઈડ જેવી ચોક્કસ તાવના રોગમાં બેજા અને ખીજી મજબૂતતુસંબંધી વ્યવસ્થાની મંદ સ્થિતિ પ્રસિદ્ધ થાય છે, અને ભયંકર વલણ પકડતી બને છે, ત્યારે તેમને ઉત્તેજન્ય ન રાખાય, તો જીવાધાર કાર્યો એટલાં સુસ્ત બને છે કે તે બંધ પડવાનો ભય રહે છે. આવી ગતિમાં યોગ કલાક કે દાહાડા જીવાધાર રાક્ષિત ટકાવી રાખવામાં આવે, તો દરદીનો સારા થવાનો જોગ સમવાય છે. તેવા વિક્રમમાં દારૂનો ડાહાપણ સાથે ઉપચાર આપણા ખીજી ઉપાયને સાહાય કરે છે. ઝેરી તાવના વિશેષ જોસના સબબથી મુખ્યકરી હૃદય રાક્ષિતહીન થઈ ધડકતું બંધ પડી મોત નિપજે છે તથા તાવના ઝેરી યોગે દરદીની આંખો ધેરાયલી હોય છે, તે ધીમે બડબડતો લવાશે કરે છે, શ્વાસ જડકથી ચાલે છે, ચામડી સૂકી અને ગરમ રહે છે, જીભ પર સફેદ થરનું વેટન બંધાય છે, તથા હાથ પગો ચમકે કે ઉંઝે. એવી વેળા યોગે શરીર કે બ્રાન્ડી જેમ ધડીધડી આપવામાં આવે છે તેમ જીવનરાક્ષિત ટકાવી રાખાય છે, ચામડીની અધિક ઉત્થાતા નરમ થાય છે, આંખો સાફ અને સ્થિર બને છે, નાડી ભરેલી અને મજબૂત ઉંઝે, જીભ સાફ અને ભીની થાય છે, શ્વાસ સહેલ લાગે છે, અને સર્વે લાગણીઓમાં આરામના ચિન્હો જણાય છે. પણ આહિ આલ્કોહૉલ શું કરે છે? નહીં કે તે દરદીને ખરેખરે પૌષ્ટિક ખોરાક આપે છે, પણ તાવના ઝેરથી મંદ થતાં મજબૂતતુસંબંધી સ્થળો અને હૃદયને જગૃત અને ઉત્કેરણ કરે છે તથા તેમના આધારે ચાલતાં શરીરનાં ખીજાં સમૂહનાં કાર્યો મંદ પડી અટકી જતાં,—અર્થાત, મોત આવી જતાં અટકાવે છે. તાવના ઝેરથી મંદ પડેલી મજબૂતતુ વિકારી રચના આલ્કોહૉલના યોગે ચલિત અથવા ચપળ રહેવાથી ખીજી જીવાધાર રાક્ષિતઓ પણ ચપલ થાય છે. હવે કોઈ સવાલ કરશે કે આમ કરવાથી જીવાધાર રાક્ષિતઓ જલદીથી થાકી કે ખપી જતી રહે તો? એમ થાય છે ખરું; પણ કોઈકોરોશ વગર એકદમ મરવા દેવાના કરતાં એટલો જોખમ એવો લાભકારક છે; કારણ કે એ ઉપચાર હોજરીમાં ઉછળેલા અટકાવી ખોરાકને ટકવા અને પચવામાં સાદ્ય થાય છે, અને તેથી જીવાધાર રાક્ષિત પૂરી પડાય અને ટકવી રાખાય છે તથા ધસારો ખમી શકાય છે. એક આગબોટ તોફાની દરિયામાં હોય ને બંદરમાં જઈ પૂગાય એટલા જ કોલસાનો થોડો જથ્થો પાસે હોય, ત્યારે તોફાનમાંથી ડુબતાં બચવાને વરાળ પેદા કરવા જેટલો કોલસો પહેલાં બાળવો જોઈએ કે તુફાન વહી જાય, ત્યાં સુધી ટકી શકાય અને વળી એવી આશા પણ રાખીએ કે બાકીના રસ્તા માટે કોલસો આપનારે ખીજું કોઈ વહાણ તેટલામાં કદાચ મળી આવશે. મજકુર

દરદીઓની સ્થિતિમાં એમજ બનેછે. આવા સમયે આલ્કોહોલની ફાયદાકારક અસર જેઓ તંદુરસ્ત હાલતમાં મૂદલ દારૂ પીતા નથી તેમને ઘણી ઉત્તમ થાયછે; પણ રોજ પીનારમાં ઉપલી જેવી માંદગીમાં આલ્કોહોલનો ઘણો ભાગ અસર કર્યા વગર વ્યર્થ જાયછે અને તે પછે પણ તેની અસરમાં કાંઈ લાભની આશા રાખી શકાતી નથી. જ્યારે તંદુરસ્ત સ્થિતિમાં ઉબ્બુતા આપનાર તરીકે આલ્કોહોલ નકામો ગણાયો છે, ત્યારે તાવના શરીરમાં વિશેષ ગરમી હોય તે વેળા અધિક ઉબ્બુતા આણું રહેવાથી દરદીના ઓરાકમાં જતા તેલવાળા પદાર્થો ઉપરાંત શરીરમાંલે રહેલી ચરબી પણ ખપી જાયછે, જેથી દરદી પાતલો થાયછે અને લેવાઈ જાયછે, તેવી વખતે તાવનું જોર નરમ પડે તેટલો સમય લીધિગના વિચાર પ્રમાણે આલ્કોહોલની કાર્યન અને હેડ્રોજન તાવની ગરમીનો ઓરાક થઈ પડવાથી દરદીના શરીરમાંની ચરબી ખપી જતી બચાવેછે; તેથી તે દરદીને ફાયદાકારક ધારવામાં આવેછે. પણ હાલની શોધ પ્રમાણે તાવમાં શરીરના મંજ્જતંતુસ્થળ અને તેની ઉપર આધાર રાખનારાં પાચન અને પોષણક્રિયા વગેરેના કાર્યો મંદ પડેછે, તેથી શરીરશક્તિની પૂર્ણી ન થતાં તે ઘટી જાયછે અને માત નજીક આવવું જાયછે. એવી વખતે આલ્કોહોલ ઉપલા મંજ્જતંતુસ્થળની શૂન્યતા કાઢી તેનાપર આધાર રાખનારાં બીજાં કાર્યો સ્વભાવિક ગતિમાં આવેછે; અને તેથી દરદીની પોષણશક્તિને ટેકો મળેછે જેથી તાવની ઝેરી અસરનો અટકાવ કરવાના બીજા ઉપાય કામે લગાડાય એટલો વખત દરદીની શક્તિ જળવાઈ રહેછે. ખરેખરી રીતે આવી વખતે આલ્કોહોલ તેની અસરોમાં અસ્વભાવિક ઉરેકરનાર નહીં કેહેવાય; કારણ, તે હૃદય અને બેભનને તેનાં કુદરતી મીજન ઉપરાંત ઉરેકરતો નથી; પણ તાવના ઝેરથી મંદ પડતી હાલતને તેજસ્વી કરી સ્વભાવિકપણાંપર લાવી મેલેછે. પણ તેમજ ચાકસરીતે અને પૂર્ણપણે કરવામાં અતિઘણી સંભાળ અને ચતુરાઈ વાપરવી જોઈએ. આલ્કોહોલ ઝેરી તાવમાં ગુણકારી છે તેનું બીજું પણ કારણ જણાવવામાં આવ્યુંછે. તાવ લાગુ પડવાના બીજાં કારણોમાં એક કારણ લોહીમાં સ્ફક્ત ઝેરી જનુઓનો પ્રવેશ છે અને ડાક્ટર ડબ્લ્યુ ફ્રે તેનાં અતિ ખારીક અવલોકનથી એક મનોરંજક રિપોર્ટમાં કહેછે કે જનું લોહીમાં પ્રવેશ કરી જે વ્યાધિ પેદા કરેછે તેનો દારૂ માંહેલો આલ્કોહોલ અને ઇથરવાળા તેલ અટકાવ કરેછે. આલ્કોહોલ તેમજ બીજા ઔષધી પદાર્થોમાં એવો ગુણ રહેલો હોયછે કે જેમતેઓ તંદુરસ્ત હાલતમાં ઝેરી અસર કરેછે, તેમ દરદી હાલતમાં દવારૂ થઈ પડી દરદીને રોગથી છૂટા કરેછે અને તેની ઝેરી અસર તેના ઉપર થતી નથી. જેમકે ધનુર્વાંત અથવા દાંતકીલ્લી (લૉકન્સ)માં દરદીને ક્લોરલહાઇડ્રેટ નામની દવાનું મોટું વજન આપેછે અને એ દવા વારંવાર સંભાળથી આપવાથી ખરેખર તે ખૂબા દાંતકી રોગનાં દુઃખદાયક ચિન્હો જરૂર નરમ પડેછે તથા કેટલીક વખતે મટીપણુ જાયછે. પણ ધનુર્વાંત (ટેટનસ)માં વાપર્યા જેટલુંજ એ દવાનું વજન જે એક તંદુરસ્ત માણસને આપવામાં આવે, તો તેની કેટલી ઘણું કરી માત નિપજવાનો ભારે જોખમ છે. નિરોગી અને રોગી માણસ ઉપર આલ્કોહોલની અસર આપણે એમજ સમજવી. આલ્કોહોલનું જેટલું વજન તાવમાં ગુણુ કરેછે, તેટલુંજ તંદુરસ્ત માણસને છાકટ અને મંજ્જતંતુવિકારી રચનાને ત્રાસદાયક

રીતે મંદ કરે છે. પણ તાવમાં એથી ઉલટું જ છાકટપાણીનાં કોઈ ચિન્હ વગર બેજું તેના કાર્બોમાં ખુલ્લું ને સાફ બનતું જાય છે. ડાક્ટર કાર્પેન્ટર કહે છે કે એડીનબરોમાં ૧૮૩૬-૩૭ ના વરસમાં તાઈફોઈડ તાવની મરતી ફેલાઈ તે વેળા એક ડાક્ટરે દર્દી-એને સાજ કરવા આલ્કોહૉલનો ઉપચાર કર્યો અને ખીજાએ તેમ ન કર્યું તેનું પરિણામ એ નિપજ્યું કે આલ્કોહૉલ વગર જે એને ઉપાય થયો તેમાંથી જેટલા મરી ગયા તેનો ૬ જેટલા પણ જેમને આલ્કોહૉલ આપ્યો તેમાંથી મરણ પામ્યા ન હતા. આપણે આગળ કહ્યું છે કે તાવમાં આલ્કોહૉલનો ઉપચાર ઘણી ચાતુર્ય અને કૌશલ્ય-તાથી યોગ્ય પ્રસંગે જોઈને કરવો પણ એક યોગ્ય કેસમાં યુલુ થાય માટે બધાજ તાવના દાખલામાં ઉપચાર ગણીને દારૂની બાટલી ઉપાડવી નહી. જેમ ખીજાં ઝેરી ઔષધ ડાક્ટરનાજ હાથમાં જખરાં ધારદાર હથીઆર છે, તેમ દારૂ જેવું બંધકર એાજર અનુભવી ડાક્ટર સિવાય ખીજના હાથમાં પ્રાણધાતક થઈ પડે છે. ડાક્ટર મેકનોટન જેન્સે ખાસગી ધરાક સિવાય, કેર્કફિર હોસ્પિતલમાં જન્યુઅરી ૧૮૭૩ થી જૂન ૧૮૭૯ સુધીમાં ૮૯૯ ટાઈફસ, તાઈફોઈડ, અને ખીજ સાધારણ તાવનાં દર્દની દવા કરી હતી. તેપરથી તે ૧૮૭૫ નાં એક દબલિન વૈદ્યકપત્રમાં ૩૧૦ તાવના દાખલાનું પત્રક (ટેબલ) આપે છે જેમાં ૨૨૦ ને દારૂ મળ્યો નહોતો; પણ ૫૮ ને કલારૈટ અને ૩૩ ને પ્રાન્ડી આપ્યો હતો. આ માંહે ૧૧૦ ટાઈફસ તાવવાળા હતા, જેમાંનાં ૨૬ નેજ દારૂ આપ્યો હતો અને એ તાવવાળામાં મરણની સંખ્યા સેકેંડે ૮ હતી અને ખીજ જાતના તાવોમાં સેકેંડે ૩૬ હતી. ડાક્ટર જેન્સ પોતાની અજમાયશ ઉપરથી સાર કહોડે છે કે “તાઈફસ અને તાઈફોઈડ તાવમાં આલ્કોહૉલ ઘણી કીમતી દવા છે પણ આવી તાવના દાખલામાં મોટા ભાગને એની જરૂર નથી, અને તેનો ઉપયોગ ખીજાં દરદો દાખલ કરવા યોગ્ય થાય છે. તાવમાં પ્રથમથીજ આલ્કોહૉલ આપવો એ અનુચિત છે. એમાં જે એ અટાટ પીનારા હોય તે એ આલ્કોહૉલથી નહિ, પણ તે વગર સાજ થાય છે. તરૂણ દરદીનો ધારૂ છે કે આલ્કોહૉલ વગર તે એ સારી રીતે સાજ થાય છે, તાવના પહેલાજ દિવસોમાં આલ્કોહૉલનો અવિચારી ઉપયોગ કરવો કે હુલડ જીદથી અલાચા કરવો અને તેનું પ્રમાણ વધારતા જવું—(જોકે ચિન્હોથી જણાય કે તેથી ફાયદો થતો નથી અને નુકશાન થાય છે)—તો તેવી ચાલ ઘણી સંતાપભરેલી છે.”

વળી જ્યારે પાકેલા સોજા અથવા જખમમાંથી ૫૨ વહે છે અને મુખ્યકરીને જ્યારે દરદી નાતવાન હોય છે, ત્યારે ૫૨ વહેવાથી તેની નબળાઈમાં વધારો થઈ સઘળી શરીરશક્તિ અધિક નબળી અને મંદ પડી જાય છે તેથી તેનો જખમ રૂઝાતાં વિલંબ લાગે છે. અને તેમાં કોઈ વખતે તેનો જીવ પણ જાય છે. એવી વેળા આલ્કોહૉલ આપવાથી મજબૂત તથા ખીજ શક્તિ એ સતેજ થઈ જખમને જલદીથી રૂઝ લાવવામાં મદદગાર થઈ પડે છે. જેમ તાવમાં તેમ આમાં પણ મંદપણાની હાલત થાય છે અને આલ્કોહૉલ યોગ્ય વજનમાં સંભાળથી આપતાં પાકેલી સૂઝ નિરોગી હાલતમાં આવતી જાય છે; અને સાજ થવામાં તેને મદદ મળે છે. એજ પ્રમાણે અંગનો કોઈ ભાગ કાપી કહાડવો પડે છે, ત્યારે વાહાડકાથી કીધેલા જખમ દરદીની આગળી અશક્તાને લીધે સુગમતાથી રૂઝાવા બદલ પાકે છે, અને જે ૫૨ થાય છે, તે ઘણું વહેવાથી દરદી વિરોધ નબળો થતો જાય છે અને મોતમાં ડુબતો માલમ પડે છે.

આવી વેળા જીવાધાર શક્તિઓને, તેમાં મુખ્ય તંતુવિકારી કાર્યોને ઉત્તેજિત રાખવા આલ્કોહૉલનો ઉપયોગ કરવો પડેછે. આપણે પાછળ જણાવ્યું છે કે આરોગ્ય સ્થિતિમાં માનવ અર્થે દારૂનો અણુધરતો ઉપયોગ કરનારને જ્યારે સૂઝ ચડેછે, ત્યારે તે રૂબરૂ બદલ પાક ઉપર ચડેછે પણ અહિં તેથી ઉલટું નારાકારક પડવાળા સોજામાં આલ્કોહૉલ ગુણુ કરેછે.

પેટમાં ચૂળ કે આંકડી આવેછે, અથવા પવનથી પેટ કુલાયું હોયછે, તો સાધારણ અજમાયશ પ્રમાણે દારૂ પાછને સાફ કરવામાં આવેછે. ખેરાક તેથી આરામ થાયછે. ખીજા ઇલાજની ગેરહાજરીમાં એ ઉપાય કરવો કીક છે; પરંતુ આ ઉપચાર કરવા પૂર્વે ચૂળ, આંકડી કે પેટમાં પવનનું દરદ છે કે નહી તેની ખાતરી કરવી જરૂર જોઈએ નિકર કોઈ અંતર અવયવની તીક્ષ્ણ સૂઝને લીધે ઉપલાં જોવાં ચિન્હ હોય, તો તેમાં આલ્કોહૉલનો ઉપચાર આગમાં તેલ રેડવા જે મ હાનિકારક થાયછે.

હાલના વૈદ્યજ્ઞાનના ફેલાવા સાથે દવા અર્થે પણ દારૂ આગળ કરતાં ઘણા ઓછા જથ્થામાં વપરાવા લાગ્યેછે. જાહેર ઑસ્પિટલોમાં ચાલતા દારૂના વપરાસ પાછળ લાગતા ખર્ચમાં ઘટોડા કરવાના વિચારથી લંડનમાં ૧૮૮૩ ના સાલમાં તકરાર ઉઠી, તે ઉપરથી જૂદી જૂદી ઑસ્પિટલોમાં કેટલો દારૂ ખર્ચે તે જણવા સાફ ડાકટર ડી. બર્નસ એણે દરેકના સેક્રેટરીને લખી પૂછાવ્યું, તેના જવાબમાં મળેલી હકીકત ઉપરથી જણાયછે કે કેટલીક મોટી દરદીરાળા (હનફ્રમરીઝ) માં અગત્ય જોગ દવા સિવાય ખોરાક સાથે આલ્કોહૉલ મુદલ અપાતો નથી. ‘મેન્ચેસ્ટર રોયલ હનફ્રમરી’, ‘વેસ્ટ મીન્સ્ટર ઑસ્પિટલ’ અને ‘હલ જનરલ હનફ્રમરી’માં, ઉપલી રીત ચાલુ છે. ‘લંડન ટેમ્પરન્સ ઑસ્પિટલ’માં સઘળાં દરદામાં દારૂ વગર માવજત કરવાના અખતરા ઉપરથી ત્યાંના ડાકટરો મત આપેછે કે દરદીઓને ખોરાક અને દવામાંથી આલ્કોહૉલ બંધ કરવાથી મોટો ફાયદો થયોછે. લંડનની ઇસ્પીટાલોમાં જેટલો આગળ દારૂ અપાતો હતો તેથી હાલમાં ઓછો થતો ચાલ્યોછે અને દૂધનો ખર્ચ અધિક થયોછે. કેમકે, એકવાર દારૂની જે અગત્યતા ધારવામાં આવતી હતી, તેથી અજમાયશ ઉલટું સિદ્ધ કરેછે. દાખલા તરીકે, આરથોલિમિયુ ઑસ્પિટલમાં દારૂ પાછળ લાગતા ખર્ચ ૧૮૫૨ માં ૯૨૯ પૌંડ હતો; ૧૮૬૨ માં ૧૯૩૮ પૌંડ અને ૧૮૭૨ માં ૨૧૯૮ પૌંડ હતો; પણ તે પછી ૧૮૮૨ માં તે ૧૩૩૯ પૌંડ જેટલો ઓછો થઈ ગયો. યૂનિવર્સિટી કૉલેજ ઑસ્પિટલમાં આલ્કોહૉલ પાછળ લાગેલો ખર્ચ ૧૮૫૨ માં ૨૬૬ પૌંડ, ૧૮૬૨ માં ૫૪૮ પૌંડ, ૧૮૭૨ માં ૬૩૬ પૌંડ, પણ પછીથી ૧૮૮૨ માં ૪૬૪ પૌંડ જેટલો ઓછો થયો. વેસ્ટમિન્સ્ટર ઑસ્પિટલમાં ૧૮૫૨ માં આલ્કોહૉલ મોટે થયેલો ખર્ચ ૩૬૮ પૌંડ, ૧૮૬૨ માં ૬૩૯ પૌંડ, ૧૮૭૨ માં ૫૪૩ પૌંડ અને ૧૮૮૨ માં ૨૦૭ પૌંડ અથવા ૧૮૫૨ ના સાલ કરતાં એ ઓછો હતો. હવે દૂધ પાછળ થતા ખર્ચના આંકડા જોતાં માલમ પડેછે કે આ ઑસ્પિટલોના ડાકટરો આલ્કોહૉલના મુકાબલામાં દૂધ કેટલું વધારે ઉપયોગી છે તેપર સાફ ધ્યાન આપેછે. જેમકે, આરથોલિમિયુ ઑસ્પિટલમાં દૂધ મોટે ખર્ચેલા ૧૮૫૨ માં ૬૮૪ પૌંડ, ૧૮૬૨ માં ૯૬૬, ૧૮૭૨ માં ૧૨૧૪, અને ૧૮૮૨ માં ૨૦૧૨ હતા. ઝેનર મિરાળ ગાઈ ઑસ્પિટલમાં દૂધ પાછળનો ખર્ચ ૧૮૫૨ માં ૨૩૬ પૌંડ અને ૧૮૮૨ માં ૧૪૪૮ પૌંડ હતો; અને લંડન ઑસ્પિટલમાં

૧૮૫૨ માં ૪૨૬ પૌંડ અને ૧૮૮૨ માં ૨૪૨૭ પૌંડ હતો. હાલ લંડનની ઝમ્ક ઑરિપટલમાં સઘળા દરદીઓની માવજત આલ્ફોર્ટલ મુતલગ વાપસ્ટા વગર થાયછે અને તે ઝમ્કલે સૂધી કે જે દવાઓ ટ્રિકચરના આકારમાં વપરાયછે તેમાં રિપરિટ હોવાને લીધે તેમની ગ્લીસરીનમાં બનાવટો કરીને વાપરેછે.

‘લોંગફૂડ પૂઅર લો યૂનિયન’નાં ડાક્ટર ઝમ્સ. નીકળની ૧૯ વરસ દારૂ વગર દરદીની માવજત કરવામાં ફતેહ ઉપરથી આ લંડન ટેમ્પરન્સ ઑરિપટલ પહેલી સ્થાપનામાં આવી. લંડનની ‘મિટિશ લાઇંગ ઇન ઑરિપટલ’ માં ત્યાંના વડા ડાક્ટર જેમ્સ ઝેડમન્ડસે ૧૮૬૭ માં અલોજ અપ્પતરે સલાવવાની ઝમ્ક દરખાસ્ત મુકી અને પછી ઝમ્ક વરસની અજમાયશ ઉપરથી જાણાયું કે મા અને જન્મલાં બન્ધાંની મૃત્યુ ટીપના આંકડા ઝમાછા થયા. પણ આ ઑરિપટલના ફૂડમાં નાણું ભરનારાઓને દારૂના વેપલા સાથે વિરોધ સંબંધ હતો, તેથી તેઓ સામે થયા, ઝમ્કલે જે વરસ પાછળથી ‘નૅશનલ ટેમ્પરન્સ લીગ’ તરફથી ઉપલી ‘લંડન ટેમ્પરન્સ ઑરિપટલ’ નવીજ સ્થાપવામાં આવી. આ ઑરિપટલ પર રફતે રફતે લોકનું ધ્યાન ધાળું ખેંચાવા લાગ્યુંછે અને તેની ફતેહના દાખલા ઉપરથી ખીજી લંડનની ઑરિપટલોમાં દારૂનો વપરાસ ઓછો થતો ચાલ્યોછે. ઝમમાં દસ વરસમાં રહેલા ૨૨૭૮ દરદીની માવજત થઈ હતી અને તેમાં મોતની સંખ્યા સેંકડે ૫ જેટલી હતી. ખીજી ઑરિપટલો જેવા અહિપણુ દરદીના તેમજ વહાડકાપના સાધારણુ દરદીઓ, તેમ ખીજી ખીકટ બિમારી જેમકે પેટ ચીરીને છાકફં કાઢવાનાં, પેટ ચીરી ચરખીના ગોળા કાઢવાનાં, પથરી કાઢવાનાં, જાંઘ આગળથી પગ કાપી કાઢવાનાં અને સડતા (કેનસરસ) ગાંઠ કાપવાનાં કામ ફતેહમંદીથી કરવામાં આવ્યાં. દસ વરસના અરસામાં આલ્ફોર્ટલ ખેજ દરદીઓને માટે કાંઈ યુલુકારક પરિણામ વગર માત્ર અજમાયસ ખાતર વાપસ્ટો હતો. ૧૮૭૫ થી ૧૮૮૪ સૂધીમાં ડાક્ટર ઝેડમન્ડસની સંભાળ હેઠળ ૪૦૧ વહાડકાપના સખત કેસ હતા, જેમાંના ઝમ્કને માટે પણ આલ્ફોર્ટલ વાપરવામાં આવ્યો ન હતો. આ ૪૦૧ માંથી ૮ મરણુ થયાં હતાં ઝમ્કલે સેંકડે માત્ર ૨, જે મોટી ફતેહ દેખાડેછે. આ ઑરિપટલમાં ૫૩ ટાઇફાઇડ તાવના કેસમાંથી ૬ મોત થયાં. આ તાવવાળામાં ૨૦ દારૂ પીનારા અને ૩૩ દારૂનો ઉપયોગ નહી કરનારા હતા અને જે છ મરણુ પામ્યાં તેમાંના પાંચ દારૂ પીનારા હતા. આ ઑરિપટલમાંના ટાઇફાઇડ તાવના કેસોની હકીકત પ્રકરણુ પૂરે થતાં આપેલા કોઠા ઉપરથી જાણીશો.

ડાક્ટરોનો વર્ગ દારૂના ઉપયોગથી ચાલતી આવેલી હાનિ ઉઘાડી પાડવામાં કોઈ રીતે પાછળ રહ્યો નથી; જોકે હજી તેમને ધણું કરવાનું છે. આ વાત નીચલા ફકરાઓ સાબિત કરેછે.

૧૭૨૫ માં ડાક્ટર જ્યોર્જ રોન તેનાં પુસ્તકમાં લખેછે કે કુદરતે અને તેના બનાવનારે દારૂઓને શરીરના પોષણુ અર્થે કે સાધારણુ પીણું તરીકે નિર્માણુ કર્યા નથી. રિપરિટે મનુષ્યમાં દારૂગોળા કરતાં ઝમ્ક અધિક હાનિ કરીછે.

૧૭૪૭ માં ડાક્ટર જેમ્સ લખેછે કે “ દરેક પુરૂષ જે દારૂનું ગ્લાસ પીખેછે તે ઝમ્ક ધરને આગ લગાડી બાળી મૂકવા કરતાં વિરોધદાઇના અપરાધી છે; અને તેટલાજ માટે મીઠા દારૂઓ ધરના ઝમારડાનો ધણો ધારતીકારક સાબન છે. વળી

મહમદ જેણે પોતાના ધર્મના લોકને ખમીર ચઢેલા પાન પાણ મના કર્યાં છે. તેનાં હાથપાણને માટે હું અચરત થયા વિના રહી શકતો નથી.”

૧૭૯૪ માં ડાકટર ઇરાસમસ દાર્વિન વાઈનને સાધારણ વપરાસની અતિ દુષ્ટ ઓળખા અને હજારોને ઇજ્જતારક પદાર્થ કહેછે.

૧૮૦૨ માં બેડાઝ થોડાજ વાઈનના ચાલુ મધ્યમ વપરાસથી થતી નાતવાન અસર વિષે ભાર મૂકી કહેછે અને સંસારી તેમજ વૈદ્યક ઉપયોગમાં આવતા દાર્દથી નિપજતાં ઘણાં ધારિતકારક પરિણામો દેખાડેછે.

૧૮૨૯ માં દમ્બિનમાં છપાયેલાં ડાકટર જોશુઆ હારવી ઉપર લખેલાં પત્રમાં ડાકટર જોન રામ્સેન તકરાર ઉઠાવે છે કે આટલો લાંબો વખત સ્વધી માણસના મગજમાં સૌથી પ્રાણધાતક વહેમ ચાલુ રાખ્યાનો વૈદ્યક ધંધાએ બદલો દરેક વાતે વાળવો જોઈએ.

જોન હીગનખાતમ જેને વૈદ્યકવિષય ઉપર ઘણાં શ્રેષ્ઠ લખાણ કર્યાં છે અને જેને દવા દાખલ વપરાતા દાર્દ સામે દીર્ઘ દૃષ્ટિથી હિમ્મત ભેર લડાઈ ચલાવવા માટે ગાંડામાં ખપાવ્યો હતો તથા ઉચ્ચવર્ગવાળાઓએ તેના ધંધાથી બરતરફ કર્યો હતો તે ૧૮૩૬ માં કહેછે કે દાર્દ તદ્દન બંધ કરવાથી એક વરસમાં જેટલાં દરદેા સારાં કરી શકું કિંવા થતાં અટકાવી શકું તેટલાં એકસો વરસમાં બહોળી ધરાકી સાથે હું કરી શકતો નથી. આલ્કોહોલના ઔષધ તરફે છૂટથી ચાલતા વપરાસ સામે વારાફરતી ઘણાક નાનાંકિત વૈદ્યોએ હિમ્મતથી લખાણ ચલાવ્યા પછે ડાકટરો તરફથી ત્રણ જાહેર લેખપત્ર (ડિક્લેરેશન) થયાં છે જેમાંનું પહેલું (૧૮૩૯) ડાકટર જ્યુલ્સ જોફરીએ ધડી કાઢ્યું અને તે ઉપર સર ખી. પ્રાંડી, સર જેમ્સ કલાર્ક, સર જે. આયર, ડા. મારશાળ હોલ, ડા. એમ. ટોમસન, ડા. એમ. યુર (મહારાણીના ડાકટરો), પ્રોફેસર પાત્રીજ, પ્રોફેસર ફેવેન, વેવર્સ, એન્સ. ખી. કુપર અને ૭૮ વૈદ્યક ને રાજ્યજ્ઞાનનાં અપ્રેસરોએ સહી કરેલી છે. આ લેખપત્રોમાં જાહેર કર્યું છે કે તંદુરસ્તીને વાઈન, બિયર કે રિપાર્ટ ફાયદાકારક છે એ વિચાર ખોટો છે; માણસની સાધારણ તબિયતમાં એવો ઉત્તેજક (સ્તિમ્બુલંત) કાંઈ જોઈતો નથી; તેમના ઘણાં કે થોડા ઉપયોગથી કોઈ ફાયદો નથી કે ઘણાજ મધ્યમ પ્રમાણ વાઈકથી પણ ગુણ થયો નથી અને માટા જગ્યામાં લેવાથી મોડે વહેલે કાંઈ અપવાદવિના રાશીરને નુકસાન થયા વગર રહેતું નથી. આ પછે ૧૮૪૭ માં એક ખીજું લેખપત્ર (ડિક્લેરેશન) જોન દનલોપે કાઢ્યું જે ઉપર ૨૦૦૦ કરતાં વધારે ઘણાંજ નાનાંકિત ડાકટરોએ સહી કરી છે જેમાં સર, ખી. પ્રાંડી, સર જે. કલાર્ક, સર ડબ્લ્યુ. બરનેટ, સર જે. શ્રોપ્સ, સર એચ. હાલ્ડેન, સર એમ. મનરો, સર જે. મેકગ્રેગર, સર આર. આરનટ, ડાકટર. એમ. ફ્રેર, પ્રોફેસરો ગાઈ, અલન ટોમસન, મીલર, મેકલિયડ, ઇસિંગ્ટન, મેકફારલન, રેની, બુકાનન, પેરીસ, વીન્સલો, એમ્લીસન, સાઈમિ, અન્ડરસન, લોરી, મેકેનઝી, આર. ડી. ટોમસન, કુપર, સીમસનના નામો છે. આ લેખપત્રમાં પણ એવું જાણવું છે કે સઘળા અમલી પ્રવાહિઓના નિષેધ વીં પૂર્ણ તંદુરસ્તી જળવાય છે. તથા એવા સઘળા પાનના ઉપયોગનો રફતે રફતે કે એકદમ સદંતર ત્યાગ પૂર્ણ સલામતી ભરેલો છે. અને સઘળાજણ દાર્દ અને તેવા ખીજા અમલી પ્રવાહિઓનો નિષેધ પાળે તો મનુષ્ય જાતિની તંદુરસ્તી, ઉદય, વિવેક અને સુખાકારીમાં ખોટો વધારો થશે. હાલની વિદ્યાબળના સાહિત્યવાળી દાર્દનિષેધક હીલચાલ ડાકટર એફ. આર. લીઝન

“શું આલ્ફોર્ટોલ એક દવા છે?” એ નામના મથાળાથી ૧૮૬૬ માં છપાયેલા વિષય પછે ઉત્સુકથી શરૂ થઈ છે અને તેના આતરીપૂર્વક દૃષ્ટાંતમાં ૧૮૬૯ માં “ખ્રિટિશ મેડિકલ તેમ્પરન્સ એસોસિએશન” સ્થાપવામાં આવી જેમાં હાલ આસરે ૩૫૦ દાકતરો મેમ્બર છે અને તેના તરફથી ‘મેડિકલ તેમ્પરન્સ જર્નલ’ નામનું ત્રિમાસિક ચોપાનિયું છપાયે છે. આ ઉપરથી વૈદ્યકમંડળમાં આલ્ફોર્ટોલના ઉપયોગ વિષે ચક્રચાર જાગી અને ‘મેડિકલ તેમ્પરન્સ જર્નલ’માં દારૂનિષેધક હિલચાલમાં ડાક્ટરોની ફરજ એ મથાળાંવાળા ડાક્ટર મરનીના અસરકારક વિષય ઉપરથી ‘ખ્રિટિશ મેડિકલ જર્નલ’ દારૂના સવાલનું વિવેચન ઉઘડી લીધું. ડાક્ટર મેકમરની (૧૮૭૧) લખે છે—

“આલ્ફોર્ટોલવાળા દારૂએની ખરી ખુખી, આસિયત, અને હાલત વિષેનાં લોકમાં અંજાણપણું વૈદ્યકમંડળની દારૂનિષેધક હિલચાલ સાથની વર્તણૂકથી જે ઉત્તેજન મળે છે તેથી આ બાબદમાં સરચાર્જની વૃદ્ધીના રસ્તાનો દરવાજો ચપટ બંધ કરેલો છે. આ બાબદ ઉપર વૈદ્યક શિખામણ, વૈદ્યક રીત અને કદાચ વૈદ્યકશાસ્ત્ર સઘળાંએ લોકમાં એવું મત ઉત્પન્ન કર્યું ને ઉછેર્યું છે કે આલ્ફોર્ટોલ ખોદા તરફની નવાજેશ છે. આલ્ફોર્ટોલ પોષણકારક પદાર્થ છે એવી જૂલની પહેલ કાઢવા અને તે આજુ રાખવા માટે વૈદ્યકમંડળ જવાબદાર છે. લોકના સલાહકાર દાક્ટરો પોતાની આજ્ઞા કે દાખલાથી એવું શિખાડે છે કે તેઓ જીવસાનકારક નથી અથવા તેના વપરાસથી થતી હાનિ તરફ એકરકારી દેખાડે છે, જેનો સાર પણ એજ છે કે તેઓ તેને હાનિકારક સમજતા નથી. તેઓ શિખવતા હોય કે ન હોય, તોય લોકની દારૂ પીવાની રીત અને તે વિષેના વિચારના જોખમદાર તેઓજ છે; કેમકે, જ્યારે તેઓ લોકની જૂલ બાંજે નહિ, ત્યારે તેમનાપર શિખવ્યા બરાબરનો દોષ મુકાય છે. તેમજ તેઓ તેના પરિણામ માટે જવાબદાર છે; કેમકે, જે પ્રકાશિત માન તેમને અટકાવે, તે ફેલાવવા તેમનો ખાસ હક અને હેઠિ છે. પ્રાણુધાતક ખોટાં ઉધાડું પાડવામાં મિતપાનની હિલચાલ કરનારાઓ વૈદ્યકમંડળ તરફ નહિતો કોના તરફ નજર દોડવે? શારીરિક ઝેરના પરિણામથી પિડાતી કોઈકિમ સારી થવામાટે અને તેનાથી બચવામાટે ખીજ કોના આગળ અરજ કરે? એ નિરર્થક ઝેરના ઉપયોગનો નિષેધ પાળવાની દરેક માણસની કેવળ ફરજ છે, તે વાત વેગળી રાખી ડાક્ટરો જેઓ વાજખીપણુ અને સ્વભાવિક રીતે સઘળાંની તંદુરસ્તી જાળવવાના કુદરતી ભોમિયા ગણાય છે, તેમણે પોતાના દાખલાથી વિવેક અને પહેરજગારી વિષે બલિષ્ઠ અસર કરવાની કોશિશ કરતાં રહેવું....આમાટે હું કહું છું કે, સઘળા વૈદ્યક જાણકારોની ફરજ છે કે (૧) વૈદ્યકમંડળની મોટી સંખ્યાએ (એ ધંધાથી વેગળા ખીજ મોટા પરીક્ષકો બાદ) દારૂ સામે જે નિશ્ચિત મત બાંધ્યું છે તેના આધારે આલ્ફોર્ટોલ તદ્દન તર્ક કરવો અથવાતો (૨) સત્યતા જાણવા પ્રમાણિક કાળજી ભરી પાહેશથી. પોતે એ બાબદની પરીક્ષા કરવી; અને ઘણા વગર વહેમી અને મત બાંધવાને સમર્થ થયેલા પુરૂષો આલ્ફોર્ટોલના સાધારણ અને દવા દાખલના ઉપયોગને (કે જે ઉપયોગ દારૂની આસિયત વિષેના ખોટા ખ્યાલ ઉપર રચાયેલો છે) અગણિત દુષ્ટતાનું કારણ ગણે છે, તે વિચારતાં હું એવું કહું છું કે જે સઘળાઓ (ડાક્ટરો) દારૂના આવા વપરાસ માટે કોઈ પણ રીતે જવાબદાર ગણાઈ શકે તેમની આઈન ફરજ છે કે આ આખી બાબદ ઉપર તેની અગત્યતા

પ્રમાણે ધ્યાનધરી પ્રમાણિક પણે ચિત્ત રોકવું. હું એવું વિચારું કે મનુષ્ય જાતની દરિદ્રતા જાણી જોઈને અથવા સમજવા છતાં અજાણપણે વધારવાના ભારે દોષમાંથી વૈદ્યકમંડળને બચાવી લેવા, જો કોઈ/પણ ખીજ વિચારની લાગણી નહી, તો તેમના મોતબર ધંધાના માનની લાગણીનો વિચારજ તેમને જગૃત કરવાને પૂરતો છે.

“ પણ ધારે કે ઘટતી તપાસ પછે તેઓમાંના કેટલાક હજી માને કે ઔષધી પદાર્થોમાં એના વગર ચાલેજ નહી, પછે શું? કદિ કેટલાક ડાક્ટરોએ એમ કયું હોય અને તેમને એમજ માનવાનું વાજખી લાગ્યું હોય કે આલ્કોહૉલ ઉપયોગી ખોરાક અને જરૂરની દવા છે, તો પછી શું? ત્યારે હું તેમને કહું છું કે બુદ્ધતામાંની એાછીને પસંદ કરવી, તેમની ફરજ છે. નહીતો દવા તરીકે આલ્કોહૉલ ફરમાવેા અને તેમાં વારંવાર જો દરદી જીવતો રહેશે તો તેનાથી આખરે થાભી ન રહેવાય એવી અમલી પ્રવાહિની પ્રાણુધાતક લખ પેદા કરી હમેશા તેનો જોખમ તેમને ખેડવો પડશે. એક દરદ સાંકે કરવાની મરજીથી ન્યાં ધણા ડાક્ટરો જાણે છે કે વધારે ખાતરી અને સલામતી સાથ ખીજ ઉપાયો વાપરી શકાય છે, ત્યાં તમે એવી ચીજ આપો છો કે જે પહેલાંના કરતાં ખીજું વધારે જોખમ ભરેલું દરદ વારંવાર પેદા કરી શકે છે તથા જેથી દરદીના તંત્રમનને હેરાન કરી તેના દોસ્ત આસનાવોને છૂપી આકૃતમાં મુકે છે. વળી દારૂ અગત્યનાજ છે, અને તેમનામાં સાંકે કરવાની બધી શક્તિ છે, એવા ખ્યાલ તમે ઉભા અને મજબૂત કરો છો, જે મેં આગળ કહ્યું તેમ લોકમાં દારૂ પીવાની ચાલનો મૂળ પાયો છે અને તેના વેપલા અને સઘળી બુદ્ધતાની આડકતરી જડ છે. જોકે હું કાંઈ એમ નથી કહેતો જે સઘળા પીએ છે તે દારૂ તેમને મોટે સારો છે એમ ધારીનેજ પીએ છે; પણ હું એમ કહું છું કે આલ્કોહૉલ તેમને મોટે સ્વભાવિક રીતે અવશ્ય ખરાબ છે તે વાતની અજાણમાં સઘળા પીવાને શરૂ કરે છે ‘અને આ અણજાણપણું તરેહવાર જાતના નિશાવાળા દારૂની ડાક્ટર તરફથી બલામણ અને ફરમાસનું પરિણામ છે. અને યાદ રાખજો કે આલ્કોહૉલ વાપરી ઉપાય કરનારા કોઈ રીતે કાંઈ પણ ખાસ પ્રાયદાનો દાવો કરતા નથી, જેમ આ ચીજને પોતાના ઇલાજોની ટીપમાંથી તદ્દન કાઢી નાખી છે, તેઓ દારૂ વગરના ઉપાયથી દાવો નથી કરતા તેમ.”

આવા એકાગ્ર રાબેદાથી ચલિત થઈ ‘બ્રિટિશ મેડિકલ જર્નલ’ના અધિપતિ અરનેસ્ટ હાર્ટે દારૂનો સવાલ ઉચ્ચકી લીધો અને ૩૦ સપ્ટેમ્બર ૧૮૭૧ માં લખાણ કરી વૈદ્યકમંડળના પ્રૌઢ પુરોવાનાં મત મેળવવાની માંગણી કરી; પણ વળી એ સવાલનો કુડચો લાવવા એક સમાજ ભેગી કરવા જેટલી કોલેજના ડાક્ટર પાર્કસ અને ખીજ વિખ્યાત ડાક્ટરોની સલાહ લીધી. ડાક્ટર પાર્કસે સમાજ ભેગી કરવા કરતાં એક લખતપત્ર (ડેક્લેરેશન) તૈયાર કરી તેપર વૈદ્યકમંડળ પાસે સહી કરાવવાની સલાહ આપી. તે પ્રમાણે લખતપત્ર ધરી કાઢી સર જ્યોર્જ બેરોઝ, સર જોસ પેજેત અને મી૦ બસ્કનેદેખાડવામાં આવ્યું જેમાં તેમના કહેવાથી સહેજ સાજ પાઠફેર કરવામાં આવ્યો અને આ ઉપર ઉપલા ચાર જાણીતા ડાક્ટરો તથા સર એચ. હૉલ્ડેડ, સર વિલયમ ફરગુસન, સર રૈનલ્ડ મારટીન, સર દન્કન ગીબ, સર જોસ બેડલી તથા ઓરિપટલોને લગતા ખીજ ૨૬૯ આગેવાન તખીઓએ પોતાની સાક્ષ આપી. આ લખતપત્રમાં નીચલી કલમો હતી:—

“એવું માનવામાં આવે છે કે દરદી ધરકોને ડાક્ટરો અવિચારી રીતે દારૂ મારે છે તેથી ઘણા દાખલાઓમાં અતિમધુપાનની ટેવ પડી છે એટલા માટે નીચે સહી કરનારાઓ દરદાના ચોક્કસ દાખલાઓમાં આલોહોલનો વપરાસ છોડવાને જો કે અસાધ્ય છે, તોય એવું મત ધરાવે છે કે કોઈ પણ ડાક્ટરે ભારે જોખમદારીની સાવધ-ગિરી વગર આલોહોલ ફરમાવવો નહીં. તેઓ, એવું માન્ય કરે છે કે આલોહોલ કોઈ-પણ આકારમાં ફરમાવવો હોય, તો તેમ કરવામાં જેમ ખીજી કોઈ ઝાલમ દવા માટે સંભાળ રાખવામાં આવે છે તેમ ચાલવું. અને તેના વપરાસ માટે એવો હુકમ આપવો જેથી અધિક પીવાનો કે તેની ગરજ પૂરી થયા પછે તેનો વપરાસ ચાલુ રાખવાની મત-લાય કે બાહાનું કાઢી શકે નહીં.”

“વળી તેમનું મત છે કે ઘણા લોક એરાકની જીનસ હોય તેમ દારૂની ગણના કરી મૂકે છે; અને જ્યારે તેમના ધંધાવાળા જોડેલા તો ખીજે કોઈ વર્ગ તેની દુટ અસરો જોતો નથી અથવા તેનો ગેરઉપયોગ અટકાવવાની સત્તા ધરાવતો નથી, ત્યારે આલોહોલવાળા પ્રવાહિના ઉપયોગમાં ઘણીજ હદમાં રહેવાની ટેવ પાડવા માટે દરેક વૈદ્યક કામ ચલાવનાર પોતાથી બનતી કોશિશ કરવાને બંધાયેલો છે.”

“વળી એવી સાબૂત ખાતરી થઈ છે કે આ દેશના મજૂરિયાત વર્ગના લોકમાં દારૂનો મોટો જથ્થો પીવાય છે. તે હવડાંના કાળમાં સૌથી મોટી દુટતા છે, જેથી એ વર્ગની તંદુરસ્તી, સુખ અને કલ્યાણનો ખીજી કોઈ કરતાં ઘણો વધારે નાશ થાય છે. માટે નીચે સહી આપનારા, દારૂનો વપરાસ દાખલા અને બરોબર હદમાં મુકવા તથા રફતે રફતે દારૂ નિષેધની ટેવ દાખલ કરવા સારું જે વાજખી કાયદો અસરકારક થઈ પડે તેને ટેકો આપવા ખુશી છે.”

આ લેખ ઉપરથી વૈદ્યક મંડળની સામાન્ય વળણ શું છે તે શાખિત થાય છે. તેમાં આજના જમાનામાં સૌથી મોટા ગણાયેલા ડાક્ટરોના ખાસ મત અમે નીચે ઉતારી-એમ જીએમ. રૅન્ડ સંખ્યાબંધ લોકમાં શરીરરચનાની તંદુરસ્ત તેમ રૅન્ડી હાલતમાં દારૂથી થતી અનેક પ્રકારની રિયતિનું જોખમ અવલોકન કરેલું અને પોતાની મોટ-પને લીધે થોડા વર્ષોમાં લાખો દાખલા ઉપરથી અનુભવ એકઠો કરેલા તેમનાં મત આપણે બહુ માનથી સ્વીકારવાં જોઈએ.

સર એન્ડ્રુ કલાર્ક, એમ. ડી., એક. આર. સી. પી., (લંડન).

રાણીના સાધારણ ડાક્ટર (ફીઝીશિયન ઈન ઓર્ડીનરી), લંડન ઓસ્પિટલના ડાક્ટર અને પાઠ કહેનાર (લેક્ચરર) નાં ભાષણમાંથી લીધેલો ફકરો:—

“તંદુરસ્તી એક એવી સ્થિતિ છે કે જેને આલોહોલ કોહ/પણ પ્રમાણમાં ગુણ કરી શકતો નથી, એટલું જ નહીં, પણ તે એક એવી સ્થિતિ છે કે જેને આલોહોલ દસમાં નવ વખત નુકસાન કરે છે. તે હાલત, દેખીતાં નુકસાન વગર આલોહોલની અસર વારંવાર સાંખી શકે છે, પણ હું લાંબા વખતના અને સંભાળભરેલા વિચારથી ફરીને કહું છું કે તે એવી સ્થિતિ નથી કે તેને કોઈ પણ રીતે આલોહોલ ગુણ કરી શકશે: ના કદિ નહિ. તે સાંખી શકશે? કોહ વખત દેખીતાં નુકસાન વગર...પણ તેથી કાયદો પામશે? કદિ નહિ. હું એથી આગળ વધીને કહું છું. હું કાંઈ દારૂ નિષેધક મંડળીવાળા માફક બોલવાનો દાવો કરતો નથી પણ હું આશા રાખું છું કે સઘળો ઉગતો જમાનો દારૂ

નિષેધક થશે.....આજે મેં ઓરિપટલના વાડામાં જ્યારે નજર કરી અને જોયું કે દર દસ જણે સાત જણનાં દરદનું કારણ આલ્કોહૉલ છે, ત્યારે મારેથી અફસોસા કસ્યા વગર રહેવાયું નહીં કે આ સવાલ વિષેની ચક્રચાર પહેલાં કરતાં હજી કાંઈ વધારે પાધરી, વધારે ચોક્કસ, કે વધારે અસરકારક થઈ નથી.....આલ્કોહૉલના ગેરઉપયોગની દરામણી અસરો વિષે આ કરતાં અધિક સખત બોલો તે શું કહી શકું? આ સઘળાનો હું જ્યારે મારા પોતા સાથે વિચાર કરું છું, ત્યારે મેં ખીજી ગમ કહ્યું છે, તેમ મને એવો જોરસો થઈ આવે છે કે હું એકદમ ખીજે છેડે ધસી જાઉં, મારો ધંધો છોડી દેઉં, બધુંજ તજી દેઉં, અને એ પવિત્ર કામના યુદ્ધમાં તીકળી પડું અને સઘળા પુરૂષોને ઉપદેશ કરું કે—આપણા વંશના આ દરામનથી ચેતજો.”

સર હેનરી ટૉમસન. એફ. આર. એસ.;

બેલજ્યમના રાજવૈદ (સરજીવન એક્સ્પ્રાચ્યોરદીનરી) અને યૂનિ-વર્સિતી કૉલેજ ઓરિપટલના સરજ્યન કહે છે:—

“આ દેશમાં શરીર અને મતિની દુષ્ટતાનું વધારે મોટું કારણ દારૂના ઉપયોગ સિવાય ખીજું કાંઈ નથી. એવિયે મારી ઘણું થયું ‘ખાત્રી થઈ ચૂકી છે...’ કેટલીક જાતના ઘણા દુઃખદાયક મરજો જે મારી તપાસમાં તેમજ દરેક દાક્ટર પાસે માવજત મળે આવે છે તેમનો ઘણો મોટો પ્રમાણ રોજના સાધારણ રીતિ થતા દારૂના વપરાસથી કે જે વપરાસ રૂઢિ પ્રમાણે મધ્યમ પ્રમાણમાં પીવાનો ગણાય છે, તેને લીધે થતાં કહેવામાં હું કાંઈજ આવકો ખાતો નથી.....છેલ્લાં, સામઠા વિચાર કરતાં મને માલમ પડે છે કે તે કાંઈજ જોમ આપતો નથી, તે હૃદયની અને રક્ત નળીઓની દૃઢતા (tone) ફેરવી નાખે છે, તે મંજાતંતુની શક્તિ કમી કરે છે, તે કોષ/પણુ દ્રવ્ય બનાવતું નથી, અને મને તેમજ કોષ/પણુ જાનવરને ખોરાકની વસ્તુ માફક તેનો કાંઈપણુ ઉપયોગ નથી: સવાલની આ ખાજી મેં પક્ષો વિચાર બાંધ્યો છે કે આ સીજ ઘણાજ મધ્યમ પ્રમાણમાં પણ જીંદગીની કોષ/પણુ સ્થિતિમાં આવી પડેલા માણસ મોટે તદ્દન નકામી છે, સિવાય કોષ/ધણીજ અસાધારણ હાલત કે જેની પરીક્ષા કાબેલ અવલોકન કરનાર વિના ખીજો કોષ/જ સમજી શકે નહીં.”

બેનજામીન ડબ્લ્યુ. રીચર્ડસન. એમ. ટી., એમ. એ., એફ. આર. એસ., એલ. એલ. ટી., એફ. એસ. એ.;

(ફેલો ઓફ ધી રૉયલ કૉલેજ ઓફ ફીઝીશયન્સ ઓન્ડ ઓનરરી ફીઝી-શયન ટુ ધી રૉયલ લીતરરી પ્રંડ.)

“હું કેવળ પ્રયોગોના અવલોકનથી શીખ્યો છું કે આલ્કોહૉલ નામનો રસાયની પદાર્થ જીવતાં શરીર ઉપર તેનાં કૃત્યથી લોહીનું બંધારણ બિગડે છે, હૃદય અને શ્વાસ ને અનઘટતા ઉરકે રે છે, રક્તકેસવાહિનીને રૂબી કરે છે; પાચનક્રિયા ચલાવતા સાંચાઓના, કલેજાના અને ગૂરદાનાં કાર્ય તેના વપરાસના પ્રમાણ પ્રમાણે અધિક ઓછાં કરે છે, મજાતંતુસ્થળનાં કૃત્યની યથાસ્થિત ગતિને ધક્કો પહોંચાડે છે, શરીરઉષ્ણતા દાખી દે છે અને રનાયુરાક્ત ઓછી કરે છે.”

સર વિલિયમ ગલ. એમ. ડી., એફ. આર. એસ., એફ. સી. પી.

મહારાણીના ડાક્ટર (ફીઝીશિયન ઓફ સ્ટ્રાચ્યોરડીનરી) તથા પ્રીન્સ ઓફ વેલ્સના ડાક્ટર (ફીઝીશિયન ઓફ સ્ટ્રાચ્યોરડીનરી) અને ગાર્થ હોસ્પિટલના સલાહ આપનાર (કન્સલ્ટાંગ) ડાક્ટર.

આ જેવા જગપ્રસિદ્ધ વિદ્વાન ડાક્ટરની હાઉસ ઓફ લૉડસની ખાસ ચુંટી કહોડેલી કમિટી આગળ ૧૩ મી જુલાઈ ૧૮૭૭ માં લેવાયેલી જીજ્ઞાસાની નીચે પ્રમાણે છે. આ કમિટીમાં નિમાયતા લૉર્ડોના નામ:—લૉર્ડ આર્ચ બીશપ ઓફ કેન્ટરબરી, લૉર્ડ આર્ચ બીશપ ઓફ યૉર્ક, ડ્યુક ઓફ વેસ્ટમિન્સ્ટર, અર્લ ઓફ ઓન્સલો, અર્લ ઓફ મોરલી, અર્લ ઓફ કિમ્પલી, લૉર્ડ હાર્ટીસમીયર, લૉર્ડ પેનરીન અને લૉર્ડ ઓન્સલો છે. પ્રમુખ સ્થળે ‘હીઝ ગ્રેસ ધી ડુક ઓફ વેસ્ટમિન્સ્ટર’ હતા. વૈદ્યના હુન્નરમાં આ ડાક્ટરે લોકમાં તેમજ વૈદ્યમંડળમાં જે પ્રસિદ્ધિ મેળવી છે તેથી તેવા નરની ઉપલી ખાસ કમિટીમાં આપેલી જીજ્ઞાસાનાં લોકને જાણવાબેગ ભાગનો અહિં ઉતારો કરવો અત્યંત જરૂરી છે.

પ્ર૦—પ્રમુખ—તમે વૈદક મંડળમાં શું દરજ્જે ધરાવો છો તે આ કમિટી આગળ જાહેર કરશો ?

ઉ૦—હું કૉલેજ ઓફ ફીઝીશિયન્સનો ફેલો છું, અને ગાર્થ ઓસ્પીટલમાં સલાહ આપનારો ડાક્ટર છું.

પ્ર૦—આર્ચ બીશપ ઓફ યૉર્ક—આલ્કોહૉલના મધ્યમ કે હદ ખહાર ઉપયોગથી શરીર ઉપર કેવી અસરો થાય છે તે વિષે અને દવા તરફિના ઝમીના દવારૂપી વપરાસ વિષે તમારા વિચારો જાહેર કરવા માટે આજ રોજ તમને અહિં બોલાવવામાં આવ્યા છે. હું તમને થોડાક મુખ્ય સવાલ પૂછું અને તે પછે જે કાંઈ તમે ધટિત વિચારો તે તેમાં ઉમેરશો ? પ્રથમમાં, હું ધારું છું કે તમે આલ્કોહૉલ અને વાદન દવા યોગે કીંમતી ગણો છો ?

ઉ૦—હા, હું વિચારું છું કે તદ્દનજ તે વગર અમને કદાચ ચાલી શકશે.

પ્ર૦—તમે આલ્કોહૉલ વગર તાવનો ઉપાય કરવાનું માથે લેધ શકો છો ?

ઉ૦—હા, ગાર્થ ઓસ્પીટલમાં દરદી જે જીવાન હોય, તે મારી હંમેશા ઝમીવી રહે છે કે તેને આલ્કોહૉલ આપવો નહિ, તેનું મુખ્ય કારણ એ કે મારા અભ્યાસિઓ દરદની ગતિ જોઈ શકે અને તે કેમ સાફ થાય છે તે જાણે. ૨૫ વર્ષની અંદરના ધણા જીવાન દરદીઓને તાઈફસ તાવમાંથી કંમેમાઈલની આહથી સારા કર્યા છે.

પ્ર૦—અને બીજા કાંઈજ ઉપાય નહિ ?

ઉ૦—ના; બીજા કાંઈ ઉપાય નહિ, પણ હલકો ખોરાક.

પ્ર૦—ત્યારે (દવા વગર શું) તે દરદની કુદરતી ગતિ તપાસતા હતા ?

ઉ૦—હા, કેટલાક દાખલામાં તેમ કરવું તદ્દન સલામત બન્યું છે.

પ્ર૦—જે દાખલાઓમાં શરીર નિરોગી હોય અને દરદી જીવાન હોય તેમાં આલ્કોહૉલ દરદના કુદરતી દરે થવામાં શું ખલલ કરતો ધારવામાં આવે છે અને કાંઈ ફાયદો કરતો નથી ?

ઉ૦—બરોબર એમજ હું કહેવાને ઇચ્છું છું કે દરદમાં આલ્કોહૉલના વપરાસની ગણના વિષે હજૂ ધણી જૂલ છે.

પ્ર૦—હું ધારું છું કે તમે કમિટીને કહી જણાવશો કે તે જૂલ શું છે?

ઉ૦—હું એવું વિચારું છું કે આલ્કોહૉલ દર્દને સાર કરે છે એ ખ્યાલની જૂલ ફેલાયલી છે. (જ્યારે એવું છે કે દરદ આલ્કોહૉલની કોઈ પણ અસર વગર પોતાનો માર્ગ પસાર કરે છે ત્યારે) આલ્કોહૉલમાં કોઈ પણ ફાયદો હોય, તો તે તેની મજબૂતગુરુચના પર થતી અસરથી છે, જેથી જે ક્રિયાઓ દરદીના શરીરમાં ચાલે તેનું બાન-જલાવી દે છે. વળી હું એવું માનું છું કે ઔષધ તરીકે કદિ આલ્કોહૉલ વગર આપણને ન ચાલે તોપણ હજૂ તે ઘણાજ હદ બહાર ફરમાવવામાં આવે છે.

પ્ર૦—આલ્કોહૉલની દવા તરીકેની અસરના સામાન્ય સવાલના સંબંધમાં તમારા કહેવા ઉપરથી હું એવું સમજું છું કે તમારા મત પ્રમાણે દવા તરીકે એનો સદનતર ત્યાગ થઈ શકતો નથી; પણ અમારો સાધારણ વિચાર એવો છે કે એનો ઉપયોગ એમણે કરી શકાય?

ઉ૦—હા; હું વિચારું છું તે કમતી કરી શકાય.

પ્ર૦—અને વારંવાર તે સદનતર મૂકી દેવાય?

ઉ૦—ઘણીવાર તે વગર રહેવામાં ઘણા ફાયદો થાય છે.

પ્ર૦—અને જ્યારે તમારા ધ્યાનમાં એવું લાગે કે એક દરદીમાં તે વગર ઉપાય થઈ શકે છે તો નફિ તમે તે વાપરશો નહીં.

ઉ૦—અચિન્ત્ય નહીં જ.

પ્ર૦—આપણે આલ્કોહૉલની ઔષધ યોગની બાબદ છોડીએ તે આગળ તે વિષે તમે કોઈ બીજું વધારે બોલવા ચાહે છો?

ઉ૦—એના રોજના ઉપયોગ વિષે પણ એજ વિચાર જણાવવા જોઈએ. હું ધારું છું કે અત્યંત થાક અને હાસમાં શરીરની એવી રિયતિ આવે છે કે જ્યારે મજબૂતગુરુચનાને કદાચને ચૂંચ કરવી પડે અથવા તો જે ફેરફાર અંદર થવો જોઈએ તે કરે, ત્યારે આલ્કોહૉલ ઉપયોગી થઈ પડે, પણ આ ધણી ગુંચવણભરેલી ચર્ચા છે અને તે ઉપર કોઈ સિદ્ધાંત આપવાનું અભિમાન હું રાખતો નથી. પણ જો મધ્યમપણે આલ્કોહૉલ ફાયદા સાથે વાપરી શકાય, તોપણ દારૂની જગ્યા ધણી સારી રીતે રાખે એવી આપણી પાસે કેટલીક જાતની ખોરાકો છે. એમ હું વિચારું છું; જેમ ઘણા લોકો જ્યારે થાકી જાય છે ત્યારે દારૂ પીવા દોડે છે તે બદલ તેઓ પાણી પીએ, તો વધારે સારું અથવા તો કોઈ ખોરાક લે, તો તેપણ સારું છે અને આલ્કોહૉલ વગર તેઓ વધારે સુખાકારી ભોગવી શકશે.

પ્ર૦—એક માણસ અતિશય જીવંત થઈ થાકી ગયો હોય, ત્યારે કઈ જાતના ખોરાક દારૂ બરોબર આવે છે?

ઉ૦—જો હું પોતે અતિશય જીવંત થઈ થાકી જાઉં તો મારો ખોરાક ઘણો સોદા છે. હું વાઈન લેવા બદલ સૂકી દ્રાક્ષ પાઉં છું. મને આ ટેવની ૩૦ વર્ષથી ધણી મોટી અજમાયશ થઈ છે.

પ્ર૦—એ તમારી પોતા ઉપરની અજમાયશનું પરિણામ છે કે તમે બીજાઓથી સાંભળ્યું છે?

ઉ૦—એ મારો પોતાનો અનુભવ છે અને તે મેં મારા ખાસ દોસ્તાને બલામણુ કરાંધે. એ અજમાયશ ટુંકી ફેલેલી છે પણ હું માનું છું કે ઘણીજ સારી અને સંગિન અજમાયશ છે.

પ્ર૦—ઘણા લોક માને છે કે મનબુદ્ધિનું કામ વાહન કે રિપરિટ વગર અરધુ સાઈ થતું નથી.

ઉ૦—ત્યાં હું પૂરણુરીતિ વિરૂદ્ધ મત ધરાવે છું.

પ્ર૦—તમે તે કહેવું ના પાડો છો?

ઉ૦—પાડવુંજ જોઈએ.

પ્ર૦—તમે શું તદ્દન ઉલટોજ વિચાર ધરાવતે?

ઉ૦—હું તો ઉલટોજ રાખું છું.

પ્ર૦—તમે એમ કહેશો કે એક મધ્યમ મિતાહાર પુરૂષને વાહન કે રિપરિટના સહેજ વપરાસથી કાયદો થઈ શકે?

ઉ૦—બુદ્ધિના સંબંધમાં હું ઉલટોજ વિચાર ધરાવે છું. સઘળા દારૂએ અને દારૂની ખાશિયતવાળી સર્વે સ્ત્રીને મજબૂતતુએને સદનતર નહિ તોપણ થોડો વખત નુકસાન કરે છે, તેથી તમે તેમનાં કાર્ય ઝડપમાં લાવી શકો પણ તમા સુધારતા નથી.

પ્ર૦—ત્યારે દારૂનો આલુ ઉપયોગ ઘણાજ મધ્યમ પ્રમાણમાં કર્યા હોય, તોપણ મજબૂતતુદ્રવ્યને નુકસાન કરે ખરા?

ઉ૦—હા, નક્કી; અને તંદુરસ્તાને હાનિકારક થાય છે.

પ્ર૦—હું પૂછું કે તમે કાંઈ દાખલા જોયા છે કે જેમાં દારૂ કોઈપણ વખત ઘણાજ પીધો નહોય, કે દેખાઈતી રીતે હૃદયાર લીધો ન હોય, તોએ તેમનામાં દારૂની અસરો પ્રગટ થઈ છે.

ઉ૦—તે તો ઘણુંજ સાધારણ છે; મારે કહેવું જોઈએ કે આપણી મંડળીમાં એક સૌથી સાધારણ રેવાજ એજ છે કે દારૂથી છાકટ થયા વગર લોકને હેરાનગતિ થાય છે. આ એટલું ગુપ્તચૂપ ચાલે છે કે વળી તે માલમ પડતું પણ ઘણું મુશ્કેલ છે.

પ્ર૦—તમારા હૃદયની આંખ આગળ તો તે અસરો સ્પષ્ટ અને ઉઘાડી દેખાઈ આવે છે?

ઉ૦—પૂણું રીતિ—જોકે ઘણા દાખલાએમાં તે પુરૂષના અતલગના દોસ્તો વઢીક તે જાણી શકતા નથી. હું એક દાખલો આપું છું:—એક વેળા મને એક દાકટરને જોવામાટે બોલવવામાં આવ્યો કે જેને દારૂથી એટલીતા હાનિ થઈ હતી કે તે લીંબુ જેવો પીણો હતા; તેને દારૂજન્યબ્રમ (દીલીરિયમ વ્રેમેન્સ) ની સ્થિતિ પૂછી હતી, અને તેનું શરીર આખું દારૂથી તળબોલ થઈ રહ્યું હતું. હું અજબ થયો કે મને શામાટે તેડાવ્યો હશે, પણ નીચે આવતાં મેં તેની આયડીને કહ્યું—“તમારા ઘણીને શું થયું છે. તે કહેવાસાં તમને ધરજ પાડવાની ગરજ નથી.” તેણીએ કહ્યું, “સાહેબ હું તમારે કહેવું સમજતી નથી?” મેં ઉત્તર દીધો “તમારો માઠી જથકનો છાકટ છે.” તેણીએ કહ્યું, “છાકટ સાહેબ! તમે તમારી જીંદગીમાં એથી માઠી બૂલ કદિ નહીં કરી હશે. એ તો ક્રૂર પાણી પીએ છે.” આ મારે માટે પ્રગટ સાક્ષી હતી કે એક માણસ દિવસે દિવસ મૂગો મૂગો પીઆ કરે અને તે પીવાથી લગભગ પોતાનો જાણુ લીએ અને તેના અતલગના દોસ્તો તે જાણુ પણ નહીં.

પ્ર૦—આ દાખલામાં મુખ્ય કારણ તેણે દરરોજ કાંઈ પીવું એમ તમે સમજ્યા ?

ઉ૦—તે લુચ્ચાઈથી છૂપી રીતે પીનાર હતો; સારો દિવસ પીતો, ધણુંકરીને છૂપી રીતે.

પ્ર૦—ફરી મારા આગળ સવાલ ઉપર આવતાં હું પૂછું કે છાકટપણની હદની અંદર રહેતાં પણ દારૂથી એક માણસ પોતાની દેહને ધણું નુકસાન કરે ?

ઉ૦—ઘણીજ સત્ય રીતે; મારા અનુભવ ઉપરથી મારે કહેવું જોઈએ કે આ દેશમાં આપણી જાણ મહેલો તે સૌથી નારાકારક ચીજ છે.

પ્ર૦—પ્રજાના છાકટ ભાગની વાત તદ્દન એક કોરે મૂકી, પીનાર ઘણીજ મધ્યમ ધારે તેટલા આલેહોલના વપરાસથી શું અતિ હાનિ થાય છે ?

ઉ૦—હા, હું એમ માનું છું. હું જાણું છું કે સામટી રીતે જોતાં તરેહવાર જાતના વાર્ધન અને જૂદા જૂદા આકારમાં પીવાતા આલેહોલ ગમે એટલા મધ્યમ કહેવાતા પ્રમાણમાં વાપરવાની ટેવથી તંદુરસ્તીને અત્યંત હાનિ થાય છે.

પ્ર૦—આ ટીકા બેહૂ જાતિને લાગુ પડે છે ?

ઉ૦—હા, અને જે લોક જરાપણ હદ બહાર પીતા નથી તેમને.

પ્ર૦—પ્રશ્ન—અને જે લોક સારી તંદુરસ્તીમાં હોય તેમને પણ ?

ઉ૦—હા, લોક જેઓ વાજપીરીને સારા ગણાય છે તેઓમાં હું એવું વિચારું છું કે દારૂ પીવાથી શરીરદ્રવ્યમાં સળો ચાલુ થાય છે; તંદુરસ્તી બિગડે છે અને બુદ્ધિ ખરાબ થાય છે.

પ્ર૦—આર્યબિશય ઑફ ઑર્ડ—તમારા કહેવા ઉપરથી એવો સાર મેં કાઢ્યો છે કે મજબૂતપુરસ્થનામાં પણ એકસ જોડો સળો થાય છે.

ઉ૦—જ્યારે ઘણા પીવામાં આવે છે ત્યારે.

પ્ર૦—ત્યારે મધ્યમ ઉપયોગથી નહીં ?

ઉ૦—થોડી અસરોનો તોલ કરવું મુશ્કેલ છે.

પ્ર૦—એક પુરે દંડી સહવારના પોતાને ગરમ કરવા ખાન્ડીનું એક ગ્લાસ લેવું જોઈએ એમ કહેવું બૂલબરેલું છે ?

ઉ૦—અસ્તિત્વ.

પ્ર૦—ડાકટર જનટન કહે છે કે એ ઉલટીજ અસર કરે છે ?

ઉ૦—હું પણ તેમજ કહું છું.

પ્ર૦—કાંયકે સપાટી ઉપરની ખારીક રક્ત નળીઓમાં લોહી આવ્યાથી ત્યાં દંડું બને છે ?

ઉ૦—એક માણસને એવી વખતે ખોરાક આવે સારો છે. હું મારી દ્રાક્ષ અથવા થોડુંક માછલીનું તેલ (કોડલીવર ઑઇલ) પીવાનું પસંદ કરું.

પ્ર૦—ત્યારે શું હું અને હુંની લાગણી એ બેમાં ફરક છે ?

ઉ૦—હા.

પ્ર૦—હુંની લાગણી તો સામા ઘણીને નહિ પણ પોતાને લાગે છે ?

ઉ૦—હુંની લાગણી પોતાનેજ લાગે છે.

પ્ર૦—આલેહોલ મોટા જથ્થામાં વાપર્યો હોય તો ઝેર છે ?

ઉ૦—હું કહેવા ઇચ્છું કે મંડળીમાં લોકની ધણી મોટી સંખ્યાને આલ્કોહૉલથી દિનપરદિન ઝેર દેવાય છે; પણ તેથી ઝેર દેવાય છે એમ ધારવામાં આવતું નથી.

પ્ર૦—હું તમને એક બીજો સવાલ પૂછું : ધારોકે એક પુરૂષ આલ્કોહૉલની અસરોમાં કસી ચૂકે છે તેની ટેવ ભાંગવામાં કાંઈ ચોક્કસ કાબિલગતા અને તરતીય કરવી ઘટે છે ? કે તેનો દારૂ તદ્દન બંધ કરવામાં ભય રાખો ?

ઉ૦—હું આત્રિથી કહું છું કે ઘણા દાખલાઓમાં હું એકદમ દારૂ બંધ કરવાને ડરતો નથી; બલકે હું વિચારું છું કે તેનો સદનતરજ અટકાવ કરવો અતિ લાયક રહેતો છે; અલબત્ત તે દરદીની ઉમ્મર ઉપર અથવાતો તેથી કાંઈ તેને સાઈ થવાનો સંભવ હોય તે ઉપર આધાર રહે છે. જો કાંઈપણ સાઈ કરવાનો કાંઈ સંભવ ન હોય, તો ત્યાં કાંઈએ ફરમાવવામાં આવે તેની હરકત નથી; પણ એક દરદી જીવાન પુરૂષ હોય કે જેના અવયવો સારા છે તે દાખલામાં હું દારૂ આપવાનું બંધ કરું. એટલે કે એક દરદી મારી આગળ દરદી તરીકે નહિ પણ છાકટ થઈને આવે અને હું તેનાં અંતરાવયવો જાણના બિગોલા ન જોઉં, તો હું કહું કે એકદમ આલ્કોહૉલ છોડવો.

પ્ર૦—અને કાંઈ દુષ્ટ પરિણામો થશે એવું અગાઉથી ધારો નહીં ?

ઉ૦—અશ્ચિત્ત નહિ, જો તેને પૂરતો ખોરાક મળતો હોય તો. એક દરદીને પૂરતો ખોરાક મળતો હોય, તો તેને ઝેર આણુ આપવું એમ ધારવું એક વહેમ છે અને તે હાનિકારક વહેમ છે.

પ્ર૦—હું ધારું છું કે તમને એવા ઘણા દાખલા મળ્યા હશે કે જેમાં જરાક ચેતવણીજ લોકને તેમની ટેવ (જેના પરિણામ તેઓ જાણતા નથી તે) મૂકવાનું મન કરવા પૂરતી છે ?

ઉ૦—જો તે ઘણી હદ સુધી ગઈ ન હોય, તો હું ધારું છું કે લોક ધણુંકરીને એ આપદની સલાહ લેવાને ખૂશી રહેશે.

પ્ર૦—એટલે કે જો તેઓએ અજ્ઞાનપણથી ભૂલ કીધી હોય તો ?

ઉ૦—હા, જ્યાં તેઓ અજ્ઞાનપણને લીધે આડે રસ્તે ઉતર્યા હોય, ત્યારે. હું એવું વિચારું છું કે લોકમાં એવાજ વિચાર મજબૂત પડેલા છે કે જલદ વાઈન અને જલદ 'સ્ટિમ્યુલંત્સ' કૌવત પેદા કરે છે.

પ્ર૦—કૌવત એટલે તમે આહિ ખોટો અર્થ થયેલો ગણો છો ?

ઉ૦—હા, ઉત્તેજક પદાર્થો (સ્ટિમ્યુલંત્સ) થી તુરંત જે લાગણી થાય છે તે ઉપરથી.

પ્ર૦—તેઓ જલમ અસર ધરાવે છે ?

ઉ૦—તેઓ જલમ અસર ધરાવે છે અને લોક સમજે છે કે તેઓ જોર આપે છે. હું માનું છું કે લોકની ધણીજ મોટી સંખ્યા જલમ વાઈન જોર આપે છે એવી ભૂલમાં પડી છે અને દરેકજ પડતી જાય છે.

પ્ર૦—આર્થ બિરાય ઓફ કૅન્ટરબરી—લંડનમાં એક એવું વૈદ્યકાનું છે કે જ્યાં આલ્કોહૉલ મુદ્દલજ વપરાતો નથી ?

ઉ૦—હું ધારું છું કે લંડનમાં એક ઑસ્પિટલ છે કે જ્યાં આ ચાલ દાખલ કરવામાં આવી છે પણ મને તેવિષે કાંઈ જ્ઞાન નથી.

પ્ર૦—આ ઑસ્પિટલમાં દરદીની માવજત કેમ થાય છે તે તમને ખબર નથી ?

ઉ૦—મને ખબર નથી; અમારી મોટી ઑરિપટલોમાં આલ્કોહૉલ વગર અમે ધણુંખરે સધળું કરીએ છીએ.

પ્ર૦—ઑરિપટલમાં આવી જતનું હમેશા કામ રહેછે; એક માણસને કોઈ દર-દને મોટો લાવેછે અને તે મોટા જથામાં પીવાની ટેવ રાખતો હોયછે તો?

ઉ૦—હું કાંઈ એક માણસ મોટા જથામાં પીતો હોય તેવા દાખલા વિષે બોલતો નથી. એક પુરૂષ જો ધણો દારૂ પીતો હોય, તો હું તેને દારૂ આપવાને વધારે નાખૂશ રહું છું.

પ્ર૦—હું સવાલ પૂછું છું કે તમે તે દરદીને કાંઈ પણ માઠા પરિણામ થાય તેની ક્ષિકર કસ્યા વગર દારૂ એકદમ વગર દહેશતે બંધ કરો?

ઉ૦—સારાંજ પરિણામ સિવાય હું તો કસી ક્ષિકર ન રાખું. હું જાણું છું કે એથી ઉલટો ખ્યાલ રહેછે, પણ તે મારી અજમાયશમાં આવ્યું નથી.

પ્ર૦—તમે વિચારો છો કે મધુપાન ધણી જાતના દરદે પેદા કરેછે?

ઉ૦—હા, ધણું.

પ્ર૦—ધણો દારૂ પીવાથી થતાં તરેહવાર દરદાનો સવાલ તમે તપાસ્યો છે?

ઉ૦—એથી ક્લેબ્બેનું દરદ થાયછે તે ધણોજ સાધારણ બનાવ છે અને ક્લેબ્બેની રોગી સ્થિતિમાંથી લોહીની રોગી અવસ્થા થાયછે અને તેનાં પરિણામો યુરડાંનું દરદ આવેછે; મજબૂતનું એના રોગ જણાયછે; ગોતવા થાયછે અને હૃદયનો રોગ (હાર્ટ દિઝીઝ) થાયછે. સધળી જાતના યુનાહેનું મુખ્ય મૂળ દારૂ છે તે સિદ્ધાંતને પ્યાનમાં ન લેતાં આલ્કોહૉલ કરતાં દરદાનું વિશેષ જોરાવર કારણ ખીજું કોઈ મને જણાયું નથી.

પ્ર૦—આર્થબીરાય ઑફ યૉર્ક—એમ તમે વિચારતા નથી કે તમે જે વિચારો જાહેર ક્યાં તે લોકમાં બોહોળી રીતે જાણીતા કરવાની અતિ અગત્ય છે જેથી તેઓ જાણે કે મોટા ભાગમાં અમાનપણે દારૂ પીવાયછે?

ઉ૦—હું એવું માનું છું કે વચ્ચે વાધેના અને ઉપલા વચ્ચે વાધેના લોકમાં દારૂ જેવી રીતે રોજ વપરાય છે તેના ગેરશાયદા વિષે વક્તાઓ બાધણ કરતા દેશમાં ફરતા ફરે, તે જેવું સાઈ કામ ખીજું કોઈ નથી.

પ્ર૦—ખાનાની વચગાળે પીવાની ટેવને હું ધારું છું કે તમે તદન દૂષિત ગણો છો.

ઉ૦—તદનજ.

પ્ર૦—જોરાક વગર પીવું નુકસાનકારક છે?

ઉ૦—અત્યંત હાનિકારક છે, સિવાય જેમ અમે દવાદાખલ ફરમાવીએ છીએ; પણ વળી હું ધણુંકરીને ઓફર રાખું છું.

પ્ર૦—પ્રમુખ—આપણા મજૂરિયાત વર્ગના લોકમાં ૧૧ વાગતેનો બિયર લેવાનું ધણું સાધારણ છે અને તે હું ધારું છું કે તમારાં મત પ્રમાણે ધણી વાંધાબરેલી ટેવ છે?

ઉ૦—વસ્તીમાં રોગી વર્ગવાળા મરદ મજૂરો હોયછે.

પ્ર૦—આર્થબીરાય ઑફ યૉર્ક—ખરાખી ક્લેબ્બેમાંથી શરૂ થઈને લોહીમાં ગદ્દ એમ કહેવા ઉપરથી દરદે એક ખીજાસાથ સંબંધ ધરાવેછે એવું તમારા કહેવા ઉપરથી સમજવું?

ઉ—હા, અને લોહીમાંથી લોહીના ફરવામાં, અને તેમાંથી ફેશમાં, હૃદય, ભેજ અને યુરદામાં, એ ક્રમ (ઓર્ડર) છે, એમ હું વિચારું છું. હોજરી વારે ઘડીએ ઘણા વખત સ્વધી આપ્યા કરે છે. તેને તરેહવાર ચીજો અંદર સહેવાની ટેવ પડે છે. લોકે જાણું જોઈએ કે ઓરાકના પોષણકારક ભાગને પીગળાવનાર અને મિશ્રણ કરનાર પાણીના જેવું પીજું કાંઈ નથી. પાણી પૌષ્ટિક અંશોને તેમના ચોખ્ખા આકારમાં શરીરમાં લઈ જાય છે.

પ્ર—આલ્કોહૉલની અસરોને લગતા પ્રયોગમાં એક સાધારણ પ્રયોગ એક કાચી ક્લેજના કટકા ઉપર તે રેડીને કરે છે; તે શું માણસના શરીરમાં પણ તેમજ થાય છે તેનો દાખલો છે?

ઉ—ના, તે કાંઈ અંદર શું થાય છે તે દેખાડવું નથી. એથી વધારે સારી પરીક્ષા તો છાકટો સંખ્યામંથ કાળજના દરદથી રોજ મરે છે તેમાંથી મળે છે. આર્કલ એન્ડ પરકીન કુમપનીનાં ખીરના પીણાનું એક ગાંડું હાંકનારના દાખલામાં મેં એક વખત શું જોયું તે જણાવું છું. આ દાખલો નોંધાયેલો છે. આ માણસને ગાંઠ ઓસ્થિયટમાં દિલનાં દરદ (હાર્ટ દિઝીઝ) માટે દાખલ કરવામાં આવ્યો હતો. મેં હવડાંજ કહ્યું કે દિલનું દરદ મધુપાનથી થાય છે. તે ઘણું જોરાવર પુરૂષ હતો. વર્ષની આજ માસમાં તે આસરે સવાદસ વાગતે રાત્રે મરણ પામ્યો અને ખીજે દિવસે તે અંટલો તો ગેસથી ફૂલી ગયો કે તેનો એક અજબ દેખાવ થઈ પડ્યો. આ ગેસ શું હશે તે જાણવાની મરજીથી અમે ઘણી જગાપરથી આમડી ટોચી અને તપાસી જોયું. તે કારબ્યુરેટડ હેડ્રોજન હતી અને મને યાદ છે કે એક વખતે ૧૫ કે ૧૬ જોટલા ગેસના ઘીવા તેના શરીર ઉપર સળગેલા જોયા. જ્યાં સ્વધી ગેસ બળી રહે ત્યાં સ્વધી તેમના બળતા રહ્યા.

પ્ર—આવું ઘણા દાખલાઓમાં બન્યું છે નહીં વાર ?

ઉ—હા, તેમ છે.

પ્ર—હું ધારું કે તેને છેલ્લી ઘડી સ્વધી પીયા કીધું હશે.

ઉ—તે હું કહી શકતો નથી, પણ પચ્યા વગરનો ઘણો ભાગ તેનામાં હતો, એ વિષે મને શક નથી.

પ્ર—આવી જાતની હાલતમાંથી આપોઆપ સળગી ઉઠવાની સ્થિતિ આવતી હશે?

ઉ—તેને લગભગ મળતીજ આ સ્થિતિ છે અને એ ઉપરથી વાજબી રીતે ધારી શકાય છે કે તેવું પરિણામ આવે તેવી સ્થિતિ આ હોય છે.

પ્ર—હું ધારું કે આપણાંમાં સેંકડે ૬૦ ભાગ પાણી છે.

ઉ—આસરે સેંકડે ૬૦ ભાગ આપણે પાણી છીએ. આલ્કોહૉલ ઓરાકને શરીરમાં લઈ જવામાં ચોક્કસ હદ સ્વધી હરકત કરે છે.

પ્ર—લૉર્ડ પેનરીન.—જ્યાં પાણી સ્વચ્છ ન મળી શકે, ત્યાં તેવાં પાણીમાં જરા આલ્કોહૉલ ભેળ્યો હોય, તો તે પાણીમાંની ધારૂતીબરેલી આસિયત કાઠી નાખવાની અસર ધરાવે છે કે નહીં ?

ઉ—હું નહિ ધારૂતો કે તે તેમ કરે; બેશક આલ્કોહૉલ કોહોતી ચીજ અટકાવ-

વાનો ગુણ ધરાવેછે; પણ હું કમ્બૂલ કરુંછું કે મારાં પાણીનું કોહાણ અટકાવનાર તરીકે આલ્કોહૉલ વાપરવા માટે હું ધણેજ સાવચેત રહુંછું. જો હું એમ વિચારું કે પાણી એટલું બધું ખરાબ થયું છે કે તેમાં એમનો ભેગ કરવાની ગરજ છે, તોપણ હું તે પીવાથી દૂર રહું.

પ્ર૦—તમે હવડાં એક ઉંચા વર્ગના પુરૂષને માટે બોલ્યા કે જેને આલ્કોહૉલ પીવા-ડવા બહુ મુશ્કેલી પડી, તે શું કાંઈતેના કોળ લેવાના સખખથી હશે ?

ઉ૦—ના, તેમ તો નહિજ. મારે કહેવું જોઈએ કે તે ઘણું સાધારણ છે. ચઢતા વર્ગના લોકમાં દારનો ત્યાગ પાળનારા નથી, એમ ધારવું એ જૂલ છે. મેં વચલા વર્ગના કરતાં અમીર વર્ગમાં દારની પહરેજ પાળનારાના વધારે દાખલા જોયા છે, જોકે તેઓ પુષ્કળ ભેગવી શકે તે છતાં આમ કરેછે, એ વિરોધ અજબજબ જવું છે.

પ્ર૦—તમે એમ ધારોછો કે તેઓ આલ્કોહૉલની અસરોથી જાણીતા છે તેથી, અથવા તો ખીજાઓને ધડા બેસાડવાના વિચાર રાખેછે, તેથી હશે ?

ઉ૦—હું ધારુંછું કે તે બેહૂને લીધે છે.

પ્ર૦—એક હંમેરાનો છાકટ હોય કે જેને દાર પીવાની ખીજ પ્રેરણા થઈ હોય, તે જ્યારે દાર છોડી દીધે, ત્યારે તમો તેને કાંઈ ખીજું પીવાનું કે ટોનીક બલામણ કરો કે નહીં કે જેથી તેને આસ્તે આસ્તે દારથી પહરેજ રહેવાની ટેવ પડે.

ઉ૦—સારા ઓરાક સિવાય ખીજું કાંઈજ નહિ.

પ્ર૦—તેથી તેની લખ પૂરી પડવાની છે ?

ઉ૦—પહેલાં તેની લખ પૂરી નહી પડશે; પણ તે આખરે તે ઉપર ફાવશે. ઘણાં ખરાં સઘળાં અમારાં ટોનીક ટ્રિકચરના આકારમાં હોયછે કે જેમાં આલ્કોહૉલ હોયછે.

પ્ર૦—દાકટર બ્રન્ટન કુધનીન કહેછે; તમે તે વિષે શું કહેછો ?

ઉ૦—મને એવા દાખલાઓમાં તેના વિષે કાંઈ અજમાયશ નથી.

પ્ર૦—તે કહેછે કે આવી ઉત્તમ ચીજોમાંની એક જે મી. ફ્રાક્ષ બેડફર્ડ જેલમાં તપાસી છે તે કાર્બોનેટ ઓફ અમાનિયા સાથે જેનશિયન છે. અને તેમાં જરા મરચાંનું ટ્રિકચર હોય તો વધારે સારું.

ઉ૦—પણ હું ધારુંછું કે મી. ફ્રાક્ષ બેડફર્ડ જેલમાં સારો ઓરાક તપાસી જોયા હતા, તો પરિણામ ધણુંકરીને તેવુંજ નિપજતે. હું કમ્બૂલ કરુંછું કે હું તો સારો ઓરાક એકલોજ તપાસી જોતે.

પ્ર૦—લૉર્ડ કોત્સલો.—સારા ઓરાકની વાત તો એક લાંબા વખતની છે અને ટોનીક આપવાનું થોડા દિવસનું છે.

ઉ૦—પણ તેથી કાંઈ એમ નથી કરવું કે તે વગર એક માણસ તેટલોજ સારો રહી શકે નહીં; તેને માત્ર ટોનીકનીજ અજમાયશ છે, પણ ટોનિક વગરની અજમાયશ નથી.

પ્ર૦—ટોનીકની મતલબ દરદીને પાછો દાર પીવામાં પડતો અટકાવામાં મદદ કરે એવી હોય એનો મને કાંઈક શક છે ?

ઉ૦—હું તે અગત્યનો વિચારતો નથી; મારા અતલગના સગા દારની લખમાં હોય, તો તેમને પણ સારા ઓરાક સિવાય ખીજું કાંઈ આપું નહી. સારો ઓરાક

ચ્છેદિ ક્રૂત (ખીફ્રસ્ટીક) ગોરા લેવું ચ્છે મારી મતબબ નથી; હું ચ્છેક તો તેને લીખીગવાળો ગોરાનો અરક આપું કે જે મારી ચ્છેક પસંદ જોગ ભલામણ છે; જ્યારે લોક યાત્રી ગયા હોય, ત્યારે તેચ્છે લીખીગવાળો ગોરાનો અરક પાણીમાં થોડાક નીમક સાથે લઈ રાકે અને તે ઘણો સરસ ઉત્તેજનક પદાર્થ છે; ખરેખર જ તે ચ્છેવા દાખલા-ચ્છેમાં ચ્છેક ઉત્તમ ઉત્તેજન્ય છે.

પ્ર૦—આર્યબીશપ ઓફ યૉર્ક—શું તે ચ્છેકાચ્છેક સપ્તિ ખેંચવામાં, કે જીવાન માણસને કેળવણી માટે સારો છે ?

ઉ૦—હા, તે ઘણો સ્વાદિષ્ટ નથી; પણ અતિ અગત્યનો છે.

પ્ર૦—શું તે હમેશા બેસ્વાદ રહેછે.

ઉ૦—હું તેને બેસ્વાદ ગણતો નથી, પણ અલખતે લહેઝત ભરેલો નથી. હું ટોનિક વિષે ખુલ્લું કહેવા ઇચ્છું છું કે તેથી માત્ર તેજ હાલત (દારૂ પીવાની) ની ફેરવણી થાયછે. ટોનિક વાપરવામાં શક અને ધારૂતી રહેછે અને હમેશાના છાકટની તેવી માવજત કરતાં તે બિગડી જાયછે, અને હમેશાનો સમરે નહીં ચ્છેવી સ્થિતિમાં મૂકાયછે; કેમકે તમે તેને ટોનિક આપીને ચ્છેવું સમજી કે તેના ઉપાય કર્યો અને હવે કંઈ તે જીવંત નહીં. હું તો આવા કેસમાં ટોનિક નહિ આપું.

પ્ર૦—લૉર્ડ પેનરીન—આ શું ખરીવાત નથી કે માણસો કોઈ કામમાં રોકાયા હોય જ્યાં તેમનાં અંગથી ઘણો પરસેવ નીકળે, જેવાકે કોલસા ઉપાડનાર તેચ્છેચ્છે ઘણું સરખું પીવું જોઈએ ?

ઉ૦—તેચ્છે પીએછે. કારખાનાંચ્છેમાં કામ કરનારાચ્છેનો મોટો ભાગ ચ્છેત-મીલ અને પાણી પીએછે.

પ્ર૦—પણ તેચ્છેચ્છે કાંઈ પીવું જોઈએ ?

ઉ૦—હા; અને ખરેખરી રીતે તેમને માલમ છે કે તેચ્છેચ્છે આલ્કોહૉલ કે આલ્કોહૉલવાળું કોઈ પણ પીણું લેવું સારું નથી.

પ્ર૦—આર્યબીશપ ઓફ યૉર્ક—રોશીલ્ડમાં, મોટાં કારખાનાંચ્છેમાં ચ્છેત-મીલ અને પાણી મુક્ત પુરું પાડવામાં આવેછે, ખરું કે ની ?

ઉ૦—હા, તેને તે લોક “ સ્કિલી ” કહેછે.

પ્ર૦—જો તેમ ન કરે તો તેચ્છેમાં યુરડાનું દરદ પેદા કરે નહિ વાર ?

ઉ૦—ઘણું જ ખરોખર.

પ્ર૦—અર્લ ઓફ ઓન્સલો—ચ્છેક ડાકટરને મેં પૂછ્યું તો તેણે કહ્યું કે હું તમને સોડાવાટર પીવાની ભલામણ કરું છું કે તેથી તમે ટેમ્સનું પાણી નહિ પીવો. તમે ધારોછો કે સોડાવાટર અને તેવી ખીજી પીવાની ચીજોનાં પાણી ચઢતા પ્રકારના છે.

ઉ૦—હું ચ્છેવું જ ધારું છું કે સોડાવાટર જેવી પીવાની ચીજોનો ઘણું જ મોટો ભાગ ટેમ્સના પાણીમાંથી બનાવવામાં આવેછે.

પ્ર૦—મારા દેશમાં લ લાગવાથી થતાં ઘણાં મોત ખેતરમાં બિયર ઘણો ધીચવાને લીધે થયલાં અમ સમજીએ છીએ. તમે ધારોછો કે ચ્છે ખરી વાત હશે ?

ઉ૦—લ લાગવાનો સવાલ ઘણો ખીકટ છે. ચ્છે તો ચોક્કસ જાણ્યું જોઈએ કે તે લ લાગવાના દાખલા હતાં કે ખાલી દારૂ હદ બહાર પીવાથી નિપજેલા દાખલા હતા.

પ્ર૦—દારૂ પીવાનું છોડી દેવામાં તમે વિચારો છો કે તમા આલ્કોહૉલ ઝમ્કદમ કાંઈ પણ હજી વગર બંધ કરી શકશો ?

ઉ૦—તેમજ હું હમેશા વિચારું છું.

પ્ર૦—મેં કેટલાક દાખલા જોયા છે કે જેમાં દારૂ ઝમ્કદમ છોડ્યાથી તેમનાં બેજાં તદ્દન રદ થયાં છે.

ઉ૦—પણ શું તેમાં જીલ નથી ? તેમનાં બેજાં આગળી પીવાની ટેવથી જ ગયલાં કાં નહિ હોય ?

પ્ર૦—મેં ઝમ્ક દાખલો જોયો છે કે જેમાં ઝમ્ક માણસે પીવાનું તદ્દન છોડી દીધું અને ઝમ્ક વરસ સ્થિતિ તેના ત્યાગ પાળ્યો પણ તેને પાછું તે લેવાની કુરજ પડી હતી.

ઉ૦—મારે કહેવું જોઈએ કે તેને આગળી ટેવ પર જવાની મરજી થઈ.

પ્ર૦—આસ્તે આસ્તે તમે આ નહિ કરી શકો ?

ઉ૦—રફતે રફતેમાં હું કાંઈ સાઈ જોતો નથી; જે તમે લોહીમાં ઝેર લેતા હો, તો તે દિવસો સ્થિતિ કરીને ઝોલું કરવામાં હું કાંઈ કાયદો જોતો નથી. મને ઘણીવાર વૈદ્યો આ સલાહ પૂછે છે; પણ મારો જવાબ ઝમ્ક છે કે તમારે ધરાક જે સોમજના ઝેરથી પિડાવું હોય તો તમે તેને થોડું થોડું કરીને આપ્યા કરશો કે ?

પ્ર૦—અર્લ ઓફ કિમ્બરલી—ઝમ્ક માણસ છાકટ થાય તેના જોલો જ પીજો જે છાકટ થયા વગર ઘણા સરખા પીએ તે હેરાન થાય છે, ઝમ્ક કહેવાય કે ?

ઉ૦—તેના કરતાં પણ અધિક હાનિ થાય, કારણ કે લાંબો વખત સ્થિતિ રોજ તે પીતો જાય છે, જ્યારે પેલા પીજો તો પીવાને (છાકટ થયા પછી) અરાક્ત બને છે, ઝમ્કે તેને તે બંધ કરવાની કુરજ પડે છે.

લંડનની યુનિવર્સિટી કૉલેજના અંક્સ-પ્રોફેસર ડાક્ટર જ્યોર્જ હાર્લી, એફ. આર. એસ., અતિમધ્યપાનનો અભ્યાસ અને હલાજ કરનારી મંડળી આગળ કરેલાં ભાષણમાં (‘લંડનસેત’ નવેમ્બર ૧૮૮૭) કહે છે કે “જોકે લોકોનો મોટો ભાગ ખરેખરે ઝમ્ક કહે છે કે અમે મધ્યમ પીનારા છીએ અને ડાક્ટરોને પીજી કરતાં આવા કારણથી દરદી થયલા અતિ ઘણા મળી આવે છે, તોય માનવી દેહ ઉપર દારૂના મધ્યમ ઉપયોગથી થતી અસરો વિષે વૈદ્યક ધંધો ઘણું થોડું જ જાણે છે. અને તેનાં કારણ નીચલી વિગત ધ્યાનમાં લેવાથી સહેલમાં સમજાશે:—૧. કોઈ જાહેર ઓરિપટલમાં ખાસ દવા મોટે જવાની ગરજ પડે એટલી પૂરતી જોર અસરો કોઈ પણ દાખલામાં હોતી નથી. ૨. શારીરિક ક્રિયામાં તેમની હાનિકારક અસરો પહેલી પદ્ધતિમાં એટલી ડોઝે છે કે કાંતો તે તદ્દનજ પકડી શકતી નથી, કાંતો તદ્દન પીજીને કારણેને લાગુ પાડવા જીલવે છે. ૩. મધ્યમ મધ્યપાનની અસર એવાં બિનબિન રૂપમાં પ્રગટ થાય છે કે તેની આશિયત પારખ્યા પછે પણ તેમના ઉપરથી કાંઈ સિદ્ધ પરિણામ ઉપજાવવાને બની આવે એટલી પૂરતી સંખ્યામાં ઝમ્ક પણ જીતના દાખલા જોવાની તક મળી શકતી નથી. ૪. હૃદમાં મધ્યપાન કરવાથી નિપજેલા અધિક સખત દરદાની ખબર માઠી અજમાયશવાળા જોએ એ મારી માફક કાળજી અને મુત્રપિડનાં દરદનો ખાસ અભ્યાસ કર્યો છે તેઓને માત્ર છે કેમકે મધ્યમ કહેવાતી હૃદમાં દારૂનો ઉપયોગ કરવાથી શારીરનાં સર્વે અંતર અવયવોમાં કાલજી અને મુત્રપિડ એમ સૌથી મુખ્ય વિકારી બને છે. છતાં

હું કે કોઈ ખીજા જે કાળજી અને મુતપિંડની તરતિમમાં આશ રોકાયલા રહીએ છીએ, તેપણ હમેશા મધ્યમ પીનારાઓમાં થતી ઉપદ્રવિક અસરોના પ્રતિજ્ઞાપૂર્વક સિદ્ધાંત કાઢી શકાય એમટલા પૂરતા અને વિશ્વાસુ દાખલાનો સંગ્રહ કરી શક્યા નથી.”

લંડનની આરિપટલોના સૌથી પ્રૌઢ શિક્ષકોમાંનો એક મયત ડાકટર મરચીસન કહે છે કે “ ઘણા લોક એવા છે કે જેઓ દારૂનો મધ્યમ કહેવાતી હદમાં હમેશાં ઉપયોગ કરે છે, અને તેથી કદાચ તે વખતે તેમને ઠીક લાગે છે; પણ આખર વ્યાધિ તેમની ઉપર અચાનક ગલબો કરે છે, અને ત્યારે પણ તેઓ જૂલી જાય છે, કે અરડ રક્ત-નળીઓ, અરખીના સળાવાળું હૃદય, વિકારી કલેજ, અથવા તે ગાઉતવાળા મુતપિંડ તથા અકાળીક ક્ષીણુવસ્થા જે વર્ષોસ્થિ છુપાઈને આગળ વધી આવેલાં છે, અને જે આખરે જીંદગી એક બોળ જેવી કરી મેલે છે, કિચિત તેનો છેડો પણ આણી મૂકે છે, તે સઘળાં જો રોજ આછોહોલનો મધ્યમ ઉપચાર ન રાખ્યો હત અને જે ઉપચારે શરીર દ્રવ્યમાં અસ્વભાવિક રસાયન આલ્યા કર્યું અને અશુદ્ધ લોહી ફરચા કર્યું-તે સર્વ થંભી રહેત અથવા કદિ આવતજ નહિ. મારી અજમાયશથી એવું અનુમાન બાંધું-છું કે આછોહોલનો શિરસ્તા માફકનો મધ્યમ અને હદમાં કહેવાતો ઉપયોગ આદેશ (પ્રેટિચિટન) માં ઘણીક જાતનાં દરદેા જે જીંદગી વિપત્તિભરેલી કરે છે, અને તેનો આગળથી આદિ લાવી મેલે છે, તેનું ન્યૂનાધિક પાંચર કારણ છે.”

હાલનો લંડનનો સૌથી નામાંકિત રાસ્ત્રવૈદ્ય એમરીકશન લોહી ઉપર થતી દારૂની અસર વિષે કહે છે કે “ લોહીમાં જે પદાર્થ (આછોહોલ) સ્વભાવિક ન હોય તે અંદર દાખલ કરવાથી તેને અસ્વસ્થ કરે છે. આનો સૌથી સામાન્ય અને વિશેષ અગત્યનો દાખલો એ છે કે લોહીમાંથી જટલો આછોહોલ પાછો બહાર કાઢી મેળો શકાય કિંવા અંદર પચી શકે છે, તે કરતાં અધિક લોહી બેગો રહે છે. જે પીનાર ગામડાંની ખૂલ્લી સ્વસ્થ હવામાં મહેનત કરનારો હોય છે, તે તે જલદીથી મોટો જથ્થો ખપાવીને બહાર કાઢી નાખી શકે છે; પણ શહેરના ધંધાદારીને ઘણુંકરી થોડી હવાવાળી અને વારંવાર વાસવાળી જગામાં બેસી રહીને કામ કરવું પડ્યાથી તેઓના પીવેલા આછોહોલનું નિવારણ થઈ શકતું નથી. મોટાં શહેરોમાં મહેનતુ વર્ગના લોકની હમેશા આવી સ્થિતિ હોય છે, જેથી ઘણુંકરીત્યાંના મોટા ભાગમાં મોટાં પ્રમાણમાં દરદેા ફેલાય છે, અને રાસ્ત્રક્રિયા બેળા સૌથી હાનિકારક અસર થાય છે.”

સંડન ટેમ્પરન્સ ઓસ્થિયટલમાં ટાઇપોઈડ તાવના દર્શીઓની (૩૦ એપ્રિલ ૧૮૯૪ સુધીમાં ૧૦૧૧ વરસની) નોંધ.

દર્શી કે. પેક્ટામાં નંબર.	દાખલ થવાની તારીખ.	નામના હરફ.	લે. નંબર.	જાતિ.	પરિચ.	દારૂ પીનાર કે નહીં.	માનવન કુટુંબના ૨ કુટુંબર.	ઓસ્થીયટલ દોડવાની તારીખ.	પરિણામ.	ટીકા.
૧	૧૨૨૨ મી આક્ટોબર, ૧૮૭૩...	કે. તી.	૨૮	મરદ.	ગુજારી	દારૂ નિષેધ પાતનાર. કાંટર ટીકા...	૨૭ મી નવેમ્બર, ૧૮૭૩. સાંજે થયો ...			હમેશાં નિર્ધારિત. ખીલૂલ સાચું.
૨	૧૭૧૭ મી એપ્રિલ, ૧૮૭૪ ...	એમ. ડી.	૩૫	એન.ત.	ધરવાળી	૬ વર્ષે દારૂ પી દુર- ૬૦ એકમન્ડસ. ૧૫ મી મે, ૧૮૭૪.	સાંજે થઈ ...			
૩	૮૧૧૫ મી મે, ૧૮૭૪.	એ. પી.	૨૪	ઓ.	ધરવાળી આઈ.	નિષેધ નહીં. મેનનારી.	૩૨ મી જુલાઈ, ૧૮૭૪.			સંખત દાખલો સંતની વરાધ લેગો.
૪	૧૧૩૧૨ મી ઓગસ્ટ, ૧૮૭૪ ..	ડબ્લ્યુ. નં.	૧૨	મ.	નિરાશીઓ	૩ વર્ષે થયા નિષેધ કાંટ ટીકા.	૧૨ મી સપ્ટેમ્બર, ૧૮૭૪. સાંજે થયો ...			દાખલ કીચોતે વેળા અતિ મરતીલ હાલત. તાવ ૧૦૪°.
૫	૧૫૮ ૧ લી ડિસેમ્બર, ૧૮૭૪ ...	એ. એ.	૧૯	ઓ.	પાંચ	દસમીનો નિષેધ કાંટ ૬૦ એકમન્ડસ	૧૮ મી ડિસેમ્બર, ૧૮૭૪. સાંજે થઈ ...			સાધારણ દાખલો.
૬	૧૯૩ ૯ મી માર્ચ, ૧૮૭૫.	નં. એમ.	૨૪	ઓ.	વરતેડી	નિષેધ નથી	૬ એપ્રિલ, ૧૮૭૫.			તદન સ્વચ્છિયતિમાં દાખલ કરલો. સંખત ટાઈડ- ૬૬ ફીબડા બિન્દો. ૪૬ ફેફસાં અતિ લોહી ધાલતાં આનંદડાનો સંખત રકુતસ્વા. ૫૨- વાળો જડો. એક રાતમાં ૧૪ ઝડા. જલદી અને તદન સંજો થયો.
૭	૪૨૦ ૮ ડિસેમ્બર, ૧૮૭૬.	સી. એક.	૨૩	મ.	ગોપીના મદદનીશ	...	૨૬ મી જાન્યુઆરી, ૧૮૮૭.			
૮	૪૮૧ ૧૨ મી જૂન, ૧૮૭૭ ...	એમ. એ. એ.	૩૩	ઓ.	ધરવાળી આઈ.	આરમ્ભિતના દારૂ- થા વ્યાપ	૩ ૭૭ સપ્ટેમ્બર સાંજે થઈ.			
૯	૫૫૨ ૨૮ મી સપ્ટેમ્બર, ૧૮૭૭ ...	ડબ્લ્યુ. એમ.	૨૨	મ.	ગાલગીડનાર	૧૨ વરસનો વ્યક્તિ. કાંટ ટી.	૨૪ મી નવેમ્બર, ૧૮૭૭. સાંજે થયો ...			સંખત દાખલો.
૧૦	૫૯૯ ૭ મી ફેબ્રુઆરી, ૧૮૭૮ ...	આર. એ.	૧૯	મ.	નરુ	૧ વરસનો વ્યક્તિ. કાંટ એકમન્ડસ	૧૯ મી માર્ચ, ૧૮૭૮.			સંતની વરાધ નોંડાયેલો.
૧૧	૬૧૮ ૯ મી ઓગસ્ટ, ૧૮૭૮ ...	દી. તી.	૧૨	મ.	મજૂરીનો દોડરો	પીનારો ...	૨૬ મી સપ્ટેમ્બર.			અતિ મુશ્કેલ એક રિવસમાં ૧૭-૧૮ ઝડા, સંધ્યે લેડી પડ્યો. તાવ વધુમાં વધુ ૧૦૪° ૨. ટીક સાંજે થયો.
૧૨	૮૮૮ ૧૯ મી જુલાઈ, ૧૮૮૦.	નં. પી.	૧૮	ઓ.	સાકર	...	કાંટ એકમન્ડસ ૧૮૮૦ ...			સંતની વરાધ લેગો
૧૩	૮૯૨ ૨ ૨૭ ઓગસ્ટ, ૧૮૮૦ ...	દી. એમ.	૩૩	ઓ.	કાંટ નહીં	...	૨૮ ઓગસ્ટ. ૧૮૮૦.			
૧૪	૧૦૦૩ ૨ ૨૭ ઓગસ્ટ, ૧૮૮૧ ...	એમ. ડી.	૩૦	એ.	ધરવાળીઓની	...	૭ મી સપ્ટેમ્બર, ૧૮૮૧.			ધણે સંખત દાખલો. ૭૦ વર્ષની આશા નહી.
૧૫	૧૦૭૧ ૧૯ મી ઓગસ્ટ, ૧૮૮૧ ...	નં. પી.	૧૮	મ.	મજૂર	...	૧૭ મી ડિસેમ્બર, ૧૮૮૧. સાંજે થયો ...			
૧૬	૧૧૩૮ ૨૬ મી સપ્ટેમ્બર, ૧૮૮૧...	ડબ્લ્યુ. ડી.	૩૩	એ.	સાકર	...	૨૦ મી ઓક્ટોબર. મરણ પામ્યો. ૧૮૮૧.			સંખત અને કીટર થા લેગો.
૧૭	૧૧૩૮ ૨૭ મી સપ્ટેમ્બર, ૧૮૮૧...	ડબ્લ્યુ. એન.	૩૦	મ.	જાંઘડામકુનાર.	...	૧૬ મી નવેમ્બર. ૧૮૮૧. સાંજે થયો.			
૧૮	૧૧૭૭ ૭ મી સપ્ટેમ્બર સેપ ૧૮૮૧	દી. પી.	૧૦	મ.	કડીયાનો દોડરો	લ્લ્લ્લ વરસનો વ્યક્તિ. કાંટ એકમન્ડસ	૨૫ મી ડિસેમ્બર, ૧૮૮૧.			

ક્ર. સં. નં. પાનર.	દાનદવાની તારીખ.	નામના હરફ.	જાતિ.	પથો.	દારૂ પીનાર કે નહીં.	માનવન કરનાર કાલકર.	આંતરિક દોડવાની તારીખ.	પરિણામ	ટીકા.
૧૯૧૦૬૧૪ મી ડિસેમ્બર ૧૮૮૧ ...	ડબ્લ્યુ. ન્યુ.	૧૦	મ.	૧-૫૫ પાલીસ કરના-જમણી ત્યાગી.	ડા. ૧૦ ... ૨૨	૧૮૮૨	જી. ન્યુ-વૃંદા	..	મધ્યમ સંખતીનો દાખલો.
૨૦૧૨૬૩૧ મી ફેબ્રુઆરી ૧૮૮૨ ...	નં. પી.	૧૫	મ.	બોના દોડી.	પીનાર ...	ડા. એડમ-ડમ. ૨૦ મી માર્ચ ૧૮૮૨	સાધારણ દાખલો, આતરકામથી સ્વેચ્છ લોહી પડે.
૨૧૧૪૭૩૧ માર્ચ ૧૮૮૨ ...	ઈ. મી.	૪૦	આ.	ધરપણીઆલો ... નહીં પીનારી	૨૨ મી ડિસેમ્બર ૧૮૮૨
૨૨૧૪૭૩૧ મી એપ્રિલ ૧૮૮૨ ...	ડી. એચ.	૨૨	મ.	સુનાર ...	પીનાર ...	૨૩ મી નવેમ્બર ૧૮૮૨
૨૩૧૪૭૩૧ એપ્રિલ ૧૮૮૨ ...	જી. ન.	૧૯	મ.	ખાલાની ...	કે. મહોના ઘરથી પરદેશ.	૧ મી નવેમ્બર ૧૮૮૨ મરણ પામ્યો.
૨૪૧૪૭૩ ૩ મી નવેમ્બર ૧૮૮૨ ...	ઈ. આર.	૩૦	મ.	મજર ...	પીનાર ...	૨૭ મી નવેમ્બર ૧૮૮૨. સાંજે થયો.
૨૫૧૪૭૩ ૧૬ મી નવેમ્બર ૧૮૮૨ ...	નં. મી.	૩૩	આ.	વખારીઆ.	૭ મી ડિસેમ્બર ૧૮૮૨
૨૬૧૪૭૩ ૧૮ મી નવેમ્બર ૧૮૮૨ ...	એફ. એચ.	૧૫	આ.	દામી	૮ મી ન્યુ-વૃંદા ૧૮૮૩.
૨૭૧૬૦૨ ૪ થી ડિસેમ્બર ૧૮૮૨ ...	જી. એ.	૨૫	આ.	ધરપણીઆલો ...	પીનારી ...	ડા. એડમ-ડમ. ૧૭ મી ન્યુ-વૃંદા ૧૮૮૩.
૨૮૧૬૩૬ ૧૩ મી જુન ૧૮૮૩ ...	આ. પી	૧૫	આ.	કરખાનામાં મજૂરી જનમથી નહીં કરતી.	..	ડા. ૧૦
૨૯૧૭૫૩ ૧૪ મી એપ્રિલ ૧૮૮૩ ...	ડબ્લ્યુ. આ.	૨૫	મ.	પાત્રિક પથો	૩૦ જુન ૧૮૮૩
૩૦૧૮૯૯ ૪ થી ઓગસ્ટ ૧૮૮૩ ...	એ. મ.	૨૩	આ.	દામી ...	પીનાર ...	૨૨ મી નવેમ્બર ૧૮૮૩
૩૧૧૮૨૪ ૨૧ મી ઓગસ્ટ ૧૮૮૩ ...	એમ. કે.	૨૨	આ.	૪ થી માર્ચ ૧૮૮૩. મરણ પામી
૩૨૧૮૨૫ ૨૨ મી ઓગસ્ટ ૧૮૮૩ ...	એલ. એ.	૧૭	આ.	૨૦ મી એપ્રિલ ૧૮૮૩. સાંજ થઈ
૩૩૨૦૧૯ ૨૨ મી ઓગસ્ટ ૧૮૮૩ ...	ટી. એ.	૨૧	મ.	દૂધવાળો ...	દારૂ પીનાર ...	૨૯ મી એપ્રિલ ૧૮૮૩. સાંજ થયો
૩૪૧૮૩૨ ૩૦ મી ઓગસ્ટ ૧૮૮૩ ...	એચ.	૨૩	મ.	મહોના ...	જનમથી ત્રિપથ પાલનાર.	૧૦ મી એપ્રિલ ૧૮૮૩.
૩૫૧૮૩૩ ૧ મી માર્ચ ૧૮૮૩ ...	આ.	૯	મ.	ગાડાલાખાનો દોડારો.	પીનાર ...	ડા. એડમ-ડમ. ૨૧ મી એપ્રિલ ૧૮૮૩.
૩૬૧૮૩૪ ૨૮ મી ઓગસ્ટ ૧૮૮૩ ...	એમ. સી.	૧૦	મ.	..	જનમથી ત્યાગી.	ડા. ૧૦
૩૭૧૮૩૭ ૨૪ મી ઓગસ્ટ ૧૮૮૩ ...	આર. ડબ્લ્યુ.	૧૫	આ.	દામી ...	ત્યાગી ...	ડા. એડમ-ડમ. ૩૦ એપ્રિલ ૧૮૮૩. સાંજ થઈ

મધ્યમ સંખતીનો દાખલો.

સાધારણ દાખલો, આતરકામથી સ્વેચ્છ લોહી પડે.

જેડ રેસમાં સંમતી. મનપિંડ મોટા. થોડુંક મોટામાં મોટા પહેલો. ત્યાં થયું સંખતી બિગલેટી. મુઆપટી ચીરી નોપલો.

નરમ દાખલો.

અતિ બંધનદારો અને ૧૫ મી જાન્યુઆરીના રાતના આડકી (ડાઉનલીવ ડિન) નેરમાં ચાલો.

જેડ પાજીથી સંમતી. અતિ લલકારો સંખત બિમારી. ટીક સાંજે થયો.

સંખત મોટી ખાંડીથી ભરેલો. તાવ કેક ચંદતી ૧૦૫° ૨. મોડેથી, પછે તદન સાંજ થયો.

જાન્યુઆરી પાછળની ડાઉનલી. આડામાં આવત લોહી.

સાધારણ દાખલો કેક ચંદતી તાવ ૧૦૫° ૨. થયો સંખત દાખલો, જેડ પાજીથી સંમતી

જેડ ચંદતી તાવ ૧૦૫° ૨. આડામાં લોહી. નેરનો લવારો.

સાધારણ દાખલો: વધુમાં વધુ ઉચ્છતા ૧૦૪° ૪.

સાધારણ દાખલો: વધુમાં વધુ ઉચ્છતા ૧૦૫°.

સંખત દાખલો. જમણી રેસમાં સંમતી. વધુમાં વધુ તાવ ૧૦૬° નેરનો લવારો.

સાધારણ દાખલો: વધુમાં વધુ તાવ ૧૦૪° ૮.

ભાગ ચોથો.

પ્રકરણ ૧.

દારથી પરહેજ રહેનારાઓને થતા કાયદા.

દાર પીનારને થતી હાનિ અને દારના મોજ યોગ ઉપયોગથી થતા અપકાર જાણવા જેટલું આવશ્યક છે, તેટલુંજ અને કદાચ તેથી પણ અધિક દારને ત્યાગ કરનારને કેટલો ગુણ થાય છે, કિંવા કેટલી નુકસાની થતી અટકે છે, તે જાણવું પણ અવશ્ય છે.

જે રાખસો દારથી પરહેજ રહે છે તેઓ સુખી અને આરોગ્ય જાણાયલા છે. દારની માઠી અસરોથી પેદા થતી ખૂંટી હાજતો શું છે અને કેવી છે તેની તેમને કંઈ પણ ખબર રહેતી નથી. તેઓ મજાખૂત ભેળાના, ચિથર હૃદયના, અને કામકાજમાં દૃઢ રહેનારા હોય છે. તેઓને નિયમિતરીતે વેળેવેળ ક્ષુધા લાગે છે, તેમની જીભ સાફ રહે છે, તેમના હૃદયના ધમકા, ઝેટલે નાડી સમાંતર કુદરતી વેગમાં ઘણું દરજ્જે આવે છે. તેઓ અધિક મહેનત કરવા શક્તિ ધરાવે છે, કારણ તેમના રત્નાયુ કંઠણ અને મજાખૂત રહે છે, જેથી પોતાનું કાર્મ મજાસકામાં ઉઠી સહાંજ સ્વધી અતિ સ્વગમતાથી આટાપા નાખે છે, અને તેઓ પોતાના રોજના આરાકમાંથી મળતી પુષ્ટિસિવાય ખીન્ન કરાંથી પુષ્ટિ લાવવાની જરૂર જોતા નથી. કોઈ વસ્તુથી દેહમાં હુંફ લાવીને તુરત પાછું ઠંડું અને નિર્બળ અંગ કરી નાખવું—એ દારથી પરહેજ રહેનાર માણસ એક ઘેલાપણું સમજે છે. એવા પુરૂષની મનરાજિ કોઈ પણ પદાર્થની સાદ્ધ વગર નિત્ય શાંત અને સ્વદમ રહે છે, તથા તે કોઈ પણ પ્રકારના અનર્થ જુગ્મસા કે મિજાજથી મુક્ત રહે છે. વળી દાર પીનારાઓ જે લહેર અને આનંદભરે પોતાનો કાળ ગમત કરે છે, એમ સમજે છે, તે ઓટી લહેર અને આનંદની કસી પણ દરકાર વગર મદ્યપાન ત્યાગી પોતાના દહાડા સત્ય ખૂશાલીમાં ગુજારે છે. દારથી પરહેજ રહેનાર, દાર પીનાર કરતાં ઝેટલી શ્રેષ્ઠ તંદુરસ્તી ભોગવે છે કે કોઈપણ વખતે, કોઈપણ ઉમ્મરે, યા કોઈપણ ઋતુમાં તેમણે આરોગ્યતા વિષે ફરિયાદ કરવાની ગરજ પડતી નથી. અતિ ઘણી ઠંડી કે અતિ ઘણી ગરમી, તેઓ સહેલથી સહન કરે છે, તથા ઝેરી હવાથી ઉપજતાં દરદો મદ્યપાન ત્યાગી ઉપર જલદી ગલળો કરતાં નથી. એવા માણસના સંબંધમાં જે કોઈ પ્રકારે શરીરને અકસ્માત ઈજા થાય છે, કે કોઈ દુષ્ટ દરદ લાગુ પડે છે, તો તેમને દવાની અસર જલદી થઈ સાજ થવાને તેઓ વિશેષ યોગ્ય રહે છે. તેઓ ઘણી સહેલાઈથી નિરતિ ઉંઘી જાય છે અને આવે છે ત્યારે તેટલીજ સહેલાઈથી ઉજાગરો કરી શકે છે. તેઓમાં વૃદ્ધાવસ્થા અકાલ દેખાવ કરતી નથી, તથા જુઠાપણમાં જે દુઃખો અને ખેચ-હેનીઓથી ખીજાઓ પિડીત છે, તેની અસર તેમને કદાચ જ પહોંચે છે.¹

દાર્થી પરહેજ રહેનારાઓને આપણે સ્વાતંત્રતા ભોગવનારા કહી શકીશું. કારણ કે દાર્થીના લોભ અને લાલચ ઓછામાં સત્તર છે કે તેનું પાન કરનાર વારંવાર દાર્થીના ચુલામ થઈ પડે છે. જેમ બિનબિન વર્ણના લોક અનેક વ્યસનોમાં ફસેલા હોય છે, અને જુદાં જુદાં માણસોને ગાંળે, ભાંગ, તપકાર, તમાકુ, અશીણ વગેરે દુષ્ટ વ્યસનો પ્રત્યેકને કર્યાવિના આલનું નથી, તેમ દાર્થીના ભોગીઓમાંથી દાર્થીના સાડવિના રહેવાનું નથી. ઉપલા પ્રકારના માણસોમાંનો કોઈ એક વ્યસન છેડે છે, તો બીજું વ્યસન પકડવાની લાલચ તેને થયા વગર રહેતી નથી; પણ દાર્થીનું વ્યસન એક પ્રકારે ઉપલાં વ્યસનોથી સાંઈ એમ ગણાય કે તેને છેડનાર આદે તો બીજાં વ્યસનને પકડે નહીં. વળી નીતિ કે વિવેક અને અનીતિ કે અવિવેક એ માટે અંતર સમજવામાં દાર્થીનાર તથા તેથી પરહેજ રહેનારમાં ઘણા તફાવત રહે છે. પરહેજ રહેનાર પોતાનાં શાંત મનની ગતિમાં નીતિ અને અનીતિ શું છે, તે સમજી શકે છે; પણ દાર્થીનાર ઘણી પોતાના ઉશ્કેરાયલાં, યુગ્મવાયલાં, અને એવાન મગજની સ્થિતિમાં, તે અંતર જોઈ શકતો નથી. એક અંગસ્થભાવના કેટલાક માણસ આપણે ભેગા કરીએ, જેમાં થોડા દાર્થીના ઉપયોગ કરનારા હોય અને થોડા તેથી પરહેજ રહેનારા હોય, તો આપણે જોઈએ છીએ કે દાર્થીનારાના કોઈપણ જાતનાં અપરાધમાં ફસી પડે છે, અને પરહેજ રહેનારા ઘણું કરી કાંઈએ ગુનાહમાં સપડાતા નથી. એક રીતે જોતાં દાર્થી એવો ખૂંચો ભોમિયો છે કે તે તેના શોકાનને પાંચડી પકડી ગુનાહોના મથકમાં ખેંચી જાય છે. આપણે ઘડીઘડી વળી જોઈએ છીએ અને અપરાધોમાં વારંવાર વાંચીએ છીએ, કે જેઓ નીતિનો ભંગ કરે છે, તથાપિ કૃપણ અપરાધોમાં ફસે છે, તેઓના મોટા ભાગે દાર્થીના અસરમાં ખૂંચે કે નિરલાજરાં કર્મો કરેલાં હોય છે; કદિ કદિ આપણે જાણા, મોત-ખર, ભણેલા પુરોષો અણુધટતાં કર્મો કરતાં પકડાઈ આવે છે, અને છાકટપણમાં કરેલાં કનિષ્ઠ કર્મો માટે માફી માંગવાની નામોશિમાં આવવું પડે છે, ત્યારે તેમને પોતાનો અચાવ કરતાં કામૂલ કરવાની કુરજ પડે છે કે જે દાર્થીના અસરમાં તેઓ ન હતા, તો તેઓ તે દુરાચાર કદિ કરત નહિ. આ સઘળાં ઉપરથી સમજાય છે કે દાર્થી એવો પદાર્થ છે કે આપણે જાણા કે મોભાવાળા કે વિદ્વાનને પણ બીજાઓની તજજ્ઞતામાં હલકા પાડી નાખે છે, ઓછું જ નહીં, પણ તેની શરમ એક વખત છંદાવાથી તે બીજા વાર તેની ફાંસમાં ફસવાને યોગ્ય રહે છે.

ત્યારે જેઓ દાર્થીના પોતાનો મોજનો સાથી કરી બેસે છે તેઓએ જાણવું જોઈએ કે તેમની નીતિ, તેમની આખર, તેમની તંદુરસ્તી, અને તેમની જીંદગી એ સઘળાં તેઓએ જોખમમાં નાંખ્યાં છે. એક ભારે અગત્યનો લાભ દાર્થી નહિ પીનારને થાય છે તે પૈસાનું સુખ છે. ટૂંકી પેદારાનો પુરૂષ પોતાની આવકનો નજદીક પાંચમે કે છઠા ભાગ દાર્થી પરહેજ રહેવામાં અચાવી શકે છે, કે જે બચેલા પૈસાનો બીજો કેટલાક સારા ઉપયોગ થઈ શકે છે. મોટા રહેણાંના ગરીબ રહેવાસીઓ પોતાની કમાઈનો સરાસરી ચોથા કે પાંચમે ભાગ દાર્થી પાછળ રાજી ગુમાવીને પોતાનાં અંગ-મનને નુકસાન કરે અને તેના બાવડી છોકરાં નવસ્થ રખે તથા બુદ્ધિ મરે, તે કરતાં તે પૈસા સારી હવાવાલી જગ્યાઓમાં રહેવામાં, સ્વચ્છ લગડાંથી શરીર ઢાંકવામાં અને સારા પૌષ્ટિક ખોરાકથી રક્ષણ કરવામાં રહે તો તેમને ખરેખર ઘણા અવર્ણનીય લાભ

યાય. દારૂ માટે ખરચવામાં આવતા પૈસાનો બચાવ દુખી જીંદગીનાં સાધન મેળવવા, બચ્ચાંને કેળવણી આપવા, અને ઘડપણની લાકડી થવા અતિ ઉપયોગનો થઈ પડે છે. દારૂ પીનાર પોતે તથા પોતાની બાંધકામી કે બચ્ચાં જુએ મરતાં હોય, તો પણ તે પોતાની જીજ્ઞાસામાં પૈસા ખોરાક પાછળ નહીં પણ દારૂ પાછળ ખર્ચે છે, એ પીનારને ખરોજ શાપ છે.

પ્રકરણ ૨.

દારૂમાં પૌષ્ટિક છે એ વિચારનું ખંડણ:—ખોરાક એટલે શું?

દારૂને ઘણા લોક ખોરાક સમજે છે. માટે આ વાતમાં કેટલી સત્યતા રહેલી છે તે જોઈએ. કોઈપણ જાતના પીવાના પદાર્થમાં દારૂ શરીરનાં પોષણ અર્થે ઉપયોગી વસ્તુ છે, એમ માત્ર સાધારણ અનુભવના આધારે કહેવામાં આવે છે, પણ એ અને ખીજી ઘણી વાતોમાં જેમ કોઈ આગળી બિનાને તેની પાછળના કાર્યનું કારણ અડાવી દેવામાં આવે છે અને બીજી અવલોકન વગરની સાધારણ અજમાયશથી કંઈ ખરી વાત જણાતી નથી; તેમ દારૂ વિષેના અનુભવ માટે પણ સમજવું. મેરેચ્યુસેસની ધારા બાંધનારી સભામાં થોડા વખત ઉપર દારૂ શરીરને પુષ્ટિ આપવામાં એક ઉપયોગી વસ્તુ છે, એવી તકરાર કરવામાં આવી હતી તે એમજ એક તબઈ દાખલા ઉપરથી હતી. કારણ, પુરાવામાં એક પ્રખ્યાત સભાસદે, કારનેરો નામના પુરૂષને અજબજબ જેવો દાખલો આપ્યો હતો કે તેણે ૫૮ વર્ષ સુધી દરરોજ બાર ઓંસ (છ રોર) નફર ખોરાક અને ચૌદ આઉસ નરમ ખાસિયતનો વાધન લીધો હતો અને પ્રોફેસર લ્યુઈસનું મત જણાવું કે આવા દાખલા છતાં અક્લમંદ માણસો દારૂ પુષ્ટિકારક નથી, એમ જે રાક લઈ જાય તે પર એક અજબ જેવી વાત છે. પણ કારનેરો પોતાના પીવામાં જે નરમ ખાસિયતનો દારૂ લેતો હતો, તેમાં તો સહેજ આલ્કોહૉલ સિવાય ખીજે કંઈ સુવાસીક કસવાળો ભાગ હતો. નરમ ખાસિયતના વાધનમાં જે જૂજ આલ્કોહૉલ રહેલો છે, તે માટે તેમને ખીજ દારૂ માફક સઘળી ખરાબીઓનું કારણ ન ગણાય. જૂજ આલ્કોહૉલ નરમ ખાસિયતના વાધનમાં આવે છે તેની તરફેણમાં આપણે એટલું જ કહી શકીએ કે જે થોડા થોડા આલ્કોહૉલ રોજ લેવામાં આવે તો તે હોજરીને ખીજ ઝેરી પદાર્થો જેવાકે ભાંગ, અશીણ, તમાકુ, અને સોમલ વટીક લેવાની જેમ દેખાઈતી વગર નુકસાને સહેવવાની આદત પડે છે તેમ થાય છે. આવી ઝેરી વસ્તુ લેવા છતાં ખોરાક હજમ થવામાં લાંબો વખત કરી દેખીતી અડચણ પડતી નથી અને જે આવી ઝેરી પદાર્થ ખાધામાં લે છે તે કદાચ ઉપર જણાવેલા કારનેરો જેટલી લાંબી જીંદગી કાઢે છે પણ તેથી શું એમ શાબ્દિત થાય છે કે અશીણ અને સોમલ પુષ્ટિકારક પદાર્થ છે? જ્યારે અશીણ, તમાકુ અને સોમલ પુષ્ટિકારક પદાર્થ ગણાતા નથી, ત્યારે આલ્કોહૉલ ઉપલા કારનેરોના સંબંધમાં પુષ્ટિકારક, શું કરવા ગણવે જોઈએ? ખાના સાથે જે આ રોજ દારૂ લે છે, તેમને ખાનામાંથી જે પુષ્ટિ મળે છે, તે પુષ્ટિ તેમને બાંહેધર કે દારૂ આપે છે, પણ તે મોટી જૂલ છે. કુદરત સાફ જાહેર કરે છે કે દારૂ ખોરાકની

જાણુસ નથી. માણુસ માટે નક્કર ખોરાકની વસ્તુઓ તરીકે જનવરોનું માંસ તથા વનસ્પતિ વસ્તુઓ સરજેલાં છે, તથા પીવા માટે પાણી અને જનવરોનું દૂધ બદોલું છે. જે કુદરતી પદાર્થોમાંજ ખોરાક તરીકે આલ્ફાહૉલ નખાયેલો હોત, તો તેની પેદાસ કુદરતમાંજ આપણે મળી આવત પણુ તેવું કાંઈ નથી. માણુસે દારૂની ટેવ એટલી વધારી મૂકી છે કે તે કુદરતી અવશ્યક હોય એમ લાગે છે, અને તેવા વિચારથી તેને ખોરાકની વસ્તુ તરીકે ગણે છે. જે વસ્તુઓ આપણે પૌટિક ખોરાક યોગે લઈએ છીએ તેમાં કાર્બન, હૈડ્રોજન, અને બેનથી વિશેષ નૈટ્રોજન આવે છે. અને નૈટ્રોજનના વધતા પ્રમાણમાંજ તે અધિક પુષ્ટિકારક છે; પણ આલ્ફાહૉલમાં નૈટ્રોજનનો અંશ મૂદલ નથી, ત્યારે આપણે વિચાર કરવો જોઈએ કે આલ્ફાહૉલ શી રીતે બદનને પુષ્ટિ આપી શકે? આલ્ફાહૉલમાં કાર્બન, હૈડ્રોજન અને ઑક્સિજનનાં મૂળતત્વો સમાયલાં છે, જે શ્વાસ એલ, અથવા કાંજી અને ખાંડવાળી ચીજો, જેઓ મુખ્યકરીને નૈટ્રોજનરહિત, કાર્બન, હૈડ્રોજન અને ઑક્સિજનની બનેલી છે, તેમની માફક સહેજસાજ શરીરની ચરબી વધારે છે.

લીબિગ જે બિયરનો દુરામન નથી કહેવાતો, તે જાણુવે છે કે ગણિતશાસ્ત્ર જેવી ચાકસ ગણતરીથી આપણે સાબિત કરી શકીએ છીએ કે છરીની અણી ઉપર રહી શકે એટલો અનાજનો કણુ પણ નવ રોર (૧૮ પાઈન્ટ) એઆ બિયરના કરતાં વધારે પુષ્ટિકારક છે, અને જે માણુસ એટલો જથ્થો બિયર દરરોજ ખપાવાને રાક્ષિવાન હોય છે તે માણુસ પાંચ રતલ આઠાના પાંઉમાં અથવા ત્રણ રતલ માંસમાંથી એક વખતમાં જેટલું પૌષ્ટિક સત્ત્વ મેળવે તેટલું રોજના ૯ રોર બિયરમાંથી એક વર્ષ બાગ્ય મેળવી શકે છે! એજ ગણુની વાઘન માટે પણુ છે.

ખોરાક ક્રીજે કુદરતનો એવો નિયમ છે કે એક જાતનો ખોરાક ચોક્કસ હલ્કેર લીધા પછે માણુસ ધરાઈ જઈ ખીજી જાતના ખોરાક માટે તેને વાસના થાય છે, જેથીકરી તે જૂદી જૂદી જાતનો ખોરાક ખાઈ પોતાની તંદુરસ્તી જાળવી ને વધારી શકે છે. હવે કુદરતે જે દારૂ પણ એક જાતના ખોરાક તરીકે નિર્માણ કર્યો હોત, તો તેના સંબંધમાં માણુસ ખીજી ખોરાક માફક વરતતે, પણ તેમ નથી. માણુસ એક વાર દારૂ પીએ છે, તો તેનો સ્વાદ તેનાં મોઢાંમાં અને તેનું સ્મરણ તેનાં મગજના તંતુઓ ઉપર એવાં ચોટે છે કે તે ઘડી ઘડી લેવા ટાંપે છે, અને જેમ વધારે પીએ છે તેમ વધારે તે માટે તલપે છે. કુદરતે માણુસ માટે જેટલા પ્રકારનો ખોરાક પુષ્ટિસાધક નિર્માણ કર્યો તેમાં કેઈ એવો નથી કે જેથી ખાનાર ધરાય નહી, અથવા જે ખાવાને માટે તેને ઘડી ઘડી દારૂ માફક યાદ આવી તલપ થાય, અથવા તે જાતનો ખોરાક ન ખાય તો તેનાંથી આરોગ્ય રહેવાય નહી એવી તેને ધાસ્તી લાગે. દૂધનું પુષ્ટિકારક પાન માણુસ જન્મથીજ પીતું આવે છે, તેના વિષે કોઈ એવું નહિ કહી શકશે કે તેના સ્વાદ મોમાં એટલો ઠસી ગયો કે નીકળેજ નહીં, કે તેની એટલી તૃષ્ણા થાય છે કે જે ન પીવાય તો તેથી કાંઈ દંદ થવાનું બય લાગે છે; અથવા તેનું વાસણ નજીક મુક્યું હોય તો તે દારૂની પેટે બેમાલમ પીવાયાંજ કરશે. ત્યારે સઘળા પ્રકારના ખોરાકથી ઉલટી નિરાણુઓ દારૂ બતાવે, ત્યારે કુદરતે તેને ખોરાક તરીકે નિમ્નો નથી, એમ વિચારવું દરેક માણુસને માટે વાજબી છે. જે ખોરાક આપણે ખાઈએ છીએ

તેમાંથી પૌષ્ટિક સત્વ રાખી ખીજે નકામો ભાગ મળ્યુત્ર માર્ગે બહાર કાઢી નાખવામાં આવે છે, અને આલ્કોહૉલ તો સધળોજ દમ, પરસેવ અને પિસાબવાટે જોવાને તેવોજ બહાર પડે છે; એ ઉપરથી જણાય છે કે કુદરત દારૂને ધિક્કારે છે, અને તેને કોઈ પણ રીતે શરીરમાંથી બહાર કાઢી મુકવાની કોશિશ કરે છે. જે સીજ ખોરાક નહીં પણ દવા છે, તેની ખોરાકમાં ગણના કરાય અને તેવી રીતે વાપરવામાં આવે, એજ મુળ પાયાની આકૃતકારક બૂલ છે. બરોબર રીતે ખોરાક તો તેજ કહેવાય, કે જે આપણી હોજરીમાં જાય અને ત્યાંથી ફરતાં લોહીમાં દાખલ થઈ આપણાં શરીરનું પોષણ કરે તથા તેની ગરમી જળવે. આપણા ખોરાકને હોજરીનો કુદરતી પાચનરસ, અને ખીજ થુંક, પિત્ત વિગરે પાચનમાં મદદ કરનારા રસો મળી એક રસ બનાવે છે, તથા જે કાંઈ પ્રવાહિ પીવામાં આવે છે તેની સાથે મળી પ્રવાહિ રૂપ થઈ શોષણ થાય છે, અને પછે લોહીમાં જાય છે. ત્યારે હવે કહો કે આલ્કોહૉલને આપણે વાજખીપણે ખોરાક કહી શકીએ કે પાચનરસ જેવો ખોરાકને એક રસ કરનારો પ્રવાહિ કહીએ ? બરોબર એમાંનો તે એક પણ છે, એમ કદિ પણ કહી શકાશે નહીં. આલ્કોહૉલ પેડે ખોરાક નથી તે આપણે સિદ્ધ કર્યું; તેમ આલ્કોહૉલ પાચનરસને તેના કામમાં મદદ પણ કરતો નથી. ડૉક્ટર ટૉમસન કહે છે કે આલ્કોહૉલને જ્યારે પાચનરસમાં નાંખવામાં આવે છે, ત્યારે તે સફેદ થર પેદા કરે છે, તેથી પાચનરસની આસિયત બગે છે, અને તે માંસ, વનસ્પતિ કે કોઈપણ જાતનો ખોરાક જેરવવાને અરાકત બને છે. તોડ અને એમને કહે છે કે આલ્કોહૉલવાળા દારૂએ પાચનરસના પેપસીન નામનાં કસને સંગિન (સૉલીડ) કરે છે અને તેથી તેનું કામ અટકાવે છે તથા પાચન કમતી કરે છે. જે વાદન અને સ્પિરિટ હોજરીમાં જતાં વાર ત્વરિત લોહીમાં ચૂસાઈ આગળ પસાર થઈને જતાં હોત, તો તેએ ત્યાં થોડો વાર રહેવાથી ખોરાકને જેરવવામાં તદનજ અટકાવ કરત, કેમકે, જેવો પાચનરસ થવા માંડત, તેવો તેની પેપસીન બાઝી (કોએ-બુલેત) જઈ ઠરી જતે.” વળી ડાક્ટર બેરોમ કહે છે કે સ્પિરિટ પાચનરસનું વહેતું અટકાવે છે એવો સારી રીતે જાણીતું છે. મનૂરિયાત લોકમાં એવા દાખલા બન્યા છે કે તેએ લાગટ ૪૮ કલાક સુધી સજ્જ હાંશ્યા કીધા પછે મરણ પામ્યા છે. ઇંગ્લંડમાં થોડાં વર્ષ પૂર્વે એવા બે જેએએ ખોરાક ખાઈતે પચે તે પહેલાં દારૂ પીવા માંડી મુઆ તેમનાં મુડદાં ચીરવામાં આવ્યાં હતાં, ત્યારે જેમ સાપ આપણે દારૂમાં જોવાને તેવો રાખી મુકીએ છીએ તેમ દારૂના યોગથી ખોરાક તેમની હોજરીમાં રહ્યો હોત. એસડો તૈયાર કરવાની જગામાં આલ્કોહૉલ એક પીગળાવનાર તરીકે ઘણો કીમતી પદાર્થ છે, અને એનાથી ઘણાં સરસ ટિકચરો બને છે, પણ જીવતાં માણસની હોજરી તે કાંઈ ઔષધી તૈયાર કરવાની દુકાન નથી. અહિં આલ્કોહૉલ હોજરી મહેના પદાર્થોને નરમ કરવા અને પીગળાવવા બદલ ઘટ અને કઠણ કરવા ચોચ છે.”

ડાક્ટર લૉડર બ્રન્ટન લખે છે કે “તેના એક દારૂજન્યભ્રમવાળા બિમારે સધળો ખોરાક જરૂયા વગરનો એકી કાઢેલો તેણે જે જોયો તે બિમારે ચાર દિવસ આગળથી અધિલો જણાવ્યો હોત.” ન્યુયૉર્કના પ્રોફેસર ચોમન જણાવે છે કે “આલ્કોહૉલ પાચનરસનાં પેપસીન સત્વનું નાશ કરે છે, તથા આલ્કોહૉલનો ઉપયોગ હોજરીને લગતાં ભયંકર દરેદા ઉત્પન્ન કરે છે અને શરીરરચનાની ઘણી દુષ્ટ અવ્યવસ્થા આણે-

છે, તે શારીરશાસ્ત્રિઓના અવલોકનથી સાબિત થાય છે.” ડાક્ટર કારપેન્ટર કહે છે કે “પ્રાણીનાં શરીર માંહેલાં પાણીના મોટા ભાગને લીધે તેનાં સમ્પૂર્ણ જીવાધાર કાર્યો ચાલે છે. હોજરીમાં જે તરેહવાર ખોરાકની ચીજો લેવામાં આવે છે તેને પાણી સિવાય ખીજો કોઈ સરસ પીગળાવનાર નથી. પાણી તેમને ત્યાંજ પીગળાવે છે, પછી લોહીમાં અને શરીરના સમ્પૂર્ણ ભાગો અથવા દ્રવ્યાંશમાં પૂગાડે છે. અને જ્યારે તેઓનું કામ ખલાસ થઈ નિરપયોગી બને છે, ત્યારે પાછા શરીરની બહાર કહાડવામાં પણ પાણીજ કામ લાગે છે. એ વિષે રોજ પરસેવ, મૂત્ર અને દમમાં બહાર નીકળતી વરાળ એ કાર્યો આપણી ખાતરી કરે છે. ત્યારે ખુલ્લું દેખીતું છે કે પાણીમાં આપણા શરીરને નિરપયોગી પદાર્થોની નાશકારક અસરથી તંદુરસ્ત રાખવાની અમૂલ્ય શક્તિ છે. કાંઈ પણ શંકાવગર પક્ષી ખાતરીથી આમ કહી શકશે કે શરીરમાં પાણીથી* જે કામ સરે છે તેમાંનું એક પણ દાર્શનિક થતું નથી; પણ તેથી ઉલટું પાણી જે ફાયદો કરે છે તેને દાર્શનિકો રોકે છે.” જે બે બુદ્ધિ મરી જતાં માણસમાંનો એક એવું પાણી ને ખીજો આલ્કોહોલ પાણી ભેલ કરીને પીએ, તો કુકત પાણી પીનાર વધારે લાંબો વાર જીવી શકશે. આ વાતની સાબિતીમાં તખ્તીઓએ માણસ વતરેગે પીજી પ્રાણી ઉપર અખતરા અજમાવ્યા છે, અને ઘણી વખતે એક-સ્માતથી માણસ ઉપર પણ અખતરા થયલા છે.

ત્યારે હવે આલ્કોહોલ વિષે આપણે ચાર વાત નક્કી બાલવી જોઈએ છે:—૧, તે ખોરાકવાળી વસ્તુઓને પીગળાવનાર નથી; ૨, તે ખોરાક નથી, કેમકે શરીરનાં ખપી ગયેલાં તત્વોની પૂરણી કે પોષણ તે જરા પણ કરતો નથી; ૩, તે ખોરાક ચોખ્ખા કાંઈપણ રસાયનબંધન ધરાવતો નથી; અને ૪, તે કાંઈપણ ફેરફાર થયાવિના લોહીમાં દાખલ થાય છે, અને જ્યાં સુધી શરીરનો કચરો પ્રેકનારા અવયવોથી બહાર કહાડી નાંખવામાં આવે તેટલો વખત તેમાં ફરી અપકાર કરે છે.

પ્રકરણ ૩.

દાર્શનિક ઝેર.

દાર્શનિક અસરોની વિગતવાર તપાસ કરતાં આપણે જોઈએ કે દાર્શનિક આપણને પુષ્ટિ નથી આપતો, ખોરાકનું પૃથક્કરણ કે તેને હજમ નથી કરતો, આપણને ગરમ નથી કરતો અને જોર નથી આપતો; ત્યારે ને શું કરે છે અને તેની અસરો ઉપરથી આપણે આખર સાર શું કહાડીએ, —એને કયા પદાર્થોના વર્ગમાં મૂકીએ, અને એનો ઉપયોગ કેમ કરી શકીએ? —એ સવાલોનો આપણે વિચાર કરીએ.

એઓ આલ્કોહોલ જોકે પુષ્ટિકારક ચીજોમાંથી બનેલો છે; તોપણ તે ઝેર છે, —કેવળ ઝેરજ છે; અને તે જીવનના પ્રત્યેક રૂપ (પ્રાણી કે વનસ્પતિ) નો એક ઘાતકી અને કઠો દુશ્મન છે. જે વસ્તુ પેટમાં જઈ શરીરને જોખમમાં નાખે છે તે એક જાતના ઝેર

* જેઓ પાણીને નજીવું, નનજીવું, અને નિસ્સ્તન નહું ધારતા હોય તેઓ જો ડાક્ટર ઝીએમસનની ‘હેન્ડબુક ઓફ ફીરાયુલિસ્ટ’ (૧૮૮૩) માં ડાક્ટર ખોલેને પાણી ઉપર દ્રવપાત્રાં ૮ પેજ, જીજી દાક્ટરમાં ૨૮ પાના બરીને પાણી વિષે લખનારાઓની ફક્ત દીપ આવે છે, તે જોશે, તો મલમ પડશે કે પાણી ઉપર જે થક લખાયું કેટલું વિનિર્ણય છે.

ખરેખર જાણવી. કેટલાંએક ઝેરો શરીર ઉપર તેના સ્પર્શથીજ તરેહવાર અસર કરે છે. જેમકે કોઈપણ પાંદરા, ઑસિડ, અને ખીજ કૌસ્ટિક પદાર્થો શરીરના કોઈપણ ભાગને લાગે છે તો તેનો નાશ કરે છે; અને ખીજ જેવાંકે આલ્કોહૉલ અને ઑમોન્યા લાગવાથી ત્રાલ ઉઠાડે છે. અને ઝૂઝ આણે છે; વળી પ્રુસીક ઑસિડ ઑક્રોનાઈટ જેવા તંતુ-આને મંદકરી નાખે છે.

આવા પદાર્થો શરીરમાં દાખલ થવાપછે તેની અસરો પણ વિચિત્ર હોય છે. ઝેરો ન્યૂનાધિકપણે જલદી લોહીમાં ચૂસાઈ (સોસાઈ) આપ્તા અંગમાં ફરી વળે છે, તેમાં ચોક્કસ ઝેરો ચોક્કસ ભાગો પસંદ કરી તેના ઉપર મુખ્ય અને પહેલી અસર આણું કરે છે. જેમકે તમાકુ અને ટીબિયૉલીસ મુખ્ય હૃદય ઉપર અસર કરે છે; સોમલ મુખ્યત્વે હોજરી અને આંતરડાંના સ્લેમપડ ઉપર કે ખીજે ન્યાં સ્લેમપડ હોય ત્યાં કરે છે; કેન્ટેરીનીસ મૂત્રપિંડ ઉપર, આયોડાઈન શરીરમાં ગોઠા હોય છે તે ઉપર, સ્ત્રીકનિયા કરોડરજ્જી ઉપર, અને આલ્કોહૉલ, અશીણુ તથા ખીજ કેરી વસ્તુઓ મુખ્ય બેજનુંઉપર અસર કરે છે. કેટલાંક ઝેર એકદમ તુરત જીવ લે છે. અને ખીજ કોઈ રોગ પેદા કરી મોટી માત આણે છે. અને વળી કેટલાંક જેમ જેમ આપણે લેતા જઈએ તેમ તેના દરેક માત્રા દીઠ અસર જાણવાતાં રહે છે. ખીજ વારંવાર કે ચાલુ લેવાથી તેમનાં આસ પરિણામો ઉપજાવે છે, કેટલાંક ચાલુ પરિણામો નિપજાવે છે. ખીજ જેવીકે તાવની ઝેરી હવા (મૅલેરિયા) તાવના દિવસો ઉપર શરીરમાં સઘળો વખત હોવા છતાં જાણે તાવ હોયજ નહી તેવી રીતનો થોડો વખત દેખાવ કરે છે. હવે આપણે તપાશીએ કે આલ્કોહૉલ શું છે? અને તેને સ્વચ્છ કે પાણીના ભેગવાળો ક્યાં મુકી શકાય? ઝેરના વર્ગમાં, દવાના વર્ગમાં, ખોરાકના કે વૈભવની ચીજના વર્ગમાં? કેટલાકો એને ખોરાક કહે છે અને તેમ સમજી તેને કોઈપણ રૂપે રોજ વાપરે છે. કેટલાકો તેને માજની ચીજ સમજે છે અને તેથી તેઓ કોઈકોઈ વારજ પીએ છે. થોડાક દવા જેવો ગણે છે અને તેથી દવા માશક ગુણુ થવા રોજ થોડોથોડો પીએ છે. પણ દુનિયામાં તેને ઝેર તરીકે ગણવાનું થોડા; ઘણાજ થોડાને કદિ સ્વપ્ન પણ આવતું હશે. હવે એ બધામાંથી સાચું શું? તે આપણે જોઈએ. જે અવશ્ય ઝેર હોય, તેને દર-રોજ અને છૂટથી માણસ ખોરાક તરીકે વાપરે એમ બની શકે? જે રાંધતાં ત્રાંખાંના વાસણનો કાટ (જગાલ) ઉતર્યો હોય, જે ચાહ કે કાશીનું પાણી નજ અથવા ટાંકીમાંથી લેતાં તેમાં સીસાંનો કાંઈ ભાગ ભળ્યો હોય, મોહડું ગળું કરવાની મીઠાઈમાં અને તેને રંગ આપવાની ચીજોમાં કોઈ ઝેરી વસ્તુ આવી હોય તે તેની અસર જાણાય, તો દરેકની તપાસ કરી દૂર કરવાના ઉપાય લેવામાં આવે છે. ત્યારે શું મનુષ્ય પોતાના ખોરાક સાથે ત્રાંખાંના કાટ (જગાલ) અને સીસાંના ઝેર જેવો દારૂ તે પીએ તે તેની માઠી અસરોની કાંઈ દરકાર ન રાખતા તેને દૂર કરવાના ઉપાય ન લે એ સંભવિત છે? હા, હાલનો મહિમા જોતાં તો તેવુંજ છે. દારૂ ઝેર છે અને તેની માઠી અસરોનું આગળ કરેલું વર્ણન વાંચનારની આંત્રિ કરવાને પૂરતું છે, તોએ તે એટલું સાધારણ વપરાસનું ઝેર છે કે તેના ભયની લાગણી લોકમાં શૂન્ય થઈ ગઈ છે. ડાકટર જેમ્સ રસલ જાણાવે છે કે “ આલ્કોહૉલ ઝેર છે. તેમ નિશ્ચય કરવાને રસાયનશાસ્ત્ર અને ઇદ્રિયવિજ્ઞાન-શાસ્ત્ર (ફીસીસ્ટ્રી એન્ડ ફીઝીયૉલૉજી) દારૂ મોટે ચોખ્ખા આધાર છે. ઘણા વાચનારાએ

ગમે તેવો આ નિશ્ચિત મતનો ધિક્કાર કરે, તેને ગમે તેવું ઝનુન કે મુરખાઈ ગણે, તો-
પણ તખ્તીએ એ બાબદમાં વધારે સમજે છે.” આ ઇકિરારના સત્તાધાર ટેકામાં ડાકટર
ક્રોસ્ટસન જે દરતાં ઝેરે અને દવાના પદાર્થોની બાબદ વિષે મોટો હકિમ આપણે
જાણતા નથી તેના બેલો ઠાંકશું. આ વિખ્યાતી પામેલો ડાકટર કહે છે કે ભેળં ઉપર
આલ્કોહૉલની શાન્તિજનક અસર તેના જોરાવર કેરી ઝેરને લીધે હોય છે. તેની એવી
અસર જો એક મોટા પ્રમાણ (દોઝ) માં પીવાથી આણી હોય, તો તેનો કોઈ પણ ઉતાર
(અન્ટીડોટ) જણાયેલો નથી. માત્ર અસરકારક ઉપાય તરીકે તુરત એ ઝેર (આલ્કો-
હૉલ) એકાવી હોજરીમાંથી બહાર કહાડવું અને અંગને બહારથી ઉત્તેજિત રાખવું.
તદન સ્વચ્છ આલ્કોહૉલ જો કદિ પણ પીવાય, તો ધણીજ ક્વચિત પીવામાં આવે છે.
હોજરીમાં સહી શકાય માટે પાણીનો ભેગ કરવોજ પડે છે. જલદમાં જલદ ખાન્ડી,
વિહરકી અથવા ખીજ સ્પિરિટ પોતામાં પાણીનો મોટો ભાગ સમાવે છે. જોકે આવી
રીતે નરમ કરેલો હોય છે, તોપણ મધ્યમ અવસ્થાના માણસનું મોટા જથ્થાથી, અથવા
બાળકનું થોડાજ જથ્થાથી જલદી મોત આણી શકે છે. ધણુંકરીને તુરતજ હોજરીની
રંગોમાં તે ચૂસાઈ જાય છે. અને લોહીસાથ મળી શરીરમાં સઘળા ભાગોમાં ફરી વળે છે
અને ચોક્કસ ભાગ જેવાકે ભેળંવાળું મજ્જાતંતુસ્થળ તેપર ખાસ અસર કરે છે, તેમનાં
કાર્ય બંધ પડે છે, અને દમ તથા હૃદયનું ધપકવું અટકાવી છુંદગી ખતમ કરે છે.
એક માણસ એકી ટગરે એક ક્વાર્ટ એમટલે એ પાઇન જેટલો ખાન્ડી પી જાય, તો તે
જમીનપર પડી ત્યાંજ પ્રાણ છોડે છે. એ પરિણામ મજ્જાતંતુસ્થળપર આલ્કોહૉલથી
જે સખત ધબકો (શૉક) લાગે છે તેને લીધે નિપજે છે. આલ્કોહૉલના મોટા પ્રમા-
ણથી મજ્જાતંતુસ્થળપર જે ધબકો (શૉક) લાગે છે, તે માથામાં સખત ડટકો લાગે
હોય અથવા પેટમાં જોરથી લાત વાગી હોય તેની અસર જેવો હોય છે. આપણે
આગળ જણાવ્યું છે, તેમ શરીરની અંદરના ખીજ ભાગો કરતાં મજ્જાતંતુસ્થળપર
આલ્કોહૉલ સહુથી પહેલી અને વિશેષ અસર કરે છે. આલ્કોહૉલ કેટલી ઝડપથી
ભેળંમાં દોડી અસર કરે છે તેનો ખ્યાલ ડાકટર પરસીના કરેલા પ્રયોગ ઉપરથી આવી
શકે છે. તેણે જે કૂતરાની હોજરીમાં આસરે અઢી આઉસ આલ્કોહૉલ પીચકારીથી
દાખલ કર્યા, તે પ્રાણીએ તત્કાળ પ્રાણ મુક્યો. જેમ માથા ઉપર સોટાનો સખત
ફટકો પડવાથી ભેળંમાં તેની અસર પુગી માણસ જમીનદોસ્ત થાય, તેમ અહિં ભેળં
ઉપર આલ્કોહૉલની અસરના ફટકાથી કૂતરે દેહ છોડી. આ રીતનું મોત આલ્કોહૉ-
લના ઝેરના એકજ જબરદાસ્ત પાનથી લાગતા ધબકો (શૉક) નું પરિણામ છે.

હવે, કોઈ માણસ ઉપર પ્રમાણે એકદમ મોટા જથ્થામાં આલ્કોહૉલ લઈ તુરત
પોતાની છુંદગીનો છેડો ન લાવે, પણ તે આસતે આસતે પીતાજઈ દારૂની ખાટલી
ખાલી કરે તો સક્તા અથવા રક્તબંધણી (અંપોપ્લેક્સ) એમટલે માંથે લોહી ચઢી
જવાથી માણસની જેવી રિથિત થાય છે, તેના જેવી તેની હાલત થાય છે. એ હાલ-
તમાં તેનો ચેહરો લાલચોળ બને છે, નાડી મુઝેલીથી ચાલે છે, શ્વાસ અવાજ કરે છે,
અને તે બેભાન પડી રહે છે. એમ થવાનું કારણ શું? આલ્કોહૉલ આગળની માફક
મજ્જાતંતુસ્થળમાં પોહોંચે છે, અને તેમનાં સર્વ કાર્યો લગભગ તદન બંધ પડે છે, તેથી
હૃદય અને પ્રેક્સાનું કાર્ય છેક અપૂર્ણ રીતે ચાલે છે. લોહી જોઈએ તેટલાં ઑક્સિ-

જનનું પ્રમાણ ગ્રહણ કરવામાં નિષ્ફળ થાય છે, અને ગળામાં ફાંસો ધાલ્યો હોય અને હવા દમમાં જતી ન હોય અથવા બેજનમાં નસ ફાટવાથી લોહીનો ગળ્લો અંધાય તેના દબાણની અસરથી આસોચ્છાસનું કાર્ય અટકતું જઈ માણસ જેમ ગુંગળાય છે તેમ તેને થાય છે. શ્વાસ ધીમી પડતો જાય છે, હૃદય વધારે ને વધારે ધીમેથી ધડકે છે, અંગ ઠંડું પડતું જાય છે, અને લાંબો વખત ન જાય એમ ઠલામાં મોત સધળું સાંત કરી મેલે છે. એક ગૃહસ્થ બહાર ખાનું ખાવા ગયો અને ત્યાં ઘણું ગ્લાસ દારૂ પી ઘેર આવીને ઝાઈ ગયો. સહવારમાં તેને જૂઝમ્મ છે. તો તે બેશુદ્ધ માલમ પડ્યો. ડાકટર ઉતાવળે આવ્યો અને તુરત પેલાં ઝેરના ચિન્હો પારખ્યા, અને તે પ્રમાણે તેની માવજત કરી તેથી સહેજ હાલત બદલાઈ પણ પાછી નિષ્ફળ ગઈ અને થોડા કલાકમાં તેણે દેહ છોડી. તેનાં મોતનું કાંઈ ખીજું કારણ રખે હોય તેની ખાતરી કરવા તેનું શરીર ચીરીને તપાસી જોયું, પણ તેના શરીરની અંદરના અવયવોમાં કોઈ પ્રકારનું દરદ જોવામાં ન આવ્યું. વખતે મોરફિયા (અપીણનું સત્વ) લીધું હોય એવા શક ઉપરથી તેની હોજરી એક હોશિયાર રસાયણીને સ્વાધીન કરવામાં આવી, પણ તે કાંઈએ માલમ પડ્યું નહીં. માત્ર આલ્કોહૉલ એકલો મળી આવ્યો. પહેલા દાખલામાં દારૂની અસરમાં ધબકા (શૉક)થી ગોત નિપજ્યું અને ખીજમાં બેભાન અવસ્થા થઈને નિપજ્યું. આ બેહૂરીતથી નીપજતાં મોતના દાખલા કોઈ પણ રીતે અસાધારણ નથી. ડાકટર એ. કારપેનટર કહે છે કે અરબી પાહન્ટ જીન પીવાથી એક માણસનું મોત નિપજ્યું છે. ઝેરવિદ્યાને લગતાં ગ્રંથોમાં એવા ઘણા દાખલા આપવામાં આવ્યા છે કે જેમાં દારૂને લીધે બેથા છ કલાકમાં જીવ ગયો છે અને કોઈક દાખલાઓમાં તો તેજ પળે એમ બન્યું છે.

દારૂની ઝેરી અસરથી થતી એક ત્રીજી સ્થિતિ છે, જેના ઉપલાં કરતાં અધિક સંખ્યામાં દરદીઓ મળે છે. એ વર્ગમાં છાકટો ઉપલા એ વર્ગ કરતાં દારૂ થોડી ઝડપમાં અને સહેજ કમી લે છે. તેઓમાં તબઈ ઉંઘથી વધારે ધાસ્તીભરેલી અને વિશેષ ભારે બેભાન ઉંઘ રહે છે, અને તે આસ્તે આસ્તે શુદ્ધિમાં આવવાનાં ચિન્હો દેખાડે છે. તે દારૂ પી મરતોલા પોલો હોય છે; અને જોકે તે મરતો નથી, તોપણ મોતના તેને સધળાં સંસ્કાર થયલાં હોય છે. ઉપલી એ પ્રતમાં થતી અસરની પેઠે ગુંગલાવાની નિશાણીઓ રાઈ થઈ આમાં ચાલુ રહે છે. પણ સારાં ભાગ્યે ઝેરી અસર સારી વળણ પકડે છે અને ઓકવાથી કે શરીરનો કચરો દૂર કાઢનારા અંતરાવયવોથી દારૂનું ઝેર વધતી ઓછી ઝડપથી બહાર પડી બેજું ખુલ્લું થતું જાય છે; પીનાર જીવવાને અવશ્યની હાલતમાં પાછો આવતો જાય છે, અને ધીમે ધીમે તે પોતાની આગળી સ્થિતિમાં આવે છે. જો તે મરી જાય છે તો તેને, તેમજ ઉપલી એ હાલતના ભોગને ચીરી જોતાં, આલ્કોહૉલ જેવાને તેવાજ માત્ર લોહીના જથ્થામાં નહિ, પણ આસકરીને બેજનનાં દળમાંથી મળી આવે છે. એ દરદીઓને કાંઈજ નહીં પણ માત્ર ઝેર ચઢી જાય છે અને તે શાથી ? આલ્કોહૉલથી. આ ખુલ્લું ખુલ્લું ઝેર ચઢવાના દાખલા છે. ઝેર ચઢ્યું સાંભળીને લોકને ભય ઉપજે છે; તોપણ કોઈને પૂછવામાં આવે કે શું આવા દાખલાઓમાં ઝેર ચઢ્યું હતું? તો કેહેરો, નહીં, નહીં, ફક્ત છાકટ બન્યો હતો. પણ વાસ્તવિક વિચાર કરો તો બન્ને એકજ છે. જો સીસું પેટમાં થોડું

થોડું જવાબી છેલ્લે લકવો થાયું, અને સોમલ સ્લેમપોડા ઉપર ભયંકર પરિણામ ઉપ-
જાવે, ત્યારે જો આલ્કોહોલ થોડાથોડાં પ્રમાણમાં વાપરવાથી આગળ જાણવી ગયા-
છીએ તેવાં શરીરમાં વિચિત્ર દરદો પેદા કરે, તો સોમલ અને સીસાંની પેઠે તેને પણ
ઝેર કાં ન કહેવું? જૂદા જૂદા ડાકટરોએ પોતાનાં ઔષધી વર્ણનનાં પુસ્તકોમાં આલ્કો-
હોલ વિષે અભિપ્રાય આપતાં તેને ઝેર જ ઠરાવ્યું છે. ડાકટર સી. પી. લી કહે છે:—
(તખીઅ) ગ્રંથકારોએ આલ્કોહોલને સહુથી જોરાવર અને મોત નિપજાવે એવાં
કેફ લાવનારાં ઝેરોમાંનું એક ગણેલું છે. સર એસ્લી કુપર કહે છે કે “હું મારા ઘરમાં
કદિ જલદ સ્પિરિટો રહેવા દેતો નથી, કારણ કે તેમને ઘરમાં રાખવા અને હરડતી
બલાને ઘરમાં રાખવી એ બરાબર સમજ્યું. દારૂ પીધાથી ઉપજતાં કલેજનાં દરદો,
જલદરો, અને ભેજાના દરદો વિગેરે જે મેં જોયાં છે તેજ જે ગરીબ બિચારા લોકની
નજરે પડે, તો તેમની ખાત્રી થાય કે સ્પિરિટ અને ઝેર એ એક જ અર્થના રાખે
છે.” ડાકટર ગોર્ડન કહે છે કે “જલદ સ્પિરિટના કરતાં વધારે નારાકારક ઝેર શોધી
કાઢવું મુશ્કેલ થઈ પડશે.” ડાકટર રોઅન કહે છે કે જલદ સ્પિરિટો તંદુરસ્તીને ઘણાજ
નુકસાનકારક છે, તેથી તેઓ ઝેર ગણાય. દબ્લ્યુ હારલી, એમ. ડી. દબ્લ્યુની ખાતેની
તુર્ગોના ડાકટર, કહે છે કે “જે ઝેરનો વપરાસ જરાક જેટલો પણ કરવાથી ભારે જોખ-
મમાં આવી પડવાનો સંભવ રહે છે તેથી તદન દૂર રહેવાની ભલામણ કરવાને હું જરા
પણ આચ્છે ખાતો નથી. ઝેરને લગતી વિદ્યા (તોલિકાલોજી) ઉપર લખનારાઓ
જલદ સ્પિરિટોને ઝેરી પદાર્થોનાં વર્ગમાં જ મુકે છે. ડાકટર ટેલર, વૈદ્યકશાસ્ત્રમાં વર્ણ-
વવામાં આવેલાં ઝેરોને લગતા કાયદાના પુસ્તકમાં જણાવે છે કે એક સાત વરસનો
છાકરો જે વાઈન ગ્લાસ ખાન્ડી પીવાથી મરી ગયો હતો. ઝેરોને લગતા કાયદાની
ચોપડીમાં ડાકટર તાઈડી જણાવે છે કે “આલ્કોહોલની વરાળ દમમાં લીધી હોય, કે
આલ્કોહોલ પીધા હોય, અથવા આમડી હેઠળ કે છાટીની પોળાણમાં ખારીક પીચકારીથી
દાખલ કરી હોય, તો સર્વ રીતે એક ખરાં ઝેરની અસર કરે છે.” પ્રોફેસર પૈરરા
ઔષધીસંબંધી વિદ્યાના પુસ્તકમાં કહે છે કે “આલ્કોહોલ અથવા સ્પિરિટ ઓફ વાઈ-
નનો શરીરના કોઈ ભાગને સ્પર્શ થવાથી સખત સોહોલ ઉઠે છે અને બાળી નાખનારા
ઝેરની પેઠે અસર કરે છે. અંગના કોઈ પણ ભાગને એ લગાડવાથી તે ચીમળાય છે
અને જડ થાય છે તથા દરદ, બળતરા, રતાસ અને ખીજ વરમનાં ચિન્હો માલમ
પડે છે.” ડાકટર જોનસન કહે છે કે “જલદ સ્પિરિટની અસર પહેલાં ઉંઠેરનારી અને
પછે કુદરતી પ્રમાણ કરતાં વધારે સુસ્ત કરનારી છે. આ બેહુ અસરો ઝેરી છે. બેહુ
અસરો જે વિશેષ થાય તો જીવનો નાશ કરે છે. પણ બેહુ જે વધારે ન થાય, તો જીવ
લેતો નથી. એટલા માટે પ્રસીક એસિડ અને જલદ દારૂઓ બેહુ સરખાં ઝેર છે.
કારણ બેહુ ન્યાં સ્ત્રી જોઈતા જથામાં નહીં લેવામાં આવે ત્યાં સ્ત્રી જીવ લેતાં નથી.
તેથી શું પ્રસીક એસિડ ખૂશીથી તેના ખૂરાબોવાળા સ્વાદ અર્થે લેશે ને મનને
દલાસો આપશે કે જીવ લે એટલી બધી નથી પીધી”? ડાકટર એડવીક કહે છે કે
“ન્યારે ચોખો, અથવા લગભગ ચોખો, આલ્કોહોલ પૂરતા જથામાં લેવામાં આવે છે,
ત્યારે તે ઝેરની માફક અસર કરે છે અને થોડી મિનિટમાં મોત આણી શકે છે, પણ
જો થોડો સરસો સહેજ વખત આણી લીધા હોય, તો તે જીવની આચરદા ટૂંકા કરે છે.

અને ધણું દરદા પેદા કરે છે, જેથી માત ઉપજે છે.” દારૂ નામના ઝેરી પ્રવાહિના ચાલુ ઉપયોગથી જીંદગી ટૂંકી થાય છે. તેવિધે દમ્બલનનો પ્રસિદ્ધ અને મોટો સરકારી આધિધરાવનાર ડાકટર રોઅન જણાવે છે કે ૨૦) વરસની લાંબી અજમાયશથી મારી પાત્રી થઈ છે જે દરાજીવાન માણસો પોતાની ઉંમરનાં ૨૧) મા વરસથી સ્પિરિટનું એક કે બે ગ્લાસ, અથવા વાઈનની એક પેત જેટલો સાધારણ રીતે મધ્યમ ગણાતો દારૂ રોજ પીએ. તો તે દરા માહેલા આઠ જણા આંમાંના દરેકની જીંદગીમાંથી ૧૨) થી ૧૫) વર્ષો કમતી થયાવિના રહે નહી. એજ ડાકટર વળી કહે છે કે એક ઉંમરે પુગેલો ગૃહસ્થ એક વખત ગુમાન રાખી ભોલતો હતો કે હું રોજ બે, ત્રણ કે કોઈવાર ચાર પાટલી વાઈન પીઉં. વર્ષ સુધી પોતો આખો જીવે તેમ છતાં હું હમિરાના જેવોજ તંદુરસ્ત છું. જે ઉપરથી તેની પાસે ઉલેલા એક ગૃહસ્થ સવાલ કર્યો કે, ત્યારે તમારા દિલોજનન દોરતો ક્યાં છે? તુરત તેણે જવાબ વાલ્યો કે આહા! એ તો જીંદગીજ વાત છે. પણ જે અહ કહું તો મેં તેમની ત્રણ આખી પેઠી આંને દાટી છે. ડાકટર હેફલંડ લામ્બી જીંદગીની બાબદ ઉપર જણવતાં જણાવે છે કે “જે માણસની સાધારણ ઉંમર ૭૦) વરસની ગણીએ અને દરેક મિનિટના તેની નાડિના ૬૦) ધપકારા ગણીએ, તો તેની આખી જીંદગીમાં, ૨૨૦૭૫૨૦૦૦૦ ધપકારા થાય; પણ જે દારૂ પીવાની ટેવ હોય, તો તેથી તેનું લોહી જોરમાં ફરે એટલે નાડી એક મિનિટમાં ૭૫) ધપકારા કરે તો ઉપલા ૭૦) વરસમાં થતા ધપકારા ૫૫) વરસમાં પૂરા થઈ જાય; એ રીતે ત્યારે તેની જીંદગી ૧૫) વરસ આંછી થઈ જાય છે.”

હવે જે સીજ પ્રાણીના આચરદા ટૂંકા કરે તે ઝેરી પદાર્થ ગણાય કે નહી? જે પદાર્થ તંદુરસ્તીનું રક્ષણ કરવાને બદલે દર્દ ઉત્પન્ન કરવાનું તેજસ્વી અને જોરાવર સાધન છે, જે આસિઆફ્રાસને, લોહીના ફરવાને અને તેમાં જે કુદરતી ફેરફાર થાય છે તેને નુકસાન કરતા થઈ પડે છે, જે પાચનશક્તિનો એક બળવંત શત્રુ છે, જે વળી યુરિયા અને કાર્બોનિક એસીડ ગેસ નામના પ્રાણુધાતક ઝેરોને શરીરમાંથી નિકળી જતાં અટકાવે છે, જે પોપણ અને પુનરુત્પત્તિના કાર્યોને હરકત કરે છે, જે કાળજી તેમજ ખીજી અંતરાયધર્મોમાં દરદ પેદા કરે છે, જે ભેજી સાથે એક જબર આકર્ષણ રાખે છે, તે આંકોહોલ આ સધળી તેની અસરોથી જે એમ શાખિત ન થાય કે ઝેરી વસ્તુ છે, તો ખીજી કઈ રીતે તે શાખિત કરી શકાય? લોહીમાં દાખલ થવા પછે, આંકોહોલની વિષમય અસરનો પહેલોજ હૂમલો સમજ, વિચાર અને અક્ષલનો જોખમ ધરાવનાર મજબૂતતંત્ર જેવા સાંચાનાં મુખ્ય મોટાં સ્થળ ભેજી ઉપર છે, અને આ રચના જે પ્રાણીના પવિત્ર કામોને અર્થે નિર્માણ જૂદું હતી આર છે તેમાં મુખ્ય ધાડ પડે છે. જે આંકોહોલનો હૂમલો કોઈ શરીરના હલકા અવયવ કે અકસામ ઉપર થતો હોય, તો આપણો સવાલ બદલાય, પણ આંકોહોલ આસકરીને અને બધી તેની ગતિ ને નેમમાં ભેજીના માનેદ્રિય માખરોને ઝેરી કરે છે. આંકોહોલ, ભેજીના જે બેદબરેલા ભાગનું સ્થિર અને શાંત કાર્ય માણસને તેનાં કુટુંબ, મંડળી, અને ખોદા સાધના સાચા જવાબદાર સગપણમાં રાખે છે, તેનેજ પકોડે છે, અને આજ બંધકર હાનિ સરકાર અને મંડળી મોટે દારૂના સવાલ વિષે સર્વોપરી હિતનો સંબંધ આપે છે.

લોક આ વાતોથી તદન અજાણ્યા છે. અને તેટલામાં તેઓ તેનાથી બેપરવા અને બેદરકાર રહેછે. અને જ્યાં સુધી તેઓ આ વાતોથી વાકેફ થાય નહિ, ત્યાં સુધી તેઓ બેદરકારજ રહેશે એમાં નવાઈ નથી.

આપણે બધા જાણીએ છીએ કે અધિકતા ધણી નુકસાનકારક છે, આપણે એમ પણ જાણીએ છીએ કે દારૂ ભેગસેળવાળો હોયછે, તોપણ શું ચોખ્ખો વાઈન, સારો બિયર કે સાચો આલ્ડ બ્રુઓ થોડા વજનમાં લેવું ન જોઈએ? શું આ નામો માત્રની સીજ અતિ હાનિકારક છે? હા. આ સીજો નારાકારક છે, એવું સાબિત લોકના મનમાં ઉતરે એમ આપણે ઈચ્છીએ છીએ. અતિશય દારૂ પીધાથી પેદા થતી દુષ્ટતા એટલી દહેરાતભરેલી છે કે ગમે એટલો થોડા આલ્કોહૉલવાળો દારૂ જોતેજ એક સ્વાદિષ્ટ ઝેર છે, જેની અસર દુષ્ટ છે, અને તેનાથી નિત્ય દુર રહેવું ધરાર છે. આ પીછાણું તેજ જીવને મોટો કરાર આપનારી શુભ ખબર છે. આપણા ઇંગ્રેજ કવિઓની દશાનું ચિત્ર હજી આપણા મગજમાં તાજું છે. તે જેવા મજબૂત ભેજે રાખનારાઓનું સત્યાનાશ તે થોડી પાયામાળી છે? વળી જર્મન મહા કવિ ગટેને ઘરમાં પંદર વર્ષ સુધી છાકડી ધણીઆણી સાચવવી એ નાની જેવી વેદના નહીં હતી તથાપિ માતાના પ્રતાપથી પોતાના છાકરાને પીઠાંમાંથી છાકટ થયેલો લાવેલો અને રોમ્બેનનો અકાળ ભોગ થઈતેની કફનમાં વીટેલો જોવાનું એ કાંઈ મોજ નહીં હતી. દારૂ જેવા લલચાવનારા દૈત્યને તેના તાદૃષ્ટ આકારમાં જોવો મોટો લાભ છે, ત્યારે તે સ્પષ્ટ રાત્રી માલમ થાયછે અને તે રાત્રુજ છે, એવી ખાતરી કરવામાં મોટો ફાયદો હાંસલ થાયછે.

મકરણ ૪.

દાર જીંદગી ઢૂંકી કરેછે.

મધ્યમપણે દારૂનો વપરાસ જીંદગી ઢૂંકી કરનાર છે કે લંબાવનાર છે એ વિષય ઉપર હવે આપણે જાણીએ. માણસને કેટલાં વર્ષની જીંદગી સાથે નિર્મોલુ કુર્બુછે તે જાણી શકાતું નથી અને તેની એક હદ મુકરર થઈ શકતી નથી; કેમકે સુધારાના વધારા સાથે હાનિકારક રસમો સોખત રાખતી જાયછે. ડાક્ટર જૉન રીચર્ડ ફૅર ૧૮૩૪ માં પાર્લોમેન્ટરી કમિટી આગળ જીુબાની આપતાં જાહેર કરેછે કે માણસની જીંદગી ૧૨૦ વર્ષની છે. પીટ અને ફ્રૉક્સના દાખલા આપી તેમનાં મરણનું કારણ આલ્કોહૉલનો ઉપયોગ જાણાવેછે કે જેથી તેઓ અતિ થાકી ચૂકેલી રાક્ષિઓને પાછી આણવાનો ઉપચાર કરતા હતા.

ફ્રાન્સની કૉલેજના પ્રોફેસર પી૦ ફ્લોરેન્સે માણસનાં જીવન ઉપર લખેલા નિબંધમાં (પૃષ્ઠ ૧૮૫૪) જીંદગીના ૧૦૦ વર્ષ સ્વાભાવિક ગણાયછે. તે કહેછે કે “થોડાજ આ ઉમરે પુગેછે પણ તે ઉમરે પુગવા કેટલા કોશીશ કરેછે? આપણી જીંદગીની હાલની રીટી જોતાં માણસ તેના જીુસા અને અવયવો થાકી જઈ ધસાધને મરતા નથી પણ પંડે પોતાને મારી નાખેછે. જીંદગી લંબાવવી એટલે જ્યાં સુધી બાંધે ટકી શકે ત્યાં સુધી તેને ટકાવવા માટે એક અવશ્ય રીત છે, તે એ કે શાંત રહીને નિરાત્યાગ રહેવું.”

હાલમાં પણ સૌ વર્ષ ઉપરની જીંદગી કાઢવાના, દાખલા વિષે આપણે વખતે વખતે વાંચીએ છીએ. જીંદગીની દોરી ટૂંકી કરવામાં આલ્કોહૉલની અસર ઘણી છે, પણ માણસને હરકરાંની આદત પડે છે, તો તેના સંબંધમાં કુદરતના નિયમથી કાંઈક ફેર પડી શકે છે. માણસ પોતાની આસપાસની ફેરવાતી સ્થિતિ પ્રમાણે આદત પાડવાની અને ઘણીજ પ્રતિકૂલ હાલતમાં જીંદગી ટકાવી રાખવાની સખળ શક્તિ ધરાવે છે. એકદમ માણસને મારી નાખવું મુશ્કેલ છે. માત્ર યતાં પહેલાં શક્તિ કમી પડવાના ક્રમ છે. અને જીવનનાં ઉતરતાંમાં ઉતરતાં પગથિયાં પર પણ માણસ હૈયાત રહી શકે છે. મોટા રોહરોનાં સૌથી હલકા ભાગોમાં, જીવન ઘણીજ ખૂરી હાલત વચ્ચે ધસડાયું જાય છે. અહિં દુરખળ અને બધ પ્રકૃતિની દેહ ઉપર અપૂર્ણ ખોરાક, બિગોડલી હવા, ઝાણામાં ઝાણું સુખ અને રોજનું વહીતરું — એ બધાના નિરંતર ચાલતાં ચક્રરના ઢગલા ચઢે છે. ઘણાએ તેના ભોગ થાય છે, પણ જે જીવતાં રહે છે તેમને હેવા થઈ રહે છે અને તે તેનાં જેવાં ખીન્ને પેદા કરવાને જીવે છે. અશીણ ખાનારો પોતાની જીંદગીના ગૂંજરામાં અશીણ ખાવાને એટલું કૌવત મેળવે છે કે તે હમેશાં વધારેને વધારે વજનમાં તેની મોજ ભોગવી શકે છે, તોપણ તેના બદલાતે પોતાની કુચાલને લીધે ભેગાં થયલાં દુઃખ-વેડે આપે છે. પાણીથી ભરેલાં કાચના વાસણમાં કેદ રહેલી સોનેરી માછલી તેમાં લાંબે વખત જીવે છે; પણ જે દરિયાના પાણીમાં વસ્તી માછલી લાવી તેને એકદમ એવા વાસણમાં મૂકી હોય તો મરણ પામશે. એજ રીતે નાચના બંધ ઝોરડાની હવા સૌથી છેલ્લા આવનાર પરોણાથી કદાચજ સહન થઈ શકશે. આલ્કોહૉલને મધ્યમપણે સહેવવાની ટેવ એમજ પડે છે. દેહ ઉતરતી પંક્તિમાં જવા તામે થાય છે. અને ગમે એટલી તૂટી તંદુરસ્તી રહે તેપર નીરાંત રહે છે. જીવનના મુખ્ય કાર્યો ચલાવવાની શક્તિ હજી ટકી રહ્યાથી નિશા ચાલું છતાં પણ ટકવા સારૂ પોતાથી બનવું કરે છે. આ હાલતનાં ફલ પણ તેવાંજ રહે છે.

છાકડોની સંખ્યાનો સવાલ અને દિવાનાઓની વાત એક બાજુ મુકતાં મધ્યમ પીનારાઓની જીંદગી કેટલી ઝોઝી થાય છે અને તેનું જીવન કેવું નખળું છે તે દેખાડવું સહેલ છે. દરેક માણસ પ્રાણુશક્તિ બંધાયેલા સાથ જીંદગીની રાજઆત કરે છે, જે તે તંદુરસ્તીના કાનુન પાળવાથી જીવવી રાખી શકે છે. અથવા તેને ઘણી સહેલાઈથી ખોઈ દે છે. આલ્કોહૉલની ઝેરી અને મંદ કરનારી અસર સામે ટકી રહેવાની ટેવ, રાજમાં આપેલી જીવનની થાપણમાંથી ઉપાડ કરવા કરવાની શક્તિ સંપાદન કરવામાં સમાયલી છે. જે થાપણ સાથ જીંદગી રાજ કીધી તેમાંથી ઉપાડવાને જે શીખ્યા નથી તેઓમાં એક દિવસના અપ માટે જેટલી 'શરીરશક્તિ' સાધારણ રીતે જોઈએ તે આલ્કોહૉલથી એકાએક ક્ષિણ થાય છે; એને ન્યૂનાધિક નિશા ચઢે છે. પણ આ જે કાંઈ કાઠી લેવામાં આવે છે તે પાછું તેમાં મૂકી રાકાવું નથી; તે થાપણ હમેશા જીવી કમી થઈ રહે છે પછી જીંદગીમાં આવી પડતા અગત્યના બનાવો, કે દુઃખ સંતાપના મામલાથી જલદી ધસાઈ જાય છે, અને આખી જીંદગી જીવી લીધેલા આલ્કોહૉલના દરેક આંઉસથી હૈયાંતીની દોરી થાડી થાડી કરીને ટૂંકી થતી જાય છે.

નિશાવાળા દારૂ મધ્યમ પણ પીવા કે નહિ, એ સવાલ ઉપર ઈંગ્લેન્ડમાં વિદ્યા-શાસ્ત્રને આધારે જે મોટી શોધો આવે છે, તેમાં દારૂથી સાધારણ પ્રકૃતિના

માણસોમાં ખરેખરી કેટલી ખુવારી થાયછે તેના ખુલા અને ભરેસેદાર સિદ્ધાંત બહાર પડ્યાંછે. આલોહાલવાળા દાર પીધાથી જીવગી ટૂકી થાયછે અને આલોહાલ માણસના શરીર સાથે વેર ધરાવેછે, એ કદિ પણ રદ કરી ન શકાય એવી દલીલો તથા આંકડાઓની હિસાબી ગણતરીઓથી સાબિત કરવામાં આવ્યુંછે. ૧૮૪૨ માં લંડનમાં 'ધી તેમ્પરન્સ એન્ડ જનરલ મ્યુચુઅલ પ્રોવીડન્ટ ઇન્સ્ટીટ્યુશન' નામની જીવગીની વિમા કંપનીને તેના પહેલા સરનશીન મીં આર. પારનરે દારથી અલગ રહેવાથી જીવગી લાંબી થાયછે એવી તેની ખાતરી થવાથી ઉભી કરી હતી. તે હેતુ પ્રમાણે તે વર્ષથી સને ૧૮૫૦ સુધી આલોહાલવાળા સઘળા દારના ત્યાગીઓનોજ વિમા કબૂલ કરવામાં આવતો હતો; પણ ૧૮૫૦ માં તે આશીસ તરફથી દાર પીનારાઓનો પણ વિમા કબૂલ રાખવાનો ઠરાવ કર્યો ખરે; પણ તેમાં છાકટોને દાખલ કર્યા નથી; તથાપિ બંને વર્ગો પાસેથી ચોક્કસ મુદતે લેવાની રકમ (પ્રિમિયમ) એકજ રાખી, તોપણ બંનેના હિસાબ જુદા જુદા રાખ્યા. આ ખાતાં તરફથી નજદીક ૧૦૦૦૦ માણસોનો વિમા ઉતારવામાં આવ્યોછે, અને તેની મુદત પૂંજી આસરે ૩,૦૦,૦૦,૦૦૦ રૂપિયાની છે કે જે ઉપરથી સરખામણી કરવાનો આપણે પાકો આધાર મળેછે. આ ગણતરીમાં બંને વર્ગમાંનાં સમાન વયના માણસોના જીવવાની મુદતની આશા એક સરખી જોઈએ, તે છતાં સોલ વર્ષ સુધીના આંકડાઓ ઉપરથી ખુલ્લું અને ચોક્કસ માલમ પડેછે કે દારથી અલગ રહેનારા રાખસોની ધાર્યા કરતાં ઘણી લાંબી જીવગી અને મધ્યમસર પીનારાઓની ટૂકી થયલી હતી.

નીચે ઉતારેલા હિસાબો ઉપરથી સર્વને ચોક્કવાની અત સિદ્ધ થાયછે કે દારથી તદન અલગ રહેનારાઓમાં જીવગીના વિમા માટે ઠરાવેલી ગણતરીના પ્રમાણમાં જે સો માણસો મરી જવાં જોઈએ તે માટેથી ઓછામાં ઓછા ત્રીસ હજી જીવેછે અને મરવાની કાંઈ પણ નિશાણી બતાવતા નથી. પણ મધ્યમ સર પીનારાઓમાંથી એજ ગણતરીથી માત્ર એક રાખસ વધુ જીવી શક્યો હતા.

એક ખીજી વાત જણાઈછે કે મધ્યમસર પીનારાઓની વિધવા અને ખીજા વારસો તરફથી સોળ વર્ષમાં ૮૩૩,૭૯૨ પૌડનાં દાવા થવા જોઈતા હતા, તે બદલે તેઓએ ખરેખર ૮૬૯૦૫૮ પૌડના એટલે કે કંપનીએ તેમને આપવા હિસાબની રૂએ કાઢી મૂકેલાં નાણાં કરતાં ૩૫૨૬૬ પૌડ વધારેના દાવા કર્યા હતા. ખીજા હાથ ઉપર દારથી તદન અલગ રહેનારાઓમાંથી જેમ હિસાબ પ્રમાણે મરવા જોઈએ તેમ તેટલાજ મરતે, તો તેઓનાં જીવતાં સગાં વહાલાં અને વારસો તરફથી ૪૮૧,૦૦૦ નો દાવો થતો, જે બદલ ખરેખર થયેલા દાવો ૩૨૧૮૪૦ પૌડનો થયો, જેથી કંપનીના હાથમાં ૧૫૯૧૬૦ પૌડ જેટલી મોટી રકમ બચાજ આપવા માટે ફાલતુ રહી. એટલે દારથી તદન અલગ રહેનારાઓ તરફથી થયેલા દાવા તેમને માટે ધારી રાખેલા દાવા કરતાં સેંકડે રહ્યા જેટલા ઓછા થયા અને મધ્યમસર પીનારાઓના ભાગમાં તો એક ટકામાંથી ફે જેટલાજ ઓછા હતા. એટલે ઉપર જણાવી ગયા તેમ તદન અલગ રહેનારાઓ કરતાં દાર મધ્યમસર વાપરનારાઓ સેંકડે ૨૮ ઘણા વધારે મરેછે તથા પ્રાપ્તિના સંબંધમાં દારથી તદન અલગ રહેનારાઓને દાર ઉપયોગ કરનારા કરતાં દર પાંચ વર્ષે ૧૫ થી ૫૨ ટકા સુધી વધારે અક્ષિસ (બિનસ) મળેછે.

આ ખાતાનો વહિવટ કરનાર નીચલો કોઠો રજુ કરેછે.

દારૂથી તદ્દન અલગ રહેનારાઓનો ભાગ.				મધ્યમ સર પીનારાઓનો ભાગ.			
વર્ષ.	ધવાન્તેડ- તાં મરથ.	ખરેખર થપલાં મરથ.	સેકડે થપલાં મરથ.	ધવાન્તેડ- તાં મરથ.	ખરેખર થપલાં મરથ.	સેકડે થપલાં મરથ.	મધ્યમ પીનારામાં કેટલાં વ- ધારે મોત.
૧૮૬૬-૭૦	૫૪૯	૪૧૧	૭૪	૧૦૦૮	૬૪૪	૯૪	૨૦
૧૮૭૧	૧૨૭	૭૨	૫૭	૨૩૪	૨૧૭	૯૩	૩૬
૧૮૭૨	૧૩૭	૬૦	૬૬	૨૪૪	૨૮૨	૧૧૬	૫૦
૧૮૭૩	૧૪૪	૧૧૮	૮૨	૨૫૩	૨૪૬	૯૭	૧૫
૧૮૭૪	૧૫૩	૧૧૦	૭૨	૨૬૩	૨૮૮	૧૧૦	૩૮
૧૮૭૫	૧૬૨	૧૨૧	૭૫	૨૭૩	૨૯૭	૧૦૯	૩૪
૧૮૭૬	૧૬૮	૧૦૨	૬૦	૨૭૯	૨૫૩	૯૦	૩૦
૧૮૭૭	૧૭૯	૧૩૩	૭૩	૨૯૧	૨૮૦	૯૬	૨૩
૧૮૭૮	૧૮૭	૧૧૭	૬૩	૨૯૯	૩૧૭	૧૦૬	૪૩
૧૮૭૯	૧૯૬	૧૧૪	૮૪	૩૦૫	૩૨૬	૧૦૭	૨૩
૧૮૮૦	૨૦૩	૧૩૬	૬૭	૩૧૨	૩૦૪	૯૮	૩૧
૧૮૮૧	૨૧૩	૧૩૧	૬૧	૩૨૦	૨૯૦	૯૦	૨૯
જામલે.							
૧૮૬૬-૮૧	૨,૪૧૮	૧,૭૦૪	૭૦	૪,૦૪૪	૪,૦૪૪	૯૮	૨૯

ઉપરોક્ત દારૂથી તદ્દન અલગ રહેવાના નિયમની સત્યતા સાબિત કરેછે, અને તે સામે એક પણ શબ્દ આચરી કોઈથી વાંધો લેવાઈ શકારો નહીં.

મધુપાનથી મોત.

	સંખ્યા.	વસ્તીના દર હજાર મોતમાં.
કેન્સર	૧,૦૮૨	૨૦૪
સ્કાર્લેટ	૨૩૦	૩૨૯
આયરલ્ડ	૨૮૦	૨૭૮
યુનકેટડિંગરમ.....	૧,૫૯૨	૨૨૭
ક્રાન્સ	૮૭૨	૧૦૫
નલનિયમ	૪૫૬	૩૮૩
સ્ત્રીધન	૫૦૨	૬૨૫
નારેલ	૭૨	૨૩૬
સ્વિનઅરલ્ડ	૨૪૪	૩૮૧
ઇટલી	૭૦૯	૦૮૫
ન્યૂયાર્ક	૩૨૪	૧૨૦૮
એક્ટર.....	૪,૭૭૧	૧૮૧

અતિમધુપાનથી યુનાઈટેડ કિંગડમમાં ૧૮૮૧ માં.

મરથ	૧,૫૯૨	દરેક	૮૪,૦૦૦
શિવાના	૩,૩૫૦	રોજગાર અટકાથી ખોટ—	૭,૪૦૦૦૦૦ પૌંડ.
ચૂનાઈ	૬,૧૪૦	વધારે કર (એક્સ્ટ્રા તેક્સિઝ)...	૧,૭૦૦૦૦૦ ”

દારૂથી મોત આણવા કેટલાં વરસ લાગેછે.*

વર્ગ	વરસ.	દારૂનો વર્ગ	વરસ.
આરતને	૧૪	બિયરથી	૨૨
આબડાને	૧૫	સ્પિરિટથી	૧૭
મજૂરિયાત વર્ગને	૧૮	પરચુરથ વર્ગનાંથી	૧૬

આ દેખાડેછે કે મજૂરિયાત વર્ગ સૌથી વધારે વખત દારૂની અસર ખમી શકેછે અને બિયર મધુપાનામાં સૌથી ઓછો પ્રાણઘાતક છે.

* જેલા ત્રથ કોટા મુલહાલના બધી જાતની ગણતરીઓ આપનારા ડાકમાંથી લીધા છે.

ખીજાં ઝેરથી કે કોઈ પણુરીતે જીવનો નાશ અથવા આપઘાત કરવામાં આવેછે અને દાઃના ઝેરથી જીવની હાનિ થાયછે, તે બેમાં આ ભેદ રહેલો છે. આપઘાત કરનાર જાણીપૂઝીને કૃપણ મતલબ તુરત પૂરી પડેછે, અને ખીજામાં જોકે જીવ આપવાની મતલબ નહિ, તોપણ પરિણામે તેમ થાયછે. પહેલું પરિણામ નિઃશંક આગળથી નક્કી ઠરાવ કરીને મરજી માફક ઉપજેછે. ખીજામાં માણસની મરજી ઉપરાંત માનસિક અશક્તિને લીધે અંધે પરિણામ નિપજેછે. ત્યારે બેમાં ફરક માત્ર અંધેલોજ કે અંધ જાણી જોધને યુનાહ ખૂલી રીતે કરવામાં અને ખીજે દાઃની માજ અને લાલચને લીધે પોતાની તંદુરસ્તી બગાડવાના યુનાહમાં—ફસવા જેટલો છે. તંદુરસ્તીની સંભાળ લેવી તે સર્વે નીતિમાન કાર્યોના પાયો છે, કારણ તેની ઉપર આપણો સધળી ઇચ્છાશક્તિના (મરજીના) સારાં નરસાં કાર્યો આધાર રાખેછે. તંદુરસ્તીને અંધ પણુ તાર જરાઅંધે ઢીલા થાય કે તેના સરોદની સધળી ખૂખીબરેલી અસર અરાખ થાયછે, તેમ શરીરરૂપી યંત્રના કોઈપણ ભાગને ધક્કો પોહોચવાથી માણસની જીવગીની ઉત્તમ નેમ પાર પડતી નથી. છાકટપણું ઘણુંઅંધ આપઘાત સમાન છે. તે લીધે લીધે જીવગી ટૂંકી કરવાનો ચોક્કસ ઉપાય છે. અંધ આપઘાતથી તુરત અને અંધાઅંધ જીવગીનો છેડો આવેછે. છાકટપણું રક્તે રક્તે અંત આવેછે. બેહમાં નાશ ચોક્કસ છે, અને યુનાહના પ્રમાણમાં કાંઈમોટો ફરક નથી. તહેરેવાર કારણોને માટે દાઃ પી તેની અસરમાં માણસ પોતાના અમૂલ્ય જીવનો નાશ કરેછે. કંતો તે આપઘાત કરીને અથવા તો કોઈનાં ખૂનનો અપરાધી થઈને શેવટે જીવગી ઉપરથી હાથ ઉઠાવેછે. સાજો માણસ મનની કોઈ પ્રકારની થોડા વખતની ખૂરી ઉચ્છેડણીને લીધે આપઘાત કરી દેછે અને છાકટ માણસ દાઃ પી તેની અસરથી મગજની ખૂરી અવરથા પેદા કરેછે અંધ પણુ હીચકાર કરે કરેછે. પ્રીતિભંગ, ભારે કરજ, અર્થવા નિરાસીમાં છાકટ થવાથી માણસ પોતાની વિચારશક્તિ તથા વિવેકશક્તિ બોલી દઈ આપઘાત કરવા ઉચ્છેડાયછે, અથવા તો છાકટપણામાં મશગુલ રહેવાથી આવેલી દરિદ્રતા, વિપત્તિ અને કોઈ પ્રકારની તીવ્ર વેદનાથી છૂટો થવા પોતાના જીવન કબજ કરેછે. ડાકટર પ્રાઉન જણાવેછે કે અંધરડીનખાતે દશ વરસમાં જે ૩૮ આપઘાત થયા હતા તેના મૂળ કારણમાં દીવાનાપણું, મોહબતમાં નિષ્કૃણતા, અને ધરસંસારી કજીયા હતા. પણુ અંધ ૩૮ માંના ૨૦ આસામીઅંધાઅંધ દાઃથી છાકટા બની તેની અસરમાં અંધ કર્મ કર્યું હતું. અને ખીજા ૧૭ જણાઅંધા તે જાણુના દાઃ ઠાંસનારાજ હતા. સ્ત્રીકહેલોમની ઇસ્પિટાલો માંહેની અંધ મુખ્ય ઇસ્પિટાલમાં દાખલ કરેલા નવ આપઘાતના કેસોમાં ડાકટર કાલેન જણાવેછે કે તેમાંના સાત જણાઅંધાઅંધ છાકટપણાંની અસરના દિવાના જીરુસામાં અંધ કર્યું હતું. બર્લિનનો પ્રસિદ્ધ વિદ્વાન ડાકટર જી. અંધ. કેરપર છાકટપણું અને આપઘાત વચ્ચે સંબંધ છે અંધી શાહદત આપેછે, અને કહેછે કે સન ૧૮૧૨ થી ૧૮૨૧ સુધીમાં પોલીસની જાણમાં આવેલા જે આપઘાત થયાછે તેમાંના ચોથા ભાગ છાકટપણાંને લીધે હતા.

ન્યારે કોઈ પોતાના સહુથી ચઢતાં માનવી દેહનો વિચાર બાજુઅંધ મૂકી તેની સાથે દાઃ પીતાં આત્મહત્યા કરવાને હાથ ઉંચો કરે અને ન્યારે તે પોતાની અક્કલ અને ડહાપણુનો નાશ કરે, ત્યારે તેણે અને ખીજા બધાઅંધાઅંધ તે કેવડા મોટા અપરાધ કરવા તૈયાર થયેછે તેની ઘણી ગંભીર અને ચોકાવનારી સાવધનિરી રાખવી જોઈઅંધ

છે. તેનાં બહારના બચકર દેખાવ ઉપરથી તેના શરીરની અંદરના ભાગોમાં કેવા બચકર અપકાર થતા હશે, તેનો તેમણે વિચાર કરવો જોઈએ. દારૂબાજનો એહરો, આકૃતિ, અને આખાં શરીર ઉપર કુદરત તરફથી જે દુઃખ અને પશ્ચાત્તાપની છાપ પડેલી જોવામાં આવેછે, તે ઉપરથી માણસ જે પરમેશ્વરનું બુદ્ધિવાન પૂતલું, તે અક્ષલ તથા અમર બચાનક હોવાન બનેછે તે સાચા માલમ પડી આવેછે.

દારૂ પીનાર પોતાનાં જ જનને નુકસાન કરીને રહેતો નથી, પણ જે જોખમભરેલાં કામો તેને સોંપવામાં આવેછે, તેમાં દારૂની અસરથી કોઈ વેળા ગફલત કરી હજારો માણસનાં કીમતી જાનની ખુવારી કરેછે, અને તે આપણે અનિજન ગ્રાહકો, સીગ-નલ આપનારા, અને ખીજા અંધારા જોખમનાં કામો કરનારાઓની છાકટપણાંમાં થતી ભૂલમાં જોઈએ છીએ. છાકટપણાં વિષેના પાલાંનેટનાં રિપોર્ટમાં કેપ્ટન ઈ. પી. બ્રેન્ટન કહેછે કે “દરિયામાં વહાણો ઉપરની લગભગ દરેક કબજામાં છાકટપણાંને લીધે બનેલી જોઈએ. સંખ્યાબંધ બોટોનું અવાર નવાર ડુંધું વળવું. અને તેથી જીવનો નાશ થવો તથા ખલાસીઓનું ડોલ કે સડઉપરથી તુટી પડવું ઘણુંકરીને છાકટપણાંને લીધે થાયછે. હું જલદ દારૂને બંધકના દારૂ કરતાં વધારે ધારૂતીભરેલા ગણુંછું”. છાકટપણાંને લીધે કરેલી ગફલતથી કેટલીએક આગબોટો, ખલાસીઓ તથા ઉતાર ઓ સહિત દરિયામાં ડૂબી ગયેલીછે. સેન્ટ જ્યોર્જ નામની એક આગબોટ તેમાંનાં ૫૫૦ માણસ સાથે ડૂબી ગઈ હતી; કેન્ટ અને ઇસ્ટઈન્ડિયામેન તેમાંના ઉતાર તથા ખલાસી સહિત ડૂબી ગઈ હતી; એન્ડ્રોક્સ ૩૫૦ માણસ સાથે ડૂબી હતી, તે સઘળાંનું કારણ દારૂ પીવાથી ઉપજેલી ગફલત હતી.

ખીજાનો જન લેવા માટે પોતાનો ફરજિયાત જીવ છોડતી પળે દારૂની અસર વિષે જે વચનો ખૂનીને મોઢે નિકળેછે તેના અહિં બે દાખલા આપ્યાછે. ન્યૂયૉર્ક સ્ટેટ્સના નોર્વીચ શેડરમાં સને ૧૮૩૩ ના એપ્રિલ મહિનાની તા. ૧૯ મીએ જ્યોર્જ દેનીસ નામના રાખશને, દારૂની જોમમાં ખૂન કરવા માટે, ફ્રાંસી દેવામાં આવ્યો. તેણે ફ્રાંસીએ લટકાવવાના તખ્તા ઉપરથી, જોવા આવેલી લોકની ઠઠને દારૂથી થતાં માઠા પરિણામો વિષે નીચલા બોલો વેડે સાહુચેત કર્યાં.

“જે મેં જલદ દારૂ વગર અંકુરો, જે છૂટતી પીધો તેમ ન પીધો હોત, તો આ પ્રાણધાતક ફ્રાંસીનાં લાકડાં ઉપર ચઢવાનો દહડો કદિ આવત નહીં; તેમ આ જીવ-ધાતક ફ્રાંસીની દોરી મારી જીંદગીનો છેડો લાવત નહીં. જે અભાગ્યો રાખસ તમારી સન્મુખ ઉભો છે તેની સઘળી કમબખ્તીનું કારણ દારૂ સિવાય ખીજું કશું નથી. આજ કેટલાં વર્ષ થયાં હું દારૂ વધારે ને વધારે પીતો આવ્યોછું, અને વારંવાર મને કહેવામાં આવતું કે જે હું દારૂ પીવાની ટેવ છોડીશ નહીં તો મારી પાયમાલી થશે, પણ સઘળી સારી સલાહ ને શીખામણ સામે કાન ઓ મેં હાથ ધર્યા. પણ હવે મારા દુઃખી અનુભવ ઉપરથી મને માલમ પડ્યુંછે કે જો આ મારું હિત હોય તો મને શીખામણ દેતા તથા દારૂથી મારી પાયમાલી આવશે, એવો બળાપો કરતા તેમની સર્વે વાત બેશક ખરી પડીછે. આનો અસરકારક દાખલો તમારી આગળ આજે રજૂ થયોછે. આ જગ્યાએ તમારે જોવાનું છે કે એક તમારા મનુષ્ય ભાઈબંધ બેહદ દારૂ પીને પોતાને માથે કેવી આકૃત ખેંચી લીધીછે. હું આશા રાખુંછું કે આ ત્રાસ-

દાયક દેખાવ ને લોક જોયછે તેથી તેઓ એક દીર્ઘ અને હમેશા સુધીની ચેતવણી લેશે, ને જે આડે રસ્તે હું ગયો છું તે રસ્તો કોઈ ધરશે નહીં. જેઓ વધારે દારૂ પીએછે તેઓને મારી ચેતવણી વધારે અગત્યની છે. કદાચ કેટલાક એમ કહેવા નીકળશે કે જલદ દારૂ પીધાથી બધાને ફાંસીએ ચઢવું પડતું નથી. કદાચ તેમ નથી થતું; તો પણ દારૂથી જે તમે એક ખાડામાંથી બચ્યા તો ખીજમાં પડ્યા વગર રહેવાના નથી. આજ મહિનામાં બે વરસની વાત ઉપર દારૂનો નિષેધ પાળવાના પત્રકમાં મેં માઈ નામ નોંધાવ્યું હતું, પણ ત્રણમાસ અઠવાડિયામાં મેં નામ કહડાવી નાખ્યું ને તેજ વખતથી મેં દારૂની ટેવથી સુધરવાની સારી તક હાથથી ખોઈ. જે મેં માઈ નામ કહડાવી નહીં નંખાવ્યું હોત ને તેની લખાવટ મૂળજ આલો હોત, તો કદિ કદિ પણ આ ફાંસીના તખ્ત ઉપર ચઢત નહિ. તમારામાંના એક બાઈબંધને આ રીતે મોટામાં મોટી શિક્ષા ખમવાનો ડરાવ થઈ ચૂક્યોછે. તેનું મૂળ તમે પાછળ શોધતાં જશો, તો માલમ પડશે કે પેલું પ્રાણધાતક ઝેર જે જલદ દારૂને નામે ઓળખાયછે, તે સિવાય ખીજું કશું નથી.”

થોડા વખત ઉપર એલીઝાબેથ બેનમિડજનું ખૂન કરવાને માટે બ્યોર્ન કાન્ટને ‘બેરી સેન્ટ એડમન્સ’ આગળ ફાંસીદેવામાં આવ્યો હતો તેણે પોતે ફાંસીની શિક્ષા થવા પહેલાં થોડા દિવસ આગમજ કહ્યું હતું કે “હું કેવી મોટી લાલચમાં ફસી પડ્યોછું તે તમે જાણતા નથી. હું શું કામ કરતો હતો તેનું મને કશું જાન ન હતું. હું તદન કોઈ આંડેજ રસ્તે નિકળી ગયો હતો, એવું મને લાગતું હતું. હું બિયર દમખાંધી લેતો હતો. ખરેખર કહું તો બિયર સિવાય ખીજું કશુંએ જાણતો નહીં હતો, અને આવી હાલ-તમાં હોવાથી હમેશા એટલા ઉજ્જેરાઈ રહેતો કે હું શું કરતો તે હું પોતે જાણતો નહીં હતો. આવી રીતે જે મેં છાકટ જીંદગી ગૂંજરી નહીં હોત, તો તે સ્ત્રી એક બચ્ચાં માફક મને આહાતે. આ પછી તેણે પોતાના બાઈને કહ્યું કે મારા દુર્દૈવથી તમે ચેતવણી લેજો ને ખીજાઓને પણ ચેતવજો કે એક પાત્રી જીંદગીનું છાકટપણું સર્વેથી પહેલું પગથીડું છે, ને તેથીજ મારી પાયમાલી થઈછે. જે મેં દારૂ પીવામાં લીધો નહોત, તો આવું મારું પરિણામ કદિ બનત નહીં.”

પ્રકરણ ૫.

દાર તે દ્રવ્યને ખાનારો દૈત્ય.

આપણે દારૂ પાછળ કેટલો પેસો યુમાવીએ છીએ તેનો કંઈક ખ્યાલ આણવા નીચલી હકીકત રજૂ કરું છું. બ્યારે દારૂના વેપારથી કરોડો રૂપિયાની ઉઠલપાઠલ ચાલેછે ત્યારે તે વેપાર દેશ પ્રજાને કયા પ્રકારે યુણકારો હશે એ સવાલનો ઉત્તર જાણવા તે પાછળ થતા અરચની તપાસ કરવી જરૂર છે. જેઓએ આ વિષયપર ઓળ કરીછે તેમનો અભિપ્રાય એવો છે કે દારૂ પાછળ લાગતો અરચ, તેમાંથી થતી દુષ્ટતા જેવીકે દરિદ્રતા, યુનાહ, દરદ, અકસ્માત બનાવો મજૂરીનું નખોડ ઇતિ પાછળ લાગતા અરચ જેટલો લગભગ બરોબર છે; દાખલા તરીકે ફક્ત ટ્રેડિંગનમાં દારૂ પાછળ કેટલો અરચ થાયછે તે જાણવાથી કાંઈ અટકળ બાંધી શકાયછે.

નીચેના કોડો મીં વિલિયમ હોમલે મીં ગ્લેડસ્ટન ઉપર લખેલા પત્ર સાથે મોકલ્યા હતા અને તે ઉપરથી દારૂ પાછળ લગતા ખર્ચનો તથા તેનાં ફળનો કાંઈક ખ્યાલ આવશે.

વરસ	દારૂ પાછળ ખર્ચ- ચેલા પૈસા.	કાકડપણોના દાખલા.	ગુના માટે મળે કરે- લાની એકંદર સંખ્યા.	શિવાની સંખ્યા.	લાખારીની એકંદર સંખ્યા.	લાખારીના મુખ માટે આપેલી રકમ.
૧૮૬૦	૫૧. ૮૪,૨૨૨,૧૭૨	૮૮,૩૬.૧	૨૫૫,૮૦૩	૩૮,૦૫૮	૮૫૧,૦૨૦	૫,૪૫૪,૯૬૪
૧૮૬૧	૯૪,૯૬૨,૧૦૭	૮૩,૧૯૬	૨૬૩,૫૧૦	૩૯,૬૪૭	૮૯૦,૪૨૩	૫,૭૭૪,૯૪૩
૧૮૬૨	૮૮,૮૬૭,૫૬૩	૯૪,૬૦૮	૨૭૨,૯૬૯	૪૧,૧૨૯	૯૪૬,૧૬૬	૬,૦૭૭,૯૨૨
૧૮૬૩	૯૨,૦૮૮,૧૮૫	૯૪,૭૪૫	૨૮૩,૬૪૧	૪૩,૧૧૮	૧,૧૪૨,૬૨૪	૬,૫૨૭,૭૩૬
૧૮૬૪	૧૦૩,૭૨૦,૦૧૨	૧૦૦,૦૬૭	૩૦૦,૭૩૧	૪૪,૭૮૫	૧,૦૦૯,૨૮૯	૬,૪૨૩,૩૮૧
૧૮૬૫	૧૦૬,૪૩૯,૫૬૧	૧૦૫,૬૧૦	૩૧૨,૮૮૨	૪૫,૯૫૦	૯૭૧,૪૩૩	૬,૨૬૪,૯૬૬
૧૮૬૬	૧૧૩,૯૨૫,૪૫૮	૧૦૪,૩૬.૫	૩૩૯,૦૯૧	૪૭,૬૪૮	૯૨૦,૩૪૪	૬,૪૩૯,૫૧૭
૧૮૬૭	૧૧૦,૧૨૨,૨૬૬	૧૦૦,૩૫૭	૩૩૫,૩૫૯	૪૯,૦૮૬	૯૫૮,૮૨૪	૬,૬૩૯,૮૪૦
૧૮૬૮	૧૧૩,૪૬૪,૮૭૪	૧૧૧,૪૬.૫	૩૪૭,૪૫૮	૫૧,૭૦૦	૧,૦૩૪,૮૨૩	૭,૪૯૮,૦૫૯
૧૮૬૯	૧૧૨,૮૮૫,૬૦૩	૧૨૨,૩૧૦	૩૭૨,૭૦૭	૫૩,૧૭૭	૧,૦૩૯,૫૪૯	૭,૬૭૩,૧૦૦
૧૮૭૦	૧૧૮,૮૬૬,૨૮૪	૧૩૧,૮૭૦	૩૮૯,૭૧૨	૫૪,૭૧૩	૧,૦૭૯,૩૮૧	૭,૬૪૪,૩૦૭
૧૮૭૧	૧૨૫,૫૮૬,૯૦૨	૧૪૨,૩૪૩	૪૦૭,૮૫૯	૫૬,૭૫૫	૧,૦૮૧,૬૨૬	૭,૮૮૬,૭૨૪
૧૮૭૨	૧૩૧,૬૦૧,૪૯૦	૧૫૧,૦૩૪	૪૨૩,૫૮૧	૫૮,૬૪૦	૯૭૭,૬૬૪	૮,૦૦૭,૪૦૩
૧૮૭૩	૧૪૦,૦૧૪,૭૧૨	૧૮૨,૯૪૧	૪૫૬,૭૦૫	૬૦,૨૯૬	૮૮૭,૩૪૫	૭,૬૬૨,૧૬૯
૧૮૭૪	૧૪૧,૩૪૨,૯૯૭	૧૮૫,૭૩૦	૪૮૬,૭૮૬	૬૨,૦૨૭	૮૨૯,૮૮૧	૭,૬૬૪,૯૫૭
૧૮૭૫	૧૪૨,૮૭૬,૬૬૬	૨૦૩,૯૮૯	૫૧૨,૪૨૫	૬૩,૭૯૩	૮૧૫,૫૮૭	૭,૪૮૮,૪૮૧
૧૮૭૬	૧૪૭,૨૮૮,૭૫૯	૨૦૫,૫૬.૭	૫૨૬,૯૧૫	૬૪,૯૧૬	૭૪૯,૫૯૩	૭,૩૩૫,૮૫૮
૧૮૭૭	૧૪૨,૭૦૭,૨૩૧	૨૦૦,૩૮૪	૫૧૯,૮૩૯	૬૬,૬૩૬	૭૨૮,૩૫૦	૭,૪૦૦,૦૩૪
૧૮૭૮	૧૪૨,૧૮૮,૯૦૦	૧૯૪,૫૪૯	૫૩૮,૨૩૨	૬૮,૫૩૮	૭૪૨,૭૦૩	૭,૮૮૮,૬૫૦
૧૮૭૯	૧૨૮,૧૪૩,૮૬૪	૧૭૮,૪૪૯	૫૦૬,૨૮૧	૬૯,૮૮૫	૮૦૦,૪૨૬	૭,૮૨૯,૮૧૯
૧૮૮૦	૧૨૭,૨૭૯,૨૭૫	૧૭૨,૫૪૯	૭૧,૧૯૧	૮૩૭,૯૪૦	૮,૭૧૫,૭૧૦
૧૮૮૧	૧૨૭,૦૭૪,૪૬૦	૮૦૩,૧૨૬
૧૮૮૨	૧૨૬,૨૫૧,૩૫૯

ઉપર જણાવેલી એવડી મોટી રકમ ખર્ચી અદલામાં પ્રજા શો લાભ હાંસલ કરેછે એમ કોઈ પણ સવાલ કરશે? જો કાંઈ ફાયદો કે અણમાં અદલો મળવા થકી રૈય-તના પૈસા આવડા મોટા ખર્ચમાં ધસડાતા હોત, તો તેસાદુ કાંઈ પણ અક્કલવાળી વાત ગણાય, પણ ખર્ચે ખર્ચે તો દેશોની મોટી રાક્ષસી રકમો ગુના, દરિદ્રતા, બિખારી-પણું, દુષ્કૃતિ, દરદ, નાશ અને મોત એ ખર્ચવામાં રોકાયેછે તે કેવડી મોટી મૂરખાઈ? જોકે આ વાતો આંકડાઓથી સાબિત કરી રાક્ષાયે તોપણ જે સઘળી હાનિ દારૂથી થાયછે તેનો મોટો ભાગ તો કદિ અજવાળું જોતોજ નથી અને ઘણી અધિક પ્રમાણમાં થતી જાણીતી નુકસાનીની નોંધ થાયછે તેપણ કદિ લોકની જાણમાં આવતી નથી.

યુનાઈટેડ કિંગડમમાં મનુષ્યને ધરઉપયોગી વસ્તુઓ પાછળ એક વર્ષમાં લાગેલા ખર્ચની દારૂ પાછળ લાગતા પૈસા સાથે સરખામણી હેઠલા કોડાથી જણાશે.

પાંદ પૈડ ૭૦,૦૦૦૦૦૦	મેતી માટે લાગેલું ભાડું પૈડ ૬૦,૦૦૦૦૦૦
માખણ અને પનીર ૩૫,૦૦૦૦૦૦	ધરે માટે આપેલા ભાડાં ૭૦,૦૦૦૦૦૦
દૂધ ૩૦,૦૦૦૦૦૦	બિની વસ્તુઓ ૪૬,૦૦૦૦૦૦
પાંડ ૨૫,૦૦૦૦૦૦	મુતશાઈ ચીનો ૧૪,૦૦૦૦૦૦
ચા, કાકા અને કોડો ૨૦,૦૦૦૦૦૦	મનની ચીજો ૬,૦૦૦૦૦૦

૧૮૮૦ ના સાલમાં પૂરાં થતાં દશ વર્ષનો ફક્ત દારૂ પાછળ થયેલો સરાસરી વારસિક ખર્ચ ૧૩૬૦૦૦૦૦૦ પૌંડ હતો.

મુખ્ય મજૂરિયાત વર્ગનો પૈસા આ રીતે ગમાવાયછે. ફક્ત પૈસાની જ ખૂવારી

દાર માટે થાયછે એમ નથી પણ અનાજ અને ખીજ પેદારા જેનો દાર અનાવવામાં નારા થાયછે તે નીચે પ્રમાણે છે.

મોહર દાર અનાવવા વાપરેલો } યુરોલ
ખાંડ " " " } ૫૩,૬૫૬,૦૦૦

અનાજ ૨૮૭૧૩, ૬૬૭ ગેલન બ્રિટિશ સ્પિરિટ

અનાવવામાં; ૧૬ ગેલન અનાવવા " ૧૨,૦૬૭,૫૨૮

કિન્ને યુરાલના હિસાબે

ખીજ પેદારા (૮૨,૩૫૭૬૮ ગેલન પરદેશના સ્પિરિટ અનાવવા માટે) ૩,૪૬૭,૬૮૦

જમીન (હાંપ્સ ઉગાડવા વાપરેલી ૬૮૦૧૬ એકર જેનાં એક એકર ૨,૦૪૦,૪૮૦ એકરમાંથી ૩૦ યુરાલ અનાજ મળે.)

પેદારાનો નારા (૧૪,૩૮૨,૬૮૩ ગેલન વાઈન અનાવવામાં) ૩,૦૨૮,૦૦૦

પેદારાનો નારા (બ્રિટિશ વાઈન, સાઈડર ઇ/૦ અનાવવામાં) ૧,૭૫૦,૦૦૦

૭૬,૦૩૨,૬૮૮

આટલો મોટો અનાજનો જથ્થો એક દરિયામાં હોમાવી દેવામાં આવે એ વિચાર આફત જેવો લાગેછે પણ જે ખોરાકના આવડા મોટા જથ્થાનો આવી રીતે માત્ર નારા થઈને રહે તો મોટી ધિન્ધરી કૃપા થયલી સમજવી કારણ કે તેથી ખોરાકીનો નારા થયો એટલીજ ખરાબી કહેવાય પણ જ્યારે તેટલાજ અનાજનો નારા થઈ દાર અનેછે તેનો વળી સાથે લોકનું પણ સત્યાનારા કાઢી નાખેછે.

પ્રકરણ ૬.

છાકટપાણું શું:—તેનાં કારણ.

ખીજ ઘણાંક કારણોસાથ માણસનાં મરણનું એક અતિ મોટું કારણ દાર છે. જે આપણે પૂછવા નીકળીએ કે ફક્ત દારથીજ મરણ પામેલા માણસોના દાખલા કોને કોને ખબર છે તો આપણે માલમ પડશે કે તેવો એક પણ દાખલો ઘણુંકરી દરેક પુર-ધની જાણમાં હશેજ. આ ઉપરથી સવાલ ઉઠેછે કે પૃથ્વીની સપાટી ઉપરની અખૂટ વસતીના મોટા ભાગને એમ એક એક દાખલાની પણ ખબર હોય તો દારથી મરણ* પામેલાની સંખ્યા કેટલી મોટી હોવી જોઈએ ? અચિંત્ય અગણિત. એ ઉપરથી વિચારવું સહેલ છે કે માત્ર જે જૂદા જૂદા આકારમાં માણસનો અમૂલ્ય જીવ લેછે તેમાંનો એક દાર છે. દારથી જે પાયમાલી થાયછે તેનો નીચલા એકજ દેશના દાખલા ઉપરથી દુનિયામાં આ ખુરામતીયો દેવ કેવો ધાન વાળેછે, તે કોઈની પણ ખાતરી કરવા માટે પૂરતો થશે. અમેરિકાના યુનાઈટેડસ્ટેટ્સમાં ૧૮૬૬ થી ૧૮૭૭ સુધીની સરકારથી લીધેલી ગણના ઉપરથી એવું માલમ પડેછે કે ત્યાંના લોકે દાર

* દારથી અનેક દરેક યુદ્ધ મેદાની સંખ્યામાં લોક મરેછે તેના ઘણા ન ગણતા સુંબઝ શહેરમાં માત્ર દારની જોમમાં તુરત મરી ગયેલાની સંખ્યા આપણા કોશનેર ડા. જ્ઞેનીના જણાતા મુજબ ૧૮૮૨ માં ૯, ૧૮૮૩ માં ૧૨, ૧૮૮૪ માં ૧૧, ૧૮૮૫ માં ૧૩ અને ૧૮૮૬ માં ૧૨ નેહલી છે.

પછવાડે ૧૦,૦૦,૦૦,૦૦૦ દારૂનો ખર્ચ કર્યો હતો. ૩,૦૦,૦૦૦ માણસોનું દારૂં મોત ઉપજાવ્યું હતું. ૧,૦૦,૦૦૦ બચ્ચાંઓને નાવારેસ થવાથી નિરાશ્રિતને આશરો આપવાના મથકમાં મેકલી દેવામાં આવ્યાં હતાં. ૧,૫૦,૦૦૦ માણસોને કેદખાને તેમજ મજૂરી કરાવાના ઘરમાં નાખ્યાં હતાં. ૧૦૦૦ માણસો દારૂની અસરથી દિવાના બન્યા હતા. ૨૦૦૦ માણસોએ દારૂથી ખુવાર થઇને આપઘાત કર્યો હતો. દારૂની દુષ્ટ અસરથી લોકે આગ તેમજ લટકાટથી ૧,૦૦,૦૦,૦૦૦ દારૂની કિંમતની મીલકતનો નાશ કર્યો હતો. ૨૦૦૦૦ બાચડીઓને પતિ વગરની કરી રંડાપો આપ્યો હતો, અને ૧૦,૦૦,૦૦૦ બચ્ચાંઓને માબાપવિનાના બનાવી મૂક્યાં હતાં. આટલી અત્યંત દુષ્ટતા છતાં તથા દરેક પ્રજાના મોટામોટા વિદ્વાનો અને પંડિતો પ્રાચીન કાળથી તેની વિરુદ્ધ બોલતા આવ્યાં છે. તે છતાં હજુ તે હયાત કેમ રહ્યો છે ? તે નક્કી કરવા દારૂની લખ, વ્યસન કે તૃષ્ણા, શું કારણોથી ઉત્પન્ન થાય છે, તે વિષય ઉપર લક્ષ રેડાયું. કોઈક થોડો દારૂ નિત્ય પીએ છે અને કોઈક હંમેશા ઘણો પીએ છે. પાછલી સ્થિતિ પહેલાંમાંથી જન્મે છે, અને પહેલી સ્થિતિ પાછલીનો અંશ છે. થોડા કે ઘણો દારૂ ઠાંસવાનો લખ શરીરમાં અનેક પ્રકારના કારણોથી ઉછળે છે, અને જેમ આ લખ વૃદ્ધિ પામી અતિમદ્યપાન (ઇન્ટેમ્પ્રાયટી) ની દશામાં આવે છે, તેજ પ્રમાણમાં પીનારનું પોતાની તૃષ્ણા અટકાવવાનું સધળું સામર્થ્ય જનું રહે છે. રોજ થોડો દારૂ પીએ છે તેઓનો મોટો ભાગ ફક્ત દારૂની વાસના તૃપ્ત કરી તેની મોજ મોટે પીએ છે, અને જ્યારે આ મોજ શરીરમાં થાકું કે ઘણું નુકસાન કરે છે તે જાણવા છતાં પીવાય છે, ત્યારે તે ખૂરાઈ ગણાય છે, પણ એજ ખૂરાઈમાંથી જ્યારે અતિમદ્યપાનની સ્થિતિ આવે છે ત્યારે તે સ્થિતિની દરદના વર્ગમાં ગણના કરાય છે; કારણ, જોકે અતિમદ્યપાન પોતાની જ મોજ કે ખૂરા આચારનું ફળ છે, તોપણ આ હદ જેટલી છાકટ સ્થિતિ તે એક દરદ છે. જે કારણોથી અતિમદ્યપાનનું દરદ આવે છે તેજ કારણો આછી કે વત્તી દારૂની વાસનાને લાય પડે છે, મોટે અતિમદ્યપાનના કારણે તે દારૂ પીવાની સધળી દરદના પણ કારણ ગણવા.

અતિમદ્યપાન (ઇન્ટેમ્પ્રાયટી) મન અને મજ્જાતંતુરથળની એક દરદી સ્થિતિ છે, જેની મૂળ આસિયત એવી છે કે છાકટ કરનારા દારૂઓ અથવા ખીજ કેરી વસ્તુઓ, જેથી ગમે એવી ખરાબી છતાં આરામ જેવું લાગે છે, અને જેનો છંદ અટકાવી ન શકાય એવી તૃષ્ણા થાય છે. હવે આ પીડાકારક અને મનને વશ કરનાર દરદ જુદાં જુદાં કારણોથી ઉછળે છે.

૧. **ઓર્થે ઉતરેલી વળણ અથવા પેઠી ઉતાર પ્રકૃતિ:**—એ પ્રથમ કારણ છે. જેમને પેઠી ઉતાર દારૂની લખ હોય છે, તેમને આ કાઠીલ પ્રવાહિનો એક ગોટ પીતાંજ અમર્યાદપણે દારૂ પીવાની વળણ ઉઠેરાય છે, અથવા તો બેજી તેમજ ખીજ મજ્જાતંતુરથળોની કાંઈ એધિ ઉતરેલી ખીજ ખોડથી પણ હદથી અધિક પીવાની તૃષ્ણા રાજ થાય છે. ઘણાક અજમાયશવાળા વિદ્યાવિતાઓ દારૂચળના દિવાનાપણું (ડીપસોમિનયા) નાં ઘણા દાખલાઓનું કારણ પેઠી ઉતાર પ્રકૃતિ જણાવે છે. દરદો એધિ

† મુંબઈમાં રુનાહની હાલત રેખાડનારા વારસિક દેવાલમાં ઘાડક થઈ પાંખલ કરવા માટે મજ્જાતંતુર આગળ ઉભા કરેલાની સંખ્યા ૧૮૮૩ માં ૭૧૧૪, ૧૮૮૪ માં ૫૮૫૩ અને ૧૮૮૫ માં ૬૬૪૮ હતી.

ઉતરેછે, એ વાતના કુદરતી કાયદા વિષે કંઈ પણ સંદેહ રહ્યો નથી. સામાન્ય પ્રકારના ઘેલાપણાંમાં પેઠી ઉતાર વિધિતપ્રવેશોચિતતા (હિરેદીતરી પ્રીદીસ્પોઝીરાના) ની નિશ્ચિત વળણ જોતાં, વળી માતપિતામાં પોષક ધર્મોની અપૂર્ણ અથવા બિગડેલી હાલતો, જેવી-કે ક્ષય, પાકું, નજળો, અને એવાં બીજાં એાછાં કે વધતાં જેઅમભરેલાં ધણાક દરદો છે (કે જેમનું મૂળ ખુલ્લી રીતે એાધે ઉતરેલી પ્રકૃતિ છે,) તે અચ્ચામાં આવી પ્રગટ થવાને પાત્ર હોયછે તે સિદ્ધાંત જોતાં, છાકટોના અચ્ચામાં અપરિમિત દારૂ પીવાની ટેવ અને ઘેલાપણું, કે બીજાં દરદને યોગ્ય થવાના સંભવની, આપણે ખચીત આશા રાખવી જોઈએ. ખુલ્લી રીતે પરખાઈ આવે એવાં પેઠી ઉતાર દરદો જેવાકે આંહો-હોલથી નિપજેલા નજળો, સંધિવા, કૂંફર વિગરે દરદો માઆપનું અતિમદ્યપાન દરદ એાધે ઉતરી સહેજ દારૂથી ઉભળી આવેલાં જણાયલાં છે. અને જો કદાપી તેવી સ્થિતિ અચ્ચામાં ન જણાય, તોપણ ધણી વખતે તેએા કીગણું અથવા તો બીજી કાંઈ એાડવાળાં થાયછે. આવાં અચ્ચાંની મજબૂતતુરચના ઉપર નજીવા કારણોથી પણ ધણી ભારે અસર થાયછે, તેમનું ચિત્ત ઠેકાણે રહેતું નથી, અને તેમની દિશ્ચારા-ક્તિ કમી રહેછે. આવાં તન અને મનનાં નબળી પ્રકૃતિવાળાં અચ્ચાંને બાળપણમાં ઉભરાતાં દરદોનો અકાળ ભોગ થવાનો, અથવા તરણાવસ્થામાં સખત બિમારીમાંથી સાજ થતી વેળા એાએણું કોવત પાછું મેળવવા કુદરતે માણસમાં જે શક્તિ સંધરી રાખીછે, તે ન રહેવાથી, માતના ભોગ થવાનો સંભવ છે. આવી એાધે ઉતરતી પ્રકૃતિનું મોટું કારણ છાકટ આપ અથવા મા હોયછે. કેટલાએક દાખલાએામાં મા અને આપ બેહ છાકટ હોયછે, પણ ધણી વેળા તો છાકટ આપ કારણ થઈ પડેછે તોપણ આ દલગીરીભરેલું છે કે હમણું હમણું એાધે ઉતરતાં છાકટપણાંના ધણા દાખલા-એાનું કારણ છાકટી મા હોયછે.

જો માઆપમાં ઘેલાપણું હોય, તો તેથી પણ દારૂ પીવાની લખ એાધે ઉતરેછે. દારૂના એકજ ગોટથી ઉભરી આવે એવી છાકટપણાંની લખ એાધે ઉતરેછે, એટલું જ નહિ, પણ છાકટપણાંથી ઉપજતાં દરદો તથા તેમની અસ્વાભાવિક પ્રકૃતિ પણ અચ્ચામાં ઉતરેછે.

દારૂનો ચાલુ વપરાસ ઘેલાપણાંનાં અનેક સ્વતંત્ર કારણોમાંનું એક સખળ કારણ છે, તેમજ ઘેલાપણાંનાં બીજાં કારણોને તે સાજ પણ થાયછે એવું આપણે આગળ શાખિત કર્યુંછે, મોટે એ બાબતના પુરાવામાં અધિક દાખલા દલીલોની જરૂર નથી. ડંકરીઝનાં ક્રીસ્તન દિવાનાશાખામાં રહેનારો ડાકટર ડબ્લ્યુ. એ. એમ્ક. બ્રાઉન નીચે પ્રમાણે હકીકત આપેછે. “દારૂડીઆએા માત્ર પોતાનીજ મજબૂતતુરચના (નર્વસ સિસ્ટમ) ને નુકસાન કરેછે, અથવા નબળી કરેછે, એટલું જ નહિ, પણ પોતાની સંતતી (ફેમીલી) ને માનસિક રોગોનો વારસો આપેછે. તેની છેડીએા ભીર (નર્વસ) અને હીસ્ટીરીયાવાળી હોયછે, તેના છેડરાએા નબળા, જીદી, વિલક્ષણ (એક્સ-ન્ટ્રીક) અને કોઈ અણુદીક સંકટની ઉચ્ચેરણીથી અથવા રોજની ફરજ અદા કરવાનાં દબાણથી ઘેલાપણાંમાં ડુમેછે.” આ વિષે માસાચુસેટ્સમાં ડાકટર હાઉના કરેલા રી-પોર્ટમાંથી અસરકારક હકીકત મળી આવેછે. ૩૦૦ મુદ્દા અચ્ચાંના માઆપો હોશિયાર ને સમજવાળાં હતાં, પણ તેમાંનાં ૧૪૫ તા એટલે નજદીક અડધો અડધ અચ્ચાંના

માઆપો હમેશાં છાકટ રહેતા એવી નોંધ કરવામાં આવી છે. એવું સિદ્ધ થયું છે કે એવાં માઆપોથી તેમના બચ્ચાંને નબળો અને ઢીલા બાંધો પ્રાપ્ત થાય છે, તેથી તેઓ શારીરિક અને માનસિક ઉત્સાહમાં અપૂર્ણ રહે છે, અને આ ખાસ પ્રકૃતિને લીધે આલ્કોહોલવાળી વસ્તુઓની તેઓમાં ભારે તલપ રહે છે. એવાં ઘણાં છોકરાં નબળાં હોય છે અને જીંદગી અનિયમિત રીતે પસાર કરે છે. તેઓમાં ઉત્સાહ કમી હોવાથી કંઈપણ ઉત્તેજક વસ્તુની તેમને ગરજ જણાય છે. જો તેઓ પોતાના આપ-દાદાને એવારે ઉતરે છે કે જેમ કરવાને દારૂથી પરહેજગાર આપના છોકરાં કરતાં તેમને વધારે લાજ્ય હોય છે. અને તેને દૂર કરવાની તાકાદ કમી હોય છે, તો તેમની પેઠી ઉતાર આવેલી નબળાઈમાં ઉમેરો કરે છે, અને તેઓના શરીરમાં મૂઠપણાંની વળણ વધે છે, અને તે પોતા પાછળ બચ્ચાંને માટે મૂકી જાય છે. ગભાંધાન કાળે જો માતપિતા બેઉ અથવા બેમાંના એકે દારૂ પીધો હોય, તો તેથી ઉપજેલી સંતતિમાં પણ મૂઠપણું આવે છે. ગેલીઅસ એવું કહે છે કે એક છાકટ માણસના બચ્ચાંનું બેજીં કદિ સાફ હોઈ શકે જ નહીં. ડાકટર કેવેનની મેડીકલ દીક્ષનરીમાં ડાકટર કર્નો આલ્કોહોલીઝમ વિષેના લખાણમાં કહે છે કે “આલુ દારૂ પીવાની ટેવ ઘણા દાખલાઓમાં એક એવો ઉતરેલી હોય છે; નહીં કે તેના વડવાઓ ખામખા છાકટ હોવા જોઈએ પણ તે કુટુંબ દોરોઈ ગયેલી પ્રકૃતિનું હોય છે. અને જે કેરી કસર (નારકોતીક તેન્ત) કુટુંબનાં કેટલાક જણોમાં હીસ્તરીઆ, ફેફસે અને ઘેલાપણાંનાં મરજેના રૂપમાં દેખાય છે, તે બીજાઓમાં દારૂની અત્યંત લખના રૂપમાં જાહેર થાય છે. પેઠી ઉતાર છાકટપણાં વિષે ડાકટર દાર્વિન જણાવે છે કે ” ઉભાણવાળા અથવા જલદ દારૂઓ પીવાથી જે જે વ્યાધિ ઉત્પન્ન થાય છે તે સઘળી પીનારાની ત્રીજી પેઠી સુધી એવો ઉતરતો જાય છે, અને તેના પુત્રપૌત્રાદિક પણ જો તેની પેઠેજ દારૂના બચ્ચાંમાં પડ્યા હોય તો એથી પેઠીએ તેમના આખા કુટુંબનો સમૂળ નારા થાય છે.” ડાકટર બર્ડ એવો ઉતરતાં છાકટપણાં વિષે નીચલું બંધકર ચિત્ર આપે છે: “મારી જાણમાંના એક પુરૂષ એ. ડી. ઘણી સખત મહેનત કરનારો અને જલદ દારૂ પીનારો હતો. તે તેના મંડળમાં એક હસમખું રમકડું હતો, પરંપ્રા પછે તેણે આગળ કરતાં અધિક દારૂ પીવા માંડ્યો, જેમ કરતાં તે તદન બુબ્બ બન્યો; અને લકવા તથા ગુરદાના મરજથી હેરાન થતાં આખરે મરી ગયો, ત્યાં સુધી પોતાની છાકટપણાંની ટેવ તેણે આલુ રાખી. આ માણસ પોતાની પાછળ છ છોકરાં મૂકી ગયો તેમાં ત્રણ છોકરા હતા અને ત્રણ છોકરી હતી. તેપણ સઘળાં છાકટાં નીવડ્યાં. પણ વડો છોકરો બીજાઓથી કમતી પીનારો હતો. બીજો છોકરો એડીનબરોમાં ધારાનો અભ્યાસ કરતો તે સર્વે પ્રકારનાં કુછંદમાં પડ્યો, અને થોડાં વર્ષો સુધી પોતાના દોસ્ત અને સગાંવાહલાંઓને પોતાની દરિદ્રતા અને દુરાચારથી તોખાહ પોકરાવી અમેરિકા ગયો, અને ત્યાં ન્યૂયૉર્કની એક ઓસ્પિટલમાં દેહ છોડી. ત્રીજો છોકરાને ધર્મસંબંધી તરબિયત આપવામાં આવી હતી. તે વાકઆતુર્ય અને નીતિબોધમાં ઘણો સારો નીવડશે એવા ચિન્હ જણાયાં, પણ બ્યારે તે બદરેજીમાં પડ્યો અને તેની પદ્ધિ જોકે અનીતિવાન તૃણાઓ ઉપર અંકુશ મૂકે તેવી હતી, તોપણ એક વખતે તે ધર્મસંસ્કાર માટે દેવળમાં રાખેલો દારૂ ગટકાવી ગયો, અને ઉપદેશકનાં આસન (પુલ્કાત) આગળ

છાકટ હાલતમાં ગયો. એવી આલને લીધે તેને ધર્મપદેશકની જગ્યા ઉપરથી કાઢાડી મૂક્યા પછી તે છાકટપણાની અને ભીખારી હાલતમાં પડી આખરે એક મજૂર તરીકે મરણ પામ્યો. હવે સહુથી વડી છોકરીએ પોતાના ધણીની ગેરહાજરીમાં રમના પીપમાંથી પીવાય તેટલો દારૂ પી લીધો અને તેના ધણી આવીને જૂએ છે તો તેથી તે મરણ પામી હતી. ખીજી છોકરી પણ આવીને રીતના છાકટપણાના જોશમાં આવી મરણ પામી. ત્રીજી છોકરી હતી તે જોકે પોતાની બેહેનોના જેટલી અથાક પીનારી નહોતી, તોપણ ધણીની ગફલતીનો લાભ લઈ છાકટી બનવા ચૂકતી નહીં. અને તેની બે બેહેનોની ષેઠજી તેણીને પણ છોકરાં ન થયાં. વડો છોકરો જે બાપનું વ્યસન અતિ ખૂબ હતું તે આગળ જન્મ્યા હતા તે બાપની માલમતાનો ધણી થયો, અને એક અંચળ સ્ત્રી સાથે પરણ્યો. પોતાના ભાઈએ કરતાં જોકે તે થોડો દારૂ લેતો હતો, તો પણ લોક તેને છાકટ ગણતા હતા. તે અચૂક મરણ પામ્યો, અને બે છોકરા તથા ત્રણ છોકરી પાછળ મૂકી ગયો. આ છોકરાઓમાંનો વડો અત્યંત કુછંદમાં ગરક થઈ ટુંકી ઉમ્મરમાં કુંવારો મરણ પામ્યો. નાનો છોકરો પરણ્યા વગરનો જીવવા પામ્યો. વડી છોકરીનો નાનૂક આંધો હતો અને તે સ્વાવડમાં મરી ગઈ. ખીજી છોકરી કંઠમાળા (સ્કોફ્યુલા) ના રોગથી હેરાન થઈ, અને સૌથી નાની પરણેલી હતી પણ વાંઝણી નીવડી. આ દાખલા ઉપરથી જોવામાં આવે છે કે આ ખીજાં કુટુંબનો વડો પોતાનો બાપ જ્યારે થોડો દારૂ પીતો, ત્યારે જન્મેલો હતો, તે થોડાક છોકરાંનો બાપ થવા પામ્યો પણ તેના કુટુંબનો રેલો વળી થોડાજ વખતમાં નાબૂદ થયો. આ પ્રમાણે આપણે જોઈએ છીએ કે બાપનું પાપ તેનાં છોકરાંને નોંધે, અને વળી તે ખીજી ને ત્રીજી પેઢી સુધી પોહોંચે છે. ખીજું ધ્યાનમાં લેવા જોગ એ છે કે કુદરત પણ દારૂનું વ્યસન રેલાતું અટકાવવા અર્થે મદદ કરવાને છાકટાંઓમાંથી સંતતિ ઉત્પન્ન કરવાની શક્તિ ધીનવી સે છે.

જેઓ અતિ ઘણો દારૂ પીએ છે, કે જેઓ મધ્યમપણે સ્વાદ લઈ લઈને લખ પૂરી પાડે છે, તેવા ધણીએક તેમની દુરાચરણની તકરારમાં એવું બહાનું લાવે છે કે આ બધી જે તેઓમાં દાખલ થઈ છે તે તેમનામાં બાપદાદથી ઉતરતી આવી છે, એટલામાટે તેઓ પોતે જવાબદાર નથી, તેમજ તેમનામાં તે બધી દાખવાનો અપિત-યાર નથી. આવા બહાનાની તરફેણ વાત એટલીજ છે કે બાપદાદાની દારૂ પીવાની બધી તેઓમાં કેટલેક દરજ્જે ઉતરે છે ખરી પણ તે તદ્દન સુધારી શકાય એવી છે. દારૂથી એક ઉતરતી બધીનું બહાનું કાઢાડનારાઓને યુરપ અને અમેરિકાના ખરા સુધરતા લોકોના દાખલા પડડો જોઈએ. ત્યાંનાં જૂદા જૂદા જામના લોક દારૂની બધી અને તેથી પેદા થતો નુકસાન કારક સજો કેવો ખૂરો છે, તે હવે સમજવા લાગ્યા છે. તેઓએ દારૂનિષેધક મંડળીઓ ઠામઠામ ઉભી કરી છે જેમાં જેઓ દારૂથી પરહેજ રહેવા ઇચ્છે તેમને દાખલ કરી પોતાનું ખૂર્સ વ્યસન સુધારવાનો લાભ આપે છે. પોતાને હાથે દારૂની ટેવ પાડનારાજ નહીં પણ એક ઉતરેલા દારૂના વ્યસનવાળા પણ આવી મંડળીઓનો ફાયદો જોઈ તેમાં દાખલ થવા લાગ્યા અને તેમણે પોતાના હકમાં મોટો ફાયદો જોયો છે. આ ઉપરથી ખુલ્લું દીસે છે કે એક બારગી દારૂ પીવાની બધી એક ઉતરી હોય, તોપણ કોરોસ કરવાથી તે છોડી દઈ શકાય છે.

૨. મનને કોઈક પ્રકારનો અણુચિત ધક્કો (શૉક):-અમુકદેહ પ્રકૃતિમાં મનને અણુચિત્ય ઝટકો લાગવાથી અતિમધુપાનનું મંડાણ થઈતેમાં જલદીથી વધારો થતો જાયછે. અઅપ્રૂપ ભારે દોલત હાથ લાગવાથી, અથવા પૈસાની ઝમ્કાઝમ્ક ખુવારી થવાથી, ધંધા રોજગાર યા સફામાં ભારે નુકસાન થવાથી, મરણ અથવા કોઈ ખીજી કારણને લીધે કુટુંબની ઝમ્કાઝમ્ક થયલી પાપમાળીના સંતાપથી, અને મોહબતમાં નિરાસીનો ગમ લાગવાથી છાકટપણુંની ટેવને ખિલવામાં ઉત્તેજન મળેછે. મનમાં અણુચિત્ય ઝટકો લાગવાથી મગજના કાર્યોમાં ઝમ્કા પ્રકારના અણુદીઠ રોગિષ્ટ ફેરફારો નિપજેછે કે જેથી સહન નહિ થઈ શકે ઝમ્કા, સંકટને લીધે મંદ થયલાં અથવા ઉશ્કેરાયલાં બેજાંને આરામ આપવા દારૂ અથવા ખીજી કેશી વસ્તુ લેવાની લાલચ થાયછે. ન્યૂયૉર્કસ્ટેટના છાકટો માટેના આશ્રમશાળામાં ૧૮૮૨ તા વરસમાં ૨૪૪ દરદી-ઝમ્કાને દાખલ કરવામાં આવ્યા હતા તેઝમ્કામાંના ૮૧ જણે દારૂ પીવાની આદતના કારણે ભારે ગઝબ અને ધંધામાં ખુવારી જણાવ્યાં.

૩. શક્તિ ઉપરાંત શ્રમ:-હવે ઉપરાંત મહેનત કરવાથી ધણી વેળાઝમે ઝમ્કી થાક ચહેછે તથા હાથ પગ દીલા થઈ જાયછે કે થોડો દારૂ પીવાથી સુસ્તી જતી રહી ફરીથી થોડો વખત પેતાના કામ પાછળ લાગવાની ઝમ્ક માણસને ઉલટ આવેછે. થોડો કે ઘણો દારૂ પીનારાઝમે દારૂ પીધાથી મહેનત કરતાં થાકતા નથી ઝમ્કું તેઝમા માનેછે, અને તેથી તેઝમા દારૂ છોડતાં ખીલેછે; તેઝમાને જરાપણ સુસ્તી લાગતાંજ કામ કરવા આગમજ તેઝમા દારૂનો ટકોરો ચહેડાવેછે. જો દારૂ પીધાથીજ કામ કરવાની શક્તિ આવેછે, ઝમ્કા વિચારથી ઝમ્કવાર દારૂ પીવા માંડ્યો, તો હમેશાં કામ કરવા આગમજ દારૂ ઠાંસવાની હાજત લાગેછે, અને તે પેટમાં પડવા વગર કામ કરવાનું સુઝ પડતું નથી. ઘણા કારણોને લીધે બદનને થાક લાગેછે, અને કામકાજ કરવાને તે અશક્ત થઈ પડેછે, તેનો ઉપાય જો દારૂ પીને કરવામાં આવે તો છાકટપણું આવેછે. શક્તિ ઉપરાંત શ્રમથી બદન અશક્ત બનેછે, તેનું કારણ આપણે કહ્યું છે કે બદનને પુષ્ટિ આપવા પૂરતો ખોરાક અને આસાયશ મળતાં નથી, તેમજ શરીર ઉપર સખળો દિવસ અધિક કામકાજનો બોજો પડવાથી તે નબળું થાયછે. વળી મગજને શ્રમના અધિક બોજથી થાક લાગે, ત્યારે પણ બદન અશક્ત થયલું માલમ પડેછે, માટે આવાં થાકેલાં મગજ કે તનને પૂરતો ખોરાક અને પૂરતી આસાયશ આપવા બદલ દારૂ પીવામાં આવે તો થાકની વેદનાકારક લાગણી ક્રૂત બુદ્ધી થાયછે અને હૃદયના ધબકા જોશથી થોડીક પળ ચાલેછે જેથી જોર આવ્યું સમજાયછે. આવા ખોટા ખ્યાલથી બદનની અશક્તિ દૂર કરવામાં દારૂ પીવામાં આવેછે, ત્યારે દારૂની લખ વધતી જાયછે અને છાકટપણું તેની જીંદગીના દહાડા ટૂંકા કરેછે તેનું બિચારા પીનારને કશું બાન હોતું નથી.

૪. તંદરૂસ્ત હાલતને ઉત્તેજક કરનારા સાધનોની ખૂટ:-હાલના બારીક વખતમાં, ન્યારે કમાવા માટે મન અને તનને ભારે કસવું પડેછે, ત્યારે સંસારસુખ, રમત ગમત, દીલ રીઝવે ઝમ્કા સાથીઝમા અથવા ઝમ્કાં ખીજી મન તથા તનને આનંદ પમાડનાર સાધનોની ગેરહાજરીને લીધે ધણી વેળાઝમે અતિમધુપાનની ટેવ બેમાલમ રીતે લાગુ પડેછે. ઉપલાં જેવાં સાધનોની ખૂટ વેળા દારૂ પીધાથી દિલ બેહેલાયછે, અને મનને અમન મળેછે. દારૂની અસર ઝેટલી મનોહર છે કે તે ઝમ્કજવાર

આખો, તોય હમેશાં પીવાની તૃણા પેદા થાયછે. એવી અસર પીનારના મગજ અને મજ્જાતંતુઓ ઉપર ઠસી જવાથી દારૂ છેડવો તેમને બહુ ભારી લાગેછે કેમકે દારૂથી એવી વેળા થયું ખૂરા કેફનું સ્મરણ મગજમાં જેવું તાજું થાયછે તેવાજ તેઓ અધિક દારૂ ઠાંસવા લલચાયછે. દારૂથી લોહી જરા જલદી ફરતું થઈતેની આનંદી કેફની યાદ મગજમાં ઠસેછે, તેમ તેનો ઝણઝણાટ સ્વાદતંતુ ઉપર મજામૂતીથી ચોંટીછે, જેથી કોઈને દારૂના સ્વાદની લાગણી ધણી તીણી રહેછે, જે લાગણી યાદ આવતાંજ દારૂનો શોખ તૃપ્ત કરવા તેને તલબ થઈ આવેછે. દારૂગન્ધની એવાજ પ્રકારની અસર થાયછે તેથી દારૂની ગન્ધ આવતાંજ પીનાર પોતાનો શોખ પૂરો પાડવા અધીરો પડેછે. આ કારણને લીધે ઘણા પીધાંવાળાઓ, રસ્તે ચાલનારાઓનું મન લલચાવવા તેમને દારૂનો સોરમ જય એવી તરહેવાર ધુન્નિતઓ કરેછે. આવી રીતે દારૂના સ્વાદ ને સુવાસ વગેરે લાગણીની મગજ અને શરીરના ખીજ સધળા મજ્જાતંતુ ઉપર અસર એવી ચોટી બેસેછે કે તે કાઢી નાખતાં ધણી મુશ્કેલી પડેછે. દારૂ પીધાથી તે લોહી ભેજો શરીર અવયવનાં પરમાણુ અને વિશેષ મગજનાં પરમાણુમાં ફેલાયછે, ત્યારે તેની ખાસ અસર એમ ચોટેછે કે તે પરમાણુને દારૂ સાથ ભેળાયલાં લોહીનીજ પાછી ગરજ રહે એવી લાગણી થાયછે અને તેથી પીનાર એક ગ્લાસ ઉપરથી બે અને વધારે પીતા જાયછે. એ પ્રમાણે આજ રોજ પીધેલા દારૂની મજ્જાતંતુ ઉપરની લાગણીનું સ્મરણ ખીજ વખતે કે ખીજ દિવસે પાછું તાજું કરેછે ને તેથી પીનારનું મન લલચાયછે, ત્યારે તે થોભી શકતો નથી. જ્યારે એમ લોહીમાં એક જાતનો ફેરફાર થાયછે, અને તે ફેરફારવાળાં લોહીથી મગજ અને શરીરનાં તત્વોને પુષ્ટિ મેળવવાની આદત પડેછે, ત્યારે પીનારને હમેશા અને વળી વધારેને વધારે દારૂ પીવાની હાજત અને લાલચ થાયછે. આ ઉપરથી સમજ પડશે કે જેઓએ દારૂ મૂકી દેવો હોય તેઓએ ચોડા ચોડા કરી મૂકી દેવાનો વિચાર રાખવો એ જીલભરેલું છે, કારણ ચોડા દારૂ પણ મગજ ઉપર થતી જૂની અસરોની યાદ ખૂબજી દેવા બદલે સજીવન કરવા યોગ્ય છે. આ રીતે દારૂની યાદ આવવાથી કેટલાકો પોતાનું ચોક્કસ કામ કરવા આગમજ દારૂ પીએછે. ઘણા વક્તાઓ પોતાના બાષણ કિંવા વાંચન કરવા પહેલાં દારૂ પી પોતામાં હોંશિયારી આવેછે એમ સમજેછે; કારણ મગજમાં દારૂના આધાર ઉપર રહેવાની યાદી ભમ્યા કરી, તે તૃણા પૂરી પાડવા તેને એટલા લલચાવેછે કે જાણે એક ગ્લાસ ડોઝ્યા વગર તેનાથી કામ સારી રીતે કરી શકારો નહીં!

૫. કુનિયામાં ઘણાવર્ષથી ચાલતો આવેલો રેવાજ:—લોકની રોજ મધ્યમ દારૂ પીવાની ચાલ છાકટપણું બેમાલમ રીતે પેદા કરનારે એક સખળ કારણ છે. દારૂ પીવાનો રિવાજ ઘણા પુરાતન કાળનો છે, એ આપણે દારૂની તવારિખ વાંચતાં જાણી લીધુંછે, અને પુરાતન કાળથી તે અત્યાર સુધી તેના સંકટભરેલાં કનિષ્ઠ ફૂજો પણ કેવાં નિપજ્યાંછે તે વિદ્યાબળથી લોક હવે સમજવા લાગ્યાછે, તોય અભણ અને અમાન લોકમાં જેમ ધર્મને લગતા, પહેરવેરાને લગતા, કે ખીજ બાબદો લગતા વહેમ અને રિવાજ પુરાતન કાળથી પ્રસરતા ચાલ્યાંછે તેમ દારૂનો ઉપભોગ ચોપાસ પ્રસરતો ગયોછે. જેમ એક ખૂરી રસમ ઘણા લોકમાં પ્રસરેલી હોયછે, તો તેને ખૂરાઈ બદલ ગુણમાં ગણાવા

યોગ્ય લોક તકરાર કરેછે, અને અભણ લોકથી તે રસમને ઉત્તેજન મળતું જાયછે, તેમ દારૂથી થતી ખરાબી વિષે જ્યારે પણ તકરાર ઉઠેછે, ત્યારે ઘણા દારૂના શોકીનો અને છાકટો અફલમાં ઉતરે એવી કોઈ તકરાર કરતા નથી, પણ કહેછે કે દુનિયામાં સર્વ પીયેછે, તેમ એમ પણ પીયે છીએ, આપણી સંસારી સઘળી ખૂશીની વેળાઓમાં કે ગમગીનીની હાલતોમાં મધ્યમપણે દારૂ પીવાની ટેવથી જેટલું છાકટપણું ફેલાયછે એટલું કોઈ પણ ખીજાં કારણથી એમાલમ પ્રસરતું મહિ હશે. એક ચાલ કહી બતાવા કરતાં કરી દેખાડવી એ વધારે અસરકારક છે. દાખલાની અસર કેટલી થાયછે તે સમજવું કાંઈ મુશ્કેલ નથી; કેમકે લોક મધપાનની તરફમાં કદિ એક વચન પણ ન આપ્યરે તોય હમેશાં તે રીત રાજ જોવામાં આવે તે મુગા મોઢાથી પણ ખાત્રીપૂર્વક અસર કરેછે કે દારૂનો ઉપયોગ કરવો એક યોગ્ય અને સલામતિભરેલી ચાલ છે અને સંખ્યાબંધ લોક આવા રાજના મધપાનની ચાલના દાખલાની નકળ કર્યાં જાયછે, ત્યારે તે સારું કે નરસું કરેછે તેનો કોઈ એક સવાલ પણ કરવું નથી. દુનિયામાં એક માણસ ખીજા માણસના મન ઉપર સીધી કે આડકતરી રીતે કંઈપણ અસર કર્યો વગર રહેતું નથી, અને આપણે એવા ઘણા દાખલા બનતા જોઈએ છીએ કે જેમાં એક ધણીની ચાલથી ખીજાની ચાલમાં ઘણા અગત્યના ફેરફાર થયા હોયછે, જોકે તે નિપજાવવા માટે એક પણ શબ્દ આપ્યરે ને કોશિશ કરી હોય એવી પેહેલા ધણીને ખબર નથી તોપણ. આનું કારણ કે ખાલી શબ્દો કરતાં કર્મ અધિક અસર કરેછે, અને તેથી જ ઘોડા બેસે છે તેની અસર જમીનમાં મળખૂત ખી રોપાય એવી થાયછે અને તેના ફળ ધીમે ધીમે પાછળથી દર્શાયછે. દારૂના બાબમાં આમજ બનેછે. જ્યાં સૂધી સદગુણી અને આખરે દારૂ પુરેષો દાખલા બેસાડે નહીં, ત્યાં સૂધી અસંખ્ય લોક મેઢા પેઢે મધપાન કરનારાનો દાખલા કોઈના કહેવા વગર લેછે, અને તેની જાળનો ફાંસો અજાણમાં પોતાને ગળે આળવીને ફરેછે, અને જ્યારે તેમની જીંદગી ઉપર ફાંસાની યુંગલાવતી અસર થવા મડેછે, ત્યારે તે કહાડવા મગેછે તો તેમાંથી માકળું થવું બહુજ ખીકટ થાયછે.

જો એક સારા નામવાળા, ઉચ્ચ મોભાવાળા, અને પ્રતિષ્ઠાવાળા પુરુષને એક કામ હમેશાં અથવા કદિ કદિ કરવાની ટેવ હોય, તો તે કર્મ ગમે એવું દુષ્ટ હોય તોપણ તે શાખસના નામ, મોભા, તથા આખરથી કરીને ખીજા લોકની આંખે તે ઉપર આબરૂનો છાપ દેખાયછે. જ્યારે એક ટેવને ખીજા સુધરેલા દેશોમાં તેમજ આપણાં દેશનાં સુધરેલા લોકમાં માનની નજરથી જોવાય તેને ખરાબ તરફિ કોણ માને? દારૂ પીવાની ટેવ વિષે આમ બોલીએ તો તેમાં અયોગ્ય કાંઈ નથી. એક બચ્ચાંએ દુનિયામાં જન્મ લીધા કે તે જોગનો સમારંભ કરવા સહુથી પહેલાંજ દારૂ પીને આ નવાં અવતરેલાં બચ્ચાંને લાંબી અને સુખી જીંદગી ધરણવાની લોક તજવીજ કરેછે. ધર્મમાં ભેતી વખતે, હુન્નરમાં શીખાઉ તરફિ બંધાવાની વેળા, કાંઈપણ બંધારોજગારનું કામ શરૂ કરતી વખતે, લગન અને મોત, ખાનગી તથા જાહેર ખાનાપીનામાં અને મુલાકાત વખતે, 'કલબો'માં, મેજખાનીમાં, ઇસ્તિખાનો, શાખાઓ, અને ધર્મ-રથોનો પયો નાખતી વેળા, ધર્મના કાંઈપણ કામની વખતે, વહાણને દરિયામાં ઉતરવાની કે આગગાડીનો માર્ગ ચાલુ કરવાની ક્રિયા વખતે, બજારમાં સાટું ઢોકતી વેળા, અથવા તો નવી ચાકરી મળતી વેળા, પારકાં દેશમાં જવા કિનારો છોડતાં, કે ત્યાંથી

પાછું ફરતાં, સઘળા તહેવારના દિવસો ઉપર, ટુંકામાં કહીએ તો આપણી જીંદગીની હિલચાલના દરેક પગલે ધરમાં કે બહાર, તંદુરસ્તી કે રોગમાં દારૂનો નિશો વીંટળાયેલો છે. દલગીરીની વખતે આનંદ ઉપજવા માટે દારૂ પીવાયછે, ખૂરાણીના સમયે પૂરેપૂરી ખૂશી આણવા માટે એની અગત વિચારવામાં આવેછે, ગરમી કે ઠંડીની વખતે એ જરૂરનો ધારવામાં આવેછે, જે ગરીબાઈ થઈ ગઈ હોય, તો સંતાપ દૂર કરવા માટે, અને જે મહેનતના ફળમાં પૈસો હાથ લાગી ગયો, તો તેની શ્રતેહમાં દારૂ પીવાયછે. અચ્ચિત આ સઘળાનો સાર એવો કે આ મધ્યમસર પીવાની ટેવે સંસાર-મંડળમાં એક એટલો જબરો પગ પેસારો કીધોછે કે તખ્તપર ખીરાજતી મહારાણીથી તે હલકામાં હલકો તેની રૈયતનો એક માણસ “તમે શું લેશો?” એ બોલામાંજ ખરી દોસ્તી અને દિલોળન આવકારની સૌથી ચઢતી શાખિતી સમાયલી સમજેછે. ઉંચી જાતનો દારૂ ધરમાં ભરી રાખવામાં મોટી આબરૂ સમજાયછે, અને કાંઈ પણ કેફની નિશાણી દેખાડ્યા વગર તે પીવામાં સદ્ગુણ સમજાયછે. દારૂ પીનારી પ્રજામાં જે કોઈ ધરમાંથી દારૂ કાઢી નાખેછે, તો તુરત લોક તે સામે આંગળી દેખાડી તેને સારા કહેવાતાં મંડળો (સાસાયતી) માંથી ખેરવી નાંખેછે, અને જાણે જાતભાઈ અને બાઈએની નાજૂક લાગણી તેણે દુખાવીછે, તેની શિક્ષા ખમવા તેને એકલો પડતો નાખેછે. આ વાત વળી વિલક્ષણ છે કે જેઓ દારૂથી તદન પરહેજ નથી રહેતા પણ શાણપણે અને ડાહ્યાપણથી ઘણા મધ્યમપણે રોજ પીએછે તે લોકની આમ દારૂ પીવાની ચાલના ટેકામાં તકરાર એવી લાવવામાં આવેછે કે એથી કદિ છાકટપણું થતું નથી પણ તેનો અટકાવ થાયછે, અને એ ઉપરથી એવું લોકમાં કહેવાયછે કે દારૂનો નિષેધ કરતાં મિતાહાર એ ચઢિયાતુ પ્રતનો વિવેક છે, અને ખોદાની એ બક્ષેસનો ઉપયોગ કરવો નહિ કે ગેર ઉપયોગ કરવો જેઠાએ અને જોને દારૂ ક્યારે છોડી દેવો તે જે માલમ ન હોય, તો તેણે તેનો ઉપયોગ કરવોજ નહિ. પણ મીલાવડામાં અને ખાનાપીનામાં દારૂ વાપરવા અર્થે લોકની આ સઘળી તકરાર છતાં અતિમધ્યપાન હમેશા મધ્યમ પીવાથીજ માત્ર અવતરે-છે, એ ખીના તો કોઈ રીતે મોટી પડી રાકતીજ નથી; ખરેખર છાકટપણુની ટેવ ફક્ત મધ્યમસર પીવાથીજ પડેછે, તેથી બ્યાંજી મધ્યમસર દારૂ પીવાની ટેવ ચાલુ છે, ત્યાં જીજી છાકટપણુંનો અટકાવ થઈ શકેજ નહિ, કારણ કે જે આપણે રોધતાં રોધતાં છેક મૂળ કારણ આગળ આવીએ તો આપણે કામૂલ કરવું પડેછે કે મંડળીઓમાં મધ્યમપણે પીવાના રિવાજથીજ આ ઝેરની અરવભાવિક વૃણા જન્મ પામીછે અને તેજ દુનિયાનાં સઘળાં છાકટપણુંનું મુખ્ય કારણ છે. જે છાકટપણું આમ જન્મ નથી લેતું તો ક્યાંથી અવતરેછે? તે મધ્યમ પીવાના અસરનું પરિણામ નથી તો ખીજું શું છે? મંડળીની સઘળી પંક્તિના વર્ગના લોક વખતે વખત છાકટ થતાજ આવેછે, અને તે આ મધ્યમ પીનારાઓમાંથી મળ્યાંછે, પણ જેઓ પીતાજ નથી તેમાંથી તો કદિ મળ્યા નથી તેવું કારણ શું? દારૂ પીવાની સાધારણ ટેવ સિવાય ખીજું કાંઈજ નથી, અને જે એક બંધ પડે તો ખીજું બંધ થવુંજ જેઠાએ. એક ખીજી વાત ઉમેરીને આ તકરારને મજબૂતી આપીએ. આપણાં દેશમાંનું અતિમધ્યપાન કોણથી અટકાવી શકાશે? શું મધ્યમ પીનારાઓથી? ના કહી નહિ. જે એક માણસ દારૂના છંદમાં ફસ્યો હોય તો તેમાંથી તેને છોડવવાને દોણ આગળ અરજ કરવી? એક મધ્યમસર દારૂ પીવાની

ટેવ રાખનાર આગળ? ના નહિ. અને તેનું સુતરું કારણ ફક્ત એટલું જ છે જે આ બધીના સઘળાં રૂપ ઉપર દૂમલો કરીને જીવ મેળવવાં મોટે જે મનજીવત મન અને નીતિનું બળ જોઈએ તે ફક્ત થોડાં પણ દારૂ પીનારમાં હોવું નથી. તેમ સઘળા મધ્યમ સર પીનારા એક દૃઢતાથી છાક થવાની ભયથી સલામત રહેશે એવી કોઈને ખાતરી નથી. છાકોને બચાવનારી મંડળીએ મુખ્ય નેમ ધણુંકરીને છાકોને બચાવી લેવાની રાખતી નથી; પણ કાયદાસર અને વાજબી ઉપાયોથી જેમને દારૂ પીવાની ટેવ નહોતી તેમને દારૂ પીવાની ટેવ પાડતાં અટકાવવાનો હેતુ ધરવે છે, જેથીકરી આખરે બ્યારે હાલના છાકો મરી જાય, ત્યારે બાકીના લોક નિરહાર રહે. જે એક ખીલતો જીવાન એક ધર્મના ઉપાધ્યાને, તેનાં માંખાપને, તેને ઉપદેશ દેનાર શિક્ષકને, અને મંડળીના સજ્જનોને એક વાદનના ગ્લાસની વખાણ કરતાં સાંભળે અને પીતાં પણ જીવે, ત્યારે તેપણ તેમ કરે એમાં નવાઈકાંઈ નથી; અથવા તો કોઈ જીવાન સ્ત્રી કે મરદ તેની દોરત સાહેલીએને ઘેર મળવા જતાં કપાટમાંથી દારૂનો શિસો કાઢી તેના સામે મેલી બાઈસ કરવામાં આવે કે તે ઘણાં શરમાયું અને ઉંચા છે, તો તેએ દારૂ પીતાં નહિ શિખે તો શું કરે? તેમને સ્વભાવિક રીતે ભય રહેવાજ જોઈએ કે જે પીવા ના પાડીશું, તો કેળવણી વગર ઉધરેલાં કિંવા હલકા વર્ગમાં ગણાઈશું અને સારા મંડળમાં જતાં બાતલ થઈશું. આ પ્રમાણે દરરોજ આપણું જીવાનિયાંએને દારૂ પીવા અને પાવાની કેશોરા કરવા શિખાડવામાં આવે છે અને આ જાતની તેએને મંડળીમાં મળતી કેળવણીથી આ ઝેરી પ્રવાહિ હૃદયી જીઆદા પીવાની ભારે તલપ પહેલી ઉત્પન્ન થાય છે, જેનો અંત કેવા પ્રકારનો છે તે આપણને રોશન છે. એક લયડયાં અને ઝોકાં ખાઈ ચાલતો છાક સારી ગરાકીના પીડામાંથી કેમ બહાર આવે છે તે જીવે. એક વખત તે ચકચકીત આંખોવાળો અને ધરનો સુખી છોકરો હતો અને તેનો બાપ તેને બોળાપર કુદાવતી વખતે તેનાપર મોઢી મોઢી હવેલી બાંધતો હતો અને તેની મા આશા રાખતી હતી કે તેણીના ઘડપણની લાકડી થઈ પડશે. પણ અફસોસ કે તે બધી આશાએનો ભંગ થઈ તેના જુદા માંખાપની છાતીમાં તે ખૂંચે છે અને હવે તે મૃત્યુને પ્રાપ્ત થાય છે. અહિં સવાલ ઉઠે છે કે જે દારૂથી તેનું સત્યનારા વળ્યું તે પેહેલાં ક્યાં પીતાં શીખ્યો? શું દારૂના પીડામાં? શું કલાલખાનામાં કે બ્યાં તે હમણા ઘણા ખરો વખત જેવામાં આવે છે? ના; એ તો તેની પોતાની હેતવંતી માના ગ્લાસથીજ. ખરેખર તેને ઘણી વેળા સમજવવામાં આવતું કે તેના બાપના ગ્લાસમાંથી છેલ્લા ગોટ તેનો બાપ પોતા ત્યારે તેમાં તે મોટા વાહાલ કરતો અને બ્યારે આ જાલીમ અને આતશી દારૂથી તેના ડોળા બહાર નીકળી ચંચકતા, ત્યારે તેને કહેવામાં આવતું કે કાયર નહી થા—મરદાનો થઈ પીજ !! ઘણી શીલસુશી ભરી શિખામણ! જેએ છાક છે, તે કોઈ પણ એક છાકની નકળ કરવાનો વિચાર કે ખૂશી રાખવું નથી, પણ આ મધ્યમ પીનારાની નકળ કીધાથીજ હજારો જન આડે રસ્તે જાય છે. પાછળની નકળ કર્યાથી દારૂનો શોખ વધે છે, પણ પહેલાનો દાખલો માત્ર દીકામાંજ આવે તો પીનાર તેવી પાયામાળીમાં દુખતો અટકવા હચે છે. એક ભયની નિશાણુવાળો પ્રકાશ લાગી લોકને તેનાથી દૂર નહાસવા બડકાવે છે, અને ખીજો પોતાની મોઢી રોશનીથી ખીલતા પુરેષોને પાયમાળીનારસ્તાપર જવા કુસલવે છે. કોઈ પણ છોકરો અગર છોકરી એક છાક માણસનો દાખલો લેવાને ખૂશી ન હશે, પણ

ભક્ષાતોય બૂલવાયલા, મધ્યમસર પીનારાઓને પગલે ચાલીને તેઓ દારૂ પીવા શિખે છે અને ખરાબ દાખલાના ભોગ થઈ પડે છે. જેઓ એવું અભિમાન રાખે છે કે તેઓ પોતા ઉપરના કામૂથી અને જાતિ હિંમતથી કરીને કોઈને પણ છાકટ થયલા જણાયા નથી, તેઓએ આત્રી રાખવી કે તેમના દાખલા સાથે પોતાની હિંમત કે શક્તિ કોઈ પીજીને તેઓ આપતા નથી અને તેથી પણ આ બીજી દૂર રહેવાની ફરજ જરૂર જણાય છે. આપણા દેશમાં હજારો પીકાં અને કલાકાપ્તાનાં ઉઘાડવાના પરવાના આપે છે તે કોને વાસ્તે? છાકટોને માટે? ના કદ નહિ. ધારા ઘડનારાઓએ બહુ ડહાપણ વાપરી, અને કાળજી રાખીને દરેક પરવાનામાં દારૂના કોઈપણ વેપારીને તેની દુકાન અથવા ઈમારતમાં જાણી બુજી ખુલ્લી આપે છાકટપણું ચાલવા દેવા અથવા ઉત્તેજન આપવાની મનાઈ કરતી કલમ ઘડી આમઆ મૂકી છે, તોપણ આ વાત દલગીરી સાથે સમજાવ કમૂલ કરે છે કે પીકાં ઉઘડે નહિ એટલામાંજ આપણા લોક માહેલો કેટલાક ભાગ ભ્રષ્ટ અને છાકટ થાય છે. ઉપલો કાયદો મંજૂર રહેવાથી તે દારૂ વેચનારાનો ખત્યાવ કરે છે અને તેના ભોગને શિક્ષા કરે છે. આપણે રોજ દારૂ માટે દંડ થયલાના દાખલા સાંભળીએ છીએ પણ જે લોક ધેમ ચલાવનારો દારૂ વેચતો આપી મરદો તથા એમર-તોને છાકટ કરે છે તેમને દંડ થતો ક્વચિતજ સાંભળીએ છીએ. આમ છતાં પણ આ પીકાંઓ ઈજ્જતદાર મધ્યમસર પીનારાઓ માટેજ ખુલ્લાં મુકવાની મક્કસદ દેખાડે છે. જે એક દારૂ વેચનાર કેટલાક જાણીતા દુરાચરણી પુરોને પોતાનાં ધંધા કરવાના મકાનમાં એકઠાં થવા દે, તો તે મોટા દંડને પાત્ર થાય છે, તેમજ કોઈપણ દારૂ વેચનારને પોતાની ઈજ્જતનો પુરોતો આપ્યા સિવાય અને તે જે મકાનમાં દુકાન કાઢવા માગે છે તે મકાન તે કામને લાયક નું છે, એ સાબિત કર્યા સિવાય, તે માટેનો પરવાનો મળતો નથી. એ ઉપરથી જે ધારાની મતલબ ધ્યાનમાં લીજી એ તો તેનું અનુમાન એટલુંજ નિવેડે છે કે દરેક પીકું આમઆ આખર દારૂ ને મધ્યમસર પીનારાઓ માટેજ અને દેશમાં મિતપાન (સોપ્રાયટી) વૃદ્ધિ કરવા માટેજ મથાપેલું હોય છે. ઉપલા કારણોને લીધે જે આ ચોજનાથી કાંઈ પણ મોટા પરિણામ નિવેડે, તો તેના કપડો જેના કાયદા માટે આવી ગોઠવણ કરવામાં આવે છે અને જેઓ તેને આશ્રય આપે છે અને નભાવે છે, તેમને શિર છે. ખરેખર જે આપણા દારૂ પીનારાઓ અને મુખ્યકરીને તેઓમાંનો ધર્મ-ચુસ્ત ભાગ આ પરવાના કહાડવાની ગોઠવણને ટેકો નહિ આપે તો તેથીજ તે નાશ પામે, પણ જ્યાં સ્થિતિ વગવાળા લોક પોતાના મોટા દાખલાથી તેને મદદ આપતા રહે, ત્યાં લગી હજારો અવિચારી માણસ તેમને પગલે ચાલી પીકાંઓની લલચામણી અસરના ભોગ થઈ પડવાના; અને આપણાં ‘વર્ક હાઉસો’, આશ્રમો, તુરંગો, અને અપરાધિઓને સુધારવાના મકાનો તેની નારાકારક અને દુષ્ટ અસરની સાક્ષિ આપતાંજ રહેશે. મધ્યમસર પીનારાઓ ઉપર આ બયભરેલી જોખમદારી મુકતાં છેક ૧૮૩૬ માં ‘વેક્સેલિયન મેગેઝીન’ નામનાં ચોપાનિયામાં લખ્યું છે કે “અમેરિકાના પરીપકારી રાખસોના કોઈ મોટી શોધને માટે ઉપકાર માનવો જોઈએ તો આ છે, કે, મધ્યમસર પીનારાઓથીજ છાકટપણું ધણું પ્રસરે છે. જોકે છાકટપણું એક એકને ઉડે છે તોપણ જે વંટોળીયામાં લાખો માણસ નારા પામ્યા છે તેમાંથી તે દૂર રહેવાને ચેતવણી આપે છે પણ જે લોક આ વંટોળીયામાં અણબણપણે ધસડતા જાય છે તેઓ અશ્ચિત

મધ્યમ દારૂ પીવાની ટેવ તરફ આંગળી બતાવે છે.” મધ્યમ પીનારાઓમાંથી અસંખ્ય અસ્વભાવિક તૃષ્ણાવાળાઓ પેદા થાય છે, તેઓ પોતાની લખ્ખને સંતુષ્ટ કરવા સધળી દુનિયાની રમણીય અને સારી કહેવાતી વાતોથી કમનસીબ રહે છે, તેમના ઘરખાર કંગાલ કરે છે, છોકરાં બચ્ચાં અધર્મી જેવાં ઉધારે છે, તેમના સુખ મોટે પરોપકારી આત્મો જેટલો અપાય તે સધળાની ધૂલધાણી કરે છે, ધર્મની મશ્કરી અને દેવની પવિત્ર જગ્યામાં મલીનતા દાખલ કરે છે, મનુષ્યના શરીર તેમ આત્મા સુખનો નાશ કરે છે, અને છાકટપણાંનાં પોતાના હાથે ખેંચી લાવેલા બહોલા પ્રસરેલા શાપથી ખુદાને બદ્દો લગાડે છે. આનો વિચાર કેવા બચાનક છે તે જોતાં તથા મનુષ્ય પ્રાણીના એક નિર્જીવ શોખને ક્ષણવાર તૃપ્ત કરવાનો અસ્તિત્વ આ કેવી મોંઘી કીમતમાં બદલો મળે છે તે જોતાં, જેઓ મધ્યમપણે દારૂ પીએ છે તેમને સર કેવડી મોટી બદલામી અને જોખમદારી રહે છે, તેના ખ્યાલ આપવાને પૂરતાં છે, અને આવી ખૂરાઈનો ઉપદ્રવ એકદમ અટકાવવાને જેટલો આગ્રહ કરવામાં આવે એટલો થોડો છે.

દારૂથી તદન વેગળા રહેતા ઘણાક જ્યારે દારૂ પીનારાઓની સોખતમાં આવે છે, ત્યારે દારૂ પીવાનું ના પાડવાથી સામા ઘણીઓ તેમને દારૂ મોટે ઘણી બોહોસ કરે છે, અને બોહોસ કરતાં ન કાવે, તો હા મશ્કરી કરવા મોડે છે અને મેણાં મારે છે, જે સધળું ઘેઠું દારૂથી પરહેજ રહેનારાઓને બહુ ભારી પડે છે. ખાના પીનાની મિજલરામાં ખીજઓ ઉપરા સાપરી દારૂ પીવા મોડે અને તેઓ ના પાડી એકલા બેસે એ વખતે તેઓનો દેખાવ કંઠંગો થઈ પડે છે. આવી વખતે તેમનું મન ખીજઓને રાજી કરવા લલચાય છે અને સોખતટ્ટી આસ્તે આસ્તે તેને દારૂની લખ્ખ મોંઘે ચઢે છે. આજના કાળમાં બધે બધ મીજલસોમાં ને ખાનાં પીનાં ઉપર દારૂ (ઝેર) બોહોસ કરી પાવામાં આવે છે, ત્યાં દારૂથી પરહેજ રહેનારાઓએ હઠી જવું ન જોઈએ. તેમણે એટલુંજ વિચારવું કે જેઓ દારૂ પીવાની તેમને બોહોસ કરે છે તેઓજ ભિતરથી દારૂને નહીં અડકનારા મોટે ઉંચું મત ધરવે છે. તેમનું બોહોસ કરવાનું કારણ એટલું છે કે પોતામાં મન મારવાની શક્તિ ન હોવાથી ખીજઓને પણ પોતાના જેવાજ કમ અફલ બનાવી સંતોષ મેળવેલો. નીચલા બે જાણીતા દાખલામાં મોટાં ખાનાં ઉપર દારૂ નહીં પીનારની વર્તણૂક અને તે વિષે થયેલી ટીકા બોધકારક છે. ચર્ચ એન્ડ રેટ ગેઝેટમાં લખે છે કે “એક બ્રિટિશ ઉમરાવને મહારાણી સાથે જમતાં પાદશાહી કુટુંબની એક ખાનું તરફથી વાઈન લેવાની માંગણી (ચેલેજ) કરવામાં આવી. પેલા ઉમરાવે નમ્રતાથી તે શાહાઝાદીનો ઉપકાર માન્યો, પણ પોતે કદિ વાઈન લેતો નથી એમ કહી તેણીની સલામ-આજી (કૉમ્પ્લીમેન્ટ) કબૂલ રાખવા ના પાડી. શાહાઝાદીએ પુરતજ મહારાણી તરફ ફરીને હસ્તા ઓરથી કહ્યું કે “મેહરેબાન રાણીજી અહિં લૉર્ડ (—) તમારી મહારાણીની ટેબલ ઉપર વાઈન લેવાને ના પાડે છે !” દારૂથી પરહેજ રહેનાર મોટે શું ચૂકશે તે ઘણાજ વિસ્મયતાથી ડોળા તાણીને સર્વે મહારાણી તરફ જોવા લાગ્યાં. મહારાણીએ મંદ હસ્તા મોંથી જવાબ દીધો કે “મારી ટેબલ ઉપર કોઈપણ જાતની જબરી નથી.” રેવો-લ્યુશનરી લડાઈ પછી એક અમલદારને જનરલ પોર્સીંગ્ટનને ત્યાં જમવા આમંત્રણ થયું હતું, ત્યાં સભ્ય સ્ત્રી ગૃહસ્થાનો મોટા મિલાવડો જોયો પણ તેનો મોટો ભાગ તેને અબ-હ્યો જોઈ પોતે કુદરતી રીતમાલ અને નજ સ્વભાવવાળો હોવાથી તે ટેબલના છેડા તરફ

બોલે અને વાતચિતમાં વધારે બેળાયો નહિ. ખાનું પ્રેમ થવાની જરા આગળ જનરલ વોશીંગટને તેને તેના નામથી બોલાવી પોતાની સાથે વાઈનિંગ્સ ક્લાસ પીવાને ફરમારા કરી. તેણે જવાબ વાળ્યો કે તમે મને માફ કરવાની સભ્યતા રાખશો, કારણ મેં નિર્માણ કર્યું છે કે કદિ વાઈન પીયા નહિ. તુરતજ આ જીવાન અમલદાર ઉપર સધળાની આંખો ફરી અને અચરતીનો ગણગણાટ આંરડામાં ફેલાયો કે એક માણસ એવો પણ અસંસારી અને નીચ થાય કે કદિ વાઈન પીએજ નહિ અને તે આવા મોટા હોંગામમાં અને વળી ન્યારે વોશીંગટને પોતે તેને દરખાસ્ત કરી, ત્યારે પણ પરહેજ રહે ! એ ખરેખર ધણું ઓટું અને તદન સાંખી ન શકાય એવી ચાલ છે. વોશીંગટને પોતાના પરોણાએની લાગણી પાઈ ગયો, એટલે તુરત તેમને કહ્યું કે સાહેબો આપણો દોસ્ત સાચો છે. મારા પરોણાએમાંથી કોઈ પણ તેની ઈચ્છા ઉપરાંત કોઈ પણ સે એમ હું ચાહતો નથી અને હું ખરેખર એવું નહિ ઈચ્છતો કે મારી સાથના મંડળીવહેવારમાં તેમનો સ્થાપેલો નિયમ તોડે. આ બાઈને તેનાં નિખાલસપણામાટે હું માન આપુંછું, અને આવી રીતે પોતાનો રચેલો નિયમ જોઈ કદી એને નુકસાન થશે નહીં તથા જે ગ્રહણ કરવા માટે એની પાસે બેશક પૂરતાં અને વજનદાર કારણો છે, તેને વળગી રહેવાની દૃઢતા માટે હું એને આપજ આપુંછું.

લોક એમ તકરાર કરેછે કે રોજ થોડો સરસો દારૂ પીવો એ એક મોટી જીલ છે એમ કમ્પ્લે કરીએ, તોપણ તે દુનિયામાં સર્વ લોકમાં પ્રસરેલી એવી સાધારણ જીલ છે, તે સુધારવી મુશ્કેલ છે. આ તકરાર ઓટી છે. દુનિયાના લોકમાં કોઈ બાબત વિષે જમાના સૂઝી ચોકસ વિચાર બેસી ગયા હતા, તે આજે નથી. આગળ કાળમાં દુનિયાના દરેક ભાગમાં વર્ષમાં બે વખત ફક્સ ઓળાવી લોહી કઠડાવવાનો ચાલ હતો, અને તે વેળા દરેક માણસ તે વાત ધણું અંતિપણથી પસંદ કરતા અને આજે એવો અવસર આવ્યોછે કે તે લગભગ નાપૂદ થયોછે. કોઈ પણ ડાકટર આજના વખતમાં માણસનું લોહી વર્ષમાં તો શું પણ પચાસ વર્ષમાં પણ એક વખત કઠાડતો નથી—જોકે આ જમાનાના નવા ને પીકટ ઈલિમીથી બિલકૂલ અંધારામાં રહી ગયેલા અને જૂના કાળના ફાટેલા પૂરજને વળગી રહેલા હકીમો વિરોધકરીને સોએ પચીસ દરદોમાં અને વૈદ્યો થોડાકમાંજ હજી ફક્સ બેળેછે. યુરપમાં ન્યારે ફક્સ ઓલવાનો ચાલ હતો ત્યારે જે ડાકટરો એ ચાલની વિરુદ્ધ હતા તેઓ થોડાક કાળ લોકના કોપના ભોગ થઈ પડ્યા હતા. તે વેળા એક માણસની ફક્સ ઓળવા ના પાડવા માટે ડાકટરને અદાલતમાં ધસડતા, અને આજના વખતમાં એવી રીતે ફક્સ ઓલનાર ડાકટરને તેની મૂખાંઈ વિષે દરદી અદાલતમાં પૂછી શકેછે. દુનિયામાં પ્રસરેલા ઓટા વિચારો અને ઉંધી ચાલો વખત જતે બદલાયછે, માટે દારૂ પીવાનો સાધારણ ચાલ પણ રફ્તે રફ્તે જશે એવું આપણે માની શકીએ છીએ. જેમ ફક્સ ઓળવાનો ચાલ નીકળી જતી વેળા તખીએએ તે જરૂર વખતેજ ઓળવી એવો વિચાર લોકમાં ફેલાયો તથા લોહી કાઢવાથી નિપજતી અરાખી વિદ્યાદિક સાધનો વડે સમજવી ફક્સ ઓલાવવાનું બંધ કરતા ગયા તેમ દારૂના બાબમાં પણ થવું જોઈએ છે. એ રસ્તો કેટલીક હદ સુધી લેવાનો જણાયછે. રફ્તે રફ્તે દારૂ વાપરવાનો ચાલ લોકના હાથમાંથી તદન છીનવી લેઈ ડાકટરોએ પોતાના વિચાર પ્રમાણે જેમ દવા આપેછે તેમ આપતો કરવો જોઈએ.

૬. ધણી ખરી જાતની ઈજાઓ:—મુખ્યકરીને ન્યારે તે ભેજાંને લગતી હોયછે, ત્યારે અતિમધપાનને ઉશ્કરેનાર કારણ માર્લમ પડયુંછે. ન્યૂયોર્કમાં આવેલાં ફાઈ હંમીલ્ટનના છાકરોને રાખવા માટેનાં મથક માંહેના અતિમધપાનના ૧૦૦ દાખલાઓના ગણત્રિ સાથના કીમતી હેવાલમાં ડાક્ટર લુઈ મેસન જણાવેછે કે તેઓમાંનાં ઓછામાં ઓછાં સેંકડે ૧૧ જણ માથાપર સખત ફટકો પડવાના વખતથી દારૂ વધારે પીવા માંડ્યો હતો. તે કહેછે કે એક પહરેજગાર ગૃહસ્થ એક દિવસ શિકારે ગયો અને ત્યાં ઘોડા ઉપરથી પડ્યો, જેથી માંથામાં તેને સખત વાગ્યું; તે કેટલોક વખત ખાટલે પડ્યો અને સારો થયા પછે ત્રણ મહિનામાં પાછો ગયો અને વળી માથા ઉપર પડ્યો. ખીજી વખત પડ્યા પછે તેને અતિમધપાનનાં જોસ્સાનું દરદ અને ફેફસે લાગ્યું થયું. આ નવા દરદનો અવિશ થવા માંડ્યો, તેવોજ તેના મહેરામાં ફેરફાર થતો, તે તેની બાયડી જોઈને ચેતતી. પછે તેને દારૂ પીવાની અથાભ લખ થતી અને જે સ્પિરિટ તેને હાથ લાગતો તે પીને એ દિવસ સ્વધી છાકટ પડી રહેતો. પછી તેને ફેફસોનાં હુમલો થતો અને ત્યાર બાદ તે કેટલાક મહિના સ્વધી સાજો રહેતો; પણ પાછો દારૂની લખનો જોસ્સો થઈને ફેફસે થતું. જે તેને પીતાં અટકાવ્યા હોય, તોપણ પાછળથી ફેફસે થતું; પણ ત્યારે તે ધણું જોરમાં નહિ થતું.

૭. જૂદી જૂદી જાતનાં દરદોથી તેમજ તન અથવા મનની તરેહવાર જાતની અસાધારણ સ્થિતિના યોગે પણ અતિમધપાનની ટેવ પડેછે. બદહજમીને લીધે નિપજેલાં અતિમધપાનથી કંઈ થોડા જણાનું સત્યાનાશ થયું નથી. માત્ર નજદીક આવતું હોય એવી ગાલેબ લાગણી, મનમાં ઓટી ધારતી, અને એકાએક મરી જવાની હમેશા બિહક અને એવાં ખીજાં આ તરેહવાર રૂપ બદલતી ખીમારીનાં કેટલીએક જાતનાં ખાસ ચિન્હોને લીધે બદહજમીના ભોગોનું મન અને તૃણુ દારૂ પાછળ દોડેછે, જેથીકરીને તેટલો વખત તેમનું દુઃખ ઓછું થતું, કે તેમનો ઘેરાએલો જીવ થડો પડ્યો તેમને લાગેછે. આપણને ખાનાની વાસના કે પાણીની હાજત લાગેછે તે શરીરમાં જે કાંઈ ખૂટ પડીછે તે પૂરી પાડવા માટે થતી લાગણી છે. એમજ ન્યારે મન પોતામાં કાંઈ ખૂટ લાગેલી સમજેછે, ત્યારે જે કાંઈ ચીજથી તેનાં કામમાં નિર્બંજતાની લાગણી દૂર કરે, તે ચીજ પૂરી પાડવાની લાગણી જણાવેછે. શરીરની અંદરખાનેની ખૂટ દારૂથી પૂરી પાડવાની જે તૃણુ થાયછે તે રફતે રફતે કરતાં એવું મજાખૂત ઠર ધાલેછે કે દર વખત ન્યારે પણ તેવી ગતિ આવે કે તુરત તેની તલપ થાયછે. મન અને તનની હાલતમાં આ રીતે જે બિગડો થાયછે તે કોઈ પણ રીતે સમરવા બદલ તેમાં ઉમરો થાયછે. અને જે એક વખતની ગરજનો ઉપાય તે રોજની ટેવ થઈ જાયછે. જેથી ઉપજેલી મનની ફેરફાર હાલત પાછી તંદુરસ્ત બનવાને મુશ્કેલ થતી જાયછે, અને તેવી મનની નબળાઈ તેના ઓધવારમાં ઉતરેછે. મનના પોષણની ક્રિયા રોજ પીવાતા દારૂથી એટલી તો ફેરવાય છે કે તેને તેવીજ રીતના બિગડેલી જાતના પોષણની જરૂર લાગેછે, અને તે વગર તેનામાં તેનું ખાસ કામ કરવાની ઉલંટ લાગતી નથી, અને તેને દારૂની પહેલી તૃણુ થવા કરેછે. જે પહેલી મન કે તનની હાલત અથવા લાગણીમાં દારૂને શરણુ થવાને બદલે ખીજો ઘટતો ઉપાય લેવાય તો તેણે દારૂથી મળતાં દરદી પોષણથી જે દરદી

ફરફાર થઈ તેનામાં દારૂની તુલણાનું ખી રેખી તેમાં વધારે ફેલાયછે, તે થવું અટકે. દારૂ પીનારાઓનો વર્ગ એવો વિચિત્ર છે કે તેઓ દારૂ પીયે તોજ તેમને જીવ લાગેછે, ને આધેલું જરેછે એવું તેઓ ખાત્રીથી માનેછે. તેઓ વારંવાર કહેછે કે પેટમાં તેમને ભાર લાગેછે અને આધેલું જરાપણુ પચતું નથી, માટે દારૂ મુકાય નહીં; દારૂ વિના ખાનું તેમને વગર સ્વાદનું અને નકામું લાગેછે; તેઓ કહેછે કે ખાના વગર ચાલશે પણ દારૂ વગર નહીં ચાલે. તેમનું કહેવું ઓટું નથી, કારણ, તેઓને તેમ લાગેછે, પણ તે સઘળાં દારૂ પીવાનાજ પરિણામ છે. દારૂ પોતેજ પાચનશક્તિને ઘટાડેછે અને તે ઘટવાથી જીવ લાગતી નથી એટલે દારૂ વખત જવે અધિકાધિક પીવામાં આવેછે. અને તેથી ધડીભર પેટમાં ચચડાટ પડેછે, તો પીનાર સમજેછે કે દારૂએ જીવનો માર્ગ કીધો. અહિં પણ ન્યાં સૂઝી લોહીમાં આગળા દારૂની કસર ફરતી હોય ત્યાં સૂઝી એમ જણાયછે, પણ જો દારૂ છેડનાર ધીરજ રાખી સખૂરી પડે, તો આવી તેની લાગણી રક્તે રક્તે જતી રહેછે અને હોજરી પાછી પોતાની અસલી તંદુરસ્ત હાલતપર આવી, કુદરતના નિયમ પ્રમાણે પોતાનું કામ કરેછે.

કેટલાએક દાખલાઓમાં કોઈકોઈ વખતે ઝેરી તાવ, ડીપથિરીઆ, અને બીજાં દરદો પછીથી ભેજાનાં કાર્યોની કોઈ છૂપી જાતની અવ્યવસ્થા રહી જાયછે. તે વખતથી દરદીને અતિમથપાનના ટેવ પડેછે. કોઈકોઈ વાર એક દરદીને આલીમ બિમારીની વખતે દારૂ જેવી ઘેન ચઢાવનારી ચીજો આપવાથી તે દરદી (મુખ્યકરીને એમરત) સાંજ થવા પછે પોતાને છાકટપણામાં જીવલાવેછે. ઘણા દરદીઓ અગર ડાકટરોની રજાથી અને તેમની દેખરેખ હેઠળ દારૂ લેછે, તોપણ તેઓ આસ્તે આસ્તે હદ બહાર દારૂ પીનાર થાયછે. જોકે બીજા કોઈ કારણો કરતાં ડાકટરોની સામણે દારૂ દવા તરીકે ફરમાવીને છાકટપણું વધારવાના હમેશા બધી તરફથી અને મુખ્યકરીને છાકટા જેઓ પોતા ઉપરથી કાઢીને બીજાઓ પર ડુપકો નાખવાને તૈયાર હોયછે, તેઓ તરફથી તો-હોમન મૂકેછે. તે ઓટું છે, તોપણ ઘણી વખતે ડાકટરોએ છૂટા હાથથી અને સાવચેતી વગર દારૂ જેવી ઘેન ચઢાવનારી ચીજો હોંશિઆરી આવવા ફરમાવ્યાથી દરદીને દારૂનો શોખ લાગેછે કે જેથી તેમની નીતિનો નાશ થાયછે એ વાત ના પાડી શકાતી નથી. બોળી ઉંચાખવાસની અને દારૂથી તદન પહરેજ રહેતી સ્ત્રીઓને બચ્ચું ધવાડતી વખતે દારૂ પીવા પ્રમાણવાની જૂલ કયાંથી છાકટપણાનાં પ્રાણધાતક સાગરમાં ડુબેલાંના દિલગીરી ભરેલા દાખલા નોંધવામાં આવ્યાછે.

ડાકટર ફ્રોબ્સ વીનસેલો અટકાવી ન શકાય એવાં છાકટપણાં વિષે લખતાં આ સંબંધમાં કહેછે કે “ન્યારે હું એમ કહુંછું કે અસાધ્ય છાકટપણાનાં ખરાબમાં ખરાબ જાતના ઘણાક દિલગીરી ઉપજાવતા દાખલાઓ જે મુખ્યકરીને ઉંચે વાધેની સ્ત્રીઓમાં જોવામાં આવેછે, તે પૂરતા વિચાર વગર, જૂલથી, પણ બેશક સારી મતલબથી જીવા-ધાર શક્તિઓ કમતી કરે અને મનનું મંદપણું આણે એવી હેરાનગતીથી પીડાતા દરદીઓને તરેહવાર જાતની દારૂ જેવી ઉસકેરનારી ચીજો દવા રૂપે ફરમાવ્યાથી નિપ-જેછે, ત્યારે હું સારી સલાહ કાળે બોલુંછું”.

ડાકટર જૉન શૉધરજીલ કહેછે “અમિતાહારને લગતા સુધારાના કામ બજાવ-વામાં તખીઓની કેટલીક ફરજ છે અને તેમાં તેઓપર કાયિક ને માનસિક સ્થિતિની

જવાબદારી સમાયલી છે. હાલ તો એવો બો છે કે દુર્દોને મટાડવાને અને આવતાં દુર્દોને અટકાવા નિરાવાળાં પાન ખરેખર ઉપયોગી છે તે કરતાં પણ ડાક્ટરોની મંજૂરીથી વધારે ઉપયોગી ગણવામાં આવે છે. લોક તરફથી તેમાં મુખ્યકરી સુધારાવાળાઓ અથવા સુધારાવાળા થવાને આતૂર હોય તેવાથી મિતાહાર મંડળીના સભાસદો જ એ દારૂ પીવા ના પડે છે તેમના સંકોચ ઉપર ઘોડાંજ માનની નજરથી જોવામાં આવે છે. તખીયોના અવિચારી આગ્રહથી કરી મિતાહાર મંડળીના માણસોના સારા ડરાવો ફરે છે, અને તેઓ પછી વાઈન, જવનો દારૂ અથવા જલદ દારૂ પીવા મડિ છે, એમ ઘણી વખત બને છે. તખીય સમજાવે છે કે તમારે તો દારૂમાત્ર દવા તરીકે લેવાનો છે અને તેથી તમારી કમ્પ્લાયટ વૂટતી નથી; કારણ, તમે જાણો છો કે તમને દવા તરીકે લેવાની છૂટ છે. આવા લોક ઘણી વખત એવી હાલતમાં હોય છે કે દારૂથી તદન પરહેજ રહી શકે પણ મધ્યમપણે તો તેઓ લઈ શકવાનાજ નથી. તેમ છતાં દારૂના વખાણ કરવામાં આવે છે, દારૂનિષેધ મંડળીના સુધારકોની ઠેકડી ફરે છે અને બોહોંસ કરી તે દવા માફક પીવાનો હુકમ કરવામાં આવે છે. આવા દાખલા ઘણા જણાયલા છે.” આ સંબંધમાં એક રમુજી વાત અમે ‘તેમ્પરન્સ રેકર્ડ’ જર્નમાંથી ઉતારીએ છીએ. એક બાઈને મરણકાંઠે ખાટલે પડી હતી તેને જોવા સાથે ડાક્ટરને બોલાવવામાં આવ્યો. જોવા પેલા ડાક્ટરને દીઠા કે તે નાર તુરતજ ગુસ્સાથી બોલી કે ડાક્ટર હું તમને જોવાને ઘણી ઇનતેજર હતી, સખ્ય કે ભ્યાં સૂધી હું તમને કહું નહી કે મારાં માતનું કારણ તમે છો. ત્યાં સૂધી હું કાંદ શાંતીથી મરણ પામત નહી. ડાક્ટરે પૂછ્યું, એવું કારણ શું છે? મેં તો તમને ઘણું વર્ષ આજેજ દીઠાં. પેલી બાઈએ જવાબ આપ્યો, હા એ વાત ખરી છે; તમે મને છેલ્લી દીઠાને આજ પંદર વર્ષ થયાં છે, અને તે વેળા જે ત્રાસદાયક ઓપેરાશીથી હું હેરાન હતી તેના ઇલાજ તરીકે તમે મને એક મોટા ચમચો ભરી પાનડી અડધી પાઈન્ટ પાણીમાં મેળવવા ફરમાવું હતું ને તેમાંથી વારેવાર ચમચી ચમચી લેવા કહ્યું હતું; તે દિવસથી મને દારૂ લેવાની ટેવ પડી. દિવસે દિવસ મેં વધારે ને વધારે લેવા માંડ્યો, ને તે વધતાં વધતાં એક આખી ખાટલી સૂધી આવ્યો છે; જે હાલતમાં તમે મને હાલ જુઓ છો તેનું કારણ તેજ છે.

ઘણા દાખલાઓમાં ભ્યારે કોઈ ખાસ દરદ અથવા ઇજા છાકટપણુંનું કારણ ન હોય, ત્યારે કોઈક હાલતો જેવીકે ખહી, આજર, ફેફસ અને ગાંડા થવાની વળણ એ સંકુ અતિમદ્યપાનની ટેવથી શરૂ થઈને આણું રહે છે. અળણાનું જાતિપણું પણ એક ગ્રાહ્ય કારણ છે. મનના સ્વાભાવિક કાર્યોમાં આકળાપણું એ સ્ત્રીઓમાં છાકટપણું પેદા કરવાનું એક સખળ કારણ છે. માણસનાં ભિન્નમાં કંઈ પણ નળણાઈ હોય અથવા તો તેના નીનિ સંબંધી આચરણમાં કંઈકાળી ઠીલી હોય, તો દારૂ જેવી ચીજે મનની નળણાઈ વધારે છે તથા જેમ તેથી મનની પ્રકૃતિ વધારે ખાંભીભરેલી થતી જાય છે, તેમ તેની એવી કાળી ઠીલીઓમાં દારૂ ઉમરે કરતો જાય છે.

ઘણીક જાતના વહેમ અને દુરાચારથી દારૂપીનારા પોતાના મનમાં એક ઘણું જાલભરેલો ખ્યાલ રાખે છે, કે દારૂની આગળી ટેવ છોડી દેવાથી કોઈ ખીજું ભયંકર દરદ પેદા થશે. પેલાપણું, લકવો, ખહી, અને આપઘાત કરવાની વળણ જેવાં દરદો, દારૂ છોડનારને લાગું પડે છે, એમ વિચારવું તદન નાપાયાદાર છે. અજમાયશ ઉપરથી

જાણીયું છે કે જે અપરાધીઓને જેલમાં નાંખવામાં આવ્યા હોયછે, તેમના મોટા ભાગ દારૂની લાપ્તમાં ફસેલા હોયછે. જ્યાં સૂધી તેઓ જેલમાં રહેછે, ત્યાં સૂધી તેમને દારૂ મુદલ આપવામાં આવતો નથી તેના યોગે જેલમાં તેમની તંદુરસ્તીમાં સુધારો થવા માંડેછે, અને છૂટાં સૂધીમાં ઘણી સારી સુખાકારી ભોગવેછે. હવે જો દારૂ બંધ કરવાથી તેમને ઉપર કહેલાં દરદો પેદા થતાં હોત તો સરકાર તેમને ખીજા ખોરાક સાથે દારૂ આપવા વિના રહેત નહી. ડાકટર મીલનજન કહેછે કે ટીપુ સૂલતાને જે ઇંગ્રેજોને બંદીવાન કરીધા તેમને જોકે રોટલાના થોડા ટુકડા અને પાણી ઉપરજ રાખ્યા તોય તેમને આગળ કરતાં સારી તંદુરસ્તી માલમ પડી, અને તેમાંનાં કેટલાકો બંદીખાનામાંલાંબા વખતના કલેજનાં સખત દરદ (લીવર કેપલેન્ટ) થી સારા થયા હતા.

૯. શરાબ અને પ્યારના શોખને ઉત્તેજન આપે એવાં ગીતો દારૂ પીવાની ટેવ અને અતિમધ્યપાનનું ઘેલાપણું ઉછેરવાની અને વધારવાની ખેરાક વલણ રાખેછે. નિર્દોષ ભાષામાં લખેલી આવી શીખામણ તદન કમકમાટભરેલી છે. એવાં ગીતોના ખરે સાર એમ નીકળેછે કે તમારી મુસીખતો હિમ્મતથી ખમવા કરતાં, તમારી અફલને દારૂથી બુદ્ધિહીન કરે.

ઋતુ અને જાતપણુ દારૂના શોખપર ખેરાક અસર કરેછે. ડાકટર ફ્રૉકનર ઋતુ-વિષેના નિબંધમાં લખેછે કે “જેમ જેમ જૂમધ્યરેપાથી ઉત્તર ધ્રુવ તરફ જઈએ તેમ તેમ અને જેમ જેમ અક્ષાંશનો અંશ વધતો જાયછે તેમ તેમ આ બંદી વધતી જતી માલમ પડેછે. તેમજ જો જૂમધ્યરેપાથી દક્ષિણ તરફ જઈએ તો આપણને માત્રમ પડશે કે દક્ષિણમાં જેમ જેમ ગરમી થાડી થતી જાયછે તેમ તેમ છાકટપાણું વધતું જાયછે. આ ઘણું દસ્તજે ખરું છે તેમ આ નિશ્ચિત છે કે અંગ્રેજો દક્ષિણ-તરાયણુ સીમામાં જ્યાં જ્યાં ગયાછે, ત્યાં પોતાની સાથે દારૂ પીવાની ટેવ લેતા ગયાછે, જેથી હિંદુસ્તાન, દક્ષિણુ અમેરિકા, અને ખીજાં ગરમદેશોમાં અને મુખ્યકરીને અમેરિકાના દક્ષિણુ તરફના મૂલકોમાં દારૂ ઘણા દરદો અને મરણોનું એક વિસ્તીર્ણુ કારણ થયુંછે.”

યુરપના સઘળા ભાગો ઉપર દારૂનો વપરાસ મોટા પ્રમાણમાં પ્રસરેલોછે. અમેરિકા ખંડની જૂમીના લોકમાં જાપાનીસ, અને હિંદુસ્તાનમાં પારસી અને હલકી વર્ણના હિંદુ સિવાય મોટા ભાગ દારૂનો ઉપયોગ જાણતા નથી. આનું મોટું કારણ બૌદ્ધધર્મની નીતિ અને મહમદી રવાજના મોટા વિસ્તારને લીધેછે. દુનિયામાં ઘણી હલકી વર્ણોમાં પોષણુની રીત કોઈ એવા પ્રકારની છે કે દારૂ તેમને તદનજ માફક આવતો નથી અથવા તો તેના વપરાસથી તેમની સ્વસત્તા તદન જતી રહેછે. ઉત્તર અમેરિકાના ઇન્ડિયન લોકને મોટે એવું કહેવાયછે કે દારૂના સહેજ પણ અંશથી તેઓમાં દિવાના જેવો જુસ્સો ઉઠેરેાયછે જેટલામોટેજ તે સંસ્થાનના સત્તાધારીઓએ ત્યાંના દેશી-ઓને દારૂ આપવા કે વેચવાની મનાઈ રાખીછે અને તેને મોટે ભારે સજા હરાવેલીછે. જાપાનનાં ઉત્તર ટાપુમાં વસતા ચેન્ગોના અધનાસ જાતના લોક દારૂ વાપરવામાં જરાપણુ સ્વસત્તા રાખી શકતા નથી અને તેમનું મદિરાજનુનતેઓથી દાખી શકાતું નથી જ્યારે પણ તક મળે ત્યારે મરદ ને ઝ્યોરત છેક બેભાન સ્થિતિમાં પડે એવો પી જાયછે.

પ્રકરણ ૭.

છાકટપણાના ઈલાજ.

અતિમદ્યપાનનાં દરદનાં કારણો, અને તેની આશિયતની ટુંકી તપાસ લેતી વખતે તેના ઉપાયો વિષે ત્યાંજ થાકું ધણું કહેવા ઉપરાંત અહિં તેનું વિવરણ કરવું જરૂર લાગેછે. જે કારણોથી છાકટપણું આવેછે તે કારણો ઉપર લક્ષ ધરી તેમને દૂર કરવાથી નવા છાકટો ઉભરાતા અટકી શકેછે, પણ એક વખત અતિમદ્યપાનના દરદનો પાયો રચાયછે, તો તેના ઉપચાર જૂદાજ રહેછે. અતિમદ્યપાનથી નીતિ, સંસાર-મંડળ, રાજ્ય, દ્રવ્ય, અને ધર્મ વિરૂદ્ધ અગણિત ઉપદ્રવ થાયછે તે એક કુદરતી કાય-દાનું પરિણામ છે અને તે અટકાવવાને આપણાથી બની શકે તેમ નીતિ અને કાયદાની સહાયતા વડે સઘળા ઉપાયો લઈ રાખવા જોઈએ. છાકટપણું ચાપ છે, બદી છે, યુનાહ છે કે દરદ છે તે તકરારી સવાલોનું નિર્ણય કરવા વગર આપણે એટલું માનીશું કે તે કદિ કદિ ચાર છે પણ આ ચીરેમાં જે કાંઈ હોય તોયણ તેમાં અધિક તો દરદ છેજ. આપણે આગળ કહ્યું તેમ હાલનાં જ્ઞાન પ્રમાણે નિશો લાવતા પ્રવાહિ પાછળ દોડવાની જાતી તલપ જેને હેરાન કરેછે. અથવા તે પાછળ ધસવાના જોરા ઉપર પીનાર પોતાનો કામૂરાખી ન શકે, તે વાજબિયણે દરદી સ્થિતિ ગણાયછે. દારૂના સઘળા પ્રકારના છંદમાં દેહના મજ્જાતંતુઓમાં એવી અસરનું કૃત્ય ચાલેછે કે તે પીનારમાં નિશો ચઢાવતા પદાર્થની વધારેને વધારે વાસના પેદા કરેછે. જેમ એક શરીર દ્રવ્ય અતિ નાજૂક હોય તેમ તે દારૂનો ભોગ થવાને ખાસ અને મુખ્યત્વેકરીને ચોગ્ય છે, એટલુંજ નહિ પણ જેમ તે દ્રવ્યનું કાર્ય શ્રેષ્ઠ હોય તેમ તે કાર્ય પણ સત્વર દારૂને શરણ થઈ જાયછે. આ નિયમ પ્રમાણે દારૂ મગજ અને તેનાં એક ચઢતા પ્રકારનું કાર્ય જેને ઈચ્છાશક્તિ (વીલપાવર) કહેછે તેનો નાશ કરેછે. અહિં ઇચ્છા એ બોલનો અર્થ દૃઢ અને સાવધ માણસની પોતાના વિચાર અથવા કર્મો ઉપરનો કામૂર સમજવો. આ ઇચ્છાશક્તિ ઉપર થતી દારૂની અસરનું પ્રમાણ પીનારના મનના ગુણ તથા સ્વભાવ, તેની આગેવળી હદ અને તેગેવળા સંબંધમાં પડેલી ખીજી ગેવો ઉપર, આધાર રાખેછે. કેટલાક દાખલાઓમાં મધ્યમસર કહેવાતા પીનારોમાં પણ ઇચ્છાશક્તિ પ્રત્યક્ષ તદન નામૂદ થયલી હોયછે. આવી હાલત બ્યારે કાયમ થયલી હોય, ત્યારે તે મનનો એક રોગ ગણાયછે. ખીજાં કારણો કરતાં દારૂના પૂર્વ છંદથી મગજની આવી સ્થિતિ નિશ્ચિત અધિક થાયછે; અને એધિ ઉતરી આવેલી કે નાનપણમાં થોડો જેટલો પણ દારૂ પીવાની પડેલીગેવથી મજ્જાતંતુમાં વિકાર કરી પાછળથી દારૂની ચળ જતી નથી. માણસની ઇચ્છાશક્તિ દારૂથી કેટલી હદ સુધી બદલાયછે તેથી સાવધ કરવા ‘આદર્સ લામ’ પોતાની દારૂથી ધમેલી સ્થિતિનું અસર-કારક અને સવિસ્તર વર્ણન આપી જણાવેછે કે “જે મારો અવાજ સાંભળી શકતો હોય તો આ પ્રાણધાતક રેલમાં જે સઘળાઓએ તણાવવાને પગ મેલ્યેછે તેમને પગલું બોજતાંજ હું ધોરના શીહાગારમાંથી પણ પૂકારી ચેતાવવા ચાહુંછું, જેમને પોતાનાં પહેલા જન્મની સોડમમાં જીંદગીની ખીલતી રંગભૂમીઓના જેવી લહેજત, કિંવા

નવા પત્તાં મળેલાં એહસ્તમાં જવા જોડલી ખૂશી થાયછે, તે જીવાનીઆ જો મારી પાયમાળી ઉપર નજર કરે, અને પછી આવાં શન્યાકાર ચિત્રનો વિચાર કરે,—કે કોઈ માણસ ટેકરાપરથી ગમડ્યો જાય, અને તે ખૂણી આંખોથી અને નિષ્ક્રિય ઇચ્છા-શક્તિ થકી જાય, છતાં તેનામાં અટકાવવાની શક્તિ નથી, તોય પોતાનો નાશ તે પોંડે કરેછે, એમ બધાં ગમડવામાં તેને માલમ થતું રહે, એ ચિત્ર:—પોતાને લાગે કે સર્વે સદ્યુક્ત પંડમાંથી ખાલી થઈ રહ્યાંછે, છતાં તેનો આગળો વખત જ્યારે તેનામાં એ દોષ નહોતો તે જૂલી જઈ રાકતો નથી, એ ચિત્ર:—પોતાનાં હાથથી આણેલા સ્વનારાનું દયામણું સ્વરૂપ લઈ ખેંચે કરતા રહેવું:—એ સઘળાં શન્યાકાર ચિત્રો, જે તે જીવાનીઆના ખ્યાલમાં ઉતારી શકાય:—જે તે ગઈ રાત્રીનાં મદાપાનથી મારી આંખો જ્વરિત થયલી તેની તેજ મૂરખાઈ આજ રાત્રિએ પુનઃ કરવાને પ્રત્યક્ષિત આતૂરતાથી તણાતી જુએ:—અને જે તે આ માં મોતનાં રૂપવાળું ખોલિયું જેમાંથી મુક્ત થવાને હું હરખડી નબળી અને નબળી થતીજ રોડો નાખતો રહ્યોછું તે ખોલિયું આંખી જોય:—તો તેપરથી તે પૂરતો સમર્થ થશે કે આ ઝમકતા પ્રવાહિની જાળમાં લીન કરતી લાલચના સઘળા ઉન્માદ છતાં તેને હું ભોંય ઉપર ફેંકી દઉં તથા મારા દાંતએવા સજ્જડ સીંકડી મૂકું કે તે નરકી બેજ માંહે આગળવા દેવા પાછા ઉઘટેજ નહીં.” તેના ભોગપર દારૂનો ગુલામી જીલ્લમાત કેવો છે તેનો આ નીચેનો દાખલો ડાકટર જૉન રોઅન આપેછે જે દાખલો આસકરીને એક વખત જાણ થયેલી ઇચ્છાશક્તિને દારૂ કેવી રીતે કબજામાં દાખી રાખેછે તે ઘણી સરસરીતે દર્શાવેછે. “એક ઉચ્ચ કુલના, સુધરેલી રીતભાતના અને તેના મોહક ગુણોથી વાજબીપણે લોકપ્રિય થઈ પોણા ગૃહસ્થને દારૂની લાખ લાગી. તેના એક પ્યારા મિત્રે તેને લખ્યું કે તમારી આ કમનશીબ ટેવથી તમારું કુટુંબ બહુજ દુઃખી થાયછે. તેઓ જુએછે કે તમારા કામધંધાની તમે દરકાર કરતા નથી, તમારો વિવેક ભંગ થયોછે, અને તમારી તંદુરસ્તીનો નાશ આવ્યોછે. તેણે જવાબ વાળ્યો કે તમારા ટીકા ખરેખરા છે, પણ દારૂની લાલચ સામે ટકી રહેવાની મારામાં શક્તિ નથી. જો મારા એક હાથ ઉપર ખાન્ડીની ખાટલી મેગેલી હોય અને બીજા હાથ ઉપર દોળખ મોં વકાસી ઉભું હોય અને જે હું જાણું કે હવે એક વધારે ગ્લાસ પછી તેમાં હું ખરિયત પડીરા, તો તે સંજોગમાં પણ હું દારૂ પીવાનું કદિ અટકાવી શકીરા નહિ. તમે સર્વે મારા ઉપર ઘણા મહેરબાન છો, મારે તમારો આભાર માનવો જોઈએ, પણ મહેરબાની કરી મારી કુચાલ છાડવવાની તરદી લેશો નહિ. હવે તે બનવુંજ અશકત છે.”

આવી વિપત્તિ, અને કરણરસ હાલતના કારણે સામે આપણે ઉત્સુકથી લડાઈ ચાલુ કરવી જોઈએ. ઘેલાં માણસોની સંભાળ લેવા અને બંદી રાખવા જોડલી દારૂના ઉપલા જેવા ભોગોની માવજત કરવાની અને સાજ કરવાના ઉપાયો લેવાની મોટી જરૂર છે. છાકટપણીને ગમે પાપ, બંદી કે ગુનાહ સમજવામાં આવે તો તેની સ્થિતિને એક જાતનાં દરદમાં ગણના કરવામાં કાંઈજ વિપરીત નથી, પણ શાયદો છે. અતિ-મદાપાનની ટેવ ચોક્કસ વખતની કે હમેશાની ઘણુંકરી ૧૫ થી ૨૫ વર્ષની ઉંમરમાં ઉછરેછે એવું માલમ પડ્યુંછે. આવા લોકમાં અતિમદાપાન અટકાવવાની કોરોશ કરવાનું મેદાન છે. જીવાનિયામ્પાને દારૂનો નિષેધ કરવા કેળવવા, અને નિશાવાળી

પ્રવાહિના ખરા ભેદ અને અસર શું છે, તે શીખાડવું જોઈએ. જીવાનિયોગીઓમાંથી નીકળતા આ બીના શિષ્યોને સંગરવા જોઈએ અને પ્રાંત પ્રજાઓને તેમની ખૂબ સંભાળ લઈ તેમને આ બધાબરેલા રસ્તામાંથી હાથ પકડી સહીસલામત પસાર કરવા જોઈએ, તથા તેજ વેળા તેમને આલ્કોહૉલનું રસાયન અને શરીરવિદ્યા તેમજ નિદાન-શાસ્ત્રમાં તેની જગ્યા શું છે તે શીખાડવું, જેથી આ બીના ઘણા અટકાવ કરી શકે. આથી ઉતરેલી પ્રકૃતિ કે બીજી દેહ સંબંધિ વિદ્યુતિને લીધે નિશા લાવતા આલ્કોહૉલની અસરના ભોગ થવાને યોગ્ય માટી સંખ્યા રહેશે. જેઓ છાકટપણુંની સાંકળે સીક-ડાઈ બંધાયેલા નથી તેમની કુરજ છે કે તેમનાં નખળાં ભાઈબહેનોને સુધારવાની અધરી પણ દૃઢ કેશોશમાં તેમનાંથી બનતી મદદ કરવાને સઘળા વાજખી ઉપાયા લેવાની હિમાયત કરે, તેમ સરકારની પણ કુરજ છે કે હમેશાનાં છાકટોને સુધારવા અને નિરોગી કરવામાટે હાલના કામચલાઉ કાયદાઓને વિદ્યારાશ્ત્રને અનુસરી સુધારવા. દારૂની મગજ ઉપર કેવી અસર છે તે ધ્યાનમાં રાખતાં એવું ભાસે છે કે જ્યાં સૂધી આ ઝેર છૂટથી વેચવાના પરવાના બંધ કરવામાં આવે નહિ અને જ્યાં સૂધી આપણા સંસારમંડળીના કે બીજા રેવાળેમાં વપરાતા નિશાવાળા દારૂ બંધ પડે નહિ, ત્યાં સૂરી કુદરતના અચલ કાયદાથી દરદી છાકટોની સંખ્યા પણ નિયમિત બીપજતી રહેશે. એટલામાટે આપણી પ્રજાની મદાપાનની રીતી, અને કાયદાઓ વડે દારૂથી ઉપજેલા દરદના લાચાર ભોગ સાર્થક કાંઈ પણ ઉપાય લેવાની શરૂ કરે. આ શરૂ-માંથી મોકળા રહેવામાં પ્રમાણિકપણું નથી. અને તે કુરજ અદા થાય ત્યાં સૂધી પ્રજાને શિર શરમભરેલા, અક્ષમ્ય દોષનું દબાણ રહેશે.

અતિમદાપાનનાં દરદમાં મરજીશક્તિનાં કાયો જતાં રહેશે, બીતિમાન લાગણી ઝુઝી બને છે, સ્વમાન ને સ્વકામૂ ખોઈ બેસે છે, જીહ્વાનું પ્રગટ થાય છે. આવા દરદીનાં જીવનની સઘળી આશ્વેશ મદાપાનથીજ પૂરી પડે છે, અને તે અર્થજ તે સઘળી ચતુરાઈ વાપરે છે. આ ઘેલા જોશને ધડીભર તૃપ્ત કરવા તેનાં જીવેદાનના કલ્યાણનું સત્યાનારા વાળવાને પણ તે તૈયાર છે. આવા દરદીને પોતાની આગળી સ્વચ્છ સ્થિતિમાં આવવાની પહેલી અને સર્વથી અવશ્ય રીત એ છે કે સઘળા નિશાવાળા પ્રવાહિને સમૂલગા તજવા. દારૂ ચડસનો (દવાનો (દિપ્સોમેન્યાક) એક ઝેર ચઢવાથી બીડીત છે, માટે તે ઝેરી કૃત્ય બંધ કરવા સિવાય બીજો કોઈ રસ્તો નથી. તે કાયા અને મન બેઠોના દરદી છે કે જે દરદી ગતિ, દરદ પેદા કરનારી ચાકસ વસ્તુઓથી સજીવન થાય છે અને ચાલુ રહે છે. આ માટે જે ચીજોએ તેનામાં દરદ ઉત્તું કીધું તેનો વપરાસ એકદમ બંધ કરવો જરૂર છે. આ કાયદાને, મંડળીમાં દારૂ પીવાની કુરજ, કે કોઈ પણ એવા પ્રકારે અપવાદ પહોંચવો ન જોઈએ.

દારૂની અસર પહેલાંથીજ શરીરનાં મુગતત્વો (સેક્સ) ઉપર છે અને જોજો તેમજ બીજાં તંતુઓના પરમાણુ ઉપર દારૂની થયેલી અસર કોઈ પણ નીતિઓ કે ધર્મની લાગણીથી અટકતી કે બદલાતી નથી. આ બાબદના અજાણપણુંથીજ ઘણા વિવેકી પીનારા પણ તીરથ વેળા દારૂ આપતાં આપતાં છાકટપણુંની ખૂરાઈમાં ધસડાઈ ગયેલાં છે. દારૂની ચલ ઘણા વર્ષ સૂધી દારૂનો નિવેધ કરવાની મરણ પામી શકે છે, પણ ઘણા ખરા દાખલાઓમાં તો દારૂની મળવાળી શારીરિક વૃત્તિ યુગ રહે છે.

જેથી જીવે ત્યાં સ્વધીમાં કોઈ દિવસે પણ દારૂ કોઈએ નખળા આકારમાં પણ મોંઢે લાગે છે. ત્યારે યુક્ત ચળનો ભૂલકો ઉઠવાનો ભો રહે છે. આ વાત દવારૂપે દારૂ આપવાને પણ લાગુ પડે છે અને ડાકટરે એટલામોટે દારૂચળના ધણીને દરદના ઉપાય તરફિપણ જાણીએ છીએ દારૂ આપવાએ છીએ નહીં.

છાકટોને સુધારવાની કોશિશમાં આ જાણવું જોઈએ કે તેમની શરીર કે મનની આરોગ્યતા કેટલે દરજ્જે કુદરતી ધોરણથી વેગળી ગઈ છે કે જે સ્થિતિ તેમને દારૂના છંદમાં ધસડી ગઈ હોય છે. દારૂનો ઉપયોગ તદ્દન બંધ કરવાથી દારૂચળનું દિવાળા-પાણું (દિપ્તોમેન્યા) સાફ થાય છે પણ તે ઉપરાંત જો તેનાં અંગ કે મગજની અસ્વભાવિક સ્થિતિની માવજત કરવામાં ન આવે અને જે પ્રકૃતિથી તેને દારૂ પીવાની ઉસ્કેરણી થયા કીધી તે એમની એમ રહેવા દેવામાં આવે, તો સુધરી ગયલા છાકટનો થોડો વખત નહિ જય એટલામાં તેને આગળી ઠાંસવાની દશામાં પાછો અને હવે આગળ કરતાં અધિક દુષ્ટ હાલતમાં આવી પડવાનો ધણીજ સંભવ રહે છે. આમોટે તેની અસહ્ય અસ્વભાવિક દરદી સ્થિતિ જે કાંઈ હોય તે શોધી કઠાડી તેનાં ઉપર આપતા ઉપાય ચલાવી તેને આરામ કરવાના સાધનો પણ સંગરવાં જોઈએ.

પ્રતેહમંદ ઉપાય માટે અગત્યનું સાધન એ છે કે છાકટોને પોતાને જ તેમને સાજા કરવાના કામમાં સામેલ કરવા જોઈએ. છાકટોને હલકા, નીચ અને દુષ્ટ ગણવા કે ગાળો ભાંડવા કરતાં, તેમને તેમની દરદી સ્થિતિની સમજ પાડવી અને તે દરદમાંથી સાજા થવાની ઉમેદ આપવી જોઈએ. દારૂના ઝેરનો શરીર તત્વોમાં જે ચડસ પેસી જાય છે તે જીંદગીની એક દરદી સ્થિતિ છે એ સમજ તેની અક્ષયમાં પૂરેપૂરી ઉતારવી જોઈએ એટલે તેની બુદ્ધિશક્તિના બળથી કરી દારૂચળને મારવાની તે પોતે કોશિશ કરી શકશે.

છાકટોને સાજા થવાના સંજોગમાં મુકી તેમને સુધારવાની એક ખીજ વિધિ છે. આ માટે પહેલું પગલું તેમની પીવાની ટેવને ભાંજી પાડી ઘટો લાંબો વખત સ્વધી તેમને દારૂથી નજર બહાર મુકવા. જો તેની મતિ પૂરતી મજબૂત હોય અને તેની મરજીશક્તિ ધણી નબળી પડી ન હોય તો દારૂનો વપરાસ તેની આસપાસ સઘળે ચાલવા છતાં તે દૃઢપણથી દારૂનો નિષેધ પાળી શકે છે, પણ સંખ્યાબંધ છાકટો તો એવા હોય છે કે તેમની નીતિ હલકી પડેલી અને તેમની મરજીશક્તિ શૂન્ય થઈ રહેલી હોય છે કે જેથી આપણી હાજની સંસારી રીતભાતોમાં ચાલતા દારૂના વપરાસ સામે, કે હાજની દારૂના પરવાના આપવાની રીત પ્રમાણે પગલે પગલે મનને ધેરતાં જાહેર પીઠાંએની લાલચ સામે ટકવા તેઓ અશક્ત છે. આવા લોક માટે એટલોજ ઉપાય છે કે કોઈ મથક કે જ્યાં દારૂનું કાંઈ રૂપ જ ન હોય ત્યાં અલગ રાખવા અને ત્યાં લાગુ પડતી દવા દારૂથી તેમજ શરીર આરોગ્યતા સંરક્ષણના નિયમ ઉપર લેવાતી માવજત વડે તેમની રોગી પ્રકૃતિ દરસ્ત કરવી.

આ પ્રકારના ઉપાય કેવા છાકટો માટે યોગ્ય છે તે સમજવા છાકટપણની શું પદ્ધતિઓ હોય છે તે તપાસીએ. જે છાકટ દારૂ જોતાં વારજ તે પીવાનો શોખ અટકાવી શકતો નહીં હોય તેજ અતિમદ્યપાનના ઘેલા પણાં (દિપ્તોમેન્યા)થી અરેખર પીડીત કેહેવાએ છે. જો તેને માટે એમ કહેવાય કે તે જાણીએ છીએ પીએ છે તો તેમ બોલવું

ગેરઉપયોગી છે. તે દારૂ પીધા અગાઉ કદિ પણ પીવાનો વિચાર રાખતો નથી, અને તે પોતાની રાજી ખૂશીથી પીએ છે એમ કદાચ જ હોય છે. જેમ એક પક્ષિમાં ઉડવાની કુદરતી આસિયત છે, અથવા તો કૂતરાની પારકા માણસ ઉપર ધસવાની આસિયત છે, તેવીજ તેનામાં દારૂ પીવાની આસિયત બની હોય છે, જેથી છાકટપણાના મરજી પીડિતો માણસ દારૂથી પરહેજ રહેવાનો હજાર વખત નિશ્ચય કરે પણ દારૂનું પહેલું જ ગ્લાસ જોતાં વાર તેનાં બધાં વચનો હવામાં ઉડી જાય છે. આથી ઉલટું જે માણસ જાણીજોઈને છાકટ થતાં તેની મોજમોટ ધણી દારૂ પીએ તેને આપણે કંઈ પણ દયા વગર પીવાની બંદીનો ખરે અપરાધી ગણી શકીએ છીએ. જેમકે એક મધ્યમ દારૂ પીનારને ઘણી ખરી દારૂની અથવા કાંઈ પણ સ્ત્રીજની ખાસ ચળ હોતી નથી, પણ જેવા તેના સાથીએ હોય તેવી તે ચાલ ચલાવે છે. જો તેને દારૂ નહીં પીવાનું વચન આપ્યું હોય તો જ્યાં સુધી તે સારી સોજતમાં રહે છે ત્યાં સુધી તે પોતાનું વચન તોડતો નથી પણ જો પોતાના આગળા છાકટ શોષતિએમાં તે પાછો ભેળાય છે તો સહજ વારમાં તે ગટરમાં પોણા મળી આવે છે. આવા પીનાર પોતાની મરજી અને કર્મો ઉપર પૂરતી સત્તા વાપરવાને શક્તિવાન હોય છે, અને તે જાણીજોઈને પોતાની ખૂશીથી પોતાને હેવાનિયત રિથતિમાં મેલે છે. લોક તેનાથી ડરે છે અને તે પોતાના કુટુંબને એક દલગીરીનું કારણ અને બહારનાં લોકને પીડા જેવા થઈ પડે છે. તે પોતાના પાપી છંદને દાખી રાખવાની કંઈપણ કોશિશ કરતો નથી; પણ જ્યારે વખત અને ઠક મળે ત્યારે તેને એકદમ આશીન થઈ જાય છે. આવા માણસો અને કદિ ન સારા થાય એવા અતિમધ્યપાનનાં પેલાપણાંથી પીડાતાં માણસોની વચમાં છાકટોના ચઢતા ઉતરતા વર્ગો આવે છે અને જેમ વર્ગ ચઢતો તેમ તે વર્ગવાળાની પોતાના કાર્યો ઉપરની ઈચ્છારાક્તિ કમતી હોય છે.

જે લોકને દારૂનો મુદલ શોષ નથી કે વાપરતાજ નથી તેમને ઉપર જણાવેલા છાકટ જેવા કંગાલ ભોગ ઉપર દારૂની કેવી ગ્રાહ્ય અસર હોય છે, તેનો ખ્યાલ કાંઈ પણ હશે નહીં.

એક માણસને ખુન કરવાનું પેલાપણું લાગું હોય અને તે જેટલો પોતાના ખુન કરવાનાં જનુન ઉપર કામૂ રાખી શકે તેના કરતાં જેને અતિમધ્યપાનનું પેલાપણું લાગું હોય, તે પોતાનો દારૂ પીવાના જીરૂસા ઉપર વધારે કામૂ રાખી શકતો નથી. ખીજી વાતોમાં તેમની શુદ્ધિ કે મટેકાણું હોય છે, એ તકરાર તેમનાં પેલાપણાં સામે ધરવામાં કાંઈ ફાયદો નથી. એક સ્ત્રીને મોટે એવું કહેવાય છે કે તેની શુદ્ધિ ખીજી સર્વ વાતે વિવેકી હતી પણ તેને કદિ કદિ દિલમાં એવું જનુન આવતું હતું કે પોતાનાં સધળાં બચ્ચાંને મારી નાખવાં. પણ એવું જનુન ચઢશે એમ તેણીને જેવું માલમ પડતું કે સત્વર તેણી પોતાના બચ્ચાંને સૂવાના ઝોરડામાં ગોંધીને ફૂંચી બહાર ફેંકી દેતી, અને તેથી તે બચ્ચાં જનથી બચી જતાં. એજ પ્રમાણે જો પીઠાં બંધ થાય અને છાકટોને દારૂ મળે નહીં તો તેઓની ખુવારી થતી અટકે. દરેક ગામમાં એવા ઘણા પેલાએ મળી આવે છે કે જેઓ જ્યાં સુધી દારૂ પીવાનો જીરૂસો પૂરો થાય ત્યાં સુધી શહેરમાંનું દરેક પીઠું બંધ થયેલું જોવાને પોતા પાસે જેટલી દોલત હોય તેટલી આપવા તૈયાર થશે. પણ પીઠાં બંધ થાય એ દહાડોજ ક્યાં છે? આમ જો કાંઈ

અને તો ઉપલા જેવા ખીજા ફેટલાઓ આ પાપમાં કુળતાં બચે? કોઈ કોઈને આવેા જીભસો અમુક મુદતે થાઓછે, અને ખીજાને તો જેવું દારૂનું ગ્લાસ નજરે પડેછે ત્યારે પીવાની તલપ થાઓછે. જો છેલ્લા જાણવેલા ખવાસના માણસને ઓવી જગ્યામાં મોકલાવાય કે જ્યાં તેના દીઠામાં દારૂ આવેજ નહી કે દારૂના જોસમાં આવે ત્યારે તેને મળી શકે નહી, તો તેને તે પીવાની મુદત તલપ કે મન થતાં નથી. પણ ઓક વખત તેની દૃષ્ટિ દારૂ ઉપર પડી, અર્થાત તે મેળવવાનો માર્ગ ખુલ્લા જાણાય તો જ્યાં સુધી તેને અરજોરીથી પકડી રાખવામાં આવે નહી ત્યાં સુધી તે કદિ દારૂ પીધા વગર રહેશે નહી.

ખીજી પ્રતનાં ઘેલાપણાં વિષે પણ ઓવુંજ જોવામાં આવેછે. ઓવાં પણ માણસો આવેછે કે જેમનો સ્વભાવ તદન શાંત અને નિર્દોષ હોય, પણ વખતે વખત તેમને ઓકદમ ડાખી ન રાકાય ઓવું ખૂન કરવાનું ઝનૂન સહી આવેછે. ખીજી બધી વાતે તેઓ તદન શુદ્ધિમાં હોયછે, અને ઓવું બ્રહ્મ કર્મ કરવાનો ધણો ધિક્કાર ખતાવેછે. પણ આવા ખૂની ઘેલાને સત્તાધારીઓ ઓકદમ કેદ કરેછે અને તેથી પાર પડોસીઓ અને ખીજાઓને ફરીથી દુઃખ દેતો તેને અટકાવવામાં આવેછે; પણ અતિમલપાનના ઘેલાપણાં (દિસોમેન્યા) ના મરજથી પિડાતા ખાપડાઓ જ્યાં સુધી ઓક કમકમાત ભરું ખૂન કરે નહી ત્યાં સુધી તેની કોઈ ખબર કે દાદ લેતું નથી. તેના દિલમાં આવેલા જૂત (દારૂ)ને લીધે તે પોતાના ઓક નિર્દોષ જાત ભાઈનાં ખૂનમાં પોતાનાં હાથ પોતાની જાણ વગર ભેળેછે, તે પોતાની માતા, સ્ત્રી અથવા નાનાં બચ્ચાંનો જીવ લેછે, તે પોતાના ઘરને આગ લગાડેછે. અને રાતના તેનું કુટુંબ સ્તેષું હોય તે વખતે તેની આસપાસ આગના ભજુકા ફરી વળવા દેછે. તે ઓક આખી આગની ગાડીને તેમાં બેઠેલા ક્રીમતી જીવો સહિત ઓક પહાડી ખીણમાં ઉતારી પાડી સર્વનો ચૂરે ચૂરે કરી નાખેછે, અથવાતો પાસેના દરીઓમાં હોમાવી દેછે. પણ ઓક ખૂની ઘેલાની માફક આવી જાતનાં ઘેલાઓ માટે ઇંગ્લેજ સરકાર તરફથી કાંઈ પક્ષો બંદોબસ્ત કરવામાં હજી આવ્યો નથી. ખૂની ઘેલા કરતાં ઓક આવો ઘેલો ધણાં જાનોની ખુવારી કરેછે, અને તેને આવાં જાનના કર્મો કરતાં અટકાવવાની ઇંગ્લેજ રાજ્યમાં કોઈને સત્તા નથી. કોઈપણ માણસને જે પાંચ વખત છાકટપણાંના વાંકમાટે સજા કરવામાં આવી હોય તેને ઓક ઘેલા તરીકે ઓક આશ્રમમાં બંધ કરી તેના મગજની સ્થિતિ સુધારવાને બની આવે ઓવી કાંઈ યોજના ઇંગ્લંડમાં તેમજ આપણાં દેશમાં હજી જોવામાં આવતી નથી. આવાં માણસો હાલના સુધારાને નામોશી લગાડેછે, અને જે લોકમાં તેઓ ફરેછે તે લોકને ઓક ધાસ્તીમાં રાખેછે. જો પીનાર કુકર્મી હોય અને દારૂનો છંદ પૂરો પાડવા માટેજ દારૂ પીતો હોય તો તે પોતાની આ બધી માટે ધારાની સખતમાં સખત સજા ભોગવવા પાત્ર છે. જે માણસ જાણીજોઈને પોતાનો જીવ લેવાની કોશિશ કરેછે, તે કાયદા પ્રમાણે યુનેગાર ફરેછે, તો જાણીજોઈને છાકટ થવાથી પોતાની તંદુરસ્તી, નીતિ અને રેયતને ઇજા કરે તેને સજા કાં ન થવી જોઈઓ? સરકારી ધારાથી છાકટોના ઉપદ્રવનો અટકાવ કરવા સામે હંમેશા ઓવી દલીલ મુકવામાં આવેછે કે (પાલીમેંટના) કાયદા ક્રીધાથી માણસ નીતિમાન થતું નથી, તો અમેરિકામાં ઓવા કાયદાથી તેવા પ્રરેષો સુધરેછે અને છાકટ

થતાં અટકે છે. પોતાનાં ભણાં સાર્થક નીતિ શીખવી તે નિર્હારની રાહ ઉપર લોકને ચલાવવાનું કામ ધર્મનું છે. પણ રાજ્યનું કામ નીતિમાન તથા અનીતિમાન એ સર્વેને અભિલાહર થતાં અટકાવાનું છે. રૈયતના ભળા ખાતર છાકટપણું અટકાવવાને સરકાર બંધાએલી છે. જે માણસ બાણીએને દારૂ પી છાકટ થતા હોય તેને સત્તાધારીએએ રાક્ષા તરફે અને રહએતના બચાવમટે બંધકરી રાખેા જોઈએ. જ્યારે તદનજ છાકટ થએલો હોય. ત્યારે તે એક ઘેલા માણસના જેટલો ધાસ્તીભરેલો છે અને જે તેને એ ચાર વાર છાકટ થવાનાં વાંકમટે સજા થઈ હોય તો કોણ જાણે છે કે કઈ વખતે બાણી ખૂત્રી પોતાની મોજ મટે તે પાછું મસ્તક ફેરવી નાખશે ?

રોજનો દારૂથી ભીંગેલો માણસ કંઈતેના પોડાસીને એટલું બધું ધાસ્તીનું કારણ થઈ પડતો નથી. તે તેના સગા સનેહિને દલગીરી અને ગરીબાઈમાં ગરક કરે છે. પણ જે માણસ પોતાની મોજની લખમટે દારૂ પીને વારંવાર છાકટપણાંના જુસ્સામાં આવતો હોય તેનાથીજ લોકે ધાણું ખીંહીવાનું છે. અને સરકારની ફરજ છે કે આવાં છાકટપણાંના માઠાં પરિણામોથી લોકના બચાવમટે તે છાકટ અપરાધીને ભારે માં ભારે સજા કરવી અને ફરીથી એવો અપરાધ તે ન કરે તેનો બંદીબરત કરવો. દરેક પદ્ધતિના છાકટોમાં પોતાનાં છાકટપણાંની વળણ ઉપર સજા છે કે નહિ તે જોઈતેમની સંભાળ ખાતર ચોક્કસ અસરકારક અને ઘટતા ઉપાય લેવામાં આવે નહી, ત્યાં સૂધી રૈયતને તેથી કાયદા નિપજતા અટકે છે. અતિમદ્યપાનના ઘેલાપણાંથી ખરેખર પીડાતા માણસને હાલમાં કરે છે તેમ બંદીખાનામાં થોડા વખત કેદ રાખવું એ કાંઈ તેને રાક્ષા કીધેલી કે સુધારવાના ઉપાય ગણાય નહી; કારણ કે આપણે આગળ કહ્યું તેમ એક માણસને ખુન કરવાનું ઘેલાપણું લાયુ હોય તેને માથે તેનાં કીધેલાં ખુનની જેટલી જવાબદારી રહે છે, તેટલીજ જવાબદારી પેલા છાકટ ઘેલા (દિપ્સોમેન્યાક) ના માથાપર પણ રહે છે.

જેમ લાલ કપડું એક ગોધાને ઝનુનમાં લાવીને હૂમલો કરવા મટે ઉશ્કેરવાને પૂરતું છે, તેજ મિરાલ દારૂનું એક ગ્લાસ અતિમદ્યપાનનાં ઘેલાપણાંથી પિડાતા એક માણસમાં છાકટપણાનો જુસ્સો ઉશ્કેરવાને પૂરતું છે. જેમ લાલ કપડું પેહેરેલી એક સ્ત્રીને જોઈ પેલો ગોધા પોતાના જાતિ ખવાસને લીધે તે સ્ત્રીના ઉપર હૂમલો કરવાથી જેટલો ઠપકાને લાયક થાએ છે, તેટલોજ જે રાહેરની ગલી અને નાકે નાંકે મનલલચાવનારાં પીઠાં હોય તે રાહેરના હજારો છાકટ ઠપકાને પાત્ર રહે છે. અતિમદ્યપાનના ઘેલાને સારો કરવાના આધારમાં તેની મરજીરાક્તિ ભારે અગત્યનો ભાગ લે છે. તે રાક્તિનો ઉપયોગ કરવા વગર તે કદિ પણ સારો થાય એવી આશા રહેતી નથી. અને તેની ઈચ્છારાક્તિ આગળ ગમે એવી મજબૂત હોય, તોપણ જ્યાંસૂધી તે દારૂ લેવાનું તદન બંધ કરે નહી ત્યાં સૂધી તે કદાચજ પોતાને દારૂ પીવાના જુસ્સામાં આવતો અટકાવી રાકે છે. એવું ધારો કે એક છાકટમાં તેની દારૂ પીવાની તૃષ્ણાને અટકાવવાજોઈતી ઈચ્છારાક્તિ નાખૂદ થઈ છે, તો તેવી ઈચ્છારાક્તિ વગર તે માણસ પોતાની કુચાલ કેમ સુધારે ? જેમ દરેક બાંધકામનો પથો હોય છે તેમ વર્તાણુકમાં જે કાંઈ ખરેખરો સુધારો કરવો હોય, તો તેનો પથો રચવા અચળ કોરોશ અને દૃઢ ઈચ્છારાક્તિ અવશ્ય જોઈએ.

ધણાખરા દાખલાઓમાં જ્યાં સ્થિતિ જરાપણ ઇચ્છાશક્તિ માલમ ન પડે, ત્યાં સ્થિતિ કોઈ પણ રીતે જોર જીલમથી માણસને દારૂ પીતા અટકાવવા જોઈએ. અને એક વખત જો જોઈને ચોક્કસ મુદત સ્થિતિ દારૂની અસરથી તદન દૂર રાખી શકાય તો પછી તેની ઇચ્છાશક્તિ જેવા ઉમદા ખવાસો ઉપર ભરોશો રાખી શકાય છે. પણ તે થોડો થોડો દારૂ વાપરતાં સુધરશે એવો પહેલી કોશિશમાં જ તેની મરજીશક્તિ ઉપર આધાર રાખવો ફેકટ છે, કારણ કે તે તદન મરીગમ્મિલી ઇચ્છાશક્તિ ઉપર તેની નવી આલનો પાયા રચવા જેવું છે.

ખીજા છાકટોથી અતિમધ્યપાનના ઘેલાઓ (દિપ્તોમિન્યાક)ની પરીક્ષા તેમની સ્થિતિમાં સમજાય છે. ખીજા પ્રકારનાં ઘેલાપણાંની સ્થિતિ અને દારૂ ચળવાળું ઘેલાપણું ઘણું લક્ષણોમાં મળતું છે. પોતાના કર્મો ઉપર માલિકપણાંનું લક્ષણ જેથી સાખૂત મનની પરીક્ષા થાય છે તે દારૂના ઘેલાપણાંમાં જતું રહેલું છે. આપણે હવડાંજ કહ્યું તેમ જો જલદ દારૂઓની આગ તેનાં અંગમાં ચાલે છે અને તેને કાંઈ ઉપદ્રવ કરવા, ચોરી કરવા કે બળાત્કાર કરવા અથવા આપઘાત કરવા ઉચ્છેરે છે, તેવી દારૂની આગ દાખવાની તેની ઇચ્છાશક્તિમાં જોઈ નથી. કોઈપણ જાતના ધર્મ કે નીતિ સંબંધી હેતુઓ અર્થાત અતિ વહાલા કે અતલગના મોટાં સગપણનાં ગાંધનું તેના ઉપર કાંઈજ ચલણ નથી. વેધની સલાહ તેની છૂટેને ધીનથી લેવાની, કોઈની સત્તા વગર ક્ષત્રી રાકતી નથી. સરકારી કાયદાને તેને કાંઈ ડર નથી, ટુંકામાં તેની અફલ, બુદ્ધિ પદભટ થયલી છે અને તે માણસ ખુદા તરફની તેની ફરજો માટે બેપરવારહે છે. આવા દારૂના ઘેલાઓની પરીક્ષા તખીબ તેમ કોઈ સાધારણ માણસ પણ કરી શકે છે. લોક પોતાની સાધારણ અજમાયશથી ઘણે દરજ્જે પારખી શકે છે કે સાધારણ રીતનું છાકટપણું તો પાપી સંસારી ટેવ છે, પણ કોઈ કોઈમાં જે મધ્યપાનનો જોસ્સો થાય છે તે દરદી સ્થિતિ હોય છે કે જે હાલતને પોતાના કોઈ સગાં કે સ્નેહીમાં જોવાથી લોક ઘેલાપણું કહેવાને અચકાતા નથી અને તેને કબજામાં લેવાની અગત્ય તુરત કમૂલ રાખે છે. ઘણા કુટુંબોમાં એવા છાકટો હોય છે કે જેઓ વારંવાર છાકટ બની ઘરમાં આવી ભારે તુફાન મચાવે છે, નારા કરે છે, અને સગાવહાલાં કે દોસ્ત આરાનાઓ કોઈની શિખામણથી સુધરતા નથી અને આસપાસનાઓને એટલું તો સંકટ વેઠવું પડે છે કે તેથી કંટાળીને તેમને સુધારવાને જો કાંઈ ઉપાય બની આવે તેની ઘણા આગ્રહથી માગણી કરે છે. આવા દાખલાઓમાં જેમ પીનાર પોતાના કર્મ ઉપર કામૂ રાખવાને અરાકત છે, તેમજ તેનાં સગાં સ્નેહી તેને કોઈ રીતે દારૂના ભોગ થતા અટકાવવાની સત્તા ધરાવી શકતાં નથી. આ અસંખ્ય દાખલાઓમાં છાકટો અને તેમનાં કુટુંબનાં સગાં સ્નેહીની આક્રોશનું કેમ નિવારણ થાય? તેઓ શું કરી શકે? એક દિવાના માણસને કુટુંબમાં રાખેથી જેટલો ભય છે તે કરતાં આ છાકટોને રાખવામાં કાંઈ થોડો ભય નથી, પણ દિવાનાઓને તેમના મગજ ઉપરની હકુમત નથી અને કોઈનું તે સાંભળતા નથી, માટે સરકારે તેનો બંદાબસ્ત રાખ્યો છે, અને છાકટ ઘેલાઓ વખતે વખત ઘેલાઓ કરતાં અધિક ધાર્સ્તીભરેલા છે તેમને માટે જેટલું અમેરિકાએ કર્યું છે તેમાંનું બ્રિટિશ સરકારે કાંઈજ કર્યું નથી. કેટલાક જાણનાં ઘેલાપણાંની પરીક્ષા કરવી મુશ્કેલ હોય છે. પણ દારૂના ઘેલા જીરસામાં તેમ નથી. જોકે સહુ લોક તેમજ વૈદ્યો જાણે છે કે આરોગ્યતાના કાયદાની, ધર્મ અને નીતિના ઉપદે-

શાની, શાણ અને સ્વપ્ન પુરોના દાખલાની, કે પોલીસ અને અદાલતોના કાયદાની આગા, જે દુર્વ્યસનિ દારૂચિયા ભંગ કરેછે તેને કુદરતથી થતી શિક્ષા થવા દેવી જોઈએ; પણ હાલના વેદોએ આપણે ઉપર કહ્યું તેમ એવું રોષી કહાડ્યું છે કે દારૂથી મનન-તંતુરચનાની ચોક્કસ દરદી હાલત (છાકટપણું) થાયછે જેમટો જલદી અને ચાંપતા ઉપાય લેવાની ઘણી ગરજ છે.

આવા છાકટોને રાખવા માટેનાં આશ્રમ કે જ્યાં તેઓના દિલનો વળખો સારો થઈ જાય અને તેમની નીતિ સુધરે, તેમાં એક બે વરસ બંધ કરવાની મેજરૂટોને સત્તા મળવી જોઈએ. છાકટોને એક વખત જોર જીલમથી સુધાર્યા પછી તે પોતાની પાછળી છાકટપણાંની જીંદગી ઉપર તુરતજ કેવા કમકમાતથી જોવા માટે છે તે વિસ્મયકારક છે. તેઓની નીતિ અને માનસિક ખવાસ આરોગ્યે આરોગ્યે મક્કમ થતાં જાય છે, અને પાછળથી પૂરે આસ્થાથી તેને તેઓ વળગી રહે છે. છાકટોને સુધારવાની આ રીતની સામે એવી તકરાર લાવવામાં આવે છે કે સુધારેલામાંનો અરધો અરધ ભાગ આખરે પોતાની આગળી વળણુપર પાછો જાય છે. પણ એવા સધ-જાને કંઈ પણ મદદ કરવા વગર આ બધીમાં દુખવા દેવાના કરતાં તેના અર્ધા ભાગને અથવા દસમા ભાગને પણ બચાવે એમાં મોટો ધર્મ છે. એવા અતિ ઘણા દાખલાઓ જણાયલા છે કે જેમાં છાકટોને તેમની સંભાળ માટે સ્થાપેલાં ખાસ આશ્રમોમાં યોજામાં યોજાં એક વરસ સુધી બંધ કરવાથી તેઓ તદન સારા થઈ ગયા છે; પણ તે મતલબ એક બે અથવા ડીઝાં કે મહિના બંધ રાખ્યાથી પાર પડતી નથી. એમ લાંબી કેદ આપી એક આશ્રમમાં રાખવાના હેતુથી ઇંગ્લેન્ડમાં અતિમદ્યપાનનો પ્રસાર અટકાવનારી મંડળીઓ તરફથી એક કાયદો ઘડી પાર્લિમેન્ટમાં તે પસાર કરાવવાની વારંવાર કોશિશ કર્યા પછે ૧૮૭૯ માં આમની અને ઉમરવોની સભાએ ડાકટર કેમરને જે કાયદાનો ખરોડો રજૂ કર્યો તેના સૌથી અગત્યના વિધાનો જેવકે છાકટોપર કાયદાની જરૂરી લાગુ પાડવી તથા મજૂરિયાત ને ભીખારી વર્ગના લોકને આશ્રમોમાં મૂકત દાખલ કરવા અને છાકટપણામાં કરેલા ગુન્હાની શિક્ષા ઉપરાંત દારૂની ટેવ છોડાવવી વગેરે કલમો બાતલ કરીને એક 'ખીલ' પસાર કર્યું છે, જે 'ધ હેબીચૂઅલ ડ્રન્કર્ડસ એક્ટ' નામે યોજાયાય છે અને તે ૧૦ વર્ષની અજમાયશ ઉપર રાખ્યું છે. આ કાયદાની રહે છાકટને તેની મરજી પડે તો એક આશ્રમમાં જઈ જઈ રહેવાને સત્તા મળી શકે છે. છાકટને દાખલ થવા માટે માંગણીપત્ર (એપ્પિકેશન) લખી જ્યાં સુધી તેમાં રહેવાની મરજી છે તે જણાવ્યું જોઈએ. આવા લૂલા કાયદા માટે 'લેનસેત' મશ્કરી કરી જણાવે છે કે એક ચોરને પોતાની મરજી હોય તો તેને કેદમાં જવાની સત્તા આપવી, એવા કાયદાથી શું અર્થ સરશે? ડાકટર કેમેરેન પોતાનું ખીલ પસાર કરવાની કોશિશ કરતો હતો તે ખીલ રાજ્યસભા તદન ઉરાડી નહો નાખે તેની ધાસ્તીથી તેને અધિકારીઓના ફરમાવ્યા માફક તેમાં ફેરફાર કરવાની શરજ પડી હતી, જેથી કરીને તે ખીલ હમણાંની અધુરી હાલતનો આકાર લીધે છે. આ પોતા ખીલથી ધારો પસાર કરવામાં જોકે પહેલું શુભ પગલું ખરવામાં આવ્યું છે પણ તે નખળાં પગલાંની અસર અતિ અધૂરી છે. ૧૦ વર્ષની તપાસ પછી ખીલો ધારો ૧૮૮૯ માં પસાર કરવામાં આવનાર છે, ત્યારે તેમાંની મૂળ

મોટી ખોડ જેથી ખીચારા ગરીબો માટે કાંઈજ બંદાબસ્ત કર્યો નથી તથા તેમાં દાખલ થનારા માટે છૂટાપણું રાખ્યું છે; તેથી જે કાયદો અમેરિકાના જબરીવાળા કાયદાથી હાંસળ થાય છે તે બ્રિટિશ રાજ્યના દોલા કાયદાથી થતો નથી, તે દૂર થશે એવી આશા રાખાય છે. ઇંગ્લેંડમાં પ્રજાના છૂટાપણાના હકો ધણાં ખંતપણાથી સમવાય છે, તેથી છાકટોને જબરીથી સુધારવા જતાં તેમનાં છૂટાપણાના હક્ક કાયદાથી છિનવી લઈ લેવાને પ્રજા એક મત થવામાં પછાટ રહે છે અને કોઈ પણ જબરીવાળા ધારા સામે પ્રજાનો પૂકાર (જેકે આગળ જેટલો નહી) હજી આવે છે. પણ છાકટ પેલાને તો તેની કુચાલનો ગુલામ જેવો, તેનાં છૂટાપણાનો ગેર ઉપયોગ કરનાર જેવો, અને પોતાનાજ ઉત્તમ હેતુઓનો રાત્રી જેવો ગણવેો જોઈએ છે. છૂટાપણું જે પોતાના આચારના પરિણામનો વિચાર કરે તેને ઘટે છે; અને રાજ્ય જો આપ-ધાતને ગુનાહ કે પેલાપણું ગણે છે તો દારૂનું પેલાપણું તેને મળતું જ છે, જેમાં અક્કલ-બુદ્ધિ પોતાના આચાર ઉપરની સ્વસત્તા ખોલી દે છે. ઇનસાફ, કરણા, અર્થશાસ્ત્ર, અને સર્વ પ્રસંગોગ્યતા એવું મોંઘે છે કે આવા હમેશાના છાકટોના દાખલાઓમાં કાયદાએ વચે પડી તેમનો કબજો કરવો તથા તેમને સાજા કરવાના પક્કા ઉપાયો લેવા જોઈએ; કેમકે જ્યાં સ્ત્રી તેમ અને નહિ ત્યાં સ્ત્રી ડાકટરી સલાહ અને ખીજો ઉપદેશ કે મનમનાવવાની કોરોરા તેમનાં કર્મો ઉપર કાંઈજ અસર કરી શકતી નથી; અને ખરે-ખરે જ્યારે આમજ છે, ત્યારે સ્ત્રી સરકારની દેખીતી ફરજ છે કે તેની સમજી પ્રજા ઉપર એક પિતૃતુલ્ય આસ્થા રાખવી. સ્વઆત્માના કલ્યાણ અર્થે, ખીજના ભલાં અને બચાવ ખાતર, આડોસીપોડોસીની રમણીયતા કે પ્રજાના સામાન્ય કળ્યાણ અર્થે ધણી વાતોમાં સરકાર પ્રજાના છૂટાપણામાં વાજખી રીતે વચે પડે છે, ત્યારે ઉપર દર્શાવેલા દાખલા અને સ્થિતિની દાદ માટે, શોર કરતા અવાજને કાં ન સાંભળે? પેલાઓના દાખલામાં જોકે તેઓ પોતાને તેમજ ખીજને નુકસાન કરે નહિ એવા હોય, અને જે દાખલાઓમાં કાંઈ નિર્દોષ ભાંતિ હોય જે પારકાના કે પોતાના હિતને અપકાર કરતી ન હોય, તોપણ કાયદો તેમની છૂટને છીનવી લેવાને મંજૂરિયાત ધરાવે છે. જેઓ માત્ર સહેજ પોચા મગજના તેમજ ઉડાઉ હોય છે તેમને કાયદો તેમનું છૂટાપણું ખીજના વિધાસુ અમલ (તસ્ત) હેઠલ સોંપે છે. ઉપદ્રવ કરતી સ્ત્રીને જેમકે ખરાબ ગંધ કે ધુમોડો ઇંકોઈના માળામાંથી નીકળતો અટકાવ, સીતળા કહાડાવવાની શરજ પાડવા, કારખાનાઓમાં મજૂરીનો વખત સુકરર કરવા, દારૂના પીકાં ચોકસ દિવસ અને વખતો ઉપર બંધ રાખવા, ઝેરો પેચવાના પરવાના આપવા, જીગર, સોરતી અથવા નિલાંજરાં ચિત્રો, ને ચોપડીઓના શેલાવો અટકાવવા, કે જે સર્વે કર્મો એક રીતે કોઈ રાખસના કે કોમના કુદરતી હકો ગણી શકાય છે, તેમાં સરકાર પ્રજાના કલ્યાણ સાર્થક વચમાં પડી ઘટતો બંદાબસ્ત કરે છે, તેમજ હમેશાના છાકટો જેમને પોતાનાં કર્મો ઉપર કાંઈ અપ્તિયાર ન હોય, તેથી તેમને કે ખીજને થતી ઇજાથી બચાવવાને કાંઈ ઘટતો કાયદો ધડાવો જરૂર છે એટલુંજ નહિ પણ અમેરિકામાં જે ચોજના મોજૂદ છે તેના પગલાંપર બ્રિટિશ રાજ્ય ચાલવું અવશ્યક છે.

હાલના વખતમાં છાકટોને સુધારવાના ઉપાય તરીકે માત્ર જે કોઈ છાકટપણાનાં જેમમાં કાંઈ અપરાધ કરી ફસી પડે તેને દંડ કરવાથી અને બંધીખાને નાખવાથી તથા

જેટલા વખત કેદખાને હોય તેટલા વખત દારૂ બંધ કરવાથી થાયછે. પણ આ ઉપાય ધણુંકરીને નિષ્ફળ જાયછે, કારણ કે થોડાક વખતના કેદખાનાનાં દરમીઆન દારૂ બંધ કરવાથી તેની પીવાની તલપ પાછી અધિક જોશથી ઉરફેરાયછે. લીડસમાં એક સ્ત્રીને સતિતરે વખત સજા કરવામાં આવી. રોકડેલના વડા પોલીસ અમલદાર રીપોર્ટ કરેછે કે “દર અઠવાડિયે સેંકડો છાકટોને બંદીખાનામાં ગોંધવાની શિક્ષા થાયછે, પણ મને નહીં લાગતું કે કુકત બંદીખાનાની સજા ગમે એટલા લાંબા દિવસની હોય તોય છાકટ કોઈ પણ રીતે દારૂ ઉપરનો પ્યાર કમતી કરે કે છોડી દીધ્મે.” આરખોથના વડા પોલીસ અમલદારના રિપોર્ટમાં લખેલું છે કે “આપણા શહેરમાં સાત માણસો છે કે જેમને છૂટવાને ભાગ્યે આરખાંચ દહાડા થતા હશે એટલામાં દારૂ પીને મુલેહનો ભંગ કરવા માટે તેમને પાછા બંધીખાને લાવવામાં આવેછે.” ગ્લાસગોના વડા પોલીસ અમલદારના રિપોર્ટમાં જણાવેછે કે “પોલીસ ઓફીસમાં ૧૮૯૯૮ છાકટોને લાવવામાં આવ્યાં જેમને દારૂ ઉતરી ગયા પછી છોડી દેવામાં આવ્યાં હતાં તથા આ છાકટોમાંના કેટલાંક જણને તો એક વર્ષમાં વીસથી પણ વધારે વખત પોલીસમાં લાવવામાં આવ્યા હતા.” આથી વધારે અસરકારક અને કર્ણાદરોક દાખલો એની પારકર નામની સ્ત્રીના છે કે જે હવડાંજ ૩૫ વર્ષની નાની વયમાં મરણ પામીછે તથા જેની સામે ૪૦૦ કરતાં વધારે વખત છાકટ પાણું તોલોમત મુકવામાં આવ્યું હતું અને જેણીએ જીંદગીનો ધણો ખરો ભાગ આ કારણ માટે કેદખાનામાં કાઢ્યો હતો. આ બાબદ એક અમેરીકન ડાક્ટર લખેછે કે “દરેક પાપની શિક્ષા હોયછે અને કુદરતના કાયદા માબાપે તોડવાથી માબાપોના પાપ માટે છાકટોએ કુદરત શિક્ષા કરેછે, જેથી ખીઆરા છાકટોએ ગુનેહગારો સાથે બંદીખાનું જ્યાં તેમને જરૂર દરેક જાતનાં કુકર્મોનો વા વાગ્યા વગર રહેજ નહીં તેવે ઉકાણે બંધ કરેછે. દારૂ પીવા માટે કેદની શિક્ષા કરવાથી કંઈ તેમની દારૂની તલપ મરતી નથી. પણ તેથી ઉલટું આ મુધરેલા જમાનાને તે એમ લગાડેછે. કેદખાનામાં જીવાન છાકટો અને નફ્ટ લફંગા જેમનું દિલ તેમનાં ધંધામાં કઠણ થઈ રહેલું હોયછે તેમને તફાવત વગર સાથે બંધ રાખવામાં આવેછે, તેમ કોઈ રોક સ્ત્રી કે જેને કમનસીબે દારૂ પીવાની લખ એધે ઉતરેલી હોયછે, અને એક જોશર મવેશી આ બંનેને કાંઈ પણ તફાવત વગર સાથે ગોંધવામાં આવેછે. છાકટ માણસોને બંદીખાને કેદ રાખવાથી ચોરી કરવા કે ધર ફાડવા જેવાં બદકર્મો કરવા શિખેછે તે એક બેદકારક અને હિલું લગાડનારી વાત છે, તથા દરેક ધરમાં અને આખાં શહેરમાં એક છેડેથી ખીજે છેડે મોટા અવાજે જાહેર કરવું જોઈએ કે ચોર, ધરફાક, અને ધોરી રસ્તે લૂટ કરનારાની જે શોજ રોક રૈયતની સાથે હમેશા લડાઈમાં ઉતરેલી રહેછે, તેમાં ઉમેરો કરવા આપણા સત્તાવાળાએ ગફલતથી આપણી રૈયત માંહેલા છાકટ માણસોને રૈયતના ખર્ચે કેળવેછે, કવાએત આવેછે, અને શીખવી તૈયાર કરેછે. લોક તરફથી તેમનું પેટ ભરાવું જોઈએ, અને જોર જીલમથી અને હિંમતભરેલી નફ્ટાઈથી રૈયતને લૂટવાનો અને જો જરૂર પડે તો તેમની લૂટના ભોગને મારી નાખવાનો તેમનો હક છે, એવું માનવા શીખેછે.”

છાકટોને લાયક મથકોમાં મુધારવા લાંબા વખત બંધ રાખવા માટે મેંજરૂ-તને સત્તા આપવી એવા કાયદાની સરકાર પાસ માંગણી કરવા કરતાં સઘળાં પીઠાં-

એજ અંધ કરવાની દરખાસ્ત શામટે કરવામાં નહીં આવે,—એ સવાલ કોઈના પણ મગજમાં સહેજ આવેછે ; કેમકે જો તેમ થાય, તો છાકટોને અંધ રાખવા કરતાં અતિ મોટો ગુણ થાય. આ ઉપાયથીજ દારૂ પીવાના રોગનો જડમૂળથી નાશ થઈ જાય અને ખીચારા મજૂરોને સવારનાં કામપર જતી વખતે તેમજ સાંજનાં કામપરથી પાછા ફરતી વેળા પચાસ પીઠાંએ વટાવવાં નહિ પડે, પણ તેવો વખત નજદીક લાવવા અર્થે હાલમાં શહેરમાં દારૂના પીઠાં ઉભાઈ ગયલાંછે. તે અંધ પાડવાને તેમના ધણીએની પાયમાળીના વિચાર ખાતર આપણે બેદરકારી બતાવવી જોઈએ નહીં.

દારૂની બંધીમાંથી બહાર કાઢી માણસોના તન અને મનનો સુધારો કરવામાં જેટલું યુનાઈટેડસ્ટેટ્સ આજ સ્થિતિમાં ક્રતેહ પામ્યુંછે, તેટલું પ્રશ્નમાંનું કોઈપણ દેશ ક્રતેહ પામ્યું નથી. ચાલતી સદીની શરૂઆતમાં યુનાઈટેડસ્ટેટ્સમાં દારૂની ખૂબી જેટલી પ્રસરી હતી તેટલી કોઈપણ ખીજ દેશમાં જણાઈ નહતી. ત્યાં દારૂનો એટલો બોહળો ખપ આવ્યો કે કુલ ૧૮૧૭ ના સાલમાં ૨,૫૦,૦૦,૦૦૦ ગેલન દારૂ ગાળવામાં આવ્યો હતો અને તે સવા શીલીંગે ગ્યાલન વેચાવા માંડ્યો. વળી દારૂ વેચવાનો પરવાનો લેવા મોટે સરકારને જે રકમ ભરવી જોઈતી તેપણ એાછી હતી. ટુંકામાં દારૂ ગાળવા તથા દારૂ વેચવા માટે યુનાઈટેડસ્ટેટ્સમાં હરકોઈને ઉત્તેજન મળવા લાગ્યું. આવા ઉત્તેજનથી છાકટપણાનો બહુ ફેલાવો થાય એમાં કશું નવાઈ જેવું નથી. પણ આ મોટી દુષ્ટતા રક્તે રક્તે લોકનું ધ્યાન એસતી ગઈ અને થોડા વખતમાં દારૂથી પરહેજ રહેવાના ઉપાયો લેનારી મંડળીએ સ્થાપવામાં આવી. ઈ. સ. ૧૮૨૧ માં એક ધારો પસાર થયો, જેથી સર્વ છાકટોના માલમત્તાની સંભાળ એક કમિટીને સોંપવામાં આવી અને એ સભા ઉપર દેખરેખ રાખવા 'કોર્ટ ઓફ ચેનસરી' ઠરાવી. આદિત્યેર શહેરનાં નિર્ધન આશ્રમના ટ્રસ્ટીએના ઈ. સ. ૧૮૨૭ ના સાલના રીપોર્ટ ઉપરથી માલમ પડેછે કે ઈ. સ. ૧૮૨૬ માં ૬૨૩ જને આસરો લીધે તેમાં ૫૫૪ અતિ ઘણાં છાકટપણાંને લીધે કંગાલ થઈ ગયા હતા. ડાકટર ફ્રાન્સીસ લેખરીએ 'શીલડેલ્ફિયા સોસાયટી' આગળ બાપણ કરતાં જણાવ્યું કે દેશમાં જે સઘળા ગુનેહા થાયછે તે ઘણુંકરી દારૂથી થાયછે. સીંગસીંગના બંદીખાનાના પાદ્રિએજણાવ્યું કે તેના હાથ હેડળના બંદીખાનામાં આવેલા કેદીએમાં સોએ પોણેસો જણે દારૂથીજ પોતાની ખરાખી થયલી કમ્બલકીધી હતી. અને એકસોમાં ચુમ્માળીશા રાખસોએ કમ્બલ કડ્યું કે દારૂની અસરમાંજ તેએએ ગુનાહ કીધા હતા. દારૂની આવી ભયંકર ખરાખી જેમજેમ દેશ સુધરતો ગયો તેમતેમ અટકાવવામાં આવી. દારૂ વેચવાની જગ્યાએ કહાડી નાખવામાં આવી તથા દારૂ વેચવા ઉપર મોટો કર નાંખ્યો. વળી મેન શહેરમાં 'મેન લૉ.' નામનો ધારો પસાર કર્યો, જેથી દવાના કામ સિવાય ખીજ ઉપયોગ માટે દારૂ ખનાવવાનું તથા વેચવાનું બિલકૂલ અંધ કર્યું અને જે કોઈ આ ધારોતોડે તેને બે માસનાં કેદખાનાની સજા અને એક હજાર ડોલરનો દંડ થતો. વિશેષ, કોઈ છાકટોને દારૂ વેચતો જણાય, તો તેએના સગાંવહાલાંએને તેને પોલીસમાં ધસડી જવાની સત્તા આપી. કોઈ ઘરમાં બેઠો બેઠો પણ દારૂ પી છાકટ બને, તેને એક માસના કેદખાનાની સજા થતી. મેન પછી આસ્તે આસ્તે આસપાસના ખીજ શહેરોમાં એવોજ ધારો ચાલુ થયો. ઈ. સ. ૧૮૬૯ માં વર-મોન્ટમાં ધારો નીકળ્યો તેમાંતો છાકટો માણસ છાકટપણાંમાં પોતાના માલમત્તાની ખરાખી

કરે તો તેનો સધળો જોખમ તેને દારૂ વેચનાર પર રાખ્યો! વળી ખીજો શહેરોમાં જલદ દારૂંઓ ઉપર મોટો કર અને નરમ દારૂંઓ ઉપર ઓછો કર નાખવામાં આવ્યો. આવા ઉપાયો છતાં દારૂંનું વેચાણ તદન બંધ થયું નહતું. કેટલીક જગ્યાએ તો ત્યાંની સ્ત્રીઓએ પણ દારૂંથી પહરેજ રહેવાની સભાઓ ઉભી કરી અને તેમાં સારાં ભાષણો કરી દારૂંથી શું શું ખરાબી થાય છે તે સમજાવવા લાગીઓ. જેઓએ દારૂં પીવાનું છોડી દીધું હતું તેમને આવી મંડળીમાં દાખલ કરી તેઓની વખાણ ગાતા અને મન મારવાની શક્તિ મોટે તેઓને આપરૂની નિશાણીમાં કેટલીક (ચાંદ જેવી) ચીજો બેઠે આપવામાં આવતી. આવી યુક્તિઓથી વીશ વર્ષના અરસામાં યૂનાઇટેડસ્ટેટ્સમાં દારૂંના સંબંધમાં મોટો સુધારો થઈ ગયો.

વળી યૂનાઇટેડસ્ટેટ્સને દારૂંથી છાકટ થનારાઓને રાખી તેમની આદત મુકવાની ટેવ પાડવા સાથે ઉધાડેલાં મથકોથી ઘણો ફાયદો થયો. ઈ. સ. ૧૮૫૭, ૫૮, ૬૭, અને ૬૮ એ સણામાં બોસ્ટન, બીંગહેમપ્ટન, શીલોડેલ્ફિયા અને સ્કાગોમાં આવાં મથકો ઉધાડ્યાં અને સરકાર તરફથી તેમને ટેકો મળવા લાગ્યો. ગણતરી કરતાં માલમ પડ્યું છે કે બોસ્ટનમાં નવ વરસના અરસામાં ત્રણ હજાર છાકટોને દાખલ કરવાથી બે હજાર તદન સારા થયા હતા. આવા ઘરોમાં છાકટોના સગાંવહાલાં અને મિત્રો તેમને તદન બેભાન હાલતમાં મુકી જાય છે. ઈ. સ. ૧૯મી સદીની રાષ્ટ્રઆતમાં જર્મની દેશમાં છાકટપણું ધણું વધી ગયું હતું તેથી ત્યાં પહરેજ રહેવાની મંડળીઓ સ્થાપવામાં આવી. જલદ દારૂં બદલ ઘણા પૈસા દારૂં, શરબત અને ખીજ કેટલું વિનાની પીવાની ચીજો દાખલ કરવામાં આવી અને તેમ કરતાં દારૂં પીનારાઓમાં ઘણો ઘટાડો થયો. અને જેમ જેમ કેળવણીનો ત્યાં પ્રસાર થયો તેમ તેમ દારૂં પીવામાં ઘણો ઘટાડો થતો ગયો. જર્મનીના દાખલા ઉપરથી જ ઈ. સ. ૧૮૨૬ માં યૂનાઇટેડસ્ટેટ્સના બોસ્ટન શહેરમાં પહેલ વહેલી દારૂંથી પહરેજ રહેવાની મંડળી સ્થાપી અને તેની સંખ્યા ત્રણ વરસમાં એકથી હજાર સુધીની થઈ ગઈ. દારૂં ગાળવાના પચીસથી વધારે કારખાનાં બંધ પડ્યાં, આસરે આસો દારૂંના વેપારીઓએ ધંધો છોડી દીધો અને આસો ઉપરની સંખ્યાના છાકટોમાં સુધારો થયો. દારૂંની બનાવટ ૫૨,૮૫,૦૦૦ ગ્યાલન ઉપરથી ૧૧,૯૫,૦૦૦ ગ્યાલન ઓછી થઈ. આવા ઉત્તમ સુધારામાં દરેક ભલા શહેરોએ ભાગ લીધો. વહાણના માર્ગોએ જે કપટાનો દારૂં ન પીતા હતા તેમનાં પગારમાં વધારો કરી, અને વિમાવાળાઓ દરેક વહાણ જે દારૂં લીધા વગર મુસાફરીએ જતું તેના વિમાના પ્રીમિયમમાંથી સેંકડે પાંચ ટકા પાછા આપવા લાગ્યા. લશ્કરી સિપાઇઓને અપાતો દારૂં બંધ કરી તે બદલ ખાંડ તથા કાશી આપવા લાગ્યા. આવી હીલચાલથી ઈ. સ. ૧૮૩૪ માં દારૂંથી પહરેજ રહેનારી મંડળીની સંખ્યા સાત હજાર થઈ, જેમાં સધળા મળી ૨૦ લાખ સભાસદ હતા તથા એક હજાર વહાણ દારૂંનો જરાપણુ ઉપયોગ કરવા વિના, મુસાફરી કરવા લાગ્યાં. ઈ. સ. ૧૮૨૬-૩૦ ના સણામાં ઇંગ્લંડ, સ્કોટલેન્ડ તથા આયરલેન્ડમાં આવી દારૂંનિષેધક મંડળીઓને ટેકો અને ઉત્તેજન આપવા લાગ્યા. હાલ દેરો દેશ આવી મંડળીઓનો ઘણો ફેલાવો થયો છે. યૂનાઇટેડસ્ટેટ્સમાં તો ન્યાં રૈમન કાયલીકનું દેવળ ઉઠું થાય એટલે તેની સાથે દારૂંથી પહરેજ રહેનારી મંડળી ઉભી થાય છે. આ રીતી ઉપરજ લિવર્પૂલમાં ઈ.

સ. ૧૮૭૨ માં શાધર ન્યુજંટ નામના રોમન કેથલીક પાદરીએ દેવળનાં સંબંધમાં દારૂનિષેધક મંડલી ઉભી કરી.

હવે છાકટ દરદીઓનો ઇલાજ કરવાને યૂનાઇટેડસ્ટેટ્સમાં કાયદાની રૂઠે ચોક્કસ ઉપાયો શું લેવામાં આવ્યા, તે આપણે જોઈએ. ખીજાં રાજ્યોએ છાકટપણાનાં ઉપાયમાં યૂનાઇટેડસ્ટેટ્સની વલણની ધણીક બાબદમાં નકલ કરીને બતાવી આપ્યું છે કે તેની રીત ખરી છે. યૂનાઇટેડસ્ટેટ્સ જૂના રાજ્યોમાંનું એક છે, અને તેનું મુખ્ય શહેર ન્યૂયોર્ક (જે શહેરોએ સંસ્થાનિક વખતમાં ગ્રેટબ્રિટન તરફથી છૂટાપણાના હક મેળવ્યા હતા તેઓમાં) અગ્રેજ રેવાળે અને રસમોને સર્વેથી વધારે વળગી રહેલું છે, માટે એ શહેરની ગ્રેટબ્રિટન નકલ કરે તે વાજબી અને ઘટિત છે. આ રાજ્યની કાયદા બાંધનારી સભાએ કેટલુંક થયું સંસારી અને નીતિની અવશ્યકતા તરફ ધરાવ્યું છે કે જેમ સરકાર જેવી તાવવાળા, માતાવાળા, કૌલેરા તથા રગતપિતના રોગીને શહેરોમાં દાખલ કરતી નથી, તેમ છાકટ માણસોને પણ શહેરમાં ફરવા દેવા નહીં. ડાકટર એમ્પ્લી હૉલ, ન્યૂયોર્કનો એક્સ મેયર કહે છે કે “જે એમ ધારી શકાતું હોય કે આ બાબદ વિષેના અમેરિકન કાયદો કવિતા જેવા કલ્પિત વિચારોથી બાંધવામાં આવ્યા છે, તો તેમ નથી; કારણ કે છેક ૧૬૫૬ માં લંડનમાં છપાયેલું એક ચોપાનિયું બ્રિટિશ મ્યુઝીયમમાં છે તેમાં નીચલાં બે કાવ્ય છે, જે જેસફ રીગબી નામના એક દારૂહર્યે જોડ્યાં છે, તેમાં એજ વિચારોથી કાયદાનો અમલ ચાલુવા સ્પષ્ટ થયો છે. આ ગૃહસ્થ છાકટનો ભવિષ્ય ચિતાર અથવા આગિયા આરસી (ધ ડ્રન્કડ સ પ્રોરેપ્રેટિવ ઓર બર્નાંગ ગ્લાસ) એવા મથાળાથી કવિતા રચી છે તેમાંના એક કાવ્યનો ભાવાર્થ એમ છે—“દારૂ હેવાને હેવાનિયતપણું આપે છે, તથા ભેજને દુષ્ટ કરે છે. અકલ સઘળી દૂર કરે છે, સર્વ ભળા ગુણોને ડાઘ લગાડે છે, વિચારશક્તિ ઘેલી બનાવે છે, સમજ શક્તિ બાંધળી કરે છે, અકલને આડે રસ્તે ઉતારે છે અને મગજને બગાડે છે, વિચારોને યુગ્મવાવે છે અને જીવની સઘળી શક્તિ ને બુદ્ધિને કેદ કરે છે.” આ નાનકડી કવિતા ખુલ્લે ખુલ્લું દેખાડે છે કે છાકટપણું પોતાના સર્વથી ખરાબ રૂપમાં દરદનો આકાર લે છે. ખીજી કવિતા કાયદાનો તકાઓ કરે છે.

“તમે—ધર્મમંદિરના રમેવાળો, સિપાહીઓ, અને ખીજાઓ કે જેઓ પોતાના ઓદાને, પવિત્ર મકાનને, રાજ્યને, પોતાના ભાઈબંધુને, પોતાના જીવને, પોતાના છોકરાઓને અને સ્વદેશીઓને સાહાવા છે—તમારો મદદગાર હાથ આ પાપની સામે લંબાવો, ઓદાને તથા કાયદાઓને મદદ કરો ને સાહ્યતા આપો, કે આ મોટાં પાપની સામે લડવાને આપણે કાંઈ જગ્યા મળે.”

અડધી સદીની વાત ઉપર અમેરિકન કાયદાશાસ્ત્રીઓ કમ્પૂલ રાખતા હતા કે છાકટોનો એવો વર્ગ છે કે તેઓમાં અશક્ત અથવા કમતાકાદીનું દરદ હોય છે, અને એ દરદનો ભોગ તેને સમજતાં કે જેમાં દારૂ પીવાની લખ તેની સમજણની ઉપર-વારી કરતી, અને જેથી ખરું, ઓટું, પ્યાર, ધાસ્તી, ગરમી, શરમ વિગેરે પિછાણવાની સમજ નાખૂદ થઈ જતી. આ મતને અનુસરીને અમેરિકન કાયદાશાસ્ત્રીઓએ હદ બહાર ગયલાં છાકટપણાંને જે દરદાની સરકાર દેખરેખ રાખતી તેવા દરદાની ટીપમાં ઉમેર્યું. જાહેર ખરચે દરદીઓની જે સંભાળ અમેરિકાની હસ્પિટાલો તથા

તેવાંજ ખીજાં મથકોમાં લેવાયછે. તેનો ખરેખર ખાલ આણુવો, ઇંગ્લેન્ડ જગ્યાએ જીવતાં કામી પાછળની ઉલટ માટે વપાણાયછે, તેમને પણ મુશ્કેલ છે. ત્યાં દરેક રાજ્ય આવા મથકોના નિભાવ માટે કર નાખેછે. ત્યાં દરેક શહેરની સરકાર ઇસ્પિટાલો તથા એવાં ખીજાં આરામ મેળવવાના મથક (રીટીટ્સ) પાછળના પોતાનાં ખરેખરા લખણટ ખર્ચ માટે જાણીતી છે. દાખલા તરીકે, ન્યૂ યૉર્ક શહેરનું નામ (એવી બાબદમાં મોટો ખર્ચ કરવા માટે) રાખાવતોનું શહેર પાડવામાં આવ્યુંછે. તેના શહેરી ખાતાએનાં વિભાગોમાં જાહેર સખાવતોનું પણ એક ખાતું ચેરીટી કમીશનરોની કારભારમંડળીના અમલ તળે ચાલેછે. તેમણે સખાવતોનાં ખાતાં કહાડવાની શરૂઆતમાંજ પહેલી એક ઇસ્પિટાલ કાઢાડી હતી, જેમાં નહીં ઉડતા રોગી સાર જૂદી જગ્યા કરી હતી, તથા સહીએડ સાર, યુલ્ક ઇન્દ્રિના દરદો અને તંદુરસ્ત શરીરમાં ઘેલાપણુંને સાર જૂદી જૂદી જગ્યાએ રાખી હતી. એવી જાહેર ઇસ્પિટાલોને ટેકો આપવામાં તથા ખીજાં ખાનગી ખાતાંએનાં પૈસાની મદદ આપવામાં ૧૮૮૫ ની સાલમાં ન્યૂ યૉર્ક શહેરમાં જાહેર મહેસુલના ૪૦૦૦૦૦૦ પૌંડ ખર્ચવામાં આવ્યા હતા. તેટલામાટે, જ્યારે નહીં મુખરે તેવા તથા મરજીની ગેરહાજરીથી નાકેસ થયેલા છાકટ માણસને એક દરદી તરીકે ગણવામાં આવ્યો, ત્યારે તે રાજ્યનીતિને અનુસરવુંજ હતુંકે સરકાર તેને અથવા તેણીને માટે એક જાહેર ઇસ્પિટાલ તથા હવાવાળાં ખીજાં કોઈ મકાનની સગવડ કરી આપે. જાહેર ઇસ્પિટાલો ઉભી કરવાની રીતી કુકત સખાવતના ઉત્સાહ ઉપર આધાર રાખતી નથી, પણ જાહેર સલામતી તથા લોકનું બહું કરવાની હચ્છા સાથે મોટો સંબંધ રાખેછે. છાકટ પણુંના પરિણામ તરીકે દરદી શરીર ઉપરાંત રોગિષ્ટ હચ્છાશક્તિ તે સાથે જોડાયેલી હોય તે બંનેને મુધારવા માટે, એક ખીજી જાહેર ઇસ્પિટાલ ઉભી કરવામાં આવે તે કરતાં વધારે લાવક કામ ખીજું શું? અમેરિકામાં દરદી છાકટો માટે સરકારી જમીનગીરી તળે થયેલાં ઉધરાણુંએથી ચાલતી ઇસ્પિટાલો ઉપરાંત વળી ખાનગી મકાનો છે, કે જે મકાનો પણ સરકારી સત્તાને સ્વાધિન છે, આવી રીતે, દારૂની લખમાં ઘેલા થયેલા પુરૂષોએ, ચોક્કસ સ્ત્રી ઉપર ઘેલા થયેલા માણસ (મોનોમેનિયાક)યા, ખુની ઘેલા (હોમીસીદલમેનિયાક)ની બરોબર, યા વહેમથી ઘેલા થયેલા માણસ (ડીલ્યુઝનીસ્ટ)ની બરોબર કાયદાશાસ્ત્રમાં પોતાની જગ્યા મેળવી. એવિષે અમેરિકન કાયદામાં ખૂબી કલમે દાખલ કરી કે એક રાખસની જતી રહેલી મરજીની જગ્યા કાયદાથી ઉપજવેલી મરજીથી પૂરવી, અને એક રાખસની ખાલી વિચારશક્તિ (એટલે જતી રહેલી વિચારશક્તિ) ને બદલે કાયદાથી ઉપજવેલી વિચારશક્તિ મુકવી. એથીકરીને દોસ્તો અને સગાંવહાલા એ કાયદાથી ઉપજવેલી મરજી અને કાયદાથી ઉભી થયેલી વિચારશક્તિ અમલમાં લાવી શકેછે અને દારૂની લખમાં ઘેલા થયેલા માણસને પોતાના દરદને માટે એક ઇસ્પિટાલ અથવા એવાંજ ખીજાં મકાનમાં દાખલ થવાની ફરજ પાડી શકેછે. પણ એથી આગળ ચાલતાં એવું માલમ પડ્યું કે એવા પણ છાકટ હોયછે કે જેમનાં દોસ્ત કે સગાં હોતાં નથી, ત્યારે તેમનો વાળી સરકાર સિવાય ખીજું કોઈ નથી, અને તેવાએને હલાજ સાર કાયદાના જોરેમંદ હાયથી જાહેર મકાનોમાં ઘસડી લઈ જાયછે. અફસોસની વાત છે કે ઇંગ્લેન્ડમાં એથી ઉલટું થોડા

મહિતાની વાત ઉપર એક ચિંતારતે. પોતાના છાકટ તથા દરદી ધણી જે તેના તથા તેમના અરસાના જાન લેવાની ધમકી આપતો હતો, તેની ફરીઆદ લંડનનાં એક મિજીસ્ટ્રેટ આગળ કરવાથી તેણીને જવાબ મળ્યો કે, “તમારે માટે હું કશું કરી શકતો નથી.” અમેરિકામાં માજીસ્ટ્રેટ પેલાને પકડવા તુરત હુકમનામું (વૉરંટ) આપી સરકારી તબીબ પાસે તપાસ કરાવતે અને ડાકટરના આત્રીપત્ર ઉપરથી તથા (તે ધણીને પોતાનો અચાવ કરવાની તક આપ્યા પછી) તેની બેરી અને પોડાસીઆના સોગંદનામા ઉપરથી છાકટો માટેના જાહેર મકાન (પબ્લીક રીફ્રીજ) માં તેને મોકળાવ્યો હતો. ત્યાંનાં એમ્કેંદર ૩૭ સંસ્થાનામાં દરેકની ચોક્કસ હાલતને અનુસરતી થોડીક તફસીલીમાં સહજ ફરક સિવાય બધામાં એક સરખો કાયદો છે. અને તે કાયદો એક સામાન્ય કાનુન ઉપર રચેલો છે—જેથી લોકની સલામતી બચે. પચાસ વરમ પહેલાં યુનાઇટેડસ્ટેટ્સનાં કાયદાઓમાં વડી અદાલતને નહીં સુધરે એવા છાકટો વિષે નીકાલ કરવાને સત્તા આપી હતી, તેમાં છાકટોને “દરદી” બોલ સાથે જોડેલા છે અને તેમાંથી નહીં સુધરે એવા “દરદીઓ” નો “મૃદ, દિવાના, અને નાકેસ મગજના રાખસો” ના વર્ગમાં સમાવેશ કરવામાં આવ્યો હતો.

૧૮૫૭ નાં સાલની આગળ જ્યારે બ્રિગહેમ્પતનનાં એક ખાતાનાં સંબંધમાં સરકાર અને આમની મદદથી ચાલતાં દરદી છાકટો માટેનાં મકાનને લગતો પહેલો ધારો ન્યૂ યૉર્કમાં પસાર થયો હતો અને પછી બોસ્ટનના છાકટ-દરદી માટેનું ખાનગી મકાન ઉઘું કર્યું, ત્યારે નહીં સુધરે એવા છાકટનાં કોષ/પણુ સગાંની અરજી ઉપરથી એક ‘જ્યુરી’ મારફતે તેની તપાસ કરવાનો હુકમ કાઢાડવાની અને તે દરદ છે એમ શાબિત થાય, તો તેને કેદ કરી રાખવાની વડી અદાલતને સત્તા આપવામાં આવી. શા માટે ? તેનાં કુટુંબના અચાવ માટે, તેની મીલકત ખરાબ થતી અટકાવવા માટે, અને વિશેષ, તેના પંડની બરદાસ્ત માટે, જે કોટેના હોકમનામામાં ખૂલ્લું ફરમાવવામાં આવતું હતું. ૧૮૫૭ માં ન્યૂ યૉર્કના કાયદા-મંડળે વળી કમ્પ્લે રાખ્યું કે પ્રજાની સલામતીના સંબંધના કેટલાક હોકા કદિ ન સુધરે એવા છાકટોથી સંભાળવાની જરૂર હતી, અને કાયદાશાસ્ત્રીઓએ ત્યાર પછી એવાં કામમાં તુરત તપાસ કરવાની રીત, કે જે હમણાં વધીને મોટા આકારમાં દેખાય છે, તે દાખલ કરી, જેથીકરી સરકારી અમલદાર અથવા કોષપણુ ખાનગી ગૃહસ્થો, જે તોહમતદાર છાકટના સગાં નહીં હોય, તેમની ફરીઆદ ઉપરથી તપાસ કરવામાં આવે છે. અને છાકટને છેડી મુકે છે અથવા દરદી ઠરાવીને ચોક્કસ મુદત સુધી તેની બરદાસ્ત અને ઇલાજ માટે (નહીં કે શિક્ષા જે તેને કદાચ મળતી આવે છે) કેદ કરવાની યોજના રાખી છે.

જૂદાં જૂદાં આશ્રમમાં છાકટોને દાખલ કરવાના જે નિયમો ચાલે છે તેને લગતા થોડાક ફકરા અમેરિકન કાયદાઓમાંથી નીચે ઉતાચ્યા છે, તે ઉપર જે સંસ્થાનો વિષે અમે કહી ગયા તે સિવાય બીજાંઓમાં કેવા અને કેટલી હદ સુધી અસર કરનારા કાયદા ચાલે છે તેના નમૂના તરીકે ઠાંકી બતાવ્યા છે.

માર્ચ ૨૭, ૧૮૫૭ માં ઉભી થયલી છાકટો માટે ન્યૂ યૉર્ક સંસ્થાનના
આશ્રાલયના કાયદામાંથી ફકરો.

§ ૪. આ ખાતાની મતલબ છાકટોનો દવા દારૂથી ઇલાજ અને તેઓ પર અંકુશ રાખવાની છે.

§ ૬. પોતાની રાજીખૂશીથી, અથવા સદાના છાકટો ઉપર સત્તાધીશ કમિટીના હુકમથી જે છાકટો મજકુર ખાતામાં દાખલ થાય તેમને લેવાને તથા રાખવાને મજકુર ખાતાને સત્તા છે. સઘળા ગરીબ અને નિર્ધાર છાકટો જેમને દાખલ કરવામાં આવશે, તેમને આ ખાતાની હદમાં અથવા આસપાસ કાંઈ ઉપયોગી કામ પાછળ મહેનત કરાવવામાં આવશે. અને છાકટાઓએ કીધેલી મહેનતના કૂલ પૈસામાંથી તેમનાં ગૂંજ-રાન માટે કીધેલા ખર્ચ બાદ કરતાં જે શાજલ પડશે તે તેમનાં કુટુંબ ઉપર દર માસે મોકલી આપવામાં આવશે. જે મજકુર છાકટનું કાંઈ કુટુંબ નથી, તો તેના કે તેણીના છૂટકારાની વેળા તેને અથવા તેણીને તે પૈસા આપવામાં આવશે.

છાકટો માટેનું આશ્રમ. ન્યૂ યૉર્ક, ફોર્ગસ કાઉન્ટી. ૧૮૬૬.

§ ૬. આગળ જણાવ્યા પ્રમાણે, ડેરવેલા કર્મીરાનની જે ખાતરી થાય કે એક ચોકરા રાખસ સદાના દારૂ પીનાર છે અને તેટલામાટે પોતાનું કામ ચલાવવાને અરાજત છે, તો મજકુર ન્યાયાધીશને પોતાના નિચાર પ્રમાણે હુકમનામું કહાડવાની તથા તેમ જાહેર થયેલા સદાના છાકટને તેનાં (ન્યાયાધીશનાં) ધ્યાનમાં વાજખી દીસે તેમ એક વર્ષથી એાછી મુદત સુધી મજકુર ખાતાને સ્વાધીન કરવાની સત્તા છે, અને એ વૉરંટ શહેરી પોલીસનો કોઈપણ માણસ બળ લાવી રાકશે. એવા કાયદાસર નીકળેલાં વૉરંટની રહે કોઈપણ સત્તાવાર અમલદાર વૉરંટ મુજબ કાંઈ કામ કરશે તે કાયદાસર ગણાશે. પરંતુ કારણ દેખાડવાથી તે રાખસને કેદ કરવાનો એવા કોઈ હુકમ રદ કરવા અથવા ફેરવવા વડી અદાલતના કોઈપણ જડજને અધિકાર છે.

§ ૮. એવાં મથકમાં જે સખસને મોકલવામાં આવશે, તેનાં પોષણ માટે સદરહુ રાખસ તથા તેની મિલ્કત જવાબદાર છે; અને તેમાં મોકલવાનો હુકમ કરનાર જડજ તેને અનુસરતી અને વાજખી રકમ કરાવે તે તે રાખસની મિલ્કતમાંથી તેની રખિવાની રાખનારી કમિટી પગાર કરશે.

વૉશિંગટન હોમ ઓફ વીકાગેને લગતો કાયદો (તા. ૧૬મી ફેબ્રુઆરી
૧૮૬૭ માં બાહાલ રખાયલો) (ઈલીનોઈનું સંસ્થાન.)

§ ૨. મતલબ—છાકટોની સંભાળ, ઇલાજ, તથા, સુધારે કરવો.

§ ૫. ચિકાગો શહેરના સત્તાવાળાઓએ જે કોઈ રાખસોને છાકટપણું માટે, અથવા તેથી થયેલા કોઈ ગુન્હા માટે બરાહડવેલ અથવા સખત મજૂરીની જોલમાં મોકલ્યા હોય, તે તેમને તેઓની ટીપની મુદત પૂરી થાય ત્યાં સુધી બ્રાહડવેલ અથવા સખત મજૂરીની જોલને બદલે મજકુર મથક (હોમ) નાં કાયદા સર નેમાયલા સત્તાવાળાઓની રાજીખૂશીથી મજકુર છાકટરાખામાં રહીરા તરીકે દાખલ કરવામાં આવશે. દારૂ વેચવાના પરવાના સાથે અપાતા કરમાંથી ઉપજેલી મહેસૂલના દસ ટકા મજકુર મથકના નિભાવમાં અપારો.

પેન્સિલ્વેનિયા સેનીતેરિયમ ૧૮૬૭.

દારૂ પીવાની ટેવ પડેલા રાખસોને, અરજદારની કમિટીની અરજ ઉપરથી, અથવા કોઈ કમિટી નથી ત્યાં એ વૈદ્યોએ સોગંદ ઉપર આપેલું ખાતરીપત્ર (સરતીફીકેટ) કોઈપણ અતલગના સગાએ અથવા તેના વાળીએ રજુ કરવાથી દાખલ કરવામાં આવશે.

મેસેચુસેત્સના ઓસ્તનમાં આવેલાં વૉશિંગટન હોમને મંજૂર રાખવાના કાયદામાંથી ફકરો ૧૮૬૯:—

છાકટો માટે એક મકાન (રીટીટ) પૂરું પાડવાને તથા તેમને સુધારવાના ઉપાય લેવામાટે વૉશિંગટન હોમનાં નામથી એક રાહેર સમાજ (કોરપોરેશન) સર્વ સત્તા અને હકો સહિત ઉભી કરવામાં આવી છે, જેના ઉપર સુધરેલા કાયદા (રીવાઇઝડ સ્ટેટ્યુત્સ) ના ૪૯ મા પ્રકરણમાં જણાવેલી સર્વે ફરજો, જમીનગીરી, અને બંધીના અમલનો અખતિયાર રહેલો છે.

કેલીફોર્નિયામાં એને મળતીજ સત્તા આપતો એક કાયદો છે. તેજસાસમાં કાયદા બાંધનારી સભાએ ઘણા વખતની વાત ઉપર એક કાયદો પસાર કર્યો જેની રહે છાકટોના ઇલાજ માટે એક ખાતું સ્થાપવા પાછળ એક લાખ દાહર કાયદાની છૂટી સત્તા સાથે વાપરવાને રજા આપવામાં આવી હતી.

અમેરિકન યુનિયનના દરેક સંસ્થાનમાં દેખાતી રીત નહીં સુધરે એવો છાકટ માણસ, જે તે એક રખડતો, ભટકતો કે બિલૂક હોય, તો તેને જાહેર ખર્ચે વૉરંટની રહે બંધીખાને મોકલવામાં આવે છે કે જે બંધીખાનું ધણુંખરું દરેક વાતમાં એક હસ્પિટાલને મળતું આવે છે. અને ઘણી વેળા ફક્ત માજીસ્ટ્રેટના નજરે પડ્યાથી અને વારંવાર પેલા કમનસીબ ખિમાર છાકટની પોતાની અરજ ઉપરથી એમ કરવામાં આવે છે. એમાં થતો ખર્ચ કર આપનારા ખુશીથી આપે છે, કેટલાંક સંસ્થાનોમાં છાકટપણાને કાયદામાં એક દરદ ગણી સાક્ષીના આધાર અને ન્યાયની રૈવાજ રીઠથી છાકટપણામાં થયેલા શિક્ષાપાત્ર ગુનાહો ધણીવાર તદ્દન માફ કરે છે અને ધણીવાર મોટા ગુનાહોને નાનું રૂપ આપે છે. દાખલા તરીકે ખુલ્લાં ખુનને બદલે માણસ વ્યથા (મેન-સ્લૉટર) તથા ખુલ્લા ઘાતકી હુમલાને બદલે સાધારણ હુમલો કરવાનો અન્યાય તેના ઉપર મૂકવામાં આવે છે, જે મ લોડ સેંટ લીઆનડસની ઉપર થોડુંકની વાત ઉપર મૂકવામાં આવેલા અન્યાયના બાબમાં સેન્ટ્રલ કીમીનલ કોર્ટ તથા જુરીએ કીધું હતું તેમ. વળી કેટલાંક દેશના રાજવાળા કરડી નજરથી દરદી છાકટને મનુષ્યના એક દુરામન અથવા એક જાતના સંસારી લટારા તરીકે ગણે છે. સારાં ભાગ્યે છાકટપણાને દરદ ગણી તેનો હસ્પિટાલમાં ઇલાજ કરવાના કાનુનમાં અમેરિકન કાયદારાખોએ એ કોઈ પેહેલ કાઢાડી. તેમાં ઇંગ્લંડ હવે ભાગ લેતું જાય છે અને ઉમેદ છે કે બ્રિટનનાં વૈદ્યક મંડળની અને બીજા મહાન પુરોષોની બધી મતલબ અને સખત નેમની વાજબી માગણી બ્રિટિશ રાજ્ય સમાજ મંજૂર રાખી હાલના કામચલાઉ અસર વગરના કાયદા બદલ ઘટતો સખત કાયદો દાખલ કરશે.

અમેરિકામાં કોઈપણ રાખસ છાકટ-દર્દી માટેના એક આશ્રાય (અસાઇલમ)માં અથવા કેટલીક જગોમાં જેને 'વૉશિંગ્ટોનિઅન હાઉસ' કરીને બોલે છે, તેમાં રામ

લાગ્યા વગર જઈ શકે છે. તેમાં દાખલ થઈ તેઓ તેના ગ્રેડુઅલ્સ થાય છે, ત્યારે ત્યાં તેઓ છ કે આઠ માસ સૂધી રહે છે, અને તેટલો વખત તેઓ નચિંત પોતાનું કામ બજાવ્યા બાદ છે. એક માટા શેહેરના ઘણા વખણાયલા વકીલનો દાખલો આપી ડાક-ટર રેપર કહે છે કે આ બાણીતા પુરૂષને હું ઓળખું છું કે તે ઘણા માસ ગુલક એવાં એક ખાતાના આસરે તળે હતો, અને પોતાને થતી (દાર્ પીવાની) લાલચની સામે થઈ શકે, એટલો દૃઢ મનનો થયો, ત્યારે તે બહાર પડ્યો અને હવે દિવસનાં તે સામાન્ય રીતે પોતાનો ધંધો કરે છે, અને રાત્રિ વિષે દાર્ નિષેધ કરનારાઓની ખુશાનુમા સંગતમાં ગૂંબરે છે. આવી રેણીથી તેને કાંઈ પણ શરમ લાગતી હશે, એવો તેને મુદલ વિચાર આવતો નથી.

અમેરિકાને લગતી ઉપલી સઘળી વિગત ઉપરથી આપણે સાર એટલો કહાડી શકીએ છીએ કે ઘણા દાખલાઓમાં છાકટપણું, ઘોકો સ્વળ જેવા નજલા (ન્યુરા-લન્ડિયા) કે એવાંજ ખીબાં દરદની માફક શરીરની એક વેદના છે અને તેની સંભાળ છાકટશાળાઓમાંજ કરવાની જરૂર છે.

જો એક વાર સાચી વાત બાણીવામાં આવે, તો આપણાં નખળાં બાઈ બહેનો, કે જેઓ કાંતો એક ઉતરેલી ટેવથી કે પોતાના શરીરની વિદ્યુતના સખબથી દાર્ના કેશી શોખની લાલચની સામે થવાને અશક્ત છે, તેમની તરફ આપણી પ્રજા તરફની પ્રજા અદા કરવામાં આવશે. આ અગત્યની બાબદ વિષે હાલમાં શરમભરેલું બેદરકારપણું રાખવામાં આવ્યું છે; તે પણ આપણને ઈંગ્રેજોની માનભરેલી લાગણીઓ અને પ્રમાણિકપણા ઉપર એટલો વિશ્વાસ છે કે દાર્ના કમનસીબ ભોગે તરફ પોતાની ફરજ જ્યારે પૂરતી પીછાણુરો, ત્યારે કેળવાયલું અને ઉશ્કેરાયલું પ્રજામત દાર્ પીવાની ટેવને આધીન થયલા છાકટો, જેઓ પોતાની બદીમાંથી પોતાને બચાવવાને આશરો લેવાને અથવા પોતાના પેલાપણાંનાં પરિણામોમાંથી પોતાના કુટુંબને તથા આખી પ્રજાને બચાવવા માટે આતુર હોય, તેમની બરદારત માટે પૂરતો બંદાબસ્ત કરવાની એક અવાજ માગણી કરશે, ત્યારેજ વળી છાકટો માટે રાખેલાં મકાનોમાં દાખલ થવાને એક શરમભરેલાં કામને બદલે પ્રજામત તેને એક વખણાયક—નહી કે ઠપકાલાયક અથવા આડી નજરે જોવાલાયક કામ તરફ જોશે. છાકટપણાંની નીતિ ઉપર થતી અસરો યાદ રાખવા સાથે આપણે તેના શરીર ઉપર થતી અસરો ઉપર પણ દૃષ્ટિ રાખવાની કોરોરા કરવી જોઈએ, જેથી દાર્ને આધીન થયેલા છાકટ પોતાના રોગી શરીરનો ઈલાજ કરવાની કોરોરામાં ખૂશીથી ભાગ લીધે અને મદદ મેળવી શકે અને પોતાના કુટુંબ, કામ, અને ખોદા તરફની ફરજો ફરીથી પોતાને માથે ઉઠાવી લઈ શકે.

જો ભોળા લોક એક વખત દાર્ના છંદમાં ફસાયા હોય તેમનો તથા તેવાથી હેરાન થનારનો અચાવ કરવાના ઘટતા ઉપાય લેવાની ફરજ વિષે લખ્યા પછે સરકારે દાર્નાં છંદનો ફેલાવો અટકાવવાનાં હેતુથી દાર્ વેચવાનાં પરવાનાં આપતાં બંધ કરવાની કોરોરા કાં નથી કરતી, તે સવાલ ઉપર આપણે આવીએ. સરકારને દાર્ની જકાત કરેડો રૂપિયાની પેદારા ઉપજાવે છે. માટે રાજ્યકર્તા તરફથી દાર્ની વપરાસને ટેકો મળતો બંધ પડવાનો સંભવ થોડોજ રહે છે.

જે સરકાર દારૂનું વેચાણ છૂટથી ચાલતું બંધ કરે, તો લોકના છૂટાપણાનો હક છીનવી લેવાનું ક્રાંતિ તેને શીર ચઢે છે, માટે તે પ્રજામત તથા છૂટાપણાને આડે આવેલી શક્તિ નથી. પણ જે અમલ છે, તો સરકારે લોકમાં વંશપરપરા ઉતરેલા દારૂ વિષેના વહેંચાને ખોટા વિચારો કાઢી મુકવાનો અને દારૂના માઠા પરિણામોનું જ્ઞાન ફેલાવવાનો યત્ન કરવો જોઈતો હતો કે લોક પોતાના કાયદા માટે જેમ ખીજા હોકો સરકારની સારી સમજને સ્વાધિન થવા દે છે તેમ દારૂ પીવાના છૂટાપણાનો હક પણ લોક માઠી ખૂરી સાથે તર્ક કરે. દારૂ વિષે પ્રજામત અંક જૂની રસમથી બૂલવાયલાં ધારણ પર ચાલતું આવ્યું છે, તથા દારૂની લલચામણી અસરોનું અંકીત ઉલટાવવાનો યત્ન કરવામાં સરકારે કાંઈજ કર્યું નથી. મિતાહાર પાળતી મંડળીઓ (ટેમ્પરન્સ સોસાયટીઝ) સ્થાપવાની અને તેમનો પ્રસાર ફેલાવી લોકના બૂલભરેલા ખ્યાલો તોડવાનાં સાધનો દાખલ કરી પોતાની પ્રજાની સલામતી અને આબાદાની માટે કાળજી બતાવી નથી. સરકાર છૂટથી ચાલતું દારૂનું વેચાણ કાયદાના બેરથી બંધ કરે તેજ અંક વીજલી માફક દારૂની ઝેરી અસરોનું જ્ઞાન અંકજ ઝટકે સધળે ફેલાવી દેવાને પૂરતું છે. ત્યારેજ લોક જરૂર અંક માન્ય કરશે કે દારૂ અંક જાતનું ઝેર છે. જેમ ખીજાં ઝેરોને છૂટથી વેચવા અને છૂટથી ઉપયોગ કરવા સામે સરકારે મજબૂત કાયદા ઘોડેલા છે, તેમ દારૂના ઉપયોગ ને વેચાણની સામે સખત કાયદા અમલમાં લાવે, તો લોકમાં દારૂની ખૂરી અસર વિષેની સમજ ત્વરિત ફેલાય. જ્યારે ડાકટર પાર્કસ જેવો નામાંકિત સત્તાધારી વૈદ્ય પોતાની આરોગ્યતા સંરક્ષણ શાસ્ત્ર (હાઈજીન)ની ચોપડીમાં કહે છે કે “જે આલ્કોહોલ જાણ્યાલોજ નહોત, તો આ દુનિયામાંથી અડધું પાપ અને ગરીબાઈ, તથા દરદ અન્ને લાચારીનો મોટો ભાગ નાખૂદ થાત” ત્યારે સરકાર પોતાને આસરે પડેલી પ્રજાના સંરક્ષણ ઉપર નિગાહ કરી જેમ પ્રજાની તંદુરસ્તી અને સુખ સાથે કાયદાની રહે સિતલા મુકવાની જેવી ફરજ પાડે છે, તેમ દારૂનાં પરવાનાં આપવામાં સખતાઈમાં નહિ વાપરે કે જેથી પીડાં બીકળી જાય? પણ સરકાર લોકના છૂટાપણાના હોકો જાળવવાને બહાણે પોતાની આવકનું અંક જાળવે સાધન જતું મુકતી નથી. જ્યારે સરકાર રૈયતના થાડા ઘણા ભાગની પાપમાળી ઉપર પોતાની આવકના લોભ ખાતર બેદરકાર રહે અને પીડાંઓનો ઉપદ્રવ ફેલાવવા દે, ત્યારે પ્રજાને ઘટે છે, કે પોતાની સલામતી સાર્થક અંકસંપથી અંકો દટનિશ્ચય કરે કે પીડાવાળાઓને પોતાની મેજેજ ખાલી વકરે જોઈ દુકાણે ઉપાડી જવાની ફરજ પડે, અને દારૂના વપરાસને ટોકા આપવાની સરકારી તજવીજ ફેકટ જાણ્ય.

છાકટપણુંના પ્રમુખ કારણોમાં ધરમાં ખાણપીણની વેળા થતો દારૂનો ઉપયોગ અને દારૂ વેચવાના મથકોની માઠી સંખ્યા અંક બે છે. અને તે બંનેનાં નારા કરવાની તજવીજથીજ છાકટોની સંખ્યામાં મોટો ઘટોડો થઈ શકશે. આ પરિણામ સાર્થક દરેક પુરૂષની ફરજ છે કે આવાં શુભ અને પરોપકારી કામમાં ભાગ લઈ દારૂનો અંકદમ ત્યાગ કરવો, અને શેકરિપઅર જે દારૂની દુષ્ટતા અને ઘાતકી અસર પીછાણી કહેતો કે “અરે તું વાઘનના અદર્શ પિરામ! જે તને અંકાળખાવાનું નામ નહોત, તો અમને અંક નાપાક સેતાન તુને કહેવા દે”—તે સેતાન સાથે બુદ્ધમાં ઉતરવા અંકસંપથી દરેક પુરૂષે પોતાની બનતી તજવીજ કરવી જોઈ અંક તથા પોતપોતાના દાખલાથી આસપાસનાઓમાં ખાલી ચાલવા કરતાં મૂગે મોઢેનો મજબૂત બોધ ઠસાવવો જોઈ અંક.

દારૂડીઆ પોતાની પ્યારી સઘળી ચીજો દારૂની લખમાટે જતી મૂકેછે, અને કોઈપણ કીંમત ખરચી દારૂ મેળવેછે, તે સિદ્ધાંતનો લાભ સરકારે અછી રીતે મેળવતી આવીછે અને તેથીજ દારૂ ઉપર કર વધારતી જઈ મોટી મહેસુલ એકઠી કરેછે. ખોરાકના કોઈ અતિ અગત્યના પદાર્થ ઉપર જો સરકારનો દારૂનો ઉપર નેટલો ભારે જપતો હોત, તો લોક તે અવશ્ય ખોરાકી પણ પડતી મૂકત, પણ દારૂ જે ખોરાક નથી અને પીનારમાં અડસ પેદા કરેછે, તેનો સંગ ગમે એટલી જકાતના આકારમાં જપતી હોવા છતાં લોક છોડતાં નથી, અને જે વસ્તુ તેમની સર્વે રીતે પાયમાળી કરેછે તેને બનાવવાના ખર્ચ કરતાંએ અતઃકર્મ અધિક દામ ખૂશીથી આપેછે. દારૂ ઉપરનો કર વધારી સરકાર જો એમ મનાવવા માગતી હોય કે (સરકાર પોતે માનેછે તેમ) દારૂનો ઉપયોગ લોકની હાનિ કરેછે અને તેથી આ જપતી કરવી પડીછે, ત્યારે તો ઉપર સ્વયંજ તેમ દારૂના દુકાન બંધ કરેથી સહેજ લોકમાં દારૂની ઝેરી અસરો વિષે ખરો વિચાર પ્રસરશે; પણ તે ઉપચાર સરકારની આવકમાં ધસારો કરે, ત્યારે તે કેમ કરી બની શકશે? અહિ સરકારની નીતિનો સવાલ ઉઠેછે. પોતાની આવક ખાતર લોકના છૂટાપણાનાં હકને બહાને જે સરકાર પોતાની પ્રજાનું ખુલ્લી આંખે દારૂથી સત્યાનાસ વળવદિ તે કાંઈ પિતૃવુદ્ય દૂરજ બળવતી કહેવાય નહી.

આપણાં દેશમાં મુખ્ય મુંબઈ ઇલાકામાં સરકારે દારૂ ઉપર કર લેવાની એવી ગોઠવણ રાખી છે કે જાણે દારૂ ગાળનાર તેમજ વેચનાર અબકારી ખાતું એટલે સરકાર પોતે ઠરેછે. આ યોજનાથી સરકારે એક હાથ થતી આવકના લોભથી દારૂ ઉપરનો કર એટલો બધો વધારી મૂક્યોછે તેમજ ટાડી જે ગરીબોનો સસ્તો ખોરાક હતો અને તે મળવાથી દારૂની તેઓ દરકાર ન કરતા હતા તે ટાડી ઉપર, દારૂની આવકના માર્ગમાં એક અડચણસરખી લેખીને અબકારી ખાતાએ એટલો જપતો નાખ્યો કે તેથી ગરીબોના તાજા ટાડી જેવા ખોરાકનો નાશ થયો અને તેમની લાગણી એટલી ઉસ્કેરાઈ કે ઘણીક માતનાં લોકે એકસંપથી સરકારને શિક્ષા થાય એવો તારીફલાખક બંદોબસ્ત કર્યોછે. સરકાર અબકારી કાયદામાં જણાવેછે કે સરકાર તરફથી કલેક્ટરોને અત્યાચ્છ કરવામાં આવેછે કે “સરકારની નેમ ચોરીથી કિંવા પરવાનાથી થતો વપરાસ અટકાવવાની અને બની શકે તેટલો એાછો કરવો કે સુધારવાની છે, કારણ કે સરકાર સંપૂર્ણ માન્ય રાખેછે કે અબકારી કાયદાના આ નેમના પૂર્ણ અમલથી સરકારી મહેસુલમાં ગમે એટલો ધાસ જશે, તો એથીકરીને રૈયતમાં નીતિમાન લાગણી અને ઉદ્યોગી વહેવારમાં વધારો અને તેની જળવણી થયાથી સો ગણો બદલો વળશે. જે છાકટપણાની વધી જતી દુષ્ટતા તેણેકરીને એાછી થતી હોત, તો સરકાર આ પદાર્થથી એકંદર આવક ખૂશીથી ત્યાગ કરી દેતે. પણ તેમ રાફ્ય નથી, ત્યારે સરકારની ખીજ નેમ નિશો લાવતા દારૂએાની કીંમત ચઢાવીને તેના ખપનો અટકાવ કરવાની છે.” સરકારના કાયદામાં જે ઉમદા નેમ સમાવીછે, તે કેટલેક દરજ્જે પાર પડીછે અને આપણી આસપાસ વસતા ઢોંડીયાં, કુકણા, સિરખંબી, રજપૂત, ખતરી, મુડ, ધાંચીએા અને ખીજ એવી જાતવાળાએાએ અબકારી કાયદાની સખ્તાઈથી એકસંપ થઈ દારૂ બંધકસેછે. એમ પ્રજાને દારૂ છોડવવાની દૂરજ પડ્યાથી મોટો ગુણ હાંસલ થાયછે, તોપણ અબકારી ખાતાની હાલની વર્તણૂક તો જાણે દારૂનો ખપ વધારવાની હોય તેમ લાગેછે.

મરીય લોક ઠાડી ઉપર સંતોષ પૂકડી જલદ દારૂને હાથ ન અડાડતા તે ઉપર દારૂ જેવા જલદ ઝેરી પદાર્થ જેટલો મોટો કર નાખી અને જલદ દેશી દારૂ ગાળવા તથા વેચવાનો મકતો લેનારનેજ ઠાડીનો મકતો પણ આપી સરકાર લોકને જાણે ઠાડીનો ખોરાક મૂકી જલદ દારૂ પીવા શિખવતી જણાયછે. સરકારે દેશી દારૂ ગાળનાર તથા વેચનાર ઇન્જિ-રદારીને ઠાડીનો મકતો આપવાથી ગરીબને ખોરાક પૂરો પાડનાર જથાબંધ ઝોડોનો નાશ કર્યો, કેમકે ઠાડી અને દારૂ સામથાના મકતાદારો ઠાડીના ઝાડ પાછળ ખરચ કરવામાં જાઓ લાભ ન જોઈ તેમને પડતાં મેલી જલદ દારૂનો ખપ વધારેછે કે તેવો સરકારને ઠરાવેલી રકમ સહેલથી ઉભી થઈ શકે. આ રીતે ઠાડીના ઇન્જિરદારો ઠાડી છે-જતા નથી કે છેજવા દેતા નથી, ત્યારે તે ઝોડોનો નાશ થાયછે અને ગરીબોને જૂજ પેસામાં ઠાડી મળી સંતોષ થતો તેનો અટકાવ થવાથી ગાળેલા જલદ દારૂનો ખપ અધિક આવ્યોછે. ઠાડીના ઝાડ ગામડાના લોકને ખોરાકી પૂરી પાડનાર મોટું સાધન છે તે નાશ પામી જલદ દારૂનો ખપ વધતો જાય તે યોજના અસ્થિત મિલું દેખાડેછે કે સરકાર પોતાની આવક ઉપર વધારે ધ્યાન આપેછે, અને લોક જે પોતાને ખોરાક પૂરો પાડનારાં ઝોડોનું સત્યાનાશ જોઈ તથા જલદ દારૂથી પેસે ટકે ને વજ્ર ધરખારથી અને તંદુરસ્તીથી ખુદાર મળી કલ્પાંત કરેછે તેની આસ્થા સરકાર રાખતી નથી. જેમ દ્રાક્ષ, ખજૂર, સેલડી, પેટા અને અનાજ આપણે અમૃત્ય ખોરાક છે તેમ તાજી ઠાડી પણ એક ખોરાક છે. પણ ઉપલા સઘળા પદાર્થો જેમાંથી પણ દારૂ ગાળવામાં આવેછે તે ઉપર તેમાંથી બનતા દારૂના પ્રમાણમાં કર નથી, ત્યારે ઠાડી ઉપર દારૂના જેટલો લગભગ કર રાખવાની સરકારની શું મતલબ હોવી જોઈએ ? જ્યારે એક હાથ કરેલા ઇન્જિરથી મકતાદારો ઝોડોને છેજતા નથી કે છેજવા દેતા નથી તેનો સરકાર લોકની બારે ફરી-આદ છતાં ઘટતો બંદાબસ્ત ન કરે, ત્યારે આપણે શું સમજવું જોઈએ ? સરકાર દારૂ ઉપર ગમે એટલી જાપતી કરેકે લોક દારૂ પીતાં અટકે અને દારૂનાં પીઠાં ઉચ્ચકાતાં જાય તે જોઈને સર્વ કોઈએ ખૂશી થવું જોઈએ; પણ તાજી ઠાડી જેમાં સાકર અને આ-લખ્યુ મેનવાળો પૌષ્ટિક અંશ રહેલોછે તેવા ગરીબોના ખોરાક ઉપર જાપતી કરે અને તે બદલ જલદ દારૂ પીવાની ફરજ પાડે, તે અસ્થિત લોક ઉપર જુલમ ગૂંજરવા સરખું છે અને તેથી સર્વ લોક નારાજ થાય એ સંભવિત છે. આપણી આસપાસનાં ગામડાંઓમાં જે ન્યાતોએ દારૂ નહિ પીવાનો બંદાબસ્ત કર્યોછે, તે ખરે સુધરેલો સા-હાસ દર્પણ કરનારા અભણ લોકને તેમનો નિશ્ચય જેટલો માન અને સાબાશી ભરે-લો છે, એટલો ખીજો કદાચ જ હશે. એમના ઠરાવથી દારૂના દુકાણવાળાઓ ગભ-રાતમાં અને સરકાર વમારનામાં પડીછે. સરકારે પોતાની તેમ દારૂના ધંધાદારીઓની આવક ઉપર નજર રાખી આ ગામડિયાઓના ઉત્તમ બંદાબસ્ત તોડવા ધણી ગેરવા-જખી અને અધઠિત વર્તણૂક વાપરીછે, એ અતિ રોકજનક છે. આથી ઉલટું સર-કારની ફરજ હતી કે ગામડિયા લોકનાં મેજ બંદાબસ્તના સંજોગનો લાભ લઈતે ગામો-માંથી દારૂનો વેપાર ને પીઠાં ઉપાડી લેવાં. એક ગમથી સરકાર દારૂ ઉપર મોટો કર રાખી એવું જણાવે કે દારૂથી પ્રજાની ખુવારી દૂર કરવા સરકારને તેમ કરવાની ફરજ પડેછે, અને ખીજી ગમથી જે ન્યાતો આ કરના દબાણથી દારૂનો ત્યાગ કરવા એકસંપ થાય તેમની યોજનાને હરકત કરવાનાં ઉપાયો સુ એ કનિષ્ઠ કામ છે. આપણા ગામડિયા

બાહ્યોનો અંકસંપન્ન જો ચાલુ રહે અને તેમનો દાખલો ગામો ગામડામાં પ્રસરતો જાય, તો દારૂના પીઠાં આપોઆપ નીકળી જશે અને સરકાર લોકનું છૂટાપણું જળવવાનું બહાણું લાવી ઠારૂદાર પીઠાં ઉધાડવાનાં પરવાના આપે છે, તે બહાનું પણ ખુંચવાઈ જશે.

યુરપખંડની વાત જુદીજ છે અને ત્યાં દારૂના પરવાના અંકદમ બંધ કરવામાં કદાચને લોકનાં છૂટાપણાંનો હક છીનવી લેવાનો ડર હોય; પણ અહિં ભરતખંડમાં પીઠાં જગે જગે ઉભાઈ જવા દેવામાં જે કોમોમાં દારૂનો તિરસ્કાર છે, તે લોકને પણ દારૂ-પીનાં શીખાડવાનો અને તેનો ખૂસી છંદ ફેળાવવાનો સાધનો કરી આપવાનો દોષ સમાયેલો છે. હંગલંડ અને આખા યુરપના લોક દારૂનો લાંબો વખત થયો બચગીથી ઉપયોગ કરતા આવેલા હોવાથી ત્યાં એકાએક પીઠાંઓનો ઉપદ્રવ કાઢી નાખી શકાય નહિ, તો અહિં તેવી હરકત નડતી નથી. હિંદુસ્તાનમાં હજીતો મોટો ભાગ દારૂની મનાઈ પાળે છે, અને હજી દારૂનું વ્યસન ઠામઠામ અને સર્વ જનોમાં યુરપનાં દેશો જેટલું ફેલાયું નથી, ત્યારે દારૂની દુકાનો જગેજગ સ્થાપવાની રીત દાખલ કરતી અટકાવામાં કે કાઢી નાખવામાં કાંઈ મુશ્કેલ કે ઓટું નથી. આ દેશની રૂતમાં દારૂ પ્રજાનો મગતરાં માફક કેવો ત્વરિત ધાન કાઢે છે, તે જોતાં સરકારને ઘટે છે કે લોકને લલચાવતાં ઠામઠામ પીઠાંઓનો ઉપદ્રવ બંધ કરી તેની જગ્યાએ ચાહ, કાશી, કુલશી, આઈસ્ક્રીમ, કે ભાતભાતનાં શરબતોનાં દુકાણો, રમત ગમત આપતાં મથકો, ગરીબો માટે મુક્ત છાપા કે પુસ્તકો વાંચવાની શાળાઓ, બાળવાની નિરાળો અને એવાંજ બીજાં સાધનો ઉભાં કરે કે જ્યાં મજૂરિયાત વર્ગના લોક ધંધાથી ફારેગ થઈ ખૂસી શોખત અને આલોહાલ રહિત પ્રવાહિઓથી આસાનમાં કુરસુદનો વખત જીવે રીજવી આનંદમાં કાઢે. દારૂનાં પીઠાંઓની ઉપર દેખરેખ રાખવામાં સરકારને લાગતો ખર્ચ, તેમ પીઠાંઓની માહકાણુમાં ગુનાહ અને દરદની સંખ્યામાં જે અનંત ફેળાવો થાય છે તે અર્થે પોલીસ, તુરંગો અને બંદિખાનાઓ, દિવાનશાળાઓ, ઇરિષ્ટાલો અને બીજાં એવાંજ ખાતાઓ પાછળ થતો મોટો ખર્ચ બચાવી શકાય, તો તે ઉપલાં નિર્દોષ રમુજ આપનાર ખાતાઓ ચલાવવાના સદ્ઉપયોગમાં આવે.

હાલમાં આખી દુનિયામાં સ્ત્રીઓ તરફથી એક ગંભીર અરજ તૈયાર થાય છે જેમાં એમ જણાવે છે કે દારૂ તથા અશ્રીમતા ઉપયોગથી મરદ તેમ સ્ત્રીના ભેજ ઉપર ઘણી ખરાબ અસર થાય છે અને તેથી તે મરદ યા સ્ત્રીની હાલત ઘણી કંગાલ થઈ પડે છે. તેઓ કહે છે કે એ બચસોનો અટકાવ કરવાની આમારામાં કશી શક્તિ નહોવાથી તમે નામદાર સરકારને તેનો ઇલાજ કરવાને અરજ કરીએ છીએ. કારણ કે અમે જાણીએ છીએ કે સરકાર તેના બિજા જડમૂળથી ઉખેડી નાખવાને શક્તિવાન છે. આ મહાભારત અરજ તે આપણા મુઘરેલા દેશોની આરોગ્ય દારૂની દૂષણતાનું સંકટ હવે નહીં દેખી કે શાંખી શકાતું તેનું પરિણામ છે.

રાજ્ય સમાજના (પાર્લામેન્ટના) સભાસદોનો જે મોટો ભાગ આગળ દારૂના વેચાણની બંધી સામે મત ધરાવતો હોતો તે વખત જતો ફર્યો છે અને તે સર વિલફ્રિડ લોસન બૅરોનેટ સભામાં વખતે વખત રજૂ કરેલાં બીલની તરફ અને વિરૂદ્ધ અપાયલાં મતની સંખ્યા ઉપરથી જણાય છે. આ બૅરોનેટ દારૂ વેચવા સાથે પરવાના આપવાના કાયદાઓ વિશે લડત ચલાવવા માટે વિખ્યાત છે. ૧૮૯૪માં સર વિલફ્રિડ એક

ધારે 'જે' 'પરમીસીવ' ખીલ'નાં નામથી જાણીતો છે, તે રજી કરવાની રજા માંગી. 'પરમીસીવ ખીલ' એટલે શું તે અહિં સમજવું જોઈએ. જેમ અહિં તેમ ઇંગ્લંડમાં પરવાના વગર જેને ગમે તેને દારૂ વેચવાની છૂટ નથી અને આ પરવાના કેટલા જાણુને અને કેને આપવા તે સરકાર પોતાનાં હાથમાં રાખે છે. કેટલેક ડોકાણે આ પરવાના મુદલ આપતા નથી; કેમકે ત્યાંના સુખ લોકમાંથી કોઈ પણ ધરધણી પોતાના ધરની જગા દારૂ વેચવાના ધંધા માટે આપતા નથી, અને એવું સમજે છે કે જે દારૂના વેચાણ અને ઉપયોગથી છાકટપણું અને તેથી ત્યાં યુનેહગારોની અને ખીખારી લોકની સંખ્યા વધી પડે તો તેમની પાછળ થતો ખરચ સરકાર લોક પાસેથી જ કરના આકારમાં માંગશે. છાકટો પાછળ લાગતા ખરચનો બોલે સઘળા કર ભરનારાને માથે ન પડે, તે નિયમને આધારે સર વિલફ્રિડ લૉસને ૧૮૬૪ માં એક 'ખીલ' રજી કર્યું જેની રહે એવું માગ્યું કે કર ભરનારાઓને તેમના વચ્ચે દારૂનું વેચાણ ચાલવા દેવાની મરજી છે કે નહિ, તે યથાચોગ્ય અને કાયદાની રીતે જાહેર કરવાની છૂટ આપવી, અને જે તેમની મરજી તેવાં વેચાણની વિરૂદ્ધ હોય, તો ત્યાં દારૂ વેચવાના પરવાના આપતાં બંધ કરવાં. આ 'ખીલ'ને 'પરમીસીવ પ્રોહીબીટરી લીકરખીલ' કહે છે. અને તે ૧૮૬૪ માં ત્રણ કલાક વાદવિવાદ પછે ૩૫ તરફમાં અને ૨૬૨ વિરૂદ્ધ મત પડવાથી ખીજી વાર ૨૬ ગયું. વર્ષો વર્ષો સર વિલફ્રિડ આ ખીલ રજી કરતો આવ્યો, જ્યારે ૧૮૭૯ માં તેણે ખીલને બદલે એક દરખાસ્ત (લોકલ આપરાનલ રેઝોલ્યુશન અથવા લોકની મરજીનો નિયમ રાખતી દરખાસ્ત) રજી કરી, જેથી તે તેની તરફમાં છેલ્લી વખતના ૮૬ મતને બદલે આ વખતે ૧૩૪ મત સાંધી રાખ્યો. ૧૮૮૦ માં નવી રાજ્ય સમાજમાં તેજ દરખાસ્ત પાછી દાખલ કરી, ત્યારે ૨૬ વધારે મતથી (૨૪૫ તરફ અને ૨૧૬ સામેનાં) થી પસાર કરાવી રાખ્યો. જૂન ૧૮૮૧ માં ઉપલીજ દરખાસ્ત (રેઝોલ્યુશન) માં એવો ઉમેરો કરી પસાર કરી કે તે દરખાસ્ત હવે એક કાયદા તરફિ બહાલ રાખવાની જરૂર છે. આ વખતે તેની તરફમાં ૪૨ મત વધુ પડ્યાં હતાં (૨૩૧ વિરૂદ્ધ ૧૮૮). ૧૮૮૩ ના એપ્રિલ માસમાં સર વિલફ્રિડ લૉસને વળી એક દરખાસ્ત (રેઝોલ્યુશન) પાસ કરાવી કે લોકનાં બધાંનું હિત જોતાં હવે જલદીથી કાયદાની રહે ઉપલી દરખાસ્ત અમલમાં આણવી. આ વેળા ૮૭ વધારે મત તરફમાં હતાં (૨૬૪ વિરૂદ્ધ ૧૭૭). આ ઉપરથી જણારો કે પારલામેન્ટના કાયદા ઘડનાર સભાસદોની સંખ્યા દારૂના પીઠાં બંધ કરવાની તરફેણમાં વધારે થતી જાય છે, અને આપણે ઉમેદ રાખીશું કે ૧૮૦૦ નો સૈકો પૂરો થતાંમાં કાંઈ ચોજના પકા પાયા પર કરવામાં આવશે.

અમેરિકાના મેન સંસ્થાનના રાજ્યમાં ૧૮૫૧ ના સાલમાં 'મેન લીકર લૉ' નામનો કાયદો ઘડી બમણું વધુ મતથી સઘળા નિરાવાળા દારૂઓનું વેચાણ બંધ પાડ્યું હતું, અને ૧૮૮૪ ના સપ્ટેમ્બર માસમાં એ કાયદાની તેત્રીસ વર્ષની અજમાયસ પછે, સઘળા સંસ્થાનોના પ્રજાપત્ની ચુંટણી વેળાએ (દર એક મતે ત્રણ વધારે મતથી) આપ્પા યૂનાઇટેડ સ્ટેટ્સની રાજબાંધણીના કાયદાઓના એક સુધારેલા વધારા તરફિ તેને દાખલ કર્યો અને છાકટ કરતા પ્રવાહિઓ બનાવવા કે વેચવાનું હમેશા સ્ખી બંધ પાડ્યું. આ વધારો પસાર કરતી વેળા ૭૦૦૦૦ તરફમાં અને ૨૩૦૦૦ વિરૂદ્ધમાં હતાં, એટલે ૪૭૦૦૦ વધારે મતથી તે પસાર થયો હતો. આ કૃત્ય આખી મૃતિને જાહેર કરે છે.

કે ‘મેન’ ના લોક ૩૦ વર્ષથી અધિક વયસ્કની અજમાયશ પછે દારૂના નિષેધથી કંટાળ્યા નહિ પણ તેને એક અમૂલ્ય આશિસ ગણી તે સાથે હંમેશાનો ગાંઠ વાળ્યો. આપણો છેલ્લો નામાંકિત પ્રધાન જ્વેડસ્તન કહેછે કે લડાઈ, મરજી અને દુકાલ એ ત્રણે કરતાં દારૂએ વધારે હાનિ કરીછે. આથી અધિક વજનદાર મત કયું હોય? અને દારૂનું છૂટથી વેચાણ અટકાવાના કારણોમાં પ્રધાનના થોડાજ પણ સ્તબ્ધ કરનારા રાજ્યમાં જણાતાં કારણો કરતાં અધિક વજનદાર ખીજાં શું હોઈ શકે?

‘યૂનાઈટેડ કિંગડમ અલાયન્સ’ નામથી યોગપાતી મંડળીતેમજ ખીજા જે દારૂનો વેપાર અટકાવા માટે ઉપાયો શોધેછે તે, ૧૮૫૩ ના સાલમાં સર વૉલ્ટર સી. ત્રેવેલિયન બારોનેટના પ્રમુખપણાં હેઠળ ઉભી થઈછે, અને એમાં ધર્મ, વર્ગ કે રાજકીય પક્ષના ફેર વગર સઘળાએ અને દારૂનો નિષેધ પાળનારા હોય કે નહિ તે સર્વે, જો આ મંડળીની મૂળમતલબને પસંદ કરતા હોય તેમને કાંઈ તફાવત વગર સામેલ કરેછે; આ મંડળીએ નીચલી સાત દરખાસ્તો, તેની સંયોજના, ભાવાર્થ અને ખાસ લક્ષણો દેખાડનાર તરફિ એક મતે બહાલ રાખીછે:—

૧. કોઈ પણ વેપાર કિંવા યોજના જેમાં યુન્ટા વધવાનો, પ્રજાના પૈસા ખુદાર મળવાનો, સંસાર મંડળોનો રિવાજ ભ્રષ્ટ થવાનો કે લોકની તંદુરસ્તી તથા જીંદગીનો નારા થવાનો સંભવ રહેલો છે, તેને રાજ્ય તરફથી કાયદાની સાહ્યતા અને મંજૂરિયાત અપરાવી, તે રાજકીયનીતિનું અને વાજખી કામ નથી.

૨. નિશા લાવનારા દારૂએનો સામાન્ય પાન જેવો વેપાર લોકનાં ખરાં હિતનો દ્વેષ અને મંડળીનાં કળ્યાણ ને સુસ્થિતિનો નારા કરનાર છે, માટે તેનો અટકાવ કરવો અવશ્ય છે.

૩. દારૂનો વેપાર સંબંધમાં આગળા સઘળા કાયદાએની તવારીખ અને પરિણામ પૂરેપૂરું સાબિત કરેછે કે જે યોજના સ્વભાવિક રીતે હાનિકારક છે તેની સંતોષ પૂર્વક હદ બાંધી રાખવી કે તેનો વહેવાર નિયમિત ચલાવવો કેવળ અશક્ય છે.

૪. જે યોજનાનું સત્વ અતિ દુષ્ટ છે, ચળણ પ્રાણધાતક છે અને જેનાં પરિણામ આકૃતકારક છે, તેને ચાલુ રાખવામાં મહેસૂલ કે ખાનગી કમાઈનો હેતુ, વાજખી કરતો નથી.

૫. દારૂનો વેપાર કાયદાની મનાઈથી બંધ પાડવો પ્રજાના છૂટાપણું, ઇનસાફ અને વાજખી વેપારના સઘળા હકને કોઈ રીતે બાધક નથી.

૬. કાયદાના દાખથી દારૂનો વેપારનો નિષેધ વૃદ્ધિમાન સ્વધારાને ખીલવનાર સાહિત્ય થઈ શકશે.

૭. વર્ગ, જાત કે રાજકીય ટોળીનાં મતફેરનો ત્યાગ કરી સમસ્ત શહેરીએએ નિશાવાળાં મદિરાપાન વેચાતાં રોકવાને ધારો બંધાવવાની કોરીશમાં એકસંપ થયું જોઈએ, જેથીકરીને દારૂના અત્યાપાનની ડરામણી દૂષણતા નાબૂદ કરવામાં સંપૂર્ણ મદદ મળશે.

આ મંડળીએ પાતાની હીલચાલમાં બાધણુ, રસાલા, ચોપાનિયાં, જાહેર સભાએ અને રાજ્યસમાજને અરજીએ કરવાની કોરીશ ચાલુ રાખીછે. ‘પરમીસીવ ખીલ આફ લોકલ ઑપરશન પ્રોહીબીટરી લીકર લૉ’ વિષે એ મંડળીએ લોકમાં બારે એક-

ચાર ચલાવી તેની તરફમાં મોટી સંખ્યા સંધરી સર વિલક્રિડ લોસનની દરખાસને ટેકો આપવાનું અર્થે ઘણી સહિ સાથની સંખ્યાબંધ અરજીઓ પાલ્યામેન્ટમાં મોકલી આપી છે તથાપિ બોધ પ્રેલાવ્યો છે કે અત્યાપાનનાં સખઓ આછાં કરવા સારૂ હજી વધારે સખત બંદોબસ્ત થવો જોઈએ, અને તેમ કરવાને કાયદો મોટો અને હકદાર કામૂ ધરાવે છે.

દારૂની ચળ શરીરમાંથી કાઢી નાખવાના ઘણાક ઉપાયો છે. માંસવાળો ખોરાક બદળી નાખવાથી ઉપાય થાય છે અને તે કૃતિહ મંદ પણ થઈ શકે છે. જેઓ અનાજ, વનસ્પતિ કે ફળફલાદિનો સંહાર કરે છે તેમની શરીર રચના એમું રૂપ ધારણ કરે છે કે તેમનામાં માંસહારીના જેટલી દારૂની ચળ થતી નથી, અને તેટલામોટો છાકટોને સ્થંધારવાના ઉપાયમાં વનસ્પતિનો ખોરાક ઉપયોગી ગણાય છે.

રશિયામાં એક સ્ત્રીનું નામનો ડાકટર છાકટાઓને સાજા કરવા મોટે નીચલા ઉપાય લેતો હતો. એવા માણસોને તે એક ઓરડામાં બંધ કરી તેમની ખૂશી પેડે એટલા ખાન્ડી એ ભાગ પાણી સાથ ભેળીને તેમને પૂરો પાડતો અને વાહન, બિયર અને કાશી જેમ માગે તેમ આપતો, ત્યારે તે સઘળાંમાં ત્રીજો ભાગ ખાન્ડી ભેળતો. રોટી, ગોરા, વિગરે તેમનો ખીજો સઘળો ખોરાક પણ ખાન્ડી પાણીમાં બેળીનેજ આપતો. આથી પીનારા ખાપડા છાકટ અને યુમરાહ બની રહેતા અને એવી ખોરાકથી તેમને ધાણુંકરી પાંચમે દિવસે ખાન્ડીની એટલી બધી સ્ત્રગ બરાઈને ધિક્કાર છૂટ્યો કે તેના વાસથી પણ દૂર જવા માંગતા, અને કોઈ ખીજો ખોરાક આપવા સારૂ કાલાવાળા કરતા. આ ઉપચારથી ફંગાલ છાકટને ખાન્ડી ઉપરથી એટલોતો મન ઉતારે થાય છે કે તે દેખતાં વારજ તેને ઉપકર આપે છે.

જર્મન માતાઓ પોતાનાં છોકરાં દારૂ ધિક્કારવા શિષ્યે મોટે નાહાનાં હોય તે અવસરમાંજ તેમના વાહનના ખાલામાં ઘુવડનું ઇંડું મૂકે છે, અથવા તો જીવતી ઇલિ મછી નાખે છે, જે વાહનમાં ફડફડીને બચ્ચાંના મુખને અથડી તેને બિહવડાવે છે તેથી ઘણાક બચ્ચાંને જીંદગી સ્થવી દારૂ સાથ વેર રહે છે.

સ્વીદનમાં છાકટોનો ઉપદ્રવ અટકાવા સારૂ જેઓ છાકટ હાલતમાં નજર પડે છે તેમના નામ દેવળના દરવાજા પર ખુલાં મેળી તેમને સ્થંધારવા શિષ્યામણબરી બંદગી ઓઠાડે છે.

ડાકટર પીતકેર્ને પોતાના એક હાઇલન્ડ ચીફ્ટન ધરાકની ટેવ મુકાવવા મોટે તે જે ગ્લાસમાં દારૂ પીતા તેમાં રોજ લાખનું એકેક ડીપું નાખીને તેને પીવાની બલામણ કરી. તેણે તેમ કચ્ચું, એટલે જેમ લાખ એકડી થતી ગઈ તેમ ગ્લાસના વિસ્તારમાં રોજનો બિહસ્કી પણ એછો થઈ ગયો. આ કળાથી તે તેની ખરાબ ટેવથી તદન મોકળો બની સાજો થયો.

ડાકટર મેકનીશ કહે છે કે એક પુરૂષે દારૂ તદન મુક્તિ દેવાને ઠરાવ કર્યો અને પોતાનો ઠરાવ અમલમાં આણવા બહુ ફાંફાં મારવા પડે તેણે નીચલી યુક્તિ વાપરી. તેણે એક ખાટલીમાં ઘણો સરસ જીન ભરીને ઉંચી મેળી પછી પહેલે દિવસે પોતાના માત્રા માફક ગ્લાસમાં કાઢીને પીધો, અને ખાટલીમાં તેટલુંજ પાણી ઉમેચું: અને રોજ જેટલો અંદરથી પીએ એટલું પાણી નાખતો ગયો. જેથી આખરે તે મિથ્રણ ફિક્કું અને

વમલ કરાવે તેવું ઘેરવાદ મોહડાંને લાગ્યું. આવી અસરમાં તેની દારૂ પીવાની ખૂરી ટેવ છૂટી અને તે બુઢો થઈને મૂઝ્યા ત્યાં સૂધી દારૂથી તદન વેગળો રહ્યો. .

દારૂથી પોતે પરહેજ રહેવું અને દારૂના વ્યસનથી દૂર રહેવાની ખીજને શિખા-મણુ આપવી એ બે જૂદીજ વાતો છે; કેમકે, પોતે દારૂનું વ્યસન છોડવું એ જોવું અંધારું છે, તેમજ ખીજનું છોડવાનું ખીકટ છે. જેમ પાણીમાં એક અથાગ તરનાર, નવા શિખાઉને બરોબર રીતસર અને યુક્તિથી શીખવવાની સંભાળ લે નહિ, તે તે નવો શિખાઉ પાણીથી યુંગળાઈ જવાનાં બચથી નાહિમત થઈ જાય છે, અને ફરી પાણીમાં ઉતરવાની છાતી ચલાવતો નથી, તેમ દારૂ પીનારને કળા અને ધિરજથી દારૂ મૂકાવવાની તજવીજ ન કરી હોય, તે પીનાર ગભરાઈ પોતાની ટેવ મૂકતાં ડરે છે, અને ફરીની કોશિસને મોટે હારી જાય છે. આ મોટે દારૂ છોડનારે એટલું જાણવું અગત્યનું છે કે દારૂથી એકદમ પરહેજ રહેતાં તેને શું અને કેટલી મુશ્કેલી લાગશે, તે સમજીને સાવચેત રહેવું જોઈએ કે તેની રોજની દારૂ પીવાની ટેવ મૂકી દેતાં જે અડચણો નોડે તેથી તે ગભરાઈ ન જાય અને દારૂ છોડી દેવાની કોશિસ કરવામાં હાર ન પામે.

દારૂની ટેવ મૂકવા જેમ્મા વિચાર કરતા હોય તેમ્માએ આટલી વાત યાદ રાખવી કે દારૂ છોડવાની કોશિસ કરતાં તેમને બહુજ મુશ્કેલી લાગશે તથા તેમની જીંદગીમાં જાણુ મોટો ફેરફાર થતો હોય એમ થશે. એ મુશ્કેલી એક દાહોડો નહી પણ ઘણા દિવસ બલકે ઘણાં અડવાડીઆં સૂધીકોઈને ચાલુ રહે છે. ધડીધડી દારૂ પીવાથી તેમના બદન અને મન ઉપર દારૂની થતી આવેલી અસરો યાદ આવી તેમની મુશ્કેલીમાં અધિકતા જણાય છે. કદિ કદિ તેમનો જીવ ગભરાય છે અને મન બેચેન થાય છે, તથા બદન સુરત થઈ જાય છે, જ્યારે એવું લાગે છે કે એક ગ્લાસ દારૂ પીધો હોય તોજ તેમની વેદના જઈ આરામ થશે. આવી સ્થિતિ કેટલાંક એક અડવાડીઆં સૂધી વારંવાર થઈ આવ્યા કરે છે; તોપણ સઘળું આગમચથી ચેતી રાખી દિલ હાથ્યા વગર પોતાની કોશિસ જારી રાખવામાં આવે છે, તો વખત જતાં સઘળી મુશ્કેલી ટળી જાય છે અને આખરે તે ક્તેહ પામે છે. દારૂથી પરહેજ રહેવામાં પહેલીજ વખતની કોશિસમાં ક્તેહ પામવાની દૃઢતા જરૂર છે. એક વેળા ક્તેહ નહીં પામ્યા, તો ખીજ વેળા અને ખીજ વાર નહીં તો ત્રીજ વાર ક્તેહ પામશું, એવી આરાધા કદિપણ આરંભ કરવો નહિ, કારણ કે જે કોશિસ પહેલી વારમાં જેટલી સહેલથી ક્તેહ પામે છે, તેટલી સહેલાઈથી ખીજ અને ત્રીજ વારની તજવીજ પાર ઉતરતી નથી.

એમ દારૂ છોડીતા દઈએ પણ છોડતાં અમને જે તરેહવાર મુશ્કેલીએ નોડે છે, તેનો ઉપાય શું કરવો, એવો સવાલ દારૂનો ઉપયોગ કરનારા વર્ગમાંથી વારં ઘડીએ પૂછે છે. જ્યારે શરીરને સુસ્તી લાગે, નખખાઈ માલમ પડે, બાધેલું પચે નહિ, મગજ નખળું અને ખાલી થઈ પડે, ત્યારે તેમનો ઉપાય શું ? એનો જબાબ એ કે દારૂ શિવાય ઘણી એક વસ્તુએ છે, જેનો વપરાસ દારૂની સઘળી ગરજો પૂરી પાડી શકે છે, પણ વળી યાદ રાખવું કે તેમાં પણ કેટલીક વસ્તુએ જેવીકે અણીણ, તમાકુ, ભાંગ, ગાંજો, મદત વગેરે દારૂની માફક મોડેવહેલે ખૂરી અસર કરે છે, તેમનો સંગ ન કરવો. સર્વથી પસંદ કરવા જોગ તો ચાહ, કાફી, કેકો, ચૉકલેટ, લેમોનેડ. સોડા, રાઇપેરી, ટૉનીક, જીનજર એક, આલ્કોહૉલ વગરનો દ્રાક્ષારસ

ઈ. અને તરેહવાર ફજોમાંથી બનતાં જૂદી જાતનાં લહેજતદાર શરબતો છે, જેનો વપરાસ કરવાથી દારૂની ઘણી હાજતો ટળેછે અને દિલને ખૂશ ને આરામ કરવામાં તથા બેજાનને તાજગી બક્ષવામાં એ પ્રવાહિ જેમ ઉત્તમ તેમ નિર્દોષ છે. બદનને કે મગજને થાક લાગી હોય, ત્યારે દારૂ બદળ તાજે સેરવો લેવો અને તે નથી તો વેળેન-તાઈ/નસમીત જીસ જેવા તૈયાર મળતા રસ લેવા કે જે અંગમાં તૂરત દારૂના જેવી હોશિયારી લાવેછે; અને વળી પાછળથી દારૂ માફક બગાડ કરવા બદળ સામી પુટિ આપેછે. આવી ચીજો ગરમ ગરમ પીધાથી જીવને ઘણી તાજગી ને ચપળતા મળેછે; કેમકે ઉબ્બુ ચિજોનો સ્પર્શ સઘળી તંતુઓની શક્તિ ઉત્તેજન કરેછે અને શરીર-માંથી મંદપણું તૂરત દૂર કરેછે. વિશેષ, તાજાં પાકા ફજો કે સૂકાં મેવો ખાવાથી તેમનો મધૂર અને ઉત્તેજનક રસ થાકેલી શક્તિને તૂરત ચલિત અને ચપળ કરી મળેછે.

ગરમ પાણી ને ખાંડ અને જોઈએતો સાથે ખાટાં લીંબુનો રસ સ્વસ્ત જીવને હોંશિયાર કરેછે. આવી ચીજો એકદમ પી ન જવી; પણ આસ્તે આસ્તે લહેઝત લઈ ચૂસતા જવું. એક પ્રવાહિ બધી સામટો એકી વખત ગળી જવામાં અને તે ચૂસી ચૂસીને પીવામાં ઘણુંજ ફરક છે. ચૂસીને પીવાથી તે ઉત્તેજન અસર કરેછે. બાપણુ કરતાં કે કાંઈથાકવનારો શ્રમ લેતાં કોઈક જાતનો પ્રવાહિ પાસે રાખી તેમાંથી વારંવાર સહેજ ચુસ્યા કરવાથી લોહીનું ફરવું ઉત્તેજક થાયછે, અને કામ પૂરું થતાં સૂધીમાં ઉલટ તથા શક્તિ રહેછે. આ રીતથી ખાનામટે બૂખ ઉજ્જેરાયછે અને તે નિયમ ઇંગ્રેજોની રસમ પ્રમાણે જમણુ પહેલાં ગરમ સ્વપ ચમચાવડે સ્વાદ લઈ પીધાથી જળવાયછે.

ભાગ પાંચમો.

હાલના જમાનાના મહાન પુરૂષોનાં મતનો સંગ્રહ.

‘સ્ટડી ઓન્ડ સ્તિમ્યુલેત્સ’ અથવા ‘અમલી અને કેશી પદાર્થોના વપરાસનો માનસિક જીવંતી સાથે સંબંધ’ એ નામની ચોપડી એ. આર્થર શીડ નામના ગ્રંથકારે રચી છે, તેમાં પ્રતિષ્ઠિત પંડિત પુરૂષોનો પત્રદ્વારે પૂછવેલાં મતનો સંગ્રહ આપ્યો છે. આ ચોપડીના તરજુમા સંબંધી સઘળા હફક ગ્રંથકારે રાખ્યા છે, તથાપિ અરજ કરવાથી તેમણે એક પરમાર્થ કામ સમજી અમને ગ્રંથનો ગમે તેવો ઉપયોગ કરવાની રજા આપી છે, તે અર્થે અમે તેમનો ઉપકાર માનીને જોઈતા ભાગનો અહીં તરજુમા ઉતારી-અ છીએ.

THE REV. DR. ABBOT.

EDITOR OF THE “CHRISTIAN UNION,” NEW YORK.

રૅવરેન્ડ ડાક્ટર અબ્બટ.

ન્યૂ યોર્કના ‘ક્રિસ્ચિયન યૂનિયન’ નામના પત્રનો અધિપતિ.

મારે અભિપ્રાય એવો છે કે અમિરવાળું પાંઉ, જે માત્ર ઉભાણથીજ બની શકે છે, તેવી આવાની કેટલીક વસ્તુઓ બનાવવામાં અને બિગડતી અટકાવવામાં આલ્કોહૉલ એક કીમતી અને જરૂરનો પદાર્થ છે અને તે પ્રમાણે નરમ આસિયતના વાઈન જેમાં માત્ર સંકેડે પ થી ૧૦ ભાગ જેટલોજ આલ્કોહૉલ હોય છે, તે તેના દ્રાક્ષારસમાં આવતા ખીબ તત્વો આપણા ઉપયોગ માટે જાળવી રાખવા કીમતી છે. મારા મત પ્રમાણે આલ્કોહૉલ જેવો ઉત્તેજક પદાર્થ (સ્તિમ્યુલેત), એક પ્રાણુધાતક ઝેર અને અમૂલ્ય ઔષધ છે; અને બેલાઈના, સોમલ, પ્રુસિક એસિડ અને ખીજી વિષમય વસ્તુઓની માફક તેને વેંચીનો સમૂહ (મેડીકલ શ્રેકલતી) અડચણ વગર કદિ પણ દૂર કરી શકશે નહીં. તેમ આલ્કોહૉલને ડાક્ટરની સલાહ વગર વાપરવા જતાં સંસારી લોકને નુકસાન થયા વગર રહેશે નહીં.

એ વિષયને લગતો મારો અનુભવ બહુ ટૂંકો છે. અને મારાં ધ્યાન પ્રમાણે આ બાબદમાં એકતા અનુભવને અનુસરીને ખીબને ચલાવેલા તદ્દન જોખમ ભરેલું છે. ધ્યાન કરીને, તેના ઉપયોગનું સાંઈ અથવા માત્રું પરિણામ જાતિસ્વભાવ અને શરીરના આસ બાંધા ઉપર આધાર રાખે છે, એટલુંજ નહીં; પણ ઋતુ તથા ખીબ તેવાં કારણોની આસ હાલત ઉપર પણ રહે છે.

૧. ગાળેલા સ્પિરિટો વિષે મને કાંઈ અનુભવ નથી. હું તેમને અતિ જોખમ-ભરેલા ગણું છું અને ડાક્ટરની સલાહ વગર તેનો ઉપયોગ મેં કદિ કર્યો નથી અને કવચિત કીધો હશે, તો તે ઘણી સખત માંદગીની વેળાએ હશે.

૨. બિયર અથવા ખીજા નરમ ખવાસના વાદન જો બુદ્ધિબળના કામ કરવા આગમજ લેવામાં આવેછે, તો મારી અજમાયશ પ્રમાણે તેથી મનની શક્તિ ઘટેછે. તે મગજનું કૃત્ય અપણ કરતા નથી, પણ તેમાં હરકત કરેછે.

૩. કોઈ દિવસે ન ધારેલાં પરિચમથી જ્યારે મજ્જાતંતુશક્તિ થાકી ક્ષીણ થઈ ગઈ હોય અને તેથી શરીરનાં પાષણ માટે જરૂરનો ખોરાક જરૂરવા તથા ઝમ્કરસ કરવા હોજરી અશક્ત અને, ત્યારે રાતનાં બોજન સાથે નરમ વાદનનું ઝમ્ક જ્વાસ લીધાથી પાચનશક્તિને કેટલીક મારી જણાતી દવા કરતાં અધિક સારી રીતે મદદ મળેછે. આવી ગરજ સારવા માટે તેનો ઉપયોગ મારાં મત પ્રમાણે રોજ નહી, પણ ઘણા અસાધારણ અવસરેજ થવો જોઈએ; કેમકે એ દવા છે,—નહીં કે પીવાની ચીજ. સમીસાંજનાં, તેમાં ખાસકરીને જાહેરમાં સંભાષણ કચ્છાથી મજ્જાતંતુ ઉરકેરાયા પછે, નરમ બિયરનાં ઝમ્ક જ્વાસથી શાંતિ પ્રાપ્ત થાયછે. અને તેથી વારે ઘડીએ રાત્રીએ નિદ્રા સારી આવેછે, નહિતો રાત્રિ સંપૂર્ણ ઉંઘ વગરની જાયછે.

મને પાછું કહેવું જોઈએ કે મારો અનુભવ ઘણાજ ટૂંકા છે; મારાં વિચાર પ્રમાણે શરીરરચના ઉપર એટલી બધી હદ ઉપરાંત કંઈ પડે કે જેથી તે માણસને તેનું ખાનું જરૂરવાને અથવા ઉંઘની મજેહ મેળવવાને દવા લેવાની જરૂર વાજખી ગણાય, એવા સંજોગ જવળેજ હોયછે; અને હું જાતે વાદન કે બિયર ઘણા કદાચજ લઉંછું. જેકે હું પ્રતિજ્ઞાપૂર્વક દારૂનો કેવળ ત્યાગી નથી, તોપણ સાધારણ રીતે હું જળ પીનારો છું.

માર્ચ ૧૧, ૧૮૮૨.

લીમન એબટ.

MR. S. AUSTIN ALLIBONE. NEW YORK.)

મી૦ એસ. ઓસ્ટિન એલીબોન (ન્યૂ યૉર્ક.)

આલ્કોહૉલનો ઉપયોગ હમેશા સઘળાં માણસો—ગ્રંથકર્તા સહિતને ઘણા હાનિકારક છે. એનો મને કાંઈજ સંદેહ નથી. “અંગ્રેજી સાહિત્ય તથા કર્તાઓનો કોષ” (દિક્ષનરી ઓફ ઇંગ્લીશ લીટરેચર ઓન્ડ ઓર્થર્સ) રચવામાં આસરે ૧૭ વર્ષ (૧૮૫૩-૧૮૭૦) જે મેં કાઢ્યાં તે દરમિયાનમાં મેં દારૂ દવા દાખલ સિવાયે કંદિપણ લીધો નથી અને તે પણ ઘણાજ ક્વચિત.

માર્ચ ૨૭, ૧૮૮૨.

એસ. ઓસ્ટિન એલીબોન.

THE DUKE OF ARGYLL, F. R. S.

ડ્યુક ઓફ આરગાઈલ, એફ. આર. એસ.

તમારા સવાલના જવાબમાં હું એટલુંજ કહી શકુંછું કે મારી ઘણી ખરી આખી જીંદગીમાં મેં કોઈપણ રૂપમાં આલ્કોહૉલ કદિ વાપર્યો નથી, પણ માત્ર હવડાંનાજ અરસામાં ગાઉતના દરદનો અટકાવ કરવા ડાકટરની સલાહ હેઠળ મેં ચોકસ અનુમાને થોડા થોડા ઉપયોગ કરવા માંડ્યોછે.

અપ્રેલ ૨, ૧૮૮૨.

આરગાઈલ.

PROFESSOR AYERTON.

પ્રોફેસર આયરટન.

મન અને તંદુરસ્તી ઉપર આલ્કોહૉલની ખાસ અસર શું છે તેવિષે ખાત્રીપૂર્વક મત આપી શકતો નથી. પણ તે પેતિ આલ્કોહૉલ લેવાની ટેવ રાખતો નથી, માટે માનસિક શ્રમ અર્થે આ ટેવને અગત્યની ગણતો નથી.

DR. ALEXANDER BAIN.

LORD RECTOR OF ABERDEEN UNIVERSITY.

ડાક્ટર અલેક્ષાન્ડર બેન.**અંબરદીન યુનીવર્સિટીનો લૉડ રેક્ટર.**

કોઈ રાખસ ઉત્તેજક પદાર્થોની અસર પાછળ સવિસ્તર લાગેછે, તેતિ સંબંધમાં મને ઘણી હેંસ રહેછે. જોકે આ બાબદ થોડીક હદ સુધી મારા પોતાના અભિયાસોમાં સમાયલીછે, તોય એ વિષે મારે જાતિ અનુભવ જોડેલા છે, તેટલા ઉપરથી મારી શાક્તિ માતબર નથી. જ્યાં મનશઙ્કિતનું કામ પડેછે, ત્યાં આલ્કોહૉલ અને ખીજા ઉત્તેજક પદાર્થો તદન દૂર રાખવાની જરૂર છે; તેઓ ખોટી ચેતના કરેછે, જે યુક્ત સિદ્ધાંતો જેમાં એકાગ્ર ચિત્ત અવશ્યક છે તેથી વેગળા કરી મેળેછે. સાંજતાણે શાંત કરવાને અથવા હેંશિયારી આપવાને અને વળી વિચારોને ખીજા બાબદોપર ફેરવવાને તે ઠીક રીત કારજ લાગેછે.

માર્ચ ૬, ૧૮૮૨.

અલેક્ષાન્ડર બેન.

MR. HUBERT HOWE BANCROFT. (SAN FRANCISCO.)

મીં હુબર્ટ હાઉ બેનક્રૉફ્ટ—સેન ફ્રાન્સિસ્કો.

મારે મત એમ છે કે કેટલીક તબિયતને તંબાકુ અને આલ્કોહૉલના મધ્યમ ઉપયોગથી ફાયદો થાયછે અને ખીજાને નથી. પણ એ ચીજોને અડબું ધાર્શ્નિક ભરેલું છે.

મે ૬, ૧૮૮૨.

એચ. એચ. બેનક્રૉફ્ટ.

MR. JOSEPH BAXENDELL, F. R. A. S.

મીં જોસફ બેક્ષેન્ડેલ, એફ. આર. એ. એસ.

જો કે હું દારૂ કે તંબાકુનો પ્રતિજ્ઞાપૂર્વક ત્યાગી નથી, પણ વ્યવહારમાં છું, એમ હું કહી શકીશ; અને જ્યારે હું વિદ્યા વિષય કામમાં કિંવા શાસ્ત્રજ્ઞાની શોધ અથવા લાંબા અને શ્રુત્યવાડા ભરેલા હિસાબો પાછળ રોકાઈછું, ત્યારે હું કોઈ ઉત્તેજક પદાર્થથી મદદ કે આસુદગી મેળવવાનો વિચાર લાવતો નથી; અને તેમ કીધાથી કાંઈ પણ ફાયદો થાય એમ મને લાગતું પણ નથી.

ફેબ્રુઆરી ૧૦, ૧૮૮૨.

જોસફ બેક્ષેન્ડેલ.

DR. G. M. BEARD,

FELLOW OF THE NEW YORK ACADEMY OF MEDICINE.

ડા. જી. એમ. બીબર્ડ,

ન્યૂ યૉર્કમાં વૈદ્યોની વિદ્યાલયના પ્રેસો.

૧. તમારા પ્રેમોના ઉત્તરમાં હું જણાઉં છું કે કાફી, આ, અશીણ કે તંબાકુ કરતાં આલ્કોહૉલ વિચાર ઉત્તેજક હોય એમ મને લાગતું નથી. હું પેતિ જોઈએ એટલા થોડા દારૂ લઉં, તોપણ થન્ય અને મૂઠ થઈ જાઉં છું. પરંતુ આહ અને જરૂર કરીને કાફી તેમજ કેફી લીધાથી તદન તેથી ઉલટી અસર થાય છે.

૨. ધણી લોક એમવા હોય છે કે તેઓ ઉપર આલ્કોહૉલ એવાછાવતા પ્રમાણમાં લીધાથી વિચારોને ઉત્તેજનારી અસર કરે છે. મરનાર દૈનિયલ વેબ્સતર પોતાના સુશોભિત ભાષણોના આરંભને ઉત્તેજન કરવા આલ્કોહૉલ વાપરતો.

૩. આ ઉત્તેજક અને કેફી પદાર્થો પ્રકૃતિ પ્રમાણે માણસપર ઉત્તેજવા કે શાંત કરી દેવાની અવળી સવળી અસર કરે છે. કાફી પીધાથી કેટલાકો નિદ્રાવશ થાય છે, પણ ધણી જણ તેથી જાગૃત રહે છે. જો હું મારા એકલાના જ અનુભવ ઉપરથી વિચાર આપું—જેમ કરવું વાજબી નથી—તો હું એમ કહીશ કે મગજના કામને માટે કાફી સૌથી ઉત્તમ ઉત્તેજનાર છે, તેની પછી કિવનાઈન અને તંબાકુ છે, તોપણ મને માલમ થાય છે કે જેમ હું જુદો થતો જાઉં છું, તેમ યોગ્ય પ્રમાણમાં આલ્કોહૉલ મને ઉત્તેજનારી અસર કરે છે.

માર્ચ ૧૩, ૧૮૮૨.

ન્યોર્થ. એમ. બીબર્ડ.

PROFESSOR PAUL BERT.

પ્રોફેસર પૉલ બર્ટ.

આલ્કોહૉલ અને તંબાકુની તંદુરસ્તી ઉપર અસર વિષે મારા વિચારોનો સાર નીચલાં ચાર સિદ્ધાંતમાં મૂકી શકાય છે:

૧.—આલ્કોહૉલ ને તંબાકુનાં કાંઈ પણ જ્ઞાન વગર પ્રજાની પ્રજાઓ સુધારણા અને આબાદાણીની અઢિયાતી પદ્ધતિએ પૂગી છે એટલામાટે આ પદાર્થો કાંઈ રાખસ તેમ જાતિને અગત્યનો કિંવા ઉપયોગનો પણ નથી.

૨.—આ ઔષધની મોટી માત્રા (દોઝ) એક જ વખતે લીધાથી મોત ઉપજે છે, થોડા પ્રમાણમાં કેફી બનાવે છે અથવા ધીમે ધીમે જીવ લે છે, એટલામાટે એ ઝેર છે, જેની સાંધે આપણે સાહુચેતીથી સંભાળ રાખવી જોઈએ.

૩.—બીજા હાથ ઉપર અસંખ્ય માણસો દારૂ પીએ છે ને તંબાકુ સુધે છે અને તેમાં તેમની જીવિ કે તંદુરસ્તીને નુકસાન થતું નથી, માટે તેનો મારક ઉપયોગ ઘટતી રીતે કરવાસાર ના પાડવાને કારણ નથી.

૪.—ધણી જ નાના પ્રમાણમાં દારૂના ઉપયોગથી ધણીકોને શાંતિ મળે છે અને તે તદન નિર્વિકારી અને નિરપરાધિ છે.

માટે તેમના ઝેરઉપયોગની ધારતી દેખાડ્યા પછી તેમના ઘટતા ઉપયોગને

કલંક લગાડવો ન જોઈએ. દૂકામાં, આ હાંદગીની સઘળી મોજના ઉપભોગ પ્રમાણે આલ્કોહૉલ ને તંબાકુનો સવાલ ફક્ત પ્રમાણનો છે.

મારા યોતાવિષે એાલું તો હું જલદ દારૂ ધણીજ કદાચ પીતો હઈશી પંણ વાઈન હું મારાં સઘળાં ખાનાં સાથે લઉંછું, કારણ મને તે ગમેછે.

માર્ચ ૧, ૧૮૮૨.

પૉલ બટે.

PROFESSOR JOHN STUART BLACKIE.

પ્રોફેસર જૉન સ્ટુઅર્ટ બ્લૅકી.

મારો અભિપ્રાય છે કે જે કામ એક ઉત્તેજક પદાર્થની અસરમાં કરવામાં આવે તે આત્રિપૂર્વક નથી. અને તેથી કાંઈ સારું થવાનું નથી. હું માનસિક કામમાં કોઈ પણ ઉત્તેજક પદાર્થ વાપરતો નથી. ફક્ત ભોજન સાથે જીવન તીણી કરવા એકાદ ગ્લાસ વાઈન પીઉંછું. વિદ્યાભિલાષિઓને ઘટેછે કે ઉત્તેજક પદાર્થો બદલ ખૂશી આપનારી બાબદોમાં મન યુથાવે, પૂણું આરામ્યશનો અવસર લે, તાજી હવા અને કસરત મેળવે, તથા સઘળા જીવસા અને મનોવિકારમાં રીતસર મધ્યમપણું જળવે.

ફેબ્રુઆરી ૯, ૧૮૮૨.

જે. એસ. બ્લૅકી.

M. LOUIS BLANC.

એમ લુઈ બ્લાં.

તમારા પત્રના જવાબમાં હું તમને કહેવાની રજા લઉંછું કે મને દારૂ પીવાની ટેવ નહી હોવાથી મન અને તંદુરસ્તી ઉપર આલ્કોહૉલની અસર કેવી થાય છે તેની અજ-માયસ કહી શકતો નથી.

માર્ચ ૯, ૧૮૮૨.

લુઈ બ્લાં.

MR. J. E. BOEHM, R. A.

મી૦ જે. ઇ. બોએમ, આર. એ.

મજબૂત મહેનત માટે સખત કસરતને હું પહેલો અને અગત્યનો ઉસ્કેરનાર સમજુંછું. હું ઉનાળામાં ૬ વાગતે ઉઠુંછું, શિયાળામાં ૭ વાગતે. દોઢ કલાક રાખત સ્વારી કરુંછું, પછે ગરમ નાહન લઉંછું, માથે ઠંડુ પાણી નાંખુંછું અને ત્યાર કોડે નાસ્તો કરુંછું. સરાસરી ૧૦-૩ વાગ્યા સુધી હું ઉદ્યમ કરુંછું પણ અઠવાડિયામાં બે ત્રણ વાર વધારે મહેનત લેવી પડેછે. રાતના આઠ વાગતે ખાના આગમચ એક કલાક પછા એલુંછું. હું નરમ ક્લારેટ અથવા હોંકમારા રાતના ખાના સાથે લઉંછું, પણ ખીજ કોઈ પણ વખતે વાઈન કે સ્પિરિટને કદિ અડકતો નથી, અને ચોવીસ કલાકમાં એકજ વખત ગેરા ખાઉંછું. બપોરના ખાના પછે કાશીનું એક નાંખલું પ્યાલું ધણી હોશિયારી લાવેછે. રાતના ખાના સાથે વાઈનનાં એક કે બે ગ્લાસથી વધારે લેતો નથી અને મેં તપાસ્યુંછે કે બહાર મામડાંમાં મારી પૂરી તંદુરસ્તી અને તાજગી સાથે એટલોજ વાઈન જે મને ફેર લાવેછે, તે અહિ આખા દાહાડાની સખત મહેનત પછી, જ્યારે લેવાયછે, ત્યારે જરાપણુ મારી ઉપર અસર કરતો નથી. વળી મને અનુભવ થયોછે કે કોઈ કાર-

જુથી મોડારવારી રહી જાય તે કરતાં જ્યારે મેં રાખેલા પ્રમાણે સ્વારી કીધી હોય, ત્યારે થાક્યા વિના વધારે વખત કામ કરી શકું છું. મેં આ રીતની જીંદગી લગભગ ૨૦ વર્ષથી કાઢી છે. અને હું આરોગ્ય છું, તથા મને જૂવાની જેવું લાગે છે.

ફેબ્રુઆરી ૨૦, ૧૮૮૨.

જે. ઈ. બ્રાઉન.

MR. FORD MADOX BROWN, R. A.

મી૦ ફોર્ડ મેડોક્સ બ્રાઉન, આર. એ.

મારી જીંદગીના ઘણા ખરા ભાગમાં મેં દારૂ મધ્યમપણે લીધા છે; તેમ થોડાક વખત તદનજ ત્યાગ પણ રાખ્યો છે. મારો અનુભવ એવો છે કે મગજરાશ્મિના અમ સાથે આ બંને રીતને કાંઈ લાગતું નથી.

ફેબ્રુઆરી ૨૮, ૧૮૮૨.

એફ. બ્રેમ. બ્રાઉન.

DE BUDDENSEIG,—(DRESDEN)

ડાક્ટર. બુદેનસાઈગ. ડ્રેસડન.

હું રહાઈને વાઈન પીઉં છું પણ ઘણા ખરા વિદ્યાભ્યાસી અથવા બેજીંગ કસનારા માફક રીત નથી પીતા. હું એમ તો સમજું છું કે હૃદયાર દારૂના વપરાસથી નારાકારક પરિણામો નિપજે, એવિષે કાંઈ શક નથી.

ફેબ્રુઆરી ૨૦, ૧૮૮૨.

બુદેનસાઈગ.

CAPT. FRED. BURNABY.

કેપ્ટન ફ્રેડરીક બર્નાબી.

મારા નાકસ મત પ્રમાણે દરેક માણસે પોતેજ અનુભવ લેવો જોઈએ કે ઉત્તેજક પદાર્થો તેની બુદ્ધિને મદદ કરે છે કે નહીં. એ વિષે કોઈ એક સિદ્ધાંત સ્થાપી શકતો નથી. જે ચીજ એક માણસને તેજસ્વી લખાણ કરવા શક્તિ આપે છે, તે બીજા પાસે અનર્થ બકારો કરાવે છે. હું પોતે ત્યાગી નથી છતાં દારૂ કે તંબાકુમાંથી કાબ્ય-જેરા મેળવવામાં જલ સમજું છું.

માર્ચ ૨, ૧૮૮૨.

એફ. બર્નાબી.

LIEUT.-COL. W. F. BUTLER.

લેફ્ટનન્ટ-કર્નલ. ડબ્લ્યુ. એફ. બટલર.

મન અને તંદુરસ્તી ઉપર આલ્કોહૉલની અસરોના અનુભવ વિષે મારી પાસે જો જવાબ મળે છે તે અર્થે હું જણાવવાની રજા લઉં છું કે વાઈનના ઉપયોગથી જો કે મગજમાં વિચારોની ઉત્પત્તિને થોડો વખત વૃદ્ધિ મળે છે, તોપણ પાછળથી વિચારશક્તિ હમેશાની નબળી બને છે, અને સઘળું જોતાં આલ્કોહૉલ વગર જેટલો અધિક અને સમયિત મગજનો અમ થઈ શકે છે તેટલો તે લીધાથી બનતો નથી.

ફેબ્રુઆરી ૧૮, ૧૮૮૨.

ડબ્લ્યુ. એફ. બટલર.

MAXIME DU CAMP.

મેક્સિમ ડુ કાં.

મગજ ઉપર આલ્કોહૉલ થું અસર કરે છે તેની પરીક્ષા હું કરી શક્યો નથી.

હું કદિ તે પીતા નથી અને કદિ છાકટ થયો નથી. હું રૂઝનાં બે ભોજન કરું છું—એક ૧૧ કલાકે તેમાં 'મતન ચૌપ', તરકારી અને એક આઠનું કપ. હું ૭ વાગે આનંદભેર વાળું કરું છું તેમાં ક્ષારેટ પીવું છું. હું સાંજના કાંઈ કામ કરતો નથી અને ૧૦૧ વાગે બિછાને જઈ છું. આલ્કોહૉલમાટે હું ધારું છું કે તે કલેન્ડરને રોગી કરે છે. અને મનને ધણું જ નુકસાનકારક છે. ભેજું કસનારાઓની જીંદગી નિયમિત અને સર્વે પ્રકારે સમમર્્યાદવાળી રહેવી જોઈએ. સવારી, ચાલવું, શિકાર જેવી કસરતો મનના વિશ્રામમાટે ધણું અગત્યના સાધન છે અને તે ભ્યારે ત્યારે વાપરવાં જોઈએ. મારા મત પ્રમાણે બધાં માનસિક કાર્યો મજબૂત તંત્ર સ્થળની ખાસ પ્રકૃતિ ઉપર આધાર રાખે છે કે જેની ઉપર આલ્કોહૉલ કોઈપણ પ્રકારની હિતકારક અસર કરી શકતો નથી.

ફેબ્રુઆરી ૧૭, ૧૮૮૨.

મેક્સીમ કુ કાં.

DR. W. B. CARPENTER, C. B., L. L. D., F. R. S.

ડાકુતર ડબ્લ્યુ. બી. કારપેન્ટર, સી. બી., એલ. એલ. ડી., એફ. આર. એસ.

તમારી ચર્ચાના જવાબમાં હું જણાઉં છું કે યુદ્ધિ વાપરવાની કોશિશોમાં મદદ તરફ આલ્કોહૉલવાળા ઉત્તેજક પદાર્થોની મને કદિ ગરજ લાગી નથી; પણ તેથી ઉલટું એવી વેળાએ જો ધણીજ સંભાળથી અને મધ્યમપણે વાપર્યો નહોત્ય, તો તે વિશેષ નુકસાનકારક છે. મારી જીંદગીમાં અતિ અમનાં આસરે ૧૧ વર્ષ કે જે અવસરમાં મેં શારીરશાસ્ત્ર ઉપર મારાં મોટાં પુસ્તકો રચ્યાં તથા વૈદ્યક ત્રિમાસિક ચોપાનિયાં લખ્યાં અને એ સિવાય બીજું પુષ્કળ મગજકશીનાં કામો કર્યાં અને ભાષણો આપ્યાં, ત્યારે જોકે મેં દારૂ ત્યાગીને કોણ લીધો ન હતો, તોપણ વાસ્તવિક દારૂથી વેગળો હતો. આ અવસરે મારા પરિશ્રમે કરીને મારી દેહને બેશક નુકશાન થયું અને તે પછી પણ એક કરતાં અધિકવાર ફરજિઆત કામના બોજ તજે નુકસાન કર્યું છે, પણ તે નુકશાનમાં ફક્ત બૂખ અને પાચનશક્તિ ઓછી થઈ હતી. ઘણા ઈલાજો કર્યા પછે મેં લાગું પડતો ઈલાજ એ કાઢ્યો કે ભ્યારે હું લંડનમાં હોઉં છું, ત્યારે મારાં મન અને તનની શક્તિ ભળવવા ખાતર જે બેશક જોઈએ તેનું ફક્ત પાચન થવા સારૂ રાતના ખાનાં સાથ એક બે ખાસ ઘણી નરમ જાતનો ક્ષારેટ લેવાથી હું સરસ રીતે રહી શકું છું, પણ ભ્યારે છૂટીના અવસરોમાં સ્કૉટલંડ કે બીજે કોઈ ઠેકાણે હોઉં છું, ત્યારે મને તેની ગરજ પડતી નથી.

ફેબ્રુઆરી ૧૭, ૧૮૮૨.

ડબ્લ્યુ. બી. કાર્પેન્ટર.

MR. GEORGE. W. CHILDS.—PHILADELPHIA.

મી. જી. ચીલ્ડ્સ. ડબ્લ્યુ. ચાર્લ્ડસ. ફીલાડેલફીયા.

સ્પષ્ટિ અથવા વાઘન જેવા ઉત્તેજક પદાર્થો કોઈ પણ આકારમાં કદિ નહીં વાપરેલા હોવાથી જેઓ તે વાપરે છે તેઓના માનસિક બળ ઉપર કેવી રીતે અસર કરે છે તેનો મને જાતિ અનુભવ કાંઈ નથી.

સપ્ટેમ્બર ૩, ૧૮૮૨.

જી. ડબ્લ્યુ. ચાર્લ્ડસ.

M. JULES CLARETIE. PARIS.

માંશિય જુલ્સ ક્લારેટી. પેરીસ.

તમારા સવાલનો જવાબ જો હું મારા અનુભવથી આપી શકતો તો મને ખુશી ઉપજતો; પણ મેં મારી આખી જીંદગીમાં એક આસ જે ટોચાએ દારૂ કદિ પીધો નથી એજ ખુશી રીતે દેખાડી આપેછે કે મને કોઈ પણ ટિકિ કે ઉત્તેજક પદાર્થની કામગીરી વેળા જરૂર હોતી નથી. આલ્કોહૉલ બેભાનની હદખાર ઉચ્છેરણી કરે તો પણ મારા મત પ્રમાણે જે કૃત્રિમ ઉત્તેજનની સાથે વગર તથા પોતાની તંદુરસ્તિના અને જીવિના પૂર અપિત્યારમાં કર્યું હોય તેજ માત્ર પાકું અને સારું કામ થઈ શકેછે. આપણા સાહિત્યમાં ધણાં કાવ્યકોશાં જેવાં છે. તેનું કારણ ધણકરીને એ છે કે આપણા લખનારાઓ કદાચ તેઓની સાહીમાંહે થોડાક આલ્કોહૉલ ઉમેરેછે અને તેની કેફના ધુઆંમાંથી જીંદગીનો ચિતાર જુએછે.

ફેબ્રુઆરી ૨૬, ૧૮૮૨.

એમ. જુલ્સ. ક્લારેટી.

MR. HYDE CLARKE, F. S. S.

મીં હાઈડ ક્લાર્ક, એફ. એસ. એસ.

હું દારૂથી તદનજ પરહેજ રહેવાની હીલચાલનો હિમાયતી નથી, માટે હું માંગી લઉંછું કે જે અભિપ્રાય હું આપું તે સ્વીકારતાં આ વાત ધ્યાનમાં રાખશો.

મેં કોઈ વેળા એમું નથી જોયું કે મોટા વિચારની શક્તિવાળા કોઈ પણ માણસે આલ્કોહૉલ જેવા ઉત્તેજક પદાર્થોના ઉપયોગથી મદદ અથવા ફાયદો મેળવ્યો હોય. મારી અજમાયશ અને અવલોકન આ જાતના ઉત્તેજક પદાર્થોના ઉપયોગની વિરૂદ્ધ છે. મારા પોતાના દાખલામાં મારું સરાસર પુસ્તક રાફ થયું તે અગાઉ મેં દારૂ ધણીજ નાની હદમાં વાપર્યો, અને હું સુખ્યકરીને પાણી પીનાર રહ્યો હતો. છેલ્લાં વર્ષોમાં માંદગીને લીધે મેં દારૂ ખૂબી દીધો પણ જો હું પૂર તંદુરસ્તીમાં હોઉં, તો હું હદનાં એમના ઉપયોગ કરું. આસરે ૪૦ વર્ષો સુધી જાહેર ફરજો બજાવનારી મારી જીંદગીના અવસરમાં મેં ધણા જાહેર લખનારા અને ખીજાઓ ઉપર દારૂ પીવાની ખરાબ અસરો જોઈછે. મેં દારૂ પીવાની તરફેણમાં ધણું સાંભળ્યું છે, પણ તેના ઉપયોગનું પરિણામ મેં ક્યારે પણ સારું જોયું નથી. આ ઉત્તેજક પદાર્થોના વપરાસથી ઉપજતાં ખૂરાં પરિણામો એમણે ઉતરેછે. એ વાત દારૂના ઉપયોગ સામે ધણું સખત દોષ ધરેછે. હું તમારી નેમને પૂરતી રીતે પસંદ કરુંછું, પણ હું એકદમ નિષેધની હદ સુધી નથી જતો, માટે હું ઈચ્છું છું કે મારો ભાવાર્થ કોઈ ખોટી રીતે ન સમજે.

અક્ટોબર ૧૪, ૧૮૮૨.

હાઈડ ક્લાર્ક.

REV. W. H. DALLINGER, F. R. S.

રેવરન્ડ ડબ્લ્યુ. એચ. ડૅલીનજર, એફ. આર. એસ.

મેં કાંઈ દારૂ નિષેધ પાળવાનો કોળ લીધો નથી. મેં જૂદા જૂદા આકારમાં આલ્કોહૉલ વાપર્યો છે. મારાં તન અથવા મનની મજબૂતીને એની કાંઈજ જરૂર નથી.

મેં વર્ષો અધી આલ્કોહૉલ વાપર્યો નથી. સારા વાઈનના વપરાસથી કોઈ વખતે મારા વિચારોમાં ઝડક આવી છે, પણ હું શરીરશાસ્ત્રના સિદ્ધાંત ઉપરથી જાણું છું, તથાપિ અનુભવથી સિદ્ધ કર્યું છે કે દારૂના વપરાસથી મન અથવા તનને અચળ કાયદો થતો નથી. મેં કોઈક વેળા ઘણા કાયદા સાથે એ વાપર્યો છે, એટલે કે જે વેળા માંદગીથી માણસ ટૂટેલો થઈ પડે છે, ત્યારે મરવા કરતાં તેવી વેળાની અસર કાઢી નાખવા દારૂ કામે લગાડી શકાય, તો દારૂથી જે પાછળી થોડી માઠી હાલત થાય તે થવા દેવી પરવડશે. આલ્કોહૉલના વપરાસથી જીભને લહેઝત મળે તે સિવાય આ એક જ સ્થિતિમાં તેને કાયદો મને જાણ્યો છે.

ફેબ્રુઆરી ૧૧, ૧૮૮૨.

ડબ્લ્યુ. એચ. દેલીનજર.

PROFESSOR DARWIN.

પ્રોફેસર ડાર્વિન.

હું દરરોજ એક જાસ વાઈન પીઉં છું અને જોકે સમજા ડાઝરો માથામાં ભોરના દરદ સાર પીવાની મજબૂત બલામણુ કરે છે, તો એ હું ખાનું છું કે કોઈ પણ જાતના દારૂ વગર હું વધારે ઠીક રહી શકીશ ખરો. [આ નામાંકિત રાખસ તપખીર સુંઘતો હતો.]

ફેબ્રુઆરી ૯, ૧૮૮૨.

સી. દાર્વીન.

W. BOYD DAWKINS, M. A., F. R. S., F. G. S.

PROFESSOR OF GEOLOGY, OWEN COLLEGE, MANCHESTER.

બૉર્ડ ડૉક્ટી-સ, એમ. એ., એફ. આર. એસ., એફ. જી. એસ.

મૅનચેસ્ટરની ઓવેન્સ કૉલેજ માં બૂસ્તરશાસ્ત્રના પ્રોફેસર.

મારી તંદુરસ્તી, અને ધંધા ઉપર આલ્કોહૉલની અસરો કેવી છે, તે વિષેના સવાલોના કાગળ મને મળ્યો છે. તે બેઉ ઉપર કાંઈ સારી અસર કરે છે, એમ હું કહી શકતો નથી, પણ મને માલમ પડે છે કે જ્યારે હું મારું ભેજું વાપરતો હોઉં છું, ત્યારે બિયર પી શકતો નથી અને તેટલાભાટે જ્યારે મને કાંઈ અગત્યની બાબદ વિષે વિચારવાનું હોય, ત્યારે હું તે ધેતો નથી. હું આલ્કોહૉલને એક માન્ય સમજું છું અને માનવી કોઈ પણ બીજી વસ્તુ એનાથી અધિક ધાસ્તીભરેલી નથી. હું વિચારશક્તિને માટે કુર્ધના-ધન સૌથી સરસ ઉચ્કેરનાર ગણું છું.

ફેબ્રુઆરી ૧૧, ૧૮૮૨.

ડબ્લ્યુ. બૉર્ડ ડૉક્ટીન્સ.

THE REV. ALEX. J. D. DORSEY, B. D.

LECTURER ON PUBLIC READING AND SPEAKING AT KING'S COLLEGE LONDON.

રેવરન્ડ એલેક્સ. બે. ડી. દોરસી, બી. ડી.

લંડનની કીંગ્સ કૉલેજનો જાહેરમાં બોલવા અને વાચવાવિષેનો બોધક.

મારી તરફથી હું દારૂ જેવા ઉત્તેજક પદાર્થના વપરાસનો નફિજ વિરુદ્ધ છું. હું પેતે દારૂથી સદનતર પહેરેજ રહેનાર છું (કોલ આખા વગર). હું જૂવાનતેમ બુઢા-એમાને દારૂ અને તંબાકુના મધ્યમ વપરાસથી પણ દૂર રહેવાની ખનતી બલામણુ કરું છું.

કારણ કે મારી લાંબી અને ઉંચી જીંદગીના અરસામાં કાંઈક યાદી નોંધ્યા વગર બાપણું કરતાં મારામાં દારૂ વગર વિષયને ઘણી મજામૂતીથી ઝાળવાની શક્તિ આવી છે અને તેથી મને આનંદ અને કવચિત મારા સાંભળનારાઓને કાયદો થયો હશે.

માર્ચ ૧૭, ૧૮૮૨

એ. જી. ડી. દોરસી.

MR. EDMUND O'DONOVAN.

SPECIAL CORRESPONDENT OF THE "DAILY NEWS."

મી૦ એડવર્ડ ઓ'ડોનોવન

‘દેલી ન્યુઝ’ પત્રનો ખાસ અધ્યાપક.

મારા અનુભવ પ્રમાણે સખત શારીરિક યાકમાં થોડો વખત ઉત્તેજક પદાર્થોના ઉપયોગ કોઈને મગજ કસવા શક્તિવાન કરે છે, જે વગર તે તદન અશક્ત રહેતે. દાખલા તરીકે, જ્યારે ઉત્તર પરિવાના પરથરના સ્કાં જંગલમાંથી, તપતા સૂરજ હેઠળ એક લાંબા દિવસની સ્વારી પછે હું કોઈ કંગાળ મટીના આંધકામવાળાં શેહેરમાં આવ્યો અને શરીરની યાકથી, મનની ફિકરથી તથા ઉગમણના નોકરોના સાથનો દિલમાં હમેશા રહેતા કંટાળથી તદન થાકીને કોઈ છાપરીના ખૂણામાં મારી રોનું પાયરીને હું પડ્યો. અહિં રાત્રિની આશાએ સવા પહેલાંજ ન્યુઝપેપરને માટે લાંબો ખખર પત્ર લખી કાઢવો અગત્યનો થઈ પડે છે. આવા સંજોગમાં ઉત્તેજક પદાર્થોના હઠાપણુ ભરેલા વપરાસથી કરીને લખવાની સામગ્રિ પેટીમાંથી બાર કાઢી જમીન પર ઉંઘીવાળો અને કોપરિએ ટેકી ધૂમોડા કરતા ઘીવા આગળ કલાકો સુધી લખવાની શક્તિ પેદા થઈ છે, એટલુંજ નહીં પણ આગળ મગજમાંથી વિચારો બહાર પડતા નહિ અથવા તો રસકસ વગરના ઉપજતા, તે બદલે તેનો પ્રવાહ આલ્યો છે. એટલા ઉપરથી હું એમ કહીશું કે આલ્કોહોલવાળા ને ખીજ ઉત્તેજક પદાર્થોના ઉપયોગ શરીર અને મગજની યાક વેળા વિદ્યાવૃદ્ધિની મહેનત ઉઠાવવાને કામનાં છે અને જે લખનારા છાપાનાજ કામ ઉપર લાગેલા છે તેમની ધણુંકરીને આવી (થકેલી) હાલત સાધારણ રહે છે. ખીજ હાથ ઉપર છેલ્લાં થોડાં વર્ષોપર પૂર્વમાં મુસાફરી કરતાં અને જ્યાં દારૂ મેળવવાનું બની શકતું નહિ, ત્યારે મને એવું માલમ પડ્યું કે ખુલ્લો હવામાં ઉછરેલી મજામૂત અને આરોગ્ય પ્રકૃતિને કોઈ પણ આકારમાં આલ્કોહોલનો ખપ જરૂર પડતો નથી. ટુંકામાં ત્યારે મારો અભિપ્રાય એવો છે કે મનનાં મંદપણું કે થાકને અવસરે ઉત્તેજક પદાર્થોના ઉપયોગ મગજને આલાપી અને સ્વાભાવિક સ્થિતિ પર આણી આપે છે. પણ પાછળથી તે ઉત્તેજક અસર પૂરી થતાં મગજ આગળના કરતાં પણ અધિક મંદ હાલતમાં મુકાય છે, એટલે કે ખીજ બોલોમાં તેની શક્તિ આગળથી કાઠી લીધામાં આવ્યાથી ઉલટી પ્રતિક્રિયા થઈને પાછળથી તેની ગુન્હેગારી ભરી આપવી પડે છે.

રેબ્રુઆરી ૧૭, ૧૮૮૨

ઈ. ઓ'ડોનોવન.

PROFESSOR DOWDEN. L. L. D.

પ્રોફેસર. ડાઉડન. એલ. એલ. ડી.

હું મારા પોતા વિષેજ માત્ર બોલું છું. આલ્કોહોલની સિદ્ધી અસર મારી

શ્રદ્ધિને નુકસાનકારક છે. એ વિષે હું નિશ્ચય છું. પણ બધાં પાન ને પાનની (સિવા-
એ આહ) કેંઈક હદમાં એવીજ અસર હોયછે. થાડામાં થાડું પણ ભોજન લીધા પછી
મને બેળું સહેજવાર મંદ પડેલું લાગેછે. હું માનું છું કે કહારેટનું ફક્ત એકજ
જ્વાસ મારી વિચારશક્તિને નુકસાન કરેછે. પણ જો કેંઈ વખતે વખત પાનું નિય-
મિત લેવાનું રાખે તો પછી તે સાથે નરમ વાઇનના સહેજ વપરાસથી મગજને પાછ-
ળથી લાગતું સુસ્તપણું વધતું હોય, એમ મને લાગતું નથી, અને હું તો માનું છું કે
શરીરને તેના કાંઈક ઉપયોગની જરૂર છે. કહારેટ વાઇન અથવા બર્ગન્ડીના એકથી
અઠી નાંધલાં જ્વાસ અને તે માત્ર રાતના પાનાસાથે લેવાની મારી હદ છે. અને
તેથી મને કાંઈ નુકસાન નથી. પણ મને એક જ્વાસ રોરી કે પોટ દરેક રીતે નુકસાન
કરેછે. બ્રહ્મિક અને પાન્ડી તો મારે માટે માત્ર ઝેર છે, અને મારા ઉપબોગ અને
વિચારશક્તિનો નાશ કરનારા છે. એલ તો ખુલ્લી હવામાં ધણી રહ્યા પછી માત્ર
પી શકું. પુષ્કળ તાજી હવા અને આહ એજ બેજને ખરા ઉચ્કેરનાર છે.

માર્ચ ૩, ૧૮૮૨

ઈ. ડાઉડન.

MR. ALEX. J. ELLIS, F. R. S., F. S. A.

PRESIDENT OF THE PHILOLOGICAL SOCIETY.

મી. એલેક્સ. જી. એલીસ. એફ. આર. એસ., એફ. એસ. એ.

ફાઈલોસોફીકલ સોસાયેટીનો પ્રમુખ.

હું ૬૭૩ વર્ષનો છું. પચીસ વર્ષે યયાં મેં કેંઈ પણ જાતનો ઉચ્કેરનાર પ્રવાહિ પીધો
નથી આહ કે કાશી પણ નહીં.

મારી કામ કરવાની શક્તિ વાઇનથી વધેલી મને માલમ પડી નથી. મેં વિદ્યા-
વૃદ્ધિ કામમાં જીંદગી ગૂંજારી છે અને હદ ઉપરાંત શ્રમને લીધે વખતે અશાસ્ત્રિય
લેવાની શરૂ પડતી તે સિવાયે હમેશાં કામમાં યુંથાયલો રહ્યો છું. લાંબામાં લાંબી
આવી આશાએશ ૧૮૪૯ પછી નાં ત્રણ વર્ષની હતી. જ્યારે હું વાઇન પીતા હતો.
કેટલાકને વાઇન જરા ચેતન્ય કરે એ સંભવિત છે પણ તે અર્થે તેની ગરજ હોય એમ
હું માનતો નથી. હું કેંઈ રીતે દારૂનિષેધ મંડળીસાથે જોડાયેલો નથી અને સમજા
ઉત્તેજક પદાર્થોનો મારે ત્યાગ મારી મનોવૃત્તિથી છે. મારે સૌથી સખત પાન
દૂધ અને ધણું સરખું પાણી છે.

ફેબ્રુઆરી ૨૨, ૧૮૮૨.

એ. જી. એલીસ.

PROFESSOR EVERETT.

પ્રોફેસર ઇવરેટ.

તમારા પત્રના જવાબમાં હું જણાઉં છું કે મારાં ધ્યાન પ્રમાણે સમજા ઉત્તેજક
પદાર્થો દારૂ, આ, કાશી કે તંબાકુ ધણીજ મધ્યમ હદમાં વાપરવા જોઈએ. મારા પોતા
માટે રોજ હું એક પાઈટ બિયર કે વાઇનનાં બે ગ્લાસ લઉં છું. મને વારે ધડીએ કેંઈ
ખીજ ઉત્તેજક પદાર્થ કરતાં આહ કે કાશીના યોગથી બેજમાં બેસનાં ચિત્તોથી હેરાન-
ગતી થઈ છે. જ્યારે મારું મગજ શાંત હોયછે. અને પાચન સહેલ ચાલેછે, ત્યારે હું

ઉત્તમ લખાણ કરી શકું છું. વિદ્યાવૃદ્ધિ કોશેરા (લીટરરી ઍફ્ટર) ને કૃત્તિમ ઉત્તેજન આપી શકાય એમ હું માનતો નથી.

ફેબ્રુઆરી ૨૨, ૧૮૮૨.

જે. ફી. ફેવરેટ.

PROFESSOR R. M. FAIRBAIRN,

CHAIRMAN OF CONGREGATIONAL UNION OF ENGLAND & WALES.

પ્રોફેસર આર. એમ. ફેરબેર્ન.

ઈંગ્લંડ અને વેલ્સની કૉંગ્રેગેશનલ યુન્યનના પ્રસુખ.

તંદુરસ્તી ઉપર આલોહાઈલની અસર વિષે હું કાંઈ પણ કહી શકતો નથી. હું કદિ એનો ઉપયોગ કરતો નથી તેથી માત્ર એટલું જ કહી શકું છું કે મારા પંડમાં તેની મદદ વગર મેં માફે કામ કર્યું છે. દારૂનો ઉપયોગ અને તેના ત્યાગ ઉપર કાંઈ પણ અનુભવ વગર સરખામણીવાળું મત આપવું તે મારી બેવકૂફી ગણાય પણ એ આખરમાં જોડાયેલી હું મત આપવા સક્તિવાન છું ત્યાં સુધી એટલું કહેવું વાજબી છે કે દારૂની પહોંચ સઘળી રીતે ફાયદાકારક છે.

ફેબ્રુઆરી ૧૯, ૧૮૮૨.

આર. એમ. ફેરબેર્ન.

MR. R. E. FRANCILLON.

મી. આર. ઈ. ફ્રાંસીયાન.

હું ધણી પ્રમથી નિયમિત કામ કરનારો છું અને વારં વાર ધડીએ હદ બહાર મહેનત માથે ઉઠાઉં છું. ખરેખર મને લાગે છે કે શરીરની કસરત માટે કોઈ પણ જાતના ઉમેરનારા પદાર્થની ગરજ નથી. હાલની રસમ પ્રમાણે, જોકે હું ધણી જ મધ્યમ વાઈન પીઉં છું તો પણ સ્પિરિટને હું કદિ અડકતો નથી તથા ધિક્કારું છું; તોય ખરેખર બોલતાં મારી જીંદગીના નિર્વાહમાં આલોહાઈલ જરાએ ગણના કરાય એટલો ભાગ પણ લેતો નથી. ગમ્ય સિવાય મગજનો ધણી અમ કોઈ જાતના બહારના ટેકા-વિના પીએ કોઈ ઉઠાવી શક્યો હોય એવું મને યાદ આવતું નથી; તેથી જણાય છે કે સ્વભાવિક સ્થિતિમાં ભેજનાં યંત્ર માંથી અધિક કામ કેમ કાઢવું તે પ્રેરણાવૃદ્ધિ જાણે સૂચવે છે. અલખતાં દરેક દાખલામાં તે ઉપાય જુદો હોયો જોઈએ; અને કેટલીક વખતે નવિન વાત ઉત્પન્ન કરતાં ભેજવાળા ધણીએ પોતાની હાલત પ્રમાણે જ નફિ કરવું કે તંદુરસ્તીને ખાતર ભેજને સુખ પાડી રાખવું કે ભેજ સક્તિના કામ સાથે જીંદગી અને તંદુરસ્તીને જતી મુકવી.

એપ્રિલ ૮, ૧૮૮૨.

આર. ઈ. ફ્રાંસીયાન.

MR. F. J. FURNIVAL, M.A.

મી. એફ. જે. ફર્નીવલ એમ. એ.

જોકે મોટા વિચાર કરનાર અને લોકપસંદ ગ્રંથકર્તા તરફ ગણવાને મને કાંઈ હક નથી; તોપણ હું નાનાં વિચાર ઉત્પન્ન કરનાર અને વાસ્તવિક રીતે લોકને અણુગમતો ગ્રંથકર્તા છું, છતાં મેં દુનિયામાં કાંઈ કામ કર્યું છે અને હું જવાબ આપું છું કે ૧૮૮૧ ના

ઉનાળામાં જ્યારે હું ૧૬ વર્ષનો હતો ત્યારથી હું દારૂનો નિષેધ પાલું છું. હું આલ્કોહોલને માનસિક કાર્ય માટે અત્યંત નુકસાનકારક સમજું છું.

માર્ચ ૯, ૧૮૮૨.

એફ. જે. ફરનીવલ.

MR. SAMUEL R. GARDNER, HON. LL.D.,

PROFESSOR OF MODERN HISTORY IN KING'S COLLEGE.

મી. સેમ્યુઅલ. આર. ગાર્ડનર. હૉનરેબલ. એલ. એલ. ડી.

કિંગ્સ કોલેજ માં અર્વાચીન તવારિખના પ્રોફેસર.

તમારાં કાગળનાં જવાબમાં હું કહેવાની રજા લઉં છું કે બિયર હું ખોર અને રાતનાં ખાના સાથે લઉં છું અને કોઈ કોઈ વેળા એક અથવા બે ગ્લાસ વાઇન લઉં છું પણ વારંવાર ચાર પાંચ દિવસ તે વગર રહું છું.

માર્ચ ૯, ૧૮૮૨.

સેમ્યુઅલ. આર. ગાર્ડનર.

RT. HON. W. E. GLADSTONE.

રાઇટ હૉનરેબલ ડબ્લ્યુ. ઇ. ગ્લેડસ્ટન. એમ. પી.

તમારા સવાલોના જવાબમાં હું કહેવાની રજા લઉં છું કે મી. ગ્લેડસ્ટન એક કે બે ક્લારેટના ગ્લાસ ખોરના ખાના સાથે લે છે અને રાતના ખાનામાં તેટલાં જ સાથે એક ગ્લાસ નરમ જાતનો પોર્ટ વિશેષ લે છે. આ હદ સુધીના વાઇન તેમને શ્રદ્ધિરાજિતની મહાન ડોશીશ વખતે ખાસકરીને અગત્યનો છે. ઘણા જલદ દારૂથી એ હમેશાં પહેરે જ રહ્યા છે.

નવેમ્બર ૨૯, ૧૮૮૨.

હરબર્ત જે. ગ્લેડસ્ટન.

MDLLE. H. GREVILLE.

મૅડમ એચ. ગ્રેવીલ.

જોકે માઈ સંકેટનું નામ મરદના જેવું છે તોપણ એક લેડી હોવાથી મને આલ્કોહોલની અજમાયસ થાડી જ છે. મને વાજબી કહેવું જોઈએ કે ક્લારેટ ખરોખર પાણી ભેળેલો હોય તો મારી દેહને માફક આવે છે; પણ પાણી વગર વાઇન અને દરેક જાતના લીકરો મને ઘણી માંદી કરે છે તેમાં ખાસકરીને ખાતુ ખાધા વચમાં લીધા હોય ત્યારે. હું કોઈપણ જાતનો જલદ દારૂ કદિ વાપરતી નથી. હું કેવી દપથી કામ કરું છું તે જાણવાની તમને કોઈ હોંસ છે, તો હું જાણઉં છું કે હું બે કલાક લાગત ધણું જ ઝડપથી કામ કરી રાહું છું અને પછી જરા આરામીરા લઉં છું અથવા ભોજન કરું છું. બે કલાક આરામીરા પછે હું પાછું બે કલાક લખી રાહું છું. હું છેલ્લા કે બેસોતીંગ માસના વગર કોઈપણ ફ્રેંચ ન્યુસપેપરની ૧૦૦ લીટી અર્ધા કલાકની અંદર લખી જાઉં છું. હું નહીં ધારતી કે બીજું કોઈ એથી વધારે જલદી લખી રાહતું હશે. હું કદાચ જ મારા લખાણમાં સુધારો કરું છું અને મુસદ્દાનો ઉતારો કરતી નથી પણ જેવી લખતી જાઉં છું તેમજ છાપખાનામાં મોકલવામાં આવે છે. હું કોઈ જાતનો જલદ દારૂ કદિ વાપરતી નથી.

એપ્રિલ ૨૮, ૧૮૮૨.

એચ. ગ્રેવીલ.

COUNT GUBERNATIS.

કાઉન્ટ ગ્રૂબેરનાડીસ.

આલ્ફોર્ડોલ વિષે કાંઈ પણ રાકવગર હું એવું પૂરવાર થયલું સમજીશું કે ઘણા ધન-
ભાજી થોડા જથ્થામાં એકસ દાખલાઓમાં તે ફાયદા કરી રાકે પણ મોટા જથ્થામાં એ
મારી નાએ છે. હોજરીને બાળી મૂકવા પછે એ તેની પાચનરાક્ત કાઢી લે છે. ઉત્તે-
જક પદાર્થો વિષે એાલતાં હું દાખલો આપી જણાઉં છું કે કાશીના એક જ ખાલાથી વિલ-
ક્ષણ અસર મારી સૈતનરચના (સેન્સીટીવ આર્ગેન્સીઝમ) ઉપર થાય છે. જો હું એક જ
ખાલું કાશી સાંજના છ વાગે લઉં, તો હું બીજે દિવસે છ વાગતા સૂઈ ગઈ રાકતો નહીં.
જો હું બપોરના લઉં, તો મધ્ય રાત્રે છ ક ઊંઘી રાકું છું. હું જાણું છું કે ઘણા લોક રાતના
ઉજાગર કરવા માટે કાશી લે છે. માટે પોતાનું મત છે કે આવા ઉત્તેજક પદાર્થોની મદ-
દથી કોઈ રીતે પણ અધિક શ્રમ થઈ રાકતો નથી. કાશી પીવાથી એક જાતની દાહ
(ઈરિટશન) પેદા થાય છે કે જે ગંભીર અને લાંબા ટકાવના શ્રમને મદદ કરે એમ હું
વિચારતો નથી. ઉસ્કેરાયલાં મગજની રિયતિમાં કોઈ વખતે બુદ્ધિના અમલકાર થાય
એમ બની રાકે છે, જે હું ધાંધું કે તંતુઓની પડવા માંડે તે વેળા થાય છે. માન્સો-
નીએ તેના મહાન કાવ્યો તંતુઓના દરદમાં થતાં ભ્રમની રિયતિમાં લખ્યાં પંજુ
આલ્ફોર્ડોલને તે સાથે કાંઈ સંબંધ હતા નહીં. કદાચ બીજા કોઈ ઉસ્કેરનાર પદાર્થ વાપ-
ર્યા હોય*.

હું જાણું છું કે એકસ ગ્રંથકર્તાઓ એવું વિચારે છે કે કૃત્રિમ ઉત્તેજક પદાર્થો
લેવાથી તેઓ અધિક કીક લાંબી રાકે છે. પણ હું નાહ માનતા કે મજબૂત તંતુઓને
કૃત્રિમ ઉત્તેજન આપવાથી વિચાર બાંધણી ઉપર કાંઈ સારી અસર થતી હોય. હું તો
વળી એવું ધાંધું કે જ્યારે આપણે ઉત્તમ લખાણ કરીએ છીએ તે કાંઈ મજબૂત તંતુ-
ઓની ઉસ્કેરણીને લીધે કરતા નથી પણ તંતુઓ ઉત્તેજિત થયા પછે, આપણને જે
થોડીક પણ વિશ્રામ મળે છે તે પછે ધીરે આતરા પ્રદિપ્ત થાએ. જ્યારે નિર્માણ

* જ્યારે આપણા લેખકોમાં એવું આવે છે કે મોટા લખનારાઓ જેલની ધડી સૂધી લખ્યા ગયા છે, અને તે વળી એક મોતની
અંત ધડી સૂધી અને જો તે લખાણ આવકારદાયક નિવડે છે, તો વારંવાર તે લાંબા વખતથી મોટા સંખ્યામાં પરિશ્રમ
જણાવે છે. જો મરનારના રોગ પછી છે તો તેથી અથવા એવું ૨૨૬ કે જેના ઉદ્ધારના વખતમાં આરામ મળે છે, તો તેવાથી
ઉત્તમ લખાણ થયાં હોય તેમાં અચરત જરૂર નથી. પાદ્રિ પેલીના કેટલાક ઉત્તમ ગ્રંથો તેમ રોશીના કેટલાક ઉત્તમ કાવ્ય આવી હાલ-
તમાં નિકળ્યા છે. તેમજ વળી કેટલાક એવું નથી કે કેટલેક વેદનાં વખતે વિદ્યાવૃદ્ધિનું કામ નહિ થઈ શકે. મરનાર મીઠો તી-
તી. લીન્સે તેના અતિ મુંઝવે લખાણો દિલ્લી આંકડી (અનગ્રાઇના પેક્ટરીસ) ની વેદનાઓની વેળામાં કર્યાં છે. આ માટે લખનાર
બારે હિંમતવાળો હોયો જોઈએ. આ અચરત જરૂર જોડે સારી રીતે જાણીતી વાત છે કે માદગીના જ્યારે આંખો તરતી હોય છે
અને હાથ ખૂલતા હોય છે, ત્યારે ઘણા વિચારો મૂક પડે છે. જો મગજ કુદરતી રીતે કપાદ પામે—જો તેમાં સવ બરે છે—તો
માદગીના કાંકડા કોઈ રીતે વ્યથિત નથી. એવાજ સમયે સ્વપ્નરાક્ત જે વિદ્યાજ્ઞાનના કામમાં સારો ભાગ બજાવે છે તે ઘણી
ઉપયોગી થઈ પડે છે:—“ક પતેમપરરી રીયુ” વાલમ ૨૪, સર્કે ૪૬.

૨. જ્યારે કવી વર્લ્ડવેથ “વાહીત ડો આર્ડે રોઈલસન” જોડવામાં ગુંટાયેલા હતા, ત્યારે તેનાં પગમાં જખમ લાગ્યાં જો
૨૨૬ તે જમ કાવ્યમાં શેકાતો રહેતા તેમ તેમ વખત જતું અને જમ કામ યોગ્યતા તેમ તેના જોશ વરમ પડતા અને સંપૂર્ણ
ઢોડી રતા ત્યારે બિલકુલ રૂઝ વળતું. આ બનાવના સંબંધમાં તેણે લખ્યું છે કે કવિત્વ જોશ અને તેના કાવ્ય અર્થે ચિરસ્થિત શ્રમ
દેશના થોડી ઘણી શારીરિક અવ્યવસ્થા આણે છે.—“હમરતન. કન્સેક્રેશન લાઈફ.”

અથવા નવિનતા ઉભી કરનારી શક્તિ (ક્રિયેતીવ જીન્યસ) પોતાનું કામ કરી રહે છે, ત્યારે મનનતંતુ વળી ફરીથી આગળી ઉચ્ચેરાયલી સ્થિતિમાં આવે છે અને તેથી આપણે ખમવું પડે છે; પરંતુ તક આવે છે તે વેળા વેદના જાણીતી નથી.

હું મારા શ્રમમાં મદદ મળે એવા જ્યાલથી કોઈપણ ઉત્તેજક પદાર્થ વાપરતો નથી, તોય જ્યારે હું કથાગ્રંથો (જેવા કે મારા હિન્દુ અને રોમન નાટકો) લખું છું, ત્યારે ધણુંકરીને હંમેશાં તંતુઓની અવ્યવસ્થા થઈ આવે છે. જ્યારે હું આંકડી-ઓથી ધણો હેરાન હોતો, ત્યારે વચગાળે દરદ નરમ પડતું તેમાં હું લખી શકતો અને મારી આસપાસનાઓ અચરતીથી મને પૂછતાં કે આવા દુખમાં ઉદ્ધાસિત, તેજસ્વિ, અને રસિક પ્રવેશો કેમ લખી શકાય? તેજોમય વિશ્રામની ધડીઓનો લાભ મેં વારંવાર મેળવ્યો છે. જેઓ ઉત્તેજન અર્થે દારૂ વાપરે છે, તેમને એવોજ અનુભવ થયો છે કે નહીં તે હું જાણતો નથી. બેશક તેઓ પોતાની તંતુમય લાગણીઓ ઉચ્ચેરવામાં ફેરેહ પામ્યા છે, પણ હું ખચીતાઈથી કહું છું કે નિર્માણ અથવા નવિનતા ઉભી કરનારી શક્તિનું અરે કાર્ય વ્યાકુળ ચિત્તના અંતર વેળાઓમાં બજી રહે છે.

માર્ચ ૪, ૧૮૮૨.

એનજેલો ડી ગૂબેરનાટીસ.

M. L. P. GUENIN,

REVISING STENOGRAPHER TO THE FRENCH SENATE.

એમ. એલ. પી. ગેનાં.

. ફ્રેન્ચ સેનેટનો સ્ટેનોગ્રાફર.

હું વાઈન કોઈક વેળા ઘરમાં પીઉં છું અને તેનો ઉપયોગ કોઈ રીતે પસંદ પડતો હોય, તોપણ મારે જાણવું જોઈએ કે જ્યારે પણ મને ભારે શ્રમનું કામ કરવું હોય છે અને સઘળાં કરતાં જ્યારે રાત્રી સભાના રીપોર્ટ જેઓની નકલ જરાએ ટીજ વગર પાછી ઉપજવી કાઢવી હોય છે, ત્યારે સ્વચ્છ પાણી સિવાય હું બીજું કંઈ વાપરતો નથી. ઉત્તેજક પદાર્થમાં કાફી વિના કંઈ લેતો નથી, જે સ્તેનોગ્રાફિક તરજૂમો સખત મેહેનત છતાં આપ્પા દિવસ અને રાત્રે ઉંઘની ગરજ લાગ્યા વિના અને થાક્યા વગર પસાર કરવાને શક્તિવાન કરે છે. આલ્કોહોલને ઉત્તેજક પદાર્થ તરીકે નહીં પણ કેફી વસ્તુ જેવી હું ગણું છું. મને દારૂ પહેલી પલ ઉચ્ચેરવા પછે એક જાતની શાંતિ અને નિદ્રા આવે છે કે જે પરિશ્રમને પ્રતિકૂલ છે. હું કાફી પસંદ કરું છું અને તે એવી રીતે કે જેવું કામ પૂરું થાય તેવું તે લેવાનું બંધ કરું છું. જે નામાંકિત પુરેષોએ પોતાની તંદુરસ્તી બગાડ્યા વગર કાફીનો મોટો ઉપયોગ કર્યો છે તેના દાખલા અહીં ટાંકતો નથી. ધણાં વર્ષોની અજમાયશ પછે ઉપર જણાવ્યું તેમ મેં કર્યું છે.

માર્ચ ૧૧, ૧૮૮૨.

એલ. પી. ગેનાં.

DR. WILLIAM GUY.

ડાક્ટર વિલિયમ ગાય.

તમારી અર્ચાનાં જવાબમાં હું મારા પોતાના અનુભવ અને અવલોકનનું પરિણામ જણાઉં છું. આલ્કોહોલવાળો દારૂ એટલા જથ્થામાં લીધો હોય કે જેથી લોહીનું

ફરબું ઉસ્કેરાય તે વિચારના તીક્ષ્ણ વિષયો અર્થે હાનિકર્તા છે, પણ કલ્પનાની કોરોશને તેમ નથી.

મારી પોતા ઉપરની પરીક્ષા પ્રમાણે આપ્તા દિવસમાં મારી ઉમરે (૭૨) ત્રણ ચાર અઠવાડિયાં સુધી એ અથવા વધારે ગ્લાસ પોઈ લીધાથી થતી અસર ને પછી એટલેજ વખત તદન પહરેજ રહેવાથી ફાયદો, એ એને સરખાવતાં કાંઈ દિખીતો ફરક પડતો નથી. જેઓએ તેમના વખતમાં સૌથી ઘણો શ્રમ ખેંચ્યો છે તેમાંના કેટલાક જેમ જૉન હાવર્ડ, વેબ્બલી, અને કૉમેટ તેઓ ૯૯ હફમાં રહેનારા હતા, ત્યારે ખીજા હાથ ઉપર સંખ્ય એલ જૉનસન જે એમીપણે ખાનાર હતા, અને થાકરે જે ઘણો પીતા હતા, તેઓએ પણ ઘણું કામ કર્યું છે.

વીલિયમ. એ. ગાર્ડ.

ફેબ્રુઆરી ૨૫, ૧૮૮૨.

PROFESSOR ERNST HAECKEL (JENA).

પ્રોફેસર એર્નસ્ટ હેકેલ. (જેના.)

માનસિક શ્રમમાં સ્ત્રોંગ કોર્સ મને ઘણી ઉપયોગી માલમ પડી છે. આલ્ફાહૉલ હું ઘણેજ થોડો લઉં છું; કારણ, ઉસ્કેરનાર તરીકે મને તે કાંઈ પણ ઉપયોગનો લાગતો નથી.

ઈ. હેકેલ.

નવેમ્બર ૪, ૧૮૮૨.

MR. PHILIP GILBERT (HAMERTON).

મી૦ ફીલિપ ગીલબર્ટ—(હૅમરટન).

હું લખતી વખતે કદિ કોઈ પણ જાતનો ઉત્તેજક પદાર્થ વાપરતો નથી અને તેનો વપરાસ અતિ અપકારક ગણ્યું અને ખરેખર તેનાં બંધકર પરિણામો મેં જોયાં છે. ન્યારે એક લખનારને સુસ્તી લાગે, ત્યારે તેને માટે સાથી સરસ ઉત્તેજન્ય સાધન તાજી હવા છે. વિકટર હૂગો લખવા અગાઉ સારી ષેઠે તાપણું સળગાવે છે અને પછે બારી ઉંઘાડે છે. ઘણીવાર બહાર ફરી આવ્યાથી અથવા ફક્ત વિકટર હૂગોની યુક્તિ કરવાથી થોડા વખતની સુસ્તી દૂર થઈ જાય અને લાગી છે. હું કાંઈ દારૂની મનાઈ પાળનાર નથી, જોકે ઘણીવાર ઘણા લાંબા કાળ સુધી દારૂથી હું તદન પહરેજ રહ્યો છું; અને તેનો ઉપયોગ બંધ રાખવાથી મને અધિક સાહે લાગ્યું છે. હું બપોરનાં ખાનાં સાથે એલ અને વાળુ સાથે વાઈન (બરગંડી) પીઉં છું પણ ખાનાની વચગાળે ન્યારે ધરમાં અને કામમાં હોઉં, ત્યારે એમાંથી એક પણ કદિ પીતા નથી. મનજાતંત્રસ્થળને કોઈ પણ જાતના ઉત્તેજક પદાર્થથી ઉસ્કેરવા વગર શરીરનું સારી રીતે પોષણ કરવાથી બુદ્ધિના કામ સાથે શરીરમાં પૂરું શક્તિ આવે છે એવો મારો વિચાર છે.

પી. જી. હૅમરટન.

ફેબ્રુઆરી ૧૩, ૧૮૮૨.

MR. THOMAS HARDY.

મી૦ ટૉમસ હાર્ડી.

કલ્પિત કથા લખવામાં આલ્ફાહૉલ મને કોઈ રીતે કદિ સાહ્ય થયો નથી. ધરની બહાર ઘણું ફરતાં અને મુખ્યકરીને ન્યારે યૂરપ ખંડમાં પર્યટન કરતો હોઉં તે વેળા હું

કોઈક વખત એક અથવા બે ગ્લાસ ક્લારેટ કે નરમ, એક પીઉંધું. જર્મન બિયર આવા શ્રમની વેળા ખરેખર ફાએદાકારક જણાય છે, (પણ વાઈન તેમ નથી); અને તે જોડી ઉસ્કેરી મેલવાના ખવાસથી ઉલટું તેમાં સમાયલી ખોરાકવાળી ખાશિયત આપે છે તેને લીધે હોયું જોઈએ. આ સિવાય મે છેલ્લાં બે વર્ષ થયાં કોઈ પણ જાતનો દારૂ પીધો નથી.

ડી. હાર્ડી.

ડિસેમ્બર ૫, ૧૮૮૨.

MR. G. A. HENTI.

મીં ૭, એ. હેન્ટી.

મારા પોતાના દાખલામાં, ઉત્તેજક પદાર્થો સારાં લખાણોને અસ્થિત નારાકારક છે. હું દિવસભરમાં વિદ્યાવૃદ્ધિનું કામ ધણું કરી નાખું છું. હું આઠ વાગતે ઉઠું છું અને સહવારના ત્રણ વાગ્યા આગળ કદાચ જ દીવો ખૂલઉં છું. હું ભોજન સાથે ક્લારેટ અને પાણી પીઉં છું અને ખાના વગર કદિ દારૂને અડકતો નથી. જ્યારે વાઈન અને બિયરના મધ્યમ ઉપયોગને હું ફાયદાકારક ગણું છું (સિવાય જ્યાં બિયર કલેજમાં દરદ પેદા કરે છે તે), ત્યારે સ્પિરિટના વપરાસને સદનતર હાનિકારક ગણું છું અને સ્પિરિટ ઉપરનો કર દસ ઘણો વધેલો જોવાને આડું છે. સ્પિરિટનું પાણી ભેળીને એક ગ્લાસ કાંઈ ઈન્જ ન કરે પણ જો આ તેટલું પીએ છે તે તેમનામાં તેનો માત્રા (ડોઝ) વધારવાની વળણ ધરાવે છે અને તેનું આખર પરિણામ મન તથા તનનો નારા થાય છે.

૭. એ. હેન્ટી.

ફેબ્રુઆરી ૨૨, ૧૮૮૨.

MR. OLIVER WENDEL HOLMES.

મીં ઓલીવર વેનડલ હોમ્સ.

મીં હોમ્સ માગસિક અમ માટે આહ કે કાશી સિવાય ખીજ કોઈ પણ જાતની ચીજથી ઉસ્કેરાયા વગરનું તદન શાંત અને ખુલ્લું બેજું પસંદ કરે છે. નાસ્તો અને ખપોરના ખાનાની વચ્ચે તેની મન શુદ્ધિ સૌથી સરસ તાખામાં રહે છે. તે હમિશાં પાણીથી ચઢિયાતું કોઈ પાન વાપરતો નથી. કોઈ જાતનાં છંદની લાલચો ન હોવાથી તેણે દારૂ વિષે કોઈ નિયમ બાંધી રાખ્યો નથી, પણ જો તે બુદ્ધો થતો જાય છે તેમ દારૂનિષેધ પાળતો જાય છે. મનની મહેનતના વિશામ અંતરમાં કોઈ વખતે સારી રીતે પીવાય તે સિવાય એક તંદુરસ્ત અભ્યાસીને દારૂ કે કોઈ ઉસ્કેરનારી ચીજ ફાએદાકારક છે એવું તે માનતો નથી.

MR. GEORGE JACOB HOLYOAKE.

મીં જોર્જ જેકબ હૉલીઓક.

વિચાર કે મહેનતના કામને માટે ઉસ્કેરનારી ચીજો સારી કે માઠી છે, તે કહેવાને ખનીઆવે એટલી બધી મેં કદિ વાપરી નથી.

૭. જે. હૉલીઓક.

એપ્રિલ ૩, ૧૮૮૨.

SIR J. D. HOOKER, F.R.S.

સર જે. ડી. હુકર. એફ. આર. એસ.

આલ્ફોર્ડલના ઉપયોગ આપદ મને કાંઈ અગત્યનેગ અનુભવ થયો નથી, નહીંતા ખુશીસાથ તે જાહેર કરતે.

જેસ. ડી. હુકર.

ફ્રેબ્રુઅરી ૧૩, ૧૮૮૨.

MR. W. D. HOWELLS.

મી૦ ડબ્લ્યુ. ડી. હૉવેલ્સ.

જે તમે મને મોટા વિચાર આંધનાર અને ઘણા લોકપ્રસિદ્ધ ગ્રંથકર્તાની ટીપમાંથી બહાર રાખ્યા, તે હું મારો અનુભવ ખુશીસાથ જાણાવીશ. હું રાતનાં ભોજન સાથે સાધારણ રીતે પાણી પીઉં છું. જ્યારે હું વાદન લઉં છું, ત્યારે તે માંહે લખાણ નખળું કરેછે અને ખીજી સહવારે માંહે મહેનત કરવાનું બળ કમજોર થાયછે.

ડબ્લ્યુ. ડી. હૉવેલ્સ.

માર્ચ ૨, ૧૮૮૨.

MR. J. P. POULE.

ડાક્ટર. જે. પી. પૂલ.

મારો અનુભવ તમને થોડાજ કામ લાગશે એવો ડર લાગેછે. હું આલ્ફોર્ડલ-વાળા પ્રવાહિત્તમાં હદમાં પીવું છું. તેઓએ મારા મનની મહેનતનાં કામો કમતી કીધાં કે તેમાં મદદ કીધી, તે હું વિચારી શકતો નથી.

જે. પી. પૂલ.

ફ્રેબ્રુઅરી ૧૧, ૧૮૮૨.

THE REV. HENRY LANSDELL.

ધી રેવરન્ડ હેનરી લેન્સડેલ.

૧. તમારી સીડીના જવાબમાં હું કહેવાની રજા લઉં છું કે મેં કદી ખીડી પીધી નથી.

૨. વીસ વરસની ઉંમર થઈતેની આગમ્યથી મેં દારૂનો ત્યાગ કર્યો.

૩. મારી જીંદગીમાં ઈશ્વરકૃપાથી એક દિવસ બિમાર થઈ હું બિચાને પડ્યો નથી.

૪. એવીસ વર્ષની ઉંમર સુધી હું સાત વાગતે ઉઠ્યો હતા અને સતાવીસ વરસની ઉંમર સુધી છ વાગતે, અને ૨૭ પછે પાંચ વાગતે ઉઠ્યો છું.

૫. કેટલાંક વર્ષો થયાં સહવારના ૬ વાગતેથી માહજનાં ૭ વાગા સુધી માનસિક અમમાં રોકાયેલો રહું છું.

૬. તંબાકુ કે આલ્ફોર્ડલની ઉત્તેજક પદાર્થ યોગે મને જરાએ ગરજ લાગતી નથી.

હેનરી લેન્સડેલ.

માર્ચ ૧૩, ૧૮૮૨.

DR. F. R. LEES.

ડાક્ટર. એફ. આર. લીઝ.

સૂટિના ઘણાક ભાગોમાં છેક યૂનાનથી તે પાસિફિક મહાસાગર અને લેન્ડોરના કિનારાથી તે ઉત્તર અમેરિકાના દક્ષિણ દિશાના દેશો સુધી (કદાપિ એટલી બધી કે કોઈ

પણ જીવતા માણસે તેથી વધારે ન કીધી હોય એટલી) મેં મુશાફરી કરીછે, અને ગરમીમાં કે થંડીમાં, મારી ૪૮ વર્ષની દારૂની પહરેજ હાલતથી મને કાંઈએ બચેની કોઈપણ વખતે માલમ પડી નથી. તે વખતના અરસામાં મેં લાગતાગ ધણી રાતો જીવે તરેહવાર બાપદે ઉપર બાધણું કર્યુંછે અને શીલસુશીપર, મિતાહારપર, પ્રાણી-વિદ્યાપર, રાજનીતિશાસ્ત્રપર હજારો વિષયો લખ્યાછે અને ન્યૂઝપેપર, ચોપાનિયામાં ટીકા કર્યાછે, અને એ સિવાય ચોપાનિયાં ને પ્રસ્તુતો છાપ્યાછે. પણ કોઈએ વેળા ઉઠેરવા માટે આ અથવા કાશીથી વધારે જોરાવર ચીજની મને ગરજ પડી નથી. મારો ઇનામનો નિબંધ ૩૨૦) પાનાનો મેં ફક્ત ૨૧ દહાડામાં લખી કાઢાડ્યો હતો.

એફ. આર. લીઝ.

MR. LEONE LEVI, F.S.A., Barrister-at-Law,
PROFESSOR OF THE PRINCIPLES AND PRACTICE OF
COMMERCE AND COMMERCIAL LAW, KING'S COLLEGE, LONDON.

મી૦ લીઓ લેવી. એફ. એસ. એ, બેરીસ્ટર-એટ-લો.

કીંગ્સ કોલેજના પ્રોફેસર.

" મારાં બુદ્ધિશક્તિનાં કામો માટે તંબાકુ, આલ્કોહૉલ, અથવા કોઈપણ ખીજ ઉત્તેજક પદાર્થની મને કદિ ગરજ પડી નથી, એમ કહેવાને મને જરાએ આચ્છી નથી. મેં કોઈપણ આકારમાં તંબાકુ વાપર્યો નથી અને જોકે કોઈકોઈ વેળા ભ્યારે મારી શારીરિક શક્તિ ધણી થાકી ગઈ હોય, ત્યારે મને વાઈન કે એલના એક જ ગ્લાસથી ફાઈવેદા લાગ્યેછે, તોપણ મારા રોજના ભોજન સાથે હું તાજું પાણી સિવાય ખીજું કાંઈ લેતો નથી. આ મારી પોતા ઉપરની અજમાયશ છે અને જોકે મેં ધણી સખત મહેનત (વારે ધડીએ દહાડામાં ૧૬ કલાકનો અમ જેટલી) કરીછે તોય—ધિર આભારથી મેં હમેશાં સૌથી સરસ તંદુરતી ભોગવીછે.

લીઓન લેવી.

PROFESSOR MAGNUS.

પ્રોફેસર મેગનસ.

પહેલાં, આલ્કોહૉલની તંદુરસ્તી ઉપર સાધારણ અસર વિષે એટલું તો સ્પષ્ટ રીતે મુકરર થયુંછે કે ચોક્કસ સ્થિતિમાં તે ધણીજ હાનિકારક થઈ પડેછે. આખાં મનજીવંતુ-સ્થળમાં અવ્યવસ્થા પેદા થાયછે તે કોરાણે રાખી શરીરના ચોક્કસ અવયવોને બગાડનારાં ખીજાં જોખમભરેલાં દરદે છે, જે એકલા આ ઉઠેરનારી વસ્તુના ગેર ઉપયોગથી ઉત્પન્ન થાયછે. કૃતિન્દ્રિયનાં એક જોખમભરેલા રોગને દારૂના ગેર ઉપયોગનું અંધળાપણું સાફ કહેવામાં આવેછે. આ દરદનાં મુખ્યચિન્હો છે કે નજરનું જોર રફતે રફતે ધીમું પડેછે તથા રંગ પારખવાની શક્તિ ઓછી થાયછે. હવે મનની મહેનતનાં કામમાં આલ્કોહૉલ કેવી અસર ધરાવેછે તે વિષે જો મારા પોતાના દાખલામાં થયેલા અવલોકનનું પરિણામ પહેલાં કહેવા દેવો, તો મારે કહેવું જોઈએ કે આલ્કોહૉલ મનના અમમાં મને જરાએ મદદગાર માલમ પડ્યો નથી. મને થોડા બિયરનો ધણી

શોખ છે, પણ જ્યારે કામમાં હોઉં ત્યારે નહીં. મારા વિચારનો ઝરો જ્યારે મેં કાંઈ પીકું ન હોય, ત્યારે વધારે સાફ અને ઝડપથી વહે છે. મગન સ.

ફેબ્રુઆરી ૨૮, ૧૮૮૨.

SIR THEODORE MARTIN, K.C.B.

સર થીઓડોર માર્ટીન, કે. સી. ખી.

વાઈનનો મધ્યમ ઉપયોગ ભેળું કસનારાઓને ફાયદાકારક છે. અને હું માનું છું કે ખોરાક સાથે વાઈન વડે શરીરને મદદ કરવી સાફ છે, જોકે આ રીતથી હમેશાં ભોજન થયું અધિક જમાય છે અને તેથી શરીરના કાર્યોમાં બિગાડ થાય છે. પણ ખરેખર તો મારે અવલોકન કાંઈતેવું સંભાળભરેલું કે મોટા પાયા પર કરેલું નથી કે જેથી તે કીમતી ગણાય.

થીઓડોર માર્ટીન.

ફેબ્રુઆરી ૧૮, ૧૮૮૨.

THE REV. JAMES MARTINEAU, D.D.

રેવરંડ જેમ્સ માર્ટીનો, ડી. ડી.

મારી તંદુરસ્તી અને ખોરાકોની નોંધ ન રાખવાને લીધે મારી યાદદાસ્ત શક્તિથી મને તેથી વધારે ચોક્કસ ખબર હું આપી શકતો નહીં. વાઈન અને મોલ્ટ દારૂનો ૧૮૪૨ થી સાત વર્ષ સુધી મેં ત્યાગ પાળ્યો. એથી મારામાં ઘણો ફેરફાર લાગ્યો નહીં અને મેં હમેશાં તેની અસરો મારી તંદુરસ્તીને અનુકૂળ વિચારી છે. મારી જીંદગીમાં આ વખતના જેટલો અધિક કામ અને ઇતેજારીનો બોજો કોઈપણ કાળે આવી પડ્યો નહતો. પણ ૪૮૪૯ ની વસંતમાં જ્યારે હું જર્મનીમાં મારા કપીલાસાથ રહેતો હતો, ત્યારે હું તંદુરસ્તીની મંદ હાલતમાં આવી પડ્યો, જેથી દાદર કે ઢળણ અહડતાં લોહીનાં ફરવામાં થડક (ફ્લુટરીંગ) માલમ પડતી. ડાક્ટરી સલાહથી આસરે અરધી પાઇન્ટ 'ફ્લારેટ ઓર્ડીનર' લેવાની મેં ટેવ પાડી. હું તદન સાંજે થયો પછી પણ જે મને ફરમાવામાં આવ્યું તેને કેટલાંક વર્ષો સુધી વળગી રહ્યો. આવી ખોરાકોને લીધે થોડો વખત પછે ગાંઠિતના નરમ હૂમલા અને ઉંઘ તથા પાચનશક્તિમાં હરકત થવા લાગ્યાં. ડાક્ટરી સલાહની ઉપરવટ થઈને મેં દારૂથી પહેરેજ રહેવાની મારી આગળી પ્રકૃતિ, જેનામાં મને હજી વિશ્વાસ હતો તે, પાછી અખિતયાર કરી. હું ધારું છું કે ૧૨ થી ૧૫ વર્ષ સુધી મેં એ નિયમ પાળ્યો. આ વખતમાં દેખીતી રીતે ગોતવાની સઘળી વળણમાંથી હું મુક્ત થયો, મારી અડચણ વગરની ઉંઘ અને જૂપ મેં પાછી મેળવી, અને જુઠાપણ છતાં (હું હાલ ૭૭ વર્ષનો છું) માનસિક શ્રમની શક્તિ ટકાવી રાખી છે, દેખીતો ફરક એટલો જ કે જીવાણીનાં દિવસો કરતાં હાલમાં એક કામ પાછળ જરાક વધારે વિલંબ લાગે છે.

જોકે કસરત વિનાની એક ગમ એસી રહેવાની વિદ્યાભિલાષીની જીંદગી સ્નાયુનું જોર જળવવામાં અનુકૂળ નથી, તોપણ હજી હું કેનેગોર્મ પાહાડની શિખર ઉપર ખૂશી સાથ ચઢી જઈ છું. મારે એટલું વિશેષ જણાવવું છે કે દારૂ છોડવાનો એકાએક ફેરફાર કસ્યાની મને શરીર કે મન પર જરાએ અસર થઈ નથી.

જેમ્સ માર્ટીનો.

ડિસેમ્બર ૧, ૧૮૮૨.

REV. JOHN E. B. MAYOR, M. A.

FELLOW OF ST. JOHN'S COLLEGE AND PROFESSOR OF LATIN IN THE
UNIVERSITY OF CAMBRIDGE.

રેવરંડ જૉન ઇ. બી. મેયર એમ. એ.

સેન્ટ જૉન કોલેજના રેલો અને કેમ્પીજની યુનિવર્સિટીમાં
લેટીનના પ્રોફેસર.

આલ્કોહૉલને મારી હૃદયમાં બે વર્ષ કરતાં વધારે હું અડક્યો નથી. હું કોઈ પણ જાતના ઓરાકપર રહી શકું છું અને મારી ખાત્રી છે કે બ્યારથી હું કુળકુળાદિ અને આશુજને વળગી રહ્યો છું, ત્યારથી મારી હૃદયી ધણી સારી રહી છે.

જૉન ઇ. બી. મેયર.

માર્ચ ૨, ૧૮૮૨.

DR. HENRY MAUDSLEY.

ડાક્ટર હેન્રી મૉડસ્લી.

એક માણસ જે સારી તંદુરસ્તી ધરાવતો હોય તેને આલ્કોહૉલ અથવા તંબાકુ જરૂરથી અવશ્યનો કે ફાયદાકારક હું વિચારતો નથી; અને આવા પુરૂષને સખત અને ઉત્તમ માનસિક અથવા શારીરિક શ્રમમાં આ બેમાંથી એક પદાર્થની કાંઈ જરૂર મીલમ પડતી હોય, તો મારા મત પ્રમાણે તે તદનજ કાલ્પનિક છે. તે વગર તે ખાત્રીથી વધારે મજબૂત અને અધિક સંગીન કામ કરશે. અલબત્ત હું એક તંદુરસ્ત પુરૂષને માટે બોલું છું; પણ એક માણસ તંદુરસ્તીમાં નહોય, ત્યારે તેનો વપરાસ બરોબર રીતે અને વખતે વખત કોઈપણ ખીજ દવા આપણે વાપરીએ છીએ તેમ કરી શકાય.

હેન્રી મૉડસ્લી.

ફેબ્રુઆરી ૧૩, ૧૮૮૨.

THE ABBÉ MOIGNO.

અંબે મૉઈનો.

વિદ્યાવૃદ્ધિ અર્થે સૌથી ઉત્તમ હાલતના સંબંધમાં તમારી નીખાલસ તપાસમાં મને યાદ કચ્ચો, તેથી હું ઉપકાર માનું છું. હું પોતાને એક દાખલા તરીકે આપી શકતો નથી. કારણ મારી દેહ ખાસ રીતની છે, છતાં મારો અનુભવ ખીજાઓને કાંઈક ઉપયોગી થઈ પડશે. મોટાં અને નાધળાં મળીને મેં ૧૫૦ ગ્રંથ છપાવ્યાં છે. હું કદાચજ લખવાની ટેવલ છોડું છું. હું કદિ ખાધા પછે પણ પગે ફરવાની કસરત કે રમુજ લેતો નથી. અને તોપણ કાંઈ માથાનું દરદ, કબજીયત કે ગૂરડાના મરજથી મને ખમડું પડ્યું નથી. લખવામાં કે મનના વિચાર મોકળા થવાયોગે કોઈપણ વેળા કાફી, આલ્કોહૉલ, તંબાકુ વગેરે ઉશ્કેરનારા પદાર્થોની મારે મદદ લેવી પડી નથી. તેથી ઉલટું ઉશ્કેરનારી વસ્તુઓ મારી દેહ પ્રત્યે ભેજમાં અસ્વભાવિક હરકત કરે છે જે ભેજના નિયમિત અને ઝડપવાળાં કાર્યને વિપરીત છે. મારી 'લેટીન ફોર ઓલ' નામની ચોપડીમાં બતાવેલી રીત પ્રમાણે હું બાર પારખી ભાષાઓ શીખ્યો, એટલે કે ૧૫૦૦ થી ૧૮૦૦ મૂળ શબ્દોનો કોઠો તૈયાર કરી તેમને સ્મરણવિધાના કાનુનોની રીતે મનમાં

કોતરી રાખ્યાં. આ રીતે હું આસરે ૪૧૫૦૦ શબ્દો શીખ્યો કે જેનો અર્થ ધણુંકરીને શબ્દ સાથે કાંઈ સંબંધ ધરાવતો નથી. તેમજ ૧૦૦૦૦ થી ૧૨૦૦૦ તવારીખની વીગત તેમની ચોક્કસ તારીખ સાથે યાદ કરી. આ સધળું મારા મનમાં એકજ વેળાએ પચી રહેલું હતું, અને કોઈ શબ્દનો અર્થ કે વિગતની તારીખ જ્યારે મરજી પડે, ત્યારે કહી શકતો. કોઈપણ મને પૂછે કે ઇંગ્લંડનો પચીસમો રાજ કોણ હતો, તો હું મારા ભેજમાં જોઈકે તે એડવર્ડ પ્લેન્ટેજનેત ઉપનામવાળો હતો, જે ૧૧૫૪ માં ગાદીએ બેઠો. બાષાવિજ્ઞાન તત્ત્વ કે કાળનિર્ણય વિદ્યાનો હું મારા વખતનો ઘણોજ અજબ પુરૂષ હતો અને ફ્રાન્સિસ આરગો મને મશ્કરીમાં પિરામ ગણી બાળી મુકવાની ધમકી આપતો. પણ જ્યારે મેં બીડી બીવા ને તપખીર સ્વંગવાની ટેવ કુસંગથી પાછી પકડી, ત્યારે મારી યાદશક્તિ આઘી થઈ ગઈ અને તે છોડી દીધી કે પાછી તાજી થઈ શકી. મારી સતીમાં સૌથી વધારે પરિશ્રમ લેનાર પુરૂષ તરીકે મને ગણવામાં કોઈપણ વાંધો લેશે નહીં.

જુલાઈ ૨૦, ૧૮૮૨.

એ. એ. મોરિસન.

આ ગૃહસ્થે તેની જીંદગીમાં તપખીરની ટેવ ઘણી વેળા પાડીને છોડી દીધી તેમાં તેને અનુભવ મેળવ્યો કે તપખીર બધા આખખોરા અથવા બોખાર ભેજમાં ખેંચી સ્મરણશક્તિનો હળવે હળવે કરી બિલકૂલ નાશ કરે છે.

REV. J. MORRISON, D. D.

PRINCIPAL OF THE EVANGELICAL UNION COLLEGE.

રેવરન્ડ જે. મોરિસન, ડી. ડી..

ઈવેનજેલીકલ કોલેજના પ્રિન્સિપોલ.

મારાં કામને માટે મને આલેક્ષાન્ડ્રોલનો વપરાસ સદનતર ત્યાગ કરવાની અવશ્યક જરૂર માલમ પડી છે.

જે. મોરિસન.

મે ૧૩, ૧૮૮૨.

DR. J. A. H. MURRAY.

EX.—PRESIDENT OF THE PHILOLOGICAL SOCIETY AND EDITOR OF ITS
ENGLISH ETYMOLOGICAL AND HISTORICAL DICTIONARY.

ડાક્ટર જે. એ. એચ. મરે.

શાંદિલોલોજીકલ સોસાયટીનો એક્ઝ-પ્રેસિડન્ટ અને ઈંગ્લિશ તવા-
રિખ તથા શબ્દવ્યુત્પત્તિ વિદ્યાના કોશના અધિપતિ.

હું કોઈપણ જાતના ઉત્તેજક સ્તિમ્બુલંતસ વાપરતો નથી અને વાપરવો પડે, તો હું દલગીર થયા વગર રહીશ નહીં. હું વિચારતો કે હવે તો બધા લોકમાં સામાન્યરીતે કપૂલ થઈ ચૂકું હશે કે માણસને જેમ વધારે કામ કરવું પડે તેમ તે મગજને થાકું કેરી કરે તો સાહે, પણ આલેક્ષાન્ડ્રોલ વાપરવાનો અપ્પતરો મેં કદી કસ્યો નથી અને તેમ કરી શકતો નથી, માટે સરખામણી કરવા હું અજમાયશ રજૂ કરી શકતો નથી.

જે. એ. એચ. મરે.

માર્ચ ૨, ૧૮૮૨.

MR. D. CHRISTIE MURRAY.

મીં ડી. ક્રીસ્ટી મરે.

આલ્કોહૉલવાળા પ્રવાહિએ અલખતાં મગજ તેમ શરીરને ઉસ્કેરનારા છે. અને ધડીબરજ મને ઉપયોગી માલમ પડ્યાં છે. પણ સર્વ કોઈ જાણે છે કે ઉસ્કેરનારી સીજેની પાછી પ્રતિક્રિયા થાય છે અને આટલું ઘણું ખર્ચ ચોક્કસ છે કે છેલ્લે માણસમાં તે કાંઈ મૂકે છે તે કરતાં અધિક તેનામાંથી કાઢી જાય છે. અસાધારણ દબાણ વેળા તેમનો ઉપયોગ કરી શકાય છે; પણ તેમનો હમેશાનો ઉપયોગ બુદ્ધિશક્તિને ડોહોળી નાખે છે અને જે માણસ તેમને આધારે કામ કરે છે તેની છેલ્લી સ્થિતિ તેની પહેલી હાલત કરતાં ખરાબ છે.

ડીં ક્રીસ્ટી મરે.

એપ્રિલ ૧૭, ૧૮૮૨.

PROFESSOR NEWMAN.

પ્રોફેસર ન્યૂમન.

મારા છોડપણમાં મેં જોયું કે મારી નાંધલી બહેનોને વાઈનનાં થાડાંક ટીપાંથી ખાંસી અને થુક આવતી અને મારી જીભ અને ગળાંમાં વાઈનની ગરમી નુકસાન-કારક હતી. બિયર, એલ, અને પોર્ટરનો કડવાસ મને બાવ્યો નહીં. પોર્ટર તો ખાસ કરીને મને સ્વેગ ચઢે એવો હતો. મેં કુમલી વયમાં જ જીવાનો ઉપર વાઈનની ડુટ અસર જોઈ અને વિદ્યાલયનાં છાકટપણાંના હેવાલથી હું ડરી ગયો હતો. આ કારણથી તેમ વળી કરકસરને લીધે સલામતીએ પીતી વખતે ગ્લાસની અંદર પાણીમાં સહજ રંગ માલમ થાય એટલાથી વધારે હું કદિ વાઈન પીનારો થયો નથી. વાઈનની ગરજ માટે મને કદિ સ્વપ્ન એ આવ્યું નથી, જોકે વારે ધડીએ ડાક્ટરોએ મને પૂર્વકાળમાં પીવા ફરમાવ્યો હતો. ડાક્ટરોના મતને કોરે રાખવાની તે વખતે હવડાંનાં જેવી શક્તિ ન હોવાથી—કે જે તેમના ફેરફાર અને મૂરખાઈની અજમાયશો મને શીખવ્યું છે—હું થોડાક વાર શર્ણે આજ્ઞાતો; પણ જલદીજ મારાં પાણીનાં ગ્લાસ ઉપર પાછો આવતો અને પોતાની દેહપરથી કોઈ પણ વખતે વાઈનથી કાંઈ ફાયદો થયો હોય, એમ માનવાને મને કદિ કારણ મળ્યું નથી. ૧૮૬૦—૬૧ માં પેરીસવાળા અખતરાએ એ શાખિત કર્યું કે આલ્કોહૉલ પાચનનો અટકાવ કરે છે, ત્યારથીજ હું દારૂનો ત્યાગી બન્યો છું. દારૂ ઉપર પોતાનો પ્યાર કે તેની મનાઈ ફરમાવવાથી ધરાક ખોઈદેવાની બિહક એ ડાક્ટરોનું દારૂની તરફમાં સધળી ગડબડ કરવાનું ખર્ચ કારણ છે, એમ મને સ્પષ્ટ લાગે છે. હું દલગીર છું કે દ્રાક્ષ જેવું ઉમદા ફળ વાઈન માટે ખુદાર થાય. એજ ટીકા જવ, સુફ્રી દ્રાક્ષ, ખજૂર માટે છે કે જેમાંથી માણસો નિશો અઢાવતાં પાન બનાવે છે.

માર્ચ ૨, ૧૮૮૨.

ફ્રેન્સીસ. દબ્લ્યુ ન્યૂમન.

THE REV. MARK PATTISON, D. D.

રેવરંડ માર્ક પેટીસન.

આલ્કોહૉલ વિષે મારી પોતાની અજમાયશોની વાત બરોબર લખી શકવાને મને ધણે વિલંબ લાગશે તેથી હાલમાં હું એટલું જ કહી શકું છું કે ત્રીસ વરસનો થયો ત્યાં

જ્ઞાતી મેં વાંધન પીવાને ટેવ દાખલ શરૂ કર્યું નહીં. પહેલાં કોઈ વખતે તેની અસર મગજશક્તિને અનુકૂલ થતી, પણ હમેશા તેટલીજ નબળાઈવાળી પ્રતિક્રિયા પાછળથી થતી. ૫૭ ની ઉંમરે મને વાંધન સદનતર મૂકી દેવો પડ્યો હતો. મને એમ કરવાથી ઘણા સામાન્ય ફાયદા થયા અને મનની અવગતતામાં કાંઈ ગેરફાયદો નહીં જોયો. હું હાલ ૬૮ વરસનો છું અને કલારેટનું એક ગ્લાસ દર ત્રણ દહાડે કે તેથી એાછે લઉં છું. આ દવા કાંઈ પ્રત્યક્ષ અસર જોળું ઉપર લાગતી કરતી નથી; પણ મને એવો વહેમ છે, કે તે પછે હું ઠીક ઉંઘું છું. અને મગજને પાછું તર કરવામાં ઉંઘ સૌથી ઉત્તમ હું વિચારું છું. સ્પિરિટ મેં કદિ પીધાજ નથી.

માર્ક પેતીસન.

માર્ચ ૧૬, ૧૮૮૨.

MR. JAMES PAYN.

મીંગ્ઝેમ્સ પેન.

હું ઘણાજ થોડો દારૂ પીઉં છું—નરમ ક્લારેટ કે કોઈ વખત શેમ્પેન—પણ દારૂથી મારાં લખાણ ઉપર શું અસર થાય છે, તે હું જાણતો નથી.

જેમ્સ પેન.

MR. EIZAK PITMAN.

AUTHOR OF "FONOGRAPH OR FONETIK SHORTHAND" AND

ORIGINATOR OF THE SPELLING REFORM.

મીંગ્ઝેમ્સ પીતમન.

ઉચ્ચાર ને કાપાથી લખવાની કળાનો શોધક.

હું લગભગ મારી આખી જીંદગી તુલીંગ આલ્ફોર્ડલેનો ઉપવાસી રહ્યો છું એટલામાટે તેના ઉપયોગ વિષે કાંઈ પણ અજમાયશથી કહી શકતો નથી, સિવાય ૧૮૩૮ માં અજરણથી હું હેરાન હતો, ત્યારે મને ટૉનીક તરીકે દિવસમાં એક ગ્લાસ વાંધન પીવાની ભલામણ કરવામાં આવી હતી. એક કે બે વર્ષ જ્ઞાતી ડાકટરના આ ફરમાનને તાબે રહ્યા પછી અને તેથી કાંઈજ આરામ ન થવાથી મેં વાંધન અને માંસ-હારી વર્ગનાં ખાન્ડીનો ઉપયોગ છોડી દીધો. મારું અજરણ છુટ્યું તે પાછું કદિ મારી મુલાકાતે આવ્યું નથી. હું હમણાં ૭૦ વરસને કિનારે છું. હું જીંદગી અને મહેનતમાં અતિ જોજ મેળવું છું અને દિવસના શ્રમ અને રાત્રે આરામ આવતી ઉંઘ આણવા મારા ઘર આગળથી એક માઈલ લાંબે ચાલી આવવા ઉપરાંત ખીજા કશાની હાજત રાખતો નથી. રાત્રે દસ વાગતે જૂંડું અને સવારમાં છ વાગતે લખવાની જેજ આગળ જવું એવી અસલથી ચાહું રાખેલી ટેવ હજી જરૂરી છે. આસરે ત્રણ વર્ષ આગળ મેં રાતનાં ખાંનાં પછે અરધો કલાક વિસામો લેવાની રીત દાખલ કરી. મિલ્ટન કહે છે, તેમ મુખ્ય ખાના પછે શરીરને આશાએસ આપવી એ ઠીક છે. ઉનાળામાં દરિયા તરફનાં મથકોમાં હવામાટે જઈ રહેવાનો જો રવાજ છે, તેથી ૫૦ વર્ષની ઉંમરનો થયો ત્યાં જ્ઞાતી હું દૂર રહ્યો છું.

આઈઝેક પીતમન.

માર્ચ ૨૫, ૧૮૮૨.

M. GASTON PLANTE.

માંશિય ગાસ્તાં પ્લાન્તે.

મારે ખુલ્લે ખુલ્લું કહેવું જોઈએ કે દારૂમાં કાંઈ પણ ફાયદાકારક અસર મને માલમ પડી નથી. આ ખરૂં છે કે મેં એનો ઘણો ઉપયોગ કર્યો નથી. મેં એના સ્પિરિટ જોવાકે ખાન્ડી કદિ લીધો નથી પણ માત્ર નરમ વાઈન લીધો છે. મારી આરોગ્યતાને મજબૂત કરવાની તજવીજમાં થોડાક ખોરડો વાઈન લેવાંની મને કોઈવાર ફરજ પડી છે પણ તેથી મગજના અમને સહેલ થયું હોય એવું મને લાગ્યું નથી. આરોગ્યતાના વિચારથી સારો ખોડો વાઈન તેમાં સમાયલા લોખંડને લીધે પસંદ કર્યો હતો પણ મને એવું લાગ્યું કે વાઈન માંહેલા આલ્કોહોલે બેજન અને તંતુઓને હદ બહાર ઉત્કેરી, ઉંઘ ઉડાડી દીધી, અને આંકડીઓ આણી. આખરે મેં વાઈનમાં પાણી ભેળી પીવાનું શીધું અને તેપણ ઘણા જ થોડો લઉં છું.

ગાસ્તાં પ્લાન્તે.

PROFESSOR GEORGE RAWLINSON.

પ્રોફેસર જ્યોર્જ રૉલીનસન.

„ જોકે મને નહીં લાગતું કે તમારી ચર્ચાની ધોરણથી અગત જોગ પરિણામ નિષ્કર્ષ, તોપણ એ બાબદ, મારાથી અને તેટલો ખૂલાસો તમારે વાસ્તે હાજર છે. મને રોજ મધ્યમ જેટલો બિયર કે વાઈન બચપણથી ઉધરતાં આપવામાં આવ્યો હતો અને તે રીત ચાલુ રહી છે. મારો બિયર બંધ કરી તે બદલ મને સોડા સાથે જરા ખાન્ડી કે વિહસ્કિ લેવાની ભલામણ કરવામાં આવી છે. દારૂ છોડી દેવાથી ઘણું કરી મને નુકસાન થશે એવી ડાકટરી સલાહને લીધે મેં કોઈ પણ કાળે તે છોડવાનો અપ્પતરો કર્યો નથી. એટલામાટે તેમ કરવાથી મારા મગજ અને કામની શક્તિ ઉપર કેવી અસર થાય તે કહેવાને હું અશક્ત છું.

જ્યોર્જ રૉલીનસન.

માર્ચ ૨૮, ૧૮૮૨

DR. W. H. RUSSELL.

ડૉ૦ દબ્લ્યુ. એચ. રસલ.

જે બાબદ તમે લખો છો તે વિષે હું કોઈ પણ રીતે ઘણા ચોક્કસ વિચારો આપી શકતો નહીં. પણ હું કહી શકું છું કે મેં ખાન્ડી અને વાઈન વર્ષો સુધી લીધો છે, અને જોકે હું એમ તો આત્રીથી કહી શકું જ નહીં કે તેમના વગર મારી તેવી જ સારી પ્રકૃતિ નહિ રહેતે, તોય મારા કામમાં બેઠૂંથી મુખ્ય તંબાકુથી મને આરામ અને ટેકા જેવું લાગ્યું છે. તોપણ દક્ષિણ આફ્રિકામાં છેલ્લી મુસાફરી વેળા કેટલોક સમય અમને વાઈન કે સ્પિરિટ મળ્યો નહતો, ત્યારે હું ઘણા સારીપડે હતો. ઋતુ પણ દારૂની ચળ ઉપર ઘણી અસર કરે છે અને જે પુરૂષો ઇંગ્લંડમાં કદિ દારૂ પીતા નથી તેઓ હિંદુસ્થાનમાં પુષ્કળ ‘પેગ’નો ઉપભોગ કરે છે. પૂર્વ કાળની તવારીખથી અનુમાન કરી શકાય છે કે વાઈનનો મધ્યમ ઉપયોગ કોઈ પણ રીતે ઘણી ચઢિયાતા પ્રકારની મગજશક્તિ અને શરીરબળને અપકારક હતો નહીં. પીરમાર્ક અને ચોલ્ટેકે કાંઈ દારૂના ત્યાગી નથી. હું એવું ધારું છું કે જે બેજનું હાલકી પ્રતની રચનાનું છે તેપર ઉત્તેજક પદાર્થો (સ્તિમ્યુલેન્સ) ઘણુંકરી

નુકસાનકારક અસર કરેછે, જ્યાં તેના ઉપયોગ ખીજા હલકા છદોપર નાખેછે કે જે પર સ્વસત્તાકે બુદ્ધિનો અધિકાર ચાલતો નથી. એટલામાટે હું કાયદાને વચ્ચે નાખવા માટેના હિમાયતના પક્ષમાં છું અને “પરમીસિવ ખીજ” ને ટેકા આપવાનું ઘણુંકરીને પસંદ રાખુંછું.

૬૫૯૫. એચ. રસલ.

ફેબ્રુઆરી ૨૩, ૧૮૮૨.

KESHUB CHUNDER SEN.

કેશબ ચંદર સેન.

તમે જે પ્રશ્નનો ખુલાસો માથે લીધોછે તે ખરેખર અતિ અવશ્યનો તેમ હિત-કારક છે; તથા વિદ્યા અને નીતિ બેઉના હિતમાં એનો ખુલાસો જે સઘળા કરી શકે તે એમાં મદદ આપવી જોઈએ. આ બાબદ માં મત પૂછવાનું માન આપ્યુંછે માટે ઉપકારી થયોછું. દારૂના ત્યાગી તરીકે હું નિરોધ લાવતા પાન અને ઉત્તેજકોથી તદન પરહેજ રહુંછું અને તેમના ઉપયોગ ખીજામાં તોડી પાડુંછું. છોટપણથી હવડાં સ્ત્રી—હું હાલ ૪૪ વર્ષનો છું—મેં કદિ દારૂ પીવાની ટેવ રાખી નથી અને આવી ટેવ આરોગ્યતાને જરૂરની કે મગજના શ્રમમાં મદદગાર છે એવું મને કદિ સ્પષ્ટ નથી. માં ૬૬ મત છે કે માયાને કે હાથને ઉત્તેજકો (સ્તિમ્યુલેન્સ) નાં ઉપયોગથી જરાએ વિરોધ શક્તિ મળતી નથી.

કેશબ ચંદર સેન.

જુલાઈ ૨૯, ૧૮૮૨.

MR. W. SPOTTISWOODE, D. C. L., LL.D.,

PRESIDENT OF THE ROYAL SOCIETY.

મી. સ્પોટીસવુડ, ડી. સી. એલ.

રોયલ સોસાયટીના પ્રમુખ.

તમારી ચર્ચાના જવાબમાં હું જણાવવાની રજા લઉંછું કે મેં વાઈન પાના સાથે વાપર્યોછે અને તે ઘણાજ મધ્યમપણે. મનની મહેનત ઉપર આવી રીતે લીધેલા વાઈનની કાંઈ નોંધવાજોગ અસર મને કદિ માલમ પડી નથી અને કાંઈ હોય તો ઘણી નજીવી હશે.

૬૫૯૫. સ્પોટીસવુડ.

DR. C. W. SIEMENS, D. C. L., F. R. S.

ડા. સી. ૬૫૯૫. સીમેન્સ, ડી. સી. એલ., એફ. આર. એસ.

મારી અજમાયશ દારૂ ને તંબાકુના ઘણાજ મધ્યમ ઉપયોગની છે. ઘણા થોડા આલ્કોહૉલ સાધારણ કૃતિમાં માનસિક સ્થિતિ મંદ કરતો માલમ નથી પડતો; પણ મને એમ લાગેછે (જોકે તેનો ઉપયોગ મેં છૂટથી કદિ કરીધો નથી) કે દારૂ વગર હું ઘણા સારી રીતે રહી શકુંછું અને હું હવે તેને થોડો થોડો કરીને ઘટાડતો ચાલ્યોછું. તોય પણ ચોક્કસ સ્થિતિમાં મન અને શરીરને ચાલાકી અને પૂર જોરની હાલતમાં ચૂકવાની આલ્કોહૉલ કાયદાકારક અસર કરેછે, એમ મને લાગેછે.

સી. ૬૫૯૫. સીમેન્સ.

ડિસેમ્બર ૪, ૧૮૮૨.

M. JULES SIMON.

માંશિય જુસ સીમો.

વીસ વર્ષ આગળ મને મજૂરિયાત વર્ગના લોકની સ્થિતિનો અભ્યાસ કરવાને અવસર હતો, ત્યારે તેમની આરોગ્યતા અને નીતિ ઉપર જલદ દારૂના ઉપયોગથી થતી હાનિનું અવલોકન મને મળ્યું. મારા અભ્યાસનો સૌથી દુઃખદાયક સાર એ નીકળ્યો કે જ્યારે કેટલાકો મોજને ખાતર દારૂનો ગેરઉપયોગ કરતા ત્યારે ખીજાઓ પૂરતો ખોરાક મેળવવાના સાંસાં પડ્યાથી થોડો ખાન્ડી પી તેમની જામની તૃપ્તિ ઝૂંઝી કરવાનું સાધન લેતા.

જુસ સીમો.

માર્ચ ૮, ૧૮૮૨.

PROFESSOR SKEAT.

પ્રોફેસર સ્કેટ.

આલ્કોહૉલ ને તંબાકુથી ફાયદા થાય એ વિષે કોઈ સામાન્ય સિદ્ધાંત નથી એવું માફ મત છે. મારા પોતા વિષે મારી અજમાયશ એવી છે કે જેમ થોડા ઉત્તેજક (સ્તિમ્બુલંત) હું લઉં છું તેમ કીક પડે છે. મેં મારા ફાયદા સાથે બિયર મૂકી દીધા છે અને વાઈન પણ મેં ઘણું ખરું છેડ્યો છે. હું સરાસરી આસરે પાંચ ગ્લાસ કલા-૨૮ એક અઠવાડિયામાં લઉં છું તે પણ ઉપયોગ કરતાં મોજને ખાતર વધારે.

વૉલટર ડબ્લ્યુ. સ્કેટ.

માર્ચ ૧૬, ૧૮૮૨.

M. 'BARTHELEMY ST. HILAIRE.

માંશિય બાર્તેલેમી સેન્ટ હીલેર.

હું દારૂ ને તંબાકુ અને અતિ હાનિકારક માનું છું; કેમકે જોકે ગમે એટલા થોડા ભાગમાં દારૂ લીધો હોય, તો પણ એ ઘણું દરદાનું કારણ છે. મેં પોતે કદિ એનો ઉપયોગ કર્યો નથી. પણ માફી એાળખાણવાળાઓમાં મેં ઘણીજ વાર તેની ઝેરી અસરો થતી જોઈ છે. હું વાઈનને પણ નિરપકારી ગણતો નથી, મુખ્યકરીને તે ઘણું ખરું હમેશા બેજસેજ થયેલો હોય છે, તેથી. મેં ઘણું વર્ષે થયાં, વાસ્તવિક રીતે લગભગ સઘળી જીંદગી ભર—એનો ઉપવાસ ઘણું ફાયદા સાથે રાખ્યો છે. અમારા દેશમાં કોઈ પણ એવા ઉત્તેજકની ગરજ નથી અને મને ઘણું શક છે કે ખીજા કેયે પણ એની વધારે અગત હોય.

બી. સેન્ટ હીલેર.

ફેબ્રુઆરી ૨૪, ૧૮૮૨.

M. TAINÉ.

માંશિય તેન.

હું દલગિર છું કે તમે જે ખબર પૂછો છો તે આપવાને હું અશક્ત છું. મેં એ સવાલનો અભ્યાસ કર્યો નથી અને એવિષે કાંઈ ચોક્કસ મત ધરાવતો નથી. હું એટ-લુંજ કહી શકું છું કે અગત જોગ ઉત્તેજક (સ્તિમ્બુલંત) યોગે મેં કદિ આલ્કોહૉલ કોઈ પણ રૂપમાં વાપર્યો નથી. કાશી મને ઘણી અધિક માફક આવે છે. મારા વિચાર પ્રમાણે આલ્કોહૉલ માત્ર અતિ શરીરશ્મય પછે ઉત્તેજક તરીકે સારો છે અને ત્યારે પણ

ધણુજ થોડા પ્રમાણમાં; પણ આમ વાપરવાની અગત્ય છે. અમ હું વિચારતો નથી. કાંઈક વિનોદ, અને કાંઈક તપત સાથે ઉદ્ધાસ એકજ વખતે એથી થાય છે. એવું સંભવે છે. પણ આ પ્રતની દરેક રીતિ જૂલમી થાય છે અને તમારાં પત્ર સાથે જે ટીકા આવ્યા છે તે ધણુજ વાજબી છે. મારી આસપાસ અને જાણનાં વિદ્યાવૃદ્ધિમંડળમાં એકપણ શાખસ નથી જે તર્કો ચલાવવા કે લખવા માટે જલદ દારૂનો ઉપયોગ કરે છે. ધણુ ખરા સઘળા તેઓના કામની પૂર્વે એક કાશીનું પ્યાલું લે છે. મેં ઇંગ્લેન્ડ વર્તમાનપત્ર લખનારા-એને રોએનની બાટલીની મદદથી રાતના તેમના વિષયો લખતાં જોયા છે. અમારામાં તો દિવસને સમયે વિષયો લખાય છે અને તેટલા કીજે અમારા વર્તમાનપત્ર લખનારાઓને આવા ઉત્તેજક પદાર્થો લેવાની કાંઈ જરૂર નથી.

એમ. તેન.

માર્ચ ૨૮, ૧૮૮૨.

SIR WILLIAM THOMSON, M.A., LL.D., D.C.L., F.R.S.

સર વિલ્યમ ટોમસન, એમ. એ., એલ. એલ. ડી., ડી. સી. એલ., એફ.

આર. એસ.

દારૂથી ગુણુ કે અવગુણુ થાય છે તે સવાલ આરોગ્યતાને લગતો છે. મને એવું લાગે છે કે શ્રદ્ધિવિષયક પ્રયત્નમાં ઉત્તેજક યોગે દારૂ જરાપણ કામનો નથી; પણ પાત્રન-ક્રિયાને નુકસાન ન કરે એટલા થોડા જથામાં નુકસાન કે શાયદા વગર વાપરી શકારો.

વિલિયમ ટોમસન.

ફ્રેબ્રુઆરી ૧૩, ૧૮૮૨.

PROFESSOR TRANTMANN, BONN UNIVERSITY.

પ્રોફેસર ટ્રેન્ટમૅન.

મારાં મગજને ઉત્તેજવા હું કદિ સ્પિરિટનો ઉપયોગ કરતો નથી પણ કોઈ કોઈવાર ધણી સખત મહેનત પછે હું બિયર કે વાઈનનું એક ગ્લાસ પીવું છું અને તેથી તૂરત કરાર લાગે છે.

એમ. ટ્રેન્ટમૅન.

માર્ચ ૧૪, ૧૮૮૨.

MR. G. F. WATTS, R.A.

મી૦ જી. એફ. વૉટ્સ. આર. એ.

વિદ્યામંડળમાં ઉદ્યમ કરનાર તરીકે દારૂ વિષે મારી અજમાયસ અને મત પૂછાવો છે. તેના ઉત્તરની શરૂઆતમાં મારે કહેવું જોઈએ કે “જે કાંઈ એક માણસનો આરાક છે તે બીજાનું ઝેર છે”, એ કહેવતની સત્યતા આપણે ચિંતન (રિફ્લેક્શન) અને અજમાયસથી શીખી શાખવી જોઈએ; બીજું, જે કાંઈ વિશેષ દાખલા પરથી ઉદાપણ સાથે બલામણુ કરી શકાય તે સઘળા માટે ઇચ્છિત બોગ હોવું નથી. વાસ્તવિક રીતે જે બાબદની વિદ્યાબળથી પૂરવારી ન થઈ શકે તે ઉપર દૃઢ મત ચલાવવું એક સરખું અવિચારી અને સાંકડાં દિલનું કામ છે. હું પોતે ડાકટર ફરમાવતો નથી ત્યાં તલગ વાઈન અને બીજી ઉત્તેજક ચીજો (સ્તિમ્યુલેન્સ) નો તદન ત્યાગી છું તેથી તેમના સામે સખત પ્રતિકૂળ વિચાર ધરાઉં છું. વાઈનનો ઉપયોગ માણસને કુદરતી જેવા લાગે છે, જે તે જો ધણી મધ્યમ હદમાં રોકી શકતો હત, તો તેથી કદાચ ઠીકજ થાત; પણ

જલદ દારૂંઓ તો તદ્દન નુકસાનકારક છે એવું અનુમાન કરવાના મારી પાસ સારાં કારણો છે. જેમ વખત જાય છે તેમ નવી હાજતો પૂરી પડવી જોઈએ એ સ્વભાવિક છે અને એરાક તેમનો ગેરઉપયોગ, નહિકે ઉપયોગ, ધાર્મિકારક છે; પણ આપણે સર્વ જાણીએ છીએ કે મનુષ્ય જાતિ છૂટનો ગેર ઉપયોગ કરવાને કેટલી વધારે પ્રવૃત્ત છે. હું એવું માનું છું કે જે લોક હમેશાં મધ્યમ પીનાર ગણાય છે તેઓ પણ તેમને માફક હોય તે કરતાં વધારે વાઈન લે છે.

૭. એફ. વૉલ્સ.

ફેબ્રુઆરી ૧૯, ૧૮૮૨.

PROFESSOR ANDREW WILSON, PH.D., F.R.S.E.

પ્રોફેસર એન્ડ્રુ વિલસન.

જેજી કસનારાની તંદુરસ્તી ઉપર આલ્કોહૉલની અસર વિષે (મુખ્યકરી મારી ઉપર) નો સવાલ કહ્યો છે. મારા પોતા વિષે મને લાગે છે કે વારંવાર ભાષણ કરવાનાં, આગ-ગાડીની મુસાફરીનાં, અને મોડા કલાકો સ્થળી લખવાનાં ભારે કામમાં હું ખાનાં સાથ થોડાક ક્ષણેટ કે બિયર લઉં છું, તો મારો ખોરાક વધારે સહેલથી પચાવી શકું છું. અ-જમાયશથી મારી ખાત્રી થઈ છે કે મારા ક્ષણેટમાં જે થોડા જેટલા આલ્કોહૉલ હું ખાઉં છું તે પાચનક્રિયાનો ખૂબ ઉત્તેજક છે. તંદુરસ્તીની બાબતમાં મારું માથું એ કદિ દુખું નથી. હું ધણુંકરીને અઠવાડિયાનાં ૧૮ કે વધારે ભાષણો આપું છું. અને વારે ઘડીએ દિવસની ભારે રંજ પછે ગામડાંઓમાં ભાષણ માટે મને ૫૦ મૈલ ઉપર મુસાફરી કરવી પડે છે. મારું લખાણ મુખ્ય રાતને સમય થાય છે પણ ૧૨૩ કલાક પછી મારો ખેસવાનો કાયદો નથી. મારું કામ અસાધારણ રીતે ચાલુ જ છે, તોય હું અસાધારણ રીતે તંદુરસ્ત છું.

હું મારાં ખાનાં સાથના ક્ષણેટ કે વાઈનને જેમ ખીજાએ ચાહને એક ખૂબ ઉત્તેજક ગણે છે તેમ ગણું છું. અને તેથી મારી દેહમાં સારી અસર થઈ છે. પણ ખીજાએ એવા પણ હરો કે તેઓ આટલું જ કામ દારૂ વગર કરી શકે. આ બાબતમાં મારી હમેશા એવી જ રીત છે કે કોઈ વાત મૂકર કરવા માટે તેનાં દરએક રૂપો તપાસવાં. હું આટલું જ કહી શકું છું કે હું એક અસાધારણ તંદુરસ્તીનો માણસ છું. વાસ્તવિક જોતાં અસાધારણ સખત કામ કહેવાય એટલું હું કરું છું અને આરોગ્યતા માટે દરેક રીતે સંભાળભરેલા રહું છું અને ખાનાં સાથ મધ્યમ આલ્કોહૉલ મારે માટે મને ઠીક લાગે છે. બ્રિટિશ કે ખીજા જલદ સ્પિરિટો હું કદિ હોઠપર મૂકતો નથી.

એન્ડ્રુ વિલસન.

ફેબ્રુઆરી ૧૪, ૧૮૮૨.

DR. RISDON BENNET.

ડાક્ટર રીઝડન બેનેટ.

મગજના શ્રમવાળા કૃત્યમાં આલ્કોહૉલથી મદદ થતી હોય એવાં થોડા જ હરો એમ હું માનું છું. એથી ઘણકાને વાતચીતમાં ચપરાશી અને હાજર જવાખી આવે છે અથવા તો કલ્પના ઝડપથી ચાલે છે પણ ધંધાદારી માણસોમાં જોઈતી મનની શક્તિને ખરી અને ચાલુ કરતીમાં રાખતી વેળાએ આલ્કોહૉલથી મદદ કરતાં અધિક વખતે હરકત પડે છે.

‘કનતેમપરરી રીબ્યુ’ વોલ્યુમ ૩૪, પા ૩૪૩.

THE REV. STOPFORD A. BROOKE, M.A.

રેવરંડ સ્તોપકર્ડ.

એવું કહેવાએલું છે કે આલોહોલનો મધ્યમ પ્રમાણ કામમાં અધિક ઉચ્ચેરણી અને ચપળતા આપેછે અને જીંદગીને અધિક સુખ અને તેજ આપેછે. દારૂનો ત્યાગી થયા પછી મારી અજમાયશ એથી ઉલટીજ છે. હું વધારે સારી રીતે કામ કરી શકું છું એમ મેં જોયું છે, જે શક્તિએ હું ધરાવું છું તે ઉપર વધારે સારી સત્તા રાખું છું. • જ્યારે મરજી પડે ત્યારે તેમનો ઉપયોગ હું કરી શકું છું. જ્યારે હું તેમને બાલાઉં છું ત્યારે તેઓ જવાબ આપેછે અને તેમને માટે મનોવૃત્તિ થાય તેટલાં મને થાભવાની ગરજ રહેતી નથી. એક સંચામાં સારી રીતે તેલ પૂરું હોય અને ખીજે જોનાં ચક્કરો એવાં હોય કે ન ધારેલે વખતે ફરતાં ચટક્યાં કરે તે એ વચ્ચે જે તકાવત છે તેમ મારી એ પ્રતીતી જીંદગીમાં થયું છે. મારી જીંદગીની મોજ પણ વધી છે. કુદરત, ચોપડી, અને માણસોથી જે આગળ મળતી તે કરતાં હાલમાં વધારે મોજ મળેછે, — જોકે તેમાંથી મળતી આગળી મોજ કાંઈ થોડી નહતી. દરેક માણસ જે ઘણી આગસુ જીંદગી કહોડે તેને મંદપણના હૂમલા થયા કરેછે તે કદાચજ મને ઘેરેછે અને જ્યારે કાંઈ જાંજલથી મંદપણું આવેછે, તો હું આગળ કરતાં ઘણીજ અધિક ઝડપથી તે ઉપર ફાટી શકું છું. ખરી વાત આ છે કે આલોહોલ જોકે ઘણું થોડા જગ્યામાં મેં લીધે અને તેથી જોકે મારી તંદુરસ્તીને નુકસાન કરતો ન લાગ્યો, તોય તે તંદુરસ્તીની જે હાલતમાં સઘળી દુનિયા ખૂરા લાગેછે, તે શારીરિક સમતોલતાની ખારીકીને નુકસાન કરેછે. પોણીનું પાન રાખ્યા પછી ચાથાજાનહિનામાં આવી અજમાયશ થઈ છે અને તે વધારે અચરતી ભર્યું લાગેછે તેનું કારણ કે છેલ્લાં ચાર કે પાંચ વર્ષ લગીનું હું દારૂ ઘણીજ મધ્યમ પીનાર રહ્યો હતો. તોપણ એક માણસની અજમાયશ ખીજને લાગુ પડતી નથી અને જોમાં એક ગ્લાસ રોરી કે પોર્ટથી તંદુરસ્તીનું ધોરણ બદલી જાયછે તેમને માટે મારી અજમાયશ છે. દારૂનો નિષેધ પાણું છું ત્યારથી મને માલમ પડ્યું છે કે તે મારે વાસ્તે ખરે રસ્તો છે. જૂવાનેએ માત્ર પાણી વોજ કામ કરવાનો અખતરો કર્યો. આલોહોલ આસ્તે આસ્તે માણસોની મોટી સંખ્યામાં ભેજાંની ચપળતા નક્કી એમણી કરેછે અને બગોડેછે. તેઓને જે સઘળું કરવું હોય તે ઘણું ઝડપથી કરવાને તેઓ શક્તિવાન થશે, અને આ ઝડપ તેમને ફરસુદ આપશે કે જેની હાલમાં હૃદયહાર મહેનતુ દુનિયામાં આપણે ઘણી ગરજ છે. અને તે ફરસુદ આલોહોલથી સુસ્તીમાં અસ્વભાવિક ચડસને લીધે દિલ તૂટેલા મંદપણમાં અથવા ધોધાટભરી કિંવા આલસુ સોજતમાં ગમાવી નહિ દીધાથી તેનો ઉત્તમ ઉપયોગ થઈ શકશે અને તેવા ઉપયોગથી દિલને વધારે મોટી ખૂશી મળશે. જુદા માણસો જોમાં ફરસુદ મળવી મુશ્કેલ પડેછે અને જોમાં ફરસુદ મેળવેછે, ત્યારે તેનો ઉપ-ભોગ કરી શકતા નથી કારણ કે નાધલાં નાધલાં સંખ્યાબંધ દરદો તેમને પૂરતી તંદુરસ્તી રહેવા દેતાં નથી અથવાતો વધારે ઉછાળા કે વધારે મંદપણમાં રાખેછે તેઓએ તપાસી જોયું જોઈએ—(જોકે તેમ કરવામાં મુશીબત પડશે) કે દારૂ તદન છોડી દેવાથી તેમનાં સઘળાં દરદોમાં ઘટોડા થાયછે કે નહિ અને તેમના શરીરમાં સમાન ભાવ વધારે સારો પાછો આવેછે કે નહીં; કારણ, આલોહોલ સાથનું શરીર એક ચિડિયા

માણસ સાથનું ધર છે કે જે તેમને બરોબર કામ કરવા કે તેમની ફરસુદ ઉલ્લાસથી ભાગવવા દેતું નથી. જો એકે માણસ આલ્કોહોલનું ટીપું પણ લે નહીં, તો દુનિયાનું કામ કે અધિક અને વધારે જલદી થાય અને જીંદગીમાં સુખ અર્ધાં અર્ધ વધી પડે એમ કહેવામાં અતિશયોક્તિ નથી. બેડફર્ડ એપલમાં ભાષણ. જૂલૈ ૨૦, ૧૮૮૨.

DR. KING CHAMBERS,

HONORARY PHYSICIAN TO H. R. H. THE PRINCE OF WALES.

ડાક્ટર કિંગ ચેમ્બર્સ.

પ્રિન્સ ઓફ વેલ્સના ઓનરરી ડાક્ટર.

આલ્કોહોલની શરીર ઉપર થતી અસર મનરાજિતના કાર્યો પોષ્યવવા સાથે ધણી અતલગનો સંબંધ ધરાવે છે. મનજાતંતુસ્થળના સંબંધમાં રહેલાં સઘળાં કૃત્યને આલ્કોહોલ દાખી દેવા, અટકાવા, અને બંધ પાડવાની તાકાત ધરાવે છે. દારૂની અસર માનવીના કોષ/પણુ ખીજ ભાગ ઉપર જેટલી ત્વરિત થાય છે તેટલી જ જલદી આપણા વિચારો ઉપર પણ થાય છે. કોષ/કવાર તે વિચારોને પૂરેપૂરા આપણા કામ્યમાં આણે છે અને દૃઢ રાખે છે, નહિતર કોઈ વખતે તેમને વીખરી નાખે છે કે ગુંચવી મૂકે છે; જે પછે આપણી શક્તિઓ અને તેના કાર્યનો નાશ કરે છે. પહેલી અસર જેવી ધચ્છવા યોગ્ય છે તેવી ખીજ છણવા યોગ્ય છે.

બ્યારે એક માણસ મગજની રગડથી થાકી ગયો હોય છે, ત્યારે મધ્યમ આલ્કોહોલ ખાનાં સાથે લેવાથી શક્તિ આપે છે, શરીરરચનામાં ચાલતી ધાસ અટકાવે છે અને મનજાતંતુઓનું જોર ભોજનનું ધટિત પાચન કરાવવામાં વાપરે છે પણ તે પછી મનને જરૂર કહીને આશાઓ મળવી જોઈએ અને વાસ્તવિક જોતાં આશાઓ લેવાને આપણા નિર્માણ છે તેનો ઉપલી ક્રિયા એક ભાગ છે અથવા તે કૃત્રિમ આશાઓ છે. અમ ચાલુ જ રાખવી અને તેજ વખતે શાંતિજનક પદાર્થ વાપરે એ પ્રતિકૂળ છે. આ ઉપાય માત્ર થાકથી ઉઠતી વેદના યુક્તી કરે છે, અને વધુ કામ ન કરવા માટે સાવચેત કરવા જેમ છે. આલ્કોહોલ વાપરનારા કવિઓની યુક્તિના પ્રકાશ અથવા ઝડપ તેમનાં દારૂથી થયાં એમ કહેવાની રીત છે, તે વિષે મને ધણીજ શક છે. મધ્યમ ડાંસનારાઓની મંડળીમાં પણ દારૂડિયાની વાતો દારૂ નિષેધકોને રસ વગરની અને તેમના ઠઠા મુડદાલ લાગે છે અને તેમના હાસ્યવિનોદનાં ખાલીપણામાં તેમની કેવી યુક્તી અક્ષત જાહેર પડે છે તે અવલોકન કરવામાં જ પેલાને તેની મુખ્ય રમુજ મળે છે. ભોજનો વચમાં આલ્કોહોલ તેની ઉત્તેજક અસર માટે કોઈ વિદ્યા અભ્યાસી વાપરે તો તેનાથી અધિક પ્રાણધાતક ટેવ ખીજ કોઈ નથી. જીવનશક્તિને હરવખત પૂર્ણ જોઈએ તેની માંગણી પૂરી કર્યા વગર તે ધસાતી જાય છે, તેથી છેલ્લે એકદમ અને ધણી વખતે ન સમરી શકે તેમ ભાગી પડે છે.

મેન્-યુઅલ ઓફ દારૂનો અન્ડ રિલ્.

PROFESSOR THOMAS R. FRASER,

EDINBURGH.

પ્રોફેસર ટોમસ આર. ફ્રેઝર.

એડીનબર્ગ.

છાકરા થવાય તેથી એકા પ્રમાણમાં પણ દારૂની ભેજ ઉપર ઉચ્ચેરનારી અસર કરવા સાથે તેનાં કાર્યો બંધ કરવાની અસર દારૂ કરે છે, જેમાં તે ધણીજ ઝડપથી અને

જેરથી ચઢતા પ્રકારની શક્તિઓને સપડાવેછે. તેથી બેજનું કામ સહેલ થતું લાગે પણ તે મૂવલતા તેની આસિયતનો નાશ કરીને મેળવાયછે. એક વર્તમાનપત્રનો અધિપતિ જો કહેશે કે તે બહાર જમવા જાયછે તો તેના મધ્યમ પીધેલા વાહનની અસર ખલાસ થાય એટલો પૂરતો વખત જાય નહીં, ત્યાં સુધી તે આત્રીપૂર્વક કોઈ વિષય લખી શકતો નથી. તેમજ વળી કયા લખનાર જેનું બેજું કલ્પિત વાતોમાં ભમેછે તેપણ તેવોજ અનુભવ જણાવશે.

૫ યુમ એન્ડ એન્યુઅર ઓફ આર્ટિસ્ટીક સ્કિમ્યુલેશન એન્ડ ટેંબેડો ૧૮૮૧.

BISHOP TEMPLE.

બીશપ ટેમ્પલ.

હું ખાતરીથી કહુંછું કે બ્યારથી મેં અમલી પ્રવાહિઓ ત્યાગ કર્યા, ત્યારથી હું જે કાંઈ કહુંછું તેથી થોડી યાક લાગેછે. હું નાનો છેડો હતો ત્યારથીજ ઉદ્યોગી છું. અને તેટલામાટે કેટલું કામ મારાથી બની શકે તે જાણી શકુંછું અને હું પૂરવાર કરી શકુંછું કે જોકે દારૂ છોડવા મને ગમ્યો નહીં, કેમકે તે પિતા ત્યારે મને મોજ મળતી, અને જોકે મને કાંઈતે વધારે પીવાની લાલચ થઈ નથી અને કોઈની માફક એક ગ્લાસ ખસ ન થતાં મને બીજું પીવું જોઈએ એમ નથી; છતાં હું અસ્વચ્છ છું કે હું તે વગર અધિક સારી રીતે રહી શકુંછું. એ વિષે મારા સાંભળવામાં ગમે એવી દલીલો આવે તોપણ આ વાત મારાં ધ્યાનમાંથી કદિ ખસી શકવાની નથી કે બ્યારથી સઘળા અમલી પ્રવાહિઓને મેં ત્યાગ રાખ્યોછે ત્યારથી લખવા, વાંચવા, બોલવા અને કાંઈ પણ કામ પાર ઉતારવાનો શ્રમ હું અતિ સારી રીતથી ઉઠાવી શકુંછું.

તોડેમાં બાપ્સ, સપ્ટેમ્બર ૧૦, ૧૮૮૨.

SIR HENRY THOMPSON, F.R.C.S.,

SURGEON EXTRAORDINARY TO THE KING OF THE BELGIANS.

સર હેનરી ટોમ્સન એફ. આર. સી. એસ.

બેલજીયમના રાજાનો ખાસ સરભ્યન અને યુનિવર્સિટી

કૉલેજ ઓફીટલના સરભ્યન.

કોને દારૂ ન લેવો એ મારે તમને કહેવુંછે અને હાલના વખતમાં એ અતિ અગત્યનું છે. બધામાં વિરોધ બેજનનો શ્રમ ખેંચનારા દારૂ આગળ ટકી શકતા નથી અને તમે જાણો છો કે બેજું કસનારાઓની સંખ્યા હાલમાં વધતી જાયછે અને જેઓ બેજનનો શ્રમ કરનારા નથી તેઓ પાછળ પડતા જાયછે. આ વાત ભવિષ્યના સંબંધમાં નોંધવા યોગ્ય છે. હું જોઉંછું કે જેઓ ઘરમાં પડ્યા રહેછે, જેમની ટેવ ઘેર બેઠા કામ કરવાની છે, જેઓ મજબૂતપુરુષનાનો શ્રમ કરેછે અને જેઓ આકરા સ્વભાવવાળા થાયછે (જેમ એવા પુરૂષો હમેશાં થાયછે; કેમકે યથાસ્થિત રહેવા ધણી સરખી કસરત તેઓ લેતા નથી) તેવા પુરૂષો હું કહુંછું કે હાલના દોડદોડ કરતા જમાનામાં તેમના આપ દાદા કરતાં પોતાનાં બેજન અતિ અધિક ઉત્કેરાયલાં અને ચીઠિયલ કરેછે અને એવા પુરૂષો આર્ટિસ્ટીક સહી શકતા નથી.

અક્ટોબર ફોલમાં બાપ્સ, ફેબ્રુઆરી ૭, ૧૮૮૩.

MR. W. MATHIEU WILLIAMS, F.R.A.S., F.C.S.

મી. ડબ્લ્યુ. મેથ્યુ. વિલ્હ્યમ્સ, એફ. આર. એ. એસ., એફ. સી. એસ.

મેં હવડાંજ એમે મોઈનાવાળા ફકરા અને તે ઉપર કરેલા તમારા ટીકા વાંચ્યાછે. તમારાં બ્યાનને મળતા પ્રયોગ મેં કર્યાછે અને તેને મળતુંજ પરિણામ મેળવ્યુંછે. ભેજાંનાં કામને લગતા હું મારો પોતાનો અનુભવ કહું, તો તે તમારા બોલોમાં લખ્યા ખરોખર છે. એ સિવાય મેં બીજા પ્રયોગ કર્યાછે કે જે આ બાબદ વિષે જેમ્સો એક-પક્ષી જીદ વગર પોતાના ઉપયોગ માટે ખરો માર્ગ શોધતા હોય તેમને ગંભીર થઈ પડશે. મારા ઘણાક વાંચનારા જાણેછે કે હું નાધલો હતો ત્યારથી જખરો પગે મુસાફરી કરનારો છું. હું ઇંગ્લંડ, સ્કોટલંડ, વેલ્સ અને આયર્લેન્ડના મોટા ભાગ ઉપર પગે ફરી વળ્યોછું. ફ્રાન્સ પગે આરપાર બેવાર પસાર કરીછું. સ્વીટ્ઝરલંડ અને ટીરલ પણ બધું ફરી વળ્યોછું. પેરીસથી ચાલતો એક સેલગાહમાં પગ વાટે આલ્પસના લોકપ્રિય મથૂકો જોતો મિલ્હાન અને જેનોઆને રસ્તે ફ્લોરેન્સ, રોમ, નેપલ્સ, અને કેલેબ્રિયા, અને તે પછે મસીનાથી સાઈરેઝ્યુઝ અને તેથી આગળ પૂર્વ ખંડ તરફ ગયાછું. પૂર્વ ખંડમાંની સિવામ્મિ આ મુસાફરી સઘળી પગે કરીછે. બીજા એક વખત વેની-સથી મિલ્હન સુધી અને બીજા નાની ઘણીક મુસાફરીઓ અને નોરવેની વિશેષ પ્રસિદ્ધ ક્રુસાફરી પગે થઈછે. આ મુસાફરીના દરમિયાનમાં જ્યારે મારા નિયમની કવાયતમાં હું ઠીક રહેતો, ત્યારે સરાસરી અઠવાડિયાના ૨૦૦ મૈલના હિસાબે રોજ ચાલતો. તેમાં આલેકઝાંદ્રાના અખતરા મેં એમ કર્યાં કે ૧૫ દિવસ કાંઈ પણ દારૂ વગર પાણી પર રહી રોજના નિયમની મંજૂલ પસાર કરતો અને તે પછી વળી ૧૫ દિવસ જે દેશમાંથી પસાર થતો ત્યાંનો દારૂ ઘણાજ મધ્યમ ભાગમાં વાપરતો. આ પ્રમાણે મેં શ્રીટનનો એમ્લ અને પોર્ટર, બેરિયાન બિયર, ફ્રેન્ચ વાઈનો, ઇટાલિયન વાઈનો, તીરલમાં હંગેરિયન વાઈન, ક્રિસ્ટિયેના એમ્લડ ઇત્યાદિ સંજોગ પ્રમાણે વાપર્યા ; અને બધામાં લગભગ સરખું ફિલ્ક થોડાકજ ફરકસાથનું પરિણામ માલમ પડ્યુંછે. દારૂથી અલબત્ત મને તેની અસર રહે તેટલા વખતની ખુશી લાગતી; પણ પહેલાં અઠવાડિયાં પછી છેલ્લા થોડા મૈલમાં મારા પગો લહડતા અને રસ્તે વાઈનની દુકાન આગળ થોભવા માટે સામાન્ય રીતે લાલચ ખૂબ લાગતી. પણ જ્યારે હું પાણીજ પીતા કે ઉપરાંત કાશી લેતો, ત્યારે મને આવી લાલચ થતી નહીં અને હું ચાલી આવીને તાજે રહેતો અને મંજૂલ પૂરી કરતાં સારાં પગલાં ભરતો અને સાંજની થંડી હવામાં તેવી કસરત ઘણી ખૂશ લાગતી. આવી શારીરિક કસરતનું માપ ચોક્કસ થઈ શકેછે અને આ અખતરાનાં પખવાડિયાંઓની ગણતરી સરખી ઉતારવાની મેં ઘણી સંભાળ રાખીછે.

આનું પરિણામ એ છે કે મનુષ્યરચનાના કોઈ પણ ભાગ પાસે કામ મેળવવું હોય, તો જેમ બને તેમ ચોખ્ખું પાણી સૌથી ઉત્તમ પીણું છે ; બીજાં સઘળાં પિણાં (આહ અને કાશી વગેરે) જીજર બિયર અને બીજા એવા મિતાહારના ઉકાળા બિમારીના સખ્ય સિવાય સઘળાને અવયુલુ કરનારા છે. સંગીનશરીરવાળા પુરુષને ગમે એવી સખત ગરમ રૂઠાંમાં ગમે એટલું થંડું પાણી પીવામાં કાંઈજ ધોસ્તી નથી. એક

પહાડની અધડી ચઢણ ઉપર જતાં ઘણાજ પરસેવ પડતી વેળા મેં ૨૪ પાંદડી જેટલું પાણી પીધું અને તેથી જરાએ અગવડ થઈ નથી. પણ વળી તેથી ઊલટું પહાડના ઝરામાં ધડી ધડી અને ઘણું સરખું તર્પણ કસ્યાથી જે સૂર્યનાં કિરણો ઊંચા પહાડોના દક્ષિણ ઢળાવ ઉપર પાતલ વાયુ માંહેથી છૂટાં જોરામાં રેંકાય છે તેની ભુંજી નાંખતી ગરમી પણ મજાહ સાથે ભોગવવાને શક્તિવાન થયો છું.

હું કાંઈ દારૂનો નિષેધ પાળનાર નથી અને નરમ વાઈનનું બ્લાસ ચાખું છું; પણ તે જેમ આસ્વાવસ્થામાં મીઠાઈ ચુસ્તો તેમજ હમેશા લઉં છું. કોઈ દરદનું બાહાનું કે એવા કોઈ ઢોંગ સર આમ કરતો નથી; પણ કુદરતની મૃતિમાં હું એક ઉતરતો, અપૂર્ણ જેવો, ફરેસ્તાએના ગુણથી વેગળો પ્રાણી, એટલે થોડી જેટલી પણ વિષયી છંદની મોજ કોઈ કોઈવાર ભોગવવાને ખાતર (અને એખા વિષયી છંદ સિવાય) કંઈ પણ ચઢતી મતલબ વગર આમ કરું છું.

આ શાક્તિ એનાં વિવચન કરતાં ગ્રંથકરતા સાર કહે છે:— “એ માંહેલા એકે પણ વિચારશક્તિના કામ માટે આંકોહાલનો ઉપચાર કસ્યો નથી, અને ખુબ એ કે ત્રણ જન ખાસ પ્રસંગો માટે તેના ઉપયોગનો બચાવ કરે છે કે શારીરિક કે માનસિક થાકમાં તાત્કાલિક અસરનો છે.

“આ માંહેલો એક પણ પ્રેરણા (ઇન્સ્પિરેશન) માટે આંકોહાલને ક્રમમાં લેતા નથી. આ મોટી વાત છે અને કોઈ જમાનામાં કવિએ શરાબની તારીફ ગાઈ ગયા, તેથી હાલમાં સુધારો પથરાયેલો દેખાડે છે. કેટલાક સંગીત સાહિત્યના માણસો હજી આંકોહાલવાળા ઉત્તેજક પદાર્થ વડે પોતાને ટેકો આપે છે એ બેરાક ખરું છે અને એમ તે ખુલ્લું જણાવે છે કે લંડન છાપાએમાં સંગીત વિષય લખનારાઓ શૉમ-પેનની આટલીની મદદથી તેમના વિષય લખી શકે છે. જ્યારે નવા વિચાર ઉભા કરનારી શક્તિ થાય છે કે ધ્યાન ભમે છે, ત્યારે જેને થોડા વખતમાં ઘણું લખવું પડે છે તેને ઉસ્કેરનાર પદાર્થ (સ્તિમ્યુલેન્સ) પાસે દોડીને મદદ લેવાની બારે લાલચ થાય છે. પણ બ્લેકી કહે છે કે ‘લીદર રાઇટીંગ’ કે બીજું કોઈ બધું જાતનું લખાણ કોઈ પણ જાતના ઉત્તેજક પદાર્થ (સ્તિમ્યુલન્સ) ની અસર હેઠળ કદું તે રોગિષ્ટ છે અને તેમાંથી સારું ફળ થતું નથી. ‘કન્ટેમ્પોરરી રિવ્યુ’ ના અધિપતિ જણાવે છે કે આ પ્રતિજ્ઞાપૂર્વક અને નિશ્ચયક કહેવારો કે આંકોહાલથી ઉસ્કેરાયેલી અસરમાં સ્વચ્છ બાસવાળું લખાણ કદિ થતું નથી. કલમના કારીગરને પોતાને નુકશાન થાય છે તેમજ તેનાં ઉપબલેલાં કાર્યની જાતિ હલકી બને છે. મી૦ હૅમરતન કહે છે કે લખાણ વેળા સ્તિમ્યુલેન્સના વપરાસથી તેણે ત્રાસદાયક પરિણામો જોયા છે; અને કોઈ પણ જેણે સાહિત્યના મહાન પુરૂષોની તવારીખ વાંચી હશે અથવાતો લંડનમાં સાહિત્ય પછવાડે લાગેલી જીંદગીની કાંઈ અજમાયશ હશે તેને ખબર છે કે જે ખરાબા ઉપર ઘણા જણ અકલાઇને મરે છે, તે મદ્યપાન છે. છાપા લખનારા આંકોહાલમાંથી ગમે એ કાયદા મેળવતા હોય, પણ બીજા લખનારા જેઓએ એની તપાસ કરી છે તેઓ તેની તરફ કાંઈજ બોલતા નથી. મી૦ હૅવેલ્સ મુદલ વાઈન પીતા નથી. કારણ તેથી તેનું કામ અને કામ કરવાની શક્તિ નબળી પડે છે. માર્કેવેનની કલમને વાઈનથી મોટી નડતર થાય છે, નહિકે ઉસ્કેરણી આપે છે. તે કહે છે કે વાઈનનાં માત્ર એક જ બ્લાસ

પછી હું કોઈ કાળે સંતોષ થાય તેવું લખી શક્યો નથી. ડાક્ટર બેન દારૂ અને ચાહેના વર્ગની ચીજોથી બુદ્ધિના કૃત્ય માટે તદ્દન પહેરજ રહેલું આવશ્યક ગણે છે. તે કહે છે કે તેઓ ખોટી ઉચ્ચેરણી પેદા કરે છે કે જે મુશકેલ સિદ્ધિઓમાં એકાગ્ર ચિત્તને અનુસરતી નથી અને સાહિત્ય વધારનાર કે વિદ્યારોધકો જેવા ખીજા કામ કરનારાઓના અનુભવ એને મળતો જ છે.

“પણ કામની વેળા દારૂ વાપરવો તે એક વાત છે અને ખાના સાથે લેવો તે જુદી છે પહેલી તો તદ્દન હાનિકારક છે અને પાછળી માટે સૌથી ઉત્તમ વૈદક સત્તાઓએ વિરૂદ્ધ વિચારો જણાવ્યા છે.

“એક સૌથી વિખ્યાતી પામેલો કથા લખનાર ડાક્ટર બ્રન્ટનને લખી જણાવે છે કે જો તે ઘણો સરખો વાઈન પોતા ઉપર કાંઈ દેખીતી અસર વિના લઈ શકે છે, તોય શરીરનું એક જ્વાસ તેની બુદ્ધિની તીણી ધાર બુઝી કરી મેલે છે. તે ખાનું ને વાઈન લીધા પછી સહેલ અને છટાથી લખી શકે છે, પણ જે કાંઈ તે વખતે લખે છે તે ખીજા સવારે પોતાની જ ટીકામાં ખામી રહીત જણાતું નથી, જેકે અજબ જેવું છે કે લખતી વખતે તેને તે ઘણું ઉત્તમ લાગે છે તોપણ. આંગણાંઓની સ્પર્શશક્તિ તેમ મનની પરીક્ષા કરવાની શક્તિ આછોહોલના વપરાસથી બુઝી બને છે. ડાક્ટર ઓલફ્રેડ કારપેનટર જણાવે છે કે એક પ્રખ્યાત સારંગી વગાડનારને નાટક તખ્તતા પર વગાડવા જતી વેળા એક જ્વાસ વાઈન લેવાને પૂછવામાં આવ્યું, ત્યારે તેણે ઉત્તર વાળ્યો કે હું પાછો ફરીશ ત્યારે લઈશ. આ ઉત્તરથી અચરત થઈ ડાક્ટર કારપેનટરે સવાલ નાખ્યો કે તેનું કામ શરૂ કરવાની આગળને બદલે પાછો ફરવા પછે શું કામ તે પીશે? ત્યારે ઉત્તર દીધો કે જો હું કામ પર જવા આગળ દારૂ લઉં છું, તો મારાં આંગણાંની સ્પર્શશક્તિ બુઝી બને છે અને આ જાતનાં ‘મ્યુઝીક’ માં ઘટતું જરૂર લાવવાને જોઈતી ખારીકી અને માધુર્ય મને લાગતાં નથી, માટે હું દારૂ દૂર કરું છું. હ્યુબર્ત બેનક્રૉફ્ટ કહે છે કે આ ચીજોને અડક-વું જ બચબરેલું છે જેકે કામની આગળ કરતાં પાછળથી તેમને અડકવું થોડું ધાસ્તી બરેલું છે. ઘણા સંજાળવાળો પુરૂષ પણ કોઈ વખત પોતાનું સાવધપણું ખાય છે અને પોતાના રાખેલા કપડાં અધિક પીએ છે. મી. વૉલ્સ કહે છે—આટલી વાત શાખિત થઈ છે કે વળી જે લોક ખરેખર હૃદમાં પીનારા કહેવાય છે તેઓ તેમને માટે ઠીક પડે તે કરતાં હમેશાં વધારે પીએ છે. કેટલું પ્રમાણ દરેક માણસને માટે સાઈ છે તે કોઈ નક્કી કહી શકવાનો નથી.

“૧. એક તંદુરસ્ત વિદ્યાર્થીને આછોહોલ કાંઈ જ ઉપયોગનો નથી.

૨. સૌથી બળવંત વિચાર કરનારા અને સખતમાં સખત મહેનત કરનારા* દારૂને મૂદલ અડકતા નથી.

૩. જેઓએ દારૂ મધ્યમ પણ વાપરી તેમજ તેથી તદ્દન વેગળા રહી તપાસ કરી છે, તેઓને પાછલી રીતથી અધિક તંદુરસ્તી માલમ થઈ છે.

૪. ઘણુંકરી દરેક બેજીનું કસનાર દારૂના પૂર્ણ ત્યાગથી અતિ ઠીક રહે છે.

૫. કૃત્રિમ ઉત્તેજક પદાર્થ (સ્તિમ્બુલંત) વગર સૌથી ગહન ગણુનીઓ કરી શકાય છે અને સૌથી ખોટા પરિશ્રમવાળી બેજીનની મહેનત લેવાઈ શકાય છે.

* ક્રિકેટના સૌથી ઉત્તમ અને પ્રખ્યાત ખેલાડી બી. બ્રેસે કરી દારૂનું લીધું આજ્ઞ નથી.

૬. દારૂની અસરમાં થયેલાં સઘળાં કામ મુડદાલ હોયછે.

૭. બેજાંને ઉત્તેજક કરનારા તદન સ્વચ્છ પદાર્થોમાં બહારની તાજી હવા, ડંડ પાણી, ચાલવાની તથા સવારી અને ખીજી ઘર બહારની કસરતો છે.”

આ તાત્પર્ય કાઠી મીંડ રીડ પોતાના ગ્રંથને સમાપ્ત કરેછે. આ સાર બેકે શારીર-શાસ્ત્રમાં પ્રવીણ પુરૂષોના નથી; પણ મુખ્યકરીને ખીજી વિદ્યાશાસ્ત્રનાં પંડિતોએ પોતા ઉચ્ચ થતી દારૂની અસરોના બ્યાન કરેલાં તે ઉપરથી ઉપજાવ્યાછે, તોય તે હાલના વૈદ્યક શાસ્ત્રની શોધોને મળતો અને ટેકો આપનારો છે. આ મીંડ રીડની મહેનતનું ફળ છે. અહિં આપણે એક વાત આવશ્યક ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ કે મીંડ રીડે જે પ્રખ્યાત પુરૂષોનાં મત મેળવ્યાછે તેમના દેશમાં દારૂ પીવાની રસમ ઘણીજ સાધારણ છે તથા તેમના બાબદાદા થોડો ઘણો પીતા આવેલા મોટેજ આ મત આપનારા પુરૂષોમાંથી થોડાક નરમ જાતના વાઈન વાપરનારા જણાયાછે અને કાંઈદેખીતું નુકસાન ન થયું મોટે તેમને ક્ષાયદાકારક પણ કોઈએ ગણ્યાછે. આ અર્થમાં મત આપનાર સઘળા એક-મતે સ્પિરિટની વિરુદ્ધ સખત બૈલેછે કે જે જલદ સ્પિરિટોજ આપણા દેશના આજ-કાળના જીવાનિયાએને મોઢે ચઢ્યાછે. હવે આપણા દેશમાં જ્યાં ઘણી કોમમાં દારૂ મૂદલ પીવાતો નથી તે કોમના ઘરા અને પ્રવીણ પુરૂષોનાં મતનો સંગ્રહ કર્યાવિના પણ આપણે જાણીએ છીએ કે કોઈ પણ આકારમાં દારૂનાં જરાએ સંગવગર તે પંડિતો સર્વ જાતની વિદ્યાશાસ્ત્ર અને ભણતરનો કેવો મહાભારત બેડાર મુકી ગયાછે. અને આ સિદ્ધ વાત આપણા દેશના લોકને જાહેર કરેછે કે દારૂ મહાભારત કામને મોટે કોઈ પ્રકારે આવશ્યક હોય એ વિચારજ કેવળ જોટો છે.

પુરવણી.

મારા સિવાય અહિના ખીજ ડાકટરો દારૂના ઉપયોગ વિષે શું વિચાર, ધરાવેછે તે જાણવાની આયશથી તેમનાં મત મેળવવા મેં નીચલું લેખ પત્ર ઘડી કાઢી તેમને મોકલી આપ્યું અને વિનવ્યું કે તેઓ તેને અનુસરતા હોય, તો તેપર સહીકરી પોતાનાં વિરોધ અવલોકન કે વિચાર જણાવશે:—

હું મારા અવલોકન અને અજમાયશ ઉપરથી કહું છું કે:—

૧. જલદ દારૂઓનો મધ્યમ ઉપયોગ હમેશા રોગી છે—રાશીર તંદુરસ્ત સ્થિતિમાં હોય, તો પાચનમાં તે કાંઈ ફાયદો કરતો નથી પણ ઉલ્લટી હરકત કરેછે; કેમકે જલદ દારૂઓ જરાજ વેળા જીખની લાગણી વધારેછે, જેથી પાચનનો લાભ થતો નથી પણ પાછળથી તેની પ્રતિક્રિયા જોરાવર થાયછે અને જે દુષ્ટ અસરો ખીજ કારણને લીધે ધૂરવામાં આવેછે તે વારંવાર મધ્યમ પીનારામાં ચાલુ ઉપયોગનાં પરિણામ છે.

૨. અમલી પ્રવાહિઓનો મધ્યમ ઉપયોગ જીવને આનંદ આપવાનો નિર્દોષ ઉપચાર છે—તે સખત ઈંડીમાં ઉપયોગી છે—અથવા મજૂરિયાત માણસોમાં અપૂર્ણ પોષણનો ખદલો વાળેછે—અથવા ભીણી ને ધૂમસવાળી હવામાં કામના છે—અથવા તો પાણીમાં કામ કરવું પડે તેવા લોક માટે—અથવા તો ઉડતા રોગો સામે બચાવ માટે કામના છે—એવી એવી વાતોમાં કાંઈપણ પાયો નથી અને અજમાયશ ઉલટુંજ બતાવી આપેછે એટલામાટે તેમનો ચાલુ ઉપયોગ લોક જેવી આશા રાખેછે તેથી જૂદી અને રોગી અસરો કરેછે.

૩. જલદ દારૂઓનો જથ્થોનો ચાલુ ઉપયોગ સર્વ દરદો ઉપર ઘણીજ કનિષ્ઠ અસર કરેછે.

૪. સઘળા વર્ગમાં સાધારણ ખીજાં તરફ ઉપલાં કારણોને લીધે દારૂ માત્ર અણ-ઘટતો છે: એટલુંજ નહીં, પણ નીતિના વધારા અને ખરી આબાદીની વિરુદ્ધ એટલો જાયછે કે મનુષ્યનાં ખરાં સુખ અને ભલાંનો સૌથી મોટો ધાનવાળનાર તરફિ ગણવો યોગ્ય છે.

આ રીતે ઘોડલાં લેખપત્ર અહીંના ડાકટરો ઉપર મોકલી આપતાં મેં તેમને લખ્યું કે “આજના જ્ઞાનવૃદ્ધિના ફેલાવામાં ડાકટરોને જાણેલા અને સુધરેલા ગણાતા લોકમાં પોતાનો આવાજ માન્ય કરાવવાનો હક છે, તે જોતાં જેઓ એવું કહેછે કે જ્યાં સુધી ડાકટરોનો વર્ગ દારૂ પીનારા સર્વ લોકને આ વિષય ઉપર અજવાળું પાડવામાં બહાર પડે નહીં ત્યાં સુધી તે વિષેના સુધારો વર્ષો સુધી સહેલાઈથી દાખલ કરી શકાશે નહીં તેમની જાણ કીજે આ ચોપડીમાં અહિના ડાકટરોની સહીનું એક લેખપત્ર હું આ ગ્રંથમાં દાખલ કરવા માગું છું. આ પરમાર્થી કામમાં મનુષ્યનાં ભજાં અર્થે મહેનત આપીએ તે ક્ષમા કરવી.”

મારી માંગણી પ્રમાણે હું જોઈને અતિ ખૂશ છું કે ઘણાક ડાક્ટરોએ આ પરોપકારી કામમાં જોડાવા ઉપલું લેખપત્ર સહી કરી મોકલ્યું છે. જેમનાં નામ નીચે પ્રમાણે છે.

ડાક્ટર આત્મારામ પાંડુરંગ, જી. જી. એમ. સી.

„ જમરોટજી દીનરાજ ખંખાતા, એલ. એમ., રસાયનશાસ્ત્ર અને મેડીકલ જ્યુરીસ્ટ્રુદન્સના શિક્ષક.—અમદાવાદ.

„ ભીખાજી જીવાજી દમન્યા, કચ્છ સ્ટેત ડીસ્પેનસરીના ડાક્ટર.

„ ઠાકોરદાસ કીકાભાઈ દલાલ, એલ. એમ. એન્ડ એસ., વઢવાણ સ્ટેટ ડિસ્પેનસરીના ડાક્ટર.

„ વિશામ રામજી ઘોલે, પુના ડીસ્પેનસરીના ડાક્ટર. ઑનરરી એસીસ્ટન્ટ સર્જનનું હીઝ એકમ્પ્લનસીવી વાઈસરૉય ઓફ ઇન્ડયા.

„ જી. એફ. ગોનસાલવીસ, વાંદરા ડિસ્પેનસરીના ડાક્ટર.

„ ભાલચંદ્ર કૃષ્ણ, એલ. એમ., ગાયકવાડના રાજાના છેલ્લા ડાક્ટર.

„ વી. દાયસ, એલ. એમ., એન્ડ એસ.

„ જી. પી. પ્રભાકર, એલ. આર. સી. પી. ઈ.

„ બરજોરજી ફરામજી, જી. જી. એમ. સી.

„ એમ. જી. દેરામુખ, એમ. ડી. એસીસ્ટન્ટ કેમીકલ એનલાઈઝર.

„ એસ. ટી. આલ્મેદા, એલ. આર. સી. પી. ઈ.

„ ફરામજી એદલજી માદન, એલ. એમ. એન્ડ એસ.

„ હો. નં. સેરવાઈ, એલ. એમ. એન્ડ એસ.

„ એદલજી કાવસજી તુકીના, એલ. એમ. એન્ડ એસ.

„ જહાંગીર ખરોદજી દાજી, એલ. એમ. એન્ડ એસ.

„ અરદેશર જમરોદજી ભાજીવાલા, જી. જી. એમ. સી.

„ હોરમસજી રાતમજી મોદી, એલ. એફ. પી. એસ. જી.

„ કૃષ્ણરાવ પી. બુલેલ, એમ. ડી.

„ દોરાબજી હોરમસજી, જી. જી. એમ. સી. કચ્છ ડિસ્પેનસરીનાં છેલ્લા ડા.

„ દીનરા દોરાબજી, એલ. એમ. એન્ડ એસ.

„ પેસતનજી નવરોજી પાવડી, જી. જી. એમ. સી., સાબનભાઈ મહેર-અલ્લી ડીસ્પેનસરીના ડાક્ટર.

„ અરદેશર દાદાભાઈ મોદી, એલ. એમ. એન્ડ એસ.

„ જી. પી. જયકર, એલ. એમ. એન્ડ એસ.

„ ભીખાજી અમરત ઘોલે, જી. જી. એમ. સી. પૂના મેડીકલ સ્કુલમાં એન-તમી અને પ્રીક્ટિયોલોજીના શિક્ષક.

„ નસરવાનજી જહાંગીર લામ, એલ. એમ. માહિમ ડિસ્પેનસરીના ડાક્ટર.

„ એમ. એમ. ડી. સુઝા, (લેખપત્રની પીજી સિવાય બધી કલમો સાથે મળતા છે.)

- „ એ. બોકારો, એલ. એમ. એન્ડ એસ.
 „ કેપશર સોરાબજી એનજીનીયર, વેતરનરી કૉલેજમાં શિક્ષક.
 „ દુ. જી. સખનીસ, એલ. એમ. પુના મેડીકલ સ્કુલમાં કેમીસ્ટ્રી અને મેડીકલ જ્યુરીસ્પ્રુડન્સના શિક્ષક.
 „ ધનજીભાઈ રિસતમજી વાડીઆ, એલ. આર. સી. પી., એમ. આર. સી. એસ. પરેલ ડિસ્પેનસરીના ડાક્ટર.
 „ નસરવાનજી ધનજીભાઈ, કુરલા ડિસ્પેનસરીના ડાક્ટર.
 „ પાંડુરંગ ગોપાલ, જી. જી. એમ. સી.
 „ એ. એફ. ફરનાનદીઝ, એલ. આર. સી. પી. ઈ.
 „ ખી. ઈ. આલીવેરા, એલ. એમ. એન્ડ એસ.
 „ ઈ. ડબ્લ્યુ. ખારયા, એલ. એમ. એન્ડ એસ. ડુંગદરા ઑરપીતલના ડાક્ટર.
 „ દોરાબજી પેસતનજી, જી. જી. એમ. સી., ઑનરરી એસસ્ટન્ટ સરજનન ટુ ધી વાઈસરૉય ગવરનર જનરલ ઑફ ઈન્ડયા. મેડીકલ ઑફીસર ઑફ પારક ડિસ્પેનસરી, સ્વરત.
 „ હસમાયલ જાન મહમદ, એલ. એમ. એન્ડ એસ.
 „ એ. ડી. જોનતી, એમ. ડી.
 „ નાનાભાઈ રિસતમજી ઉમરીગર, એલ. એમ. એન્ડ એસ.
 „ જે. ડબ્લ્યુ. ડબ્લ્યુ. પોઈન્ટઝ, એલ. આર. સી. પી. ઈ.
 „ ખરજોરજી અરદેસર, જી. જી. એમ. સી., થાના ડિસ્પેનસરીના ડાક્ટર.
 „ એ. જી. વીએગાસ, એલ. એમ. એન્ડ એસ.
 „ અન્ના મોરૈથર કુન્ટે, એમ. ડી. ગ્રાંટ કૉલેજમાં ઑનેટમીના શિક્ષક.
 „ સરજન કે. સી. સનજના (ઈન્ડીઅન મેડીકલ સર્વીસ).

૩૧ મનચેરજી ગેરામજી કોહલા, એમ. ડી., સેનીટરી કમીશનર (ગૂજરાત ડિ-સ્ટ્રિક્ટ) ઉપલાં લેખ પત્ર ઉપર સહી આપવા બદલ નીચલી કલમો ઉપર ધ્યાન ખેંચેછે.

૧. મન તથા શરીરની મધ્યમ મેલેનત સાથે એક સામાન્ય સારી અથવા માફક જેવી તંદુરસ્તી ભોગવનાર પુરૂષને જલદ દારૂનો મધ્યમ હદમાં પણ ચાલુ ઉપયોગ જરાએ કરવો કેવળ અનધરૂતો છે.

૨. નબળી હોજરીથી મંદ પડેલી પાચનમાં વાઈન જેવા નરમ ઉત્તેજકના મધ્યમ પ્રમાણથી ફાયદો થાયછે ; પણ તેથી અજીર્ણનાં ખીજાં રૂપ જે કલેજાં અને ખીજાં અવ-યવનાં રોગી કાર્ય સાથે જોડાયલાંછે, તેમાં કોઈપણ ફાયદાકારક પરિણામ આવવું નથી અને કેટલાએક એવા દાખલામાં વાઈનનો મધ્યમ ઉપયોગ પણ નુકસાનકારક છે.

૩. આપણાં લોકમાં ભણેલા, અને સમજી વર્ગોમાં પણ, કાલેરાનો ફેલાવો ચાલતી વેળા અચાવ માટે જરા ખાન્ડી પાણીમાં લેવાનો ચાલ છે. આવા મધ્યમ ઉપયોગથી કોઈકે પણ અચાવ થાય એવી ધારેલી અસર ઉપજતી નથી. લોકોનો આ વિચાર તદન નાપાયાદાર છે. આપણી કેમમાં માત્ર તવંગર વર્ગવાળાજ મોંઘી કિંમતનો વાઈન પી રહેછે. તોય એવા લોક પણ તેમના મોટા ખર્ચ છતાં ખરેખર સારો ખાન્ડી કે

વાધન મેલવેછે તેનો મને ધણો શક છે. હું એવું માનું છું કે સૌથી મોંઘી કિંમતનાં બ્રાન્ડી અને વાધન ગમે એવા ઉત્તમ વેપારીઓ પાસ મળતા પણ સ્વચ્છ નથી પણ વતી એમોછી ભેલભાલવાળા છે. વચ્ચે વાધના અને ગરીબ લોક જેઓ રોજના પીણું તરીકે બ્રાન્ડી પીએછે તે દયા કરવા જોગ છે. હું તો ખચીતજ જાણું છું કે જે જાણી પાણી તેઓ વાપરેછે તેથી કાંઈજ નહીં પણ રોવટે દરદ અને નિર્બળતા વહેલાં આવેછે. આ રીતે જોતાં દારૂની ટેવ આપણી કોમની તદુરસ્તી, નીતિ અને આબાદીને એક સમજી હાનિકારક છે.

૪. છેલ્લાં આપણા જીવાન જમાનાને આ વાતથી પૂર્તાં જાણકાર કરવા જોઈએ કે નાની ઉંમરથીજ દારૂનો સદનતર નિવેધ માનસિક અને નીતિની વૃદ્ધિને ખીલવનારો રસ્તો છે.

દાકટર એલજી ટુકીના લખેછે કે, મેં મારા નવ વર્ષના અનુભવમાં જોયું છે કે કાલજનાં અને હોજરીનાં તેમજ ગાઉટ અને રૂમટીઝમવાળા રોગવાળાને ખાસ સવાલ કરતાં તેઓ રોજનો થોડો કે ઘણો દારૂ પીનારા જણાયછે. પરમાવાળા દરદીનેતો દારૂ ઘણોજ વેરી છે અને એવા દરદીને સારા થવાને છેક છ મહિના પછી પણ દારૂ કે જલદ ટાડી પીવામાં આવ્યાથી તેનો રોગ પાછો ઉભળી આવેછે.

ડાકટર ડાક્ટરદાસ કીકાભાઈ જણાવેછે કે મને એક મોટા દેશી એધિદાર તરફથી તેમજ ખીજાઓથી વારંવાર એવું કહેવામાં આવ્યું છે કે ગ્રાંટ કેલિજ માંથી પહેલા ડાકટરો પસાર થયા અને તેઓએ દારૂ ટોંચી અને લોહી સુધારનાર છે એવી ભલામણ કરવા માંડી ત્યારથી લોકમાં દારૂ પીવાનો પ્રસાર આલુ થયોછે. રીખેલા અને સમજી લોક દાકટરો ઉપર આવેા આરોગ્ય મુકે એ દલગીર થવા જોગ છે. ઉંચી વયુના હિંદુ જેવાકે નાગર, એદિચ, ભાકિયા, વાણીયા, કાયસ્થ, બ્રહ્મક્ષત્રિઓને મેં જુએપેટે જલદ દારૂ પીતાં જોયાછે અને જ્યારે ધરના વડા સવાલ કરે, ત્યારે ખાતલીમાં ડાકટરે આપેલી દવા છે એવો ટોંગ કરેછે. કદા અસલી વિચારના જેઓ મંદિરમાં નિયમિત જાયછે, સુધારાવાળાઓને ગાળો આપી તેમને દોષ મૂકેછે, અને પોતાના કપાળ ઉપર ધર્મનો મોટો ચાંસ્લા દેખાડેછે, તેમાંથી હું જાણું છું કે તેઓ છાકટ માંહેલા સૌથી દુષ્ટ છે. કોલેરાના ઉપદ્રવની વેળા તેમની ચિંતા દૂર કરવા મારી પાસ તેઓ બ્રાન્ડી દવા દાખલ મગેછે અને હું હિંદુ છું એટલે નથી આપતો એમ સમજેછે. ઘણા લોક દારૂની લખ છોડાવવા મારી પાસે દવા માંગવા આવેછે પણ તેમનું મન એટલું નબળું બની રહ્યું છે કે તેની લાલચ સામે થોભાનું નથી અને તેમનાં શરીરમાં ઝેરનો દોર એટલો પચી જાયછે કે તેથી દૂર રહેવાઈઝનારાથી પાછળથી તેમ કરવું બની શકતું નથી. હું સઘળા પ્રકારના દરદો નફી દારૂથી થતાં રોજ જોઉં છું. હાથ અને શરીરનું કાંપવું તો એની સાધારણ અસર છે.

ડાકટર જહાંગીર દાજી લખી વાળેછે કે 'પેંગ' થી સત્યાનારાનાં ઘણા દવા ઉપજવનારા દાખલા મારા જોવામાં આવેછે. દાખલા તરીકે છેલ્લા ત્રીસ દિવસમાં મારી પિછાણમાં બે ભોગ થયાછે, જે બેહુ સરકારી નોકરો હતા અને એક ૨૦૦ ને ખીજે ૩૦૦ રૂપિયાનો પગાર લાવતો હતો. પહેલો જે દારૂનો પોતાના મનથી મધ્યમ ધારી

ઉપયોગ કરતો તેના યોગે કાલજીવં પાકવા (એબ્સેસ ઓફ લીવર) થી અને ખીન્ને બેજમાં લોહીનો જોશ ચઢવાથી મરણ પામ્યા. એહ પોતાની નિર્દોષ વિધવા અને બચ્ચાંને નિર્ધન મૂકી ગયા અને પોતાની આવકનો મોટો ભાગ દારૂ માં ગૂમાવ્યો. ઉપલાં લેખપત્રના ઉમેરામાં હું ઝિંટલુંજ કહું છું કે મધ્યમ કહેવાતા અને અધિક પ્રમાણમાં ઉપયોગ વચ્ચે ચોક્કસ હદની દોરી બાંધી શકાતી નથી. એક પુરૂષનો મધ્યમ માત્રા ખીન્નનો હદ બહાર થાય છે અને આજનો મધ્યમ માત્રા તે શરીરની કોઈ ફેરબદલ પ્રકૃતિને લીધે કાલ રોગે હદ બહાર જોવી અસર કરે છે. અહિં બોલતાં મધ્યમ ઉપયોગ તે કાંઈજ નહીં જાય હદ બહાર ઉપયોગનું એક 'ફેશનેબલ' નામ છે.

કઠણ શબ્દોનાં અર્થ.

અકાળજી—કવખતનું.
 અંકુશ—આંકસ.
 અગ્રેસર—આગેવાન, મોટા.
 અચલ—મકમ, હાલે નહી તેવું.
 અચાનક—વગર ચેતેલું.
 અત્યાચાર—બહુ ખાનાર.
 અટાટ—ધણે મોટા.
 અંતર—મોહિનાં ભાગ.
 અતકર્ય—તક થઈ ન શકે તેવું.
 અઘોષ—ધણું.
 અર્થાત—એટલે, મતલબ.
 અદ્ભુત—અન્યત્રજેવું.
 અદૂષિત—ડાઘ વગરનું.
 અંડાશય—અંડકોશ.
 અધિક—વધારે.
 અધિકાધિક—વધતું ને વધતું.
 અનાયસ—વગર ધારેલું.
 અનંત—બેહદ.
 અનહદ—હદ વગરનું.
 અનિયમિત—વગર કાયદે.
 અનુસરીને—મલતું આવીને.
 અનુકૂલ—મલતું આવે તેવું.
 અપવાદ—કાયદાની ખાહેર.
 અપરિમિત—મપાયલું નહીં તે, મોટું.
 અમર્યાદપણું—ઉડાઉપણું, હદવગર.
 અમલી—કેશી.
 અમિતાહાર—બેપરહેજી.
 અવશ્ય—જરૂરનું.
 અવયવ—શરીરનો વિભાગ.
 અવેજી—બદલે.

અક્ષાંશ—નાનાં ભાગ.
 આધો—બેપરવા.
 આકરિમક—એકાએક.
 આચરણ—ચાલચલણ.
 આચાર—વર્તણૂક.
 આકુચન—સંકડાવવું.
 આચ્છાદન—ઢાંકણ.
 આદિ—વગેરે.
 આદિથી ઇતિસૂધી—પહેલાંથી છેલ્લા.
 આરોગ્યતા—તંદરસ્તી.
 આસ્થા—વિશ્વાસ, કાળજી.
 આવેશ—જોશ.
 આત્મનિરોધ—પોતે કરેલો અટકાવ.
 આમંત્રણ—તેડું.
 આહાર—ખાવું.
 આશ્રમ—વિસામાની જગ્યા.
 ઉત્તેડાયો—આપખાવો.
 ઉદય—ઉગવું.
 ઉદાહરણ—દાખલો.
 ઉદેશ—મતલબનું કાર્ય.
 ઉત્સર્જન—છોડી દેવું.
 ઉત્કર્ષ—ઉત્તમ.
 ઉત્સાહ—હર્ષ, મોટી હોશ.
 ઉત્સુક—હોંસિલું.
 ઉત્તેજન—ઉત્તેજનારું, ઉત્તેજન આપનારું.
 ઉત્તેજક—ઉત્તેજાયલું.
 ઉદયાચળ—દૃષ્ટિમર્યાદા.
 ઉન્માદ—મગરખી, અહંકાર.
 ઉધરસ—ખાંસી.
 ઉપદેશક—બોધ આપે તેવું.

ઉપચાર—ઉપાય.
 ઉપદ્રવિક—હાનિ કરે તેવું.
 ઉભાર—કદ.
 ઉલ્લાસ—ખૂશી; મોજ.
 ઉબ્બુતામાપક—ગરમી માપનારું.
 રૂમિત—સ્વાદિષ્ટ.
 રૂધિર—સોડી.
 રૂપાન્તર—રૂપનો ફરક.
 રૂક્ષ—ઘાડું.
 રૂમિકશાં—રૂમિક સરખું.
 રૂમિકાગ્ર—રૂમિક ઠંડાણુ રોકિલું.
 કણુ—દાનો, રજ.
 કણુક—આટો.
 કનિષ્ઠ—ઉતરતું, હલકું.
 કલ્પજાનાં—પીકાં.
 કાયિક—શરીરને લગતું.
 કાયલી—રોગી.
 કૃત્રિમ—ખનાવડી.
 કૃતિ—ચાલ.
 કિંવા—અથવા.
 કિંચિત—થોડું.
 કુલીન—જિંઝા કુલનું.
 કૈલાસ—સ્વર્ગ.
 ક્રમ—હાર, પાયડી.
 ખંડન—તોડવું.
 ગતિમાન—હાલતું.
 ગમન—જવું.
 ગ્રહણ—પકડવું, ઝાલવું.
 ગોચર—આંખને દેખાય તેવું.
 ધાસ—ધસોડો, ખોટ.
 ધેલછાં—ચેડાં.
 ચડસ } —લત.
 ચલ }
 ચાટ—સ્વાદ.
 ચાતુર્ય—ચતુરાઈ.
 ચૈતન્ય—લાગણીવાળું.

છવાયછે—ડંકાયછે.
 જડ—ઝાડપાન લગતું.
 જંતુ—ઝીણું જીવડાં.
 જનક—પેદા કરી રાકે તેવું.
 જળપ્રળય—રેળ.
 જ્વરિત—તાવવાળું, ગરમ.
 જીવાધાર—જીંદગીનો આધાર.
 જ્વાળાગ્રાહી—સળગી જાય એવું.
 જોમ—કેદ.
 ઝાળ—આંચ.
 ઠાળવવું—ખાલી કરવું.
 ઠીજીને—ઠરી જવું.
 ડીંટું—ડીંચકું.
 ઢાણો—વિસામો.
 તત્ત્વ—મૂળ પદાર્થ.
 તત્પર—તૈયાર.
 તછંત—છેક.
 તનુજા—દીકરી.
 તખ્ત—તખ્તીયતને લગતું.
 તલ્કાળીક—તૂરત.
 તળ—ખાસ તે જમીનનું.
 ત્વરીત—જલદી.
 તરણાવસ્થા—જીવાની.
 તાંતણું—રેશા.
 તાદૃષ્ટ—આંખને ખુલ્લું.
 તુરંગ—ખાલ.
 તૃણ—તરસ.
 વીષ—તેજ, ઉતાવળે.
 તેલકત—તેલવાળી.
 દૃઢ—એક ઠરાવનું.
 દૃશ્યમાન—દેખાતું.
 દર્શાવવું—દેખાડવું.
 દ્રવ્ય—અસ્તિત્વ, માંહેની ચીજ.
 દહન—બળવું.
 દરિદ્રતા—કંગાળિયત.

દષ્ટિ—નુજર.
 દષ્ટાંત—દાખલો.
 દ્રવ્યાંશ—સત.
 દીર્ઘવરમ—લાંબા વખતનો સોજો.
 દીર્ઘદષ્ટિ—લાંબી નજર.
 દુર્ભૂતિ—માઠી હાલત.
 દેવલોક—ગૂજરલા.
 દોષિત—ઝાપવાળું.
 ધનુર્વાંત—આંચકી.
 ધર્મસંસ્કાર—ધર્મની ક્રિયા.
 ધાયલું—ભરાયલું.
 ધૈર્ય—ધીરજ.
 નરકી—દોજખી.
 નેષ્ટતા—નીચપાણું.
 નવિન—નવું.
 ન્યૂનતા—ઓછાપણું.
 ન્યૂનાધિક—વધતું ઓછું.
 નીક—નેહર.
 નીકટ—પાસે.
 નીકર—નહિતો.
 નિદાન—કમમાં કમ.
 નિરંતર—હમેશા.
 નિરર્થક—સાર વગરનું.
 નિર્માણ—ઠેરવેલું.
 નિર્ણય—નક્કી કરવું.
 નિસ્સંશય—વગર શકનું.
 નિષેધ—અંધો, આધ.
 નિશાત્યાગ—કેફ છોડવી.
 નિષ્ક્રિય—અટકાવ કરે તેવું, નાકરે તે.
 નિશ્ચયપૂર્વક—આતરીથી.
 નિશ્ચિત—શક વગર.
 નિર્હાર—જો નહોં આવું તે.
 પક્ષિત—સીડી.
 પથ્ય—પહરેજી.
 પદ્ધતિ—પાયડી.
 પરાવર્તન—પાછું ધરવું, ઉલટાવવું.

પરમાણુ—નાના બિંદુ.
 પરસ્પર—એકમેકથી.
 પરિપક્વ—પૂરું પકેલું.
 પરિશ્રમ—આતિ મહેનત.
 પર્યંત—સૂધી, તુલક.
 પરિપૂર્ણ—પૂરેપૂરું.
 પળટાવું—બદલવું.
 પ્રસરે—પથરાવું.
 પાત્ર—વાસણ, લાયક.
 પાઠાક્રેર—પ્રેરપ્રાર.
 પિતૃતુલ્ય—બાપસમાન.
 પુષ્ટ—જોરાવર, ફરબે.
 પ્રિય—વાહાલું.
 પૃથક્કરણ—પદાર્થના તત્ત્વ છૂટા પાડવા.
 પંડે—પોતે.
 પ્રકૃતિ—તબિયત.
 પ્રત—નુકલ.
 પ્રદીપ્ત—સળગેલું, રૈશાન.
 પ્રતિમાપૂર્વક—સોગંદ ઉપર.
 પ્રત્યક્ષ—સામણે, દેખીતું.
 પ્રતિપક્ષી—સામાવાજો.
 પતિપ્રત્યભંગ—છિનાલું.
 પ્રતિક્રિયા—ઉલટી ક્રિયા.
 પ્રતિમા—મૂર્તિ.
 પ્રજ્વલિત—સળગેલું.
 પ્રબલ—જોરાવર.
 પ્રયોગ—રીતી.
 પ્રતિષ્ઠિત—આબરૂવાળું.
 પ્રભાત—સવારનું પહોર.
 પ્રવૃત્ત—વહેવારમાં ચાલતું થયલું તે.
 પ્રસવ સ્થિતિ—જ્ઞોના છૂટકો.
 પ્રસંગ યોગ્યતા—વખતને લાયક આવવું.
 પ્રસંગોપાત—વખતે વખતે.
 પ્રસવશીલ—જાણતી.
 પ્રસવાવસ્થા—જણુ તેવી હાલત.
 પ્રસાર—ફેલાવો.

પ્રાણુધાતક—ખૂની.
 પ્રાપ્ત—પેદા થયલું.
 પ્રેરણા—કુદરતી વિચાર.
 પ્રૌઢ—મોટો.
 પત્ત—દારૂનું પીપ.
 ખરડ—ભાગીભવ તેવું.
 ખરજેરી—વધારે જોર.
 ખળિષ્ટ—જોરાવર.
 આધ—રોકે તેવું.
 ભાંખડીએ—ઠોસી ઠોસીને.
 ભિન્ન ભિન્ન—જૂદા જૂદા.
 બીર—ઉશ્કેરૂં એવા મીઠાજની.
 ભ્રષ્ટતા—વટળવું.
 ભાંતી—વહેમ.
 ભેગ—મેળવણી.
 ભેદ—સારદી.
 મતિ—વિચાર, મન.
 મલિન—મેલું.
 મળ—ગૂ, મેલ.
 મનોવૃત્તિ—મનની વળણ.
 મડદાળ—મુએલા.
 મહત્વ કૃત્ય—મોટાઈનાં કામો.
 મનોવિકાર દરોડ—લાગણી એ દેખાડનાર.
 માત્રા—ભાગ (ઔષધનો.)
 માનસિક—મનને લગતું.
 માન્ય—લાયક.
 મિતહારી—મધ્યમ ખાનાર પીનાર.
 મિતપાન—મધ્યમ પીવું.
 મિશ્રિત—મેળવું.
 મિથ્યાભિમાની—છાલકો.
 મુક્તિ—મહેરત પામવું.
 મૂર્છાગત—મેથુદ હાલત.
 મુઠ—મેવકૂક.
 મોખરો—આગળો ભાગ.
 યરા—જય.
 યથાસ્થિત—જેઈએ તેમજ.

યથાયોગ્ય—લાયક પ્રમાણ.
 યોગે—જોર વડે.
 યોગ્ય—લાયક.
 રક્ત—લોહી.
 રટણ—ફરવું.
 રમનાધાર—ગોઠવણ.
 રક્ષક—અચાવે તેવું.
 રાજ્યવરથા—રાજાએધન.
 રિદ્ધિ સિદ્ધિ—દાલત દુનિયા.
 રૂપાન્તર—રૂપ બદલવું.
 રૂધિર—લોહી.
 લક્ષણ—ગુણ.
 લક્ષ્ય પૂર્વક—ધ્યાનથી.
 વટ—આખર.
 વર્ણવવું—અયાન કરવું.
 વકતા—બોલનાર.
 વમન—ઉલટી, ઝાંકવું.
 વ્યર્થ—શોકટ.
 વ્યાધિ—દરદ.
 વ્યાયામ—અતિ મહેનત.
 વાક્યાનુયોગ—બોલવાની ચતુરાઈ.
 વાચક—બોલનાર.
 વાળું—સાતનું ખાનું.
 વાસના—ઇચ્છા.
 વાસ્તવિક—ખરેખર.
 વાહિની—નસ.
 વિકાર—રોગ.
 વિકૃતિ—સ્થિર સ્થિતિમાં ફરક, રોગ, જરસો.
 વિદ્વન્જનો—વિદ્વાન, પંડીત.
 વિપરીત—ઉલટું.
 વિવિધ—જૂદા જૂદા.
 વિચિત્ર—તરેહવાર.
 વિધાન—રીતી, જોડવું.
 વિનોદ—ગમત; રમણ.
 વિભાગવૃદ્ધિ—ભાગનો ભાગ થતા જવો તે.

વિરાધુ—દુશ્મની.
 વિટક—ખનાવ.
 વિવરણુ—સ્પષ્ટીકરણુ.
 વિલક્ષણુ—તરેહવાર મિજબજ ; અસાધારણુ.
 વિર્ય—જ્તેમ, તેજ.
 વિલાસ—સુખ.
 વિસાત—ખિસાત.
 વિસ્તીર્ણુ—ખોહોળું.
 વિશેષ—વધારે.
 વિસ્મય—અજબ.
 વિષ—ઝેર.
 વિષ્ણુટક—ઝેર કુટી આવેલું.
 વિમાનશાસ્ત્રવેત્તા—શરીરક્રિયાં જાણનારા
 પંડીત.
 વૃદ્ધિ—વધારો.
 વૃત્તિ—ચાલચલણુ.
 વૃથા—નકામું.
 વૃદ્ધાવસ્થા—જુઠાપો.
 વૈદકગૃહશાળા—વૈદું શીખધાની નિરાળ.
 વેગ—ઝડપ.
 વેળણુ—વિટાળેલું.
 વૈભવ—સુખ.
 સત્વ—અસલ જન, માલ.
 સજીવ—જીવતું.
 સઘન—ઘટ.
 સમુદાય—જથો.
 સમયું—એસી જવું, શાંત થવું.
 સદૃષ્ટાંત—દાખલા સાથે.
 સખળ—જોરાવર.
 સમાગમ—મેલાપ.
 સત્વર—જલદીથી.
 સર્વસ્વ—પૌતાનું જે કાંઈ હોય તે બધું.
 સર્વોપરી—ઉપરી.
 સર્વગત—સઘળે ઢેકાણુ.
 સસ્તન—આંચલ સાથે.
 સશાસ્ત્ર—શાસ્ત્ર સાથે, કોતાખી.

સમર્થ—શક્તિ.
 સમસીતાબળુ—ગરમી શરદી માફકની જગા.
 સતેજ—તેજ સાથે.
 સ્વદાહ—પૌતાની મેળે બળી ઉડવું.
 સાહ્ય—મદદ થયેલો.
 સાહ્યતા—મદદ.
 સાહિત્ય—સામગ્રી.
 સામગ્રી—તૈયારી.
 સાર્થક—મતલબ પ્રમાણુ.
 સારાંશ—સાર.
 સાક્ષાત—હાજર નાજર.
 સિદ્ધ—શાખિત.
 સિદ્ધાંત—શાખિતી.
 સ્વદમ—ઝીણું, થોડું.
 સુગમતા—સહેલાઈ.
 સ્વપ્ન—શીખેલા.
 સ્વચક્રશક્તિ—સ્વચવવાની શક્તિ.
 સંરક્ષણુ—ખચાવ.
 સંકોચન—સંકુડાવું.
 સંસ્કાર—ક્રિયા, આદરભાવ.
 સંશય—શક.
 સંપ્રદાય—વહિવટ, ધર્મમત.
 સંપાદાન—મેળવવું.
 સંતતિ—છાકરાં.
 સ્વેચ્છા—પૌતાની મરજી.
 સ્થિતિસ્થાપક—લવચીક.
 સ્થાનિક—મુકામનું.
 સંતંબિ—ઉભું રહેલું.
 સ્થળ—જગો.
 સ્વતઃ—પોતે.
 શંકા—શક.
 શક્તિપાત—કમજોરી.
 શખ—મડું.
 શાખ—શરાખ.
 શારીરિક—શરીરને લગતું.
 શાંતિજનક—શાંતિ કરનાર.
 શાસન—શિક્ષા.

શિરા દ્વારે—નસ રસ્તે.
 શિરોમણી—વડીલ.
 શિષ્ય—ચેલો.
 શન્ય—જન મારેલું, મૃત્યું.
 શરાતન—ખહાદુરી.
 ગૂલ—ચસક.
 અમ—મહેનત.
 અમસાધ્ય—મહેનતનું.
 આસોઽશ્વાસ—સાંસ, દમ.
 એજ—ઉત્તમ, ઉચું.

-હાસ—થાકી જવું.
 હૃદય બેદક—દિલમાં બોકાતું.
 ક્ષય—ખહી.
 ક્ષણભંચુર—જલદી ભાગી જાય તેવું.
 ક્ષાર—ખાર.
 ક્ષિતિજ—નજરમાં આસ્માનને દરિયો.
 અથવા આસ્માનને ધરતી મળેછે તે.
 ક્ષીણાવસ્થા—દુખળાપણું.
 ક્ષુધા—ભૂખ.
 માનેદ્રિય—જે ઇન્દ્રિયાથી માન મળે તે.

